R
3783

~~1343.~~
RXVII, 196.

Vermischte Schriften ~~265~~ 215.

POGGII FLORENTINI ORATORIS ET PHILOSOPHI OPERA, COLLATIONE EMENDATORVM EXEMPLARIVM RECOGNITA, QVORVM ELENCHVM VERSA HAEC PAGINA ENVMERABIT.

SVNT in his pleraq; supra modum utilia, cum ijs quibus eloquentia moresq; curæ sunt, tum ijs qui in abdito positas scrutantur rerum causas, siue dictionis eloquentiam, siue liberioris spiritus, liberaliores sales & iocos, siue plurimarum rerum scientiam respicias.

BASILEAE APVD HENRI CVM PETRVM.

BIBLIOTH: ACADEM: DORPAT:

ELENCHVS OPERVM POGGII FLORENTINI.

Historia disceptatiua de auaritia I.
Historia conuiualis, uter alteri gratias debeat pro conuiuio, an qui uocatur, an qui uocat, I.
Historia conuiualis, utra artium, medicinę an iuris ciuilis præstet, II.
Historia conuiualis, utrum priscis Romanis latina lingua omnibus communis fuerit, an alia quædam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi. III.
De nobilitate liber disceptatorius I.
De humanæ conditionis miseria libri II.
Asinus Luciani per Poggium è græco in latinum uersus.
Inuectiua in Felicem antipapam I.
Inuectiuas in Franciscum Philelphum IIII.
Inuectiuas in Laurentium Vallam IIII.
Oratio in funere Cardinalis Florentini I.
Oratio in funere Cardinalis S. Crucis I.
Oratio in funere Nicolai Nicoli I.
Oratio in funere Laurentij de Medicis I.
Oratio ad Nicolaum v pontificem I.
Epistolarum liber, in quibus digniora notata hæc sunt:
De laude ruris siue rei rusticæ,
Balneorum Badensium prope Thuregum descriptio,
Hieronymi obitus Constantiæ & supplicij enarratio,
De Traiani Cæsaris excellentia,
Philippi Mariæ Ducis Mediolanensis epistola ad Poggium, & responsiua eiusdem super laudibus Florentinorum,
In lasciue scribentes poëtas, I.
Disceptatio pulchra super prę̃stãtia Scipiõis Africani, & C. Iullij Cęsaris.
De infelicitate principum dialogus I.
Facetiarum liber I.

4- XVI B
2587
i 46793124

POGGII FLORENTINI OPERVM INDEX.

Abbas Septimius irridetur à rustico 429
Actium bellatum est 575
Adolescentula quę uirum de paruo priapo accusauit 433
Adriani pont. dictũ de põtificatu 569
Adrianus quõ fuerit erga amicos 408
Ægyptiorum & Syrorũ nobilitas 69
Æris signatura quando cœperit 6
Æs Seruius Tullius primus signauit nota pecudum 6
Æsculap. filius ppter medicinã immortalis factus & à fulmine ictus est 38
Aglaus Arcades felix 417
Alemanni 120
Alexãder Magnus homo uesanus 378
Alexander ebriosus 354
Alexander sacerdos Veronensis 309
Alexandri successores 117
Alexandro Traianus superior 349
Alexander Macedo coactus est se hominem fateri 289
Alexander Magnus doctus 371
Alexandri uita 97
Alexandrinum bellum 386
Ambitionis iniquitas 293 & 15
Amedæum schismatis autorem 157
Amicitia Pythagoricorum 16
Amicitia non ex nummis 16
Amicitiæ fomentum conuiuia 35
Amoris malum 106
Anaxagoræ damnatio 303
Anaxagorę dictum 280
Angelus Genezanus 317
Angelus de Firmo 311
Anglici humani 36
Anglorum nobilitas 69
Animi libertas 131
Animi cultura uirtus est 320
Antiochum superat Scipio 362 & 365
Apollo Pythius 294
Apostolos omnes morti dãnatos 305
Aquarum ductus 136
Aquæ malum 108
Aphricanus contra Hannibalem 316
Archia poëta 346
Aretium pestis causa petijt pont. 33
Argenti signatura 6
Arionistus dux Germanorum 359
Arioniśti pugna 364
Arist. sentẽtia honorẽ honorãtis esse 36
Aristoteles auarus æstimatus propter Alexandrum 19
Asinus Luciani in hominẽ redit 54 & (138
Atalus rex 413
Atalantæ onus 395
Auaritia luxuriaq; fundamentũ omniũ (malorũ 4
Auaritiæ defensio 11
Auarus rex monstrum 20
Auaritia quid 7 & 13 & 6 & 21
Auari & cupidi differentia 18
Auaritia & uirtus nõ cohabitare 20
Auaritiam non innasci 19
Auaritia laborant omnes ætates, ordines nationesq; 13
Auarus nemo philosophorum 20
Auaritia hominẽ fieri idolatram 29
Auaritia senum 17
Auaritia necessaria & utilis 17 & 22
Auaritia est in uitio 16
Auaritia bona & mala peperisse 16
Auaritia principum nocens 21
Auaritia senum 27
Auaritia malorum semen 258

Auaritiæ descriptio ab Iugurtha 14
Auarus Robertus Siciliæ rex 14 & 21
Auaritia clericorū manauit à Iuda 22
Auaritiam fugiendam 30
Auaritia omnia mala oriri Paulus Apost. testis 27
Auaritiæ descriptio Vergilij 8 & 9
Auari in urbes aduocari 15
Auarus omnibus odio 8
Auaros comparat Augustinus hæreticis 29
Auarus in agone cōstitutus 25
Augustinus contra auaros ecclesię 22
Augusti uitæ processus 401
Augusti felicitas 402
BAbylon urbs maxima 118 & 279
Babylonia auarus nuncupat 22
Balneorum Thuregum descriptio 297
Balnea puteolana 279
Balneū prope thuregum reddit fœcundas mulieres, & propter sterilitatem eo proficiscuntur 300
Baden oppidum 298
Balneantium mores 299
Basilienſis concilij detestatio 160 & 156
Basileæ incendium 109
Bascanianorum multa milia conducti contra Romanos à Perseo 23
Bestiarum malum 110
Bias prudens 267
Bithyniæ inundatio 129
Boccatius Neapolim se contulit 409
Boëtij exitium 305
Britannia subiecta Rom. 364
Brutus ex stoicorum schola 354
Bullati nobiles 69
Burgrauidus Pisanus nonnulla fecit latina, ex Chrysostomo 28
Burgundiæ dux ducitur in beniuolentiam regis Galliæ 267
CAesar Dictator fit 360
Cæsaris uita 358 & 381
Cæsar cōspirauit cū M. Crasso & Pisone contra Remp. deinde fit prętor, post cōsul, atq; Gallos & Germanos deuicit, ultimo bella ciuilia incepe/ (rūt 359
Cæsar Tyrannus 375
Cæsar ædilis factus 358
Cęsar ambitiosus, sed liberalis 15 (277
Cęsarē laudauit Cicero & uituperauit
Cęsaris bellū Pharnacis in Asia 360
Cæsar Cleopatræ amore ardens 360
Cæsar, Scipio, Hannibal, pares apud Lucianum sunt 358
Cæsar latinæ linguæ parricida 365
Cæsar ab Rhodo in Asiam transit 380
Cæsaris iniquitas & mores 360
Cæsar ciuis pernicioſus patriæ 358
Cæsar multa opera scripsit 371
Cæsaris uitia & deuicit Numidiæ regem 364
Cæsar donatus est corona ciuica à Imperatore Thermo 379
Cæsaris sedes 298
Caietani pauperi naucleri 420
Calisthenem Alexander interfecit 371
Cantus uulgus delectat 34
Capitolium 133
Captiuorum redemptio 312
Cardinalis Florentinus Hieronymum Constantiæ adijt 305
Cardinalis Florentini Constantia & integritas in concilio 255
Cardinales quinquaginta obijsse dum in curia fuit Poggius 269
Cardinalis S. Crucis Basileā in concilium missus à pōtifice, deinde legatus in Galliā, Germaniā, postea Cardinalis fit, postremo pœnitentiarius
Carthago deleta 122 (167 & 262

Carthago reparata 123
Carthaginem nouam cepit Scipio 362
Cathalani 329
Cato habitus uir sanctus 385
Catonem culpat Guarinus 384
Catonis scriptū nō solū negocij sed ocij quoq; oportere extare rationem 22
Celius Saturni filius 280
Cerui ætas 280
Charitas alitrix reliquarū uirtutū 28
Christus nihil scripsit 344
Chrysostomi uerba in auarū 19 et 24 et
Chrysostomi laus 28 (26
Cicero restitutus 340
Cicero rei rusticæ laudator 296
Ciceronē Augustinus artificē reipub. appellat 27
Cicero eiectus Roma neqtia Clodij 316
Cincinnatus 296
Ciuica corona quibus dabatur 385
Ciuitas in quo posita 257
Ciuitates auaritia et luxuria laborare 4
Clodij nequitia eiectus Cicero 316
Collutij libri uenditi 277
Conniuales historias tres 32
Cōniualis disceptatio prima quis debeat alteri gratias referre, p cōuiuio 33
Cōuiualis secūda disceptatio an medicina, uel iuris ciuilis præstet 37
Conuiuia fomentum amicitiæ 35
Confessor Monachus quid cum adolescentula egerit 434
Concordiæ ædes 135
Consentire quid 385
Conspiratio quid 326
Cōstantię ciuis soror grauida facta 429
Cornicis ætas 280
Cosmam Medicum consolatur Poggius in fortuna 315
Cosmam medicum consolatur 312
Cosmi de medicis patientia 316
Creditoris faceta 457
Cridon 279
Crispi dictum de homine 279
Cupidi & auari differentia 18
Cynicorum disputationes 385
Cyprianus contra episcopos 22
Cyrus Persarum rex plantator 296
DAemoniaca illusio 449
Dantes Rauennæ obijt 409
Danti facetiæ 346 & 457
Decimæ corporales 462
Democritus cuius gratia ad epulū accędat uocatus 34
Dei mirabilia 446
Deus hominem constituit in agrū 294
Dianæ Ephesiæ templi incensio 390
Dicendi artis tria 3
Dictum Pet. Eghi in seditione Florentiæ 444
Dictū medici cuiusdam ad puellā 444
Dictum Card. Bononiensis 444
Dionysiū Siculū quendam laudasse 17
Dion imperatorum assecla 388
Diocletianus Imperator in uilla Salone agricola 296
Diocletiani dictum 398
Doctrinæ commendatio 48
Doctis indoctos præferri 451
Doctos persecuti principes 405 & 409
Doctorum uirorum utilitas 292
Doctorū insignia stultitiam uocat 50
Donatistæ 29
Ducum prudentia plus ualere in bello quàm militum fortitudo 364
EBriam iuuentutem increpat 440
Ecclesiæ rectori periculum 287
Ecclesiarum bona quo utenda 304
Emperici ad gentium perniciē orti 45
Eugenius pont. stultis fauet 429

Ennius potator 310
Epicurus quæ approbat 369
Eques qui ancillam moleſtabat 443
Fabrianum Picene oppidum 35
Facetia in Papam 431
Factionis ſignificatio 327 & 326
Fatum 279
Felicitas ubi reperiatur 418 & 403
Felicitas uana 390
Felicitas quid 405
Ferrariæ meretrices delatę 429
Florentini Redolphũ pro proditore depicti ſunt 435
Florentini duxq; Mediolanenſis pacem conſtituunt 338
Florentinorum laus 354
Florentia unde dicta 388
Florentini cœci appellantur 325
Florentia præſtantiſſima 337
Fortitudo quid 369
Fortunæ uis 132 & 279
Fortuna magna ſeruitus 287
Fortunæ uarietates 87 & 89
Fortunæ caſus leuiter ferendæ 315
Frahatis Parthorũ rex 30 fratres cum patre interemit 413
Franciſcus Barbarus librum de officijs ſcripſit 306 & 356
Franciſci Petrarchæ laus 14 & 22
Franciſcus Piſtorienſis magiſter Theologiæ 321
Fulminis malum 110
Furius Camillus in exilium pulſus 316
Galbæ tenacitas 21
Gallorum nobilitas 68
Gamedon hortus uoluptatis 300
Garſiæ antiquitates fuerunt 321
Germanos uinoſos notat 310
Germanorum nobilitas 68
Gloria quid 368 & 367 & 344
Grammatiſtarũ ſuperbiens penuria 85
Græcorum deprauata natura 89
Græciæ diluuium 116
Græci ad pontificẽ proficiſcuntur 267
Græciæ deuaſtatio 118
Guarini cum Poggio diſputatio de præſtantia Cæſaris Scipionisq; 332 & 331
Guarino Poggius ſcribit 305 & 308 & 355
Gyges Lydorum rex 417 & 294
Hannibal à Scipione uincitur 362 & 316
Hebræorum exemplo 303
Heliogabali cõcio 298
Heracliti luctus ſuper miſeria humana
Hetruſcorum laus 337 (90
Hetruriæ fines & unde dicti 388
Hieronymi obitus Conſtantiæ 301
Hieronymi eiuſdem eloquentia 301
Hieronymi conſtantia 305
Hieronymi obitus 305
Hieronymus patientior in obitu quàm Socrates aut Mutius 305
Hieronymi eiuſdem de ſacramẽto ſententia, eiusq; defenſio, teſtiumq; abiectio, 305
Hieronymi uerba miræ grauitatis, & diebus CCC XL incarceratus fuit; laus & commendatio eius 302
Hieronymus excellentis ingenij, atq; memoriæ 302
Hippocrat. ætate Democriti uiguit 38
Hiſpanorum nobilitas 69
Hiſpaniam Scipio aggreſſus 362
Homerus de homine 279
Homo deſcribit à Pindaro, Theocrito, Hom. Virgilio, Horat. Criſpo 279
Homo conſtitutus in hortum paradiſi
Humana feritas 466 (294
Humana corpora quid ſint 279

Humanæ

Humanæ conditionis miſeria 88
Hypocritarum auaritia 13
Hypocritarum caſtitas 467
Iacobi Apoſtoli religio 268
Iactatoris faceta 468
Ianuenſe bellum 336
Ignis malum 109
Infantis miſeria 93
Ingratitudinis exemplum 449
Inuectiua in Antippam 155
Inuectiua I in Franciſcum Philelphum pag. 164
Inuectiua II in Franſc. Philel. 170
Inuectiua III in Franſc. Philel. 174
Inuectiua IIII in Franciſcum Philelphũ pag. 187
Inuectiua I in Laurentium Vallam 188
Inuectiua II in L. Vallam 206
Inuectiua III in L. Val. 254
Inuectiua IIII in Laurentium Vallam pag. 242
Inuidia 106
Inundatio Flandriæ 109
Ioannes Baptiſta 303
Ioſeph uenditus 303
Ira unde 21
Irreuerentiales carpit 424
Iſis medicinæ repertrix 38
Iſidorus pecuniæ amorem iubet fugere pag. 22
Italia cur à bellis quieſcere nõpoteſt 396
Italiæ deſcriptio 125
Italorum mores carpit 301
Italorum laus 67
Iudæis ſtatutum eſt, ut certo ſigno dinoſcerentur à Chriſtianis 264
Iudæus chriſtianus factus 422
Iudas prodidit ſaluatorem ita quod reliquos clericos auaritia inſederit pag. 22
Iuriſtas deprehendit 39 & 45
Iuri ciuili qui operam dant ſe lucrandi cupiditate ad eorum cognitionem conferunt 14
Iuriſconſultos imperitos deridet 44
Iuſtitia quid 81 & 25
Iuſtitiam aliquam iniuſtam 16
Labare quid 385
Lacuna ſtultorum 421
Latina lingua an Romanis communis fuerit 52
Latina lingua unica 53
Latinam linguam oſtendit Aretinus dupliciter extitiſſe 62
Latinæ linguæ parricida Cæſar 365
Laudandi modus 289
Laus nimia 496
Laus uera 335
Laurentij de Medicis parentes, eiusq; ſtudia, & eccleſiarum inſtaurator pag. 281
Leges utiles eſſe 37
Leges cum tempore uariari 49
Legum magiſtri, interpretes, ſerui, qui ſint 257
Lelius Cæſari præſtat 346
Leonardo Aretino Poggius ſcribit de diſſentione Nicolai 347 & 346
Lex Romanorũ de decoctoribus Lacedemoniorum 38
Liberalitate auari tenacis 26
Licurgi lex latrocinandi licentiam dabat 38
Linterni Scipio moritur 363
Literarum cõmendatio 48
Luxuriæ malum 4
Lapides precioſiores paruifaciendi pag. 440
Lucanum Nero interemit 371
Lucilius 420

Luerum nullum ſine detrimento alicuius 17
Lucretiæ ſtuprum 23
Lupum Tyberinum uulgo Storionem uocant 53
Luſor in carcerem truſus 440
Luſitanorũ oppida diripuit Cæſar 380
Luxuriæ detrimentum 10
Luxuria unde 21
MAcra amnis 388
Machaõ Æſculapij filius ob medicam artem ad bellum Troianum uocatus 58
M. Antonius ebrioſus 354
M. Craſſus auarus 15
Maria noua 154
Martialis laſciuiam incuſat 355
Marſilius Nicolai Nicoli præceptor 27
Medicinæ dignitas, antiquitas & utilitas 57
Medicine repertores relati inter deos pag. 58
Medicos irridet cum de potionibus eorum diſputant 46
Medicorum illuſores 450
Medicus quidam dementes & inſanos curabat 421
Medicus qui aſinos curabat 443
Mediolanen. Dux & Florentini de gloria cõtenderunt 336
Mendicantium miſeria 102
Mercurius medicinæ repertor 58
Meretricum contentio 441
Miles qui uxorem litigioſam habebat pag. 443
Minacij conſilium ad ruſticum 432
Minerua 318
Miſeria fundamentũ noſtræ uitæ 104
Mithridates præfectus expulſus prouincia per Cæſarem 380
Monachorũ genus unde deſcendit 295
Monachos reprehendit 100
Monachorum auaritia 15
Monoculus qui frumentum empturus erat 432
Monſtrum horrendum 430
Moſes liberator populi 305
Mulierum libido 438
Muliebris uerſutia 424
Muliebris ſimplicitas rara 458
Mulierum ſolertia 438
Mulier quæ ſe uiro ſemimortuam oſtendit 445
Mulierum pertinacitas 437
Mulier inſana 428
Myoparo quid 379
NAturæ cum auaritia diuerſitas pag. 18
Naturæ uires 400
Naturæ blandimenta 90
Neapolitanorum nobilitas 67
Nero doctus 371
Nicolaus pont. orationem in exequijs pont. Eugenij habuit 290
Nicolai Pontificis beneficentia in poggium 32
Nicolaus Fulginus philoſophus 33
Nicolai Nicoli honeſtas uitæ, & bibliothecam publicã ex ſuis libris erexit 270 & 276
Nicol. Nic. præceptor Marſilius 271
Nicolaus Nicola 73 agens annum moritur 277
Nicolaus Incola 392
Nili deſcenſus 298
Nobilitatis deſcriptio & uera 264 & 72 & 79
Nobilitas ex uirtute 83
Notarios imperitos carpit 448
Numidiæ regem deuicit Cæſar 364

Nuper

Nuperrime quam ſignificationem habet 370
OBliuioſi famuli pœna 455
Orator omnium rerum expertus commendandus 290
Orus Ægypti rex Iſidis filius 58
PApa quibus admonendur 289
Papatus officium onuſq; 287
Parcus paterfamilias 439
Par pari rependitur 462
Patientia Coſmi de Medicis 316
Patriæ & patris defenſio 337
Paulus Æmilius uicit regem Perſeum pag. 24
Pecuniæ neceſſitas 15
Pecuniæ appetitus naturalis 12
Pecuniæ amorem iubet fugere Iſidorus pag. 22
Pentapolis incendium 116
Perſeus uictus à Paulo Æmilio 24
Perſei auaritia 21
Peſtis atrox multis in locis 129
Petrarcha ad Neopolitanum regẽ profiſcitur 409
Pharſaliæ pugna 371
Philippus Macedonum rex Perſei pater 25
Philippus archipresbiter Veron. 308
Philoſophiæ commendatio 51
Prophetę paſſi ſunt 305
Pigritiæ & ſollicitudinis altercatio 422
Pilæ luſus 300
Pindari dictum de homine 279
Piſaurum unde dictum 588
Plato & poëtæ laſciui 358
Platonem quendam uituperaſſe 17
Platonis captiuitas 305
Platonis politia 299
Poëtæ qui imitandi 355
Poggius ſcribit Guarino 305 & 308
Poggius epiſtolarum opus cur collegerit 322
Pog. ducis Mediolan. laudat humanitatem 355
Pog. ſcribit Philippo in cauſa Angeli de Genezano 317
Pog. acerbitatẽ literarum tuetur 318
Poggius Ioanni Pratenſi uicario archiepiſcopi Piſani ſcribit 319
Pog. Bildeſtino archidiacono uxorium ſe ſcribit 325
Pog. Suffretum rogat pro ſignis antiquitatis 321
Pog. Bornio Bononien iuriſcõſulto de excellentia Traiani 348
Pog. Floren de obitu Hieronymi Conſtantiæ 301
Pog. gratias agit Andreolo Iuſtiniano pro munere muehitq; in Franciſcum Piſtorienſem 329
Pog. Cancellario Senenſi 311
Pog. Papæ refert gratiarum actiones pro beneficio 325
Pog. Franciſco Mareſcalco Ferrarienſi ſcribit 307
Poggius Antonio Cremonenſi ſcribit pag. 322
Pog. Ioannem Lamolam incuſat ſe nimium laudaſſe 307
Pog. Ioan. Spelmbergen. de Guarini & ſua diſputatione ſuper Scipionis Cæſariſq; præſtantia, ſcribit 332 & 331
Pog. Franciſco Barbato contra Guarinum 365
Pog. & Guarini reconciliatio 355
Pog. excuſat ſeipſum 326
Pog. ædidit epiſtolam de præſtãtia Cæſaris & Scipionis 357
Poggius ſilentium excuſat erga Iacobũ Foſcarum 328

Pog

Pogg. Florentini oratio ad pontificem Nicolaum V. 287
Poggij oratio in funere Laurentij de Medicis 270
Pog. ad Leonardum Aretinum de eius reconciliatione & Nicolai 306
Pontificum status 392
Pog. Estensi equiti 544
Pog. epistola inuexit Vallam 321
Pog. Alemaniæ librorū inquisitor 594
Pog. gratulatoria scribit ad Æneam Syluium super Cardinalatu 324
Poggij Oratio in funere Nicolai Nicoli 270
Pog. ad archiepiscopum Cæsar Augustanum scribit 310
Pogg. Æneæ Cardinali Senensi scribit pag. 325
Poggius officium à pontifice accepit pag. 324
Pog. Quintilianum in lucem, Nonium Marcellum, Lucretij partem, Silíū Italicum protulit 272
Pog. Iuliano Cardinali S. Angeli scribit de expeditiõe Germanica, deq; ecclesiæ desolata ruina 309
Pog. facetiarum excusatio 420
Pog. in Angliam proficiscitur 311
Pog. Panormitæ 349 & 350 & 353
Pog. Leonardo Aretino de Cæsare & Scipione 330
Pog. Scipioni Ferrariẽsi scribit uter prestantior Scipio an Cæsar 357
Pog. lasciuiam poëtarum tuetur 350
Pog. Gregorio Coriario scribit Apost. sedis protonotario 325
Poggius excusat se erga Albertum 317
Pog. Cosmæ de Medicis scribit 308 & 339
Poggij & Vallæ præstantia 84
Poggius Cæsarem furti notat 359
Pog. contra quosdam religiosos 318
Poggius Hebraicis literis operam dedit 279
Pog. sese pontifici cõmendat 292
Pog. Francisco Marescalco excusat tarditatem scribendi 320
Pog. adhortat papã ad bene agendũ & ut amicorũ meminerit 291
Podalirius Æsculapio genitus & ob artem apud Troianos celebris ex arte medica 38
Pons supra Tyberim 134
Pontificum felicitas 369
Prælatorum felicitas uana 115
Prædicatores lasciuos reprehendit 433
Principum auaritia nocens 21
Principum mala 416
Principum crudelitas 412
Principum uirtutes nullæ 405
Principibus doctos inuisos 408
Principum bonorũ rara progenies 410
Principum infelicitas 395 & 592
Principum magnificentia 369
Principibus tria genera hominum grati 407
Principes errare quæ cogunt 290
Principibus bonitas exercenda 254
Prodigia uisa 430
P. Rutilius in exilium actus 316
Puerorum in loquendo institutio 58
Puteolana balnea 279
Pythagoricorũ adolescẽtiũ amicitia 16
Qualitatũ malum 110
RAtionis præsidium 92
Regis & tyranni officium 21 & 22
Regna plus ui q̃ legibus aucta 46
Regnandi cupiditas innata 400
Re & uerbo duplices 464
Rei rusticæ laudator 296

Religi

Religiosorum miseria 101
Religiosi cuiusdã sermo ad populũ 432
Respublicas esse auaritiæ officinas 13
Respub. omnis paci intenta 336
Rex auarus monstrum 20
Rheni casus ex alto monte 298
Robertus Neapolitanus rex 409
Robertus Rossus 271
Rolandi gesta 380
Romam quid euertit 15
Romana eloquentia quomodo corruerit 371
Romana resp. qua uirtute creuit 317
Romana clades enumeratur 123
Romanorum nobilitas 68 & 71
Romani de inhabilium promotione dictum 429
Romani proscripti 316
Romæ fames horribilis & in alijs locis pag. 129
Romæ incendia 125
Romæ dignitas fortunæ uarietate immutata 132
Romanorum doctiorũ tempora 371
Ruris delitiæ 239
Rustica simplicitas 425 & 461 & 446
Rustica simplicitas qui asinũ quærebat & qui aratrũ super humerũ portauit pag. 346
Rustici ab opifice interrogati an uiuũ crucifixũ an mortuũ uellẽt emere 425
Rusticæ rei laus 293
Rutilij exitium 303
SAcerdotem qui solennitatẽ palmarum ignorabat irridet 425
Sacerdotum cupiditas 11
Sacerdotum auaritia manauit à Iuda pag. 22
Sacerdos qui loco ornatus cappones episcopo portat 428
Sacerdos qui canem sepeliuit 431
Saluator noster 303
Saracenorum uita tolerabilior quàm auarorum 29
Saturni templum 135
Saturnius Ægyptius 398
Scipio præstat Cæsari 340 & 357 & 368
Scipio patris patriæ liberator 361
Scipionis uita 361
Scipionem Linterni agrum coluisse pag. 296
Scipio laudatur à Liuio 358 & 384
Scipio & Cæsar comparantur 363 & 365
Scipionem prædones in reuerentia habuerunt Linterniq; obijt 363
Scipionem posteriorem Metellus interfecit 345
Scipio Hispaniam aggressus & Carthaginẽ nouã cepit, ac Siphacem regẽ in amicitiã Rom. traduxit, deinde fit consul & uicit Siphacem & Antiochum 362 & 365
Scytharum mos 392
Secta quid apud Latinos & Græcos pag. 326
Senecam Nero interemit 371
Senum auaritia 17 & 27
Serpaulus 317
Serranus 296
Seruare & conseruare idem significant pag. 385
Ser. Sulpitius CLXXX libros in iure ædidit 372
Seruus unde appellatus 385
Siciliæ rex Robertus auarus 14 & 21
Sicinius Dentatus 14 ciuicis coronis donatum 379
Sigismundi Imperatoris dictum 429

Siphax

Siphax uenit in amicitiã Rom. per Scipionem & postea ab ipso uincit 362
Socratis patientia 183
Socrates damnatus 35 & 303
Solonis dictum 280
Somniorum uarietas 455
Sophidius Arcadiæ rusticus 294
Spectaculum mirabile 465
Stephanus à sacerdotum collegio interfectus 303
Stoici constantes 305
Stoicorum nobilitas 79
Susannæ iudicium 303
Syllana uictoria 316
Syllam nescisse literas 360
Suffretum rogat Poggius pro signis antiquitatis. 321
TAmberlani gesta 344
Tantalus 22
Terræ malum 110
Terræmotus uarij 128
Teucrorum & Sarmatarum nobilitas pag. 69
Theatra & amphitheatra 137
Theocriti historia de homine 279
Theologiæ commendatio 51
Thermæ urbis 135
Thusci unde cognominati 388
Traiani excellentia, & Mesopotamiã superauit, ac Parthos, Persasq; subegit pag 348
Treueris clades 120
Triumphales arcus quot fuerunt 136
Tyranni & regis officium 218 & 22
VAlla in quãdam epistolã Poggij inuexit 32
Val. Max. adulator mendax 397
Varro antepo nendus omnibus grammaticis 372
Venerem ex Cypro 298
Venetorum nobilitas 67
Veneti naualẽ uictoriã consecuti 306
Ventorum uis 465
Venetos perstringit 442
Venetus qui equum suum non cognouerat 444
Venetos stultos irridet 463
Vidua ac cẽsa libidine cũ paupere 423
Vir ab ægrota muliere ueniam postulauit 432
Virgilius de homine 279
Viri cur sequantur mulieres coitu gratia 434
Viri dignitas uirtute excellentis 34
Virtus recta ratio 91
Virtus & auaritia nõ cohabitare 20
Virtutem summũ bonum esse 314
Virtutes ab om̃i iniuria liberas esse 313
Virtutis effectus 130
Vitiorum generalitas 98
Vitiorum duę pestes 3
Vmbrorum situs 388
Voconius poëta 358
Volunx 31
Voluptas malorum esca 258
Voluptas unde 21
Vrbanum pontificem perstringit 428
Vrbes inhabitare quanta miseria 239
Vxor cuiusdam rustici persuasit uirum se duos habere cunnos 423
Vxorem uir probat 452
Vxoris honesta simplicitas 452
Vxori impudicæ qualis pœna statuenda 434
XEnophon 35
Xerxes rex deflet exercicũ 279
ZElotypos notat 456
Zenonis damnatio 303
Zuchari dictum 424

Indicis finis.

POGGII FLORENTINI IN CONVIVALEM DISCEPTIuam historiam de Auaritia Præfatio

QVONIAM plures mortales mi Francisce, non uiuunt, sed agunt uitam (hoc enim omnium est, illud perpaucorum) fortunati illi esse uidentur, quibus dono immortalis Dei contigit, ut possint dicere se uixisse. Id ego nonnullis nostræ ætatis uiris accidisse puto, qui rebus à se æditis, magnam laudẽ consecuti sunt, & nomen multis seculis duraturum. Nam & uaria scriptorũ genera è græcis latina reddiderunt nobis, & ipsi sua quædã conscripserunt summa cum doctrina atq; eloquentia, quibus latinæ musæ plurimum decoris susceperunt atq; ornamenti. Quoniamquidem rem haud perdifficilem illis fuisse arbitror, & græca facundia eruditis, & omni doctrinarum genere præstantibus. At uero mihi durior quædam scribendi ratio uidetur esse proposita, qui neq; è græca lingua ad usum nostrum traducere possum, neq; hę sunt meæ facultates, ex quibus aliquid adhuc in publicum ausim promere. Verũ cum audaces quandoq; fortuna adiuuet, tentandum quoq; mihi uisum est, an ego quicquam possem afferre in communem utilitatem, quo & si non uixisse ut illi, at saltem non inaniter uixisse dicerer. Itaq; sumpsi onus (nescio an gratũ multis) mihi certe iocundum, & ut existimo cæteris non inutile, ut referrem sermonem habitum contra auaritiam, ab his quos scio haud inferiores illis qui habentur uiri huius seculi doctissimi, si modo assequi potuero, ut ea perinde atq; ab illis disputata sunt, à me literis mandentur. Atqui hoc eo audientius aggressus sum, quo pauciores ex eis fuere, qui uacarent ad correptionẽ uitiorum, quę cum sint diuersa quæ uitam nostram conturbant, id potissime in hanc disceptationem est collatum ex quo scelera omnia & maleficia (ut ait Cicero) gignũtur. Quod si cui forte aut planum nimis atq; humile uidebitur dicendi genus, aut non satis explicata ratio muneris suscepti, is intelligat primum me delectari ea eloquentia, in qua non maior existat intelligendi, quã legendi labor. Deinde aduertat, non quantũ de eiusmodi re disseri, sed quid ingeniolum meum scribendo consequi potuerit. Satis enim mihi uisum est proponere in medium copiolas, quæcunq; hæ sint meas, ex quibus uel queant sumere (si qui forsan dignas extimatione aliqua arbitrarentur) uel absoluere aliquid perfectius, qui uoluerint emendandi atq; ampliora dicendi curam suscipere. Tibi autem mi Francisce uiro & amicissimo mihi, & ingenio excellentissimo, cuius labore & industria nostræ linguæ magnum incrementum sumpsere, hoc opusculum tanquam studiorum meorum primitias dicaui, subijciens illud eximię censuræ tuæ. Quod si probaris, ęde illud, quia ful-

tum tua autoritate,& ab alijs quoq; comprobatum iri confido. Sin uero mi/
nus,proijcito in ignem, ueluti rem in cuius iactura parum detrimenti sit fu/
turum. Cum satius sit cõprimi errata amicorum quàm efferri. Sed ut senten
tiam rite ferre possis,audias iam quid hi loquantur inter quos est sermo insti/
tutus. Sunt enim quibus cum mihi summa dum hic aderas,& periocũda fuit
uitæ consuetudo,quos cum audieris colloquentes,etsi non scribentes,ac sal
tem disputantium gratia existimo te non aspernaturum hoc munusculum,
quod suscipias oro in tutelam tuam,non tanquam horridus iudex & seuerus
arbiter,sed tanquam disertus atq; elegãs patronus, qui censeas & agendum
tibi illius causam,& errata etiam defendenda.

POGGII FLORENTI-
NI HISTORIA CONVIVALIS DISCE-
ptatiua de Auaricia & Luxuria,& de fratre Bernar/dino,alijsq; concionatoribus.

CVM cœnarent Antonius Luscus,Cincius Romanus non nulliq; alij ex Pontificis secretarijs,cum Bartholomæo de mõte Pollitiano. Eos enim inuitauerat æstiuis diebus mo re Romano ad uineam suam, quæ est prope Basilicam La teranensem. Euenit ut sermo post cœnam sedẽtibus illis, tum uarijs de rebus,ut fit sępius,tum uero de laudibus fra tris Bernardini(nam is tunc Romæ prædicabat)oriretur. Quem cum Anto/nius qui eum frequens audierat,maiorem immodum commẽdaret: Homo est,inquit,inter omnes quos quidem audierim,mea sententia eloquens & sa tis eruditus. Sed quod ego præcipuam dicendi partem puto,una in re maxi/me excellit,in persuadendo,ac excitãdum affectibus flectit populum,& quo uult deducit,mouens ad lachrymas,& cum res patitur ad risum. Tum Cin/cius: Hunc ego uir um continuo uellem commorari in hac urbe. Multum e/nim profuit uox sua huic populo,& salutaris fuit,tum ad emendationem mo rum,tum uel maxime ad sedandas,quæ multæ & graues erãt, discordias ci/uitatis. Est quippe ut dicis in eo magna uis ad mentes hominum permouen/das atq; impellendas. Verum una in re(pace sua dixerim)errare mihi uiden/tur & ipse,& cæteri huiusmodi prædicatores. Nam cum satis multa loquan tur non accommodant orationes suas ad nostram utilitatem, sed ad suam lo quacitatem. Nec curant quemadmodum medeantur ægris animis,quorum curam profitentur,sed quomodo se plebi insinuent & eius captent plausum. Itaq; cum habeant res quasdam præmeditatas, quas apud omnes omnibus in locis

in locis tractare consueuerunt, partim loquuntur de rebus reconditis & ob/scuris apud indoctos,quas non capit uulgus: Partim fundũt uerba in que in/cidunt apud fœmellas & rudem plebem, quem uideas abire multo quàm ac/cesserat stultiorem. Nonnulli ita reprehendunt uitia persępe ut illa docere ui deantur,non quantum prosint uerba eorum pensantes,sed quanti fiant à mu lierculis quorum donis & muneribus anhelant,ex quo perpauci uel nulli po tius euadunt eorum sermonibus meliores. Risi multotiens quorundam stulti ciam,qui cum egregie laudauerint quempiam quem audierint prędicãtem: si roges quid dixerint quamobrem illum laudent,hęsitant atq; obmutescunt, aut se respondere nescire. Hic Antonius: Nequaquam hoc mireris inquit: Nullum enim ad hanc diem ex ipsis audiui (hunc nostrum excipio) qui mihi aliqua in re satisfaceret,quæ quidem ad eloquentiam pertineret. Nam cum tria existant,in quibus ars dicẽdi omnis & facultas consistit,ut doceantur au/ditores,ut delectentur,ut moueantur. Ita multi eorum docent ut ignorantię artem & stulticiæ doctrinam suscepisse uideantur. Ita delectant, ut nil sit ipso rum uoce & oratione molestius. Ita permouent audientium animos, ut nulli accedant tam uigilantes tam'que attenti ad audiendum, quin ad oscitatio/nem soporem'q; incitentur. Est ita Antoni ut dicis inquit Cincius,ut multis omnia & huic quem excipis multa desunt. Sed ego non requiro ab eis quæ sunt eloquentiæ propria cuius se ignaros fatentur. Illud ualde admiror, cum docendi,admonendi,emendandi,corrigendi munus præ se ferant,tam pro/cul abesse à facultate atq; eorum quæ profitentur. Nam cum totum annum exclamauerint atq; oblatrauerint multa pollicentes, neminem uidimus suis uocibus effectũ paulò emendatiorem. Cuius rei illa est prȩcipua causa,quod non accõmodant uerba ad summouendas eas infirmitates, quibus languent animi nostri, sed passim discurrunt ac uagãtur per uaria morborum genera, prout fert libido loquendi in nullius cura insistentes. Quod si bonos imitaren tur medicos, aliquem fructum nobis afferret ipsorum labor. Sicut enim illi cum adhibentur ęgris,naturam eius & uim morbi penitus inspiciunt quo re ctius curent. Item isti'a quibus suscipitur animarum salus, nisi diligenter scru tentur rimentur'q; quo qui'q; uitio maxime sint infecti, eis'q; opem præstent, loqui diu ac multum possunt,sanare nulla ratione possunt, non plus quàm e/gerit ignarus morbi medicus. Tum Bartholomæus: Sanè hoc recte sentis in quit: Nam cum uita nostra sit omnibus obnoxia ac referta uarijs quibus me/deri oporteret, alia tamen scimus alijs & communiora esse & pernicios iora, ueluti luxuriam atq; auaritiam, quarum tanta est labes ut difficile sit imma/culatum se ab eis seruare. Hæ sunt tanquã duæ humani generis pestes aceri rimę,quæ nullum uere intentatum relinquunt,& cum grauioribus indigent remedijs tamen perleuiter curantur. Nulla de his uitijs fit ab illis nisi cursim mentio. Si quando uero illa reprehenderint,ita ieiune, aride,insulse id agũt,

Artis dicendi tria.

Pestes duæ uitiorum.

nulla cum dignitate, neq; uerborum, neq; ſententiarum, ut ſatius fuerit ſilu/
iſſe. Non odium ingerunt peccandi, ſed ſtudium. Ita aperte turpia facta, ali/
quando deſcribunt. Ob eam cauſam multos cognoui, qui cum ſtudioſe, accu
rate, longumq; tempus interfuiſſent eiuſmodi ſermonibus, nihil neq; uita, ne
que moribus profecerũt. Neq; id iniuria. Non enim curantur pro modo ſuę
ægritudinis. Quid autem prodeſt medicina non accommodata uulneri? Sed
audiunt quædam quæ obliuiſcuntur priuſquam diſceſſerint, oleum atq; ope/
ram ut aiunt perdentes. At uero ſi hæc duo inſectarentur uitia, quibus ma/
gna pars mortalium uexatur, ſi his inſiſterent, ſi deteſtarentur, magis ipſorũ
prodeſſet audientibus oratio. Ita enim ſentio auaritiam, luxuriamq; tãquam
ſedem eſſe ac fundamentum malorum omnium, ut ueriſſima ſit Priſci Cato/
nis ſapientiſſimi uiri ſententia, ciuitates auaritia atq; luxuria laborare, quę pe
ſtes omnia magna imperia euerterunt. Eorum alterum cum uideatur origi/
nem ducere à natura, tamen ratio adhiberi poteſt, & modus quidam ne ſe ef/
ferat, utq; inter certas metas contineatur. Alterum cum ſit naturę aduerſum
nulla ratione regi poteſt, neq; moderãdum eſt id genus mali, ſed excidendũ.
Nam luxuriam, licet multorum malorum cauſam ſapientes dixerint, eſt ta/
men aliqua ex parte ut poſſet fieri, ueluti quæ admiſcetur procreatione libe/
Blandum ma/ rorum blandum malum, ſed ſibi ſoli nocens, non alteri, neq; alienum à conſer
lum luxuria. uatione generis humani. At auaritia eſt ad ſubuerſionem eius execrandum
ſcelus omnibus nocens, omnes lædens, omnibus infenſum, cui nihil laudabi/
lis, nihil honeſti poteſt eſſe coniunctum, monſtrum ingens horrendum, ad
perniciem gentium procreatum, ad delendum inter ſe hominum ſocieta/
tem. Nihil eſt mihi credite fœdius auaritia, nihil turpius, nihil horribilius,
cuius ſi poſſet facies uideri, magis nos terreret quàm furiarum agmen ex in/
fimo tartaro eductum. Nolo exemplis uti, ne quem mea uerba offendant, at
ſi liceret oſtenderem, ac re ipſa docerem, nullum malum, nullum flagitium
quod illa non ſuadeat non importet ſecum. Nihil non bonitatis quod non
auferat ab eo quem occupauit. Denudat illum uirtute omni, ſpoliat amici/
tia, beniuolentia, charitate. Replet odio, fraude, maliuolentia, impietate,
reddens ex homine ſceleſtum portentum ac crudele, ut ſi reliqua omnia in u/
num uitia congerantur, cum hoc ſolo non putem comparanda, tanta eſt illi/
us immanitas. Hanc Bernardinus tuus Antoni, quẽ adeo laudas, nunquam
tetigit, ſemel dixit in uſurarios, magis mouens populum ad riſum, quàm ad
ad horrorem tanti criminis. Auaritiam uero quæ fœnus perſuadet, intactam
reliquit. At in hanc erat inuehendum, in hanc excitandę ingenij uires, ſi quo
modo poſſit eius ardor uel reſtringi uel mitigari. Sed poſtquam ab his rabu/
lis noſtris de hiſce uitijs aut ſiletur, aut dicitur ridicule, non eſſet alienum ab
re noſtra, qui & illa euitare & boni eſſe cupimus, quando corporibus ſatisfe
cimus aliquid inter nos differi, ſiue de utroque, ſiue de altero, quod animo

etiam

etiam prodeſſet, niſi & nox immineret, & redeundum eſſet ad publica nego
cia, quæ ſunt nobis à Pontifice demandata. Imò uero inquit Antonius &
temporis paulum ſupereſt ad diſputandum, & dum hoc agimus, publica
quoq; tractamus negocia, neq; paruo extimanda. Egregie quippe ſcriptum
eſt à præceptore morum Seneca, in libro qui eſt de tranquillitate animi:
Non ſolum eos prodeſſe reipublicæ qui aſſunt alijs, qui tuentur reos, qui de
pace, bello q; cenſent, ſed illos quoq; qui uirtute inſtituunt animum, qui in lu/
xuriam pecuniamq; currentes preſſant, ac retrahunt. Quare tentemus &
ipſi, ſi quid poſſumus prodeſſe hoc ſermone noſtro, & ſi non cæteris, at ſal/
tem nobis. Equidem lætor nos incidiſſe in hæc uerba, ut diſceptemus pau/
liſper de horum uitiorum ui atq; natura, qua cognita, illorum crimen cul/
pamq; facilius euitemus. Quanquam fatebor uobis ingenue, alterum ne
poſſem, iam anni effecerunt, alterum ne uellem, tum natura cõſecutus ſum,
tum uero plurimum literis & doctrina. Mallem tamen dici aduerſus auari/
tiam, cum uerear ne ſit neceſſe nos fieri auaros, ob tenuitatem lucri, quo uix
poſſumus tueri officij noſtri dignitatem. Proſequere igitur Bartholomæe,
& quod cœpiſti, ad extremum perducas. Imò te inquit ille, aut Cincium
operirer. Meæ quidem fuerunt partes ut cœnaretis affatim ac laute, ueſtræ
nunc eſt humanitatis efficere, ut uideamini bene cœnauiſſe, quod plurimo
ſermone atq; altercatione aliquando ſolet fieri. Et antiquum eſt, bene infla/
tas tibias meliorem ſonum ſolere reddere. Probe inquit Cincius & iocatur
& partitur conuiuij magiſter, ut cum ipſe corporum curam ſuſceperit, nos
aliquid animo tribuamus. Tuum igitur inquit Antonius ſit hoc munus,
quandoquidem probas partitionem tuam. Video te Cincius ait, dicendi la/
borem ſubterfugere repletum cibo, ſed releuarem te hoc onere ego non ni/
mium à cœna leuis, ni fieri uideretur iniuria huic noſtro hoſpiti ornatiſſimo
uiro, cuius prudentia requirit, ut non minorem animi recreandi facultatem,
quàm corporis paſcendi diligentiam habere uideatur. Tunc enim refertum
erit omnino uoluptate conuiuium, ſi animus quoq; aliquid ex eo deguſtarit,
cui ſatisfacere certe te conuenit. Geram inquit ille morem uobis, licet hic
pro meo iure uos poſſem cogere. Dicam autem quæ in mentem ueniunt,
hac tamen lege primum, ut mihi ſuccedas in dicendo Antoni. Deinde ut ne
expectetis à me accuratam orationem, aut ſentẽtias graues. Non enim poſt
cœnam, aut nimium prudens & grauis ſermo, aut dicendi ordo eſt requiren
dus. Hæc cum dicerem ſuperuenit Andreas Conſtantinopolitanus, uir inſi/
gnis & literis, & religione, qui & ipſe inuitatus ad cœnam occupationibus
impeditus, tardius uenerat. Is cum plauſu omnium exciperetur, cœnaui in/
quit, ſed huc acceſſi deambulandi gratia, atq; una confabulandi. Cum uero
tacerent omnes. Quid ille inquit, ſilentium ne inter uos erat, ſumpta præſer/
tim cœna, an ego effeci ut ſileretis? Iſtuc ipſum inquit Antonius. Ingreſſi qui/

dem eramus eum ſermonem, ut Bartholomæus contra auaritiam aliquid polliceretur ſe dicturum. Cum in hunc deueniſſemus, ex eius uerbis, qui nõ nulla dixerat in auaritiam ac luxuriam, deteſtans utranq;, ſed auaritiam magis, quæ cum ſoleat eſſe quaſi cognata ſenectutis, dixi me de ea malle audire ex qua maius periculum immineret. Te uero præſente tacemus pudore cõmoti, ne fias noſtrarum cenſor ineptiarum. Quanquam ſi quid inſulſius, aut ineptius diceretur, habenda eſſet nobis uenia, Bartholomæo autem tribuendum, qui unum patrium ſubminiſtrauit in cœna. Sed ipſe ſui errati pœnã luet. Hoc inquit tunc recte diceretur Antoni, ſi eſſetis quales legi in ſimpoſio Platonis, oſcitantes, ebrij, ſomnolenti. Sed uideo uos admodum ſobrios, quare perge Bartholomæe, & me uelis eſſe participem tuæ ſententiæ. Ea eſt inquit ille ratio ut taceamus, cum te uideamus & uirum doctiſſimum & theologum. Sed ego imperatus Andreas inquit ueneram, non enim diſputationum, ſed compotationum hunc memineram ſolere eſſe locum. Tu ne inquit Antonius, admodum paratos nos cenſes, cibo refertos ac uino? Non quærimus philoſophica aut acuta quædam, ſed quæ ſunt huius & loci & tẽporis. Cum ille omnino recuſaret. Nos inquit Antonius, tempus hoc quod perbreue eſt ad diſputandum terimus inani concertatione. Quamobrem ſequere quod inſtitueras Bartholomæe. Hic ſe rogare nimium patitur. Faciam quod iubes ille inquit, non tam differendi cauſa, quàm aut te, aut hunc prouocandi, ut inquit Andreas, dummodo ego te audiam. Tum ille: Cum multa ſunt inquit, tum à Chriſtianis doctiſſimis uiris, tum uero à gentibus & Græcis, & à Latinis ſcripta, ſuperuacuum forte uidetur de ea re amplius loqui, nos præſertim quorum uerba haud magni penſabuntur. Sed poſtquam conferendi inter nos gratia, & ad utilitatem noſtram aliquid dici placet, mihi quidem in primis quærendum uidetur unde nomen auari (nam inde auaritia eſt) ducatur. Exiſtimo autem auaros ideo appellatos nonnullos quod auidi eſſent æris, qui enim cupidi illius nimis erant, atq; in eo quærendo ſummam operam, plurimuḿq; ſtudij ponebant, auari nominabantur. Si hoc uerum eſt inquit Antonius ſubridens, nulli modo exiſtunt auari. Auri enim argentiq; noſtri homines cupiditate ducuntur, non æris. Atqui inquit Bartholomæus, id nomen eiuſmodi hominibus tunc inditum fuit, cum nondum eſſet ullus uſus uel aureæ monetæ, uel argenteæ. Nam æs ſolum in precio eſt habitum apud Romanos uſq; ad bellum Punicum primum. Quinq; enim annis ante id bellum, argentum primo eſt ſignatum bigarum & quadrigarum nota: Anno urbis conditæ quingenteſimo octogeſimo quinto. At anno poſt ſecundo & ſexageſimo nummus aureus percuſſus eſt. Aes autem Seruius Tullius primus ſignauit nota pecudum, unde & pecunia dicta, cum antea rudi ære uterentur. Ita licet uariaretur monetæ materia, idem tamen auaro nomen manſit, ut auri, argenti, æris, opum cupidi, atque ita cupidi,

Aeris, argenti & auri ſignatura.

pidi, ut omne in id ſtudium ſuum conferant, ſemper quærant, ſemper appetant, ſumptu abſtineant, nullum quæſtum abhorreant, uel lucro ſatientur, omnia referãt ad ſuã utilitatẽ, proprioq; cõmodo metiant̃ recte dicant̃ auari. Vnde auaritia erit libido habendi immenſa, uel potius fames quædam diuitiarum cumulandarum. Eſt enim auari animus occupatus in quærendo, deditus ſtudio theſauri, obnoxius cupiditati, pecuniarum ſeruus, quarum cura & ſollicitudine dies ac noctes torquetur. Nunquam ut ſcitis ſatiatur aut expletur cupiditas ſitis, ſemper appetit, ſemper eget. Nam ueteri prouerbio, tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet. Cruciabitur ergo continua theſaurizandi ſiti, nulla dies, nulla hora prætermittetur uacua ab hac cogitatione. Æſtuabit ſemper, fluctuabitq; anxius ad ſedandum famem ſcentem auri appetitum. Igitur inſeruiet priuatæ utilitati, ad eam accommodabit dicta ſua omnia, facta, cogitatus, ſibi ſoli, & rei ſuæ intentus erit, obliuitus publici commodi, quo fit ut id uitium ſit repugnante atque aduerſante natura, cuius præſcriptum atque lex eſt, ut communem utilitatem noſtræ anteponamus, impellamúrque, ut uelimus prodeſſe quàm plurimis. Vnde ſtoicus ille Cato apud Ciceronem diſputat: Non eſſe magis uituperandum proditorem patrię, quàm cõmunis utilitatis deſertorem, propter ſuam utilitatem. Cum ergo auarus ſibi ſoli deditus, ſibi conſulens, non ſolum deſertor, ſed oppugnator ſit communis utilitatis atque hoſtis, ſui commodicauſa, neque proſit multis, ſed noceat omnibus, certum eſt ipſum ueluti proditorem deſiſtere ab ipſius lege naturæ, contráque eam eſſe auaritiam remotam atque aduerſam ab utilitate publica. Ad quam conſeruandam, tuendámque editi ſumus. Hoc conſtituto, & illud ſequitur: Auarum nulla ratione poſſe eſſe uirum bonum, ut enim quiſque refert ad ſuum commodum quæcunque agit, ita minime eſt uir bonus: ut Tullius noſter tangit in libris Officiorum. At auarus nulli dubium eſt, quin ad ſuum commodum reducat omnia quæ agit. Ideo nullus unquam auarus erit uir bonus. Non ſolum autem non bonus, ſed & ſumme malus. Ipſum enim nomen auari cum ſit in uitio, deſignat maliciam. Nam fieri nequit, ut quis in auaritia uerſetur, abſque detrimento atq; iniuria multorum. In quo præcipue offenditur regina uirtutum iuſticia, cum omnes auari actiones & opera ab iniquitate proficiſcantur. Dum enim cupit augere opes, dum nititur congregare pecunias, dum occupare terras poſſeſſionibus, iuſticiam omnem exuit: ut ait beatus Ambroſius. Igitur cum uacet iuſticia, nullum ſcelus omitet ſpe commodi ablata, fraudabit pauperes, diuitibus inſidiabit̃, expilabit ſocios, ignotos uexabit, extorquebit infirmos, rudes decipiet, nulla excogitabitur turpitudo, nullũ malũ facinus, nullum dedecus cui non aſſentiatur, quod non perpetret̃ oblata ſpe utilitatis. Ita nec amicitiã colere poterit, nec moueri beni-

Auaritia.

uolentia. Nam quæ beniuolentia in eo erit, cui nihil eſt acceptius pecunia, aut quem amabit qui ſeipſum odit? Veriſſimum uetus prouerbium eſt: Auarus in nullum bonus eſt, in ſe peſſimus. Quàm uero amicitiam ſeruabit, qui quod agit & cogitat, penſat ac metitur propria utilitate? Quomodo ſubleuabit alios nummis, quos propter opprimit uitam ſuam? Qua nam ratione ſuſtentabit alterius inopiam, qui ſe iudicat egentiſſimum? Non precibus mouebitur, non lachrymis, non fletu. Per medias lugentium ęrumnas tranſibit ad cumulandas opes. Ipſa miſerorum corpora calcabit, ſi quid exprimere ſe poſſe putabit, acerbus, crudelis, impius. Quam ob rem eſt hic dignus communi odio mortalium, ueluti publicus omnium hoſtis, amouendusq; ab hominum conſortio tanquam ſeminarium malorum. Nam quomodo amari eum decet, qui ut cætera omittam, hæc duo, ſcilicet amorem & beniuolentiam humanæ ſocietatis uincula, ſine quibus nulla, neq; priuata, neq; publica res conſiſtit, aufert à nobis? quod quid eſt aliud quàm delere funditus humanum genus? At ipſe potius delendus eſſet. Ipſe aqua & igni interdicendus, inutilis ciuitati, reipublicæ pernicioſus. Iniquum eſt enim ei locum eſſe in ciuitate, quem ſi omnes imitaremur, nullas omnino ciuitates haberemus. Nam ſublatis beniuolentia, & auaritia digladiabuntur homines inter ſe, rapinisq; ac cædibus omnia permiſcebuntur. Sed uide quæſo quale hoc ſit malum, & quàm cauendum omni ætati. Conſueuerunt eſſe homines in ſenio prudentiores, ſapientioresq; quã in reliqua uita. Nam & uſu experientiaq; rerum multarum quas longa ætate tractamus, prudentiam & legendo diſcendoq; diutius, ſapientiam conſequimur, ut quo longius uixerimus, eo propius ad ſapientiam ſolemus accedere. Vnde quidam è Græcis ſapientiæ cultoribus quæſtus eſt moriens, tunc ſe exire è uita cum inciperet ſapere. At hæc peruerſa labes auaritia, in ſenes potiſſimum inuadit, eam ætatem expugnans, cui ad obſiſtendum plus roboris, ac uirium eſſe deberet. Eo autem imbecillitas mentes eorum deducit, ut quibus minimo ſatis eſſet. Nam paruum eſt iter conficiendum, eo quærant plura, quo egent paucioribus. Multa monſtra dicuntur à Poëtis fuiſſe in terris, ſed auarus ſenex, cuiuſuis monſtri exuperat deformitatem. Verum ut tanquam faciem & picturam quandam auarorum conſpiciatis, referam illos Vergilij uerſus eximios, quibus harpyias deſcripſit, exprimens in eis naturam, formãmque auaritiæ, tenes memoria ut opinor: Virginei uolucrum uultus, fœdiſſima uentris Proluuies, uncæ que manus, & pallida ſemper Ora fame. Quis potuit pingi elegantius forma quadam cuiuſpiam animantis, quàm id uitium eſt uerſibus à Vergilio expreſſum? Dixit uolucres uultu uirgineo, non hominem ſignificans eſſe auarum, ſed monſtrum, cuius ſub uultu humano latet truculenta beſtia, ad omne nephas parata. Vultus uirginei teſtantur uireſcentem ſemper cupiditatem. Augetur enim quotidie

Auarus omnibus odio.

Auaritiæ deſcriptio Vergilij.

quotidie, & tempore ſumit uires, fitq; in diem adoleſcentior, creſcens corpore decreſcente, neq; ætate infirmatur, ſed aſſurgit ualidior. Volucres finxit, propter appetitus mobilitatem uelocitatemq;. Nunquam quieſcit mens auari, nunquam ſedatur, inhiat opibus, ſemper uaria auferendi genere uerſans animo. Proluuies expreſſit apte immenſam eius cupiditatem, ex quo ille uulgatus eſt uerſus: Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Nulla enim copia repletur, ſaturatur nulla abundantia, ſtat ore patulo. Non famelicus, ſed rabidus tanquam Cerberus, promptus ad excipiendum uorandumq; quicquid obijciatur. Fœdiſſimam quoq; ait, non ſolum propter obſcœnitatẽ uitij, ſed propter auari uitam immundam, & ſordidos mores. Sunt impuri, aſperi, inculti, ut ueſte utantur ut plurimum uili & abiecta, & nonnulli adeò expaueſcant timorem ſumptus, ut refugiant etiam tonſorem. Vidimus quoſdam notæ auaritiæ, qui barbam capillosq; nutrirent longius quàm ferat conſuetudo, neq; eam deponerent niſi admoniti & pudore inducti, quos ſæpe ſolemus ridere, cum ſe offerũt nobis promiſſa ac ſuffulta barba, ueluti ruſticani. At manus uncas quam recte addidit, ad monſtrandum auari rapacitatem. Aufert, eripit, extorquet. Nihil tractat ex quo aliquid nõ abradat, exhauriens notos ſimul atq; ignotos. Nam quod pallida protulit ora fame, nil potuit dicere uerius. Primum torquetur fame comparandi theſauri congregandiq;, quę tum cura cogitatioq; extenuat, tum nulla datur ſibi intermiſſio ab eiuſmodi ſollicitudine, qua afficitur ſemper, & quo plus creuit pecunia, eo maior ſuboritur cupiditas. Deinde bibendi edendiq; fame maceratur, quàm raro ſedat, niſi cibo incondito & uili. Quomodo enim præſtantiores aut precioſiores parabit epulas miſer ille? Fuit enim Florẽtinus (ut aiunt) nobilis auarus, qui cum eſſet opulentiſſimus, & duo pulli in cœnam aliquando afferrentur, iuſſit auferri alterum, ſeruariq; in poſterum diem, caſtigat prius uerbis diſpenſatorem tanquam prodigum. Nobis autem notus quiſpiam delectari ſe admodum aſſeuerabat cepe & alleis cum domi ederet, foris non. Item alter cum eſſet aduerſa ualitudine, medicus autem peteret quibus ueſceretur cibis, ait, carnibus bouis aut uituli. Reprehenſus quod non pullis gallinaceis uteretur? Reſpondit, non conuenire morbo aut naturæ ſuæ, quia ſcilicet maiori pretio emerentur. Sed poſtmodum cum dono dati eſſent ab amico qui id nouerat, auide comedit. Quare non minus edendi fame pallebit, quàm multa comedendi. Quod autem tres deſcripſit harpyias, id puto ſuperbiam, crudelitatem, inuidiamq; intelligi uoluiſſe. Non enim unico uitio laborant auari, ſed multa in eis accumulantur, omni uirtute expulſa. Habetis auaritiæ ueluti picturam quandam, quæ ſi oculis cerni poſſet, magnum incuteret mentibus hominum terrorem, maiusq; portentum uideretur, quàm ſcribantur harpyiæ. Nam & ipſe Vergilius antequã eos uerſus proferret, uidẽs ſe non æquaturũ uerbis ſuis rei deformitatem dixit; Triſtius haud aliud mõſtrũ, nec

Virgilius.

ſęuior

ſeuior ulla, Peſtis & ira deũ ſtigijs ſeſe extulit undis. Etenim quod maius mõ/
ſtrum fingi poteſt, quàm eſſe aliquem publicum prędonem libidine conflа/
grãtem qui ſemper iucumbat quęſtui, inhiet auro, nullum refugiat lucrum,
petat, rapiat, extorqueat, laceret, qui cupiditate inexplebili uitam agat, qui
ſine intermiſſione pecuniam cumulet, cumulatam ſummo angore cuſtodiat,
ſit miſer ſumptibus, fameſcens, pauidus, qui omnia trahat ad ſuum commo/
dum horridus, incultus, qui omnes opprimat, nullum reuelet: Hunc ego o/
mnia Herculis monſtra immanitate atq; acerbitate exuperare cõfitear. Itaq;
ſi hęc quæ à me dicta ſunt diligenter cõſideretis, iudicabitis profecto auaros
ueluti monſtra gentium ſemouendos procul à nobis, proijciendosq; alio, ſi/
cut purgamenta ciuitatum ſpurciſſima: unde nos neq; fœtore læderent, neq;
contagione nocerent. Hic cum dicendi finem feciſſet Bartholomæus: Quid/
nam cogitas Antoni, Andreas inquit: Aſſentiris ne huic, & ea probas quæ
diſſeruit: an te quid mouet: Vidi enim te dum loqueretur, neſcio qua in præ/
meditatione defixum. Tum Antonius: Ego quid ſentiã quæris: Scito inquit:
Dicta ſunt multa à Bartholomęo, meo iudicio minime cõtemnenda, in quo
ſanè laudo ingenium ſuum, qui licet ſit occupatiſſimus in his moleſtijs curię,
tamen tãtum ſtudijs impartitur temporis, ut hæc non impolite poſſit dicere:
ſed ea ſingula probem ne, an improbem incertus ſum animi. Verũtamen ut
ita ſit quemadmodum diſſeruit, ego tamen ſequens morem academicorum,
qui contra ea quę dicerentur ab alijs diſputare conſueuerunt, afferam quæ/
dam ſecus atq; ipſe locutus eſt, quę an accipiantur à uobis ueſtrum erit iudi/
cium. Ego ſanè multos audiui, neq; contemnendos homines, qui nulla ratio/
ne unquam cum Bartholomæo ſentirent, qui & rem meam ſententia grauiſſi
mam reddidit leuiuſculã uerbis ſuis: & item rem non admodum magni pon/
deris, nimium depreſſit mole ſermonis, ut ſi iretur in ſuffragium populi, non
dubitarem quin ferme omnes aliter ac nos eſſent iudicaturi, cum in luxuri/
am multa ſint illius arbitrio, ac legibus conſtituto iudicia, in auaritiam nulla.
Sed tamen ut non iudicio populi diſceptemus, ſed ratione, dicam cur luxuria
uideatur eſſe mihi fœdiſſimum crimen, auaritia non. Illud quippe maius ac
fœdius eſt uitium iudicandum, ex quo magis animus noſter corpusq; labeſa
ctatur & corrumpitur. At certum eſt luxuriam magis quàm auaritiam ener/
uare corpus & animum perturbare. Ergo ſit, ut luxuria turpius ſit uitium.
At uero luxuria & corporis & animi uirtutes infringi ac diſſolui ſatis cõſtat.
Luxuriæ detri/mentum. Perdit enim omne robur intellectus, & corporis uires, adeo ut luxurioſos ui
deas inſulſos, effœminatos, imbelles. Nocet illa quidã ingenio, exhaurit uali
tudinem, mentem ex ſuo ſtatu dimouet, & priuat rationem, ex quo Seneca
præclare ut reliqua in proœmio declamationum, nil eſſe dixit tam mortiferũ
ingenijs quàm luxuriam. Hęc aduerſatur ſtudijs literarum, quaſſat membro
rum firmitatem, ex uiro fœmellam reddit, ex docto ignarum, ſtultum ex ſa/
piente

piente, memoriæ uero eſt inimiciſſima. Itaq; uidebitis luxuriæ deditos, nul/
lius animi, nullius uigoris, nullius prudentiæ, uecordes, contemptos, abie/
ctos. At auaros contra fortes, prudentes, induſtrios, ſæueros, temperatos,
& animi magni, & plurimi conſilij. Luxuria quoq; ſemper nocuit: Auaritia
profuit aliquando. Altera nulli conceſſa ætati, alterius uidetur quaſi ſenectu
tis ægritudo cõmunis, & in ea nonnihil toleranda. Non ſubuertit animum,
non exagitat ingenium, non aufert ſtudia literarum, & ſapientiæ diſciplinã.
Nam & in omni genere doctrinæ excellẽtiſſimos uiros, & in republica præ/
ſtantes, ſcimus auaros fuiſſe. Reges inſuper & egregios principes quorum
uirtus maxime claruit, auaros accepimus, ut ſi alterum mihi ſit eligendum
malim auarum me quam luxurioſum uideri. Neq; enim puderet aſcribi in eo
numero in quo & reges plurimi fuiſſent. Et doctiſſimus philoſophorum Ari
ſtoteles, multi præterea egregij in ſuis ſtudijs uiri & philoſophiæ dediti, ab
Luciano Græco autore fuiſſe enumerantur, quorum tanta eſt autoritas, tan/
ta dignitas, ut eorum nomen cõmemoratioq; abſq; aliquo patrocinio, abſq;
argumentis poſſit auarorum cauſam ſatis defendere. Sed ſeponamus auto/
ritatem quamlibet, & quid à te qua ratione dicatur diſcutiamus. Putaſti pri/
mum ideo auaros dictos, quod eſſent æris, auri, argenti nimiũ cupidi, quod
ſi ita eſt ut omnes cupidiores pecuniæ appellentur auari, cenſebũtur rei hoc *In auaritiæ de/fenſionem.*
nomine ferè omnes. Omnia enim ab omnibus agenda ſuſcipiuntur pecuniæ
gratia, ducimurq; omnes lucri cupiditate, neq; eius parui, quod ſi ſuſtuleris,
negocia operaq; omnia penitus ceſſabunt. Quis enim quicquam aget remo
ta ſpe utilitatis: Quæ quo maior oſtendetur, eo libentius negocia quælibet
aggrediemur, illam ſequuntur omnes, illam appetunt. Nam ſiue rem milita
rem, ſiue mercaturam, ſiue cultum agrorum, ſiue artes has quas uocant mer
cẽnarias conſideres, ſiue eas etiam quas appellant liberales, uidetur ſingulis
præpoſita eſſe ingens pecuniæ cupido, ob eamq; adiri labores & diſcrimi/
na quæ ſubimus. Quicquid tractamus, operamur, agimus, eo ſpectat ut quã
multum commodi ex eo capiamus. Quod quo amplius fuerit, eo maiori affi
cimur lætitia, atq; commoda noſtra ferè pecunia penſantur. Igitur pecuniæ,
hoc eſt, auaritiæ cauſa fiunt omnia. Quid enim (ne de uilioribus exercitijs lo
quar, quorum late patet finis) leges in uita tractantes aliud ducit, quid aliud
trahit niſi pecuniæ cupiditas non parua & uberior lucrandi facultas: Quid
item medicos, quid reliquos qui ſe ad liberalium artium ſtudia conferunt:
Non ne quæſtus auiditate pelluntur, ut quamprimum facultatem ſuam in
medium proferant, uenditioni illam exponentes, & res cognitione dignas,
nullam aliam ob cauſam ſe proſecutos teſtantur, niſi ob auaritiam, hoc eſt,
auri & argenti cupiditatem: Confer te ad ſanctiores diſciplinas, philoſophi
am, theologiam, ſciendi ne cauſa an plurimum lucrandi tanta ponitur in his
edocendis opera: Quid loquar de ſacerdotibus noſtris, quorum ſtudia ma/ *Sacerdotum cupiditas.*
niſeſtius

nifestius apparent: Num aliud ſpectãt, quærunt, ambiunt ſub fidei uelamento, niſi ut paruo labore diuites fiant: Quanta non ſollicitudine, ſed importunitate & impudentia hæc petunt quæ uocant benificia (mihi autem animæ maleficia uidentur) diuitiarum gratia, quæ quo ſunt opulentiora, eo maiorem in ea cõcurſum atq; impetum fieri uidemus. Niſi forſitan propter ſaluandam animam, non propter uitam in delitijs degendam ea tantopere putas expeti. Illi ipſi qui ſub hypocriſi hæc aſpernari ſe fingunt id agunt, ut non quæſita ab eis, ſed ultro uirtuti ac meritis ſuis delata uideantur. Perluſtres licet ſingula exercitia, ſiue quæ animo, ſiue quæ corpore adminiſtrantur, nihil uacuum reperies ingenti cupiditate. Quicquid inter mortales tractari uides, quicquid periculorum ſuſcipi, eo ſpectat, ut inde aurũ atq; argentum excudatur. Quod mihi quidem uidetur nulla ratiõe improbandum. Eſt enim peroportuna ad uſum communem, & ciuilem uitam pecunia, quam neceſſario Ariſtoteles inuentam tradit ad commercia hominum, resq; mutuo contrahendas. Eius igitur appetitum ſi culpabis, culpes licet & cęteros quos nobis dedit ipſa natura. Nanq; è toro, licet minus auri argentiq; cupidũ eſſe, quàm potus & cibi, reliquarumq; rerum quibus uitam tuemur: Natura quidem ineſt omnibus animãtibus appetitus ſui conſeruandi. Ex quo & ea quærimus quæ ad uictum ſpectant, & quæ ad tutelam corporis ac cultum. At iſta comparantur pecunia, niſi planè ſcurræ quidem eſſe uelimus. Quid mirum ſi ſim cupidus, ſi quæro æs, aurum, argentũ, ſine quibus haberi illa non poſſunt: hoc ſi eſt auarum eſſe, non eſt contra naturam auaritia, ut paulò ante dicebatur, ſed ipſa natura indita atq; impreſſa nobis, ueluti cæteri quibus cum naſcimur cupiditates, quæ autem à natura inſunt nobis, minime ſunt uituperanda. Hunc autem appetitum pecuniæ ineſſe omnibus natura, fatearis neceſſe eſt. Omnes ſiquidem quacunq; in ætate, quocunq; in ſtatu, honore, dignitate fuerint, auri cupiditate, hoc eſt auaritia tenentur, auroq; gaudent tanquam re nobis cognita & affini. Quere hoc in pueris, lætantur nummis oblatis. Quare in adoleſcentulis, uiris, ſenibus, diuitibus & egenis, regibus, principibus, omnes eadem mente lætantur pecunia, ſectantur diuitias, neq; aliam ob cauſam, niſi quod ita eos formauit edocuitq; natura, ut ſciant pecunia comparari quibuſcunq; uita noſtra alitur ac fouetur. Cum igitur admonente adhortanteq; natura, cupiditatem hanc ſequantur omnes, non eſt auaritia uituperanda. At fuere inquies quos nulla eiuſmodi cupiditas moueret. Fuere item quidam qui naſcerentur capite ſuillo, neq; tamen propterea non natura orimur humano capite. Non eſt peruestigandum quid peruerſitas, aut inſulſitas aliquorum horridorum atq; agreſtium aliquando egerit, ſed quid ſibi poſtulet uita communis, quàm ſequi & ſeruare debemus. Illud addam præterea quo fiat lucidius quod ſentio: Beatus Auguſtinus uir doctiſſimus inter latinos, in libro de Libero arbitrio, aliquanto leuius quàm tu ſcri-

Pecuniæ appetitus naturalis.

pſit auari

pſit auaritiam eſſe, plus uelle quàm quod ſatis eſt, hoc ſi uerum ſit, fateamur oportet auaros nos eſſe natura. Nam quod omnes appetunt, id à natura emanare putandum eſt, eáque ſuadente fieri. At uero neminem reperias, quin cupiat plus quàm ſit ſatis, nullum quin uelit multum ſibi ſupereſſe. Ergo naturalis res eſt auaritia. Percurras ſi placet uniuerſam ciuitatem, forum, uicos, templa, ſi quis profiteatur ſe nolle ultra quàm exiſtat ſatis (paucis enim natura contenta eſt) putato te phœnicem reperiſſe. Neque tu mihi opponas uolo, uaſtos quoſdam atque agreſtes ex iſtis hypocritis ſcurriſq; circumforaneis, qui ſub religionis ſpecie aucupantur uictum ſine labore & ſudore, paupertatem rerúmque contemptum alijs prædicantes, qui eſt eius quæſtus uberrimus. Non enim ex iſtis inertibus & laruatis hominibus, qui ſumma cum quiete feruntur, noſtris laboribus ſunt nobis ciuitates conſtituendæ, ſed ex his qui ſint accommodati ad conſeruationem generis humani, quorum ſi unuſquiſque neglexerit operari quicquid excedat uſum ſuum, neceſſe erit ut omittam reliqua, nos omnes agrum colere. Nullus enim ſeret, niſi quantum ſibi & familiæ ſuæ fuerit ſatis futurum. Vide quanta rerum omnium ſequatur confuſio, ſi nihil habere uelimus præterquam quod ſit nobis ſatis. Tolletur uſus gratiſſimarum uirtutum populo, miſericordiæ uidelicet, & charitatis, nullus erit neque beneficus, neque liberalis. Quid enim dabit alteri, cui nihil ad dandum ſupereſt? Quomodo munificus eſſe poterit qui tantum poſſidet, quantum ſibi ſoli ſufficit? Auferetur magnificentia omnis ciuitatum, tolletur cultus atque ornatus, nulla ædificabuntur templa, nulli porticus, artes omnes ceſſabunt, perturbatio uitæ noſtræ & rerum publicarum ſequetur, ſi quilibet eo quod ſibi ſatis erit acquieſcet. Sed cum ſciamus fuiſſe atque eſſe hoc appetitu fermè omnes omnium ætatum, ordinum, nationum, ut & uelint & exquirant etiam pluſquam ſatis ſit, ad futuros caſus atque impetus fortunę, ad auxilium ſocijs & amicis ferendum, quis dubitabit quin ex ea diffinitione omnes ſint auari appellandi? At ex eis conſtant uillæ, oppida, ciuitates, ex quibus ſi cenſes eſſe auaros eijciendos, addas ſanè deferendas eſſe urbes atque euertendas. Id enim dicis. Nam qui inhabitabunt illas, expulſis auaris? Nos quippe eijciemur, quorum nullus eſt quin hac ratione & cupidus ſit & auarus. Vacua ergo deſertáque relinquentur cultoribus mœnia urbium tua hac ſententia. Sed quid ego de ſingulis hominibus diſputo? Ciuitates, reſpublica, prouinciæ, regna, quid aliud ſunt ſi recte animaduertas præter publicam auaritiæ officinam? quæ quia communi exercetur decreto, ſumit ex publico conſenſu autoritatem. Quæſo te Cin-

Contra paupe res hypocritas & monachos.

ci, in illa tua ueteri Romanorum republica, atque in his etiam quas poſtea uidimus, tot uectigalium uaria genera ſubditis impoſita, tot onera inſueta deuictis gentibus indicta, tot exquiſiti hauriendæ pecuniæ modi, ad replendam ærarij uaſtitatem, num tibi liberalitatem repreſentant, aut *Iugurtha.* ſummam auaritiam? Cum dixit Iugurtha ille urbem uenalem mature perituram, ſi emptorem inuenerit, num tibi aut unum, aut alterum auarum deſignauit, an etiam ciuitatem uniuerſam? Si urbs illa erat auara in qua prædicant domicilium fuiſſe uirtutis, quid ſentiendum eſt de noſtris, quæ quotidie comminiſcuntur leges nouas, quibus ſubditi euiſcerentur? Verte te ad Principes ac Reges, quid in eis reperies, niſi publica auaritiæ teſti*Robertus Siciliæ rex.* monia, nec tamen ea parua, ſed ampliſſima. Robertus quidam Siciliæ rex maiorum noſtrorum memoria habitus eſt & dictus admodum auarus, coaceruauit immenſam auari atque argenti quantitatem. Ipſe peritiſſimus fuit. At quid illuſtrius eſt etiam hodie reges illius memoria, fama, nomine, gloria rerum geſtarum? quem non tantum commendaret libris Franciſcus Petrarcha, uir excellenti ingenio & exquiſita ſua doctrina, ſi auaritia in eo uirtutis laudem extinxiſſet. Quoquo deflexeris mentis aciem, adſtabunt tibi documenta haud uilia, & priuatæ & publicæ auaritiæ, ut ſi auaros exiſtimes redarguendos, uniuerſus tibi reprehendendus ſit terrarum orbis, totúmque humanum genus ſit immutandum in alios mores, in aliam uiuendi inſtitutionem. His enim adeò inoleuit pecuniæ cupiditas, ut non uitium, ſed uirtus putetur auaritia, & quo quis ditior ſit, *Cõtra turiſtas.* honoretur magis. Dixi paulò ante, eos qui iuri ciuili & canonibus operam darent, non ſciendi, ſed lucrandi cupiditate ſe ad eorum cognitionem conferre. Ex eo uidetis quantus fiat ad has diſciplinas concurſus tanquam ad certam aurifodinam. At hi cum quæ appellantur inſignia doctorum (licet plures ſint indocti) ſuſceperunt, hoc eſt, quæſtus & auaritiæ ſigna, ſcitis quàm frequententur, quàm honorentur ab omnibus, quàm colantur, ornantur quoque precioſioribus ueſtibus, anuli aurei geſtandi ius datum eſt, ut planè intelligant homines id genus facultatum, ſolum auri corrodendi cauſa ſuſceptum. Qui ſi audiſſent à uobis auaritiam eſſe deteſtabiliorem cæteris uitijs, credo non continerent manus ſuas, contenderentq́, aut nullum eſſe uitium, aut perleue & uſitatum, & quo multa ſint grauiora. Equidē ego uobis haud conceſſerim, quod paulò ante dixit Bartholomęus, omnia in unum congeſta uitia, non eſſe cum hoc uno cõparanda. Nam ſi ita eſſet, male de nobis mererent priſci legũ cõditores, inſtitutoresq́ rerũ publicarũ, qui cum ſingulis criminibus flagitijsq́ quibus turbarent ciuitates, hominúmq́

minúmque ſocietas uiolaretur, ſuam pœnam conſtituiſſent, auaritiam reliquerunt impunitam, fures namque, raptores, ſicarios, adulteros, homicidas, cæteroſq; ſceleratos uiros puniendos lege ſanxerũt, auari nulli mulctantur pœna, ſanctione prohibentur. Atque id ea ratione, quod intelligebant ſapientiſſimi uiri, innata eſſe mentibus hominum ſemina quædam auaritiæ tanquam neceſſaria ad urbium & iuris ciuilis conſeruationem. Tu uero uis exterminari è ciuitatibus auaros, ueluti maximi criminis reos. Dicite uos oro, ſi uitium eſſet auaritia, uitijsq; urbes eſſent purgandæ, utrum ſatius eſſet auaritiam repelli ex eis, an ambitionem. Alterius ope rempublicam ſæpe adiutam audiuimus, alterius malo oppreſſam. M. Craſſus fuit auarus: Cæſar liberalis, ſed cupidus dominãdi. Quid Romam euertit? Craſſi'ne auaritia immenſa, an Cæſaris ambitio? Videte quantum à ueſtra opinione diſſentiam. Sint aliqui præ cæteris auari, præterquam hanc communem auaritiam cupidi, uos extimatis è ciuitatibus hos abijci oportere. Ego contra, aduocari in illas tanquam oportuna adminicula ac ſuſtentacula populorum. Abũdant enim pecunia, qua infirmiores imbecilliores q́ ſuſtentantur, qua multi iuuantur in ſuis egeſtatibus, ut & priuatis uiris & reipublicæ opitulentur. Quàm obcauſam ſicut in bene moratis populis ac ciuitatibus conſtituuntur horrea publica, ad ſubminiſtrandum frumentum in caritate annonæ. Ita percommodum foret plures in eo collocari auaros, qui eſſent ueluti priuatum horreum pecuniarum, quod ſuppeditaret nobis. Priuatim & pecu*Pecuniæ neceſſitas.* nia geritur. Neceſſaria eſt enim pecunia ueluti nerui quidam quibus ſuſtinetur res publica, cuius cum copioſi exiſtant auari, tanquam baſis & fundamentum iudicandi ſunt. Etenim ſi quando egebit ſubſidio ciuitas, ad inopes ne mercennarios, ac iſtos neſcio quos diuitiarum contemptores, an ad diuites, hoc eſt auaros (nam hæ raro abſque auaritia cumulari poſſunt) confugiemus? Vtris præſtat refertam eſſe ciuitatem? opulentis'ne, qui ſe alios q́ opibus ſuis tutantur, an egenis, qui nec alijs nec ſibi ſubuenire poſſunt? Mihi quidem optandum uidetur compluris eiuſmodi auaros, ad quos tanquam in arcem ac præſidium confugeremus in difficultate rerum. Non ſolum autem diuitijs nobis aſſunt, ſed amplius conſilio, prudentia, patrocinio, autoritate. Vidimus ipſi quidem permultos, qui cum auari haberentur, tamen & recte conſulerent reipublicæ, & in ea plurimum autoritate polle*rent*, quorum conſilia profuere. Nulla in re nocuit auaritia. Adde quod afferunt perſæpe magnum ornamentum & decorem ſuis ciuitatibus. Quot enim (ut uetera omittam) noſtris diebus fuerunt magnificæ domus, egregiæ uillæ, templa, porticus, hoſpitalia auarorum pecunijs conſtructa, ut niſi hi fuiſſent carerent omnino urbes maximis ac pulcherrimis ornamen

tis. At dicebas auaros tum desertos amicis, tum non sedare famem, tum sæuos, immites, proprijs intentos commoditatibus. Non negauerim reperiri nonnullos, quorum auaritia sit in uitio. Sed & iusticiam aliquam quoque dicimus quæ sit iniusta, unde ortum est uetus illud prouerbium: Summum ius, summa iniusticia. Sunt quidem quamplures, quos ego etiam reprehendo, non auari illi quidem, sed stipites, stupidi, plumbei, miseri, truculenti, tenaces, ex infima hominum sorde ac fece, qui mores duros atque asperos sortiuntur, non ab auaritia, sed ex naturæ malignitate. Auaros uero cognoui multos lautos, splendidos, ornatos, sumptuosos, humanos, perfacetos, quorum domus plena esset hospitibus & amicis. Sit enim uerum quod est ab te positum, non iuuari ab eis quenquam pecunia, non ne alia incidunt quibus satis fiat amicis, consilium, sollicitudo, diligentia, autoritas, opera, patrocinium? Non consistit in nummis uis & munus amicitiæ, sed in officio & beniuolentia, quæ cur ab auaro nequeant præstari, haud satis intelligo. Nam in amicitia conseruanda minimam partem pecunia tenet. Nunquid illa Pythagoricorum adolescentium amicitia adeò literis celebratur, quod alter alterum redemerit pecunia? an quod se uoluntarie morti obiecerit, ut socius & amicus euaderet? Multa insuper uitia in auari uitam contulisti. Non eadem est ut dixi causa auarorum omnium sicuti cæterorum. Reperies ex eis multos beneficos, humiles, mansuetos, benignos, probos, minime molestos. Tu contra recensebis plures malos, improbos, flagitiosos, immanes, superbos. Idem sanè tibi dicam de Poëtis, Oratoribus, Philosophis, Iurisconsultis, quorum quidam nequissimi euasere. Eos quoque inuenies luxuriosos, fures, rapaces, cupidos, facinorosos, qui in nullam unquam auaritiæ suspitionem deuenerunt. Itaque si qui auari uixerunt misere, libidinose, impure, cum fraude, non est auaritiæ tribuendum, sed nequitiæ, luxuriæ, iniusticiæ. Cum enim affirmas plura mala auaritiam peperisse, ego & plura bona. Quid habemus salutarius aqua & igne? & tamen aquarum impetu regiones uastatas audiuimus, & multas atque egregias urbes igne consumptas. Quod autem obiecisti, auaros communis utilitatis oblitos studere priuatæ, hæc non auarorum, sed omnium ferè est consuetudo. Qui enim sunt isti qui publicum quærant bonum, sepositio priuato emolumento? Ego ad hunc diem neminem cognoui, qui id quidem posset impune. Dicuntur eiusmodi nonnulla à philosophis de præponenda utilitate communi, magis specioſe quàm uere. Sed uita mortalium non est exigenda nobis ad stateram philosophiæ. Consuetum est & communi usu concessum, atque ab ipsius orbis ortu factitatum, ut magis afficiamur proprijs quàm communibus rebus. Atqui illud idem fatebimur omnes, nisi malimus magnifica loqui quàm consueta. Sin autem ideo habes

Summũ ius summa iniusticia.

infensam

infensam auaritiam, quod ea importet secum multorum damna, quibus parantur diuitiæ, mercaturam quoq;, & quicquid est aliud in quo lucrum quę ritur oderis necesse est. Nullũ enim fit lucrum sine alicuius detrimento, cum quicquid emolumẽti uni additur, detrahatur alteri. Nam quod extremo sermone tuo intidiam quæritans, in auaritiã affirmasti, senes potissime in eam labi. Id ego laudi dandum puto, neq; iudico ætatis uitio euenire, sed prouidentia. Cum enim senes tanquam qui emensi procellosum pelagus, iter ferierint tempestatibus plenum, uersent animo discrimina ac pericula quę nos circunstant, & egestates premunt. Ad hæc autem propellenda nouerunt pecuniam quàm plurimum conferre, ueriti ne in easdem reincidant quas experti sunt difficultates, quę rẽdo ac cõseruando sibi ꝓspiciunt & suis, ac uelut usu edocti, ea prę parãt ad iumẽta quę prę cipua & utilia cęteris cognouerũt. Nõ igit̃ imbecillitate animi, sed infirmitate, nõ errore, sed prudentia rerũ magistra cõparãt pecuniã, ut firmissimũ tutissimuḿq; præsidiũ ad inopiã, egestatem, ægritudines, reliquaśq; mortalium calamitates propulsandas. Quamobrem non uidentur mihi senes errare, si quæruut, si parcũt, sed summa uti sapientia. Quod si quis etiam senilem auaritiam turpem duceret, non hominis consilium qui se cõmunit ad insperatos improuisośq; casus, sed naturæ fragilitatem decet culpari, quæ tot nos discriminibus subiecit, tot addixit necessitatibus, tot difficultatibus circundedit, quarum rerum nisi inanimi & uerbis magis quàm re uelimus philosophari, à diuitijs necesse est suffragia postulentur. Quo fit ut non tantum naturalem, sed utilem & necessariam rem quandam constet esse in homine auaritiam, quæ docet ut his sere bus muniat, quas cognouit firmissimas, ad sustentandum naturæ humanæ fragilitatem, & incommoda euitanda. Quæ cum dixisset, atq; omnes Andream intuerẽtur (cuius uidebatur munus ut Antonio respõderet.) Nequaquã inquit ille ulterius tacendi locus est, mouit me dignitas defensionis importunissimi monstri, quem inconcussum relinquere turpe uobis uideretur. Deinde subridens, cætera ut non ex animi sententia, sed gratia aliorum reor Antonium disseruisse. Quod uero senum auaritiam defendit, propriam agere causam uisus est, uir quidem doctus & prudens, cum legerit apud Terentiũ: ætate nos fieri attentiores ad rem quàm sit necesse, ueritus ne cum senex sit, auari suspitionem subeat, senilis tutelam suscepit auaritiæ. Vt autem accepimus quẽdam laudasse Dionysium Siculum, pessimę uitę tyrannũ: Platonem uero sanctissimum uirum uituperasse, ad eloquẽtiæ exercitationem. Ita te uideo hominem liberalissimum id uitium defendendum suscepisse, quod noueris esse præ cæteris oppugnandum. Nam non in excusationem eius hæc te dixisse certe scio, sed in accusationem, quo ex rationibus tuis maior mihi tribueretur facultas refellendi quæ pro ea dici possent, ad detegendum deformitatem

Vnde senum auaritia.

mitatem turpidinemq; tanti mali. Nam te quidem Antoni, uirtum liberalem procul esse nouimus ab omni nō solū crimine auaritiæ, sed suspitione, si quis dixerit cupidum, fortasse non mentietur, cum id absq; uitio possit contingere. Hoc in loco duo recognoscas uelim. Primum, an lapsus sis in significato uerborum, qui cupiditatem & auaritiam, duo uerba sensu disiuncta ita copulare uisus sis ac si idem significarent. Deinde (nam alia post uidebimus) an satis recte posueris auaritiam esse secundum naturam. Aliud sanè exprimit auaritiæ nomen, aliud cupiditatis. Omnis auarus ardet cupiditate, sed non omnis cupidus auaritia. Si quis me cupidum dixerit, si quis item bonos uiros, non negauerim. Sunt enim quędam naturales cupiditates, ut philosophi uolunt, quæ absunt à culpa, sicuti habendi ea quæ suppeditent ad uiuendi rationem & decorem, ut cum quis uictum & uestes necessarias cōcupiscit. Cupit quis pecuniam, sed ad usum uitæ necessarium, ad beneficentiam, ad liberalitatem, & inopum sustentationem. Nil habet hæc reprehensionis cupiditas modica & temperata, quam non aberrabis, si dixeris naturalem. Est alia cupiditas immensa, insatiabilis, cupiditas habendi ultra quàm deceat, plus quā oporteat. Cupiditas uehemens quæ excedit modum, & est cum siti auferendi, cumulandi, cum studio pecuniarum & anxietate animi, in qua est auaritia, quæ quo maior extiterit, eo est detestabilior. Hanc secundum naturam dicere hominis est (pace tua dixerim) parum naturæ munera atque opera inspicientis. Nam nisi ita res se haberet ut auaritia inesset natura nobis, nimium profecto de illius iniquitate quæri possemus. Iniquum enim foret atque indignum, illa parente rerum omnium atque effectrice natura, si hominem quem solum posuit suorum operum sectatorem, quibusdam uero præfecit, inferiorem rebus omnibus à se ęditis reddidisset, & is quem animantem effecit ac ratione præditum, deterior propagatus erit eis, quæ aut inanimata produxit, aut carentia ratione. Contempleris licet cœlum, maria, terras, & quæ in eis continentur, nullum reperietut in illis auaritiæ uestigium, sed redundabunt omnia liberalitate & munificentia. Quid enim cœlum? quod nobis Solem & Lunam, totaq; luminaria uaria uarietate distincta largitur, è quibus gignendi procreandiq; causæ prodeunt. Quid aēr cuius spiritu uiuimus? Quid aqua? quæ tot piscium genera, tot commoditates, nullo munere modo mutata præbet. Quid terra? quæ tot frugum, herbarū, fructuum species, tot animalia generi humano producit, quæ etiam si quid ei crediderīs reddit cum usura. Quid ista inquam, num nobis signa ulla monstrant auaritiæ aut cupiditatis? Omnia enim naturæ opera redundant donis multiplicibus, ut illa non solum liberalis aut benefica, sed prodiga esse uideatur. Quoquo uersum te uertas licet, nihil naturæ rerum reperies cum auaritia coniunctum, sunt penitus contraria, longeq; semota. Hæc enim donat, largitur, illa eripit, aufert. Hæc ultor porrigit plena manu, illa extorquet oblata. Hæc nos

Auari et cupidi differentia.

Auaritiæ cum natura diuersitas.

nos alit, illa spoliat alimentis. Hæc complet omnia muneribus, illa exhaurit rapinis, ut rectius quodammodo dici posset cætera esse præter naturam, quàm hanc unam naturalem. Sed attende quæso, quàm ratio ipsa tecum pugnet. Non inficias ibis opinor, quin oriamur omnes naturali quodam & infixo animis nostris appetitu non solum libertatis, sed etiam principatus, ut bene à natura instituti, neque alteri subesse, & ipsi eminere cæteris cupiamus. Neque solum in nobis, sed etiam in beluis hoc apparet, quæ si quando uinculis eruperunt, tanquam in libertatem restitutæ discurrunt ac gestiunt. Qui ergo uoluntatem subdit seruituti, utrum tandem naturam sequitur, an desistit à lege naturæ? Atqui haud dubium est, auarum se subijcere spontaneæ seruituti concupiscentiæ, cuius est seruus, cui obtemperas, quàm sibi dominum constituit. Accipe quid loquatur in hanc sententiam Ioannes Chrysostomus: Etenim inquit, omni tyranno sæuior est pecuniarum concupiscentia, cui sit additus auarus, delectationem nullam habet, molestias uero plurimas, & omnia quæ uirtuti sunt inimica, hæc liberos suos facit & quidem seruis empticijs deteriores, neque hominum seruos, sed deterrimarum passionum atque ægritudinum animi, quibus agunt ea quæ deo & hominus displicent. O amaram seruitutem & diabolicum dominatum. Ex his cognoscas uolo, quæ sit seruitus auari, & quàm scelesta. Quo pacto igitur auaritiam, aut pecuniarum concupiscentiam asseris naturalem, per quam naturæ ipsius præcipua iura subruuntur. Quod si ea esset secundum naturam, orirentur auari omnes. Producuntur enim nobiscum naturales motus, atque ita effigiuntur ut nulla euellantur arte, nulla ratione amoueantur, quemadmodum ridere, horrere ad subitum conspectum rei formidolosæ, ad repentinum timorem pallere. Auaritiam uero innasci nobiscum quis sanus dixerit? Pauci sunt illi quidem, nec tales nascuntur, sed fiunt errore opinionis. Insuper quæ sunt naturalia in hominibus non uitiuperantur. Nulli enim datur uitio si aut cœcus, aut claudus fuerit in lucem æditus. At auaritia maximum crimen semper iudicatum est quocunque in homine, statu, dignitate. Nox me deficeret si recensere uellem singulatim quæ sunt scripta in auaritiam tum à Græcis, tum à Latinis doctissimis & sapientissimis uiris, à quibus nullum omnino uerbum prolatum reperies in ipsius uel laudem uel excusationem, ne ab illis quidem ipsis habitos fuisse auaros. Scio Aristotelem auarum æstimatum. Scio etiam aliquos credidisse, adiunxisse illum ad uitā beatā bona fortunæ, ne si in sola uirtute animi felicitatem posuisset, ut fecerat magister suus, adimeretur sibi facultas petēdi illa ab Alexandro à quo multa suscepit. Tamen nulla in parte operū suorū scitis ab eo auaritiā laudatā, sed positā in uitio à uirtute admodū remoto. Vt etiam si fuerit auarus, nihilominus ui cōpulsus ueritatis eam dixerit malam. At & ipse & multi philosophorum fuerunt auari, hoc non sunt assecuti, aut

In Aristotelem auarum.

munere, aut disciplina philosophię, sed culpa morũ et naturę deprauatę. Philosophia eñ dux est & magistra uitę bene degẽdę, uirtutis indagatrix, expultrix uitiorum, quę nõ honestat malefacta, sed uituperat, nõ tribuit autoritatẽ sceleri, sed adimit, docetq; quid sit appetendum, quid'ue fugiendum, ut quo quis doctior sit atq; eruditior, eo magis in eo sint uitia reprehẽda. Vide quantum pateat uis honesti, & naturæ uigor. Cum tam late euageť auaritia, tam sit usitata tã omnibus insita, ut dicis, tamẽ ad hanc diẽ nullus extitit, aut philosophus, aut rerũ scriptor tã imprudẽs, qui se eius patronũ sit ausus, pfiteri.

Nemo philosophorũ auarus.

Quamuis aperte affirmauerim, neminẽ philosophũ fuisse unquam auarum, qui quidem esset dignus philosophi nomine. Nam aut carebit appellatione philosophi si fuerit auarus, aut si amator extiterit sapientiæ, carebit auaritia. Itaq; acutum, perspicacem, eruditum, ingeniosum, doctum, eloquentem eum qui sit auarus esse concedam, amatorem uero sapientiæ, hoc est uirum bonum, æquum, iustum nequaquam fatebor. Misceri enim non possunt contraria, neq; una in domo cohabitare uirtus & auaritia, in qua ueluti in spurcissimo cœno, & fetida sentina sordescit uirtutis splendor omnis, quanquam paulò post ostendam manifesto, nullam in auaro posse esse uirtutem. Nam quod in causam tuam attulisti patrocinium Regum atq; Principum, quos plures dixisti fuisse auaros, rerumq; etiam' publicarum, nulla est defensio criminis, sed exaggeratio delictorum. Sed non hoc solo uitio laborant magna fastigia. Primum ut in omni fortuna & conditione hominum, ita & in istis plures nouimus malos repertos qu'am bonos. Non enim quia in excelso collocati sunt, ideo & uirtuosiores euadunt. Neq; potentiam sequitur sapientia. Deinde solent esse principes ac domini rerum potentes, superbi, tumidi, iracundi, sæui, crudeles, luxurioſi, neq; propterea eiusmodi uitia illorum potentia excusatur, quinetiam culpentur magis qu'am in homine priuato. Est tamen ut aliqua ex parte hæc in eis uitia dissimulari possint. Magnum quippe est & supra multorum uires, in magno rerum arbitrio rationi obtemperare & eius præscripto regi. Exagitat mentem principatus, inflammat animum, perturbat rationem, subijcit uarias cupiditates, ut non multum mirẽtur homines, cum illi efferantur ira aut luxuria, cum quicquid libet licitum credãt.

Rex auarus monstrum.

At uero auarum esse regem, aut quemuis principem, simile est monstro, cũ nihil immanius, nihil peruersius, nihil facinorosius excogitari possit, quã dominantium auaritia, ex qua omnia mala descendunt. Referunt priuati homines auaritiæ culpam in timorem egestatis, cum dicant uereri se ne futurum egeant, ne mendicent. Hic autem timor non potest cadere in principes aut reges, quorum nutu, uolũtate, ditione, subditorum bona posita sunt omnia. Quid his deesse potest, præter animum ac bonitatem? Quid eos hortatur ad auaritiam, nisi pusillitas cordis, & mentis malignitas? Nam potẽtia ipsa quidem & magna rerum facultas ad liberalitatẽ impellit. Cætera ipsorum uitia fomenta

fomenta quædam atq; incitamenta habent exterius, quibus subducãtur magno in statu positi. Luxuria ac uoluptas delectatione sensuum mouetur. Ira ab ultione uindictæ oritur, crudelitas ab intemperantia puniendi, odium ab iniuria. At auaritia nullum habet incitamentum, nisi à nequitia profectum. Intus nascitur, intus habet radices, quæ in Rege ac Principe eo est pestilentior, quo nocet pluribus. Caue enim, putes maliciam illorum solis eis obesse, plurimos lædant necesse est, primum damno, tum autem intentione. Præclare quidem ut cætera à Cicerone nostro in libris de legibus est positum, cupiditatibus Principum, & uitijs totam infici ciuitatem, nec tantum esse mali peccare principes, quanquam id sit per seipsum malum, quãtum illud, quod multi imitatores Principum existant. Neq; solum obsint quod corrumpuntur, sed quod corrumpunt, plusq; exemplo qu'am peccato nocent. Vnde & Platonis est egregia sententia, quales in republica essent Principes tales reliquos esse solere. Nec causa extitit Antoni, cur tam late, tam impune peruulgaretur auaritia, cur tantas sumpserit uires, cum rudes et imperiti id bonum existimarunt, ad quod debitam curam suorum Principum cernerent, quorum mores imitari pulchrum esse ducunt, & Principibus gratum. Atqui priuatorum uni hominum auaritia lædit, non admodum multos: Principis uero publicam stragem ac pestem secũ trahit. Nullæ seruabuntur leges sub auaro Principe, nulla iura, nulla iudicia, erunt scelera impunita, si redimẽtur auro, insontes punientur, elabentur sontes. Nullum erit tam atrox facinus, quod non obumbretur pecuniæ splendore, latrocinia, furta, cædes libera erunt, si aliquid afferãt lucri, omnia uenient tanquã sub uoce preconis. Quid plura? rerum omnium perturbationem suadebit eorũ cupiditas, quæ eo magis meretur odium, quo maiori damno populorum exercetur. Quanquam uide an reges & domini sint isti appellandi, & non serui miserrimi, omniq; cõtumelia digni, quo enim quis deteriori atq; impuriori domino seruit, eo est uilior atq; abiectior conditio seruientis. At auarum pal'am est esse seruum cupiditatis. Ea autem ex omnibus animi perturbatiõibus est spurcissima. Ergo qui illi seruit, non dominus, sed contemptissimus atque abiectissimus habendus est seruus. Vtinam tales & Reges & Principes, euentum aut Persei Macedonum regis, aut Galbæ Imperatoris sortirentur, quorum Galba (nam de Perseo post dicetur) homo sordidæ auaritiæ, cum semesum inter cætera porrellum, aut dimidiatam aliquando lactucam in alteram cœnam seruari iuberet, uescerentúrque admodum leguminibus, ac dietim ex loculo expensam dispensatori proferret, tantum populi contemptum odiumque contraxit, ut paucis mensibus regnaret, imperio simul & uita priuatus. Rex autem Robertus, si is erat quem nominasti, aut rex non fuit, sed tyrannus, aut si dignus extitit regis nomine, non fuit auarus. Est enim impossibile regem fieri auarum. Rex enim ille dicitur, qui est speculator

Principũ auaritia nocens.

Galbæ tenacitas.

Regis officium & tyranni.

culator ac procurator publici commodi, cui est cordi utilitas subditorum, qui quæcunq; agit refert ad eorum quibus præest cõmoditatem: Hic autem auarus esse nulla ratione potest. Quod si secus fecerit, non rex, sed tyrannus dicendus est, cuius est proprium uacare priuato emolumento. Hoc enim differ rex à tyranno, quod alter eorum quos regit cõmodis inuigilat, alter suis intentus est. Illud uero quod à te multis uerbis est explicatum, non plerosq;, sed omnes (quo uerbo nulli excipiuntur) auri cupiditate adductos auaritia teneri, refellant hi duo, quorum mores cum sint ab eius uitij labe sepositi, eorum est suæ famæ non deesse. Tum subridens Cincius: Atqui inquit, cum omnes Antonius dixit, de sacerdotibus uoluit intelligi, quibus iam dudum

Vndẽ clericorum auaritia.

hoc est commune malum, & moribus consuetum. Ab ipso enim ut mihi uidetur exordio religionis nostræ cœpit hæc pestis uigere in illis. Iudas primum ex discipulis Saluatorem prodidit, acceptis nummis, & ab eo in reliquos ingluuies auri manauit, perseuerauitq; ad nostram ætatem, adeoq; in eis insedit, ut rarum sit reperire sacerdotem cupiditatis expertem. Refert beatus Augustinus: quæri sanctissimum uirum Cyprianum episcopum Carthaginensem, esse temporibus suis in ecclesia, non qualescunq; auaros, sed raptores & fœneratores, nec quoslibet homines, sed episcopos. Quod si tunc accedebat cum recens æstuaret fidei feruor, cum floret martyrũ uirtus, cum redundaret, orbis sanctitate fidelium, quid in hac fœce temporis, quid inhac morum peruersitate, in hac hominum corruptela, & quasi senescente fide fieri putamus? Recte Franciscus Petrarcha, uir suæ ætatis optimus ac præstantissimus, auarum Babyloniam nuncupauit, uidit quàm insita esset huic generi hominum auaritia, quàm infinita cupiditas, quanta libido quæstus. Quod mihi quidem maiorem immodum mirandum uidetur, eos quibus nihil unquam deesse potest (militant enim stipendio Christi) qui in summa rerum copia minimeq; defutura uersentur, quos bona fortunæ ad nutum circunfluunt, tamen cruciari semper ueluti Tãtalum apud inferos perpetua auri siti, & quo plura assequant, eo ampliora ab eis cõcupisci. Legunt, sed nõ seruant uerba Isidori, qui iubet eos fugere amorem pecuniæ, quasi cunctorum criminum materiam, surdis enim narratur fabula. Verum de his rectius puto sileri quàm pauca loqui. Omittamus hæc Andreas inquit, neq; enim locus est nunc neq; institutũ deplorandi mores nostros, quos in multos scio posse fieri meliores, atq; ad Antonij dicta reuertamur, cuius disputatio multis innixa est rationibus, concludens auaritiam & utilem esse & necessariam, quæ quã uere sint & graues consideremus. Dixisti, quod mihi quidem inter loquendum ridiculum uisum est, auaros prodesse ciuitatibus, quod & multis opitulent suis pecunijs, & reipublicæ sint adiumento; hoc modo probes licet, morbos & pestilentiam utiles ciuitatibus, quia plures ditentur hæreditatibus defunctorum. Ita & uenefici raptoresq; & testamentarij proderunt, quoniam

falsis

falsis testamentis, rapinis, ueneno nonnulli locupletentur. Scelera quandoq; & priuatim & publice profuerũt. Stuprum Lucretiæ libertatem peperit populo, seditio permaxima dedit tribunos plebi, nec tamen aut stupra aut seditiones non acerrime legibus uindicãtur. Nec quia scelus aliquando profuit, ideo scelera utilia sunt censenda. Si dixisses nos iuuari diuitijs eorum cum moriuntur, dictum esset non insulse. Relinquunt enim utenda cæteris quæ congregarunt, cum asportare secum nequeant. In quo cruciatus est eorum pergrandis, quod inuiti abstrahũtur ab auro, & rebus his quas tam charas, tam diligenter custodiebant. Fuit ætate nostra auarus, qui in ipso mortis limine ante se afferri iussit peluim nummis aureis plenam, opem, subsidiumq; uitæ ab eis orans, quos tam diu uelut animam seruasset. Et subinde murmurans, en quibus uos relinquam. Igitur non ipsorum, sed mortis est beneficium, si eorum bona alicui profuere. Vnde illud uulgatum est prouerbium: Auarus nisi cum moritur, nihil recte facit. Qualem hunc ergo haberi decet, & quam charum ciuem, cuius mortem nobis præstat optare quàm uitam? Affert opem indigentibus, subleuat inopes pecunia. Addas si libet, cum usura & eorum damno quibus opitulare uidetur. Nemo ad auarum currit nisi inuitus, & extrema perculsus egestate. Sciunt enim se confugere non tanquam in portum, sed uelut in scopulum, in quo sit aliqua rerum suarum faciendi iactura. Nam si quando subueniunt ciuitati, id faciunt gementes, aut ui coacti, aut lucro aliquo allecti. Eripi, extorqueri ab eo necesse est si quid opus fuerit, sponte nunquam dabit. Etenim tenax pusilli animi, & omni beniuolentia uacui. Succurrere autem ciuibus, magni est animi, liberalis, beniuoli, excelsi. Sed per deum immortalem qui poterit auarus alijs præsidio aut auxilio esse, qui seipsum deserit? Quid extimandum est opem ferri ab eo cuiquam pecunia, qui ne ipsa careat, mauult quandoq; uita carere quàm nummis? Quomodo captiuum redimet, cum nonnulli reperti sunt, qui ne redimerentur sibijpsis manus afferrent? Verissimus est ille uersus quem Seneca in quadam epistola refert: In nullum auarus bonus est, in se pessimus. Hoc certius nihil esse potest. Crudelior in se est quàm in alios. Neque id mirum, alios ab eo deseri qui sibijpsi desit. Et Perseus rex Macedonum (si tamen hoc nomine dignus fuit) abũdabat plurimo thesauro, & quidem præparato à patre Philippo contra potentiam Romanorum. Is bello quod cum Romanis gessit, quo & succubuit, cum multa milia Bascaniorum equitum, peditumque conducti precio ad auxilium eius descendissent, quibus non solum tueri se, sed Romanos etiam repellere potuissent, missos eos fecit, ne pecuniam conuentam solueret, tanta erat auaritia, ut cum aurum daret, animam efflare uideretur. Alijs etiam militibus cum uasa aurea pro nummis dedisset, simulans se postea pecuniam daturum, si uasa restituissent. Receptis uasis, milites elusit. Ita ut seruaret pecuniam, omni se præsidio

De auaro in agone cõstituto.

Persei auaritia.

sidio nudauit. Victus igitur prælio, priuatus auro & regno, uiuus in potestatem Pauli Æmilij deuenit, ductúsque captiuus ante triumphantis currum. Quid hoc non Rege, sed uili pecude abiectius? qui ut aurum teneret, regnum amisit, quasi dedita opera, ut quam ditissimus caperetur. Credo quod Romani gratias haberent illi, quod tanti ponderis auri atq; argenti tam diligens custos extitisset. Ampla igitur spes est ponēda in auri thesauro, ut inopi & egeno subsidium impertiatur, cum non utatur illo, ne in suam quidem defensionem. Sed hoc est proprium illius opus. Nouit cumulare diuitias, uti illis nescit. Nunquam auarus expendit cum tempus exposcit. Ingemit ac dolet ac si exenteretur, cum ab eo separantur nummi. Auaros uero quod dixisti pluribus abundare amicis, & domum eorum refertam hospitibus, credo ea ratione abs te prolatum, ut hoc ridicule posito. Reliqua à te dicta, dicendaq; similia huic æstimarentur. In quo admiratus sum te uisum continuisse. Nam quid desertius illorum domibus? quid solitarius? Omnes quippe mortales, malis illos omnibus atq; execratiōibus prosequūtur. Illorum usum tanquam nephastū diem fugiunt. Si beniuolentia odio paritur? reperires quam plurimos illis esse amicos. Si uero ab amore amicitia proficiscatur, cum auarus nihil diligit præter aurum, necesse est ut ipse quoq; à nemine diligatur, cuius rei periculum utinam fieret sæpius. At diceres, multi eum sequuntur. Non hominem spectant, sed aurum. Nam hominem quidem perditū iri cupiunt. Sed ut reliqua missa faciam, hoc certe minime negabis, neminem qui non alium amet ipsum ab eo posse amari. Mutua enim sit oportet amicorum affectio. Vt uero cognoscas nullum diligi ab auaro, ausculta, nisi forte contemnis Chrysostomi uerba. Qui pecuniā inquit amat, innumerabilibus proximum afficiet malis, & se quoq; una cum illo. Et enim facile irascetur, conuitium faciet, stultum uocabit, iurabit, periurabitq;, nullū ueteris seruans mandatum legis. Nunquam diliget proximum qui aurum diligit. Qui amat pecunias, nō solum non diliget inimicos, sed amicis utetur ut inimicis. Et quid amicos dixi? ipsam naturam ignorant qui pecunias amant, nullam norunt cognationem. Non consuetudinis recordantur. Non reuerentur ætatem. Omnes odio habebit, & seipsum in primis, non solum perdendo animā suam, sed infinitis malis, afflictionibusq; se immiscendo. Sed quid ago tecum autoritate? Ratio ipsa si loqui posset, magna exclamaret uoce, auarum non modo non amicū esse alicui, sed omnibus contumelioſum atq; infensum. Qui enim totus pendet ex cupiditate, qui se quæstui addixit, nihil non mali secum tractabit, nihil non peruersum ac pernicioſum euenire concupiscit, sui commodi spe obiecta. Optabit interitū cognatis, affinis, noti atq; ignoti si speret hæreditatem ad se peruenturam. Imprecabitur aduersam fortunam uicino, cuius imminet animo possessionibus. Decoctiones, cædes, naufragia, incendia affectabit, si aliorum damnum in rem suam sit futurum. Lætabitur sterilitate

ac fame

ac fame, si frumento abundet. Memini quendā auarum dicere solitum, ad id tempus custodiri oportere, quo puer flagitaret à parentibus flendo panem, designans sterilitatis tēpus expectandū. Qua uoce quid atrocius, quid inhumanius potest pferri huic non homini, sed portento immani? Quid aliud optes, nisi ut pereat desiderio suo? At etiam dixisti auarū cōsulere patriæ, hoc tam est impossibile, quā eum non esse cupidū. Profecto nunquā dabit rectum cōsilium mēs subdita auaritiæ, dedita cupiditati. Quæcunq; cogitabit loquetur, aget, referet ad rationes suas. Id optimū factu censebit ex quo plurimum deriuet in arcā, etiam cum publico detrimēto. Priuatum cōmodum semper cōmuni anteuertet. Non dolebit minui ciuitatis opes dum augeant suæ. Nil sanctū erit apud eum, nil religiosum, nil æquū, nil iustum. Hortabit ad bellū etiam iniquum, & cum periculo patriæ, si quid ex eo se opitulaturū confidat, pacem suadebit pernicioſam ac turpem ex qua domus sua fiat locupletior. Habebit uenalē uocem, operā, dignitatē. Insidiabit patriæ, hostisq; illius fiet pecuniæ gratia. Quot enim reperti sunt etiam memoria nostra, qui corrupti auro, empti precio patriā prodere sunt conati. Ita & consilio pernicioſos reddet auaritia, & opera improbos. Hos tu Antoni cēsebas etiam in urbem conuocandos utilitatis causa. Si quidē uelis asilum instituere, ad quos undiq; nepharij, sceleratiq; homines cōfugiant, recte arbitraris. Si uero statui ciuitatum cōsulere existimas, peruerse. Non enim malis ciuibus, sed bonis sunt urbes replendæ. Plato quidē sapientissimus Græcorū censuit fore respublicas beatas, si aut eas sapientes regerent, aut sapientiæ studioſi, tu si aut auaris repleant, aut auaritiæ deditis, quo quid est absurdius? Hoc an est oro te stabilire, an funditus subuertere ciuitates? Vnus aut alter auarus, hoc est cōmunis omnium expilator urbē conturbat, quæ sequetur uastitas, si multos introduxeris, quę ueluti agmine cōcitato, impetum faciant in fortunas nostras? Et tu asseris utiles eos esse, quorū similes si darent multi, delerentur potius ciuitates. Verum excutiamus paulū hanc auarorū utilitatem. Etenim si qua est nobis ab illis, ea à uirtutū aliqua proficiscitur. Nam à turpitudine aut uitio non potest discēdere, cum ea nullo sit dedecori cōiuncta. Ast auarus est extra omnē uirtutem, ergo ab ea nulla utilitas emanabit, uirtutis aūt immunē illum esse haud dubiū est. Primū iusticiæ cultus in eo nullus uigebit, firmissimū & publicarū & priuatarū rerum fundamentum. Nam cum duo dicantur à Cicerone iusticiæ munera, unum ne cui noceatur, alterū ut cōmuni seruiat utilitati, auari est & nocere omnibus, & cōmunem utilitatē odisse. Cum autem iusticiæ officiū est distribuere suum cuiq;, hoc est præmio & pœna afficere. At auarus non distributor est, sed raptor. Aliorū præmia sibi uendicabit, uidēs alterius bono, pœnam nullā infert oblato precio. Ita in dando præmio erit remissus, corruptus in pœnā irrogandā. Cum reos tuebit, insontes multabit. Id iustū deducet, quod sibi futurū sit quæstuosum. Deinde uacuus erit

gratiſſima uirtutũ, liberalitate ac munificẽtia, ſunt enim ab auaritia longe diuerſa, cum alteræ dando ac promerendo creſcunt, alteræ auferẽdo. Carebit quoq; magnificentia ac magnanimitate. Nam quid excelſo animo dignũ geret homo tenuis, anguſtus, remiſſus, puſillus? aut quid magnificũ operabit, qui exhorreſcit id nomen impẽſe? Nunquã utet pecunijs, qui afficit earum amore, ſeruus eſt enim illarũ, non dñs, cuſtos, non diſpenſator, quas cum cupiat augere, nunquã ad eas admouebit manũ, nunquã efferet. Niſi forſan ille cuius nomen reticebo, natorũ cauſa magni fuiſſe animi uobis uidet, qui cum per auaritiã maximas cõtraxiſſet diuitias, filij autẽ adoleſcẽtes domi ſumptuoſius cœnitarent, inter ſymphonias & cãtus. Homo qui raro famẽ ſedaſſet, niſi mẽſa incõpoſita, cũ magno dolore tacitus hæc ſecũ tuliſſet, ſemel tandẽ excitatus perſtrepentiũ conuiuarũ uocibus, ſumma cum anxietate prodijt, tanq; è carcere ex camerula ſua, infulatus coruino uultu ac ſubraucido, uix cõſpiciens lucẽ, ac deſuper contẽplans diſcũbentes, magna uoce appellauit diſpenſatorẽ: Et en ſuſpirãs inquit, poſtq; filij bona hæc meo ſudore parta, commeſſationibus ac delitijs cõſumere pergunt, ego quoq; mihimet uolo indulgere, & dare me uoluptati, mihi acta eſt ætas. Illi de ſe uiderint, perdent omnia ut libet, dum mihi ipſe proſpiciã. Atq; inde proferẽs ex ſordido loculo æreũ nũmulũ, accipe ait, pfligemus dum res ſuppetit, eme lactucas mihi, ut nos etiam conuiuemur. Magno mihi crede animo, atq; elato his uſus eſt uerbis, ut niſi uulgi extimuiſſet opinionẽ, eiuſmodi expẽſis rei familiari male cõſuluiſſet. At credo aſſequit tẽperantię laudẽ, cum nulla in re modũ ſeruet, cũ eius mens, animus, appetitus prodeant ex intemperantię fonte. Tẽperantia enim medij eſt, auaritia extremorum. Nam fortitudinem in eo eſſe quis dixerit? cuã animum uirilem, corpuſq; effœminet auaritia. Teſtis & autor grauis ſit Saluſtius: Prudentia inſuper erit uacuus. In quo enim reliquæ uirtutes abſunt, & hæc abierit moderatrix reliquarum. Corruptus quidem cupiditate animus, carebit recto rerum iudicio. Tuus ergo hic bonus homo deſertus atque deſtitutus omni ſplendore atq; ornatu uirtutum, non ad conſeruandam rem publicam erit utilis, ſed ad delendam, non ad ciuitates ſuſtentandas, ſed ad diuertendas. Nam pernicies quædam bonorum omnium eſt auaritia, de quo audi quid Chryſoſtomus (libenter enim eius in ſententijs tanquam in agro fertili uerſor) ſentiat, & qualem arbitretur. Pernicioſum quid inquit eſt auaritia, oculos hebetat atque aures, reddens homines fera beſtia immaniores. Non amicitiam, non ſocietatem, non ipſius animæ ſalutem ullo modo excogitare permittit, ſed ab omnibus his amouens, tanquam ſæuus tyrannus quos cœpit ſeruos ſibi efficit, & quod deterius eſt, diligere cogit huius acerbæ ſeruitutis autorem, ex quo fit incurabilis ægritudo. Hæc decem milia indixit bella, ſanguine quidem uias, luctibus uero ciuitates replens. His dictis, perſpicuum eſt quæ ſit futura eius utilitas, quiut cætera ſileantur, luctu & ſanguine ſit urbes repleturus. Qui ſi te delectat, aduoca illum in tuam rempublicam. Noſtra non moleſte feret, ſe quidem carere hoc tam improbo architecto ciuitatum. Si mihi quidem liceret, ſicut Plato è republica, quam iuſtam ſuis libris deſcribit, expulit, quod eorum uerbis & doctrina infici putaret uitam adoleſcentum ac ciuitatum mores. Ita ego ſi tamen hi mecum ſentiunt, auaros omnes decreto meo eijciendos ſentio è ciuitatibus, quorum non uerbis, ſed factis, non doctrina, ſed exemplo ciuium animi corrumpuntur. Aſſentimur ut pro reliquis ſpondeam Bartholomæus inquit: Nam hoc nihil poteſt exquiri ſanctius, nihil iuſtius decerni, quod ſi obſeruaretur, forent res publicę immortales. Vtinam inquit Cincius, unà cum regibus è noſtra urbe exacti eſſent, & ne in ea deinceps reciperentur, perpetuo edicto prohibiti, uigeret adhuc Imperium illud, quod dum uacauit auaritia, creuit ad ſummam amplitudinem. Poſtea uero quàm paſſim etiam ciuitatem occupauit, atq; illa lugurthæ uox eſt emiſſa: Imperium collapſum eſt dominante auaritia. Vnde miror Ciceronẽ (quem beatus Auguſtinus artificem gubernandæ reipublicę appellat) legibus quas reipublicę dedit à ſe deſcripte, non & hanc addidiſſe: Auaros pelli urbibus oportere, quę lex multo neceſſario, ſalutarior q; fuiſſet, quam quas aut de ſeruãdis ſacris cerimonijs q; inſtituit, aut de magiſtratibus creandis. Vtilior certe huius unius promulgatio extitiſſet, eiecto eo uitio, quod uirtutum omnium cõplectitur corruptelam. Sed uir prudentiſſimus obſecutus forſan temporibus, ſolummodo multa plectẽdam auaritiam cenſuit, non addens grauiorem pœnam: Nos uero excludamus eam omnino ex habitaculo ciuitatum, neq; ueſtigium ullum in eis tanti morbi relinquamus. Ita feratur à nobis hæc lex ſanctior cæteris omnibus: Auari in urbibus ne ſunto, qui fuerint, publico edicto eijciant. Tunc Andreas: Lætor inquit à uobis probari ſententiam meam, & cõtra Antonium ſentire, cuius ſupereſt ut reijciam dictum, uideri ſibi laudandã in ſenibus auaritiam, idq; prudentia accedere. Sed non proſequar lõgius, ueritus loquacitatis crimen, licet id poſſem multis impugnare argumentis. Vnam Ciceronis noſtri ſententiã referam, contra Antonij opinionẽ. Noſtis illam omnes, ſed Antonium fugit opinor cum ea dixit: Scribit enim ſe neſcire, quid ſibi uelit auaritia ſenilis, neq; quicquam fieri imprudentius, quam quo minus uiæ ſuperſit, eo plus uiatici quærere. Neq; uero eſt ut alijs conſultum uelint ex eorum cupiditate, aut proſpiciãt proſperis, quod ab Antonio dicebat, ſed hac excuſatione utunt ad obtegendã uitij ſui culpam, ut aliqua id ratione fieri uideatur, nõ prauitate. Nam quod dixiſti auaritiam rem neceſſariã, perſpicuũ eſt eſſe id longe ſecus, nihil eſt enim neceſſariũ, quod ipſum ſit inutile & pernicioſum, at nulla res pernicioſior quã ea ex qua mala omnia ortum trahunt. Omnia tamen mala oriri ex auaritia comprobat Apoſtolus Paulus, cuius eſt aurea ſententia: Malorum omnium radicem eſſe cupiditatem, eam ipſam intelligens

Auari cuiuſdã tenax liberalitas.

telligens ex qua est auaritia. Quid hoc uerius unquam ẽditum est? quid prolatum acrius, quã ex stipite auaritiæ pullulare germina omnium malorum? Ita si auaritia necessaria esset, mala quoq; omnia & uitia quæ in ea continentur essent ex necessitate. Siquidem nullum reperires uitium cuius non illa sit parens & procreatrix, peruertit enim animam, tollit rationem, ueri iudiciũ aufert, & falsis imbuit opinionibus, ut quæstum pietatem putet, fœnus speciem beneficij, lucrum prudentię mercedem. Sed hoc præcipuum cupiditatis malum, est una quasi reliquarum alitrix uirtus, charitas, qua deficiente ipse Apostolus testatur aliis uirtutibus carere. Nam cum in hanc multiplices laudes congessisset, dicens illam non inflari, non ęmulari, patiẽtem, benignam, non quærentẽ quæ sua sunt, & cætera quę non sunt nobis. Tandẽ subiunxit, qui in hac una deliquerit, fieri omniũ reum. Vox cœlestis, pfecto, quæ scelus auaritię expressit, tum ab hac una, tũ à ęteris uirtutibus alienũ. Atqui in auaro nullã charitatẽ cõsistere Chrysost. affirmat, dicẽs eum neq; tãgi misericordia, neq; charitate moueri. Recte sanè aduersant in inuicẽ charitas atq; auaritia. Charitas dando crescit, auaritia auferendo, hęc uestit inopes, illa spoliat, hęc pauperẽ redimit ex carcere, illa in carcerẽ trudit, hæc famelicũ pascit, illa enecat fame, hæc gaudet benignitate, illa malignitate lætatur, huic pietas cordi est, illi crudelitas. Hinc & Chrysost. clamat: Horreamus auaritiã, quã Paulus radicẽ malorũ omniũ appellat, fugiamus hoc peccatũ. Hæc orbẽ terrarũ instabilem fecit, hæc omnia cõfundit, hęc nos abducit à beata seruitute Christi, cõtraria est em̃ pręceptis suis. Hic em̃ dicit, da indigẽtibus, illa, rape quæ indigentiũ sunt, hic, iniuriã faciẽtibus ignosce, illa, tẽde plagas aduersus eos qui nullã iniuriã intulerũt, hic, esto misericors & mitis, illa, crudelis & immitis esto. Abijciamus igit̃ amorẽ pecuniæ, abijciemus autẽ, si cognouerimus eos omnes qui auaritiã exercuerunt esse mortuos, eorũ laboribus alios gaudere. Ipsos tormẽtis & supplicijs affligi, & omni genere malorũ. Nõne igit̃ est extremę demẽtiæ id agere, ut & uiuẽtes cõtinuis in laboribus uersentur, & mortui intolerabilia supplicia & tormẽta patiant̃. Tum Bartholomæus, egregie inquit ista dicunt̃ à Chrysost. & magna cum grauitate, neq; inelegãter, quæ me adeò delectant, ut cupiã libris suis fieri familiarior. Multo qui dẽ id diceres magis, inqt Andreas, si eũ patrio sermone audisses, multa huius sanctissimi uiri scripta legi, magno cũ ornatu uerborũ & sententiarũ grauitate. Quę aũt retuli Burgrauido quidã Pisanus uir haud sanè eloquẽs, ducentis ante & LX. fermè annis fecit latina, quę licet nulla cũ elegantia sermonis fuerint trãslata, tãta est tamen dignitas rerũ & uerborũ pondus, ut etiam in obscura eloquentia illius aurei oris splendorẽ sentiãt. Sed existimo aliquẽ ex uestris (multi enim iã sunt græcis literis instructi) hæc illius dicta uberiori stilo ac politiori ad nos traducturũ. Sanè pergratũ Barthol. inquit, nobis fuit audire hęc abs te Græco homine doctissimo q̃, cuius in ore resonabunt uberius, quàm

Chrysostomi laus.

quam proferuntur à nostris. Omnium tamen quæ audiuimus grauitatẽ sententia Apostoli quam retulisti uidetur excedere. Ita est inquit ille: Sed quantum hoc Apostoli dictum cætera antecellit, tantum ad ipsum ab altera eius sententia superatur. Ait enim alio in loco, auaritiam esse idolorum seruitutem, quo solo dicto cõuelluntur omnes Antonij rationes. Nam & auari corpus affligi in hac uita declarauit ob miserrimam seruitutem cui alligatus est, & animam torquendam diabolo tradi, quem patronum sibi in uita delegit. Dixit primum, auarum seruire. Sed quia seruitus tolerabilior uidetur ob domini dignitatem, pessimi atq; immundissimi dæmonis seruum uocauit. Dicant cæteri quantum libet, nullum dictum melius reperitur, nulla neruosior sententia. Nam quid ab ullo aut uehemẽtius uerborum magno ambitu, aut grauius rerum pondere potuit proferri, quàm auaritia hominem fieri idolatram, hoc est diabolo seruientem. Ita est profecto. Aurũ enim & quicquid, id est, quod recondit auarus diligit, obseruat, colit, ueneratur ut deum, & ueluti rem diuinam ueretur tangere. Ergo abducitur à cultu Dei, ut idolis seruiat. Ob eam causam beatus Augustinus auaros comparat hæreticis, in lib. qui est aduersus Donatistas. Quęro enim inquit, quis peccat grauius: an qui nesciens in hæresim incurrit, an qui sciens ab auaritia, hoc est idolatria non recessit, tenetur idolatriæ crimine: deinde subdit. Sicut ergo hæretici regnũ dei non possidebunt, ita & auari regnum dei non intrabunt. O sententiam diuinam tam ex oraculo Dei emissam. Quomodo enim regnum dei ingredietur, aut quomodo fiet saluus, qui est aduersus illis maxime mandatis, ex quibus & leges pendent & prophetæ: quæ cum duo sint, in quibus legis consistit plenitudo omnis, alterum ut deum, alterum ut proximum diligamus. Neq; deus ullo modo diligi potest ab auaro cum factus sit idolorum seruus. Neq; proximum ullum recognoscit, prout est ratiõe & testimonio comprobatum. Quid ergo superest, nisi ut ex superioribus manifesto concludamus, auarum esse hominem detestãdum, uita perditum, plenum sceleribus, dedecore, turpitudine, cuius uita nihil est infelicius, cum semper uarijs angoribus atq; anxietatibus torqueatur, morte nihil miserius, cum sit futura ęterna. At saltem dum uiuunt aliqua uoluptate animi aut corporis fruerentur, aliqua uitæ iocunditate, aliqua quiete gauderent. Sed afflictantur continuis malis, extra omne bonum positi. Odiunt eos quicunq; norunt, execrantur, diris omnibus prosequuntur. Augustinus comparat illos hæreticis, ab Apostolo pro idolatris habentur, à Chrysostomo turpiores immundissimis porcis dicuntur. Viuunt, si uiuere est, in deterrima atq; infima uitę conditione uersati, semper anxij, pendentes animo ac suspensi, quærunt absq; intermissione, nec utuntur quęsitis. Queruli, gementes, morosi, difficiles sibijpsis diffidentes, ut mihi quidem Saracenorum uita & mores tolerabiliores uideantur quàm auarorum, quibus esset satius mortem oppetere, quã uiuere tam odibilem,

Augustinus cõtra auaros.

tam miseram uitam in qua nulla detur requies, nulla respiratio, nullum gaudium, nulla iocunditas. Quid loquar de cura qua continue exeduntur auarorum corda: Quid de cruciatu quo afficiuntur thesauri amittendi metu: tanquam furiarum flagella, fures ac latrones ante oculos obuersantur, qui illos respirare non permittunt. Veniat in mentem Plautini senis in Aululari dictum, hic nos admonebit quàm exulceratum sit cor auari, quàm afflictum, quãoppressum timore. Noctes ducit insomnes, dies sollicitos ac laboriosos, ut hi soli sint quibus omnis est habenda inuidia, cum careant omni boni. Existimo nullum maius malum nos imprecari cupiam posse quem oderimus, quam ut fiat auarus, quo uerbo sibi mala omnia imprecamur, hoc est & corporis & animæ damnationem, qua re nil peius ne à Deo quidem potest homini infligi. Quid igitur per immortalem deum eiusmodi homines tam demẽtes, tam præcipites trahit: Num auri & argẽti cupido: At illud nihil prodest, nihil opitulatur non utenti. Num aut opum, aut diuitiarum magnitudo, & ea quantumuis ampla: Nullus est usus illis, quorum fames nulla sedatur, aut extinguitur copia. Num ut quã multa posteris relinquant: At ea modicum durabunt, & cum sint parta male, magis multo dilabentur. Nunquid appetunt quietem: At ea nunquam dabitur pecunia comparanda. Num potentia illos ducit, & dominandi appetitus: At indignissimũ est, ut hominibus præesse uelit, qui se ascripsit uilissimæ seruituti. Ponite ergo hunc errorem mentis, & uel paulum aliquando reuocate labentem rationem, eiusq; monitis obtemperate. Hæc docebit homines esse uos, hoc est, umbram & pulue-

Auaritiæ fuga persuadetur.

rem, ut ait Flaccus: sed præditos animo immortali, unum hunc esse ditandũ, colendum, ornandum, reliquis in rebus non magnum studium ponendum, sed utendum pro commeatu huius breuissimæ uitæ ac uelocissimæ. Quid enim quæritis miserrimi mortalium omnium: Quæ mẽs, quæ cogitatio tam procul à uero deuios abducit. Si uultis diuites fieri, citius id facilius q; commendo, quã appetendo consequimini. Si quietem cupitis, alia ratione quærenda est, mens pura ac syncera quietem præstet oportet, non arca, in quam quo plura congesseris, eo te maioribus molestijs implicabit. Si securitas uobis cordi est, non aurum, sed uirtus hanc præstabit, posita extra omnem metum. Si nobilitari placet, animus excellens & bono suo gaudens nobilem facit. Si amplam hæreditatem filijs aut nepotibus relinquendi cura uos tenet, nulla præclarior, nulla solidior illis traditur quã uirtutis & gloriæ. Si potẽtia uos delectat, ille omnibus imperabit qui imperat sibi. Regnum mens bona possidet. Pecuniam sectando impotentes eritis, ignobiles, timidi, inquieti, pauperes. Quo igitur uos transuersos ducit mala cupido, qua obcœcati, nil rectum, nil honestum conspicitis: Quid deseritis uirtutem rem firmam, stabilem, nostriq; arbitrij, & ea appetitis quorum usus labilis est & incertus, & in arbitrio fortunæ positus. Hæc quæ tanto studio ac defatigatione perquiritis, quæ

tis, quæ propter tot subitis labores, in quibus ætatem consumitis, diuitiæ, opes, agri, domicilia, & quicquid, id est, quod hic magni existimatis, caduca sunt & fragilia, & quæ possidentur ex commodato, neq; permansura diutius uobiscum, nihil horum uos comitabitur. Cum migrabitis è uita, destituent uos abibitisq; nudi, inopes, deserti, descendẽtes ad inferos dicturi propriam causam sine aduocato, apud tremendum illum iudicem, qui nescit auro corrumpi, nullum auxilium uobis aderit, nulla defensio, nullum patrociniũ, nisi quod uirtute sibi quis & recte factis uiuens compararit. Tum Bartholomæus: Adijcias licet inquit his uerbis, & quæ ab Luciano tuo in eandem sententiam ponuntur, & quæ ab Silio Italico Poëta nobili. Quorum Lucianus: O stulti inquit, quid estis circa ista terrena solliciti: quiescite aliquãdo, nam moriendum est uobis. Eorum autem quæ apud uos sunt, nihil est æternum. Nemo cum moritur auferet secum quicquam, sed nudus atq; inops ad inferos transibit. Silius uero cum defunctum in bello diuitem auarum dixisset, hos ædidit uersus. Occumbis generose Volunx, nec clausa reposcis Põdera, thesauris patriæ, nec regia quondam Præfulgens ebore, & possessa mapalia soli Profuerint, quid rapta iuuant: quid gentibus auri. Nunquam extincta sitis: modo quem fortuna fouendo Congestis opibus donisq; referfit opimis: Nudum tartarea portabit nauita cymba. Hic Andreas, & hæc ab istis, & multa præterea à pluribus scribũtur: Sed hæ non unius aut alterius sunt uoces, sed naturæ & ipsius ueritatis, ad quas si homines exhiberent animum, proculdubio subsisterẽt paulisper, nec ita proni cæciq; in cupiditatũ pelagus deferentur. Sed mirum est, cum tot monita excellentium uirorum, tot sana consilia, tot plenas autoritatis grauitatisq; sententias habeamus ante oculos positas, quibus permoueri mentes mortalium deberent, tamen existere aliquos qui omni ratione posthabita, cupiditati dedicent se ac deuoueant tanquam deo. Resipiscant ergo dum tempus datur, & aliquam rationem habeant uitæ futuræ. Auscultent sapientissimorum uirorum sententijs, pareant docentium se uocibus. Illamq; in primis M. Tullij inscriptam in animo habeant & pectore infixam sententia: Nihil esse tam angusti, tamq; parui animi, quàm amare diuitias, nihil honestius magnificentiusq; quàm pecuniam contẽnere, si non habeas, si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemq; conferre. Quæ cum dixisset: Lætor inquit Antonius me pro auaris sensisse, quo ista à te audiremus. Sint modo inquit ille digna auribus uestris. Nam si probentur uobis, non est ut pertimescam aliorum iudicium. Sed cum satis collocuti simus & nox superuenerit, abeundum censeo. Ita omnes consurrexerunt.

POGGII FLORENTINI IN HISTORIAM TRIPARTITAM, ad reuerendissimum D. Prosperum Cardinalem de Columna, Prologus.

SVPERIOREM Catonem scriptum reliquisse legimus præstantissime pater, magnorum uirorum non solum negocij, sed ocij quoq; extare oportere rationem. Egregia profecto ac sapientissimo uiro digna sententia. Verum si hoc in claris uiris laudatur, quorum non tantum gesta, sed dicta quoq; late omnibus patent, & in minoribus quoq; laudandum uidetur, si illorum uirtutem imitati, ocium suum conferant ad ingenij exercitationem. In singulis enim excellens haberi debet, reuocare mentem à sensibus, atq; in mētis animiq; agitatione uersari. Ego sanè quo me ex eorum uulgo eximerem, de quorū ocio parum constat, nonnulla hactenus conscripsi, quæ iam inter multos diffusa longiorem paulò mihi post obitum uitam allatura uideantur. Idq; eo feci libentius, quo facilius fugerem eas molestias, quibus hæc fragilis atq; imbecilla ætas plena est. Hæc etenim scribendi exercitatio multum mihi contulit ad temporum iniurias perferendas. Non enim non potui angi animo & dolere aliquādo, cum uiderem me natu maiorem, ita adhuc tenui esse censu, ut cogerer quęstui potius operam, quàm ingenio dare. Quamuis optimi sanctissimiq; uiri Nicolai quinti summi Pontificis beneficentia id effecit, ut iam querelæ temporū sint prætereundæ, utq; in gratiam aliquando cum fortuna uidear redijsse. Hoc uero ex rerum externarum iactura sum consecutus, ut uirtutem atq; ingenij laudem præferrem fortunæ bonis, potiusq; tempus, quoad rei familiaris sollicitudo permisit in scribendo traducerem, quàm traderem ocio ignauo. Verum cum nō semper maioribus in rebus studia nostra uersari possunt, laudanda quoq; aut certe non repudianda sunt humiliora exercitia, præsertim non omnino salis uacua, & remissus quoddam orationis genus. In quo quidem nuper nos operam posuimus, cum essemus in patria procul à curia negocijs publicis uacui. Ne enim tempus omnino per inertiam consumeretur, mandaui literis sermonem superiori anno inter doctissimos uiros habitum, qui tres continet disputatiunculas haud sanè graues, sed quæ ad legendum mediocres homines possint allicere. Harum prima est: Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenso, is ne qui uocatus est ad conuiuium, an qui uocarit: Secunda: Quæ sit res ad doctrinam præstantior, generiq; humano utilior, iuris ne ciuilis, an medicinæ: Tertia: Latina ne lingua prisci Romani uulgo ab ipsa infantia uterentur, an alia quidem esset doctorū uirorum, alia plebis oratio, quæ à nobis potius ad exercitandum aliorum ingenia paucis conscripta

Trium cōuiualium historiarū argumenta.

scripta sunt, quam ad certam sententiam proferendam: Te autem præstantissime pater, qui es doctissimus, quiq; humanitatis atque eloquentiæ studijs plurimum operis cureq; impendis, hic meus libellus elegit cuius in familiam ascribatur. Et quamuis maiora quædam ac politiora essent ad te deferenda, tamen hoc munusculum tibi ultro oblatum neq; aspernandum uidetur, cum præsertim ab amico tibi deditissimo proficiscatur. Leges igitur huncleuandi animi, non discendi causa, cum ea cōtineat quæ potius oblectare mentem queant, quam reddere doctiorem.

POGGII FLORENTINI HISTORIAE PRIMAE DISCEPTATIO: Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenso, an qui uocatur, an qui uocat.

QVO primū anno Nicolaus Pontifex quintus pestis causa Fabrianum Piceni oppidum secessit, cum me ad terram nouam natalem patriam cum familia contulissem, uenit eo postmodum rogatus à me, qui Florentiam ob negocia publica adibat, Carolus Aretinus uir omni laude & doctrina præstantissimus. Is enim, pluresq; alij, inter quos erant uiri doctissimi Benedictus Aretinus Iurisconsultus, ac Nicolaus Fulginus insignis Philosophus atq; arte Medicus, Aretium petierant pestis uitandæ causa. Contigit autem ut eodem die & Nicolaus ex Aretio ad curandum ægrum quendam accersitus, & Benedictus scilicet in patriam iturus simul me conuenirent. Magna me animi uoluptas cœpit, cum uiderem tres amantissimos uiros, mihiq; singulari beniuolentia cōiunctos forte in idem loci diuertisse. Qui omnes cum hortatu meo in hortulo mecum cœnassent, post uarios in ea sermones habitos, remota mensa, cum tēpus abeūdi uideretur. Age ut moris est Carole, Benedictus inquit, huic hospiti nostro gratias, qui ita hilare atq; humaniter nos excepit. Scis enim homines agere consueuisse post cibum gratias his qui ad cibum uocarint. Si cui uero sunt agendæ, hic est profecto (me intuens) cuius opera non solum epulis, sed etiam uario suauiq; sermone cœna iocunda fuit, neq; id erit tibi difficile, cum perpaucis uerbis his contentus existat, & tu dicendi copia excellas. Geram Benedicte morem Carolus ait, quamuis à multis aliter seruatum sciam, quod nunquam tamen probaui. Videtur enim consuetudo hæc mihi inter doctos uiros non ridenda solum, sed etiam repudianda, cum potius conuiuij magister gratias conuiuis debeat qui uenerint, quā illi ei qui ad epulum uocarit. Maior hominū pars uel omnes fermè conuiuia

preparant

præparant, aut ad inuiendã illorum quorum ope indigent gratiam, aut ad alliciendum eos quos sibi sperant profuturos. Vel ad honorem sibi ex cõuiuarum dignitate adijciendum, aut ad rumorem & famam uulgi cõparandam, ut liberales splendidiq; existimentur. Horum quemuis non magis gratias debere arbitror conuiuij autori, quàm tibicines aut citharistas, uel cantores ad epulum adhibitos uoluptatis causa, qui nedum gratias pro cibis impensis non agunt, sed præmium insuper suæ artis exposcunt. Cum quis ergo non alterius, sed sui gratia ad conuiuium homines uocet, quæ illi gratia est habenda? Ego nobis gratias ab hoc agẽdas censeo, quorum locus ac præsentia redditur multo quã ante nobilior. An tu parum honoris huic nostro hospiti accedere arbitraris, cum uirorũ talium cœtu, domus hæc multo illustrior atq; ornatior reddatur quàm cæteris quibus ue auri, argenti, uestis stragulæ ornamentis. Mihi credite uelim, multum decoris hic existimet nos in domum suam intulisse, cum nouerit uirtutis ornamenta omnibus esse splendidiora. Nam cum diuitum domus sterni soleant, ornari tapetibus atq; auleis insuper argento plenis, idq; ad decorem & amplitudinem præcipue spectare uidentur, quantũ ornamenti afferri homines sapientia & uirtute præditi sunt existimãdi, quorum splendor & dignitas omnes uestes aurumq; exuperat? Mea quidem sententia, tanto dicenda est ornatior & pulchrior domus à uiris bonarum artium studijs & uirtute præstantibus culta, quanto res animata anima carentem excedit, uera res fictæ, & uiuens præstat mortuæ. Itaq; cum ad conuiuium adhibentur hi quorum conspectu tum hospes, tum locus ornatur, quibus insit probitas, dignitas, fides, qui non fortunis, sed uirtute resplẽdeant, isti iudico gratias, quod rogati cõuiuium celebran, tdeberi. Equidem summe laudo Democritum stoicum philosophum, quem Seneca dicere solitum scribit, nequaquam se ad alicuius epulum nisi ei gratiæ haberentur fu-

Viri dignitas uirtute excellentis.

isse accessurum. Nimis magnus profecto ornatus est magnoq; precio redimendus, uir aspici & laudari dignus, qui quamcunq; ingreditur domum honestiorem efficit atq; illustriorem. Si pictor aulam uarijs ornat figuris præmium aufert, quanto maius precium uel saltem gratiam meretur uir excellens uirtute, qui domum ornat omni pictura præstantior. Quare beneficij loco æstimare debet, ire ad conuiuium rogatos, dummodo hi sunt qui cum laude uixerint, neq; fartiendi uentrem, sed ornandi hospitis gratia proficiscuntur. Tum Nicolaus, peroptime inquit Carolus hunc sermonem exorsus colloquendi nobis materiam præbuit. Rectius quidem mihi uidetur huiusmodi collocutiõibus quicquid diei superest impertiri, quàm ludo uel ioco aliquo, aut aliorum cantu & uocibus traduci. Plus enim aures meas permulcent docti alicuius & eloquentis uerba, quàm quæuis artis musicæ instrumẽta. Hæc enim in uulgus & insulsam plebem sunt aptissima, qui cum ipsi loqui nisi de uilissimis rebus soleant, ut qui uentri & inscitiæ sunt dediti, appetunt cantus

& aliorum

& aliorum uoces qui pro se loquantur. At Xenophon in suo economico recte Socratem facit loquentem, minime opus esse Psalterio canente & citharа, ubi hi sunt conuiuæ qui differte loqui sciant, & erudito sermone conuiuium trahere. Nam doctorum uoces ludis omnibus, sonis, canticis sunt potiores, neque uero qui secum aut cum alijs scite loqui poterit, histrionum aut cantorum artem ad oblectamenta aurium aut animi requiret. Verum ad ea quæ modo dixisti paucis respondebo. Mihi Carole secus est atque tua opinio uidetur. Nam si conuiuandi ratio aliquid in se continet honesti, aut si uirtutis initio aliquo progreditur, aut commendatione quapiam digna est, certe id qualecunque est penes conuiuij autorem residet. Non loquor de illis quos putas in cibis dandis fœnus aliquod quærere. Omnes enim bonas artes ad malum usum deducere peruersitas abutentium potest. Sed de illis qui conuiuia qua gratia sunt instituta celebrant, hoc est, amicitiæ & beniuolentiæ causa, ut cum his uiuamus qui nobis existunt usu, necessitudine, familiaritate coniuncti. Id amoris indicium est & charitatis ab eo qui alios conuocat profectum, quo palàm est, ubi initium rei & commendationem & laudem meritorum inspicimus, ibi & gratiæ plurimum inesse, eiq; gratias ueluti principio agendas. Vocati uero cum se honore affici æstimariq; inter conuiuias accersiti uideant, proculdubio illis gratiam debent qui se ornandi causam præbuere. Quod uel ex hac re citius licet perspicere, quod ægre feri mus penè omnes, cum intelligimus nos in amicorũ conuiuijs prætermissos, existimamus id enim uel contemptu nostri, uel negligentia contigisse, aut quod indigni iudicemur qui epulantium numero adderemur, quod nobis dedecori fore putamus. Sicut ergo turpe ducimus non adhiberi ad epulum aliorum, ita honestum uidetur accersiri. Ob eamq; rem præ nobis ferimus, tanquã illo honore auctos gratias debere conuiuij magistro. Ridiculũ quippe foret, si præter impensam quã nobis cibandis præbuit, præter labores & molestias quas in apparãdo cõuiuio suscepit, cum tota domus sit in eo ornando sæpius occupata, etiam illi in quẽ sumptũ fecit pro suis rebus ut ita dicam assumptis, gratias agere teneat. Scitis præterea nos illi teneri, qui in nos aliqd beneficiũ contulit, cui non solũ gratias agere, sed referre etiã decet, ne ingrati uideamur. Atq; beneficij loco habendũ est, ab amicis, notis, beniuolis, domesticis uocari ad cõuiuiũ, in quo semper uiri celebres, primarij, electi interesse cõsueuerũt, qua ex re nos diligi colíq; atq; honore dignos esse arbitramur. Neq; uero omnes ut sentis Carole, uenerãdi causa cõuiuant. Sũt plures qui humanitatis officio, charitate, beniuolẽtia ducti, quo fortunarũ partẽ in usus liberales distribuãt, soleãt cõuiuia inire, una esse cũ uiris egregijs uolũt, ut doctorũ atq; eloquentiũ cõsuetudine oblectent, uerba ac disputationes auscultẽt, idq; esse officiũ boni hominis ducãt. Quid qd eiusmodi cõuiuia maximũ uident esse fomentũ amicitię beniuolentię cõseruandę, qd frequẽs præ-

Cõuiuia fomentum amicitiæ.

stat usus

ſtat uſus & cõſuetudo. Vnà eñ eſſe, colloqui, cibũ capere, uarijs de rebus diſſerere, iocari, cũ ſerio loqui amicitię uinculũ præcipuũ arbitrãtur. Tu igiť cõuiuij autoribus ut impẽſas omittã, ex hac humanitate, ex hac beniuolẽtiæ ſignificatione, ex hac tãta utilitate gratias eſſe agẽdas negabis, mihi quod ingrati duriq́ ſignum uideretur. Si enim cui iure debeo, mihi dicerem debere? Sed contra hoc iudicas, hoc ſecus ſe habet. Ipſa nos (quæ plurimum poteſt) impellit natura, ut conuiuium paremus ſæpius eiſdem à quibus id cœperimus ad gratiam referendã. Anglici ſunt paulò quã tu hac in re humaniores. Nam etiam poſt decimum diem quotiẽs in eum qui ſe pauit inciderint, gratias pro ſuſcepto prandio agunt, ne immemores honoris impenſi uideant. Id quoq; mecum ſentire arbitror ſententiam Ariſtotelis tibi notam, qua honorem inquit eſſe honorantis. Apud illum igitur penes quem honor remanet, neceſſe eſt & gratiam reſidere. Ergo conuiuij magiſtro gratia mihi uidetur habenda. Tum Carolus. Si ſola inquit gratiarum actio ſatis eſſet ad perſoluendum huius beneficij munus, non grauiter grauarer hac ſatisfactione ſæpius uti, ſi ad amicorum epulas quàm ſæpiſſime uocarer. Verum perſto in ſententia, & hunc hoſpitem noſtrũ nobis gratias debere arbitror, cui ſummus honor acceſſit ex hac cœna. Sed ut paucis meam ſententiam abſoluam, tantum intereſſe puto inter conuiuij autorem, & eos qui rogantur, quãtum inter illum qui rem cœpit, & eum qui perfecit, hoc eſt quantum inter finem, & ea quæ ad finem ſpectant intereſt. Magiſter cõuiuium inſtruit ac ordinat, conuiuæ perfectum reddunt. Nullum enim eſſet conuiuium, niſi accederent rogati qui rem ab alio cœptam perficiunt. Gratiæ igitur eis habendæ ſunt quorum opera conſummatum eſt, tanquam fini potius quàm illi qui conuiuium inchoant. Veruntamen neſcio ait, an Benedictus (qui aſſerit iure ciuili omnia contineri) aliquid de hac diſputatione in ſuis commentarijs inſertum legit. Non eſt hic opus Benedictus ait, aliqua legum autoritate, ſed diſcreta prudentia alicuius uiri partitione. Ego enim ita decerno. Si quis me dignitate, honore, opibus, nobilitate, forma, gloria, doctrina, uirtute ſuperior atq; præſtantior ad cõuiuium rogitet, gratias ei & me debere profitear, qui me ſua menſa ac excellentia uirorũ prout ibi eſſe conſueuerunt ſocietate dignũ cenſuit. Idq; omnium conſenſu uideor poſſe dicere. Accedit enim mihi non parum honoris cum accerſor ad conuiuium eius qui ſit multo quàm ego dignior & honoratior. Stultum quippe uidetur, ſi dominum quenquã, ducem, cardinalem, principem ciuitatis, aut quemuis alterum in altiori faſtigio dignitatis collocatum, qui me ad eius menſam uenire dignatus eſt, etiam gratias quod acceſſerim mihi debere arbitrarer. Sin uero inferior fuerit qui dignorem aut ampliorem uirum uocarit, cum non ſummum honorem exilliusacceſſu conſequatur, ſuæq; domui ſatis afferatur decoris ei qui ad ſe ornandũ adierit, gratias debere aſſeuerabo. Solẽt enim huiuſmodi homines prandia &

Diſceptationis primæ ſolutio.

dia & cœnas præbere nobilioribus ad contrahendum fauorem & beniuolentiam comparandam. Quos ſi dixeris fœnoris ſpe eam ſubire impẽſam, aſſentiar tibi cum merces aliqua illorum exiſtat finis. Nos autem ne quid debiti contrahimus, hæreamus Caroli ſententiæ, nobis pro epulo gratias habendas, & habeo inquam agoq; pro hac ueſtra humanitate, idq; duco beneficij loco, quo tamen nollem uti ſæpius, ne uobis nimium deberem.

VTRA ARTIVM, MEDICINAE, AN IURIS CIVILIS PRÆSTENT. SECUNDA CONVIVALIS DISCEPTATIO.

AD hæc cum ſubriderent omnes, iamq; uerborum finis eſſe crederetur. Tum ego cupiens inter duos uariæ profeſſionis uiros, & utriq; altercationibus ſæpius (uti ſolent) diſceptationis materiam inijcere. Addubitaui inquam multotiens (Nicolaum & Benedictum intuens) utra præſtantior eſſet ac nobilior, generiq; humano utilior & maioris æſtimanda: Ars ne medicinę, an iuris ciuilis facultas: Video enim multa in utranq; partem afferri poſſe quæ ingerant quærentibus dubitationẽ. Scripſi olim paucis uerbis duas oratiunculas ieiunas quidem in laudem utriuſq; doctrinæ, incertus ſanè cui eſſet palma tribuenda, utraq; peruti lis eſt nobis, utraq; nobis neceſſaria. Nam morbos depellere & ualitudinem tueri abſq; medicorum ope haud facile eſt. Leges ad degendam ciuilẽ uitam utiliſſime exiſtimantur. Tamen ſi altera carendum eſt, opus præferrem medicinæ, tanquam utilioris mortalium uitæ, cum ſit uelut inſtrumeutum bonæ ualetudinis in hoc corporis domicilio conſeruandæ. In legibus quoque uerſatur maximum uitæ præſidium ciuilis, ſine quibus neq; cœtus hominũ inſtitui, neq; ciuitates conſeruari queunt. Quid eſſet enim uita hominum ſine legibus, quibus boni hortarentur ad uirtutem, mali à uitijs compeſcerentur: Sylueſtris ſanè confuſio & brutis animantibus ſimilis. Verum cum ambę nobis res ad ſalutem conferant, de præſtantia illarum quærimus, quæ indagatio uidetur admodum ſubobſcura. Sed hoc uobis quibus ingenia ſunt acutiſſima decidendum relinquo. Cupiens abs te Nicolae primum quid ſit tuæ opinionis ſcire. Tum ille qui & philoſophus eſt peracutus, & argutus in diſputando, obſequar inquit Poggi colloquendi gratia uoluntati tuæ & admodum libens. In huiuſmodi caſtris uerſabor haud ſanè cum periculo, cum nulla ſit difficultas paucis noſtram cauſam tueri. Nulli enim dubium eſſe poteſt, quando noſtra doctrina magno interuallo iura ciuilia antecedat. Nam ſiue in eis inquiras uetuſtatẽ, noſtra eſt multo antiquior, ſiue autores inueſtiges, priores noſtri, maioriſq; apud omnes gentes autoritatis & gloriæ extiterũt, ſeu poſtules utilitatem, nullam hac noſtro humano generi meliorem, nullam

Medicinæ dignitas, antiquitas & utilitas.

salubriorem reperies. Si uero huius dignitatẽ perpendas, noſtri illi priſci doctiſſimi uiri ac prudentiſſimi tanta fama ac commendatione hominum extiterunt, ut ob eorum artem publicamq; utilitatem, propterq; ingentia & ſingularia ubiq; diffuſa erga genus humanum merita, inter deos à gẽtibus ſint relati. Iſis nanq; primũ, tum Mercurius medicinæ artis repertores perhibentur, qui ob eam rem relati ſunt inter deos. Mercurius etiam inter planetas annumeratus. Æſculapius eius filius honores immortaliũ medendi exercitio adeptus eſt, tanta apud priſcos gloria ac nominis fama, ut coràm Ioue à dijs ſit inferis accuſatus, quod eorum imperiũ diminueret, propterea quod defunctorũ animas ad ſuperos medendi arte traduceret, ex quo ab Ioue fulmine ictus eſt. Podalirius deinde ac Machaon Æſculapio geniti, ob artis medicinæ ſollertiam, cum alijs heroibus è Creta ad bellum Troianum uocati ſunt. Orus inſuper Iſidis filius Ægypti rex, medicinæ artem matre edoctus, plurimum arti contulit adiumenti ad hominum ſalutem. Hos ſecutus Hippocrates Cous, qui Democriti ætate uiguit, omnium fermè in eo exercitio palmam tulit. Veſtri uero (Benedictum intuens) nequaquam ad hos dignitatis gradus, ad hanc autoritatem & gloriam aſcenderunt. Multoq; poſt fuere quàm medicina, quæ cum ipſis hominibus cœpit, adinuẽta atq; exculta uiguit, omnibus utilis, ab omnibus comprobata. Neq; enim eſt in noſtra ſcientia quod quis merito reprehẽdat, aut non ſingulis illam prodeſſe fateamur, cum uideamus illius artis peritos ad bella adhiberi, apud reges in precio haberi, tanquam rem mortalibus neceſſariã. At ueſtræ leges (ut pauca de multis referam) in pluribus uidentur (de priſcis loquor) ab omni ratione alienæ. Quis nanq; iure laudarit latrocinandi licẽtiam, quo populus exercitatior armis fieret: Licurgi lege Lacedæmonijs permiſſam: Apud Ægyptios lege furari fas erat, ita tamen ut ſua nomina fures ad prætores deferrẽt. Quid de ea lege dices, qua Romani decoctorum corpus in fruſta diuidi creditoribus iubebantur: Multa erant in priſcorum legibus improbanda, quæ plurimorum ſcelerum contra fas æquumq; cauſam præbuere. Noſtra uero ars ducem habet rationem, hoc eſt ipſam naturam, in qua ſua iecit fundamẽta. Leges pro uoluntate maiorum cõditæ. Maior profecto pars hominũ illis caret, ſuo more uiuunt. Regna ac populi aut obtemperantes imperantium arbitrio aut ſua conſuetudine, aut uſu à maioribus tradita contenti. Noſtra facultas eadem ubiq; eſt, nec uariatur tempore. Iura uero incertam habent ſedem, adeò inuicem diuerſa, ut inimicitias intra ſe agere uideantur. Quelibet ciuitas ſibi ius condidit. Adeoq; iam ius ciuile noſtrum abdicarunt, ut pauciſſimos comprehendat. In quendam neſcio quem anguſtum angulum ac locum paruulũ circunſcriptæ. Nam quota mortaliũ pars iſtis ueſtris legibus tenetur? Quære Aſiam uniuerſam, Aphricam, & maiorẽ Europæ partem: Nunquid præter pauculas prouincias ueſtrarum legum mentio ulla aut ſermo habetur? Itali tantum

Medicinæ repertores.

tantum neq; hi omnes huic ueſtro iuri ciuili obtẽperant. Nam Hiſpani, Galli, Anglici, Theutones, Germani, cæteræq; quæ ad ſeptentrionem ſpectant nationes, ſibi leges quibus pareant cõſtituerunt, ueſtri iuris umbeculã quandam nõnulli norunt, mirum apud cæteros eius ſilentium eſt. Nihil apud illos ueſtræ litigiorum formulæ proficiunt. Carẽt ueſtro patrocinio, æquitate ac prudentia. Non legum ueſtrarum anfractibus lites ſuas decidunt, nullis controuerſijs longioribus implicantur, uel ob hoc fortunati, quod abſq; impendio & aduocatorum ſtrepitu uiuunt, ueſtra moleſtia uacui. Itaq; paucis in locis noti, aut utiles eſtis. At omnibus in terris, prouincijs, nationibus, uniuerſo terrarum orbe medicina utilis atq; in precio eſt, ubiq; medicorum opera accerſitur. Pontifices, imperatores, reges, principes, tyrãni, populi, diuites, pauperes, medicos aduocant, quorum ſtudio & cura rogãtur. Illos appetũt, honorant, colunt non tantum infirmi, ſed etiam ſani ad corporis & uitæ tutelam. His publicę datur pecunia. His alimenta ſubminiſtrantur. Nam quis illorum doctorum, aut iudicis ut aiunt uſu & conſuetudine legum cauſa delectatur: Num quis domũ frequentat: Sũma eſt ueſtrę facultatis obliuio. Pauci ex eis ut inter alios excellant honoris gratia doctores fiunt. Ita perſæpe indocti, ut nil ſit eorũ doctrina ac uocibus inſulſius, qui ſi quod uerbũ inter ſtultos (qui undiq; redundãt) protulerint, ne rideant, id eſſe ex lege aiunt, ut eorum uerba pro reſponſo Apollinis habeant. Sed illorũ reijcitur opera, prudentia enim & uſus rerum magiſter, apud eos iudicat ex æquo & bono abſq; ueſtris cõmentarijs, quę potius obſcuritatẽ legentibus quã lumen præſtat. Quibus ex rebus planè intelligis, à medicinæ ſcientia multo facultatẽ legum anteiri. Quod tamen alia ratione concludã. Quãto naturali philoſophiæ moralis cedit, tanto leges medicinæ cõcedant neceſſe eſt. Opus noſtrũ naturali connetur philoſophia. Siquidẽ nullus recte dicetur medicus, cui non omnis cognita & perſpecta philoſophia fuerit, et omniũ liberaliũ artiũ diſciplina, quę res perdifficilis eſt, & ſingulare ingeniũ requirit. Legũ ueſtrarũ, ad quas diſcendas ſolæ leges requirunt, aliæ aliarũ auxilio innixę, ſedem eſſe dicitis eã quæ de moribus eſt philoſophia, quæ doctrina in prõptu habetur, & temporibus ut uult Ariſtoteles mutatur. Non eẽ ijdem ſunt mores ſemper, & quę utilia aliquando putãtur, tẽpore fiunt perſæpe cõtraria. Ita & leges uident. Variæ eẽ ſunt, uel potius diuerſæ, cum ciuitates ferè ſingulæ ſuum ius (quod appellant ciuile) ſibi conſtituant. Non erat idem ius olim Lacedæmonijs, Athenienſibus, Thebanis, quibuslibet in urbibus ſuis diuerſis. Nec eodẽ tempore fuerunt legum conditores. Romani ueteres etiam poſt XII. tabulas ſuo iure utebantur. Ethruſcis, Picẽtibus, Vmbris, Samnitibus, Cãpanis, ſua cuiq; genti iura erant. Iureconſulti in urbe ſolum docti habebantur, extra urbem indocti. At medicinę ars firmiore in ſede reſidet, ut quę ab ipſa philoſophia, hoc eſt ab ipſa natura quæ ſemper eſt eadem mouetur, neq; moribus aut cu-

Iniurias.

iuſquam arbitrio tollitur uel mutatur, neq; regitur in tentamine hominum, aut populorum preſcripto, & plebis aſſenſu, quorum eſt eas leges & iura indicere quæ ſibi cenſeant profutura, ut quantum res firma, immobilis, ſolida ſit robuſtior leui atq; inſtabili, & quæ nutu hominũ regatur, tanto noſtra doctrina ueſtris iuribus excellentior uideatur. Adde quod ſtatim reperta medendi arte & medici extiterunt, ueſtrorum doctorum multis poſt ſeculis ut rei inutilis uſus inuentus eſt, ad ſerendas nutriendasq; lites introductus. Quę cum ridens dixiſſet, explorandi inquit Benedicte, tuæ ſententiæ gratia ſum locutus, te nunc reſpondentem expecto, quem ſcio iamdudum quid ad hæc ſis dicturus præmeditatum. Tum ille: Non ea dixiſti ait, ad quæ confutanda maiori ſit ingenio opus. Ipſa ratio facile inania eſſe illa conuincet, maieſtatémque legum aduerſus hanc tuam medicinæ iactantiam defendet. Verum mihi uideris Nicolae id quod olim Ciceroni in oratione ut opinor pro Plautio eſt obiectum, te artem facere ex cloaca. Ita enim iſtam tuam clientulam magnifacis, ut nil ſupra tuo iudicio eſtimari queat. Poſuiſti eam tanquam in throno quodã, cui leges uelut ancillæ longo cedant interuallo. Nimis quidem ſuperbe ueſtras extollere uires, noſtras deprimere conaris. Sed efferam quibus hæc uerborũ pompa paulum comedat. Mihiq; uidẽtur iura, legesq; ueſtram diſciplinam ſuperare tum tempore, tum autoritate, tum dignitate, quantum lenta ſolent inter uirgulta cupreſſi. Quoniam uero pugnas uetuſtate atque inuentorum autoritate, oſtendam nos utraque, iure uobis minime concedere, ſed aut pares eſſe, aut ſuperiores. Phoroneus Inachi filius ſexcentis fermè ante bellum Troianum annis Argis imperans primus inter Græcos, à quibus bene uiuendi diſciplina omnis profecta eſt, leges & iudicia conſtituit. Iſis deinde in Ægypto prima leges tulit. Vnde à Græcis eſt legifera appellata, tum Minos paulò ante Troiam captam leges dedit Cretẽſibus, ex quo apud inferos illum Poëtæ iura reddere finxerunt. Licurgus poſtmodum iura impoſuit Lacedæmõibus. Draco deinceps legum dator fuit apud Athenienſes Anco Martio Romanis imperante. Hos Athenienſis Solon eſt ſecutus, qui antiquis Draconis legibus quæ ad ſegniciẽ pertinebãt antiquatis, ipſe noua iura cõſtituit. Itaque utraque res eodem fermè tẽpore ortũ cœpit. Mercurius eñ Iſidis fuit ætate: Phoroneus ſuperior. Quapropter leges ſunt præferendæ tum tempore, tum utilitate, quæ tanta cẽſetur, ut abſq; illa rũ tutela ius ſuũ cuiq; tribuentiũ cõſeruari ſocietates hominum (quas iure ſocietates ciuitates nominarẽt) diutius minime potuiſſent. Quid eſt eñ ciuitas niſi multitudo hominũ iure utentiũ in unũ locũ congregata? Nã qd legibus cautũ eſt, iure id fieri dicimus. Itaq; quãto prius urbes quã medicinę ars reperta cõditę fuerũt, tãto leges ueſtrę preſtãt arti cõditorũ uetuſtate, quarũ cõſilio atq; ope fultę reſpublicæ in immẽſum creuere. Iuſticia enim rerũ publicarũ eſt fundamentum, cuius miniſtrę dicunt leges. At uero abſq; medicorum

Legum primi conditores.

opera

opera multis uixit ſeculis humanum genus, & neſcio an ſalutarius ac ſalubrius quàm poſtea adhibita medicorum cura. Neceſſitas inſuper priores homines coëgit ut leges cõſtituerentur, quo tutior eſſet eorum uita, qui minus uiribus ualerent. Cum enim uis rationi inimica ſoluta legibus uageretur, tantúmq; quiſq; poſſideret quantum ſibi uẽdicare corporis robore potuiſſet, ex quo rapinæ, ſpolia, cædes emergebant, neceſſe fuit ad legum præſidia confugere, quæ ab iniuria homines arcerent, & quilibet quod ſuum eſt tutaretur. At medicinæ reperiendę nulla fuit neceſſitas, ſed curioſitas quædam ſuperuacua, uictus parcitate, labore, exercitio, abſtinentia ſanitas quærebatur. Vides apud Xenophontem, Perſarum uictum non indigere medicis, cum in eiuſmodi uitam rariſſime ſubeant morbi aut aduerſa ualitudo, quæ ſi quando obuenerat, inedia curabant. Quamuis enim à Cyro in exercitu medici adhibebantur, tamen utilius eſſe ait curare ne in ægritudinem incidant, quod abſtinendo exercendoq; corpora conſequebantur, quàm poſt malam ualitudinem ad medicos confugere. Nam quod à natura prõfectam medendi artem aſſeruiſti, & leges quoq; ab ipſa natura, hoc eſt ab ipſo ſupremo Deo initium ducunt. Lex enim recta ratio eſt, ut Ciceroni placet, à mente diuina manãs, quæ recta ſuadeat, prohibeatq; contraria. Fons ergo & origo iuris ab ipſa oritur natura, qua duce honeſta petimus, turpitudinem abhorremus. Ab ea præſcribuntur nobis quæ leges mandant. Furta enim, rapinas, adulteria, cædes etiã ab ipſis quibus nulla eſt ſcripta lex ut mala euitantur, ipſa natura ſua dente quæ iuſta ſunt, reſpuente quæ contraria. Quarum tum dignitas, tum utilitas, tum neceſſitas tãta eſt apud omnes habita, ut Plato nobiliſſimus philoſophus decem libris, Cicero noſter tribus leges à ſe conſtitutis ciuitatibus dederint, ut hæc facultas non leuis aut contemnenda res (ſicut putas) ſed grauis, conſtans, digna, ſummis philoſophorum ingenijs uideatur. Quod uero Mercurium & Æſculapium ueſtrę artis autores inter deos relatos affirmas, tu me ad fabulas & poëtarum figmenta reuocas. Quid mihi priſci illius temporis ſtulticiam narras, quæ tanta fuit, ut non ſolum homines, ſed mõſtra nephanda pro dijs colerẽtur? Quare iſta tua deorum mentio uana eſt, nullius q; ponderis æſtimanda. Vt autem non abnuam, medicinæ artem, quæ tamen ab ipſa experientia doctrinam traxit, à naturali philoſophia ſuas trahere radices, leges à morali. Et naturalis quoq; noſtrum eſt fundamẽtum, ab ipſa natura leges ortum ducunt. In eo enim quod recta ratio quæ eſt ipſe deus imperat, leges ſua fecerunt fundamenta, adeò firma, ut nulla ui quaſſari poſſint. In his cum ſalus hominum ſita uideatur, tum omnibus in rebus ueſtræ arti præſtant tum tempore, autoritate, utilitate nobis lõgo interuallo cedatis neceſſe eſt. Tum Nicolaus in nos conuerſus: Hic noſter inquit ſuam, ut mos eſt illorum qui iniquam tutelam ſuſcipiunt uerbis cauſam defendit, & leges iuraq; eorum ciuilia tanquam in arce Mineruæ ſibi uiſus eſt collocaſſe. Inſcius profecto

fecto quanti ea à philosophis & doctis uiris æstimentur, quantumq; autoritatis apud eos habeant responsa quædam ut appellant prudentium, scita plebis, & ignobilis decreta uulgi, senatus consulta, edicta prætorum pro tempore condita, uix suis conditoribus satis nota. In quibus solis uestra doctrina uersatur. Nam leges illas quas dicis ab ipsa natura proficisci, non attingitis, neque illis illud uestrum studium adhibetur. Quippe quæ nullum uobis quæstum afferant, neque uestris responsis inimicari, aut in uestram sententiam inflecti queant. Eas uos leges familiares habetis, non quæ natura, sed iudicio hominum factæ sunt, quæ loco & tempore commutantur, non quæ à uero nequeant deflecti. In his opera uestra consumitur quæ dubia sunt, quæ ad uarias sententias trahi possunt, in quibus exponendis uestri illi præclari consultores sua ingenia frustra consumpsere. Cum enim iura uestra ciuilia uaria sint, ut quæ à diuersis uiris, diuersis certe temporibus sint condita, ingenti manuum labore uestri commentatores conati sunt ita illam interpretari, ut neque dissentire, & idem sensisse uiderentur, perinde ac si ea non hominum uaria sentientium uerba, sed Phœbi quæ falli non possunt oracula extitissent. Hæc ab nescio quibus græculis postmodum in plures libros scissa, confracta atque dispersa sunt: Imperatorumque autoritate firmata, ex eo tempore imperantis iussu leges istæ robur cœpit, cum sua ui tanquam graues multis, res minimèque utiles omnibus luderentur. At uos insolentia quadam fastúque nimium superbe elati, ac ignorantia paucorum uestra admirantium uerba confisi, tanquam ex Apollinis sacrario fœnicem uos in manibus ferre existimatis, quibus si Ciceroni oratio qua L. Murenam defendit, nota foret, remitteretis paulum profecto de hac uestra legum nimis elata extimatione. Equidem sola illius autoritas huic satisfacit disceptationi. Verba eius referam uobis ut opinor nota, alijs non idem. Ait enim aduersus Seruium Sulpitium more uestro suam facultatem extollentem. Quoniam mihi uideris inquit, istam scientiam iuris tanquam filiam osculari tuam, non patior te in tanto errore uersari diutius, ut istud quid nescio quod tantopere dicisti, præclarum aliquid esse arbitrere. Primum dignitas in tam tenui scientia non potest esse. Res enim sunt paruæ, prope in singulis literis atque interpunctionibus uerborum occupatæ. Gratiæ quoque in ea nihil esse etiam ratione probat. Paulóque post ait: Sapiens extimari nemo potest in ea prudentia quæ neque extra Romam usquã, neque Romæ rebus prolatis quicquam ualet. Peritus ideo nemo haberi potest, quod in eo quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se disceptare. Difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obscuris literis continetur. Ad hæc nullius insuper faciliorem cognitionem uideri dicit. Hic te solis uerbis intelligis causa decidisse, cum non dignitatem, non gratiam, non sapientiam, non prudentiam, non in percipiendo difficultattem in ea scientia esse confir-

met. Et

met. Et certe cum eius uim naturámque consi dero, perleuis quædam facultas, & quæ scientia nequeant dici. Nulla in uestris responsis est subtilitas. Nulla ueri indagatio. Nulla solidior doctrina. Nulla perspicuitas, ad quæ perdiscenda non ingenij acumen aliquod requiritur, sed scriptarum rerum memoria, & inextricabilis commentariorum lectio, quæ sibijnuicem ita aliquando repugnat in suis sententijs, ut non responsa prudentum, sed somnia antium uoces esse uideantur. Veruntamen ut leges & antiquas esse confitear, & ad degendam uitam utiles & necessarias (non enim omnes improbo) ius certe ciuile uestrum quod discitis, in quo gloriamini, in cuius lectione ætatem consumitis, ut rem haud magnifaciendam nostræ arti postponitis. Nam & nouum est, utpote à Romanis repertum, & ab Imperatoribus approbatum, & nullam continet nisi eorum quibus illud ius est datum utilitatem, hoc illos solum complectitur qui Romano Imperio subsunt, si tamen id uelint seruare. Sed quàm late nunc Romanum imperium patet. Scis uniuersum ferè orbem ab eo desciuisse, suásque sibi quamque nationem adsciuisse leges, quælibet insuper earum quæ imperio subsunt ciuitas, sua sibi iura instituit, quæ uestris ciuilibus anteferuntur, qui nulli ultra quàm uelit coguntur parere. In tam uaria igitur re, tam diuersa, tam communi, tam uulgata, prout uestro iuri accidit, qui honor, quæ dignitas, quæ extimatio inesse potest? Nam quàm utilitatem afferat ignoro, necessarium esse non intelligo, cum pauci sint illius periti, pauci qui obtemperent, exceptis duntaxat Italis, apud quos istud uestrum ciuile ius, tot controuersias, iurgia & lites excitat, ut satius fuisset eo carere. Sed fac illud ut uis utile ac necessariũ, nunquid tantum honoris aut dignitatis, quanta est uestra opinio meretur? Nũquid uestri *In iuristas.* iurisconsulti & doctores egregij ut appellatis, ornandi, extollendi, aut in precio habendi sunt? Nil utilius, nil necessarius nobis ad tuendam uitam corporis q; tutelam, quàm domus, quàm cibus, quã uestis, ac reliqua in quibus consistit hominum uirtus. Nemo tamen unquam architectonicam, aut coquinariam, aut textricum artes, cæteraq; nobis necessaria opificia laude aut extimatione digna iudicauit, quin potius eiusmodi opifices nulla dignitate, nulla autoritate prediti, pro mercennarijs habentur, homines rusticani & uiles, eodem pacto & doctores uestri, quamuis artem profiteantur utilem, ut uultis ac necessariam, procul tamen ab omni dignitatis fastigio inter ignobiles rerum ministros uidentur reijciendi. Non enim quamuis inuoluta ac perplexitates tractent inq; eis ætatem consumant, dignitatem consequuntur. Finis quippe ut plurimum artifices nobilitat, ac perdiscenda iura lucri cupiditas uos impellit, ut illa in forum & controuersias producatis. Quo fit ut sæpius uestra opera ius ad iniuriam conuertatur, ita ut nihil ferè à mercennarijs uideant differre uestri illi legum ut uultis ministri, siquidem mercedem secuti, illam suorum studiorum finem, suorum laborum præmia constituerunt.

At uero nonnulli ita ſuperbe de ſua doctrina exiſtimãt, ita elate, ambitioſeq́ incedunt, ita primos appetũt honores, ut nil ſit eorum inſolẽtia faſtidioſius, ut perſæpe deteſtari cogar ſtulticiam uulgi, quorũ opinione tantam ſibi uendicarint autoritatem. Multi inquies hanc ſcientiam ſequuntur ut rem excellentem & præcipua laude dignam. At ſtultorũ eſt infinita natio, ut Plato ſcribit: Amplectuntur hæc ueſtra iura omnes fermè tanquam uberes auro effodiendo campos. Præbent enim primum ambigendi materiam, tum litigãdi diſceptandiq́ copiam, ad quæ fit multorum concurſus. Vos uero ita mentes hominum dubitationibus uarijs circumuoluitis, ita umbram effunditis ueritati, ut nil certi reliquum ſit in quo uis cuiuſquã poſſit hærere. Hinc Cinus, hinc Bartholus, hinc Dinus, hinc Baldus aliiq́ plures tanquam Phœbi interpretes à uobis in aciem educuntur, qui & ipſi ita quandoq́ inuicem diſſentiunt, ut diuerſarum opinionum congeriem moliti eſſe, non ueritatẽ quæſiſſe uideant. In quos aptiſſime cadũt Ciceronis uerba quę in eadem oratione poſuit. Cum multa præclara legibus eſſent conſtituta, ea iuriſconſultorum ingenijs pleraq́ corrupta eſſe ac deprauata. Quod certe ueſtris accidit conſultoribus. Non enim iuris inquirendi, aut inueſtigandi ueri, ſed litigandi, altricandi ueritatis, & iuris conculcandi formulas tradiderunt. In multos annos cauſas trahitis cum clientum ſtulticia, et uana ſpe iudicis, tum ueri ignorãtia, quæ multorum mentes peſſundat. Sed ut iſtos præteream in quibus aliquid ſalis dicitur fuiſſe, quid loquar de illis ueſtris Doctoribus, in quibus nil præter ſuſceptæ artis inſcitiam ſtulticiamq́ redundat, qui aliquando neſciunt latine loqui, qui ubi ſit legum diuerſorium ignorant, qui ad omne facinus parati, manu ſunt quàm ingenio promptiores. Nouimus Florentinum quendã ex ueſtris faleratis Doctoribus, qui ſe conſulentibus reſpondere ſolitus erat, eam rem non legibus ſibi, ſed gladio terminandam uideri. Quid huic bipedali beluæ facias, qui ex iure ad uim & iniuriã homines excitabat? Sed hunc excuſabat inſcitia ſummæ ſtulticiæ coniuncta. Sunt alij qui ſibi ſapidiores uidentur, ex his quoſdam minime ignoramus, uendibiles certo precio cauſas prodere aduerſarijs, quorum ſententiæ ad prædã ſpectant. Paciſcuntur quidem lites, & qua uolunt æſtimant, ut fiant ſathanæ miniſtri. Aliquis quẽ nouis pactus eſt certam proferendæ ſententiæ mercedem, non curans proditoris nomen munerum gratia ſubire. Genus hominum peſtiferum atq́ abhorrendum, ut ſatius fuerit nobis hunc ueſtrum Doctorũ gradum non adinuentum, quam cum tanta pernice repertum eſſe, ueſtriq́ doctores non in urbes alliciendi, ſed ex hominum conſortio exterminandi uideantur. Quid loquar de his qui ſua fidentes doctrina, in eadem cauſa conſulunt diuerſa, & quod iuſtum antea multis rationibus probatur poſtmodum diuerſa ratione reprobant ut iniuſtum, ſemper legum quas uarie interpretãtur autoritate innixi. Adde cum duo inuicem litigant, ac neceſſarium ſit alterum iuris, alterũ iniu-

In imperitos iuriſconſult.

ſticiæ

ſticiæ ſuccumbat, in quo & gloriantur, & palmam laudis ſe ferre arbitrãtes, cum pro ſuo cliente uel inique ſit iudicatum. Exq́ eo magis poſcunt preciũ, ne gratis uideantur animam perdidiſſe. Res nephanda & impudenti latrocinio ſimilis. Sed nolo aduerſus legum ueſtrarum miniſtros uel corruptos uenditores potius, eſſe nimium moleſtus. Ipſas leges, ipſa iura ciuilia, in quibus ætatem poſuiſti cõſideremus. Equidem non intelligo, cur ullo modo ſit cum noſtra ſcientia conferenda. Nulli enim dubium eſſe poteſt, quin ea doctrina atq́ ars ſit præſtabilior, quæ circa eſſe hominis uerſatur, quàm illa quæ ad bene eſſe diſponit. At noſtra illa quæ ſpectant ad conſeruandum hominem tractat, ueſtra ut bene ſit quærit, hoc eſt, ut iure uiuat abſque alterius detrimento, & in his occupata eſt, non quę ſalutem corporis reſpiciant, ſed quæ ad æquitatem uideantur pertinere, ut quanto ſubſtantia excellentior ſit his quæ accidentia uocentur, tanto noſtra facultas ueſtram excellere exiſtimetur. Quæ cum dixiſſet, tum Benedictus, hic ſuis calumnijs inquit, & legum dignitati atq́ amplitudini detrahit, & earum miniſtros, id eſt, Doctores inſectatur, ſuperbe nimis profecto & perlonga, uerboſaq́ rerum ambage. Sed tamen de lege poſterius. Contemnere uero ac nihilipendere legum miniſtros, certe non eſt medici, cum ſit abunde unde par pari referre queat. Non eſt ſanè legum aut iuris ciuilis culpa, ſi qui fuerint ingenio hebeti ac tardo, aut ſi quis ſecus quàm ratio perſcribat illis abutatur. Non omnis terra frugifera eſt, & inter frumenta lolium uidemus oriri. Sed quid Nicolae de tuis artificibus ſentiemus? Quid eſt notius multorum ſtulticia, qui plures interficiunt quàm ſanant, & miſerorum periculo & damno ſuæ artis experimenta conficiunt? Nunquid illorum abſurditas atque abuſio ueſtram artem diſciplinámque condemnat? Noſtra ut uis errata præ ueſtris leuia ſunt, noſtri inſulſi. Illi quos narras clientum pecunijs & bonorum damno errant, ueſtri diſcrimine uitæ. Nos lucrum ferimus, uos ad perniciem corporis additis, & bonorum calamitates, & animam defuncto, & ſuperſtitibus nummos aufe-rentes. Nos in paruis offendimus, uos in maximis. Si quidẽ reges, principes, domini ueſtra incuria pereunt. In noſtris legatum quodpiam, aut hæreditas in damno uenit, in ueſtris regnorum euerſio. Cum hi artem profiteantur ſæpius, qui ad ſubigẽdas glebas quã medendi exercitio ſunt aptiores. Ridiculũ eſt uidere homines inſulſos, ruſticanos, ſine literis, ſine doctrina, ſine ſenſu, ſola imprudentia cõfiſos, medẽdi artem profiteri, quorũ uerbis ſtulticia hominũ fidem præbẽs, illos ægris adhibet, non ad leuãdos morbos, ſed augẽdos, ut utilius foret uitę noſtrę eiuſmodi homines nõ fuiſſe natos, cum ad gentiũ perniciẽ orti eſſe uiderent. Noſtra uero doctrina nullos admittit ad eius miniſteriũ, aut ad aliorũ patrociniũ, niſi prius fuerint in legũ ſcientia cõprobati, uos omnẽ hominẽ, fecem omnẽ opificũ & mercennariorũ turbã ſinitis in ueſtris caſtris uerſari, ut haud ab re fuerint quondã publico decreto medici ex

In empericos.

Vrbe

Vrbe pulsi. Recte tamen accidit, ut in eo exercitio quod est ignobile, etiam ignaui & uiles suam operam lucri gratia ponerent. Quid est enim in illo gloria & admiratione celebre: Inspicitis ægrotũ, urinas, stercus, sputa, obliquis aliquando oculis, fronte rugosa tanquam morbus ille grauis magna egeat cura. Pulsus deinde tangitur, in quo naturæ uires inspicitis. Tum adhibito consilio, multas post contentiones ad pharmaca, ut appellant descenditis, in quibus estis persæpe adeò dissentientes, ita ab ægrotantis salute deuij, ut illa uestra doctrina quàm stabilem, firmam, eandemq; semper esse prædicas, leuis, uaria, lubrica uideatur. Si uestra potio casu potius quàm arte profuit, curam uestram in cœlum tollitis, si quid nocuit, culpa omnis in ægrum transfertur. Dicam ridendam rem, quæ Angelo Episcopo quondam nostro Aretino ei qui fuit de uico solis contigit, graui morbo uexabatur, adhibiti medici consulebãt, ut eorum uteretur potionibus, cum aliâs uitæ periculum esset aditurus. Is natura illas abhorrens, cum negaret se eas sumpturum, tandem precibus amicorum motus, ait pariturum se medicorum consilio. Illi suas ut moris est potiones diebus aliquot ad episcopũ miserunt, quas omnes in peluim dimissas, subtus lectum suum collocauit. Idem & de medicina quam uocant. Mane medici ægrum uisitarunt. Cunq; eum fermè liberum à febri comperissent, idq; suis tribuerent medelis, obiurgarentq; qui potionibus antea uti noluisset, quo bonam ualitudinẽ restituissent. Ille uim ac uirtutem earum mirabilem esse dixit, quę subtus lectum sitæ sibi sanitatem restituissent. Quid enim egissent inquit si eas potassem: immortalem me profecto reddidissent. Tum omnem illam medicorum impensam efferri iussit, atq; in secessum abijci. Plura sunt præter hæc uestrorum artificum exempla ridicula, ne dicam stultorum portent ea, prout eius qui assumpta medendi arte, asinum perditum traditis pillulis reparari fecit, & alterius qui ægrotum quendã asellum comedisse accusauit, prout non infacete ab hoc nostro in suis confabulationibus inseruntur. Multa ridicula proferri possunt opificum uestrorum prodigia, quæ satietatis gratia omitto. Sed ad legum redeo defensionem. Dixisti eas circa bene esse hominis occupatas, ideoq; inferiori gradu uideri situas quàm medicinæ facultatem, ut tibi concedam, nos curare ut hominũ genus bene, iuste, tẽperate, honeste, uiuat, & uos quoq; cura eadem, sed alia ratione opem impenditis, non enim ut homo sit, studia uestra sunt, sed ut saluberiter uiuat & in ualitudine prospera. Vos ut corpus bene se habeat, nos ut animus efficiatur melior quærimus, quapropter quãtum anima excellit corpus, tantum nostra exuperat artem uestram. Nam ad instituendũ bonis moribus animũ, leges datę sunt, & ut à uitijs abstineant. Vestra facultas circa uoluitur in corporum cura, nostra ut animus uirtuti obtemperet, ne appetat aliena, ne cui uim afferat intenta est, uestra ut firma ac ualida sit corporis habitudo. Quare nullo pacto ambigendum uidetur, quin maiori autoritate dignitateq;

In medicos imperitos facetiæ.

gnitate q; atq; utilitate iura nostra censenda sint quàm uestra facultas, cum alterius opus animi tutelam, alterius corporis respiciat. Quanquam etiam circa hominis esse nostrum officium consistit, qui cum ex animo constet & corpore, qui alterum curat, & alterius curam (quod absq; anima homo esse desinit) uidetur suscipere. Quid enim esset homo, si absq; iure & ratione uiueret: Brutis animalibus profecto similis, ut non hominem, sed beluam curare qui solum curat corpus existimetur. Verum utramuis partem hominis leges curent, fatearis necesse est eas esse necessarias, quę homines ab agresti incultaq; uita ac fera, ad mitem ciuilemq; traduxerunt, ac ciuitatum condendarũ causam præbuere. Nam utilitas in eis tanta inest, ut his solis urbes effici constat, & hominum uita regi. Quibus ex rebus elici decet, eam in illis dignitatem, maiestatemq; contineri, qua nulla maior aliqua esse queat. An uero summi philosophi in illis describẽdis suum studium imperititi essent, nisi summam in ipsis grauitatem, præcipuam dignitatem, immensam utilitatem, mortalium operam dignam philosopho censuissent: Hæc absunt omnia ab arte uestra, cum neq; necessaria, neq; utilis, neq; aliqua autoritate fulta iudicet. Nisi forsan olim propter eximiam utilitatem ex urbe Roma legimus medicos edicto publico expulsos fuisse. Hic Nicolaus: Licet uerear inquit, ne longior sit nostra disputatio quàm istorum aures patiantur, tamen paucis huic nostro iurisconsulto respondendum est, ne sibi uidear assentiri. Primum ne iudicer proteruus, non omne legum genus impugno, sed uestrum ius ciuile in quo operam perditis assero nostra doctrina inferius, neq; ei ullo modo conferendum. Tum uero ne uidear tibi cessisse, contra ac dixeram tua uerborum iactantia coactus, affirmare ausim, nullam in legibus neq; utilitatẽ, neq; dignitatem, neq; necessitatem, neq; autoritatem inesse posse, quæ quamuis Ciceronis uerbis à me superius probata sint, tamen ad hæc iterum comprobanda alia aggrediemur uia. Et primum quę sit utilitas, aut necessitas inspiciamus. Scimus quæ necessaria aut utilia esse uideantur appeti, quæriq; ab omnibus impellente natura, ut cibum, ut uestem, ut habitacula, cæteraq; quæ ob nostri tutelam nullo impulsore, nullo hortatore ipsi nostra sponte natura duce appetimus ac procuramus. Quod legibus minime contingit. Constat enim eas inuitis ac repugnantibus hominibus introductas, ut qui se in seruitutem quandam redigi existimarent. Adeò uero illas populis inuisas constat fuisse, ut primi earum latores semper ab aliquo numine illas se quo eas obiecto deorum metu suaderent populis finxerint accepisse. Primus apud Ægyptios Minos rex, populis uti scriptis legibus persuasit, asserens ab se illas Mercurij præcepto datas, tanquam magni boni causam futuras. Eodem modo Minoem in Creta, apud Lacedæmones Licurgum legimus fecisse, quorum alter Iouem, alter Apollinem suarum legum autores tradidere. Quod & in pluribus contigit nationibus. Nam Zoroastres Aricineis simulato numine leges

imposuit. Setis Zamolxis Vestam deam præferens leges dedit. Non ne Mo
ses noster leges suas ut uerũ erat à Deo se accepisse ostendit, quas repugnan
ti plebi imponeret? Quis ignorat Numam pompilium legum ab se Roma
nis datarum Nymphæ Ægeriæ autoritatẽ, ac numine quo eas populo sua
deret interposuisse? At istis figmentis minime fuisset opus, si eas sibi aut uti
les, aut necessarias, aut suis rebus accõmodatas homines iudicauissent. Post
modum consuetudine & usu, uulgiq; & plebis (quos tantum respiciunt) con
sensu, robur & autoritatem cœpere. Sola plebecula & inferiores urbis tenen
tur legibus uestris, quorum est de agrorum limitibus tuendis, arcenda aqua
pluuia, & tectorum stillicidijs, & his similibus cõtrouersijs uestram operam
implorare. Eiusmodi homines uestris iuribus sunt astricti. Potentiores & ci
uitatum principes illarum uires transgrediuntur. Non immerito Anathar
sis leges comparauerat aranearum telis, quæ imbecilliora quæq; detinent,
franguntur à ualentioribus. Equidem nunquam legi, nusquam uidi, nusquã
audiui ullam rem publicam, ullos reges, ullos maiores principes uestris pa
Regna plus ui quã legibus acta. ruisse legibus, neq; eis datas esse. Quippe qui uideamus respublicas per uim
ad summum imperium peruenisse, & regna non legibus, sed uiribus & ma
nu quę sunt inimica legibus comparata. Assyriorum, Persarum, Medorum,
Macedonum imperia & regna nunquam legibus constituta sunt. An non po
tius armis & ut multarum gentium, urbiumq; euersiõe & calamitate parta?
Quid dicam de Romana republica? Nunquid non totius orbis spolijs ac ua
stitate, cædeq; hominum creuit, quę omnia legibus prohibentur? Quid Sabi
narum raptus, ut ab Vrbis primordio ordiamur? An legibus factum dices?
Quid uicinorum expugnationem? Albæ excidium, quid denique orbis seruitu
tem? An id quoq; uestræ suaserunt leges? Atqui nihil est illis contrarius, quã
uis & iniuria. Mitto bella uarijs gẽtibus illata dominãdi causa, urbium incen
dia, nobilissimarum prouinciarum uastitatem, spolia, rapinas, cædes, maio
remq; orbis partem iniqua seruitute oppressam. An æquitas, iusticia, iura, lẽ
ges uestræ hoc fieri suaserunt? Idem de Athenienſibus sentire licet, quorum
imperium longe lateq; diffusum est. Alexander Macedo cum Persas est ar
mis aggressus, credo hortatrices habuit leges uestras, quibus si homines pa
ruissent, nihil unquam armis egregium gestum esset, ex quo ornamento se
culorum omnium quod ex eorum imperijs ortum est caremus, ut satius fue
rit non obtemperasse legibus ullis, quàm eis paruisse. Non Athenienses, nisi
Doctrinæ & literarum commendatio. eorum ampliata republica, studijs literarum domicilium præbuissent. Non
philosophia, non eloquentia, non cæteræ bonæ artes in lucem inuentæ atq;
excultæ prodissent. Summa semper imperia literis & doctrinæ aditum præ
buere. Non Romanorum gesta, non cæterorum præclarissima legerentur,
sed silerent literæ, muta esset eloquentia, conticescerent bonæ artes, omnis
liberalis doctrina obdormiuisset, præclara opera, ingentia ędificia cessassent

omnia

omnia, si obsequendo uestris legibus suo quisque contentus, ætatem in ocio
absumpsisset. Omnia enim præclara & memoratu digna ab iniuria atq; initi
tia, contemptis sunt legibus profecta. Vt uero descendamus ad nostra,
quid hac ætate, non ne Lombardiæ duces, Veneti, Florentini, multiq; præte
rea aliena appetẽdo rapiendoq; creuere? quibus nulla lex imperat, neq; eius
reguntur præcepto. Credo cum Florentinus populus aut Veneti alicui bel
lum inferunt, aduocant iurisperitos, & eorum consilio indicunt bella: an po
tius utilitate & augmento suæ reipublicæ ducuntur? Abige ergo hinc leges
& iura tua, quæ sunt imperijs propagandis, quærendis regnis, & rerum pu
blicarum amplitudini impedimento, solis priuatis & his popularibus ac pu
sillis hominibus cõferunt, qui illarum tutela aduersus potentiores indigẽt,
& iurgijs ac litigijs tempus terunt. Homines graues, prudentes, modesti nõ
egent legibus. Ipsimet sibi legem bene uiuendi indixere, natura & studio ad
uirtutem & bonos mores instituti. Potentes illas respuunt & conculcant, im
becillis, mercẽnarijs, opificibus, quæstuarijs, ignauis, & qui censu tenui sunt
hominibus accommodatæ, qui & ipsi magis ui & metu pœnæ, quàm legi
bus reguntur. Quare istam legum utilitatem ac necessitatem tibi remittunt
hi qui cæteris imperant, aut est animus imperandi, quibus uis utilior quàm
ius fuit, earum præsidia uobis qui cum illis quæstum facitis & plebis ignauię
relinquunt. Quod autem dignitatem in eis autoritatemq; contineri censes,
tanta inesse potest quanta est unius uel parui oppidi uirtus. Sua quæq; ciuitas
iura ciuilia disponit, suum quodq; oppidum priuatum ius sibi condit. Floren
tini priuatis institutis magis quàm publicis, hoc est Romanis legibus utun
tur. Multa enim condentium ætate conferebant, quæ nunc tempore & con
Leges cum tempore uariari. ditione urbium sunt immutata. Itaq; in singulis urbibus leges in suam rem ac
commodatas condere necessitas impulit, quæ iuri Romano anteferũtur. Ve
stra enim litigia, libelli datio, exceptio, responsio, citationes, testium produ
ctiones, appellatio, & sexcenta alia iuris ut aiunt à uobis reperta impedimen
ta, ut molestiam & impensarum onus ac fastidia omittam, odio sunt ciuitati,
adeò ut omnes fermè ciuium controuersię, à suis cuiusq; exercitij iudicibus,
reiecta uestra uerbositate decidantur. Fac rem publicam Florentinã amplio
ri imperio esse, & has priuatas leges Romanorum more cogi in uolumina,
abrogatisq; cæteris, suis solis statuat se suosq; subditos teneri, profecto Flo
rentinæ leges maiori quàm uestræ & autoritate erunt & dignitate. Quanti
enim existimabuntur, aut quis eorum opera impendet, quibus à nullis parea
tur? Certe nullius erunt precij aut emolumenti: Tu uero qui in illis es doctis
simus, eris apud eos indoctus, nullusq; tua opera egebit. Sed aut iura te alia
discere oportebit, aut ad alia migrare loca, in quibus tuam hanc doctrinam
queas uendere. Qua propter noli rogo nobis amplius esse molestus in hac
uestra inani legum & iuris iactatione, & id quoq; necesse est aliquando fatea

E mini, uos

mini uos esse nobis impares, cum uestra doctrina uoluntati hominum subsit, ars uero nostra non aliquorum uarietur arbitrio, sed ipsa rerum ueritate nitatur. Quæ enim uestra doctrina est quam discitis, quæ unico Imperatoris edicto tolli & mutari possit, & uos ex iureconsultis uoluntate unius inconsultos queat efficere? Nã qđ ad tuendas causas & iudicia tractãda, non nisi antea cõ probatos recipi dixisti. Satis mihi ridiculum uidetur, si quos doctos æstimari à nobis uelis, quod ab collegio aliquo pro doctis, aut gratia, aut præmio, aut maiorum intercessione traditis, quibus nescio stulticiæ insignibus comprobati, uidemus enim persæpe multos rudes, insulsos, literarũ inscios, proteruos pro Doctoribus probari, qui essent etiam pro hominibus improbandi. Audiuimus olim fuisse Guinitium quendam Cortonẽsem, qui cum hebeti ingenio in discendis legibus plures annos frustra impendisset. Doctor uestro more factus aliquandiu in causis assedit, ob stulticiam deinde à iudicijs repulsus, artem notarij exercuit, in ea quoq; reprobatur. Tandem missus, ut uulgo appellant euasit. Ita pro doctore apparitor est factus, insignijs suæ fatuitatis abiectis. Qua in re multum preiudicij hominibus affertis, docti enim pariter & indocti concessa deferunt Doctoratus signa, in quibus plurimi falluntur. Secuti enim doctrinæ insigne, tanquam qui signo cauponulæ proposito ad tabernam uinariam proficiscuntur, cum doctores eiusmodi adeunt non iudicem, sed indicem stulticiæ, nacti ignorantiam pro doctrina, pro consilio temeritatem, pro iuris indagatione incertam sententiam ferentes. At ex medicorum turba multos dices in atria & forum prodire, similes pharmacopolis, quorum temeritas pluribus noceat. Sed hi nulla nisi dementiæ signa portant, quibus homines alliciant ad curam morbi, sed inter rusticos & uulgus ignobile suas uires expandunt, ut paruo damno eorum constet tgnauia, uestrorum stulticia uersatur in urbibus, ubi multos maiori cum detrimento subuertendi facultas datur. Quæ cum dixisset, ac Benedictus se ad respõdendum pararet. Satis inquit Carolus uerborum dedistis nobis, posses Benedicte ad hæc respondere satis copiose, nulla enim est de aliqua re disceptatio tam exilis, quin in longissimam disputationem protrahi posset, sed iam finis est statuendus. Vnum tamen addam: Quæro abs te Nicolae, cum iura ciuilia & leges præ uestra arte uideantur leuia, quid censeas de illis quæ canonica appellantur, an uestram doctrinam superare iudices, & quamobrem ea præterieris intacta: Haud enim minoris se putant qui illa tractãt iura, quàm qui ciuilia, sed pomposius loquuntur persæpe, ueluti qui diuina quædam, & cœlestium arcana se reserare arbitrentur. Omisi inquit consulto has sanctiones ut aiunt Canonicas, quoniam non satis uidebantur dignæ quæ cum artis nostræ doctrina ullo modo conferantur, institutiones quædam ac diuersorum statuta pontificum, in quibus perdiscẽdis nullo ingenij acumine opus est, nulla mentis difficultate, composita ut uidentur potius ad excitandas clericorũ contro-

In indoctos ll. doctores.

uersias quàm ad doctrinam. Hæc à pontificum arbitrio descendunt. Sæpius q̃ accidit, ut quæ ab altero sunt ædita, alterius abrogentur edicto. Res enim uoluntariæ sunt temporibus & causis accommodatæ. Nulla in eis doctrina grauior est, nulla subtilis indagatio, nulla precio digna scientia, noua inuentio, & quæ paulò amplius trecentis annis sit introducta. Ad hanc tamen facultatem haud difficulter quærendam magna hominum copia conuolat, lucri aut beneficiorum spe adducti, omni et uirtuti & bonarum artium cura postposita. Quisquis enim in ea doctus, quàm bonis institutus haberi moribus mauult. Itaq; ad hanc ueluti ad agrum frugibus fertilem auium modo proficiscuntur. Philosophiam uero ac Theologiam diuinas artes, quæ semper fidei propugnaculum fuere, quæ principatum inter omnes doctrinarum facultates tenent, quæ homines ad cœlestium contemplationem inducũt, quoniã spinosiora studia uidẽtur, & absq; lucro, reliquere, non doctrinã, non scientiam, sed quæstum finem suum esse professi. Igitur eam doctrinam nunquam magni existimandum putaui. Nam quæ in ea grauia putantur, à iure ciuili sumpsere, quæ deinde addita sunt, leuia uidẽtur, ex diuersis opinionibus sententijs q̃ collecta, nulla cum eloquẽtia, nullo cum ornatu, nulla grauitate, ut ab infantissimis uiris ædita uideantur. Miror autem, cum earum editionum tum uerba, tum sententiæ tam sint in prõptu, tam apertæ ut etiam pueris facile innotescant, tamen plures acri ingenio uiros tam multam in eis commentandis operam perdidisse. Sed lites ex beneficiorum controuersijs profectę extimatione dignas illarum dubitationes fecere. Tum ego, partius Nicolae de his legibus loquaris uelim, quibus monarchia ecclesiastica continetur. Haud enim paruum est Pontificis inter Christianos imperium, maxima autoritas, suprema dignitas, ac potestas ueneranda. Æquissimum fuit igitur & fermè necessarium, hoc tam nobile & diffusum imperium suas sibi leges condere, quibus nostra religio, & sacerdotum respublica teneretur. In his etsi non inest ea eloquentia quàm requiris, at tanta est ut satisfaciat legentibus, qui sententia magis quàm uerborum ornatum aucupãtur. Nam si nil tibi placet nisi splendide & ornate dictum, tuos & philosophorum omnium libros contemnes. Dignitas uero & autoritas illarum habetur tanta, quanta continetur in maximi omnium principis decretis. Eo quoq; maior in his quã in reliquis legibus dignitas habenda est, quo est diuina res superior humanis, quanto Christi uicarij dignitas præstat imperatoriæ. Neque uero commentantium labores culpes, si multas opiniones afferunt, multas dubitationes. Scis tui philosophi esse sententiam, dubitationem rerum ueri inueniendi causam præbuisse. Sed iam leges missas faciamus, & aut surgendum est, aut alterius sermo rei est à nobis instituendus.

Philosophiæ ac Theologiæ cõmendatio.

VTRVM PRISCIS ROMANIS LATIna lingua omnibus communis fuerit, an alia quædam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi, tertiæ conuiualis Historiæ disceptatio.

TVM Benedictus qui ad legum scientiam etiam studia humanitatis adiunxerat, sedeamus adhuc uos oro inquit: Est enim ut te Carole requiram, quod iamdudum scire desidero. Neq; id à uestra doctrina alienum. Diutina me dubitatio tenuit: Vtrum priscis Romanis Latina lingua (quàm Grammaticam uocamus) fuit omnium communis. An alia quædam esset doctorum uirorum, alia plebis & uulgi oratio. Id est ut apertius loquar: Vtrum docti pariter & indocti, ab ipsa q; infantia Latino ueluti materno domestico q; sermone loquerentur. An esset alius quispiam doctorum hominum prout nobis contigit, ac usu uulgari diuersus. Sentio enim hac de re uiros doctissimos dissentire. Leonardus Aretinus epistola quam scripsit ad Flauium Forliuiensem probare nititur, nõ fuisse eam linguam omnibus cõmunem, sed aliam popularem, aliam eruditorum uirorum extitisse locutionem. Qua in sententia fuit etiam uir clarissimus Antonius Luscus, qui aiebat se adduci non posse, ut crederet cerdones, sutores, cocos, reliquam q; uulgi fecem latino sermone usam. Cui Poggius respondere solitus erat, non fuisse difficilius latina uerba à pueris, quàm alia usu percipi, cum ab ipsa infantia Barbarorum filij cum materno lacte uernaculam linguam discant, quamuis rudem, asperam, barbaram, absonam prolatu, quæ nobis uiris esset admodum scitu difficilis. Cur enim quod nunc doctrina percipitur, non tunc quotidiano usu percipi potuit: cum nouerimus in curia Romana permultos, qui licet rudes literarum, tamen assidua consuetudine tum loquendi, tum cæteros audiendi, & intelligerent alios, & ipsi haud absurde Latine loquerentur. Te autem ut Frãciscum Barbarum doctissimum uirum, multos q; præterea audiui ab ea sententia alienos, extimare q; Latine omnes pariter fuisse locutos. Qua de re quid iudices Carole, ne sit molestum proferre. Tum ille ad Poggium inquit: Reijcio hoc totum disputationis genus, à quo audiui multa, seu multorum dicta & sententias contra Leonardi opinionem inuestigasse. Ego enim ut uerum fatear, hac in re minime curiosus fui, quamuis Poggio assentiar, & mihi uereor sua opinio uideatur. Hic ego, fateor inquã Carole, me cum antea cum Leonardo Antonio q; sæpius disceptassem, tamẽ post illam Leonardi epistolã plura ex uarijs collegisse scriptoribus, quibus facile probatur illos non recta sensisse. Leonardũ quippe memini dixisse, mihi etiam se conscripsisse epistolã, quo me alliceret respondendũ. Et certe is mihi animus semper fuit, ut aliquid cõtra suam sententiã scriberẽ, sed uariæ

sed uariæ occupationes fuere hactenus impedimento. Nunc quoniam & otium est nobis, & hoc Benedictus postulat: Carolus uero me in hanc prouinciam reijcit, parebo uoluntati uestræ, afferens ea primum quibus arbitror causam meam omnibus probaturum. Deinde ad Leonardi epistolam respondebo. Quamuis id ars dicendi requirat, ut prius aduersarij confutentur dicta, quàm nostras rationes afferamus, quo ordine prętermisso, dicam antea quæ huic quæstioni satisfacere uideantur. Sed opus est ut paulò superius exordiar, quo possim ad id quod cupimus descendere. Quæro à uobis, quàm linguam appelletis Latinam, eam quàm Grammaticam uocamus: à quibus ortum habuisse putetis. Nempe opinor illam qua Latini populi utebãtur & abeis ortam, illaq; eos fuisse usos qui dicebantur Latini, à quibus & nomen sortita est, quam & Romanis cùm Latini essent, & in Latio siti, in usu fuisse communi necesse est. Nam sicut linguam dicimus Gallicam, Hispanam, Germanam, Italam, qua Galli, Hispani, Germani, Itali loquuntur: item de Græca & reliquis, eodem modo & Latinam linguam eam fuisse oportet, quæ in cõmuni erat usu apud Latinos. Hanc unicã fuisse ipsa ratione constat. Si enim alius ab hoc sermo extitisset, aliud quoq; nomen sortitus esset, sic in nobis est, qui Grammaticam, id est, Latinam linguam distinguimus à uulgari: Sicuti uero in lingua nostra materna nequaquan dicimus comprehẽdi Grammaticam, ita sola una erat loquela illorum qui appellabãtur Latini, nulla alia Latinę adiuncta. Lingua insuper Latina ex uerbis constat, quibus eum sermonem conficiebãt Latini. Ergo & uerba Latina in consuetudine erant communi. Non enim uerbis utebantur incognitis, sed quæ cum nutricum lacte perciperentur. Si enim alia loquela usi forent, & illa suum aliquod nomen nacta fuisset. Sed solam linguam Latinam legimus illorum uernaculũ sermonem extitisse. Itaq; à Latinis lingua est dicta Latina, qua hi tum soli, non alij utebant. Quam non parum admiror illorum doctrinam, qui alio quàm Latino sermone priscos Romanos uulgo locutos uolunt. Tum hodie quoq; magna ex parte, Romanis præsertim mulieribus, incorruptior loquendi consuetudo permansit, qua Latina uerba proferãtur, ut mirum sit in tanta urbis uastitate, tanta diuersarum quæ urbem occuparunt gentium colluuione, tanta inundatione Barbarorum qui urbe permanserunt, adhuc linguæ Latinæ portionem uulgo in urbe resedisse. Lõgũ esset referre Latina uerba, quæ nunc in eorum uulgari sermone sunt penè infinita. Illud dicam, multa me Romę didicisse interloquendum Latina uocabula quæ antea ignorabam. Lupum tyberinum qui piscis esset, ne Nicolaus noster qui diligens uerborum scrutator fuit tenebat. At ego à uenditore piscium percepi, eum esse piscem quem uulgo Storionem uocant, quorum melior habetur & hodie quoq; qui inter duos pontes capitur. Nam illum qui est minor, lupatum, hoc est paruũ lupum dicunt. Id quod fœminæ ut melius filent, in extremo fusi inserunt, insçius eram quo-

Lingua Latina unica.

Indicia Latinis uulgaris.

modo appellaretur latine, at à muliere quadam audiui uorticulum nomina ri. Frixorium uulgo & sartaginem dicunt. Multa insuper quæ satietatis causa prætoreo, quæ ueluti reliquias ueteris linguæ retinuere. Quid dicemus de Hispanis tam longe ab Vrbe remotis, quorum uerbis maxima pars loquelæ latinæ permansit à Colonis Romanis, qui eo abierunt, perceptæ. Multa ad uerbum latine proferunt, quæ ego in Curia ab his quibus cum consuetudo prolata summa cum diligẽtia notaui. Habeo capillos canos, senem dicentem audiui, aio comedendo auiculas, in malas horas cremare. Pluraq; præterea quæ è memoria abierunt. Et admirandum sit profecto, cum Hispania à tot barbaris nationibus tam longo tempore fuerit possessa, unicum etiam uerbum latinum in usu retinuisse. At tot apud eos proferuntur, ut uideantur omnes latine adhibito studio loqui. Hoc aut à Colonis Romanis qui ad Hispaniam missi sunt hauserunt, aut frequentia Romanorum qui illuc negociandi aut imperandi gratia accesserunt. Ita lingua Latina tunc adeò diffusa est, ut hodie quoque illius uestigia supersint. Apud superiores Sarmatas Colonia est ab Traiano ut aiunt derelicta, quæ nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina uocabula ab Italis qui eo profecti sunt notata. Oculum dicunt, digitum, manum, panem, multáque alia, quibus apparet ab Latinis qui Coloni ibidem relicti fuerant manasse, eámque Coloniam fuisse Latino sermone usam. Sed hæc quæ dicta sunt pressius autoritate atque exemplis sunt comprobanda. Docebo latine locutos fuisse homines in Senatu, in foro, in iudicijs, in concionibus ad populum, atque ad milites. Populum denique ipsum lingua Latina priuato sermone usum. Sed in primis non uidentur prętereunda quæ à Quintiliano traduntur in sui operis primordio, cum loquitur de pueris ad artem oratoriam educandis. Vult enim tum nutrices, tum cæteros quibus cum pueri uersantur elegi, qui recte loquantur Latine, ut ea lingua pure & eleganter simul cum lacte nutricis percipiatur, ut domi habeant, à quibus bene loquendi normam & initia eloquentiæ à teneris annis imbibant. Quod consilium superuacaneum esset, si lingua Latina tunc in scholis à præceptoribus tradita extitisset, & non domestica loquela communi ab ipsa infantia suscepta. Quid enim ea cura ad futuram eloquentiam profuisset, si alius Latinus, alius nutricum sermo fuisset: nisi forte in alio quodam dicendi genere uelit eum qui latine nesciat esse eloquentem. At de illis non est Quintiliani institutio, sed de his qui Latini eloquij scientiam sunt assecuturi. Ne igitur eloquentes futuri dediscere (prout sæpius accidit) uerba male à rudi ætate percepta postmodum cogeremur, pueros ab infantia recta, aptáque uia ad eloquentiam introducit per synceram linguæ Latinæ institutionem. Scribit insuper domesticorum usum ad eloquentiam conferre plurimum. Vnde tradunt Corneliam Gracchorum matrem, multum filijs ad dicendi facultatem contulisse. Sed eloquẽtiam non intelligit nisi Latinam.

Ergo

Ergo Latinus sermo & nutricibus, & reliquis domesticis erat cõmunis. Idem in primo sui operis libro cum de Grammatica disputat. Quid inquit de alijs dicam, cum senatus senatus senatui, an senatus senati senato facit, incertum sit. Quare mihi non inuenuste dici uidetur, aliud esse Latine, aliud Grammatice loqui solitos. Quibus constat uerbis, omnes Latinę, sed non ὁmnes Grãmatice loqui solitos, cum Latinam linguam omnibus tribuat, Grãmaticam, hoc est loquendi doctrinam literarum peritis. Latine igitur omnes, sed emendatius docti loquebantur, à quibus senatum quartæ declinationis dici affirmat, ab indoctis secundæ. Docti enim ratione iudicabant quod alij usu assequebantur, nulla suorum uerborum ratione habita. In sexto autem: Nobis ad aliorum iudicia componenda est oratio, & sæpius apud omnino imperitos, atq; aliarum certe literarum ignaros loquendum est. Ergo imperiti ac literarum ignari Latine intelligebãt, ad quorũ arbitriũ erat oratio cõponenda. In duodecimo uero cum scribit de genere dicendi ait: Nã aliam quandam uidetur habere naturam sermo uulgaris, aliam uim eloquentis oratio, cui si res modo iudicare satis esset, nihil ultra uerborum proprietatem elaboraret. His uerbis constat eundem fuisse sermonem uulgaris hominis & eloquentis, quo ad uerborum proprietatẽ, elocutione differre atq; ornatu. Nũc alij testes nobis non ordine aliquo, sed prout quisq; se offert, sunt producẽdi, quibus probetur Latine omnem populum, & cuiusq; generis homines in Vrbe, & alijs multis in locis fuisse locutos. In primis erit beatus Augustinus uir sanctus & maximę autoritatis, is in sermone Psalmi quinquagesimi, quẽ ad populum habuit, cum quædam orationes eius antea ad populum habitę, impolite, parumq; splendide scriptę uiderentur, se excusat ideo accidisse, quod se orãte ad populũ, à notarijs exceptę atq; antea æditę emanassent in uulgus, quã ab se corrigi emendariq; potuissent. At hi sermones Latini sunt, & apud plebem in qua uiri & mulieres aderant habiti, qui nisi Latinę intellexissent, superfluus eius fuisset labor, ut apud eos qui uerba sua non intelligerent, stulto rum more effunderet. Item accidit ut in senatu, in oratione M. Catonis contra cõiuratos habita, à notarijs excepta prout dicta fuerat in uulgus prodijt. Quæ oratio ut multa præterea argumentum nobis præbent Latine in senatu loqui homines solitos. Huius rei iudicium est & senatus decretũ, quo statutum est, ut omnes exteræ nationes in senatu sua mandata exponerent Latine. Et uerba M. Tullij in oratione contra Rullum secũda de lege agraria: Ait enim dictum à Rullo in senatu, plebem Romanã nimium in republica posse, ideoq; exhauriendum esse. Deinde enim hoc uerbo usus est inquit. Verum si in cõmuni loquẽdi usu, in orationibus ac concionibus, in iudicijs, & ad populũ habitis, Latinis uerbis usos fuisse constat, & in senatu quoq; ubi erant excelsiores uiri, necesse erit uerba Latina in usu cõmuni esse habita. Et quoniã Ciceronis autoritatem attulimus, Latine Rullum in senatu locutũ, & alia quoq;

eius testimonia in nostram sententiam sunt adducenda. In oratione pro Cornelio Balbo, in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat comiter esse comiter, quasi priscum aliquod aut insolitum uerbum interpretaretur. Comites benigni, faciles, suaues esse dicūtur, qui erranti comiter monstrant uiam, benigne, non grauate: comiter certe non conuenit. Hanc locutionem Latine prolatā oportuit, cum de ui uerbi argueretur. Hoc idem in iudicijs uidelicet Latine fuisse Oratores locutos, probat Asconius Pedianus in orationis explanatione quam Cicero habuit pro Milone, ait enim Cicero cum inciperet dicere: Exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circunstantium militum potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat constantia dixit: Manet autem illa quoq; eius excepta oratio. Scripsit uero hanc quàm legimus ita perfecte, ut iure prima haberi possit. Sed ad Tullium redeamus: Is in primo de oratore. Attendite inquit, quę de ipsius orationis ornamentis dicerentur. In qua præcipitur primum, ut pure & latine loquantur. Deinde ut planè & dilucidè. In secundo uero hæc nostra oratio est auribus multitudinis accommodanda. Qua ex sententia elicit multitudinem latine scisse. Non enim ab Oratoribus ueluti apud inscios uerba ad multitudinem effundebantur, neq; alia eloquentia utebantur nisi Latina. In eodem libro: Quid potest esse tam fictum, quàm scœna, quàm fabulæ, tamen in hoc genere sæpe ipse uidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis uiderentur, spondalia illa dicentis segregare abs te ausus, aut sine ullo salamina ingredi, & reliqua quæ cortice in cœna Latinis uersibus ab histrione prolata sunt, & ad eos qui intelligerent Latine. Et cum de facetijs in eodem libro tractat: Cum quidem dixisset, eamus deambulatum. Alter, quid opus fuit? de mimo uero respondit. Quid opus fuit te? Quo planè constat id uerbum fuisse dictum latine. In tertio autem: Omnis igitur dicēdi modus melior est, quàm ut latine, ut plane,, ut ornate, apte, congruenterq; dicamus. Deinde neq; conemur docere eum dicere qui loqui nesciat, neq; sperare qui latine non possit, hunc ornate esse dicturum. Et paulò post: Sunt enim illi ueteres qui ornare nondum poterant ea quæ dicebant. Omnes prope præclare locuti, quorum sermone assuefacti qui erant, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi latine. Deinde: Atqui ut latine loquamur non solum uidendum est, ut & uerba efferamus ea quæ nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus & temporibus & genere & numero conseruemus, ut neq; perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit. Paulóq; deinceps: Equidem cum audio socrum meam Leliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper quæ primo didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Neuium uidear audire. At Plautus & Neuius cum scripserint latine, & mulierem quoq; Leliam latine loqui solitam necesse est, siquidem eius uerba Plautum & Neuium

redolebant.

redolebāt. Deinde, prætereamus ait præcepta latine loquendi quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani. Item postea: Neq; uero in altero diutius cōmoremur, ut disputemus quibus uerbis assequi possumus, ut ea quę dicamus intelligantur latine, scilicet uerbis usitatis. Præterea etiam hoc quod uulgo de Oratoribus, ab imperitis dici solet bonis. His uerbis aut aliquis non bonis utitur, non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu iudicatur. Si ergo Oratorum uerba ab imperitis etiam perpendebantur, necesse fuit & latine Oratores locutos, & uerba eorum non solū uulgo ab omnibus intellecta, sed ab imperitis etiam bona an secus essent iudicata, quod nisi latina lingua nota fuisset omnibus, nequaquā cōtingere posset. Deinde neq; illud fugerim dicere, ut Lelius: Qua tempestate in Italiam uenit, nec prolem, aut sobolem, aut afferri, aut nuncupari, aiit ut soles Catule, non rebar aut opinābar. Hic palàm ut omnis nostra dubitatio auferatur, etiam uerba latina quibus in dicēdo uteretur exprimit. Multa præter hæc ab eo sunt in meam sententiam scripta, quæ satietatis causa prætereo. Nam quæ traduntur de uerborum & sententiarum coloribus, de translatis, de communicatis uerbis, de pedibus & numeris qui in orationē cadunt, ostendunt ad latinam eloquentiam pertinere. Attamen inferam quædam ab illo de numeris tradita, quo res fiat illustrior quàm indagamus. Ait enim: Id autem ne quis admiretur, quonam modo hoc uulgus imperitorum in audiendo notet, tum in omni genere, tum in hoc ipso magna est quædam uis incredibilis naturæ. Omnes enim naturali quodam sensu, sine ulla arte aut ratione quæ sunt in artibus, ac rationibus recta ac praua iudicant. Itaque non solum uerbis arte positis mouentur, uerum etiam numeris ac uocibus, quotus enim quisque est qui teneat artem numerorum atque modorum, at in his si paulùm modo offensum est, aut contractione breuis fieret, aut productione longius, tota theatra reclamant, uerum ut est in uersu si est peccatum uidet, sic si quid in nostra oratione claudicat, sentit. Huiusmodi Ciceronis uerba non solum uulgus imperitum scisse latine demonstrant, sed adeò scisse, ut & noscerent Oratorum uitia, & probarent quæ probanda uiderentur, ut Adriani, & alia tum Bruci, tum Oratorum testimonio, ne qua dubitatio supereſse queat. Ait enim: Sed illa quæ propria laus Oratoris est in uerbis? Nam ipsum latine loqui, est illud quidem ut paulò ante dixi in magna laude ponendum, sed non tam sua sponte, quam quod est à plerisq; neglectum. Non enim tam præclarum est scire latine, quàm turpe nescire, neq; id mihi tam Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium uidetur. De populo autem scribit, hoc tantum interest, quod uulgus interdum non probandum Oratorem probat, sed probat sine comparatione. Quomodo ergo uulgus probat Oratorem dicentem, nisi intelligat? quomodo intelliget, nisi sciat latine, & id ita sciat ut probandi atque improbandi li-

bandi licentiam habeat? Addit insuper: Erat tamen quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse uerbis utebatur, & quia latine non pessime loquebatur, usu credo aliquo domestico, nam literarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest quos quisq; audiat quotidie do-
A puero docendi. mi, quibus cum loquatur à puero, quemadmodum patres, pædagogiq;, matres etiam loquantur. Legimus epistolas Corneliæ matris Gracchorum, apparet filios non tantū in gremio educatos, quàm in sermone matris. Paulo q; inferius: Similiter igitur suspicor (ut conferamus parua magnis) Curionis, & si pupillus relictus est patris fuisse instituto puro sermone assuefactā domum, & eo magis hoc iudicio, quod neminem ex his qui in aliquo numero fuerint cognoui in omni genere artium honestarū tam indoctum, tam rudem. Nullum ille Poëtam nouerat, nullum legerat Oratorem. De T. uero Flamminio ait: Existimabatur bene loqui latine, sed literas nesciebat. Ecce nesciens literas, rudes, indoctos qui nihil legerant, ita latine ex usu domestico locutos, ut in numero Oratorum essent. Quibus rebus planè patet, sermonem maternum fuisse latinum, qui nō à magistris, sed usu domestico perciperetur. Alio item in loco hic quoque Sisennam dixit respondentem quendam spicilica, crimina esse. Tum alter: Circumuenior inquit iudices: Sisenna quid dicat nescio, spica quid sit scio, cilica nescio. Hoc uerbum latine prolatum ab Oratore, oportuit esse apud intelligens uulgus. Dicet quispiam fortasse, si latine loquebantur omnes, quæ tanta laus erat eorum qui pure, splendide, & latinis solum uerbis loquerentur? Cur opus arte aut disciplina ad elimandam orationem? Dicam quod in mentem uenit. Etiam in uulgari nostro sermone sunt qui uerba selecta proferant, politiúsque sunt quàm reliqui, qui arte quadam suam componunt orationem, ut multum periti, doctiq; hominis sermo præstat indocto, quod & in latina lingua potuit accidere, ut licet communia essent omnibus uerba tamen eloquentia ac uerborū elegātia non item. Sed quā nūc afferā mihi potius uidetur probanda. Scimus multos ac uarios in urbem Romauā populos, & ab initio cōditæ urbis, & longo etiam post tēpore qui sua lingua & uerbis uernaculis utebantur fuisse trāslatos: Sabinos, Hernicos, Veiētes, Sānites, Vmbros, Etruscos, Oscos, qbus uaria ab latino sermone loquēdi forma inerat. Ennius gloriari solitus est se tria habere corde, hoc est tribus loq linguis: Græca, Latina, Osca, Hetruscis & literę & uerba fuere diuersa ab latinis. Mitto Gallos, Germanos, Aphros, Hispanos ac diuersarū nationū gētes in seruitutē redactas, quorū lingua inter se dissidēs erat, qui omnes in urbe recepti, necesse fuit ut suis uerbis latinā linguā inqnarent ex frequēti usu. Ita ut plura à Tuscis, reliquisq; natiōibus uerba in usum reciperent præter latina, ut sermo latinus ex tam uarijs uerbis cōmixtus, confusior esse uideret. Neronē Sabini fortem dicebant, inde Neronibus inditū est nomen. Ludionem latini uocabant antea quem postea uerbo ab Hetruscis accepto

histrionem

histrionem dixere: Rheda & lancea ab Hispanis in Vrbem defluxit, prætorium à Gallis, hoc pacto & infinita penè uocabula, diutino loquendi usu ab externis recepta immixtaq; Romanis, Latini sermonis sinceritatē puritatemq; corripuere. Qui ergo Latinis solum uerbis, quæ aut domestico puroq; usu, aut doctrina perceptis utebantur, hi pure, simpliciter, dilucide, incorrupte loquentes, palmam eloquentię ferebant. Ea causa posuit in oratore suo Cicero, sermo purus erit & Latinus, id est, non inquinatus aliorum uerborū commixtione. Quoniam uero eius libri mentionem fecimus, adijciemus ex eo aliqua, quo luce clarius fiat, uulgi loquelam fuisse Latinam. Quin ego ipse inquit, cum scirem ita maiores locutos esse, ut nusquam nisi in uocali aspiratione uterētur, loquebar sic, ut pulchros Cethegos, triumphos, Carthaginem dicerem aliquando. Idq; sero uitio aurium cum extorta mihi ueritas esset, usum loquēdi populo concessi, scientiam mihi reseruaui, & deinde conciones sæpe exclamare uidi, cum inepte uerba cecidissent. Paulo q; post theatra tota exclamant, si fuit una syllaba, aut breuior, aut longior. Nec uero multitudo pedes nouit, aut ullos numeros tenet, nec illud in quo offendit, aut cur, aut in quo offendit intelligit. Præterea me stante ait C. Carbo. F. tribunus plebis in concione dixit his uerbis: O M. Druse, patrem appello, tu dicere solebas sacram esse publicam rem, quicunq; eam uiolasset ab omnibus ei pœnas esse persolutas, sapiens patris dictum temeritas filij comprobauit. Hoc dicto eo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset his sententijs non doctos homines, ut Leonardus scribit: sed conciones & tota theatra, quę uulgo imperitis referta erant, acclamasse atq; applaudisse. Constat de theatro quoq;, non docti ad exclamandum moti sunt, sed plebs indocta, atq; ignara literarum, pueri fœminæq; immixtæ illos clamores extulerunt, quos Latine scisse necesse est, cum syllabam longam & breuem, inscij tamen rationis cognoscerent. In eius libri fine: Age inquit, sume de Gracchi uerbis, apud censores illud abesse non potest, quin eiusdē hominis sit probos improbare qui improbos probet. Quibus uerbis apertissime patet Gracchi orationem fuisse Latinam, & apud eos qui Latine nouerant dictum. In libro de finibus 2. Quam omnes urbani, rustici omnes inquam qui Latine loquuntur uoluptatem uocant. Hac sententia non solum urbanos, sed rusticos quoq; uoluptatē Latine dixisse ostendit. Hic Ciceronis tam multa scripta satis esse deberēt ad probandum sententiam meam, unico sermone, hoc est Latina lingua uniuersum populum fuisse locutum. Sed afferentur alij copiosissimi ac grauissimi testes: M. Varro in sexto de lingua Latina libro, apertissime probat omnes pari modo lingua Latina usos. Ollum & ollam inquit, non illum & illam apud antiquos in usu fuisse. Quod alterum in comitijs cum recitatur à prætore dicitur, olla centuria, non illa. Alterum patet in funeribus, quo dicitur: Ollus læto datus est, non ille. Quid ergo dubitandum est populū Latine scisse, cum

præcones,

prę̃cones etiã loquerẽtur Latine? Accipite aliud eius dictum, quo palã est nedum ciues, sed seruos quoq; latinis uerbis locutos. Nam ait, etiam noui tij serui empti in magna familia, cito omnium conseruorum nomina recto casu accepto, reliquos obliquos declinant, qui si non nunquã offendunt, non est mirũ. Alibi uero si analogia est inquit, cur populus dicit, dij cõsentes, dij penates, cũ sit ut hic: Reus ferreus deus: sic Rei ferei dei: Et alibi: Quoniã est soleo, oportet dici solui, ut Cato & Ennius scribit, nõ ut dicit uulgus, solitus sum. Deinde negãt ullũ casum duobus modis debuisse dici. Quod tamẽ fit contra. Nã sine reprehensione uulgo alij dicunt in singulari: Hoc oui & aui. Alij hoc oue et aue. In multitudinis, puppis, restis, puppos, restes: Ecce hic cõstat uulgus latine loqui consuetum. In cuius etiam arbitrio uis uerborum ac loquendi licentia existebat, ut ipsemet Varro paulò post testatur populũ in sua potestate esse, singulos in illius. Salustius in bello Iugurthino, ibi Iugurtha cum pluribus erat. Deinde Numida cognito Bochi aduẽtu, clãm secum paucis ad pedites conuertitur, ibi latine (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat, nostros frustra pugnare, paulò ante, Mariũ sua manu interfectum. Hæc uerba non apud literatos & doctos uiros, sed apud milites sunt habita, qui nisi scissent latine, frustra ad non intelligentes latina uerba sparsa fuissent. Iugurtham uero non à magistris aut pædagogis in castris latine didicisse censendum est, sed assiduo loquendi usu à militibus percepisse. Titus Liuius in primo ab Vrbe condita libro, cum in bello Fidenati Metius Suffetius dux Albanus auxilio Tullo hostilio ex fœdere aduenisset, atq; incerta pugna relicto Tulli exercitu, cum suis ad montes ab latere diuertisset, exclamauit ita ut hostes audire possent: Metium suo iussu id fecisse quo hostes à tergo circumueniret. Deinde subdit: Terror ad hostes transijt, & audiuerant clara uoce dictum, & magna pars Fidenatum, & qui Coloni addicti Romani erant latine sciebãt. Quibus uerbis patet Tullum Hostilium uerbis latinis fuisse ad milites locutum. In sexto belli Punici libro, fraudem semper tumultu ait adiectam, immissis aliquibus ab Hannibale gnaris latinę linguæ, qui iuberẽt consulum uerbis cum castra amissa forent pro se quenquã militum in proximos montes fugere, nequaquam opus fuisset ut latina lingua uterentur in prælio, nisi milites omnes linguã eandem nouissent. In septimo quoq; præterea Hannibal quarta uigilia fermè ad Vrbem accessit, primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant, hi ubi ad portam est uentum, latine omnes loquentes excitant uigiles, apeririq; portam iubent. Quis negabit latine locutum populum esse Romanum, cum dicat Liuius, latine omnes & perfugos milites locutos? In nono insuper libro: Nec Romani ciuis præter habitum, uestitum & sonum, latinæ linguæ, quia deformatus erat uultu, Pleminius uoce etiam noscebatur illum esse Romanum, ut nulli dubium sit Romanos omnes latine locutos. Quamuis hæc tam grauissimorum uirorum

testimonia

testimonia satis, superq; satis uideant ad cõprobandam sententiã nostram, tamen alios quoq; citabimus testes qui pro nobis sentiunt & loquunt. A. Gellius noctium atticarũ uerba ipsa in suo opere ponit ex oratiõe Metelli Numidici, Scipionis Aphricani, Catonis, Gracchorũ, quas diuersis in locis habuerunt latine. M. Catonis uerba refert ex oratione quæ est ab eo habita Numantiæ ad equites, & ea latina. Orationes insuper C. Gracchi ad populũ habitæ uerba referunt, quem ait ut populũ oraret ut se defenderẽt & liberos suos, unicum uirilis sexus quem habebat filium produxit, populoq; flens commendauit. Hoc ideo retulit, ut ostenderet unicum filium etiam liberos posse dici. Idẽ cum de uerbo nequitia, disputat, uerba profert P. Aphricani ad populũ habita. Ea sunt omnia mala, probra, flagitia quę homines faciunt. In duabus rebus sunt malitia atq; nequitia. Hæc latine ad populũ dicta constat, apud quem ignarũ latinæ linguæ latine loqui stultissimũ extitisset. Idẽ tradit Laberiũ in his quæ in scœna recitabat ad populũ multa finxisse uerba, ueluti mendicimoniũ, mœchimoniũ, adulterionẽ, pluraq; præterea. Narrat insuper quendã ad populũ annales Ennij legere solitum, ad quem audiendũ cum accessisset, ait enim quendã Ennij uersum perperã pronunciasse. Is est: Deniq; ui magna quadrupes equus, atq; elephanti. Annales enim certe scripti erant latine, qui cum populo recitarent, necesse fuit & latine populũ scire. Sunt & hæc A. Gellij uerba: Assentior ferè omnes dicebant. Silenna unus in senatu assentio dicebat, & eum postea multi secuti, neq; tamen consuetudinẽ uincere potuerunt. Ex quibus uerbis nulli dubium esse potest, quin in senatu loquerent latine. Derisum etiam ait qui apud prefectũ urbis alium insectatus dixerit: Hic eques Romanus apludam edit & flaces bibit, & alium dicentem: Hic bominator est, tanquã non latina uerba, sed monstra quædã protulissent. Iuuenalis quoq; legistis uersum: Curritur ad uocem iucundã, & carmen amicæ Thebaidos. Si uulgus ad carmen Statij propter uersuũ suauitatẽ currebat, illa profecto iucũditas in uerbis latinis inerat, non in uerbis in alium sermonẽ translatis. Quæ enim suauitas ineset in Vergilij carminibus in nostrã linguã traductis: summa proculdubio absurditas sequeret. Ita & de Terentij, Plauti, cæterorumq; fabulis probatur eas latine recitatas. Nunc alium citabimus testẽ, deinde ad Leonardi epistolã descendamus. Ælius Lampridius in Alexandri Seueri uita. Cum à multis inquit doctissimis eruditus fuisset, non multum in latinis profecit, ut ex eiusdẽ orationibus apparet quas in senatu habuit, uel concionibus quas apud milites, uel apud populũ. Nec enim ualde amauit latinã facundiam. In uita quoq; Adriani scribit: Cum recitata agrestius in senatu imperatoris oratio risum mouisset, latinis literis ad summã usq; peritiam ac facundiã operam dedisse in religionis uerbo. Cum milites inquit, cum eo quidã cœnarent, extitit uicarius tribuni qui diceret, religioni nomẽ unde credimus dictũ: Alius, credimus quod à regno. Tum is qui aderat scholasticus, cœpit

cus,cœpit quasi grammaticaliter declinaret dicere:Rex regis regio:Regi reges milites. Tum ergo potest rex esse,erga nos potest regere si deessent.Hęc nos satis admonent,& in senatu,& ad milites,& ad populũ fuisse homines latine loqui cõsuetos,& apud eos qui scirent latine. Quod uero amplius est,eius uerba refert quæ habuerit in senatu:acclamat omnes insuper in senatu factas.Ex oratione autẽ ad milites latine ipsa uerba inserit,quæ qui scire uoluerit historiã eam legat. Ælius Spartianus in uita Seueri, qui Apher fuit, scribit sororẽ quę ad eum uenerat quæ uix loqueret latine,multũ Imperator de illa erubescere, domũ ab eo remissam. Quod argumentũ est, eam sermonis illius fuisse insciam,qui in usu erat cõmuni.Flauius autẽ Vopiscus in Valeriani uita hoc scribit: Post hæc Valeriani dicta Aurelianus surrexit, atq; ad manus accessit,agens gratias militaribus uerbis,quę propria & ipsa ponẽda decreui. Aurelianus dixit:Et ego domine Valeriane Auguste Imperator, ideo cuncta feci,ideo uulnera patienter excepi , ideo & equos & cõiuratos meos laxaui,ut mihi gratias ageret respublica.Hic non concio est,non oratio, sed uerba priuatim habita latine . Verba præterea Apollonij Thianei latine ad Aurelianũ,quæ ut uir pannonius intelligeret, habita,historię inserit,quę & alia multa in hanc sententiã scripta satietatis causa omisi.Quanquã cui hęc à me relata sunt non sufficiãt, nescio quid satis esse aliud queat. Ita multis testibus probatũ est,priscos Romanos omnes latine fuisse locutos,& latinum sermonẽ maternũ fuisse.Quibus licet Leonardi epistolæ satis responsum sit,tamen paucis ad quasdã eius sentẽtias rescribã, quæ pace sua dixerim , nimiũ à uero aberrare uidentʼ.Sed non tam ad ostendendã suam opinionẽ,quã ad meam cognoscendã.Vt ab eo accepi,arbitror ab eo epistolã illam fuisse cõscriptam.Nam leuibus admodũ argumẽtis ostendere nititur,alium uulgarẽ,alium literatũ(ut suis utar uerbis)sermonẽ extitisse.Primũ,quemadmodũ euangelia missarumq; solẽnia uulgo intelligi , dixi,ita latinam linguã priscis fuisse notaui.Sed hæc similitudo inanis est,nulliusq; momenti.Quid est enim simile,euangelia missarumq; solennia nota sunt ferè omnibus,& tamẽ non omnibus:quoniã & annis singulis eadem repetuntʼ,inculcanturq; sæpius audientium animis,ut continuo audiendi usu innotescant,& eo sunt genere uerborũ scripta ut facillime intelligantʼ,cum haud procul distent à sermone materno. Prædicatores quoq; ea populo declarant,ut etiam rudes indocti q; percipiãt uerborũ sensa. At uero orationes,conciones,iudicia, poëmata non eadẽ annuatim recitabantʼ,sed inuicem erant diuersissima,prout rerum causarumq; uarietas postulabat. Fatetʼ in senatu ac in iudicijs fuisse locutos latine , sed apud literatos habitas dicit huiusmodi oratiões & causas.Miror ualde undedidicerit senatores & iudices literatos fuisse,cum etiã inter Oratores nõnullos Cicero nescisse omnino literas scribat. Atqui legimus non literatos uiros in senatũ legi solitos,sed ędiles,quæstores,prætores,tribunos. Iudices uero qui scit

In Leonardum Aretinũ cõtraria scribentẽ.

qui scit fuisse literatos:Non enim apud eos solum , sed ad populũ multo magis loquebantur Oratores.Iudices uero ex senatu,cum ex equestri ordine legebantur, neq; literati,sed ut sors tulerat , quos populi uoluntas sæpius suis acclamationibus ad absoluendum,aut clamandũ impellebat. Cicero in quadam oratione. Atqui magna uoce dicam inquit, ut populus omnis qui adest intelligat . Sed quid dicet de concionibus & orationibus ad populũ habitis, quas superius ostensum est fuisse latinas:Cicero Quintilianusq; asserunt,orationes uerbaq; Oratorum esse multitudinis auribus accõmodanda. Stulta fuisset hæc sententia , si auribus eorum ab Oratoribus obsequendũ fuisset, qui latine non intellexissent.Nam quod limatius asserit orationes scriptas quã dictas fuisse.Ego idem sentio,& Cicero se feciſse testatʼ,sed tamen latine dictas asserat necesse est. Quare impossibile scribit uideri sibi mulieres & opifices nomina per casus inflectere:Nescio cur non illi ab infantia inflectere nomina,& latinã locutionẽ usu percipere nequiuerint sicut nos uulgarẽ.Quamuis magis assentio Varronis autoritati quàm Leonardi opinioni.Etenim recensui M.Varronis uerba, quibus ait seruos etiam nouitios accepto recto casu, reliquos declinare solitos , ut quod ciuibus Romanis populoq; urbano fuisse credit impossibile,id à seruis barbaris fuit usitatũ. De plausu uero populi ad ea uerba facto,filij temeritas cõprobauit, stultũ est credere ut ipse sentit à uiris literatis eam factam acclamationẽ.Dicit Ciceronẽ illi cõcioni interfuisse, & se astãte scribit Cicero eam orationem habitam,non autem aut se,aut doctos uiros , more uulgi & opificũ tanquã leues homines acclamasse , uulgi enim & plebis ille plausus fuit,non eorum quibus hi numeri in oratione erant gratissimi.Terentij & reliquorum poëmata acta affirmat, non recitata, hoc est non relata,sed representata gestu.At Donatus in commento super Eunucho,hanc opinionem reprobat,scribens hæc ædita,est & prouinciata & cantata sæpe mutatis modis.Non actam ut opinatur Leonardus , sed recitatam dixit:Modi autem & cantus qui à tibicine adhibeantur,non ad gestũ, sed ad uersuum modulationem erant accommodati. Quamuis & ipse Cicero eam refellit opinionem cum scribit , uersu una syllaba aut longiore , aut breuiore recitato exibilatʼ,exploditur.Quod non in agendo,sed recitando uersus contigisse necessariũ fuit.Multis insuper uerbis suam sententiã nititur tueri,quæ facillime dilui possent. Sed nos superius adeò multis autoribus exemplisq; hanc causam tutati sumus,ut nullum quantumuis proteruum qui ea legerit, non existimem tantorũ uirorum autoritati sententiæq; cessurum.Quæ cum à me dicta essent:Ego inquit Carolus,in hoc tecum semper sensi,& qui secus opinantur,non recte meo iudicio existimant . Sed iam satis collocuti sumus, aliquid dandum est temporis deambulationi, si tamen prius istos (adhibito potu)in concordiam redegeris. Hæc ridens cum dixisset, surreximus, portamq; oppidi egressi ad fluuium diuertimus aëris,animiq; gratia.

POGGII FLORENTINI AD INSIGNEM OMNIQVE LAV

de præstantissimum uirum Gerardum Cumanum, de Nobilitate liber.

ON dubito præstãtissime Pater, nonnullos esse futuros qui hunc meum laborem non quidem aperte reprehendãt, quis enim tam iniquus est iudex, qui honestum ocium culparet: sed imparẽ dicant uiribus meis, qui nequiuerim onus susceptum muneris sustinere. Quibus ego forsan assentiar, & opus à me inchoatum maiori dignum ingenio & eloquentia profitebor. Sed & illud etiam addam, exercitij gratia potius quàm dicendi studio descẽdisse me in hoc ueluti certamen nobilitatis, in quo postmodũ reliqui maiori cum laude & dicẽdi copia uersarent. Equidẽ miror aliquando, cũ tam late pateat nobilitatis nomen, cumq; de ea tam uariæ sint non solum inter rudes literarum, sed etiam inter doctissimos uiros sententiæ, nihil à latinis nisi paucis uerbis, neq; Græcis quoq; præter Aristotelem & Metrodorum, quorum uterq; uno libro nobilitatem complexus est, hac de re explicatum. Itaq; postea quam nostra deesse, & carere nos alienis prospexi, haud absurdum uisum est mihi, aliquod ueluti principium eius rei disputandæ afferre in medium, quam post modum doctiores à nobis excitati, politiorem exquisitioremq; sua sapientia queant reddere. In omni enim facultate primi rerũ scriptores ut plurimum tardiores rudioresq; sunt habiti. Neq; quicquam à principio ita simul inuentum traditumq; extitit, ut non multa posteriores tum addiderint, tum etiam in melius immutarint. Quod & ipsa Philosophia, quæ parens est sapientiæ, & in his artibus quas appellant liberales scimus contigisse, cum omnes additamento ad summũ culmen peruenerint, satis fuit prioribus illis incitamenta quædam & ueluti calcar indidisse reliquis perfectiora inquirendi. Eodem pacto hunc meum libellum existimo alicuius ingenium erecturũ, qui ea quæ à nobis aut prætermissa, aut errata cognouerit, reddat sua diligẽtia meliora. Quod ut conentur qui id per doctrinam & eloquentiam possunt uehementer hortor, ob utilitatem communem. Hoc enim maxime modo latinæ linguæ splendorem ac decus augebit differentium industria, mihiq; in primis gratias agent, quod meis ineptijs illos ad scribẽdi studium & laudem prouocarim. A lectoribus autem ueniam peto, si non eam quàm uel rei dignitas, aut opinio eorum inquirit scientiam & elegantiam præstiti, malui enim ruditer atq; indocte, quàm nihil scribere, præsertim ocios⁹, & ea de re in cuius existimatione pauci uidentur recta sentire. Ad te uero uirum hac nostra ætate omnium uirtutum & literarum genere maioribus comparandũ, libellum hunc

Pauci de nobilitate scripserunt.

Humilitatẽ stili excusat.

hunc destinaui ueluti testem amoris erga te mei, ut in tua autoritate & nomine conquiescat. Adijcietur ei non parum fauoris ac dignitatis ex tua excellenti uirtute, cum omnes existimaturi sint, quicquid ad te deferatur, emendatum ac perfectum esse debere. Suscipe igitur hunc libellũ, in quo de uera nobilitate disputatur. De qua cum aliâs sępius multos disputantes audiui, tum uel maxime dudum disertissimos, mihiq; summa familiaritate coniunctos. Nam cum olim ex Vrbe in patriam secessissem aëris mutandi gratia, uenirũt eodem rogatu meo doctissimi mihiq; amicissimi uiri Nicolaus Nicolus, ac Laurentius de Medicis, quos ad id pellexeram præcipue nonnullorũ quę ex Vrbe aduexerã signorum ostentatione. Hi cum essent in hortulo, quem peregrinis quibusdam marmoribus celebrem reddere cupiebam paruulæ supellectilis indicio, ridens cum ocellos circumtulisset Laurentius: Hic hospes noster inquit, cum legerit esse moris antiqui apud priscos illos excellentes uiros, ut domos, uillas, hortos, porticus, gymnasia uarijs signis tabulisq;, maiorum quodq; statuis exornarent ad gloriam & nobilitandum genus, uoluit cum progenitorum imagines deessent, hunc locum, & se insuper his pusillis & confractis marmorum reliquijs nobilem reddere, ut rei nouitate, aliqua eius ad posteros illis gloria manaret. Si hoc appetit Nicolaus inquit, alitunde eruenda materia nobilitatis erit, non ex signis & marmorum fragmentis dirutis, & uiro sapienti non admodum appetendis, sed ex animo, hoc est, ex sapientia & uirtute excutiẽda nobis est, quæ sola erigit homines ad laudẽ nobilitatis. Licet Laurẽtius inquit, ea plurimum ad largiendam nobilitatem putem conferre, diuina enim quædam res uirtus habetur & omnibus appetenda, tamen tabulis, signorũ uarietate, atq; elegantia, opibus, rerum copia, magistratibus insuper, atq; imperijs parari nobilitatem uidemus, etiam in eis qui non clarent alio ornamento uirtutum, eaq; ab egregijs ingenijs & appetita & culta legimus. Nam constat priscos etiam doctissimos uiros in signis & tabulis comparandis plurimum opere studijq; posuisse. Cicero ipse, Varro, Aristoteles, cæteriq; tum Græci tum Latini insignes omnium doctrinarum genere uiri, qui uirtutum specie ad studia se cõtulerunt, eiusmodi rebus suas quoq; bibliothecas & hortos excolebant, ad loca ipsa in quibus constituta erant nobilitanda, idq; laudis & industriæ esse uolebant. Multum enim ad nobilitandum excitandumq; animum conferre existimauerunt, imagines eorum qui gloriæ & sapientiæ studijs floruissent ante oculos positos. At qui Nicolaus inquit, si qui signa & tabulas domi habent nobilitatem consequuntur, multo magis sculptores, pictoresq; nobilitatis insignibus cæteros anteirẽt. Fœneratores quoq; si essent ditissimi, ac in magistratu imperijsq; cõstituti, quantumuis improbi nefarijq; nobiles euaderent, quo nihil indignius dici potest, quàm flagitijs, aut rapinis, uel aliquo turpi quæstu aditum sibi quempiam patefacere ad nobilitatem. Tum Laurentius: Et statuarios inquit

Occasio de nobilitate scribendi.

ac pictores quos ars ſua celebres atq; inſignes reddit, opulẽtos inſuper ex re undecunq; contracta, maximis quoq; facinoribus notos, ſi uerbum inſpexeri tis, recte nobiles dicemus. Itaq; & plurimum ſtudijs literarũ præſtantem & famoſum latronem nobilem dici licet, alterum ob inſigne flagitium, alterum ob doctrinam & ſapientiam ſingularem. Q. Cicero ſcribens ad fratrẽ de petitione Cõſulatus, cum de Antonio & Catilina competitoribus loqueretur. Nequaquam ſunt inquit, tam genere inſignes, quàm uitijs nobiles. Nobilẽ enim antiqui, appellabant eũ, qui ob aliquam præcipuam rem notus, uulgatus, & aliquo facto arteq; inſignis erat, & ſermone hominum celebris. Cicero noſter inquit, illis in cõſpectu præſtãti ſapientia & nobilitate Pythagoras. Alio in loco de eodem: Philoſophus nobilis, à quo non ſolum Græcia & Italia, ſed omnis barbaries cõmota eſt. Pro archia itẽ: de philoſophis in eoipſo in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciũt prædicari de ſe, ac nominari uolũt. Liuius quoq;: Hæc pugna inquit Allienſi cladi nobilitate prope par. Et alibi: Cum antea ferocibus dictis rem nobilitaſſent. Quibus uerbis rem nobilem appellari conſtat, ſermone & fama hominũ uulgatam. Verum non de ea nobilitate quærimus quæ in uitio poſita turpitudinẽ affert, ſed ea quæ nõ reſpuit uirtutis ſocietatem, quã ſi neges ex his quas modo retuli rebus cõparari, peruulgatæ de ea opinioni & cõmuni omniũ ſenſui repugnas. Omnes enim illum dici & eſſe nobilẽ affirmãt, qui antiqua familia, opulentis maioribus cum honore ac dignitate in ſua repub. uerſatis originẽ trahant. Quã ob rem ſi noſtris moribus, et inueteratę hominũ extimationi aſſentiendũ putas, ſi id uerum exiſtimas quod uulgus tenet, qui in eiuſmodi rebus plurimũ auctoritatis poſſidet, mecum de nobilitate ſentias oportet. Doctiſſimorũ ne hominũ inquit Nicolaus, an uulgi & plebis iudicio diſputatũ cenſes: Nam ſi opinionibus & moribus hominũ ducaris, intelliges nullã ſedem eſſe nobilitatis in qua poſſit conſiſtere. Cum eñ uarij ſint interq; ſe admodũ repugnantes, non intelligo quæ certa ex his nobilitatis norma eligi poſſit. Nomen quidẽ apud omnes cõuenit, res admodũ diſcrepat, ut nihil minus perſæpe credã nobilis nomen mereri quã eum qui id nomen uſurpet. Si qua eſt enim nobilitas, atq; ea à certa re & ratione, prout concedendum eſt, proficiſcitur, unam apud omnes atq; eandem eſſe decet. Sed cum nihil minus uulgi opinio reſpiciat quã uirtutem aut rationẽ in appellatione nobilis, ac propterea uarietur admodũ pro cuiuſq; generis uſu & opinione, quę admodum ſibi inuicem repugnant, non à certa ac determinata re, ſed à quadã conſuetudine hominũ inconſulta uidetur duci, atq; ob eam rem an hæc decantata ſermone omniũ nobilitas aliquid prẽter inane nomen exiſtat, aliquando dubitare cogor. Nam ſi quid ea eſt, aut à uitio, aut à uirtute proficiſcitur. Ex uitio nobilitatẽ oriri ſtultum eſt credere. Virtus ſi nobilitatẽ parit, cum ea ſit una atq; eadem ſemper, nec uſu hominũ uarietur, ita ſit & nobilitas neceſſe eſt. Sed hæc ita apud nos non tantum, ſed

tum, ſed diuerſa eſt & inuicem contraria, ut nullã certam radicem habere uideatur ex qua poſſit oriri. Propter hanc diuerſitatẽ Laurentius inquit, quid ſentias nõ ſatis intelligo, ob eamq; cauſam à te id lucidius explanari uelim, & ſimul ſcire quid maxime probes. Minime inquit Nicolaus, huius loci & temporis hæc eſt diſceptatio, & huic forſan, me intuens, non iucũda. Nequaquã Nicolae aio, quin pergratũ mihi erit ſi hãc dubitationẽ nobis exolueris, quæ ſcitu iucunda eſt & cognitione digniſſima. Ego quidẽ non ſum adeò demens atq; inſulſus, ut ex his collecticijs marmoribus aliquã nobilitatem aucupare uelim. Alia ad illam uia aſcendi puto. Hæc autẽ uoluptatis & ornamẽti cauſa à me quæſita & cõparata ſunt. Sed hic noſter Laurentius iocatur mecum libens, exiſtimatq;, ſi horum contẽptum mihi perſuaſerit, ſe maiorẽ partẽ abſolaturum. Poſtea uero quã in hunc ſermonẽ incidimus, narra quæſo quæ modo Laurentius poſtulabat. Non enim miror, ſi parũ de illa apud populos conuenit, cum inter Philoſophos quoq; hac de re ſit adeò magna diſſenſio, ut dubitarẽ cui potiſſimũ ſententię ſit inhærendũ. Tum Nicolaus: Quã multiplex & uaria ſit inquit, illius obſeruatio haud opinor ignotũ eſt uobis, cum quod alijs nobile uideatur, alij ſpecimen ignobilitatis uelint. Vt enim ab Italis incipiam, à quibus humanitas, uirtus ac omnis uiuendi ratio, & diſciplina ad reliquas nationes defluxit, quid tam inter ſe differt quàm Neapolitanorũ, Venetorũ, Romanorumq; nobilitatis opinio? Neapolitani qui præ cæteris nobilitatem præ ſe ferunt, eam in deſidia atq; ignauia collocare uidentur, nulli eñ præterquam inerti ocio intenti, ſedendo atq; oſcitãdo ex ſuis poſſeſſionibus uitam degunt. Nefas eſt nobili, rei ruſticæ, aut ſuis rationibus cognoſcendis operam dare. Sedentes in atrijs, aut equitando tempus terunt. Etiam ſi improbi abſurdiq; fuerint, dummodo priſcis domibus orti, ſe nobiles profitentur. Mercaturam ut rem turpiſſimam uiliſſimamq; exhorrent, adeò faſtu nobilitatis tumentes, ut quantumuis egenus atq; inops, citius fame interiret quàm filiam uel opulentiſſimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis & latrocinio, quàm honeſto quæſtui uacare. Scio uirum quendã equeſtris ordinis, genere atq; opibus præclarum, quod aliquando ut patremfamilias decet, uina ex uarijs prædijs collecta ſimul uendere eſſe ſolitus, pro mercatore uelut infamem habitum, filiam etiam grandi dote uix nuptui dare potuiſſe, adeò mercaturæ nomen apud ignaros atque inertes turpe atq; obſcœnum putatur. Huic abſurditati cõtraria eſt Venetorũ cõſuetudo, inter quos nobilitas ueluti factio quędam ab reliquo populo diſtincta, mercaturã omnis exercet, ea quoq; quæ equeſtris ordinis inſignio potit. Omnes eñ q reipub. muneribus funguntur, quiq; ut aiunt ex ordine ſenatorio, naſcuntur atq; appellãtur nobiles. Adeoq; hac uulgari aura inflantur nõnulli, ut etiam ſi quis parẽte abſurdo, ſtulto, inſulſo, inopi, ipſe quoq; haud diſſimilis patri fuerit, tamen ſi in populare uirũ inciderit quãuis doctũ & ſapientẽ, eũ prę ſe contẽnet

Italorũ laus.

Neapolitanorũ nobilitas.

Venetorum nobilitas.

tumore nobilitatis. At ego mallem Apuleij me asinū, quàm aut talis essem, aut ortus ex eo cui minus quàm asello sensus aut prudentiæ inest. Atqui hæ omnes præcipue mercaturæ dant operam, neq; eam à nobilium exercitio existimant alienam. Quod autem nusquam gentium reperitur, ipsi persæpe nobilem reddūt ex ignobili. Nam qui ob aliquod in eorum rem publicā insigne facinus admissum, etiam si scelere aliquo profuerit ascisciturad munia ciuitatis, nobilium numero ascribitur. Sed nihil stultius quàm aliquem ignobilem propter nauatam rei publicę operam ciuitati donatum nobilem dici, aut quod uirtute & recte factis acquiri sapientes uolunt, id credere aliquādo malis artibus parari posse. Romani qui appellātur nobiles, mercaturam ut rem uilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum & rei rusticiæ uacare, gregis atq; armentorum curam gerere, re pecuaria opes quærere quæstum honestum & uiro nobili dignum putant, idq; eis qui possunt agere, etiam si recēti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatē. Est apud hos honesta licet rusticana nobilitas, longe distans à Neapolitana. Nos rectius de nobilitate sentire uidemur. Habētur enim nobiles orti antiqua stirpe, quorum maiores functi officijs ciuitatis in rei publ. administratione uersati sint. Horum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, uenatu & aucupio oblectatur. Ianuensibus idem quod Venetis usu uenit, negociationi deduntur, omnes præsertim, maritimę, nobiles atq; ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur. Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi. Et item tractus omnis Venetorum qui dicuntur nobiles uiuunt ex prædiorum fructu & paterna hæreditate, nullo præterquam uenandi aucupandiq; studio ducti. His sola origo & negociorum uacatio nobilitatem largitur. Quid loquar de reliquis nationibus? quorum usus paulùm differt à moribus nostris. Germani atq; Alemāni, quibus census patrimonij ad uictum suppetit, & his qui procul urbibus, aut qui castellis & oppidulis dominantur, quorum magna pars latrocinio deditur, nobiles censent. Quibus humanius ingenium natura dedit, hærent principibus, quorū in aula asuescunt cultiori uitę, rudes tamen & moribus asperi. Galliæ omnis una est nobilium norma. Nam rura & prædia sua incolentes, urbes fugiunt in quibus habitare nobilem turpissimum ducitur, qui in illis degunt rustici habentur atque ignobiles. Mercatores aspernantur ut uile atq; abiectum hominum genus. Prædijs suis contentum ac prodigum esse, neq; futura quicquam pensi habere signum nobilitatis uolunt. Ea quotidie augetur uel pecunia, uel famulatu. Nam mercatorum aut quorumuis opificum filij qui diuitijs præstāt, aut empto prædio rus se conferunt urbe relicta, atq; eius fructu contenti, seminobiles euadunt, suisq; posteris nobilitatem præbent, aut famulantes principibus aliquo prædio collato, pro nobilibus honorant. Itaq; plus illis rura & nemus

Romanorū nobilitas.

Germanorum nobilitas.

Gallorum nobilitas.

conferunt

conferunt quàm urbes atq; ocij aut negocij ratio ad consequendam nobilitatem. Eos certe qui apud nos semirustici censentur uillarum incolæ, illi nobilitatis laude commendant. Hos Britanni sequuntur Angli hodie uocitati, qui nobiles in ciuitatibus morari ignominiæ loco putant, rura, syluis ac pascuis secluſa inhabitant, nobiliorem ex censu iudicāt, rem rusticam curant, uēdentes lanam & armentorum fœtus, neq; turpe existimant admiscerī quæstui rusticano. Vidi ego hominem relicta mercandi cura, cum prædia preciosiora emisset, atq; in ea cum familia urbe posthabita se contulisset, autorem nobilitatis filijs extitisse, & ipsum haud reiectum à nobilium cœtu. Multos quoq; ignobilis generis, aliquod præstās in bello facinus, acceptis à principe donis nobilitauit. Hispania duplici nobilitate utitur. Nam & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti cæteris præsunt diuitijs prædīti, & qui in campis cōmorantes nutriuntur ex prædiorum censu, cum ornatiore quodam uiuēdi ritu, quæ cæteris præstent, nobiliū nomē tenent. Hos inter omnes equester ordo primū nobilitatis locum habet. Apud Grę cos quicunq; ad imperatoris aulā uocati seruitio eius insistunt, quantūuis abiecti generis ob principis cōsuetudinem ac famulatū, nobilitatis titulo potiuntur, appellanturq; deinceps nobiles. Apud nostros uero principes is mos in oleuit, ut Pōtifex, Imperator, Reges, Principes, priuilegio & literis faciunt nobiles, nulla habita uirtutis ratione. Ita illi, quod risu dignum est, usu & obsequio, isti scriptura & cera nobilitatem adipiscuntur. Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores. Ægyptijs ac Siris nulla habetur, nisi eorum qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominant, reliquis seruorum loco habitis. At hos omnes constat esse empticios seruos, qui postmodum præfecturas equitū prouinciarumq; sortiti, usq; adeò fortunæ beneficio efferuntur, ut ex eis potentior regnū occupet, uiribus armorū fretus. Teucros insuper & superiores Sarmatas arma nobilitant. Nam qui ordines ducunt, ditati prædijs nobiles ducuntur, & ipsi quoq; ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti, pueri enim empti precio militiam condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem. Tanta ergo ut de reliquis sileam uarietas, tantaq; morum inter homines dissensio, nunquid non cogit nos fateri quia tam disparibus modis obseruatur, nullam esse certam tanquam nobilitatis formulam quàm possis amplecti, quoniam si quid ea est, originem aliquam habere, fundamentumq; stabile ac firmum, è quo prodeat oportet. Tum Laurentius: Licet ea inquit pro gentium uarietate multiplex uideatur, omnes tamen quos modo recēsuisti, & esse, & recte dici nobiles arbitror posse. Nam sicut non omnes leges omnibus ciuitatibus sunt accommodate, sed uariantur pro rerum publicarum commodis & utilitate, cunq; alijs prosunt, alijs obesse uideant, & tamen legū uim autoritatemq; cōseruāt, neq; propterea non habent leges, quia non omnibus eædem cōferuntur. Sic ego Italos, Gallos, Germanos, Britannos, Barbaros existimo, qui à suis dicuntur

Anglorum nobilitas.

Hispanorum nobilitas.

Nobiles bullati.

Aegyptiorum & Syrorum nobilitas.

Teucrorum & Sarmatarū nobilitas.

suis dicuntur nobiles esse. Neq; ego nobiliores appellabo ciues quàm rustica nos, neq; mercatores qui in sua R. pub. administranda cum laude uersantur, quàm illos desidiosos qui se conspici in atrijs sedentes atq; ociosos pulchrum ducunt. Consuetudinem enim quæ quasi morum magistra uim maximam in hominum moribus tenet, tanquam ducem sequi debemus, quæ licet parum inter se dissentire pro uarietate diuersarum gentium dicatur, tamen id nobilitatis indicium omnes putant, aut patrimonio ampliori, aut honestiori uitæ rattione, aut uacatione quæstus, aut armorum laudibus, aut uictu splendidiore, aut dignitate cæteros anteire. Longe inquit Nicolaus opinione laberis Laurenti. Nam & ea consuetudo probanda & accipienda est, quæ non procul absit à recta ratione, altera enim abusus nomine appellabitur. Et leges ad eorum quibus dantur utilitatem & commoda referuntur, quæ cum non sint ubiq; gentium atq; omnibus eædem, pro uarietate commodorum & leges quoq; uariari oportet. Sed tamen omnes eandem originem habent, cum ab æquitatis & iusticiæ fonte descendant, ut quod cuiq; honestum est, & utile, suadere & præcipere uideantur. At istæ quas modo explicaui nobilium species ita inter se uariantur, contrarię ac diuersæ, ut nullam certam stirpem, nullum certum genus præferant quod ratione aliqua nitatur, sed à sola opinione institutoq; quodam uoluntario, cuius nulla uera causa reddi possit uidentur prodire. Quapropter fatebor ingenue, neminem eorum iure appellari nobilem posse. Qui enim fieri potest, ut uir ocio marcens, nullo honesto negocio intentus, nulla præditus uirtute, nulla sapientia, nulla doctrina, maioribus tantum ac stirpis origine fisus possit ullo esse pacto nobilis? Ego uero istos uilissimi iumenti loco habeo. Neq; etiam fatebor unquam ciuem, aut alium quemuis improbum, abiectum, contemptum, flagitiosum, aut nulla re clarum, sed tantum maiorum uirtute & dignitate fidentem nobilis nomen mereri. At uero ex mercatura non uideo quæ nobilitas acquiratur, aut quomodo cum illius uenetur exercitio quod uile atq; abiectum sapientes arbitrati sunt. Cicero eam non admodum uituperandam scribit, si fuerit opulenta, illam in sordido quæstus genere ponēs. Sed quod aliquo modo uituperari potest, nunquam admiscebitur cum nobilitate, à cuius officio lōgissime is quæstus abest. Opifices item artifices q; omnes expertes illius erunt, cū in illo exercitio uersentur cui nulla est uirtus adiūcta, turpe quidē omne genus eiusmodi hominū extimatur. Sed nec ex diuitijs quoq; ulla nobilitas eliciet, siue eas nobis ipsi cōparauimus, siue accepimus relictas, qbus em acquirant artibus cōstat. Sanè raro cum uirtute, cuius aliud munus est quā parādis diuitijs uacare, relictæ uero nihil nobis laudis afferunt aliena opera parte. Auream beatus Hieronymus sententiam profert, diuitem aut iniquum esse, aut iniqui hæredem. Neq; hoc in te Laurenti existimes dictum, cuius patri uiro optimo atq; humanissimo, tum prudētia atq; industria, tum fortuna in comparandis

parandis opibus fuit. Nobilitare ergo nos minime possunt. At ne magistratus quidem, dignitates, honores, imperia. Nam si his pernicioſi, sceleſti, nefarij, perditi, dementes, insani fugantur, procul erunt ab omni laude nobilitatis, quæ nulli uitio aut sceleri potest esse communis. Neque uero antiquam familiam, & quamuis longam parentum enumerationem, si ijdem audaces, facinorosi, & sceleribus iniquitati fuerint, conferre ad filiorum nobilitatem iudicamus, sed eo dicentur à nobilitate remotiores, quo fuerit diuturnior parentum scelus & turpitudo. Ab honestis autem atq; antiquis maioribus manantes ignauos, somnolentos ac reprobos, parentumq; uirtutibus carentes omni nobilitate uacuos esse dicam. Si enim ea antiquitate pararetur, omnes æque nobiles euaderent, cum cuiusuis origo æquo gradu à superioribus numeretur, nullusq; existat cuius progenitores non ante millesimum annum possent recenseri. Sunt qui acceptam, ut aiunt, à maioribus nobilitatem aucupio uenatuq; conseruari putent, seq; nullo negocio & rerum uacatione nobiles dicant, maiorum tantum nobilitatem & generis insignia commemorantes. Sed hæc ociosorum atq; inertium studia aues aut feras sectandi, non magis nobilitatem redolent, quàm bene oleant ferarum quibus oblectantur cubilię. Prestaret certe opus rusticum facere more priscorū quorundam atq; optimorum uirorum, quàm uelut insanos ac fanaticos discurrere per nemora & saltus ferarum ritu. Non sunt hæc uituperanda nobilibus, si laxandi animi causa, non dissoluendi fiant. Sed in eis ut plures uidemus curam omnem uitamq; consumere, quæ non nobilitatis indicia existimant, sed signa oppressa clementiæ. Iam uero equestris dignitatem nostri militiam uocant, quæ multis ueluti officina quædam ac theatrum nobilitatis uidet, quid ad eam decoris aut ornamenti conferat ignoro. Auream gestant fibulam togati nonnulli imbelles q;, tanquā equestris ordinis notam, ipsi sine equo quandoq; atq; omnis militiæ muneris expertes. Horum opera cum sint longe ab ornatu uestium diuersa, ficticia quædam res & ab inani pompa proficiscens, nihilo magis nobilitare deferentem potest quàm timidum in bello fortem facere. Quanquam uidemus aliquos ex eis mercatura quæstum facere, tantū à nobilitatis splendore remoti, quantū obscuritati exercitus propinqui. Nonnulli tamen iactantes auorum proauorumq; equestrem numerum, suam nobilitatem eiusmodi cōmemoratione extollunt, inscij quàm parui ea sit nobilitas extimanda. Nunquam enim is ordo apud priscos locū nobilitatis aut nomen tenuit, ut admodū mirer nos tantum ab eorum opinione differre. Equester nanq; ordo apud Romanos non censebat inter nobiles, quippe qui maiori ex parte à publicanis emendis exigendisq; uectigalibus uili officio exercebantur. Nobiles dicebantur patriciorum familiæ, & quę ex triumphalibus, consularibus, senatorijsq; uiris longa stirpe originem trahebāt. Equester ordo habebatur popularium loco. Multi tamen ex eo ob res uel pace uel bello egregie

Nobiles Romanorum.

egregie gestas, erant suis posteris principiũ generis nobilitandi. C. Marium & M. Tullium non nobilitauit genus, at hi suis filijs si paternam uirtutem imitari uoluissent insignem nobilitatem reliquere. Nos econtra ex hoc ordine nobilitatem trahimus, iactariq; maxime uidemus eos qui lõga serie maiores suos equestri dignitate functos ferant. Assentirer forsan aliquando eos nobilitatis gradum adeptos, si qui bellis immixti quod susceptum nomẽ requirit præclarum facinus ędidissent, ociosis uero ac procul ab omni equestri munere constitutis, nihil aureum calcar magis quàm æreum, aut aureus baltheus magis quàm argẽteus nobilitatis importat. Ea siquidem magis diuitum quã nobilium uidẽtur insignia. Nam Gallicam, Britannicam q; nobilitatem uillis rusticis ac nemoribus insertam, & item Alemannicam montanam & latrocinio intentã à uera nobilitate reijcio. Non enim solitudine, aut ocio ignauo, uel opum magnitudine, sed uirtutis studio comparãdam sapientes censent, quam magis in urbibus & hominum cœtu exercere possumus, quàm inter feras in solitudine & agrestium commercio. Illud uero absurdissimum est habendum, dona, aut cõcessiones, principum, nobilitatem largiri, aut nobiles esse qui in imperatoria aula uersantur. Possunt principes eiusmodi homines diuites reddere, aut extollere aliquo principatu, nobilem uero nihilo magis quàm prudentem, honestum, sapientem possunt efficere. Siquidem non extrinsecus nobilitas prouenit, sed à propria descendit uirtute quæ inter principum munera non admiscetur. Hæc igitur tanta tamq; peruagata rerum uarietas mihi persuadet, nihil hãc uestram nobilitatem esse præter pompam quandam ac inanem fastum ab stulticia hominum & uanitate cõfictum. Verum ut missas paulùm faciamus uulgares opiniones, me quidem ratio ipsa recte considerantem hortari atq; admonere uidetur, nullam esse hanc decantatam nobilitatem, quamobrem quid mihi persuadeam accipe: Ea quæ sunt, aut bona, aut mala, aut eorum media, quæ indifferentia Græci appellant, dicuntur. In malis nobilitatem nullus unquam posuit. Absurdũ enim esset rem adeò laudatam atq; appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id uel in animi bonis, uel externis, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minime consistit, quæ qui adipiscuntur non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt ualitudo, & forma egregia illam largiuntur. Nam si qua in ullo horum bonorum inesset, deficientibus opibus, forma & ualitudine, nobilitas quoq; cessaret. Ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur. In bonis ergo animi quæ uirtutes dicũtur, eas autem intellectualibus & moralibus distinguunt, an ulla sit inquirenda. Sed prudentia prudentem, sapientia sapientẽ, iustum iusticia, temperantia temperantem, item ex reliquis uirtuosum, non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est una uirtus quę ex se nobilitatẽ producat, neq; omnes quoq; illam generabunt, sed felicitatem. Ita nec uirtus ea, nec uitium. Nec uidetur esse in his

Nobilitas uera in quo sit disputatur.

esse in his quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro uarietate utentium, si nobilitas ita esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur ut boni mali q; pariter nobilitate potirentur, quod cum sit absurdissimũ, uidetur ex his nihil nobilitatis cõparari posse. Hoc et alia ratione uidetur esse probabile. Nam si quid ea est, id aut in expetendis, aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sanè uidetur, cum nullus sanè mentis appetat fugienda. In expetendis uero multo minus, ea nanq; appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia, hæc sunt honesta, & quæcunq; nos beatos ac felices præstant. Sed nobilitas cum neque uirtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit non intelligo. Ergo ea nihil esse uidetur. Eodem modo neque in laudibilium, neque uituperabilium numero adscribetur. Nõ enim uituperatur quod laudatur, atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, ac multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à uirtute proditur. Siquidem bene, hoc est uirtuose agere laudabile est, & id secundum aliquam uirtutem. Sed nulla est uirtus quæ uocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua, cuiuspiam honesti operis descendit. Ergo in laudibilium consortio non erit. Præterea si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si natura uenit nobilitas, tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus uel mediocriter doctus concedat. Si acquiritur, id agendo, uel operando continget. At ex actionibus operationibus q; boni, mali, prudentes, docti, industrij, & similia redduntur non nobiles, neque est aliquod opus proprium ex quo ueluti ex officina aliqua nobilitas excludatur. In rebus uero si esset posita, hæ absque studio nostro in quemcunque inciderent, nobilem ueluti diuitię diuitem redderent: his absentibus ignobiles fieremus, quo pacto sæpius cum ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hospitium sua sponte rediret. Ex quibus apparet, nihil esse hanc præter iactantiam quandam quæ nos deliros efficiat. Etenim absque illa affectione cogitans non uideo cur hæc inanis fabella adeò exoleuerit, aut quid boni uel utilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur. Non enim nos sapientes efficit, non doctos, non prudentes, non iustos, non fortunatos, nihil confert ad corporis ualitudinem, nihil ad formam, nihil ad uitæ honestatem, umbra nescio quæ subobscura mentes nostras uersat somnijs similis, quæ cum dormientes falsis imaginibus satis exagitarint, inania redduntur excitatis. Stomachor autem persæpe cum in aliquos prædicatores suæ nobilitatis in curro uiros ineptos, rudes, ociosos, quos non pluris facio quàm quempiam ex his cantoribus qui in triuijs Heroum gesta decantãt, ipsi nullius rei usui prę terquam recensendis aliorum laudibus accommodati. Sed iam satis confabu

lati ſumus,& tempus admonet ut hunc noſtrum hoſpitem loquẽdi moleſtia liberemus.Nequaquam Laurentius inquit, tanquam apes abibis aculeo re/ licto,ſed feres æquo animo pauſum reſpondẽtem,niſi uelis eſſe nimium mo roſus,quod idem huic,me intuens,intelligo uideri. Equidem non miror Ni/ colae, qui tuus mos eſt aduerſari te omnium opinionibus, tu nullam uis eſſe nobilitatem,neque eam quæ eſt in uſu gentium, neque quàm deſcribunt ſa/ pientes.Nihil adhuc de ſapientibus Nicolaus inquit ſum locutus, tantum di xi aduerſus opinionem uulgarem & iactantiam horum nobilium mentibus infixam,qui nulla prẽterquam inani pompa,& populari leuitate ſuffulti,nos quotidie nobilitatis commemoratione obtundũt, inſcij quibus ex rebus aut quibus artibus paretur. Si inquit Laurentius, uocibus doctiſſimorum uiro/ rum aſſentiris, aut niſi eis repugnes, cauſa decidas oportet. Nam contra te inſurgit Ariſtoteles nobilitatem diffiniens,& aliquid eſſe oſtendens,cuius a/ cumen ingenij omnibus Philoſophis antecellit.Sapientia uero tãta eſt omni bus in rebus, ut ei contrarie ſtultum eſſe uideatur. Fateor Nicolaus inquit i/ ſtum principem appellari Philoſophorum, ſed tamen nulla me cuiuſuis im/ pediet autoritas,quin quod mihi ſimile uero uideatur & loquar,& ſentiam. Vt iubet inquit Laurentius,morem tuum omnibus,aduerſandi ſicut cœpiſti per me obſerues licebit,non impediam quo minus tibi obſequaris,ne ueteri tuo inſtituto repugnes. Sed ut ad Ariſtotelem redeamus, is in quinto Politi/ corũ ſcribit nobilitatem eſſe uirtutes,& antiquas diuitias. Et alio in loco no/ biles uideri dixit quibus exiſterent uirtutes & diuitiæ progenitorum. Vides igitur quàm ſapienter, quàm grauiter tibi Ariſtoteles nobilitatem deſigna/ rit,non tanquam umbram,ut putas inanem,ſed ueluti rem certam & defini/ tam, ut iam nulla dubitatio reſidere debeat & eſſe nobilitatem, & eos dici nobiles qui à Philoſopho deſcribuntur. Atqui Nicolaus inquit,hæc me uer/ ba nihil dimouent à ſententia. Ego Ariſtotelem arbitror non ex animi iudi/ cio,ſed ex communi opinione locutum.Nam in Ethicis ubi ex ueritate quod ſentit exprimit, illum appellat generoſum cui à natura exiſtit ut diſcernat quæ uera ſunt, & appetat uerum bonum, eamq; rem pulcherrimam dicit, quoniam nec accipiatur ab alio, nec diſcatur, hacq; natura aliquem natum eſſe,ueram & perfectam nobilitatem appellat. Denique eum generoſum ui detur uelle ſentire,qui ad uirtutem à natura inſtitutus hanc uſu & exercitati/ one perficit.Qui enim à tanto Philoſopho probari opinio poſſet quàm retu liſti? Dicit afferre nobilitatem uirtutes cum diuitijs coniunctas. Ergo uirtus abſque bonorum fortuitorum copia nobilitate carebit? Quod nullus me/ diocriter doctus concedat: Ariſtotelis nomine & autoritate remota. Valerij Publicolę,Fabricij Coruncanij, Naſicę & Aſiatici Scipionum ex tali familia, ex tam claris parentibus,quorum alter propter paupertatem publico fune/ re elatus eſt, alterius filiæ & ærario nupſerunt, multorumq; præterea excel/ lentium

lentium uirorum, qui cum ſummis imperijs pauperes uixerunt, non ſolum Vrbem, ſed terrarum quoq; orbem rebus ab ſe geſtis illuſtrarunt, filij nepo/ tesq; paternam uirtutem & paupertatem imitati, ut ipſos omittamus paren tes ſecundum Ariſtotelis deſcriptionem, nobilitatis lumine priuabũtur: Ari ſtidem inter principes Athenienſes æqualem Themiſtocli,qui ſolus propter eximiam uirtutẽ iuſtus eſt cognominatus, cum ita pauper exceſſiſſet è uita, ut uix unde efferretur reliquiſſet, nemo neq; fuiſſe nobilem diceret, neq; ſuis nobilitatem reliquiſſe, quamuis & in ciuitate princeps & uirtute præclarus fuerit.Quo quid inſulſius dici poteſt,quã Ariſtidem, Scipionem, reliquosq; ſummos in ſua R. Pub.Imperatores quia præſtare uirtute quàm diuitijs ma/ luerũt,uel nobilitate caruiſſe,uel pręcluſiſſe ſuis poſteris nobilitatis iter.Sed ſit nobilis ſecundum Ariſtotelem,qui ex parentibus uirtuoſis oriatur ac diui tibus,ipſe quoq; paternam uirtutem & opes conſecutus,attende quę ex Ari ſtotelis diffinitione abſurditas ſubſequatur.Cum diuitiæ ſunt bona fortuita, quæ dari & afferri queunt,erit in fortunæ arbitrio ſita nobilitas,quoniã abe/ untibus copijs,abibit & illa ſimul cum diuitijs, & rurſus illis redeuntibus re/ integrabitur.Quod ſi ſaluis fortunis fieri poteſt ut uitia pro uirtutibus ſucce dent,amittetur quoq; nobilitatis pars, ita nobilitas deſcendens ac reuertens puerorum more uagabunda quædam res fiet,nullius in arbitrio ſita.At ſi ex fœnore,rapinis,ſpolijs, ciuium proſcriptione & ſcęlere fortunæ proueniãt, nunquid nobilitare poſſidentem queunt? Nihilo magis quã honeſtum ac bo num reddere.Quare faceſſant ad dandam nobilitatem diuitiæ,& earum poſ ſeſſorem diuitem & opulentum,non nobilem dicamus. Sed diuitijs inquies, uirtutem addidit Ariſtoteles,ac hæ illum nobilitãt in quo exiſtunt.Filios au/ tem nullo modo,ſiquidem ſapientis ſententia eſt,quæ ante nos fuerunt,nihil ad nos ſpectare,ſicut neq; poſt nos futura,neq; enim magis ad nos parentum uirtus,quã noſtra ad parentes redundat. Ego autem non credo Ariſtotelem uoluiſſe nobilitatem in nos transferre progenitorum.Nam ſi nobilitas uirtu te & diuitijs comparatur ut illi placet,diuitiæ quidem filijs relinqui poſſunt, uirtutes uero minime. Virtus enim in actione conſiſtit, actio autem cum ſit operantis, ſequitur ut nobilitas in eo ſit qui exercuit officia uirtutum. Sicut enim equum fortem, pulchrum, atq; acrem dicimus non cui eiuſmodi geni/ tor fuit,ſed quem membrorum cõuenientia ſpectandũ fecit, cui uires adſint ad ferendũ ſeſſorẽ,quem bucinæ cantus excitat. Ita non eum qui parẽtes prę claros enumeret,ſed qui ſuis uirtutibus reſplẽdet nobilẽ appellabo. Itidẽ do/ mum pulchrã iudico non quã formoſus faber ædificauerit,ſed quæ ſplẽdida & ſuis parietibus fuerat compoſita.Rem quidem militarẽ,equitandi diſcipli nam,arteſq; eas quæ doctrina tradunt poſſumus filios edocere, uirtus nulla parentũ eruditione,ſed diuino quodã numine fauoreq; percipitur,ac ſerie oc culta fatorũ.Licet eẽ uidere pernicioſos ac nepharios uiros procreaſſe filios

omni laude & uirtute præstantes. Similiter illos qui fama illustri & summa gloria claruerũt, genuisse eos qui suis flagitijs paternã laudem labefactarũt. His neq; parentũ institutio profuit ad uirtutem, neq; illis quo minus clari euaderent, paterna scelera obstitere. Itaq; cum neq; in uitiorũ, neq; in uirtutũ hæreditatẽ filij succedant parentibus, sed sicut uirtutis, ita & nobilitas sibi quisq; existit autor & opifex. Si enim nobilitas successione traderetur, seruus nequissimus, ascitus in aliquam amplam gentẽ, heresq; institutus bonorum nobilis euaderet, quod nemo sanè mentis affirmauerit. Generatio insuper medium est quo filij in lucem educuntur, ea si turpis aut obscœna fuerit, utputa adulterio, incestu, stupro quæsita, nequaquã turpi medio nobilitas descendet ad filios. In eo enim quod fit inique, nulla potest admisceri uirtus, neq; quicquam quod sit laudabile. Per iniquitatẽ igitur nulla erit generis laus. Tua hæc ergo Aristotelica nobilitas tum nulla uidet existere, tum posteris non posse relinqui. Quãuis si suam quoq; diffinitionẽ accipiamus, tamẽ aut nulli, aut pauci erunt, et hi ex interuallis nobiles. Cum em̃ perraro accidat, ut cũ uirtute diuitiæ cõtrahant societatẽ, cunq; uirtus rara sit ac difficilis, & qui uirtuosi fuerunt, postmodũ aliquo turpi iudicio, aut infamia, aut flagitio notari possunt, uidetur uirtus in ignominiã uersa, antea partam amittere nobilitatẽ. Themistoclis qui Græcorũ omnium pace & bello facile habitus est princeps, priorem ætatem adeò flagitijs uitijsq; inquinatam ferunt, ut à patre qui generosus erat exhæreditaretur. Hoc tẽpore descisces à patris uirtute Themistocles nobilitatẽ amisit. Ad meliorẽ deinde uitã reuersus, ob res præclarissime gestas & consecutas opes, nobilitate potitus est. Sed non integra, cui paternæ opes defuerũt. Hunc rursus nobilitas deseruit, cum amissis opibus dãnatus proditionis, exul à patria partã gloriã & laudẽ, conspiratione in patriã inquinauit. Quid dicemus de Hannibale duce omniũ præstantissimo: qui ortus ex tali familia tam insigni parẽte, adeò claruit rebus gestis, an cum eis uirtutes, ut Titus ait Liuius, ingentia uitia æquarent, priuabitur laude nobilitatis: Si enim paria erant uitia & uirtutes, neq; nobilis neq; ignobilis fuit. Idem de Pausania licet sentire, quem in omni uita uarium tum uitijs, tum uirtutibus dedi/tum tradunt. Vellem discere ab Aristotele Laurenti, hoc enim discernendi gratia loquor, quàm originem esse nobilitatis uelit. Si uirtutes solas profe/ret, audacter repugnabo. Nam cum hæ sint fortunæ munera quæ pro illius uoluntate tenent̃, & donari, & auferri nobilitas posset. Sed sit opulentus cum uirtute aliquis dum uixit. Hic partem nobilitatis, diuitias uidelicet, uirtutes enim residebit penes parentem, poterit ad filios transferre, qui si neq; paternam uirtutem sequentur, & opes dissipabunt, ignobiles inuenit, sin uero in fortunã & uirtutes succedẽt, nobiles erunt. Sed cum res hominũ sæpius uarientur, nec in eodem stat diutius perseuerẽt, continget ut nepotes fortunæ donis spoliati, lõge distent à uita superioris, ad hos nulla descẽdet nobilitas. Iterum pro/

rum pronepotes si proauorum auorumq; uirtutes & diuitias represented, nobilitate gaudebunt. Igitur longa progenie excitabuntur ex eadem familia nunc nobiles, nunc ignobiles, nulla certa serie, nullo ordine præstituto, nihilq; ad eam generis nomine opitulante. Ita facessant à nobilitate bona fortuita, res instabilis & arbitrij alieni. Nos aliquid eam esse arbitremur, quod si cum existat in nostro iudicio & potestate, neq; nobis inuitis concedi, aut eripi queat. Aristotelem uero cum de republica scriberet, existimo uel communem opinionem secutum, uel plus quàm Philosophum deceat diuitijs tribuisse. Tum Laurentius: Ego inquit Nicolae, cum multis uerbis usus fueris, nihil te docto uiro dignum dixisse puto, sententiamq; Aristotelis, si uim uerbi græci consideres, contendo esse uerissimã. Nam quàm latini nobilitatem, Græci eugeniam appellant. Hanc uerbo nostro recte generositatẽ dicemus. Qui enim prisco & ob uirtutem ac res gestas præclaro genere nascebantur, propter familiæ ac generis claritatem generosi ferebantur, hoc est insigni genere nati. Hanc latini Nicolaus inquit meliori uocabulo ut uidetur, quàm græci appellauerunt. Nos à rebus gestis recte factis, & ob aliquam laudem insignem atq; famam quæ propria sit hominis alicuius nobiles uocamus, illi à bono genere esse uolunt, non enim ab alijs, sed à nobismetipsis nobilitatẽ trahere uidemur, ut ille putetur nobilis quem illustre & peruagatũ aliquod insigne & laude dignum facinus nobilitauit. Vt libet de ui nominis sentias Laurentius ait: Ego Aristoteli hærens ad nobilitatem comparandam non solum uirtutem spectare arbitror, sed diuitias, genus, patriam, corporis & fortunæ adiumẽta. Nam diuitijs liberalitas gratior omnibus uirtus in usum deduci ualet. Bello quoq; et pace, in quibus pecuniarũ sumptus maxime sunt necessarij, gloria acquiritur, à qua descendit nobilitas, magnificentia quoq;, ex quo nomen nostrum & fama admodum augetur, nulla erit absq; fortunæ bonis. Patria insuper plurimum præstat præsidij ad nobilitatem. Sensit hoc Themistocles, cum Seriphio iurganti, patriæ illum non sua laude clarere, respondit neq; se Seriphium ignobilem euadere potuisse, neq; illum Atheniensem clarum, aut nobilem unquam fuisse futurum. Neq; enim ex aliquo opidulo profectus eadem rerum utetur facultate ad gloriam consequendam qua Florentinus ciuis, neq; etiam Florentinus ex sola ciuitate nobilitatem assequatur. Genus præterea multum opitulatur ad nobilitatem. Non enim solum uirtute, sed multo plus quandoq; maiorum gloriæ & imaginibus legimus demandata imperia, prouincias & triumphos decretos, quæ ad nobilitandos homines amplissimam materiam suppeditarunt. Recte enim sensit Aristoteles, qui uirtutes suffultas diuitijs uoluit nobilitatem præbere. Diuitiæ quidẽ cum neq; bonæ neq; malæ, sed pro modo utentium habeantur, si ad uirum bonum peruenerint, illustrem illum & uelut in aciem educere uidentur, in qua eluceſcere uirtutes queant. Vtetur fortunę bonis tanquam instrumento

ad uitæ cursum, & uirtutum usum necessario confert illa in amicorum subsi-
dium, in munificentiam, in patriæ defensionem, quæ uirtutes mancę & debi
les absq; opibus erunt, nullum eorum officium exercentes. Quid enim mihi
ad uitæ communis sustentaculum præsidij affert Stoicorũ liberalitas? In ipso
animi affectu, non opere locantur. Præclare igitur Aristoteles intelligens ad
earum uirtutum rationem in quibus ciuilis uita uersatur, necessarias esse for-
tunas, quibus uirtute præditus prudẽter utitur, haud immerito existimauit
ad nobilitandum hominem diuitias debere cum uirtute esse coniunctas. Pau
pertas enim quamuis à multis laudetur, tamen uidemus cum Philosophos,
tum uiros omni laude dignissimos paupertatis laude quã diuitijs carere ma-
luisse. Hæc inquit Nicolaus, non illius culpa, sed uitio hominum contingit,
qui cum doctrina Aristotelis deprauati diuitias laudãt, tum naturæ imbecil-
litate corrupti deprauatiq;, paupertatem tanquam abiectissimam in extre
mis malis ponunt, & cum plus æquo diuitias appetant, nullam sine eis ad uir
tutẽ & bene uiuendi uiã credũt. Sed nos hoc loco non quid corrupta opinio
loquatur quærimus, sed quid pronunciet ueritas, quæ mea quidem senten-
tia longe est ab Aristotelis descriptione. Nam diuitiæ, si recte aduerteris, su-
perbum, impotentem, lasciuum, contumeliosum, promptiorem ad uolupta
tes & uitia solent hominem reddere. Quod & ipsemet sentiens, scripsit sole-
re propter diuitias fieri homines deteriores, quare cum diuitiæ raro societa
tem habeant cum uirtute, rarius gignent nobilitatem. Hoc & ipse in Politi-
cis fatetur, dicens nobilitatẽ & uirtutem in paucis esse, addens diuitias. Quæ
si quid nobilitarent, arca & sacculus nobiliores essent possessore. Illud insu-
per asseuerabo, nullas dignitates, nullos honores, nullas res gestas, nullos
magistratus, nulla imperia, nullos triumphos ueram nobilitatem secum im-
portare, nisi fuerit admixta & tanquam rerum moderatrix adiuncta uirtus.
Famã quidem & ueluti gloriæ umbram secum in uulgus ferunt, sed nobili-
tatis laus petit à uirtute. Ista uero tria, genus, patria, maiores & cætera quæ
modo retulisti, absq; uirtute sunt tanquam cauponularum insignia, quæ de-
notant ubi uendantur uina, nihil tamen ad eius suauitatem conferentia. Vir-
tus enim ex seipsa subsistens, etiam absque istis adminiculis nobis patet ad
nobilitatem. Ex infimo quoque gradu eruendum M. Catonem priscum non
patria, non genus, non diuitiæ: Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui
censu, sed eximiæ plurimæq; uirtutes nobilitarunt. C. item Marius Arpinas
rusticanus ignotus, paruo stipendio militans, à uirtute sola & rebus gestis no
bilitatem cœpit. Sertonium quoq; uirum Nursium plures uirtutes insignem
ac nobilem effecerunt. Vides igitur & his & pluribus alijs, à solis uirtutibus,
non à diuitijs uel externis alijs adiumentis nobilitatem concessam. Tum Lau
rentius, hic noster inquit more suo omnibus contradicendi ac detrahendi
artem professus, singulorum sententias damnat, ipse nihil affert quo quid
sentiat

sentiat noscatur. Ad id tua culpa accidit Nicolaus ait, qui potius quid non
sentirem quàm quid sentirem dicendi materiam præbuisti. Nam si quæ pro
bem queris, facilis est explicatio. Non enim Diogenes sum ille Cynicus, qui
nobilitatem irridens, dicebat illam esse malitiæ uelamentum, sed qui mini-
me conueniam cum uulgi opinione, neque id illam esse iudicem quod hi, qui
in omni uita delyrare uidentur. Ego quæ mihi similior uero uidetur. Stoico- *Stoicorum no-*
rum sententiam laudo, qui tum omnibus in rebus quæ ad rectam uiuendi ra- *bilitas.*
tionem pertinerent, tum uel maxime in hac una re ex ipsius Philosophiæ
fonte nobilitatem hauserunt. Hi non ad uulgarem auram, sed ad ueritatis
præscriptum ac normam rationis locuti, non fortunam rem fallacem ac du-
biam, sed uirtutem sequuntur, ueluti certam recte uiuendi ducem ac magi-
strum. Illam cæteris præesse rebus ac modum ferre, reliqua ei subesse & ab
ea regi uoluerunt. Hi bonorum finem in honesto posuerunt, cuius stabilis
ac manens nostriq; est iuris possessio, quæ uero subijciuntur fortunæ, labun-
tur more fluminis nulla in parte firma, omnibus infida. Hi ut alia multa ita
& hoc uerissime uidentur dixisse, nobilitatem ex sola nasci uirtute. Atqui
huius sapientiæ autorem ac principem uidentur habuisse Platonem, cuius
sapientia singularis & penè diuina omnibus in rebus fuisse putatur. Hic cum *Nobilitas quà-*
quadrifariam partiatur nobilitatem, ut in eius uita refert Laërtius Dioge- *drifaria.*
nes, atque unam earum asserat quibus clari boni iustiq; parentes fuere. Alte-
ram parentes qui potentes aut principes extiterunt. Tertiam cum nostri
maiores fama & rebus bello gestis uel publicis certaminibus parta corona
claruerunt. Quartam eamq; præstantissimam omnium scribit eorum, qui-
bus non aliena, sed sua uirtus & animi magnitudo nobilitatem donarit,
quos solos uult esse dignos ut nobiles appellentur. Platonis hęc diuisio illam
ueram germanamq; & suo robore nixam nobilitatem iudicat quàm uirtus
producat. Est enim nobilitas quasi splendor quidam ex uirtute progrediens, *Nobilitas*
qui suos possessores illustrat ex quacunque conditione emergentes. Nam *uera.*
uirtus maiorum principatus, gloria certaminum & gestarũ rerum illorum
bona sunt, illos ornant & insignes reddũt qui ea sibi suo labore, sua industria
peperere. Nos uero laudem & nobilitatem meremur nostris meritis, non a-
lienis, & his actionibus quæ ex nostra prodeunt uolũtate. Quid enim ad nos
attinet quæ multis seculis ante nos nostro neque consilio, neque opere acta
sunt? Illa suis autoribus lumen & gloriam præbueruut, nobis ad imitandum
patefecerunt uiam, quàm si sequamur tanquam parentum opibus suffulti,
minoris tamen nos existimari necesse est quàm eos qui nullis maiorum sub-
nixi uestigijs sibijpsi ad iter uirtutis & gloriæ autores extiterunt. Quanto e-
nim maioris habetur ædificare domum quã habitare, aut ornare ædificatã,
tanto præstabilius est atq; excellentius ab se partam nobilitatẽ possidere, quã
seruare ab alijs acceptam, cum alter suis uiribus & lumine resplendeat, alter

præ se ferat alienũ. Quare soli uirtuti palma nobilitatis tribuenda est. Atria uero maiorum imaginibus referta, porticus signis ac tabulis ornati, magnificæ uillæ, templa constructa, uaria domus ornamenta plus admirationis aspicientibus quàm nobilitatis secum ferunt. Hunc Antisthenes secutus, scripsit eosdem sibi uideri nobiles & uirtutis studiosos, in sola uirtute nobilitatẽ constituens. Stoici hanc Platonis sententiam complectuntur, & solos sapientes nobiles esse uolunt. Hoc & Cicero noster refert, & Seneca ex Stoicorum secta Philosophus excellẽs tum multis in locis, tum maxime in quadam ad Lucilium epistola, ea quarta est & quadragesima ut opinor, nobilitatis fontem atq; originem animi uirtutibus assignat. Ait enim cum de nobilitate differret: Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc sumus nobiles. Patricius Socrates non fuit. Platonem non accepit Philosophia nobilem, sed fecit. Quis est generosus: Ad uirtutem bene à natura compositus, hoc unum est intuendum. Nam si ad uetera nos reuocas, nemo non inde est ante quod nihil est. Omnes si ad primam originem reuocentur à Dijs sunt. A primo mundi ortu usq; in hoc tempus produxit nos ex splendidis sordidisq; alternata series. Plato ait neminem Regem non ex seruis oriundum, neminem non seruum ex Regibus. Non facit nobilem atrium famosis imaginibus plenum, nemo in nostram gloriam uixit. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet exurgere. Hæc Senecæ sunt uerba, quibus mihi uidet uir sapientissimus tanquam ex Apollinis oraculo nihil uerius excogitare aut dicere potuisse, quam illam ueram nobilitatem quàm uirtus præbeat & sapientia, eosq; solos esse nobiles quibus uirtutum officia laudem subministrarũt & dignitatem. Iuuenalis uero cum in Satyra quadam communem ac uulgarem nobilitatis opinionem multis, argumẽtis reprobasset, rectam rationem secutus, neq; ex his pendere, quæ tu paulò ante recensebas, ostendens hanc eandem sententiam affirmat, scribens solam atq; unicam uirtutem nobilitatem esse. Equidem Cleantem Philosophum qui aliquãdo rigandis hortis aquam traxit, & Demetrium quem Seneca in stramẽtis cubantem cum uidet, non præceptorem, sed testem uirtutis ac ueritatis dicit, nobiliores Pericle & Themistocle crediderim, quos magis patriæ claritas & imperium, quã sua uirtus nobilitauit. Nam rerum gestarum gloriæ multi existunt participes, socij, milites, fortuna, sine quibus ulla clareret eorum uirtus. At philosophiæ quæ sola nos ad sapientiam uirtutumq; omnium quibus uita nostra seruatur & colitur, cognitionẽ perducit, is solus est particeps qui illis insudauit. Nam prudenter sapienterq; uiuens non aliunde, sed à seipso bona uitæ refert, accepta eius sunt propriæ laudes non ab alio mutuatæ. Quæ uirtutum exercitio functus est, is solus nullo externo adiumento sibi gloriam parit, ex qua præclaram elicit nobilitatem. Tum Laurentius, & si ad eam inquit, arbitror spectare uirtutem magnumq; habere pondus, tamen non in ipsa sita omnia uidentur,

dentur, sed necesse esse, ut ei qui hoc nomine dignus uideatur adsint externa quoq;, quæ paulò ante repellebas, atria imaginibus referta, porticus, theatra, ludi etiam populo facti, uenationes, & reliqua eiusmodi, per quæ nomen nostrum cum laude uulgetur. Hæc enim claros & homines celebres præstant, & nobiles efficiunt. Nam sicut gloria uirtutis & rectè factorum est comes, ita ex his progreditur splendor quidam, hoc est nomen & fama non uulgaris, quæ nobilitas appellatur. Hanc maiorum quoq; nostrorum præclara facinora & uirtutes uidentur præbere posteris, & paternæ gloriæ decus nobis tribuere, tanquã lumen quo clariores notioresq; efficiamur. Quis enim negat nos progenitorum uirtutibus reddi illustriores ac nobiliores. Nam si quæ agimus celebrari uolumus memoria posteritatis, necesse est ut ea commemoratio commendatioq; tanquam parentum imagines refulgeat in filios, ad quos hæreditatem quoq; gloriæ transfundere uoluerunt. Est profecto multorum opinio, nobilitatem quemadmodum bona fortuita hæreditariam nobis à parẽtibus relinqui, quæ abijcere ac retinere in filiorum sit licentia & potestate. Nam qui maiorum uirtutes & patrimonium seruauerit, nobilitate respondebit superioribus, qui deterioribus studijs deditus, uitijs & flagitijs uitam macularit, profligabit nobilitatem partam, non secus ac patrimonium si prodigus fuerit & sumptibus profusus. Nullo autem pacto negandum est paternam nobilitatẽ migrare in filios, & esse & dici nobiles quorum nondum uirtus est cognita. Hoc & sentit Cicero in oratione quàm pro Roscio scripsit, inquiens. Vosq; adolescentes qui nobiles estis, ad maiorũ uestrorum imitationem excitabo. Vult sapientissimus Cicero etiam illos nobiles esse, qui nondũ per ætatem paternarũ uirtutũ imitatores esse potuerunt. At qui, loquar enim quod sentio, citius appellabo nobilem qui excellẽtis parentes potest referre ipse uel paululum uirtute ornatus, quã qui obscuris maioribus extiterit omni uirtutum genere excellẽs. Priori patefactus est aditus ad lucem, commendatione maiorum quę illos notissimos uulgo fecit, ut paruula quædam uirtutis lux in eo plurimum refulgeat, propter superiorẽ splendorem. Huic autem cui nullus præcessit aditus ad hominũ famam, magno lumine opus erit ad illustrãdam in qua natus est obscuritatem, maiore enim quadam difficultate per ignotum iter cogitur proficisci. Alter partam gloriam paruo labore sustentat, alter cum obscuritate certans, plurimo tempore, multo labore, opera diligenti eget ad amplitudinem & laudem, ex qua uenit nobilitas consequenda. Istam uero Nicolae tuam stoicam uirtutem nudam, egentem, & penè molestam, quæ non ingreditur ciuitates, sed deserta uidetur & solitaria, licet multi laudauerint, tamen qui appetant pauci reperiuntur. Et quamuis à sola uirtute duci nobilitatẽ uelint, fateantur tamen oportet, nisi ciuilẽ uitam refugiant, multis illi opus esse præsidijs, ualitudine, opibus, patria, reliquisq; rebus, in qbus fortuna dominat, quibus si priuata erit

uita

uita mortaliũ, algebit profecto & uirtus uestra ueluti sola atq; egens, neq; in hominum cœtum & communem usum prodibit, ut ex ea nata uideatur nobilitas quædam subrustica omni carens nolitate. Nam quæ nobilitas inerit uel Philosopho, qui suis studijs contentus latebit in bibliothecula sibijpsi penè ignotus, uel ei qui sobrie, pie, caste, sapienter uiuens, abditus in uillula, nullis hominum sermonibus celebris, nullo nomine illustris. Huic uirtutem cõcesserim, sed nullam adesse nobilitatem, studiosum uirtutis, non nobilẽ appellabo. Istam nobilitatem Stoicorum pauci quærunt, pauciores adipiscunt. Ego autem illam appeto, illam probo, quam consuetudo mortalium iam dudum confirmauit, neq; tum Græcos, tum Latinos arbitror ita inscios rerum fuisse, ut hoc nomẽ in tam multis usurparint, quod aliud quoddam quàm uirtutẽ Stoicorum reddere nobiles crediderunt. Non inficiabor Nicolaus inquit, ciuem egregiũ in sua ciuitate honoribus & dignitate præditum, si idem fuerit seruator honesti, nobilem esse, illum quoq; adiungam, qui procul à Rei publicæ negocijs uirtuti deditus sibi uacat & bonæ menti. Neq; minus fortem appellabo, qui cum uitijs, quàm qui cum hostibus bellum gerat.. Neq; imprudentiorem eum qui uitæ suæ cursum ad honestatem dirigit, quiq; quæ appetenda, quæue fugienda sint didicerit, quàm qui rei publicæ curæ intentus de bello ac pace pro ipsius utilitate consulat. Philosophos quoque & doctos uiros, qui suis studijs & uigilijs uitam hominum uarias per artes excoluerunt, quiq; uel scriptis uel exemplo nobis ad instituendos mores & uitia propulsanda profuerunt quantumuis abditi non tantum nobiles, sed nobilissimos fuisse dixerim. Illud quoq;, ne me pertinacem putes, utq; tibi paulùm morem geram, concessero, aliquid splendoris & dignitatis in nos ex patria & maiorum gloria redundare, ut eius quadam ex portiuncula participes posteri dicantur, sed tamen id cum mentem ad rationem flecto quale sit non satis perspicio. Mihi quidem ea uidentur esse blandimenta quædam inertium ac somnolentorum, qui quod ipsi assequi nequeunt, tanquam ab alijs acceperint ignauiæ titulum præ se ferunt, puluerem enim solemq; fugientes delitescunt sub umbraculis aliorum, ac commemorantes priscorum uirtutes, ipsi in suis penitus obmutescunt. At uero patria omnibus æque lucet. Illi autem excellentissimi uiri, non magis filijs quã cæteris sui imitandi uestigia reliquere. Lumen quidem quod est in publico, licet pateat omnibus, magis tamen ei qui prope est lucet, quã qui remotior. Ita qui illorum laudi magis hærebit, nobilior euadet quã qui à longe respiciet. Etenim sicut Platonis & Aristotelis non filijs magis quã alijs doctrina ac sapientia profuit, ita superioris Scipionis uirtus nõ plus filios quã me nobilitabit, si illius fuerim imitator. Quare plus Aristotelicę nobilitatis iudico participasse Theophrastũ, qui illi in schola & doctrina successit, quã Nicomachũ filiũ, qui lõge illo doctrina inferior fuit. Virtus em̃ omnibus est in prõptu, eius efficit ppria qui illã amplectit. Secordes, ignaui,

ignaui, improbi, peruersi, qui se in suorũ maiorũ locũ putãt successisse, eo sordidiores quã cæteri habẽdi sunt, quo lõgius distant ab imitatione parentũ. Equidẽ libertũ Ciceronis tyronem nobiliorẽ cẽsebo, qui patroni uirtutibus inhæsit, quã filium desistentem ab honestate paterna. Nam quod uirtutẽ externorũ comitatu nudam, egentem, incomptã & tanquam solitariã credis, uehemẽter erras. Nõ eget alterius ope, aut fortunæ adminiculis uirtus, quæ ex omni parte perfecta, suamet dignitate, cultu, decore tanquã regina in summo collocata resplendet, suoq; fulgore totum orbem illustrat. Quid enim illi opus est rebus externis quæ suis facultatibus, opibus, quæ cæteris præstant, contenta est, neq; aliquo indiget opitulamẽto quod extra eam positũ existat. Egere enim defectus esse uidet, ac uirtus cum in ea satis sit præsidij ad beate q; uiuendũ, neq; aliquo egeat, res enim quædã perfecta est & suis partibus absoluta, nihil ad sui perfectionẽ extra eam requirit, neq; quicquã addi potest quo uirtuosior efficiat. Sapienter igitur Stoici, qui uirtuti nulla re extra se posita opus esse iudicauerunt, ex qua ea sola uoluerunt prodire nobilitatẽ, & qui secus tenent, non tam ueritatẽ quã uulgi opinionem uidentur sequi. Quæ quidẽ sententia præterquã quod est uerissima summã utilitatem uitæ nostræ uidet afferre. Nã si persuasum erit hominibus honestate & bonis artibus nobilẽ fieri, eamq; ueram esse nobilitatẽ quàm sibi quisq; recte agẽdo quęsierit, nõ quæ sit alterius industria & labore parta, excitabimur mihi crede, magis ad uirtutẽ, neq; desidia confecti, nihil agentes dignum laude in alio rum gloria acquiescemus, sed ipsi erigemur ad nobilitatis insignia peruestiganda. Licet uidere illos quibus diuitiæ absq; labore suo obtigerunt inertiores ac negligentiores in earum custodia, quã si suo sudore acquisitæ prouenissent. Eodem pacto quo sibi hæreditario iure nobilitatẽ relictam arbitrantur, tardiores ad quærendã laudem lentescunt quodammodo ac torpescũt, nec cõmouentur ad studia honesti, satis sibi esse ducentes, recensere superiorum probitatẽ. Quibus uero persuasum fuerit, nullã nisi in propria uirtute & gloria nobilitatẽ posse dideri, inflãmabuntur ardore quodã ad ea efficienda ex quibus eluceat in eis superiorũ uirtus. Et siue sequentur exempla parentum, siue alijs exemplo se esse uolent, adipiscent ueram nobilitatẽ, quã certe iudico clariorẽ eius qui suapte natura & opere, cultuq; uirtutis fuerit nobilitatus, quã qui iniam parta succedit. Colẽda est igitur Laurẽti præ cęteris rebus uirtus, quæ nos non tantũ nobiles efficit, sed etiam beatos, redditq; fama & memoria hominũ immortales. Ab hac nobilitas, ab hac gloria, ab hac uitæ cursus petẽdus est, ab hac omnis recte uiuẽdi ratio expetẽda. Sed iam satis collocuti sumus. Vtrius autẽ uerior sit sentẽtia, hi uiderint quibus est acrius ingenium ad disputandũ. Liberũ est omnibus sentire quod uelint. Nunc aũt quoniam uis æstus paulùm declinauit, deambulandũ extra oppidũ censeo, uisendumq; fluuium quem iste nobis sæpius ob fertilitatem piscium laudauit.

Nobilitas ex uirtute.

Conclusio.

Reueren-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, ET
uiro eruditissimo Leonardo Dür, Abbati Adelbergensi, utriusq; iuris Do-
ctori, atq; per Alemanniam Bauariamq; ordinis Præmonstra-
tensium Visitatori, hoc est Episcopo et super inten-
denti optime merito, Henricus Bebe-
lius Salutem dicit.

CVM exactis tẽporibus in tuo monasterio, pater reuerende atq; mihi obseruãdissime, inter alia tuę in me humanitatis argumenta, duxisses me in cubiculum tuum uarijs uariarum disciplinarum libris refertum, offendi inter cætera quædam nondum impressa aut multum uulgata, licet in aliquibus manca opuscula Poggij Florentini Oratoris omnium suo tempore, tam ad bene quàm male dicẽdum acerrimi. Vnde sum non parum gauisus, quod tuo auspicio, & mea opera etiam aliquando in lucem prodirent, propterea quod summam in illis eruditionẽ, genus autem dicendi copiosum & omnium uenustissimum deprehendere liceret, & tanta facilitate felix, ut illum torrentem facundiæ, non operosa diligentia, sed natura ipsa sua sponte effundere uideat. Et licet nimis acerbe insectetur Laurentium Vallam hominem doctissimum, non tamen mihi persuadet, quicquam esse diminuendũ de illius existimatione. Non enim ego Poggium ob id laudandum censeo, quia scripserit contra Vallam, & quidem copiose atq; disertissime, nec quenquã probo qui maledicentia pugnat, id enim proprium est meretricum & scurrarum in triuijs & tabernis contra quosq; latrãtium. Ideo Poggium æmulatione uel iniuria exasperatum, existimo male sensisse de Valla, nec fidem ei adhibendã censeo, cum scripserit contra inimicum. Nec item Laurentium Vallam aut probo, aut audio contra Poggiũ fulminantem atque remordentem, nemo enim satis idoneus est testis contra inimicum suum, imò peius iudicant sapientes de eo qui detrahit, mordet & maledicit, quàm de eo qui patitur illas detractiones. Cum igitur ambo in se inuicem fuerint grassati per omne genus contumeliæ & maledicentiæ, ego qui eloquentiam tantum & eruditionẽ quæro, neutrum ex alterius scriptis iudico, & cum ambo fuerint disertissimi, elegantia tamen & elaborata oratione Vallam præstare duco. Cæterum copia, uenustate, facilitate, naturali & sponte nascenti eloquentia, iucunditateq; inaffectata longissime præcellere Valla Poggium non est ambiguum. Poggij itaq; eloquentiã probo, quanq; negligendam esse existimo minime. Inueni autem inter illos Poggij libellos: Vnum de nobilitate iucundissimum: Alium autem de miseria humanæ conditionis non iucundissimum modo, uerum utilissimum etiam, quem cum ad finem usq; perlegissem, mirum dictu est (uisa ante oculos tanta exemplorum copia communi hominum miseria) quantum erexerim animum meum ad omnem iniuriam fortiter perferendam, & quantum me animauerim ad omnium

Poggij & L. Vallæ præstantia.

mnium malorum patientiam. Cum enim sepe malorum persecutionem sim passus, partim Grãmatistarum, qui cum nihil ipsi sciant componere ad hominum utilitatem, tribus tãtum uel quatuor uocabulis superbientes, atq; omnibus locis inculcantes, omnes homines præ se cõtemnunt, partim eorum qui ex commentarijs meis se læsos arbitrantur, dum ibi pro elimanda lingua Latina quædam uocabula dixi Barbara, quibus ipsi frequenter utuntur. Et licet propter uirttutem, hoc est studium meum & laborem, quem adhibui pro repurgãda & instaurãda lingua Latina sim factus inimicis meis inuisus, nihilominus tamen perturbabar non mediocriter illis aduersariorum studijs, qui quoquo modo mihi incõmodare conabantur. Sed nunc lectis Poggij de humana miseria duobus libris, optime me consolor, dum legam tam apud Grecos quã Latinos semper fortissimos, optimeq; de R.P. meritos, simul atq; doctissimos fuisse propter uirtutem inuisos, & aut uiolenta morte, aut exilio inimicorum in se odium satiasse, ut semper capitale uisum fuerit magnis uiris patriã beneficijs & rebus gestis illustrasse, conseruasse, auxisse. Ex Latinis annumerat Valerius Maximus, & post eum Poggius noster Romulum, Camillum, Scipionem Aphricanum superiorem, Aphricanum posteriorem, Scipionem Naficam, P. Lentulum, Seruilium Halam, Iulium Cæsarem, M. Ciceronem, Gn. Carbonem, uiros in Rep. Rom. omnium clarissimos. Ex Græcis Licurgum legumlatorem apud Lacedæmonios, quem Apollo pythius utrum deum an hominẽ appellaret fassus est se nescire, Theseа Athenienſem, Solonem legumlatorem apud Athenienses, Milciadem, Aristidem cognomento iustum, Themistoclem, Phocionem, uiros ex omni Græcia nobilissimos, atq; rebus gestis de suis optime meritos, quos omnes ingrata patria aut trucidauit, aut exilio multauit. Proinde cum uideam tãtos uiros tantis semper iniurijs, odijs, atq; persecutionibus fuisse affectos, ego homo indoctus pusillusq; multo æquiori animo patiar post hac aduersariorum meorũ compositas in me inimicitias, dum illi passi sint semper, qui uirtute ipsa inuidiam superare debuerant. Quicunq; igitur hunc librum studiose legerint, non dubito summam ex eo utilitatem, presentissimamq; omnium aduersitatum medicinam reportaturos. Vnde gratias amplissimas Poggio habere debebunt huius autori, nec minores tibi pater reuerende, in cuius monasterio, sub cuius ductu & auspicio liber penè deperditus, est in lucẽ restitutus, atq; omnibus exhibitus. Vbi profecto licet inuenire non minora solatia, remedia, medicamina, ad omnium aduersitatum, fortunæq; malignitatis patientiam, tolerantiamq;, quàm in multis & prolixis multorum Philosophorum libris. Poggium itaq; ut omnis homo in hoc libello legat suadeo fideliter. Vale reuerendissime pater, & me ut facis ama. Ex Tubinga sexto die Martij. Anno domini M. D. XIII.

Grãmatistarũ superbiens penuria.

ARGVMENTVM HENRICI BEBELII IV-
Stingensis in utilißimum Poggij Florentini librum de Miseria humana

Qui cupis ad duros mentem componere casus,
Rebus & aduersis nomen habere uiri,
Et cupis æquali tristissima fronte uagantis
Munera fortunæ sustinuisse potens,
Hunc lege quæso librum, quem condidit ore disertus,
Et Latiæ linguæ Poggius ipse decus.
Hic tibi declarat, nihil esse sub orbe beatum,
Et misera cunctos conditione frui.
Casibus aduersis ut te patientia firmet,
Dum sis cum multis sorte trahente miser.
Rebus & ut te te cesses efferre secundis,
Immemor ipse tui, sortis & ambiguæ.
Quandoquidem serui tolluntur ad ardua regna,
Qui quoq; rex fuerat postmodo seruus erit.
Tum nil perpetuum, constans, durabile mundo
Permanet, & præsens uix tenet hora fidem.
Spes hominum fallax, conatus & irritus usq;,
Mellifluo ut docet hic Poggius eloquio.

POGGII FLORENTINI, DE MISERIA humanæ conditionis, PRÆFATIO.

INTER uarios scriptores, qui res diuersas suis studijs complexi sunt, nulli mihi propius ad hominũ utilitatẽ accessisse uidentur, quã hi qui ad coërcendas nimias animi cupiditates, tum etiã ad refrenandã ambitionẽ, superuacaneumq; rerum fortuitarũ appetitũ pernicioſa mortalibus mala ſuam operã contulerũt. Nam qui huius uitę miserã conditionẽ legẽtibus exponũt, docentq; nostras miserias omnes à fortunæ bonis proficiſci, ideoq; modũ ſtatuendũ esse cupiditatibus, hi sunt profecto qui plurimũ de humano genere mereantur: Neceſſe eſt enim admodum reprimi cohibericq; has ſuperfluas in quibus mergimur cupiditates, cũ intellexerint fortunæ munera, quæ tanto concurſu expetunt, originẽ & fundamentũ nostris miseriis præbere, inq; illis cõsistere sedẽ infelicitatis humanæ. Et certe omnes anxietates, omnes uitæ moleſtię, omnes animorũ morbi contrahunt à fortunæ donis, quę cum decora ſpecioſaq; uideant, alliciũt homines ad ſe expetendas, ignaros ſanè quantis curis poſſidẽtes torqueãt, quãtisq; afficiant calamitatibus. Ad ea conſequenda, cum mens hominũ cœca ignaraq; futuri omni ſtudio anhelet, retrahent proculdubio pedẽ à quo cœperãt curſu, ſi admoniti fuerint, nullã fidem, nullã certam ſpem in his rebus esse habendã, quæ ſurſum deorſum uerſantis omnia fortunæ imperio regun

tur. Hic

tur. Hic diuitias magno cumulat ſtudio, inſcius ſe foueã in quã decidat para- *Fortunæ uanitates.*
re. Alius opes ſibi cõparat & amplitudinẽ, quas inuidia ſequit, inq; eis cõſeruandis interdiu labore, noctu uigilijs uexatur. Hic ſummũ locum in ciuitate, ac magiſtratus eximios querit, ut in ſe cõparet tum odij, tum exilij locũ. Quidam ſuarum ciuitatũ tyrãnidi incubuerũt, ignari ut uidet raros eiuſmodi homines uiolentã mortẽ effugiſſe. Vxor & liberi ab alijs expetũtur. At hi quantas & quã graues ſecum ferant curas, angoresq; mentis, norunt qui eiuſmodi moleſtias ſunt experti. Multi ualitudine formaq; corporis lætãtur, rebus ad breue tẽpus duraturis, & quas tenuiſſima res poſſit conficere ac delere. Amplißimę dignitates, principatus, regna, imperia nihil aliud ſcimus esse quàm blãdimenta fortunæ. Quæ quã multos deſtituerint, luſerint, euerterint, & legimus & ipſi uidimus, haud parua humanæ miſeriæ documẽta. Qua ꝓpter qui harũ rerum nimias cupiditates ex mentibus hominũ delere conãtur, ſuadentq; parũ cõmercij cum fortunæ donis habendũ esse, prę cęteris cõſulere iudicandi ſunt, tum quieti corporis, tum animi tranquillitati, quę duo ſi ſana mens foret, eſſent cæteris anteferẽda. Vt igitur & nos aliquid utilitatis ad ui- *Intentio autoris.*
tam hominũ noſtris lucubratiunculis conemur afferre, duobus libris expreſſimus, prout ingenij facultas tulit, quanta ſit miſeria conditionis qua nati ſumus, & quantũ homines ſuis cogitationibus deſtituant, ut perſpecta naturę imbecillitate, ſibi caſum ſtatuere cognoſcãt, qui fortunæ temeritati nimium crediderint, ſuisq; cogitationibus aliquẽ prębeant tranquilliorẽ portum, ex quo ueluti è ſpeculo quodã tuti ꝓſpiciant eorũ tẽpeſtates, qui ſe ꝓcelloſo fortunæ uento cõmiſere. Non autẽ ignoro me eam ſumpſiſſe ſcribẽdi materiã, quæ excellens ingeniũ, exquiſitã doctrinam, ſummã eloquentiam requirat. Sed nil amplius à nobis poſtulandũ eſt quã quod poſſumus præſtare. Hũc autem laborẽ, utcunq; homines de eo ſint iudicaturi, ad publicã certe omnium ſumpſimus utilitatẽ. Tibi uero illuſtris princeps hoc opuſculũ inſcripſi, quẽ *Dedicatio operis.*
ſcio tuorum progenitorũ præclariſſimorũ Principũ ueſtigia imitantẽ delectari doctorũ hominũ ingenijs, & libẽter legere quæ à me ſcribunt. Quãuis autẽ certus ſim æquitatẽ, moderationẽ animi tui, omnẽ ab ſe infelicitatis ſuſpitionẽ propulſaturã esse, tamen non parũ tibi profuturã arbitror huius operis lectionẽ, tum ad præcauendas fortunæ inſidias, quæ non effugiunt huius uitæ miſeriã, tum ad tutiora conſilia capeſcenda. Nam cum uelut in ſpeculo proſpexeris, quã multos fortuna tãquam in ſpectaculum uulgi luſerit, eamq; in bello plurimum poſſe maiori quadã prouidentia te illius arbitrio permittes, eiusq; munerã hæſitanti capies manu. Summam quippe gloriam rebus, pace, belloq; geſtis pro tua præſtanti uirtute es conſecutus, quam tibi non ſolum conſeruandã cenſeo, ſed etiam augendã. Suadeoq; ut potius confidas uirtutũ præſidio, quæ in duce belli requirunt, quæq; in te ſunt eximiæ, quã fortunæ indulgentia, quã raro experiri tutiſſimũ eſſe uiri ſapientes uolunt.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI, AD ILLVstrissimum principem Sigismundũ Pandulphum Malatestam, de Miseria conditionis humanæ, Liber I.

SEPTVAGESIMVM & secundum ætatis annum agens, cum è Romana curia, in qua annis fermè quinquaginta fuerã uersatus, Florentiam reuertissem, publico ad secretorum nostræ reipublicæ officium consilio accitus, uisebam sæpe meo pristino instituto præclarissimum atq; integerrimum uirum Cosmum de Medicis, tum ciuem ornatissimũ, tum admodum deditum studijs humanitatis, qui pluris menses podagræ morbo domi se cõtinebat. Varij nostri sermones erant, tum de rebus ad cõmunia studia spectantibus, tum de his in quibus ciuitas ut plurimum suam sententiam requirebat. Contigit autem aliquando, ut plures ibi adessent de ratione belli quod uigebat colloquentes, inferreturq; à nonnullis iam tritus sermo Constantinopolitanæ urbis & miserrimæ captiuitatis, conquerentibus tam asperam atq; immanem Barbarorum crudelitam in cæde & sanguine fidelium debacchatã. Quidam uerbis augebant calamitatem susceptam futuraq; Christiani populi pericula extimescebant, nisi alijs & consilijs & uiribus tali incendio subueniretur. Singuli denique in eam sententiam descendebant, ut nullam prioribus seculis diriorem, neq; perniciosiorem urbis alicuius captiuitatẽ asseuerarent. Id enim uulnus Christi fidelibus illatum affirmabant, quod dubitandum esset, ne pestem perniciosissimam consequeremur, urbem illam tanquam ianuam quandam præbituram Teucris aditum ad occupãdas reliquas Europæ nationes, præsertim in mutua Christianorum dissensione. Nullum esse Christianũ regnum pacatum, nullam fermè gentem, nullam prouinciam absq; bello. Eos qui suis opibus essent reprimere & contundere uires infidelium soliti, domesticis discordijs implicitos esse: Italiam, quæ sola suis armis terra mariq; profligaret potentiam Barbarorum, uarijs bellis quassari. Ita uero dolebãt communem Græciæ ruinam, ut de propria extimescerẽt, cum omnes hebescere uiderentur ad ferenda præsidia, quibus hostilis impetus cohiberetur. Cum postea post uarios sermones abissent omnes, præter Matthæum Palmerium uirum doctissimum atq; omni uirtute præstãtem, percontari cœpit Cosmus, quid de hac luctuosa sentiremus captiuitate, quàm omnes tam multis uerbis ita deplorarent atq; augerent, ut cõstans esset opinio, nihil magis pestiferum Christianis accidere potuisse, & simul de uarietate temporum quærebatur & fortunæ sæuitia, existimãs nihil crudelius, nihil acerbius multis seculis auditum.

ditum. Tum Matthæus, ego inquit humanitatis tantum causa tantæ urbis ruinæ commiserationem arbitror esse habendam. Si uero Græcorum naturam, mores, uitam, perfidiam, desidiam, auaritiam expendas, digni mihi omni supplicio uidentur. Primum quæ sit eorum natura, quæ uita satis à Cicerone nostro exprimitur in ea oratione quæ est pro L. Flacco, qua fide, qua religione, quo animo erga Christianos semper fuerint declarat plurimum exercituum Christianorum interitus, qui cum ad terram sanctam recuperandam proficiscerẽtur, uarijs eorum insidijs sunt extincti. Bis iam fidei professionem catholicæ in concilijs factam abnegarunt. Tanta uero in illis tum ignauia, tum auaritia ualuit, ut cum plurimo auro argentoq; abundarẽt, ne nummum quidem impẽdere uoluerint in eorum urbis tutelam, credo ut opulentiorem prædam Teucris reliquerent, cum certissima fama sit, ingentem, & ultra quàm communis fuerit opinio in illa urbe thesaurum fuisse repertum. Semper pontificum præsidia in rebus dubijs implorabant, & quod ipsimet sibi subsidium præstare facilime potuissent, ab alijs requirebant, ut non casu, sed diuino iudicio ea calamitas accidisse uideatur. Fateor tamen, quamuis eorum culpa tanta urbs perierit, esse eam crudelitatẽ etiam in Barbaris deplorandam. Hunc tamen lamentabilem tantæ urbis casum magnifaciendũ puto, ac minime contemnendum. Verum non tam sunt hæc admiranda, quàm putantur uulgo, si quis fortunæ in rebus humanis solitam licentiam atq; imperium animaduertat, eiusq; in dandis auferendisq; opibus, principatibus, imperijs, regnis instabilitatem. Non enim nunc primum in euertendis ciuitatibus, gentibus, prouincijs uires suas ostentat. Antiquus est illi ludus alta quassare, hunc extollere, hunc deprimere, regem ex seruo, seruum ex rege facere. Adeò autem constat frequentes fuisse etiam magnarum urbium desolationes, ut minime uideatur mirãdum illam tonare circa sublimiora, & summa fastigia demoliri. Scio non eam solum urbem captam ab hostibus, ac direptam, sed plures ampliss imas ciuitates superiorum temporum monumentis, quæ post referentur, non tantum simili, sed etiam maiore clade, & sanguine hostili furore deletas. Harum miseriam magno dolore ac fletu prosequi deberemus, nisi maior infelicitatis moles, maior rerum metus occurreret, cui communi quadam naturæ lege subditi uidemur. Non igitur nobis unius tantum urbis, sed uniuersi orbis esset calamitas at infelicitas deflenda, quę adeo uulgatur in omnes, adeo genus humanum cõplexa est, ut nulla tanta esse possit dicendi copia, quæ pro communi miseriarum qualitate parem rebus eloquentiam præstaret. Videtis publicam, naturaq; sensibus nostris infixam miseræ uitæ legem ex parentis primi culpa contractam. Hinc nostra omnis infelicitas pendet: Hinc errores, uitia, scelera hominũ ortum ducunt, ex quibus uitæ huius miseria propagatur. Hinc peccandi atq; à uirtute declinandi facultas, occasio, materia præbita est. Quibus rebus satis palã constaret mor

Græcorum deprauata natura.

Fortunæ licentia.

Fomes mali.

talium mentes in miserias incurrere deflendas, si uacaret nostras singillatim recensere ac deplorare calamitates. Quid est enim uita nostra nisi peregrinatio quædam laboris, erroris & stulticiæ plena. Hæc Heraclitus ille Philosophus mente uersans, continuo fletu stulticiam hominum miseriamq; prosequebatur. Dolebat sapiens ille tam stultam esse hominum uitam, lugebatq; humanum genus ad insaniam prolapsum, continuis mœroribus uersari, recta consilia spernere, negligere uirtutem, uitia summo studio sequi, odisse bonos, fauere malis, ea semper temere atq; importune petere, quæ animum nostrum summis angoribus, uarijsq; molestijs ac perturbationibus agitarent. Itaque uitam hanc omnem deflendam arbitratur tanquam fontem uberrimum, ex quo multiplices nostræ infelicitatis uitæq; molestæ riuuli emanarent. Quanto melius inquit Cosmus egisse Democritus dicitur, qui non fletum, sed risum erroribus hominum accommodabat. Quid enim stultius, aut uiro sapiente indignius, quàm flere id quod corrigere nequeas, aut ex eo dolorem minime profuturum sumere, quod nullo pacto queas immutare? Ego potius miserijs nostris modum censeo statuendum quàm uerbis augendas esse, aut certe inuestigandum, quemadmodum leuiores nobis efficeremus. Satis natura ipsa difficilis est, fragilisq; etiam consilio adhibito ad obsistendum incommodis nostris, absque quod illis grauitatem maiorem & durum pondus nostra cogitatione & malorum memoria adijciamus. Fateor plurimas esse uitæ nostræ molestias, & magnam esse humani generis imbecillitatem. Fateor pluribus fortunæ uentis nos esse expositos, & naturā nostam fragilem esse. Sed data sunt etiam nobis commoda permulta, & firma præsidia, quibus tuti esse possimus aduersus fortunæ minas, & hanc quàm narras miseriam uitæ conditionem. Multa largita est nobis blandimenta natura, multasq; iucunditates ac uoluptates etiam honestas concessit, quibus eiusmodi miseriarum pondere leuaremur. Vxorem præterea dedit, liberos, nepotes, pronepotes, in quibus tanquā in speculo nostræ imaginis exemplar intueremur. Dedit insuper longam progeniem, diuitias, opes, amplitudinem, honores, magistratus, imperia, summum in ciuitate locum, quæ nos aliquo uelut impendio demulcerent, & animum nostrum à molestijs auocantes, perducerent ad tranquilliores cogitationes. Id uero quod plurimi faciendum est, concessit nobis conditor omnium Deus, rationem rebus cæteris excellentiorem, ad quàm tanquam munitam arcem confugeremus, cuius præsidio fulti, consilioq; parentes rebus modum statueremus, nec progredi longius quàm eius præscripta patiantur sineremus nostras cupiditates. Illius sanè præceptis ad beatam perducimur uitam, uēdicamurq; ab omni miseriarum tumultu. Id tibi certe ratio præstabit, si ei obtemperaueris, ut firmo constantiq; sis animo aduersus utranq; fortunam, ut omnes casus æquo animo feras, ut immobilis ac tui iuris nullos reformides miseriarum tumultus, ad nullos metus

Heraclitilus super miseria humana.

Naturæ blandimenta.

metus expaueſcas, libertateq; utaris animi, qua tectus sis ab omni fortunæ bello, & ad præsentia mala constans, & intrepidus ad futura. Sed quoniā communi stulticia à paucis uirtus colitur, locus datus est tum fortunæ, tum uitijs amplissimus, ad nos diuersis ęgritudinibus ac libidinibus perturbādos. Cum enim rationem, hoc est uirtutē quæ est recta ratio, neglexerimus, nosq; multiplicibus cupiditatibus rationi aduersis inseruerimus, tanquam à uero itinere oberrantes, nullum quietis portum reperimus, uagi, instabiles, anxij, solliciti, ut quos libido huc illuc transuerso agat, nullo certo fine cupiditatum. Quo fit ut ipsimet nostris malis aditum causamq; præbeamus. Subimus enim fortunæ omnia pro nutu suoq; more uertentis arbitrium, cuius temeritate regitur præcipue uulgi atque imperitorum uita. Quare haud mirum debet uideri, si multis miserijs implicita uidetur humana conditio. Culpa id certe accidit nostra, non naturæ, qui dotes illius nobis ad bene uiuendum datas, malisq; deprauatas moribus, uertimus in perniciem nostram, serui fortunæ facti, cum liberi esse possemus. Tum ego: Dabit mihi ueniam Matthæus inquam, si paucis ad ea quæ à te dicta sunt, respondebo. Opinor Cosme, ideo tibi ita uideri, quod cæteros forsan tui similes & animi uirtute, & uitæ integritate, fide, constantia iudicas, sed non omnes idem ingenium, eandem mentem, easdem opes, copias, facultates, easdem naturæ dotes afferunt ad uitæ molestias propellendas. Vnicum podagræ incommodum in te conspicimus, reliqua Deus opulenter in te congessit, quæ sunt homini præcipue exoptanda, ut hanc unam corporis ægritudinem plurima & animi & fortunæ dona compensare queant. Sed quid sentiemus de reliquis, quorum hunc summa inopia, hunc malum pessimum stulticia, alium prolis orbitas, alium cœcitas, quosdam debilitas corporis, nonnullos tum carcer, tum patriæ calamitas, quosdam effera immanisq; natura adeò premit, ut se ultro miseros profiteantur, qui omnes longe à te dissentiunt, uterentúrque Terentij uerbis: Tu si hic sis aliter sentias. Itaque minime miror, leuem tibi uideri miseriam nostram, aut non adeò diffusam, ut existimes omnes mortales illi subditos esse, uerum sentiret aliter ille, cui quæ tibi adsunt, deessent omnia, diceretq; uentrem plenum ueteri prouerbio, facile de ieiunijs differere, testatur suo exemplo inops nihil esse miserius paupertate, patria pulsus, nihil exilio infelicius, ignobilis, nihil difficilius cōtemptu, luminibus carens, nihil durius cæcitate, æger corpore, nil morbo miserius asseueraret. Stulti nunq; de sua stulticia conqueruntur. Nullus enim adeò demēs repertus est, qui aut de stulticia quęreretē, aut doleret sibi sapientiā deesse. Plures insurgerēt cōtra tuam sententiā uarijs casibus acti, qui nihil affirmarēt hac uita miserius, nihil durius, nihil difficilius esse probatissimis testibus cōtenderent. Ad paucos descēdere, in paucioribus immorari secundā fortunam. Aduersæ aūt latū, amplū, & peruagatū campū esse, cum prospere sit breuis atq; angustus. Vitam

Virtus rectæ rationis.

hanc omnem tum breuem esse, tum fortunæ, libidini, iniquitatiq; addictam, iniqua magis quàm æqua lance acta hominum ponderantis. Hanc maxime bonis ac fortibus infestam uiris, quos pro arbitrio oppugnet, uirtuti præcipue inimica, illius temeritati nos subditos esse, uiribusq; eius magis obnoxium quàm rationi. Assueueraret præterea rationem, quam supra fortunã consistere arguis sopitam quodammodo cedere ictibus fortunæ, & illius contumaciam formidare. Hinc morum præceptor scribit Seneca, nos in fortunæ regnũ durum atq; inuictum peruenisse, illius arbitrio digna atq; indigna passuros, abuti eam impudenter, contumelioſe, crudeliter, corporibus nostris, alios ignibus urere, alios per incerta maria nudos iactare, ex quo omnem uitam nostra, tum supplicium esse affirmant, tum flebilẽ totam, tum uarijs plenam casibus atq; infestam. Cham quod datam nobis rationẽ asseris, qua fortunæ uires debilitarentur, fateor id uerum esse quo ad animũ spectat, si quis illa libere uti posset, sed plurima obstacula & tanquam duri obices oppositi sunt ad consequendam uirtutem. Concessit nobis rerum parens natura, unicum tantum rationis præsidium, quo firmiores contra fortunæ impetum staremus, sed debilitauit illud plurimis hostibus ac prævalidis. Non enim ueteranos solum milites, sed uarias machinas ac tormẽta comparauit, quę illam cõtinuo bello expugnarẽt. Videtis quale quantumq; sit, non agmen, sed exercitus in nos undiq; irruentium uitiorum, quibus inualescunt animorum morbi contra rationem ad prælium descendentes, quanta contra uirtutem insurgat acies improbitatis, quantum sapientia à stulticia oppugnetur magno insanorum fulta comitatu. Horum omnium rationis ac uirtutis hostium, si uires considerabis, difficillimam profecto iudicabis esse unicam rationem, tot oppugnãtium certamine depressam, uim suam posse in tam dura atq; aduersa acie exercere. Bellantur enim atq; acriter rationẽ persequuntur auaritia, prodigalitas, luxuria, metus, temeritas, libido, æmulatio, superbia, ambitio, & sexcentæ perturbationes animi aduersæ, ualidæ atq; infestissimæ rationi, quarum uim pauci sunt adhuc reperti, qui ratione superarent. Maximam uero mortalium partem seducunt & rapiunt in arbitrium suum. Quotũ enim quenq; etiam in ciuitatibus bene institutis reperies uirum bonum, honestũ, continentem, qui se uendicet à uitiorum cõtagione, ne dicam miserrima seruitute. Omnes declinauerunt inquit Propheta, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Si nemo bonum facit, si declinauerunt omnes, certe ad malum declinarunt. Malos autẽ & improbos, cum miseros esse constet, sequitur ut omnes uitæ miseria cõficiantur. Quid est enim in hac uita miserius, quid infelicius, quàm carere uirtute, quàm uitijs deditũ esse, quàm non obtemperare rationi: qua qui uacuus sit homo uel belua potius, ut stultus sit atq; insipiens necesse est. Nullũ autem insipientia maius malum, nulla maior calamitas. Ergo concedatur oportet, quoniam mali sint omnes, &

Rationis præsidium.

Rationem debellantur.

mnes, & miseros quoq; esse. Nam uxorem, filios, nepotes, reliquaq; quæ enumeraſti, hanc uitæ miseriam uoluisti propellere, uide ne ea potius miseriarum irritamenta esse uideantur, & quæ iucunditatem uitæq; subsidia putas afferre, secum amplam materiem infelicitatis importent. Sunt enim omnia illa bona à fortuna mutuo concessa nobis, quæ cum placuerit, repetendi summum ius habet. Quo autem magis nos fortuna suis muneribus exornat, eo plus est illius potestas mutabilitasq; extimescenda. O fortuna terentianus ille adolescens ait, quàm nunquam perpetuo es bona. Tragœdus quoq;: Res humanas ordine nullo fortuna regit, spargitq; manu munera cœca peiora fouens. Quàm paucis autem diutius fortuna indulserit, quàm fuerit inconstans, multorum quos delusit exempla admonent. Id sanè constat, plus doloris amissa illius beneficia præbere, quàm possessa uoluptatis. Vxor uero & liberi, nepotes, coniuncti summæ sunt iucunditati, si & uixerint diutius, & fuerint boni. Suspensus est & dubius animo tamen quilibet, & continuo pauore incertus, metuens aut uxoris mortem, aut filij peccatum, aut morbum filię, ut Terentius ait: Vides præterea multorum orbitatem, quos fortuna ad opes extulit ac dignitates. Vides alterum propter bonorum liberorum interitum dolere, alterum ob malorum uitam. Vides multis satius fuisse futurum, nec habuisse prolem ullam, nec uxorem unquam duxisse. Scis plurimos ob diuitias perisse, plures honorum cupiditate suis urbibus exactos. His bonis omnibus, si bona habenda sunt, quæ antea recensuisti, & sua mala permixta nouimus, & annexas calamitates. Opulentiam, paupertas, qui maximus habetur cruciatus, sequitur & inopia opes, ac diuitias egestas & solitudo, ualitudinem excipiunt morbi, dignitati atque honori proximus est contemptus, proli liberorum orbitas succedit. Imperium aliquando seruitio mutatur. Mitto quod ea quibus felicitatem cõparari putas, instrumẽta uitiorum, cupiditatum incitamenta, uoluptatum illecebræ, acerrimi libidinum stimuli esse consueuerunt. Etenim in peccandi licentia difficillimũ est honestũ seruare. Diuites inqt Tragœdus, regnoq; fulti plusquã fas est petũt, qđ non potest, uult posse qui nimium potest. Quibus ex rebus mihi persuadeo adeò cõmunem hanc miseriarũ esse labem, ut neminẽ ab ea excipiendũ putem. Tũ cum uiderer dicendi finem esse facturus. Adde his Mattheus, si libet inquit, ut noſtro Marte, ut aiunt aliquid conficiamus, natura ipsa cõprobare uidetur sententiam tuam, quę primum infantis in lucem editi opus statuit esse fletum, lachrymas, lamentationes tanquam natura præuidente se palàm expositã esse in uastum atq; immensum miseriarum pelagus, quibus in primo iam ortu se queritur esse deprẽsam, & hoc uitę primordio, lamentatur, iacta esse reliqui futuri tẽporis fundamẽta. Videtur qui natus, cum nihil aut boni, aut mali norit, natura impellente, futuras præsagire calamitates, naturaliq; instinctu præsentire uitæ mortalis incommoda, morbos, paupertatem, exilia, charissimorum nobis

Infantis miseria.

rum nobis obitum, animi corporisq; uitia, & reliqua detrimenta fragilitatis humanæ. Incertum quoq; uitæ nostræ cursum, fieri fortunæ arbitrio incertiorem, ut nulla alicuius certi temporis ratio sit futura. Vereor ne si antequam nasceremur, exposita nobis esset huius nostræ uitæ cõditio, ingredi recusaremus tam paruo naufragio, tam uastum mare, tam tempestuosum, eosq; scopulos euitaremus, à quibus prospiceremus certissimum nobis naufragiũ imminere. Considerate oro, quàm optandi, quàm iucunda hanc uitam introeuntibus exposita esse Vergilius describat, & eos si potes miseros esse nega. Vestibulum ante ipsum, inquit, primisq; in faucibus orci Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ, Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus, Et metus, ac malesuada fames, & turpis egestas, Terribiles uisu formæ, lœtumq;, laborq;. Tum cõsanguineus lœti sopor, & mala mentis Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum, Ferreiq; Eumenidũ thalami, & discordia demens. An uero censes, cum hic optimus comitatus ad uitam ingressis sit tributus, nos uiribus nostris tantam miseriarum aciem effugere posse: Magna mole, magnis hostium copijs, magna molestiarum cohorte premimur Cosme, ut nequeã inspicere quis aditus, aut quæ facultas det nobis ad effugiendas quæ ab ipso ortu nascuntur nobiscum difficultates. Quæ cum ab eo dicta essent: Considerem ait Cosmus, quæ à nobis dicta sunt paulò diligentius, & uestram sententiam uberriori sermone discutiamus, quæ an probanda sit, uiderint hi qui in maiori quadam doctrinæ facultate uersantur, loquar tamen, quæ ex tempore in mentem ueniunt, cæteri suam opinionem seruabunt. Ego quamuis fatear fortunam, hoc est Dei indulgentiam in me satis propensam fuisse, animiq; dotes à te explicatas sciam in me esse mediocres, tamẽ multos fuisse memoriæ proditum est in hac una urbe, & nostra & maiorum nostrorum ætate, qui extremum usq; uitæ finem summa cum felicitate cõsenuerunt, ut omnium iudicio uiderentur, ab hac, ut ais, communi miseria segregandi. Patrem inquit tuum Matthæus, optimum uirum atq; insignem pietate, semouendum cognouimus ab hac turba, præter eum neminem, cui non multa defuerint ad felicitatem. At parens tuus perhumanus fuit, ac liberalis, summa præditus beneficentia, à quo nil abfuisse uidetur ex his quibus humana felicitas comparatur. Etenim & animi & corporis & fortunæ bonis accumulatissime præstitit suæ ætatis uiris. Mittamus Cosmus ait de nobis loqui, ne nosmetipsos, quod inuidiosum fortasse esset, commendare uideamur. Id uere possum dicere, plures ex hac urbe simili cum felicitate ab hac discessisse uita, quos ad effugiendam uulgi uaria sentientis opinionem prætermitto, rectius in priscis & antiquis uiris recensendis collocabitur oratio nostra, qui tum doctrina, tum rerum gestarum gloria claruerũt. Nam ut Barbaros præteream, qui se tyrannorum quàm regum similiores esse maluerunt, stultum uidetur uiros Græciæ sapientissimos Licurgũ, Solonem, Aristidem, Lisandrum

Lisandrum, Socratem quoq; ac Platonem, cæterosq; egregios philosophos, qui relictis fortunæ donis se philosophandi studio dediderunt: Alexandrum insuper, Milciadem, Agesilaum, Themistoclem, Epaminundam, reliquosq; summos Græciæ Imperatores, qui felicissimi putantur, existimare miseros fuisse. E nostris uero Brutum, Fabritium, Publicolam Coruncanium, Camillum, Catones, Lelios, Scipiones, Rutilium, Ciceronem, innumerabilesq; alios ab omni miseriarum labe intactos præstitit egregia illorum uirtus. Iusti enim sapientesq; sunt habiti, & cum uirtute quæ procul omnem à se miseriam repellit uixisse. Non igitur omnibus hominibus hæc tua imperat misera conditio uitæ, sed stultos tantum atq; ignauum & imperitum comprehendit uulgus, quod nulla ratione, nulla prudentia, nulla uirtute fultum more pecudum solo mouetur sensu impetuq; uoluntario quodam atq; repentino. Hi fortunæ manus porrigentes, eiq; parentes, huius seculi miserijs se obiectant. Aristotelis sententiam nosti, dominari fortunam in populis, ibiq; eam plurimũ posse, ubi minimum insit sapientiæ. Ab ea quidem omnis nostra manat infelicitatis occasio. Nam qui se illius nutui gubernandos tradunt, qui se illi permittunt, qui illius muneribus inhiant, inq; ea spem rerũ suarum ponunt, non infelices esse non possunt, qui uero suorum operum ducem ac moderatricẽ rationem & uirtutem habent, eiusq; præceptis obtemperant, sunt ab omni fortunæ temeritate & miseria tuti. Quatiunt ad fortunæ uentũ nonnunquã, sed agitati robustius insistunt cõtra eam, uirtutis præsidio muniti, euadunt q; in omni aduerso certamine superiores. Hic ego non de unius inquam, aut alterius Cosme, sed de cõmuni conditionis humanæ miseria sum locutus. Scio quosdam excipi posse ab hac miseriarum sorte, quos Dei pietas reliquis insigniores uirtute fecit, sed sunt nigris cignis & coruis albis, ut dicit, rariores. Omnia præclara rara efficit natura, perpauci parent iudicio rationis, pauciores uirtutis præscripto reguntur. Vix unicum quem merito probes singulis ætatibus reperies. Quidam sunt inquies, at pauci, quos equus amauit Iupiter, aut ardẽs euexit ad æthera uirtus. At uero quæ portio est hæc inter uniuersos: Nõ ego de unica tanq; phœnice uerba facio, aut Stoicorũ sapiente, q nusquã repertus est, sed de gẽte hominũ, quod clare uidemus, tum regi à fortuna, tum ultro aduocare causas miseriarũ, quibus illi præbeat locum ad se lacerandũ. Imbecilles sumus natura omnes, neq; ulla sapientia obsistimus fortunæ temeritati, quæ cum in suam nos ditionẽ arbitriumq; redegit, infinitis penè miserijs sursum deorsum pro arbitrio uersat. In omni re profecto fortunã dominari Salustius scribit, & eam pro libidine magis quã ratione omnia regere atq; miscere. Sed Cicero quoq; in suis epistolis, plus in rebus humanis fortunã posse ait, quã rationẽ, & omne consiliũ in fortuna positũ esse uideri. Theophrasti quoq; sententiã legistis: Vitam nostrã à fortuna regi, non à sapientia. Quæ si uera sunt, miseros nos esse necesse est, qui tam fallacis domini, tam pro-

tam proditoris,tam iniqui,ſeruitio premamur. Nam quod Licurgum,Solonem,Socratem,Fabritium,Catones, ac reliquos, quos enumeraſti extra miſeriam fuiſſe credis:Id tibi ſi aliqua ex parte conceſſerim,animum ſcilicet uirtute præditum,nulli miſerię ſubeſſe,& tanquam ſui iuris,fortunam omnium aſpernari,tamen externa bona quæ ſuæ ditionis exiſtunt,multis incõmodis, doloribus,morbis,calamitatibus,quæ ſummam miſeriam contrahunt,labefactare poteſt.Nam quẽ in dãdis muneribus ſuis,læticia ac uoluptate perfudit,eundem in auferendis dolore miſeriaq; torquebit. Non enim nobis ſapiens ſtoicus queritur, qui in tauro Phalaridis futurus ſit beatus, ſed de cõmuni hominũ natura, deq; publica totius humani generis miſeria diſputamus, quam negare non potes, maiori ex parte etiam complecti illos quos nominaſti.Aut enim præſtantiſſimi uiri ſuis pulſi ciuitatibus,eiecti patria uarie necati miſeria huius uitæ non caruerunt, aut miſeræ ciuitates cenſendæ ſunt, quæ erga ciues de ſe bene meritos ingratiſſimas ſe præbuerunt.Lacedæmonij,quorum de uirtute multa dicuntur. Licurgum uirum ſanctiſſimum,prudentiſſimum ciuem, ſenem optimum,à quo leges acceperunt eas, quibus ſeptingentis fermè paruerunt annis expulerũt ea urbe quam inſtitutis optimis conſeruauit. Quo ſolo facto Lacedæmonius populus arguitur fuiſſe miſerrimus. Pari in cauſa uidentur Athenienſes miſerrimi iudicandi, qui Solonem unum è ſeptẽ Sapientibus, qui urbem optimis legibus munierat, exilio multarunt: Credo ut ei gratiam pro tanto legum præmio exilij calamitate referrent. Socratem uirum ſapientiſſimum Apollinis oraculo iudicatum, iniquiſſimo iudicio oppreſſere. Ariſtidẽ, qui ſolus in tanta ciuitate iuſti cognomen eſt aſſecutus,quia nimium iuſtus uidebatur, in exilium eiecerunt,ut magis ob id iniquum facinus Athenienſis populus quàm Ariſtides exulaſſe uidebatur.Nunquid nam tam peruerſo iudicio ciuitas tam ingrata non eſt cenſenda miſerrima,quæ optimos ciues,ſapientiſſimos uiros,ſummos imperatores uinculis,carcere,exilio,morte uiolenta uitam finire coëgit: Milciades Athenienſis dux ſapientiſſimus, poſt illam Marathoniam pugnam, in qua centum milia hoſtium cum decem milibus ſuperauit,populi iuſſu in uinculis eſt defunctus. Cymon eius filius propter belli gloriam inuidia pulſus, extra patriam obijt diem ſuum. Phocionẽ clementia,liberalitate,uirtute præſtantem, inique ab Athenienſibus peremptum, extra patriæ fines ſepeliri ciuitas illa coëgit, exempla permulta præbens,quo maxime præmio de ſe merentes ciues ſoleret afficere. Similẽ uitæ exitum Demetrius Phalereus ſortitus eſt, uitio ingratiſſimę ciuitatis. Quid loquar de Themiſtocle, cuius nauali prælio uirtus,claſſem Xerxis regis potentiſſimi profligauit,ex quo ſalus patriæ parta eſt, non'ne eorundem quos ſaluarat ſententia in exilio eſt defunctus? Idem exitus Alcibiadis ſummi ducis fuit, quem ingrata patria compulit in exilio mori. Horum pręclariſſimorũ uirorum caſus, ut uideor teſtãtur, aut miſe-

aut miſeros illos fuiſſe, qui tam crudelia fata ſortiti ſunt, aut miſeras ciuitates,quæ ſuos liberatores ac defenſores tam ingrata beneficiorum memoria carcerarunt,expulerunt,occiderunt. Nam quod Alexandrum inter eos nominaſti,qui ab hac conditione miſeriæ poſſet excipi,ille mihi miſerrimus omnium qui unquam fuerunt eſſe uidetur, ſiquidem crudelis,ebriоſus,ſuperbus, ſupra conditionem humanam elatus, ira feruens, orbis prædo deterrimus, amicorũ peſtis nefaria fuit. Quæ igitur cum tot uitijs felicitati ſocietas eſſe poteſt? Profecto nulla, niſi uitia uirtutibus æquare uelimus. Omitto Carthaginenſes,qui ſuos imperatores bellica uirtute præclaros aut expulerunt urbe aut in crucem ſuſtulerũt,quos credere uacaſſe miſeria minime prudentis hominis eſſe uidetur. Sed ne Romani quidem, quorum uirtutem tantopere ſcriptores extollunt, extra miſeriam hanc fuiſſe concedam, tantum erga ſuos autores,defenſores,propugnatores,ingrati,tam inter ſe turbulenti,tam ſuis peſtiferi ciuibus,tam iniqui uirtutis extimatores. Marcum Coriolanum,Camillum, tot Scipiones patriæ liberatores, aut iniquæ plebis ſententia ex urbe pulſos legimus,aut in carcerem duci iuſſos,aut uiolẽta peremptos morte. P. Rutilius uir optimus ac ſanctiſſimus, iniquiſſimo plebiſcito exulauit, qui poſtmodum reuocante Silla, redire in patriam noluit, dicens ſe non poſſe æquo animo in eam urbem reuerti, in qua plus arma quàm leges ualerent. Poſteriorem Catonem ſtoicæ uirtutis uirum, tum repulſæ ignominia Romanus populus,tum multis contumelijs notauit. Inuenti certe ſunt,qui Catonis faciem ſputis,caput fimo macularent,tanta populi Romani cura uirtutis fuit,quem multis ego de cauſis dicam fuiſſe miſerrimum. Nam quæ felicitas in eà uiguit urbe, quæ tum erga bene de ſe meritos ciues tam crudelis extitit, tum ſemper inteſtinis diſſenſionibus externisq; bellis ac cladibus quaſſata, ſuorum aliorumq; continua cæde, rapinis, ſpolijs, incendijs craſſata eſt: Ea tum ſemper miſeram uitæ rationem experta eſt,tum uero maxime,cum ciuilibus bellis dictatorum, conſulum, triumuirorum ſęuitia immanitateq; laceratur,cum ciuibus exhauſta clariſſimis, tot excellentium uirorum proſcriptione cædeq; defeſſa,tandem prædita libertate ad uniuſque imperium redacta,non imperatorum,ſed prodigorum deteſtandam crudelitatem paſſa corruit. Quid illi ciuitati miſerius accidere potuit,quàm M. Ciceronis cum dextra manu caput(unius ebrij edicto) conto affixum conſpicere,his roſtris, in quibus uir optimus patriæq; amantiſſimus Rom. Pop. ſalutem defendit ſæpius contra impetus ciuium prædictorum. Quid infelicius illi fuit urbi,quàm Octauij Cinnæ,Carbonis,Marij Sillæ, quàm trium portentorum non crudelitatem,ſed inſanam rabiem ciuium ſanguine redundantem,fuiſſe multo tempore in ſuam perniciem perpeſſam. Dicant cæteri atq; opinentur ut uolunt Cæſarem Auguſtum, in quem plura quàm in alium quempiam dona fortuna congeſſit, nunquam concedam fuiſſe felicem. Ego

hominum, ciuium, patriæ reipublicæ Ciceronis proditorem, qui arma pro salute publica accepta in nefariam illius seruitutem cõuertit, qui libertatem patriæ abstulit, qui Ciceronem uirum sanctissimum de se optime meritum parentem patriæ, regnandi gratia Antonio trucidandum concessit, qui sęuitia plus quàm tyrannica usus, ac occidendis trucidandisq; ciuibus defessus, satietate modum proscriptionibus fecit, miserrimum fuisse contendam. Missos facio reliquos triumuiros qui quàm felices extiterint & uitæ turpitudo, & infelix miseræq; uitæ exitus declarat. Hoc sanè asseram & illam urbẽ nunquam effugisse eam quàm dico communis miseriæ calamitatem, & unicum tantum tot seculis in ea Q. scilicet Metellum habitum esse felicem. Verum si tanti uirtutem facimus, ut ea sola nos eximere ab omni miseriarum seruitute possit, & uirtute quoq; uacuos, hoc est malos & uitiosos miseros esse necesse est. Non enim parua uidetur miseria, carere uirtute, flagitio & turpidini deditum esse. Misera est igitur omnis peccantium uita, nullusq; morbus est animorum ęgritudine perniciosior. At uero omnes fermè malum hoc quod est perniciosissimum uexat. Miseros ergo improbos esse omnes necesse est. Et quidem quàm late pateat nequitia nosti, quanq; sint in promptu uitia, & quàm undiq; in nos incursent, quibus quãta difficultate obsistamus, testis est uita nostra tum sceleribus, tum flagitijs plena. Nemo uitijs sine nascit inquit Horatius, optimus ille est qui minimis urget. Itaq; fatendũ uidet, cũ omnes in uitio sint, eos & miseros esse. At uero uitã nostrã uniuersam distrahi uitijs agitariq; palã cõspicit. Ardet alius auaritia, alius luxurię addictus est, hic seruit ambitioni, alteri superbia dominat. Hũc torquet cupiditas dominãdi, alius odio atq; inuidia laborat: Quosdã alienis imminere opibus, nõnullos quæstui & cumulãdis diuitijs inseruire uidemus. Sũt quos paupertas ad mala impellat facinora. Sũt qui uarijs uoluptatũ illecebris capti à recta uia detorqueant. Sunt instar quidã Tantali, qui in affluẽti rerũ copia neq; famẽ, neq; sitim ꝓpulsent. Videre licet quosdã ad illa adipiscenda superfluis incũbere laboribus, quæ parta postmodum maiori molestia afficiant possessores, ut satius fuerit futurum, sua illos spe frustratos fuisse, quàm quod cupierint adeptos. Omni studio quærunt illa potissime, quæ cum difficultate potita difficilius teneantur. Quid est enim stabile, tam firmum, tam solidum in his quorum nobis usum fortuna concessit, quod non eius uis ac libido dissipet atque euertat? Omnia hæc illius arbitrio reguntur, nulliq; se tantum largituram pollicetur, quin tantundem se minetur cum libuerit ablaturam. Quare tam lætandum est his, quæ mutuo dedit utenda nobis, quàm semper metuendum, ne cum uoluerit cogaris amittere. Labuntur humana semper ac fluunt, nunquam in eodem statu permansura. Ea conditione natura constituit singula, ut in occasum atque interitum uergant. Illorum qui uulgo felices putantur, si cogitationes & curas inspexeris interiores, inuenies profecto

Vitiorum gẽneralitas.

inanem

inanem hanc externorum speciem bonorum & umbratilem pompam multis ac uarijs anxietatibus circumuentam. Rectissime scripsit Horatius: Non enim gazæ, neque consularis Submouet lictor miseros tumultus Mentis, & curas laqueata circum Tecta uolantes. Hi sunt potentiorum hospites, quorum in atrijs & cubiculis sedem sibi elegerunt. At ubi illi adsunt raro quies animi, aut curarum portus, aut ulla felicitas habitare consueuit, plus decoris habere uidentur quàm uoluptatis, quippe quæ tanquam ad theatri, aut porticus ornamenta sunt mutuo ad ludos celebrandos commodata, quę reddere sit necesse ad alterius uoluntatem. At quo plura ex huiusmodi rebus possides, quoniam fortunæ satellites uidentur, eo maiori ne repetantur torqueris cura. Ipsimet qui fortunæ bonis fruuntur, sæpius uerbis exprimunt, quàm anxius sit eorum animus, quàm suspensus, quàm pauidus ad incertos atque improuisos casus. Nam quàm felicitatem prędicare possent hæc fucata fortunæ munera? Durissima quidem res est egestas quàm rerum copia præcessit. Nam quod illos extra miseriam putas, qui donis fortunæ florent, uide ne secus res sese habeant. Felices extimantur qui opibus excellunt, qui exuberant copijs, qui facultates amplas sunt assecuti, qui imperia ascẽdunt, quibus uxor & optata proles data est. Hæc profecto summe sunt uoluptati dum adsunt, sed incerta sunt temporis dona, & auxilia eorum tutela uidetur. Nullus præterea adeò diues fuit unquam, qui suis modum statuerit cupiditatibus, qui non concupierit quæ fierit q; maiora. Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit, earum sollicitudo inquietam reddit uitam & turbulentam. Pauet enim animus futuri sollicitus, cum semper inter spem metum q; uersetur, & ad omnem auram expauescat. Mihi uero hi qui appellantur felices, eo cæteris miseriores uidentur, quo maior peccandi libertas est illis concessa. Nouimus ipsam male agendi licentiam peccatis locum præbere. Vnde notum est prouerbium: Nos licentia fieri deteriores, probatissimam q; esse illam sententiam. Vtile esse ut nequid nimis: Quis enim in diuitijs, opibus, rerum opulentia, in ampla fortuna à turpitudine, à scelere, flagitio abstinet? Quis horum in suis dictis factis q; rationem habet officij? Quis uirtutem sequitur? Quis illius paret institutis? Magna profecto probitatis solitudo apud eos esse consueuit, maxima uitiorum frequentia. Vt uero reges, principes & potentes uiros missos faciam, quibus libido est pro uirtute, quorum q; de infelicitate in quodam meo libello differui. Vt omittam militiam sequentes, quorum uita omnibus inquinata flagitijs, nil miserius, nil infelicius esse potest. Vt opifices quoq; omnes quibus fraus magis quàm opera opitulatur. Vt illos insuper, qui doctrinam suam in quæstum traducunt, qui lucri causa ius in iniuriam uertunt, ut inquam huiusmodi homines pręteream, quorum exercitio uitę miseria annexa est. Quid uulgus hominum stolidum, atque ignauum, rationis expers, quod beluarum more uidetur ad pastum

procreatum esse, non'ne fateberis in eo stulticiam, infelicitatem, miseriam sibi domicilium elegisse? Ad nequitiam sanè prona est eorum uita omni uirtute post habita. Quare necesse est, cum uirtus sub uulgi consortio proscripta uideatur, miseram esse hanc eius uitæ conditionem, ut si recte quorumuis mortalium deprauatam naturam & mores peruestiges, nullus ab hac uitæ miseria liber esse censeri queat. Hic paulùm subridens Cosmus, cautus in quit sis Poggi, ne hi nostri qui religioni dicuntur dediti, & hi præsertim qui publice paupertatem ostentant, qui'q; se normam euangelicam sequi dicunt, te in iudicium uocent, asserentes non rectam aut ueram esse tuam sententiam, cum eam uitam uiuant, cui nulla in re fortuna dominetur. Abiectis enim illius bonis, neque de crastino ut aiunt solliciti, libere, quiete, beate, uitam degunt, procul ab omni miseria remoti. Multos afferent sanctos ac beatos uiros ex eorum ordine profectos, in quibus nefas sit putare aliquem aditum ulli miseriæ datum. Nam qui præceptis dei inhærentes spiritu sancto aguntur, in beatorum numero & uiui & mortui sunt habendi. Magna est (ut nosti) religionum uarietas, magna in illis hominum multitudo, ex quibus reperies plurimos & nostra & superiorum memoria, quibus dei benignitas æternam gloriam est elargita, ab his certe abfuit omnis infelicitas. Nam si ea fortunæ arbitrio à nobis sua repetentis, omniaq; uersantis oritur, hi profecto qui ab se fucata illius munera abdicarunt, in tuto uersati, cum in castris uirtutis sua præsidia collocassent, gloriæ cœlestis sunt participes facti, qui nedum miseri non fuerunt, sed multos ab hac humanæ uitæ miseria uerbo & exemplo liberos reddiderũt. Itaq; palam constat hanc tuam naturæ miseriam non esse omnibus cõmunem, cum eius rei quæ sit naturalis oporteat omnes participes esse. Tum ego, nolo inquam Cosme, in eorum descendere certamen, quos dixisti dedicatos religioni. Nam & eorum natio maxima est, & ad lacessendum parata, contra me præsertim, quos se illi putant in quodam meo libello contra hypocritas æditum læsos, sed hanc prouinciã Matthæo relinquam, cuius summa autoritas est & prudẽtia, & quid de ipsorum infelicitate opinetur liberã sententiam feret. Video Matthæus inquit, & hanc aciem mimis ualidam à te subterfugi, & tibi cum multis ex eis iucundam consuetudinem esse, scio te uereri, ut quis eorum de quibus recte sentis, se existimet à te offensum, sed uera loqui unicuiq; licet. Quamuis Terentianus ille dicat, obsequium amicos ueritas odium parit. Proferam igitur postquam hoc onus in me reijcitis, quid mihi de eorum religiosorum felicitate uideatur, qua in re certus sum, doctos, sapientes, probos, aut aliqua præditos uirtute mecũ esse sensuros, reliquam ueluti rusticam atq; ineptam contemno. Horum tamen maxima pars absq; ulla difficultate fateretur suam uitam multis ascriptã miserijs, ut quibus alieno & appetitui & arbitrio, quę rari æquo animo sustinẽt, sit uiuendum. Verum non ego tibi ut antea testatus est Poggius, de uno aut altero

Contra monachos.

aut altero cultui religionis dedito loquar, sed de cõmuni omnium, quæ quidem durior mihi uidetur conditione. Scis aquam naturam frigidam esse & tamen calidæ quædam reperiuntur, sunt etiam absq; ullo sapore, maris tamen salsa est, quædam uero amaræ, aut dulces, prout regio per quam labuntur. Qualis natura sit forma hominis, nullis sanę mentis ignotum est. Nascuntur aliqui tamen aut bicipites, aut manci, aut duplicatis mẽbris, aut corpore debilitati, aut demptis digitis, aut multiplicatis. Neq; uero ista ueluti monstra naturam immutant omnibus communem. Itidem omnis nostra natura infirma est, debilis, languida, uarijs morbis, tum animi, tum corporis corrupta, sensibus subdita, quibus cum Apostolus Paulus sibi bellum continuum esse scribit, & legem quandam legi mentis repugnantem, ut non quod uelit faciat, sed quod nolit. Si ergo uas electionis, quem Deus segregauit in Euangelium suum, quo cum loquebatur Christus, à deo naturæ legem, hoc est sensus nostros, & uarios animi morbos sibi querebatur infestos, ut quod nollet, facere cogeretur, quid de hac humanæ fragilitatis massa legi subdita peccati dicemus? Non'ne fatendum est ab ipso ortu nostro humanam naturam, infelicitatem & miseriam contraxisse. Quam si euitare ita difficile Apostolo uidebatur, ut diceret: Quis me liberabit à misera corporis seruitute? quid cęteris accidet, qui carnis mole oppressi, qui animi perturbationibus cedentes, sceleribus oppleti, rationis inscij, absq; uirtute uitam ducunt bestiarũ ritu? Certe iudicandum est eos esse miserrimos. Fateor plures fuisse & esse, quos sibi elegit Deus in hac uita & in futura beatos, uerum non mutant isti naturam humanam, aut fragilitatis nostræ conditionem, sed omnes superant non suis uiribus, sed altissimi gratia, quas Apostolus querebatur difficultates. Paruula est ista felicium portio, si uniuersum hominum respicias genus. Vna hirundine ut ait Aristoteles, nequaquam designatur æstas. Quemadmodum astrologi terram hanc omnem instar puncti ad uniuersum cœli ambitum esse uolunt, ita illi quos beatos fatemur minus quam instar puncti reperientur ad multitudinem cæterorum. Nam quod religioni dicatos attulisti, qui se asserant ab omni miseria remotos, ob hoc ipsum miseros duco, quod non sentiant miseriam suam. Pernicios enim cẽsetur morbus, qui stupida & non sentientia membra reddit. Do tibi multos ex eis esse, quos propter uitæ sanctitatem, propter ingenium & doctrina nunquam miseros appellarem. Religiosos quoq; necessarios puto ad tuendam & conseruandam fidem, cum plurimum proficiant in populis ad uitia coërcenda, ac uerbo & exemplo sint uelu ti fidei nostrę propugnaculum. Sed in tanto diuersarum gentium conuentu, in tam uaria immensaq; hominum turba, si bonos à malis segreges, si doctos ab indoctis, si à sapientibus stultos, si à sollertibus ignauos, hinc reperientur quos probare queas, illinc quos quidem improbos ingens hominũ uulgus occurret, ignobile ac superstitiosum, quos si uacare uitæ miseria opineris,

Religiosorum miseria.

uide ne longe decipiaris. Horum ſecula pars ab reliquorum conſuetudine, fugit conſulto multitudinem quæ inopiam contemnit, frigus fugit, calores euitat, ſitim ac famem & reliqua uitæ incommoda declinat ob amorẽ Chriſti, qui felices, an miſeri ſint, uiderint ipſi, qui nudi, nullis contenti ueſtibus, nulla ſimulatione fucati reddituri ſunt in alio orbe ſuorum operum rationẽ. Videmus tamen nonnullos ex eis ad Romanam curiam accedentes optimis equis uehi, larga manu ſumptus facere, polliceri ac largiri multa, ut poſſeſſiones, quibus uitam ducant copioſiorem procul ab omni moleſtia longinquam quacunq; ratione augeant. Eſt aliud genus eorum qui ſe appellãt mendicantes, quanquam uideantur potius alios mendicos reddere ex cæterorũ ſudore uiuentes, ipſi omnis laboris expertes. Ex his ſibi nomen quidam obſeruãtiæ indiderunt, quibus omnibus quæ felicitas tribui poſſit ignoro. Hoc unum ſcio, maximam partem horum qui ſe Minores appellant, & ſibi hoc nomen obſeruantiæ præcipue uſurpant, ex agreſtibus opificibus, mercenarijs deſidioſis eſſe confectam, quibus non ſumendæ religionis aut uitæ ſanctitatis, ſed laboris declinandi præcipua cura fuit, plebs ampulloſa, magis faſtui & oſtentationi, quàm uerę uirtuti dedita, quæ ſe adeò ſanctam putat, adeò immaculatam, adeò uitæ perfectæ, ut nihil ſibi abeſſe putent, quo minus beati eſſe uideantur, ſe quidem magni exiſtimant, cæteros contemnunt, adeò ſuperbia elati, adeò inflati faſtu, ut etiam ſuo capiti iam multis conſtituto ſeculis quandoq; aduerſentur, cum illud ſuis meritis inferius uideatur, neq; dignum cui debeant parere. Qua opinionis peruerſitate omnem rerum publicarum ſtatum conuelli atque euerti neceſſe eſſet. Si quidem non ſemper ad bonos & optimos uiros dignitates, magiſtratus, officia, imperia deferuntur. Opinantur illi uilem ac ſordidam ueſtem, uile indumentum, pedes ligno ſoleatos, demiſſum ab humeris caput, contortum collum, pallidulam faciem uirtutis eſſe ſigna ac ſanctitatis. At illa ut plurimum ſolent eſſe inanis gloriæ irritamenta. Faterer felices eſſe illos, ſi tales eſſent quales uolunt uideri, ſed longe interior uita diſtat ab oſtentatione. Seditioſi quidam, ſeruientes ambitioni, importuni, maledici etiam in ſuæ profeſſionis uiros ſæpiſſime deprehenduntur. Vt nuper Peruſij accidit in eorum generalis capituli celebratione. Huiuſmodi tu homines felices ne an miſeros cenſeas ignoro. Ego autem arbitror omnes illos, quorum mores ab eorum inſtitutis diſcrepant eſſe miſerrimos, neq; attingere illam partem felicitatis, niſi quatenus fallendo & decipiendo populum ſe felices putant. Ne autem uidear cum hac multiuaga gente inane bellum gerere, & ne eos prouocem ad maledicentiam linguæ, ſinamus illos in ſua felicitatis opinione tabeſcere. Probo igitur Poggij ſententiam meq; eos quos opinaris excipio ab hac miſera uitæ huius conditione, proſpicio enim nos illi ſubditos eſſe ea lege, quæ ab ipſo orbis exordio ſingulis naſcentibus eſt data. Orti ſumus ut noſti ad labores uitæ uarios, ad

Mendicãtium miſeria.

incommoda

incommoda, languores, pericula, morbos, ægritudines, in qua ueluti tempeſtuoſi importuoſiq; maris ſint nobis diuerſa rerum naufragia ſubeunda. Nulla præſentis temporis quies, nulla facultas ocij, nullus à curis uacuus dies datur, nulla laborum intercapedo, ut planè ſecundum Terentij ſententiam affirmare liceat nos eſſe ad miſeriam natos. Tuipſe noſti Coſme, quem cæteri beatum putant hoc ætatis longo curriculo, quæ te cogitationes, curæ, moleſtiæ, perturbationes animi conculcent, quæ tibi detur ad quietem uacatio, quanto tempore tibi uiuas. Neſciunt alij quàm ſit ſollicita magnæ tutela felicitatis, quàm dubia, quàm anxia illius conſeruandæ formido. Ignorat populus quantum in Re Pub. poſſit inuidia, quantum ſit uirtutis odium apud multos, quanta æmulatio improborum. Externa plebs conſpicit, quæ magna ex parte ſunt ſpecioſa, clientelas, ueſtes, apparatus, domeſticos, lautam ſuppellectilẽ, argenteam menſam, longum ſeruientium agmen, ad quæ omnes ore patulo inhiant, tanquan in his ſit felicitas cõſtituta, ſed non uidentur neq; conſpiciuntur interiores calamitates, occulti morbi, & uulnera ſecretiora, quæ animum miſerum reddunt atq; infelicem. Romanus ille ciuis cum repudiaſſet uxorem, multis id factum, quod fœminam pulchram, honeſtam, probam, ut uidebatur ab eo dimiſſam culpantibus accuſarent, oſtenſo quem in pedibus geſtabat calceo, petiuit nunquid his aptus eis & pulcher uideret? Annuentibus illis, at ſolus inquit, noui qua me pedis parte premat. Sic eſt profecto, non ſunt omnibus eorum qui beati putantur nota cum animi, tum moleſtiores curæ, tum mentis perturbatæ motus, qui corda illorũ tanquam uultures Titij iecur exedunt in continuum cruciatum. Tum Coſmus: Scio inquit Matthæe pluribus difficultatibus eſſe implicitam uitam noſtram, ut quæ ſemper defatigetur certamine uitiorum. Scio difficillimum eſſe ratione ſuperare fortunã, animiq; grauitate & ſapientia repellere angores ac moleſtias imminentis. Sed noui etiam uiros ſapientes nunquã miſeros eſſe, quippe cum uirtus nulla ſocietate coëat cum miſeria, ſed eã procul abijciat ac repellat. Multas affers huius uitæ moleſtias atq; impedimẽta & cum uitijs concertationes, à quibus cõtinuo oppugnamur. Vexant, ut ais, homines pluribus tum animi, tum corporis ægritudinibus, quibus maiori ex parte noſtra imbecillitas cedit. Verum non natura, ſed uitio noſtro & morũ peruerſitate omnis huiuſmodi miſeria eſt contracta, ut non mirum ſit, quorundam male inſtitutam naturam ſic miſerię cauſam extitiſſe. Quare paucorum culpa non uidetur mihi ad commune genus hominum referenda. Hæc cum dicta eſſent, tum Matthæus. Probatur mihi ſanè inquit Poggij ſententia, & tua oratio Coſme uidetur ſatis facile refelli poſſe, dictum enim eſt prius, non propterea tolli communes ærumnas, quoniam pauci ab hoc genere ſelegi poſſent, apud quos nulla infelicitas, aut miſeria reſedit. Donum ingens certe id dei fuit, ſi qui hanc imbecillitatem humanam animi uirtute uicerũt.

Miseria fundamentū uitæ mortaliū existimo

strae.

Sed ut eloquar quod sentio, sedem ac fundamentum uitæ mortaliū existimo miseriam esse, eamq; longius euagari, ac radices suas altius fixisse, quàm multi forsan opinentur, de qua si libet addam pauca superioribus, quæ in hanc sententiam quadrare posse uideantur. Placet inquit Cosmus, & huius diei reliquum his sermonibus transigi malo, quàm uerbis multorum qui mihi sunt sanè sæpius propter earum importunitatē molesti. Incipiamus à leuioribus Matthæus inquit, ut postmodum ea quę maiora uidentur aggrediamur. Primum uero ut tenuiora paucis agantur, consideremus ætatis nostræ, in qua huius miseriæ maxima reperientur argumēta, imbecillitatem ac uarietatē.

Infantia. Pueritia.

Infantia, pueritia, pubertas, adolescētia, non'ne cum stulticia, lasciuia, impudentia, incontinentia redundent, sunt miseria plenæ? Quid harum ætatum uita differt à beluis: Nullo consilio, nulla discretione, nulla prudētia utuntur, ducuntur illi à senibus uarijs subiecti passionibus, tantum à ratione deuij ut haud procul distent ab insania. Harum ætatum ineptias, ludos, lasciuias, iracundiam, mores, iocos, uarios appetitus, libidinem ipsemet paulùm ætate firmati admirantes damnant. Pudet eorum reminisci quæ superioribus annis ætas imbecilla permisit, eiusmodi ætates naturæ ipsius uitio mancas ac debiles, cum nullius rei usui sint, in summa miseria uersari existimamus. Re-

Adolescētia.

cense ut quæ diximus notiora fiant, mores & uitam adolescentum, quorum ętas rationis ignara, ut plurimum uitijs demersa iacet. Scio eos uoluptatum malarumq; cupiditatum sectatores recta consilia & monitores aspernari, scis eos ad omne facinus & turpitudinem promptos, prodigos, sumptuosos, superbos, lasciuos, contumelioſos. Plurima sunt illius efferuescentis ætatis uitia, quæ in omne malum facinus erumpant. Virorum ætas diuersis studijs di-

Virilitas.

stracta, impellit animum ad pecuniam cumulandam, ad ambitionem, clientelas, honores, magistratus, imperia, gloriæ cupiditatem quas, propter res mente sunt semper uarias, instabili, inquieta, anxia, nouas res appetētes, tum inuidia, tum æmulatione uexantur, ut eorum uita nihil differre uideatur ab illius inquiete, qui apud inferos continua rotæ uolutatione torquetur. Quæ

Senium.

senium sit felicitas iam ipse nosti, qui eius damna experiris. Multa inquit Horatius senem circumueniunt incommoda, plurimęq; illam circunstant imbecillitates, queruli enim sunt, difficiles, morosi, timidi, ut qui credant omnia sibi elementa defutura. Excusat Marcus Tullius senectutem, neq; eius incommoda attribuit ætati, sed hominum culpæ, propter ante exactam uitam, tamen paucos in tos seculis tolerabiles affert senes, quos si reliqua cessarent omnia, morbi tamen & corporis debilitas, quibus illa ætas afficitur, redderet miserrimos. Recte Terentius noster scripsit, ipsam senectutē morbum esse.

Decrepita ætas.

Decrepitos præterea, quorum miseria nota est, ut reliquos postponā huius ætatis difficultates, uita certe illorum infinitis penè confecta molestijs, tam suis odio est quàm alienis, ut solū doloris & laboris particeps esse uideatur.

Contemptui

Contemptui est præterea omnibus, propter multos illius ætatis defectus. Vis scire omnes uitæ gradus nobis tanquam miseris improbari? Puer infantum ineptias contemnit, adolescens aspernatur puerorum ludos. A uiris adolescentum studia culpantur, quibus aucupandi, uenandiq; exercitium & effusi sumptus ac patrimoniorum calamitas habentur uirtutis loco. Senes uirorum annos ut sollicitos, inquietos, rebusque superuacaneis deditos, ut uiuendi inscios redarguunt. Decrepitus obiurgat senem, ipse eodem modo pressus, ueluti præter modum curiosum & sollicitum futuri. Singuli anni superiores uirum decrepitum, ut stolidum ac repuerescentem, nulliq; rei utilem derident. Ita nulla uitæ pars, si communem spectes naturæ conditionem, cum quælibet merito reprehendi possit, miseria caret. Siquidem nosmetipsi omnes illius partes uelut rerum ignaras atq; infelices accusamus, tam contrarijs inter se studijs certantes. Ipse Cicero in Tusculanis suis disputationibus ait, cum uirtutem laudasset: Huic inquit incipio sententiæ diffidere, & humani generis imbecillitatem fragilitatémque extimescere. Verebor enim ne cum natura corpora nobis infirma dedisset, hisq; & morbos insanabiles & dolores intolerabiles adiunxisset, animos quoque dederit, & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestijs implicatos. Hæc Ciceronis uerba nihil aliud prædicant nisi miseria uitæ communem, cui omnes quasi lege naturæ subiecti sumus. Sed quid in particulis uitæ huius enumerandis inuoluor? Omnis uita flebilis atque misera est, uarijsq; calamitatibus confecta. Pauper plurimo sudore, summo studio, magna cura, opes ac fortunas quærens efficitur diues, ascensum sibi magna sollicitudine ad felicitatem parans. Diues qui & opulentus cum euaserit, in paupertatem descēdit, rem usu miseram ac pondere acerbam. Videmus potentes à rerum statu deijci, extolli infimos. Hic exul à patria bonis omissis orbem uagus atque egens (quo nihil est miserius) pererrat. Alius in patria residens, aut fortunis, aut uita priuatur. Sunt qui ex desperatione quadam uitę melioris, aut laqueo, aut ueneno, aut gladio sibi mortem consciscant. Alium latro spoliat, aut occidit, plurimi bello, peste, naufragio, flamma absumuntur. Hic uxorem concupitam, liberos, fratres, coniunctos, amicos amittit, hic oculorum lumine, hic ualitudine priuatur, quidam membro debilitantur corporis, quibusdam carcer attulit finem uitæ. Multi ad senectutem extremam usque perducti, ætatem tam longinquam quandoque detestantur, appetentes mortem. Quid morbos infinitos ferè recensеam, quibus humanum genus subijcitur? quā uarij, quàm graues, quā crebri, quā infesti nos inuadant teipsum testē cito, cui podagra fuit diutius molesta. Plures oculorū lippitudine, multi stomachi, laterumq; dolore afficiuntur, paucos usque ad senium bona ualitudo comitatur. Sexcenta sunt corporum nostrorum damna, quibus ad miseriam perducamur. His adijce animorū uitia, quæ plura

sunt, &

sunt,& multo quàm corporum pernicioſiora. Vides hominũ diſſidijs, que relis, controuerſijs mentes noſtras ad mutua odia compelli. Vides quanta ſit uindictæ libido,& ad quę facinora mortales quondam excitarit. Lege antiquas tragœdias: Atreum, Thieſtem, Medeam, fraternas cædes,& bella ciuilia. Lege Ouidij ſententiam, non hoſpes ab hoſpite tutus: Non ſocer à genero, fratrum concordia rara eſt. Scimus filios parentum iuſſu, parentes filiorum crudelitate, fratres inſidijs fratrum regnandi gratia necatos. Legimus uiros ab uxoribus interfectos, fœminas uirorum præcepto interemptas, Materne crudelitatis in filios,& item filiorum ſceleris in matres, teſtes ſunt multorum facinora nota uobis. Quapropter totius orbis una eſſet tragœdia conficienda, ad exprimendam communem hanc humani generis calamitatem.

Amoris malũ. Quid loquar de amore, re admodum mortalibus neceſſaria: Non'ne multos aut omnino perdidit, aut uarijs damnis atq; angoribus afflixit? Reperti ſunt olim quibus amoris impatientia attulerit cauſam mortis. Leandri cæterorumq; fabulas omittamus. Quidam noſtro ſeculo, cum deſiderium amatę nequiret diutius ferre, ante fores eius laqueo ſe ſuſpendit. Multa cogit amor

Inuidia. perpeti, cuius ſubditi arbitrio ſumma in miſeria uerſantur. Inuidia uero & emulatio, quàm multos & fortuna & uita euerterint ſatis conſtat, ingens malum & late in regum & principum & tyrannorum præſertim domicilijs diffuſum, quos apud quid poſſit liuor, quid ue detractio, quid ęmulatio, quid calumnia inuidiæ ancillæ peſtiferæ, illorum docent caſus, quos dominantium libido proſtrauit. Miſſos facio Barbaros, à quibus innumera crudelitatis exempla reperiuntur. Apud noſtros quoq; infinitas penè ſtrages hominum excellentium inuidia ædidit. Seianum legiſtis, orbis alterum ferè principem, Tiberij Claudij abſentis unico edicto laceratum. Hadrianum imperatorem ad cætera principem humanum ac ſapientem, adeò fidem præbuiſſe detractoribus tradunt, ut multos quos ad ſummum prouexerat, ad leuem calumniatorum auram de ſtatu rerum incognita cauſa deijceret. Valentis ac Valentiniani immanitas fuit, ut ad paruas ſuſpitiones ab inuidis excitatas, ſtragem quandam uirorum excellentium inuexerit. Quapropter non imperiũ eorum, ſed crudelis ac nefaria carnificina potuit extimari. Non recẽſeo quæ alter Tiberius, quæ Nero, quæ C. Caligula, quæ Vitellius, Domitianus, Antonius, reliquiq; crudelitate inſignes, non imperatores, ſed lacuſtæ & hominum portenta aduerſus innocentiam, inuidiæ & delatorum culpa patrarint. Longam enim orationẽ requirerent. Hoc certe notiſſimũ, multos ob aliquã tyrannorũ ac principũ ab inuidis iniectam ſuſpitionem eculeo diſtentos, uarioq; tormẽtorũ genere cruciatos, doloris impatiẽtia mortẽ uitę prætuliſſe. Nihil eſt homini periculoſius, quã principis maliuolẽtia. Non em̃ deſinit quę cœpit, ſed mala facinora peioribus accumulat, ut recte uideatur egiſſe. Nam quem odiſſe cœpit, perire expetit, neq; ullus ueniæ aut innocẽtiæ dat locus,

ut miſerri

ut miſerrima ſit eorum uitæ conditio, quos maiorum libidini obnoxios fortuna fecit. Præſtantibus certe uirtute uiris, maxime timendi ſunt reges, quibus (ut inquit Saluſtius) boni quàm mali ſunt ſuperiores. Videtis igitur quanta mala ſecum portet inuidia, quam ſit pernicioſa, quam fallax, quã multos tradiderit neci. Efficiã profecto Tullius inquit, ut intelligas homini nihil tam timendum eſſe, quàm inuidiam. Occulte enim fallit, ſurrepit in animos hominum beniuolẽtiæ ſignificatione, ſeducit audientes in aliorum perniciem, cum maior hominum pars aures patulas calumniatoribus præbeat. Quid loquar de luxuria, quot homines peſſundedit? Ea cum multiplex ſit, multorũ cauſam præbuit malorum, quæ enumerare difficile eſt, ſed in uſu ſunt quotidiano ante oculos expoſita. Huic qui indulgent, cum procul abſint à ratione, uidentur eſſe miſerrimi. Perniciоſius malum cenſetur auaritia, quæ quãmultos occupet mortales, ipſi quotidie perſpicimus. Hoc uere uideor poſſe dicere, nullum eſſe uitium execrabilius auaritia, nullum deterius, nullum generi hominum pernicioſius, de quo quoniã eſt alio in loco à me diſputatum diligentius, non ero longior in eius nequitia recenſenda. Qui tamen eo morbo tenentur, miſeram & Deo odibilem uitę conditionem ducunt. Transfert enim homines tanquã Circes pocula in portenta pernicioſiſſima, cum nihil tam ſit contra communem, ad quam tuendam nati ſumus, utilitatem, nihil tam contra naturam, quam auaritia. Quid referam rem nefandam, qua mentes hominum maxime perturbantur iram? quæ nulli rationi parens, quo furor eius ducit proficiſcitur. Si quis eius perniciem immanitatemq;, & ueluti ſubitam procellam ac pernicioſam uelit inſpicere, legat Senecæ libros quos de ira cõſcripſit, intelliget certe quantam perniciem generi mortalium id uitium, cui qui ſubditus eſt, nil à dementi diſtat, importarit. Ob eam cauſam non ſolum ſingulos homines, ſed urbes quoq; & gentem uniuerſam iræ atrocitate reperias deletas. Hanc inſanam mentis perturbationem, quis non recte dixerit, & execrandam & miſeram eſſe? Non enim tantum quos occupauit reddit miſeros, ſed eos inſuper quos aduerſus permiſit ſua frena licentiæ. Multi deſcribuntur à Cicerone noſtro animorum morbi ac perturbationes, quæ hanc noſtram fragilem conditionem ſumma miſeria circumuallatam premunt. Nemo eſt quin libidine, aut lætitia, aut metu, aut ægritudine, aut alio morbo animi aduerſo rationi detineatur. At uero qui huiuſmodi aliqua perturbatione afficitur, ut eas recipiat neceſſe eſt quæ ſunt illi contiguæ atque annexæ. Quod ſi ita eſt, quis poteſt hac naturæ conditione natus, ut alicui ſubijciatur perturbationi eſſe non miſer? Videte quid Tullius in tertio Tuſculanarum diſputet libro. Ait enim: Niſi ægritudinem exuimus, ſic ut abijciamus, miſeria carere non poſſumus. Præterea ſi perturbationes animi, quas appellat morbos, in omnes, præterquam in ſapientes ut ait cadunt,& in quos deſcendunt inſanos reddunt, nullus autẽ eiuſmodi ſapiens

adhuc

adhuc est repertus,relinquitur,omnes qui non sint sapientes insanos ac miseros esse.Hi enim sani dicũtur,quorum mens nullo metu quasi morbo sit perturbata,sed hos nullos reperies,ergo miseri sunt omnes necesse est.Illa quoque eiusdem egregia est sententia, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non possit,nullum fore miseriarum finem.Sed nostra palàm est imbecillitas,nullos à philosophia ut sanẽtur quærere,igitur miseri omnes sunt extimandi. Verum ita nostra hæc miseria eminere uidetur & ab omnibus conspici, ut nulla philosophia ad hoc probandum opus existat, quotidiana uita absq; ulla ratione nos admonet,mille uiuendi discrimina,quibus subijcimur præ se ferre,qualis,quàm infirma,quàm misera sit imbecillitas conditionis humanæ. Palàm est quoq; præter illa quæ retulimus, quot gula & uenter,quot aëris intemperies,quot morbi ad interitum rapiant, quot à bestijs, tum feris, tum cicuribus pericula nobis immineant, quot tendicula mortis nobis casus uarij moliantur.Nostra omnia breuia sunt,incerta,& caduca,nihil tam fallax est,quàm humana uita, nihil tam imbecille, nihil tam laboriosum,quam Seneca neminem accepturum putat,nisi conditionis illius inscius daretur. Vt & iuxta Euripidis illam sententiam: Optimum uideatur esse homini primum non nasci, proximũ cito mori, eius uersus à Tullio describuntur.Nam nos decebat cœtus celebrantis domum lugere, ubi esset aliquis in lucem æditus,humanæ uitę uaria reputantes mala.At qui labores morte finissent graues hunc omnes amicos laude & lętitia exequi.Ecce huius poẽtę sententia testis est, lugendam esse uitam, mortem uero exoptandam. Et quidem recte ut opinor sensit.Tot enim rerum casibus,tot fortunæ telis, tot uarietatibus temporum addicti sumus,ut durissima nobis uideatur data conditio infirmitatis. Non enim solum præsentibus affligimur malis, sed multo magis futurorum expectatione.Incerti quoq; temporis uitę,ratio quàm plurimum exedit mentem nostrã dubiam & incertam,quando,quomodo, qua lege sit ex hac uita migrandum.Lata quidem atq; inprouisa data est & multiplex ad interitum uia,unus tantum in lucem aditus.Recense oro diuersa maris terræq; pericula,uentorum, imbrium,tempestatum, ignis,fulminum discrimina,aquarum inundationes,quibus uita nostra ad incertum finem rapitur,nunc uno periculo, nunc altero ad exitum deducta. Singulis diebus noua,diuersaq; funera conspicimus. Singulis fermè annis noua deflendaq; dãna sentimus, ut hæc sola rerum eiusmodi cogitatio satis superq; satis uideatur ad nos continua miseria torquendos. Tum,ego possum testis inquã esse multarum calamitatum,quas ipse partim cõspexi, partim audiui,tum igne,tum incremento imbriũ illatas,ut etiam aqua & reliqua elementa sint nobis extimescenda. Vidi ego cum ex Britannia redirem Maranum oppidum ingens & opulentum in finibus Italiæ circa alpes positum, subita ui fluminis, quod inopinato excreuerat inundatione maxima ex parte cum incolis adeò deletum,ut

Aquæ malum.

tũ,ut nulla ædificiorũ uestigia supereſſent.Nostra insuper ætate, ut propinqua,licet parua, sed ad representandum quàm dico miseriam accõmodata, referamus, plures domus eius uillæ quàm Burgum campi nominant, fluuij prope decurrẽtis impetu noctu obrutę cum familijs solotenus dissipatę sunt. Memini cum puerulus essem, plura defunctorum corpora demersa limo in ualle Arni superiori fuisse reperta. Infantẽ quoq; in cunis delatum, qui fame interierat repertum,res deflenda profecto, & quæ regionis nostræ accolas ad luctum & mœsticiam cõmoueret. Miserum sanè uidebatur tot uirorum, mulierum, adolescẽtum cadauera partim à feris, partim ab auibus laniata in fluminis littore iacere semisepulta, ita exesa ut non facile internoscerentur. Cum essem in Britannia, miserabilem antea casum fuisse cognoui. In parte mari propinqua eius prouinciæ quæ Flandria appellat, fluit bis in die ac refluit mare etiam in paruis fluuijs sexaginta fermè infra terram miliaribus, adeò exuberante aqua ut maioribus nauigijs nauigabiles fiant. Maris incrementum, ne extra fluminis alueum euagetur, aggeribus incolæ continent. Altius enim quàm cætera multo excrescit mare. Vt nisi aggeres obstarent, maritimæ regiones habitari non possent,paludibus occupatæ. Accidit uero ut paucis antea quàm in Britanniam proficiscerer annis, uento maritimum fluxum impellente,aquarum ui disiecto aggere,omnis ad multa milia passuum uicina regio suffocaretur,multaq; hominum milia(cum nullum daretur refugiũ)cum omni pecore interirent.Qua ex causa diutius ea patria deserta cultoribus permãsit.Quid calamitosius, quid miserius accidere potuit,quã in tam repentinam,in tam improuisam, & in tam flebilem mortem incidisse tot hominũ milia,cum neq; parens filijs, neq; filij parentibus auxilio esse possent.Constat igitur cum sit nobis aqua ad uictũ necessaria,tamen multis perniciem pestemq; importasse.Nihil nobis igne salutarius natura concessit.At is quandoq; in nostram calamitatem uersus, multarum causam præbuit miseriarum.Paucis antea annis urbs Basilea nobilis iuxta Rhenum posita(ut antiquiora postponã) maiori nobilioriq; ex parte incendio conflagrauit. Vidi ego illac iter faciens adhuc urbis illius fumantia ædificia & domos in cinerẽ uersas.Oppidum inferioris Alemanniæ,cuius nomen non occurrit,ad id aliquando iter faciens conspexi egregium ac splendidum in medio lacus ædificatum,ad quod per longissimos aditur ligneos pontes, una æstate ignis absumpsit. Quo incendio multi uarij generis perierunt. Nocturno quoq; igne in urbe Gebenna tempore Martini quinti summi pontificis plurimæ egregięq; domus exustę sunt.Ipsi id conspeximus rem uisu miseram, & fletu dignam.Huius ignis calamitas adeò multos euertit bonis,ut postmodum uita inopi ac misera uitam degere sint coacti. Animantia singula spirando aëre ac respirando uiuunt,quo sublato,& uita omnis sublata est. Is tanquam uitæ mortalium minister adeò est utilis, adeò necessarius, ut facilius cæteris ele-

Inundatio Flãdriæ.

Ignis malum.

Basileæ incendium.

mentis quàm aëre careamus. At is persæpe nobis fit pernicioſiſſimus, cum aut famem, aut peſtem, aut morbos, aut uarias tempeſtates, quibus inopia afficimur illius intẽperies importet. Terra quæ noſtra dicitur mater, omnia nobis ad uictum, cultumq; corporis neceſſaria ſubminiſtrat. At ex eadem terræmotus, uenena, ferrum prodeunt, quo plures quàm ulla peſte reliqua occubuerũt. Gignit etiam multa in noſtram perniciem prompta, ut plus detrimenti quandoq; quàm commodi afferre uideatur. Quàm miſera igitur humanæ conditio uitæ eſt habenda, cum elementa ipſa nobiſcum bellum gerant. I nunc, & ſecuro ſi potes animo futuras, ut præſentes taceam miſerias non expaueſcas, cum ea quæ ad ſalutem noſtram fabricata ſunt cernas in diſcrimen perniciemq; conuerti. Improuiſa nos inuadũt mala, ſic grauia quandoq; ut ſumma nos miſeria lacerent etiam renitentes. Quid inopinatius dudum contingere potuit homini prædiuiti ac decrepito, quã mors filij repentina, qui aucupio intentus ictu fulminis expirauit. Vniuerſa ciuitas tam infelicem nobilis adoleſcentis caſum, et miſeri ſenis luctum ſqualoremq; deplorauit. In prætura patrij ſoli, quæ parua eſt, undecim homines hac æſtate fulminis ardor abſumpſit. Ad quindecim præterea homines propinquis in locis ſimili fulgoris incendio aduſti. Quid eſt igitur dubitandum, quin hæc noſtra tam fragilis, tam tenui robore pendens uita, tot tempeſtatibus, tot diris caſibus ſubdita ſit miſera extimanda. Adde his ſi libet fraudes hominum, furta, latrocinia, beluarum impetus, uenena, ſerpentum morſus, quibus multi periere. Audiui ætate noſtra quendam paruulum religioſum matutinis officijs intentum, araneæ necatum morſu. In Apulia paruula animalia araneis ſimillima, quas Tarantolas uulgo dicunt, diſperſa per agros, ſi quem momorderint in inſaniam uertunt. Singula ferarum genera ad exitum noſtrum parata uidentur, urſos, leones, apros, lupos, ſerpentum genus in noſtrum interitum cõſpiraſſe credas. Quid nobis tam familiare quàm canes: At eorum rabidos morſus nonnullos necaſſe uidi. Boues, quod tam utile, tam manſuetum uidetur animal, cornibus intulerunt mortem. Ab equis inſuper quod eſt genus utiliſſimum, nobis interitus imminet. Non eſt tam manſuetum, tam pacatũ animal, ut non ab eo aliqua peſtis redundet. Calor, frigus, ſiccitas, humiditas multis exitium uitæ intulerunt. Conſtantiæ nuper ubi generale concilium erat hominem intemperie frigoris mortuum equo inſidentem in publicum hoſpitium delatum conſpeximus, ita ſtantem ut uiuus uideretur. Obriguerant mẽbra ſingula, adeò ut corpus equo in hoſpitiũ deueheretur. Quoſdam prẽterea audiuimus in eius regionibus ſimili morte periſſe. Quã multa igit̃ & penè infinita nobis uitæ diſcrimina immineãt cõſpicitis, quę neq; ullo conſilio uitare, neq; prẽcauere prudentia, neq; uſu declinare datur. Cœlũ, terra, aqua, aër, ignis, homines, paupertas, beluæ, animorũ uariæ perturbationes nobis uitæ miſeriam moliuntur. Harum rerum moleſtijs quaſſati quidã, etiam

Terræ malum.

Fulminis malũ.

Beſtiarũ malũ.

Qualitatum malum.

etiam in patria mei ortus, quos noui, adeò illarum impatientes fuerunt, ut uitæ tædio laqueo finierint dies ſuos, ſatius ducentes, ſemel mori, quàm tot perpeti uitæ difficultates. Legiſtis Atticum Ciceronis familiarẽ morbi grauitate pertæſum, die quinto poſtquam cibo ſpõte ſua abſtinuit finiſſe uitam. Multi præterea dicuntur huius uitæ incõmoda morte uoluntaria effugiſſe, de quorum calamitate quis dubitet, cum intelligat mortem illos uiuendi moleſtiæ prætuliſſe. Quanti uero hæc uita quam tanti facimus ſit extimãda, aduertat qui uoluerit Ciceronis exempla, quæ poſuit in primo Tuſculanorum quæſtionum libro: Refert enim ut noſtis Cleobin & Bitonem Argię ſacerdotis filios, cum matrem curru, cui ipſi more iumenti ſubierant, ad ſacrificium duxiſſent, atq; illa precata deum eſſet, ut id filijs pro pietate præmium redderet, quod maximum homini dari poſſet à deo, cum matre poſtmodum epulatos, cum ſomno ſe dediſſent, mane mortuos eſſe repertos. Simili precatione Triphonium & Agamedem, qui templum Apollini ędificarant uſos ſcribit. Nam cum à deo pro mercede petiſſent id quod eſſet homini optimum, idq; Apollo ſe prębiturum reſpondiſſet, poſt eius diei tertium mortuos inuentos eſſe. Quàm præclara eſt igitur, quàm optanda huius uitæ ratio, mors præmij laboris, pietatis loco, tanquam uita potior ſit condonata. Nulli dubium igitur eſſe poteſt miſeram eſſe hanc uitæ conditionem, cui mors tanquam munus præcipuum præferatur. Nemo eſt mortalis (ut refert Cicero) quem non attingat dolor, morbusq;. Quæ ſi uera eſt ſententia, quæ inter morbos ac dolorem uita extimanda eſt: Profecto miſera atq; infelix. At dices, plures illam æquo animo conſtanti'q; perpeſſos, ſed quàm pauci eiuſmodi patientia præditi fuerint omitto. Scio dolorum ac morborũ uexatiões maximas eſſe, quæ noſtras mentes à ratione dimoueant, ſcio illas incitamenta ac fomenta eſſe miſeriarum, quibus ſi inopiam, ſi orbitatem, ſi exilium, ſi reliqua uitę miſeria uidetur, omnis (ut Seneca inquit) uita ſupplicium eſt, ſed ubi ſuppliciũ, ibi & miſeriam humanæ conditionis exiſtere concedendum. Quibus rebus perſpicuum eſſe cenſeo, ueriſſimam uideri debere ſententiam meam. Tum Coſmus: Quamuis uobiſcum aliqua ex parte conuenire poſſim inquit, non tamen hanc uitæ miſeriam tantum rerum naturæ & humanæ infirmitati, quantum culpæ noſtræ adſcribendam puto. Vbi enim noſtræ imbecillitatis nos obliuio cœpit, ubi fortunæ uarietatis, ubi caſus, ubi tẽporis incerti non uenit in mentem, in longum duratura æuum, mente atq; animo complectuntur à nobis. Conſilia noſtra traducimus in futurum tempus, & longiſſimam rerum ſeriem cogitatione ordimur: Cum interim, aut aduerſa ualitudo, aut mors improuiſa, aut fortunæ noſtra conſilia diſſipantis impetus inanes noſtras obrumpit cogitationes, tum curas incaſſum ſuſceptas culpamus, tum mala noſtra ſentimus, tum animaduertimus nimium nos fauore fortunę confiſos, tum cognoſcimus noſmetipſos prouocaſſe miſeriam noſtrã. Hic ego,

multa superſunt inquam, quæ copioſius dici poſſe uidentur ad meam hanc ſententiam comprobandam, ſed cum ſit hora diei tardiuſcula, ne forſan ſermonis prolixitate, tua uel ualitudo lædatur, in craſtinum ſi placet, uidetur reliqua diſputatio differenda, cum & plus ocij futurum ſit, & tibi magis accommodatum. Placet inquit Coſmus, diem craſtinum poſtmeridianum cõſtitui reliquæ diſputationi noſtræ, nam loquendo iam defeſſi ſumus, cras erimus paratiores. His dictis receſſimus eo conſilio, ut poſtridie reuerteremur.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI, DE MIſeria humanæ conditionis, Liber II.

SVPERIORI libro in quo de miſeria conditionis humanę pro modo ingenij à nobis eſt diſputatum, princeps optime Sigiſmunde, & hunc ſecundum adijciemus, ut & exemplis grauioribus, & rerum præteritarum memoria lucidior fiat noſtra ſententia. Qua in re à legentibus peto, ut cum nihil uideatur utilius, quàm hanc fragilem, communemq; uitæ noſtræ legem omnibus notam eſſe, quo magis cupiditas hominum ab inani rerum fortuitarum appetitu deterreatur, hoc meum differendi munus, non ad oſtentationẽ aliquam, ſed ad mentis exercitationem à me ſuſceptum eſſe arbitrentur. Satius enim exiſtimaui hoc parum temporis quod uacuum à negocijs datur, conſumere in rebus laude dignis, quàm inerti ocio ignauoq; conterere. Simul etiam excitabuntur aliqui forſan ad hanc ſcribendi rationem uberius ac doctius pertractandam, quod quidem multum conferre arbitror doctorum hominum ſtudijs & diſciplinæ. Nullius quippe uel philoſophiæ, uel alterius optime artis tanta progreſſio facta eſſet, niſi priores ſcriptores ſuis inuentis & reprehendendi & melius ſciendi materiam præbuiſſent. Hac ego ductus fiducia, reuertar ad noſtram diſputationem, in qua ſi quid profecero, iucundum erit, non omnino me oleum ac operam perdidiſſe. Sin uero minus, contentus ero citius in hoc ſcribendi negocio fruſtra me fuiſſe uerſatum, quàm per deſidiam tacuiſſe. Te uero Sigiſmunde oro obteſtorq;, ut cum ad rei militaris ſcientiam addideris more priſcorum principum, & multarũ rerum ſtudia & doctrinam, hanc noſtram diſputationem (ſi qui forſan in eam maliuoli inuidiq; impetum facere conarentur) tuendam ſuſcipias autoritate tua, quo facilius audentiusq; explicare poſſimus ea quæ ſuperioribus uidentur adijcienda. Cum igitur poſtridie Matthæus egoq; ſumpto cibo, ut erat inſtitutũ ad Coſmũ rediremus, poſt priora ſalutationis uerba. Adſumus inquit Matthæus, ut

thæus, ut diligentius heſterna quæſtio abſoluatur. Viſum eſt enim mihi neſcio quid ſuperfuiſſe diſputationi noſtræ, cuius finiendæ facultatem, tum breuitas temporis abſtulit, tum ratio ualitudinis tuæ: Per commode adueniſtis Coſmus inquit: Nam & mihi ocium eſt adloquendum, & quædam quæ heſterna die prætermiſſa ſunt meæ opinioni uidentur abijcienda. Quænã ſunt hæc inquam, quæ nouiter excogitaſti: Oblitus ſum inquit heri nonnullos addere his quos putabam eſſe felices, Pontifices, Cardinales, eccleſiarum Antiſtetes, uirosq; omnes qui Chriſti militiam ſequuntur, hos dico opulẽtos, ac bene ſuffarcinatos, qui non ſolum beatos ſe, ſed beatiſſimos opinantur. Deriderent hi ſanè hanc tuam ſententiam, cum cenſeantur ab omni miſeriarũ ſuſpitione uacui, nemoq; ambigat eos omni uiuendi moleſtia carere. Quid enim abeſt ipſis ex his quæ ſunt hominibus deſideranda? Nam præter opes, diuitias, dignitates, ſummam qua fruuntur autoritatẽ, præſunt cæteris mortalibus, quod dulciſſimum habetur, ac dominantur. Eas uero fortunas poſſident, quas nullus caſus, nulla maior uis queat eripere. Nam quæ deo donata ſunt, cum ipſi dei ſint cohæredes ac miniſtri, rata manent in populis, neq; decretis aliorum labefactãtur. Ita nullo amittendi metu cruciantur, nullo egent timore, ut ſi cætera deſint, hoc ſolum præſtare felices eiuſmodi homines poſſit. Habent prẽterea ſuum protectorem ſaluatorem noſtrum, cuius ſcuto tecti nihil pertimeſcunt, iudicant alios, à nemine iudicantur. Summa in quiete abſq; ullo labore uitam iucundam ducunt. Id uerum eſſe declarat frequẽs concurſus uarij generis hominum ad hos ueluti fertiles agros ex quibus facillimi ſuauiſſimiq; fructus percipiantur. Propter fortunæ nanq; bona tanta ambitione uides ſummas appeti dignitates, ut arma etiam & crudelia bella inter competitores excitari ſæpius magna regionum & gentium clade conſpiciamus. Quo fit ut opulentiores facti, nullius rei inopes (quàm maximam felicitatem putant) in negocijs ocio dediti, in ocio abſq; negocijs tranſigant ætatem. Horum de felicitate nemo dubitat, cum nulla moleſtia, nullo dolore perplexi, abſq; ſudore, abſq; ullo diſcrimine conſeneſcant. Hæc tibi Poggi, qui cum eiuſmodi genere hominum diutius conſueuiſti, quiq; eorum uitam & mores penitus perſpexiſti, eſſe debent multo, quàm mihi exploratiora. Mea tamen ſententia eſt, illos omni uitæ miſeria uacare. Scio te magis inquã Coſme, hæc ex communi fama & uulgi rumore dixiſſe, quã quod uera crederes. Qui enim tibi probari poteſt ullam felicitatem in illis eſſe, qui ipſi ſibi uidentur infelices? Aut quomodo uitæ moleſtiam poſſunt effugere, quorum ceruicibus onus grauius ac moleſtius Siſiphi ſaxo imminere uidemus? Nemi nem adhuc (& annos quinquaginta cum eis uixi) teſtor me reperiſſe, qui ſibi ulla ex parte felix uideretur, qui non illam uitam ut moleſtam, inquietam, anxiam, multis oppreſſam curis deploraret. Nam ut de noſtris pontificibus loquar, quos ſimiles arbitror fuiſſe ſuperioribus, multi ex eis mecum priuato

Prælatorum felicitas uana.

sermone sunt admodum conquesti, oneris Pontificij seruitutem, detestatiq; quodammodo eam dignitatem quæ omnium miserrima uideretur. Quoniam neque ulla corporis, aut animi libera quiete, & absq; maximis ac grauissimis curis teneri, neq; tuto absq; periculo, neq; commode absq; multorum detractantium inuidia dimitti queat. Ita non felicem, sed afflictã omni tormento uitam fortunamq; eorum, qui ad tantum gradũ assumũtur duram & asperam appellare possimus, si pontificis officio, non tyrannorum imperio uti uelint, quorum tamen si mores sequuntur, non miseros solum putamus, sed etiam detestandos. Extitere plures inquies, quibus nulla miserior quàm Christicolarum utilitatis, aut fidei tutandæ cura fuerit, ut & miseros tales põtifices opinari homines merito possint & miserum Christianum populũ tali pastori uel lupo potius creditũ. Magna pars horũ in subleuãdis ditandisq; suę stirpis hominibus occupata fuit, quorũ cogitationes quàm euaserint inanes, multorum quos nouimus extant exempla. Rarum apud eos studium uiguit doctrinæ uel religionis, rarius uirtus est in precio habita, ut nisi dei prouidentia ea fieri arbitrarer, aliquando quererer minimam illi inesse aut mortalium, aut suæ fidei curam. Quapropter siue boni fuerint, propter agendorum difficultatem & pondus, multiplicesq; anxietates, in quibus absq; ulla intermissione uersantur, miseri sunt iudicandi, siue mali, eo sunt miseriores, quo longius ab eorum officio discessere. Videntur quoq; sæpius hac miseria premi, ut non dei seruorum (ut scribũt) sed dei hostium aliquando serui esse uideantur, quę magna infelicitas est habenda. Perfacile nudarentur quorundam qui nostro seculo fuerunt pontificum cicatrices, quo facilius eorum miseria in promptu esset, nisi tantæ dignitati parendum uideretur. Nõnulli certe nedum laudandi sunt, sed ne tolerandi quidem, nisi à Dei patientia, cuius iudicia sunt occulta. Nam de Cardinalibus non audeo sententiam dicere. In omni enim statu & cõditione scimus optimis permixta esse pessima. Vnum nouimus illo ordine indignissimum: Angelotum Romanum Cardinalem ab Eugenio factum. Nam fuit auarus, rapax, subdolus, maleficus, inuidus, lingua procaci, & in aliorum contumeliam prompta. Continentis tamen uitæ fuit, ad cętera moribus improbissimis. Cuius uitæ congruens exitus fuit. Ab adolescẽtiore cubiculario somno meridiano dormiens gladio transfossus est. Optandũ quippe esset, ut qui tantam dignitatem assequuntur minus studij ponerent, tum in cumulandis pecunijs, tum in iusticia & iuribus uiolandis. Nam his rebus dediti miseria carere non possunt. Idem de Episcopis cæterisq; quos opes ecclesiarum insignes reddunt, cẽsendum uidetur, quorum studia multum differunt ab eorum professione. Scribit beatus Augustinus queri Ciprianũ Carthaginensem sanctissimũ uirum reperiri tẽporibus suis episcopos, auaros, luxuriosos, uitijs deditos. Et quidem eo tẽpore id queritur quo persecutionem Christiani ab infidelibus sustinebant. Quod si tunc cum multi martyrio coronabantur

Hieron. Angelottus Cardinalis.

nabantur, cum sanctis uiris illustrabatur nostra fides, cum paupertatẽ omnes ferè cõplecterentur, improbos episcopos fuisse nonnullos patet, quid in hac temporũ fece, in tanta huius ætatis peruersitate, in tam deprauatis moribus fieri putemus? Longus sanè liber esset conficiendus, si multorum quos nouimus uitam, mores, uitia recẽseremus. Sed ad maiora quædam nostra tendit oratio. Hęc relata sunt, ut planè intelligas eos ipsos quos beatos ac felices putamus, omnis esse uerę felicitatis expertes, nulloq; pacto ab hac labe communis miseriæ eximendos uideri. Quænam maiora supersunt, inquit Cosmus? Non'ne tibi magna ac satis ampla uidentur quæ de summis pontificibus reliquisq; amplissimis dignitatis uiris disseruntur. Non inquã si de his meo more libere loqui possem. Esset enim campus late patens, in quo nostra longius oratio uagaretur, sed me pudor impedit, & officiũ boni uiri. Inhonestũ quippe uideretur, aliqua ignominia illorũ me ordine uiros afficere, à quibus ipse admodum ornatus sum & multis beneficijs affectus. Stultissimum præterea esset rationẽ uitæ alterius aliquẽ reposcere, qui reddere nequeat suæ. Itaq; ad alia digrediamur potius, quę mihi statuerã referenda. Vt placet Cosmus ait: Mihi quidẽ gratissimũ erit audire quid huic nostræ collocutioni censeas adijciendum. Fragilitatis inquã nostræ conditionẽ uarijs calamitatibus urbium, prouinciarũ, regnorũ, quæ permultæ possunt afferri, duxi latius explorandũ, quo facilius in prõptu sit omnibus hęc deplorãda miseria uitę nostrę. Sed uereor'ne cum hæc putẽ uobis notiora esse quã mihi, satietate aliqua, aut auriũ fastidio, quæ sum dicturus audiant̃ à uobis. Minime Matthęus inquit, nã hæc tua cõmemoratione multa quæ forsan exciderant memoria reuocabũtur. Tum ego, ut de primæ ætatis inquã infelicitate fileam, quæ adeò omnium turpitudine uitæq; flagitio inquinata fuit, ut omnes mortales Deus aquarum inundatione delẽdos curarit, ab his ipsis initijs ordiar, quæ memoriæ hominum literæ tradiderũt, ut ex his quæ recitabuntur, uerissime possit asseri orbẽ terrarũ semper multis cladibus ac uarijs calamitatibus fuisse terra mariq; confectũ. Primus Assyriorũ rex Ninus bella finitimis intulit, multas sibi nationes subijciens, non absq; pernicie illorum quos superauit. Secuta est Semiramis uxor, quæ gloriæ cupiditate flagrans, cum ter decies centenis milibus peditum, quingentis milibus equitum, centum milibus currum, ut Diodorus tradit, in Indiam penetrauit, indoq; flumine duorum milium nauium ponte iuncto, quo tutius ingredi ac regredi posset, cõmissoq; cum Indis prælio, saucia hoste superante fugiens, cum maior eorum pars qui à cæde superfuerant pontẽ trãsissent, & ipsa superato flumine rescindi pontem iussit, quo accidit, ut & qui in ponte erant, ui fluminis interirẽt, & qui rates ascenderãt, magna ex parte ab aquis raperent̃, reliqs cum omnibus impedimẽtis prędę hostibus relictis. Quãta hæc calamitas multarũ gentiũ fuerit facile qs iudicabit, si multitudinẽ eorũ q aut interiere, aut capti sunt animaduertat, maiorũ

certe partem exercitus amissam constat. Plures præterea expeditiones fecit ad uicinas gentes expugnandas, non absq; magna earum calamitate. Secutũ
Pentapolis incendium. est postmodum regionis eius quæ Pentapolis dicta est, in Arabiæ finibus incendium, quo quinq; opulentissimę urbes diuino iudicio ob eorum nefaria scelera exustæ sunt, atq; in sterilem puluerem redactæ, quos Cornelius Tacitus refert fulmine concrematas. Diluuium quoq; Ogygis tempore multas Achaiæ prouinciæ urbes & loca uastauit. Paulò post secuta est in Ægypto fames, cui Moses prouidentia subuenit, multis tamen ea prouincia calamita-
Diluuium Græciæ. tibus oppressa. Accessit deinde ad priorem Græciæ calamitatem diluuium ingens, aquis à ponto superfluentibus, quod maiorem Thessaliæ partem absumpsit. Quo tempore Deucalion homines dicit reparasse, propterea quod multos ad montana fugientes loca protexerit. Æthiopiam insuper eo fermè tempore diram pestem legimus afflixisse. Liber quoque Indiam petens, non absq; multorum insigni calamitate oppressam, in suam ditionẽ redegit. Per idem tempus historiæ sacræ ferunt plagas illas in ultionem Iudæorum Ægyptum oppressisse. Scelesta deinde cædes quinquaginta filiorum inter Danaum & Ægistum secuta est. Danai quoq; expulsio & ad Argos fuga, ubi à Celeno receptus, proditione illum regno expulit. Quis ignorat Busiridis Ægyptij equos cæde hospitum pascentis crudelitatem? Non sunt ignota Tantali Pelopisq; flagitia, & Ganimedis raptus, ex quo maximũ exarsit bellum. Terei Philomenæ Prognesq; fabula, & filius à matre positus cibus patri, quem non ad lachrymas cõmouerent? Legite antiquas tragœdias, Troadem, Medeam, Ædipodem, Atreum, Hippolytũ, reliquasq; permultas, quæ temporum illorum calamitatem continent, & secula ostentant miserarum plena. Nulla est in orbe terrarum gens, nulla natio, nulla prouincia, quã non uaria pestis, diuersi rerum casus afflixerint, bella, pestilentiæ, terræmotus, fames, urbium excidia, mutationes regnorum, nunquam permiserunt humanum genus pace ab infinitis penè calamitatibus frui. Ante Alexandrum Macedonem Scythas, Parthos, Assyrios, Persas, Armenios, uniuersam deniq; Asiam dominandi ambitio, discordiæ, arma, intestinæ contentiones, imperia ad alios translata multis seculis oppressere. Nulla fides, nulla pietas, nullũ fœdus, nulla humanitas in earum gentiũ regibus & tyrannis fuit, semper mutua cæde crassati sunt. Patres in filios, filij in parentes, fratres aduersus fratres, uxores in uiros ad internitionem usq; seuierunt. Nam ut omittam Cyri Persarũ regis à Thamire interfecti obitum, ut Cambisis, Xerxis Græciæ terroris, multorum præterea regum cædes. Quid crudelius, quid inhumanius, quid miserius excogitari possit, quàm Darium, & quinquaginta simul fratres Artaxerxis filios in patris necem conspirasse? Ex quo meriti supplicij pœnã subiere. Quid autẽ immanius Ochi, qui Artaxerxi successit crudelitate? qui fratres reliquos omnes (LXX hi numero erãt) regnãdi gratia iussit occidi? Da-

rium ab

rium ab Alexandro superatum suorum proditio sustulit. Nolo insidias, proditiones, uaria tormenta regum ac tyrannorum refricare uestris mentibus, quibus ea sunt notissima. Hoc uere affirmarim, totã Asiam uarijs usq; ad Alexandri tempora calamitatibus attritam fuisse. Quæ autem maior calamitas Asiæ unquam fuit, quàm quæ Xerxis regno contigit? Qui cum decies centenis hominum milibus in Græciam transmisisset, solus penè aufugit, omni fermè exercitu ferro, fame, peste deleto. Quid de Alexandri gestis dicam? Vniuersum eius Imperiũ orbis totius spolijs, rapinis, incendijs, cædibus prouinciarum, & urbium uastitate est comparatum. Post ipsius uero obitum qua felicitate subactę à se gentes uixerint inspiciamus. Legistis quot & quales inter
Alexandri successores. duces tot regna fuerint partita. Mirum est nosse quanta inter omnes discordia, quanta clades subsecuta est, quanto odio decertarint, quanta gentiũ strage sit dimicatum. Videntur sanè dedita opera in suam & gentium illarum mutuam perniciem consensisse, tam dubia sanè, tam infida, tum fallax in successionibus fortuna fuit, ut nil ęquius, nil calamitosius excogitares. Adeo enim regnandi rabies uiguit, ut etiam sorores omissa naturę ui inuicem ad interitum certarent. Secuti sunt post Romani, quorum imperio bello subacta
Romani. Asia parere compulsa est. Nam partim extinctis, partim armis superatis, partim in amicitiam receptis regibus, multorum sanguine, rapinis, urbium, nationum, regionumq; excidia Asia in Romanorũ seruitutem peruenit, qui quo modo, quo iure, qua iusticia, qua continentia populos gubernarint Cicero noster haud dubius est testis. Questus enim sæpissime de auaritia atq; iniurijs magistratuum, plures ait sociorum urbes Romanorum militum hybernis, quàm hostium armis esse deletas. Asiam certe & omnes sibi subditos seruitute iniquissima oppresserunt, qua re nil calamitosius esse potest. Quid referam Pŏti regem Mithridatem, qui quadraginta fermè annis cum Romanis bellum gessit, tandem uictum superatumq; laqueo uitam finisse? Quid Antiochum potentissimum Asiæ regem acie superatum, acceptis uictorijs arbitrio pacis conditionibus maiori ex parte regni possessione cessisse? Quid recenseam Tamburlanum (ita cognominabatur) ex Scythia cum innumera seruarum gentium Barbarie profectum, transito Eufrate Asiam omnem depopulatum? Damascum Syriæ urbem nobilissimam ab se captam spoliasse. Cæsaream, Sebastiamq; delesse. Smirnam ui cepisse, inde in Scythiam reuersum, ex præda abducta urbem nobilem ædificasse. Ab eodem rex Teucrorum, qui magnæ parti Asiæ imperitabat, acie superatus captusq; est, multa suorum cæde, quẽ ille cauea more beluæ inclusum, in spectaculum fortunæ peruniuersam fermè Asiam circumduxit. Præterea innumeras Græcorum urbes egregias, quæ uniuersum littus Asiæ occuparãt funditus euersas. Armeniorum, Medorũ, Ponti, Persarum, Assyriorũ, Lidorũ, cæteraq; Asię regna extincta, penitus in paucorũ ditionem peruenere. Ita non solum ciuitatũ, sed

regnorum

regnorum quoq; strages maxima facta est, quod præcipuum argumentum esse dinoscitur nostræ infelicitatis. Omnia profecto humana quantūuis ampla, ac magnifica suum fatum sortiuntur, ut nil perpetuum in nostris operibus reperiri possit. Quis unquam opinatus esset ex illorum temporum uiris,

Babylon urbs maxima.

Babylonem urbem tam præclaram tanto labore, tanta impensa, tot hominū milibus ædificatam, ullo unquam tempore perituram: Multa referuntur de murorum ambitu, qui quinq; & quadraginta ferè miliaria complectabatur: Multa de murorum amplitudine, latiori multo quàm qua duo simul currus ducerentur. Altitudinem quinquaginta cubitorum fuisse ferunt. Turres du centas & quinquaginta, quæ latitudine atq; altitudine mœnium magnificentiam æquarent. Cum per urbis medium Eufrates flueret, urbē ponte quinq; stadiorum longitudinis miro opere iunxit. Arces præterea duas ab utraq; pontis parte constructas, quarum altera septem, altera trium milium passuum ambitus erat adiecit. Hanc urbem uno anno ædificatam tradunt, trecentis milibus hominum ad id opus electis, ac singulis stadijs uno confectis die. Additus est & hortus pensilis, opus inter septem miracula orbis enumeratum. Tantæ molis, tantæ rerum diuersarum magnitudinis pauca uestigia supersunt, tam præclare urbis nomine in ea regione obliterato. Innumeris ferè egregijs urbibus Asia insignis erat, quarum hodie nulla extat memoria, nomen aliquibus in locis urbium remansit. Non recensebo bella innumera per Romanos principes in diuersis Asiæ nationibus mota. Pauci enim fuerunt, qui non aut aduersus Assyrios, aut Persas, Scythas, aut Parthos armis uaria fortuna pugnarint, multi uictores, plures uicti reperiuntur. Traianus certe Armenios, Persas, Scythas, Parthosq; superauit, ademptisq; regibus omnia regna in prouincias redegit. Antea M. Crassus Parthis intulit bellū, uerum fraude captus & occisus est. M. Antonius iterum eos cum ualido exercitu lacessiuit, sed summa cum ignominia abire rerum inopia compulsus est. Ventidius Bassus postmodum Parthiam ingressus, illos commissa acie superauit, uastauit agros, egitq; ut pacem postea ab Augusto postularent. Quæ omnia eo spectant, ut palam sit, semper Asiam magna in miseria uersatam. Præteribo urbis notissimę Hierosolymarum desolationem ac uastitatem, quoniam notissima res est, templi quoq; magnificentissimi omnium quæ unquam fuerunt ruinam, quoniam Iudæorum culpa tanta calamitas contracta est. Verte te nunc ad oppositam Græciam, & antiquos eius annales reuolue, nullam gentem profecto reperies omnium calamitatum ęrumnarumq; uberiorem. Tragœdiæ certe omnes quas Græci scriptas reliquerunt, suorum temporū miserias continent. Nunquam præterea aut ab externis, aut domesticis bellis cessarunt. Hoc uere uideor dicturus, eam gentem reliquarū omnium miseriam excessisse. Consídera illius quondam urbes potentissimas Lacedæmonem, Athenas Græciæ lumina, Thebas, Argos, Micenas, reliquasq; pręclaras mari-

Græciæ deuastatio.

timas urbes, aut deletas funditus, aut in parua oppidula redactas. Inspice terrestres ciuitates permultas nobiles olim, nunc in puluerem uersas. Considera populissimas quondā prouincias, Thessaloniam, Achaiam, Boëtiam, Euboiam, Arcadiam, Ioniam, Peloponnesum, terras nunc à paucis incolis cultas, desertas urbibus, quarum hodie aut nulla, aut parua apparent uestigia humanæ miseriæ testes, cum constet splendidissimas in illis ciuitates extitisse. Consídera insulas plurimas populosissimas quondam, nunc desertas atq; destitutas. Sed quid ego urbibus deplorandis immoror? Macedonū atq; Epirotarum regna, quorum multa infelicitatis extant exempla cecidерunt. Legimus Alexandrum Phereum, cum ex Epiro in Brutios transisset, Romanos bello appetiturus apud Acheronta flumen, trāsfossum lancea occubuisse. Pyrrhum quoq; Epirotarum regem cum bellum transuectus mare Romanis intulisset, uictum abscessisse Italia. Deinde in oppugnatione Argos tegula per cussum interijsse. Persem Macedoniæ regem nostis bello à Romanis superatum, captumq; Pauli Æmilij triumphum uinctum cathenis aureis decorasse. Quod si tanta plurimorum regum infelicitas fuit, quid de cæteris extimandum, quorum quisq; suo premitur casu? Quid de uulgo iudicādum, in quo fortunam uim suam exercere sapientes censent? Omnes græcis finitimæ nationes regibus suis carent. Sarmatæ, Thraces, Hircani regno priuati in tyrannorum ditionem cessere. Scythæ qui in Europa sunt, quos Tartaros uocant, diuisis imperijs continuis inuicem armis bellantur, uagi, instabiles, Imperatores sæpius mutantes. Mesij, Vngari, Poloni, Rutheni, cæteręq; finitimæ ad Septentrionem gentes semper inquietas ab armis fuisse legimus, & aut alijs intulisse bellum, aut inter se dissedisse. Germania omnis semper uarijs tempestatibus iactata est, & uel proximos armis lacessiuit, uel suo decertauit Marte. Magna pars eius à Romanis haud paruis calamitatibus subacta, ab Vngaris postmodum sæpius populata est. Daciæ, Sueciæ, Noruegiæ, Gothorum regna & antea semper, & nunc quoq; aliquando à pluribus regibus sunt possessa. Neq; regnorum hæ mutationes absq; humano sanguine & regionum desolatione contigere. Germanis est contermina Rheno interfluente Gallia, haud quaquā & ipsa paruas aut breues perplexa calamitates. Nam ut priora relinquantur secula, de quibus magis fabulosa quā uera tradi possunt, ea tamen simili posterioribus temporibus fortuna exagitatam credimus. C. Cæsar octo annos, multo sanguine, uaria clade, lamentabili c. *Cæsar.* plurimarum urbium ruina, prouinciarum uastitate uariarum gentium cęde afflictam, tandem Romano Imperio parere coēgit. Libidini postea sæuitięq; diuersorum Imperatorum paruit. Post Cōstantini Imperium labentibus Romanis culpa principantium uiribus, cum sæpius Galli ob auaritiam crudelitatemq; Ducum, qui illis præerant defecissent, uariamq; fortunam experti magnis cladibus essent debilitati, occasionem exteris nationibus ad se inuadendam

ras mari-

dendam occupandamq; præbuerunt. Primum Franci gens barbara (è Sicambria ut ferunt egressi) cum Theodosij Archadijq; Imperio in Germaniæ oppidis iuxta Rhenum consedissent, postea ratibus traiecto flumine, cum Quintio & Heraclio Romanorum ducibus apud Treuerim congressi, superiores certamine deleto exercitu Duces interficiunt. Vrbem captam diripiunt atq; incendunt anno domini ducentesimo octuagesimo sexto. Huius urbis ruine Coloniam Agrippinam adijciunt. Deinceps interiorem Galliam profecti. Parisius, Senones, Carno, tum reliquasq; urbes atq; oram omnem (quę ab eis Francia est appellata) occupauerunt. Vandalosq; bis Galliam populātes magna cæde attriuerunt. Post hos Alemanni à Germanis oriundi, eum omnem tractum armis sibi uendicauere, iuxta quem flumen fluit, haud multum indo remoti. Cuius ab ostio ad Alpes usq; suum nomen protenderunt, ab eisq; est Alemannia appellata. Cum his Clodeueus Francorum rex congressus, cum inferior esset uiribus, uoto suscepto se Christianum fore si uicisset, Alemannos superauit, uotumq; cum tota sua gente opera Remigij episcopi uiri sanctissimi persoluit. Aquitania insuper ab Theodosio Gothis concessa est. Superuenere Burgundiones gens bello aspera à Septētrionali plaga progressi, eamq; portionem Galliæ possedere, quam hodie quoq; Burgūdiam dicunt. Hi rege sibi constituto, magnā Galliæ partem lacessentes bello, sæpius cum finitimis acie dimicarunt. Tandem ab Imperatoribus Othone primo & Cōrado superati, post centum triginta quibus regnarunt annos, in eorum ditionem cessere. Northmanni postremo à Boreali regione, quàm Northum appellant egressi, uarijs in locis Gallias populati sunt. Hi primum Dorestano iuxta Mose ostia emporio nobili deleto, per Ligerim fluuium Galliam aggressi, plures urbes, in quis Nannetes, Andegauis, Turonis, pluresq; aliæ feruntur, ui capiunt, spoliantq; Lotharij Imperatoris tempore, anno domini octingentesimo tricesimo septimo, inde domum regressi, paulo post maiori manu redeuntes, perq; ostium Sequanæ rursus Galliam uastantes, eam sibi partem armis uendicauere, quæ nunc ab eis ducto nomine Normannia uocitatur: Rothomagumq; regni caput sibi constituūt. Vbi cum regnassent diutius uicinis regionibus infesti: Francorum tandem uirtute subacti sunt, atque eorum regno additi. Vltimi Britones insula Britannia ob intestina bella pulsi, eam Galliæ maritimam oram petiuere, in qua Veneti erant, possessamq; à priori patria Britanniam dictitarunt. Hæc tanta uariæ gentis in Galliam inundatio quantam eius cladem ac uastitatem secum importasse putandū est: Maximam profecto, atq; eam quæ exemplo ingentis miseriæ nostræ conditionis testis esse possit. Sed neq; post Francorum stabilitum Imperium à Barbarorum concursionibus & bellis tuta Gallia fuit. Nam post Imperiū in Germanos translatum, Vngari bis Germaniam ac Galliam populati, non absq; multorum hominum nece ac calamitatibus abierunt. Reges quoq; ipsi Francorum

Treueris clades.

Alemanni.

corum multis finitimorum bellis exagitati sunt. Secuta sunt iam annos ultra trecentos inter Galliæ ac Angliæ reges bella continua, ex quibus quantū sit sanguinis multis prælijs effusum ætas tum superior, tum nostra prospexit. Adde his bella plusquā ciuilia, quæ nouiter exorta inter Gallię principes, factione pestifera pluribus annis uiguisse, pauloante perspeximus. Nullum certe abfuit ab eis calamitatis, aut crudelitatis genus. Quę res aperte ostēdunt, in ea maxime natione conditionis humanæ miseriam fuisse euagatam. Quid de Britanniæ insula dicemus? Non'ne & ipsam uarijs tempestatū iacturis longo tempore concussam legimus, & extrema penè excidia perpessam. Mitto ea tempora quibus Romanis paruit, non absq; magna clade libertate amissa, cunq; sæpius ab Imperatoribus desciuisset, multo cum sanguine defectio castigata est. Excusso autem penitus Romanorum iugo, uarijsq; inter eos exortibus regibus cum mutua cæde ac urbium uastitate seuirent: Angli tandem noua ab Germania gens profecti, in insulam transgressi, cum unius factionis tutelam suscepissent, uictis postmodum pariter & uictoribus imperarunt. Ex quo amisso priori nomine in Anglorum nomen ditionemq; insula bis concessit. Neq; tamen post intestinis dissensionibus caruit. Nam & paul' supra trecentesimum annum moto inter eos bello, dux Normanniæ Guilelmus ab altera factione uocatus, regno potitus est, & nostra ætate, mutatione, cædeq; regum & principum plurimum sanguinis sparsum fuisse nouimus. Nunc ad Hispanias, quæ haud parua Europæ portio est digrediamur. Omitto antiquas miserias, quas à tyrānis priscis temporibus passa est. Diomedem ab Hercule mactatum tradunt fabulæ, equos humanis carnibus nutrientem. Transeo Titanas & omnes superiorumt emporum tyrannos. Postaquam Carthaginenses Romaniq; regnare atq; imperare cœperant, amborum facta prę da multis seculis continua bellorum strage debilitata, tandem armis subacta Romanis diutius paruit, à quibus solita auaritia atq; libidine tractatos extimandum est. Labente Romano imperio, Vandali gens Alarico duce Hispanias depopulati sunt. Gothi postmodum Roma capta ac spoliata cum in Aphricam transissent, in Hispaniam exinde traijcientes, annos in ea circiter ducentos sexaginta regnarunt. In ditionem postea peruenit Mauritanorum, qui eum usq; ad Caroli magni tempus tenuere, uaria usi in omne genus crudelitate. His Carolus bello superatis, prouinciam Barbarorum seruitute liberauit. Ab Aphris postmodum maior eius pars oppressa est. Hodie quoque Mauri partem maritimam tenent, Regnum Granatę nuncupatum nomine appellatam. Ea quoque ora omnis, quæ Arogonia & Valentia dicitur, paulominus ducentis annis à Barbaris recuperata est. Et item Baleares insulæ, quæ illorum ditionis erant factæ. Signum eas regiones à Barbaris fuisse possessas, id est, præcipuum, quod maritima omnis ora à Mauris incolitur, qui in sua perfidia perseuerantes tributa regibus Christianis persoluunt.

soluunt. Harum tot tantarúmque mutationum uarietates haud dubiam coniecturam præbent: Hispanos omnis nunquã uitæ miseria uacasse. Trãseamus ad oppositam Aphricam si libet, & qua felicitate diuersis dominis paruerit perscrutemur. Eius magna pars Libya Æthiopiæ finitima continetur. Aphri deinde Numidæ, Getuli, Mauritani, Mesuli, quæ prouinciæ diuersis quondam regibus paruerunt, ab his omnibus plus quàm Barbarica tyrannide oppressi fuere populi, alienorum enim appetitu continuis in bellis ob regum aliena appetentium libidinem uersati sunt. Primum Gorgonum gentem tradunt in Aphrica regnantem, à Perseo Iouis filio uictam. Ab his descenderunt Amazones Libycæ armis assuetæ, quæ non solum Aphricæ infestæ fuerunt, sed in Asiam transeuntes, magnam illius partem sunt depopulatæ. In Aphrica uero plures sibi subigere nationes. Atlantides ab eis cum pluribus imperarent urbibus usq; ad pubertatem interfectis destruxere, crudelius quàm par erat ad terrendos finitimos uictoria usæ. Cum his constituta pace, regina earum Mirrhina exercitu triginta milium peditum, duorum milium equitum fulta, ad gentes propinquas arma uertit, quibus acie superatis, usque ad Herculis aduentum, à quo regnum eorum deletum est, in Libya regnarunt. Titanas antea Dionysius omnes uicerat. Reliquæ Aphricæ prouinciæ usque ad Carthaginensium tempora regibus, qui & ipsi bella inuicem excitabant paruere. Secutum est deinceps Imperium Carthaginense, quod non absque multorum calamitate comparatum est. At hi terminis Aphricæ non contenti, Hispaniam multis miserijs affecerunt, arma in Siciliam ac Sardiniam uerterunt, & ubique incerto Marte mutuaq; pernicie bellatum. Secuta sunt deinceps primum, secundum, ac tertium cum Romanis bella grauissima, in quibus quantum fuerit sanguinis humani effusum mirabile uidetur dictu. Ea certe bella non solum Carthaginis, sed totius Aphricæ ruinam secum traxere. Quadraginta fermè annis Carthago cum Romanis terra marísque certauit, tandem subacta, capta, incensa, euersa est, quo nil crudelius excogitari potuit, quàm urbem tam magnificam tam potentem, tantis rebus gestis præclaram, spoliatam, deletam, euersam, nullum maximarum miseriarum genus effugisse. Viginti duo milia passuum urbem ambitu complexam tradunt, duo milia arcis muros. Decem & septem diebus uniuersæ urbis ædificia ignis absumpsit, maximum documentum humanæ calamitatis. Tot támque aspera bella, quibus magna cum suorum strage succubuerunt, tot tantorumq; tum principum, tum exercituum amissio ac trucidatio, tam sæuus urbis adeò magnificæ interitus, tot ædificiorum conflagratio, tot milium hominum flebilis seruitus, non ne instabiles fortunæ opes, fragilem atq; imbecillem humanę sortis conditionem, miseram uitæ nostræ rationẽ ostendũt, admonentq; nihil tutum in hoc uiuendi curriculo à calamitatibus esse posse? Adijce his regis Syphacis captiuitatẽ,

Carthago delecta.

uictus

uictus enim prælio in Scipionis potestatem cum deuenisset: Romam cum reliquis captiuis missus, Tibure defunctus est. Post obitum Masinissæ regis Numidiæ, Iugurtha dolo & fraude regnauit, ac ipse bello uictus, cum uiuus in dictionem Marij ductus, uinctus ante triumphantis currum processit, paulóq; post è saxo tarpeio deiectus obijt. Restituta postmodum Tiberij Gracchi decreto Carthago est, & Colonia eo missa. Non tamen eam urbem prouinciamq; pace diutius licuit frui. Antea Pompeij, postea Cæsaris bellis ciuilibus lacerata est. Secuti sunt Vandali Gothiq;, à quibus lõgo tẽpore possessa Carthago, demum à Bellisario liberatam legimus. Varijs deinde quassata molestijs, iterum Barbarorum qui Saraceni dicũtur, crudelitate deleta ac prostrata adeò fuit, ut pauca eius uestigia supersint. Non est omittenda Cypri opulentissimi quondam regni uastitas deflenda, quam paulo ante trigesimũ annum scimus contigisse. Classis regis Ægyptij, quem Soldanum uocant, eam insulam inuasit, occurrẽtem ex improuiso regem capiunt. Nicosiam urbem regni caput, omnemq; insulam præter pauca munita oppida spoliant, prædã regemq; in Ægyptum asportant. Rex pactus dare tributum quotannis, in insulam desertam, ipse omnium rerum inops reuersus est. Graues admodum deflendiq; uidentur, quos cæterarum gentium atq; urbium retuli casus fortunæ sæuitia insignes: Verum in urbis Romæ Italiæq; ruinis asperius crassata, illius asperitas uidetur, quas ego tanquã in extrema acie reseruaui, ut non sit mirandum, eas prouincias quæ Vrbi patuerunt collapsas ac prostratas fuisse, cum reginam orbis Romam, & gentium imperatricem Italiam tam fœde laceratam ac uexatam concernant. Italiam ante Vrbem conditã fuisse sem per tum ab extremo, tum à domestico inquietam legimus. Plures eius maritimas oras & mediterraneas Græcę natiões occuparũt. A supero mari Mantua, Patauium, Ancona ab externis conditæ, qui & ipsi Troiana stirpe oriundi erant. Ab infero Luna, Pisæ, Populonia, Cume, Neapolis, Tarentum, & omnis tractus maritimus, qui ad Græciã uergit Græcorũ urbes esse dicuntur. Saturnus antea ad Italiam fugiens, primus ea loca tenuit, ubi nunc mons est Capitolinus. Post hunc Euander palatium ædificauit, ibiq; cõstituit regni opes. Postmodum Æneas in Latium nauibus delatus, non absq; bello, quod Turnus multo sanguine excitauit, Lauinium sibi sedem, cõcedente Latino rege, delegit. Latium, Arcades & Pelasgi inhabitarũt, quibus Vmbri suis sedibus exacti sunt. Agilla quoque urbs à Pelasgis, & Cora à Dardano Troiano conditæ. Hetrusci usq; ad Alpes Imperium protenderunt, omnibus his locis subactis, quæ postea Cisalpina Gallia uocitata est. Tenuerunt quoq; omnem eam regionẽ, quæ ad superum mare protenditur, ædificata in littore maris urbe quã Adriam dixere, à qua & mare nomen traxit. Transcenderũt postea superatis Alpibus in Italiam sæpius Galli, Senones, Insubres, Boi, qui pulsis Hetruscis, omnes regiones in quibus nunc Lõbardia est, usq; Ariminũ arma penetrarunt

Carthago reparata.

Italiæ descriptio.

Romana clades enumeratur.

penetrarunt. Secuta est Roma urbs à Romulo condita, quæ flagellum non so
lũ Italiæ, sed totius orbis uerissime dici potest. Nã dum imperiũ amplificare
cupit, & uicinos quosq; subigere, infinitarum urbium ruina, & multarũ pro
uinciarum uastitate, plurimarum gentium pernicie in tantam molem Impe
rij deuenit, ut suo põdere ruere sit cocta. Sed dum Romani sibi uicinos subde
re conantur, ab externo hoste appetiti, magnis cladibus extremum declina
uerunt fortunam. Antea Galli, tum Pyrrhus multum Itali sanguinis duobus
prælijs effuderunt. Tum maxime Hannibal quatuordecim annis Italiæ, atq;
Vrbis uiribus attritis, pluribusq; urbibus captis ac deletis, uastitas Italiæ ap
pellari potest. Superuenere deinde Cymbri, & ipsi magna Romanorum mili
tum cæde in Italiã profecti, quibus nisi uirtus Marij obstetisset, actum de Im
perio Romano fuisset. Sociale deinde & seruile bella sunt excitata, nec nisi ma
gnis sedata cladibus & plurium urbium ruina. Verum plures Vrbis quã Ita
liæ tempestates fuisse uidentur. Nunquã enim à priuatis dissensionibus, nun
quam ab intestinis certaminibus, nunquã à domesticis contentionibus, nun
quã aut externis, aut ciuilibus quieuit bellis. Dum regibus paruit, adeo illis
uirtus ciuium infensa erat, ut Brutus animi magnitudinem stulticiæ simulati
one tegere cogeretur. Libertate parta, nostis plebis secessionem, nostis eius
& patrum diutina certamina, nostis seditiones tribunorũ, ac inter eos & pa
tres usq; ad cædem dissensiones, nostis & optimorum, & bene de republica
meritorum ciuium exilia, ut semper uexatã tum à bellis, tum domesticis con
tentionibus Vrbem fuisse constet. Quid enarrem in Italia, Hispania, Gallia,
Germania, Asia, Aphrica, Europa, Græcia duces Romanorum superatos,
exercitus fugatos ac cæsos, trucidatos Imperatores, sanguinem per orbem
sparsum, uaria periculorum discrimina, quibus semper urbs fuit exposita.
Quid recenseam infinitas penè urbes iniquo Marte absumptas, prouincias
cultoribus desolatas, deletas nationes? Quid uero loquar de bellis ciuilibus
tam sæuis, ac nefandis, quibus Romana urbs est lacerata? Mirum dictu uide
tur quantã cladem, quantam pestem, quantũ incendium in Vrbe, Italia, toto
deniq; fermè orbe terrarũ excitarint. Sæpius inter ciues armis est certatũ cũ
magna ciuium internitione. Quã luctuosum, quã deflendum, quã detestabile
spectaculum erat, conspicere in foro, in rostris, in curia affixa proscriptorum
capita, & hastam illam sub qua damnatorum ciuium bona ueniebant? Nullũ
tamen crudelius, nullũ execrabilius tertio bello, quo libertas penitus amissa
est, quo tempore quatuor milia ciuium unico edicto proscripti uario suppli
cio perierunt. Quantã cędem tum ciuium, tum externorũ fuisse putandũ est,
in Pharsalia, in Aphrica, Hispania, in ipsa urbe, cũ Marij Syllę, Carbõis, Cin
næ crudelitas ciuium sanguinẽ sitiret. Mitior Cæsaris uictoria fuit, pernicio
sior triumuirorũ, qui rẽpub. oppressere. Miserrima ꝓfecto illorũ tẽporũ cen
senda cõditio est, qbus nil iustũ, nil æquũ, nil sanctũ, nil fidũ, nil tutũ, nil cuiq;
exploratum

exploratum erat (redundabat enim undiq; crudelitas) quo certum uitæ sibi
terminum constituere posset. Verissime testarer si opus esset, raro maiorem
uastitatem Vrbem atq; Italiam esse perpessam, quã eam quàm Hannibal im
portauit. Testes sunt exercitus ad Trebiã, ad lacum Trasimẽnum, ad Cãnas,
ad Brutios, multisq; alijs in locis occisi. Testis est Capua urbs nobilissima per
uim recepta, quæ ciuibus partim trucidatis, partim diuenditis, crudelem in
modum dilaniata est. Testes sunt reliquæ Italiæ urbes permultæ, quas eo bel
lo hostilis furor euertit. Nullo unquam antea tempore, nulla ætate adeo Ita
lia lacerata est. Secutus est post tot clades Augusti Cæsaris principatus, cu
ius imperio paulum à bellis Italia quieuit, sed prouidẽtia atq; ope id accidisse
constat. Subiere deinceps in Imperium plerique, non homines, sed portẽta ne
quissima ad perniciem hominum procreata, Tiberij, Caligulæ. Nerones,
Vitellij, Domitiani, pluresq; prętera, qui tanquam tyranni nequissimi nihil
nisi crudele, uastum, inhumanum, detestãdum, nihil nisi de delenda urbe atq;
Imperio cogitarẽt, adeoq; uires Imperij labefactarent flagitijs, tum uirorum
excellentium cæde debilitarent, ut nulla sequentium principum (si qui boni
dabantur) uirtute instaurari eorum immanitas posset. Ita non Imperatores,
sed immanes feritate bestiæ ad interitum Vrbis, ad Italiæ uastitatem, ad pro
uinciarum omnium pernicièm, ad clarissimorum hominum necem tantum
modo nati intentiq; uidebantur, quos à sanguine ac pernicie hominum ma
gis satietas retraxit quàm uoluntas. Adijciamus licet cæteris Vrbis calami
tatibus ignis damna, quo ciuitas ferè omnis deleta est. Incendium prius Ne- *Incẽdia Romæ.*
rone imperante, omnia fermè antiqua illa absumpsit ædificia, omnem prisci
num monumentorum decorem, omnia templa subuertit. Ex XIIII regi
onibus septem solotenus deletæ, trium paucorum tectorũ uestigia superfue
re, quatuor integris relictis quas & ipsas Vespasiani tempore similes incẽdij
labes euertit. Secuta est extrema Vrbis & Imperij pestis Cõstantinus, qui Ro
ma tanquam nouerca relicta, abiectaq; illius omni cura, nouam Romam in
Thracia, ubi Byzantium erat fundauit, qua ex re ruinę Vrbis, excidij Italiæ,
Imperij debilitandi occasio data est. Duo pro unico Imperatores creabant,
cum nequaquam tanta in uno esset uirtus, ut solus maiestatem Imperij tuere
tur. Hinc omnia mala emanarunt, pro uno monstro duo sunt excitata, qui ui
ros illustres, sapientes pace & bello utiles tanquam pessimi carnifices interfi
ci præcipiebant. Quo factum est, ut cõfractis Imperij opibus, deficientibus
sapientũ consilijs facultas daretur Barbaris nationibus ad Italiam transeun
di, utq; multæ prouinciæ ad excutiendum iugum imperantium crudelitate
ad defectionem impellerentur. Miserrima profecto fuit & Vrbis & Italię for
tuna, quæ tam malis principibus, non Italis, sed semibarbaris, tam sæuis ty
rannis parere cogerentur. Deflendæ uidentur multiplices quas retuli supe
riorum temporum calamitates, sed crudeliores multo atq; acerbiores quæ

sunt postmodum secutæ. Nam cētum fermè annis Vrbs Romana quinquies à Barbaris nationibus capta ac direpta est, magna cum totius Italiæ ruina. A Gothis, qui per Pannoniam Honorij tempore in Italiam descenderunt, primū Alarico, deinde paucis post annis Astulpho, qui ei successerat Ducibus captam, spoliatam, direptamq; fuisse constat. Hunni postea Genserico duce ex Aphrica (quo ex Hispania traiecerāt) nauibus in Italiam adducti, Romam occupant spoliantq;, annos fermè quadraginta post Vrbem ab Alarico antea captam. Hic per Campaniam, quam cum multa urbium ruina depopulatus est, in Aphricam cum præda reuersus, Eudoxam antè Valentiniani uxorem secum duxit. Odoacer deinde Thurcilingorum Herculorumq; rex Italiam petens, superato apud Ticinum Oreste patricio, Augustuloq; ab Imperio deiecto, Roma potitur. Sed à Theoderico rege Gothorum XI postea quam Italiam Vrbemq; ingressus erat anno apud Rauēnam interfectus, causam præbuit Gothorum ducibus, qui sibi Rauennæ sedem regni constituerant, Italiam uastādi. Totila postmodum rex horum omnium crudelissimus, suorum reliquijs in unum coactis, post multarū urbium cladem, in queis nostram hanc ciuitatem fuisse tradunt, Vrbem ab se obsessam ac fame ad deditionem compulsam truculentius quàm cæteri diripiens, muros euertit, domos incēdit, captiuos abduxit, tanta usus crudelitate, ut Roma XL dies absq; habitatore ullo permanserit, feris tantum & bestijs habitaculum facta. Inde paulo post ad Vrbē reuersus mitiori animo imperauit urbi, adeò multis calamitatum tempestatibus debilitatę, ut nihil præter nomen pristinæ imaginis teneret. Deinceps tum Gothorum regibus aliquādiu paruit, tum uarijs Imperatoribus ac tyrannis, quorum libidini exposita, non solum imperium amisit, sed uix se alienis uiribus sustentat. His Vrbis Italiæq; uastitatibus Longobardorum inundatio accessit, gentis Barbaræ ac ferocis, quæ magnæ Italiæ portioni dominata est. Omnem quippe Cisalpinæ Galliæ regionē, quæ nunc Lombardia est ab eis cognominata, omnemq; superi maris fermè tractum ab Rauenna Beneuentum usq; tenuere. Ducētos paulo amplius annos in Italia regnarunt, & Romanis & summis pontificibus multorū cum pernicie infesti. Quo accidit, ut ad cōprimendas eorum iniurias, tum Pipinus, tū Carolus (qui postea est Imperator factus) in Italiam acciti, deuicto Desiderio eam à Longobardorū seruitute liberarēt. Maurorū quoq; multitudo ingens & antea & paulo post Italiam iam debilitatā inuasit, Beueuentum ac Niceriā, pluresq; uicinas urbes ab eis ui captas diutius tenuere. Euersa Portuensi ciuitate Romanum agrum sæpissime incursantes, Basilicā sancti Petri omnibus spoliarunt ornamētis. Quare permotus tertius Leo pontifex, Vaticanū muro cinxit, quo tutior esset locus à Barbarorum incursu. Neq; tamen deuictis Longobardis, aut Mauris expulsis quies Italiæ data est, aut Vrbi pace frui licuit. Nam post imperium Carolo demandatū, pars Græcis Imperatoribus,

pars

pars successoribus Caroli parebat, qua ex re dissensiones ac bella tum in Vrbe, tum alijs in locis exoriebant. Plures in Italia tyranni, reges, Imperatores deinceps fuerunt, à quibus semper uexata atq; exinanita est. Ea parte Italiæ, quàm hodie regnum Neapolitanum appellant, bello intestino fessa, altera factio uiribus inferior auxilium à Roberto ac Richardo Normannorum ducibus, qui eo cum pluribus suæ gentis militibus ante millesimum & trecentesimum annum transuexerant petiuit. Cum diutius inter eos bella uigerēt, qui Normannis successerunt Duces per aliorum calamitates suas opes adeo armis auxerunt, ut postea Rogerius per Anacletum pontificem duobus de regno certantibus rex sit factus. Id regnum postea bello sæpissime appetitum, & ad nostram usq; ætatem diuersæ gentis reges in eo haud paruo certamine regnarunt. Finitimæ regno prouinciæ, quæ in ditionem Romanæ ecclesiæ concesserunt, qua fruantur quiete, ipsi ut de superiorum temporum conditione sileatur cōspeximus. Hetrusci frequentibus inter se bellis hactenus pugnarunt. Nulla ciuitas Hetrusca est, quam non domesticæ exagitauerunt factiones, quoad hæc nostra urbs magna illius parte potita est. Sed usque ad hoc tēpus appellare possumus prouinciam inquietam, nunquam enim post trecentesimum annum contigit, ut non aliqua eius ciuitas, uel domestico, uel externo bello laboraret. Ianua Ligurum urbs hodie mari plurimum potens, paulo supra quingentesimum annum classe Maurorum capta, populata, atque euersa est. Lombardiæ (quæ ita dicitur) urbes, tum imperatorum, tum tyrannorum, quibus subditæ fuerunt longo tempore sæuitia sunt afflictæ, ut de superioribus eorum malis taceam. Fridericus primus urbem Mediolanum triennio obsessam fame ad deditionem compulit, in qua incensis tectis, dirutis ædificijs, ciuibus captis eius sæuitia debacchata est. Tantæ uastitati Papiæ, Placentiæq; addidit ruinas. Nonnullæ præterea ab Imperatoribus obsessę captæq; ciuitates diuersis malis cōflictatæ sunt, pauca eius gentis loca uel Imperatorum, uel tyrannorum, qui sua quisq; oppida per uim cœperat uitare potuit crudelitatem. Azolinus Romanus uir omnium crudelissimus, cum paulū supra centesimum annum Patauij tyrannidem occupasset, ad undecim milia ciues in unum locum specie concilij coactos cōbussit igni. Tandē urbem dudū bello fatigatā, unà cum eius principe Frācisco comes uir tutū cepit, paulo q; post eodē nomine filius cū recuperasset, non multos post annos Veneti lōga obsidione fessam receperunt. Dedit eam Franciscus Dux (qui Venetias cū duobus filijs deductus in carcere postmodū strāgulati sunt) non paruū uestigiū qualis sit fortunæ fides. Nulla ferè Cisalpinæ Galliæ ciuitas, aut Barbarorū, aut Italorū obsidionē direptionem q; effugit. Patauiū, Verona, Brixia, Mediolanū, Ticinū, Cremona, Parma, Placentia, Mutina, reliquę quoq; eius prouinciæ suum fatū expertæ urbes, frequētes subiere calamitates. Nosipsi hoc nostro seculo quotiens Italiam bellis flagrātem uidimus?

Quot ciuitates tum hostili rabie, tũ domesticis factionibus absumptas? Possem referre bella quæ inter nos, & uicęcomitum familiam iam annos nonaginta, in quibus omnis fermè Italia comprehensa est, uiguerunt, nisi longa futura esset historia. Quid loquar de Sicilia, quæ portio Italiæ habetur? nego ullam urbis partẽ crudeliores tyrannos expertã. Aperto prętерea est undiq; mari & omnium cupiditatibus exposita, ut omnes in eam pyratæ impetum faciant. A Græcis, à Carthaginensibus, à Romanis possessa, diruta, ac lacerata est, & infinitis penè calamitatibus confecta, ut miserrima illius conditio omni tempore fuisse uideatur. Possem insuper cæterarum nationum recensere & domi & foris arma multorũ sanguine excitata. Quid crudelius bello ciuili, quod inter Gallicos dudum magna cum pernicie & hominum & urbiũ est exortum? Possem his adijcere regni Bohemorum partium q; propinquarum deflendam multorum strage hominum calamitatem, sed uereor ne hęc ipsa quæ retuli audiendi uobis attulerint satietatẽ. Hoc unum dixisse sat erit, nullam unquam ætatem, nullam orbis partẽ, nullam gentem à miseria fuisse intactam, sed continuis subiectam calamitatibus extitisse. Hic Matthæus, prætermissa sunt à te inquit Poggi grauiora ac pernicioſiora, ut mihi quidẽ uidetur, damna malaq;, quibus terrarum orbis est conflictatus, in quibus maxima clades continetur. Quęnã sunt ista grauiora inquam à me omissa? Tum Matthæus: Pestilẽtiæ inquit, fames, terræmotus, quibus plurimę maximęq; ciuitates euersæ sunt, & ingens strages hominum consecuta. Nam ut ea paucis à me recensеantur, quid crudelius, quid miserius dici aut excogitari potest terræmotibus, quibus diuersis temporibus uarijs in locis urbes fuisse legimus prostratas? Aliquibus annis quieuit à bellis Asia à tempore Mithridatis: At interim adeo quassata est terrę motibus regnum eius, ut plures urbes & centum uiginti hominum milia periisse dicãtur. Augusti tempore Trallis in Asia, in Cypro plures urbes motu terrę conciderunt. Imperante Tiberio tredecim Asiæ ciuitates (in quis Apollonia, Ephesus, Magnesia, Sardis, Cæsarea, Philadelphia, Ostene, Gechiero, Tmolus, Tenus, Cyme, Mirona, Diahircama) simili motu sunt absumptæ. Bithynia quoq; in Saluatoris passiõe concussa. Sub Neronis imperio Laodiciam, Hierapolim, Colassem motus similis prostrauit. Tres insuper Vespasiani principatus urbes euersas conspexit. Eadem clade sub Traiano quatuor urbes periere: Elea, Mirea, Cyme, Pytane, & Antiochia subuersa. Hadriani quoq; ætas terræmotus damna sensit in Cæsareæ ac Nicopolis ruina. M. prætерea Antonini imperium suis cladibus fuit insigne. Nam & Smirna urbs concidit, & in Tyro ac Sidone ex ædificiorum collapsu multa hominum milia tum debilitata, tum extincta sunt. Quod idem contigit imperante Cõstantino Constantini filio in multis Asiæ urbibus, in quibus horribili motu terræ plura hominum milia interierunt. Hanc cladem Nicomedia funditus euersa secuta est, uicinis quoque urbibus magna

Terræmotus uarij.

magna ex parte collapsis. Valentiniano ac Valente regnantibus terræmotu per uniuersum orbem facto, mare littus egressum, Sicilię multarum q; insularum urbes cum innumerabili populo oppressit: Niceaq; denuo penitus euersa. Arcadij Honorijq; ætate plurimas Europæ regiones motus terrę quassauit, ac maiorem murorum ac turrium urbis partem, plurimaq; ędificia tum publica, tum priuata euertit. Et quoniam Europæ mentionem fecimus, ipsa sua damna passa est. Nam in Peloponnesso Isocratis & Platonis tempore Elicem & Buram urbes Euboiæ maritimas cum habitatoribus teræ hiatus absorbuit, & ubi antea urbes erant, nunc mare nauigijs peruium factum. Et Amyclæ à serpentibus deletæ. Opunciorum insuper, ac Noricorum, tresq; prætерea Galatarum urbes sub Traiano motu terræ dirutæ. Simili peste Dirrachium est collapsum, & plures Campaniæ urbes euersę. Vbi Pontinę sunt paludes plures fuisse urbes tradunt. Rauenna his adijcienda est, quam maiori ex parte prolapsam ferunt. Dictum est à te antea diluuia magnam partem maritimæ Græciæ uastasse, sed & Bithyniæ quoq; oppida complura ob continuam pluuiam aquarum inundatione dissoluta ac collapsa sunt. Adijci tot tantisq; calamitatibus possunt pestes & fames, quibus multi mortales periere. Vrbem certe Romam cum à Totila obsideretur, adeo oppressit, ut multi natorum corpora mandere cogerentur. Quod idem in obsidione Hierosolymę contigisse Eusebius autor est, tanta enim fames in ciuitate uiguit, ut mulier infantem filium igni assum mandens sit reperta. Multa certe milia hominũ in ea periisse fame legimus. Pestis etiam Heraclij ut opinor tempore adeo percrebuit, ut multis diebus ultra decem milia hominum interirent, adeoq; uis morbi grauis fuerit, ut plures uelato capite se in Tyberim proijcerent. Sed quid antiquiora narro? Nuper cum rex Angliæ Rothomagum Galliæ urbem obsideret, tredecim milia hominum paucis diebus fames absumpsit. Idemq; pluribus ciuitatibus propter obsidionem legimus accidisse. Nullo modo singularum urbium percurram calamitates. Refert Plinius tres & quinquaginta populos antiquo in Latio deletos, quorum nulla extat memoria. Similes & his maiores multo clades reliquas orbis partes perpessas iudicandum est, quæ quoniam literarum luce caruerũt in obscuro latent, quæ recensui scriptorum monumenta clariora reddiderunt. Vbique enim terrarum cœlestia uires suas ostendunt. Nullæq; ob eam causam regiones terræmotus, pestilentias, famem, bella, seditiones subterfugere ualuerũt, quo patet totius orbis calamitosam uitam fuisse, & hac communi miseria omnem esse comprehensam humani generis societatem. Quę cum dixisset: Tum ego, intelligis inquam Cosme quantis incommodis quantis periculis, quãtis fortunæ incursibus, quàm asperæ acerbæq; cõditioni exposita sit mortaliũ uita, in qua nihil sanè tutũ, nil securũ, nil firmũ, nil certum à miseria nobis datur, quapropter desipere mihi uidentur, qui longã ætatem, longum

Inundatio Bithyniæ.

Fames horribilis.

Pestis atrox.

longum uitæ curriculum, opes, diuitias, dignitates tantopere expetunt, & uotis omnibus expoſcũt, ipſi ſibi foueam in quã incidant præparantes. Tum Coſmus: Non reijcio inquit, quæ à uobis ſatis diligenter diſputata ſunt, à me uero antea de uiuentium felicitate dicta eo ſpectarunt, ut elicerem opinionẽ ueſtram potius, quàm ut meam ſententiam ferrem. Video enim ut antiquiora poſtponã, de quibus ſatis copioſe deſeruiſtis, tum Italiæ, tum huic noſtræ reipublicę quod memoria teneam, raro ullam quietem aut à bellis noſtra ętate, aut à uarijs calamitatibus datam, ſed ſemper eam aut laceſſitam appetitamq́ externis armis, aut alios laceſſiſſe, ſeditionibus quoq́ domeſticis & ciuili diſcordia ſæpius laboraſſe, adeò ut multis ſeculis non licuerit longiore quiete frui. Sed quænam remedia nos poſſent ab his uitæ moleſtijs tutos reddere: Omnibus enim tum animi, tum corporis infirmitatibus, ſi bonos medicos nacti ſumus, cura ſalutaris adhiberi poteſt. Non eſt igitur deſperandum quin auxilia noſtris morbis reperiantur, quibus ab incurſu fortunæ protegamur. Ea inquam eſſe, quæ à uirtute petãtur neceſſe eſt, cætera externa uidentur, nulloq́ preſidio aduerſus temporum iniquitatem fulta. Vera inquit Coſmus ſentire uideris, & omne ſubſidium à uirtute in rebus humanis aſſentior eſſe petendum. Verum conſideranti mihi has communes uitæ acerbitates, uiſum eſt hęc aduerſa ob eam rem euenirè mortalibus, ut aliquando nos eſſe homines meminerimus, hoc eſt imbecillis, fragiliſq́ naturæ, & incerti uitæ curſus, quæ extenuiſſima re perſæpe conficiatur, utq́ à fortunæ bonorum, quæ caduca ſunt cupiditate auerſi, animum & cogitationes noſtras conuertamus ad meliora rerum ſtudia, quorum ope conſilia rationis ſecuta, in uerã nos libertatem uendicemus. Ea erit, ſi uitiorum reiecta contagione, mentem ad ſuimet cõtemplationem cogitationemq́ reuocauerimus, ſi contemptis ſenſuum deliniamẽtis, ac ſpretis uoluptatum illecebris, parebimus imperio rationis, ſi uirtutem tanquam ducem noſtrorum operum ſecuti, eius præceptis ueluti bene uiuendi magiſtræ obſequemur. Hæc nos ab omni uitæ moleſtia, ab omni perturbatione animi auocabit, hæc ab omni tutos reddet infelicitate. Hæc arma ſubminiſtrabit, quibus muniti contemnemus fortunæ tela. Hæc admonebit opes ſuperfluas contemnendas eſſe, fortuitis bonis utendum non tanquam noſtris, ſed ut commodatis, ad quæ reſtituenda cum liberit dantis arbitrio parati ſumus. Hæc docebit eadem animi æquitate & poſſidenda illa & relinquenda eſſe. Multa ſunt ut noſtis excellẽtium uirorum documenta, quibus inſtruimur ad uitam bene & cum ratione degendã. Hac præceptrice, ſi noſtros uitæ actus inſtituerimus, omnem fortunæ impetum contemnemus. Id autem præceptum in promtu eſt habendum, ut nihil agere conemur ex quo ulla pœnitendi ratio oriatur. Fortunæ munera ſi adſint, non efferamur, ſi deſint, leuiter feramus. Illud multum arbitror nobis profuturum, ſi cogitauerimus aduerſam quandoq́ nobis dari fortunam, ut cum ea forti

Virtutis effectus.

ea forti animo congreſſi, ſuperiores ſuo certamine euadamus. Non enim in ſecundis probatur uirtus, ſed in aduerſis. Vento proſpero nulla gubernationis ſcientia inſpicitur, ſed in tempeſtate turbida, & reflantibus uentis. Non eſt tam ualida fortunæ uis, ut à forti & cõſtanti uiro non ſuperetur. Multi cũ illa colluctati uictores euaſerunt. Animus à fortunæ imperio liber eſt, ſi opes auferat, ſi uires, ſi ualitudinem, ſi uxorem, ſi liberos. Æqua mente careamus muneribus ſuis, exiſtimemusq́ id ſumma Dei prouidẽtia fieri, qui rebus noſtris recte conſulat, cum ipſe ſolus nouerit quid nobis ſit profuturum, nos malis noſtris cauſam & fomentum præbemus. Vota noſtra ſæpius contra nos uergunt, multa petimus in perniciem noſtram, quæ impetrata ſumma nos torquent ægritudine animiq́ miſeria. Exoptamus fortunas, opes, magiſtratus, imperia, reliquaq́ quibus fortuna dominat. At ea pluribus hominibus tum inopiæ, tum exilij, tum carceris, tum mortis, tum ſummæ infelicitatis cauſam præbuerunt. Fugiendę igitur nobis ſunt fortunæ inſidiæ, & ea à nobis quærenda atq́ expetenda præcipue quæ noſtri iuris ſint, quæ neq́ uiuos deſerant, neq́ mortuis auferant. Hæc nobis uirtus ac ratio præſtabunt, quarum qui ſequetur inſtituta, earumq́ conſilio parebit, ſecurior uiuet, neq́ fortunam timens, neq́ ulli ſubditus aut uitæ miſeriæ, aut infelicitati. Quæ cum dicta eſſent, multiq́ interim domi conueniſſent qui Coſmi opera conſilioq́ egerent, tẽpus eſt inquit Matthæus, ut his cedamus, cum ſatis iam inter nos collocuti ſumus. Vt libet Coſmus inquit, quanquam hi noſtri ſermones plurimum mihi uoluptatis attulerint, reliquorum uoces aliquando moleſtia non carent.

Animi libertas.

POGGII FLORENTINI DE FORTVNAE VARIETATE VRbis Romæ, & de ruina eiuſdem, deſcriptio.

VPER cum põtifex Martinus paulò antequam diem ſuum obiret, ab Vrbe in agrum Tuſculanũ ſeceſſit ualitudinis cauſa, nos autem eſſemus negocijs curisq́ publicis uacui, uiſebamus ſæpe deſerta Vrbis. Antonius Luſcus uir clariſſimus ego q́, admirantes animo ueterum collapſorum ædificiorum magnitudinem, & uaſtæ urbis antiquæ ruinas, cum ob tanti Imperij ingentem ſtragem, tum ſtupẽdam profecto ac deplorandam fortunę uarietatem. Cum autem conſcendiſſemus aliquãdo Capitolinum collem: Antonius obequitando paululum ſeſſus cum quietem appeteret, deſcendentes ex equis, cõſedimus in ipſis Tarpeę arcis ruinis, pone ingens portę cuiuſdam marmoreum limen, plurimasq́ paſſim confractas columnas, unde magna ex parte proſpectus

prospectus Vrbis patet. Hic Antonius cum aliquantum huc & illuc oculos circumtulisset, suspirans, stupentiq; similis. O quantum inquit Poggi hæc capitolia ab illis distãt quæ noster Maro cecinit: Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis. Vt quod is uersus merito posset conuerti. Aurea quondam, nunc squalida, spinetis uepribusq; referta. Venit in mẽtem Marij illius Æneas, per quem olim Vrbis imperium stetit, quem pulsum patria, profugũ atq; egentem, cum in Aphricam appulisset, supra Carthaginis ruinas insedisse ferunt, admirantem suam & Carthaginis uicem, simulq; fortunã utriusq; conferentem, addubitantemq; utrius fortunæ maius spectaculum extitisset. Ego uero immensam huius Vrbis stragem, nulli alteri possum conferre. Ita cæterorum omnium uel quos natura tulit eorum, uel quas hominum manus conflauit hæc una exuperat calamitatem. Euoluas licet historias omnes, omnia scripturarum monumenta pertractes, omnes gestarum rerum annales scruteris, nulla unquam exempla mutationis suæ maiora fortuna protulit, quàm urbem Romanam pulcherrimam olim ac magnificẽtissimam omnium, quæ aut fuere, aut futuræ sint. Et ab Liuio doctissimo Græco autore, cum ad amicum suum scriberet, Romam uidere cupientẽ, non urbem, sed quandã quasi cœli partem appellatam. Quo magis dictu admirabile est & acerbum aspectu, adeo speciem formamq; ipsius immutasse fortunę crudelitatem, ut nunc omni decore nudata, prostrata iaceat instar Gigãtei cadaueris corrupti atq; undiq; exesi. Deflendum quippe est hanc urbem, tot quodam illustrium uirorum atq; imperatorum fœtam, tot ducum tot principum excellentissimorum altricem, tot tantarumq; uirtutum parentem, tot bonarum artium procreatricem, ex qua rei militaris disciplina, morum sanctimonia, & uitæ legũ sanctiones, uirtutum omnium exempla, & bene uiuendi ratio defluxerunt, quondam rerum dominam, nunc fortunæ omnia uertentis in iniquitatem, non solum imperio, maiestateq; sua spoliatam, sed addictam uilissimę seruituti deformem, abiectam, sola ruina prẹteritam dignitatem ac magnitudinem ostentantem. Missas faciamus ablatum imperium, distracta regna, prouincias amissas, in quibus dandis atq; auferendis prope iure suo fortuna principatum exercet, illud maiorem immodum lugendum uidetur, libidinem eius intra urbis mœnia crassatam, adeò in illa diruenda atq; euertenda funditus sæuisse, ut si quis reuiuiscat ex priscis illis antiquę urbis ciuibus, alios homines intueri, aliam se longe urbẽ incolere asseueret. Ita eius specie & ipso solo subuersis, ut nihil ferè recognoscant, quod priorem urbem repręsentat. Et quidem commutantur regna, transferuntur imperia, descisc unt nationes, populi. Varia est enim mens hominum semper noua appetentium, ad fortunæ nutum commouentur, ut haud insuetum uideatur, hæc illius arbitrio parere. Ąt uero ædificia hæc urbis, tum publica, tum priuata, quæ cum ipsa mortalitate certatura, partim penitus extincta, partim collapsa atq; euersa, relictis admodum

Romæ dignitas fortunæ uarietate immutata.

Fortunæ uis.

admodum paucis quæ priscam magnitudinem seruent, supra fortunæ uires esse credebantur. Stupenda quippe uis est ac uarietas fortunæ, quæ etiam ipsas ædificiorum moles, quas extra fatum illarum conditores existimabant, funditus demolita, nihil ferè ex cunctis rebus reliqui fecit. Quid enim maius uidit unquam, quàm tot ædificia urbis, templa, porticus, thermas, theatra, aquæductus, portus manufactos, palatia fato suo absumpta, & ex tantarum magnificarum copia, nihil aut parum fermè supersse. Tum ego: Merito inquam admiraris Antoni fortunæ iniuriam in hac urbium parenteam, & fœde uexando excitatam, quã ipse quotidie inspiciendi causa perlustrans non minui solum, sed etiam queri cogor, nihil ferè integrum, paucas admodum reliquias ex prisca illa urbe, & eas semesas ac corruptas apparere. Nam ex publicis aut priuatis operibus liberę quondam ciuitatis interrupta quædam, & ea parua uestigia uisuntur.

Extant in Capitolio fornices duplici ordine, nouis inserti ædificijs, publici nunc salis receptaculum, in quibus sculptum est literis uetustissimis, atque admodum humore salis exesis. Q. Luctatium. Q. F. & Q. Cattullum coss. substructionem & tabularium de suo faciundum curauisse, opus ipsa uetustate uenerandum. *Capitolium.*

Sepulchrum quoq; Capitolij iuxta C. Publicio, quo ipse posteriq; eius inferentur uirtutis honorisq; causa, senatusconsulto iussuq; populi datum.

Item Pons supra Tyberim quo itur in insulam uetustissimi operis, quem L. Faricum. C. Sicitratorem uiarum faciendum curasse epigramma testatur. Et M. Lepidum. M. F. coss. approbasse. *Pons supra Tyberim.*

Arcus insuper supra uiam inter Auentinum montem, ex lapide Tiburtino, quem ex literis incisis constat P. Lentulum Scipionem, & T. Quintium, Crispinum, & S. C. faciendum curasse atq; approbauisse.

Sunt & monumenta quædam scripta quæ hodie Cimbron appellant. Templum ex manubijs cimbricis à C. Mario factum: In quo adhuc eius trophea conspiciuntur.

Adijciunt & pyramidem prope portam Hostiensem mœnibus Vrbis insertam, nobile sepulchrum C. Cestij septimi uiri epulonum, quod opus ex teston ponti, clamelæ diebus CCC XXX perfectum literæ in eo incisæ ferunt. Quo magis miror integro adhuc epigrammate doctissimum uirum F. Petrarcham in quadã epistola sua scribere id esse sepulchrum Remi. Credo secutum uulgi opinionem, non magnifecisse epigramma perquirere frusticetis contectum. In quo legendo qui postmodum secuti sunt, minore cum doctrina maiorem diligentiam præbuerunt. In quo laudo inquit Antonius curam & diligentiam tuam Poggi, qui ista tum publicorum, tum priuatorũ operum epigramata intra Vrbem & foris quoq; multis in locis conquisita, atq; in paruum uolumen coacta, literarũ studiosis legenda tradisti. Vtcunq;

id cęteri accipiunt inquam, ad utilitatem certe cõmunem diligenter omnia, nonnulla uero inter uirgulta & rubos latentia, ex tenebris erutas, ut alijs pa/terent ad uerbum integra expreſſi, ut ſi (quod perſæpe uidimus) ea Romani euerterint, ſaltem titulorum extet memoria. Hæc ſola igitur ex tam multis nondum ſeruitute expreſſæ ciuitatis ornamẽtis fortunæ incuria ad noſtram ætatem uſq; perdurant. Quid loquar de ſequentium temporum, in quæ ſimilis clades peruaſit, ædificiorum magnificẽtia: plurima & præſtantiſſima memorantur, per uarios Imperatores, priuatosq; tunc ciuitatis Principes ſumptu conſtructa, tum ad publicum, tum ad priuatum uſum. Gloriari ſolitus erat diuus Auguſtus, urbem ſe marmoream reddere, quàm latericiam accepiſſet. Cuius ſuaſu cum gener Agrippa, Aſinius Pollio, Plautius, Cornelius Balbus, reliquiq; amici eam uarijs operibus exornaſſent, præter Pantheum cum porticu, cuius tectũ trabes & tigna, alijs ærea pro lignis habet: M. Agrippę opus inſigne, & fornicem ex Tiburtino lapide nunc cõſpicuum inter palatium & Tyberim, in quo diui Auguſti nomen eſt inſculptum, cæteram demolientis fortunæ ſęuitiam ſubierunt. Erat ciuitas referta templis, delubris, ædibus deorum dearumq;, quos ciues ſuperſtitioni dediti colebant. Ex his paucorum ueſtigia ſuperſunt.

Templi pacis conſpicui, quondam à diuo Veſpaſiano cõſtructi, tres tantum arcus ſuper ingentem reliquorum qui ſex erant ruinam eminent fermè integri, ex pluribus uero mirę magnitudinis unam tantum ſtare uides marmoream columnam, reliquis tum diſiectis, tum inter templi ruinas ſepultis.

Erat penes Capitolium uerſus Romuli templum, cuius pars muri uetuſtiſſima quadrato lapide, nunc quoq; mirandam ſpeciem ſui præbet, hodie Coſmæ & Damiani martyribus conſecratum.

Huic proximum fuit diui Antonij diuæq; Fauſtinæ templum, nunc beato Laurentio dedicatum. Cuius porticus plurimæ marmoreæ columnę ruinam effugerunt.

Caſtoris inſuper & Pollucis ædes contiguæ loco ædito in uia ſacra, alte
Maria noua. ra orientem, altera occidentem uerſus, hodie Mariam nouam appellant. Inclytus quondam cogendi ſenatus locus, maiori ex parte collapſæ paruis ueſtigijs. In quos me ſæpiſſime confero, reuocans ſtupore quodam oppreſſum animum ad ea tempora, cum ibi oratoriæ ſententiæ dicebantur, & aut L. Craſſum mihi, aut Hortenſium, aut Ciceronem orantem proponens.

Erat deæ ueſtę templum iuxta Tyberis ripam, ad initium montis Auentini, rotundum ac patens, undiq; nullo muro frequentibus tantum columnis ſuffultum. Id poſteri martyri Stephano dedicarunt.

Ædis Mineruæ portio conſpicit̃, ubi nũc domus eſt Prædicatorũ, unde & loco Mineruæ eſt inditum nomen. Iuxta eam porticus ingens ruderibus oppreſſa,

oppreſſa, quam nunc ad ſaxa in uſum calcis perquirenda effoſſa humo, multis proſtratis ad terram columnis conſpexi.

Prope porticum Mineruæ ſtatua eſt recubantis, cuius caput integra effigie, tantæq; magnitudinis, ut ſigna omnia Vrbis excedat. Quidam ad plantandas arbores faciẽs ſcrobeas detexit. Ad hoc uiſendum cum plures indies magis concurrerẽt, ſtrepitum adeuntium faſtidium quoq; perteſus horti patronus congeſta humo texit.

Capitolia contigua, forum uerſus ſupereſt porticus ædis Concordiæ, *Aedes Concordiæ.* quam cum primum ad Vrbem acceſſi, uidi fermè integram opere marmoreo admodum ſpecioſo. Romani poſtmodũ ad calcem ædem totam, & porticus partem diſiectis columnis ſunt demoliti. In porticu adhuc literæ ſunt S. P. Q. IS. incendium conſumptum reſtituiſſe. Ex aduerſo ędes erat telluris, cuius nulla extant ueſtigia. Saliatorem in telluuie hodie uocant, pro tellure telumen corrupto uocabulo dicentes.

Placet quibuſdam, neq; abeſt à ueri coniectura fuiſſe Saturni templum *Saturni templum.* iuxta forum. Priſci ærarium uocabant. Nunc Adriano Pontifici ſacratum.

Stat ad hanc diem nobis porticus ædes Mercurij, eam religio noſtra ad Angelum Michaëlem tranſtulit, ubi nunc eſt piſcatorium forum.

Templum Apollinis in uaticano iuxta Baſilicam beati Petri trãslatum, in Dei cultum ſeruauit religio noſtra.

Cernitur in radicibus Tarpeæ ad Auentinũ uerſus, ædes uetuſtiſſima, unica teſtudine, ex lapide Tiburtino, quam noſtri ſanctum Michaëlem in ſtatera appellant, quod nonnullos mouet ut id exiſtiment Iouis templũ fuiſſe, motos uerbi ſimilitudine. Quod procul à uero abeſt. Nam in radicibus Palatini montis id templum notum atq; ædificatum Liuius refert.

Iunonis Lucinæ ædis nihil præter nominis memoriam conſeruatum eſt, ubi eccleſiam ædificarunt noſtri Laurentio martyri, quam Lucinam cognominarunt.

Thermas publicas ſeptem fuiſſe accepimus lauacra plebis, quæ ita à *Thermæ Vrbis.* priore facie commutatæ ſunt, omni decore exutæ, olim communi uſui deputatę, Diocletiani, & item Seueri Antonini, ſeruato ad hanc diem conditorum nomine. Permaxima ueſtigia & cæteris incorruptior maiorem immodum aſpicientes mouent, non ſine admiratione quadam, quid ſibi uoluerit ad tam uilem uſum tanta ædificiorum moles, tot tantarumq; columnarum, tam uarij generis marmorum apparatus.

Cõſtantinæ in colle Quirinali ſitæ, reliquias ſuas haud pares ſuperioribus oſtendunt. Conſtantini id eſſe opus teſtimonio epigrãma eſt, in quo patronum Perpennam Vrbis præfectum illas reparaſſe legimus.

Alexandri Seueri Thermas ſcimus fuiſſe prope M. Agrippæ Panthe/

um, quarum plura extant & præclara ueſtigia.

Domitianas (quarum perpauca ruderi conſpiciuntur) fuiſſe in his locis ubi nunc Syluestris eccleſia, ſcriptum in uita Pontificum aduerti. Reliquarum obſcura obliuio nihil certi reliquit, ne ad coniecturam quidem, quibus in locis adeò ætas longinqua nomen obliterat, quamuis tanta impenſa, tanto robore ædificatis. Legiſſe memini in martyrum libris, cum Diocletiano fabricarentur, qui fuit fidei noſtræ hoſtis acerrimus, centum & quadraginta Chriſtianorum milia ad id opus pluribus annis in modum ſeruitij addicta.

Arcus triumphales.

Arcus triumphales quot fuerunt numero nequaquam memoriæ proditum eſt, ſed pro multitudine Imperatorum cæterorum, ad quorum gloriam conſtituebantur, plurimos fuiſſe crediderim. Extant ſaluis titulis ſeptem Seueri, Titi, Veſpaſiani, Conſtantiniq; ferè integri, pars Neruæ Traiani quidem præcipui operis reſidet iuxta comitium, in qua ſculptæ literæ Traiani arcum fuiſſe dicuntur. Duo inſuper uia flamminea, titulo in altero penitus deleto, in altero corrupto, quorum eum qui eſt prope Laurentium in Lucina, ubi plura ſigna marmorea inſunt uulgò ob uictoriam trium ciuitatum, prout antiquum epigramma ſeniores ſe legiſſe referebant: Triopolim hodie quoque arcum appellant. Alterius nomen (perpaucę enim literæ ſuperextant, & antiquæ celaturæ tabulæ quædam è marmore, quas ſæpe miror inſaniam demolientium effugiſſe) antiquitas penitus oboleuit. Eſt alter præterea Galieno principi dicatus, ut ſupraſcriptio indicat, uia Numentana. Legi quoq; titulum eius arcus, qui deuictis Iudæis, & Hieroſolymis deletis, in Veſpaſiano Marco Maximo, ubi nunc horti ſunt, gentilitas dicauit.

Ductus aquarum.

Ductus aquarum nouem fuiſſe refert Iulius Frontinus, quem libellum ipſe paulò ante repperi abſconſum, abditúmque in monaſterio Caſſinenſi, Appiam, Amenem ueterem, Martiam, Iuliam, Virginem, Alſietinam, Claudiam, Amenem nouam, adeò ſumptuoſa opera & ſtructura mirabili, ut idem Iulius qui ab diuo Neruo curatorem aquarum ſe factum oſtendit Ægypti pyramidibus cenſeat æquandas. Auio nouus à miliario LXII. Claudia ultra miliarium XLIIII. Martia à miliario XXXVI & etiam opere arcuato partim excisis, partim effoſſis. Qui intercedebant montibus in Vrbem deducebantur. Sola ex his uirgo in Vrbem fluit, quæ à miliario VIII concipitur. Cæteræ intermiſſę collapſæq; ſunt, nonnullis ſolo æquatis, amiſſaq; non ſolum forma ſed etiam dignoſcendi coniectura.

Videntur reliquiæ omnium magnificentiſſimi aquæductus, qui à diuo Claudio in Vrbem ad Celium montem uſque perductus eſt, unde & cœli montem nominabant. Et ab L. Septimio Seuero, & M. Aurelio Antonio Pio cum uetuſtate collapſus & corruptus plurifariam eſſet, à Sala, ut refert, ſculptum in marmorea tabula epigramma referente.

Theatris

Theatra & amphitheatra.

Theatris & amphitheatris Vrbs referta erat ad ludos populo ędendos, ingens, pulcherrimumq; omnium fuiſſe dicunt, quod media ferè Vrbe ex lapide Tiburtino opus Veſpaſiani, Colliſeum uulgò appellatum, atq; obſtulticiam Romanorum maiori ex parte ad calcem deletum. Alterius portio eſt inter Tarpeum collem, Tyberimq; ubi ad præſens macellum patet, quod olim C. Iulium Cæſarem deſtinaſſe ſcribūt. Ex aduerſo uia intermedia, plures ſunt columnæ marmoreæ. Pars porticus templi ut aiunt Iouis, cuius portio rotunda, nouis ædificijs, interius uero hortulis occupatur. Tertium ex latere Carto iuxta eccleſiam quàm Hieruſalem appellant, his nouis inſitum mœnijs, partem efficit ambitus murorum Vrbis.

Eſt & locus ingens plebis receptaculum, hodie agonem appellant, ad uenationem ac ſpectacula æditus. In quo & quiq; Romani hodie quotannos ludos licet infulſerit quoſdam exercent.

Sepulchra uaria.

Sepulchra tum Imperatorum, tum ciuium, miro opere permulta hiſtoriæ tradunt. Mauſedium à diuo Auguſto, in quo conditus fuit inter flammam & Tyberis ripam conſtructum, duobusq; ornatum obeliſcis. Diui Adriani ac diuæ Sabinæ molem in primis conſpicuam, iuxta pontem, quem ſuo quoq; nomini dicauit. Alterum diſiectum uineis occupatur, licet locus in morem collis æditus, conditorum (Auguſta enim appellatur) nomen ſeruat. Alterum quod caſtrum ſancti Angeli uulgò dicunt, magna ex parte Romanorum iniuria, licet adhuc titulus ſupra portam extet integer, diſturbauit, quod certe funditus euertiſſent (id enim publice decreuerāt) ſi eorum ruinis pe: tia abſumptis grandibus ſaxis reliqua moles extitiſſet.

Traiani & item Antonij Pij de cœlo tacta cocleæ columnæ marmore ſpecioſæ ſepulchra, in quibus conditorum geſta ſculpta ſunt, multos magnitudine ſua ad ſpectaculum trahunt. Prior ex parte titulum ſeruat. Alterius mille reſident literæ.

Iuxta uiam Appiam ad ſecundum lapidem integrum uidi ſepulchrum Q. Ceciliæ Metellę opus egregium, & id tot ſeculis intactum, ad calcem poſtea maiori ex parte exterminatum.

Illud quoq; uia Hoſtienſi à ſecundo miliario iuxta Tyberim adhuc integrum manet M. Antonij Antij Lupi, cum inſcriptione egregia rerum ab ſe geſtarū, quod tribus tantum prędrandibus ſaxis, altero ſuper alterū conſtat.

Deſcriptionis ruinarum urbis Romæ finis.

POGGII FLORENTINI, IN COMOEDIAM LVCII DE ASINO, AD COSMAM DE MEDICIS, PRÆFATIO.

CVM quondam qui de asino aureo inscribitur Apuleij librum legissem, existimabã, aut sibi ipsi quod scripserat accidisse, aut extitisse id inuentũ & commentum suum, qua in opinione me confirmarũt beati Augustini uerba, qui in XVIII de Ciuitate dei cum de transmutationibus hominum in uarias formas loqueretur inquit: Sic Apuleius in libris quos asini aurei titulo inscripsit sibi ipsi accidisse, ut accepto ueneno humano permanẽte animo asinus fieret, aut indicauit, aut finxit. Itaq; in ea sententia permanebã, hanc totam uel ueram, uel fictam rem Apuleij esse tribuendam. At uero nuper cum in quodam uolumine operum Lucij (qui uarij acerrimiq; ingenij fuit uir) reperissem, inter cætera libellum, cuius titulus erat Lucij asinus, noscendi quid is liber contineret cupidus: Legi quod Apuleius sibi euenisse affirmat & illi contigisse, ut haud dubium sit ab Lucio aut alio ex Græcis eam fabellam adinuentam. Ego sanè exercitij gratia laborem mihi desumpsi ut eum facerem latinũ, non ut id quod ueteri prouerbio prohiberetur, acta agerem in hoc opusculo traducendo, sed ut ostenderem hãc ueterem & ab Apuleio ueluti innouatam comœdiam nequaquã esse pro uero accipiendam, sed existimabam potius ab Lucio introductã studio artes eludendi magicas, prout suus mos est non tantum homines, sed & deos irridendi. Cum autem scirem eos quos aliquando podagræ dolor afficit solere in doloris remissionem delectari iocis, te autem facetum fecerit natura & ad iocos promptum, misi ad te hanc fabellam asininę iocunditatis & lasciuiæ plenam, in qua re non sum ausus sentẽtias immutare, aut aliquid demere, ne uidear uelle uideri prudentior Apuleio qui eandem in suum opus conuertit. Leges igitur hoc opusculum laxandi animi gratia cum eris otiosus domi, & uacuus ab reipublicæ curis. Vale.

LVCII PHILOSOPHI SYRI COMOEDIA QUÆ ASINUS INTITULATUR, PER POGGIUM FLORENTINUM È GRÆCO IN LATINUM TRADUCTUS.

VM Thessaliam ubi quædam mihi paternæ rationes erant cum eius gẽtis uiro proficiscerer, in Thessalos quosdam forte incidi, qui in ipsam Thessaliæ urbem redibant, uehebar equo necessaria quædam usui ferens, unico comitatus seruo qui sequebatur pedes. Inter eundum cum uarijs de rebus loquentes

quentes iam urbi appropinquaremus, ab Thessalis petij, num eius urbis ciuem noscerent nomine Hiparcum, habere enim me ad eum literas ut apud ipsum uelut hospitem diuerterem. Illi & hominem sibi notum esse dixerunt, locupletem, auarum, qui solum domi uxorem & unicam ancillam haberet, & quo in loco urbis habitaret, describentes hortum quempiam in quo esset eius habitaculum, data deinde salute acceptaq; abierunt. Ego domum Hiparci adiens, ostium leuiter pulso. Accessit uxor, quam rogo an sit Hiparcus domi. Illa & cum quis essem, & quid mihi uellem quæsisset, de Deciano sophista Patrensi habere me literas respondi: Mulier manere paululũ hortata, occluso ostio abijt, paulo q; post rediens me iubet introire. Ingressus salutato homine epistolam trado. Erat ille in cœnæ principio in lectulo sedens admodum paruo, unà muliere discumbente, mensa cibis uacua. Lectis literis amicissimus inquit mihi, Græcorúmque excellentissimus Decianus fecit optime, qui suos ad me amicos fidens miserit. Vides Luci habitaculum hoc paruum esse, sed quod satis sit habitanti, uerum reddes tua præsentia domum si æquo animo tuleris ampliorem. Vocata deinde ancilla Palestra, des inquit huic hospiti nostro tunicam, & si quid secum detulit conde, dehinc mitte ipsum ad balneum quod longa uia à nobis abest. Cœpit Palestra, ostensaq; domo pulcherrima, in hoc inquit lecto nocte dormies, huic puero tuo lectum substernam, & addam puluinar. Cum hæc dixisset, ego in balneum profecturus, hordeum in cibum equi ancillæ dedi. Lotus cum rediissem, Hiparcus me benigne excipiens penes se iussit sedere. Cœna splendida fuit, uinum suaue & uetus. Post cœnam & potus & sermo dignus hospite, ita potando uespere absumpto dormitum profecti sumus. Postridie rogat me Hiparcus quo pergerem, & quot diebus essem apud se futurus. Larissam peto inquam, sed ferè quinque diebus morabor, id nequaquam dixi ex animi sententia, optabam siquidem ibi aliquamdiu esse, quo ad aliqua à me maga reperta esset, cuius ueneficijs aliquod monstrum conspicerem, aut hominem uolantem, aut lapidem factum. Huic curæ deditus, cœpi urbem perambulare, quamuis quo in modo inquirendum esset nescirem. Interim mulierem uideo accedentem ex uia iuuenem, opulentam, uestis enim erat floribus intexta, serui plures, aurum sumptuosius. Appropinquans me mulier compellat. Ego inquit Abria sum, amica si quà unquam fuit matris, quæ cum eius filios non secus ac meos diligam, uolo fili apud me diuertas. Magnas inquam gratias tibi ago mater. Cupio tecum esse, sed pudore impedior ne uidear hospitem amicum cõtemnere si eius domum relinquã, animo autem benigno tecum ero. Nunquid Hiparcus auarus ille tuus est hospes in quit: Non his uerbis utaris mater inquam, splendidus quippe ac sumptuosus in me fuit, adeò, ut ex nimia impensa lauticia q; culpari soleat. illa subridens,

Hipar. Luc. Hipar. Abria. Abria. Luc. Abria.

manuq; apprehensa seorsum ducens, caueas ait uelim omni cura Hiparci uxorem, maga etenim est præcipua, admodum ueneficiorum potens, atq; appetens uiros, si quos in adolescentes oculos coniecit, nisi quis uoluntati eius pareat, omni conatu illos ulciscitur, hos perimens, hos in beluas transmutãs. Tu uero si adolescẽs es ac formosus, ut facile placeas mulieri, præterea externus aduena, qui ut plurimum contemnuntur. Ad hæc animaduertens me id quod iamdudum quærito habere domi, fœminam relinquo, abiens mecum ipse cœpi de uia loqui. Age inquam, qui tantopere hanc mirandam artem te profiteris appetere, excita teipsum paulò, atq; eam disciplinam condisce qua quid libuerit potieris, & quandoquidem amici hospitis uxorem non licet, aggredere ancillam Palestram, tibi illam omni rationi concilia, nam si illam expugnaris, absq; labore quod cupis cognosces. Seruis quidem & honesta & turpia omnia dominorum nota esse consueuerunt. Hæc mecum loquens ingredior domum, ubi neq; Hiparcum, neq; uxorem offendo. Palestra penes
Luc. focum sedebat cœnam nobis parans. Hic ego: O pulchra Palestra inquam, quàm uenuste & ad numerum nates simul & ollam circumfers atq; euoluis, lumbis meis paulùm humoris superabundat, ex quo beatus erit si quis paulũ
Pal. degustarit. Illa lasciuior admodum & uultu grata, abi hinc inquit si sapis adolescens, nisi tibi mauis uitam eripi, & loca fuge ignis & fuliginis plena, nam si me tetigeris, uulnus tibi inferetur igneum, quo apud me deficies, ab hoc neq; medicus alter, neq; Deus poterit te curare, sed ego te urens, mirumimodum dolore afficiar, cuius curam haud facile sustinebis, neque lapidibus pulsatus dulcem uitabis dolorem. Quid autem rides: quid ita respicis hominem coquum: doctum non solum hos uiles parare cibos, sed homines quoq; quod his maius est uulgare, pellem adimere, partiri in frusta, uiscera quoque
Luc. ipsorum cordaq; rimari. Hoc inquam enarrasti recte, nam me quamuis procul à te remotum, non solum cõcalefeci sti, sed exusti fermè totum, perq; meos oculos ignem tuum inuisibilem in mea uiscera absq; aliqua iniuria exurenda coniecisti. Itaq; te oro, ut mihi salutem afferas his asperis & suauibus quas dixisti medelis, meq; iam mortuum excoria ut lubet. Illa his uerbis arridens, cum iam mihi facta esset propitior, pollicita est postquam patroni essent dormitum se mecum esse concubiturã. Interea cum redijsset Hiparcus læti imus cœnatum, potus fuit frequens nobis inuicem conepulãtibus. Ego somnum fingens, cum surrexissem abij dormitum. Vbi omnia mihi intus præparata erant, extra lectus seruo stratus, mensa iuxta lectum fita, & in ea calix, & uinũ unà cum frigida calidaq; aqua, quæ singula dispositerat Palestra, quæ & lectum plurimis rosis sparserat, & serta supermiserat ex eis confecta. Ego symposium promptum uidens, compotricem censui expectandam. Illa ut patronam in lecto collocauit, euestigio ad me uenit, erat autem hilaris. Inuicem nobis & potum & oscula propinantibus, sumpto potu qui nos efficeret in no-

ctu para-

ctu paratiores. Tum illa: Hoc præ cæteris adolescens memineris oportet te Pal.
in Palestram incidisse, nunc ostendas licet an sis factus inter adolescentes agilis, & ad huiusmodi certamina exercitatus. Tum haud inquam defugiã hanc Luc.
prouocationem Palestra, exercitio incumbere sum paratus. Tum illa: Volo Pal.
obtemperes mihi ait: Ego doctoris & præsidis more certaminum quibus te
exerceri uolo præscribam nomina, tuum erit iussis prompte parere. Manda Luc.
inquam quid lubet, sed aduerte ut nostra certamina in tempore concinne &
cum humore fiant. Illa satis nuda exuta ueste, imperat, exue te adolescens, Pal.
sumptoq; unguento, aggredere certamen, & femori coniuncto femore prosterne me resupinã, denicq; superincumbens meis in altum cruribus erectis, femori inhære, & quaq; uersus percute uulnera, telum ferens quoad fueris defessus, & lumbi bellum egregiũ porrexerint, tum educto telo rursus illud in
inguen iunge, ac ualidius percute, atq; insta quousq; aduersariũ ad parietem
impellas, sed cum lassus eris, paululũ tibi indulge, neq; festines, postmodum
communi Marte pugnes. His dictis cum omnia quæ mãdata erant perfecisset diligenter, finisq; iam nostri certaminis adesset. Tum ego paulò subri- Luc.
dens Palestram alloquor. Magistra inquam, uides iam quã facile promptęq;
paruerim tibi, sed animaduertas uellem cui satis recte has mihi imposueris
colluctationes, commutas enim luctandi genus aliud ex alio iubens. Illa me Pal.
in faciem percutiens, quem nugatorem discipulum habeo inquit, uidesis ne
uapules ni dictis pareas. Dehinc surgens, seq; ad nouum certamen parans,
nunc inquit ostendes si uiribus ualidis luctator egregius existas, sisq; in eo
luctandi genere exercitatus, quod genicularium appellant. Tum subnixa
genibus in lecto parua, age tu luctator, mediam corporis partem ualenter
aggressus percute, uulnusq; adige profundius, nudam uides, utere, prompti
us mitte introrsus telum, deinde introrsum flectẽs iterum impellens abscon-
de & comprime, nequicquam huic certamini adijcias interualli. Caue autẽ
ne acrius quàm inseueris telum extrahas, sed incuruans aduersariũ insequere quo prostrato rursus certamini incumbe, quoad lassus uictusq; deficias &
sudore sis madefactus. Ego in risum effusus, uellem ô magistra inquã quoq; Luc.
aliqua tibi præcepta tradi in quibus mihi obtemperes uelim. Sed iam te eri-
ge, ponéq; sedens data dextera mihi reconcilieris, nam tempus est iam dor-
miendi. His uoluptatibus atque exercitijs nox traducta obliuionem penitus
attulit itineris in Lariss am. Cum & in mẽtem uenisset occasio quæ cupiebam
discendi. O dulcissima Palestra inquam, ostende oro te dominam tuam suis
præstigijs usam in aliquam se formam uertentem. Iam dudum enim aliquod
huiusmodi mirandum spectaculum uidere exopto, sed à te præcipne si quid
nosti quàm credo minime huius artis ignaram, hoc à nullo alio te præter,
quæ anima mea es, percipere cupio. Me quidem qui hactenus uelut adamantius (ut aiunt) in nullam unquam mulierem oculos amoris causa conieci, ser-

uum tuum

Pal. uum tuum effecisti bello amatorio deuictum. Tum Palestra, iocaris inquit, quis enim cantibus superare amorem potest eius artis magistrum? Ego per hoc caput ac beniuolentiam erga te meam iuro, me (neq; enim literas noui) insciam horum penitus esse, heram si facultas dabitur, dabo operam ut uide-
Luc. re queas dominam in aliam formam transmutatam. His dictis cum dormisse mus, paucis diebus post nunciat mihi Palestra patronam inuenisse conuersu ram, ut ad suum amatorem adiret. Nunc tempus inquam adest quo diutino
Pal. desiderio nostro possis facere satis. Bono animo sis ait: Et cum iam nox aduē taret, me apprehēsum manu ad ostium domus ducit in qua illi dormiebant, meq; iubet per rimulam ostij introspicientem quæ fierent animaduertere. Video patronam deposita ueste nudam prodire, accensa lucerna, duo tenen tem grana, quorum altero thuris ardenti lucernæ impositio, multa in lumine locuta est. Deinde grandiusculam referans arcam plures continentem pixi- des, unam effert, quid in ea contineretur incertum, sed quātum oculi colore poterant, oleo plena uidebatur. Ex hoc assumens ab summo usq; ad imas par- tes totum corpus perunxit, statimq; alæ nascuntur illi, & corneum rostrum adunari, omnisq; in auem cōuersa est nocturnæ cornici persimilem. Vt uero se uolantem aspexi asperi cantus prout hæ aues solent, perq; ostium euolans abijt, ego qui mihi uidebar insomnium uidisse, palpebras oculorum tetigi, nequaquam oculis uidens aut qui ea aspexerim, aut quod essem excitatus à somno. Tandem ut uix sensi me haud quaquam dormire, Palestram rogaui, ut ego quoq; eo unguento unctus in auem commutarer, cupiebam enim me rito discere, an ex hoc homine auis possem fieri. Illa ostium domus aperiens
Fit asinus. pixidem profert, ex qua festinans exutus, perungor totus. Auis quippe ex homine nequaquam fio, sed cauda euestigio à posteriori nascitur parte, digi- ti omnes nescio quorsum abierint, ungues in quatuor ungulas uersæ, manus ac pedes iumenti crura effecta, auriculæ longæ, magna facies, quæ omnia circumspiciens cognoui me asinum euasisse. Vox hominis ad quærendum de Palestra defecerat, sed labia demittens, ipsamq; qua poteram forma accu- sabam, quod me pro aue in asinum uertisset. Illa manibus demulcens caput.
Pal. Miseram me inquit, quantum mali feci, festinantem similitudo pixidum me decepit, non capientem eam qua homines in auem commutantur. Sed confi de mi animę, facilis erit huius erroris cura, nam si rosas comedes, statim ex- ues iumenti formam, & in amatorem meum redibis, hac una nocte æquo fe- res animo asini formam, diluculo curaberis, afferam sanè rosas, quas ut ede- ris fies homo. Hæc cum dixisset tractās me, & aures, & reliquum corpus de- mulcebat. Ego corpore asinus, sensu tamen menteq; hominis fungebar, ipse ille Lucius præter uocem. Mecum igitur multis erratum Palestræ conque- stus, labiaq; mordens abij, ubi sciebam equum meum et alium uerum asinum Hiparci esse. Qui ut me ingressum conspexere, ueriti ne fœnum ipsorum co-

mederem,

mederem, demissis auribus parati erant ad me repellendum calcibus. Quod ego perpendens, longe à præsepi recessi, stans ac mecum ridens, sed risus ru- gitus erat. Cœpi uero interim mecum cogitare, quid si lupus nūc aliquis ad nos introiret, aut alia fera insultet mihi qui nihi mali commisi? Hac deterius cura timebam aliquam malam futuram esse fortunam. Nox intempesta cum esset, ac silentium & dulcis somni strepitus quidam exterius tanquam effos- sis parietibus est factus, iamq; adeò dirutus erat, ut ingressui hominis pate- ret. Tum unus & item alter, plures q; intrant armati homines, Hiparcum, Pa *Prædonum ire ruptio.* lestram ac seruum meum colligant, domum spoliant, pecuniam, uestem, o- mnemq; suppellectilem auferunt, adeò, quod nihil relinquāt domi. Tunc me equumq; atq; alterum educentes asinum strauerunt, impositisq; rebus quas exportauerant ad graue onus, ligno nos abigentes ad montes uia desueta effugerunt. Ignarus eram quantum pressi pondere mei socij paterentur la- boris. Ego desuetis sollers iter facere, saxis præacutis admodum offendebar, ideoq; sæpius cespitans deficiebam sub pondere, sed euestigio uir sequēs me sæpius feriebat baculo. Cum Cæsaris inuocans præsidium quod uoce per rugitum tollebam, ha, solum absurdū proferens uoce maxima, Cæsaris no- men minime sequebatur. Ad hæc uapulabam magis, ueluti qui rugitu pro- derem nocturnos fures. Nil ergo proficiens rugiendo, statui uerba silentio redimere. Iam dies aderat, & nos multos transieramus montes, religati ora, ne pascentes iter moraremur. Meridie ad diuersorium quoddam peruenī- mus hominum, quibus cum nostris latronibus ueterem esse consuetudinem tum ex mutua salutatione, tum ex oculis poterat percipi. Iubent illi sarcinas deponere, & prandium parant, nobis hordeum præbuere. Quod cum cæte ri comedissent, ego ualde esuriens, nam is cibus mihi esui difficilis erat, cogi- tans qua re famem sedarem, hortulum retro diuersorium esse aspicio multis oleribus plenum, in quo & rosę esse uidebantur, ideo uidens omnes prandio intentos, accedo ad hortum, tum ut pascerem olera, tum ut ederem rosas, quibus in cibum sumptis sperabam me in hominē reuersurum. Hortum in- gressus raphanos atq; apium, quibus etiam crudis utuntur homines, ad satu- ritatem comedi. Quæ uisæ fuerant non erant rosæ, sed lauri syluestris flores. Laurum uocant homines malum & equo & asino cibum, cum feratur ex eo edentes euestigio mori. Hoc aspiciens equi custos, rapto ingressus ligno, postquam olera ita à me depasta uidit, tanquam irati deinde erga fures de- prehensos solent, neq; lateribus pepercit, aures insuper ac totum caput fuste contriuit. Ego iam uerberum impatiens, cum ambobus calcibus resupinum super olera strauissem aufugi ad montes. Ille ut animaduertit, canes aduersus me incitauit. Hi cum plures essent, atq; aduersus expugnandos ualidi, ueri- tus ne me dilaniarent si comprehendissent, decreui satius esse domum reuer- ti. Itaq; eodem cursu ad stabulum euestigio sum regressus. Illi continuerunt

canes

canes currentes, me uero haud prius percutere deſtitit cuſtos, quã ex dolore cacarem olera comeſta. Etiam abeundi tempus aduenerat, cum illi grauiori bus rebus quas furto ſurripuerant, dorſo impoſitis abierunt. Ego & uerberi/ bus & onere admodum defatigatus, ungulis inſuper de uia contritis, decre/ ui me in uia proſternere, neq; exurgere etiam ſi me uerberando necaſſent, eo pacto illos ſperaui neceſſitate compulſos ſarcinam qua preſſus eram inter e/ quum et aſinum partituros, meq; ut inutilem relicturos lupis. Sed neſcio quis inuidia motus conſilia in contrarium uertit. Nam alter aſinus fortaſſis idem cogitans de uia cecidit, quem illi miſerum baculis percutientes, ubi exurge/ re nequibat, neq; prodeſſent uerbera, alij auribus, cauda alij apprehẽſum ſur/
Aſinus perit. gere impellebant. Cum uano labore incaſſum tempus tererent, aſinus enim in uia ſtratus ueluti lapis iacebat, illi ad fugã intenti ne fruſtra tardarent, dem pta ab aſino onera mihi & equo impoſuerunt, aſellum uero miſerum captiui tatis & oneris ferendi ſocium, abſciſſis enſe cruribus adhuc ſemianimem è lo co præcipiti deijciunt, mors illi attulit laborum finem. Ego uidens quorſum mea euaſiſſent conſilia, ſtatim æquo animo ferre ſarcinã & prompte iter con ficere, ſperans roſis aliquãdo repertis me priſtinam formam recuperaturũ, præſertim cum ex latronum percepiſſem uerbis, parum itineris ſupereſſe ad locum in quo depoſitis ſarcinis manerent, meq; etiam curſu ſi opus fuerit ad proficiſcẽdum paro. Ante ueſperam domum uenimus, anus uetula intus ſedebat ad ignem, illi depoſitis ſarcinis rogant uetulam, cur ſedebat, ac non potius prãdium pararet. Illi omnia eſſe prompta ait, panes plurimos, uinum uetus, & ſylueſtres carnes. Collaudata uetula, ueſtibusq; depoſitis ad ignem ſe oleo unxerunt, uas erat aquæ plenum calideq; qua ſe lauerunt. Superuenere paulò poſt adoleſcentes aurum, argentum, ueſtes ac muliebrem, uirilemq; ornatum portantes, communem omnibus prædam, quibus rebus intus de/ latis, & eodem ipſi pacto ſe lauerunt. Erat illis prandium fertile, ſermo homi/ cidarum uarius, anus mihi ex equo hordeum prębuit. Ille cibum auide uora uit, timens ut par erat, ne eſſem in edendo ſocius. Vbi mulier abeſt, ego panẽ qui intus erat comedi. Poſtridie relicto cum uetula adoleſcente quodam ad opus ſuum abierunt. Ego ſentiens cuſtodes mihi impoſitos diligentes, uetu/ lam quidem contemnebam, cum facile ex eius conſpectu fugerem, ſed ado/ leſcentem præcinctum enſe in me ſæpius reſpicientem atq; adſeruantem o/ ſtium formidabam. Poſtridie circiter noctem mediam reuerſi fures neq; au/ rum neq; argentum tulere, ſed uirginem formoſam ſanè flẽtem, capillis ſpar/
Raptus uirgi=nis. ſis, abſciſſa ueſte. Hanc in ſtraminibus poſitam bono animo eſſe iubent, man/ dantes uetulæ ut cõtinuo domi eſſet, uirginemq; obſeruaret diligenter. Quę neq; cibum, neq; potum capere uoluit, ſolum gemens & lacerans capillos, adeò, ut ego quoq; illius commotus fletu ſibi iuxta propinquus lachryma/ rer. Interim extra domum fures in porticu cœnant. Facto die explorator qui dam adue

dam aduenies nunciat quẽdam aduenã ea die multis cum opibus tranſitu/ rũ. Hi ut erant armati cõſurgentes, me & equũ ſtratos abeuntes ducũt. Ego infelix ignorans me ad pugnã & bellum duci, cum tarde irem ligno percutie bar. Poſtquã ad locum peruentũ eſt qua aduena ille profecturus erat, in uehi cula & ſarcinas incidentes, hominẽ cum familia occidunt, rebus precioſiori bus mihi & equo impoſitis, cum reliqua in ſyluis abſcondiſſent, reuerſi ſunt. Ego cum baculo ſæpius ictus eſſem, ungula offendo in lapidẽ acutum, ex of/ fenſione fit ſummo dolore uulnus, quo factũ eſt, ut reliquũ itineris conficerẽ claudus. Tunc illi, quid opus eſt inuicẽ aiunt, hunc aſinũ nutrire ſæpius ceſpi/ tantẽ: ex aliquo demus eum præcipitẽ loco inutilẽ beſtiam tanquã futurã ut ſolent exercitus expiationem. Cum hæc aduerſum me machinarentur, ego omnia intelligens, quod itineris ſuperfuit oblitus uulneris peregi. Timor em̃ mortis omnẽ abſtulit uulneris dolorem. Vt uero ad diuerſoriũ peruentum eſt, onera cum depoſuiſſent à nobis, diſcũbentes cœnant. Noctu deinde cum recedere uellent quo reliqua in ſyluis cõdita apportarent, quid unus inquit, hunc miſerum deducamus aſinum inutilẽ propter ungulæ uulnus: hæc quæ ſuperſunt partim nobiſmetipſis, partim equo imponemus deferẽda. His di/ ctis abierunt unà equum ducentes, nox cum luceret lunę beneficio. Ego me/ cum locutus, quid amplius inquam expectas miſer, eſca uulturũ eorum pul/ lis futurus? Nunquid non intellexiſti quæ iſti de te ſunt inuicem collocuti? uis ne ex alta crepidine deijci? nox reſplendet, fures abiere, pete per fugam abi/ ſtis homicidis ſalutem. Hæc mecum cogitans cum uiderem me ſolutum (la/ queus enim ſuſpenſus pendebat) ad fugiendum maxime ſum cõmotus. Itaq; *Intẽtata fuga.* domum exiens cœpi curſu fugere, quod anus ubi conſpexit, me per caudam retinebat. Ego rem dignam præcipitio & aliquauis morte putans, ſi à uetula retinerer, mulierem trahebã. Illa magna uoce implorat uirginis opem. Quæ cum prodijſſet, conſpecta re facinus eſt auſa nobile, & memoratu dignum. Nam ſuper me aſcendens fugæ comes facta eſt. Ego tum fugiendo cupidus, tum puellæ gratia extento curſu abibam, anicula poſt nos relicta. Virgo ora bat pro ſalute deos. Ad me uero inquit, ſi me ad paternã domum perduxeris primum ab omni opere te liberũ faciam, tum hordei erit tibi cibus ſingulis diebus. At ego tum interfectores meos fugiens, tum pollicitatiõibus puellæ motus, neglecto uulnere currebã. Vt uero ad triuium quoddã peruenimus, hoſtes noſtros redeuntes incidimus, qui à longe propter lunam infelices ca/ ptiuum cognouere. Currentes cum me cõprehendiſſent in uirginẽ uerſi. O ſpecioſa uirgo, quid miſella inquiunt per ignota pergis loca: nũquid non dæ mones extimeſcis: Redi igit̃, nã te tuis reſtituemus. Quæ cum ridẽtes dixiſ/ ſent, me retrouertũt, & pedis & uulneris memoria cum renouatũ eſſet clau/ dicare uidẽtes. Ille nunc tandẽ captus claudus eſt factus aiunt, cęterũ fugiens non ſentiebat uulnus, ſed ſanus uidebare equo & auibus uelocior curſu. Hęc

inter uerba adeò me lignis percutiebant, ut iam ulceribus posteriora infecta
Anus laqueo suspensa. sint. Domũ ingressi, anum laqueo è petra suspensam inueniunt, uetula enim ut æquum erat per uirginis fugam laqueo uitam finierat. Quod illi admiran tes, scisso fune anum præcipitem egere. Deinde ligata uirgine sunt ad cœnã profecti, qua multo potu traducta cum de uirgine colloquerentur, quid ait quispiam ex his, de hac fugitiua agendũ: Quid censes alter, nisi ut eodẽ illam loco quo uetulam nostrã præcipitem agamus: nam & utilitatẽ nobis auferre conata est, & nos artemq; nostram prodere, satis enim si ad suos uenisset in pe riculo uersaretur uita nostra, nam omnes à pluribus ex improuiso circũdati fuissemus capti, quare ulciscamur hanc uitæ nostrę insidiatricem, sed non ita ut è saxo proiecta morte pereat repẽtina, mortis genus quo lõgo dolore affi ciatur reperiundũ est à nobis. Cum de illius morte disceptarent, adijciam ait huic, quod & uos probabitis, asini meritum, quoniã semper tardum, nunc ue ro ficte claudicantẽ oportet perdere. Etenim fugæ uirginis factus est socius
Crudele mortis genus. & minister. Hunc interficiamus, primum eius scindamus uentrẽ, atq; intesti nis abiectis intus uirginẽ inducamus, ita ut solum superstet caput, ne euesti gio suffocaretur, reliquum corpus infra uentrem lateat, quo consuto ambos uulturibus eijciamus nouo more pręparatũ cibum. Aduertite quęso ad hoc tormẽti genus. Primũ uiua mortuo asino hærebit. Deinde sole uertẽte uren teq; in eius uẽtre decoquetur. Insuper fame ad mortẽ torquebit, neq; potius seipsam perimere poterit. Cætera quibus excruciabit tum ex putrefacti ca daueris fœtore, tum ex uermibus scaturientibus prætermitto. Vultures de niq; depasti cadauer, & uiuentẽ quoq; unà laniabunt. Ad hoc monstro simile omnes acclamãtes rem cõprobauere. Ego meipsum deplorabã tanquã iam mortuũ, neq; tantũ meo interitu dolebã, quantũ quod receptaculũ essem fu turus infelicis puellæ quæ nihil admiserat mali. Iã diluculũ aderat, cũ subito
Capiuntur latrones, manus aduentat militũ ad hos scelestos latrones capiendos, quos omnes uin ctos ad eius ore præsidiũ ducunt. Inter hos milites qui puellã desponsauerat, latronuum inuestigator aderat, hic uirginem dorso meo impositam adsuos reducit. Domestici nos & à longe cõspectos ut agnouere, me illis aduentum nostrum uoce significante, profecti obuiam domum ducunt. Virgo multũ de me locuta, & captiuitatis, & fugæ socio, & unà ad mortem destinato, cu ra mei demandata cæteris me diutinum hordei præbere iussit, & fœnum quantum sufficeret Camelo. Ego conspectis canibus, qui aulam introeuntes multa ut in diuitis hominis nuptijs uorabant. Palestram sum execratus, quæ me non in canem, sed asinum sua arte transmutasset. Haud multos post nupti as dies, uolens mihi uirgo promissam gratiam referre, patrẽ ut me liberum dimitteret hortata est. Illi sub diuũ cum equis & armentis liberũ in uoluptate uiuere, & equas subagitare cum uellem permisit. Quæ cum mihi optimo ge nere redibitio uisa esset, si mei arbitrij res fuisset, aduocato itaq; equorum pa

store me

store me sibi permisit lætum, tanquã non amplius sarcinarũ molestiam subi turũ. Equabus pastor immiscuit ducens simul ad pascendũ. Sed secus atq; opi nabar accidit, nam qui armento præerat inclusum me reliquit uxori. Illa ad pistrinũ alligatum & triticum & hordei molẽ coẽgit molere. Mediocris hic erat labor, grato præsertim asino, molere quantũ domino sat esset, sed muli er intenta quæstui, & in aliorũ quoq; qui plurimi in agris erant opera, ad fari nę mercedem miserũ fatigabat colum, insuper hordeum mihi debitũ cibum confricans, ac molere cogens, placẽtas ex eo in suum usum faciebat, dabatur mihi furfur pro hordeo. Si quando pastor inter armenta ire ad pabulũ equo rum sineret, qui me uelut adulterium suspicabantur, calcibus & morsibus in festabar, adeò ut nullo pacto zelotypiam ualerem fugere. Macilentus igitur paruo tẽpore factus sum ac deformis, neq; domi à pistrino labore quietus, neq; in agris pascens, cum non essem ab equorum persecutione tutus. Desti nabar & quandoq; ad montes lignorũ sarcinas laturus. Quod malum mihi erat cæteris omnibus deterius, nam primũ ascendendus mons erat saxosus, aspera ac dura mihi, ut qui absq; soleis essem, uia, ducebar à puero asinario, qui me aliquãdo nouo proderet more, percutiebat enim & currentẽ, neq; so lũ ligno simplici, sed eo cui frequentes atq; acuti stimuli essent infixi. His sem per posteriora dorsi perurgebat, adeò ut nates ulceribus inquinatæ, semper ab illo eodẽ loco uapularent. Onus pręterea imponebat & elephãto graue. Descensus montis licet esset, attamen cõtinuis premebat uerberibus, si quã do sarcina in alterã declinabat partem, nequaquã aũt demebat ligna, aut im ponebat leuius ut æquaret altera, sed graues addebat lapides parti leuiori. Ita redibã miser, tum ligna, tum saxa inutilia ferẽs. Flumẽ erat in itinere absq; naui, ille calceis parcens, à posteriori parte post ligna super me quoad fluui um trãsiuissem insidebat. Si uero (ut sæpe cõtigit) labore atq; onere nimio las sus cecidissem, tunc mihi calamitas aderat non ferẽda, non enim me subleua bat manibus, aut camo erigebat, aut reddebat sarcinã leuiorẽ, sed ab capite atq; auribus incipiens me ligno cõtinue percutiebat quoad plagarũ multitu do me cogeret ad surgendũ. Aliud quoq; malum intolerabile sum perpessus. Spinarũ quippe acutarũ fascem quem ferebã à posteriori parte suspẽsum cau dæ alligauit, ut pendens crura mouentẽ (ut ambulanti necesse erat) acerrime pungerent, neq; uero huic malo obuiare potis eram, hærentibus semper spi nis, ac per incessum incedens deuitare spinarũ ictus ligno ualde uapulabã, si aculeum deuitarẽ citius ambulans, grauius posteriora torquebant à spinis. Erat asinario illi omnino me perdendi animus. Itaq; cum illum aliquãdo per cussissem, nunquã est id oblitus. Iussus stuppã de una regione in aliam trans ferre, illam super dorsum meum arte alligauit, interitumq; mihi ex eo machi natur, cum paululũ processissem, raptum ex igne torrem exustum infra stup pam abscondit, qua subito incensa, ego ignem sentiens me comburendum,

in conſpectū forte de uia ſtagnum me conieci, meq; in aqua una cum ſtuppa conuolui ſæpius, quoad ignis extingueretur, itaq; abſq; diſcrimine reliquum confeci uiæ. Cum non daretur illi facultas ſtuppam amplius incendēdi limo atq; aqua plenam, at ſceleſtus ille aſinarius domum reuerſus omnē in me culpam coniecit, aſſerens mea me ſponte in ignem profiluiſſe. Alter deinde impurus puer, ingens aduerſum me excogitat malum, nam cum me ad mōtem deduxiſſet, grandi lignorum onere impoſito, rediens uicino agricolæ ligna uendidit, meq; uacuum lignis domum reducens apud dominum ueluti inutilem accuſat, inquiens: Quid hunc aſinum amplius nutrimus fruſtra, difficilē, tardum, grauem? Inſpice quæ ſit eius cura, ſi mulierem aut uirginem formoſam cōſpicit, eueſtigio calcibus proſiliens curſu ad eam fertur, tanquā homines ad mulieres dilectas ſolent, morſu tanquā oſculo appetens nititur concūbere, ex quo lites tibi & odia omnibus cōquerentibus pauētibusq; inſurgūt. Enimuero nunc ligna ferens, conſpectam in agrum abeuntem fœminam, ligna abiecta diſperſit, mulierē tanquā coiturus inſequitur, donec alijs aliunde accurrentibus mulier ab huius formoſi amatoris impetu liberata eſt. Hęc patronus credens, poſteaquā inquit neq; pariter ire uult, neq; ſarcinam ferre, ſed mulieres appetens, amores hominū inuitat, occidite eum, & inteſtinis ultoribus datis, carnes operarijs ſeruate. Si quis quomodo ſit mortuus quæret, fingite à lupo interemptū. Atq; abſurdus ille puer gauiſus, me ſubito parat iugulare. Sed forte accidit, ut uicinus quidā agricola me ab interitu uēdicaret, quem dum cōſulens aduerſum me grauiora, nequaquā hunc aſinū occidas inquit, priſtino aptū atq; oneri ferendo, neq; etiam magnū ſi in amores mulierum labitur. Caſtra ipſum, ſubmota enim ueneris cupiditate mitis erit & pinguis, cui non ſit difficile etiam grauiſſimū onus ferre. Si quomodo caſtretur ignoras, quatriduo aut triduo uirum adducam huius artis peritiſſimum. Approbatur ab ſingulis qui aderant conſilium hoc. Ego audiens fundebam lachrymas, tanquam uir eſſem aſino deſiturus, neque enim uiuere amplius cupiebam ſi fierem eunuchus, potius ergo aut ex monte aliquo me præcipitem dare, ut morte miſſa effugerem uitam miſeriorem. At nocte intempeſta peruenit in agros de uilla nuncius, puellam à latronibus nuper raptam & eius ſponſum, meridie iuxta littus deambulantes ab inundante maris aqua raptos atque abſorptos fuiſſe, hunc finem & rerum & uitæ ſortitos. Serui noui dominis, uacua domo omnes nequaquam de cætero ſeruitutem pati, raptis quæ in agris erant aufugiunt, qui equis præerant aſſumptis quæ poterant mihi & equis imponunt. Ægreferebam non ferre me onus aſino dignū, lætabar tamen euaſiſſe me id periculum excaſtrationis. Vniuerſa nocte confecimus iter longum, tertia die in urbem Macedoniæ peruenimus Beriam, magnam quippe ac populoſam, in qua habitare ſtatuerat qui me ducebat, ac ſimul iumenta uendere precio, medio ſtans in foro nos proſcribebat.

Aſinus amatorius.

Emptores

Emptores diligenter inſpiciebant omnia aperientes os, atq; ex dentibus ætatem cuius q; coniectantes. Emerunt alij iumenta reliqua, me ultimum relictū preco iuſſit reduci domum, inquiens, hunc ſolum uides non reperiſſe emptorem. At ſors multa reuoluens ſæpius & cōmutans, mihi dominum minime gratum parauit. Cinædus erat ſenex unus ex eis qui deam Syram per uillam & agros circumferentes ſtipem deæ offerre impellunt, huic mago uendor precio drachmis triginta, quem ligatus ſequor. Vbi domum (Phileni hoc emptori noſtro nomen erat) peruenimus, magna ad oſtium uoce: O Chorasia inquit ſeruum nobis emi pulchrum ac grandem, genere Cappadocem. Erant ea coralia Cinædorum turba Phileni coadiutorum, qui omnes ad illius uocem applaudentes, exiſtimabant uerum ſeruum emptum eſſe, ut uero aſinum uidere, Philenum increpant, quod non ſeruum, ſed ſpōſum ſibi adduxerit ſuis nuptijs dignum, ex quo certe pullos eiuſmodi quamprimum pararet. Ad hæc cum riſiſſent omnes, exercitio ſuo intenti, paratis domi ſacris, mihi deam ſuperimpoſuerant. Ciuitatem egreſſi cum patriam perambularent, in quandam uillam peruenimus, in qua ego deam ferens conſtiti. Quidam qui rei præerat, qui cum ueluti deo plenus nonnulla protuliſſet uerba. Reliqui mitra proiecta caput ſubtus guttur ligantes, enſibus lacertos feriūt, linguam inſuper foris dentes exectam quiſq; incidit, ut breui tēpore omnia ſanguine manarent. Hic ego ualde extimeſcebā, ne aſini quoq; ſanguine deæ opus eſſet. Eo pacto cum ſibi ſanguinē eduxiſſent, drachmas & obolos à circunſtantibus colligunt, alij caricas præbent & uinum, caſeum, fiſcellas, alij modios tritici atq; hordeum in aſini cibum. Ex his autem habebant uictum & ſacra deæ faciebant. Perambulantibus illis aliquando uillam, quodam iuuene grandiore ab ſe conſpecto, expiatum domum in qua forte diuertererāt deducunt, illi muliebria ut illis nepharijs cinædis mos erat perpeſſi ſunt. Ego dolens me in aſinum eſſe uerſum, cum tantum ſcelus non poſſem ferre. O ſceleſti, cum uellem exclamare pro uoce hominis magnum rugitum dedi. Quidam ex ea uilla amiſſum aſinum quærentes, audito rugitu derepente nullo prænonito domum ingrediuntur, cum æſtimarent me ſuum aſinum eſſe, repertis qui infanda patrabant cinædis, multo cum riſu locum egreſſi, ſceleſtā ſacerdotum nequitiam per totam uillam diuulgant. Illi ob eorum ſcelera deprenſa, pudore territi, proxima nocte abeunt. Cum in locum ſolitarium peruenissent, increpabant me admodum, quod eorum miniſteria patefeciſſem. Tolerabile hoc erat damnum uerbis mala audire, quod ſequitur non ferendum. Deam quippe humi deponentes, ſublata ſella nudum arbori robuſtæ alligant, deinde fuſte ex neruis facto me ad necem uerberant, iubentes me in futurum eſſe taciturum, & ſimul poſt uerbera me ſtatuunt iugulare, qui uillicorum in ſe iram incitarim, neq; per me licuerit facere conſuetum queſtum, ſed operę iacentis humi deæ id prohibent, ne deeſſet qui eam ferret, cædem

Venditur aſinus.

Vapulat aſinus.

effugi. Post multas tamen plagas repositа supra me dea iter sunt prosecuti. Vesperi in hominis opulenti prædium peruenimus, qui libere nos domi excipiens sacra deæ peregit. Hic ego ingens periculum adij. Amicus quidam nostri hospitis partem syluestris asini dono misit, quàm canes qui intus occulti erant coqui negligentia comederunt, hic præter modum ne domini iussu uapularet, cum de morte cogitaret, consilio mulieris pepercit uitæ. Si mihi credis inquit, & te saluabis & resarcies hoc damnum, habent hi Cinædi asinum, quem si deduxeris in desertum locum facile illum potes occidere, sumptamq; ex eo partem parare in cibum domino, reliquum corporis præceps abijce. Existimabūt Cinędi aufugisse asinum, neq; amplius apprehēdi posse. Hic uero asinus pinguis est & persimilis syluestri. Approbato mulieris consilio, coquus intelligens eo se pacto iram patroni declinaturum, mihi propinquat ut consultum patraret. At ego quid de me futurum esset præuidens, optimum factum duxi illud periculum subterfugere. Igitur effracto quo ducebar loro, prosiliens feror intus cursu ubi Cinædi cum hospite cœnabāt, subito eo aduentu & lumina & mensam subuerti, existimans hoc scitum inuentū saluti mihi futurum, domiq; uestigio me ociosum aliquo tuto in loco detenturum, uerum hæc res in extremū est mihi uersa discrimen. Iam furiosum me opinati, ensibus, iaculis, longis baculis uelut occisuri me appetiuerunt. Quo periculo prospecto, in interiora domus ubi Cinædi dormituri erant curro. Illi ostium loci exterius occludunt. Diluculo nebulones illi dea mihi supposita recedētes, ad aliam ciuitatē copijs & opibus patentem perducunt, in qua nouum interuenit prodigium. Nam cum dea priuatę domus abnueret diuersorium, in templo se poni iussit eius loci qui à ciuibus maxime coleretur. Illi libenti animo deam externā prope suum deum in tēplo collocant, nobis tradūt pauperculæ hospitiū domus. Hic plures Cinędi dies cōmorati, cū abire uellent, deamq; à ciuibus peterēt, tēplum ingressi deam asportant, uerum facinorosi homines phialam auream è templo ablatam furto infra deam recōdunt. Qua re palàm facta ciues nos insecuti, ut appropinquarunt ex equis desilientes Cinædos capiunt, impios illos ac sacrilegos appellantes, cum phialam ereptam repeterent. Scrutati singula eam reperiunt in sinu deæ absconsam, quamobrem hos muliebres uiros colligatos in urbemq; traductos in carcerem conijciunt, deam alio in templo ponentes, aurum suo deo restituunt. Postera die & res eorum & me insuper uendūt. Ego à pistore incola proxi-
Venditur denuo. pinquioris uillæ emptus sum, impositisq; decē tritici quæ emerat medimnis in uillam difficili ac aspera uia perductus. Erat domi mula conserua, molæq; plurimæ ab illis agitatæ, omnia intus farinæ plena, me uero ueluti seruum nouum solent, ac de uia propter grande onus fessum eo die quiescere sinunt. Postridie me iugo molæ alligatum, ligatis oculis molere iubent. Planè noram id sæpius expertus quo pacto esset molendum, sed simulans me eius operis rudem

ris rudem, frustra quietem speraui. Nam plures qui aderant arreptis baculis de improuiso me id minime expectantem (nec enim poteram aspicere) adeò percusserunt, ut uestigio more turbinis circumducerem molam. Expertus sanè didici, seruum ad ea quæ fienda sunt promptum esse debere, nec expectare domini manum. Eo labore admodum macer euasi & corpore debilis, quapropter hortulano me uendidit qui hortum cœperat colendum. Is ole- *Venditur quar-*
ra in forum mea opera ferebat sæpius, agro deinde effodiendo plantandoq; *to.*
ac rigando intentus, ego interim ociosus, sed uita propter frigus (erat enim hyems) satis molesta, cum patronus nedum mihi, sed nec sibi lectum posset parare. Me tum moles luti, tum dura terra atque acuta multum offendebat, cibus idem lactucæ amaræ ac perduræ erat ambobus. Contigit aliquando nobis ad hortum adeuntibus, ut obuiaremus generoso uiroueste induto militari, qui primum uerbis Italis hortulanum allocutus, petijt ab eo quo asinum ducat. Ille uocem militis ut opinor non intelligens, nihil respondit. Miles id ueluti se contemptum ferens molestius, hortulanum fuste cum percussisset, ille militem amplexus ad terram in uia prostrauit iacentem, tum manibus, tum pedibus, tum saxo ferit. Miles cum se tutaretur, minaretur que si exurgeret, se illum ense interfecturum, hortulanus quid inde futurum esset præmonitus, extractum de uagina ensem additis uerberibus longe proijcit. Miles uitæ periculo motus se ob uerbera mortuum simulat, quod ueritus hortulanus, iacentémque relinquens, ense supra se posito in ciuitatem pergit, datóque alteri ad colendum horto ob timorem penes amicum unà me ducens ubi lateret diuertit. Deinde amici consilio se in area includit, me pedibus per gradum abstractum recludunt in superiori ædium parte. Miles ubi de uia surgens, uixque ambulans ob susceptas plagas in urbem cum redijsset, narrat commilitonibus qui obuiam forte facti sunt iniuriam hortulani. Hi cum noscent quo essemus in loco, sumpto magistratu uenientes domum lictorem intus destituunt, iubentes eos qui intus essent educi. Cum lateret hortulanus, exclamant milites illum & asinum intus esse. Qui domi erant nullos esse alios præter se, nec uirum nec asinum affirmant. Cum tumultus & clamor plurimus in paruo loco esset excitatus, ego quidnam id esset cupidus sciendi, caput è fenestra extuli, quo illi uiso, statim exclamant in mendacio comprehensos. Scrutantes singula hortulanum inuenerunt in arcula iacentem, extractum iudicibus tradunt errati pœnam daturum, me inferius demissum dant militibus. Ridebant in me uersi omnes, qui meo indicio prodissem dominum, ex quo id uerbum primum prodijt in uulgus. Ex asino conspecto quid deinceps patrono accide- *Venditur quin-*
rit ignoro. Miles me emit uiginti nummis, qui minister erat uiri prædiui- *to.*
tis Thessalonicæ Macedoniæ ciuitatis, eius ministerium erat epulas parare diuiti. Cum isto habitabat pistor placentas conficiens melle, communia

erant his suæ artis utensilia atq; instrumenta, hi mihi diuersorium dederunt in eo loco ubi reliquiæ cœnæ domini ab ipsis importabantur perplures, ab altero carnes ac pisces, ab altero placentę. Inter has me inclusum relinquentes abeunt lotum. Ego omisso hordeo humano cibo uentrem refersi. Cum redijssent tum ex ciborum multitudine non aduertunt cibos à me comestos, tum quia parce ne quid perciperent comedi. Vbi illos id non perspexisse sensi, eorum fretus ignorantia melioribus frustis corpus repleui. Tandem ut damnum cognouere, alter alterum illas surripuisse suspicatus pudorem inuicẽ reticebant. Diligentius igitur asseruãtes reliquas portiones deinceps & frusta adunant. Ego uitã uoluptuosam in delicijs agens factus sum corpore pinguior, adeò ut pellis ex pilis nitidis admodum luceret. Illi me pinguiorẽ pulchrioreḿq; factum uidentes, hordeum uero nequaquam diminui, in suspitionem mei ducti, simulant se foris ire lauandi gratia. Clauso ostio quid agam per rimulas aspiciunt. Ego ignorans dolum ad prandium proficiscor. Illi primo ridere incipiunt in cibo asino desueto, cum seruis deinde ad id spectandũ uocatis, rident simul omnes uehementius, adeò ut patronus peteret quidnã accidisset ut adeò efferrentur risu. Vt causam percepit significantes à symposio, atq; intro inspiciens posteaquam me uidit syluestris apri frustum edentẽ, statim ridens se intus corripuit. Ego ægerrime tuli me in furto & gula fuisse deprehensum. Ille orto risu me iubet in conuiuium deduci, deinde mensam parari adeò multis cibis, ut nullus alter asinus eos potuisset edere, coclęq; crudæ erant, pisces partim garo & oleo, partim sinapi conditi. Fortunam ego arridentem mihi sentiens, cogitansq; his iocis salutem mihi afferri posse, mẽsæ astans prandium sumpsi, qua ex re uniuersum conuiuium se in risum effudit. Cum dixisset quispiam, bibet hic asinus uinum si quis ministret, idq; patronus iussisset afferri, oblatum potaui. Hoc ille postmodum admiratus duplex eius quo uenditus erat precium annumerari emptori iussit, meq; dari adolescenti curam liberto suo, tum nutriendum, tum instruendum quę illum oblectare possent. Facile illi fuit me docere parentem sibi, facientemq; singula quæ monstraret. Primum flecti me in genua super lectum uelut hominẽ docuit, tum sibi alludere, ac statem pedibus erectis anteribus salire, ad eiusq; uocem annuere atq; abnuere, omnia deniq; quæ poteram imitabar. Vulgatum iam per urbem erat asinum uinum bibere, ludere, saltare, & quod mirabilius uideretur, uocibus hominis obtemperare. Cum uellem bibere oculorum nutu admonebam ministrum, mirabantur hæc omnes ut rem insuetam uisam, hominem in asino esse. Lætabar illorum stulticia, discens ambulare, ferre patronum, currere absq; ulla sessoris molestia. Eram sumptuosus ornatu, porphirijs, fabris, freno, auro, atq; argento distincto, pendebant insuper tintinnabula suo modo sonum præbentia. Menades patronus in Thessaloni cam abijt ob hanc causam ut ferebat, quod erat pollicitus patriæ se gladiatorios ludos

Instruitur asinus.

rios ludos daturum. Qui cum ad pugnam parati essent, nos mane profecti sumus. Ferebam dominum uia dura & uehiculis difficili. Vbi Thessalonicam uenimus, omnes ad me uidendum & spectaculum conuenerant, iam enim fama diffusa longius diuulgauerat, me in modum hominis saltantem uarios ludos addere. Patronus post potum suis conciuibus (hi nobiles erant in cœna) me iocos illos incredibiles iubet ędere. Libertus qui mihi præerat, faciens ex me quæstum tenebat inclusum, eos qui in eos ludos uolebant aspicere aperta ianua, datisq; nummis intromittens. Illi alterutrim meum cibũ afferebãt, & ea præsertim quæ uentri asini minime conueniebant. Me & domini & aliorum ciuium epulæ & magnum & pinguem reddiderunt. Mulier quædam & externa mei uidendi cupida, accedit ut me aspiciat prandentẽ, ut aspexit, euestigio in cupidinem mei exarsit, tum asini spe adducta, tum impulsa ludorum uenustate. Hæc cum liberto ut unam noctem se mecũ esse sinat magno precio pacisitur. Qui parum curans mei iacturã, precio accepto, cum adue sperasceret post domini cœnã iussu abeunte me, ad locum ubi dormiebã perducit. Ibi mulierẽ inuenimus lectũ ingressam, puluinaria mollia portata erãt, uestes quoq; stragulæ & stratũ dicens humi positũ, mulieris serui alio in loco abeunt iuxta domũ dormitũ. Illa lumen intulit permagnũ igni simile, exutaq; ueste nuda prope lumen stetit, deinde ex alabastro proferens unguentũ se primum cum inungit, natesq; unguento replet. Postmodũ exosculat̃, ea loquẽs quę amor in hominẽ dilectũ proferre cogit. Deinde me fune in stratũ trahit. Ego nequaquã tertio egens hortatore, quo ducor accedẽs, cum uino ueteri essem refersus, quoq; odore unguenti incitatus, pulchritudine insuper puellę cõmotus, inclino me, dubius quonam pacto concumberẽ cum muliere, nam ex quo asinus expers coitus fui, neq; cum asinis consueuerã, neq; asinã cognouerã. Itaq; haud paruus timor incessit, ne scinderẽ dilacerareḿq; in coitu mulierẽ, ac postea tanquã homicida meritã subirem pœnam. Sed hæc in casum à me cogitabãtur, nam mulier multis amatorijs me osculis prouocãs, ubi me ad opus paratũ sensit, ut homini superincũbens me cõplectitur, ac paululum eleuans totũ inguen accepit. Ego cũ retrocederẽ adhuc reformidãs, illa meos amplexa clunes, ad sese trahit cedentẽ paul̃, quorsum inquiens refugis? atq; acrius cõplexui inhærẽs. Vt uero sensi suppellectilẽ mihi adesse ad explẽdam fœminę libidinẽ ac uoluptatẽ, timore depositio haud quanquã amplius insequẽti cedens, eius obtẽperaui libens cupiditati, existimauiq; non esse me Pasiphes adultero deteriorẽ. Hoc pacto uniuersa nox ueneri data est, in uoluptate coitus frequenter consumpta. Cum dies aduenisset, abiens custodem meum conuenit, precioq; noctẽ aliam redemit. Ille ditior opere meo factus, cum rem domino significasset, cum fœmina reliquit inclusum. Quæ priori exercitio intenta uoluptati operã summo cum desiderio impendit. Libertus interim uesperi me insciο ad interiorẽ in quo dormiebamus locum perducto

Concubitus asini.

patrono

patrono, me per rimulam ostendit cum iuuencula coëuntem. Eo aspectu oblectatus rem perhibet efferri, cupiens me in theatrum duci ludorum tẽpore, quo id à me spectaculum in aliqua quæ ex his ad bestias damnatæ essent fœmina in conspectu omnium ederetur. Ad me igitur introductę mihi hærere & demulcere manibus iubent, ut cum ludorum instaret dies in theatrum deduceremur omnibus spectaculo futuri. Lectus erat magnus & indica factus testudine, atq; ornatus auro, in hoc me collocant, & pone mulierem, deinde supra machinam lectum positum in medium theatri ferunt magna cum acclamatione populi, plausuq; manus aduersus me extendentes. Mensa nobis erat pluribus præparata rebus, quæ in cœna delicatis hominibus apponuntur. Astabãt nobis formosi pueri pincernæ, uinum nobis poculo aureo ministrantes. Ibi custos astans meus iubet me prandere, uerecundabar in theatro situs, & simul extimescebam ne quis ursus aut leo ad me dilaniandum prosiliret. Hic ego inter alios flores recentium rosarum folia conspicatus, statim è lecto prosilio. Arbitrabantur reliqui me ueluti saltaturũ ad ludum præbendum surrexisse. At ego inter homines ad flores usq; delatus rosas electas pascor. Tunc singulis admirantibus iumenti speciem depono, omniq; prioris asini sublata forma, in Lucium illum priscum ante eos nudus redij. Hoc insperato ueluti mirando monstro stupefactus populus, magno coorto murmure in diuersas sententias distrahebantur. Alij, ut magum inq; uarias formas mutari solitum me statim igni comburendum. Alij paulò expectandũ, meq; prius audiendum censebãt, ac postea sententiam ferendam. At ego ad præfectum urbis qui aderat in theatro currens, dixi me à serua, Thessalię hospitis uxoris quæ maga erat unguento perfusum, in asinum fuisse cõuersum. Rogo me in custodiam detineat quoad certior fiat me loqui uera. Dic inquit præses tuorum parentum & cognatorum si quos habes & ciuitatis nomen. Patrem esse mihi Laërtium respondi, fratrem huiusmodi eodem quo ego uocari nomine. Me historiarum aliarumq; rerum scriptorem, fratrem poëtam atq; augurem esse, patriam urbem Achaiæ Pateram. Quam ubi præses audiuit: Hospitis inquit filius est hominis mihi amicissimi, qui me domi solitus est excipere & donis prosequi. Scio nil te mentiri tali parente natum, deq; sella descendens, me amplexus exosculatur ac ducit domum. Interim meus aduenit frater, argentum afferens aliaq; multa. Cum præses astãtibus omnibus me missum fecisset, ad mare descendimus præparata iam naui, commeatuq; impositio optimum factum sum ratus, priusquam abirem fœminam conuenire quæ me asinum adeò dilexerat, multo enim magis uirum asino pulchriorem fore sibi charum existimaui. Illa admodum læta me uidit rei miraculo delectata, ac cœnare cubareq; secum hortata est. Existimabam illam quæ asinum dilexisset multo maiorem in homine uoluptatem sumpturam. Cum cœnassemus unguẽto ungor, coronaq; ex amãtissimis rosis, ut quæ mihi formã

Asinus in hominem redit.

hominis

hominis restituissent, imposita capiti, cum tempus dormiendi iam nocte intempesta adesset uestes exuo, astans nudus ueluti rem gratam fœminæ facturus, cum pro asino uirum haberet. At illa ut me nudũ aspexit & singula hominem esse, in me expuens. Abi hinc in rem malam ait, abscede ocyus alibi dormiturus. Cum peterem quo nam ob erratum meum id diceret: Quoniã non te ait, sed asinum dilexi, quo cum, non tecum concubui. Equidem arbitrabar asini te solam speciem deposuisse, insigne illud quod dilexerã seruasse. Tu uero amisisti id quod solum in asino pulchrum uidebatur atq; utile, insimiam quandam cõuersus. Statimq; uocatis domesticis, mandat extra domũ foras me nudum eijci. Ego ante domum nudus, coronatus, unctus in nudo solo iacui. Diluculo mare uersus respiciens nudus fratri narraui non absq; risu infortuniũ meum. Vento deinde flante nauem ascendentes paucis diebus in patriam uenimus, ubi dijs meæ salutis autoribus sacra persolui, ac in templo dona suspendi, non quidem ex canis podice, ut uulgò aiunt, sed ex longa asini peregrinatione, ac uix tandem in patriam redierim salutẽ consecutus.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI IN-uectiuarum liber, & prima in Felicem Antipapam.

NON possum non dolore maximo commoueri, turbariq; animo, & dolorem conceptum etiam literis exprimere, cum uideam alterum Cerberum, quẽ iam sopitum arbitrabamur, de nouo excitatum ab inferis, ad perturbãdam religionem, & ecclesiam fidelium penitus euertẽdam. Quis enim fidelis Christi non commoueatur & doleat uehementer, cum uideat lupum rapacissimum sanguine olim fidelium depastum, nunc induere uestem agni, ut pacem ecclesiæ quam semper lacerauit, perdidit, afflixit, omni opere studioq; euertit, sub uerborum inuolucro, sub fictæ humilitatis specie per alterius decus & contumeliam funditus delere uelle uideatur: Quis non ingemiscat & mereat, uitulum aureum in opprobrium fidei, uilipẽdium Christi, cõtemptum religionis, præsentis seculi ignominiam, à synagoga pernicioſissimorum suiq; similium hominum erectum, conari suis Oratoribus & literis peruertere à uera fide sub pacis titulo, fidelium principum mentes recta sentientes: Quis deum ultorem non inuocet tantæ hypocrisis, tantæ nequitię, tanti dedecoris: Quis non detestetur peruersorem fidei, hostem religionis, autorem schismatis, antistitem malignitatis: Hæc est illa olim morum simulata sanctitas,

Detestatio acerbitatis plena.

ſanctitas, ſeculi abdicatio, ficta religio, ſolitarium domiciliũ, in quo ſe deo dedi-
tum fingebat, ut illum poſtea turpiter abnegaret. In quo religioſum ſe teſta-
batur ſub humili ueſtimento, ut poſtea tanquam leo rugiens quærens quem
deuoret, omnẽ funditus perderet religionem, ut ſchiſma excitaret, ut ſcinde-
ret incõſutilem tunicam Saluatoris, ut tanquã alter Mahumetes nouam atq;
infandam hæreſim fabricaret. Miror Dei patientiam tamdiu hoc exitiabile
portentum orbis, hoc infandum monſtrum, hoc nefarium oſtẽtum inultum
ſinere inter homines uerſari. Sed cum dei iudicia ſint occulta, qui hypocritã
ppter peccata populi regere permittit, illud magis admiror, eſſe adeò quoſ-
dam non homines, ſed beluas immanes ſub humana forma, ſtupidi cordis &
In Baſilienſe conciliabulũ. inſulſi ingenij, ut credant ab illa ſentina ſcelerum Baſilienſium damnatæ ſy-
nagogæ, aliquid boni, aliquid honeſti, aliquid religioſi prodire potuiſſe. Et
quiſquam adeò ſtultus inſanit, ut putet illam perditiſſimorum hominum cõ-
uenticulam aliquem niſi monſtroſum ædiſſe partum, & nedum pontificis,
ſed uiliſſimi quidem ſacerdotuli creandi poteſtatem, niſi à diabolo & eius ſe-
quacibus permiſſam. An eſt aliquis adeò mentis inops, ut hunc ſathanæ alu-
mnum æſtimet rudem, indoctum, ſubdolum, rapacem, & ſola auaritia inſi-
gnem, hanc dignitate nedum capere, ſed cogitare animo potuiſſe? Qui cum
debuiſſet ſuperiorum turpitudinem infra proprios parietes contegere & te-
nere, ſtulticiam ſuam detegit omnibus, ut aliquid ſatis uerbis & literis poſt-
quam re nil poteſt, ſe facturum oſtentet. Non intelligit ſe tanquam uilem me-
retricem uerecũda ſua reſerare, omnibus ſeſe autorem ſchiſmatis profiteri.
O labes ſeculi. O dedecus orbis. O macula humani generis ſempiterna.
Quid ſceleratius, quid peruerſius, quid perniciоſius Chriſtiano, quàm abne-
gare ſuſceptam fidem, quàm architectum ſciſſuræ eccleſiæ ſe præbere, quã
ſcandalorum ſatorem, quàm homines uerbis allicere ad perniciem anima-
rum, quàm ſuadere ut ex fidelibus deteriores infidelibus homines fiãt? Quid
amplius cuperet Arrius, aut quiuis peruerſus hæreticus, ſi inter uiuos uerſa-
retur? Quid ipſe ſathanas, ſi corpus mortale ſuſciperet, aliud ſatageret, quã
qui in ſchiſmate continetur interitum animarum? Sed magis demiror inſani
am illius execrandi idoli adeò ſtupore oppreſſam, adeò ſtulticia et cupiditati
bus excœcatam, ut mentem audeat tentare Chriſtianorum principum atq;
optimorum. Et preſertim regis Francię, cuius animus ſemper firmus atq; in-
concuſſus ſtetit pro ſeruanda unitate, ſemper hæſit uero uicario Chriſti, ſem
per Eugenium, & nunc Nicolaum uirum ſanctiſſimum pontifices ſumma co
luit ueneratione. Verum quid non audeat mens oppreſſa facinore, imbuta
erroribus, ſtulticia demerſa? Quid uero nõ tenet animus in ſchiſmate enutri-
tus, dolis & fraudibus aſſuetus? Legi nuper oblatum mihi exemplar cuiuſdã
non epiſtolæ, ſed ſomnij hominis delyrantis, qui quod dicat aut ſcribat igno
ret. Et certe arbitror illũ cuius nomine ſcripta eſt, quid ea epiſtola contineat
inſcium

inſcium, non intelligere quæ ſunt ſcripta. Quid enim ſciat qui nunquam lite-
ras dicit, nullam unquam neq; prophanam doctrinam percepit, nullum dei
præceptum legerit? Sed tamen tãta iactantia referta eſt, tanta uerborum ma-
gniloquentia, tanto ambitu ſententiarum, ut qui ab Amedæo dicta neſciat,
ab aliquo expriſcis illis doctiſſimis uiris Romanis pontificibus profectam pu
tat. Gregorium aut Leonem loquentem exiſtimares, non eum qui literas ne
ſciat, qui ſacra ac prophana eodem loco habeat, qui religionem in quæſtum
uerterit, qui ſchiſma ad quærendũ aurum in dei eccleſia excitauerit, qui ue-
ritatis, hoc eſt ipſius dei hoſtis acerrimus tanquã naufragus & nudus, omni
ſpe auxilioq; deſtitutus, mendicando ac mentiendo omniũ ſpem atq; auxiliũ
imploret. Sed nil tibi proderit ſimulata uerborũ fucatio, nil illa peruerſa uia
quem te dicis habere unionis appetitũ. Notus es omnibus, nota mens, nota
facinora. Itaq; alias fallacias quæras oportet cum in his parum proceſſit calli
ditas tua. Multis ſchiſma deteſtaẽ. O peruerſum ſanctitatis genus, cur poti- *In Amedæum ſchiſmatis au-*
us ſchiſma quã teipſum huius ſciſſuræ principẽ deteſtaris? Cur nõ abhorres *torem.*
ſcelus tuum qui illud ſchiſma conflaſti? Cur non odes pertinaciã ac peruicati
am tuam, qui fabricantibus ſciſſurã eccleſiæ, fomentũ ac robur addidiſti? Nã
quis ſecem illam barbarã in ſuum dominũ incitauit? Amedæus. Quis illorum
inſaniam contra Eugenium excitauit? Nempe Amedæus. Quis pecuniã illo-
rum cupiditati porrexit? Hic idem Amedæus. Quis eſt in idolum aduerſus
Chriſtum erectus? Amedæus. Et tu ſchiſma tibi odio eſſe dicis, unitatem ap-
petere profiteris, qui unitatis hoſtis acerrimus, illis gladiatoribus arma por-
rexiſti, quibus ſcinderent inconſutilem tunicam Ieſu Chriſti. A te malorum
omnium ſatore tanquam à præcipuo fonte cauſa exorta eſt omniũ eccleſiæ
calamitatum. Tu ſuaſor, impulſor, adiutor, autor, architectus huius tam pre
clari operis extitiſti. Tu in diuiſione eccleſiæ falſam hęreditatẽ ſubripuiſti, ut
tibi partẽ poneres cum iniquis. At quã humiliter draco loquitur uorax, quã
ſubmiſſe, quã molliter, ut pacem eccleſiæ uideat appetere. Cur non illã præ-
bes populo Chriſtiano quã ab ea ſolus per ſummũ ſcelus eripuiſti? Cur non
cedis alienæ dignitati? Cur non renuncias faſtigio à te per ſummũ dedecus
occupato? Ornaſti te ueſtibus alienis, tanquã olim coruus cæterarũ auium
plumis. Depone illas potius quã inuito eripiantur. Abijce fucatã dignitatẽ,
abijce ſuperuacuas pompas, proijce alienũ nomen, recognoſce te Amedæũ
eſſe, hoc eſt ſatorẽ ſchiſmatis, diuiſionis artificẽ, omnis tẽpeſtatis qua quaſſa-
tur eccleſia autorẽ. Sed quod ridiculum eſt, & mihi riſum mouit, plurimum
extollit concilium, ut appellat Baſilienſe, & ſuam prophanationẽ à Deo di-
cit proueniſſe. Magno profecto fuit deo cura, excitare alterũ ſathanam qui
fidem ſuam peruerteret, qui tartari ianuas pateſaceret, quo ipſe ſuiq; culto-
res eſſent deſcenſuri. Magna Amedæi merita apud cœleſtes erãt, ut omnes
eniteret ſchiſma fieri, ut ipſe in throno ſathanæ conſtitueret. Nam quod in

O illa

illa ſceleratiſſimorũ factione hominũ tuas uires, tuam autoritatẽ, tuã fidem
In Conciliato- colloces, recte facis iniquis cum iniquis animo & ſententia conuenire. Quis
res. enim ignorat qualis fuerit illa tumultuaria inquinatiſſimorũ hominum ma-
nus? Quis non nouit quales uiri, quã nefarij, quàm reprobi, quã ſceleſti in illa
ſentina nequitiæ fuerunt uerſati? apoſtatæ, fornicarij, inceſti, raptores, tranſ-
fugæ, turpi cõuicti crimine, blaſphemi, deo & ſuis ſuperioribus rebelles. Ex
deniq; precio & mercede à te corruptore conducta, illa colluuies fuit quę Ba
ſileam profecta eſt te duce, ad explẽdas uarias libidines & impunitatem ſuo-
rum ſcelerum conſequendam. Aderant ſuis decretis coqui, lanij, ſartores, pi
ſcatores, ſtabularij, medici, & omnis illarum gẽtium barbaries ſpurciſſima,
quæ ſpiritum ſanctũ ueluti dormientẽ & ſomnolẽtum ſuis uocibus & clamo
ribus excitarent, illum ex tabernis & coquinis excitatũ inuocabant, ad rem
profecto piam, ut ſchiſma introducerẽt in populo Chriſtiano. Egregiũ ſanè
opus, & Amedæo illius ſatore præcipue laudandum, non concilium, ſed do
micilium ſeditioſorum, diuerſorium iniquitatis, habitaculum facinoroſorũ,
perfidiæ domus, conuentus ac concurſus hominum perditorum, ut ſi quis
illam multiplicium ſcelerum colluuionem diffinire uelit, meretricum & leo-
num, ſordidorumq; hominum cõuentum rectiſſime appellet. O bone deus,
apud tam ſordidos homines, tam infimos, tam malos, tam nefarios, tam ſce-
leratos ego ullum bonum hominem, nedum ſpiritum ſanctum potuiſſe eſſe
crediderim, apud hanc uilem plebeculam orbis, putridam fecem: ulla ponẽ-
di aut creandi Pontificis autoritas fuiſſe putanda eſt, à tam perditis homini-
bus ullus bonus fructus prodire potuiſſet, extimandũ uidetur? At arbor ma-
la nequaquam bonos fructus poteſt facere. Sed malam fuiſſe qui ex ea deſcen
dit omnibus fructus demonſtrat, hoc eſt diuiſio eccleſiæ fidelium ædita in ca
put tuum. Abi in malum cruciatum cum iſtac hypocriſi peruerſa ac fraudu-
lenta, cum iſtac uerborum fallacia. Tu ne dei eccleſias, nulla ut ais ductus am
bitione, per tuos ſatellites gratis, nulla ſpe propoſita ſcindere procuraſti? Tu
tantam in omni genere tuo labem, tantum fidei noſtræ uulnus, tantum ob-
probrium Chriſtianæ religioni, nullum ob præmium infligere uoluiſti? At
minime cupidum dignitatis Pontificalis ſcribis te fuiſſe. Quid ergo te impu-
lit, ut homines illos perditos auro, ſpe, premio, precibus, per quoſdam quos
nouimus corrumperes, ut tibi fauerent induceres, ut te eligerẽt cogeres, niſi
mens cœca cupiditate dominandi, & auri auaritia æſtuans ac feruens ambi-
tione? Tu ne tot pecunias ut nil tibi prodeſſent incaſſum effudiſti? Tu ne gra-
tis, nulla alia ſpe motus, animam ſathanæ deſpondiſti? At credo illorum au-
torum patrum grauitas, morum ſanctimonia, autoritas te mouit, illorum
uirtus te decepit, & ad credendum eorum decretis te inuitauit. Homo ſim-
plex eras, rudis, atq; illorũ peruerſitatis ignarus, impulſus, deceptus, eluſus
fuiſti. Profitearis ſaltẽ ſtulticiã tuam, ut maliciam fugias. Satius eſt enim ſtul-
tum quàm

tum quàm malum uideri. Sed neq; deceptus es, neq; errore prolapſus, diutius
excogitatũ, premeditatum, prouiſum hoc tuum conſilium fuit. Tu omnium
rerum machinator atq; inſtructor, tu ſchiſmatis ſuaſor atq; impulſor extitiſti.
Et nunc tibi diſplicere eccleſiæ calamitatem ſimulas ſcriptis tuis, & pacem
quærere quàm tuis fraudibus abſtuliſti, & eo uulnere afflixiſti eccleſiam, quo
plurimorum mortalium animæ periere. O bone deus, ubi nam gentium ſu-
Temporum & morum peruer ſitatis accuſa- tio.
mus? inter quos uiuimus? quibus in moribus uerſamur? quã omnia ſunt cor-
ruptione hominum peruerſa? Latro ac fur queritur iuſticiam non ſeruari,
leno pudicitiam probat, ſicarius odit crudelitatem, auarus gaudet liberalita
te. Summa & huius hominis peſtiferi pietas, matris ſeruandę. Poſteaquã fue-
rit publicus matricida, præ ſe fert uoluntatem eius quam ſubſtulit de eccleſia
unitatis, magnam pacis cupiditatem, cum intulerit fidei nefarium bellum.
Nempe credamus eius uerbis, nam factis conueniunt. Multa enim ſigna illi-
us cupiditatis oſtendit. Miſſa faciamus omnia, partem enim retuli quæ ante
tempora Eugenij homo plenus religione patrauit. Quid poſt eius obitum,
ut oſtenderet ſe cupidum unionis? Exultauit primum gaudio, tãquam hypo-
crita ſolus regnaturus. Inde plures cupedenarios pro Cardinalibus effecit,
tanquam lætitia geſtiens, in deriſionem omnium gentium, & illius oppro-
brium dignitatis, cum ab homine indigniſſimo nulla queat dignitas profi-
ciſci. Auxiſti numerum egenorum, læticiam minuiſti. Quid ſibi uult hæc
ampliatio, uel potius dignitatum inquinatio? Num hoc ſpectat ad unionem
quærendam? Num amplitudo beneficiorum, quæ tuæ ſubduntur temerita-
ti? Num ſpes autoritatis augendæ? Num cupiditas augmentandæ obedien-
tiæ, te tam liberalem alienæ rei reddiderunt? Triumphum te agere æſtima-
ſti ex hac tam præclara ridiculorum hominum expectatione. Vtreges &
imperatores ſolent in bellorum uictorijs, aut urbium expugnatione in ſi-
gnum læticiæ aliquos excellentes uiros equeſtri dignitate ornare, ita tua
ſtulticia deſpondẽs ſibi uictoriam ex interitu Eugenij, plures alienis ueſtibus
perſonatos, rubicundo pileo tanquam mimos ridiculos exornaſti, in euerſi-
onem eccleſiæ, tuæ ignominiæ memoria ſempiterna. Non fuere hæc ſatis
ampla tuæ uoluntatis indicia, aliud non inferius opus addere uoluiſti. Miſi-
ſti eueſtigio qui aduolarent ad orbis principes, ut te uelut alteram deo de-
dicatam ſtatuam Moloth adorarent, ut ueram abnegarent fidem, hæreſim
ſequerentur. Denique non ad unitatem perueſtigandam, ſed ad ferenda
ſcandala uerboſos ac loquaces homines deſtinaſti. Sed quantus omnium
gentium non riſus, ſed deriſio tuæ uanitatis & ſtulticiæ habita eſt. Reiecti o-
mnes, abdicati, repulſi à ſermone, à congreſſu hominum ſemoti, & omnes
tuas promiſſiones, quas plurimas & uarias obtulerunt, tuam tuorumque
contagionem ut ſerpentis uenefici abhorrebant oblata, quibus ad corrum-
pendos ſinceros animos utebaris, ut rem nefariam ſpernebant & reſpuebãt.

Nonnulli quos noui uiri modestissimi, pecuniam ultro promissam, castra & dominia contempsere. Omnes à te artes, omnes machinæ adhibitæ sunt, ad animos recta sentientes expugnandos. O mirum sanctitatis genus, & cūctis seculis inauditum. Quod boni & sancti uiri uirtutibus efficere solēt, tu huius seculi dedecus pecunia tentas. Antichristus dicit cum ueniet auro atq; argento homines corrupturos. Hic alter Antichristus exortus est ante tēpus, qui mentes hominū pecunijs, promissisq; à uera fide peruertit, qui prædicet contra Christum, qui fidem in gehennam ignis impellat. Sed plus ualuit eorum quos corrumpere conatus es uirtus, quā tua nequitia. Perstiterunt singuli in fide recta, & tuis exploratoribus uel corruptoribus potius repulsis, tuam pecuniam deriserunt. Et tu scribere audes & literis tradere tam impudens mendacium, te quærere & optare ecclesiæ unionem, te uelle sequi conciliorum autoritatem. Non pudet tantæ uanitatis, tot mendaciorum ut aiunt inuentarij. Scio te cupere ut illud tantum Basilienſe non concilium, sed discidium, haberet aliquam in qua fundamētum tui erroris est apud homines autoritatē. Sed quæ autoritas esse potuit in sceleratorum, perditorum, phariſeorum synagogula: quæ dignitas in tam abiectis hominibus, quos ego qui sum pusillus, nollē domi meę essent coci, ac sartoris loco? Desine iactare amplius inane ac nullius momenti tui cōciliabuli contēnendi nomen. Desine proferre ea ad te tuendū arma quibus periclitaris. Desine aliquando desipere, & redi ad sanam mentē. Quid em̄ te mouet amplius, ut in tua cōtumacia reprobāda persistas? Vides omnes orbis reges à te dissentire, & sentire nobiscum. Vides omnes principes Christianos nobis credere, nobis fauere, detestantes scissurā tua opera in Dei ecclesiā introductā. Vides Germaniā totam aliquādiu tuis suasionibus seductā, iam te abiecto defecisse, & nos Nicolaū uerum pontificē recognoscere. Vides Galliā, Angliā, Hispanias omnes, Bohemiā, Poloniā, Vngariam nostrum Nicolaum uerum Iesu Christi uicariū profiteri. Omnes detestantes sacrificāt uero deo, solus tu derelictus, contēptus, abiectus, pstratus, omni spe auxilioq; destitutus iaces infamis, abditus, in domino tuo reclusus. Non miror te pacem ducere uelle, cum amplius bello uti nequeas. Non miror si deponere honeste cupis quod turpiter usitatū amplius retinere non uales. Nulli iam tibi nedū animā suam, sed ne nūmos quidē credūt. Quid igitur tibi reliqui est, præter spem meram? Quid est amplius in quo confidas? Quid molestus es regibus & principibus reliquis? Quid eorum aures sæpius obtūdis? Quid ipsorum animum malis artibus tentas? Quid omnes filios uocas, cum te nullus in patrem recognoscat? Expergiscere aliquando à diuturno somno, & te Christianum aliquando fuisse cogita. Redi ad saluatorem quem abnegasti. Petrus Apostolorū princeps Christū saluatorē nostrū magistrū suum negauit, & ueniā postea errati meruit cōfessione peccati. Imiteris fletū illius, & te errasse aduersus Dominū aliquādo fatere. Nam si perse-

Antichristo Felix cōparatur.

Basilienſis Cōcilij detestatio.

ueraueris amplius in hoc errore, consequeris præter damnationem cœlesti-
um, infamiam omnium sempiternam. Quàm enim tui memoriam ad poste-
ros demandabis? Quod nomen relinques? Narrabūt futura secula ad notam *Felicis status & uita.*
tui generis perpetuam, fuisse olim quendam peruerso nomine Amedæum,
qui non amator, sed hostis dei fuerit, uirum seculi ignarum literarum, indo-
ctum, imperitum, in quo nulla singularis uirtus illuxerit, cuius nullum lauda-
bile opus extiterit, qui semper ad expilandos nummos intentus fuerit, Chri
stianos exinaniuerit, ecclesiarum bona abstulerit, ad coaceruandum thesau-
rum hominem auarum, astutum, callidum, subdolum, singulari cupiditate,
cuius omnis uita quæstui intenta, nullam turpem lucri conditionem omise-
rit, cum diutius homines lacerauerit, tandem ad dissipandam ecclesiam de-
ueniſſe. Hunc dicent semper fuisse habitu militari laicum, procul ab omni re-
ligione constitutum procreasse filios. Deinde defuncta uxore, indicto conci-
lio Basileā ueniſſe (aliquando enim conciliū fuit in specie à quibusdam indu-
ctum) pontificatus ecclesiæ per dissensionem adipiscendi. Sumpto hypocri-
tarum habitu, ueste uili secedentem à turba, aliquamdiu inter hypocritas fal
sos ad religionis ostentationem uersatum. Hunc eundem postea inter ponti
ficem Concilium̄q; dissensione orta, partes tutandi Concilij cœpisse, ea spe
cuius effectum uidimus consecutum. Eundem deinceps nefariam illam scele
stissimorum hominum conuenticulam suis aluisse sumptibus, suis opibus su-
stentasse, incendisse illorum animos, faces ac ligna ad excitandum incendiū
subministrasse, suasorem, impulsorem, autorem schismatis extitisse, ut ueluti
alter Diocletianus persequeretur fidem Christi. Nunc destitutum omni fa-
uore, fraude, & dolo cognito derelictum, quærere literis & nuncijs corrum-
pere cæteros, & adducere in errorem suum. Hęc ergo qui audient futuri ho
mines, non'ne id monstri immanis loco ducent? Non'ne hunc detestabūtur?
Non'ne asserent aut natum non oportuisse, aut quamprimum natus fuit, ad
externas orbis insulas deportandum? Multa quondam in terris monstra fu-
isse perhibentur humano generi pernicioſa. Gereonem & Busiridem crude-
les fuisse tradunt. At hi omnes in corporibus hominum crassabantur. Huius
nostri, ad quod perdomādum alterius Herculis uires essent nobis imploran-
dæ, rabies uesana etiam in animas debacchat. Quo ergo grauior est animæ
quàm corporis iactura, eo nefarium huius nostri scelus est detestabilius iudi-
candum. Illi enim in rem caducam ac mortalem sęuiebant, hic in rem immor
talitati donatam exercet suam crudelitatem. Imperatores nonnulli aliquan-
do Christianos persequebantur, corpora tantum tormentis uarijs subijcien
tes, ex quibus animarum gloria donabatur. At iste corpori blanditur, ut per
dat animas, & mortales reddat. O perdite lanista. O carnifex defunctorum,
num te actorum pœnitet, quæ tu semper mente effera in contemptum fidei,
in perniciem fidelium collocasti? Non horruisti nomē schismatis, quod est in

tuo fanatico capite fabricatum? Non'ne expauisti usurpare Põtificis nomen, cuius nosti te indignum ac immeritum semper extitisse? Nõ perhorruisti habitum, uestes, cultum, religionis ornatũ, quæ tu omnia ex salutaribus ad perniciem contulisti? At enim cum singula ridenda sint uel potius deploranda, hoc præcipuam stulticiam redolet & magno risu dignum. Hic omnium qui unquam fuerunt, sunt, aut futuri existunt infelicissimus, qui fidem, religionẽ, unionem, pacem, cõcordiam substulit, nominat se felicem. Si nefaria scelera, si deo & ecclesiæ bellum indicere, si impium, si malum, si schismatis autorem esse, felicitatem potest afferre, non solum felicem, sed felicissimum esse cõtendam. Sin uero ut olim Lucius Sylla infelici uictoria, cum Vrbem incendijs, rapinis, cædibus, ciuium proscriptionibus repleßet, in urbis tanta calamitate se felicem nominauit. Tu item in schismate populi Christiani euersione sanctæ matris ecclesiæ, in animarum naufragio, te felicem tot malorum causa audes appellare. Quid abest, quin sis omnium mortalium execratione, omnium uiuentium odio dignus? Quæ enim felicitatis potest esse, sceleri & impietati coniuncta? Si legisses apud excellentes doctrina uiros, quæ res pariat felicitatem, cum sis ab illis admodum remotus, nunquam illius nominis dignitatem tua impudentia maculasset. Considera aliquando quid illud nomen requirat, & tu qualis existas tuis operibus perpende. Excute animum, resera cogitationes, & an in illis aliqua lateat umbra felicitatis scrutare. Pigebit mihi crede hoc nomen tibi incidisse nimium à uero alienum, nisi in subuersione ecclesiæ à te ædita, felicitatem tuam repositam arbitraris. Et ueluti qui castra & militiam sequuntur cum quempiam spoliarunt, rapinas & spolia lucri nomine appellantes, ita & tu scelus, perfidiam, dedecus, insaniam felicitatem appellas. Sed oro, ut quod est difficillimum, teipsum saltem meis uerbis admonitus recognoscas. Reuoca paululum mentem ad tuæ felicitatis, tam præclara principia, & qualia illius exordia fuerint meditare. Aduerte quæso animum ad illam tuum in sathanæ thronum deflendam assumptionem, & cunctis gentibus detestandam. Inspiciamus à quibus hominibus tua præsumptio facta est, quàm bonis, quàm sanctis, quàm religiosis. Qui ergo tui solij artifices extiterunt, ut ex eo Felicis nomine fueris expiscatus? Homines certe summæ autoritatis, summæ prudentiæ, summæ uirtutis, apostatæ, perfidi homines, fraudulenti, corde improbi, animo facinorosi, detestandi, sacrilegi, infames, ex turpidine omnium gentium à te collecti, quine infimam quidem ullam dignitatem nedum summam, aut oculis aspicere, aut mente concipere potuissent, perditi sathanæ alumni, uiri scelesti, omnium ignominia noti, nati ad pastum, ad fartiendum uentrem creati. Sed referamus hanc ueluti prætoriam cohortem præclarissimorum militum, ad crucifigendum uerum Christum in Pilati atrio congregatam. Italici ut aiunt quatuor. At ex qua Italia? explica illam paululum. Ex Gallia Cisalpina ex his gentibus

Inuehit in nomen.

In cõciliatores

gentibus quibus Italia nouerca est, omnes tibi serui ascripticij, tibi subditi, quibus imperare posses, de industria à te in perfida acie collocati, homines qui corpus & animam pro te perdere essent parati. O Italiam mendicam, ne dicam inopem excellentibus uiris. Siquidem & omni ornamento Italiæ non reperiuntur nisi Cisalpini homines, rustici, ignobiles, contempti, abiecti præ cæteris, qui ad electionem ut uolunt Pontificis deputentur. Sed summo consilio atque adeò egregia conscientia à te factum fuit, uoluisti enim reliquam Italiam esse tanti sceleris participem, tanta nota turpitudinis infamem. Gallicos item quatuor dicunt fuisse, non ex uera Gallia, quæ floret excellentissimis, probatissimis, atque honestissimis uiris, sed & ex illa intercluſa syluis ac montibus, patria sordida ac rusticana, quàm Sabaudiam uocant, certe subditam imperio tuo, quos tuæ libidini subditos atque addictos tuæ seruitui uoras, qui quod cuperes non negarent. Totidem Germani ad officinam illius idoli conuenerunt. Atqui homines dij boni, somnolenti, stupidi, stertentes, nunquam sobrij, hominibus odibiles & deo, qui uiui an mortui essent, uino atque epulis obruti non discerneres. Sunt in ea natione plurimi uiri egregij, prudentes, docti, sobrij, omni uirtute cumulati. At ex his nullus assumptus est, sed quidam animo & corpore peruersi, in quibus nulla uirtus esset, nulla conscientia, nulla doctrina. Totidem attulit Hispania portenta quædam naturæ, non homines. Referta est enim ea prouincia hominibus doctissimis, ornatissimis, nulli eorum est hoc munus nefarium demandatum. Ex infima eorum fece quidam delecti sunt, qui illi optimę nationi inurerent infamiam sempiternam. His omnibus luminibus orbis tam præclara data est potestas uituli aurei fabricandi. Ad horum preces, uel potius ad horum coquinæ fumum, ciborúmque ac potus nitorem spiritussanctus illectus accessit. Hi auro, spe, præmio, promissis corrupti, partim Iudæis, partim infidelibus deteriores, quidam ex Mahumeti lege profecti, quibus fidei iactura summum lucrum erat futurum, hunc egregium pastorem ouium lupum excitauerunt. O rem dignam memoria posterorum. O felicitatem cunctis seculis prædicandam. Tu ne felix talium uirorum opibus esse potes? Tu talium portentorum horrendum actum felicitatem appellas? Abijce quæso deinceps hoc tibi funestum nomen, quod maius est quàm tua ignauia & conditio requirat. Noli amplius teipsum fallere. Noli ulterius decipere populum Christianum. Fatere aliquando te esse quod es. Redi ad priscos mores, priorem uitam assume, suscipe boni hominis cogitationes, redi in gratiam cum deo, amplectere hominum beniuolentiam, abijce onus conscientiæ, quod te dies noctésque torquet ac uexat necesse est. Nullum est enim tormentum grauius maleficorum cõscientia. Redi ad meliorem uitam & incipe tandem sapere in extrema ætate. Depone aliena ornamẽta, & quod turpiter occupasti, cum aliqua dignitate depone. Vestes non tuas relinque, tibi tua assume.

Exhortatio ad eundem iniuria dictos.

Abijce inanem pompam, emendicatam dignitatem sperne. Abijce curam illius non Concilij, sed latrocinij Basilienſis. Respice cogitationes barbaricæ fecis, illius nefariæ colluuionis spurcissimam factionem, in qua nulla ineſt fides, nulla autoritas, nulla religio, lenocinium, non concilium appellandum. Reijce decreta ebriorum, ac somniatorum somnia extimãda. Quid enim autoritatis habere possunt per tumultum stultæ plebeculæ, precio & pactione corruptæ, ad euertendam fidem sceleratæ constitutiones? Nefaria hominum turpissimorum factio dicenda est, qua à Christi uicario desciuere. Ita ne quaquam in ea uires tuas colloces. Nequaquam in ea ullum robur, ullum præsidium speres. Res enim leuis est atq; inanis, quam totus orbis odio habet, omnes homines detestantur. Amoue à tuis actis illorum arma quæ nefaria fuere ad matricidium comparata. Amoue illorum statuta, quę autore spiritu nequitiæ sunt conscripta. Mala semper eorum fuit mens, peior animus, pessima opera, omnia ad ecclesiæ calamitatem spectantia. Cõsule iam famæ tuæ, consule honori, consule ætati. Et quid de te homines loquantur & existiment paululum considera. Viuis in totius orbis despectu, omnes execrantur schisma, te satorem, instigatorem, impulsorem, autorem illius affirmant. Remoue hanc à tuo genere labem. Hanc maculam à te aliquando amoue. Non relinquas hanc maledicendi posteris occasionem, ut te causam schismatis huius singuli iudicẽt, & nomen tuum ueluti blasphemi hominis horreant. Qui si iudicium hominis contemnis, si despicis infamiam, si hominum opinionẽ spernis, saltem mouearis timore Dei, qui nullũ facinus sinit esse impunitum. Moueat te damnatio animæ, nisi resipiscas, alia leuiora sunt, & ad tẽpus duratura. Animæ iactura est immortalis, quæ (nisi te corrigas) cum reliquis hęresiarchis æterno igni erit perpetuo crucianda.

POGGII FLORENTINI IN PHILELPHVM INVECTIVA prima pro Nicolao pulchra & elegans.

IMpurissimam atq; obscœnissimã fœculẽti oris tui non satyram, sed uomicam, in uirum purissimum & continentissimum Nicolaum nostrum nuper à te uersibus naturam tuam repręsentantibus æditam, legi non sine summo mentis dolore, oblatam mihi à quodam qui ægre ferebat uitam castissimi uiri, à monstro omnium teterrimo impugnari. Dolui quidem primum uerborum obscœnitatem, ut quibus uersaris à te conflictam ex arcula putrida labefactæ conscientię tuæ, in eum qui semper est habitus uir tui dissimilis uita & moribus integerrimus. Dolui quoq;

quoq; tanta mentis uertigine te oppressum, ut auderes tuæ uitæ deprauatæ labem alteri obijcere, & ea refricare auribus legentium, quæ ne inquinatissimus quidem nebulo sine summo dedecore posset exprimere, quæ tu nouus morum censor, in maledicendi consuetudinem introducis. Illud etiam ægre tuli, eum quem doctum hominem putaram (nam de peruersitate animi nunquam dubitaui) adeò efferri studio eloquẽdi, suæ facultatis immemorem, ut neq; de quo scribat, neq; quæ scribat ob mentis imbecillitatem cogitarit. Non ne erubuisti ac pudicitiæ hostis nefarius? Non ne inquam licet sis pallidus uel paululum rubore perfusus es, cum ea literis mandabas, quæ ne cogitare quidem sine pudore homines possunt? At ea à te prolata plena dedecoris & obscœnitatis sunt tuæ turpissime uitæ, tuę exulceratę, à uitijs mentis testimonia certissima. Tu nisi esses spurcissimus omnium quos nostra ętas tulit, nunquam profecto te in scœno uilissimorum uerborum tanquã immunda sus libens uolutasses, uuluam, tentiginem, priapum, & his similia uersibus tuis admiscens, in dedecus ut existimas alterius, at id omne recidet in illam faciem tuam impudicam. Lenonum & meretricum, quibus nullus ineſt pudor, qui apertam impudicitiæ artem exercent, est ista loquendi scurrilis procacitas ac petulantia, ut ea tractent, ea loquantur quorum iam artificium profitentur, qui tamen honestatis imperterriti, & latibula sibi quærunt, & in uulgus uerentur proferre & ea quæ sunt actu secretiora. Hos cum uideam te imitari, & ea mandare literis, quæ etiam prostituti & meretricarij uerentur uerbis proferre, uellem ut eos in scribẽdo de rebus communibus aduocasses. Docuissent te non quidem pudice ac caste loqui, nam id frustra niterentur, sed saltem hanc tam apertam ac effrenatam scribendi temeritatem paulò repressissent, admonuissentq; etiam sibi uerba obscœna in cœtu hominum displicere. Sed ut sordidior quàm lenones, inquinatior quã meretrices, impudentissimus omnium uidereris, hanc nouam abominandamq; maledicendi licentiam, tibi nouus satyrus atq; olidus assumpsisti. Verum nequaquã mirum uideri debet, cum cuius mater Arimini dudum in purgandis uentribus & intestinis sorde diluendis quæstum secerit, maternæ artis fœtorem redolere, hæsit naribus filij sagacis materni exercitij attrectata putredo, & continui stercoris fœtens halitus. Ita faucibus famelicis inhiantis filij impressus est, ut nihil queant, nisi olidum ac putridum exhalare. Vellem nunc mater uideret, quæ si pudica fuit, doleret uicem filij impudici. Quid tu tibi insane uoluisti hac tua meretricana oscitatione, quam tu excogitasti mente peruersa, manu nefaria conscripsisti? existimasti opinor huius ætatis pestis nefaria, tibi laudi fore, si uirum optimum cuius integerrimi mores summis laudibus per totam Italiam efferuntur, probro ac spurcissimo stilo insectareris. At uero nullũ maius tuorum flagitiorum testimonium in lucẽ ædere potuisti, quã ut turpiloquio conareris lædere, qui esset omnium quos nostra ætas tulit

In carminis spurcitiam.

Ex matre carpit.

modestia

modestia & continentia ornatissimus. Et sanè commune uitium improborũ ut bonos odio habeant, ut eos carpant malignis uerbis, quos se uiderint uirtute & fama superiores. Virtus & gloria Nicolai pupugit mentem inuidia exulceratam, nominis sui splẽdor perstrinxit lippientes oculos tuos. Et quoniam ille iamdudum indigne ferebat maculari ciuitatem tuæ immundissimę uitæ contagione, id egit, ut ex ea eijcereris, urbs labe tui nominis purgare-

Proscriptum notat. tur. Nunc tandem euomuisti conceptum uirus, & in eum inuectus es, quem neminem defensurum putasti. Sed tota aberras uia, hæret altius Nicolai uirtus, quam ut tuo flabello putrido labefactari queat. Neq; ei quoq; deerit qui eius causam suscipiat. Nam raro defuit defensor uirtuti, si ipsa se tueri patiatur. Itaq; erunt inquam unus & item alter, qui & sordes tuas in autorẽ ipsum refricent, & illum à scœnosa ac fœtida sentina tui pectoris tueantur. Tu ne facie illa intercisa & iniusta ad perpetuam infamiã cicatrice, adeò uersibus illis rusticanis ac fœculẽtis terreri homines putasti, ut hoc tuæ sterquilinium satyrę (id enim uideri cupis) magnopere extimescerемus: Referetur tibi par gratia ut opinor, & forsan paulò uberior, ne nos omnino ingratos putes. Scio satius atq; honestius futurum fuisse, contemnere illam tuam græculam leuitatem. Sed ne meritis laudibus te fraudatum putes, reddendus est aliquis fructus insulsæ dicacitati, ut iam planè intelligas in eo dicendi genere quo te principem existimas ne calonis quidem uilissimi locum obtinere. Neq; tamẽ nisi paucis respõdebitur, & ad res solum quas malefica manus exarauit, spectantibus alia maiora & grauiora, tum publica, tum domestica facinora alio in loco recensebuntur. Exprimetur uita omnis, interiores turpitudines detegentur. Ita locis & temporibus designabantur, ita confirmabuntur testibus, ut nulla dubitatio legentium mentibus possit hærere. Sed ut iam tecum non milite, sed lixa sordido ac mercẽnario cõgrediamur. Quid est uir bone quod

Ad primũ obiectum. primum obijcis Nicolao: Amorẽ mulierculæ: O facinus indignum, aliquando (si id uerum fuit) mulierculam attrectasse, tibi uero indignissimum qui ab eo genere mentem animumq; penitus auertisti. Adeò ne hoc insuetum est, adeò à paucis factitatum, ut pro maximo crimine obijcias: At confingis uerba quædam deprompta ex artificio scelerum tuorum, in quibus uoluisti fingendo ac mentiendo facetum poëtam te nobis ostendere. Verum callide & consulto rem alteri opponis, quæ nequeat in te reflecti. Puerorum enim atq; adolescentum amores nefandissimos sectaris, non mulierum. Neq; tu unquam mulierẽ cognosti, nisi eam quam male primo sumptam, postmodum peius receptam pessime tractasti. Sed qui uenit in mentẽ homo fanatice, mulieris culpam referre, cum mulieris stuprum tibi inusserit maculam sceleris sempiternam: An oblitus eam quam habes uxorem quibus artibus, qua perfidia fueris potitus: Ne nos solos ignaros putes rei omnibus notissimæ, recognosce flagitia manifesta, in quibus nulla erit tergiuersandi aut dissimulandi

facultas.

facultas. Pulsus olim Patauio turpiter, ubi Gasparinũ audiebas, propter ado *Cinædũ notat.*
lescentis quo deperibas insanum amorem, Constantinopolim tanquã in asylum, egenus atq; inops confugisti. Callide id quidem & astute, ut ad ea loca adires ad quæ citius autor quam fama scelerum perueniret. Ibi in Ioannis Chrysoloræ doctissimi atq; insignis equitis familiaritatem discendi cupidita tem præ te ferens insinuasti. Qui tua uerbositate motus, simul mendacitate commotus (nihil enim eo præter linguam inanem & cutem aridam deportaras) te domi suæ recepit, ignarus futuri, hospitem enim pudicum, non Paridem adulterum se recepturum putabat. At tu cum regiones, non mores im- *Stupratorem notat.*
mutasses, ne quis locus esset uacuus sceleribus tuis, eius uirginem filiam stuprasti, tuis pollicitationibus & blanditijs deceptam. Cum te ille miser qui serpentem domi nutrierat, mœchũ filiæ deprehẽdisset, de te interficiendo consilium cœpit, cum tu aufugisses supplicij metu. Sed quid ageret uir licet prudens: Inops consilij erat, scelus detectum, uirgo compressa, dos amissa uirginitatis. Intercedunt Italici mercatores, cõsulunt ut eam despondeat, hoc maxime pacto obumbrari putãtes turpitudinem susceptam. Itaq; Chrysoloras mœrore confectus, cõpulsus precibus, malo coactus, filiã tibi nuptui dedit à te corruptã, quæ si extitisset integra, ne pilum quidẽ tibi abrasum ab illius natibus ostendisset. An tu illam unquã duxisses uxorẽ si uirginitatẽ per te seruari potuisset: Tibi pater illã dedisset profuge, ignobili, impuro: Primarijs suæ ciuitatis uiris seruabat uirgo, nõ tibi insulsæ pecudi & asello bipedali, quem ille domi alebat tanquã canem aliquẽ solent senio & ætate confectũ. Ille nobilis, tu rusticanus, ille diues, tu mendicus, ille ciuis, tu peregrinus, ille doctus, tu rerũ omniũ præterquã libidinis ignarus. Deniq; ille domũ suam colebat, tu alienas ædes pfugus ambulabas, uel aberrabas. Quid scribis sceleratissimũ portentũ: Obijcis Nicolao quæ neq; uera sunt, & minime uisa, te religiosissimo teste probari possunt. At tu frõti tuæ impressam perfidię & stupri cicatrẽ circũfers per Italiæ ciuitates. O scelus, ô nominis Italici labes & infamia. Tu aduersus Nicolaũ de mulieribus scribere ausus, tu muliebrẽ amorem alteri opponis, qui nihil aliud è Græcia nisi amoris turpissimi notam in Italiam reportasti. Tu fidei datæ maculator, tu uiolator hospitij. Tu pudicitiæ expugnator, tu raptor uirginis extitisti, tu clarissimi equitis nomẽ in ignominiam conuertisti, & pro hospite fideli hostis perfidus fuisti. Hic est triumphus tuus ille nobilis uoluptate, scelere & libidine partus, quem tuo generi præparasti, in quo Veneris spolia egregia ante triumphantis currum deferebantur, milites mœchum, non caluum, sed barbatum adducimus canebant. Tu alter Pluto, non lallus, sed gallus, tanquam rapta Proserpina sedebas in curru ridenti ac blandienti simillis, manuq; tenens eam quam tanquam deuictis hostibus prẽmiũ reportabas. Credo aliquando osculũ dabas, ut significares te pacẽ atq; ocium in patriã deferre, ne extimescerent Itali te alterũ Paridem

nouam

Furti notat. nouam Helenam ad eos aduexisse. Omitto & librorũ & rerum plurimarum furta ex domo soceri, quæ in aliud tempus afferuntur. Tantum uolui falsum mulieribus obiectum crimen retundere uero crimine ac manifesto. Confingis etiam ineptissime uerba quædam amatoria, quę in teipsum rectissime cadunt. Cum enim illi misere stuprũ intulisti, credo (& id est uerissimile) te uerbis sanctis atq; honestis cum illa concertasse, nihil de amoris illecebris, nihil de libidine collocutum, monuisse ut auerteret oculos atq; manus ab scelere nefario, nihil pollicitationibus, nihil blanditijs pellexisse. Scio cohortatum te esse illam austeritate quadam censoria ad continentiam, ad honestatem, à tuo complexu sæueris uerbis deterruisse, persuasisse, ne tibi assentiret, atq; a*Ad aliud obiectum.* nimum corpus q; à tuis blanditijs amoueret. Sed quid tu homo ad mentiendũ natus, alitus, edoctus non fingas, qui etiam Nicolaum insimilas turpi flagitio puerorũ? Tu tu non Philelphus, sed Pedarpus. Tu inquam discipulorum tuorum maritus, eandem artem calles quam ab ineunte ætate exercuisti. Tu inquam adulescentes non ad scholam doctrinę, sed ad libidinum diuersoriũ, studiorum ostentatione attrahere consueuisti, quos non solum tuæ libidini effrenatæ subdis, sed etiam alijs prostituere solitus es, ad ampliorem mercedem salarij consequendam. Hanc causam ferunt, cur te contuleris in publicum legendi ludum, ut uoluptatis causa eligas ex adolescentum grege quos possis adijcere tuæ impuritati. Felix ille quidem dies Florentinæ illuxit urbi, cum te ueluti morbidam pecudem expulit è mœnibus suis. O beatos Senenses, qui te custodem (ut aiunt) ouium lupum suis filijs præfecerunt. Sed haud erit hoc diuturnum, detegẽtur tui mores absconditi. Et quamuis sis callidus ad simulandum ac dissimulandum, tamen cum illi sint prudentissimi atq; honestatis amantissimi, plus mouebuntur obscenis operibus, quàm uerbis fallacibus credant. Sed uide quantũ possit confidentia spurcissimi ganeonis: Obijcit Philelphus adulescentulorum mœchus: Philelphus inquam, exoletorum officina continuo uersatus. Obijcit Nicolao crimen cuius fuerat acerrimus oppugnator. Exhorruit enim semper huius uiri prudentia hoc nefandũ crimen. Sed nimis multa de re minime obbscura. Illud uero qua frõte, quo ore, qua manu scribere ausus es spurcissimum cœnum? Quid autem tua inuerecunda facies non audeat: Sed quomodo ausus es comminisci uitreum priapũ relictum mulieri, quo leniret absentis amici desiderium? Male quidem libenter, & animo uerecundo recenseo impudicissima uerba, quæ tu non ex schola doctorum, sed ex grege leonum ac ganeorum spurcitia protulisti. Verum necesse est, ad teipsum priapeum sacerdotem redire cogantur eiusmodi cultus & cerimoniæ, & in eam domum referantur, in qua sacra illi deo sæpissime persoluuntur. Scribis, ut iterum recognoscas immundiciem uerborũ tuorum, scribis inquam pudicitię patronus, & sacer uirginum uestalium custos, relictũ priapum uitreum mulierculæ, quo pro uero uteretur. Risum tenere non

non potui, etiam in dolore, cum legi hanc inauditam sententiam à Peneo patrono tam facile adinuentam. Hoc quidem tibi, & tuo meHercule beneficio obijci non potest. Nam hic una in re cautior quàm cæteri uxoris tuæ bonæ quidem fœminæ, si per te licuisset, egestati rectius consuluisti. Non enim uitreum (ut de alio fabularis) sed carneum priapum, & quidem legitimum atq; à te dimensum præparasti, cum pusionem quem amabas hac in urbe, inter te & uxorem in eodem lecto sæpius collocasti. Nam cum mulier uiduitatem uiuentis mariti non posset ferre, adolescenti uero tua barbula displiceret, uxoris uoluptati, & adolescentis libidini satisfacere uoluisti, ut & illius misere dolorem lenires, & adolescentẽ meretricio amore pellectum detineres. Qua quidem in re laudo primum pietatem tuam, deinde prudentiam, qui & mulieris lachrymas, & tam effrenatam libidinem alternis uicibus, non illo conficto & duro, sed teneriori penè quodam compressisti, quem cum homo elegans oscularetis, ut idem retulit, te celebrare florales ludos asseuerabas. O dedecus præsentis seculi. Recognosce domestica flagitia, scrutare penitus domum tuam, perlustra interiores turpitudines, quarũ tu es idem autor atq; architectus. Num mentior? Num fingo aliquid? Num addo? Viuit adolescẽs qui profitetur. Adsunt testes qui audierunt, quorum nomina etiam si id nolint proferentur ad tuam ignominiam sempiternam. Vxoris mœchus, adolescentiæ corruptor, impudicitiæ professor hiscere audet, cum tot nefarijs sceleribus teneatur reus manifestus. Vincet, mihi crede, temeritatem tuam consilium, audaciam modestia, stulticiam prudentia, & confícta mendacia ueritas ipsa confringet. Elucebit probitas ipsa Nicolai, tua uitia detegentur. Spe rasti monstrum infandum hos tuos insulsissimos uersus, in quibus etiam male latine loqueris, allaturos tibi laureolam, qua fanaticum caput redimeres. At stercorea corona ornabuntur, fœtentes crines priapei uatis & sacris suis inititati, ut cum homines te uiderint, insusurrent omnes: Hic ne ille est priapeus Apollo, qui non Heliconum, sed merdiconum laticẽ degustauit, cuius ex ore iam fœda oratio prodierit, tam spurcidus sermo emanarit? Dignus hic quippe capiti suo ornatus, ex quo cum nihil prodeat nisi obscœnum, merce sibi data muneretur. Sed iam satis ad tua maledicta respondi paucis, expectans ut rescribas. Tum quidem ingrediar latum campum, descendam in certamen, pugnabo cominus, & pedem pede conferam. Habeo iam commentarium gestorum tuorum ab ipsa penè infantia æditum, unde sumetur abunde ad dicendum ampla materia. Atq; ego hoc agam libentius, quo habetur honestius amicum quam seipsum tueri.

obscœna illo uectius.

Quod si mecum cõgredi uolueris, hoc quidẽ bene
ficium erit, in quo reddam tibi gratiam,
nisi me animus fallat, satis
accumulatam.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA SECVNDA IN eundem Philelphum.

STatueram mihi unica tantum oratione finem refellendi Francisci Philelphi hominis nequissimi crimina quædam, quibus est aduersus Nicolaum inuectus. Extimabam enim quēadmodum uerisimile uidebatur, nequaquā illum adeò amentem fore, quāuis sit impudētissimus, ut amplius in alterū falso impingeret, quæ in seipsum uerissime facillimeq; possent reflecti. Sed quēadmodum meretrices postquā semel pudorem cum pudicitia deposuerunt, non erubescunt pallam uulgare ac prostituere corpus suum. Sic Philelphus ad mentiendū atq; ad lacerādum paratus, postquam uxorem prostituit, ipse quoq; petulantię ac maledicentię artem professus, nihil sibi neq; humanitatis, neq; honestatis, neq; pudoris ulli us reliqui fecit, seipsum tanquā uilissimum seruum prostituens ad obloquendum. Itaque cum altera abiecti animalis satyrula fuerit ad me delata, parum cedens amētia priori, simili stulticia ædita carmine leuiori, non inuitus postquam semel suscepi Nicolai causam defendendam, præsertim contra Philelphum rabulam circumforaneum ac turpissimum nebulonem, qui usq; adeò licentia dicacitatis est eleuatus, ut obloqui, obtrectare, crimina confingere, mentiri esse boni uiri officium putet. Nimirum, id est, uerissimum quod uiri sapientissimi tradunt, obcœcare scelera mentes impiorum, & tanta uersare insania animum flagitijs inquinatum, ut nihil recte sentiant, nihil percipiant honesti, nullam probitatem cognoscant, uitia pro uirtutibus ducāt, ferantq; effrenato quodam impetu, ac libidine cœca ducantur præcipites, uelut ferū quoddam animal, atque omni carens ratione. Non fuit satis Philelpho monstro semel errasse, semel sua scelera in alterius nomine descripsisse, instat ad huc scurra leuissimus, & alios uersus extulit fanaticæ mentis testes. Verum quid non affert maledicus conuitiator? Nicolaum esse reprehensorem, maledicum, mordacem, ob eamq; causam multorum odium in se concitasse. Fermagna hæc quidem crimina haberi debent, præsertim ab eo obiecta qui eiusmodi uitia penitus exhorrescat. Nullum Philelphi maledicum uerbum, nulla turpis dicacitas, nulla scurrilis locutio, nulla obscœna detrectatio, nulla mordax conuitiatio, os pietatis plenum atq; honestatis inquinare potest. O execrabile gentium omnium portentum. O monstrum exitiabile & ad terras ultimas deportandum. Tu ne adeò morum tuorum tuiq; ingenij inscius, tu adeò tuæ naturæ oblitus es, & tuæ consuetudinis ignarus, ut tui oris peruersitatem obijcias Nicolao? Tu ne alteri tribuis obloquendi crimē, in quo absque ulla intermissione uersaris, cuius exercitio teneris, quod tibi doctorum

Scelerum obcœcatio.

Ad obiectum primum.

doctorum uirorum omnium maliuolentiam comparauit. Te ne adeò stupormentis oppressit, ut te, ut linguam tuam ne recognoscas, loquacem, maledicam, impuram? Sed ne existimer more tuo delicta cōfingere, considera quæso an uera loquar, teq; ipsum expende, & si te demorsum & obrutum eo crimine comperies quod alteri obiecisti, desine tādem culpare Nicolaum eius artificij, in quo conuinceris esse præcipuus architectus. Nicolaus (ut ab eo incipiam) quem maxime odisti, te olim, malo quidem omine Florentiam ad legendum dicendi facultatem, sua opera atq; intercessione traduxit, ignarus nequitiæ tuæ. Is solus ut tibi publicę legendi exercitium tribueretur, etiam repugnātes & tui nitoris nescio quem fumum iam olfacientes, suo studio & sedulitate induxit. Is mercedis tibi constituendæ laborem atq; officium sumpsit. Is sua pecunia tuæ mendicitati subuenit, cum tu leuissimus græculus inopia rerum omnium, præterquam impudentia exæstuans, pudore simul atq; ostentatione obruereris. Alterum te exurire, alterum confictas diuitias mentiri cogebat. Vicit tamen fames ostentationem, & te supplicem compulit petere à Nicolao subsidium uitæ. Num enim illi quos Bononiæ cuidam fratri ex ordine Minorum per fraudem subripueras (quod alio loco recensebitur diligentius) iam desierant uentrem famelicum sustentare? Nicolaus qui te nondum nosset, cui tua malignitas esset incognita, domum tibi sua pecunia conduxit, rebus ad uictum necessarijs repleuit, esurientem ac macilentam familiam & penè fame enecatam, sua copia sustentauit. Is tibi affuit, semper fauit, indulsit omnia indulgentissimi hospitis obsequia, diligentis amici officia præstitit, non græca barba quam situ squalidam uidebat, non frontis elatione quæ leuitatem cerebri redolebat, sed studiorum & doctrinæ quàm in te esse putabat ostentatione deceptus. Quid hunc uirum adeò tibi obsequentem & deditum, à te postmodum abalienauit, & odio habere tuos fastus compulit? Nempe turpitudo loquendi, uerba seditiosa, mores improbi, & bonis omnibus infensi, cum tu beneficiorum immemor, sola ingratitudine liberalis in eum linguam acueres ad detrahendum. Quod quidem merito accidit, ut eum in primis carperes loquendo, qui primus tibi ut Florentiam uenires operam atque auxilium præbuisset. Sequebaris ueluti puer aliquis pædagogum solet uirum doctissimum & uitæ integritate præstantem Ambrosium heremitam, ut te linguam latinā doceret, ut tuas nescio quas transilatiunculas, in quibus male latine sæpissime loquendo aberrabas corrigeret, limaret, sæpius domum frequentabas ad errorum tuorum emendationem, quos plurimos docendo ac scribendo patefaciebas. Te ille monebat atque erudiebat amice, pro sua in omnes beniuolentia atque humanitate, neque quamuis omnes quandoque non importunus tantum, sed molestus reijciebat insulsitatem tuam. Quid uiri sanctissimi atque humanissimi animum à te reddidit abhorrentem? Linguę procacitas, sermo in peiorem semper partem

Ingratitudinis eum arguit.

Furti notat.

per partem procliuus,& turpis uita, cum tu eum deterrimis moribus,mente improba, quibuſdam libris fraudaſſes, prorumpens in uerborum contumeliam,& cæteros omnes,& ipſum Ambroſium nihil præ te neque græcis literis,neque latinis ſapere publice decantares, quas ipſe uoces Hellonis impudentiſſimi aſelli cuiuſdam crepitus exiſtimabat. Erat tibi Carolus Aretinus uir præſtans doctrina atq; ingenio excellens, ſumma familiaritate coniunctus,quo cum tu uiuebas unice,ut doctorum uirorum conſortium, beniuolentiam populi tibi conciliares.Quid efficit,ut is poſtmodum à te diſſentiens, ſummo odio te affugeret atque alieniſſimus in te eſſet? Profecto ſermo doloſus,lingua maledica, dicacitas ſcurrulis qua omnes pariter laceſſebas. Cõfugiſti tandem tanquam in aſylum(cum reliqui te ſumme odiſſent)in doctiſſimi atque eloquentiſſimi omnium uiri Leonardi Aretini familiaritatem, cui te tanquam ſeruulum addixiſti, domum accedens frequenter, atque officioſiſſimi hominis ſtudia præ te ferens. Quid illius animum à tua conſuetudine auertit,atque in te plurimum incitauit? Lingua mordax, mens ſubdola, fraudulenta uerba, ſermo ſemper ad cæterorum contumeliam promptus, cum tu eum falſis ac conquiſitis mendacijs in aliorum maliuolentiam concitares,hoc ille contra te inquit,hoc alter aduerſus te ſentit,hic ſcripſit aduerſus extimationem tuam.Quod tempore palàm proſpexit uir grauiſſimus ac prudentiſſimus,qui iam mores tuos noſſet, procul autem à tua uentoſa leuitate abeſſet, nihil crederet, nihil uideret, audiret omnia quo tenderent inanes & reprobæ tuæ cogitationes. Et ita improbiſſimi lenonis uerba deſpexit ac contempſit, ut tu poſtmodum non pudore, ſed timore perterritus à ſuo congreſſu abſtineres. Sed quid ego ſingulos qui te oderunt commemoro, quaſi aliquis exiſtat ex his qui ſapere uidentur, cui non ſit Philelphi portenti ſceleratiſſimi nomen inuiſum? Hoc rectiſſime poſſum profiteri, neminem eſſe Florentinum,qui quidem doctus & eloquens habeatur, quin Philelphi mores oderit,quin perditum iri cupiat,præter quoſdam moris ſimilitudine ſibi deuinctos, quos neceſſe eſt ſuorum ſcelerum eſſe participes. Sũt alij aut ſuæ quondã uxoris libidini addicti, qui ueluti canes ac macellarij latrant in latibulis nec prodeunt in lucem. Verum omiſſis noſtris quorum unus atq; idem eſt in te animus, perquiramus externos, & qua ſint in te beniuolentia perſcrutemur.Leonardus luſtinianus uir cõſilio,grauitate, & dicendi copia ſingularis,quem tu olim creditis pecunijs fraudaſti, atq; ob eam rem Florentiæ in carcerem es coniectus,nihil aliud Philelphum exiſtimat niſi detractorem quendam fallacem,& ſpurciſſimum ganeonem. Frãciſcus Barbarus uir noſtræ ætatis doctiſſimus,ſumma prudentia,ſumma humanitate præditus, horret ad nomẽ Philelphi tanquã ſceleſti furũculi & perditiſſimi nebulonis, quẽ tu quia dudũ tibi mendico pecunias credere noluit,abſentẽ lacerare cœpiſti. Vir doctiſſimus atq; humaniſſimus Guarinus Veronẽſis,cuius ſtudia & præſtans

præſtans doctrina plurimum Italis profuerũt,credo eſt tibi amiciſſimus,quẽ tu quoniam non ſolum ſcientia & dicendi laude,ſed uitę quoq; integritate te ſentiebas ab eo ſuperari,illum coli à plurimis,te contemni,iurgio & detractione infectari cœpiſti. Quod indigne ferens egregius adoleſcẽs Nicolaus Luſcus, Antonij filius,diſcipulus eius, ut paulùm reprimeret petulantiam oris tui,in te ſatyram conſcripſit,ludens in barbulam & cicatrices tuas. Quam ſi non legiſti,age gratias parenti optimo, qui illam prohibuit efferri. Omnis deniq; tractus ille Venetiarum, ne diutius circa ſingulos uerſer, in quo ſunt permulti uiri egregij dediti ſtudijs literarum, deteſtatur tuam impunitatẽ, execratur uitam perditam,& ſceleſtos mores exhorret, ſcelera,fraudes,furta,quæ tanquam ueterum fabulæ in triuijs decantantur. Opinor tamen Patauinis eſſe acceptiſſimum,quem illi quõdam cum in turpi filiorum ſuorum flagitio deprẽdiſſent(Guaſparinum enim tum audiebas)ex urbe ſua fuſtibus eiecerunt ad infamiam tui nominis ſempiternam.Quid dicam de Florẽtinis? qui cum tua flagitia diutius quàm eorum uirtus requirebat tuliſſent, tãdem legendi exercitio priuarunt,expulerunt urbe,exilio affecerunt,ad reprimendam ſtulticiam oris maledici ac mendacis. Quid enim tibi aſello aduentiuo negocij erat in hac urbe,ut ciuibus obtrectandi,ſeditiones domeſticas ſerendi tibi effrenatam licentiam aſſumeres, ad oſtendendam proteruiam mentis tuæ? Non loquimur conficta quędam,uel dicendo excogitata,ſed manifeſta referimus, ac tuæ fronti, tuo pectori impreſſa ueſtigia corruptionum,mentis infidæ,linguæ fallacis, uocis fraudulentæ.Illi quidem ipſi qui tibi Florentiæ fauebant, qui tibi animos tanquam latinitori cuidam compræſtabant, nequaquam tua impudentia lætabãtur, ſed ducebantur partim commercio illorum tuorum commaculatorum quos corruperas,partim uxoris tuæ libidine,partim gula,partim quorundam aliorum odio & maliuolẽtia adducti. Cæteri oderant,execrabantur,malis omnibus proſequebantur,diem illum quo te uiderant,ultimum tibi uitæ eſſe optabant. Nemo te luce, nemo conſpectu,nemo oculis,nemo congreſſu dignum putabat, ut ſatius eſſet ſæpius in die mortem appetere, quàm agere ſpiritum tam maliuolum dijs atq; hominibus infenſum. Age nunc,Nicolaum quis odit aut non diligit potius prę ter Philelphum ſpurciſſimum atq; abiectum cadauer? Omnes docti, omnes quibus ineſt aliquod ſpecimen uirtutis obſeruãt, reuertentur,colunt tanquã parentem omnium bonorum arbitrantur, domum celebrant & frequẽtant. Te uero quis non deſpicit ac contemnit? quis diligit qui ſectantur,qui domũ ueniant? niſi pedicæ quidam & exoleti, qui à te acceptã iniuriam in uxorem reijciunt,ac barbulæ tuæ fœtorem ſuauitate uxoris conſolantur. O hirce fœculente. O fœtide corniger. O infelix portentum. Tutu inquam maledicus, tu oblocutor,tu deceptor fallax,corruptor ſubdolus,ſeditiõe plenus & fraude. Tu ſemper fabricandis mẽdacijs,tu ſerendis odijs & diſcordijs intentus, *Execratio turpis in Philelphum.*

dij te malis omnibus & exemplis perdant, bonorũ uirorum hostem nequissimum parricidam, qui maledicis labijs, nequissimis faucibus, mẽdosa lingua, inquinato ore, stilo impuro uiros probos ac doctos conaris euertere. Exerce hanc tuam uerborum contumeliam. Scribe has tuas satyrulas dicaces aduersus eos qui de re uxoria tecum certant, aduersus corriuales tuos, qui tibi cornuti grauati nomen inurunt. Illos lacesce, illos obiurga, in eos euome, si quid putridum in stomacho concepisti, qui te expecude abiecta barbatum hircum reddiderunt, qui tuis temporibus corneam lauream impresserunt. Habes ad satyram tuam nunc à me tertiam, in qua diligenter infantia tua & stupra materna referuntur, orationem quæ est in manibus expecta. Vale Florentiæ VI Calendas Ianuarij.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA TERTIA IN PHILELPHVM.

FAnaticam uerborum dementiam, ac uesanas hallucinationes tuas ex spurcissima sentina tuorum scelerũ deprõptas, ut hominis & uita et moribus inquinatissimi senex contẽpsi. Quid est em quod quenquã uel insulsum etiam mouere debẽt iurgia oris impurissimi aut spurcissimi helluonis, scripta somnijs ebriorum simili? Itaq; sem per te tuaq; maledicta spreui, & pro nihilo habui. Vt ad ea redeã, mihiq; summæ laudi ducam, à Frãcisco Philelpho scurruli homine rabulaq; turpissimo omniũ qui uiuant, illa obijci alteri ac describi, quorũ homines norunt ipsum optimum artificem extitisse. Nota illa uerba sunt quæ suum autorem redolent, tuæ uitæ, tuæ mentis, tuorum scelerum, tuæ turpitudinis, quæ cum occultare omni studio debuisses, in publicum ut tua nequitia notior fieret extulisti. Non me illa lædunt, non famam, non laudem minuunt, non honorem, non dignitatem polluunt, sed augent & illustrant. Non corrumpitur ęrugine aurum, neque ueneficorum uocibus uirtus inquinatur. Quo plura in me dixeris, eo magis detegis tuam insaniam ac scelera, & famam augebis meam. Turpe enim æque est laudari à turpibus, & esse turpem. Hoc enim est antiquum artificium, quo mali & tui similes delectantur, ut carpant bonos, quorum in summam uergunt laudem nefariorum hominum detrectiones. Itaque licebit ut appelles adulterum, raptorem, sacrilegum, furem, sicarium, ebrium, & quicquid aliud nomen linguæ procaci & impuræ menti fingere licebit, dum id tamen memineris, earum rerum talem te operarium esse, ut expertus illa facillime describere, & quæ tua est ars in alium referre

queas.

queas. De me tamen dicam, meis me uitijs consecutum, ut apud septimum iam Pontificem in honore & dignitate (ut de utilitate iam taceam) cum gratia & benignitate uixerim, te uirtutibus tuis cumulatum ornatumq; tanquã Scytham uagum, extorrem, profugum, inopem, transfugam, mẽdicum sem per alienæ opis egentem, nullam certam sedem, nullam domum diutius tene re potuisse, sed ueluti nouam harpyiam adeò loca omnia quæ accesseris contagione fœdasse, ut omnis ad quos diuerteris te euomuerunt tanquam cadauer fœtidum in externas sedes. Et tandem ueluti è diutino naufragio eiectũ, confectumq; mendicitate, cum nulla certa nec propria tibi esset domus, nullæ copiæ, nullę facultates, omnium uero rerum prẹter scelerum inopia prẹmereris, & tanquam corua, quicquid possides tecum ferens, citerior Gallia exceperit, in qua nisi tibi Principis illius liberalitas astitisset, aut fame perisses, aut barbarorum ipse barbarus barbatus suffragia imploraſſes. Ego quidem licet turpe ducam aliquod te dignũ ad te scribere garrulatorem, detractorem nefarium & scurram pernicioſum, tamen ne conscientia uel timore me tacere putes, uolui in castris tuis paulũ militare, ubi optima ex hoste spolia & Ioui feretrio dedicanda reperiuntur, quã quid illud permoleste admodum feram, & talẽ uitam egisse te, tam spurcis moribus uixisse, ut pudor me us me cogat ea tacere, quæ tu nunquã inhonesta duxisti, ut ego pudentior in dicendo, quã tu in perpetrãdo uidear extitisse. Et certe miror te adeò uesana cœcitate mentis oppressum, adeò dementem, adeò oblitum tuæ cõditionis, qui pedem in tuo ubi ponas non habes, qui linguæ fallaciam pro quæstu ducas, ut semper bonorũ detractione uersaris, cum ea sit tua uita, ea natura, hi mores, ea disciplina, ut uel mutum ad ea describenda reddat eloquentẽ. Sed non iurgando, non detrahendo bonis, non linguæ procacitatem in uiros optimos acuendo, non patrando scelera laus acquiritur, sed recte factis, probitate uitæ, modestia & uirtute, cuius cũ sis prorsus ignarus non miror dementem præcipitemq; efferri ad omne genus maledicti, & lenonũ more honorẽ abijcere, pudorem modestiamq; prosternere, & famam prostituere meretricis loco. Tu si ulla in te esset uirtus, si ullus pudor, si ulla continentia, ulla probitas, ulla modestia, si non omnia ad uitia profligata, ad omne probrum prõpta, ad dedecus exposita: tam obscœnus esses, tam dissolutus, tam fœdus, tam impudens, tam mente atque animo captus, tanta uerborum turpi colluuione, tam maledica & procaci lingua, tanti oris spurcitia uteris, ut uulgatæ meretricis, publiciq; scorti ac meritorij artem professus esse uidearis: Miror prudentiam principis qui te sustentat, non hæc audisse, non hæc aduertisse, pestem se quandam ciuitatis ac morum corruptelam nutrire, cui ex ea impensa non parum infamię redundat, te uero ita insanum, ut non existimes hæc aliquando ad illius aures peruentura. Sed dant ibi spiritus, atq; animum extollunt opes, diuitiæ, & genus ab Ioue summo, hoc est profecto quo fisus

Purgatio sua ipsius.

Acerba & turpis in eundem inuectio.

tantū es impotens animo ac contumeliosus, deorum tantum cognatio te ela
tum facit & religiosus pater. Ortus enim ex presbytero rusticano oppido
Tollentiñ. & matre adeò religiosa, ut se corpusq; deuouerit sacerdoti, deo
rum genere superbis. Romulus quondam ex Rhea uirgine uestali, Martisq;
sacerdote natus, cum à dijs genus traheret, urbem cōdidit Romanam caput
orbis futuram. Tu non ex Martis, sex ex Veneris ministra & matre, non ue
stali, sed florali, ad tui nominis, parentumq; memoriam, non urbem in Latio,
sed in oris spurcitia sterquilinium cōdidisti. In quo sepultus tabescis cum sce
leribus tuis. Non soleo carpere mulieres præsertim liberales. Itaq; nil profe
ro in matrem tuam, quin potius laudo prudentiam & pietatem, quæ egeno
sacerdotulo ex ea re subuenit, cuius nihil per usum deperibat. Quid enim illa
faceret cōfecta inopia, mendicitate coacta, cui nil ad quæstum præter femur
supereſſet Cyecho uiro patri (id enim ei nomen fuit) uel cœco potius? qui u
xoris tamdiu uitia ignorans, ex diurno labore ac sudore in diem uiueret, o
mnia præter egestatem deessent, qui nedum uxori, sed ne sibi quidem uitam
præbere posset. Itaq; miseria confecta mater, sacerdoti hærens, non hispido
ut uir, neq; eruginoso illius opibus uitam ducebat. Qua consuetudine deorū
numine ac benignitate, ut aliquod fatale prodigium nasceretur, Philelphus
Irrisio inuidio sa in eundem. noster ortus, non absq; signis cœlestibus, cum ingentem uirum, summū ora
torem, barbatum philosophum, stigmaticum furem prædicerent fata. Cre
do te hæc non negaturum, neq; laturum moleste, sed pro summo beneficio
ducturum, mihiq; habiturum gratias, qui genus tuum quod sordidum, uile,
abiectum putaras, utpote ex patre Cyecho uiro stolido ac stupido, qui ma
nibus propter opus rusticanum ad fricandos equos tergendosq; equos pro
strigili uti potuisset, in lucem extuli, & ab Ioue progeniem tuam traducens,
magno te honore ac beneficio affeci. Neq; est quod generis pudeat ullo mo
do, habes eiusdem sanguinis Herculem ab Ioue factum, habes Tintaridas,
habes Palladem sororem, quàm sæpe colloqueris. Sed nescio quā ob causam
tibi paulùm subirata, & tecum ut uidetur admodum surda ac muta. In deo
rum consilium sunt ascitij. Nos tibi quas sedes post obitum constituemus?
Quam parem in cœlo esse præclarum duceres, sed uia ardua nimis est Philel
pho præsertim grauissimo, cui ascensus ad cœlos nimium difficilis uidetur.
Nisi forsan alter Dædalus pennas tibi ad uolandum atq; alas fabricares. Sed
casum Icari & uires Phœbi fortassis expauescis. Consulo ut amicus, & qui
facultates tuas & supellectilem animi noui, ut ad inferos ad Plutonem patrui
pergas. Facilis uia est, decliuis, apta Philelpho, & in quam absq; labore sis de
scēsurus. O pestis. O furia. O scelus ad extremas insulas deportandū. Tu ne
si sanè mētis esses, auderes hominē prospicere, auderes in publicū prodire,
inter uiros loqui, sacerdotis filius, ex matre prostituta genitus, paternæ im
memor sortis, maternę oblitus? Tu nō lucem abhorres, non furias scelerum
ultores

ultores expauescis, cum sis conscius te esse Philelphum, hoc est hominem o
mnium qui sunt, fuerint, futuri'ue sint scelestissimum atque inquinatissimum,
cuius uita ab ipso ortu usque ad senectam extiterit magistra turpitudinis, o
mnibus uitijs referta. Sed nequaquam mirum est spurium spurcissimum esse,
ualuit plus malum ingenium, mala natura. Nam quamuis ab dijs progeni
em ducens, magisq; uirtutibus quàm cum uitijs commercium habere debu
isses, præsertim qui Iouis nectare esses enutritus, tamen ueteratoris officia
per omnem ętatem, quam boni uiri sequi maluisti, & potius maternam igno
miniam sequi, quàm paternum genus. At inquies puto, unde tu parētes me
os, cum non sis Tollentiñ. nosti? Quo teste uteris, quo signo, qua coniectura?
ut si quis mihi hunc generis honorem detrahere cupiat, certe illum testimo
nio cōuincam. Non enim parua res est ueteribus heroibus progenie parem
fieri. Honesta me Hercule, interrogatio hæc est, non græcula leuitate, quia *Exprobratio stirpis & edu cationis.*
nonnulli Philelphum insimulant, sed uiro graui ac barbato digna. At ego
nihil dissimilabo, & tibi morem geram, ut aliquādo qua sis progenie, quàm
egregia, quàm excelsa, quàm eminenti (si ea excidisset memoria) à me con
discas. Non Gallicus, non Hispanus quispiam, sed Italici duo hæc enarra
runt, ambo Picentes, alter contribulus tuus, alter Camerinensis, utriq; pro
bati uiri, antiqua fide & religione, qui sibi in causa præsertim honesta men
tiri turpe putarent. Hi mihi inter aliquos honestos uiros enarrarunt, cum in
uirtutibus tuis omnes obstupescerent, ut admirari desineremus, licet qui
dam malefici secus loquantur, te illos exhausisse à progenie preclara, nobili,
& à cœlestium fonte manante. Quæ enim nobilior esse potest, quam eius cu
ius parens matutino tempore, uestes ut plurimum sericeas gerebat? Istimet
addiderunt etiam aliqua circa tuam luculentam educationem, quæ si forte à
memoria abierunt, meo ut licet beneficio recorderis. Educauit te sacerdos
pro suo (nam Cyecho parua ad id cura ob inopiam erat) usque ad annum de
cimum scitulum speciosumq; puerum. Dehinc facis te ad literas, in quibus
tantum emineres, ut omnes superiores stulticia excelleres, nomenq; ingens
ad inferos inauditurus esses uocantibus. Te erudiendum Iacobo cuidam in
urbe Salia ludimagistro dedit. Is cum te pluribus annis familiarius quàm ma
gistrum decet enutrisset, existimabāt qui rem ignorabant te illius filium esse.
Nam de matris uiro homine inculto & abiecto, omnes (ut erat) nequaquam
te genitum existimabant. At postea nescio quo turpiori cōmercio inter uos
reperto, inter uos opinio illa refrixit, & ad ueram deorum redijt cognatio
nem. Tu cathamitus citius uitia quàm doctrinam arripuisti. Ita cum postmo
dum grandior factus, urbē Fanū te contulisses, memor scelerū, oblitus doctri
nę, quod diutius passus fueras (loquor em̄ honestius quā tua flagitia postulēt)
in alios expertus, scis ne in foro pugnis te ac calcibus cæsum cōfugisse in cau
ponulam, atque ibi subtus lectum eo die more soricis delituisse? Scribe hoc
hortor

hortor in tuis hiſtorijs prolixius, à me enim tantum commentarioli loco proferuntur breuius, ut à te narrẽtur uberius ad gloriam tuam & laudem nominis ſempiternam. Digna enim ſunt Philelphi uita, ut cœpta optime ita ſanctiſſime exacta. Cum Fani amplius turpius eſſe non poſſes, clàm nauicula Venetias aufugiſti. Paduamq; paulò poſt ad exhauriendam Heliconis fontem, cuius eras admodum ſitibundus, profectus es. Ibi tantum aquæ illius ingurgitaſti, ut poſtea omnes fermè literas capitis dolore euomueris. Verum maris tranatio, aëris mutatio, peragratio nouæ urbis, potus aquæ nimium ut uiſum eſt frigidæ, ita ut dentes obſtupeſcerent parum profuere. Vitia tecum cum non ſolum tuliſſes, ſed auxiſſes, quo maior erat ciuitas, eo uberiorem peccandi licentiam ac materiam aſſumpſiſti. Aliquandiu loquacitas & ſimulatio ſcelera occultauit. Sed bonus artifex cum quotidie nouis uetera illuſtraret, ſcis ne portentum infelix, non pugnis ut antea ſed fuſtibus publicę uapulatum: exq; urbe pulſum à parẽte eius cui uim nefandam intuleras, Venetias reuertiſſe: Et cum infamia ac digitis hominum deſignareris, ſtatim in Græciam ad ueſtiganda muſarum domicilia quæ diutius latuerant nauigaſti. Non quidem tuo ſumptu, cum nihil niſi famelicos dentes natura dediſſet, turpitudo quæſtum abſtuliſſet, ſed nauis patroni, cui pro literis quas te eum docturus pollicitus fueras, uitæ mercedem accepiſti. Sed quid in naui feceris, quid furti manibus rapaciſſimis cõmiſeris (is enim quæſtus tuus erat uberrimus) non ignoras, certe in ſentinam fœtidam quoad furtum redderes, & id uile quid erat coniectum, tandem turpiter reſtituere quod modo quæ ſubripueras compulerunt. Quæ mihi alterius quem ſatis noſti uerbis innotuerũt. Veniſti in Conſtantinopolim, tuæ impudicitiæ, ſtupri, perditionis, ſcelerum, triumphum. Nam cum Ioanne Chryſoloras te ueluti nebulonem quendã ſqualidum ac pannis orbum conſpexiſſet, tum pietate, tum cuiuſdam Ianuenſis ſuaſu permotus, hoſpitio te excepit, famem, frigus depulit, pro quibus beneficijs homo gratiſſimus ſummum beneficium reddidiſti. Omiſſo enim muſarum conſortio quas caſtas eſſe ſciebas, ſtupratáq; uirgine unica filia, quã poſtea deſponſaſti, morte debita pœnam ſcelerum ſubijſſes, niſi ope alterius uiri egregij periculum euaſiſſes. O ſceleratiſſimum omnium portentum. O dedecus urbis ſempiternum, tu ne iura hoſpitij, tu deos penates illos, tu data fidem, tu ſocietatis fœdera, tu hoſpitalem dexteram fallere, tu uirginem uiolare, labem tantam in domum illam caſtam inferre, tantum dedecus infligere auſus es: Tu poſtea hominem intueri, tu hoſpitem conſpicere, tu in publica adire loca potuiſti: Sed quid non audeat, qui ſemper ita uixit ut honorẽ in poſtremis rebus haberet, ignominiam in ſupremis, dedecus pro honore duceret, ueram laudem ut labem peſtemq; contemneret: Sed aliàs à me paucis pro rei indignitate dicta. Cum ſocero ingratus eſſes, nihil enim tecum præter uentrem nudum, eſurientem detuleras, cum uorago quædã impuri helluonis

Ioannes Chryſol.

helluonis illum torqueret, cum domo eiectus eſſes, quid ageres impure ac petulãs aſelle: Detuleras tecum ut arbitror homo diuinus, imbrem illum aureum in gremio Danaës infuſum, paternam Iouis hæreditatem ſuppetebant diuitiæ ut uitam ſplendidam duceres, aderant paterni ſerui procuratoresq; qui tibi uictum ſubminiſtrarent. Confectus fame, macie debilitatus, barba exſqualore promiſſa, tanquam alter Diogenes in publicum prodis, multos uerbis, plures ſpe decipiens, grammaticam te nonnullos Italos docturum inſimulaſti, in quibus abraſa pecunia, nauem cum uxore egregia clanculum conſcendiſti, nates pro pecunia oſtentas creditoribus tuis. Aduexiſti ut lupiter parens ad Italos Europam prædam inſignem, perpetuam notam Philelpheæ impuritatis. Barbam inſuper oblongam, ut aliquid ex græcis præter infamiam attuliſſe uidereris. Pediculos quoq; multos, qui loco miniſtrorum comites itineris extiterunt. Nam leuitatem, impudentiam, fallacem animũ, mendacem linguam, improbam mentem, ſi forſan inuidia ductus te detuliſſe negarem, tuipſe me falſo ſcribere ac ſentire tuis operibus comprobaſti. Appuliſti tandem Venetias, cui dux cum omni turba procerum ac ſenatoribus præſto in foribus fuit, cum fama eſſet te à græcis gente quondam præclara triumphantem redire. Et cum urbem Conſtantinopolim à te adultero bello ſubactam, in triumphum non poſſes ducere, illius imaginem nobilem adoleſcentulam adduxiſti. Imitatus credo Octauianum Auguſtum, qui Cleopatram cum uiuam non poſſet, mortuam in triumpho imaginem pro ſe tulit. Qua in re Auguſto potitus, illius conſpectu triumphi inſignia decoraſti. Itaque feſtum diem in aduentu tanti ducis, tam caſti, tam ſancti, tam egregij tota ciuitas egit. Aſcribe hunc Philelphe in faſtis tuis uel nephaſtis, & è memoria abolendum potius diem. O Virgili, cur te non dij ad hoc tempus produxerunt, ut tam longos errores, tam lõgam peregrinationem, tam formoſam & Helenæ præferendam prædam raptam, abiectamq; deſcriberes: Æneæ quidem ficta eſſe dicuntur permulta, hic uero omnia & rem dignam tuo carmine reperiſſes. Vera hic Dido, uerus ab Ioue ſanguis, uera progenies deorum, & pietas parentis. Æneas patrem humeris, hic ſcortum deportauit. Ille deos penates ab ignibus eripuit, hic in domum hoſpitalem perfidiæ ac libidinis faces proiecit. Ille parenti ludos celebrauit, hic flore dedicauit natalicios dies. Sed redeamus Venetias. Quid ibi à te gentium omnium ſceleratiſſimo actum? Quid ibi inquam præter furta, fallacias, dolos, & leuitatem græculam reperiri poteſt: Fraudaſti uirum inſignem (quem honoris cauſa nomino) Leonardum Iuſtinianum, precio neſcio quo librorum, pro quibus cum pecuniam accepiſſes, & nummos rapuiſti, & non dediſti libros. Auiro præſtantiſſimo & omni laude digniſſimo Franciſco Barbaro mutuos quos nũquam redderes nummos accepiſti. Guarinum iterum Veronenſem uirum doctiſſimum, & quoſdã alios ut tibi nũmos crederẽt, libro-

Pulchra irriſio.

Furtum obijcit & alia.

rum

brorum pollicitatione, quos furto ex græcis (unde enim illos uir mendicus emisset:) subripueras induxisti, cum diutius tuas pollicitationes ore mendaci, animo ad fallendum parato, lingua subdola contexisses. Furtim tandem cum inius te uocasset Leonardus (nam cæteri tui misericordiores erant) abisti, uenisti nauicula Bononiam. Et ne qua urbs, ne quis locus, ne qua regio tuorum flagitiorum uestigijs uacaret, fratrem quendam nomine Iacobum ex ordine Minorum, itineris comitem, quinq; argenteis taceis (ut aiunt) quas secum ferebat, suspitione quadam uectigalium à te iniecta, tibi deferendas custodiendasq; dare persuasisti. Sed custos fuit ouium lupus. Cum Bononiam uentum esset, cum ille argentea uasa peteret, dixisti statim homo fraudulentus ac furax, ad mentiendum promptissimus, te illa cum cæteris rebus tuis Florentiam, quo frater iturus erat præmisisse. Ille qui te non norat, non fraudes cognorat, non dolos perceperat, non egestatem senserat, uerbis tuis credidit. Moratus es pauculos dies Bononiæ, qua causa præclare scelerum artifex, euestigio ex græco barbato latinus factus es imberbis. Nam turpi amore adolescentis captus, cum illi pilositas, uel fœtositas potius uultus displiceret, rogatu suo barbam abrasisti. Causatus id te antea non egisse, ne uxori displiceres. Ex quo factum est postea, ut frater ille iniuria & fraude tua commotus, nescio quos in te ædiderit ridiculos uersus. Magna atq; exquisita ac digna Philelphio generi laus. Nolo in hoc commorari diutius, ne tua facta dicendo imiter. Venisti tandem Florentiã, ubi palmariæ tuæ uirtutes plurimũ eluxerunt. Primum opera Veneti oratoris, qui Leonardo satisfacere cupiebat, prætoris iussu in carcerem es cõiectus. Non enim mentiendi, aut negandi, aut tergiuersandi, qui mos semper tuus fuit, ulla facultas fuit. Pluribus diebus cum tabe maceratus esses, tandem pecunia à nonnullis per usuram sumpta, debitum soluisti. Fratrem uero nequiter elusisti, cum te ille apud prætorem sæpius postulasset. Sed quid ageret uir tuorum morum ignarus perfidiæ inscius? Nullos sumpsit testes, nullum chirographũ, erat mentiendi, negandiq; occasio & locus. Deniq; cum diutius uerbis litigasset, qui præter iusiurandum nil posset interponere, fatigatus atq; inanis recessit, deorum uindictam implorans, ac te publicæ latronem furemq; appellans. Hæc tuæ primũ signa probitatis Florẽtiæ innotuerunt, nomen laudemq; Philelphi egregiam fecerunt paulo notiorem. Hoc uero insignius, & grati hominis officiosissimiq; atq; omni uirtute ornatissimi Nicolai Nicoli, quo probiorem nullum Florentia urbs iudicio omniũ conspexit, opera atq; auxilio legendi poëtas, artemq; oratoriam dediscendi exercitium sumpsisti. Ille te pecunia, ille te præsidio, ille te patrocinio subleuauit, doctrinam tuam & uitæ consuetudinem. Non multum norat Philelphi animum subdolum, mores immanes, naturam peruicacem non cognorat. Est enim Ciceronis uerissima sententia, quam quisq; uir optimus sit, ita alios minime improbos suspicari. At tu pestis nefaria, qui totus

Cicero.

totus ex nequitia & fraude constares, statim inimicitias illi indicens, uersus quosdam tuorum scelerum testes, in eum sæpius eructasti, ignarus, ut solis radij non inquinantur luto, ita uirtutis splẽdorem tui oris turpitudine ac fœtore minime corrumpi ac contaminari posse. Contempsit uir prudens nequitiam tuam, laudi sibi ducens illas calumnias Philelphias. Contraxisti simulatã cum uiro clarissimo Leonardo Aretino societatem, & cum tua improbitas illi esset ignota, te domum sæpius euocabat. At ueterator nefarie, cum semel eius bibliothecam legendi causa simul cum eo intrasses: Leonardus uero ab amico euocatus, te solũ in bibliotheca parui aliquid tẽporis reliquisset, quosdam uxoris anulos cum pixide in qua abditi erant, nefarie furcifer abstulisti. Quod ille paucos post dies cum aduertisset, quod uerum erat suspicatus (nullus enim alter locum illum intrarat) te conuenit, rem exposuit, anulos poposcit, ne illud palam fieret in tuum dedecus admonuit. At tu scelesta belua, ea qua fratrem spreueras impudentia, negasti abs te factum, licet uultus qui testis animi solet esse fateretur furtum. Et tu Leonardum Aretinum compellere, tu nomen eius usurpare audes testem latrocinij tui, uindicem furti, ad cuius mentionem nisi facie esses meretricia, horrere te atq; expauescere oporteret. Sed hæc clãculum & absq; testimonio acta. Quod sequitur ita palam ut nequeas inficias ire. Ille excellentissimus Imolensis Hieronymus, cum diutius illum tua impudica lingua multa in eum fingens uexasses, faciem illam tuam inuerecundam cicatrice nobili postmodum insigniuit, ad quam tegendam barbulæ beneficio usus es. Quamuis cætera omnia neges serue uitiorum stigmatice, aude hoc negare si potes. Circumfers tecum insignem contumeliam nominis Philelphi, nisi forsan apud ignotos dicas te in bello id accepisse, & pro reipublicæ defensione. Multa turpiter fecisti, plura libidinose, plurima nequiter, omnia impudenter. In uiros probos nonnulla euomuisti, partium causa homo rusticus ac peregrinus te dedicaras, sed earum præmia te digna assecutus. Primo magistratus supremi iussu in carcerem trusus, tum urbe pulsus ac proscriptus fuisti. Hæc tua in Florentina urbe per te admissa ac suscepta dedecora, quæ nisi fanatica ferreris mente, comprimere insanam petulantiã debuissent. Sed fermè sum rem palmariam, & haud paruifaciendam oblitus. Cum esses Florentiæ, uenit eo mater tua illa egregia, commota uulgi fama ad spectaculum triumphi quod egeras de subactis græcis. Vidit singularem pompam, conspexit lanceam illam domi repositam, & ad assandum lucanicas conseruatam, quæ ita autoris sui gloria lætabatur, ut semper noua uireret fronde, ne laus tanto labore, tantis uigilijs dijs auspicibus, & Venere genitrice parta amitteret uirginitatem suam. Quo quidem in triumpho, nisi homines inuidi tuis gestis detrahere uelint, omnium superiorum Imperatorum qui de Græcis hactenus triumpharunt, uirtutem & gloriam superasti. Quod enim illi magno exercitu plurimis prælijs, multo

Furtum aliud obijcit.

Signatum uulnere dicit.

Alia in eum obiectio.

militum sanguine, infinitis penè laboribus sunt assecuti, tu homo callidior, & qui artes imperatorias (nocturnas præsertim) optime nosses, astu, callidi/tate, dolo es adeptus, ut iam Aureliano Imperatori qui Zenobiam in trium/phum produxit, sis longa uirtutum gloria anteferendus. Nam ille quod ma/gna impensa, maxima classe, pluribus legionibus perfecit, tu pacato, neque dando, sed auferendo præclaram ex Constantinopoli prædam, hoc est ur/bis imaginem, in qua Philelphij splendoris radij relucebant, ad Italos attuli/sti, docens longo licet post interuallo, oriri quotidie magna ingenia pace, bello præclara, si in certamen gloriæ deducerentur. Festinans igitur mater ad tantum filij nomen, tandem exoptatissimum natum uidit. Quam Philel/phus grauitate sua illa censoria ac uerenda maiestate barbæ, quàm solito longius demiserat, oculo grauiori ut aspexit: Aphricanum superiorem, aut Camillum diceres, manu ad terram deflexam prehendit atque alleuauit. Contrita enim stupidaq; matercula, tanti uiri, tam barbati autoritate, tam sti pati cohorte illa egregia præfectorum ac legatorum, qui triumphum comi tati erant dignitate ueneranda. Et cum domus imperatoria referta esset ua/rijs gentibus ac nationibus, matri ingens pallatium in propinqua uicinia ad quod diuerteret parauit. O stigmatice prædo. O seculi infamia. O nequissi/me rabula, nosti'ne quemadmodum matrem tractaris cum Florentiam ue/nit? Nescis à te domum per summam contumeliam precibus uxoris, ne sui dedecora & filij scelera conspiceret expulsam, in domum Francisci de Bar/dis uicini tui aufugisse? Vbi mẽsibus duobus tua summa cum infamia, uitam inopem cum sustentasset, demum ope nescio cuius domum te insalutato re/uersa est. Ingens fuit Philelphi materna pietas, cuius sibi senectus adeò fuit ueneranda, ut non in obscura atque ignobili domo in qua uitam inopem a/gebat, sed in egregij ciuis esse uoluerit, ut potius nobilis parẽtis, quàm igno/bilis filij memoria seruaretur. Et tu furuncule impudens, latrare non desinis, & tuis maledictis doctorum ac sapientissimorum uirorum auribus perstre/pere. Sed quid consilij aut sanę mentis à uiro sceleratissimo impio in matrem, in patrem nefario potest prodire? Sit hoc leuamen tuorum malorum, ut la/tres tanquam rabidus & fame contortus canis. Manda memoriæ oro, has Florentinas per te partas laudes. Ne sinas abolescere memoriam gestorum tuorum, quæ ita præclara sunt, ut cum Themistoclis actis sint comparanda. Sed ut ad alia ueniamus, pulsus Florentia, uenisti Senas uir grauis & sæuerus, & cum ad corrigendos urbis illius adolescentes tanquam nouus Pythago/ras, ludum literarum pueris aperuisses, statim ciuitatis mores uerendus phi/losophus correxisti, seniores prudentiam, iuuenes modestiam, adolescen/tes continentiam docens. Te autore omnis lasciuia ablata est, nec nisi san/ctum, nisi sæuerum in te conspiciebatur, doctrina uero admirabilis, quæ adeò grauis erat, ut eam discipuli ferre non possent, ex quo doctior quàm

Acerba exclamatio.

Quomodo Senas uenerit.

ueneras

ueneras abisti, cum nihil ibi tuæ disciplinæ literariæ reliquisses, non quidem tua culpa ut maliuoli obijciunt, sed eorum quorum ingenia erant ad percipi endum tardiora. Tandem cum charissimus esses omnibus, nescio cuius pro/terui aut procacis ut opinor opera, qui in foro prope fontem tibi manus inie cit, faciemq; illam uenerandam, quia paulùm immũda erat, multis alapis ab/sterfit. Te admodum mouit, nihil tamen ultus es petulãtem, illum Socratem imitatus, qui aliquãdo ab impudẽte in faciem percussus, fronti ascripsit, hoc opus talis fecit. Attamen postea & animus nobilis, patiens iniuriarum, con/tumeliam tantam, tam publicam, tam insignem in populi conspectu acceptã ferre nequiuit. Abisti igitur uir desideratus, neq; te reluctantem diutius tene/re tui discipuli desiderantes, tuam ueluti Platonis nouelli doctrinã potuere. Mœsta omnis ciuitas tuo discessu fuit, singuli iniuriã querebantur, ad ultionẽ parati, mœsta erat patria, ciues uestẽ mutarunt, adolescentes comã (nam bar bam non poterant) nutrierunt, omnia luctu & mœsticia sui conseruatoris & doctoris desiderio mœrebãt. Certe agri & campi discessu tam præclari poẽ/tæ gemere uidebantur, sperantes ab Ioue illum & pluuiã & siccitatẽ impetra re cum opus esset posse. Ipse Iupiter deniq; discessum tuum ægre uidetur tu/lisse, cum à summo procellosus imber effusus est. Neq; id mirum, generis eṁ sui cura dijs erat. Quod eo maximũ beniuolentię signũ extitit, quod quidam barbulam tuam imitati sunt, ut aliquis Philelpho saltem barba similis resti/tisse in ea urbe uideretur. Egredientem uero porta, singuli ordines comitati sunt magistrum pudicitiæ, censorem morum, patriæ salutem. Vt autem pau lùm lenirẽt desiderium tui, statuam tibi laureatam in foro in uestibulo (nam is locus insignior est) lupanaris decreuerunt, cũ inscriptione honorifica: Phi/lelpho morum adolescentum corruptori. O nequissime rabula. O scelus ne/fandum. O pessime decoctor, num tu omnino uerecundiã pudoremq; omnẽ prostituisti? Num facie tantum homo, moribus belua semper eris infamis? Nunquam ne partem aliquam uani hominis sumens? Nunquam ne tecum Philelphum esse cogitabis: hoc est nequissimum furem, impurum helluonẽ, contagiosum rabulam omni dignum cruciatu. Veniat in mentem, quæ Se/nis scelera ædidisti, occurrant allatæ manus, turpis expulsio, solitarius ac fur/tiuus recessus, cum tu solus relicta familia, nescio quæ diuerticula quærens abditus aufugeris, ne incideres in eorum manus qui te uel inuitum ad suppli cium rapere uolebant. At tu postea auxisti furcifer, quia laurea insigni caput musarum plenum ornare uolens, cuius te immeritum ex humilitate dicebas, inscijs omnibus recessisti. Esse enim rem grauem tibi præsertim qui esses le/uior animo & opibus quam credebant onus laureæ, quam nisi recessu clan/destino euitare nequisses. Nam constat illos qui id à te timore creditorum fa ctum dicebant mentiri, cum filios, uxorem, ancillas, libros, uestes, egregiam suppellectilem, bona omnia Senis reliquisses. Qua in re aperte mentiebaris,

Ironia faceta.

cum nihil tibi præter famem,sitim, nuditatem,inopiam,ac miſella uxoris,liberorumq; corpora ſupereſſet.Scribe hæc in commentarijs tuis,tradas præclara geſta memoriæ poſterorum, ut extent aliqua tuæ ſingularis uirtutis poſt mortem. Ex hac tua tam honorifica fuga Bononiam conceſſiſti. Et quidē mutato ciuitatis ſtatu,cum neq; leges,neq; iudicia in ea ualerent. At quanta omnium gētium alacritate effuſa eſt ciuitas illi obuiam, quem columen patriæ,ſpecimen ſtudiorum, legum interpretem, ac iuris oratorem eximium arbitrabatur. Cum lauro ac tripudijs ad portam obuiam prodijt omnis turba.Ita inter adoleſcentum & iuuencularum choros Bononiam ingreſſus es, atq; ad palatium triumphi ſpecie inter plaudētium manus ac declamationes ductus.Dona multa inſuper oblata,quæ tamen uir continens ac liberalis auferre noluit, neq; ad palatiū uoluit diuertere, ſed more philoſophi incultus, ſolus,horridus,ſolum barbula ſplendidus ad cauponulam diuertit,uili abiectoq; cibo ne grauis eſſet hoſpitibus contentus.Ibi pauculos dies moratus,ſe ditioſorum quorūdam opera,quibus lumen tantæ uirtutis odio erat,homo non uerboſus,non factioſus,non maledicus,non mendax Philelphus,ciuitate pulſus:Mediolanū profectus eſt, paulùm accuſans ingratam urbem, quæ uirtuti,probitatiq; tanti uiri,tam eruditi, tam apud Florentiñ.ac Seneñ.chari ac probati adeò inuidiſſet, ut ſe immeritum ciuitate eieciſſet. O fax nefaria.O monſtrum horridum,non'ne ſtatim cum Bononiam intraſti,partium ac ſeditionum autor, cum diſcordiam inter primores cœpiſſes ſerere, timore iniecto adeò præceps & ſubito effugiſti,ut equo alatis pedibus more Mercurij uti uidereris:Neque prius abſtiteris fuga,quàm Mutinam peruenisſes cum omni qui te uiderant execratione. Mediolanum tandem appuliſti,ubi Principis liberalitas erexit ſqualidam mendicitatem cum ſua beneficentia. Tum quia audierat te aliquando ſuis partibus Senis affuiſſe. Nihil dico in illum principem ad omnia egregium ac ſingularem, niſi quod aliquando cognoſcet, tandem ſe in te portento nefario nutriendi impenſam atque operam perdidiſſe. Satius fuiſſe canem aut procellum alere, quàm pernicoſiſſimum uirum. Opus in ea urbe in primis egregium, dignum laude,mandandum profecto memoriæ,tanquam trophæum tuæ laudis expectaſti, uirum ingenio & doctrina præſtantem,omniq; uirtute accumulatum,cui ualde diſſimilem candidum noſtrum ſtatum tuis maledictis nefarijs ad inimicitiam prouocaſti, ſceleratiſſime prædo & bonorum hoſtis. Cauſaſti uirum illum egregium te contemnere, & ferre mores tuos non poſſe. Sed quis te oro uir doctus aut bonus tua uitia ferre poteſt? Tui ſimiles tecum uerſantur, te amplectuntur, tuæ fauent immanitati. Neque enim niſi qui eiuſdem uitijs delectantur poſſunt te diligere. Fruere hoc bono tuo maledicendi, & tanquā bubo cauea incluſus,ferale carmē decanta,quod tibi tuiſq; ſimilibus omnibus perpetuę mœſticię ſit futurū.Præterij penè inſcius memorię culpa

Bononiam quo modo aduenerit.

Mediolanum profectus.

Mutinam peruenit.

nobile

nobile trophęum, ob geſtorum tuorum memoriam, ab neſcio quo tuæ uirtutis æmulo in Papia conſtitutum.Scis enim,& alij quoq; ſciunt, cum ſit uulgata,licet non recens hiſtoria,ſed ſcis quendam, cuius nomen è memoria efluxit,propter neſcio quàm honeſtam utputo cauſam, tibi in publico deambulanti,humani ſtercoris urinæq; plenum uas in heliconium ac muſis ſacrū caput effudiſſe. Digna unguenta Philelphi uultu. Ipſum autem uas capiti inſertum reliquiſſe,galeæ militaris loco,quo facto es impurus,corpusq; impurius factum,te coēgit Ticinum ſtatim petere, ueſtesq; abluere ac corpus. O lauream meritam conſpicuamq;, dignam certe quæ Philelphi caput ac comas ornaret.O ſpectaculum egregium uirtutisq; teſtimoniū ingens. O ſpectanda eloquentiæ præmia, quæ noſtri oratoris os, faciemq; tam egregijs unguentis ornarent uel honeſtarent. O fimbrias aureas quæ à deo exornarent cultoris muſarum ueſtes. Hi ſunt ueri uirtutum & eloquētiæ uberes fructus,hæc doctrinæ præmia,hi tituli poſteris demandandi,hæc ueræ gloriæ parta monumenta. Quæ ut extarent diutius, ut quæ geſtæ rei laudem dijs potius quàm tuis meritis acceptam referres in urbe nobili, in ſtudiorum gymnaſio,in ipſa eloquentię academia,ad perpetuam poſterorum memoriam deo Sterquilino tanquam beneficij accepti memor templum condidiſti, in quo deo illi ſacra ſæpius poſſes more tuo facere.Id uero tuo ſumptu curandum feciſti ac dedicaſti cum inſcriptione magnifica, ob lauream triumphalem huius dei ope Philelphi capiti inſertam. Multum profecto debes mihi Philelphe,qui nomen tuum inter ſtercora & fœtorem deliteſcens,ut fiat notius in publi cum profero,& ut doctis uiris innoteſcat laborem ſuſcipio.Obieciſti mihi neſcio quas perdices, tibi pauones comatuli miniſtrant. Qui ut domum audentius frequentarent uxorem accepiſti.Verum pudicitiæ muliēris parcam in te,ne imiter artem mentiendi aut ſcribēdi quæ honeſte à prudenti uiro non poſſunt referri. Veruntamen tuæ probitatis ſignum referet, quod ab alijs qui cum uiro præſtantiſſimo omniq; laude cumulato cardinali ſancti Angeli familiarius uiuebant,dictum audiui.Ad illum cum ſæpius Basileam ſcripſiſſes,nunquam illum prudentiſſimum uirum qui tua flagitia nouit legere tuas literas,tanquā ſeditioſiſſimi portenti uoluiſſe,ſed ſtatim cum allatæ erant, cum ex inſcriptione tuas noſſet in ignem abiecisſe. Æſtimabat enim uir ille ſanctiſſimus, ab homine profligato ac perdito nil ſincerum, nil honeſtum,nil caſtum poſſe prodire.Maximum de tua uita egregij ad omnia uiri iudicium,qui te indignum iudicaret cuius ſcripta legeret.Fuit olim græcus ignobilis,qui cum nulla uirtute,nulla doctrina preditus famam cuperet apud uulgus,quod uirtute nequibat,ſcelere comparauit. Incendit enim nobile illud templum Dianæ Epheſiæ,quo facto ſempiterna flagrauit infamia. Id enim tu flamma urbis peſtifera, laudem ex nefarijs ſceleribus, ex linguæ improbitate,ex bonorum obtrectatione,ex turpitudine uitæ, ex flagitioſis

Papiæ quid contigerit.

Inuiſus cardinali ſancti Angeli.

moribus, ex perditis ac profligatis cogitationibus tibi parare uoluisti, ut te deterrimum esse omnium qui uiuant, qui tua scripta uel hallucinationes potius audiunt, cognoscant. Quid enim est in te præter ridendam uerborum iactantiam, puerilem doctrinam, inanem discendi strepitum: quæ dediscere multo est satius quã tenere. Multos habuisti discipulos multis in locis, dediscendi artem ostentasti, quis ex illis est quem non multo ut acciperes reddideris stultiorem? Nonnullos mentiendi fallendiq; artem docuisti. Inter quos quidam Iacobus Fauensis tui similis admodum doctus euasit, quem tu exploratorem domum meam misisti sæpius, & ille ne tibi in turpitudine uitæ credere uideretur, de me ad te Senas scripsit, docens mentiri, quas literas ad me postmodum quidam amicus attulit, at si unquã perfidus ille in castra mea inciderit, non uerbis, sed fustibus præmiũ feret. Hic Philelphi fructus fuit apud Italos, ut discipulos partim stultos redderet, partim efficeret mendaciorum ac perfidiæ officinam. Hæc tanta populorũ impensa tradita eruditio, hæc præclara laborũ merces, ut pro uirtutibus uitia osẽtes, stulticiã pro doctrina. Hæc sunt amentissime rabula uerba, crimina modo, tuo maledico ore conficta. Hæc sunc scurra nequissime expressa, & à te perpetrata flagitia, nõ maledici uerba cõuiciatoris. Hæc lasciuiens aselle scelera manibus ferè ipsis deprehensa, perq; ora populi diuulgata, non furiosi hominis ridiculi uersus atq; insulsi. Hæc tuorum facinorum demens furcifer inusta stigmata fronti tuæ, quæ ita elata impudensq; in publicum prodeunt, ut infamiam ac turpitudinem ducat pro laurea imperatoria. Hęc denicq; flagitiosissimorum morum, nefandę uitæ, cõsuetudinis reprobæ opera testanda. Quæ cum uera esse cognoscas, demiror non te abditurum post lucem, conspectusq; hominum fugientem abijsse in solitudines longinquas, ubi nequitiæ Philelphiæ obliuio obscuretur. Sed improba mens suoq; malo gaudens, cœcus animus, mores obscœni, uita perdita, uitia per cicatricem obducta te præcipitem agunt, furiarum stimulis agitant, neq; ullo recto consilio uti sinunt, omni & honesti & turpis discrimine sublato: Nescis insane: quid enim flagitijs perditus scire potest? Sed nescis amentissima belua, quanti apud doctos uiros fiant tui uersus, tua scripta, tuæ detractiones. Satis est tibi ea probari à discipulis tuis, quos inter uelut Aristarchus uerba iactas, aselle impudens. Ego Hercule malo me uituperari à te fœtido cadauere ac turpissimo scurra, quàm laudari, cum à turpi uiro, omniq; scelere inquinato nulla laus uera prodire putetur, nullam habeat uituperatio fidem. Verum quoniam alter tanquam laboribus suis Hercules, ita tu sceleribus orbem terrarum lustrasti. Quo nunc te conferes nequissime nebulo, si Ducis sumptus atq; impensa tibi negetur? Ad quam gentem, ad quæ loca confugiet mendacitas tua? Totam iam Italiam uagus, extorris, Parthorum more aliena stipe egens mendicansq; peragrasti. Quid ages si tibi Mediolanẽ. pecunia desit? quorum auxilium implorabis? in quorum fidem

De discipulis suis obiectio.

Epilogus inuidiosus in eundem.

fidem te trades? Scio quid ages, militiam sequeris, ut te Imperatorem exercitus magni uideamus. At uero lixa mercennariæ crux tibi debita te expectat. Is enim erit finis spurcissimi ganeonis. Nam cum senserit Princeps ille non laudem, sed ignominiam potius ex tuis ineptissimis scriptis consequi, mutabit animum, & te in tuis sordibus delitescentem eruet aliquando tanquam alterũ ex spelunca Cacum, & debito tuis flagitijs præmio mulctabit. Quod si homines deerunt: Deus ipse scelerum ultor & uitam sceleſtam conscientia flagitiorum afficiet, & mortem debito cruciatu ac pœna torquebit.

INVECTIVA EXCVSATORIA POGgij & reconciliatoria quarta cum Francisco Philelpho.

SCRIBIS ad me certiorem te factum esse, ineptias & delyramenta quædam aduersus Philelphum diuulgari per homines stultissimos, & me eorum dici autorem. Ego quid stulti diuulgent aut loquantur, neq; curæ mihi fuit unquam, neq; erit, neq; etiam scio quid hi de me dicant. Vnum scio. Quicquid id sit quod delyramenta aut ineptiæ appellari possit, non esse meum, qui uel delyrare, uel ineptus esse non consueui. Nec ita ut opinor sum rudis atque rerum inops, ut quæram adiumenta stultorum ad uulganda scripta mea, quæ ædere & satis tueri ipse noui. Quod me non existimes temere ad maledicendi arma cucurrisse, uere & recte arbitraris. Nam & iam senex non satis commode possum currere, & temeritatis culpam semper effugi. Cum ita ad hanc diem uixerim, ut nihil egerim (de rebus loquor grauioribus) cuius non probabilem rationem possim reddere. Si contumeliam ferre non suesti, cogeres quoque & alijs suum esse ingenium, qui non minus quam Philelphus contumeliam abhorrent. Non autem ita imperiosus sis ut tibi conuitiandi, maledicendi, obtrectandi licentiam concessam uelis, cæteris uero se tuendi, aut maledicta tua reijciendi facultatem ademptam. Quod uero uis ut me purgem uel accusem, neutrum (neque enim est opus) libet facere. Nam & satis sum mundus & ualitudine prospera, ut purgatione aliqua non egeam. Et accusare me tanquam alicuius erroris aut criminis reus, à quibus longe absum, stultissimũ uidereť. Quod ad te uis deferri si quid aduersum te sit scriptum, id eorum cura sit ad quos hoc spectat. Nam mea id minime refert. Quod postremo non cupis meas inimicitias, neq; ego itidem tuas. Daboq; operam ut nullus mihi iure possit esse inimicus. Nam ego ita didici, non homines, sed uitia esse odio habenda. Tu qualiscunq; sis, & animo & corpore recte ualeas opto. Florentiæ die XIIII Martij.

Facetare ſponſio.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA IN L. VALLAM PRIMA.

SI quibus in rebus honestum est consensuq; omnium permissum, iniuriam propulsare, in his maxime prudentis officium hominis esse debet, ut contumeliam depellat, in quibus honoris & existimationis laus aut ingenij fama à maliuolis in discrimen adduci uideatur. Conscium enim eorum quæ obijciuntur se facere existimatur, qui taciturnitate utitur pro defensione, quoniam censentur quasi conscientia ductus non esse ausus improborum maledicentiæ respondere. Quod si dissoluti esse hominis Cicero inquit, spernere quid de se quisq; sentiat & loquatur, multo dissolutionis uideri potest, ea contemnere, quæ in suam ignominiam & contumeliam sint descripta. Dicet forte aliquis, honestioris officij fuisse futurum, pro nihilo ducere stulti palamq; insani hominis uerba, qui dementis ac furiosi more in omnes doctos uiros, baculo nescio quo stulticiæ proteruaq; iactantia temere incursat. Non me esse maioris doctrinæ, non autoritatis quam fuerit Aristoteles, Varro, Marcus Cicero, Salustius, Lactantius, Boëtius, cæteriq; præstantissimi doctrina & eloquentia uiri, quos amens ille dente suo canino & in rabiem uerso petulanti nimium lacerat ac reprehendit, prætereundos esse æquo uultu publice insanos & eorum incursus leuiter perferendos. Faterer satius esse quandoq; tacere aduersus animo & mente captos, nisi secundum Salustij sententiam: malus fieret improbior ubi negligas. Et satis compertum est sæpius ex reticentia animos illis adijci ad contumeliam inferendam. Itaq; existimans persæpe necessarium esse castigare insanos, quo cæteri sint ad iniuriam tardiores, sequar uulgi opinionem, qui iustum putant lacessitum iniuria parem gratiam referre. Est præterea in sermone quotidiano uulgata ridendi gratia sen-

Fortitudinis desuetæ species tres.

tentia, tres esse species fortitudinis desuetas. Vnam, si mulierem maledicam ac contumeliosam: Alteram, si senem detractorem conuiciatoremq; Tertiam, si demẽtem atq; insanum castiges. Hi enim omnes partim sexus, partim ætatis, partim stulticiæ licentia consisi, multa dicunt aguntq; non ferenda, quos fuste reprimere aliquando insueta uirtus existimatur. Hac ego fretus opinione, nequissimi detractoris infamiam (qui liuore & inuidia commotus solita dementia in me prosiliuit) saltem uerbis necessario mihi censui refrenandam. Scripsi olim postquam redij ex Britannis, plures uarijs de rebus epistolas, quas postmodum multorum suasione eas legere cupientiũ, in quoddam uolumen redegi, quod cum in manum leuissimi atq; petulãtissimi hominis Laurentij Vallæ (quẽ ignominiæ causa nomino) incidisset, multis in locis illas

illas carpens, pro earum uitijs suam ignorantiam expressit, quæ qualia sint paulò post discutiemus. Non miror hallucinatorem quendam fanaticum ac dementem in me insaniam suam euomuisse, qui propter innatam mentis imbecillitatem, propter infixam cordis uesaniam, propter insitã animi peruersitatẽ, omnes priscos illos doctissimos uiros, quorum memoria omnibus seculis summa laudis celebratione uenerata est, fera quædam immani protertuitate contemnit, reprehendit, culpat, aspernatur, tanquam fortunæ rotam in manu tenens sursum deorsum uoluit & uersat omnia, & ad suum arbitriũ trahit. Vt uero à grammaticis incipiam: Priscianum in primis, Donatũ, Seruium, Pompeium, Festum, Nonium Marcellum, ipsum denique Marcum Varronẽ in grãmaticis arguit. In dialecticis ac philosophia Aristotelẽ ac Boëtiũ multis in locis errasse affirmat. Ciceronẽ ut eloquentiæ & præceptorẽ artis dicẽdi insciũ prædicat. Titum Liuium, Salustiũ, Lactantiũ, cæterosq; egregios latinæ linguę autores neq; elegantes fuisse, & plurimis in locis sensa uerborũ non recte posuisse testat. Priscos iurisconsultos plurimũ uerborũ significationẽ ignorasse affirmat. Omnes dãnat præter unum Quintilianũ, quẽ doctissimũ omniũ qui unquã fuerunt, & ipsi Ciceroni in eloquendi arte præfert, homo fanaticus asseuerat. Nõ legit opinor Quintilanũ scribentẽ diuino quodã nomine Ciceronẽ natum, ut esset in quo uires suas omni ex parte eloquentia experiret. Non legit, non Quintilianũ, sed Ciceronẽ à beato Hieronymo aureũ flumẽ eloquẽtię appellari. Quanq; & Hieronymũ improbat, aserẽs multa ab eo perperã in sacra scriptura esse in latinũ traducta. Et beatũ Augustinũ (tanta est hominis uel beluæ potius stulticia) de fato, de trinitate & diuina prouidentia non recte sensisse fatetur. Omnesq; tam gentiles, quã Christianos uiros in omni doctrinarũ genere præstãtes sub una eademq; inscitiæ nebula cõprehendit. Eorũ autẽ qui nostra ætate fuere, præclarissimos uiros esse dicebat Leonardũ Aretinum, Guarinũ Veronẽsem, se tertium Ita lię lumen, cum tamen primũ locum mereret, nisi illis paulũ humanitatis gratia cedere uellet. Sed quid mirũ si duobus illis se præferat? Cum seipsum maioris esse doctrinæ quã M. Varro fuerit pal'am prædicet, seq; nulla in facultate illi cedere, quẽ Cicero & beatus Augustinus omnibus latinis præferũt sapientia & doctrina. Venit mihi in mentem Cardinalis olim Turdertini uerbum, natione Romani. Qui cum post obitum Innocentij Papæ quinti cor'am eo quereretur à nonnullis quis esset pontifex futurus, neq; ad Florentinum, neque ad Venetum, neque ad Neapolitanũ eam dignitatem cum partim superbi, partim fastidiosi essent peruenturam, respondit: Restabant Romani solum Cardinales, quorum duo de Columna scilicet, & de Vrsinis, quoniã capita essent factionum, nequaquam in pontificem elegi possent. Tertium sancti Angeli Cardinalem cum iunior esset, minime aptum uideri ad tãtum pontificij gradum. Ipse solus ex sua enumeratione restabat ad quem illa esset

Iactãtia Vallæ.

dignitas

dignitas deferēda. Tum unus ex aſtātibus cognita hominis ſtulticia domine inquit, ergo neceſſario tu pontifex eris? Ad quod uerbum homo groſſioris ingenij ſubridens, tanquam in re quæ abeſſe non poſſet, ô beatum te inquit, nam benefaciam tibi. Pari ſtulticia uel potius amentia arbitratur noſter Valla, ex cæterorum omnium exploſione, ad ſe unum omnis doctrinæ, omnis eloquentiæ, omnium liberaliū artium facultatis famam & gloriam peruenturam, ſolumq; ſe futurum cui pro uiro doctiſſimo aſſurgatur, cui dicendi artis palma deferatur, qui ſalutetur in foro, celebretur in theatris tanquam unicus Mineruæ filius in muſarum gremio educatus. Sed neſcit homo inſulſus quanta eum doctorum uirorum deriſio & ſubſannatio ob eius tam apertam iactantiam ſubſequatur. Nimis magna profecto uis dementiæ eſt quæ mentem auſert, diſcrimen rerum tollit, rationem abducit, animum debilitat, furorem ingerit, deniq; reddit homines beluis perſimiles, quæ ſenſu tantum & appetitu mouētur, omnis rationis expertes. Proh dij immortales, hoc ne tam infandum monſtrum, tam immanis fera, tam deteſtandum portentum, tamdiu impunita ſtulticia gaudebit? Non'ne omnes quibus priſcorū memoria chara eſt, qui rerum naturam indagantur, qui artibus liberalibus inſudant, qui iuris ciuilis ſtudio indulgent, quibus deniq; noſtra fides eſt cordi, inſurgere deberent ad hunc doctorum omnium hoſtem, ad hanc peſtem adoleſcentum, labem ſeculi, ignominiam nominis Itali lapidibus obruendam? Sed ut ſapientes uolunt, nulla maior pœna, nullum grauius tormentum dementia reperitur. Itaq; inſanis & mente captis uita morte deterior eſt habenda. Infernæ furiæ illos præcipites agunt, mentem exagitant, nunquam ſinūt conſiſtere, ingeruntq; ſemper ut ea ſentiant & loquantur quæ ſunt in eorum nouum dedecus & infamiam allatura. Verum hæc poſtea latius explicabuntur. Nunc ad meam rem reuertar, atq; ita, ut primum illus furioſi in me impetus contundam, deinde ut paulum in ſuæ ſtulticiæ caſtris uerſemur. Verum quæ laus eſſe poterit aſininæ ſtulticiam ceruicis repreſſiſſe, quæ non uerbis, ſed ſaxo eſſet potius confringenda. A multis admonitus, à multis reprehenſus, à quibuſdā etiam ſcriptis caſtigatus, tamen in ſua ſcurrili dicacitate perſeuerat. Facillime patiar hunc noſtrum fanaticum oratorem in mortuos inuehere, qui reſpondere non poſſunt, cum non illorum, ſed ſuam inſcitiā & ignorantiam teſtetur, in eum uero qui uiuat, qui par pari queat referre, maledicēdi licentiam ſumere nequaquam æquo animo eſt ferendum. Verum quoniā neſcio quid ridiculum in meis ſcriptis culpat, noſter Ariſtarchus, diſcutiamus paulūm ſuorum uerborum pondus & grauitatem. Ait in prima epiſtola mei uoluminis male à me ſcriptum. Aliqua ex parte gratias referam, quoniam gratiam dicere debeamus. Falſa quidem ac digna correctoris, uel corruptoris potius ſententia. Quid id uitio dat quod in uſu eſt omniū qui latine ſcripſere? Agere gratias dicimus, cur nō & referre optime dicetur? Quanq;

Exclamatio inuidioſa.

Gratias referre.

Gratias dicere.

Ciceronis

Ciceronis autoritas illius beluę inſulſam dementiam compeſcit. Ait enim in epiſtola quadam ad Vatinium. Non enim tu mihi habuiſti modo gratias, ſed etiam accumulatiſſime retuliſti. Ecce hic Cicero noſter, homo credo prę Laurentio indoctus, gratias referri dicit. Sed effrenata innataq; redarguendi libido eò hominem inſanum deducit, ut neq; quid ſcribat, neq; quid dicat recte an ſecus intelligat. Nolo inſiſtere in pluriū teſtium productione, qui multi ſunt, ſed unus pro omnibus eſt Cicero, quoniam ad alia feſtinat oratio. Id ſanè conſtat & agere & referre gratias rectiſſime dici poſſe. Arguit inſuper cum ſcripſiſſem me ex Britannis rediſſe, ex Britannia oportuiſſe dici. At tritum eſt ab Indis, Hiſpanis, Aphris, Germanis dici nos eſſe reuerſos. Affectionis nomen à me ſcriptum culpat, & ait id uerbum in Tullio minime reperiri. Quid ageret hic ſtultiſſimus aſellus ad paſtum & ignominiam natus, ſi Tullij opera non extarent? Hic aperte ſtuporem cordis oſtendit, & parum ſe habere commertij cum ſcriptis Ciceronis, cum uerbum ab eo totiēs uſitatum ignoret. Nam cum in manibus eſſent libri ad Herennium, inter legendum in quarto animaduerti libro poſita eſſe uerba hæc: Ad demonſtrandum quę uis ſit eius affectionis qua impulſus aliquid reus commiſiſſe dicitur. Paulòq; poſt: Ipſa diligenter natura eius affectionis quam leuiſſimæ &c. Et deinde: Nam affectionis quidem ratio, & reliqua. Sed multis quoq; in locis eo uerbo Cicero utitur, quæ ſatietatis cauſa omiſi. Coram pontifice, cum ſcripſiſſem ſolœciſmum eſſe ait, & apud ſcribi debuiſſe. Hæc belua profecto agrum ſtulticiæ depaſta, nihil intelligit in latinis quid differant coram & apud. Legat Liuium qui ait, magis apud quos quam coram quibus loqueretur. Et ſi mentis imbecillitas patitur, conſideret quid hęc diſtent inter ſe uerba. Coram quem quæritis adſum Vergilius ait: Sed hæc belua fanatico ſpiritu ducta, cui ſola detrahēdi facultas eſt nota, impetu quodam ueſano fertur in præceps, & prę libidine detrahendi labitur, ubi etiam pueri conſiſtere ſolent. Qui ad te deſtinatum legerent, ſcripſi. Id culpat cenſor noſter Valla, in ſtulticia ac cœcitate Vallæ uerſatus, & non inueniri deſtinatum ait promiſſum. Neque uero ego miſſum intelligi uolui, ſed quemadmodum Virgilius deſtinat aræ, inquit, à quo & deſtinatum deſcendit, ut decretum, addictum, adiudicatum uolui ſignificari. Grauis ſanè correctio & uallea callumniatione digna. Alter alterum trudit ſcripſi ac noſter Phœbi ſacerdos, alium pro altero ſcribendum dicit. Exquiſita profecto indagatio & ingenio Valleo digna, culpet hic aſellus inſolens Ciceronē, qui in ſecūdo ad Herēnium: Alteri non erant inquit, alteros non habebat. Item in epiſtola ad Rufum: Alterum timori aſcribam, alterum negare te mihi non potuiſſe arbitrabor. Item ad Torquatum: Alteri dimicant, alteri uictorem timent. Cæteros præterea culpet nobiles ſcriptores qui eiſdem utuntur uerbis. Nam ſcripturam ſacram aperte contemnit, & eius traductores ſæpiſſime culpat, tanquam male & non latine locutos.

Ex Britannis.

Affectionis nomen.

Coram & apud.

Deſtinare.

Alter.

Alter

Alter alterius onera portate, inquit ueritas, quæ si uerba contẽnit, maximo scelere se astringit. Nimirum hoc est quod in suis elegantijs tanto insudauit tẽpore, ut omnium qui essent stultissimum se esse profiteretur. Cum scripsis-
Recolo. sem, non recolo, id uerbum non inueniri nouellus sphinx protulit. At Ouidius (nescio an Valla doctior) hæc tua iam recolo quõdam germana canebat. Item Cicero in proœmio oratoris: Internasq; recolendas artes scribit, quod uerbum à recolo proficisci necesse est. In officijs quoq; diuinis recolimus scriptum legimus, ut illud est, ut dum eorum merita recolimus. Multis præterea in locis reperitur, quæ breuitatis causa omisi. Sed non mirum hominem hæreticum, omnis hostem religionis, profanum, non reminisci eius uerbi quod
De instar. uel non audit, uel non libenter intelligit. Instar eorum dixi qui neq; uirtutem esse, & reliqua. Hic hallucinator solœcismum dicit esse, & similitudinem loco instar subdidit. O impudentem ceruicem garrulatoris insani. Instar montis equum in Vergilio legimus, quod similitudinem significare & Seruius & Donatus, & cæteri gramatici testantur. Apuleius præterea eo uerbo sæpius pro similitudine utitur, & cæteri qui latine scripserunt. Sed maxime nostræ eloquentię parens Cicero in secundo ad Herennium ait: Saxi instar globosi. Quid aliud, nisi similitudinem id uerbum potest significare? At iste proterua ac furibunda petulantia, hos omnes non recte intellexisse id uerbum in suis
Volumen. elegantijs affirmat. Volumen ut male à me positum culpat, & uolumina asserit dici debuisse. Quid huic eiecto cadaueri facias, qui in tantæ ignorantiæ nebula uersat? Legat tertiam accusationem in Verrem, ubi hęc sunt: Volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit, non uolumina, ut uult insulsus detractor, sed maximum uolumen dixit. Qua in re haud dubito Ciceronis grauitatem plus habituram esse ponderis, quàm Laurentij Vallæ insulsi ho-
Venit in mentem. minis leuitatem. Scripsi nonnunquam, uenit in mentem recessus tui. At Valla solœcismum dicit, asinarius stulticiæ plenus. Quo enim more, qua temeritate redarguit id quod sæpissime à Tullio usurpatur? Qui in epistola ad Marcum ait: Solet uenire in mentem illius tẽporis quo proxime fuimus unà. Vbi
Potißimum. ego potissime scripsi, ille potissimum posuit. Vbi ego permaxime, ille quàm
Permaxime. maxime, asserens per, nunquam superlatiuo coniungi. Non legit fanatica bestia secũdam Ciceronis orationem de lege Agraria, in qua scribit, ad animi
Aestimaui. mei fructum atq; lætitiam dico esse permaximũ. Vbi æstimaui, ille existimaui. Multaq; præterea inepta garrulitate grauis ignorantiæ præceptor culpat, & tanquam grammatici molesti, insulsi, & contentiosi solent in uerborũ
Pridie. interpretationibus hæret. Illud uero absurdum, cum uisitassem pridie abbatem, cuiusdam epistolæ principium fecissem, ille latrator ridiculus postridie fuisse dicendum scripsit, qua in re magnam inscitiam præ se fert omni pudore uacuam. Etenim pridie, cum tempus præteritum significet, hoc est qui proxime præcessit diem, postridie uero futurũ, quomodo cõueniſſe aliquem

poteram

poteram die qui esset futurus? Perinde ac si dicas, cum te cras conuenissem. Insana profecto huius rabulæ impudentia est, qui libidine detrahendi tanquam uentris crepitus inconsulto nimium uerba effert. Scripsi, urbis omnium celeberrimæ. At ille circulator disseminare uerba inter pueros solitus, ciuitatis ascripsit, tanquam male à me esset positum urbis nomen. Sed quàm lata euagatur peruicacis hominis stulticia. Quis crederet hanc insolentem bestiam in tanta rerum ignorantia uersari? Non legit: Vrbs antiqua fuit, &
Ciuitas. Vrbem quàm dicũt Romam. Et item: Vrbem Romam sicut ego accepi, mul-
Vrbs. taq; præterea, ubi reperitur urbis, non ciuitatis nomen. Neq; enim urbs & ciuitas idem sunt, cum ciuitas sit conuentus hominum in re & lege uiuentium, quæ in syluis & sine mœnibus esse potest. Vrbs uero ab orbe dicta muros, portas, turres & munimenta habet. Dicimus præterea urbem desertam ciuibus, non autem ciuitatem. Itaq; urbis omnium celeberrimæ, propter ædificiorum magnificentiam ac pulchritudinem recte affero à me scriptum, ab illo autem fanatico asinario male me esse reprehensum. Dixi aliquando
Quantocius. quantocius. Ille id culpat, asserens quam, nunquam nisi cum superlatiuo coniungi, qua in re summa eius ignorantia deprehenditur. At id uerbũ ex quanto, & ocius est compositum. Itaq; non ex quam, & tocius, quod nil significat, sed ex quanto & ocius iungitur. Sed fac quam, iunctum esse, nunquid non & Cicero, quamprimum ad nos recurras ad arbitrium scribit, & quantopere, & quam prudentis, quã multi officij, quã singulari officio, non iungens quã superlatiuo ut somniat Valla. Et Terentius, flens ait, reiecit se in eum quã familiariter. Et quãpulchre aduenies principium dedit. Sed hic demẽs etiam Terentium male scripsisse arguit, ut ego non moleste debeam ferre, me talẽ poëtam socium habere culpæ. Hæc & sexcentas alias ineptias in me cõfert ridiculas ille barbarus imberbis, quibus nunc barbarismi crimine, nunc male coniunctionis, nunc malæ sonoritatis arguit homo inconditus, absonus, absurdus, inconcinnus, qui nullum nisi campanarũ nouerit aut tympanorũ sonitum. Et certe effrenate nimium ac petulãter effertur Delphicus noster uates, tanquam illa sua sensa omni sensu uacua, ex Apollinis Pithij sacrario, non ex armentario uolitantis cerebelli, ac ex fanatici dementisq; uesano capite promere uideatur. Cuius insaniæ respondere ad singula quæ sint incõcinnio ra prioribus stultissimũ uideretur. Verum stultus ego, qui quicquã pensi faciam garrulitatem, scurrilitatemq; eius, qui continua mentis uertigine agitur debacchantis ritu. Neq; enim ægre ferendum est, me in eorum numero ascribi, quos ille egregius disciplinarum censor male sensisse & scripsisse testatur, qua in re propriæ dementiæ testis est copiosissimus. Nam ut à leuioribus ordior: Priscianũ, Donatum, Seruiũ, Pompeium Festum, Noniũ Marcellũ, Aulum Gellium, ipsum Marcum Varronẽ latinæ linguæ principem in grãmaticis probro insectatur, & infinitis ferè in rebus sua furibunda præsumptione

innixus redarguit. Aristotelis, Boëtij, Augustini, Hieronymi, Lactantij insectiam fastidit. Ciceroni se præfert in elegantia. Salustij uerba ut non latine posita immutat. Deniq; nullus est aut fuit unquam quantumuis doctus & eloquens, in quem inuehere insana hæc belua non præsumat, ut qui non nouerint hunc satyrum fœculētum, obstupescere cogantur ad tantam uerborum iactantiam atq; ostentationē, & aliquem Appollineum fœtum ex Mineruæ partu in Sibyllarum gremio ac musarū lacte educatum, ueluti nouum orbis prodigium putent. Nunc quoniam ignorantis belluæ exhalantem fœtorem paulum compressimus, sua si libet paulùm cōsideremus, discutientes eos potissime libros, in quibus absq; ulla aut uerborū, aut sententiarū elegātia huius abiectissimę pecudis stulticia est uagata. Opus ædidit Valla noster, uel potius castrorum dementię Vallum, quod de elegantia, uel ignorantia potius latinæ linguę appellauit, quod sibi tanquam propugnaculum & arcem constituit. In quā omnes suas copias, omnia sua præsidia inclusit, quo eius stulticia firmior ac tutior redderet. Multa illud uerbositate & stulta loquacitate tanquam boatu quodam ingenti repleuit, ut qui librum non legerint, existimēt in eo aliquid tanta expectatione dignum cōtineri. Ipse certe ita tumet, ut terrā parturire credas, ita se iactat, ac si maxima febri æstuaret, ita exultat, quasi ex Arabia nouum aduexerit fœnicem. At illud infantissimū opus, non solum nulla elegantia, sed summa absurditate, summa impudētia, summa barbarie est refertum. Totus est sermo de ui uerborum, & disputātiunculæ cuiusdam pædagoguli stulti, aut grāmaticuli in triuijs de quæstiunculis puerilibus atq; inanibus disputantis, ut qui stultissimus fieri, & linguæ latinæ omnino ignarus cupiat, libros eos memoriæ commendet. At fatuus ille loquax, ut uerba sua aliquo precio æstimētur, omnes priscos rerum scriptores sibi uexandos ac lacerandos desumpsit. Durā certe sumpsit prouinciam, ex qua triumphū stulticiæ atq; dementiæ reportabit. Legi nuper ridendi causa, illius uacuas omni elegantia libros, quàm absurdæ sententiæ, quàm inania uerba, quā ridiculæ opiniones, quàm insulsæ fabulæ in eis libris reperiuntur, quā late illius portenti euagatur insania. Sunt quædam quæ probari possunt, quæ expiauit ab his quos reprehendit. Animaduerti furta, cognoui expilationē ex aliorum supellectili non obscure factam, ut qui repetundarū rerum hunc furem uelit accusare, manifestis testibus uti possit. Sed ut dixi, quæ sunt tolerāda ab aliis sumpsit, ubi suam sententiam posuit, non elegantiæ, sed dementiæ doctrinam uidetur effundere. Sed ut pedem propius conferam, suas facultates & copias consideremus. Reprehendit quod recolo, & affectionē scripserim, quorū alterū nō reperiret, altero nō esset Cicero noster usus. Vtrunq; falsum esse ostēdi, & suæ insciticę expressa uestigia mōstraui. Quid aūt in illo suo perlongo, insulso, ridiculo & tali patrono digno, primi libri non proœmio, sed uerborum & somniorū congerie cōtinetur? Infinitū esse errores omnes pro-

In opus elegantiarum Vallæ.

sequi

sequi, uerum paucula sumam de multis. Leguleium dixit, & architectandi. Nunquid habet M. Tullium horum egregiorum uerborum autorem? Dixit Romanum ibi esse ubi Romana lingua dominatur. Quis hoc unquā, modo insolētissima bestia, locutus est? Vbi nam legit Romanā linguam dici pro Latina: ubi nam audiuit linguam Romanā dominari? Dominātur homines, non lingua. Præterea lingua Romana est, & ea uulgaris qua sola utuntur Romani, ut si quibus dominetur Romanis ubi est in usu, non alijs dominetur. At linguam latinam dicere uoluit stultissimus barbarus, quæ nemini dominatur, sed in usu est & in precio apud multos. Dicit insuper se imitaturum esse Camillum, ut sicut ille urbem à Gallis captam restituit, ita ipse literas latinas exules, profugas, atque aberrantes urbi restituat. O caput insulsum. O cymbalum resonans sine sensu. Comprimat os insanum, & istam suam fanaticam iactantiam conterat. Persimilis est Valla noster homini ridiculo, qui cum aliquando se ex quadam turri uolaturum certo die profiteretur, ac populus ad id spectaculum conuenisset homines suspensos uarijs alarum ostentationibus usque ad noctem detinuit. Deinde omnibus uolatum cupide expectantibus, populo culum ostendit. Ita Laurentius noster, post multas atque ingentes uerborum pollicitationes, post tantam expectationem promissorum, tandem non quidem culum ut ille, sed uolantis cerebri insaniam, uertiginem & pergrandem ignorantiæ suppellectilem ostendit. Sunt multæ Sibyllæ his pares, quæ tanquam errabundæ per deuios saltus ubi consistent, reperire nequeunt, sed opus est ut ad Valleam Sibyllàm conferantur, quæ suis sententijs folia & nomina mandent. Sed ne uidear uelle hunc hominem falso in inuidiam trahere, ponam aliquos locos in quibus sua uesania castrametata est aduersus eos uiros quos antea nominaui. In uerbo senior, quod Seruius, Varro, Plinius, (ut ipse ait) asserunt comparatiuum esse per diminutionem: Valla latini eloquij alumnus contra sentit, ac illos asserit non recte eius uerbi uim intellexisse. Priscianum uero, Donatum, reliquósque linguæ latinæ magistros ita corrigit, ut uideatur dedita opera suum opus in omnium scriptorum detractionem & contumeliam composuisse. Macrobium de saturnalibus asserit se improbare pluribus in uerbis, quæ longitudinis uitandæ causa omisi. O duram sortem temporum, quibus ignorantia in precio habetur. O infelices (ut ita dicam) tot uiros doctissimos, quorum memoria cum mille amplius summa in ueneratione omnium gētium fuerit, cum nobis ad omne doctrinæ genus aditum fecerint, post tot secula in rabulam quendam detractorem temerarium inciderint, qui nunc tandem asserat se illorum errores patefeciisse, quanquam non illorum errores qui nulli sunt, sed sui dementiam quæ est maxima, palàm fecit. Sequitur uesaniam suam Valla, in Salustium atque Lactantium incursans. Alterum corrigit, qui ait placidiora quæq; animalia, omnia placidiora animalia, scribendum asse-

Errata Vallæ.

Iactantia eiusdem.

Senior.

Animalia quæq;.

Strennuus quisq; rens. Alterum qui scripsit: Strennuus quisque ipse, ut non recte dictum, strenuissimus quisque emendat. His statim addidit & Terentium, quem ut pue-
Vnusquisq; miser. rum castigat. Nam cum ille dixisset ut unusquisq; miser est, hic noster, ut quisque maxime miser, rectius ait poni potuisse. Præterea quod stulticiam summam redolet, non uerebor inquit reprehendere Boëtium, Priscianum, & Lactatium. Horum Boëtius cum scripsisset, quàm facilime, mallem dixisse quã facile ait. Priscianus, ut docerem quam frequentissime: Lactantius uero quã multa alia, latinius erat dicendum Laurentius ait, quàm frequẽter & permulta. Grammatici autores ait, uno ore uniuersi, uerba in sco, ut calesco significare inchoationẽ, ideoq; inchoatiua, in so, ut uiso desideratiua, in rio, ut esurio meditatiua appellari. In quibus omnibus ait, ab omnibus dissentio. O uocem pistrino & ergastulo dignam. Quis hanc petulantiam, temeritatẽ, audaciam mordacissimi pediculi æquo animo ferre queat? Quis non dedignetur sapientes à stulto, doctos ab indocto, peritissimos ab ignauissimo, elegantes ab absurdo, latinos à barbaro reprehẽdi? Hic ne uir insulsissimus, nulla facultate, nulla autoritate, nulla doctrina præditus, omnium qui uiuant amentissimus, scribere audet se ab omnibus grammaticis præsertim talibus dissentire? Quæ maiora signa dementiæ expectantur? Quæ maiores inferorum faces, qui audientiores furiarum stimuli qui mentem furibundam agitent, desiderantur? Hic si mentis esset compos, si non arrogans atque improbus, si non ab omni ratione alienus, non adeò se proteruum furentem ostenderet, nullius precij uecors belua, ut se omnium doctorum uirorum reprehendorum munus assumere præ se ferat. Abi in malam crucem proteruum animal, cum istac insulsa inanique magni loquentia. Sed Prisciano inquit erudito-
Nuperrimum. rum nuperrimo potissimum respondebo. Cur qui de latinæ linguæ elegantia se scripturum profiteatur, tam inelegãs est, tam barbarus, tam ignarus omni eruditione carens & elegantia? Nuper tempus paulò ante præteritum significat, nuperrimũ uero uerbũ ab eo solo & male cõpositum, num octingentorũ amplius annorũ tẽpus significare potest? Sed ubi nam insana belua nuperrimũ hominẽ scriptum legit? Nunquid apud Ciceronẽ, Titum Liuiũ, Salustiũ, aut Quintilianũ delicias suas id uerbum per casus declinatũ comperit? Non dico quã inscite, quã indocte, quã impudenter, quã falso criminator illa sua leuitate se nihil scire demonstrat, cum talium tantorumq; uirorũ autoritatẽ & doctrinam suæ insulsissimæ postponit opinioni. Illud potius quæro, unde, & à quibus autoribus hæc monstrosa uerborum portenta sit expiscatus? Verum quæro: Carmentis ne, aut Sibyllæ alicuius spiritus, aut dæmon quispiam familiaris (sicut de Socrate legimus) somniantem illum erudierit? An in antro aliquo musarum sit diutius ad perdiscendam disciplinam ignorantiæ uersatus. An arculam aliquam teneat absconsam responsis Phœbeis plenam, aut libros cæteris ignotos ab inferis eruerit? Qui se adeò insanire monstrat,

monstrat, & nudum culum in cæterorum obprobrium populo ostẽtare. Sed reliqua discutiamus. Ciceronem nouo quodam modo locutum dixit cum scripsit, in animo haberem nauigãdi, pro eo quod est nauigare. Alio in loco cum scripsisset Tullius: Qui autem in uirtute summũ bonum putent, præclari. Ille quidem Valla noster, præclare hi quidem, rectius dictum fuisse ait. In prima uero Philippica. Quoniam utriusq; consilij causam P.C. probatum uobis esse confido, priusquam de re publica dicere incipio M. Antonij iniuria quippe. Valla Ciceronem corripiens, hoc idem ait sic dicam: Priusquam de republica dicere incipio, P.C. pauca loquar de hesterna M. Antonij iniuria, quippe probatam uobis esse confido causam utriusq; consilij. Exclamare libet more adolescẽtis illius. O tempora. O mores. O scelera impunita. Dehoc autem: O uesanam leuitatem. O temeritatem non ferendam. O impudentiam manifestam. Adeò ne Ciceronis fama, doctrina, eloquentia in extremum discrimen redijt, ut nescio quis furibundus, demens, insanus, indoctus, petulans audeat Ciceronis eloquẽtiam sua falsa dicacitate corrigere? Quod esse potest expressius, quod manifestius stulticiæ signum, quam cuipiam Ciceronis eloquentiam non placere, quàm audere ab eo dicta cõmutare, tanquã eloquentius dici possint? Atqui nullus hactenus hominum memoria repertus est qui id auderet, qui id tentaret. Valla latrator furibundus, conuitiator demens, rabula foraneus tandem nescio è quo gurgustio emersus, impetum facit in Ciceronem, quem omnes aureum fuisse flumen eloquentiæ confitentur. Quid monstri hoc est dij boni, post mille & quingentos fermè annos quibus Ciceronis nomen inuiolabile permansit, esse repertum non hominem, sed portentum nulla re præterquam impudentia præditum, qui adeò ex nectare Apollineo, uel asinino potius degustarit, ut solus post hominũ memoriam Ciceronem in eloquentia corrigere præsumat. Sed instat in eiusdem uiri reprehensione: Sæpe admirari soleo, quod nunquam tibi grauem senectutem esse senserim, in Catone maiore Cicero inquit, quam sentẽtiam Valeа ignauia reprehendit, ait enim: Quid miraris Scipio, te non sensisse quod sentire non posses: quippe quod nunquam fuit. O præclarum Ciceronis cor rectorem. Nimis magnas profecto dijs gratias hoc seculum debet, in quo natus sit omnium doctrinarum, omnium disciplinarũ, omnium facultatum autor ac princeps qui lucem quandam nobis attulerit, ut aliquando ueri reperiendi & recte discendi monstratorem & ducem habeamus. O monstrum informe ingens, cui mentis lumen ademptum, quis adeò bonus est stomacho, ut non nauseat cum audierit esse rabulam quendam dicacem ex maledicorum foro abreptum, qui Ciceronis autoritati suam præferat uanitatem? Quis non dedignetur, cum legitur Varronis & Salustij nomen, quorum tanta doctrina, tãta autoritas fuit, ut eam citius admirari quàm laudari queant, ab nescio quo uesano latratore uiolatum? Quis non odio dignum putet hominem

minem tanta insania repertum, qui ne primis quidem labijs latinã linguam degustarit, omnes præ se contemnat latinæ linguæ scriptores: Quid hoc est prodigij dij boni, ut nescio quæ cicada & molestus culex auribus hominum perstrepens, in qua nil præter temeritatem insanam cõspicitur. M. Tullium Ciceronem, qui semper in eloquentia tenuit principatum, à quo ueluti fonte omnes dicendi ornatum & copiam hauserunt, audeat uelut infantem & inscium accusare: Quis hoc æquo animo toleret, abiectũ nescio quem immundumq; ac stupidum porcellum in hara ignorantiæ, in temeritatis domicilio contritum, in principem latini eloquij uomere amentiam suam, neq; pudore eum reprehendere, quem omnes prisci illi doctissimi uiri, maximeq; Quintilian. ut deum eloquentiæ prædicarunt ac coluerunt: Sequitur iter suæ impudentiæ Laurentius inuehendo in reliquos præstãtissimos autores. Non enim dicas ut pro eodem, dolorẽ tui, & dolorem tuum, ut dixit Terentius, quod ipse non dicerem. Præclarus Terentij emẽdator: Non miror si ipse hoc non diceret, qui nihil nunquam recte dixerit. Non miror qui nil unquam recte senserit à Terentio dissentire. Item nam illud apud Terentium; Ecce autem alterum, nescio quid de amore loquatur, aliter scribi debuisse ait: Quem carcerem, quę flagella, quam crucem meretur hic fugitiuus seruus materne lin guæ insçius, qui eum non latine scripsisse arguit, quem omnes propter proprietatem latinæ linguæ ab ipso præ cæteris seruatam primum inter comicos ascribant: Addit Lactantium inter eos quos uelut ignaros latinæ linguæ castiget. Qui cum scripsisset, ueniam concedi potest imperitis, & qui sapientes se non fateantur. His uero non potest qui sapientiam professi &c. Ego dixissem inquit, his non potest, dictionem uero, superuacaneam putans. Deinde quale est uitium Lactãtij libro primo: Quis enim mentis emotę non modo futura prædicere, sed etiam cohærentia loqui possit: Dicendum erat ait, sed uel cohærentia, aut, uel certe, uel saltem. Quis hunc bipedalem non rideat asellum, qui etiam Lactãtium corrigat: Vnde huic stulto tanta doctrina, tam noua dicendi ars, tam exquisita facultas innata est, ut nouum dicendi morem alijs incognitum introducat: Nesciuit Lactantius latinam linguam, & ei Laurentio Valla opus fuit emendatore. Plinium his adiungit, quẽ ignorantiæ notet. Ait enim: Illud Plinianum VII naturalis historiæ non placet mihi. Salue primus omnium parens patriæ appellate, & appellatus dicendũ censet. At ego male scriptum putarem, si ei placeret qui cloacam pro stomacho gerat. Macrobium male posuisse ait scribentem, quarum altera pendet ex altera, alteram ex alia fuisse scribẽdum ait. Sed in hoc superius sua demẽtia Ciceronis testimonio compressa est. Boëtium insuper in numerum ineruditorum ascribit, inquiens: In quod uitium incidit Boëtius libro primo in Ciceronis Topica: Si non confuse solum, uerumetiam distributiue in suarum partium proprietate noscatur, dicendum erat, ait, non solum non confuse.

Varronem

Varronem, A. Gellium, Priscianum, Donatum, Pompeium, Festum sub eadem ignorantiæ latinæ linguæ nota comprehendit. Sed cum loci sint penè infiniti, quos fastidij causa omisi, totum enim opus his ridiculis sententijs refertum est, pauca expressi, ne modum excedat oratio. Nostri & uestri genitiuos plurales Seruius grammaticus ait: A. Gellium ut postea patebit secutus, sed hoc et Priscianum cum alijs in errorem duxit. Et deinde: Verum quid mirum de Seruio, cum A. Gellius & quidam antiquior non modo nullum exitum in hac quæstione reperire potest. Et paulò post: Itaq; sic emendamus Priscianum, qui cum de latina lingua composuit, latine proloqui nesciuit. Deinde Priscianus quoque uix grammatice locutus est in procœmio magni operis. Præterea Seruius non est usus hac re eleganter. Item: Quare peccauit Priscianus ad Iulianum scribens: Tibi ego opus deuoueo omnis eloquentiæ præsul, ut quantumcunque mihi Deus annuerit suscepti operis gloriæ, te comite quasi sole quodam dilucidius crescat. Quid magis absurdum Valla inquit, quam quod dicas tuum solem, eundem appellare comitem tuum: O phrenetice, sicut in reliquis, ita & hac sententia Laurentij non dicit suum solem, sed comite quasi sole quodam lucente. Sed detrahendi libido addita stulticia & impudentia te in præceps trahit. Rescisçere A. Gellius, dicit rem inopinatam esse insperatamq; cognoscere. Deprecor quoque supplicium dici. At Valla, miror (inquit) de hoc solertissimo inuentore uerborum, & ei in omnibus contradicit. Scripturã sacram hic homo prophanus adeò contemnit, ut plura in ea non recte scripta asseueret. Notaui pauca è multis: In quibus beatum Hieronymum ut malum interpretem culpat. Non ueni soluere legem, sed adimplere, ad soluendum legem dicendum fuisse ait. Putatis quia ueni soluere legem: non quia, sed quod ponendum dixit: In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, inauditam locutionem dixit, & non latinam. Ascendit in arborem Sycomorum, quia inde Iesus transiturus erat, prouerbo inde, illac posuit. Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax uestra. Sin autem, ad uos reuertetur. Et alibi, si quidem fecerit fructum, sin autem, succides illam, quod uitiosum dictum esse ait, quis dubitat: Septena retinacula in capitello uno, septem dici oportuisse ait: Similiter non quinquagenos, sed quinquaginta. Sermonem quem audistis non est meus, maluit interpres inquit latine quam grammatice loqui: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: Hieronymum arguit, & oppugnauerunt posuit. Præterea nescio Hieronymus contra Iouinianum recte dixerit, offendit Iouem statorẽ qui libenter steterit, quasi Iuppiter stator dicatur à stando, non à sistendo. Nimium oblitus est ait, historię, aut super Ionam fabulæ. Hic homo religiosus, scripta super Ionam fabulam, non historiam putat. Deinde eadem obliuio eiusdẽ Hieronymi fuit, quod Gallos matris deum in Osee ait esse exgẽte Gallorum, & reliqua. Opusculum præterea ædidit, in quo uirum sanctissimum

doctissimumq; reprehendit multis in locis sacræ scripturæ, tanquam ab eo male interpretatis. O durum caput. O ceruicem ferream. O ingenium eruginosum. O stupidum cerebellum. Contra Hieronymũ ne Vallea præsumptio hiscere audet, uirum sanctissimum doctissimumq;, omnibus seculis, ab omnibus gentibus comprobatum: Sed quid de cæteris loquor: Quintilianũ suum, quem omnibus ingenijs sine controuersia & ipso Varrone doctiorem affirmat, nequaquam eximit à contumelia cęterorum, neq; passus est suæ diuacitati licuisse sic dicere inquit adeò expertem. Qui cum scripserit, adeò ut paulominus promptis etiam noceat scripsisse, licuisse sic dicere inquit, adeò paulominus promptis etiam nocet scripsisse. Varronem, & Festum Pompeium in exponendo nomen uadis, uult aberrasse. Boëtium tum sæpius arguit, tum maxime in ea diffinitione cum ait: Persona est incommutabilis naturæ indiuidua substantia. Sed huic homini Romano, ostendã (inquit Laurentius) Romane loqui nescire. Perstat in sua stulticia Vallea temeritas. Boëtium arguit, quod Romane loqui nesciuerit. Quid mirum nescisse linguam Boëtiũ quam non norat: Latine tunc homines loquebantur, non Romane. Siquidem Romanam linguam dicimus, qua hodie Romani utuntur procul à latina. Ita & Florentine Florentini loquuntur, Perusine Perusini. Eodem modo & reliqui. Et paulò post: Non ut Boëtius uoluit, qui nos Barbare loqui docuit. O rem ridendam. Boëtius uir omnium doctissimus Barbare loquitur. Valla imperitissimus conuitiator Latine Boëtium loqui docet, diffinitionem illius arguit procax belua tanta pertinacitate, ut in hæresim sæpius incurrat. Nescio studio detrahendi, an mentis uitio in hæresim inquam manifestam dilabat. *Hæreticum notat.* Nam asserere personam (sicut bestialis presumptio scribit) non esse magis in deo, quàm in bruto animali, manifesta est hæresis, & igne, non uerbis castigãda. Dicit præterea personam significare qualitatem rem omnibus inauditã. Insuper personam asseuerat esse qualitatem in deo, neq; significare substantiam, quod hæreticum est. Item simili hæresi ait triplicem qualitatem in deo esse, cum neq; qualitas, neq; quantitas, neq; quid eorum quæ uocant prædicamenta in deo sint: Pluribus quoq; in locis ea scribit de persona quomodo in deo sit, ut nullus unquam hæreticus maiora ac pernicioſiora in fide dixerit. De qua re non est differendi tempus, nam eum alibi oportebit reddere sui erroris rationẽ. Personabit adeò hæc auribus suis persona, ut personatus det erroris pœnam. *Iurisconsultos Valla carpit.* Idem iurisconsultos omnes, & legum scriptores eodem loco habet quo & reliquos. Pomponium, Caium, Vlpianum, Paulum, ex nouis Acursium, Bartholum, Baldum in uerborum significatione reprehẽdit. Nescisse ait eos, tum alia permulta, tum quod munus differat à dono, seq; illis in cognitione iurisciuilis anteponit. Inquit enim in proœmio libri tertij, cum multa iactãtia, se omnes libros Digestorum legisse, dixisset, post multorum uerborum congeriem: Quid si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato

cupato stomachum mouerint, triduo se iurisconsultum fore? Et ideo & ipse audebo dicere, si iurisperiti stomachum mihi moueant, aut etiam sine stomacho me glosas in Digesta triennio conscripturum longe meliores Acursianis. Non paruum est hoc stulticiæ uestigium, cum sibi idem quod Tullio licere præsumat. Sed miror tanti uiri consilium præposterum, qui cum se Acursio in iurisciuilis peritia anteponat, cur non potius more optimi iurisconsulti, exercitio quod est præclarissimum, quàm ludi puerilis studio uacet. Ibi enim summus honor, summa dignitas, summa quærendæ pecuniæ facultas, hic inter pueros summa indignitas, uilis exercitatio, leuis doctrina, lucri parũ. Sed credo illum iuris facultatem spernere, ut suo ingenio, suæ doctrinæ, suæ sapientiæ impares, & malle inter pueros quàm inter uiros uersari. Iustinianum dicit & reliquos male sensisse, cum testamentum scripserint esse quasi mentis testationem. Non fuit ei satis linguæ latinæ Autores, Oratores, Historicos, Theologos, Iurisconsultos fallis maledictis lacessere, addidit philosophos. Inquit enim super uerbi suadeo expositione. Quantum errent philosophi nostri quorum est Albertus, cum de cõparatione Dialecticæ & Rhetoricæ disputant, huius uerbi significationem nescientes, quisquis illos legerit intelliget. Primo Boëtium (quem Albertus philosophum Latinum appellat) tum ipsum Albertum redarguit homo accutissimi ingenij, qui plus somniando didicerit quàm reliqui legendo, hic solum se uerborum conscium interpretem somniat, cum ipse in multis aberret. Verbum præclarum, bonum quandoque significare dicit. Affert testem Ciceronem, quem minime intelligit. O præclarum custodem ouium, lupum. Non claritas in custode ait, desideratur, sed probitas. Ergo præclarum pro bono posuit. O præclaram crassamq; dementiam. Etiam pueris hoc patet, præclarum per ironiam dictum, cum contra M. Antonium loqueretur, at id ignorantiæ magister in laudem dictum putat. Infinita sunt præterea quæ damnanda essent à doctis uiris. Sed stultorum (ut inquit Tullius) plena sunt omnia. Phaleræ quædam & os freno aureo ornatum, hunc asellum in omnes insultantem præstant. Non hercle mirum si hic nouus Apollo adeò elata ceruice in omnes inuehitur, cum se asserat (tanta est insania) solum huius seculi doctorem, inepte ut reliqua. Scripsit enim in grammaticis elegantias, ut qui inelegans & mutus cupiat fieri has perdiscat. Ædidit librũ in dialecticis, asserens, non esse dialecticã præter Laurentianã, qui liber nil continet nisi ignorantiæ eius doctrinam, ab omnibus reprobatus atq; explosus, ut qui ab homine eius doctrinę penitus inscio sit profectus. In philosophicis nescio quid latrauit, damnãs Aristotelẽ, atq; asserẽs tria tantũ esse prædicamẽta, ut q à philosophiæ habitaculo longe aberrare uelit, hunc habeat itineris ducẽ. Historias est aggressus, in qbus gesta principis ad omnia egregij regis Aragonũ, stilo insulsissimo denigrauit, ut non immerito uir doctissimus Bartholomæus Fatius, *Philosophorũ osorem notat.*

eius

eius innumeros etiam in grammaticis defectus unico libro sit complexus. Oratoriæ artis commentaria meditatur, in quibus operam perdat licet, si quis elinguis & absurdus uelit euadere in dicendo. Leges & iura ciuilia adeò callet, ut triennio se Acursium superaturum scribendo asseueret. Quid ergo mirum, si tot doctrinarum choro, tot musarum cœtu Valla noster circũuallatus, ita obsessus sit, ut castra stulticiæ nequeat egredi? Quid mirum, si tali comitatu confisus, omnibus priscis autoribus detrahit, ut sibi non laudem, sed ignominiam adijcat? Principium proœmij libri elegantiarum quinti ampulosum est & uanitate plenum. Tertius (hic ait) & prope quartus annus agitur peregrinãti semper & per omnia maria uolitanti, proxima æstate, & quidem totã militiam experto, quod utrum honestiore, an magis necessaria causa fecerim nescio. At ego scio te necessitate coactum regẽ Arogonium principem clarissimum edendi necessitate secutum fuisse. Quamuis quis barbarus est locutus, ut tertius & prope quartus annus agitur? quod hoc est ænigma? ferè, non prope dicendum fuit. Quo est enim modo annus quartus prope tertiam? loco ne, an tempore? Si tempore, exprime illud qua sit propinquitate. Sed illud dignum Laurentij prosopopœia, tot maria emensum Vallam fuisse credidi alterum Vlyssem, aut Æneam ad Italiam longos post errores aduectum, non Vallam, qui nusquam mare, nisi Neapoli uidit, neq; est unquã pelagus ingressus. Nam per maria uolitanti, quis unquam se per maria uolitare dixit? Nisi Dædali more alis sumptis per tot maria uolitauit. Rectius cerebrum suum ex plumis confectum dixisset per maria uolitasse. Militiam experto iactauit: Marium aut Hannibalem crederes, non hominem timidum, ignauum, torpentem, qui nunquam ensem nudum conspexit. Miror cur de hac peregrinatione ac militia tam præclara non confecerit commentaria, ad præbendum scriptoribus amplam materiam hominis deridendi. O monstrum seditiosum, turbulentum, ad terras ultimas deportandũ, quod unquã tale portentum dijs hominibusq; infestum est omnibus seculis auditum. Procreauit olim terra (ut ferunt fabulæ) Gigantes, qui magnitudine corporum fisi superis bellum inferre conarentur. Multa monstra protulisse Neptunum in hominum perniciem dicunt. Scylla & Charybdis seruntur Dulichias uexasse rates. Et Syrenes cãtu homines decepisse. Serpẽtes insuper immanes pluribus nocuere. At Valla non Gigas corpore, sed cicada uoce omnibus molesta, non maris, sed in mare deijciendum monstrum, non Scylla, sed sterquilinij sella putrida, non Charybdis, sed omni doctrina carens fatuus, non serpens, sed torpens, importunum ac nefarium uiris doctis bellum indixit, sibi palmam scientiarũ omnium ascribens. Proh bone Deus, tanta ne uteris clementia, ut patiaris hostem fidei, male de religione sentientem, mortuis ac uiuis molestum, de quo iam præiudicium Neapoli factum scimus, tam diu esse impunitum. Quanquã tanta immanitas nequaquã supplicio caret, dementia

In proœmium elegantiarum Vallæ.

enim

enim (pẽssima omnium malorum) afficiuntur impij & contumelioſi, ſtulticia torquentur, inſania uexantur, quæ affert omne recti atq; honesti discrimen. Hic nisi esset omnium qui uiuant dementissimus: Aristotelis philosophię, Ciceronis eloquentiæ, Varronis doctrinæ, principum (ut cæteros omittam) latinæ linguæ ornamenta, Boëtij & Alberti doctissimorum philosophorũ auderet, nisi cum summa reuerentia & ueneratione meminisse. Hic nisi esset insuauissimus, præsumeret redarguere tales uiros & eorum uerba & sentẽtias carpere. Videte quanta sit huius prodigij cœcitas & insania. Latinorum uerborum proprietas, uis, significatio, constructio non tantum ratione, quantũ ueterũ scriptorũ autoritate cõstant. Qua sublata latinæ linguæ fundamentũ & sustentaculũ pereat necesse est. Latine enim loquendi usus semper fuit magister, qui solum autorum priscorũ libris & scriptis continetur. Iste uesanus conuitiator, superorũ omnium autoritate semota, noua sensa uerbis indidit, nouum scribendi morẽ introducit, tanta præsumptione usus, ut sibi soli plusquam reliquis omnibus tribuat autoritatis. Recensui pauca ex infinitis penè locis, in quibus illius iactatoris insania & uerbolitas temeraria, uelut equus sine freno aut ratione uagatur, non quidem ut mihi desumerẽ defendendorũ priscorum uirorum munus (quippe qui etiam taciti se defendunt, illorumq; autoritas satis ex seipsa munita sit omni gentium cõsensu, aduersum stultam rabulæ importunissimi dicacitatem) sed ut tanta audacia, tanta impudentia stultissimæ pecudis non esset ignota. Non enim existimo quẽpiam ita amentem esse futurũ, ut Vallam nedum perferendũ, sed ne longissimo quidẽ interuallo æquandũ putet illis quos dicit errasse. Sed ut homo leuis ex his fatuis qui uulgo per urbes discurrẽtes se Imperatores esse aut Pontifices asseuerãt, sibi persuasit omni scientiarum facultate esse cæteris superiorẽ, tantamq; sibi inesse sapientiam, ut omnibus priscis non solum sit cõparandus, sed etiam anteponẽdus. Quod perinde in animo illius est infixum ac si id esset uerissimũ. Et postea quoniam tanta aliorũ est negligentia, ut hanc pleniſſimo cornu thesauri copiam absconsam non cognoscant, necesse est ut ipsemet suam insaniã ostẽtet, prædicet, & se grãmaticorum, rhetorũ, philosophorũ, cæterarumq; disciplinarũ doctorẽ unicum præsentis seculi, & stultorũ principem apertissime profiteat. Nil nunc restat, nisi ut quod sibimet persuasit, & alijs quoq; persuadeat. Sed quoniã nonnullorũ æmulatione maliuolorũ atq; inuidia factum est ut tanta uirtus sit multis ignota, nos ut ipsam palam omnibus faciamus, decernemus ei triumphũ & lauream coronã, ne amplius addubitari possit Vallã nostrum stultorũ atq; insanorũ principatũ possidere. Itaq; ut Florentini solent in festis suis aliquando curru triũphali insanos uehere, quod est iucundissimum spectaculum. Ita nos isti triumphũ decernamus tanquã doctorũ omniũ uictori, ob omnes gentes ingenij acumine superatas. Currus itaq; erit non ex ebore (nam id quidẽ uulgare uidet) sed ex Gigantũ ossibus cõpactus, ut homo

Latinitas in quo consistat.

Triũphus Vallæ ridiculus.

ut homo immanis immanium corporũ robore uehatur. Non tepetibus, ſed pellibus ſternetur hircinis, triumphantis naturam redolentibus. Ipſe adſtans alteraq; manu ſphungem, altera fœnicem geſtans hallucinãti perſimilis, oculoſq; fanaticos hac illac circumferens. Coronam geſtabit in capite ex foliis lauri, decoctis lucanicis immixtis, ut aliquo ſuaui odore nauſeantis comitũ faſtidio mens feſſa reficiatur. Foliis inſcriptum literis aureis erit, ſtulticiæ alumno. Elephanti currum ducent, quo beluæ ingentes ingentiorem trahant. Circumſtabunt in curru muſæ omnes uelut ancillæ hymnum Apollini educatori gnati ſui dicentes, ſed uoce rauca & ſubmiſſa, ut potius gemere ob tantam uiri inſaniam quàm canere uideantur. His aderunt proximiores cum cithara abſq; fidibus, quod eas mures corroſerint. Phœbusq; mœſtus, quod arte ſua uti nequeat in honorem triumphi. Pallas cum ſcuto & enſe, quo muſcas abigat, ne ſint uati ſuo moleſtæ. Minerua librum pergrandem ſuper humeris geſtabit opibus triumphantis refertum, cuius inſcriptio erit, ſtulticiæ copia. Corui in ſponda currus uoce illa ſua perblanda nouello philoſopho alludẽt. Noctuæ ac bubones circumaduolabunt, carmen ſuum ferale canentes. Præibunt currum manibus poſt terga reuinctis omnes diſciplinarum omnium principes capite pileato, uelut ab hoc nouo liberalium artium architecto ſapientię certamine ſuperati. Ariſtoteles in primis, Albertus magnus, cæteriq; philoſophi ab hoc uno emendati. Tum M. Varro, M. Tullius, Saluſtius, Lactantius, Grammatici omnes, Hiſtorici, Poëtę, Theologi, qui ob triumphantẽ dementiam lamententur. Poſt hos curru proximiores ſatyri faunique ſequentur: Sileni ſui auribus in pſalterio & cymbalis plaudentes. Hos inter pſallentium modo permixti erunt aſini, tibicinum loco rugitu magno ſonoroq;, ac etiam uentris crepitibus triumphantis famam & gloriam tollentes, ut & plauſu, riſuq; geſtire & læta eſſe omnia uideantur. Centauri quoq; aderunt uexilla deferẽtes, in quibus inſcriptum erit: Stultorum regnũ peruagatum. Hunc longe poſt comitabũtur liberales artes, quæ ſe ab hoc ueſano non ornatas, ſed proſtitutas querentur. Puerorum quoq; turba aderit balbutientium neſcio quid ruſticum magno comitatu barbariſmorum ac ſolœciſmorum, quorum inueniendorum hic autor fuerit permaximus. Cum his Nymphæ ſylueſtres & maris accolæ, monſtra ingentia honorem ſui generis homini impertientur, agentes choreas, & thyrſos manibus more debacchantium ferentes. Ipſe egregius Imperator grauitate illa elephantina, qui inanem laudem reſpuat, manu omnes admonebit, ut de ſuis laudibus parcius loquantur, remittant aliquid de cupiditate laudandi. Nam quamuis Romanæ linguæ imperium longius propagarit, quamuis linguam latinam uagantem errantemq; per deuia & ferè deperditam à barbarisq; oppreſſam, ipſe ſolus ſua opera, impenſaq;, poſt multos pelagi terræq; labores cerebro per maria uolitãte urbi reſtituerit, tamen parcius uelle celebrari decantariq;

laudes

laudes ſuas, cum ipſe haud inſcius ſit, quid eſſe cõferant ad beatam uitam, ſapientis animi fortisq; eſſe, de ſe tacere, nõ detrahere alijs, laudare omnes, nõ eſſe oſtentatorem, non uerboſum, non mendacem, non iactatorem, non dicacem, non proteruum. Poſt hæc uerba ad ſuos laudatores diſperſa, capitolio propinquans, omnibus his quos captiuos ante currum duxerit in obſcurum carcerem truſis, cum inutilis ſe uiuo illorum doctrina & ſcientia ſit futura: Iouis optimi maximiq; templum ingredietur, pergrande bouinum caput, ſuæ doctrinæ teſtem, præclarum domum ex uoto daturus. Peractisq; de more ſacris, cæſisq; boue pecude aſino, atq; illorum extis Phœbo ſacratis, omnium corda triumphi inſignia domum ſecum ferens, inter aſinorum cohortẽ ſuo oratori plaudentium ridebit, ubi deorũ hominumq; odio perpetua ignominia infamiaq; tabeſcat. Hic erit inſignis triumphus impij Vallæ, qui nulla ex parte triumphis Cæſaris cedet. Sed non erit his opinor cõtentus, maiora poſtulabit, ſtatuam primum æneam, deauratam in gymnaſio academiæ, cum laurea corona, atq; inſcriptione magnifica, quæ contineat: Omnium artium liberalium architecto. Tum inter diuos uolet referri, cui uota fiant tanquam ſacro uati, qui ſapientiã expugnarit. Hic egregij hominis cupido requieſcet, ſatis ſuo labori factum putans, ſi uiuens colatur. Verum non conquiſcet animus laudis auidus. Meditabitur grande uolumen, in quo ſua errata oſtenderet. Scio hæc ſibi plurimum diſplicebunt, non tanquã contra eum, ſed ut non latine, non eleganter & cum barbariſmis & ſolœciſmis deſcripta. Sed non recuſo, quin me iterũ latini ſermonis inſcium dicat. Credo his qui hæc legent, nõ barbare, ſed ſatis latine, ſatis facunde, ſatis aperte putabũt à me eius ignorantiam, amentiam, inſaniam, procacitatem, temeritatem, proteruiam eſſe deſcriptam. Quod ſi hæc illi parum & minus bene à me compacta uidebuntur, efferam alia in alio dicendi genere, ut longiori forſan oratione alium decernemus triumphum, ut ampliorem illi reprehendendi nos materiam præbeamus. Gloriatur inſulſa belua, ſe Bartholomæum Fatium, & Antonium Panormitã uiros doctiſſimos ſuiq; diſſimilimos, qui in eũ ſcripſerunt, reſpondendo compeſcuiſſe. Blandiatur ſibi quantum libet, dummodo id meminerit, ſe illorum dictis & reſperſum fuligine quo in nullo lauacro poterit aboleri. At eius purgatio ut inepta puerilisq; oboleuit, aliorum accuſatio illuſtris inter multos diffuſa, manifeſtam illius ignorantiam oſtendunt. Sed hæc ſatis in primo congreſſu, in reliquum erimus paratiores, & ita, ut unica acie minime nos ſentiat eſſe deſeſſos. Deſcribetur uita, omnis hæreſis patefiet. Opus Neapolitanũ in lucẽ prodidit. Dicet cauſam ſine aduocato. Oſtendet quomodo Boëtiũ de Trinitate, quomodo Auguſtinũ de Fato, de diuina prouidẽtia belua improuida reprehẽdat. Quod ſi cęteri deſint, ego eius nomẽ ꝓfitear me in iudiciũ delaturũ.

Anticipata excuſatio Poggij.

S Poggij

POGGII FLORENTI-
NI INVECTIVA SECVNDA, IN L. VALLAM.

NIHIL unquam mihi optatius accidere potuisset, quàm ut Laurentius Valla dementium ac insanorum princeps egregius, oratioⁿi meæ quàm contra eius stulticiam scripseram, multis uoluminibus responderet. Verissimum quidē testimonium suis scriptis mihi præstitit, iustissimum meritumq; suæ stulticiæ triumphū à me sibi fuisse decretum, potiusq; multa à me omissa esse, quæ ad decorem amplitudinemq; triumphantis pro eius ornamentis amplissimis pertinerent, quàm aliquid ex affectione additum, quo maior meritis honor eius describeret. Ipse enim quæri uidetur triumphi pompam, & rerum apparatum exiliorem ac tenuiorem fuisse descriptum, quam exigere hominis merita uiderētur. Ego forsan inuidia motus ut ait, multa de triumphi spectaculo reticui consulto, ne uiderer in eius laudibus nimium profusus. Parce enim homines & modice laudandi sunt, ne nimia & excellens laus in uituperationem uertatur. Verum deinceps propensior ero in prędicandis uirtutibus eius, qui ob aliorum aut inuidiam, aut negligentiam ipse solus laudes suas narret, ut cæteris de se mentiendi beneq; sentiendi laborem adimat. Ita sanè agendum est inter ingratos, ut postquam cæteri tantam eloquentiam huius, tantam doctrinam, tantam in omni re sapientiam non cognoscunt, ipse suas laudes, quamuis id turpissimum habeatur, tamen necessitate coactus celebret, decantet, scribat, & iniquorum auribus sæpius refricet, si quomodo possit id quod de se solus sentit & alijs persuadere. Contexuit Valla noster aduersus me tres libros suę temeritatis, iactantiæ, dementiæ testes copiosissimos, longo sanè sermone atq; odioso, insulsos, ineptos, mendaces, turpes, ingenium, mores, uitam, eloquentiam repręsentantes. Quorum primi duo in meam detractionem scribuntur, & confutationem eorum quæ à me obijciebantur. Tertius mearum epistolarum iudicio, suos errores continet & triumphum. Hos ille insanus cum scripsisset, digna uisa res erat inspicere hominem hallucinantem, fanaticum, erecta ceruice, turbido uultu, aspectu toruo, oculis stupidis, ita ut sæpius pedem offenderet grandiori passu cum quodam hypocrita à discipulorum grege, qui suo præclaro imperatori cathenulam facerēt, incedere per urbem discurrentis insani more, quinterniones huius falsæ orationis serentem in manibus, tanquam qui causarum libellos iudici porrigunt litigantes, ostentantemq;, obuijs, hanc suam inanem & incōditam fabellam, & subinde perconctantem, satis ne abunde, satis ne scite, satis ne eloquenter & cum summa prudentia mihi responsum putarent, minime uictum, superatum, deiectum,

Valla quid in Poggium scripserit.

ctum, prostratumq; arbitrarentur. Si qui stulticiæ suæ assentiebātur, lætus ac ridens abibat tanquam iterum triumphaturus. Si qui uero addubitare se dicerent & consultius cogitandum, nil eos intelligere asseuerabat, & neque suam uim in dicendo, neq; argumentandi rationem, neq; eloquentiæ copiam cognoscere. Quę cum mihi ab amicis referrentur, ridere cogebar uesaniam tam proterui monstri, & simul laudare imprudentiam stultissimi rabulæ, qui absq; ullo meo negocio tam aperte suam ipse in omni re dementiam profiteretur. Quamuis enim iure humanitatis similes stulti citius miseratione quàm irrisione censeantur digni, tamen nescio quo pacto nos eiusmodi homines ad risum potius moueant, quàm ad misericordiā. Quis enim non rideat, cum aspiciat quendam personatum, immanē forma humana beluam, publice insanum, tot ludos & iocos ædentem nobis, & ea scribentem, loquentem, sentientem, quibus etiam mortuis si fieri posset risus excitaretur? Ita est profecto, nullus pestilentior morbus, nullus deterior, quam qui non sentitur. Quo accidit, ut animū ægri & mente capti medicum non quærant, neq; appetant sanitatē. Nam cum ægros se non cognoscunt, de recuperanda ualitudine non laborant. Sed ego unde primum exordiar, respondere effrenatæ temeritati nequissimi detractoris? A criminibus ne, quæ in me confert latrator omniū qui uiuant impudentissimus? At impuro cōuiciatori rescribere & turpe est, & uiro bono indignum, præsertim cum inania sint, & ab spurcissimo lenone obijciantur temere, nulloq; teste, nulloq; autore prolata. An ab inani impudentiq; iactātia beluæ inquinatissimæ, quæ tumet bufonis more, & adeò uentosa temerariaq; elatione ducitur, ut Æoli filius esse credatur? At ea tāta est, tantoq; uerborum strepitu diffusa, ut non uerbis esset, sed fustibus coërcēda. An ab his quibus me uelut indoctum, & latinæ linguæ ignarum iurgando accusat? At deteriore metu, cum nunc leonem, nunc Herculem se esse profiteatur, ne cum tam ualida bestia, & cum nouello Hercule sit decertandū. An ab hæresi, qua Christū decoctor fidei spurcissimus abnegauit? At hoc in postremam aciem reseruamus. A qua nam ergo re exordium sumemus? A criminibus si libet, ut quamprimum meritam uictoriæ coronam reportet, atq; ita ut non uomitionem, sed stercus ab se emissum ore immundo deglutire cogatur. De doctrina postmodum agetur paucis. Tamen priusquam eam partem attingam, pauca mihi de eius iactantia falsaq; calumnia disputanda. Orditur primum librum suæ stulticiæ furunculus noster uerbis Ciceronis, qui uobis utitur in procemio de finibus bonorum & malorum. Credo ut adijceret autoritatem suæ dementię Ciceronis dignitate. Dicit inualescente quotidie operis sui gloria, me inuidia cōmotum, obuiam suis præclarissimis laudibus ire uoluisse, more Marci Catonis, qui propter inuidiam ob res Cæsaris gestas, iurauit se illum capitis accersiturum. Videte hominem peruersum, subdolum, in detrahendi exercitio inueteratum, etiam cum se à maledictis excu-

Varietatē exordiendi argumentatur.

De iactantia Vallæ.

sat,in ea causa in qua ob maledicendi artem accusatur,nequit se à maledicentia abstinere. Hoc deerat amentiæ perfidiosissimi portenti, ut adderet suis detractionibus: Marcum Catonem rerum gestarum Cæsaris inuidia ductũ illum accusare uoluisse. Vide quantum maledicendi uoluptas possit & cupiditas detrahendi. Marcum Catonem uirum sanctissimum,de cuius summis laudibus & omnes prædicãt,& Cicero noster scripsit: Valla Catone melior in crimine inuidiæ uocat,ut aut aperte mentiri se,aut inscitia Catonis historiam se nescire fateri cogatur. A quo habes autore dementissime rabula,Catonem decreuisse, Cæsarem ob res eius gestas propter inuidiam accusare? Nemo ad hoc tempus hoc uitium Catoni ascripsit prẽter temerariũ Vallã, tanto est studio, alieni dignitati & laudibus derogandi. Imitatus est Laurentius noster falsissimus, & suæ stulticiæ plenus, furem quendam nobilem, qui cum ad supplicium duceretur, etiam in uia argenteam fibulam à zona pendentem cuidam abscidit. In iudicium doctorum hominum uocatus Valla, dum detrahendi bonis & doctis uiris crimen diluere conatur, fungitur officio detractoris,& in ipsa criminis purgatione nouum crimen adnectit. Addens reliquis quos petulanti ore insequitur & Catonem,ut ego ægre non deseram ferre me socium Catonis in eo crimine ascribi. Sed quid oro in te est nobilis belua,ut tibi nedum Poggius,sed quiuis uilissimus atq; abiectissimus homuncio debeat inuidere? Num genus,num uirtus, num ingenium, num doctrina,num opes,num dignitas, quæ in te nulla sunt,possunt quenquam uel stultum ad inuidiam commouere? Si pecudi insulsæ, abiecto cadaueri,fanatico conuitiatori,spurco asino inuidendum est,fateor me inuidum esse. Sed ut iocari incipiam. In me certe hoc uitium quadrare non potest. Nam cum inuidere,ut Ciceroni placet,animis uidendo sensum trahat,ego autem senex parum uideam, ita ut ocularibus mihi sit opus, non potest hoc uitium uere ascribi mihi. Sed fac me inuidum: Quæ inuidia habenda est homini uesano, cui pudor habetur pro impudentia, furioso, stulto, petulanti propter opus illud insulsum à te adeò decãtatum, quod omnes qui aliquid sapiunt,ob eius absurditatem in latrinas ad tergendas nates iudicant esse abijciendum? Tu solus illud laudas, extollis,in cœlum effers, tibiq; ex eo sterquilinio magnam gloriam,æternam laudem comparatum putas. At nemo tibi credit,nemo fidem præstat,nemo assentitur. Persuadeas hoc cæteris oportet qui longe à te dissentiunt,& illud ueluti naufragium stulticiæ à barbaris delatum iudicant. Nisi forsan aliquis tibi par dementia & stulticia ipsum probet, cum ueteri prouerbio: Pares cum paribus facile congregentur. Stultus enim stulticiam alterius laudat ad tuendam suam,& peccantium multitudo consueuit errata defendere. Sed quid est dij boni in Valla nostro ualle dementiæ circũscripto, quod quamuis ignauissimum debeat ad inuidiam excitare? Quis est qui uel tenui inuidiæ suspitione prosequi possit stupidum asinum,insulsum rabulam uerborum

Ab inuidia se purgat.

uerborum pharmacopolam,ganeonem immundum,mentis inopem,detractorem dicacem,qui adeò effertur stulticia,adeò se probat,& infinitis laudibus extollit,ut stomachum etiam fœtidę sentinæ commoueret: Non est,non est cur Valla noster me inuidum appellet. Nisi forsan existimet se parum pro sua dignitate à me esse in prima oratione mea laudatum. At bono sit animo, efficiam profecto ut copiosius enarrem uirtutes posthac suas,atq; ita ut se bene & opulenter à me neq; docto, neq; copioso dicendi exceptum putet. Hic uiros doctissimos suiq; dissimilimos Antonium Panormitã, & Bartholomæum Fatium,à se superatos & prostratos tanquam à leone gloriatur, ut miretur hallucinator,me post illorum ruinam ausum scribere contra leonem, id est,contra beluarum regem. Mira profecto uirtus & fortitudo, duos doctos ab indocto,sapientes à stulto,prudentes à fanatico,robustissimos ab imbecillo latrunculo superatos. Digna quoq; res est quæ Romanorum annalibus inseratur. Cur non & his addidisti uirum doctissimum Porcellum, qui tot uersus in tuam stulticiã,& mores reprobos scripsit elegantissime. Credo te cum poëti certare noluisse,cum artem oratoriam profitearis. Sed quis est oro huius autor uictoriæ? Valla. Quis huius rei testis? Valla. Quis huius tam præclari descriptor ac prædicator belli? Solus Valla. Ergo ignauissimi,mẽdacissimi Thrasonis testimonio in propria causa credat, cuius ne in aliena quidẽ quãuis uilissima ullius ponderis aut autoritatis uerba putarentur. Quid uero ait Bartholomæus, quid Panormita? Vallam scurram esse uilissimum, per compita & triuia cum pueris certare de uerbis solitum, hominem abiectum, profugum,maledicũ,cum ab se ob inscitiam latinæ linguæ,quam in illa sua præclara historia ostenderat,acriter castigatus fuisset, uomitionem quandam & uentris secessum ad sese purgandum ædidisse,quam ipsi contẽpserint,& indignam putarint cui responderetur,quanquam nunquam ad illos tuorum anticatonum noticia peruenit. Nemo enim ad hãc diem adeò stultus repertus est,qui in illis scribendis operam uellet perdere. Tu tamen ita illos ruere fecisti ut ambo sint penes inclytum regem in honore,opibus,dignitate. Tu iactator insane, abeo reiectus, pulsus, exclusus in tuæ mendicitatis nitore, in quo diutius iacuisses,nisi Pontificis humanitas succurrisset. Sed postquam de spurcissimi ganeonis effrenata stolidaq; iactantia loqui cœpimus, paulùm in suæ gloriæ commemoratione uersemur. Libens tanti uiri,tam docti, tam egregij,tam fortis in bello gloriam tracto. Primum finxit, inualescentis operis sui gloriam me ad inuidiam commouisse. Ampullosa nimium insulsæ pecudis iactantia,nedum exteris,sed etiam domesticis ignota. Maxima profecto illius operis gloria est in quo plures terrores quàm uerba continentur,ut materiem quandam stulticiæ omnes qui aliquid sapiant esse fateantur, quod adeò nobile est,ut nullus ne obolo quidem emere dignetur. Leonem se appellat Valla noster. Coëgit aliquando necessitas uel inuitum, ut se beluarũ prin-

Iactãtiæ Vallæ.

cipem fateret. Exhorrui tamen ad tantæ beſtiæ nomen, ſed conſpiciens illũ omnino exarmatum, ſine dentibus, ſine unguibus, debilem, macilẽtum, paulum à timore conſtiti. Herculem ſe appellat: Id quidẽ concedo, dum non modo adijciat furentem, & cito igne periturum. Sed hic noſter qui ſibi nomen Herculis deſumpſit, non leonis Nemei, ſed aſini Neapolitani à ſe deuicti pelle detectus incedit. Nota fabula eſt, cum Neapoli aſelli calce deuia offenſus eſſet, uecte de manu mẽdici arrepta, aſinum uir fortiſſimus magna ui animi occidit, quamuis inuitum. Parentem enim ſuum uidebatur occidere. Macte puer uirtute, ſic itur ad aſtra. Scribit aſellus ſtupidus ſuæ profeſſionis immemor. Nihil inuenies in meis ſcriptis arroganter dictum, nihil ambitioſum, nihil inſolens. Hæc Vallea uerba ſunt, ſuomet teſtimonio admodum falſa. Nihil enim ſua arrogantia iactantius, nihil ſua ambitione peruerſius, nihil inſolẽtia poteſt ſuperbius inueniri. Tantum ſibi arrogat hic noſter demens, qui uerba ſua paſſim ſpargit inconſiderate nimium, tanquam aſinus uentris crepitus, ut ſe immortalitatem aſſecutum putet. At uideamus quam ſibi conſtet hic fanaticus exclamator, nil ſibi arrogans, nil ſe laudans, nil ſe extollens. Mitto quod leoni ſe æquiparat, quod Herculi, quod tridẽte Neptuni & Iouis fulminibus cõfoſſurum ſe nouus Neptunus & Iupiter minatur. Mitto quod mede poſſeſſione ſui cœli illum detrudere conatum ſcribit. Quo in loco ſi quærerem quod appellat ſuum cœlum, niſi mẽtulam, quam publice tenet, ſuper quam incubat, cœlum, id eſt, requiem ſuam appellet, ipſe dicere non poſſit. Mitto quod ais: Cicero abs te cum me uituperas uituperatur. Magna Ciceronis Vallea conſuetudo & cognatio intima, ut alter in alterius uituperatione comprehẽdatur. Illa miror magis, in qua tua inſolens iactantia deprehenditur, ais alio in loco: Libet mihi gratulari nonnihil labori, ſtudio, ingenio, operi meo. Nulla in his uerbis iactantia continetur. Sanè ſibimet ſolus, poſtquam ab alijs ea cura abeſt. Quid eſt belua, in quo præter ignorantiam, ſtulticiam, dementiam, & uitæ probra gratulari queas? Potius eſſet certe tuæ inſaniæ miſerandum. Illa uero iactantia palinaris. Nam cum de Hieronymi abeo ſtultiſſime reprehenſi translatione dixiſſem. Inter cætera quæ boator inſanus loquitur, hęc addidit: Niſi quod melius quã prior interpres transfero, ut mea translatio ſit ſancta ſcriptura appellãda. Quid ò ſordida beſtia ab homine prophano, perfido, hæretico, ſanctum prodire poteſt? At non potius obſcœnum, turpe, pernicioſum. Bibliam credo trãſtulit hic barbarus furioſus, & non in uerbulis quibuſdam more grãmaticorum tanquam in ſcopo hęſit, & omnes interpretes accuſans. Nouus hic doctor gentiũ & alter in ſcriptura ſacra Origines alio in loco ait: Vt meo ſeculo poſteritatiq; pdeſſem, prout certe quãtum ſpero prodero. Si ſtulticia, amentia, peruicacia prodeſſent, plus certe linguæ latinæ & mortalibus omnibus, quã Cicero, Marcus Varro, cæteriq; præſtantes eloquẽtia & doctrina uiri profuiſſes. Adijcis inſuper

inſanus

inſanus caper ſolitæ iactantiæ. Quippe qui de Priſciani tanquã de Herculis manu clauam eripit, fortis homo nimium, qui mortuũ in pugna ſuperat, & de manu eius eripit ignorantiæ clauam. Cum dixiſſem: Vallam cõmunem doctorum omnium eſſe hoſtem, uidete qua iactantia, qua temeritate, qua impudentia reſpondeat. Docti illi quidem aut peritiſſimi, elegantes, latini, & ſi uis etiam ſapientes, uerum ego doctior, peritior, elegantior, & ſi uerum dixi ſti de illis, etiam ſapientior. Neq; id ſolum ratione quã mox ſubijciam cõſtat, ſed etiam multorũ hominum teſtimonio: Leonardi, Guarini, Auriſpæ aliorumq; plurimorũ, qui de mei operis laude ſcripſerũt. Quid ad hanc Thraſoniam iactantiam, effrenatamq; dementiam addi poteſt: Non ne pudet inſana belua, ſcribere te doctiorẽ, peritiorem, elegantiorem, ſapientiorem illis priſcis uiris doctiſſimis, quem ne in cocum quidem habere uoluiſſent uirum ſtultiſſimũ & ignauiſſimum omnium qui uiuant? Sed quando te oro, quomodo, quo tempore iſti opus tuum inſulſum & ridiculũ laudarunt, qui aut nunquã illud uiderint, aut certe non legerint? Leonardus quippe Aretinus, quo cum mihi qnquaginta fermè annis ſingularis fuit amicitia, quiq; mecũ ſua omnia cõmunicauit, nedum te non laudauit, ſed ſemper ingentem beſtiam (ut ſuis utar uerbis) & furibũdum animal exiſtimauit. Neq; etiam alij quos nominas aliquid in te, præter fanaticam inſaniam laudarunt. Verum ſi quas tibi laudes habes, affer teſtimonium ipſorum. Nam tibi iactatori inſano minime homines credunt. Nemo eſt ſanę mentis, qui tantum inanis gloriæ appetitum in quoquam eſſe crederet, ut ſe amplius iactaret, ut ſuperioribus quę in ſe ueſana belua congerit, laudibus aliquid addi poſſe exiſtimaret. Verum ſi hoc quod ſequitur aduertat: Vallam noſtrum non hominem, ſed quoddã omni ratione uacuum eſſe & inſanum portentum è terra genitum putet, multoq; immanius quàm Gigantes illos qui Dijs bellum indixere. At enim, ut tandem laudes ſuas aliqua præclara ſententia conſummaret. Qua de re tam multa ego, tamque egregia tradidi ex ſummis autoribus obſeruata, ut putem me ſatis ad æternitatem gloriæ, uel ob id capitulum cõparaſſe, & poſſe inter præſtantes enumerari ſcriptores, quem illi quoque quos reprehendi ſi reuiuiſcerent admirarentur. His uerbis teſtis ſibiipſi eſt Valla, nihil arroganter, nihil ambitioſe à ſe dictum, nihil quod Thraſonem illum Terentianum redoleat & militem glorioſum. O uolatile cerebellum. O caput lardo & fumo refertum. O craſſa ceruix, tu unico capitulo iactator inſane, æternam tibi gloriam comparaſti. Tu inter præſtantes ſcriptores enumeran dus, qui ne mulionibus quidem æquiparandus eſſes. Id ſolum à te eſt prolatum ueriſſime, illos quos reprehendis admiraturos ſi reuiuiſcerent, tantam in te eſſe dementiam, tantam inſaniam, tantam iactabundam proteruitatem, ut tibi uendicare audeas quod in ipſo Cicerone uitio datum eſſet. Elapſum eſt ferè è manibus ob negligentiam oſtentationis genus inauditum

Iactãtia Vallæ alia.

Alia Vallæ iactantia.

& admodum prædicandum. Ait enim in secundi fine libri homo minime ia
Alia item. ctabundus, minime arrogans, minime ambitiosus noster Valla. O igit opus
præclarum. O libros omnium lectione dignos. O aurea Laurētij præcepta.
Ridere profecto sum coactus ad temerariam huius fatui de se prædicationē.
Si aurea huius fatui præcepta sunt censenda, quod metalli genus Aristotelis,
Platonis, Ciceronis, Senecæ, cæterorumq; priscorū præceptis attribuemus?
Plumbum ut opinor. Sed hæc dementer ut reliqua. Profecto ut uulgò aiunt,
malos habes uicinos, qui ob inuidiam ut puto ipsi obmutescūt in tua cōmen-
datione. Te sinunt tantum inanis ac stulti laboris in te laudando consumere,
efficiuntq; in sua taciturnitate, ut teipsum laudare & magnificare coneris.
Sed quid est oro Thraso noster insane, in quo præter stulticiam notam omni
bus, miseram uitam, dementes mores, infamiam detestandam, doctorum o-
mnium odio gloriari queas? Nullum ad hanc diem audiui qui te non stultissi
mum, dementissimū, & dignum ergastulo & compedibus iudicaret, omnes
rident, subsannant, os & oculos intorquent, cum à te tam stultam curam su-
scipi uident in tuis laudibus prædicandis, quæ non minus molestę sunt audi-
entium auribus, quàm gannitus suis, aut serræ stridor. Miror cur non addi-
deris ad iactantiæ tuæ cumulum, te Titum Liuium (ut in te gloriari soles) e-
mendasse, ut alij rectius sentiunt corrupisse. Esset longior futura oratio si o-
mnes locos recensere uelim, in quibus illum historię parentem emendare uo
Iactantia alia. lens, sacrilega manu uerū sensum peruertisti. Nam quod sanctissimū uirum
Pontificem nostrum bene de te & sentire & loqui iactanter scribis: Tua istec,
non illius est prædicatio, longe ab hac sententia alienus est animus suus. Ego
enim qui cum eo sæpius aliquanto quàm tu loquor, melius quā tu noui quid
ipse de te loquatur & sentiat. Es profecto sibi charus nō minus quàm Thraso
nem illum Terentianum suo regi acceptum legimus. Te sæpius accersit sci-
licet, tecum loquitur, tecum communicat consilium, te charum habet, te do
ctum, prudentem, modestum, magni consilij uirum secum esse cōtinuo uult,
ut tu iam solus apud Pontificem regnes. Nam quod ab ipso te legendi exer-
citio nummis officio donatum ostentas, & in multis alijs Princeps noster be-
neficus & liberalis fuit, sed in te solo oleum & operā perdidit. Similia do-
pariter & indoctis contulit. Deum imitamus, qui super iustos & iniustos fa-
cit pluere & oriri solē. Sed recense causam quæso cur Pōtifex in te benignus
fuit, cum tanquam alter Achimenides, Virgilianus ignoti noua forma uiri
Poliphemum fugiens, ex illis Neapolitanis scopulis ad quas naufragium fe-
ceras, eiectus, nudus, inops, squalidus, horridioribus capillis ut famem præ
se ferre uiderentur ad nos uenisses. Mouerunt intercessores quidam Pontifi-
cis animum, ad tui nondum cogniti (diutius enim abfueras) misericordiam.
Itaq; primum legendi exercitium dedit, in quo quātum profeceris, testantur
auditores tui, quos omnes stultiores multo quā accesserant reddidisti. Cum
dedit

dedit officium, sed Vallæ nondum noto, non tua amentia cognita, non per-
specta scurrilitate, humilis enim egens, pulsus, eiectus à rege inclyto Romam
ueneras, ita submissus ut stipem petere uidereris. Ita non tibi, sed egestati, in-
opiæ, mendicitati subuenit. Nam legendi publice exercitium plurimi ha-
bent, ut nulla palma tibi ex eo debeatur. Sed in nullo alio opera perijt & im-
pensa, nisi in te solo, qui iam quinquennium in solius Quintiliani inepta lecti-
one uersaris, quem solum laudas in arte dicendi. Ciceronem uero despicis
ignorātiæ culpa. At si hæc pontifex hodie daturus esset, mihi crede, algeres
pediculorum & pulicum esca. Quoniā de doctrinæ temeraria iactantia quę-
dam intulimus, attingamus si placet eodem in genere bellicas res, & impera
toris nostri uirtutes, in quibus suas expeditiones, prælia, errores, absque ul-
la ostentatione narrauit. Equidem ridere coactus sum, cum peregrinatio- *Heroicum ira ridet.*
nes maritimas, cum naualia certamina, cum exercitus pugna, castra ab illo
ignauo lepore ad umbram pauitante descripta legi. Subijt memoria egre-
gij belli quod inter mures & ranas ab Homero describitur, in quo hæc no-
stra loquax & molesta rana magnifica ædidisset opera, palmamque uictoriæ
suis commilitionibus tribuisset. Gloriatur Valla in acie se fuisse. Saltem
addidisset, armatum, ne uideretur ueluti muliercula nudus, more prisco-
rum Gallorum in tanto prælio dimicasse. Dicit se locum fuisse tutatum.
Miror cur non scripsit ut totam comœdiam absolueret, se aut uulnera aduer
sa pectore excepisse, aut donatum corona laurea, aut Imperatorem appella-
tum. Hoc enim deerat ad tantæ laudis consummationem. Sed quis fuit
oro te, locus iste quem tam uirili animo tutatus es, tam fortiter, tam diligen-
ter? Scortorum proculdubio ac lixarum, calonum acies tibi præclarissima
demandata extitit, in qua locum coquinæ primum, penéque tibi creditum
audimus, quæ tanta cura, tanta prudentia, tantis uiribus defendisti, ut ob e-
gregiam domi militiæque partam gloriam, rex tibi coronam ex hedera
quam cauponulis affigeres, insignem clari ducis triumphum sua in te mu-
nificentia donauit. Quid ego nunc de maritimis peregrinationibus lo-
quar? cùm ipsemet adeò splendide illas enarret, ut Homerum putes Vlyssis
errores describentem. Sed unum Valla noster in suis maris pelagique ex-
hausti erroribus omisit. Nam & Circea littora scribere se præteruectum,
ubi accepto poculo in leonem feram beluam, hoc est, in insaniam sit immu-
tatus. Profecto digna sunt hæc Vallæ nostri bello & erroribus gesta, quæ
gentilium historijs addantur. Verum in summa scriptorum inopia ipse su-
am historiam contexuit, licet legatur ab omnibus præclarum opus elegan-
tijs comparandum, tanquam Carmentis aut Sibyllæ responsa. Omitto
sexcenta loca, in quibus stultissima illa atque abiectissima pecus innata iactan
tia effertur, cum nulla uel minima pars sit dicacis histrionis inanis gloriæ
uacua, adeò ut uel maximum uolumen esset conficiendum, si quis in illius
enarranda

enarranda ſtulticia ſigillatim immorari uelit. Et de iactantia hactenus. Nunc ad ſua crimina uel potius detrahendi ſtudium quo fanaticus ille ducit trãſeamus. Quanquã uero non ſunt illa crimina nullo autore, nullo teſte, nullo argumento prolata, ſed probra dementis rabulæ, maledici detractoris, conuiciatoris inquinatiſſimi, quæ refellere aut diluere cum nulla ſint, nequaquã in animo eſt. Satis anteacta & præſens uita quis fuerim, aut ſim oſtendit. Satis ſum domi foriſq; notus. Satis mea nominis fama percrebuit, ut neq; Vallæ laudibus augeri queat, nec minui detractione. Verum ſi alterum eligendum eſſet, malim ab illo uituperari, quàm ſuis affici laudibus. Quod enim laudis genus proficiſci poteſt ab homine ueſano, perditiſſimæ uitæ, morum profligatiſſimorum: Pauca tamen mihi reſpondenda ſunt, atq; ita ut in eis præſidijs omiſſis uerſer in caſtris ſuis, in quibus non ut leo, non ut Hercules, non ut Neptunus aut Iuppiter pugnabo, ſed ut puſillus homo mediocri robore, paruo cum ingenio, humili copia dicendi. Nam hæc illa omnia Valleæ doctrinæ, oratoriæ facultati, ingenij acumini relinquo. Obijcit mihi tarditatem ingenij, dicendi inopiam noſter Valla. Valla inquam noſter tardum me, indoctum, infantem dicendo affirmat, octo menſes occupatum in priori oratione fuiſſe ſcribit. Fateor me imparem copijs Valleis. Fateor me tardum & hebetem in ſcribendo, ſed dabo operam ni fallor, ut reſartiam hanc temporis iacturam. Vallam tamen noſtrum non recte inſpirauit mater Sibylla, ut ſicut in cæteris, ita in hoc mentiri cogeretur. Nam cum menſe Octobris è balneis reuertiſſem, circiter Calendas Decembris librum Epiſtolarum uidi, in quo emendatoris noſtri reprehenſiones continebantur. Menſe Februario orationem ædidi, quam citius abſoluiſſem, niſi & publica & priuata negocia obſtetiſſent. Sed hoc leue damnum & quod leuiter ſit ferendum. Nihil ſcripſi in prima oratione de uita & moribus tuis inquinatiſſimis cadauer fœtidum. Non quod crimina mihi certa deeſſent, non quod tua flagitia uberem atque amplam ſcribendi materiam non ſuppeditaſſent, ſed primum ut parcerem pudori meo, tum uero ut illa in ſecundam aciem reſeruarem. Sciebam enim te cum crimina defutura eſſent, ad probra & iurgia euaſurum, neque remiſſurum te detrahendi & maledicendi artem, quàm ab infantia didiciſti. Qua in re ago tibi gratias, & quidem ingentes, quod ea ad quæ non libenter deſcendo, inuitum recenſere compuliſti, coëgiſtiq; me neceſſario reminiſci eorum quæ antea fueram mea ſponte oblitus. Peto autem ueniam à lectoribus, ut ſi quid obſcœnum ut turpe de hoc infami cadauere retulerim, non mihi, ſed neceſſitati aſcribant, quæ me impellit ad refellẽdum crimina quibus me inſana belua laceſſiuit. Ego te Valla inſaniſſime in prima mea actione ſtulticiæ, dementiæ, ignorantiæ accuſaui, decreui tibi triumphum inſignem ſatis, non quantum merita tua efflagitant, ſed quantum puſilli & indocti utuis hominis facultas tulit. At tu bu-

Tarditatem ſuam excuſat.

bulce

bulcè inquinatiſſime tanquã meretrices ad inuicem iurgantes ſolent, ad uitę crimina confugiſti, in quibus petulanter es nimium debacchatus. Sed niſi os tuum eius ſpurcitia refricauero, non recuſo quin ſuperior ſis in hac maledicẽdi libertate. Vt uero à leuioribus ordiamur, me in multos ſcripſiſſe accuſat, ineptamq; fabulam introducit. Vt autẽ omnes oratoriæ artis uires complecti uideatur, neue in caſſum tot annos dediſcendi præcepta tradiderit: Iannotio Naneto Florentino uiro clariſſimo accuſatoris, increpatoriſq; partes tribuit. Facis haud paruifaciendi iniuriã illo uiro doctiſſimo, qui eius nomẽ, eius famam, eius laudem tua turpitudine coinquines. Quid enim opus fuit, cum tuipſe in reprehendendis omnibus uiris doctis uerſatus, ſatis eruditus, ſatis ſuper ſatis petulans exiſtas, alteri tuæ partis laudes tribuere: Sed quid dicit Iannotius: Me in Franciſcũ Valatem, in Philelphũ, in Guarinum, in Thomam Reatinum, multoſq; alios ſcripſiſſe. Miror cur non & te ſex tum inter illos annumeraſti, in quo ſaltem non eſſes mentitus. Peſſime agis orator ſceleſte, qui amicum ut putas tuum tam aperte mentientem & falſa dicentem introducas. Non fert illius dignitas atq; autoritas, ut à tua natura barbara mendacio damneẽ. Mentiaris quantum libet ſolus, tu qui totus ex mendacio es confectus, cui gloria eſt mentiri, cui ueritas odio habetur. Quid illi ornatiſſimo uiro hanc infers contumeliam, ut eum inſimules ea loqui, quæ potius fanaticam tuam dementiam tangunt: Cur eum mendacẽ facis: cur obiurgatorem: quod lõge abeſt à moribus ſuis. Cur ſimilem tui: An uerebaris tute illa ſub tua ſolida & dicaci perſona exprimere: At nullũ timuit Hercules, cuius tu fortitudinem imitatus, ais in principio tui egregij contra me operis, te nõ uereri palam aggredi. Si aggredi uelles, quo in loco tibi aſſentiar: cum nouerim tuam imperatoriã fortitudinẽ. Non enim miraculi loco eſſet, ne ſenem aggredi potuiſſe, qui aggredi ſolitus etiam ſis adoleſcentiores. Sed ut ad Iannotium redeam. Indignã illi uiro contumeliam excitas, quem ad ea loquentem introducis quæ ſunt ab eius humanitate & prudẽtia longe remota. Nõ enim imitando ſtulticiam atq; inſaniam Valleam iurgijs & turpi uitio refertam, ipſe uoluiſſet haberi inſaniſſimus. Sed traxit te ars & doctrina dicendi, ut uidereris oratoriam facultatem te domi in arcula incluſam tenere, cuius eſt aliquando alios loquentes facere. Sed eſto, ego Iannotium minime conſului, tu qui morum cenſor & eloquentiæ es magiſter, quem tibi in conſiliuim in fabricanda illa inſulſa & furioſa loquacitate adhibuiſti: Virum credo alium quem grauem, prudentem, probum, maturum. Mulier cula illa fuit quam te cum domi habes, quæ tibi mentem atq; animum ſubminiſtrauit. Nam ut audita oratione mea domum Valla rediit, exanimatus, gemens, exanguis, ut uix ſibi genua conſtarent iuxta lectum in cubiculo tacitus aſſedit, & capite ad lecticam reflexo, manibus ad genua demiſſis, ſtupidus ſine uoce, ſuſpiria ab imo trahens pectore diutius permanſit. Accurrit interim mulier,

Mendacio notat.

Irriſio pulchra.

& homi

& hominem semiuiuum conspiciens, peioraq; suspicans, quærit quidnam rei tantum torporem excitasset: Ille uix leui uoce emissa, Poggius ille inquit: Ille inquit Poggius homo nefarius & sceleſtus contra me scripsit, mihiq; decreuit stultorum triumphum. Illa ad hæc uerba paululum subridens, hominem hortata, apprehensaq; manu, facilis hæc inquit erit iactura, quin tu homo uerborũ copiosissimus, in detrahẽdo expertus, qui Rhetoricã doces, qui Panormitam & Fatium, ut tute mihi narrare solitus es, prostratos superasti. Qui arietem ferocem cornibus apprehensum Neapoli singulari certamine deuicisti: Qui in regis exercitu, & tot in prælijs affuisti, non'ne & hũc malum uetulum superabis? Animum sume, & te uirum ostenta. Scribe tu quoq; in illum, nec cures uera an falsa crimina opponas. Finge ut libet, & maledictis illum lacesse. Qui enim à te obiecta legent, nescient te esse mentitum, forsan uera esse iudicabunt. Recreatus nonnihil egregij hortatoris uerbis noster Lepusculus Galeatus, cœpit respirare, & sui cõmilitonis hortatu uires sumere adeò ingentissimas, ut ex uilissimo lixa leo subito ueniens, & alter furens Hercules sit effectus. Itaq; statim absq; tubæ sonitu, in aciem & certamen descendit, fretus sagittis quas Hercules ei ueneno tinctas reliquit. Sed ut ad Iannotij uitia à te conficta reuertar, cur uirum prudentissimum facis impudentem? cur ueridicum effingis mendacissimum? cur prudentem stultum? Quid enim stultius quàm alterum obiurgare ob rem quæ nunquam fuit. Ipse potius pro sua sapientia te accusaret acriter, qui illi partes tribueris mendacis ac fraudulenti. Ipse in te uersus uanitatẽ tuam accusabit, & ut præsumptuosum, amentem, temerarium, furibundum redarguet, præditum impudentia singulari admonebit, ut parcius tua solita iactantia utaris. Suadebit ut tua probra recognoscas ante oculos posita, ut rarius falsa in alium comminiscaris. Diceret se Neapoli multa de tua insigni dementia flagitijsq; audisse, quæ prolata tibi ruborem excuterent, quamuis sis pallidissimus. Admoneret stultorum esse aliena uitia meminisse, suorum obliuisci. Hortaretur ut maledicam naturam reprimeres, linguam ueneficam compesceres, taciturnitatem & silentium Pythagoricum seruares, ut aliquem locum relinqueres alijs te laudandi, ne te tam inani labore implicares. Diceret, uerissimeq; diceret, cum Auriſpa uiro doctissimo, nullam mihi unquam uel minimam uerborum fuisse dissensionem, cum Guarino & Francisco Valate studiorum & doctrinæ disceptationem fuisse honestissimam, ut saluo iure amicitiæ, suam quisq; sententiam tueretur. De Philelpho nil tibi impudico asino respondendum, qui ignem iam extinctum coneris excitare. Amici enim tuendi gratia, in cuius causa honestius est laborem sumere, quam in nostra nonnulla scripsisse me, & illum contra rescripsisse, postea nos rediisse in gratiã, ut præteritorũ obliuisci æquius sit, & bono uiro dignius quàm meminisse. De Thoma mentitum te esse, accusabit me priori loco dixisse: Ipse enim si roges fatebitur, primum me suis lacessisse

Iannotiũ in iurijs officium.

Philelpho reconciliatus.

lacessisse maledictis, me posteriorem in respondendo fuisse. Asseret te primum omnium qui uiuant falsa crimina fingere. Detrahendi scientiam obliuiscaris. Citius enim quem tibi uitam eripere posse, quã licentiam detractandi. Hæc Iannotij sapientiã decent. Hæc eius uera sentẽtia futura est. Sed quid mirum fanatice Apollo, si in aliquos sum inuectus ad meam defensionem. Non'ne est hoc usitatum? non'ne iure homini cõcessum? Scripsit Cæsar nulla contumelia accepta, sed laudibus Ciceronis permotus contra Marcum Catonem perfectissimum, doctissimum, ac sanctissimum consensu omnium uirum. In quem tu quoq; latrans conijcis inuidiæ crimen. Scripsit Cicero in Pisonem, in Marcum Crassum, in Marcum Antonium, in Catilinam, in consulatus cõpetitores. Scripsit beatus Hieronymus in suos detractores, multiq; alij id egerunt egregij doctrina uiri. Fuit enim semper sui defendẽdi ratio honestissima. Itaq; fateor me quoq; iusta causa commotum scripsisse in aliquos, & in te præsertim rabulam nequissimam, à quo fueram nullam meam ob culpam prouocatus. Sed extant quoq; laudatiões meæ permultæ. Scripsi in laudem legum & medicinę paucis uerbis oratiunculas duas. Disputaui insuper de illarum præstantia, quod tu reprehendendi studio notus, tua inani loquacitate accusas. Tu uero lanista perfide, qui semper uiuorum ac mortuorum famam læsisti, qui semper es in obloquendi officina uersatus, qui semper uiris doctissimis detraxisti, dic oro, & quem unquam præter teipsum laudaris? quem uel parum præter unicum Quintilianum commendasti? Nimirum illud est quod Iuuenalis ait: Furem accusat Verres, homicida Milonem. Nam qui totus constat ex detractorum, scurrarum, conuitiatorum, maledicorum grege, qui communis est omnium criminator, nullius laudator, me culpat in aliquos scripsisse. Hæc ex arte oratoria scite nimium deprompsit, ut translatione criminis uteretur. Sed hæc leuiora: Me uinosiorem Marco Antonio temulentumq; appellat, & inebriari solitum uino rubeo dicit: Saltem album diceret, ut aliquam dignitatem adijceret ebrietati. Cur non potius hic noster maledictorum auceps, uinum Cretense, Corsicum, Genuense, aut Trebianũ nostrum, in quibus est aliqua bibendi suauitas & uoluptas protulit, ut ei fides aliqua adhiberetur? Vinum rubeum dicit, quo uix rustici trahere solent ebrietatem. Sed tu non satis bene diuinasti fanatice hallucinator. Album enim, non rubeum uinum sumpsi. Et quidem copiosius solito scripsi aduersus maledicam uesaniam tuam, ut sicut Ennius nunquam nisi potus prosiliuit ad arma dicenda. Ita ego ut uberius in tuis laudibus uersarer, perpotaui optime, sciens fœcundos calices solere reddere hominem disertiorem. Et nunc quoque, ne semper mendax existimeris, uino rubeo fruor, ut luculentius eloquar egregias laudes tuas, ut uinum si quid forsan te dignum laberetur, tuarum uirtutum memoriam subministret. Sed de te inquies uiro sobrio atque austero. Meminisli ne ebrietatis patronus, bibendi laudator, uini defensor,

Ebrietatem obijcit.

T cum

cum te olim uir clarissimus Antonius Panormita ante uestrum discidium ad cœnam unà cum doctoribus quibusdam inuitasset, te laudando uehementius, & uirtutes tuas colendo, ac subinde ad singulas laudes uinum tibi non ni/grum, sed græcum subministrando, cum id more græco fieri diceres, ad tantam produxisse ebrietatem, ut primo ueluti simia multos ludos iocosq; æderes. Deinde ut leo insurgeres fortior. Tandem ut porcus dormitãs, te in tri/clinio prosterneres resupinũ. Superueniente nocte cum nulla pars corporis suum officium faceret, quippe omnia uino demersa erant, neq; ad solitum tugurium ebrius, dormiens, stertens reuerti posses, quidam ridẽdi gratia te su/per asellum sorte obuium uatem nostrum Apolhinem imposuerunt. Et cum neq; sedere præ sopere, neq; te erigere ob mẽbrorum stuporem ualeres, re/clinato tanquam morbo debiles solent super hærentis cuiusdam humerum, languido capite, brachijs mẽbrisq; demissis, clausis oculis, ore aperto, uiniq; fœtorẽ deterrimum exhalante tanquã alterum Silenum, ut in sculpturis priscis uidemus, domum deduxerunt. Vbi qui socius erat, graui aliquo morbo hominem correptũ putauit, neq; alijs ridentibus quidnam rei esset prius prægepit, quam uomitione ægritudo illa est patefacta. Hæc adeò grauiter Silenus noster tulit, ut postmodum bellum quod adhuc uiget indixerit Panormitæ. At hæc Neapolitana uinaria expeditio forsitan obscurior, notior Romana. Annos amplius ferè tres in conuiuio cuiusdam episcopi tantum uini esuriens sitiensq; absorbuisti, ut cum uesperi lectiturus esset, neq; ad horam præstitutam appareres, an ignoras discipulos tuos cum diutius stertentem oratorem suum, & exhalantem crapulam expectassent, tandem cubiculum ingressos, te magnis uocibus tanquam à lethargo detentum excitasse? Cum tu semiuiuus, oscitans, stupidus, demens, caput phreneticum somno graue, uino repletum, oculis uix apertis, paulisper enixus cubito eleuasti, linguaq; balbutienti, nescio quid latinis græcisq; uerbis ebulliens, tum ad cachinnum discipulos mouisses, tu quoq; ore obtorto ridenti similis caput demisisti, ut reliquum uini obdormisceres. Postridie uero ebrietatem excusans, in succidam & nimium salitas epulas quæ sitim excitauerant, culpam omnem deieecisti. Dignum profecto risu spectaculum fuit, oratorem, philosophum, poëtam, nostrum adeò loquacem ut ranis quoaxntibus sit molestior, non taciturn, sed elinguem, non mutum, sed semimortuum, non dormientem, sed sepultum, uerba ædere conantem uoce destitui, uino, somno, crapula oppressum. Nũc sanè uideo, cur in quodam tuo opusculo, in quo Epicureorum cautam quantum datur tutaris, uinum tantopere laudasti. Ipsum (ut uerbis tuis utar) lætitiæ parentem, gaudiorum magistrum, felicis temporis comitem, solatium aduersi, pacis, concordiæ, amicitiæ arbitrium appellas: Bacchum compotatoresq; adeò profuse laudans, ut epicureolum quendam ebrietatis assertorem te esse profitearis. Salue inquit omnis ętas, omnis sexus certę assiduæq;

duæq; delitiæ. Deniq; postquam plures qui uino indulserunt laudasti, addis & partes tuas. Quod autem ad me attinet ais, unicum mihi hoc prospexi in senectute perfugium, ut cum senectus aduentauerit, in qua cibo, uenereis, ceteris q; rebus agendis defecti sumus, huic prouinciæ me totum administrãdę tradam. Multa præterea addis uerba, non sobrij, sed nequissimi ganeonis. Possem plura expressa tuæ sobrietatis recensere uestigia, sed non omnia tua flagitia nunc proferenda sunt. Satis est, te tum uino, tum stulticia maxime repletum nunquam sobrium dici posse. Inuehitur in meas confabulationes, ut spurcas & bono uiro indignas, homo austerus & sæuerus nimium, ut alterũ Zenonem stoicum credas, aut Catonem tertium, non bestiarum quendam bubulcum, omni plenum rusticitate. Sed quid mirum, facetias meas, ex quibus liber constat, non placere homini inhumano, uasto, stupido, agresti, dementi, barbaro, rusticano? At ab reliquis aliquãto quàm tu doctioribus pro/bantur, leguntur & in ore & manibus habentur, ut uelis nolis, rumpantur li/cet tibi Codro ilia, diffusa sint per uniuersam Italiam, & ad Gallos usq;, Hispanos, Germanos, Britannos, cæterasq; nationes transmigrarint qui sciant loqui latine. Libet enim & mihi Valleam iactantiam præ oculis habens paulum gloriari. Cum Vallam nostrum Agasonem pastoralem appellassem asinarium, in parentem meum uersus, asinarium fuisse dixit: Sulte sanè & nimium dementer. Nihil enim de suis parentibus sum locutus. Neque enim ad illos qui iam uita functi sunt mea oratio extenditur, sed ad stulticiam eius qui uiuit. Inhumanum quippe est mortuos qui respondere nequeunt incessere. Sed cui conuenit exprobrare alicui patrem? Ei præsertim qui patre incerto sit natus, qui patrem sit ementitus. Qui itidem ut Romulus iactare possit, se Martis filium esse. Nam is in cuius nomen inuadis, quem insimulas fuisse pa/trem, quem tacito nomine utriusq; iuris doctorẽ fingis, qua uita uixerit prætereo. Sed ita doctus fuit ut nemo in Curia esset indoctior, ita in ea uersatus, ut nullus ignotior, ita celebratus, ut nullus desertior uideretur. Qui adeò nobilis fuit, ut sibijpsi esset ignotus, adeò te charum habuit, ita tibi prospexit, ut tanquam priuigno nil tibi dimiserit in quo posses tuo præter manus spuere. Qui nil tibi præter barbaram quandam insaniam & demens ingenium reliquit. Quæ non in illius contumeliam scripsi, sed ut reprimam paulisper præcipitem iactantiam fœculentissimi oris tui. Possem si tui similis esse uellem, & patrem meum scribere equestris ordinis uirum, aut doctissimum quempiam, ut tu illum tuum iactas fingere. Præreptorem alienarum uxorum me à te fingi, cum legissem, ueritus sum, ne tu qui poëta historicus, orator etiam illa quæ non sunt nosti, diceres alterum qui Proserpinam rapuit esse Plutonem. Sed timuit uir prudens & astutus, ne me admoneret, ut eum Ioui qui Ganimedem rapuit compararem. Iouem quippe furunculus hic imitatus, Neapoli adolescentulum quem deperibat, à se non raptum, sed

Libri facetiarum commendatio.

In patrem eius obiectio.

fraude seductum diutius occultauit. Qua re cognita, uerbere coactus est prædam restituere interceptam. Vnde contra antiquum prouerbium quo aiebant: Seruum malum fieri fuste nequiorem, uulgò usurpatum est, nouellum louem uerberibus meliorem euasisse. Sed quid somniasti stultissime pædagogule falsum mihi crimen obijcere, & mulierum facere mẽtionem, cum tu ueriſſimi notiſſimiq; flagitij notam fronti tuæ impressam atque inustam feras? cum habeas domi publice meretriculam, meretricem inquam domi habeas scelerum tuorum testem. Nam propter tua egregia opera, quibus uelut harpyia omnia loca quæ tangis turpiter fœdas, cum pulsus Neapoli Romam reuertisses, nil tecum ferens præter esurientem uentrem, macilentum corpus, pallidam faciem, dentes famelicos, genas pilosiores annis, pannisq; obsitus, sicut hi solent qui diutius in carceribus fuerunt, omnium uerum præterquam stulticiæ inops, adeò ut non homo, sed phantasma quoddam subrusticum esse uidereris, in domum sororis & mulieris quidem optimæ tuiq; dissimilis diuertisti. Cunque uir eius modestus & probus pietate motus, te omni ope quæstúque nudatum diutius nutrisset, ancillam eius seruam à te nequissime corruptam, grauidámque factam non rapuisti, sed perfidæ prædæ per summum scelus subripuisti. Homo sanè tum plenus pudicitia, tum pius & misericors, qui fœminæ pergrandis & plusquam maturæ uiro egestati subuenire uoluisti. Non sum ita inhumanus ut huius rei te admodum culpem. Homo es: Nox, uinum, & consuetudo, & frequens suasit usus, forsan lacessitus ut uiri fortis est iniuriam repulisti. Id in te uitiosum, quod in altero eius criminis culpam fingis cuius architectura residet tecum domi. Non satis prudenter facere uideor, qui respondeam aliqua ex parte maledictis impurissimi nebulonis. Satis enim nomen in eum uulgatum est,

Episcopum fadium notat.

satis probatum, ut nullo egeat defensore. Sed non horruisti belua impudentissima falsitatis meminisse, qui olim Papiæ penuria coactus, ut non redderes pecunias tibi creditas, falsum chirographum cum scripsisses, accusatus, conuictus, damnatus, ante tempus legitimum absq; ulla dispensatione Episcopus factus es. Magna profecto dignitas, id ætatis adolescẽtem tantam dignitatem assequi sua uirtute potuisse. Sed cum tibi inuito ea dignitas esset concessa, credo ne à Pontifice culpareris, mitram albam eo quo acceperas die in episcopi curia deposuisti, quæ aduſque hoc tempus ſuſpenſa pendet, ad gloriam & detestandam sceleris nominisq; tui sempiternam famam. Eam quoque historiam olim Franciscus Episcopus Papiensis quo cum erat mihi summa familiaritas & antiqua consuetudo, cum te nondum nossem, singulatim ridens narrauit. Quid illa Neapolitana tabularum corruptio? non'ne te nequissimum omnium ac perfidiosissimum, non prædonem, sed furunculum esse conuicit? Recordare, recordare quæso, uel saltem me admonente, cum ob nummos à mercatore creditos tabulas abrasisti, & pro

Falsariũ dicit.

quodam

quodam pecuniæ numero alterum subdidisti. Quo facto in carcerem coniectum Regis benignitas secundi episcopatus laude priuauit. Quod uero quæris, cur hœdos meos à lupis non custodiam? Credo filios meos à te significari. Sed hi quamuis paruuli sint, tamen cum prope transis, ueluti catuli uigiles licisca latrãte, significant lupum famelicum hœdorum diuersorio appropinquare. Debeo tibi gratias qui me admones turpitudinis tuæ, qui nondum etiam exacta ætate potes præteritorum tuorum scelerum obliuisci. Subijcit tibi anteacta uita memoriam pessimi flagitij, in quo fuisti ab infantia turpiter uersatus. Vidi enim te postquam ad Vrbem ueni, uulgare scortum & cor- *Paticum fuisse dit.*
pus habens uenale, ita omni turpitudini expositum, ut nulla esset merx in Vrbe emptoribus uulgatior. At necessitate ad id impulsum dices. Adolescentulus enim patre quem appellabas destitutus, mendicus, egenus, grumnosus, nullius rei præterquam uermium abundans, domo carens, ubi caput declinares non habebas, egestate coactus ad eum quæstum descendisti summo cum dedecore, qui tibi uictum suppeditaret. Magna necessitatis esset excusatio, nisi in prioris ætatis turpitudine ætas corroborata, se postea turpius inquinasset. Potuisset ascribi inopiæ, inscitiæ, ætatis imbecillitati. Adultum uero uirum, senem eodem in scelere uersari, ingens est facinus & pernicioſum. Nam ut omittam Neapolitana probra in quibus tua est cupiditas debaccha ta, quod paulò post refertur, quid te ad aperiendum ludum (ad quem pueri elicerentur) patefacere coëgit? nisi ut ad tuam palestram adolescentum greges conuocares, ut tua domus non domicilium doctrinæ, sed libidinis diuersorium uideretur. Possem nominare nonnullos quibus suam pudicitiam per *Turpißima obijcit.*
te tutari non licuit, cum hi postea questi sunt, nisi & illorum & meo pudori uellem parcere. Tu ipse nosti scelerum artifex quæ fuerit parẽtum querimonia, cum ad eos tantum facinus est delatum. Sed ut Neapolim reuertar, ubi sunt plura trophæa tuorum operum excitata, cum adolescenti Neapolitano esses molestior quàm illius pudor postulabat, ille tuæ uexationis continuæ pertœsus, te aliquando domum noctu uenire popoſcit. Vbi uir militaris & nocturnæ pugnæ assuetus, ab adolescentis seruis honorifice exceptus es. Nam te dorso unius impositũ, eleuatis à posteriori parte uestibus, ut in scholis pueri castigantur, grossioribus loris, quæ stafilia appellant, ita nates affli-xerũt, ut mense integro sedere nequiueris. Quo tempore scelestus domi dentium dolorem simulasti ad tantam turpitudinem excusandam. Sed diu præclarum facinus non potuit latere. Nam per compita & atria digito notabare, cum diceretur: Hic ne ille qui equo bipede donatus est? Vtinam hoc solo flagitio tua exquisita procacitas contenta fuisset. Nam cum in ea ciuitate priuatim oratoriæ artis tradendæ beneficium profitereris, legendi studiũ prolenocinio sumpsisti, ut non tantum doctrinæ ars quantum pueros tractandi cupiditas te impulerit ad gymnasium. Improbissimi questus publica est co-

mœdia ex omni parte confecta,te Hugolinum quendam adoleſcentem inge
nuum,bonis ortum parentibus,ultra quam decet oratorem omnium ac phi
loſophum adamaſſe.Qui cum te moleſtius inſtãtem ferre non poſſet,re cum
coruis cõmunicata,inſano te amore ardentem,amentiaq; ſeductum,in quen
dam uicum noctu iuſſit ſecedere,quo cum ſpe rei potiunde ueniſſes,uelut in
laqueos incidiſti,ibi murmure & ſtrepitu expectantium perterritus,in quen
dam anguſtum locum repens,ita tamen ut pedes extarẽt ſubiſti.Cum illi ho
minem quærerent ac fugiſſe arbitrarentur, quidam oculatius proſpiciens.
Eijce hominem exclamauit,& tanquam alterum Cacum pauitãtem & mul
ta timentem,extractum pedibus ex ſpelunca in publicum deducunt, ut illud
de te Virgilianum rectiſſime dici poſſet: Tum primum Cacum noſtri uidere
trementem. Quid ibidem perpeſſus fueris, quomodo illi te acceperint, qua
ignominia,qua cõtumelia,quo dedecore te mulctarint dicere erubeſco. Tu
te ea noſti,qui propter eam infamiam, neſcio quam ſuſcepiſti peregrinatio
nẽ.Hæc eſt militia egregia Vallæ noſtri ſummo cum honore & præmio tra
ducta,in qua ſanè glorietur,licet & ſuum nomen extollat,ſi quo pacto poſſet
Ad aliud obiectum. extollere dedecus iam conceptum. Exprobras mihi concertationem quan
dam inter me & Trapezuntium,cum adeſſent cæteri ſecretarij exortam. At
tu orator eximius,cuius eſt rem paruulam uerbis magnam reddere,tanquã
in Lapitharũ centaureorũ bello me colaphis percuſſum fingis. In quo uehe
menter erras.Non enim colaphis tantũ,ſed calcibus, fuſtibus, ferro res acta
eſt.Itaq; demiror te Thraſonem ignauiſſimum, militem glorioſum non ac
curriſſe ad id certamen cum panniculo, tanquam manipulus furum quo ab
ſtergeres uulnera. Sed heus tu uir huiuſmodi bellis aſſuetus miles Thraſo,
meminiſti ne Neapoli in Regi curia cum quendam Alphonſum ex ordine e
queſtri uirum ſtrennuum, ob neſcio quod facinus acrius impugnares, te in
terram proiectum, calcibus ab illo & pugnis conciſum, cum tu poſtea facie
puluerulenta, ore ſciſſo, labentibus dentibus, barbula & crinibus ſanguine
reſparſis ut eras exurgens, pauidus, gemens, uix compos ſpiritus regem
adiſti iniuriam queſtus? Quo ſpectaculo primum indignabundus poſtmo
dum in riſum uerſus rex,in aliud tempus eam cauſam reiecit. Libenter com
moror in illa tua expeditione Neapolitana,in qua plura trophæa tuæ laudis
erecta ſunt. In qua niſi quorundam Principum inuidia obſtetiſſet, inſigne
ſuis triumphum ob rem domi militiæq; egregie geſtam reportaturus, ar
cum certe trtumphalem dicaſſent tibi. Sed hoc non præteribo tuæ gloriæ
Furti obiectio. facinus adijciendum. Meminiſti ne ſacrilegi furcifer, quoſdam libros Græ
cos,ex cœnobio religioſarum ſanctæ Claræ mutuo conceſſos per ſummam
fraudem ſubripuiſſe, & Romam clanculum aſportaſſe, qui fuerant tuæ per
fidiæ crediti. Quàm rem illi grauiter ferentes, hoc furtum diſſimularunt,
ſed multis tamen uiris hanc iniuriam ſunt conqueſtæ. Poſtquam nonnullis

Vallæ

Vallæ noſtri maledictis reſpondimus, nam omnia proſequi ſtultiſſimum ui
deretur, iam ad doctrinæ eruditionisq; diſceptationem ueniamus. Sed mo
deſtior noſtra quàm illius erit oratio. Ipſe enim uelut Hercules in me inſur
git, Neptuni tridente me conficit, Iouis fulminibus me urit, & ad infernas
uſque deturbat ſedes. Quis eſt dij boni,qui tantis numinibus,tantis uiribus
queat obſiſtere:Cedendum eſt de uia paulum,déque tam pugna aſpera decli
nandum.Itaq; ſubmiſſius agam cum Valla noſtro,tractabo illum clementis.
Demulcebo tergum eius leniori manu, tanquam qui feram beſtiam cupi
unt reddere mitiorem. Culpat me communis omnium detractor inſanus,
quod oratio in eum ſcripta multis in locis deuiet ab integritate linguæ lati
næ,pluréſque errores ille aſcribit. Item librum ſuum tertium abſoluit ex er
roribus, ut fanaticus credit, qui in meis epiſtolis continentur. Quo in loco
primum reſpondeo,turpiſſimum mihi ducere cum inſano garrulo diſputare
de Grammaticæ quæſtiunculis, in quibus Pædagogus ille ab infantia im
merſus iacuit,ſolitus ſemper de eiuſmodi ineptijs cum puerulis garrire.De
inde nullam aliam ob cauſam putare omnia recte à me ſcripta, niſi quia re
prehenduntur à Valla. Si enim ſuo fraciſcenti guſtui placerent,perperam à
me ſcripta exiſtimarem. Qui enim Ciceronem, Varronem, Titum Liuium,
Saluſtium, omnes denique ſcriptores redarguit demens atque impudens
garrulus, & Poggium illorum numero qui latine neſciunt poteſt addere.
Ego in tuis erroribus explicãdis qui penè ſunt infiniti nequaquam immora
bor. Multi enim ſuper his redarguendis libri eſſent conficiendi. Bartholo
mæus Fatius eos ſolos comprehendens, quos in hiſtoria illa tua præclara de
geſtis regis Arogonum à te ædita, & in Bibliothecam poſita, quam tamen
iam uermes & mures ob eius celebritatem corroſerunt, in teſtimonium i
gnorantiæ ædidiſti, magnum uolumen contexuit. Itaque ſi omnes tuos li
bellos ſcrutaremur, aut errores in lingua latina permultos, aut hæreſim de
prehenderemus. Nihil enim adhuc ædidiſti nouellus Iulianus,cui non hæ
reſim aliquam damnandam inſereres. Sed ut ad orationem meam reuertar.
Fateor multos eſſe (poſtquam ita garrulatori noſtro placet) errores meos. *Poggij erro*
Sed tamen qui ueniam merentur. Tua ſiquidem culpa eſt, ſi quibus in uer *res facti.*
bis fuerim tua opinione lapſus. Nam ut frequens conſuetudo cogit nos con
trahere mores illorum quibus cum diutius conſueuimus, & malorum con
tagio malos ſolet reddere.Ita ego cum legerim tuas non elegantias, ſed uer
borum diſputatiunculas barbaras, ueluti ſtulticiæ congeriem quandam,
ſine ſenſu,ſine ſale, ſine ſapore,iurgijs, contumelijs, abſurditate plenas, qui
bus nulla ineſt niſi iactantiæ & dicacitatis doctrina, ipſe legendo ſtulticiam
Valleam ſum penè factus indoctior, ut non ſit mirum ex ea me lectione obli
uioſiorem linguæ latinæ paululum quàm conſueueram euaſiſſe. Sed confi
de quæſo in amici diligentia. Egomet tuam cauſam gratis egi, ſpontanea

nulla tua cum impensa,nullo aduocato,nullo patrono.Vt enim inscitia mea & in dicendo absurditas,absq; tuo labore esset omnibus nota,tua uero singularis uirtus & doctrina ubiq; cognita,nisi oratiunculam meam solam absque aliquo defensore Neapolim,Senas,Florentiam, Ariminum, Venetias,Patauium, Veronam, Mediolanum,& ultra montes quam primum transmigrabit.Itaq; non est opus ut multum in meis erroribus incumbas.Egomet eos satis uulgaui , quamuis nequaquam à te rogatus. Dixi in fine orationis meæ illum fanaticum stulticiæ alumnum barbarismorũ copias ad me oppugnandum esse ducturum . Neq; me fefellit opinio . Nam ecce stigio tanquam alter Poliphemus uastam ferens clauam,ac è mõtibus non Siculis,sed Ripheis descendens,ingentem barbarismorum exercitum aduersus me in aciem deduxit, ut altero Mario mihi opus sit ad tot barbarorum impetus repellendos, quorum Imperator barbarior barbaris existat.Exclamat statim barbarismũ
Desuetum. in meis dictis reperiri.Desuetũ pro insuetum à me positum culpat . Sed huic barbaro latinum opponam.Vergilius enim in Æneidis: Iam pridem resides populos desuetaq; bello Agmina in arma uocat.Resides populos,eos appellat qui in armis antea non fuerint uersati,ideoq; desueta agmina uocat,id est, bello non antea assueta.Sed ueruex noster in crasso natus aëre, nihil nisi cornupetere uel pedere potius didicit.Cum scripsissem ædidisse Vallam nostrũ librum quendam aduersus beatum Hieronymum,me in eo uerbo errasse,& condidisse debuisse à me scribi,cum nondum librum ædidisset . Sed quomodo sacrilega bestia,ad meam & multorum præterea noticiam tua perfida &
Ædere librũ. nefaria uerba peruenerunt? Nisi forsan uelis id esse librum ædere, per plateas & compita uulgari in cantu & tubis , sicut Borra histrio quondam facere solebat.Sed ædidisti librum uel libros potius ostentator insane,existimans te laudem ex tanti uiri detractione consecuturum. Sed cum uideres tibi ignis periculum imminere,occultasti librum,de quo paulo post dicetur latius.Instas quoq; corruptor noster in uoluminis errore inquiens,quomodo decem libros uolumen appellat: O belua insensata,cum scripsi eam epistolam uolumen illud erat,sicut & hodie est minime in libros distinctum. At postmodum cum plures aliæ epistolæ à me essent conscriptæ , decem librorum codicem effeci,detractis multis epistolis quæ in priori uolumine continebantur. Possem omnia quæ à te obijciuntur confutare facillime , si ocium esset in uerbulis commorandi.Sed eam curam relinquo doctioribus, qui rectius quàm tu iudicabunt.Me uero in tam multis ut tibi placet errasse nequaquam res uidetur miranda.Nam scribis me inscium latinæ linguæ, dicendi imperitũ, nihil Dialecticæ,nihil Astronomiæ,Geometriæ, Musicæ, Iurisciuilis uel Pontificij,nihil Philosophiæ,nihil Theologiæ attigisse , quasi ego instar tui me earum artium doctrinam profitear tenere. Tua istæc est professio, tua ostentatio,quem nectare Iouis imbutum,quem Mineruę lacte educatum,didasculũ

uere

uere possumus appellare.Nam ita linguã tenes latinam, ut barbarus stultissimus uidearis.Ita es in dicendo peritus,ut nihil sit absurdius tua inani uer- *Inducit omniũ scientiarũ ignarum.*
bosi tate.Ita Dialecticam calles,ut eam tuo egregio opere insulso tractans, auribus ut aiunt lupũ teneas. Ita existis in Astronomia uersatus summa cum perspicuitate, ut lanam sole minime discernas. In Geometria ita peritum dicũt, ut neq; domum tuam,neq; prædium ullum metiri queas.Musicam certe nosti,& ea causa est cur te domi quotidie cantantem docentemq; tuam Psaltriã audiamus.Iuris certe ciuilis tantum percepisti , ut te Acursio asseras doctiorem.Cuius rei nuper periculum fecisti.Nam in iudicio quodam mulæ (tute nosti quid dicam)cum sine aduocato causam tuam corã senatore orares,primo cõgressu confusus, cõuictus , superatus cum risu omniũ ab ea causa decidisti.Quid loquar de philosophia:Cuius scientiã tibi cõcedo : Aristotelẽ emẽ tanquã errantẽ reprehendis.Ita omniũ rerum naturã nosti, ut tuam omnino fueris oblitus.In Theologiæ cognitione certe palmã mereris , cum nihil à te scriptũ sit in quo non aliquod hæresis crimen admisceat. Quapropter haud mirandũ est si adeò gloriaris, cum sis tot tantarumq; facultatũ peritia circũscriptus.Tu emẽ unicus iam multis ætatibus extitisti,in cuius infantuli os (ut de Platone legimus) mel apes condidere . Itaq; iam tibi non Pantheon, sed Pamlichion templum dedicabimus,in quo tua opera ignominiæ sacra dicabunt. Asserit Valla noster mẽdacissimus: ea uerba de quibus in priori oratione sum questus,nõ esse neq; manu sua,neq; suo mandato conscripta.In quo deum testatur fidei decoctor tanquã deum curet homo periurus,aut impius aliquid pensi faciat deierare . Ego itidem nequaq̃ ab eo uerba illa scripta esse dixi.Sed suo præcepto ab adolescente ut ipse confessus est,quem ille impurũ sua reddiderat cõtagione. Quis enim credat adolescentulũ indoctũ,rudem, qui ne primis quidẽ labijs grãmaticam nouit, adeò impudentẽ aut stolidum fuisse,ut quę nescierit scripsisset: qui etiam in fine epistolarũ mearũ illas male cõpositas scripsit secundũ doctrinã & elegantiã magistri sui,ac ea postmodũ à te admonitus abrasit,non tamen ita deletis literis quin legi possent.Qua re stomachatus ea subdidi quæ referunt à Valla.Sed homo demẽtissimus refert in puerulũ dementiam suam . Scribere iussit ea quorũ ipsum met pudet, & dum purgare stulticiam suam nititur,reddit illam ampliorem. Ita enim se excusat ut nullus alter eum magis accusare posset.Purgat se à culpa detractionis ac mordacitatis qua usus est in ueteres scriptores , & ita se excusat ut semper utatur officio accusatoris.Tuetur quantum potest errata suæ scurrilitatis.Et à me admonitus errorum suorum, aliter sensisse se dicit quàm à me scribat.Sed ego eius loquacitati nequaq̃ respondi , relinquẽs iudiciũ eorum quæ dixi doctioribus qui ea legerint.Nã plebeculæ stultorũ qui sibi alludũt, & à stulto stulticiã dicere,nulla mihi cura est.Doctorum ego uirorum scientiæ acquiescam , qui grauius & maturius à nobis dicta ponderabunt. Ego

quidem

quidem uerba illius posui, nil addēs de meo. Quæ ille præuaricator nequissimus contorquet, & exempla profert quæ contra ipsum si quis recte animaduertit testimonium faciunt. Multa enim in suis non elegātijs, sed uerborum calumnijs deprehendi à uero sensu extorta, quæ cum testibus confirmare nititur, eos affert quorum testimonio damnatur. Harum rationem plurima possem refere exempla, nisi uerear ne sim longior quàm par est in eius nota stulticia enarranda. Sed multum admirari cogor fanaticā detractoris inconstātiam, qui cum nunquam antea quenquam neq; uiuum, neq; mortuū, (uno excepto) uel nimiū laudarit, nunc pudore motus, mutata ad tēpus sententia, eos quos antea uelut inscios probro insectatus est, tandem à me reprehensus, ita tamen laudare cœpit ut non cesset à detractione. Nequiuit uir improbissimus continere sacrilegam manum, quin & grammaticis & iurisconsultis ac multis alijs deroget. Ne desinat artem suam opulenter detrahit. Ita temeriter laudat, ut id se inuito & præter naturam & consuetudinem suam facere uideatur. Cum uero uerba à me referūtur quibus in illos priscos inuehitur, in arcem confugit stultorum, asserens codices esse mendosos, & aliter quàm nunc legantur ab illis scriptum fuisse. Facetā irrisio. Venit in mentem cuiusdam fratris ut appellantur ex ordine Prædicatorum, qui olim Romæ cum Virgilium pueris legeret, si quādo in aliquod uerbū sibi incognitū, cuius uim nesciret incidisset, auem in Arabia aiebat esse. Itidem noster stupidus Valla, cum testibus suam ignorantiā conuictā uidet, librariorū culpę crimen ascribit. Sed uidete quæso quā nemini parcat amentia Vallæ nostri, qua sit erga omnes impudētia. Oblatus est mihi nuper libellus quidam, quem ille de libero arbitrio insulsissime omnium qui unquam scripserūt stulta loquacitate composuit. Res sanè difficillima est, & à beato Augustino cęterisq; doctoribus egregijs summo cum labore uix satis explicata. Valla noster alios quidē non legit. Nam uel tacuisset, uel solita insania in illos crimen ignorantiæ cōiecisset. Boëtium certe quē à puero in scholis legerat, quemadmodū tractet ut aliquid sapere uideatur inspicitē. Aliquos enim eius locos ascripsi, ne uidear illū in mētiendo imitari. Videte oro quanta sit huius portenti nequissimi ostētatio, uel stulticia potius fustibus & cruciatu digna. Hic se id diffinitur ū profitet, quod nemo (ut asserit) sit ante assecutus. Verba sua hæc sunt: In præsentiarū uero ostendere uolumus, Boëtium nulla alia causa, nisi quod nimius philosophiæ amator fuit, non eo modo quo debuit disputasse de libero arbitrio in v libro de Cōsolatione. Deinde est (ut ait) perdifficilis ista quæstio & ardua, & haud scio an ulli cognita. Nunquid em̄ res indigna est, si id tu non assequaris, quod uides assecutum esse neminem? Ego ne satisfaciam quod nemo alius potuit? Deinde in hac de qua tecū loqui instituo, pace tua & aliorū dictū sit, nemini prorsus assentior. Nam quid de alijs dicā? cum Boëtius ipse, cui in explicāda hac quęstione dat ab omnibus palma, quod susceperit implere nō possit, sed

Valla de libero arbitrio.

ad quasdam

ad quasdam res confugiat imaginarias & commenticias. Ecce hominē sapientem, religiosum, perspicacem, qui nemini, nec Augustino quidem qui de libero arbitrio scripsit assentiatur. Boëtij sententiam improbet. Ipse solus intelligat quod neminē putet fuisse assecutum. Hæc immanis belua cum nihil intelligat, cum proferat quicquid in buccā uenit, cum omniū damnet opiniones, cum se solum tanquā louem rerū omniū potentē ac scientē faciat, ab alijs postmodū reprehēsus, tergiuersat, sententiā mutat, errata interpretat, & iudicium subterfugit. Vt uero opus suum de libero arbitrio aliquo insigni actu concludat, in Aristot. inuehit. Ait em̄ cū philosophos reprehēderet. Quorū in primis fuit Aristot. in quo deus optimus maximus, superbiā ac temeritatē tum ipsius Aristotelis, tū cæterorū philosophorū patefecit, atq; adeò damnauit. Nā cum non posset Euripi naturā inuestigare, se in profundū illius præcipitās demersus est, prius eulogio testatus, quoniā Aristot. non cœpit Euripū, Euripes cœpit Aristotelē. Quo qd superbius ac furiosius? Aut quomodo potuit deus ingeniū illius cæterorum̄q; similiū magis aperto iudicio condēnare, quā ut permitteret illū ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiē uerti, & mortē ipsum sibi cōscisscere? Mortē inquā uel fœdiorē quā sceleratissimi ludæ. O insanā beluā. O stulticiā, inscitiā, dementiā, turpitudinē non ferendā. Quid em̄ stultius esse potest, quid peruersius, quā Vallā nostrū qui se scientiā omniū rerū tenere iactat, ignoret Aristotelis mortē adeò inter omnes uulgatā, ut nemini ferè qui aliquid sapit sit ignota. Scribit Laërtius Diogenes, si tamen talem non spernas autorē, Aristotelē Athenas cōcessisse, secundo anno cēteſimæ undecimæ olympiadis, atq; in Licio tredecimæ olympiadis, morboq; perisse cum esset annorū fermè LXIII. Quo etiā tēpore Demosthenes defunctus sit. Cōsidera, considera inquā ostētator nequissime aliquādo quid scribas, & ne semper ea proferas quibus tuam amentiā testeris. Recognosce uerba tua impura nequissime detractor. Aristotelē tu solus scelestū, superbū, temerariū, furiosum appellas, à cæterorū omniū sentētia alienus. Scribit fanaticus noster studio eruditus stulticiæ, subterfugere cupiēs obtrectandi reprehēsionē se uitia notasse. Nō scite quidē hoc in cætera dicacis culpā uitare cupiēs, incidit in deterius crimē. Quomodo em̄ uitia hominū reprehendent absq; eorū ignominia? Qui fieri possit non sanè uideo. Satis homines reprehēdis, si eorū errores & uitia reprehendis. Sed prorsus demens, nullo sensu, nullo pudore crassat in omnes passim licentia maledicendi, & se nunc stultum, nunc impudentē, nunc prophanū ostendit. Et tu tibi aliquē inuidere censes, cum in te nihil existat, non uinculis & latumijs dignū. Quis enim misero, infami, stigmatico, petulanti asello unquam inuidendū putauit? An tibi ea causa inuidendū est, quod fatuus, quod furunculus, quod natura uasta atq; immani ex tua arrogātiæ ostētatione, ex tuo maledicēdi studio omniū doctorū uirorū odium & maliuolentiā contraxisti? Nemo est qui quidē aliquid sapiat, nisi

Mors Aristotelis.

forsan

forsan tibi cõmunicatione stulticiæ, aut dementiæ, aut scelere aliquo sit coniunctus, quin te execratione & malis omnibus prosequatur. Recense quot uiris omni literarum genere doctissimis curia Romana exornetur. Considera quis illorum tibi amicus sit: Amicũ dixi: Quis est qui tecum loquatur, qui consortium tuum quærat, qui congressum curet, qui consuetudine delectetur? Omnes ueluti fanaticum quendam insanum, proteruum, iactabundum fugiunt & aspernantur. Singuli tuæ fastidiosæ iactantiæ infesti, infensiq; sunt, & ueluti quendam rabidum catulum, latrantem, mordentemq; declinant. Neminem adhuc comperi, neq; theologum, neq; philosophum, neq; medicum, neq; iurisconsultum, neq; aliqua doctrina præditum, quin de te ut proteruo fatuo ostentatore & criminatore sentiat & loquatur. Itaq; glorieris licet in tanta fama & omniũ laude, & adnumerari te posse dicas inter præstantes scriptores, dummodo addas stulticia, insana, ostentatione, iactantia, præsumptione præstantes. Venio nunc ad iudices, quos inter nos sententiã ferre dicis à te electos. Nescio ex senatorio ne ordine, an equestri, in quorum cœtu contra me litigas eximia quadã arte oratoria & mira copia dicendi. Præcipua uero quadam elegantia usus es, quam miror non esse in tuis elegantijs descriptam. Sed parum consultus in iure fuisti, qui iudices omnes tuo arbitratu elegeris absq; aliqua reiectione. Causam solus oras, testes solus producis in tuam laudem ex magna dicẽdi copia. Iudices uel inuitos compellis. Introducis illos opus laudãtes tuum, & gratias illis agis pro tanto munere laudandi. Hoc est profecto quod tanto tempore Quintiliano operam dedisti, quod declamationes suas in delitijs habuisti, quod preceptis Rhetoricis tanto tempore indulsisti, ut iudices etiam renitentes, magna uerborum & sentẽtiarum copia, ex ore mellifluo redundante cogeres ad sententiam pro te ferendam. Non est res hæc parui ingenij, non paruæ doctrinæ, non mediocris eloquentiæ, esse in ea causa sine aliquo aduocato superiorem, qua nullũ præter teipsum loquatur, nullus obsistat uoluntati tuæ. Sed uereor phrenetica belua, ne tuam hanc inanem iactantiam, ceruinum caput, superbam ceruicẽ potius castigent tui iudices, ut graues decet uiros, & illam detestentur, qua te extollis, effrenatam laudis ostentationem. Nam si bonorum iudicum officio uti uelint, ad tuam stulticiam conuersi quid inquient? adeò incassum inanis iactatoris gloria te extollis. Quid semper auribus nostris inanis tuæ doctrinæ nomen inculcas? Quid tuis insulsis uocibus adeò sæpe es molestus? Quid teipsum solus laudas, cum ab omnibus reliquis uitupereris? Quid gloriaris in leuissimis uerborum quæstiunculis, non solum uiris, sed infantibus dediscendis? Quid eadem totiens refricas & ostentas? Num aut nos aut alios surdos putas? Desine aliquando ab hac inani cura. Nouimus quidem iamdudum Laurentium Vallam & eius stulticiam ab omnibus decantatam. Si tantum corpore intumesceres quantum inflaris animo, monstrum deterrimum uiiudices causæ.

mum uidereris, & ad insulas ultimas deportãdum. Tu te leoni, Herculi, Neptuno cum tridente, Ioui cum fulminibus parem facis. Tu te prædicas præstantibus scriptoribus comparandũ. Tu te clauam Herculeam de manu Prisciani extorquẽtem introducis. Tu te ueluti cornicula tot alienis plumis, tot uarijs artibus te exornas, ut ueluti alter Proteus in uarias formas te queas trãsferre. Quid hic sibi uult tot uerborum adeò insolens fastus? Quid hæc loquendi uana ampullositas? quid hic sibi inanis tumor exposcit? quo te hæc laudandi effrenata cupiditas perducet? Tu uiuis nõ parcis, mortuos lacescis. Tu te oratorem facis, qui nullam unquam partem oratoriæ facultatis attigeris, nullam oraris causam, nunquam in eloquentiæ certamen descẽderis, sed ueluti rhetoriunculus quidam ignobilis à barbaris rediens, de infimis artis præceptis inter stultos pueros stultior ille, insulse, aride, ieiune, contempte disputas, ut discipulos tuos non eloquentiæ, sed infantiæ, non doctrinæ, sed insciticæ, non dicẽdi, sed tacendi artem docere uidearis. Quis enim ex tuis auditoribus ad hanc diem, cum tot annos tuum Quintilianũ legeris, uel parum à te eruditus, ac non potius elinguis & mutus euaserit? Quid ergo tantũ garris inani loquacitate? Quid nobis obstrepis odiosius quã rugitus asini solent? Cur non expectas ut ab alijs laudaris? An nescis in ore proprio laudes solere sordidas esse? Non nos, ne impudentes uideremur, sed tu ipse qui omni pudore uacas iniquam sentẽtiam pro te tulisti. Nil uerum à te prolatum, nihil nisi à teipso probatum, omnia perperam dicta. Quibus si quis uellet singulatim respondere, ineptissimum te, stultissimum, ignorantissimum, arrogantissimũ iudicaret. Cum nihil tibi præter impudentem confidentiam opitularetur, nihil tibi patrocinaretur præter insanam elationẽ omnibus odiosam. Quin tu audinos quos quæsisti iudices. Remitte hanc inanẽ & tum nobis, tum cæteris laudandi molestiam. Aliorum te iudicio permitte. Nec sis tam iniquus, & tui & aliorũ existimator. Quid fingis te laudari à nobis, qui te opprobrio dignum putamus? Excute aliquando mentem, ut exciteris à stulticiæ somno. Sume aliquid sani hominis si potes, scruteris paulisper supellectilem tuam, & eam à uitio dementiæ purga. Noli esse semper insanus, pone inanem iactantiam, non superbi, nec semper furẽtis personã assume. Da aliquid prudentiæ, aliquid modestiæ, nõnihil humanitati. Consule Iannotiũ tuum. Consule Iohannem Aretinũ amantissimũ (ut dicis) tui. Quãuis nos uerissime asseramus, nullum tibi amicũ esse posse, nisi qui mores tuos imitetur, qui eadem qua tu amentia & proteruia teneat. Hæc tuorum iudiciũ uerissima sententia, remittit tibi laborẽ pro ipsorũ erga te studio gratias agẽdi. Ego uero ut aliquid eorum sententiæ super adijciã, possum testari, nullũ esse in Italia doctrina aut eloquentia excellentem uirum, quin sit infensissimus iactãtiæ ac stulticiæ tuæ. Quære Põtificis secretarios. Quis est eorũ tibi amicus? quis qui te non asperneť & fugiat uelut detractorẽ insanũ & turpissimũ iactatorẽ. Noui ego illorum opinonem,

Doctis omnibus odiosum scribit.

rum opinionẽ,& quid de te ſentiant cognoſco.Deridentomnes beluinã ſtul ticiam tuam,& fanaticum quendã iudicant ſemper inſanũ.Leonardus quidẽ Aretinus dum uixit,ſcio quid de te ſenſerit,ſemper præſumptuoſam & fatu am beſtiam appellabat. Guarinus Veronenſis quanti te faciat, ſuæ epiſtolæ ut uerba ſileam oſtendunt.Franciſci barbari uiri doctiſſimi,mihiq; amantiſſi mi ſententiã noui,qui cum pro ſua humanitate omnes laudet, tamẽ riſu cum in ſermonem incidit quæ ſit ſua de te opinio demonſtrat. Vir doctrina præ ſtantiſſimus Laurus Quirinus,te ſcilicet charum habet, qui dudum ægre fe rens Ariſtotelis famam à te lædi,epiſtolã tibi cõtumelioſam ſcripſit, prouo cans te ad certamen, cum profitereꝛ ſe Ariſtotelis contra tuam contumaciã defenſorẽ.At tu cogreſſum timens, qui nunq; niſi cum adoleſcentulis decer tare conſueuiſti,eam refugiſti ſilentio diſceptationẽ. Quanti te exiſtimet uir præclariſſimus Carolus Aretinus, & ipſe ſcio & alij ſunt teſtes permulti, te certe & indoctũ iudicat & inſanũ.Viri doctiſſimi Antonius Panormita,Por cellus Neapolitanus,Bartholomęus Fatius tibi opinor ſunt amiciſſimi,utinã qꝛ tibi optant cõſequereris, cito nos tua moleſtia liberares.Quid loquar de doctiſſimo ac excellẽtiſſimo in artibus liberalibus ac Theologia uiro Fernã do Cordubeñ.qui præſens eſt in Bononieñ.curia,qui te non ſolũ ſtultũ,indo ctum,inſanũ,ſed etiam hæreticũ iudicat, qui cum tuas iactãtias legiſſet,infi nitos in illis errores deprehẽdit.Tua opuſcula adeò laudat,ut nullũ ex eis eſſe dicat in quo non aliqua hæreſis labes admiſceaꝛ. Spopõdi me non ad omnia tuæ proteruiæ maledicta,ne lõgior fieret oratio reſponſurũ. Sparſiſti eñ cri mina conuitiatoris more,in quibus refutandis nolui inanẽ laborem ſumere. Hoc tantũ addam,quinquaginta ferè annos ita me uerſatũ in Curia,ut abſq; alterius offenſione charus,octo Põtificibus continuo in honore & dignitate fuerim,quadraginta fermè ſecretariũ. Te uagũ in orbe, tamq; alterum Ore ſtem furijs agitatũ,uidimus ita cum rege Arragonũ fuiſſe,ut propter tuas ex cellẽtes uirtutes eiectus,ab eo pulſus ſummo cum dedecore ignominiaq; fue ris.Ita ad Curiã aduentaſſe, ut niſi Põtificis liberalitas aſtitiſſet tibi, aut hære res in ſtercore, aut inopia te & mendicitas ad inferos detruſiſſet. Accedam nũc ad aliqua quibus à te amouere conaris infamiã ex tua doctorũ uirorum reprehẽſione cõtractã. Quanquã laterẽ lauas,quo magis à te dicta diluis,eo apertius tuam proteruitatẽ oſtendis. Rationes affers multas tuarum obiur gationum. In multis excuſas tuam inſanam temeritatẽ. In pluribus declinas forum,in nonnullis tergiuerſaris,in quibuſdam te præbes transfugã manifeſtum.Tãta uero traheris inſania,ut etiam in te excuſando ſummus detractor exiſtas.Sed oro te,uera ne an falſa ſunt quę tanto ſtudio reprehendis:Si uera, cur non perſtas in ſententia:Si falſa, cur non errorem recognoſcis? cur non errati ueniam petis:Affers tuæ opinionis teſtes,qui omni ex parte contra te teſtificantur.Eſt quippe tuæ ſtulticiæ, ut plura tuimet immemor inuicẽ con

Contrarium ſibiipſi notat.

traria

traria ſcribas. Multa dicis nũc quæ minime tenebas cum tuis ſcriptis reſpõ di,ſed à me admonitus,inueſtigaſti tua errata diligẽtius cum pluribus menſi bus domi latueris tanquã qui creditũ abiurarunt, quæ ſi digna eſſent in qui bus docti uiri opera uerſareꝛ,oſtenderẽ paſſim te in his ipſis quæ tueris,quæ declinas,quæ interpretaris male ſentire, & exẽpla à te poſtea tuæ repugna re ſentẽtiæ.Sed ea peritiorũ quæſtioni & iudicio relinquo. Vnũ è multis inſi gne ſtulticiæ teſtimoniũ quo es manifeſti criminis reus non præteribo. Cul paui te reprehendentẽ beatum Hieronymũ,quod latine loqui maluerit, quã grãmatice.O caput aſininũ.O ſtolidã ac prædurã ceruicẽ. O cerebrũ omni ſale uacuũ.Hic latrator furibũdus uerba fundit inſani more,quicquid in buc cam uenit expuit ex tẽpore tanquã pueri ſolẽt cum quid nimis calidũ degu ſtarint.Legit totiens Quintilianũ obliuioſus ille fanaticus,in cœno ſtulticiæ demerſus,neq; tenet quid ea uerba importẽt quæ furatus eſt à Quintiliano. Errorẽ detractoribus purgans,crimen cõtraxit ignorãtiæ. Et ſanè cõſulto id egit.Maius eſt ſcelus uirũ ſanctũ & doctũ accuſare ignorantię,quã ſe profite ri ignorantẽ. Ait pręclarius eſſe ac doctius latine quã grãmatice loqui. At tu us non hoc ſentit Quintilianus. Vult eñ latine loqui omniũ eſſe,doctorũ pa riter & indoctorũ,uulgi etiam ignobilis eſſe loqui latine, grãmatice uero ſo lum eruditorũ,qui non tantũ uſu,ſed etiam arte quadã & uerborũ pręceptis uterent,loquẽdi cõſuetudinẽ qua omnes utebant, ab arte quã docti ſequebã tur uoluit differre.O belua inſana,tu Hieronymũ non reprehẽdis, qui librũ cõpoſuiſti,ac etiam multis oſtẽdiſti de erroribus in traducẽdo ſuis. Ædepde inquã omnibus libellũ,cur domi occultum tenes? An ignem metuis? An tu nouus Epicurus ſcis Epicuri ſententiã ſapientẽ? Si in tauro Phalaridis uratur, illum eſſe ſuaue dicturũ.An times infamiam? At tu more decoctorũ iam cu lum ad lapidẽ alliſiſti.An dedecus exhorres? At uita tua in turpiſſimis flagi tijs hactenus eſt uerſata.Profer oro te libros quibus illum ſanctiſſimũ uirum fidei noſtrę lumen ſingulare ut malum interpretem accuſas. Non erubeſcis, quamuis ſis pallidus ſcribere, te melius interpretari quam Hieronymũ, & tua uerba ſcripturam ſacram dici poſſe. Recordare quæſo quid reſponderis doctiſſimo uiro Antonio Panormitæ. Nam cum ante ueſtrum diſcidium te ad cœnam inuitaſſet,teq; poſt cibum tantæ temeritatis,quod Hieronymũ re prehẽderes damnaret.Tu quid dixiſti perfide fidei decoctor? Tibi ut uerbis tuis utar,etiam aduerſus Chriſtum ſpicula reſeruaſſe.Ad quæ uerba cum il le obſtupuiſſet ſurgens de mẽſa,cum te obiurgaſſet, cum te belua inquit non eſſe amplius colloquendum.O uocem non carcere,ſed igne,non uerbis,ſed omni cruciatu coërcendam. Tu tantæ nequitiæ, tantæ temeritatis, tantæ ſtulticiæ fuiſti,ut diceres contra Saluatorem noſtrum tibi ſpicula reſeruaſſe. O Iuliano apoſtata perfidior, contra ne cœleſtem dignitatem ore iſto tuo prophaniſſimo,eum in modum hiſcere auſus es? Tu non Neptuni tridẽtem,

Hieronymum defendit.

Deteſtanda præſumptio Vallæ.

& Iouis fulmina extimuisti. Tu non deum ut Mezentius ille contemptor: sed Christi nominis hostis es perfidus. Tu fidei nostræ pessimus parricida: aduersus ne mundi creatorem spicula tibi reseruanda curasti? Nega hoc si potes furiose detractor. Adest Panormita confessionis impiæ testis, urget suo testimonio dementiam tuam, immanissimi sceleris pœnas petit. Verum non una in re tantum, neq; uno in crimine conuinceris hæreticus & impius esse. Sed in primo libro quem de uero bono scripsisti, uerba quidem sacrilega & scelerata nimiũ quæ à me referentur ista posuisti: Inquis enim. Ego uero inde quanta libertate ac licentia respondeam, sic statuo: Quisq; uirgines sanctimoniales primus inuenit, abominandum atq; in ultimas terras exterminandum morem in ciuitatem induxisse, licet nomen religionis imponat, quæ potius est superstitio, licet has uirgines sacerdotes sanctimonialesq; appellent. Et paulo post ais: Melius merentur scorta & prostibula de genere humano, quàm sanctimoniales & continentes. Et deinde subdis: Nolo aliquid contumeliosius loqui in homines qui sacerdotia muliebria in honore habent. Hoc dixerim: qui hęc laudãt aut insanos esse, aut pauperes, aut auaros. Hæc tua sancta professio, hæc tuæ religionis opinio, hęc confessio habetur. O deterior Iouiniano. O uirginitatis hostis. O pudoris expugnator, tutaris sententiam Epicuri, sit hoc uitæ tuæ testimonium. Quid contra uirginitatẽ insurgis, quod nunquam fecit Epicurus? Tu prostitutas & prostibula laudas, quod ne gentiles quidem unquam fecerunt. Non uerbis oris tui sacrilegi labes, sed igne est expurganda, quem spero te non euasurum. Nihil unquam scripsisti, quin aliquid peruersæ hæresis inseres. Iam antiqua hęresi notatus, ad uomitũ ut canis immundus redisti. Dixi in prima mea oratione me opus Neapolitanũ palàm esse facturũ. Digna quidẽ res est memoratu: & quę furiosi hominis dementiã demonstret. Cognoscetur hoc uno insani hominis eximia religio, qui se omniũ doctrinarũ principẽ scribit: & illis priscis uiris doctissimis comparandũ. Quædã Neapoli nõ sensit solũ, sed publice asseruit, in quibus deprehẽdebatur hæreticus manifestus. Res ad inquisitorẽ defertur. Capitur Valla, causam perfidiæ in uinculis dixit. Damnatur pro hæretico. Decernitur illi pœna, homo prophanus Regis beneficio, ignis supplicio liberatur. Ea tamẽ cõditione, ut publice ab eo prolata cũ reuocasset & damnasset, scopis crimẽ lueret. Cũ in claustro ut aiũt domus Prędicatorũ iudices hominẽ exanguẽ, exanimatũ, pallidũ, obsoletũ, ut qui mortẽ expectasset constituunt, & ut memoria hominis clarissimi eorum mentibus fixa diutius hæreret, posteriora ueste manibusq; reuinctis circum claustra illũ ducentes, spatulas & tergum religiosi uiri scopis acriter pulsant, uel potius à sordibus infectum corpus mundant, quo nitidius uideretur. Hoc magnificũ atq; insigne trophæum à Laurentio nostro gloriæ & laudis cupido, Neapoli erectum est, ad famam perpetuæ memoriæ suis posteris relinquendam. Aude hoc negare

in sanctimonia les Vallæ scripta.

Hæreticũ damnatum Vallam scribit.

negare si potes, aut aliter factum excusa. Assunt plurimi qui testimonium dicent, qui Neapoli erant, cum ad id spectaculũ plurimi tuæ laudis cupidi concurrissent. Nolebant enim tam egregium doctrina & fide uirum adeò desertum uideri, ut solus absq; clientibus & populo spectante circumueneretur. Adest unus ex maioribus natu & dignitate, cuius nomen honoris causa reticeo, qui se affuisse affirmat cum de te sentẽtia ferretur, & se causam fuisse præcipuam dicit, ut Regis pietas ad te eximendum deterrimo cruciatu moueretur, qui cum postmodum tuam peruicacitatẽ & insaniam nouerit, se ut olim salutis, sic aliquãdo damnationis meritæ causam fore asseuerat. Sed quia forsan tardior erit quàm tua requirat perfidia iudicatio uiuentium, qui forsan aliquo morbo animi impediti, in te puniendo remissiores erunt quàm ratio postulat, ad mortuos iudices recurram procul ab omni odio, amore, inuidia remotos. Sed quinam erunt quibus hoc munus demãdetur? Illos decet quos antiquitas iudices apud inferos constituit. Excitemus ergo ex urna electos Æacum, Rhadamantum, Plutonem, qui licet fidem nostram ignorarint, tamen ex tempore bona fide iudicabũt. Sedeant ergo iudices quos antiquitas comprobauit. Citet præco Laurentium Vallam qui hæresis accusatur, ut assit & se defendat. Fidei causam agat ueritas, quæ neq; fallere, neq; falli potest. In primis arguit eum iudicium Neapolitanum contra ipsum latum, & secuta damnatio publica, & retractio dictorum quàm nequit negare, cum testes assint, & chirographum damnationis. Quod si tanta est contumacia ut id neget, nudet scapulas, ut scoparum cicatrices aspiciamus uerissimas sui erroris testes. Tum libelli ab eo nefariæ conscripti, æditi sceleratius proferantur libri. In primis de elegantia ut appellat linguæ latinæ, qui arguunt eum in hoc uerbo personæ, hæreticum esse Vallam. Quid ad hæc respondet? Inscium se Theologiæ. Sed tamen ut in sententia perseueret, & quædam subterfugia quærat sub quibus delitescat uirus opinionis suæ. Quid libri de uero bono? quid dicunt? Damnant uirginitatem & sanctimoniales his uerbis, ut ne ab lenone quidem perfido impurius dicerentur. Hæc manifestam continent hæresim & damnandam. Quid liber de trinitate? quid sentit? Boëtium damnat, Augustinũ alios q; qui de ea scripserunt nequaquam satis explicasse eam materiam dicit. Ipse sua affert quæ procul à uero dissentiant, hæresimq; afferant minime contẽnendam. Citetur præterea liber de fato diuinaq; prouidentia, in quibus palam beatum Augustinum, omnesq; doctores improbans blasphemus est in deum, & nouæ hæresis autor existit. Timet. Afferat libros contra beatum Hieronymũ à se fabricatos. Occultat libros, non profert, mauult damnari, quàm errores detegere. Timet certe pœnam, iudiciũ reformidat, sed crimen hæresis non effugit. Quid de uita inquiunt iudices? An est ut in reliquis fide reprobis, qui sub uitæ sanctimoniæ specie in falsam hęresim homines perducunt? Minime, uitam quippe improbam, sceleſtam,

Hæreses Vallæ.

impudicam,pernicioſam, flagitio plenam, detractricem, uentoſam, barbaram,maledicam,contumelioſam tum publice omnes affirmant, tum ueriſſimi teſtes Antonius Panormita,Porcellius, Bartholomæus Fatius, Guaſpar Veronenſis affirmant nihil illo homine ſtultius,nihil inſanius,nihil peruerſius,nihil immanius eſſe,ſua uerba,ſui mores, ſua id ſcripta comprobant ut alijs teſtibus nequaquam opus exiſtat.Quid ergo agendum eſt iudices:Ferte ſententiam contra hoſtem Chriſti, contra omnium detractorem, contra furioſum petulantem hæreticum,qui iam antea caſtigatus,ad uomitum reuerſus eſt, qui ſe contra Ieſum Chriſtum ſpicula reſeruaſſe teſtatus eſt, ut etiam ſuis uerbis abſq; ueſtra ſententia ſit damnatus.Sed adijcite quoq; ueſtram auAb inferis damnatur. toritatem,qua inſcius pœnas luat.His moti iudices omni ſententia damnant Vallã hæreſim,flagitijſq; & turpitudinis uitæ,eumq; ad inferos uiuum perducendum,inq; cocyti ſtagno demergẽdum, trucidandumq; infernis furijs tradunt. Lata ſententia aduocant ſuos lictores Tiſiphonem, Megeram, & reliquam ſororem flagellis anguinibusq; accinctos, quæ damnatum ſupra currum imponant,perq; æternæ fauces ad inferos cum Salmoneo & Mezentio Arrio, reliquiſq; impijs torquendum ducant. Ea ſententia Iupiter intonuit de cœlo tanquam noſtro orbe expiato ſceleſti monſtri contagione.Sed quomodo inquies nouus Hercules curru ad inferos uectus eſt qui Cerberum ſuperauit:Vnum defuit,claua illa qua monſtra perdomuit. Itaq; inermis aſini pelle coopertus,ad ſupplicium rapitur,accinctus ſerpentibus & flagello tortus,in pœnam ſuorum ſcelerum ſempiternum.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA TERTIA, IN L. VALLAM.

NOVVM monſtrum multisq; ſeculis inauditum portentum noſtra ætas conſpexit. Hominem facinoroſum atq; impurum ad pœnam ſuorum ſcelerum ab infernis furijs raptum, iterum ad ſuperos reuertiſſe.Finxiſſe antiquitatem tradunt:Orpheũ,Herculem,Theſeum cum ad inferos ſua ſponte penetraſſent,ex tartareis umbris reuerſos.Quæ uera eſſe potuiſſe Laurentij Vallæ inquinatiſſimi hominis reditus ab inferis comprobauit.Illi ſua uirtute letheum fluuium ſuperarũt,hic ob patrata ſcelera ad pœnam ductus,flagitio ſupplicium redemit.Nam cum lata contra ipſum hæreſis ſententia (ut in ſecunda mea cõtra illum oratione continetur) ad tormenta ſubeunda productus fuiſſet, fama uero ſui nominis ad inferos antea eſſet delata: Vallæ nomine omnia loca infera perſonabant, magnoq;

magnoq; dæmonum concurſu ad uiſendum facto, ingens tumultus, uariaq; Varia dæmonũ ſententia de Valla. inter eos diſſenſio exorta eſt,cum diuerſæ eorum mentes finẽ agitarent.Quidam accipiendum Iudicum ſententiam dicẽtes,hominem pernicioſum,dementem,ſceleratum, detractorẽ,hæreticum, primum pice & ſulphure liniendum,quo flãma ignis citius inualeſceret cenſebãt.Deinde ad phlegethontis ſupplicium proijciendum.Non enim pernicioſiorem rerum in iudicium delatum aiebant,nunquam immaniorem beſtiam laqueo deprehenſam,nunquam ſceleſtius portentũ ad inferos deſcendiſſe, non ipſos Gigantes qui dijs bellum indixerunt,iuſtius,aut ob maiora ſcelera condemnatos. Quidã uero reſcindendam cenſebant eam ſententiam atq; abdicandam. Gratulabantur enim uirum ſceleribus inquinatum,improbitate inſignem, perfidia ſingularem,non pedibus, ſed ueluti triumphantem curru ad ſuas ſedes furiarum agmine aduectum,neq; pœna,neq; ullo ſupplicio,ſed præmio dignum uideri, quoniam inferorum cauſæ profuiſſet,eumq; ad ſuperos ad propagãdam eorum ſectam ac factionem remittendam aſſeuerabant, Iudicabãt quippe qui perſpicatiores uidebantur, ſatius eſſe hominem nequam,ueſanum,furentẽ, detractorem, proteruum, qui neq; Dijs, neq; hominibus parceret, apud ſuperos uerſari diutine, quo plures ſua peruerſa ac uirulenta doctrina, & lingua mordaci ac perfida inquinaret,nullum eſſe maius eorum lucrum,quàm cum homo homines ſeducit ad errores. Quo fœdior eſſet, quo deterior, quo flagitioſior, quo inquinatior, eo melius, audacius, promptius inferiorum cauſam eſſet apud ſuperos acturus.Se quidem neq; uerbis uti poſſe, nec peccandi exempla ædere, at uiuos homines & uerbo & opere, alios etiam bonos facilius fallere.Si eam prouinciam ſuſciperet,præcipuum illum uitiorum architectum,doctum, hæreſis præceptorem, maledicendi iamdudum artificium eſſe profeſſum. Bonis detrahendi ſcientiam ſæpiſſime à ſe tractam,nihil ei abeſſe, quo minus multos ſuis uerbis ad eos ſcopulos impelleret, in quibus ipſe naufragium iam feciſſet. Non ergo mortem, ſed uitam peſtiferi hominis eſſe optandam. Magnum in eius uita quæſtum eſſe, cum ſcilicet proculdubio egregiam ſuorum commilitonum cohortem ſecum eſſet perducturus ad inferos. Hæ uoces cum undique percrepuiſſent, ad Sathanam delatæ,impulerunt ut dæmoniorum concilium ad exquirendas ſen Concilium infẽ rorum ſuper Vallæ tentias aduocaret. Tum facto decreto de concilij ſententia: Vallam uocant trementem & multa timentem, ut qui iam non ſcopulas Neapolitanas, ſed phlegethontis cruciatum ante oculos paratum uideret. Ante tribunal conſtitutum bono animo eſſe iubent, ſe eſſe omnium pœnam illi ſi in eorum ſectam iuret remiſſuros,teſtantur, ac ſuperis reddituros, ſi boni militis more ſolita ſua expeditione aduerſus fidem & homines uti uelit. Hic noſter Valla iudicium fugere, pœnam euitare, tormenta declinare cupiens, timore exanimis ac tremens, ut uix poſſet hiſcere, ſumpto tandem ſpiritu

abunde pollicetur se in illorum arbitrio postea futurum, neq; recessurũ num/quam ab eorum uoluntate, & simul iureiurando interposito, fidẽ dat se in eo/rum exercitu boni militis operam nauaturum. Tum quidam, qui hominis perfidiam, mores, dementiam, uitæ instituta nossent, concionem mouent, cautius cum illo esse agendum. Quæ enim fides haberi possit illi, qui iam fi/dem Christi sui abnegasset: apud quem nulla certa promissio, nullum ius iu/randum sanctum, nulla religio esset, nullus dei metus, nulla hominum reue/rentia: Fidefragum esse illum, transfugam, fallacem, proditorem, amentia fu/rentem, subdolum, qui nil nisi sibi detractare, arguere, & ueluti philosophus Cynicus mordere meminisset. Si blasphemus fuisset in Deum suum inqui/unt, quanto magis erit in nos nisi cauerimus. Homo est leuis, proteruus, in/constans, insanus, semper detrahẽdi studio deditus. Si bonis maledicere sem per consueuit, quid de nobis aget, quos omnes reputant malos: Ne fallamur ergo, ab homine semper fallace est prouidendum. Collaudata sententia, ac si lentio per præconem facto, suggestum iubent Laurentium ascendere, deq; superiori loco iuuare per stygiam paludem, se quæ pollicitus foret facturũ. *Ironia Sathanæ.* Ille alacri animo, ut qui iam dudum culum nudum decoctorum more ad la/pidem allisisset, multis uerbis ut fidem sibi adhibeant rogati, iurisq; iurãdi lo co nates sathanæ ter flexis genibus osculatur. Chirographa conscribũtur, quibus se totum inferis tradit, utq; ipsum inter suos deputent orat, se nemini illorum in male agendo cessurum assueuerat, etenim eundem qui antea fuerit multoq; deteriorem, suiq; simillimum se futurum spopondit. Profitetur palã se hæreticum fore. Verum quia periculum immineat petere se ut aliquando possit templa ingredi, non orandi, sed fallendi gratia, quod ostentationis lo/co, non religionis causa ab se fieri opinentur. Hoc primum iuramentũ quod præstitit Valla. Deinde se detractorem, dicacem, scurram, maledicum, inui/dum, peruicacem, libidinosum fore adhuc promittit, tum detracturum mor tuorum famæ, uiuorum laudem oppugnaturum, lingua malefica putridaq; aduersus omnes usurum, parsurumq; nemini qui aliud sapere uideatur. De/niq; nullum nequam spiritum tot tãtasq; excitaturum turbas quot solus ipse si reuertatur, ubi suo iure instituto q; detur loqui. In omni sanè nefario scelere ait, & teneris se annis ad senium usq; uersatum, ut si omnium dæmonum in unum sit conferẽda nequitia, nequaquam uideatur ulla ex parte cum sua esse comparanda. Neminem sibi (quod improbissimi hominis signum esset) nisi qui ijsdem sit moribus & natura, se nemini amicum esse, nescire quod uincu/lum, quæ sit uis amicitiæ, cum nullius familiaritate, nullius usu, nullius nisi in/docti aut uesani cõsuetudine delectetur. Se ab omnibus doctis uiris propter detractionem & inanem iactantiam esse odio, ut sibi necessitas quædam ma/le loquendi, derogãdi, iactandi imposita uideatur. Nec uero timeant, ut mo/res mutet, usus enim in naturam uersus, & ad canos usq; perductus, se coget

in diem

in diem fieri deteriorem. Cum magno plausu uocibusq; concio eius uerba collaudaret, & in eo fidendum dicerent. Tum Valla manu silentiũ indicens, aliqua se ab illis petere ait. Primũ quoniam laudis & gloriæ sit præter modũ auidus, ne minoris apud inferos quàm apud superos extimaretur. Peti ab se ut sicut ipse apud nos præclari stultiticiæ triumphi ornamento insignitus fu/isset, ita dignum uideri apud eos sibi aliquos in signo trophæum suæ perfi/diæ impuritatisq; testem constitui, quo sui nominis fama esset etiam apud illos nobilitata. Visa res difficilis, & quæ nulli esset antea concessa, sed cum quo cæteri ad eius laudis æmulationem excitarentur, cumulandũ tam præ/clarum sicarium aliquo insueto monumento assentiebatur. Decernitur igit illi, in orci uestibulo trophæum ingens statuaq;, cuius altera manus ardẽtem facem, altera serpentem hiantem, cuius cauda collo erat aduoluta teneret, in Colossi modum cum insigni basis inscriptione: Laurentio Vallæ de inferis cõ militoni bene merito. Tum postulat, ne fraudi sibi sit, se meretriculam quam domi habeat de sororis domo raptam, qua cum diutius consueuerit, ex qua prolem susceperit, secum seruet, idq; eorum decreto legeq; statui postulat. Contempsisse enim se mandata, censurasq; summi Pontificis, quibus iubeba/tur mulierem dimittere, ob eam excommunicatum se scire, & qui ea censu/ra astringatur, necesse esse æterno plecti cruciatu, sed omnia contemnere se, si illi pœnam remittant, citius enim animã ab se quam eam fœminam diuelli posse, magnam uim esse amatoris, qui etiam Deos expugnarit, magnum uin culum consuetudinis muliebris, maximam libidinis uoluptatem, ut ignosci ferriq; debeat, fascinatum hominem atq; insanum, pluris illius amplexum q̃ Dei metum & res cæteras omnes facere. Tertium id fuit quod peteretur à Valla, ut aliquo præsidio fultus ad superos remearet, opus enim esse sibi sa/tellitibus: quo tutior eius uita sit ab insidijs bonorum quorũ oppugnator e/rat futurus. Data opinione ut quos mallet eligeret, ille primo sibi perfidiam delegit, detractionẽ, inuidiam, inanem gloriam, proteruitatẽ, fallaciam, libi/dinem, impudentiã, temeritatem, audaciã, iactantiã, stulticiam mentis & cor poris stuporem, qui milites si sibi assistant, si antea malus fuisset, se tũc multo peiorem fore spopondit. Docere se Rhetoricam artem, quam ita calleat, ut ne Ciceroni quidam cõcedat ut se doctior in ea facultate existat. Scire se qui/bus modis detrahendum sit reliquis, quæ præcepta dentur ad fingenda aduersus crimina, qui loci ad maledicendum tradantur. Nosse probè qui/bus argumentis ueritas impugnet, falsa probabilia uideantur, tradidisse se iã prius dialecticę & argumẽtandi pręcepta, in quib. ipsum Aristotelẽ ut ig/norantẽ correxerit. Exercitatũ se pręterea diutius in corripiendo, dãnando, criminãdo doctos & excellẽtes uiros. Nil sibi deesse audacię uel temeritatis, quin omnes superet exercitio ut doctrina cõuiciandi. Se certe non cõmissurũ ut frustra ad superos reuersus fuisse uideat. Plura præterea à se patrata esse,

quorum

quorum iudicium effugere nequiret, nisi postulatum subsidium præbeatur. Decernuntur omnia ad Vallæ orationẽ, & quidem tanquam optimo Imperatori solet, fasces, lictores, & corporis custodes quos petijt tradunt. Hoc egregio comitatu, his stipatoribus circũdatus Valla noster, ex infernis regnis ad superos redijt, non priori illa & peruagata damnatorum uia quã dimensus fuerat, sed noua & insueta. Hiatus enim terræmotusq; ingens factus est, quo noui monstri partus æditus uideretur. Adeò uero ingentem uastũ spiritumq; rediens præ se tulit, ut ipsi iam Ioui timeret, tanquã qui de cætero à tormentis tartareis se tutum existimaret. Ita sceleratior, immanior, amẽtior, uentosior, iactãtior quã antea etiam superos homines contẽnens, tartareas furiarũ ancillas rogat, ne se deserant, ne unquã abeant, sibi opitulẽtur, sibi ministrent. Illarũ auxilio se egere, quo facilius pristinã atq; innatam obloquendi artẽ in usum deducere possit, multa sibi denuo esse fingenda crimina, dicendiq; falso maledicta aduersus quendã suæ laudis æmulum, qui eius uitia detexisset. Illæ alacri animo esse iubent, se nunquã sibi defuturas iurant, modo aliquid dicat & agat carcere & ergastulo dignũ, neq; enim paruis in rebus abillo operã consumi oportere. Cum primũ lucem aspexit, absterſit oculos graues, ut hi qui ex profundo somno excitantur, aut ex tenebris prodeunt in solis splendorẽ. Deinde domum reuersus, congratulatus est multis uerbis mulierculæ charissimæ, quæ ipsum ueluti mortuum multis lachrymis cõplorauerat. Nullam rem sibi fuisse molestiorem ait, quã quod ea aliquamdiu caruisset, nil magis optasse, quã ut rediret in suos amplexus, propterea se ex homine dæmonem euasisse, abnegasse superos, & inferorum patrocinium atq; arma sumpsisse, illius gratiæ iacturam animæ absit factam, cum se totum infernis furijs dicauerit, cum satellitem illarum se Lanistam gladiatorem fuerit professus. Se tanti illam facere, ut extimationem, famam, honorem, laudem, decreta Pontificis paruipendenda duceret, dummodo illius consuetudine uteretur, & forsan hanc honoris maculã aliquando coniugij nomine ablaturum. Cohortatus ut tempus ferebat, mulierẽ libatis osculis bono animo esse iubet, ampliorẽ potentioremq; se quã antea esse docet, ministras ostentat ancillas nobiles, & sibi admodũ seruientes. Officiũ ab se susceptũ perfici oportere ait, ne fallat promissam fidem, egrediendũ in publicũ esse & docẽdi munus, ne sua autoritas pereat recipiendum. Ita iratior, nequitior, truculẽtior, dementior solito, Dijs hominibusq; innata contumacia spretis, sua illa caterua satellitum fultus ad uomitum reuersus est. Vtq; maledicam & procacem linguam in certamen scurra nefarius educeret, atque usitata proteruia, furibundaque mente in suorum scelerum campum descenderet, docendi, uel dedocendi potius exercitum susceperit, ubi facilius adolescẽtum animos & doctrina inani & moribus obscœnis posset peruertere, ubi abunde se præ cæteris extollẽdi, suam ignorantiã ostentandi, omnibus detrahẽdi studio uteret.

Redit ab inferis Valla.

Valla dæmon factus ad concubinam.

Arrogãtia & scelera Vallæ.

Æstuat

Æstuat interim, odio debacchatur mentis inops, furit amẽtia, urget insania, obloquit uasti hominis audacia, redarguit omnes, neq; suã uilissimã doctrinã iactandi, neq; de cæteris male sentiendi ullum sibi aut modum, aut finem statuit. Scelerum memoria uexat hominẽ, conscientia malorũ uexat, ira mentẽ præcipitem agit. Existimat linguæ procacitate uitæ sordes posse diluere garrulus, loquax, impudens, contumax, importunus. Ad se omnes ueluti doctrinarũ fontem (ita enim se appellat) ire iubet, se omniũ artium liberaliũ doctissimũ, & ueluti magistrũ nauræ & morum, inter stultos hymnũ licẽter iactat. Sibi datum esse soli ut poẽtarũ sensa, Rhetorũ præcepta, philosophorum doctrinã, omniũ artium facultates explicare queat, cæteros inanẽ esse fabellam, nil scire, nil neq; legendo, neq; dicẽdo prodesse, solum se diuinitus ueluti è cœlo demissum, ac Deorũ munere datum, qui lucẽ mentibus traderet, reliquos infantes esse, rudes, inscios latinæ linguę, aurea sua uerba, & magni põderanda furibundus detractor prædicat, & se priscis uiris doctissimis cõparandũ. Hortatur discipulos ut ea mentibus infigant, quo longius serpant ignorãtię suæ radices. Flabello linguæ utitur, non ad abigendas quæ aures suas circũsonant muscas, sed ad audientium mentes ab omni uero sensu auertendas, & stulticiæ doctrinam propagandam. Tanta est autem impuri ganeonis autoritas & doctrina, ut se audientes ita instruat, ut uigentes ingenio stupidos atq; absurdos efficiat, stultos reddat insanos, doctos inscios, qui audiunt surdos, loquentes mutos constituat & elingues. Discipulos ita docet, ut in fece ignorantiæ demersi esse uideantur. Denique multo plura nefarie agit & cogitat quam sit inferis policitus, qua in re optime fidem datam obseruat, quo aliquando uerum dixisse uideatur. Ne autem à pristino suo detrahendi usu destitisse putetur, me ignorantiæ arguit, suam illam insulsam contra me atque inanem fabellam per plateas tanquam ueteris testamenti tabulos circumfert, ueluti uilissimus pharmacopola, legítque passim omnibus suæ stulticiæ argumenta, ita impudenter se extollens, ut risum moueat etiam tristioribus ac sæueris. Multi speciem furentis ac dementis se intueri opinantur. Neque id iniuria, furibundi quippe & uesani more prolabitur. Agitur enim præceps uir amplius & à mente deducitur propter multa quæ nefarię cõtra Christi fidem scripsit. Rapitur in amentia, ob religionẽ nostram ab eo impie contentam ac uiolatam. Exagitant ipsum furore atq; amẽtia tot homines excellentissimi, quos ore insano & fanatico capite tam impudẽter & temerarie reprehendit ac damnat. Debilitant cerebrũ uolatile inuidia proterua, & innata iactãtia illa atq; effrenata qua se in omni genere doctrinę & uiuis & mortuis anteponit. Manes illorum quorum memoriã & laudem hic uesanus heluo impuro ore uexauit, hominẽ immani natura præditũ, cõsistere aut quiescere non sinũt, eumq; per triuia, cõpita, & plateas insanorũ ritu declamare, & contra me ueluti illorum defensorem latrare compellunt. Cohors præterea illa

Doctrinæ eius profectus uanus.

rea illa præclara quam ſecum ab inferis duxit, audaciam atq; animum perdi/
tum ſubminiſtrat, ſtimulat, agitat, obloquendi ac detrahendi materiam ſub/
miniſtrat, ut cum eum quis uiderit ſua uerba legẽtem, illaq; auribus hominũ
inculcantem, & ut ſe audiant ſupplicantem, nihil ab inſano & furioſo demen
ti exiſtimet differre. Contẽnitur, deridetur, oculo hilariori aſpicitur tanquã
bubones ſolent, cum in conſpectum hominum producuntur. At ille conte/
mnit omnium dicta & ſibi blanditur. Dicit nullam tenere me aut noſſe dicẽ/
Poggiũ in quo arguat. di artem, floſculis uerborum delectari, in quibus nulla inſit grauitas, nulla
doctrina, nulla ſcribendi elegantia. Se uero multa in philoſophia ſcripſiſſe,
explicaſſeq; quæ Ariſtoteli fuerint ignota. Albertum Magnum neſciſſe phi/
loſophiam, & in multis erraſſe dicit, et neq; in philoſophia, neq; in theologia,
neq; in dialecticis quicquam ſenſiſſe. Boëtio nullam tribuit doctrinam, & de
trinitate, deq; libero arbitrio male ſenſiſſe ſcribit. Theologum ſe adeò doctri
næ opulentum, ut Auguſtinum, Hieronymum non recte ſcripturam ſacram
intellexiſſe aſſerat, omneſq; malos interpretes fuiſſe: Hieronymũ præſertim
de cuius in traducendo erroribus libellum ædiderit impudentiſſimum. Mu/
ſicum ſe affirmat, ut quotidie domi cãtitet. In mathematicis ita ſe eruditum,
ut facillime dimetiri cœlos poſſit, numerumq; ſtellarum tradere. Nam iuri ci
uili pluribus annis operam dedit, quod adeò ut rem leuem contemnit, ut illi/
us arcana melius ſe noſſe iactet quàm commentatores illi qui adeò laudãtur.
Deniq; arcam Noë ſe eſſe fatetur, in qua genera non ferarum, ſed ſcientiarũ
ſingula ſint recluſa, ad quæ pandenda non coruo, non columba opus exiſtat,
ſe enim in ſicco uerſari ſolitũ, & in aqua natare poſſe, ut aliorum patrocinio
nequaquam egeat, ad effundenda uiſcera muſarum, quas ſingulari prælio ſu
perarit. Ego illi hanc palmam tribuo, ut ſit plus quàm græculus eſuriens qui
deſcribitur à Iuuenale. Do illi rerum omnium inſcitiam, ſcientiam uolui dice
re. Non inſiſtam in his criminibus quæ Ciceroni apponit recenſendis, ſunt e/
nim penè infinita. Id omnibus conſtat: Laurentio Vallæ muſarum, uel muſca
rum potius alumno, Marci Tullij artem dicendi & eloquẽtiam non placere.
Opinatur fatuus ille furibundus, ſe quod ſibi perſuaſit & cæteris ſuaſurum,
ut priſcis omnibus doctiſſimis uiris & ſcientia rerum omnium & eloquentia
præferatur. Nunquam ſcripſit Cicero ſua ſcripta eſſe aurea, non ſe cõparan/
dum illis priſcis, non ſibi laudem immortalem comparaſſe, non philoſophiæ
filium eſſe, non ſe omnibus quos noſtra ætas protulit præferendum, prout
hæc inſulſa & fanatica beſtia de ſe ipſa tum uerbis tum literis commemorat.
Vergilio ma/ſtix Valla. Nam Vergilium quẽadmodum tractet norunt qui illum audiunt, non legen
tem, ſed garrientem ut nutrices apud pueros cõſueuerunt. Ait multa ſe in eo
errata animaduertiſſe, quę alijs fuerint ignota, multa illũ perperam ſcripſiſſe
quę ſi uixiſſet fuit emendaturus. Recenſerẽ multos locos à Valla reprehẽſos,
niſi nauſea referendi ſtomachum moueret. Comprehendi tamen hominis

amentia

amentia & ſtulticia poteſt, qui adeò furiat, ut & Vergilium poëſi improbet,
& eloquentia Ciceronem. Sed obtemperat moribus ſuis, utitur officio ſibi
demandato, adminiſtrat prouinciam traditam, ne fruſtra ab inferis rediſſe,
ne beneficij collati immemor exiſtimetur. Nam priſcos omnes ſpernit ut ab/
iectos atq; inſcios uiros. Se non repertorem, ſed correctorem omnium libe/
ralium artium fronte illa rugoſa profiteri non erubeſcit. Quæ omnia ſibi tri
buenda cenſeo, dummodo fanaticũ ſe eſſe illis laudibus adijciat, proteruum,
ſtultum, dementem, ueſanum. Nam quod ad me attinet, non repugno quin
me ut inſcium culpet linguæ latinæ, ut cęterarum rerum ignorantem, dum
id fateatur, mihi ad hanc diem plus ignorantiam ad laudem & gloriam con
tuliſſe, quam illi profuiſſe doctrinam. Verum quid de me loquor? Duos lin/
guæ latinæ principes ut diximus, alterum oratorem, alterum poëtam lege/
re palàm cœpit, quo illos ſuo more, loquacitate ſolita uexaret. Dicit Cice/ *In Ciceronem.*
ronem nõ recte dixiſſe, qui ſcripſerit in proœmio librorum ad Herennium:
Et ſi negocijs familiaribus impediti, non enim tantum familiæ negocijs, ſed
multo magis rebus publicis erat impeditus. Itaq; familiaribus & publicis ne/
gocijs ſcribendũ fuiſſe ait. In philoſophia cõſumere cõſueuimus. Cicero ait:
non cõſueuimus, ſed decreuimus ponendum fuiſſe, aſſerit nouus ceruus no/
ſter loquax. Deniq; in ſingulis paginis aut in arte dicẽdi, aut in uerbis latinis
non recte poſitis multa Ciceroni uitia aſcribit, & melius ſuo modo ſcribi de/
buiſſe proclamat. Aſſerit eum primũ oratorẽ fuiſſe, ut non mirũ ſit, ſi in mul
tis erraũit. Quintilianum uero poſteriorẽ ideo longe præſtantiorem extitiſſe
Cicerone, inq; multis illum correxiſſe. O quanta eſt furentis beluæ cœcitas.
Vbinam didicit Tullium primũ fuiſſe oratorẽ? Dicit more inſani, ad firman
dam ſtultitiam quicquid temere opinatur. Sed ubinam reperit Tulliũ primũ
oratorẽ fuiſſe? cũ Craſſus, Cæſar, Antonius, quos in libris de oratore tanto
pere laudat: Gracchi quoq; & alij plures, quos in Bruto nominat, ſummi præ
clariq; oratores antea extiterint. Neq; uero exiſtimo hoc illum ignorare, ſed
mendacẽ eſſe, & tanta hominis peruerſitas eſt ac peruicatia, tanta detrahen/
di cupiditas, ut inconſiderate, improuide, impudenter uerba efferat ad alio/
rũ ignominiã fabricata. Neq; ſemel aut priuatim, ſed quotidie ac publice no/
uam calumniam cõponit. Legit publice nõnullas epiſtolas Ciceronis, in qui/
bus illũ emendans. Non, inquit, culpo Ciceronẽ, ſed hoc & illud melius, elo/
quentius, latinius dici potuiſſe affirmo, & ſua egregia uerba, quę Ciceronis
uerbis præferenda exiſtimat, in mediũ profert. Quid ad hanc inſanam teme/
rariamq; iactantiam, ſtultitiam, petulantiã addi poteſt? Idẽ in Virgilio oſten *In Virgilium.*
tat, arguit multos uerſus dici uenuſtius & eloquentius potuiſſe, ſed non con/
ficit nouos, neq; quicquã de ſuo apponit prout in Cicerone emendando con
ſueuit, aſſerens non poëtam eſſe ſe, ſed oratorem, ſatis eſt enim pronunciaſſe
ſibi in ea parte Virgiliũ minime placere. Magna uiri autoritas, magna gra/

uitas, magna doctrina, & hæc omnia pinguedine cerebri cõdita & sale. Sed difficillimum est mutare morbos animi inueteratos. Consenuit nequissimus rabula in arte maledicendi, existimans aliorum detractionẽ in suam laudem conuerti. Sed nimium longè à recta uia aberrantem illum ducit insania. caput illud ceruinum, cicadis repletum, discurrere amẽtis more corpus inane compellit. In triuijs pædagogulus disputat, in corona sui similium, de quæstiunculis ineptissimis, equus mei, non meus discendum esse cõtendit, ac non sibi, non illi, & cætera his similia portenta scribendum testatur, quę dediscenda essent si quis ea teneret memoriæ. At obscœnissimus bubo in sua garrulitate gloriatur. Sed iam mores hominis noti sunt, iam tenent omnes fermè docti quanta sit stultissimi portenti proteruia, quãta iactantia, ipsemet enim suæ dementiæ testis est dignissimus fide. Permulta alia essent de huius insani monstri furijs inferis exagitati iam gloria, loquacitate, peruicacitate, uecordia explananda, sed ne fastidio sim legentibus in aliam orationem conijcienda seruaui, cuius scribendi copiam ac facultatem eius insania ac scelera suppeditabunt.

Quarta Poggij Inuectiua in Vallam comparari non potuit. studiosus lector, repertam eam hoc loco situabit ad perfectionem operis Poggiani.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA QVINTA IN L. VALLAM.

AGO tibi gratias quas mereris, & uberiores referam demẽtissime Valla, qui tua nõ apologia ut appellas, sed morologia non quidem me excitasti à somno, sed mea sponte currentẽ tuo turpi cõuitio, tuis bubalinis mugitibus incitasti. Repressior tamen paulo fuit ac breuior stultitia tua quã fuerit in prima tua congressione. Nunc aliquanto lenior ad paruum opusculum, tanquam ab exhausto cerebro profectum tuę detractionis insaniam redegisti, ueterator pessimus, qui omnem agendi rationem, & scribendi uerecundiam, & dicendi pudorem tanquam abiecta meretrix inuulgatumq; scortum abieceris, sola temeritate, iactantia, & male dicendi licentia confisus triumphasti. Antea nouo more nobilis Imperator non die, sed noctu, non deuictis hostibus, sed uirtutibus prostratis, non de prouincijs, sed adolescentioribus à te subactis, non curru uectus, sed capra Amalthea, quam tibi parens Iuppiter submiſtrauit, redimitus tempora non lauro, sed urtica, stipatus non tantum militibus tuis illis priscis, quorum opera insigne tibi trophæũ apud Neapolim comparasti, sed

sti, sed turpitudine & impudentia, nunc secundi triumphi multo illõ clarioris ut opinor rationẽ excogitasti, ut de lingua latina atq; cõpedibus astricta, quæ & hircõ iuncto curru triumphares. Id ut dignitate exercitus nobilitaretur, duos cõmilitones pari eloquentia & doctrina prędditos, cocum uidelicet & stabulariũ nescio quos tua disputatione dignos in bello quod aduersus me moueres tibi adhibuisti. Vt coquinæ nidore, stabuli fœtore ad tuum spectaculum homines excitares. O præclarũ triumphum coqui & stabularij operã partũ. Hic elucet ingenij tui acumen, dicendi ars, & doctrina rerum multarum insignis, ut duorum nequissimorũ seruulorũ auxilio ad id bellũ descenderes ex quo esses triumphaturus. Quamuis optime in tuo opere taliũ mercennariorũ conditio quadret. Non enim nisi fanatici, stulti, temerarij, sermone grauiores personę admiscri debuerunt, sed in turpi causa turpiores concertationes collocari. Virum profecto triumphalem etiam possumus appellare, qui iam bis tam magnifice triumpharis. Verum ut ad tuam satyram ne, an tragœdiam appellem reuertar, diffisus ullam uerbis tuis fidem adhibitum iri, cantilenam quandam inconditam, ineptam, insulsam, sine sale, sine sapore, Guarino iudice instituisti. Et quia eius sententiam timescebas, adhibuisti ei duos prędaros collegas tibi moribus & cõditione proximos, quorũ autoritate moueretur, si qua in re forsan titubaret, coquũ scilicet & stabularium tuũ, ut uerbis ornatis & sententijs grauibus patroni doctrinam redolerent. Quanquã in utroq; mendax, iactabundusq; fuisti, nunquã enim coquũ domi, nec coquum nisi commodatum habuisti. Qua in re culpam refugiens, finxisti græca nomina, cum tuorum referre non posses. Nulla enim pars tugurij tui frigidior est culina, ex qua nunquã fumus egreditur. Neq; uero tibi equo opus unquam fuit, neq; alio seruo. Quis ergo fuit Laurentij coquus: Valla: Quis stabularius Vallę: Laurentius. Quis Laurentiij & Vallæ lixa: Idẽ Laurentius Valla. Cum ergo Laurentiũ & Vallam dixeris, stabulariũ, coquum & lixam, et seruulũ nequissimũ nominabis. Quid enim tibi utilis coquus fuit, qui caseo, castaneis, nucibus, cruda succidia more soricis miserũ uictum trahas: Quid tibi equo carẽti stabularius profuisset: Quanquã haud iniuria cohonestãdi mentionẽ fecisti, auitę artis memor, cũ audierim auum paternũ Placẽtię coquinariam artẽ nõ uulgarẽ exercuisse, tibi quoq; in castris regijs ut accepimus, culina fuit aliquãdiu exercitiũ adeò illustre, ut inter salsamentarios primum locũ teneres. Quare cum tibi Regis gratiã conciliasses, reliqui coquinæ officio intenti ob inuidiam credo, nescio quã turpitudinẽ præferentes, tę culinę ministerio priuarunt. Existimo te in alio apologo quẽ fabrificabis itidem notę artis collocutores sumpturũ, ad Thrasonis alicuius tui similis aedonũ, caponularũ, lanionũ, tabernariorũ auxilia confugiens, quibus sæpe & perdita & salua re profuisti. Sed græcæ linguæ (ut te appellas) antistes, quo apologiam inscribis tuam dicacitatem: quod cum defensionem designet, tu

Commilitones Vallæ.

Coquus & stabularius Vallæ

non defensione uteris, sed turpi conuitio, & obprobrio petulanti me perse-
queris scurra nequissime. Verum redeam ad tuos collocutores. Optimo tu
quidem consilio nebulo, coquinariæ improbissimos seruos tuæ stulticiæ au-
tores testes probatores esse uoluisti, ut uilissimus asellus uilissimorum anima-
lium patrocinio uteretur. Verum Guarini uicem doleo, quem turpem red-
dis turpissimorum ganeorum contagione. Reliqui qui sapientes habiti sunt,
suis dialogis adhibent personas graues aliqua uirtute notas, ut etiã leuiuscu-
læ res colloquentiũ dignitate grauiores esse uideantur. Tu sane prudentior,
bestias tibi similes adsumpsisti, quæ sua absurditate tuam turpitudinẽ repræ
sentarent. Laudo in hoc prudentiam tuam, qui cum detrahẽdi mentiendiq;
artem professus esses, noluisti alicuius probi uiri præterquam Guarini auto-
ritate abuti in hoc tuo uilissimo officio maledicendi. Qua in re scio Guarinũ
tibi malas gratias habiturum ac redditurũ qui eum iudicem in causa honesta
quæ inhonestioribus testibus ageretur instituueris. Sed credo te ob amicitiã,
quæ est ei tecum præcipua, uoluisse illum hoc tuo honore iudicij reddere no
biliorem. Quid amplius ageres si illi esses palam hostis, quin ut illum socium
adiungeres in aliqua causa seruulis nequissimis, qui cum suo patrono in cru-
cem tolli mererentur? Magna profecto uis est cõscientiæ, quæ compellit sæ-
pius reprobos uiros suorũ scelerum diuerticula comminisci ita insulse quan-
doq;, ut excusatione in præuaricatoris crimen incidere uideantur. Cum testi
um nomina finxeris, cur non iudicis fictitium induxisti? An, ne omnia men-
dacio comprehensa uiderentur? Quid ad Guarinum absentem confugisti?
Cur non de presentibus in curia docto alicui uiro tui iudicij partes demanda
sti, fanatice nebulo? Veritus es, ne non uerbis, sed fustibus reprimeret contu
meliam tuam, qua quæ potest esse maior, quàm cum uir doctissimus omniq;
laude dignissimus inter abiectissimos atq; stultissimos seruulos in causa ob-
scœna conuitiorum & dementiæ plena, iudex ganeonis arbitrio constitua-
tur? Ad absentem igitur confugisti prudentissimum imprudens, modestum
importunus, probum improbus, ueracem mendax, qui reprimere non pos-
set sua præsentia tuam temerariam proteruitatẽ. Quis enim ex præsentibus
ęquo animo ferret tuam spurcam dicacitẽ suo nomine expressam? Euestigio
mihi crede, meritam gratiã tetulisset quisquis esset spurco ore prolatus. Hoc
tu ueritus, ne præsens præsentem castigaret, ad eum diuertisti quem prius
ignominia afficeres quam posset ignominiam illam expostulare. Sed ut rem
loquar ex animi sententia, honorem satis profusum atq; exquisitum tribuisti
Guarino, cuius ut autoritatem augeres, addidisti & assessores prętorios cre-
do, aut cõsulares, alterũ coquinæ fœtore ac fumo obsoletum, alterũ in stabu-
li sordibus uersatũ. Reddidisti Guarini nomẽ celebre atq; insigne, qui in hac
tua ueluti triumphitali proscriptione sortitus fuerit tam præclaros tuę artis
Imperatores. Aget tibi sane ingentes gratias licet, pro hoc tam nobili magi-
stratu

*Guarinus cau-
se iudex.*

tũ quo eius uitã insignire uoluisti. Magna proculdubio tua est liberalitas, qui
ita profusus in mãdandis fuisti honoribus, ut ueluti prodigus insaniæ culpari
queas. Verũ relinquo Guarini prudẽtiæ quid de hoc tuo iudiciario munere
sentiat discutiendũ. Ego haud leuiter fero, hominis mihi amicissimi famam
tua stultitia maculatã. Quid enim si te illi inimicũ profiteris? amplius faceres
quã ut hanc infamiam ei iniungeres, ut inter stabularios & coquos de rebus
uilissimis disceptantibus iudicẽ constitueres, quã eũ ut aperte mẽtiri faceres,
quã ut falso & per summũ scelus Guarinum hominẽ castissimũ, uirũ sibi ami-
cissimũ, à uilissimo scurra calũniari pateretur. Non paruo illũ dedecore affi-
cis, cũ uilissimis mecennarijs disceptantibus iudicẽ adhibeas. O ceruix per-
dura & asininũ caput bubalina pinguedine refertũ, hoc est profecto quod est
ad me delatũ, te anteq; ad tuã apologiã uel cacologiã potius accederes fabri-
candã, & ingeniũ argutius redderes, ut aliquãdo aliquid ex insulso capite sul
sum prodiret, uti solitũ pluribus diebus cibis exquisitis, id est, carnibus oui-
nis, ad pręparandum mentis acumen. Eam causam tam præclaræ inuentio-
nis, tanti triumphi, tam grauis occasionis ferunt, quam ego refellere nõ au-
deo. Nolo pugnare cum tam egregijs triumphi coadiutoribus. Nolo secun
di triumphi decus ex tali uictoria partum impedire, quin potius tertiam tri-
umphandi materiẽ prębere, quo tua clarior atq; illustrior fama fiet. Equabe-
ris Pompeio, Cęsariq;, qui ter triumpharunt. Et si recte cognoui, uirtute tua
quartũ ages triumphũ, ut uere triũphator appellari merearis, Nã triumphũ
à me tibi decretũ ex annalibus delebo, postquã non mea, sed tua opera partis
triũphis uideris oblectari. Tuus tamẽ triumphus exilis est, nullo ornatu, nul
lo comitatu, nulla pompa celebris, sed desertus, ornamẽtis uacuus, solis duo
bus cõmilitonibus tuis insignis. Cęteriq; erunt etiã mea impẽsa celebriores.
Sed ut ad tuam ridiculã fabulã reuertar. Dicis te triumphaturũ de hoste, qui
se uictũ fatetur. Quomodo ergò si uictus est cõtra te scribit? Solent uicti loco
cedere. Sed ex quatuor meis orationibus non me cedentẽ ut somnias, sed ut
instantẽ urgentẽq; cognosces. Lege diligentius tres post primã contra tuam
dementiã ac iactantiã orationes meas, & aliquãdo ab ebrietate languidũ ca-
put extolle. Tunc intelliges an me profitear uictũ, an cedã ignauo Thrasoni
militi glorioso, an tibi ex ea uictoria censeas triumphandũ. Ais te meam se-
cundam orationẽ (ut appellas inuectiuã) nõ uidisse. Qui scis ergo me tecum
disputare non rationibus, sed obprobrijs & cõuitio? Vnde quę à me scribun
tur cognosti nequissime nequam? Voluisti iterũ more priscorũ, ut ais Roma-
norum triumphare de epistolis meis. Vbi stultissime rabula, similis triũphi
morẽ apud priscos legisti? ubi de uerbulis latinis triumphũ actũ audisti? Sed
pari dementia & iactantia scribuntur à te omnia. Sumis epistolas Nicolai
quarũ errores accusas. In quibus diluendis non uersabor, ne tibi prępropiã tri-
umphi dignitatẽ. Sed ô nõ ouis, sed pecus ignauũ, quo pacto nosti illos quos

Triumphis irridet.

*Errorum suo-
rum excusatio.*

affers errores meos esse: quod si negẽ, quibus argumentis, quibúsue testibus probabis: Codicibus credes quos legisti. At eos corruptos esse dicã nõ mea, sed librariorũ culpa. Maior tua nequitia, qui ut causam nanciscereris, reprehendi, epistolas corrupisti. An nescis fanatice ganeo, etiam M. Tulliũ Ciceronẽ cõqueri codices latinos suo quoq; tẽpore mendose & legi & uenũdari: Vt mirũ nõ sit in tanta ignorantia, in tanta librariorũ inscitia meas epistolas esse corruptas. Multę quippe ex meis epistolis ad me sunt delatę ut illas corrigerẽ, quas ita mẽdose scriptas reperi, ut à priori forma & uenustate essent penitus immutatę, ut uix pro meis recognoscerẽ. Ita nequaquã mirũ est uideri, multa minus recte cõscripta, quę ego etiã nõ probo. Sed ea quæ tu quoq; improbas, ostendent à me & more prisco & recte latineq; dicta, si uellẽ cum pharmacopola quodã in triuijs disserẽte, cũ insulso ac dicaci rabula de uerbulis cõtendere, si esset aliqua disceptãdi ratio libero homine digna. Id tamẽ dico, me solũ ea probare quę improbent à Valla, cuius stultitia, dicacitas, mentis leuitas iam cœpit radicitus serpere latius q̃ opineris. Iactitas inepte nimiũ parasitaster Thraso noster, uictũ me profiteri, quia nõ responderim ineptijs tuis. Respõdi respõdi inquã ubi in probra uitę & morũ prosiluisti, ut omnes nossent penitus qualis esset Laurẽtius Valla. De me nihil egi, satis notus sum domesticis & externis. Te detractorẽ impudentissimũ, qui domi foriscq; res egregias bello & pace gesseris, haud ignotũ uolui esse his qui tuam iactabundã stultitiã nõ agnorunt. Tecũ de uerbulis decertare nolui, relinquẽs uirorũ doctorũ iudicio qd de me sentiãt, quid tribuãt tibi, qd mihi. Quę enim mihi laus esset, certare de latina lingua cũ barbaro, de doctrina cũ stulto, de uitæ moribus cũ improbo, de prudẽtia cũ uesano, de facultate dicẽdi cũ petulanti rabula & furioso, qui sibi laudi ducat detrahere omniũ superiorũ doctissimorũ uirorũ laudi & doctrinę, q quotidie & quidẽ publice Ciceronẽ in Rhetoricæ prẽceptis redarguit, eloquentiã increpet, in arte oratoria culpet, qui Aristotelẽ & cęteros græcos, è nostris Albertũ Magnũ, & Thomã Aquinatẽ ut ignaros philosophię reprehẽdat, q beatũ Hieron. & Augustinũ duo fidei nostrę luminaria, male de doctrina Christiana sensisse suis ꝓphanissimis uocibus & scriptis dictitet, qui omnes historicos, poẽtas, grãmaticos insectet, qui in sella illa triũphali ex qua adolescẽtes alloquitur, ꝓfitetur se talẽ inter philosophos esse qualis Hercules inter homines extitisset, qui se unicũ doctrinarũ omniũ uerissimũ doctorẽ appellari posse testet, qui tãta sit insania, ut se alterũ Herculẽ appellet: Si furore, si demẽtia, si ꝓteruitate, si iactãtia Hercules prędditus fuit, fateor te plusquã Herculẽ esse, plusquã Cerberũ esse, ad cuius expugnationẽ nõ uno, sed pluribus Herculibus opus esset. Non igitur molestę feram mihi detrahi ab eo qui est detractor omniũ sacrilegus. Scribit petulans atq; insanus asellus, nolle cũ maledico contendere de maledicentia, sed uirtute. Nempè si uitium est uirtus, mecum de uirtute non contendes solum, sed superabis

Non se uictum esse.

Arrogantia Vallæ.

superabis, in triumphum duces. Sed quam bene sibi constet circũuallator noster statim ostendit, cũ probro & turpitudine utitur non in meã cõtumeliam, sed suam, neq; id semel sed in singulis penè uersibus, ut suam modestiam cognoscamus. Est natura nequissimorũ hominum ac dementium, ut quod uirtute ac ratione nequeunt, cõuitijs, obprobrijs, maledictis sẽ assequi putant. Ea ratione uesanus ganeo prosequit̃ institutũ suum antiquũ. Cum primũ epistolas meas carpsit, finxit spuriũ quẽdã adolescentẽ sacerdotis filiũ, quẽ in suam cõsuetudinẽ pellexerat, ut meos ait errores notaret. Qua causa cõmotus nõ tuli cõtumeliam Thrasonis spurcissimi, sed par pari retuli, cũ tu illis insignib. tuis trib. meę orationi respõdisti, & ubi de doctrina agebat̃ ad probra uitę descendisti, tanquã in propugnaculũ tuũ, in quib. es nimiũ petulanter euagatus. Tunc ego paulũ secunda oratione furorẽ tuũ & maledicendi licẽtiam cõpressi, ita ut in tuis castris meę copię uersarent̃. Prima oratione mea (sępius est em̃ repetendũ) stultitiæ triumphus tibi decretus est. Secunda triũphalis curru tanquã hęreticus ad inferos es deuectus. Sed nõ contentus honore tuis uirtutib. impenso, ipse tuo sumptu, tuo apparatu primũ & secundũ triũphãdi ius tibi nullo senatusc̃onsulto nullo populi iussu assumpsisti. Deinceps tertio triũphabis summo cũ honore & gloria. Relatũ est em̃ te magno exercitu uitiorũ cõtra me bellum moturũ, copijs nõ militum, sed mendaciorũ aduersus me usurũ, ut tertij triumphi laureã merearis. Sed quid opus est hoc inani labore & tot copijs me aggredi, cũ scribã me à te superatũ tibi uictoriã cõcessisse: Quid attinet cũ totiens uicto prælio decertare: Sed uictum me fateor, cur nõ à bello abstines: qd insequeris: qd es molestus: qd tot uerba incassum fundis: Olim me cõuitijs lacessisti, ingredi uoluisti certamen mihi molestũ & minime necessariũ, oportuit reprimere impudentiã tuæ dicacitatis. Itaq; postq̃ intellexisti me infantẽ, deuenisti secundo ad quæstiunculas grãmaticales uerborũ turpitudine admixtas, ut nõ uidereris oblitus exercitij tui. In quib. si ocium esset, multis testib. cõuincerẽ te omnium subtilissimũ qui uiuant. Quanq̃ difficilimum sit disputare cum summo grãmatico, oratore ad dicẽdum parato, philosopho acuto ad disputãdum, & omniũ liberaliũ artiũ ut asseris architecto, cum eo qui se tanti dicat, ut uerbis suis tanq̃ Pytagoras standum prædicet, cum eo (dicẽdum est em̃ sępius) qui Aristotelẽ in philosophia, Ciceronẽ in arte oratoria reprehẽdat. O demẽtissime rabula, quis unq̃ stultus tam fuit in amentiã profusus ac perditus, qui Aristot. præter Vallã in philosophia reprobaret: Quis unq̃ præter Valleã stultitiam Ciceronẽ in dicendi copia & elegãtia culpauit: Solus Valla turpis nebulo singulis fermè dieb. Virg. carmina & Cicerõis dicta reprehẽdit. Alterius ut parũ diligẽtis poẽtę, alterius ut parum cõpti oratoris, & parũ in artis Rhetoricę prẽceptis instituti. Vnde nam tantam tibi doctrinam insulsa pecus exhausisti, uti omnes priscos uiros tua loquacitate ut inscios reprehendas: Nimium profecto Dei patientia quãdoq;

Occasio inuectiuarum.

in cœlestib. uiris obdormit, cũ eos tãdiu sinat impunitos. Sed impia mens, ex ulceratus in scelere animus nequaq̃ tormẽto caret. Scelerum conscientia torquet impios, animi sordes exagitãt impuras mẽtes, in quibus extincta uirtus locũ & uires uitijs prẽstat, ita ut impij sua mala minime recognoscant. Pẽdit pœnas Valla noster cum conscientiã amisit, cum iuditij discrimen perdidit, cum suę mentis morbos ignoret. Dat superis dijs & inferis pœnas satis amplas, cum beati Augustini doctrinã respuit, cum eius dicta cõtemnit, cum cæteros doctissimos uiros dãnat. Cum contra beatum Hieron. uirum sanctissimum ac doctissimũ libros profanos de illius ut ait erroribus ędidit, cuius mille amplius annis purũ, immaculatũ, sanctũ nomen ab hoc nouello tanquam ex terræ putredine nato fungo uiolat. Tum in grãmaticis culpatur, tum linguam latinã arguitur nescisse, tum male de fide sensisse scelestus, impius dei hostis criminatur. Habuit Hieronymus æmulos permultos, nullus eum aut latinam, aut grãmaticam, aut hebræam linguam ignorasse dicit. Beatus Augustinus eum laudat, omnes in cœlum tollunt, solus pestifer Valla uirum sanctissimum atq; optimum reprehendit, solius Vallæ testimonio uelut ignorãs arguitur, soli Vallæ uirtus & doctrina Hieronymi displicet, à solo Valla insciti æ damnatur, solum Vallam post hominũ memoriã contra Hieronymum ut ignorantẽ scripsisse constat. Quidnam est hoc portẽti dij boni? Impius sanctum, stultus sapientem, doctissimum ignorantissimus, castum impurus, religiosum profanus, fidei nostræ propugnaculum hæreticus Valla impugnat. Augustinum huic addit, quẽ ueluti insciũ & male de diuina prouidentia & fato sentientem damnat. Beatum Thomã ut uerbosum scriptorẽ insequitur. Quàm maiorẽ expectamus à scelesto portento pœnam, quã ut more insaniẽtis Herculis furijs agitatus, seipsum proijciat in flãmas ardentis Æthnæ? Et certè altissimus puniet maledicentiam tuam, non solum insania ac dementia, quibus nil deterius potest hominibus accidere, sed etiam corporis tormentis, quæ non longe absunt, quando id domini iustitia requiret. Erubesce inquam aliquando quamuis inuidia, uino, uenere, fame sis palidissimus, & si nõ prudentis aut boni, ac saltem paulum uerecundi hominis faciem sume. Non solita semper utaris insania, non semper tibi assumas hominis sicophantę officium. Recognosce paulum stultitiam tuam, proteruiam castiga, iactantiã inanem remitte. Non sis mendax, improbus, detractor, cõuitiator. Nõ in omnibus tuis dictis, factis, cogitationibus teipsum solus laudes, sinas alijs hunc locum quem honestius cæteri tractabunt. Corrumpe saltem aliquem præmio qui te uel paulum laudet scriptis suis. Cur solus teipse extollis? An ignoras laudes in proprio ore sordescere? Nunquam Cicero tam aperte suam eloquentiam iactauit quam tu stultitiam tuam. Nunquam Aristoteles laudauit ea quæ in dialecticis scripsit. At tu non solum te laudas, cum dicas non esse dialecticam præter Laurentianam, sed Aristotelem reprehendis. Nullus unquam philosophus, non ipse Plato dixit se esse inter philosophos qualis

Pœna sceleru Vallæ.

Admonitio ad Vallam.

inter homines Hercules extitisset, quod tu sępius de te protulisti. Nullus unquã scripsit sua uerba esse aurea, sicut & tu de te demẽtissime aselle testaris. Nunquã quis se tanti extimauit, ut diceret se cũ uiris doctissimis cõparandũ. Nullum unquã legimus adulatorem tam improbũ, ut ea alteri tribueret quæ tumet de teipso impudentissime profers. Nouissime in hac tua stabularia disputatione introducis Guarinũ dicentẽ te doctissimũ uirum. Cur illum facis mendacẽ? Quære ab eo quid de te sentiat, si idem ore & pectore profiteatur. Scio ab ipso existimari te asellum lasciuientẽ, & tãquã mense Maio sępissime fugientem. Scio illũ te reputare non doctissimum sed dementissimum crapulatorem. Scio illum pro sua autoritate repudiaturũ sordes iudicij tui, & illam tuam culinariam societatẽ abominaturum. Scio illum dicturũ, quid fanatica iactantia mihi adeò molestus es Valla? Cur me tuę proteruitatis, stultitiæ, dicacitatis uis esse laudatorẽ? An nescis tuam dementiã omnibus esse notam? Quid mihi prouinciã præbes summi dedecoris plenã? An censes omnes tibi stulticia & dicacitate pares esse? An ignoras quid de te homines opinentur? Quid de te tantum prẽsumis? Quid tibi tantũ arrogas? Quid tibi tribuis tantas laudes, quarũ tu ipse es autor & testis? Contine infra parietes domesticos scurrilitatẽ tuam. Noli semper in turpi conuitio, in obscœnis uerbis uersari. Libidinẽ tuam cõprime. Si impudens esse uis, nequaq̃ facias alios participes amentię, iactantiæ, dicacitatis tuę. Sed reuertor ad cõuitia procemij egregię tuæ asinariæ disceptationis. De uinoso ebrioso q̃ hoste secundũ triumphum agere te, orator Valla dixisti pessime, artem dicendi exerces prępostere & sordide Imperator. Solet triumphi honor decerni Imperatoribus ob res præclaras bello gestas, quo ualidior fuit hostis, eo laudabilius triumphari. Quis unquam gloriatus est se ebrium aut temulentum superasse? Triumphare soliti sunt prisci illi excellentissimi uiri propter res bellicas, in quibus prudentia, consilium, animi & corporum uires, uigiliæ, labor assiduus, multorum uictoria uersatur, quæ in superando ebrio minime continentur. Nemo enim tam insanæ mentis est qui cum ebrioso litiget, quin ebrium, quem uincere ignominia ducitur, contemnat. Ego tibi plusquam credis tribuo. Non cum temulento ebrioq̃ me pugnare dico, sed cum sobrio furente, insano, demente, stulto, iactatori inani, procace scurra, cum monstro omnium deterrimo, ad quod perdomandum claua Herculea opus esset, cum impudico, cum ignominioso, cum nouello Hercule esse rem mihi dico, cum hoste fidei, cum hæretico, cum detractori grammaticorum, oratorum, philosophorũ, theologorũ, cum blasphemo, cum Hieronymi aduersario, cũ Aristotelis impugnatore, cũ emendatore M. Tullij Ciceronis, cũ Virgilij æmulo. Ostẽdã tuam uirtutẽ maioris faciendam quam tu ipse censeas. Ostendã nõ de uinoso sed aquoso, nõ ebrioso sed sobrio, nisi attramentum desit, te triumphũ hunc tuũ egregiũ acturũ, ut maior tibi gloria ex meis in te laudib. quã tu existimes cõparetur. Vide quantũ sim in te laudãdo quam tui pse profusior. Ego nõ de te trium

De se uinoso hoste triumphando.

te triumphaui in prima mea contra te actione, ſed triumphum tibi decreui nobilem, quo ornando nolui quicquam à te impendi, ut parcerem impenſæ, tuæq; gloriæ quam meis laboribus conſulere malui, tuum triumphum illius honorem eſſe uolui, ut debitum tuæ uirtuti decus impenderetur. Verum tu præter modum laudis es cupidus, honori ultro tibi impenſo non unico triũpho acquieſcens, tibi ſecundum & tertium adieciſti. Credo ut æquaris Pompeio & Cæſari, quorum quemlibet ter triumphaſſe legimus. Mollitia quadã animi retentum ſcribis te non triũphaſſe iterum de libris meis. Optime mollitiam ut uis animi poſuiſti, ſed corporis quoq; mollitiem addidiſſes ueriſſime, nũc uir non fœmina theonis, teneris omni corporis obprobrio paratus. Nam quod me forum non declinare ſomnias, in quo tot res ſunt uenales, homo barbarus, ruſticus, inanis, facetus eſſe uoluiſti, in quo perinde iocaris, ac ſi aſellus quidem abſq; cauda ad lyram pſalleret. Enumeras multos cibos, ut copioſus uerborum artifex, quos tuus coquus in tua deſerta ac frigida culina nunquam aſpexit. Sed artificium auitum, & regiæ dapes à te præparatæ totrerum copiam ſuppeditarũt ut gloriari poſſis auitę arti coquinariæ te nonui aliquid addidiſſe, qua in re fateor me à te ſuperari. Verum ſi unquam conuiuium inſtituero, adhibebo te magiſtrum culinæ meæ in præparãdis cibis, quorum uideo te artem & uſum callere. Sed ut ad tuas redeam ineptias. Scite tu quidem & ut egregium Thraſonem decet, bellicoſam prouinciã tibi ſenatus autoritate decreuiſti, ex qua ſecundi triumphi decus quæreretur. Sed miror cur tua ſpõte, non decreto Guarini ex tali uictoria triumphares, ut alicuius doctiſſimi uiri autoritate tua inſignis ſtulticia niteretur. Conſtituiſti eum iudicem tuum, cuius ſententiam ſi noſſes, remiſiſſes aliquid de tam ſtolida temeritate. Alij à te delecti iudices in illa tua prius reſponſione pro te ſententiam ſumma cum tua laude tulerunt, & Thraſoni noſtro pro tam copioſa oratione non magnas, ſed ingentes gratias gerunt. Nullos tamẽ iudices tũc nominaſti non ad Guarini patrociniũ confugiſti, nõ eius doctrinã, grauitatẽ prudentiã. Non inſulſus, nõ demẽs, nõ detractor eſt ut Valla. Scit multa, imò omnia ineptiſſimè à te dici & tuæ ſtulticiæ accõmodata. Scit te facile poſſe abſq; ullo preſidio de campo deijci. Scit à te multa reprehendi quę minime intelligis, in quibus ſi uellet tempus terere, oſtenderet rabulã te quendã petulãtiſſimũ latrare ad lunã ut canes ſolent. Doceret impudentiã tuam nil ſcire niſi detrahere, nã in lingua tua latina te cõuinceret ſtolidiſſimũ eſſe. Ego quoq; niſi te in ea parte contẽnerem, multis teſtib. improbarẽ ſtabularias reprehenſiones tuas, qui mihi uideris ignorantiã latinę linguę profeſſus. Ego cũ meos errores tam palàm omnib. uulgarim, cur tu doctrinã tuorũ operũ tam reclu ſum tenes: Ego nihil ſcripſi quod nõ uoluerim eſſe oñib. cõmune. Ædeq; tu epiſtolas & libros tuos. Æde à te opuſcula cõtra fidem fabricata. Æde libros de beati Hieron. erroribus, de Auguſtini inſcitia, de Boẽtij ignorantia

Paßim ad obiecta reſpondet.

Guarini laus.

à te ſum

à te ſumma cũ perfidia fabricatos. Æde illos inquã, ut aliquãdo cũ ſuo autore incẽdio crement. Cũ uero non de uerborũ inſulſitate tecũ, ſed de grauiſſimis ſententijs cõtendã, tũc non uerbis, ſed manib. faces incẽſas ſubdã. Rogo quẽ ſcripſiſti librũ in quo nõ es cõburẽdus? Nullũ adhuc proterua belua coposuiſti, quin tua uirtus in eo aliquid hereſis crimẽ admiſceret. Tu cõtra Boetiũ de lib. arbitrio ſcribis, in qua manifeſta hereſis & adhuc impunita deprehendit. Scis te iã Neapoli ignis periculũ tanq; hæreticũ adiſſe. Scis te opera doctiſſimi uiri Vernandi Corduben. cui in hoc malas habeo gratias, ab eo diſcrimine liberatũ? Aude hoc negare publicũ opus, ſi potes. Oſtende ſcapularũ cicatrices tuę perfidei teſtes. In his ego pro fide aduerſus tuã perfidiam diſputabo, uerbulorũ certamina & triũphos pręclaros tibi relinquam. Nil de mea inſcitia, nil de his quę mihi turpi cõuitio obijcis reſpõdebo. Sõnies, fingas, detrahes, tãti tua ſcripta quãti inſulſi aſelli crepitus & rugitus extimabo. Scio tertiũ te triumphũ poſtulaturũ, in cuius prẽparatione ſi Guarinũ aduocabis, totã perficies comœdiã, & ubi in ſecũdo coqui & ſtabularij operã aduocaſti, in tertio cauponũ, lenonũ, cętariorũ, piſcatorũ, fartorũ, tabernariorũ, & tui ſimilium ſtultorũ fecẽ (quorũ ſemper in natura copiã inuenies) in tuum auxilium aduoca, ut nõ ſit ita deſertus & obſcurus ut ſecundus, ut aliquo tali um uirorũ & militum ornatu ſolita frequẽtia & põpa celebret. Tum tibi licebit orationẽ ad populũ de tuis triumphis, de rebus geſtis, de cõmilitonũ uirtute, de gloria maiorũ, de tuis laudib. habere, licebit quãtum uolueris inani gloria iactari, poteris oſtentare cicatrices foris belloq; ſuſceptas, domi morſus impreſſas muliebres. Dabit locus libros tuos prędicãdi, inſaniẽdi. Denique poteſtas erit ita copioſa, ut de quarto triũpho optimã ſpẽ habere queas. Tũc erit tẽpus quo poſſis inter uiros præſtantiſſimos collocari, ut cõparari Herculi merearis, ut ſtatuã tibi decerni poſtules in aliquo loco celebri ciuitatis. Tũc nõ à Guarino, ſed à populo laudaberis tanquã uir doctiſſimus, ut muſarũ patronus. Illũ nõ per forũ (nã id tibi diſplicet) ſed per culinas, lupanaria, uiles cauponulas, nota diuerticula magno cũ apparatu duces magna cũ gentiũ expectatiõe. Tũ cõuocabis ſodales illos tuos et cõtubernales, atq; illã egregiã cohortẽ tuis triũphis aſſuetã. Tum coqui, ſtabulariiq; uexilla, ſpolia ante currũ triumphantis geſtabunt. Tũ aſelli rugire poterunt, & ſuo patrono coram adeſſe tantę uictorię gratulãtes. Tũ ceruicẽ illam tuam Herculeam uentre bubalino ornare facultas erit, nullo inuido impediente. Tum ueſte triumphali licebit uti & caput illa tua corona cingere. Expectat tertius à te triumphus, quẽ audio te recluſum meditari dies ac noctes, ut reliquis ſit ornatior, quẽ cũ uidero, ipſe tui gratia reddã celebriorẽ. Tũc licebit ut Venetias ſicut de apologia feciſti ad tui ſimiles cõtubernales nõ aſinos, ſed magiros mittas, quorũ turpitudinẽ et ſtultitiã ſi nomina ꝓdierint ita exagitabo ut à torpore ſõni & demẽtię excitẽt. In quos eo ſi mihi innotuerint liberius ac licẽtius euagabor.

Apparatus triũphi ridiculus.

Poggius

POGGII FLORENTI-

NI ORATIONVM LIBER.

Et prima in funere D. Francisci Cardinalis Florentini habita.

T si plurimo luctu doloreq; impedior P.C. quem ex optimi præstantissimiq; uiri morte un'à uobiscum suscipio, tamen non doloris tantum mei, quantum officij rationem me habere oportet. Celebrat hodie funus hominis sanctissimi, deoq; optimè meriti, cuius gloriæ si hoc in loco deessem, uereor ne ingrati nomen subirem. Itaq; in publicum munus, quod extremum à nobis mortuo præstatur, æstimaui mihi etiam priuatum aliquid honoris esse adijciendum. In quo si uobis minime satisfecero, nũquid illius amplitudini quæ maxima est debeatur? Sed quid facultas mea dicendo consequi possit, animũ quæso aduertite. Illud enim arbitratus sum, cum hæc quæ in mentem ueniũt paucis recensuissem, & satisfacturum me desiderio meo, & simul quasi materiam quãdam præbiturum reliquis maiora atq; ampliora quædam dicendi. Non enim usitato genere orationis, non mediocri eloquentia uirtus sua contenta est, sed postulat excellens ingenium, atq; exquisitum & eximium dicendi genus. Nam per immortalis dei religionem, cuius hic fuit propugnator acerrimus, quis nisi singulari ingenio & eloquentia pene diuina, illius possit in omni uita laudes non solum ornare uerbis, sed enumeratione complectiMultos uidi, multos cognoui ipse ætatis nostræ excellentes uiros, qui prædi ti essent una quapiam uirtute singulari, in quo uero omnes uirtutes, omnem uim suam expressissent, præter hunc cognoui neminem. Nam siue studia doctrinæ, & omnem scientiam rerum quam sapientiã uocant, siue prudentiam humanitatem, fortitudinem, liberalitatem, grauitatem morũ quæsieris, & uitæ integritatem, proculdubio nullam reperietis cum hoc uiro (pace aliorum dixerim) ne longo quidem interuallo cõparandum. Quare à uobis peto P.C. ut cum pauca de ipsius uita & moribus pro ut tempus fert dixero, me de uirtutibus suis dicentem benigne sicut cœpistis, attenteq; audiatis. Ortus est Franciscus ex Patauio ut scitis urbe inter Italas longe antiqua & nobili, parentibus honestissimis ac se dignis. Quorum diligentia sanctæ domi enutritus, cum primum per ætatem licuit, sponte sua totum se literis dedit. Et cum uaria essent genera discendi in quibus multa cum laude posset uersari, tamen præclarissima atq; utilissima uitæ mortalium cum uideret iuris scientiam, ac legum, omnem suam curam ad illas conuertit, atq; in eis ita excellens euasit, ut non solum nostri, sed etiam superioris temporis homines longe anteiret. Nec tamen alia studia neglexit. Nam propter acumen mentis

Ortus Card.

Studium eius.

atq; inge-

atq; ingenij, addidit quoq; ad legum scientiam & reliquarum artium cognitionem. Adolescentiam tanta modestia cõposuit, ut iuuenili ætate autoritatem obtineret senum. Lasciuias omnes & blandimenta corporis, quæ illa secum fert ætas, adeò est aspernatus, ut perpetuam elegerit seruauerit q; castitatem. In quo non mortalium, sed cœlestium imitatus est naturam. Cum uero ad uirilem ætatem peruenisset, existimans non solum sibi se natum esse, sed procreatũ quoq; ad utilitatem cæterorũ, palàm cœpit docere, non tam quæstus gratia, quem semper ille contẽpsit, ac pro nihilo habuit, quàm officij & cõmunis utilitatis, quo laborum suorũ fructus ad multos peueniret. Igitur ex ipsius schola ueluti ex uberrimo fonte sapientiæ, innumerabiles præclarissimi uiri emersere. Cõcurrebãt ad eũ undiq; ex toto ferè terrarũ orbe qui recte sapere uolebant, quia non solum notitia legũ, quod ipsum erat satis, sed quod est egregiùs uitæ exemplo intuebãtur. Natus enim ad decus & honestatem uir sanctissimus, in primis habuit præcipuam curam uirtutis colendæ, nec minorem uitæ bene agendæ rationẽ habuit, quàm cõparandæ doctrinæ. Summa integritas, continentia, grauitas, uitæq; moderatio adeò in omni uita decorum illud seruauit, ut ne leue quidem dictum factumue in eo reperiatur indignum uiro bono & graui. Natura fuit clemens, ut qui nihil tam obliuisceretur quàm iniuriam. Mores faciles ad lenitatem proni. Nam seueritatẽ magis ex disciplina contraxerat, quàm natura. Benignitate atq; humanitate fuit tanta ut omnium uideretur quasi cõmunis parens. Patuit semper ad eum aditus etiam minimis. Audiebat benigne omnes, comiter respondebat. Vultu erat grauis, sed cui inesset multa urbanitas. Sermone lepido ac facundo, quo usq; adeò delectabimur, ut ex eius ore melle dulcior (sicut de Nestore inquit Homerus) fluere uideret oratio. Amauit persæpe facetias ac iocos uerborũ animi relaxandi gratia. Nam uel ludendi, uel exercendi corporis nullam habuit curam, præterquam luctæ, cui in adolescentia ad ualitudinem aliquando idq; modice indulsit. Beniuolentiã in discipulos suos tantam ostẽdit, ut quos uideret pronos ad uirutẽ (nam uitiorũ hostem se præbuit acerrimũ) haberet loco filiorum, quos fouebat, erudiebat, enutriebat non secus ac boni frugiq; parentes solent. Quod autem meo iudicio plurimum existimandum est, simplex fuit & apertus, nullius rei simulator aut dissimulator, sed cultor ueritatis. Vnde illud Socratis semper in ore habuit, facile homines ad uirutem euasuros, si tales esse conarentur quales uellent uideri. Cibi fuit parcissimus, & modici somni. Nam lucubrabat assidue lectioni intentus. Tempus enim per secordiam diffluere non sinebat. Præter hæc disputabat frequenter in scholis ingenij acuendi gratia, quo studio & diligentia incredibilem est rerum omnium scientiam consecutus. In hoc ocio & uita diutius uersatus, cum eius nomen longe lateq; ferretur. Erat autem ingens tum prudentiæ, tum probitatis suæ constans fama, Eos etiam qui nũquam eum uidis-

Vitæ castitas.

sent, ad se diligendum alliciebat. Igitur pellectus est Ioannes qui tum erat Pontifex Maximus, ut eum ne quicquam tale expectantem præficeret eccle

Episcopus Florentinus factus.

siæ Florentinæ, ecclesiæ inquam eius urbis quæ inter cæteras potissimum floreret, ut non tantum Episcopi nomine eum cohonestare uelle uideretur, quantum titulo magnificentissimæ ciuitatis. Cui adeò charus fuit, ut nunc quoque Francisci episcopi nomen in ea sit celeberrimum. Inde considerans Pontifex non satis esse factum uel uirtuti illius, uel hominum conceptæ opi-

Cardinalis appellatus.

nioni, ipsum Cardinalem appellauit Florentinum. Et quod multi precibus, diuitijs, ambitione, quidam nobilitate & uirtute maiorum, nonnulli nomine adipiscuntur, hic uirtute propria adeptus est, cum hanc tam insignem dignitatem nullius intercessione, ultro ad eum Pontifex detulisset. Nam in quo uirtus erat, reliqua uero omnia adesse putabantur. Non enim postulantibus amicis, non patriæ quærenti, non imaginibus maiorum, non opibus tributum est decus illius honoris, sed sapientiæ, uirtuti & sanctimoniæ uitæ, quibus tunc Romana ecclesia permaxime indigebat. Magna laus accessit Pontifici, cum intelligerent homines in uirum bene meritum (quod raro admodum uidemus fieri) collatam esse amplissimam dignitatem. Illa quidem uere appellatur dignitas, quæ confertur ultro in hominem dignum, non quæ precibus aut precio est emendicata. Hinc mirificam eius uiri probitatem cognoscite. Solent hi sublimes honores ac subitanei paulum inflare homines, & insolentiores reddere. Difficile est enim in rebus secundis ac magna licentia non egredi officij metas. Adeo quidam efferuntur, ut nedum alios, sed ne seipsos quidem satis cognoscant, priorum familiaritatum obliuiscuntur, nec comparant nouas. Non qui ipsi sint respicientes, sed quid possint, non bonorum ac malorum, sed diuitum & pauperum discrimen habentes. Ita priores mores exuunt, ut merito Circes pocula sumpsisse uideantur. At uero Franciscus noster longe abfuit ab istorum peruersitate. Nihil de anteriori consuetudine immutauit. Nihil elatus est. Conseruauit se integrum. Humanitatem uero, clementiam, ac libertatem etiam auxit. Nam quo plus poterat, eo diligentius incumbebat, ut quam plurimis ferret fructum. Tunc enim maxime bonitatem exercendam esse dicebat, cum bene agendi potestatem haberemus, quæ raro Principibus deesse soleret. Veteres amicos adeò dilexit, ut ne quorundam immutatione animum ipse suum mutarit, dignitatem auctam esse dicens, non personam. Non in fastu, non in pompa & ostentatione decorem dignitatis sitam ducebat, sed placabilitate animi & mansuetudine. Itaque is unus erat maxime ad quem docti homines, & musarum amici sine fastidioso stomacho possent adire. Huic si uellem singillatim discutere actiones suas, & labores quos pertulit tum pro multorum salute conseruanda, tum pro communi causa Christianorum recensere longa mihi esset habenda

habenda oratio. Illud præterea uereor, ne quo plura enumerem illius bene-facta, eo magis recrudescat dolor, qui & me impediat à dicendo, & uos reddat in audiendo tardiores. Quamobrem pertransibo ea quæ ad singulas spectant, & cum alio festinet animus, ea solum percurram quæ pertinent ad publicam causam, quæ licet uobis sint notissima, tamen absque ignorantiæ culpa nequeunt prætermitti. Nam simul ut est factus Cardinalis, uidens se in publici concilij conuocationem delectum, omnem quoque meditationem suam in procuratione causæ publicæ collocauit. Quod & multis in rebus antea ostendit, & tunc præsertim cum ad deligendum locum pro præsenti concilio missus est. Nam fuit in primis autor huius loci statuendi, qui discordijs & dissentionibus fidelium fatalis esset futurus. Qua in re licet paulisper eum opinio sua fefellit, tamen non rerum euentu metienda sunt consilia hominum, sed ratione. Nam ut Cicero dicere solebat: Recta sententia ne inuicta quidem causa uituperanda est. Ille tamen qua mente delegerit hunc locum postea designauit, cum neque aperta odia multorum, neque quorumuis dissimulatæ extimesceret, quo minus institutum iter ad ecclesiæ unitatem prosequeretur. In quo utinam plures nactus esset imitatores constantiæ suæ, non hic tamdiu hæsitaremus, sed loco constituto. Cum iam tempus præscriptum propinquaret, Pontifex autem partim dubitare uideretur, partim tergiuersari, quæ cohortationes suæ fuerunt, quæ preces, quæ monitiones, cum se solum huc uenturum diceret, ne falleret promissam fidem. Quo postquam uentum est, quid ab hoc prætermissum? quid non actum summa cum diligentia, ut hæ radices schismatum quæ longius creuerant, funditus euellerentur? Nullum tempus ab hoc negocio sibi uacuum dedit, nunquam destitit, nunquam cessauit sollicitare, instare, exequi omnia quæ essent ad pacem, & discidiam submouendam. Eius præsentiam tantum in omnibus ualebat, ut nihil agi posse uideretur ubi ipse non esset, qui & celeriter res animo comprehendere, & faciliter posset concilio explicare. Itaque de-putabat, ferè ad singula, uerbaq; eius pro sententia habebant. Illud uero summè laudabat, quod ea quæ multi uarijs ex causis dicere nescirēt, solus hic aperte loqueretur. Nemo enim liberius in hoc concilio locutus est unquam, nemo fidentius. Deum plus uerebatur quàm homines, animæ salutē corpori præferens. Huius tantum in rebus agendis ualuit autoritas & sollicitudo, ut si uerum fateri uolumus, necesse sit potissimam partem exoptatissimæ unionis, quam manibus ipsis iam tenemus, nos huic uiro acceptam ferre. Qui cum hæc tam ampla iecisset fundamenta, perficiebat summo studio inceptum opus, atq; id magna ex parte sua impensa absoluisset si longior fuisset uita. At illum cum superioris partem egisset, optime in extremi actus ut boni poëtæ solent perfectione laborantem fata interceperunt. Nec uero dubium est, quin si uixisset diutius, summo sacerdotio functus esset. Nam o-

De constantia & integritate eius.

mnes ſummi, infimi, mediocres culmen illud pontificium ad eum uno ore deferebant illum maxime dignum aſſeuerantes, qui eccleſiaſticæ rei publicę gubernaculum teneret. Expoſui uobis breuiter eius uitam tum bene inſtitutam, tum exactam ſanctiſſimè. Nunc ad reliquam partem quæ mihi de uirtutibus ſuis propoſita erat ueniendum eſt, de quibus tamen parce ac modicè dixeram. Nolo enim cauſam agere uirtutum, ſed Franciſci propriam bonitatem exponere, ut & honor debitus ſibi reddatur, & reliqui ex hac uirtutum ſuarum commemoratione incendantur ad gloriam. Harum cum aliæ dicantur à ſapientibus in agitatione mentis uerſari, & ueri perſpicientia, aliæ in actione, in omnibus Franciſcus facile tenuit principatum. Nam & ſapientia & prudentia fuit tanta, quanta huius ſeculi nemo ferè alter, ut omnem uitæ curſum ad honeſti normam duxerit. Primum quidem omne doctrinarum genus, quibus ad ſcientiam peruenitur indagauit, cognouit, præcepit. Vt enim à grammaticis recedam, in quibus fuit peritiſſimus: Rhetorum præcepta ſummopere didicit, tantamq; adeptus eſt in dicendo facultatem, ut orator bonus haberetur, etiam ab his qui aures in ea re ſatis habent eruditas. Audiſtis enim perſæpe illum uerba facientem, etiam ex tempore, quæ magna eſt in oratore difficultas. Audiſtis non orationem, ſed quaſi fluuium quendam redundantem, tum uerborum copia, tum grauitate ſentẽtiarum. Huic adiecit ornamenti gratia, & poëtarum & hiſtoricorum cognitionem, quos magis tenebat memoria, quàm hi qui totam in illis ætatem conſummũt. In logica uero cum multũ operis poſuiſſet, cõtulit ſe ad philoſophiam, ex qua iuris diſciplina ut Ciceroni placet haurienda eſt. Et cũ uniuerſam percepit, tum eam partem maxime quæ pertinet ad mores, & qua boni efficiuntur uiri, cuius inſtitutis omnes actiones & priuatas & publicas accommodauit. Hinc uertit ſe ad Theologiam, in qua tantum ſtudij poſuit, ut doctiſſimis in ea uiris compararetur. Reliquis artibus quæ liberales dicuntur tantum indulſit temporis, ut de eis poſſet diſerte copioſeq; loqui. Erat enim in ipſo ſumma uis ingenij, memoria permagna, legendi uero tanta cura ac ſollicitudo, ut quicquid ocij à publicis priuatisq; negotijs ſupereſſet, id totum in lectione conferret. Sed omnia mihi rite conſideranti genera ſtudiorum, nihil nobilius, nihil maius uideretur ei tribui poſſe, quam ſcientia iuris & diuini & humani, quàm præ cæteris tanquam peculiarem fundum excoluit atque ornauit. At quantum profuerit tum ſingulis, tum uniuerſis qui delectantur legibus, præſertim pontificijs, declarant commenta ipſius ædita in eam facultatem, adeò comprobata omnium conſenſu, ut non interpres iuris, ſed tanquam Solon conditor legum fuiſſe uideatur. Qua ex re unà immortalem ſibi gloriam & ſempiternum nomen paratum uidemus. Nihil præclarius excogitare potuit uir ſapientiſſimus, nihil diuinius, quàm nobis eius artis difficultates patefacere quæ maxime ſalutaris & uſui mortaliu m eſſet neceſſaria

Nullius ſcietiæ expertẽ fuiſſe.

ceſſaria. Nam ſic habetote P. C. certum eſſe atq; exploratum, omnem uitæ noſtræ rationem actionemq; legũ ſcientia & diſciplina contineri. Nulla quidem ſocietas hominum, nulla coniunctio, nulla ciuitas conſtare poſſet, niſi gubernaretur legibus, quæ recte conſueuerunt à ſapientibus appellari mœnia ciuitatum. Itaq; in eis qui plurimum excellent, per magni uiri haberi ſolent. Pulchrum eſt enim & gratum omnibus, ut refert M. Tullius, in ea ſcientia laborare quæ ſit multis profutura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Ipſarum quoq; utilitatem ipſe Tullius alio in loco maiorem immodum extollit. Inquit enim: Hoc eſt uinculum dignitatis qua fruimur in re publica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. Mens & animus, & conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis & ſanguine & membris uti non poteſt. Legum magiſtri magiſtratus, legum interpretes iudices, legum denique omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quorſum igitur hæc tam multa de legibus? ut intelligant omnes quantas gratias debeamus ei iure qui fermè uitam omnem occupauit, tum in docendis legibus, tum in earum obſcuris atq; ambiguis ſenſibus enucliandis. Neq; tamen legum magis quàm morum fuit magiſter, nec iuris obſeruantior quàm æquitatis. Docuit autem quod potuit uiuens, & cum cerneret uitæ tempus breue ac incertum, rerum uero difficultatem permagnam, effecit ut doctrinæ ſuæ extarent monumenta, quibus facilior pateret ad diſcendum uia. Dixi de ſtudijs ſcientiæ, uenio nunc ad eam quæ una uirtus eſt in hominum ſocietate maxime neceſſaria: Prudentia ſcilicet, quæ hunc maxime illuſtrauit. Quis enim in exquirendis conſilijs acutior fuit, ſolertior in capiendis? Erat in eo uſus atq; exercitatio rerum plurimarum incredibilis. Multa tenebat præteritorum monumenta, antecedentia connectens præſentibus. Quid in re dubia facto eſſet opus, facile conijciebat. Nemo ad eum conſultor adijt (plures autem quotidie accedebant) quin ſibi bene conſultum putaret. Erat animus in conſulendo liber omni cupiditate ac perturbatione uacuus. Itaq; tantam fuerat autoritatem ex eo conſecutus, ut ſi forte errore aliquo (pro ut fert fragilitas noſtra) paululum laberetur, tum proinde acciperent ac ſi factum id eſſet ſumma cum ratione. Concepta erat opinio prudentiæ longo tempore obſtructa, ut omnia ab eo optimo atq; exquiſitiſſimo conſilio & dici & fieri putarẽtur. Quare auſcultabantur ipſius dicta tanquã oraculi cuiuſdam omnia modo & ratione metientis. Iuſtitiæ uero uirtutum omnium parentis (ut eas quoque præcurram quæ poſitæ ſunt in actione uitæ) amantiſſimus fuit & ſeruantiſſimus. Nihil ab eo inique dictum reperitur, nihil impie factum. Vixit ad præſcriptum rationis. Nunquam deflexit mentem ab æquitate, nunquam progreſſus eſt longius quam honeſtas dictaret. Fidem ſemper inuiolatam ſeruauit. Neminem læſit unquam. Nul-

Prudẽtia eius.

Iuſtitia eius.

lum afflixit iniuria, ne tunc quidem cum esset lacessitus. Quin multos ab iniurijs tutatus est, quos honoris causa taceo, qui nisi his obstitisset, ingenti fuissent afflicti calamitate. Hæc enim erat præcipua ipsius & magna laus, ut nihil sibi antiquius existimaret, quàm oppressorum causam suscipere ac tueri. Quid loquar de liberalitate eius ac beneficentia? Vereor ne quis sit iniquus probitatis iudex, qui forte putet me ostendendi ingenij causa, hæc tam multa de Francisci uirtutibus dicere. Atqui ita me omnipotēs amet Deus ut uere & ex animi sententia loquor. Nil simulatum profertur, nil fictum. Narrantur ista à me, & quidem debilius quàm rerum maiestas ac pondus requirat. Neque enim esset quicquam tam magnificum dictu, quin id uirtus superasset sua, uelut hæc ipsa de qua loquor liberalitas maior erat, quam à me uerbis explicari queat. Non solum familiaribus subuenit & amicis quos senserat premi egestate, sed ignotos quoque subleuabat. Bona eius erant proposita omnibus, præsertim his qui bonitatis speciem aliquam præ se ferebant. Scio enim esse nonnullos ex his qui sunt quos iuuit pecunia, cum eos admodum raro uidisset. Nulli postulanti denegauit. Inuitabat quoq; sæpius ad petendum quos suspicabatur indigere, seipsum defraudans & uitam suam, ut sustentaret inopes. Non enim abundabat opibus ut scitis, sed charitate & misericordia, quibus eos qui dicuntur ditissimi superauit. Nullam rem magis detestabatur quàm auaritiam, quàm malorum semen omnium & causam esse dicebat. Illamq; Ciceronis sententiam usurpabat sæpissime: Nihil esse tam angusti animi, quàm amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere si non habeas. Si habeas, ad liberalitatem beneficentiamq; conferre. Græco etiam prouerbio utebatur: Amicorum inter se communia omnia esse. Itaque erat quasi quoddam asylum, ad quod pauperes omnes honeste confugiebant. Nam in referenda quidem gratia fuit diligentissimus. Imitatus agros fertiles, qui plus semper reddunt quam acceperunt. Iam uero modestia morum, uictus temperantia continentia uitæ ita in eo uigebant, ut nunquam ne paruula quidem nota eius fama labefactaretur. Sobrietas peculiaris erat. Domus suæ frugalitatem magistram & ducem habuit composite uiuendi. Non sumptuosis conuiuijs operam dabat, non indulgebat delitijs, non luxui, sed temperantiæ & moderationi. Vtebatur quidem uictu ornate, sed communi. Paucis erat contentus, & his quæ essent ad naturæ sustentationem. Non arbitrabatur se natum ad pastum & seruitutem uentris, ut plerosque ex maioribus uidemus, sed ad laudem & gloriam & honestatem. Voluptates autem corporis, (quas Plato malorum escas appellat) exhorruerat in omni uita, tanquam exitialem ac pernicioſam pestem. Nam oris moderantiam grauitatemq; tantam seruauit, ut nullum uerbum ex eo prodierit non graue, non plenum

honesta

honestatis, non dignum summæ autoritatis uiro. Attendite nunc ad eam quæso, quam uosipsi aperte conspiciebatis fortitudinem animi & constantiam. Nam si fortis est & constantis uiri, non perturbari rebus asperis, sed prudenti animo uti & consilio, ut sapientes uolunt, quis eo fortior, constantior reperietur? qui nullum horruit discrimē, nullum subterfugit periculum, nullam uim extimuit, ne tunc quidem cum multi timerent, quo minus mente imperterrita constans & firmus esset in his rebus quæ sibi honeste uidebantur. Metus sæpe iniectus est, nunquam tamen ad eum peruenit. Homo ita erat ad uirtutem institutus, ut neq; flecti precibus, neq; terrore ab recta sententia posset deturbari. Mitto uetera multa quæ longum esset referre. Quid ille paulo ante uobis inspectantibus fecit? Mementote illius turbulentissimi diei P. C. & eum ponite ante oculos uestros illius temporis, ut uere dicam tumultum, cum frequentes omnium ætatum, ordinum, nationum homines in illam concionem conuenissent. Reuocate animis uestris grauitatem rei (de suprema enim salute agebatur) dissensiones & uarias multorum sententias ac non nullorum trepidationem. Quis enim fuit uultus? quanta significatio animi & constantiæ? qualis illa oratio? quàm plena dignitatis & prudentiæ? Cum nunc moneret, nunc hortaretur, nunc arciter obiurgaret eos, quorum opera hi discordiarum fluctus excitabātur. Stupebant omnes, admirabantur tantam uim dicendi fuisse in eo, quem propter aduersam ualitudinem uix loqui posse credebant. Cygnea uox illa fuit, & futuræ mortis præsagium. Nam dixit luculentius quàm antea unquam. Et postremis uerbis clamans, inquit, eam orationem suum fuisse testamentum, cum sese ita comparasset, ut in unitate ecclesiæ uellet animam profundere. O uirum ingentem, & fama dignum immortali, quæ'nam tanta esse posset copia dicendi, ut te digne oraret pro meritis operum tuorum? Tu perfugium calamitosorum, subsidium inopum, bonorum sustentaculum fuisti. Tu splendor Italiæ, decus nationum, ornamentum concilij, lumen seculi extitisti. Tu sanctissimum omnium uirtutum exemplar ostendisti. Quid reliquis agendum esset exemplo tuo, & uitam præclaram ipsa morte reddidisti, eorum gloriam & laudem adeptus, qui quondam pro salute patriæ mortem obiere. Sic enim existimandum est P. C. continuis laboribus ac uigilijs quos nimios suscepit in ista reipublicæ procuratione, & ultra quàm ferre possent ætatis suæ uires hunc uirum succubuisse. Ex quibus cum in grauissimum incidisset morbum, uictus amicorum precibus, delatus est ad balnea uix respirans. Vbi cum paululum recreatus uideretur, non expectauit firmam ualitudinem, rediit ad opificium suum & labores consuetos. Nam tum flagitabatur ab omnibus reditus suus, tum scelus putabat se commissurum, si uel paruo tempore deesset publicis cōmodis. Itaq; rediit, & adeò inanis uirium, ut opus esset si quem ad locum proficisci uellet, aliorū manibus sustentari

Fortitudo & cōstantia eius.

occasio mortis eius.

tari. Videbamus pallorem uultus, oris macilentiam, ac totius debilitatem corporis, non ut hominem, uelut simulachrum uiuentis, & tanquam spirantis effigiem aspiciebamus. Mirabanturq; in membris adeò infirmis, tam firmam uigere mentem. Sed superabat animi uigor corporis imbecillitatem, & sibi pulchrum ducebat, eo certamine oppetere, ex cuius uictoria pax orbi terrarum parabatur. Itaq; cum uis morbi ingraueſceret in diem, nullam autem sibi requiem daret, nihil sibi parceret, nihil indulgeret, uigilando, consulendo, laborando, mole rerum ac laceſſitudine confectus expirauit. Atq; ita expirauit ut nequeam recordatione illius temporis quo reddebat animam continere lachrymas. Oculis ipsis & aspectu nos hortari, & lachrymis quas plurimas fudit commonefacere uidebatur, ut instar sui causam publicam susciperemus. Quo tempore eum nemo uidit quin uberrime fleret. O diem calamitosum & mœsticiæ plenum quo te amisimus Franciſce, & qualẽ amisimus uirum. Miserum me atq; infelicẽ quid agam? quid clamem? aut querar, tali orbatus patre? Miseros etiã tuos omnes ad quos deferetur tam crudelis nuncius mortis tuæ. Sed nos miseriores qui aspectu ipso torquemur, luctu & mœrore confecti. O flebilem fragilitatis humanæ conditionem, te ne amplius aspiciemus? te ne chare parens amplius uidere, audire, colloqui non licebit? Tu ne à nobis tam subito eriperis? O rem mœstam & acerbam intuebor? Intuebor saltem dum adest, neq; à te oculi dimouebuntur mei, quoad illud extremum uale dictum erit. Quid ego nunc uos deteſtor, mortem acerbam, & inexorabilem uim fatorum, quæ tam impias manus in tam pium uirum iniecistis? Vos ne in tanta mole agendorum, in tanta expectatione rerum, tam iniquo tempore tantum auxilium nobis eripere potuistis? Vos ne decuit nullorum hominum habere discrimen? Nónne satius fuerat, cum tot nepharij, improbi, seditioſi (quorũ magna semper est copia) in hoc consilio uersarentur, qui omnia permisceant ac perturbent, nónne inquam hos omnes satius erat perditum ire, ex quorum interitu salus parabatur orbi, quàm hunc uirum priuari uita ex cuius incolumitate salus omnis pendere uidebatur? Sed omittam lamentationes & fletum, nõ quidem nostra causa, quibus perpetuo dolendum erit, sed illius qui hoc exutus concreto corpore & mortali, cœlituum fruitur consilio. Nam si ampla patuit semper uirtuti ad cœlos uia, profecto animus sacer atq; immortalis, omni cultus uirtute ad cœlos euolauit, & in numero sedet beatorum. Nunc illud superest ad quod animaduertatis oportet P. C. ut quoniam uir hic optimus in reipublicæ munere interijt, eũ quoq; publicis honoribus decoremus, qui sint ad nomen posteritatis sempiternum. Et quoniam pompa funeris haberi satis digna non potuit, propter difficultatem temporum, diligentior habenda est ratio monumenti. Curandum est enim si grati uolumus existimari, ut sepulchrum sibi ex publico ære ædificetur quàm magnificũ, in quo scribatur bre-

Obitus eius deploratio.

Sepulchri extructio.

uiarium

uiarium gestorũ eius, prout solitum est fieri his qui pro patria occubuissent. Superimponenda esset sepulchro aurea statua more priscorum, cuius in basi esset inscriptum. Parenti patriæ. Sed quia hic mos uenit in desuetudinem, satis erit constitui sepulchrum, ornariq; ad modum maiorum nostrorũ, cum inscriptione honorifica quæ sit ad honorem ipsius, & ad imitationem posterorum. Nam quamuis ipse sibi uiuus monumentum extruxerit ære perenni us, quod nulla unquam disturbatura sit uetustas, tamen gratitudinis uestræ erit, in uirum de uobis bene meritũ uestri iudicij memoriam extare, ut una cum gloria sua uestriq; officij perpetuo sit fama coniuncta. Quod reliquum est, uos oro obteſtorq; Patres primum, ut illius uirtutem imitari uelitis in omni uita, quem tantopere comprobatis. Deinde ut eius memoriam uestris animis defixis perpetuo conseruetis.

POGGII FLORENTINI ORATIO SECVNDA IN FVNERE CARDINALIS S. CRVCIS.

IN MAXIMO dolore præstãtissimi patres & acerrimo luctu, quem ex optimi ac sanctissimi uiri morte susceпi, hoc mihi solatium mœroris uidetur tribui, quod & ea proculdubio sim dicturus quę summo omnium consensu, summa approbatione, summo fauore accipiantur. Et in uirtutibus amplissimis tanti uiri commemorandis & si non debitum ac qualem facultas ingenij dabit honorem, sim in te omni cum laude exactissime præstaturus, accedet quod maxime ad uentium spectat utilitatem, ut in excellentium uirorum exemplis & uita recensendis, multi ad laudem & gloriam & suarum uirtutum memoria incitentur. Conferunt enim non parum præclaris ingenijs gesta priscorum ante oculos posita, quæ nobis subdunt tanquam calcar, ad incitamenta quædam ad eorum quos laudari uidemus imitationem. Equidem existimo maiores nostros, & orationes quæ olim in præclarorum funeribus habebantur, & imagines, quę priscorũ memorię dicebantur, nõ tantũ defunctorũ laudes & gloriam ostendere, quantũ posteris cõsequendę uirtutis eorum exempla nobis præbere uoluisse. Quanquam huic nostro omni laude ornatissimo uiro, nul

lius

lius gloria, nullius laudatione opus est ad eius uitam in hoc funere exornan-
dam. Neq; hoc dicendi munus tanta uirtus desiderat, quę omniū orationem
quantumuis amplissimam superare uidetur. Sua illa merita, sua uirtutum
ornamenta, sua sanctissime acta uita, mores castissimi, sua in omnes pietas,
sua religio adeò illum ornauit, ut nullo sit opus externo adiumẽto ad laudem
hominum consequendam. Quo mihi facilior erit orationis cursus, cui datur
ea materia ad dicendum, ut non uerbis ornare hunc hominem, sed tantum
quæ ab eo acta sunt referre satis esse pro eius meritis uideantur. Sed profecto
integerrimi ornatissimiq; uiri uitam explicaturus, dum eius in me dum uixit
charitatem, in doctos uiros beniuolentiam considero, dum eius uirtutẽ, hu-
manitatẽ, pietatem mente reuoluo, dum quo præsidio ecclesia, quo auxilio
inopes, quo adiumento boni sunt spoliati animaduerto, nequeo ullo modo
quæ ultro etiam me inuito in eius cõmemorationẽ effluunt lachrymas con-
tinere. Quis enim tam inhumanus, tam durus uel ferreus potius esset, qui in
talis tam laudati, tam desiderati communis patris memoria non moueatur
animo, & ad fletum prorumpatur? Quis est cum eum nobis, qualem secula
rara ferunt ereptũ uideat, non mente & animo congemiscat? Subtractus est
De uirtutibus eius. nobis uir uita & moribus singularis, cui parem ætas nostra non protulit. In-
terijt, quanquam non interijt, sed ad meliorem profectus est uitam, uir sum-
ma prudentia & sapientia præditus, uir religione insignis, pietate præcipu-
us, excellens integritate uitæ, de omnibus optime meritus, in quo nullorum
quamuis perspicaces oculi unquam locum maledicto inuenire potuerũt. Fa-
cultatibus egenos, subsidio imbecilles, consilio plurimos, opibus singulos,
omnes patrocinio subleuabat, ut ueluti parentem unicum bonorum ac cala
mitosorum refugium, lugere & gemere compellamur. Verum quoniã tem
pus requirit, ut ad eius laudum commemorationem, posthabita tantæ iactu
ræ querela ueniamus, complectar paucis uitæ institutionem & mores eius,
ut & ea quæ ipsi nostis tanquam in uestro conspectu meis uerbis proponan-
Ortus eius. tur. Et quibus id animi est, eius uiri proposito exẽplo detur occasio, ad idem
uirtutis iter ingrediendum. Natus est uir iste insignis Bononiæ urbe celeber-
rima atq; antiqua, & quæ inter Italiæ præclaras urbes facile admirari queat,
honestis parentibus & haud obscuro loco natis, sed qui filio per omnem ui-
tam quocunq; esset in statu possent esse ornamento. Cum pluribus annis iuri
ciuili operam dedisset, plurimumq́ue in ea scientia profecisset, tandem cum
legisset huius mundi sapientiam apud Deum stultitiam esse, spiritu dei du-
ctus, qui eum in suum obsequium disposuerat segregandũ, abiecta legum
Fit Carthusia- cura, relicto seculo, contempto patrio censu, ordinem Carthusiensium
nus. est ingressus, eam professus religionem quæ artissima omnium iudicatur.
Sunt plures uiuendi formulæ propositæ his qui se dei cultui dicarunt, è qui-
bus leniores quædam & ad facilitatem uitæ propensiores existimantur.

Non

Non leuem aliquam, non facilem, non uitæ & communibus moribus indul-
gentem elegit, sed illam potissime quæ est ardua inter omnes, difficilis, auste
ra, sæueritatis & disciplinæ artioris plena. Magna proculdubio mutatio a-
nimi, maior corporis, quod à licentia quadã uitæ cõmunis, ad tam laborio-
sum uiuendi genus, ad tam insuetum onus religionis ascendit, non solum reli
gionis uitam sumens, sed eam in qua persistere difficillimum existimamus. Et
certe ea religio admodum grauis, & toleratu difficilis putatur, ita paruis ter
minis circumscripta, ut nisi speciali dono Dei suffulti, in ea diutius nequeant
persistere. Sed omnia sunt uolentibus facilia. Nihil tam durum, tam asperum
Christum recta uia sequẽtibus, quin leue & molle conantibus fiat. Breui tem
pore effecit ut omnes difficultates superaret, omnem uictus austeritatẽ obe- *Fit prior ordi-*
dientia & patientia uinceret. Compulit nõ multo post uitæ illius integritas *nis.*
sui monasterij religiosos, ut illum eligerent in suum superiorem. Quo in regi
mine ea fuit modestia, prudentia, temperantia, ut ab omnibus sua uirtus cele
braretur. Et quamuis in monasterio secluſus atq; abditus uiueret, cultui diui-
no & gubernandæ curæ intentus, uirtus tamẽ & sanctitas claudi minime po-
terat, sed Bononiam usq; horum certa uestigia perlata, omnes ciues in admi-
rationem stuporemq; perduxerant. Ipsi quibus præerat, absq; ulla inuidia
(quàm uitare difficile his qui præsident cæteris) uirtutes eius admirãtes es-
ferebant. Neq; uero mirum, facile est enim laudem consequi illis qui nõ pre-
esse cupiunt, sed prodesse hoc uitæ curriculo. Hac uiri fama permotus Bono
niensis populus, cum in defuncti episcopi locum successor quæreretur, dissi-
dente paulum clero, nam alij alium postulabant, uno consensu, una mente in *Fit episcopus*
suum pastorem approbante clero elegit. Permagnũ sanè singularis hoc te- *Bononiensis.*
stimonium uirtutis fuit, uniuersum populũ sua sponte, nemine rogante, nul-
lo dissentiente, nescio cuius uoce illũ nominantis Dei uoluntate emissa, eue-
stigio in eius electionem exarsisse. Sperabant enim illum unicũ futurum esse
Antistitem in quo salus omnium esse sita uideretur, cuius ope boni subleua-
rentur, opprimerentur mali, qui mores lasciuientes ad meliorem frugem &
uitia posset ad uirtutes traducere. Accitum ad urbem per alterius rei simula
tionem, ignarum populi uoluntatis, multis precibus omnes ciuitatis ordi-
nes hortati sunt etiam reluctantem, ne onus sibi iniunctum recusaret. Ille mul
tum diuq́ue cogitans, quanti esset laboris ac periculi animarum curam me-
delamq́ue suscipere, quanq; esset graue eiusmodi pondus illis qui animarum
salutem ex tali dignitate, non quæstum quærunt, cessit uix tandem uir opti-
mus populi uoluntati. Attamen ea conditione assensus est. Primum, ut o-
mnia bona castella quæ distracta erant, ecclesiæ restituerẽtur. Tum, ne quid
expenderet pro confirmatione pontificis, sibi enim nummos non esse, quæ
uero ab ecclesia subministrarentur, in alios usus, hoc est, in pauperum
alimenta distribuenda sibi esse asseuerabat. Quod utrunque est assecutus.

Nihil

Nihil eo honore, nihil ea dignitate elatus, nulla in re uitam priſtinam mutauit, eadem humilitate, eadem continentia, eadem uitæ autoritate uixit, uictu tenui & nullo cum apparatu contentus. O uirum optimum & cunctis ſeculis ſummis laudibus celebrandum. O uirtutem raram, & quam rariores homines ſequuntur. Recenſete alios, & eorum uitam inſpicite, qui ſimili prædi ti ſunt dignitate, quem mihi dabitis qui eiuſmodi gradum non appetat, quærat, enixe procuret, cœlũ terramq; defatiget, ut illum cõſequatur? Quo cum quemq; reperietis qui nõ infletur animo adepta dignitate & intumeſcat, qui dignitatẽ non habeat quæſtuoſam, qui nõ uoluptatibus plus ſolito, & quieti corporis indulgeat, qui non deterior in diem fiat? At hunc noſtrũ uirum ſanctiſſimum omnia prioris uitæ ſeruantem ueſtigia uidimus nulla in re immutatum, nullam in partem à cura populi ſui oculos deflectentem. Primum in id maxime multis reluctantibus incubuit, ut clerus qui ad eam diem diſſolutior fuerat, non ſolum ueſtibus, ſed moribus quoq; cõpoſitioribus uteretur. Tum populum ab laſciuia ad frugalitatem deflexit, nõ ſolum uerbo, ſed exemplo, quod plurimum ualet ad animos hominum commouendos. In primis id ſtatuit, etiam rennuente in multis Pontifice, ut Iudæi certo ſigno à Chriſtianis dinoſcerentur. Religioſum quendam ordinis Minorum, ad reddendum depoſitum mulieri uiduæ quod negabat, certis coniecturis re cognita, licet reluctantem coẽgit. Pauperes qui egeſtatẽ erubeſcebant occulte perquirens, frumento, aut pecunia clanculum domum miſſa ſubleuabat. Virginibus egenis dotem ſubminiſtrabat. Confluentibus undecunq; mẽdicis uictum publice largiebatur. Id agebat, ut omnes intelligerent nõ utilitatem aliquam, aut priuatum commodum ex eccleſia, ſed rationem pauperum, populi correctionem, ſacerdotum emendationem ab ſe eſſe ſuſceptam. Erat in corrigendis ſuperiorum temporum moribus tum mitis, tum ſeuerus, prout utilitas ouium ſibi conceſſarum poſtulabat. Deniq; paruo tempore effecit, ut longe alius populus, alius clerus eſſe uideretur. Etenim facile eſt illi cæteros corrigere, qui ſibi ipſi bene uiuendi legem indixit, facilimeq; in officio cõtinentur homines ab eo qui ſeipſum cõtinet. Præclare enim à ſapientibus ſcriptum accepimus, quales Principes in republica fuerint, tales reliquos eſſe ſolere. Hac auide laude, his uirtutibus florentem, Martinus pontifex aptiſſimum iudicauit, qui ad componendã pacem inter Franciæ & Angliæ reges legatus mitteretur. In Gallias igitur profectus eſt, & cum utroq; Rege ſæpius collocutus, ad pacemq; adhortatus, eos in admirationẽ ſui attraxit. Nulla munera, nulla dona accepit, ſed ſolitam ſuam continentiam modeſtiamq; ſeruauit. Et cum ſe utriq; Regi, tum omnibus maxime probaſſet uitæ continentia, grauitate, prudentia, tamen in tanta ſententiarum diuerſitate difficile fuit concordiam ſtatuere. Id tamẽ egit, ut ob eius uirtutes tam Gallis quàm Anglicis relinqueret deſiderium ſui, & ab ſingulis uir rectiſſimus atq; optimus putaretur. Re

Iudæos ſignauit.

Legatus ad Galliam.

infecta

infecta Bononiam rediit. Senſi ego qui in Anglia tunc morabar, quãti à Rege fieret, quanti uirtus eius & ſapientia extimaretur ab omnibus, quantaq; cum omni commendatione munus ſibi inunctũ obiſſet. Prædicabatur ab his qui à Rege ueniebant continentia huius, innocentia, integritas, religio, & hunc unum ad ſe miſſum aiebant ſine ambitione, ſine cupiditate, in quo uere ſanctitatis ſpecimen eluceret. Etenim facilime humana contemnit, qui Chriſtum recte ſequitur, neq; exterius, ſed ſuis fultus bonis, nihil extra cõcupiſcit uirtutum fretus conſcientia. Peruenerat ad Martinum celebris harum uirtutum fama, multorumq; ſermone eius laus in diem increpreſcebat. Et quãuis antea certior factus erat, hunc eſſe unum quem laudabant omnes, cuius uirtutum exempla extollebant, in quo nulla inuidia ad carpendum locum inueniret, tum hac legatione prudẽtiſſime obita, & moribus ſanctiſſimis ductus, eum deſignauit nullius precibus, nullius interceſſione, ſed ſua ſponte ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalem. Hoc ignotum ei eſſe uoluit quoad Romam (accerſiuerat enim illum ut per negocij alterius ſpeciem) ueniret. Cum iam prope urbem eſſet, rem ſibi ſignificari curauit. Nulla lætitia, nullo gaudio, nulla elatione motus. Eodem quo antea uultu permanſit, ut palãm fieret, humani faſtigij inſignia parui ab eodem exiſtimari. Honorem illum ſuſcepit, ne beneficentiam in ſe Pontificis contemnere uideretur. Nihil ex eo ad uirtutem, ad uitæ moleſtias multa addi conſpiciebat. Vitam ita deinceps inſtituit, ut & dignitati conſuleret & religioni. De priuata uiuendi auſteritate nihil mutauit, exteriora quædam auxit quæ ad cultũ ſpectarent, & ruenda tantæ dignitatis ornamenta. Eadem integritas, eadem continentia, eadem pietatis officia, eadem benignitas permanſit, & quo erat illo faſtidio dignior, eo ſe magis indignum exiſtimabat. Nulla pompa, nulli faſtus, nullæ opes impedimento fuere quo minus ſe per omnem uitam purum immaculatumq; præberet. Quicquid dignitate aut autoritate poterat, ad præſidia hominũ conferebat, permagna quidem inerat patientia & æquanimitas, ſed ſummã modeſtiam, ſummam temperantiam, ſummam benignitatem ſemper oſtendit. Nemini unquam nocuit, nemini unquam maledixit, nemini eſt iratus. In diuitijs paupertatem, in dignitate humilitatem, in faſtigio tanti honoris priſtinam humanitatẽ ſeruauit. Quid loquar de liberalitate, uel ut rectius loquar de charitate, qua egenis & amicis eſt opitulatus? Nolo hanc eius præcipuam laudem pluribus uerbis efferre, quoniam quæ Chriſti cauſa facta ſunt, nõ humanam gloriam quærunt, ſed præmia æterna. Sed mihi de ratione uitæ huius integerrimi hominis dicenti, imago eius ante oculos obuerſatur: quæ pro ſua religione & ſanctitate uetat me in huiuſmodi oratione eſſe prolixũ. Nam quæ ab eo acta ſunt ante ſe, uelle potius dei quàm hominũ teſtimonio comprobari. Non enim ad inanem gloriam, non ad uulgi pompam, non ad aliquẽ faſtum ſe aſſerit, ſed ad ueram laudem, ad honorẽ ſui creatoris, ad im-

Fit Cardinalis

mortalis dei commendationẽ,uitam & mores ſuos cõpoſuiſſe, nihil ſe quæ-
ſiſſe,niſi ut opera ſua illi accepta eſſent qui nouit abſcondita cordis. Hanc ue-
ro ſeculi inanem gloriã,ſemper hunc populi plauſum contempſiſſe, quę ſunt
potius ad uiuentium conſolationem,quàm ad defunctorum ſalutem tempe-
rata. Eius uoluntati licet parendum eſſe uideatur, tamẽ aliqua ex parte meo
deſiderio,& ſuis in me meritis ſatis eſſe facundium iudicaui. Cum igitur ſan-
ctiſſimi uiri uirtus ſummo in honore magna in reuerẽtia apud Martinũ pon-
tificem eſſet,cunctq; eum omnes uelut exemplar honeſti intuerentur,fama uir-
tutum uero apud omnes eſſet uulgata. Legatus miſſus eſt Venetias, ad ſtatu-
Legatus ad Venetos. endam pacem inter ducem Mediolani, ac Venetos Florẽtinosq;,quos inter
acre bellum uigebat. Et ideo recte ad pacem quęrendã electus eſt is qui pacis
homo erat, & eam præ cæteris rebus ſalutarem mortalibus cenſebat. Qua
confecta,licet poſtmodum conditiones non ſeruarentur, & ob id bellum in-
ſtauraretur, Romam reuerſus eſt. Increbreſcentibus malis belli,cum maiora
diſcrimina imminere uiderentur, denuo ad eandem pacem procurandam à
Pontifice deſtinatur. Cuius in tractatu cũ ſex menſes conſumpſiſſet,demum
eius exhortationibus & prudentia Ferrariæ confecta pace,ad Martinum (is
tunc Ferentinum peſtis uitandæ cauſa ſeceſſerat) redijt ſumma omnium be-
niuolentia. Erat Martino admodum cordi Galliæ pax. Ad hanc rem ſi quo
cõſilio,aut humana ope componi poſſet procurandam,hunc optimũ uirum
Rurſus ad Gal liam legatus. eſſe accommodatiſſimũ ratus,rurſus ad Galliam Legatum deteſtinauit. Sed
antequam Italia excederet, Pontifex diem obijt. Huic cum ſucceſſiſſet Pon-
tifex Eugenius quartus,iter ſuũ & legationẽ conceptam cõficere iuſſus, bien
nio apud Gallos permanſit. Non uiliorẽ eum iteratus aduentus (ut plerũq;
cõtingere ſolet) reddidit,ſed admirabiliorẽ. Virtus enim quo diutius tracta
tur,eo magis placet nulla offenſione interrupta. Multa itinera in diuerſa lo-
ca confecit,multos ſubijt labores, cũ ſæpius ex morbo laterũ,& calculo ma-
xime torqueretur. Sed uirtute & cõſtantia animi infirmitates corporis ſuſti-
nens,utrũq; Regem ſæpius eſt allocutus,exhortans ad concordiã & ad depo-
nendã ambitionẽ. Multa conſilia principũ & cõuentus habuit,plurimas con-
ſultationes,in quibus multũ conſilij oſtendit,multũ autoritatis ad rei optatę
confectionem. Bellorum pericula ante oculos propoſuit. Quot, quantæq;
calamitates utriq; regno prouenijſſent recenſuit, ſanctorum patrum præce-
pta, ſapientum uirorum conſilia, ſingula omnium ſcripta & ſententias quæ
in eam rem conferre uidebantur, ad permouendas mentes hominum enar-
rauit. Sed gloria, ambitio, cupiditas, honor ſeculi cum inter ſe certarent, &
communi bono obſtarent, infecta pace abijt. Sed ita abijt,ut Regum uterq;,
& qui his aderant, profiterentur nunquam ſe ei uiro prudentia, fide ſancti-
monia,uitæ integritate parem uidiſſe. Eadem enim & priori par integritas,
abſtinentia,continentia legationis fuit. Regum & cæterorum munere ab eo
contempta

contempta, nihil horum appetijt quæ alijs præclara & ſpecioſa uidentur, ſa-
tis ſibi eſſe putans,licet operam perdidiſſet, ſe boni uiri officia omnia in eo le-
gationis munere præſtitiſſe. Erat amplior dignitas, ſed cupiditas minor. Ni-
hil ſibi pręter laudẽ & honorẽ Pontificis reportandũ exiſtimauit. Et quidem
cum multis pompa & apparatu rerum ac magnificentia ſeculi inferior uide-
retur,uirtute & continentia ſuperior omnibus erat, magisq; in eo humilitas
erat quàm in cæteris ornatus aut rerum cultus exterarum. Virtutum namq;
comitatu cõtentus,ea negligebat quæ ſpecioſa uulgus ducit. Recte enim ut
Bias ille prudens,omnia ſecum ferebat,nullius exterioris cultus adminiculo
egens. Non tamen obſoletam ſecum familiam habuit,ſed quæ ſatis culta eſ-
ſet,& plus honeſtatis quàm ſplendoris circũferret,, ita ut & contemptũ fu-
geret, & ſuperfluitatem. A Gallia rediens,ex Pontificis præcepto Baſileam
proficiſcitur. Vbi cũ multos tumultuantes aduerſus Põtificis ſedisq; apoſto- *Baſileã miſſus.*
licæ autoritatem comperiſſet,neq; popularis inſania reprimi à ſe poſſe uide-
retur, Florentiam uenit, ad quam Eugenius poſt diſceſſum ab Vrbe ſe contu
lerat. Inde tertio legatus in Galliam redijt præcepto Pontificis, qui pacẽ eo
rum Regum perutilem populo Chriſtiano conſpiciebat. Erat omniũ opinio,
aut per huius uiri ſapientiam & uirtutẽ, aut nullius alterius ope pacem eam
eſſe futuram. Nam is ſolus cum nullius parti faueret, tantũ emitebatur quan-
tum cõmunis utilitas poſtulabat. Nulla affectione priuata, nulla beniuolen-
tia mouebatur. Erat liber in conſulendo animus,in decernendo æquus,nihil
à recto declinans. Ibi conſilio utriuſq; gentis habito, communiq;, deſperata
propter diuerſas ſententias pace,ducem Burgundiæ qui antea Regi Francię
infenſus erat, in gratiam Regis cõmunemq; beniuolẽtiam reduxit. His actis
ſumma cum laude Florentiam cum reuertiſſet, denuo in Baſileã mittitur, ſi
qua ratione ſanari aut reprimi poſſet eius autoritate multorũ temeritas qui
contra Pontificẽ inſurrexerant. Sed ſuperante & conualeſcente in diem ſtul-
ticia ac nequitia eorũ qui pacem eccleſiæ peruertere nitebantur,relicto ma-
lignantium conuentu,uenit Bononiam, quo pontifex ierat. Cum autem po-
ſtea celebrandi concilij gratia,ad quod Græci uenturi erant, Pontifex Euge
nius Ferrariam conceſſiſſet, in Germaniam legatus mittitur ad Albertũ Re-
gem Romanorum,qui erat Nurenbergæ,ad agendos cõuentus principum *Legatus in Ger maniam.*
Germaniæ, ad obuiandum ſchiſmati,quod poſtea Baſilienſium ueſania con
fecit. Hic multa in eo conuentu locutus, quæ ad deterrẽdos homines à ſchi-
ſmate eccleſiæ pertinebant, hortatusq; ad Pontificis ſolitam fidem ſeruan-
dam, Ferrariam regreſſus,poſtmodum manſit in Curia. Paulo q; poſt à Pon-
tifice in locũ Cardinalis Vrſini, qui maior pœnitentiarius erat, diemq; ſuum
obierat, ſuffectus eſt. Quo in munere ſumma ſemper optimi uiri piiſſimiq; *Fit pœnitentia rius ſummus.*
officia præbuit,id ſibi munus demandatum arbitratus, ut ſalutem quereret
eorum quibus Dei gratia lucem pœnitentiæ tribuiſſet. Mirum fortaſſe non-

nullis uideri poteſt, cũ tot Cardinales eſſent in Curia, quibus hæ legationes tam uarie demandari poſſent, cur hic ſolus potiſſimum legaretur. Sed erant in eo per multa quę ſibi beniuolentiam hominũ conciliabant, & præclarum reddebant apud omnes. Primum, ſumma religio, ſumma integritas, & ſanctitas morum, cum nihil in eo reprehendi poſſet, cum per omnẽ uitam temperantia & cõtinentia ſingularisq; doctrina præditus erat, ac ſcientia rerum plurimarum, ut uiris doctiſſimis æquari poſſet. Erat in eo deniq; agẽdorum uſus ac experientia, quæ in eo ſummam prudentiam efficiebant. Accedebat conſilij grauitas, & animus in conſultando omni paſſione uacuus, autoritas quantum in ullo homine eſſe poteſt, uirtute & bene agendo cõtracta, mores probatiſſimi, ætas prouectior, nullo unquam tempore ulla uel parua uitiorum labe notata. In negocijs tractandis ac perficiendis ſapientiſſimus habebatur. His uirtutibus addebatur humanitas quædam & manſuetudo, quæ eum ſumme gratum omnibus reddebant. Digne ergo ſua opera in rebus arduis Pontifices utebantur, cum non ad queſtum aliquem, ſed ad laborẽ officioſum, non ad propriam, ſed ad communẽ utilitatem ſe inniti arbitraretur. Et omnium ex his quæ ab eo in officio legationis concedebantur, nullũ emolumentum prætendebat, gratis condonabantur omnia ab eo qui didicerat, Gratis accepiſtis, gratis date. Bona Bononienſis eccleſiæ quæ ſibi à Põtifice credita erant, ſecundum canonicas ſanctiones diſtribuit, maiorẽ partem in uſus pauperum, & ædificiorum reparationem diſtribuens. Nam domos epiſcopi inſtauravit, & auxit pro dignitate eccleſiæ & urbis. Domum quoq; in urbe magna ex parte cõſtruxit, iuxta eccleſiam ſanctę Potentianæ, in qua & habitauit remotus à ſtrepitu populari. Dum Romæ uixit, parẽtibus aut fratribus, aut alijs ex ſuo genere nihil ex bonis eccleſię tradidit, aſſerẽs ſe diſpenſatorem à Deo, non largitorem eſſe conſtitutũ. Familiam habuit honeſtam, quæ & honeſtatem ſeruaret, & contemptũ uitaret, ſummã ſeruans in omni ſtatu moderationẽ. Cibi fuit parciſſimi. Nunquam poſt aditam religionem, neq; in infirmitatibus quibus grauabatur ſæpius, neq; extremo uitæ tẽpore carnes comedit. Vino utebatur quod eſſet ſatis ad uitę ſuſtentationem. Religionis normam immaculatã ſeruauit, eam religionẽ ſequens quæ à Iacobo apoſtolo ſcribitur eſſe, ſe immaculatum ab hoc ſeculo conſeruare. Surgebat media nocte orationi uacans. Linteis non utebatur, cum ſemper cilicio interius uteretur, ac recubans in ſarmentis. Sacræ ſcripturæ cõtinuum ſtudium impertiebat, cum quid ocij ab oratione & negocijs publicis ſupereſſet. Humanis quoq; ſtudijs tantam operam dedit, quantum ſacrarum litterarum dignitas patiebatur. Vitam hanc cum tanquam peregrinus & aduena tranſegiſſet, nihil in ea aut ſpei, aut momenti ponens, mortẽ quoq; cõtempſit, cum ſe ad meliorem ſciret uitam profecturũ. Et cum ſummo dolore torqueretur ex calculo, qui poſtmodum ad libræ pondus in eo repertus eſt, tanquã ſciens extremum

Victus & religio eius.

Ex calculi ægritudine moritur.

extremum ſibi diem inſtare, & medicos contempſit, & dolores immenſos ſumma patientia pertulit. Agens ſemper gratias Deo, qui ſe etiam in extremo ſpiritu exerceri ad patientiam uellet. Deficiente natura animam deo reddidit. Nihil de rebus externis curans, niſi ut & familiæ rationem haberet, & pauperum meminiſſet. Obijt Senis ſexageſimo octauo ætatis anno. Exequię eius in maiori templo celebratæ, quibus Eugenius pontifex qui illum unice dilexerat affuit. Commendari profecto digna eſt, tum cæteris in rebus, tum in hac maxime Pontificis pietas, qui quod raro antea auditũ eſt, huic uni prę ſtitit. Annos iam quadraginta in Romana curia ſum uerſatus, amplius quinquaginta Cardinales mortem obijſſe memini, nullius unquam funeri Pontifex interfuit ullus. At & Eugenij egregia uirtus, & defuncti merita poſtulare uidebantur, ut in eius funere uetus conſuetudo intermitteretur. Itaq; & erga unum ſuam beneuolentiam oſtendit, & tali honore mortuo præbuit uirtutum ſuarum teſtimonium ſempiternum. Laudanda eſt à nobis ſemper diuina prouidentia, & in omnibus quæ nobiſcum agit Deus, gratiæ ſunt agende, patienter uero ferenda quæcunq; eius nutu uidentur accidere. Verumtamen cogor aliquando non ſolum admirari, ſed etiam conqueri, parum uidere proſpicere tantam ſapientiam rebus humanis. Videmus enim tot nepharios homines, tot ſceleſtos, quorum opera in ſolam perniciem gentium ſpectant, uerſari in terris proſpera ualitudine, diutiusq; uiuere quàm ferat communis ſalus, quos utiliſſimum fuerat orbi, aut nunquam natos, aut quam primum interijſſe. Eos uero quorum uita eſt nobis ſalutaris, qui opere & exemplo proſunt, in quibus multorũ refugium conſiſtit, aut morbo à negocijs impediri, aut citius eripi nobis quàm ratio reipublicæ patiatur. Quamobrem pluribus uerbis deflerem huius ſingularis uiri mortem, deplorarem publica incommoda, lamentarer priuata, multorum damna, & communẽ bonorum parentem ſubtractum nobis quererer, niſi cenſuram dei timerem, & ni uererer, ne uideremur eius gloriæ qua nũc in cœlis fruitur inuidere. Tamen dico, bonos omnes patre optimo, egenos, patrono ſanctiſſimo, eccleſiam Romanam ſummo uiro, ſedem apoſtolicã prudentiſſimo cõſultore eſſe hoc talis uiri obitu ſpoliatam, qui ſplendorem Romanæ curiæ, lumen religioni, dignitatem ſuo Ordini afferebat. Sed poſtquam ita uiſum eſt illi cuius conſilia æterna ſunt, nos quoq; in eius interitu conſolemur, ſcientes ipſum in beatorum numero collocatum. Doleamus paululum ſi libet incõmoda noſtra, illius uicem lætemur, qui nunc fert optatum fructum laborum ſuorum

Conclusio.

Proſequamur quoq; grato animo memoriam eius, & uirtutes ſuas infixas animo teneamus. Conuenit eius opera & optime actam uitam imitari, ut inſtar eius æternam gloriam noſtris laboribus & actionibus conſequamur.

POGGII FLORENTINI ORATIO TERTIA IN FVNERE NICOLAI NICOLI CIVIS FLORENTINI.

SI CIVES præstantissimi latinæ musæ hoc in loco per se loqui potuissent, nequaquam alterius dicendi officiū postularent. Ipse enim suis uerbis copiosissime atq; ornatissime celebrassent pręclarissimi atq; omni laude dignissimi alumni sui funus. Verū quoniam qui pro earum dignitate ac maiestate in publicum prodire non consueuerunt, hoc munus ab alijs suscipi æquo animo patiuntur. Itaq; licet permultos adesse intelligam ad dicendū paratiores, quibus ingenio sum inferior & doctrina, tamen quo non amplius præripiam huius funeris exornandi facultatem, sed ut tanquam aditum quendam patefaciam, exquisitius quiddā atq; ornatius eloquēdi, non indignū existimaui aliquid in mediū afferre, qui & si nō uestris auribus, at saltē officio hominis amici uidear satisfecisse. Qua in re si nequaquam parem suis laudibus, ac de me meritis eloquentiā præstitero, dabitis opinor ueniā tum paruitati ingenij mei, qui sum tardior ad dicēdum, tum magnitudini uirtutum Nicolai, quæ permultæ in eo atq; amplissimę claruerunt. Copiosa enim quædā atq; excellens oratio, à qua longe absum, adhiberi oporteret ad huius mortui laudes ac breuitate temporis cōplectendas. Quanquam quem ego mortuū dixi, uiuit hic proculdubio, uiuetq; diutius, cum eius memoria sit hominum mentibus diutissime permansura, atq; ea etiam uiuat uita scilicet immortali, quæ uere uita est appellāda. Emigrasse hinc euestigio credimus ad cœlos hanc puram animā, omni labe corporis, omni uitiorū contagione exutam. Fuit enim uir iste uitæ integerrimę, omni in ęta te modestiæ singularis, qui ita literarum sacrarum doctrinam cōiunxit cum studijs humanitatis, & omnia quę legebat ad uitæ melioris cultū, & ad quandam sanctimoniā reuocaret. Quæ ut facilius intelligere possitis, quæso paucis cognoscite, tum quę ad studia eius & doctrinā spectāt, tum quę ad uirtutū mores & uitę integritatē. Plurimū enim conferre solet ad incitamenta uirtutum, cognitio earū rerū quas uiri excellentissimi nobis suo exemplo reliquerunt. Ortus est Nicolaus ut nostis, egregijs atq; honestis parentibus ciuibus nostris, qui quæ homini maxime sunt optanda, & diuitijs & beniuolentia ciuium floruerunt, & pater quidē mercaturæ operā dedit, qua sibi opes plurimas comparauit. Nicolaus uero cum ad idem exercitiū à patre uocaretur, ipse autem honestioris mercaturæ genus quærēdo, uidelicet uirtutis curam sibi proposuisset, ad linguæ latinæ cognitionē se transtulit. Iam adultus ęta te, natura ipsa edoctus, uidebat cætera caduca esse, fragilia & momentanea, in uirtute

Ortus eius.

in uirtute firmū, stabile & perpetuum bonum. Ad eam capescendā sentiebat maxime esse accōmodata studia literarū, quę sola uerū uirtutis iter demōstrare & uitia compescere existimant. Cum autē uarię essent discendi facultates, quibus homines pro animi affectione applicare ingeniū solent, humanitatis studia sibi delegit, uelut ea quibus boni uiri effici maxime cōsueuerūt, & minime rerum cupidi. Hęc enim sola ad uirtutē uident spectare, quippe cum in eis honestum ipsum & agitatio quędam mentis, ac melioris uitę cultus quæratur. Itaq; cū floreret tūc in hac ciuitate eximia uirtus atq; doctissimi omniū uiri Ludouici Marsilij ex religione Augustineñ. contulit se in eius familiaritatem, ut unà cum studijs doctrinę, uitę quoq; & morū institutionē perciperet. Hoc quidem maturè & sapienter in primis egit. Nam quib. honesta uiuēdi ratio proposita est, aliquē sibi integrum & probatū uirum eligere debent, ad cuius imitationē & similitudinē informent. Erat domus Ludouici referta tūc egregijs adolescentibus, qui sibi uitā eius & mores proposuerant imitandos. Frequentabat quoq; ab optimis ac prestantissimis uiris huius ciuitatis, qui ad eū uelut ad diuinū quoddā oraculum undiq; confluebant. Eruditi aūt libera liter'q; instituit plures, qui uiri doctissimi euaserunt. Sed emersere inter alios, pręcipue Ioannes Laurensis, Robertus Rossus, & hic noster Nicolaus qui cæteris rebus posthabitis nunq; à latere Ludouici discedens, & optimis uiuendi pręceptis institutus est, & plurimū tēporis impertijt. Morū autem seueritatem & loquendi harmoniā quādam, ac in reprehendendis uitijs libertatē ab illo hausit, qui erat promptissimus ac paratissimus ad uitiorū obiurgationē. Accidit enim, ut imitemur mores quib. cum ab adolescētia educamur. Hac ratione uitę imbutus, duas res quę ferè ab omnibus summo expetunt studio aperte contēpsit, diuitias uidelicet & honorū cupiditatem. Cum enim esset philosophię pręceptis non tam legendo q̄ agendo eruditus, eam normam uiuendi optimam iudicauit, quo ocio literarū uacaret, neq; opibus inseruiret, neq; ambitioni. Igitur bonarū artiū curę deditus, ac suo contentus, quicquid temporis dabat à priuatis rebus, aut legendo aut scribendo, aut amicorū negocijs impertiendo accōmodabat. Solertissimus omnium fuit in emendis ac cōparandis libris fructuosissima ac pulcherrima omniū negociatione, quos adeo multos atq; egregios tum latinos tum græcos ab extremis usq; Europæ finibus conquisiuit, ut omnes Italos (pace reliquorum dixerim) superarit librorum copia optimorū, in quo beneficentiam suam, liberalitatem q; attendite. Cōmunes erāt libri sui omnibus etiam ignotis, pręsto aderant aut legere uolentibus, aut trāscribere, neq; ulli omnino recusabat qui aut doctus esset aut uideretur uelle doceri, ut publica quædam Bibliotheca & ingeniorum sustentaculum domus eius existimaret. Etenim eos qui libros suos occultarent, neq; cum ceteris participarent, cum essent æditi ad cōmunem uiuentiū utilitatē, quodāmodo abhorrebat, affirmans huiusmodi homines teneri cri-

Ludouic. Marsilio præceptore usus.

Diuitiarū & honoris contēptor.

Librorū studiosus cōparator.

mine expilatę hereditatis. Quod autē egregiam laudem meretur, ſummam operam, curamq; adhibuit, ad perueſtigandos autores qui culpa temporum perierant. Quā in re uere poſſum dicere, omnes libros ferè qui nouiter tum ab alijs reperti ſunt, tum à meipſo, qui integrum Quintilianū, Ciceronis noſtri orationes, Sillium Italicum, Noniū Marcellum, Lucretij partem, multosq; præterea è Germanorū Gallorumq; ergaſtulis mea diligentia eripui, atq; in lucem extuli Nicolai ſuaſu, impulſu, cohortatione, & penè uerborū moleſtia eſſe literis latinis reſtitutos. Sed id eſt permaxime ingenti gloria dignū, mortuo de quo antea dixi Ludouico, à quo eruditionem latinam acceperat, cum intelligeret grecas literas & doctrinā noſtris admodū conferre, quippe quæ ſine adiumento grecorū mancæ eſſe uidentur ac debiles, operam dedit cupidus diſcendi cū uiro tūc integerrimo omniū ac doctiſſimo Coluceo ſalutato qui & ipſe poſt Ludouicū doctorū omniū parens atq; educator putabat, ut Manuel Chryſoloras Cōſtantinopolitañ. græcorū omniū facile princeps, in hanc urbem legendi gratia accerſiret. Veriſſime mihi uideor poſſe dicere, etiam his qui illorū teporum memoriā tenent approbantib. Nicolai maxime unius uerbis ac ſollicitudine grecas literas lōgo poſt in Italiā reductas. Quæ quantū utilitatis noſtris hominibus attulerint, tum ad eloquētiā, tum ad plurimarū rerū ſcientiā quis ignorat? Videntur priſca illa tēpora quib. eloquentia cum ſapientia coniuncta uigebat, eſſe hoc ſeculo renouata. Ita quicquid utilitatis grecarū literarum beneficio accepimus, uni Nicolao poſſumus acceptum ferre. Nam à Manuele tanq; doctrinę quodam ſeminario multi uiri doctiſſimi prodiere. Venit deinde Florentiā etiam Nicolao autore uir peritiſſimus Guarinus, qui & ipſe plurimū profuit ad græcarū literarum cognitionem. Acceſſit deinde uir præſtans ingenio & doctrina Ioannes Auriſpa Nicolai procuratiōe. Tum ultimus omniū Nicolai quoq; opera ad nos adijt uir ſceleſtiſſimus mortaliū atq; impuriſſimus (quē cōtumelię cauſa nomino) Franciſcus Philelphus, cuius uitia & ſcelera adoleſcentes noſtros & urbē inquinarunt, ut ſatius futurum urbi huic, peſtiferi hominis carere doctrina, licet pertenui & exili, quam eius abundaſſe nequitia. Verum Nicolaus, qui ſcientiæ utilitatem quæreret, flagitia ignoraret, communi errore bonorum qui cæteros ex ſuo ingenio iudicant deceptus, ut homo nepharius ad legendum mercede publica excitaretur effecit. Ergo omnes qui deinceps græcarum literarum cognitione profecerunt, magnas gratias Nicolao & habere & agere debent, qui autor in primis eius doctrinæ fuit in Italiam traducendæ. Magna hæc profecto hominibus noſtris utilitas, ingens Nicolai laus & poſterorum memoriæ commendāda, unum extitiſſe, cuius maxime cura & opera græca ſtudia Italis ante ignota, ad nos tandem longo poſt tempore redierunt. Quid idem in literis noſtris? quantum profuit nobis, quantum ſingulis qui diſcendi deſiderio tenebantur? Non hortator ſolum, ſed ſuaſor

Græcarū literarum utilitas.

In Franciſ. Philel. obiurgatio

ſuaſor, adiutor atq; impulſor aſſiſtebat his quib. perſpiciebat ineſſe aliquod ingenij acumen, aut uoluntatē ad perdiſcendū, ut non ſolum hærentes & remiſſos, ſed incenſos etiam & currentes ad ſtudia doctrinæ excitauerit, reddebatq; ſuis uocibus uelociores. Nolo omnes proferre ne longior fiam, quibus illius uerbum & opera ad humanitatem profuerunt. Sed tamen hic doctiſſimus atq; eloquentiſſimus uir Leonardus Aretinus, hic ſanctimonia morum ac doctrina uir conſpicuus Ambroſius eremita, hic Carolus Aretinus ſumo ingenio, ſumma eloquentia preditus, quos omnes honoris cauſa nomino, pluresq; præterea, ut de me ſileam, qui minime illis ſum comparandus, omnes hi inquam & latinis & græcis literis præſtantes, ſe Nicolai uocibus, cohortationibus, libris, ope & adiutos maxime & impulſos in ſuis ſtudijs profitebuntur. Erat hoc inſitum ſuæ naturæ, ut quoſcunq; incenſos ad bonarum artium cognitionem uideret, ſi ijdem boni uiderentur, ſummo amore cōpleteretur, & ueluti filios foueret ac ſubleuaret. Tanquam ſtimulus erat recta capeſcentibus conſilia, ad humanitatis & ſapientiæ ſtudia proſequenda. O uere doctorum omniū parens, & ſtudiorum domicilium, quātum tibi latina eloquentia, quantum docti homines, quantū ſtudioſi literarum nomini tuo debent. Tu in primis uiam ad humanitatis ſtudia oſtendiſti, tu iter ad ueram eloquentiā demōſtraſti. Tu græcas literas ad Italiam reduxiſti, tu conſilio, tu libris, tu opera, tu cohortationib. ſemper omnibus recta ſentiētibus affuiſti. Tu diligentiſſimus rerū perpenſor, tu grauis eloquentiæ cēſor, tu peracutus doctorū extimator, magno adiumento omnibus extitiſti. Tu deniq; tum corripiendo, tum laudando effeciſti, ut ad aliquam dignitatē facultas eloquentię peruenire. Id & à cæteris cōmendatum iri putabant. Tuum enim iudicium non ex adulatione aut aſſentatione pendebat, ſed ex ueritate atq; animi recta ſententia. Sed hęc ad cōmunem referuntur utilitatem. Quid loquar de proprijs ſtudijs? quid doctrinā? quid ſcientiā proferam? quid multarū rerum cognitionem? Græcis literis plurimū inſudauit. Latinas ita tenuit, ut nemo melius omniū diſciplinarū quibus homines liberaliter inſtitui ſolent, doctrinam percepit. Priſcas hiſtorias ita oēs memorię fixas habuit, ut illis fermè interfuiſſe uideretur. Coſmographiæ ita operā dederat, ut toto orbe terrarū ſingulas prouincias, urbes, ſitus, loca, tractus, deniq; omnes melius noſſet quàm hi qui in eis diutius habitaſſent. Nullus eſt in latina lingua autor, quem quidem probaret, quem non legiſſet ſumma cura & diligentia. Sacris uero ſcripturis ita incubuit legēdo, ut plura ex eis teneret quàm qui totā ætatē in illis ponere uiderentur. Nullus autor fidelis ex illis antiquis fuit, cuius non aut libros, aut ſcripta referret. Linguæ uero latinæ præ cæteris erat diligens ſcrutator, in qua & illum peritiſſimū uidimus. Nullū proferebatur uerbum cuius uim & originē ignoraret. Nullum ſcriptorē antiquitas tulit, cuius nomen nō mandaſſet memorię, cuius nō opera etiā deperdita diligenter recenſeret

Beneficus in ſtudioſos.

Studium eius.

seret. Antiquitatis erat admodũ curiosus, cuius & patronũ quendam ac protectorem illum omnes ferebant. Eloquentia plurimũ potuit, licet perraro dicendi onus susciperet. Cum enim nihil nisi politũ ac perfectum probaret, neq; sibijpsi eius scripta satisfacere uidebant. Multa legerat, multa cognouerat, plura memoriæ cõmendarat, quæ sibi copiam dicendi admodũ suauẽ subministrabant, adeo ut in cœtu hominũ auscultaret attentissime, & summa cum audientium uoluptate. His studijs, ac uitæ industria tantã sibi excellentiam comparauit, ut nulla dubitatione inter doctissimos probatissimosq; nostræ ætatis uiros adnumeraretur. Quanq; ipse sua qua fuit animi moderatione, se infimum omniũ prædicabat, nihil sibi arrogãs, neq; ad ostẽtationẽ quãdam ut multi solent se cõparans, sed ad ueram philosophãdi rationẽ. Credo uideri hæc nobis quemadmodũ æquum est, plurimum laudanda. Age uero nunc quales in eo uirtutes, qui mores, quę uitæ integritas uiguerunt. Nulla pars uitæ eius recti uiri officio uacauit, nulla in re grauiori lapsus est. Id egit semper, ut quorum uirtutẽ legerat, eorumq; exempla imitaretur, esse q̃ uideri bonus mallet. Iam primũ prudentiã eius licet prospicere eximiam quandã & penè diuinam. Prudentiam dico non huius temporis aut seculi, quæ in capiendis rerum externarũ consilijs, aut astu superãdis hominibus à multis collocatur, sed quam in optimo uitæ genere diligendo, & ipsa uita sapienter degenda uiri doctissimi posuerunt. Omnia quippe humana commoda ut externa bona contempsit, ut se totum traderet studijs sapientiæ. Si laudat Herculem antiquitas, quem in biuio constitutum fabulæ ferunt, secum præmeditantem ac confabulãtem, utram uiam eligeret, uirtutis ne, an uoluptatis: cum altera aspera ac difficilis, procliuis altera ac suauis proponeretur, quod uirtutis itinere sibi proficiscendum putarit. Cur non summã laudem hic noster Nicolaus meretur, cuius prudentia uirtutis sibi uiam, reiectis illecebris uoluptatum persuaserit capescendam: At uero ne sibi hanc facilem fuisse existimetis, plurima impedimenta & uariæ molestiæ superauerunt quæ illum ab instituto itenere sæpius reuocarent. Qua in re constantiam eius perspicite. Omnes difficultates tolerando, omnia impedimenta patientia superauit non onere egestatis, qua sæpissime pressus est, non laboribus permultis, non rei domesticæ cura, quibus illum aliquotiens uexari uidimus, deflexit unq̃ animum ab institutione susceptа. Quid eius innocentiam, quid animi moderationẽ proferam: quid continentiam, probitatem: Cum satis amplum à parente patrimonium accepisset, nullius autem lucri amore teneretur, copias uero eius publica tributa exhausissent, sepius rei familiaris difficultate cõpulsus est, aut libros (quod tamen fecit rarissime, & in illis quos non probasset) uendere, aut amicorum fortunis subleuari. Nunquam tamen à studijs mentẽ diuertit, nihil appetiuit alieni, nullum turpẽ quæstum cõcupiuit. Nunquam publicis magistratibus ad exhauriendos pauperes, ut plures solent, animũ ad

Prudentia eius

iecit

iecit. Neminẽ ne minima in re quidẽ læsit unq̃, nulli uiuẽtiũ iniuriam intulit, nihil cuiq̃ abstulit, nemini nocuit. Manus atq; animũ seruauit innocentem. Nulla pręterquã librorũ cupiditate flagrauit, non appetendo aliena, sed nec suis parcendo tulit sumptus & publicos & priuatos. Vixit usq; ad obitus extremũ diem fama incorrupta. Rationem uiuendi modestam & lautam omni tempore seruauit, se referens ad frugalitatis cultũ quàm laudabat. Semper illud prisci Catonis persæpe uerbum usurpans, magnũ uectigal esse parsimoniam. Ego qui domum suam ab adolescentia frequentaui, quiq; uitam eius penitus perspexi, scio quàm temperate, quàm modeste, quàm caste uixerit, formans se ad eorum mores quorũ uirtus est laudata. Sed & hoc non iudiciũ alicuius quod, sed expressum signũ egregiæ uirtutis esse uidetur. Refert Plato in epistola quadam, præcipuum esse argumentũ probitatis, abundare amicis, carere uero improbitatis. Quis ergo hac nostra ætate amicis ditior Nicolao? Quis opulentior, quis copiosior? Hoc mihi uideor uerissime dicturus, omes uiros doctos qui ubiq; terrarum essent, non solũ qui eum nossent, sed ad quos sui nominis quoq; fama peruenisset, beniuolentia & summo amore erga Nicolaum affectos, atq; ipsum quoq; in unũquenq; literarũ & humanitatis cupiditate flagrantem, pari affectione incensum conspiciebamus. Fit enim necessario, ut qui multos amat, ipse quoq; mutuo ametur à multis. Humanitatem quoq; eius qui satis digne potest laudibus efferre? Faciles ad eum aditus patebant, facilior allocutio. Cum multos multis in rebus excelleret, tamen se parem infimis præstabat. Coniungebatur cum sæueritate affabilitas quædam uenusta, omnibus grata. Erat eius consuetudo iocunda admodũ, non solum eruditioribus, sed etiam exquisitorũ artificij hominibus, quibus admodum delectabatur. Aderat amicis consilio, opera, obsequio, diligentia, etiam irrequisitus, eorum negocia pro suis ducebat. Domum suam docti uiri suum domicilium existimabant, & tanquam cõmune diuersorium literarum. Qui excipiebantur, omnes summa cum hilaritate uocibus suis excitabantur, exemplo mouebantur, aut legendo, aut disputando proficiebant. Discedebant semper singuli tanq̃ à quodam sapientiæ sacrario doctiores. Mores eius quales fuerint omnes ferè cognoscitis, ab ipsa adolescentia tanquam educatus in stoica disciplina seuerus fuit, continens, grauis censor morum, uitiorũ acerrimus hostis, ad lacessendum, si quando irritabatur promptus, quæ tamen salibus, facetijs, uerborum iocunditate condiebantur, ut persæpe eos in quos ea dicebantur, ad risum excitarent. Vitam cœlibem duxit absq; uxore & liberis. Vt enim quietius studijs incumberet, uoluit ea molestia carere, cum neq; esset opulentus, & legisset multos fuisse illas impedimento quo minus uacarent ocio literarum. Fuit autem amantissimus ueritatis, ut qui admodum horreret mendacium, nihil minus prædicans esse hominis quàm mentiri. At amicos ita obseruabat, ut tamen ueritatem præponere, nemini

Humanitas eius.

De moribus suis.

Vitã cœlibem duxit.

parcens

parcens,ubi ex ſententia eſſet dicendum. Delectabatur admodũ tabulis & ſignis ac uarijs colaturis priſcorum more. Plura enim prope ſolus atq; exquiſitiora habebat quàm cęteri ferè omnes. Ad quæ uiſenda multi alliciebant, ut non priuato aliquo in loco,ſed in theatro quodã collocata ac expoſita eſſe affirmares. *Vitæ honeſtas.* Iam quantã honeſtatẽ,quantã grauitatẽ ſeruauit, quam ſanctè uixerit & ſcitis omnes,& ipſi uidimus, qui ab ipſis noſtris incunabulis cum eo uerſati præ cęteris ſumus,qui eum domi foriſq; obſeruauimus,ita ut nihil nobis uitæ eius interioris eſſet occultũ. Nihil turpe,nihil obſcœnum ne uerbis quidem protulit. Cenſoria quædam grauitas uitæ ſplendorem afferebat & ſummã autoritatem. Vitia horruit,& publica & priuata. Templũ quoddam uirtutis & decoris exiſtimabatur domus illa, & tanq̃ habitaculũ honeſtatis, in qua accẽdebant omnes ad uirtutẽ & bonarũ artium diſciplinas. Hic librorum ingens numerus,tum latinorũ tum græcorum. Hic ſigna & tabulæ,hic ueterum imagines,hic nũmiſmata uſq; à priori illa ętate qua æs primũ cudi, & moneta obſignari eſt cœpta cõſpiciebant. Hinc uaria illuſtriũ uirorũ exẽpla hunc ad uirtutum incitamenta proferebant. Aderat ſemper quod & oblectaret oculos, & animũ ſolaret. Tanq̃ ex academia quadam & honeſto certamine prodibant homines,& ad doctrinã,& ad mortalem uitã paratiores. Sed excellentiſſima eius uirtus atq; optimũ omnium facinus nequaq̃ eſt ſilentio prętereundum. Cum uiuens omnibus profuiſſet,cũ ſemper publicæ conſuluiſſet cõmoditati, curauit ut etiam poſt exactũ ſanctiſſimè uitam, laborum ſuorum fructus ad poſteros emanaret. Id egit uir egregius doctorũ uirorum amantiſſimus, quod nullũ multis antea ſeculis feciſſe, neq; memoria hominũ conſtat, neq; ullæ literę prodiderunt. Rem ſanè ſtatuit temporũ omnium ac ſeculorũ laudibus celebrandã. Ex libris quos homo nequaq̃ opulentus & rerum perſæpe inops, ſupra octingẽtos codices ſummo labore & diligentia cõparauerat, decreuit teſtamento fieri per amicos publicã Bibliothecam ad utilitatem hominũ ſempiternã. O pręclariſſimũ omniũ quę unq̃ condita ſunt & utiliſſimũ teſtamentum, quo non unũ aliquem aut alterũ, ſed tum græcas, tum latinas muſas huius precioſiſſimi theſauri reliquit hæredes. Tibi ego nunc Nicolaë (mortuum enim appello) muſarũ nomine gratias uberrimas ago, qui ſolus omniũ illas in publicam doctrinę & domicilij ſui poſſeſſionem tandem poſt multa annorũ curricula reduxiſti, qui illas tam exquiſito munere donaſti, qui effeciſti ut aliquãdo priuatas domos egreſſę, in conſpectu atq; in lucẽ prodirent ornatiſſimo comitatu. Extitere hactenus noſtra memoria plures & libris uarijs & maximis opibus abundantes, quos tamen magis priuatum cõmodũ quàm cõmunis utilitas traxit. Frãciſcus Petrarcha poeta excellens habuit ingentẽ copiam librorũ, qui poſt eius obitum omnes uenundati & uarijs hominibus diſpertiti ſunt. Ludouicus (cuius antea memini) magnam uim librorũ quos multis in locis cõquiſiuit, legauit ſui ordinis Bibliothecæ

Bibliothecam publicã ex ſuis erexit.

thecæ. Vir pręſtans acumine,& plurimarũ rerum ſcientia, Ioannes Boccatius eidẽ loco ſuos libros teſtamento reliquit. Collutij noſtri ad omnia ingentij ſingularis uolumina quę Nicolai libros numero fermè ęquabant, filij uendiderunt. At uero hic noſter egregiã præ cęteris ſuppellectilem, in qua cõparanda multum temporis,multũ impenſę, plurimũ laboris impenderat, non uendi,non in priuatã aliquam domũ cõportari,non alicuius unius uſui aut arbitrio relinqui,non in alienã Bibliothecam recludi,ſed in cõmunem utilitatẽ in publicũ munus,in locũ omnibus patentẽ uoluit conferri, ex quo omnes literarum cupidi tanq̃ ex agro fertili fructum doctrinę uberrimũ poſſent percipere. Equidem ſi id religio noſtra aut tempora paterent, decernerẽ mea ſententia ſtatuam illi marmoreã in Bibliothecę parte collocandã cum inſcriptione honorificentiſſima & ad memoriã illius,& ad reliquorum æmulationem. Quid enim magnificentius,quid bonis acceptius, quid ſtudijs humanitatis accõmodatius,quid cõmuni bono utilius fieri potuiſſet, aut etiã excogitari, quam exiſtere hac in urbe publicã Bibliothecam, quæ ſit futura ueluti excellens quędam eloquentiæ,& cęterarũ bonarum artiũ officina. Hæc Nicolai noſtri ſtudia,hic uitę curſus,hæ uirtutes,hi mores,hęc officia extiterũt. Digna profecto quę illius laudem reddant apud poſteros immortalẽ. Qui cum ſemper in celebrandis muſis,uirtute excolenda,libris cõparandis,obſeruandis amicis ſtudium atq; operã prębuiſſet,tandẽ multis exactis laboribus poſt tertium & ſeptuageſimũ annũ grauiſſimo morbo correptus interijt. Ita ad extremam horã ſe comparans ut libenter ex hac luce migrare uideret, tanq̃ ad locum beatiorẽ profecturus. O diem acerbum nobis,licet illi malorum omnium poſtremũ. Lętor tui cauſa Nicolaë (iterũ enim mortuũ cõpello) quẽ colere ſedes piorum, quem ad æternam quietem delatum ueriſſime iudicamus. Verum mihi doleo,mihi queror hunc funeſtum diem,qui me mœſtum atq; afflictum,qui me ſpoliatũ tua amiciſſima iocunditate, tua ſuauiſſima humanitate priuatum reliquit,qui mihi abſtulit tanq̃ ſegetem ſtudiorum meorum, qui mihi eripuit officio patrem,beniuolẽtia amicum, quo cum omnes curas meas,cogitatus,dicta,facta & præſens uerbis & literis abſens conferebam. Mihi dies iſte merito eſt deflendus,in quo amiſi certiſſimũ ægritudinũ ſolatium, mœrorum leuamen, præſidium firmiſſimum laborum meorum. Non dabitur amplius tecum colloqui,non conſilio uti,nõ exoptatiſſima frui conſuetudine,ac ſaltem conſolatione, qua licet reuocabo quoad potero cogitatione mea memoriam præteriti temporis,& tecum ſemper dum hoc ſpiritu uiuam dulciſſima recordatione cõmorabor,mortuum animo cõplectar. Erit Nicolai effigies ſemper hiſce oculis infixa,& amorem quem uiuo debebam, etiam in laudibus & celebratione mortui conſeruabo.

Moritur.

POGGII FLORENTI-
NI ORATIO IIII. IN FVNERE LAVRENTII DE MEDICIS.

SIserius mi doctissime Carole, ornatissimi atq; amantissimi quondã mihi Laurentij nostri debitũ uirtuti munus præstiti q̃ eius in me officia postulabãt, nõ negligentię, non obliuioni tribuendũ, sed doloris magnitudini, quem ex charissimi deq; me optime meriti uiri morte suscepi. Tantus enim mœror, tanta uis ægritudinis mentẽ oppressit, ut quotiens cunq; animum ad eius memoriã reuocarim, non scribendi facultatem, sed lachrimarũ copiam ipsius recordatio mihi suppeditarit, quodq; in becillis solet animis euenire, ita cesserit dolori ratio scribendi, ut à tempore mœroris mitigatio fuerit expectanda. Etenim quis tam durus uel potius ferreus esset, qui fletum & lachrymas in talis uiri atq; amici cõmemoratione contineret? Multa quippe diuersorũ hominũ uulnera quotidie ante oculos obseruãt, ut nullius in obitu tanq̃ in re insolita obstupescere debeamus, sed tamẽ maxima pars horũ sic sunt, ut incertũ sit uita ne illorũ morti potius, an mors uitæ fuerit præferenda? Viuant enim, an intereant parum interesse mortaliũ uidetur? At uero cum mortẽ obijt is cuius uita omnibus confert, cuius salus multorũ salutem amplectitur, cuius opes ac fortunæ semper amicis præsto fuere, qui liberalitate atq; humanitate omnes antecellit, tum demũ graue ac difficile est non conqueri. Quid enim uita hominũ esset derelicta bonorũ tutela, spoliata amicitiæ fructu, quem unum habemus tutissimũ portum in uarijs casibus qui uidentᵉ in uita hominũ cõstituti? Etenim sic sentio, nullum esse dolorẽ qui ad amicorum dolorẽ accedat. Nam parentes filijs patres tum boni, tum mali quicunq; hi fuerint natura tribuũtur nobis, quo fit ut eos persæpe odio habeamus, nobis eorũ interitus exoptetᵉ. Amicos uero nosipsi eligimus spõte nostra, qui sunt nobis charissimi, quorũ iocunditate cum priuamur, nulla uidetᵉ nobis uita esse iocũda. Qdᵉ si cui unq̃ in amici obitu dolere licuit, mihi certe licet maxime, qui non solum dulcissimo ac suauissimo amicitiæ fructu, sed me ipso uideor esse priuatus. Ille enim parentũ mihi charitatẽ, amici officia, fratris beniuolentiã præstabat. Ille meas curas suas esse dicebat. Ille me opibus, pecunia, patrimonio subleuabat. Denicq; ea erat inter nos mutua charitas ac beniuolentia, ut illo uiuo nullam fortunã extimescens, securus rerum in tranquillo uidelicet portu uiderer quiescere. Itaq; silẽtio meo causam præbuit nõ obliuio, sed mœror grauis, qui diutius q̃ uellẽ tenebras quasdã ita animo offudit, ut nulla adhuc cõcedatᵉ scribẽdi facultas. Verũ ne nũc quidẽ parẽ eius uirtutibus elegantiã representare possum, dicam tamen ut facultas sedabit quæ credam ad eius laudes pertinere. De quibus antequam dicere aggrediar, imbecillitas nostra & cõmunis uitę conditio, tum fortunę iniquitas paulum mihi

Amicorũ præstantia.

lum mihi deplorãda est. Nam q̃is optime cũ Laurẽtio actum putẽ, qui summa felicitate in fratris amãtissimi, castissimę uxoris, omniũ suorum cõplexu, summa hominũ beniuolẽtia, patria deflente uita functus est, tamẽ durum est atq; arduũ fortunę arbitrio magis q̃ rationi nobis esse parendum. Erãt ignobiles, inutiles, nefarij permulti quorũ interitus magno emolumẽto cõmuni paci & quieti esset futurus. In eos libido fortunę crassari poterat sumo omnium plausu & cõmendatione. At eũ sibi delegit, in quo se maxime nobis obesse existimauit, & uexare q̃ plurimos. Versat emꝫ singula ut libet, & cum nihil firmũ, nihil stabile, nihil exploratũ, nihil certũ esse permittat, in rerũ cõtinuo labentiũ mutatione & curriculo collocamur. Vxores, filij, patres, res domesticę omnes, & quicquid in humanis charũ habemus, illius arbitrio obtẽperent necesse est, ut ne in horã quidẽ huiusmodi rerũ certi esse possumus. Infirmitates quoq; ac debilitates corporis, mors nostrorũ repẽtina, incerti obitus, uarij casus ante oculos obseruant, ut nõ solum Laurẽtij mors, sed mea quoq; ęterorũq; qui mihi sunt charissimi dubia fortuna metu ac sollicitudine mentẽ cõturbat. Haud insulse Xerxes rex ille potẽtissimus, cũ tantum exercitũ comparasset quãtum nunq̃ antea historię tradiderunt, fleuisse dicitᵉ cõditionẽ imbecillitatẽq; cõditionis humanę, quod nemo ex tot hominũ milib. supra cẽtesimũ annũ unus esset futurus. Genus itaq; humanũ & caducũ esse & mortale ac ea lege natũ ut pereat neminẽ latet. Sic Thebanus Pindarus hominẽ scribit umbrã esse & quoddã somnium. Sic Theocritus in duob. pastorib. expressit, dicens: Pastorẽ quendam cum iuuencos fugare uoluisset, paulo incõsideratius per quendã excurrisse collem, paruaq; spina in talo fixa dolore perteritum, socium cui Cridon nomẽ erat acclamasse, ut sibi spinã euelleret. Illũq; cum intentis oculis uix eam uidisset, ac summis unguibus elicuisset, tandẽ his uerbis cum admiratione sustulisse, quã parua quidẽ spina tam robustũ uirum domat. Qua causa sapienter Homerus nihil homine imbecillius terrã nutrire asseuerabat. Quod etiã eleganter apud Maronẽ Iuppiter declarauit, dum Herculẽ pro futura Palladis morte cõsolatᵉ. Tum genitor natum dictis affatᵉ amicis. Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus. Omnibus est uitæ, sed famã extendere factis. Hoc uirtutis opus. Nihil aliud prudentem poętam sensisse credendũ est, nisi cõmunem humani generis cõditionem ostendere. Idem Horatius: Pallida mors ęquo pulsat pede pauperũ tabernas, Regumq; turres. Nulli igitᵉ diem proferre licet, agimur emꝫ fatis, atq; fatum ineuitabile est. Sed ne forte quid erroris in uerbo capiatur, non hic fatum secundũ stoicorum morẽ accipitur, sed per fatum dei uoluntatem intelligo. Fato ergo, hoc est diuina uoluntate omnes morimur, & humanũ quicquid est ut labatur ne cesse est. Nec sua cuiquã manet species, & alijs alias reparat natura figuras. Nec tãtum homines deficiunt, sed omne quod natum est, iuxta illud Crispi: Omnia orta occidũt, & aucta senescunt. Nõ manet Babylon mœnib. hortis

Fortunæ uis.

pensilibus,templo,arceq; mirabilis. Non Tyrus ostro superba atq; purpura. Non Corinthus ære nobilis. Nō Athenę omniū bonarū artium inuētrices. Non Creta centū celeberrima urbibus. Non Carthago Romani imperij æmula. Omnia prostrata ac diruta iacēt,& aliorum paruę reliquię, aliorū nullum uestigium apparet. Et licet cornix nouem seculis uiuat, eamq; ceruus quadruplo uitæ tempore superet, uterq; tamen suam mortē nouit. Fingunt ideo poētę Saturnū Celij filium suos natos deuorare, ut sub hac fictione omnia tēpore consumi manifeste demonstrent. Tēpus enim (ut est apud Virg.) edax rerū & inuidiosa uetustas omnia destruūt uitiataq; dentib. æui paulatim nigra cōsumunt omnia morte. Sapiēter itaq; Anaxagoras audita morte filij. Nihil inquit mihi inexpertū aut nouum nuncias, ego enim illum natū ex me sciebā esse mortalem. Solon etiā philosophus Athenieñ. ueniens ad mortē, & dum multi amici & attinentes ad eum cōfluerent, præcepit eis, ut nullus ipsorum eum lachrymis honoraret, nec pro eo exequias facerent. Assignās huius rei rationē. Omnia quę secundum naturā fiunt habenda sunt in bonis. Quid est aūt tam secundū naturā quā mors senibus? Vulgaris etenim illa demētia est censenda, dum parētibus, aut liberis, proximis cognatis aut agnatis notis uel amicis orbamur, lugemus animisq; cōtristamur, pilos euellimus, palmas genasq; percutimus, magnoq; replemus ululatu domū, & deum quasi errātem accusamus, qui tam acerbe abstuliſſe uidetur quod forte diu putabamus mānsurum. Hoc facit animorum ignauia, mentium hebetatio, atq; stultitia oberrans. Nec est modus iste nisi quidam amor impatiens, ut quæ desiderat semper inueniſſe credat. Ignorat quippe rectum iudicium ratione multotiens caret, modumq; nescit, neq; aliud potest cogitare quā quod diligit. Hic amor non accipit de impossibilitate solatium, neq; de difficultate remedium. Etēm quid attinet (ut ait Valerius) humano indulgere dolori, aut diuino numini iniuriam fieri, quod immortalitatem suam nobis cōpartiri noluerit? Quasi dicat, non est aliud lamentari de morte alicuius, nisi inuidere deo, quia ipsum immortalem non fecit sicut seipsum. Sed quoniam hæc ita sunt constituta ut neq; flecti, neq; mutari queant, comparemus nos ad ea quæ acciderunt forti animo ferenda, imitemurq; in hoc breuiſſimo uitæ cursu & Laurētium & reliquos qui cum laude & gloria uixerunt. Ipse enim is extitit, ut ab eo per omnem uitam peti possint honestatis exempla. Nam ut ad eum iam reuertar cuius gratia hæc habetur oratio, plena uirtutis ac doctrinæ illius per omnē ętatē morū institutio. De quo ita loquor, ut primū ętas sānctiſſime per omniū officiorū gradus exacta. Tūq; moderate, q̄ modeste fortunę bonis, in quibus modū seruare difficilimū habet, usus fuerit. Deinde uirtutes eius à me paucis referant. Vt ēm ab adolescētia ordiamur, educatus est à parentibus optimis atq; omi laude digniſſimis, in casta ac religiosa domo, ita ut nulli unq̄ de se maledico locum prębęret. Habuit ēm ipse parētes tum perhumanos atq; honestate

state & uirtute præstantes, tum uero deū timentes, à quib. nihil nisi laudabile piū, castumq; perceperit. Ipse aūt à natura optime institutus, industria ac dili gētia auxit paternas traditiones. Studijs literarū deditus, eā doctrinā secutus est quā humanitatis studia appellamus. Ab his optime eruditus adolescentiā, quę multis uoluptatum illecebris studia esse solet, in uirtutis atq; honestatis cōtētiōe collocauit. Erat specimē atq; ingeniū magni futuri cuiusdā uiri, quē paternas dotes nō æquaturum, sed & superaturū sperabant. In medio fermè adolescētiæ cursu, quę ætas infesta libidine agitari solet, ut se castum à uitijs quæ multos pessundant seruaret, electiſſimā adolescentulam uxorem duxit, ut sacro coniugio omnem labem libidinis propulsaret. Quid uero de morib. adolescentiæ dicam? Nulla eius petulantia, nulla lasciuia, nulli luxus, nulla proteruitas, nullæ cōtumelię, nullæ iniuriæ cōmunes illius cogitationes præferri possunt. Nullos effusos sumptus uidimus, nullum flagitiū, nullum scelus nullas cōmessationes, nullos cœtus nocturnos, sed integrā uitam, puram, modestam, temperatamq; nouimus omnium uitiorū culpa & labe uacātem. Mirabant omnes eam adolescentis grauitatem quæ nec in senibus quidem maior esset postulanda. Maiores natu summa diligentia prosequebatur. Pudor & continentia diuersorium quoddā in eo fecisse uidebantur. O adolescentia omni cōmendatione & beniuolentia cōmendanda, quantum nōnullorum morum ab eiusmodi institutione differunt, qui si hunc nostrum imitari uoluissent, melius profecto & famæ & honori consuluiſſent. At uero posteaq̄ in uirum euasit, nunquid paulum ab instituta uitæ cursu deflexit? nunquid se à uirtute pristina immutauit? Minime quidē, sed præteritum tempus maiore laude & præstantia cumulauit. Nam primū patrię, tum uero amicis ac familiaribus maxime consulebat. Habebat enim in ore diuinam illā Platonis sententiam. Primum deo, tum patriæ, demum amicis nos esse procreatos. Itaq; quanta religione fuerit, qua pietate quoniā id plurib. exemplis patet, nequaquam opus est narratione. Sed eorū ego me pręcipue testem profiteor quorum ille secretiora cōmunicabat. Vnam uirtutē, ea est charitas uirtutū omnium parens, quam colebat maxime. Egenorum domiciliū erat, ille uiduas, ille pupillos, ille uirgines suis facultatibus sustentabat. Aderat pręsto calamitosis. Patrocinium eius non rogari se patiebatur, sed admonere eum satis erat. Possem multos referre quorū ille inopiæ suis impijs subuenit. Neq; ēm quæ homo optimus occulta esse uolebat sunt à me propalanda. Fugiebat ēm hominum plausus, ne id quod ei uirtus suadebat, ad pompā & inanem gloriam fieri uideretur. Referre possem plurima templa tum instaurata, tum à fundamentis cōstructa, uariaq; ecclesiarum ornamenta, quę sunt ei cum fratre prę stantiſſimo uiro atq; optimo ciue cōmunia, nisi ea ita omnibus nota essent, ut ad ea referenda oratio superuacua uideretur. Verum ita excelluit in his ædificandis ornandisq; eorum deuotio ac magnificentia, ut nulli nostræ ætatis

Ecclesiarū instaurator.

uiri cum illis ualeant cõparari. Iam uero qualis in patriã fuerit perſpicuũ eſt. Omnes ſuas curas, ſtudia cogitationes ad illius auctionẽ confirmationẽq; cõferebant, nihil publici cõmodi in priuatã utilitatẽ deriuabat, ſola patriæ ſalus ante oculos uerſabatur, tanq; ſpecula quadam proſpectans ad illius cõmoda perſpiciebat. Itaq; eius periculis propulſandis erat ſollertiſſimus. Deniq; eã uigilantiam ac ſollicitudinẽ in rei publicæ cura præbebat, ut nemo amantior patriæ uideretur. Neq; enim ut plures cõſueuerunt ex publicis calamitatibus ditabatur, ſed ut uirum decet bonum, & patriæ charitas requirit, publica dãna ſua eſſe dicebat, ea conſulens, ea ſuadens quæ ad pacem & quietem publicam pertinebant. Nullum deniq; præteribat boni uiri cuiuſq; patriæ amantiſſimi officium. Præferebat priuatis cõmodis cõmunẽ utilitatem. Is erat ei queſtus uberrimus, dignitatẽ atq; amplitudinẽ reipub. agere, inq; ipſius diſſicillimis tẽporibus ſuas fortunas effundere pro illius conſeruatione. Iam uero quis ignorat qua obſeruantia, quo officio, quo ſtudio fuerit in amicos. Hoc mihi uideor ueriſſimum eſſe dicturus, nullum noſtræ urbis ciuem plures habuiſſe amicos, nullum obſeruaſſe diligentius, nullum ſanctius coluiſſe. Quod eorum mœſtitia declarauit & fletus qui in funere affuerunt. Dolent certe maximis incõmodis ob eius interitum ſe affectos, deflentq; ipſum ſibi præreptũ eſſe unum, cui nemo ætatis noſtræ erat neq; officio erga beniuolos neq; amore comparandus. Erat natura ad amicitiã propenſa, erat iucunda eius cõſuetudo, erat humanitas facetijs cõiuncta, erat ſuauitas loquendi ac ſale quodã reſperſa urbanitas, ut quę ex eius ore prodirent & riſu cõdita, & ſerio prolata uiderentur. Lætabat cum quempiã aut ornare dignitate poterat, aut iuuare opibus, aut agere honore, aut ab iniuria tueri. Qua propter plurimi illius amore tenebantur & beniuolentia. Egregie id quidẽ uirtutis indicium. Quid uero beneficia eius in amicos referam? quę tot tantaq; ſunt, ut dies potius mihi in his cõmemorandis q̃ uerba deeſſent. Id maxime præclarũ, quod in concedendo beneficio amicorum deſiderio occurrebat. In referendo quoque quàm accipiendo propenſior, quodq; rarum habetur, nullis penes eum ad impetranda beneficia precibus opus erat. Erat præſto quærentibus auxilium, inuitabat etiam ſæpe ut ſua liberalitate uti uellent ſine cuiuſque inuidia aut maliuolentia. Sua in me officia exponerem, niſi ad oſtentationem ea dici uiderentur, ſed ſcio multotiens in me beneficium extitiſſe non requiſitum, ultroq; multis in rebus ſuas copias atque operam obtuliſſe, quibus & me uſum profiteor, cum ei res à me gratiſſima uideretur fieri ſi beneficium recepiſſem. O uirum egregium, ô uitam omni laude cumulatam, uereor ne cum ſedare mœrorem cupiam in eius laudibus commemorandis, recrudeſcat multorum iam obductum uulnus, qui eo magis dolendum eſſe, cenſent, quo maiore uitæ ſubſidio nudari uideantur. Sed fati neceſſitas æqua mente ferenda eſt, neq; propterea uir ſanctiſſimus merita laude priuandus

dus, ut & honor debitus eius uirtuti tribuatur, & cæteri ſuo exemplo ad gloriæ curicula inuitentur. Plura autem in eum fortuna larga manu contulit, ea omnia uidimus ab eo effecta meliora atque illuſtriora fuiſſe, neq; ad fortunæ nutum, ſed ad uirtutis normam miniſtrata. Nam ut à fortunæ meritis incipiam, natus eſt in magnificentiſſima ac ornatiſſima totius Italię ciuitate. Illam tum publicis, tum priuatis ædificijs auguſtiorem reddidit atq; ornatiorem. Ea uero uita, his moribus, ea continentia fuit, ut plurimum ex eius uirtute huic urbi dignitatis acceſſerit atq; ornamenti. Erat ex nobili familia Medicorum, ac primaria ciuitatis in centeſimũ fermè annũ ampliſſimis eius muneribus functa, in qua multi equeſtris ordinis, plures omni laude inſignes uiri ſummis copijs ac honoribus claruerũt. Patrẽ habuit eum quo neq; iuſtior uir, neq; humanior, neq; melior quiſquam, neq; charior patriæ ciuis fuit. Ac nulla in re filius inferior extitit uirtute paterna, ſed id egit per omne uitę tempus, ut eam ſua induſtria clariorem efficeret atq; uberiorẽ. Opes & diuitias nactus eſt tantas, quantæ in ciue optimo & liberaliſſimo & ciuitatis principe requiruntur. His nitidior, clarior, ita modeſte ad amplitudinem, ad magnificentiam, atq; egenorum ſubſidia uſus eſt, ut nullam ex eis obtrectationẽ, nullam inuidiam, nullum maledictum, ſed laudem, commendationẽ & beniuolentiam omnium cõſequeretur, optarentq; homines eas ſibi perpetuo fore. Magna quidẽ uirtus ac præclara, non efferri diuitijs, non labi ultra quàm ratio poſtulat, nõ inſoleſcere, nõ ſuperbire, nõ eſſe iniurioſum. Sapienter enim ſcripſit uir ſapientiſſimus Hippocrates, diuitias uitiorum magis quàm uirtutum eſſe adminiſtratrices. At id effecit noſter Laurentius, ut his tanquam aſſeclis uirtutum atq; opificibus uteretur. Nullum eius inſolens dictũ, nullum factum imprudentius, nullæ iniuriæ, nullæ contumeliæ narrari queunt. Ad honeſti enim præſcriptum fruebatur diuitijs, quæ omnibus prodeſſent, nocerent nemini. Corporis dotes exoptatiſſimas natura tribuit, firmum corpus ualitudinem integram, ſtaturam proceram, faciem liberalẽ, quę omnia iudicio rationis parebant. Summũ in repub. locum tenuit inter primores ciuitatis. Quem cum fortuna aliquando labefactare uoluit, uirtus poſtea fortunę impetum ſuperauit. Adeò dignitati atq; honoribus inſtitutus atq; ampliatus, ut exiſtimari poſſit illius iniuriam in beneficium fuiſſe conuerſam. Hac præſtantia moderate ſemper uſus ad ſalutem patriæ & ciuium columitatem, nihil aliud cogitans, niſi quo modo poſſet prodeſſe quàmplurimis. Dixi de his quæ fortuita æſtimãtur. At uero uirtutes animi quales in eo fuerint, uita eius & quotidianus uſus oſtendit, erant enim in conſpectu omnium poſitæ, ita ut nulla pars uitæ eſſet occulta. Sed cum ſingulæ uirtutes maxime homines exornant & præclaros efficiunt, tum uero illæ præcipue quæ nos inter nos charitate & beniuolentia deuinciunt, quæ eo mortalibus ſunt acceptiores, quo maior ex eis utilitas ac maiora commoda percipiuntur.

Fortunæ meritis dotatus.

Etenim prudentia, temperantia, frugalitas, continentia, rerum scientia illis tantum uidetur prodesse in quibus consistunt, parum quidem ad alios declinantes. At uero iusticia, liberalitas, humanitas, comitas munificentia communi reipublicæ conseruationi ac præsidio accommodantur, iuuantq; quam plurimos. Nam iustitia ea est uirtus quæ omnes reliquas complectitur. Nulla enim ciuitas, nulli hominum cœtus, nulla societas absq; iustitia potest constare diutius. Emolumentū quidē rerum publicarū est, & humani diuiniq; iuris cōseruatrix. Huic proximo accedunt quæ beniuolentiam pariunt, societates contrahunt, amicitias conseruant, & tanquam auxilium egeno sunt & calamitosis. Nihil est profecto neq; acceptius, neq; quod magis conferat nobis quàm uir beneficus & liberalis. Itaq; inter cæteras uirtutes liberalitas obtinet principatū. Nam manū porrigit fessis, egenos sustentat, erigit lapsos, omnibus opitulatur. Sed est mirū quod raro reperiuntur huius uirtutis cultores. Sibi enim quisq; timens ac fortunæ uarietatem expauescens, prospicit rebus suis, & quę multis accidunt considerans, manum contrahit, estq; in largiendo remissus. Sed quo rarior eo præclarior habēdus est huius uirtutis assector. Verūtamen & superiorum uirtutum in Laurentio splendor emicuit, & his maxime claruit. Nam multarū rerū doctrinā tantam in eo perspeximus, quantam ne hi percipiunt qui studijs literarum se totos penitus tradiderunt. Prudentia quoq; fuit ac tēperantia singulari, nihil agens quod iure posse improbari uideretur. Nam cōtinentiæ uita omnis attulit testimonium. Sed hæ uirtutes uersantur tantum inter domesticos parietes, reliquæ uero in aciem ac certamen publicum prodeunt. In primis enim iusticia sustentaculum uitę communis fuit in eo admirabilis. Non enim solū ut sua cuiq; tribuerētur, sed sua scilicet etiā alijs cōdonabat, curabatq; ut boni præmio, mali debita pœna afficerētur. Sed omnibus in rebus æquitatis rationē maxime censuit habendam. Id ius optimū existimans quod procul ab omni suspitione iniurię uideretur. Liberalitas quæ uirtus grata est hominibus, præ cæteris sibi præclara ac domestica fuit, ut nemini dubiū sit quin omnes nostrę ciuitatis uiros maxime antecesserit beneficentia & liberalitate, qui non solū admonitus miserorum fortunæ subueniebat, sed ultro offerebat quæ multi petere uerebantur. Nemo illum frustra rogauit, nemo enim qui rogasset inanis abijt. Larga manu opitulabatur egētibus, multa coram, sed plura secreto errogabat, & quæ sæpius palàm negabat, ad euitandam ostentationē occulte largiebatur. Fuit semper domus sua officina quędā beneficiorū, calamitosorū diuersoriū, paucorum domiciliū. Ita tamē largiens quæ petebantur, ut nullā gratiam hominum uellet inire. Iam uero facilitas eius atq; humanitas iure ab omnibus laudabatur. Nam cū multos dignitate atq; honoribus anteiret, tamen se parem præbebat inferioribus. Non diuitiæ, nō opes, nō clientelæ, nō dignitates uel paulo elatiorē hunc egregiū reddiderunt. Erat aspectu gratus, familiaritate

Virtutes eius.

Iustus.

Liberalis.

Humanus.

benignus

benignus, iucundus consuetudine. Non aspernabatur infimos, neminē condemnabat. Facile aditus ad eum erāt. Comes præcipue ac facetus. Nemo ad eum accessit quin placatus beniuolusq; abiret. Iam munificētiæ opera recensenda nō sunt, cū ante oculos hominū uersent. Templa ecclesię, ædificia pluribus in locis cōstructa, uaria ornamēta diuersis ecclesijs ad usum religionis cōdonata, quę idcirco enarrare nolui, ne uidear quę diuini cultus causa facta fuere, ad hominū gratiā uelle referre. His uitæ ornamētis ac uirtutibus præditus, nō solū priuatorū hominū, sed multorū etiā principū beniuolentiā cō traxit. Eugenio aūt summo pōtifici ita charus fuit, ut eius mortē egerrime tulit, & quod extremū potuit, funus eius singulari pompa honestauit. Nam & suis ecclesię q; insignibus decorauit funus, & nepotes ad prosequendū defuncti corpus misit, neq; secus eam mortē tulit, ac si quispiam sui generis sibi charissimus obijsset. O uirum insignē, ò deflendā mortē. Quid enim huic deerat quod optimo homini ac frugalissimo dignū esset? Summa prudētia, summa religio, summa pietas ac cōtinentia hunc omnes illustrabāt, uita integra, mores incorrupti, syncera uirtus, ratio, exoptanda cōsuetudo. Qui ita uixit, ut ne curiosis quidē oculis daretur occasio detrahēdi. Hunc ueluti ex quodam uirtutū sacrario nobis datū, subtraxit mors immatura atq; inexorabilis sors fatorū. O fortunæ iniquā & inhumanā sortē, quæ optimos quosq; uiros decerpere & de medio auferre cōtendat. Quis enim uir melior nostro Laurentio? quis humanior? quis liberalior? Quis uita sanctior, qs utilior ciuis, quis amātior patriæ fuit? At ipsum impetus fortunę in optimo uitę cursu abstulit. Et cū eius opera omnibus fructuosa, amicis magno usui, ciuitati necessaria, patrię utilis esset, patriā optimo defensore, urbē ciue præstantissimo, nos amico optimo, reliquos optato præsidio spoliauit. Erāt uiles permulti in quibus fortunę uis posset impetū facere, at ea semper elegit nobiliores ac meliores, neq; quid uitę mortaliū cōducat, sed quid eius libido appetat, p imperio aduertit. Sed omittamus fortunæ temeritatē, & Laurētij uirtutū memores, nō mē eius cū omni beniuolētia ꝓsequamur. Et cum nihil sit uirtute præclarius, nihil amabilius, nihil quod magis cōsulat rebus nostris, demus illi nos toto (ut aiunt) animo, & in ea excolenda ætatē nostrā & uitę omne tēpus collocemus. Eius em̄ splēdore illustrati, primū ex ipsius præceptis uitā agamus, tum mortis metū & formidinē depellamus. Id assequamur facilius, si Laurētij exemplū ante oculos posuerimus. Tibi aūt Carole mi met debitū consolandi persolue, ac animaduerte, ut bonus deus, & omnia quę bonus facit bona sint necesse conuenit, nec arbitretis id durum quod quemq; aut quibuscunq; faciendum est. Ad hoc enim nec nati sumus ut maneamus æterni, & quippe cum citius accidit hoc, arbitreris melius. Nam natura nihil hominibus breuitate uitæ iucundius præstitit. Quis enim inter anxietatem uagientis seculi erumnasq; morborū lędentiū, nō magis mortē festinam desiderare deberet,

In fortunam.

Consolatio mortis.

quam

quàm longam ſatis & languidã uitam: Nam dum in mũdo ſumus probamur quotidie in acie,& innumerabiles irę, auaritię,libidines, aliorũq; uariorum incentiua uitiorũ nos pertingunt ad ruinam, quę demũ morte finem ſuſcipiunt. In qua, ut ait Cic. in Tuſcul.) aut ſummũ bonũ, aut nullum malũ eſſe cognouimus. Non igitur dolere debemus, nec inuidere, ut Ennius uir prudentiſſimus. Nemo me lacrhymis decoret, inquit, nec funera fletu faxit. Nos igitur, ſi quid tale acciderit, ut uelut certe denunciatum, uideamus ut exeamus è uita lęti,& agentes gratias pareamus. Nam nulla hercle tanta cõmoditas quam ex uita alicuius uel expectare uel conſequi ualeamus, quin pluris facere debeamus ipſum eſſe ex tot malis ac periculis uitæ exemptũ. Nec tam cumulus bonorũ iucundus eſſe poteſt, nec ullũ tam commodũ expectandum, quàm beata diſceſſio. Si enim ſummus ille dies, ut ait Cic. & catholica bene ſanxit autoritas, non extinctionem, ſed commutationẽ affert loci, quid optabilius morte: Si autem perimit ac delet omnino, ut quibuſdam ſtoicis placet, quod abſurdum eſt ac ratione caret, quid melius quàm in medijs uitæ laboribus obdormire, & ſomno ſuaui ſopori ſempiterno. Pleriq; etiam philoſophi uitę obprobrium attendentes, nihil aliud eſſe inferos uoluerunt aut humana corpora, quàm ueluti carceres tenebroſos, horridos, ſordidos, & cruore fœtidos, quibus animæ ſunt incluſæ. Corpus enim ſuo pondere aggrauat animam. Ideo ſolũ mali quorũ animas in ſe pronas fecit corporis uſus, ad ſolutionem corporis perhorreſcunt, & cum illud fieri neceſſe eſt, cum gemitu & dolore ex hac uita recedunt. Boni autẽ cum cordis dulcedine deſiderant ad illum locum aſcendere ubi beatitudine ſempiterna fruantur, ubi illa ſublimia angelorum agmina. Sanctus dominus deus ſabaoth, clamare nõ ceſſant, ubi lucis iucunditas perpetua diffunditur, ubi excuſſa omni palea granũ purum in cordis horreo collocatur, ubi ſol ille nunquam in occaſum tendens, beatorum mẽtes in amore diuinitatis accendit. Quæ cõſiderans propheta Dauid adhuc per ſpeculum in ęnigmate, illius boni capiebatur amore, ut uitã iſtam pro tædio habens diceret: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt nimis. Senſerat enim quàm dilecta nobis eſſe debeant illa tabernacula domini uirtutũ, ubi omnes amicti ſunt ſtolis albis, & palmæ in manibus eorũ, & ſequuntur agnum quocunq; ierit. Nõn ergo mi Carole de magnifici & tam dilecti & merito diligendi fratris tui morte mens tua turbetur, ſed ex intimis cordis exprimat cum beato Iob: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit ita factum eſt, ſit nomẽ domini benedictum. Neq; doleas quod talem amiſeris, ſed gaudeas quod talem habueris, dieſq; ille qui ab ignorantibus reputatur extremus, per prudentiam tuam æternitatis natalis æſtimetur. Cuius animus tantarum uirtutum præſidio munitus, de preſenti pelago ad littus quietis, de exilio ad patriam, de carcere ad palatium & ſanctiorem regionem uitam q; beatam felici radio euolauit, Dixi.

Poggij

POGGII FLORENTINI ORATIO V. AD SVMMVM PONTIFICEM NICOLAVM V.

SCIO conſuetudinis eſſe beatiſſime pater omnium fermè qui ad tuam ſanctitatem tum uiſitandi gratia, tum legationis officio primum accedant, ut orationem habeant aut gratulationem pro hac ampliſſima dignitate, aut uirtutum tuarum laudes continentem. Qui mos adeo in oleuit ut non uti hoc uſitato dicendi genere rudis cuiuſdam & ignari penitus exiſtimetur. At uero mihi longe alia ſententia eſt, qui cenſeam neutrũ horum à bonis & prudentibus laudandum uiris, cum alterum hominis parum conſiderate loquentis, alterum adulatoris officium eſſe uideatur. Quid enim ei gratuleris, aut quid illi congaudeas, qui ad immenſos ac cõtinuos animi corporisq; labores, ad maximas curas, ad diuerſarũ gentium regimen, ad infinitas moleſtias, ad ſollicitudinẽ omnium eccleſiarum, & quod his maius eſt omnibus, ad difficilẽ ac moleſtam ſeruitutem eſt aſſumptus? Rectius meo iudicio tali uiro tanta rerum mole oppreſſo condolendum compatiendumq; eſt, & quædam tantis laboribus, tantæq; ſeruituti miſericordia habenda. Non enim ſi recte & ſecundũ Dei præcepta uelis regere nauem Petri, tibi tuo iure ſomnũ, non quietẽ, non cibũ capere, non animi relaxationẽ quęrere, non tibi indulgere, non cum ſolitis amicis, quod tibi eſt grauiſſimũ, more tuo uiuere nõ tempus quod ſcimus etiã bene utentibus breuiſſimũ eſſe, tua uoluntate tranſigere, nõ literis in quibus & educatus es, qua in re maxima cõſolatio capitur, operã pro tuo deſiderio dare impendere. Alieno eſt tibi arbitrio uiuendũ, propria quodãmodo ſalus eripienda, ut ſalutẽ alijs largiaris. Totius Chriſtiani populi cura & ſollicitudo tibi ſuſcipienda, audiendę populorũ legationes, rogationum uoces, oppreſſorũ querelę exaudiendæ, ferenda poſtulantiũ moleſtia, multorũ importunitas atq; inſolentia toleranda, miſericordia omnibus, iuſtitia ſingulis miniſtranda. Tibi uni pro omnibus, quieſcentibus cæteris labor ſuſcipiendus. In ſpecula enim quadã poſitus es, in qua tibi pro omnibus uigiliæ agendæ ſunt, ut nulla requies, nullum ocium, nulla remiſſio in tanta rerum ſit uarietate. Veriſſime noſter Seneca, inquit. Magna ſeruitus eſt magna fortuna. In hac tam graui rerum ſarcina, tanta negociorum incumbentium grauitate, tanto rerum confluentium turbine, atq; multiplicibus tam diuerſis curis quid gaudij, quid iocũditatis, quid leticiæ inſit, cur gratulari deceat nequaquam cõperio. Quod ſi Ioannes Chryſoſto. ſuper epiſtola ad Hebræos adeò multa incumbere unico eccleſię rectori ſcribit, ut mirum ſit aliquem eorũ ſaluari poſſe, quantam molẽ rerum imminere, quantũ uitæ futurę periculũ inſtare illis dicemus, quorum regimini ipſimet omnis orbis eccleſias & commiſſas ſibi

Papatus officium & onus.

Seneca.

Chryſoſtomus.

sibi à Deo & creditas esse testantur? Certe cum plus ab eo exigatur cui plus commissum est, immensum quoddam onus, & humanis uiribus, non ferendum fateri necesse est illud, ad quod non solum deputatus es, sed quodammodo religatus. Adde quod huiusmodi imperia non uirtutem largiuntur, non scientiam, non doctrinam, non longiorem uitam, sed potius efficiunt breuiorem. At multi hunc statum tam amplum appetiuerunt, & quidē plures stulti quàm sapientes reperti sunt. Feruntur quasi omnes cōmuni hominū stultitia & errore, ut ea optima ducant, ad quæ uelut ampla & speciosa mortaliū ambitio fertur. Maior mortalium pars ducitur opinione uulgi, & imperitorum uocibus mouetur, ut magnam felicitatem & uitæ commoda in excelso imperio ac dignitate sita esse putent. Sed nō errore opinionis, aut stultorum inscitia hæc metienda sunt, sed ratione & sapientia iudicanda. Cuius præcepta si sequi uoluerimus, ipsa nos instruet, integritatē, clementiam, pietatem, sanctimoniam uitæ, humanitatem raro in magna rerum licentia contineri. Nonnullos quoq; secus, ac religio & Christi præcepta postulēt, hoc imperio abusos uidimus. Sed de his loquor qui ambulant in uijs & lege Domini, qui non quod liceat, sed quod deceat spectant, quibus necesse est ut eiusmodi uita si ad labores & rerum difficultatē spectes, angusta & misera potius quàm felix esse uideatur. Illi ipsi sanctissimi uiri tui prędecessores, qui parum cum seculo commertij habuere, grauitatem ponderis eorum humeris imminentem sentientes, se Dei seruorum seruos appellauerunt, ut proculdubio more poëtarū Sisyphi saxum uoluere Pontifices, si uicarios se nostri saluatoris considerent, hoc est ad eius imitationem constitutos dici possint. Qui uero pater sancte, tuas laudes, quæ quidem exquisitę sunt, sua oratione complectuntur, quamuis uere id & tuo merito uideantur posse facere, tamē meo iudicio aut uerborum ostentatores, aut assentatores improuidi censendi sunt. Sententiam profecto legisti Aristotelis in 2 Rhetoricorum libro, præsentem laudare, esse opus adulationis. Quam si gentilis philosophus improbat, non uidetur apud Christi uicarium ullo modo probanda. Non enim nisi cum necessitas, & cum causa postulet, aut seipsum, aut alium præsentem laudare decet.

Aristoteles.

Laus sui ipsius & aliorum Virgilius.

Laudat se Æneas apud Virgilium cum dicit: Sum pius Æneas fama super æthera notus, sed apud suæ uirtutis ignaros, & in suo suorumque summo discrimine, ut auerteret iminentem in suos pestem se laudare instans periculum coëgit. Laudauit Cæsarem presentem Cicero pro Marci Marcelli exulis restitutione, pro defensione Ligarij, pro tutela Deiotari regis. At ea non hominis, sed causæ & temporum fuit oratio. Vrgebatur enim uir ad omnia prudētissimus, illū clementiæ laudare, & quo exulis Marcelli restitutio erat impetrata, & aliorum quærenda salus, tum ut idipsum quod egerat confirmaret, tum ut & alios ab exilio quoquam reducēdos incitaretur. Nam extra illas orationes non solum nō laudauit Cæsarem, sed illius acta detestatus est,

Cicero.

non

non clementiæ, sed crudelitatis nomine insectatus. At uero ubi nulla talis urget occasio, superflua uidetur præsentis laudatio, & assentatori quàm laudatori conuenientior. Periculosa quoq; eiusmodi laudatio est. Existimant enim nonnulli uera esse quæ de se prędicantur, ac sapientiæ uirtutisq; opinione inflati, tumidiq;, suæ prudentię, ne dicā stultitiæ innituntur, reiectisq; sanis consilijs in magnos sæpius errores incidunt, non effugientes temerarij nomen. Est tamen peruetus sentētia, ut crescat laudata uirtus. Incitantur enim quandoq; nostris laudibus, & persæpius enitimur, ut hi euadamus quales describimur à laudante. Sed omnia modum, tempus, locum requirunt. Parce præsentem laudare licet, & ita ut non sentiat mentientes, ut plus in se esse cognoscat quàm exprimant dicentis uerba, ut non ruborem præsenti excutiant, audientibus risum. Sunt enim quidam ita mentiendo impudentes, ut quęcunq; in hominem sapientissimum sanctissimumq; dici possint, congerant quādoq; in laudes eius qui potius uituperationem quàm laudem mereatur. Verū etiam in uirum probissimum ac doctissimum præsens laus congesta, ruborem ingerat necesse est, mauult enim uir probus esse quàm dici bonus, & eiusmodi uoces recusat. Quid igitur, dicet quispiam, agendum censes, quàm orationis materiam concedes? quem dabis campū in quo excurrere nostra possit oratio? Mihi quidem admonitiones quędam cohortationesq; ad recte impetrandum uidentur esse Pontificibus adhibendæ. Primum ad iustitiam misericordiæ coniunctam cohortandi sunt. Misericors miserator & iustus, inquit propheta, uno ad iustitiam, duobus ad misericordiā nominibus usus. Tum ad beneficentiam ac liberalitatem, quæ uirtutes hominibus sunt gratissimę, & magnos Principes decent. Ad humanitatē quoq; adhortandi, in qua magnus uirtutis splendor relucet. Est enim uirtutum omnium condimentū. Admonendi sunt, ut meminerint se homines esse, hoc est mortali ac fragili corpore, & quod morbis affici possint, licet sanctissimi & beatissimi appellētur. Quæ cogitatio si sępius mentem subeat, non sinet Principes ultra humanam conditionem superbia efferri. Alexander Macedo qui se ut deū adorari coliq; præceperat, Iouis progeniem ementitus, dolore uulnerum ob crus sauciū, coactus est se hominem fateri. Ita his nominibus uti decet, ut nullum fastum, nullam arrogantiam, nullam insolentiam secum ferant. Illud præterea Pontifices admonendi uidentur, in magna fortuna magnam animi moderationem esse præstandam. Difficillimum quippe est seruare modum in rebus secundis, & rationis imperio uti. Arduum quoq;, in summa rerum licentia consistere infra rationis cancellos. Nam cum magna diuturnaq; imperia etiam sapientum animos fatigent, ac soleant reddere ut plurimum homines superbos atq; animi impotētis, prędarum uidetur honesti uiam sequi, neq; ad extrema deflecti. Quod si Paulo apostolo, qui uiuus est in cœlum raptus, in quo loquebatur Christus, cuius cōuersatio in cœlis erat, qui Doctor gentiū

Quibus papæ admonendus.

datus est angelus sathanæ qui eum colaphizaret, ne reuelationum magnitudine extolleretur. Quanto magis uerendum est his qui in terris uersantur, ut supra modum elati, ac inani rerum pompa quæ breuis est & ad modicum perseuerat tẽpus decipiantur. Certe huiusmodi uocibus resonare aures Pontificum semper decet. Et quo maior eorum dignitas est, eo magis semper ut suæ fragilitatis meminerint admonendi. Permulta enim sunt quę aliquando Principes errare cogunt, adulatores, dolosi, susurrones, inuidi, detractores, quorum uerbis persæpe etiam boni Principes in magnos errores inciderũt. Falsus persæpe rumor, & quorundam peruersa rerum interpretatio omnia in peius trahentium multos errare coẽgit. Vndiq; enim insidiæ tenduntur principantium auribus, ab his qui aliorũ etiam periculo expleri cupiunt suas cupiditates. Horum fallacijs ne decipiantur magna cura & diligentia est prouidendum. Cohortandos insuper ad clementiam censeo. Durum quippe est, acerbitatem aut iracundiam ad magnam fortunam adiungere, & non patere misericordiæ refugium calamitosis. Illud uero in primis iterandum memoriæ infixum esse oportere, id quod uirtuti debeatur, nullo modo pecuniæ concedendum. Iniquissimũ est enim & ferè calamitosum, pecuniam uirtutibus præferri, & quàm rem serui loco esse deceat, obtinere probitate post habita principatum. Verum pater sanctissime difficilior mihi quàm reliquis dicendi ratio uidetur esse proposita. Nam quæ alijs orationibus copiam præstarent, ea mihi eripuit egregia tua uirtus ac singularis. Quid est enim ad quod te cohortari aut admonere sit opus? cum tua sapientia alios monere possis. Quid quod alterius uerbis egeas? cum tamen ipse in eo dicendi genere sis admodum exercitatus. Quid enim grauius, quid sanctius, quid sapientius (ut alias omittam) illa ultima oratione tua post Eugenij exequias ad Cardinales habita, in qua ueluti præsagium fuit, talem te futurum, qualem nunc Pontificem exoptasti? Nunquid ad pacem, optimum omnium mortalium bonum, cuius nomen dulce est, & res ipsa salutaris, inter Italos cæterosq́ue christicolas statuendam es cohortandus? At tu ipse tanta affectione, tanto ardore illam appetis ac concupiscis, ut nemini omnium qui uiuant cedes illius desiderio consequendæ. Nunquid ad humanitatem, clementiam, cæteraſque uirtutes es impellendus? At hæc tibi tuis studijs, tua doctrina, tua natura ad honestum propensa iam diu parta esse uidimus. Nunquid ad labores appetendos, ac subeundas curas quæ tanto fastigio imminent? At alias tanto studio tam continue subis, ut potius tibi freno quam calcaribus opus existat. Cum ne ad quietem quidem somni ullum tibi tempus uacuum relinquatur. Nullo admonitore, nullo cohortatore indiges beatissime pater. Legisti omnium præcepta uirtutum. Tum sacras, tum gentilium literas didicisti. Nullum te doctrinæ genus effugit. Legisti omnium prædecessorum tuorum gesta Pontificum. Nosti qui ex eis laudandi

Oratorem & omnium expertum commendat.

laudandi, tibiq́; imitandi sint, aut qui ut dicam leuiter tolerandi. Quosdã fuisse scimus qui bonis satisfacerent, quosdam in quibus multa desiderarẽtur. Vnum tamen mihi relinqui uideo cohortationis genus, quo absq; fastidio & recte uidear uti posse. Id est, ut te exhorter, ut teipsum imiteris, ut similis sis tui, ut memineris quibus artibus, quibus moribus, qua uita hanc sis tam amplam, tam desideratam à multis dignitatem cõsecutus. A teipso enim omnis bene gerendæ reipublicæ institutio mutuanda est, & recta uiuendi ratio. A teipso uirtutum omnium exempla petenda. Nihil tibi extra teipsum quęrendum est, nullis tibi opus erit exterius ad bene agẽdum præsidijs, si tuis copijs uti uoles. Scis qua uixeris continentia, qua moderatione uitæ. Scis postulare hoc tempus, ut pecunia doctrinæ, ambitio bonis artibus, uirtuti cedat impudentia, importunitas à modestia superetur. Scis te semper in optimis literarum studijs fuisse uersatũ, & uiros doctos ac bonos coluisse. Pristina tibi humanitas atq; benignitas cõseruanda est, & hi mores cõtinuandi qui tibi hanc dignitatem pepererunt. Odisti uitia semper, uirtutum es iter per omnem uitam cõplexus. Non enim rebus externis, non ambitione, non precibus, non pecunijs hunc tibi onerosum honorem à Deo demandatum scimus, sed uirtutibus & sanctimonia morum. Sed cum tuam cogitationem ad eà conuertes quæ tuis moribus & dignitati intelligis cõuenire, illud te rogo pater sanctissime, ut illi tu amici prisci quos inter me unum esse profiteor, nõ excidant è memoria, prout multis iam uidimus contigisse. Coniungit amicitiam, ut optime nosti studiorum eorundẽ & bonorum morum similitudo. Qua licet maxima imperia & dignitates dissuere soleant, tamen beniuolentiam retinere decet, eum præsertim qui non utilitate, sed uirtutum officijs amicitiam metitur. Et magni quoq; Principes amicis egerunt, quos licet cuiq; sibi beneficentia atq; indulgentia comparare. Itaq; inter cęteras tuas curas & hanc non postponas oro, ut priscorum amicorum, quorum numero me fuisse profitetur, in mentẽ ueniat, ut eis subsidio sis, neq; egere patiaris, ut faueas ingenijs. Et plurimos tui similes tua opera esse uelis, ut seminariũ quoddam uirtutum statuas in hoc tuo principatu, ut liberales disciplinæ efflorescant hac ueluti Saturni ætate, quæ iam penè collapsæ & extinctæ culpa temporum uidebantur. Nam bonæ artes & uirtutis alumnæ, à quibus rerum cognitio & honesti ratio petitur, desertæ cultoribus uelut in obscuro latent, tanquam in solitudinem & quoddam exilium relegatæ. Hæ tibi in lucem erigendę sunt, & in usum cœtumq; hominum restituendę. A quo enim illarum salutem implorabimus, si tu nobis desis, quem illæ tamdiu uelut alumnum præcipuum suis uberibus nutrierunt? Iacuerunt pater sanctissime literarum studia, & egregij doctrina uiri posthabiti diutius quàm religionis ipsius & uirtutis ratio patefetur, ex quo iam literarũ cupiditas refrixit. Vbi enim uirtuti honor & præmium desunt, nulli ad eius exercitia excitantur. Sed iacent semper, ut ait

Adhortatio ad eundem.

Vt amicorum meminerit.

Cicero, quæ apud quosq; uidentur improbari. Vides philosophiã utramq; bonarum artium parentem, & uitæ ac morum magistram, iam obsoletam squalidamq; discentium inopia effecta, latere in tenebris, neque ut olim consueuit in luce hominum uersari. Hæ solum appetuntur artes & sunt in precio, quæ ad serendas lites ac iurgia & ad quæstum spectant. Nullos aut paucissimos uirtus ipsa & sciendi ratio mouet, quoniam inglorij habentur & ignobiles, ubi pluris ambitio & pecunia quàm uirtus & probitas æstimatur. A te uno pater sanctissime, expectantur ea quę multis uidentur defuisse. Ab alijs alia sunt quærenda, tibi soli honor hic, hæc prouincia debetur, ut literarum studia, & docti uiri tua opera recreati, in pristinam dignitatem autoritatemq; restituantur. Scis quantam utilitatem uniuerso orbi ad bene uiuendum attulerint sapientes, quorum consilio, studijs, prudentia & humanitas ad homines introducta, & uita moribus, & res publica legibus constituta. *Doctorum uirorum utilitas.* A doctissimis quoq; uiris religio nostra contra hæreses plurimas defensa & propagata est. At istis & uitæ commodis & fidei defensoribus caruissemus, nisi ad proborum ac sanctorum uirorum uitam fuisset admixta rerum pluriarum scientia & doctrina, quibus tanquam armis usi sunt, ad oppugnandum hæreticorum uires, & tuendam fidem. Itaq; inter cæteras tuas curas (repetam enim iterum) hæc sit potissima pater sanctissime, ut subleues atq; efferas doctos uiros, & reuiuiscere facias studia artium optimarum, ut ostendas in te dignitatem auctam, non immutatos mores. Hoc tuũ est proprium exercitium, hoc tui & nominis & gloriæ opus, hic tui pontificatus erit fructus uberrimus. Hoc tibi pariet apud Deum æternum præmium, laudem apud homines immortalem. Sed cum omnia pater sanctissime tibi agenda proposueris, quæ tanta mole onus requirunt, illud nunc te rogo, ut memineris Poggij tui, qui tot annis, tanto tempore, tanta familiaritate fuit tuæ uirtuti deditissimus, qui te semper coluit & in primis dilexit. Sum iam ueteranus in Curia miles, ut qui eam annos quadraginta fuerim secutus, & certe minori cum emolumento quàm deceat eum, qui non omnino fuit alienus à uirtute & studijs humanitatis. Iam emeritis stipendijs in coloniam priscorum more sum ad quietem corporis, ad laborem animi destinandus. Quod nisi tua in me beniuolentia assequar, nescio cuius fauor & opera sit amplius expetenda. *Sese commendat.*

LIBER ORATIONVM POGGII FINIS.

Ad clarissi

AD CLARISSIMVM ATQVE DOCTISSIMVM VIRVM IOANNEM STRELER VLMENSEM VTRIVSQVE IVRIS DOCTOREM EPISTOLA HENRICI BEBELII IVSTINOPOLITANI POETAE LAVREATI EXTEMPORALIS.

De Laudibus & felicitate pagorum, ruris & syluarum.

CVM nuper legissem uir humanissime, epistolam Poggij Florentini de re rustica uenustissimam, ueritateq; & delectatione plenissimam, uenit mihi in mentẽ is sermo quem in autumno tecum in ædibus tuis habui. Vbi cum diceres mihi, quosdam amicos tuos te sollicitare & admonere, ut relicto tuo pago, ad honestiorẽ aliquam in urbibus, uti tibi facile esset, conditionem aspirares. Ibi ego uisa tua quiete, iusto emolumento, ueraq; felicitate, dixi: O si mihi cum honestate & conditione opportuna uti te, in rure uiuere concederetur, ubi & deos natos & uersatos tradit gentilitas, quam non mutarem illum cum Crœsi diuitijs. Proinde si uis esse securus, tranquillus, sanus, longæuus, diues, & tandem felix in uita, reliquũ ætatis tuæ consumas in rure, in quo honestissime, & tranquillissime es hactenus multos annos uersatus. Omnino enim tristissima uita est censenda eorum, qui plausum uulgi, qui in urbibus conspicabiles & glorioſi uideri uolunt, qui ambitioni seruiunt, honoribus, dignitatibus & magistratibus inhiando. Nihil est enim in toto orbe tristius, miserius, & iniquius ambitione, quę multos (ut ait Salustius) mortales falsos fieri coẽgit. Hęc nos ad immensos labores subeundos impellit, hęc iniurias, ignominias, cõtumelias toleranter ferre perdocet, omnibus tam animæ, quam corporis periculis se intrepide exponẽs, atq; miserrimo famulatu, autore Columella, per decus fascium decus mercatura, & tam inquieta quidem, ut non secus ac furijs agitari uideantur ambitioſi, & quibus præsens semper adest pœna. Nulla quies illis est, nullus somnus dulcis, nullus cibus sapidus. Vt optime dixerit Seneca tragicus. Stet quicunq; uolet potens Aulæ culmine lubrico, Me dulcis saturet quies. Obscuro positus loco, Leni perfruar ocio. Quod si est felicitas tam animi quàm corporis in rebus humanis, ea nõ est nisi in rure. Quæ enim hęc est felicitas, quam syncera, quam stabilis, quam diuturna, securas episse dapes, omnibusq; sanctissimæ matris terræ opibus perfrui, nullo dolo, nulla fraude, nulla circũscriptione, simultatisq; stimulis superuacaneisq; curis molestari. Nonne hęc urbanis honoribus atq; diuitijs omnibus sunt anteponẽda? Nonne delitię penè cœlestes sunt merito nuncupãdę? Adde quod tibi ipsi uiuere potes, nũc legere Poëtas, oratores, philosophos, theologos, *Rurís delitiæ.*

& cętera ſcriptorũ genera, quorũ tibi copia eſt, nunc in rus ſecedere, interq; roſas, lilia conuallium, cæteroſq; flores odoratiſſimos ſuauiter & tute requieſcere, inuitantem te ad ſomnum philomelæ omniumq; auium uario, mellifluoq; concentu, ſed nec ſolum ad ſomnum, uerũ etiam ex pulchritudine rerum, & iucundiſſima diſpoſitione fabricæ huius mundi, ad efficaciſſimam diuinarum rerum cõtemplationem. Potes & in rure nunc uiſere montes, nunc in uallibus circa riuos deambulare, nunc in ſaltus & nemora progredi, nunc canibus fugare lepores, nũc accipitre uolucres terrere, & ita in delitijs ruris currendo, uenando & recreare animũ, & corpus exercitatione firmare ſummo robore. Hoc rus Regibus & illuſtribus uiris, urbicas moleſtias & turbulentias pertæſis, ſummum eſt ſolatiũ, philoſophisq; & poëtis unicum ad contemplationem & animum literis & uirtutibus formandum diuerſoriũ. Hanc felicitatem ruris delphicum etiam oraculum pronunciauit. Cum enim Gyges Lydorum rex ditiſſimus, ob idq; ſuperbiſſimus, Apollinẽ Pythium ſciſcitatum ueniſſet, an aliquis mortalium ſe eſſet fellicior. Reſpondit ei deus: Aglaum Sophidium pauperrimũ Arcadię ruſticum, multo ei eſſe feliciorem, qui in ſumma innocentia, fructibus ſui agelli contentus, ſumma animi tranquillitate cunctas Regum diuitias, perſonatamq; felicitatẽ longe ſuperaret. Et cum gentilitas ſibi deos deasq; finxiſſet faunos, ſatyros, panes, dryadas, napeas, nymphasq; plurimas, eorum terrenæ maieſtati, non urbes attribuit, uerum montes, fontes, rura & ſyluas, non obſcure intelligens, non niſi in rure conſiſtere terrenam felicitatem. Quid quod ſummus optimus maximus Deus, cum hominem ad ſui ſimilitudinem formaret, non eum in urbem aliquam, ſed in paradiſum, id eſt hortum, ut Græci dicunt: & ut noſtri in hortum delitiarum) collocauit, & eiectum non niſi in agros miſit. Qui cum cœlos formaſſet, urbem condere potuiſſet facillime. Sed quid dicam de felicitate humana: Si quærimus uitam æternam, cœleſtemq; felicitatẽ, ubi eam commodius inueniemus quàm in rure: Vbi minor occaſio peccandi, ubi maior ſimplicitas, maior innocentia, maior probitas, maior iuſticia. Hoc mihi aureum declarat ſeculum, in quo ante conditas urbes dij deæq; (per quos uirtutes intelligimus) cum hominibus cõuerſabantur. Nam ut Heſiodus canit:

Tunc homines diuum uiuebant more, neq; illos
Anxia curarum moles, operumq; labores
Laſſabant, aberat triſti cum mente ſenectus.
Nulla mali labes, conuiuia læta placebant.
Mors ſimilis ſomno fuit, atq; uberrima tellus
Omnia liberius nullo cogente ferebat
In commune bonum, nec quiſquam inuidit habenti.
Quam felix ętas, erat omnibus una uoluntas.

Et poëtæ ſcribunt, tandẽ ob flagitia iuſtitiam ab urbibus ad rus cõceſſiſſe.

Sed

Sed ut omittamus poëtarum figmentum, licet rationabiliter & ueriſſime excogitatum, nónne præter philoſophos & reliquos rerum ſcriptores, qui contemplationibus dediti in rus & ſyluas ſeceſſerunt. Nónne inquam creſcente eccleſia Chriſtiana ſanctiſſimi patres, & maxime in Ægypto, ut expeditius, tranquillius, & ſanctius Deo ſe deuouerent relictis urbibus in nemora ſe & ſolitudines, à quorum ſolitudine omne genus monachorum, id eſt ſolitariorum deſcendit contulerunt? Exiſtimantes non abſurde, rus & horridas ſyluas nihil habere cõmune cum uitijs, cum ſceleribus, cũ ambitione, luxuria, auaritia, & ſimul tam bene quadrare & cõgruere ſyluas humanæ naturę ſua amœnitate, uigore & ſalubritate, ut uiuaces ipſi non facile ullo labore uel meditatione deficerent, aut frangarentur. Hæc omnia huc pertinent, ut ſiue quęras ſalutem humanã, ſiue æternam, ciuiles procellas ſtrepitumq; uulgarem fugiens, in ſolo rure inuenias. Sed lege Poggium, qui tibi copioſus hæc explanabit. Vale, & me ama. Ex Tubinga XXV. die Februar. Anno domini MDXIII.

POGGII FLORENTI-

LIBER EPISTOLARVM.

Poggius Florentinus ornatiſſimo atq; optimo uiro Coſmo de medicis S. P. D.

De laude ruris ſiue rei ruſticæ

SI VNQVAM mihi antea rei ruſticæ cura & uita exercitio dedita iocunda uiſa eſt & ſuauis, nunc his paucis diebus quibus in ſolo natali uixi procul à Curiæ moleſtijs conſtitutus, iucundiſſimam ac ſuauiſſimam iudicaui, dulcis ocij, honeſti negocij, & modeſtę uoluptatis plenam. Cognoui enim hoc uiuendi genus, quod multi præclari uiri poſthabitis rerum ciuilium fluctibus elegerunt eſſe maxime expetendum, cum in eo uitam quietam, liberam, honeſtam frugalitati coniunctam agere ualeamus, ut non mirer Horatij Flacci ruris uiuendi, cum in urbe eſſet cupiditatem. Qui ſcribens ad Mecœnatem:

O rus inquit, quando ego te aſpiciam, uel quando licebit
Nunc ueterum libris, nunc ſomno & inertibus horis
Ducere ſollicitæ iocunda obliuia uitæ?

Et certe ſi qua uirtuti & literis uacandi uia eſt, hanc profecto eſſe conſtat, remotam à uitijs, & honeſtati propinquam. Neque uero eam exiſtimo tantum à doctiſſimis quidem uiris rei ruſticæ ſcriptoribus laudatam, quantum dignitas eius & merita erga humanum genus poſtulare uidentur. Nam ut omittam quas utilitates ex agricultura percipimus, ut non recenſeam quæſtus uberrimos quos largitur, quanta uoluptas & quies ruris, quanta curarum remiſſio, quanta naturalis oblectatio, quanta uirtus in eius uitæ ratione uerſatur. Hæc eſt ſola naturæ hominum uſui q; præcipue accõmodata,

Ruris fructus & cõmoditas.

quæ omia ad uictū cultūq; nostrū ſpectātia ſuppeditat nobis ac ſubminiſtrat. Hæc eſt quę ſemota à tempeſtatibus ciuilis inſanię, tanq; ex quadam ſpecula ęteros ueluti naufragātes deſpicit & contēnit. Hęc procul à malis uitiorum exēplis, relictis fori & cōtentionū iurgijs, ſibi ſoli uacat & bonę menti. Hæc ſpretis ſuperuacāeis cupiditatib. cōtępta omi ambitiōe, neq; ſuperflua cupit, neq; abutit quęſitis. Hęc populari cura & uulgi honorib. nihilipenſis, honeſto fruit ocio & omi trāquillitate, quę rariſſime aſſequunt qui urbana tractāt, & uulgi plauſum querunt. Hęc eſt uere philoſophandi dux, in qua & rerū ſecreta rimari licet, & bonos mores facile amplecti. Hęc bonis, hęc ſapientib. hęc doctis uiris, hęc regibus atq; Imperatorib. digna exercitatio. Cyrus Perſarū rex, ille à Xenophonte celebratus, gloriari ſolitus eſt, hortū ſuis manib. conſertum, & arbores in ordinē poſitas. Diocletianus depoſitis imperij inſignibus, in uilla Salone agriculturę detinebat ſtudio, ut hęc ſola res uerā quietē, à curis ſuperfluis uacationē largiri hominibus uideat. Hanc uitā cum multi egregie laudarint. Cicero noſter in oratiōe pro roſtris omniū laudes meo iudicio ſuperare uidet. Qui eā parſimonię, diligentię, iuſtitię eſſe magiſtram tradit, maximeq; diſiunctā à cupiditate, & officio cōiūctā. Quę laus haud ſcio an in aliam uitā recte poſſit conferri. Plures excellentis doctrinę uiri, ut philoſophandi ſtudio & bonarū artium pręueſtigationi facilius penitusq; poſſent uacare, relictis urbib. ſe rus in uitē priuatā cōtulerunt, ubi dies ſuos ſumma in quiete & honeſto ocio tranſegere. Multos uero ciuitatū gubernaculis inhærentes, ciuilis tēpeſtas ad ſcopulos alliſit. M. Tullius ciuilē uitā priuatę anteponit, laudatq; eos qui ad gubernandā remp. acceſſerunt. At ipſi Demoſtheni, multisq; alijs eloquētiſſimis uiris, ſatius fuiſſet nullas reipub. partes attigiſſe. Quāuis talis eloquentia Ciceronē in tanta Imperij magnitudine, & in tāta amplitudine honoris facile ſuamq; ſententiā tueri poteſt, cū ea quēuis egregium ingenio hominē queant incendere & erigere ad laudis & glorię appetitionē. Multū em pollet in ciuitatibus uis dicēdi, & ingenij laus. Sed multi ſudores, labores plurimi, uita anxia propoſita ſunt eiuſmodi uiris, & uarij fortunę caſus. Ego aūt cui ſeneſcenti quies & ociū cordi eſt, degentē ruri cōmendo et eum pręſertim qui à cura rei ruſticę ad literas tanq; in arcē animi poſſet cōfugere. Neq; ego nunc ruſticana aut fodiendi, aut arandi, aut plātandi, proprio ſudore opera ſubeunda nobis cenſeo. Nō em ſum Serranus, aut Cincinnatus, qui ab aratro ad ſenatum accerſebātur. Non ſum Scipio ille ſuperior Aphricanus, quem Linterni exulantē agrū ſuis manib. coluiſſe Seneca ſcribit. Manus em meę aptiores ſunt calamo q̄ operę ruſticanę. Sed cōmendo uitam quietam qua rure uiuit, curā laudo rerū ruſticarum, conſerendi plantandiq; ſollertiam, laborē leuem, qui corpus paulū exerceat atq; corroboret, probo uictus modeſtiā, integritatē uitæ, remiſſionē animi, quæ eſt uera ratio philoſophādi. Non enim illic degentē rerum urbanarū ſtrepitus & ſollicitudo anxia

premit

premit, non curioſitas ſuperuacua noſcendi mentē ſollicitat, non quicquid ubiq; terrarum agit indagamus. Non curis ſuperfluis abrūpitur ſomnus, nō peſtilens inuidia, non liuor edax fraudem proximo machinatur, non ſcelerū officinæ, quę errant urbibus ad mala facinora impellunt, non ſexcenta alia, quæ ciuilis & occupata uita nequit effugere. Sed dulcis ac ſecura quies, uita frugi, & ocium officio plenum omnibus honoribus ac dignitatibus prætferē dum. Hanc uitam fidentius apud te extollo, quem ſcio ſępius rus tanq; in portum ex ciuili inundatione confugere, delectariq; admodum cultura uillæ, ac ſtudio tum plātandarū, tum conſerendarū arborum detineri digno ſane docto liberoq; homine exercitio. Hortarer te ad eam uiuēdi normam, ſi aut res tua aut tempora paterentur, attamen ſi frequenter hos quibus neceſſario implicaris ciuiles tumultus linieris iocunditate atq; amœnitate ruris, & te in libertatem animi, quam etiam legendo ocioſus acquires, quādoq; uendicaris, cognoſces uiuere aliquando te tibi, & tempus id tuum eſſe, quod aut in remiſſionē curarum ruri colendo impenderis, aut contuleris ad ſtudia literarū quę eſt maxima omniū & honeſta uoluptas ac præ cæteris appetēda. Vale, Flor.

Poggij Florentini de balneis prope Thuregum ſitis deſcriptio, ad Nicolaum ſuum.

SIuales bene eſt, ego quidē ualeo. Per quendam contribulum meū ſcripſi ex Conſtantia ad te X. ad Kal. Martij ut opinor, quā ſi recepiſti, profecto ad riſum te debuit promouere. Erat enim lōgiuſcula, iocis referta ac ſalibus. Dicebam multa de literis Hebraicis, quibus operam dabā. Plura iocabar in doctorē ipſum, ut captus eorum mos eſt qui ex Iudæis Chriſtiani efficiuntur, uirum leuem, inſulſum atq; incōſtantem, literas uero ac doctrinam ut rudem, incultam atq; agreſtem, facetijs quibuſdam leuiter perſtringebam. Verum etiam ſuſpicor eam epiſtolam, & item alterā quā Leonardo Aretino dabam, uobis redditas non eſſe. Nam mediusfidius, quæ tua eſt diligentia in officio literarum reſcripſiſſes poſtmodum aliquid, uel ſaltem mecum gratulatus eſſes hanc nouam noui Doctoris diſciplinam, quam ad perdiſcendam me ſæpius es hortatus. Quam & ſi nullius uſus eſſe conſpiciam ad ſapientiæ facultatem, confert tamen aliquid ad ſtudia noſtra humanitatis uel ex hoc maxime, ut morem Hieronymi in transferendo cognoui. Has uero literas ex his balneis ad te ſcripſi, ad quę cū me cōtuliſſem, iuncturas manus curādi gratia, rem dignā puta ui ut eorū ſitum atq; amœnitatē, ſimul & mores harū gentiū tibi deſcriberem, & cōſuetudinē balneandi. Multa dicunt ab antiquis de balneis Puteolanis, ad quæ uniuerſus populus pene Romanus uoluptatis cauſa cōfluebat. Sed nequaq; arbitror illa ad horū iocunditatē accedere potuiſſe, et haud cum his noſtris fuiſſe cōparanda. Nam uoluptatem Puteolanā magis aferebat amœnitas locorū & uillarum magnificentia, quàm feſtiuitas hominū aut balneorum uſus. Hęc uero loca nullā, uel admodū paruū pręſtant animo relaxationē, reliqua alia omnia immēſam tribuūt amœnitatē, ut perſæpe exi

Puteolana balneæ.

ſumem

stimem,& Venerẽ ex Cypro,& quicquid ubiq; est delitiarum ad hęc balnea cõmigrasse,ita illius instituta seruant, ita ad unguẽ eius mores & lasciuiã re/ presentant,ut quanq; non legerint Heliogabali concionẽ,tamẽ ipsa natura sa tis docti,satis instituti esse uideant. Sed quoniã tibi balnea hęc tibi sum deseri

Descriptio itineris ad balnea Thuregia.

pturus,nolui prętermittere uiam qua huc itur ex Cõstantia,ut cõiectare pos sis qua parte Galliæ sint cõstituta. Prima die nauicula ueniens per rhenũ ad oppidũ Schaffhusen,mille passuũ quatuor & uiginti, cũ deinde propter ingẽ tem fluminis descensum,per abruptos mõtes & cõfragosa saxa iter esset pe/ dibus conficiendũ milia passuũ decẽ,ad castellũ applicuimus quod est supra rhenũ nomine Keiserstul,hoc est eorũ lingua,Cęsaris sedes. Hunc locũ opi/ nor ex eius nomine propter ipsius opportunitatẽ, est em̃ colle excelso immi/ nens flumen,quod paruo põte Galliã cõiungit Germanię,quondã Romano rũ castra fuisse. Hoc in itinere Rheni uidimus casum ex alto mõte,scopulis in/ terruptis magno fragore ac sonitu,ut ipsum met casum suũ queri & lamenta ri possis. Tum mihi uenit in mentẽ eorũ quę ferunt de Nili descensu tam præ cipiti. Nec mirũ accolas circũuicinos propter illius strepitũ ac fragorẽ fieri surdos,cum huiusmodi fluminis,qui torrens eo loco existimari potest,ad in star Nili tribus ferè stadijs rumor exaudiatur. Oppidũ est deinde Baden satis oppulentum,quod est balneũ,lingua alemanorũ situm in conualle montibus circũuenientibus,prope flumen ingens rapidissimi cursus,quod in Rhenum

Balneorum de scriptio.

fluit,longe ab oppido milibus passuum sex. Prope oppidum stadijs quatuor est uilla supra flumen pulcherrima,in usum balneorũ fabricata. Area est per/ ampla media parte uillę,& circum hospitia magnifica multarum receptacu la gentium. Singulę domus sua habent balnea interius,in quibus abluunt hi soli qui ad ea diuertere balnea,tum publica,tum priuata sunt, numero circi/ ter triginta. Publica tantum duo existunt palàm ab utraq; parte, lauacra ple/ bis,& ignobilis uulgi,ad quæ mulieres,uiri,pueri,innuptęq; puellæ,& omni um circũfluentium sex descendit. In his uallus quidã interraneus, utpote in/ ter pacificos constructus,uiros à fœminis seiungit. Ridiculum est uidere uetu las decrepitas simul & adolescentiores nudas, in oculis hominũ aquas ingre di,uerenda & nates hominibus ostentantes. Risi sæpius hoc tam præclarum spectaculi genus, mentẽ reuocans ad florales ludos,& mecũ met istorũ sim/ plicitatem admiratus sum, qui neque ad hæc oculos aduertunt, neq; quic/ quam suspicantur aut loquuntur mali. At uero balnea in domibus priuato/ rum perpolita sunt, & ipsa uiris fœminisq; cõmunia, tabulata quædam hæc secernũt. Et in his fenestrellæ perplures dimissæ,quibus & una potare,simul & colloqui,& utrinq; uidere & attractare queant,ut eorum frequens est con suetudo. Hæc desuper fiunt deambulatoria, in quibus conspiciendi & confa bulandi causa homines consistunt. Nam cuiuis licet uisendi,colloquendi,io/ candi,ac laxandi animi gratia aliorum balnea adire & astare, adeo ut & cum exeunt

exeunt,& ingrediuntur aquas fœminæ maiori parte corporis nudæ conspi/ ciantur. Null æ aditus custodię obseruant, nulla ostia prohibent, nulla suspi/ tio inhonesti. Plurib. in locis idem qui uiris & mulieribus quoq; ad balnea est ingressus,ut sæpissime accidat,& uirum fœminę nu dæ,& fœminam uiro nu do obuiam ire. Masculi campestribus tantum utuntur, fœminæ uero linthe/

Balneãtium mores.

is induuntur uestibus, cruratenus ab alto,uel latere scissis,ita ut neq; collum, neq; pectus,neq; brachia aut lacertos tegant. In ipsis aquis sæpe de symbolis edũt,cõposita mẽsa desuper aquã natante,quib. uiros assistere cõsueuerunt. Nos quidã ea in domo qua lauabamur,semel uocati sumus ad eã consuetudi nẽ. Ego uero symbolũ cõtuli,interesse nolui licet etiã atq; etiã rogatus, nõ per motus pudore qui pro ignauia habet ac rusticitate,sed inscitia sermõis. Fatu um mihi quoddã uidebat, hominẽ Italũ horũ inscių loquelę,unà cũ fœminis adesse in aquis mutũ & elinguẽ,ubi uniuersus dies sorbillãdo ac potisando te rẽdus erat. Duo tñ ex socijs balneũ ingressi sunt,magna cũ animi iocũditate, unà aderãt,tãgebãt potũ,unà sumebãt & cibũ. Colloquebant licet per inter/ pretẽ,persępe flabello uẽtulũ faciebãt. Restat nihil aliud nisi pictura illa Iouis quo pacto Danaëm per impluuiũ aureũ impregnauit. & reliq. Illi tamen lin/ thea stola,ut moris est uiris cũ in mulierũ balnea accersunt, uestiti erãt. Ego aũt ex deambulatorio om̃ia cõspiciebã,mores,cõsuetudinẽ,suauitatẽ,uictus uiuẽdi libertatẽ,ac licentiã cõtemplatus. Permirũ est uidere qua simplicitate uiuãt,qua fide uidebãt uiri uxores suas à peregrinis tangi. Non cõmouebãt nõ animũ aduertebãt,om̃ia in meliorẽ partẽ accipiũt. Nil est tã difficile quin eorũ morib. facile fiat. Plane in politiã Platonis cõuenissent, ut omnia essent cõmunia,cũ & iam absq; eius doctrina, tam prõpti in ipsius sectã reperiant. In nõnullis balneis masculi residunt promiscui cũ fœminis, quib. sunt sangui/ ne proximi,aut beniuolẽtia. Quotidie ter aut quater balnea intrant, maiorẽ in his diei partẽ agẽtes,partim cantãdo,partim potando,partim choreas ex ercendo. Psallunt & iam in aquis paululũ subsidendo. In quo iocũdissimũ est uidere puellas iam maturas uiro,iam plenis nubilas annis,facie splendida ac liberali,in Dearũ habitũ ac formã psallentes, modicas uestes retrorsum tra/ hunt desuper aquam fluitantes,ut alteram Venerẽ extimares. Mos est mulie ribus, ut cum uiri eas desuper prospectant,iocandi gratia stipem petere. Ita/ que proijciuntur nummuli,& quidem pulchrioribus,quos illę partim mani bus excipiunt, partim lintheis extensis, altera alteram propellens,quo in lu/ do quandoq; etiam occultiora deteguntur. Proijciuntur præterea & serta ua rijs distincta floribus,quibus capita exornant dum abluunt. Ego hac profu/ sa uidẽdi atq; iocandi festiuitate pellectus,cũ bis tãtum in die lauarer,reliquũ tempus cõsumebã in alijs balneis uisitandis,nũmos persępe iaciens, & serta ad morẽ cæterorũ. Neq; em̃ uel legendi, uel sapiendi quicq; tẽpus erat, inter symphonias,tubicinas,citharas & cãtus undiq; circũstrepẽtes,ubi uelle solum sapere

sapere summa fuisset dementia, præsertim ei qui neq; est ut Menedemus Heautontimorumenos, homo nihil humani à se alienum putans. Ad summam uoluptatem deerat cõmertium sermonis, quod rerum omnium est primum. Itaq; restabat nihil nisi oculos pascere, sectari, in ludum ducere & reducere. Ambiendi insuper locus erat, & ea tanta licentia ut legem ambitus nõ ferat. Præter has multiplices iocunditates, est & alia non mediocris. Pratum est in gens post uillam secus flumen multis arboribus contectum. Eo post cœnam conueniunt undiq; omnes. Tum uarij ludi fiunt, quidam choreis gaudent, cãtant quidam, plurimi pila ludunt. Non equidem more nostro, sed uiri ac mulieres pilam tintinabulis plenam, alter ad alterã dilectionẽ proijciunt. Tum concurritur undiq; ad illam excipiendam, qui eam capit potior habetur. Isq; eam proijcit iterum ad personam sibi acceptiorem, cum illi multi petant porrectis manibus, atq; ipse modo adhunc, modo ad illam simulat se iacturum. Multi præter hos ioci fiunt, quos longũ esset recensere. Hos autem retuli, ut comprehendas quanta sit hæc schola Epicureæ factionis. Atq; hunc illum locum esse credo, in quo primũ hominẽ creatum, quem Gamedon Hebræi uocant, hoc est hortum uoluptatis. Nam si uoluptas uitã beatam efficere potest, non uideo quid huic loco desit ad perfectam & omni parte consummatã uoluptatem. Quod si quæ sit uirtus aquarum quæras. Cum uaria & multiplex sit, tamen illa est admirabilis eorum uirtus & penè diuina. Nec ego esse ulla in orbe terrarum balnea credam ad fœcunditatem mulierũ magis accommodata. Itaq; cum plures sterilitatis causa illic accesserunt, miram illorum uirtutẽ experiuntur. Seruant diligentes præcepta, quibus adhibentur remedia ad eas quæ concipere nequeunt. Inter cætera uero illud est memoriæ dignum. Innumerabilis multitudo nobilium & ignobilium, ducenta milium passuum huc uenientiũ, non tam ualitudinis causa, quam uoluptatis, omnes amatores omnes proci, omnes quibus in delitijs uita est posita huc concurrunt, ut fruantur rebus concupitis. Multæ corporum simulantur ęgritudines, cum animo laborent. Ita uidebis innumeras forma præstantes sine uiris, sine cognatis duabus ancillis & seruo, aut aliqua affini anicula, quam leuius sit fallere q̃ nutrire. Singulæ autem quoad possunt uestibus, auro, argento, gemmisq; ueniunt ornatæ, ut non ad balnea, sed ad celeberrimas nuptias eas dixeris accessisse. Hic quoq; uirgines uestales, uel ut uerius loquar florales. Hic abbates, monachi, fratres, & sacerdotes maiori licentia quàm cæteri uiuunt, & simul quandoq; cum mulieribus lauantes, sericis quoq; comas ornantes, omni religione abiecta. Omnibus etiam una mens est, tristiciam fugere, quærere hilaritatem, nihil cogitare nisi quemadmodũ læti uiuant, gaudijs fruantur. Non de cõmuni diuidendo agitur, sed de cõmunicando diuisa. Mirabile dictu est in tanta multitudine (est ferè hominum mille) in tam uarijs moribus, turbatam ebria nullam discordiam oriri, nullam seditionem, nullum diffidium, nullum mur

Recreatio & ludi.

Balneorum uirtus.

lum murmur, nullum maledictum. Cernunt uiri uxores tractari, cernũt cum alienioribus, & quidem solum cum sola, nihil his permouentur, nihil admirantur, omnia bona & domestica mente fieri cogitant. Itaq; nomen zelotypi, quod quasi omnes maritos oppressit, apud istos locum non habet. Incognitum est id uerbum inauditum. Nesciunt id generis morbi nomen, quomodo hæc passio nominetur non habent. Nec mirum eius rei nomen apud istos nõ esse, cuius res non subsit ipsa. Neq; enim quisquam adhuc inuentus est in istis qui zelotypus esset. O mores dissimiles nostris, qui omia semper accipimus in deteriores cogitationes, qui adeo calumnijs delectamur & obtrectationibus, ut si quid paruula uidimus cõiectura, statim pro manifesto crimine attestemur. Inuideo persæpe istorum quieti, & nostras execror animi peruersitates, qui semper quærimus, semper appetimus, qui cœlum & terras & mare peruertimus ad pecuniã eruendam, nullo quæstu contenti, nullo lucro satiati, dum futuras expauescimus calamitates, continuis calamitatibus, anxietatibus q; iactamur, & ne miseri fiamus, nunq̃ miseri esse desistimus, semper inhiantes opibus, nunquã neq; animo neq; corpori indulgentes. At isti in paruo contenti in diem uiuunt, quoslibet dies festos agunt, non appetentes diuitias minime profuturas, opibus gaudent suis, non pauẽt futura, si quid aduersi acciderit, bono animo ferunt. Ita hac sola ditantur sententia. Vixit dum uixit bene. Sed hæc omittamus. Neq; enim est propositum meum uel hos collaudare, uel nos reprehendere. Volo epistolã totam iocunditatis esse plenam, ut eius uoluptatis q̃ præsens in balneis percepi, tu quoq; absens ex literis meis portiũculã aliquã cõsequaris. Vale mi Nicolaé iocundissime, harũ literarum Leonardũ nostrum (cũ amicorũ inter se cõmunia sint) participẽ facito. Verbis meis Nicolaum & item Leonardũ salutato, & Cosmam saluere dicito.

In Italorum mores.

Poggij Florentini de Hieronymi hæretici obitu & supplicio descriptio, ad Leonardum Aretinum.

CVm pluribus diebus ad balnea fuissem, scripsi Nicolao ex ipsis balneis epistolam, quàm existimo te lecturũ. Deinde cum Constantiã reuertissem, paucis post diebus cepta est agi causa Hieronymi, quẽ hæreticũ ferunt, & quidẽ publice. Hanc uero tibi recensere institui, tum propter rei grauitatem, tum maxime propter eloquentiã hominis & doctrinam. Fateor me neminem uidisse unq̃ qui in causa dicendi, præsertim capitis, magis accederet ad facundiam priscorũ, quos tantopere admiramur. Mirũ est uidisse quibus uerbis, qua facundia, quibus argumentis, quo uultu, quo ore, qua fiducia responderit aduersarijs, ac demũ causam perorarit, ut dolendũ sit tam nobile ingeniũ, tam excellẽs, ad illa hæresis studia diuertisse. Si tamen uera sunt quę sibi obijciunt. Non enim mea est tantã rem rudicare. Acquiesco eorũ sententijs qui sapientiores habent. Neq; tamen existimato in morẽ oratorũ me singulatim hanc causam referre, longũ id esset, & multorũ dierum opus. Pertin

Eloquentia Hieronymi.

gam locos illustriores, quibus uiri doctrinā possis perspicere. Cum multa in hunc Hieronymū congesta essent quibus arguebat hęresis, atq; ea re scilicet firmata, tandem placuit, ut publice singulis quæ sibi obijcebant respōderet. Ita in concionē deductus, cum iuberet ad illa respondere, diutius recusauit, asserens se debere prius causam suā agere, quàm respondere maledictis aduersariorū, itaq; se prius pro se dicentem audiendū esse asserebat, quā ad æmulorum suorū probra in eum congesta ueniendū. Sed cum hæc conditio sibi denegaretur, tunc stans in medio cōcionis. Quæ nam est hęc iniquitas, inquit, ut cum trecentis quadraginta diebus quibus in diuersissimis carceribus fui in squalore, in stercore, in cōpedibus, in rerū omniū inopia, aduersarios atq; obtrectatores meos semper audiretis, me unā horam nolitis audire: Hinc est ut cum illis singulorū aures patuerint, atq; in tam longo tēpore uobis persuasserint, me hęreticū, hostem fidei, ecclesiasticorū persecutorē, mihi aūt me defendendi nulla det facultas, uos prius mentib. uestris, me tanq̄ improbum hominē iudicaueritis, q̄ qui fuerim potueritis cognoscere. Atqui, inquit, homines estis, non dij, nō perpetui, sed mortales labi, errare, falli, decipi, seduci potestis. Hic mundi lumina, hic orbis terrarū prudentiores esse dicuntur, maxime decet uos laborare, ne quid temere, ne quid insulse, ne quid prēter iustitiā faciatis. Ego quidē homuncio sum, cuius de capite agit. Nec pro me hæc loquor qui mortalis existo, uerū indignum mihi uidetur, sapientiā tot uirorum aliquid aduersum me statuere prēter ęquitatē non tantū re, quantū exemplo nocituram. Hęc & multa prēterea ornate disserens, strepitu & murmure plurimorum sermonē eius interpellente, decretū est, ut primū ad errores qui in eum conferebantur responderet, deinde loquendi quæ uellet facultas daret. Legebantur ergo ex pulpito singula capitula accusationis. Cum rogabatur an quid uellet obijcere, deinde testimonijs cōfirmabant, incredibile est dictu q̄ callide responderet, quibus se tueretur argumentis. Nihil unquam protulit indignum bono uiro, ut si id in fide sentiebat quod uerbis profitebat, nulla in eum ne dum mortis causa inueniri iusta posset, sed ne quidem leuissimę offensionis. Omnia falsa esse dicebat, omnia crimina cōficta ab æmulis suis. Inter cætera cū recitaretur, illum sedis apostolicæ detractorē, oppugnatorem Romani pontificis, cardinalium hostem, persecutorem prelatorum, & cleri Christianę religionis inimicū. Tunc surgens quęrebunda uoce, manib. porrectis, quo nunc me uertā inquit patres conscripti? quorū auxiliū implorem? quos deprecer? quos obtester? Vos ne? At isti persecutores mei uestras mentes à mea salute alienauerunt, cum uniuersorū me hostē esse dixerunt eorum qui sunt iudicaturi. Nāq; arbitrati sunt, si etiā ea quę in me confinxerūt leuia uiderēt, tamē uos uestris sentētijs oppressuros cōmuniū omniū hostē atq; oppugnatorē, qualē isti me esse falsissimè sunt mētiti. Ita si eorū uerbis fidē dabitis, nihil est quod de mea salute sperandū sit. Multos salib. perstrinxit, multos lædorijs

Verba Hieronymi miræ grauitatis.

In laudē & cōmendationem Hieronymi.

lędorijs, multos persæpe in re mœsta ridere coēgit, iocando in illorū obiurgationes. Cum rogaret quid sentiret de sacramēto, inquit, à natura panem, in consecratione & post uerū Christi corpus, & reliqua secundū fidem. Tum quidā: Atq; aiunt te dixisse, post consecrationē remanere panē, cum illud inquit, apud pistorem remaneat panis. Cuidam ex ordine Prædicatorū acrius inuehenti: Tace, inquit, hypocrita. Alteri per conscientiā suam se iurāti. Hęc inquit tutissima fallēdi est uia. Quendā prēcipuū eius aduersariū nunq̄ nisi canem aut asinū appellauit. Cum uero propter criminū multitudinē, ac pōdus res eo die transigi nequiret, ad diem tertiū dilata est. Quo die cum singulorū criminū argumenta recitata essent, ac subinde plurib. testibus cōfirmarent. Tunc surgens, quoniā inquit aduersarios meos tam diligenter audistis, consequens est, ut me quoq; dicentē æquis animis audiatis. Data tandē licet multis perstrepentibus dicendi facultate, hic primū adeo exorsus deprecatus est eam sibi dari mentē, eam dicendi facultatē, quæ incōmodū ac salutē suę animæ uerteret. Deinde: Scio inquit uiri doctissimi, plures fuisse excellentes uiros indigna suis uirtubus perpessos, falsis oppressos testibus, iniquissimis iudicijs cōdemnatos. Incipiens autē Socratē iniuste à suis dānatum retulit, neq; cum posset euadere uoluisse, ut duo quæ asperrima hominibus uiderent, metum demeret, carceris scilicet & mortis. Tum Platonis captiuitatē, Anaxagore, ac Zenonis tormenta, multorū prēterea gentiliū iniquas dānationes, Rutilij exitium, Boētij simul, & aliorū quos Boētius refert, indignam mortē cōmemorauit. Deinde ad Hebræorum exempla transijt, & primū Mosen illum liberatorem populi, legumlatorem, sæpius à suis calumniatū esse dixit, tanquam seductor esset & contemptor populi. Ioseph insuper à fratribus uēditum ob inuidiam, post ob stupri suspitionem in uincula coniectum recensuit. Præter hos Esaiam, Danielem, & fermè prophetas omnes, tanquam cōtemptores Dei, tanq̄ seditiolos iniquis circumuentos sententijs. Hic etiam subiecit Susannæ iudicium, multorumq; præterea qui cum uiri sanctissimi extitissent, iniustis tamen iudicijs perierunt. Postea ad Ioannem baptistam, deinde ad saluatorem nostrum descendente falsis testibus, falsis iudicijs cōdemnatos inquit omnibus constare. Deinde Stephanum à sacerdotum collegio interfectum. Apostolos autem morti omnes damnatos, non tāquam bonos, sed ut seditiosos populorum concitatores, cōtemptores deorū, & malorum operum effectores. Iniquum esse damnari iniuste sacerdotem à sacerdote, ac id factum fuisse docuit iniquius à sacerdotum collegio, ac id quoq; exemplo probauit. Iniquissimū uero à consilio sacerdotum id etiam accidisse monstrauit. Hæc diserte & magna cum expectatione omniū disseruit. At cum omne causæ pondus in testibus situm esset, multis rationibus docuit, nullam his testibus fidem adhibendam, præsertim cum non ex ueritate, sed ex odio, malę uolētia, & inuidia omnia dixissent. Tum odij causas ita recitauit, ut haud pro

Hieronymi pulchra defensio.

Testiū abiectionem persuadere conatur.

cul fuerit à perſuadendo. Ita erant ueriſimiles, ut excepta fidei cauſa, parua illis fides teſtimonijs adhibita eſſet. Cõmotæ erant omnium mẽtes, & ad miſericordiam flectebantur. Addiderat enim ſe ſponte ueniſſe ad concilium ad ſe purgandum, uitam ſuam & ſtudia expoſuerat officij plena & uirtutis. Dixerat hunc morẽ priſcis doctiſſimis ac ſanctiſſimis uiris fuiſſe, ut in rebus fidei inuicem ſententijs diſcreparent, non ad peſſundandam fidẽ, ſed ad ueritatem fidei reperiẽdam. Ita Auguſtinum & Hieronymũ diſſenſſe, neq; ſolum in diuerſa ſenſiſſe, ſed in contraria nulla hæreſis ſuſpitione. Expectabant omnes ut uel ſe purgaret retractando obiecta, uel erratorum ueniam poſtularet. At ille neq; ſe erraſſe aſſeuerans, neq; ſe retractare uelle aliorum crimina falſa. Tandem deſcendit in laudationem Ioannis Hus, ad ignẽ damnati, uirum illum bonum, iuſtum, & ſanctum appellans, & illa morte indignum, ſe quoq; paratum quoduis ſupplicium adire forti animo ac cõſtanti. Seq; inimicis ſuis cedere, & teſtibus tam impudenter mẽtientibus, qui tamẽ quandoq; coram Deo quẽ fallere non poterant, eſſent rationẽ eorum quæ dixiſſent reddituri. Magnus circumſtantium animi dolor. Cupiebant enim uirũ tam egregium ſaluari, ſi bona mens affuiſſet. Ille autẽ in ſententia perſeuerans, mortem appetere uidebatur. Laudansq; Ioannem Hus ait: nihil illum aduerſus eccleſiæ Dei ſtatum ſenſiſſe, ſed aduerſus abuſus clericorum, aduerſus ſuperbiam, faſtum, & pompam prælatorum. Nam cum eccleſiarum patrimonia deberentur primum pauperibus, tum hoſpitibus, deinde eccleſiarum fabricis, indignum illi bono uiro uideri, diſperdi illa meretricibus, conuiuijs, equorum, canumq;, cultui ueſtimentorum, & alijs rebus indignis religione Chriſti. Hoc autem maximi ingenij fuit, cum interrumperetur ſæpius oratio ſua uarijs rumoribus, laceſſereturq; à nonnullis eius ſententias captantibus, neminem eorum intactum reliquit, pariterq; omnes ulciſcens, uel erubeſcere coëgit, uel tacere. Surgenti murmure ſilebat, turbam quandoq; increpans. Poſtea orationem proſequebatur, orans atq; obteſtans ut eum loqui paterẽtur, cum ſe non eſſent amplius audituri. Nunquam ad hos rumores expauit, mente firma atq; intrepida. Illud uero admirabile memoriæ argumentum, trecentis quadraginta diebus fuerat in fundo turris fœtidæ atq; obſcuræ, cuius aſperitatem ipſemet quæſtus eſt, aſſerens ſe ut uirum fortem decet, non propterea ingemuiſſe, ingemiſcere quod ſe indigna perpeſſus eſſet, ſed admirari hominum aduerſus ſe inhumanitatem, quo in loco nedum legendi, ſed ne uidẽdi ullam habuit facultatem. Mitto anxietatẽ mentis quo oportuit illum quotidie agitari, quæ omnem memoriam excutere debuiſſet. Tamen tot doctiſſimos & ſapiẽtiſſimos uiros in teſtes ſuarum opinionum allegauit, tot doctores eccleſiaſticos in mediũ protulit in ſentẽtiã ſuam, ut ſatis ſuperq; fuiſſet, ſi toto hoc tempore ſummo in ocio, ſumma in quiete ſapientiæ ſtudijs operam dediſſet. Vox eius ſuauis, aperta, reſonans erat quadam cum dignitate oratorum

De ingenij excellentia Hier.

De memoria ſua.

rum geſtus, uel ad indignationem exprimendam, uel ad cõmouendam commiſerationẽ, quam tamẽ neq; poſtulabat, neq; conſequi cupiebat. Stabat impauidus, intrepidus, mortem non contemnens ſolum, ſed appetens, ut alterũ Catonem dixiſſes. O uirum dignum memoria hominũ ſempiterna. Non lau- *Conſtantia Hieronymi.*
do ſi quid aduerſus eccleſiæ inſtituta ſentiebat, doctrinam admiror, rerũ plurimarum ſcientiam, eloquentiam, dicendi ſuauitatẽ, & argutiam reſponendi. Sed uereor ne hæc omnia in peſtem ſuam ſibi fuerant à natura conceſſa. Datum deinde ſpacium pœnitendi biduo, multi ad eum acceſſere uiri eruditiſſimi, ut ipſum à ſententia ſua dimouerent. Inter quos Cardinalis Florentinus eum adijt, ut illum flecteret ad rectam uiam. Sed cum pertinacius in erroribus perſeueraret, per concilium hæreſis damnatus eſt, & igni cõbuſtus. Iocunda fronte & alacri uultu ad exitum ſuum acceſſit, non ignem expauit, non tormenti genus, non mortis. Nullus unquam ſtoicorũ tam conſtanti animo, tam forti mortem perpeſſus, quam iſte appetiſſe uidetur. Cum ueniſſet ad locum mortis, ſeipſum exuit ueſtimentis. Tum procumbens flexis genib. ueneratus palum ad quem ligatus fuit. Primum funibus madentibus, cum cathena nudus ad palum conſtrictus fuit. Ligna deinde circũpoſita pectotenus non minuſcula, ſed groſſa paleis interiectis. Tum flãma adhibita, canere cæpit hymnum quendam, quem fumus & ignis uix interrupit. Hoc maximum conſtantis animi ſignum, cum lictor ignem poſt tergum ne id uideret, injcere uellet. Hucinquit accede, & in conſpectu accende ignem. Si enim illum timuiſſem, nunquam ad hunc locum quem fugiendi facultas erat acceſſiſſem. Hoc modo uir præter fidem egregius eſt conſumptus. Vidi hũc exitum, ſingulos actus inſpexi. Siue perfidia, ſiue pertinacia id egerit, certe ex philoſophiæ ſcola interitum uiri deſcripſiſſes. Longam tibi cantilenam narraui, ocij cauſa nihil agens, aliquid agere uolui, & res tibi narrare paulum ſimiles hiſtorijs priſcorum. Nam neq; Mutius ille tam fidenti animo paſſus eſt mẽbrũ uri, quam iſte uniuerſum corpus. Neq; Socrates tam ſponte uenenum bibit, ſicut iſte ignem ſuſcepit. Sed hæc ſatis. Parces uerbis meis ſi longior fui, res tamen ampliorẽ narrationẽ poſcebat. Sed nolui eſſe nimium loquax. Vale mi iocundiſſime Leonarde.

Poggius Florentinus Guarino Veronenſi S. P. D.

Dij malefaciant illis nequiſſimis tabellarijs, qui tã male nobis ſatisfaciũt in reddẽdis epiſtolis, & me priuant fructu literarum mearũ, & tibi adimũt uoluptatẽ q̃ pro tua in me ſolita beniuolẽtia per magnam ex his capere ſoles. Cæterum maximas ago tibi gratias pro libello quem ad me miſiſti, immenſum quoddam tibi deberem ſi eſſem ducturus uxorem, ſed parua erat antea uoluntas uxoris capiũdæ, nũc nulla. Poſtq̃ uideo quot & quanta iudicio ſapientum requirat uxorum munus, quæ magis optari licet, quam ea nos cõſequi poſſe. Sed hæc ioco. Quum primum mihi redditus eſt liber, ita auide

eum legi, ductus tum nouitate materiæ, tum ordine & suauitate dicendi, ut uniuersum transcurrerem uno die, postea uero maturius relegerim. Res quidem iocunda & suauis, & quàm plurimis ornata exemplis, ita uero in ordinẽ digesta, ut nihil ordinatius dici queat. Id autem quod me maxime mouet, est grauitas dicendi quam assidue seruat. Videtur mihi Franciscus Barbarus alterum de Officijs librũ conscripsisse, sed uxoris, ita ad unguẽ Ciceronẽ exprimit dicendo. Non sum adulator ut nosti, quæ loquor proficiscuntur ex animi sententia. Cum summa eloquentia cõiuncta est dignitas quædam sentẽtiarum, quouis grauis grauissimo uiro digna. Horteris rogo Franciscum nostrum ad scribendum. Nam mirabiles præ se fert primitias. Cõscius noster librum legit probatq; Deinde de ganasconibus disseminabo illũ, ubi uidero aliquem fructum gloriæ & laudis Francisco allaturum. Accepi abs te præterea mi Guarine epistolam grandiusculam, qua describis elegantissime nauale uictoriã, quam ex nequissimis generis nostri hostibus Veneti fuerũt egregia uirtute cõsecuti. Eam uero epistolam cum mihi maiorẽ immodum placeret, pluribus ostendi, quibus usum est ea à te luculenter magnificéq; narrari. Sed de his alias. Vale, Constantiæ pridie Kaleñ. Ianuarij.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

CRedo obliuione esse abs te factũ, quo minus me certiorem feceris recessus tui, quem ita repentinũ fuisse & incognitũ mihi molestũ sane fuit. Cupiebam eñ te deducere extra urbem ut moris est, tecumq; colloqui de restituenda, quod noster Barbarus summe cupit, inter te & Nicolaum antiqua beniuolentia. Qui dixerat ante pluribus uerbis se id à te contendisse, uerum respondisse te quidem, quod licet ad dignitatem tuam nonnihil conferre uideatur, tamen obest ad reconciliationem plurimum. Non enim aut accusatione, aut excusatione opus est, sed obliuione præteritorum. Deinde amicitia illa est introducenda, ut omne seminarium, omnis radix dissentionum funditus uellatur ex animis. Prębe ergo te nobis cum cupimus, & quem recepi te futurum. Memineris maiores esse animi obliuisci iniurias, quàm ulcisci, neq; quicquam esse tanti quod sit amicitiæ anteferendum. Leuia sunt ea quæ mihi extimiare uideris, & quæ plus tibi laudis afferent si contemnantur, quàm si aduertantur. Quæ tecum egi uerbis, iterum literis repetam, eaq; ut quàm primum cures uolo. Primum, ut peruestiges quomodo non eximi possim à tributis, ea ratione quam tibi exposui. Deinde, ut mittas ad me opera Senecæ, quibus permaxime indigeo, tum ad emendationẽ eorum quæ scripta sunt, tum ad transcriptionem aliorum. Idq; ut quã citius efficias, etiam atq; etiam rogo. Vale, Romæ V. Kaleñ. Octobris.

Pro reconciliatione consilium

Poggius

Poggius Florentinus Ioanni Lamolæ. S. P. D.

CVm paucis ante diebus Romam reuertissem, abfuimus enim duobus mensibus rusticandi causa, ac deinde scripta quędam quæ reliqueram super mensa, euoluerem diligentius, incidi in epistolam tuam quæ mihi redita fuerat paulo ante discessum meum. Et cum eam denuo legissem, ut tibi pro mea consuetudine responderẽ, erubui profecto, aduertens quantis mendacijs epistolam refersisses. Totus enim occuparis in me ornando, scribens multa ac si me nunquam uidisses, quæ & tu perspicere potuisti, & egomet scio quantum sint à me aliena. Sed ut hodie Romani dicere solent, cum quis eos præter modũ laudat, quamuis te plane mentiri sciam, inquiunt, cum me laudes, tuæ delectant. Ita quoq; oblectauit suauitas sermonis tui, consideranten non quàm uera essent quæ scribis, sed quàm uenuste ornateq; à te dicerentur, ut uerisimila possint uideri, & si procul absint à ueritate. Quid uero ad ea rescribam nil sane occurrit, nisi me extimaturum fuisse, ridendi Poggij causa tam copiosas à te literas confectas, nisi ab eo scriberentur quẽ non dubito esse amantissimũ mei. Hortor igitur te, ut omittas deinceps hoc literarum genus, quod qui utuntur, adulatores qui libenter de se audiũt, impudentes uideri possunt. Semper id scribas quod sentis, neq; te longius amor peruehat quàm ueritas. Neq; quantũ dicendo queas consideres, sed quantũ postulet causa, pro qua es dicturus. Quod si quempiam gratia ingenij exercendi uis laudare, eum tibi assume quem ornare, nõ uituperare uidearis. Ego autem te diligo & ingenium tuum, mores uero etiam amo. Atq; ut uerbis tibi coràm sum pollicitus, & literis absens recipio, me tuum esse, quo pro facultatibus utaris. Volo Panormitam meis uerbis saluta. Vale Romæ VII. Calend. Octobris.

Nimis se laudatum incusat.

Poggius Florentinus Francisco Marescalco Ferrarien. S. D. P.

CVm Scipione nostro Ferrariensi, quem non solum diligo, sed etiam amo propter suam humanitatem & doctrinam, est mihi frequens & iocunda consuetudo. Sumus sæpius una confabulantes uarijs de rebus, ut fit aliquando inter ociosos. Sæpissime uero, cum ipse sit uir eruditissimus, incidit inter nos sermo de uiris doctis & eloquentibus, inter quos te unum esse asseuerat. Asseritq; te non solum literis deditum, quod ipsum magni est æstimandum, sed quod plurimi facio, suauissimis moribus & uirtutibus prædutum. Quod mihi admodum placet, testatur inter cætera te amantissimum mei. Quare sum equidem maiorẽ in modum delectatus. Nihil est mi Francisce, quod magis appetam, in quo magis consoler, quam habere quamplures mihi beniuolentia & charitate coniunctos. Etenim ut scis, iocunda atque opulenta possessio, diligi à multis & charum haberi, ab his præsertim qui & ipsi digni sunt, ut diligantur propter suam uirtutem. Complector itaq; toto animo & pectore, ut aiunt, propensum tuum erga me amorem, quem mihi

& uoluptati & ornamẽto existimem esse futurum. Hoc scias uolo, me tuum esse, daturumq; operam, ut quod tua sponte cœpisti, nullo meo in te officio adductus, deinceps mea in te obseruãtia, ne dicam merito sis facturus. Vale & me ama. Florent. prima Cal. Aprilis.

Poggius Florentinus Cosmæ de Medicis. S. D. P.

HIeronymum de Bardis dilexi semper ut filium, tum propter nos, tum quia uisus est mihi bene agendi. Humanissimus quippe est adolescens & bonæ indolis. Ipse est mihi testis, me semper exhortatum esse eum ad honestatem & uirtutem, neq; peperciisse obiurgationi, etiam si quando ut adolescentes solent, lapsus est in rebus leuiusculis. Sentio autem nunc eum incidisse nuper in errorem quendam, si ad ætatem referas grauem, si ad rem, non magni extimandum, præsertim cum error fuerit, nõ uitium. Qui tamen ne in mores transeat, uerbis castigandus est, sed ita, ut odio criminis melior fiat. Videó eum pœnitere errati sui, fateriq; ingenue culpam, & castigatione dignum profiteri, quæ sunt optima pudẽtis animi signa, & errore suo dolentis. Ego illum obiurgaui uehementius. Non dissimulat erratum, neq; excusat excusationem peccati, sed signa pœnitentis ostendit, asserens emendaturum se delictum suum, tibiq; & famæ suæ satisfacturum. Non cõmendo eum tibi, neq; enim est opus, sed rogo, ne aspera nimis censura in eum utaris. Itaq; animaduertas hanc culpam ut emendatior fiat. Omnis enim pœna ad utilitatem delinquentium constituta est. Labuntur etiam ut scis firmiores, & ætate matura, ut ignoscendum sit ætati teneræ, si ulterius nõ progrediatur culpa. Credo te recte facturum si ei remiseris, ne hac infamia recepta tanquam pro malo repulsus, infirmos mores ad peiora consilia conuertat. Qui enim non ex malitia, sed imbecillitate labuntur, erigendi ac subleuandi sunt, non propellendi aut deijciendi. Sed nimis multa, tibi præsertim qui es omnium sapientissimus, hæc motus charitate scripsi, quæ ueluti à Poggio in bonam partem accipias, uolo. Vale.

Pro lapso intercedit.

Poggius Florentinus Guarino Veronensi. S. D. P.

PHilippus tuus archipresbyter Veronensis reddidit mihi à te literas, quę fuerũt mihi admodũ gratę. Lectis literis, pollicitus sum ei, nõ rem unam aut alteram, sed quicquid in me erat auxilij & consilij, meq; sociũ ad uisendas reliquias Vrbis, si id uellet obtuli, & simul rogaui, ut cũ redire uellet, dignaretur ad me uenire, ut afferret ad te literas meas. Sed homo ut solent locupletes & rerũ abundantes, qui non aduertunt paruula, itidem cum uidisset Principes ac satrapas nostros, obumbratus magnitudine cæterorum, oblitus est Poggij, uisum est forsan ei me non esse illum quem putabat. Ita abijt sine responsione. Sed in hoc parua est iactura. Hoc ideo scripsi, ut nullam in me negligentiam uideas rescribendi. Excusatione taciturnitatis non est opus. Nam eadem quoque est in me culpa. Sed maluimus officio literarum uti, quam

Silentij excusatio.

quàm defensione silentij. Petiui de te, deq; tuis diligenter, quibus bene esse summę est mihi uoluptati. Notum fac mihi quid agis eorum quę spectant ad nostra studia, si quid scribis, si quid meditaris. Ego enim obmutui, licet aliquando uox restituetur. Nam Barbarum nostrum audio ita distrahi occupationibus publicis, ut difficile sit illi scriptioni operam dare. Sopiuntur musæ nostræ, nisi excitetis eas uos, quibus & ocij satis est, & plurimum facultatis. Ordire igitur aliquid, aut si iam egisti, facito me participem nõ solum actionis, sed recogitationis tuę. Alexander quidem Veronensis, qui sacerdos est, & mihi admodũ familiaris, utitur domo mea & rebus omnibus ut suis. Ego eum quia obsequentissimum cognoui hominem & obseruantem mei, ualde diligo. Vide quid ex his uerbis conficere uolo, eum esse scilicet uirũ bonum, hac uulgari cum nota qua homines boni dicunt. Scis enim malos mihi non placere. Intellige quid dicam. Non accipias hoc, ut dicit Seneca. Qui malos odit, omnes odit. Omnes enim mali sumus. Sed hos malos designo, qui faciunt noroſi & aperte sunt mali, cum his mihi nulla est cõmunicatio. Hunc autem Alexandrum ita bonum appello, ut nullum malum facinus, nullũ scelus, nullam fraudem de eo audierim. Hæc ob eam rem scribo, ut testimonio meo eum excuses, si qui de illo obloquerẽtur. Nam pridie mihi retulit scriptum esse sibi, dici à quibusdã, in domo Episcopi eum hic manere, nescio cuius fœminæ causa. Hoc falsum est. Nam noui hunc satis recte, & uitam suam. Non dico eum non esse amicũ, dimona Catherina diriuer, sed caute, & ita ut ego cæteriq; qui pudorem seruant, & uitant turpitudinem. Vale.

Poggius Florentinus reuerendißimo domino Iuliano Cardinali sancti Angeli legato per Germaniam. S. D. P.

DOleo pater optime, hanc expeditionem Germanicam tanto labore, tanto suo studio conflatam, tam ridiculum, tam turpem exitum habuisse. Mirum est audire tanta uecordia eam gentem cõfectam fuisse, ut ne hoste quidem conspecto, tanquam lepores effugierunt ad inanem auræ cõmotionem. Sed in communi dolore hæc consolor, me hæc futura non præuidisse solũ, sed præsenti quoq; tibi denunciasse. Cum tu me deridens dicebas, me non posse errare, si quid mali euenturum prędicerem, ut eiusmodi uates ut plurimum solerent esse uerędici. Ego uero nõ diuinatione utebar, sed certissima quadam coniectura, qua præteritis connectens præsentia, causaq; rerum & principia recordans, ueluti oculis uidere uidebar nescio quàm futuram prægrandem tempestatem. Ea autem quotidie accidunt, ut magis in ea opinione confirmer. Videó quædam ueluti præsagia timoris mei. Solebant esse in populo Christiano tum Reges, tum principes, quorum uiribus freta ecclesia se tuebatur aduersus malignantes. Et licet multis iactaretur fluctibus, semper tamen aliquem portũ nacta est, in quo acquiesceret tuta à turbinibus uentorum. Nunc autem quem dabis ad quẽ confugiat, ut nõ tanquam ad scopu

De desolata ecclesiæ ruina.

ad scopulũ allidatur. Communis quasi insania omnes persuasit, ut gaudeant aduersitatibus nostris, & mala insuper imprecentur. Nos uero speremus bonam fortunam, aduersa si acciderit modice feramus. Ego ita me comparo, ut quicquid tempora tulerint, in bonam partem accipiam. Neq; ita me dabo rebus exteris, ut in me multum possit fortuna. Nam ut nunc meę quidem res sunt, est ut non timeam impetum eius, cuius est maxime ueluti fulgura solent eminentiora quatere ac dissipare. Sed tamen quicquid ea moliatur, sapientissimum erit non multum commoueri animo, neq; in communi calamitate, præter priuatam portiunculam conturbari. Sed oremus Deum ut auferat facultatem experiendi hinc nostram sapientiam. Nescio enim si quã scribendo ostentamus fortitudinem, eam ferendo repræsentaremus. Audio te conuocasse homines ad concilium, multosq; conuenire. Laudo prudentiam tuam, qui postquam arma non succesſere, confugis ad consilia sacerdotum, in quibus propter uitæ integritatem, propterq; huius extinguendę pestis cupiditatem magna spes habenda est. Vasa uinaria ad pastum & somnium nata. Fuit aliquando bellicosa germanica natio, nunc pro armis uino pugnant & crapula, tantumq; habent uirium, quãtum uini possunt capere. Quod ubi deficit, & animo deficiant necesse est. Itaq; existimo potus inopiam, non hostium quos ne uidistis quidẽ formidinem ad tam probrosam fugam eos compulisse. Tu uero putabas sobrietate pugnandum esse. Sed si hæc expeditio denuo ineunda esset, existimo te sententiam mutaturum, putaturumq; maximam uini copiam plurimũ in bello posse. Nam si prisci ferunt, Ennium poẽtam nunquam nisi potũ ad arma dicenda accessisse, certe ad ferenda tractandaq; arma, multa potatione uini opus esse fateri oportet, cum multo maius existat bellum gerere, quàm describere. Et fortassis nonnulla culpa apud te fuit, qui cæteros ex moribus tuis existimasti. Quod ne iterum in cõcilio tibi accidat prouide, & uerborum meorum fac memineris, quibus tecum usus sum antequam abires. Injce aliquam offulam faucibus, quam non facile deglutiant. Sed satis iocorum in rebus præsertim turbidis. Nos hic pace fruimur. Curia tenuis est & exilis. Hoc & bello accidit, & morbo Pontificis nimis longo, & multo magis quàm expediat nobis. Sed in diem meliuscule se habet. Scripsi ad Angelotum Cardinalem sancti Marci epistolam quandam quàm te quoq; uolo legere. Eam ad te mitto, nam in ea sunt nonnulla quę ad plures pertineant, non propter eloquentiã quæ arida est & sicca, sed ut auocem te paululum à conuocatione concilij. Vale, & me ama.

Germanos uinosos.

Poggius Florentinus archiepiscopo Cæsaraugustano. S. D. P.

CVm primum te uidi Gebennis olim præstantissime pater, dum ibi Romanus pontifex esset, cognouiq; excellentem in omni literarum genere doctrinam tuam, dicaui me totum tibi, non quidem spe aliqua præmij ut multi solent cõmotus, sed egregia animi uirtute, quã in te esse intelligebam cum

cum summa humanitate coniunctam. Equidem dilexeram antea absentem tuam probitatẽ fama & uerbis cognitam mihi. Postea uero quàm te presentem conspexi, & simul perspexi mores tuos, suauitatem sermonis, uitæq; integritatem, & quod plurimum ualuit ad beniuolentiam conciliandam, sensi te plurimum delectari eisdem à quibus ego non eram penitus alienus, studijs humanitatis. Ita unice amare te cœpi, ut nihil ferè ad meum in te amorẽ addi posse uideretur. Nam licet homo sim paulo indoctior, complector eos tamen animo, in quibus aliquod specimen aut sapientiæ, aut uirtutis eluceat. Magna est nimium profecto bonorum & sapientium uirorum inopia, quos si quando, quod tamen raro accidit, inter mortales apparent, maxime uenerari & colere debemus. Hoc egerrime tuli, quod non licuit mihi frui diutius exoptatissima consuetudine tua. Ita enim tempora tulerint, ut cum primum pontifex Mantuam uenisset, ego subito me in Angliam conferrem. Atq; ita de repente, ut neq; tui quod præcipue cupiebam, neq; alterius amici conueniendi fuerit ulla facultas. Longo uero interuallo postredij ad Curiam, & sæpius de te percunctatus sum eos qui à uobis huc accedebant, cui cum bene esse audirem, summaq; in te dignitate uersari, gaudebam profecto tui causa, referens memoriam ad ea tempora quibus tecũ familiarius loqui solitus eram. Subijt sæpe animus ad te scribendi aliquid dignum tua pristina in me beniuolentia, sed cupiditatẽ meam superauit pudor quidẽ rusticanus, uerentém ne longa admodum tum locorum, tum uero temporum intercapedo ex animo tuo Poggij memoriam omnem excussisset. Solent tam magni uiri facillime obliuisci inferiorum, quorum opera nõ utuntur. At uero nunc mecum ipse cõsiderans, quem pudorem superius appellaui, ignauiam uideri posse si perpetuo silerem, statui postquam uerbis, quod mihi iocundissimum fuisset nequeo, at saltem literis quod datur tecum loqui. Quod ut maturius facerem, tum Angelus de Firmo impulit, tum autem maxime libellus quidam à me contra auaritiam editus cohortatus est. Quem ad te mitto, ut si quid offensionis apud te meum silentium contraxit, is pro patrono intercedat penes tuam humanitatem, teq; mihi eundem restituat qui dudum esse cõsueueras, hoc est, mei cupidissimum atq; amantissimum. Nescio tamen an tibi uidebitur uel dignus, qui legi mereatur à uiro omniũ doctissimo occupatissimoq; maioribus in rebus, uel tanti, ut intercessoris officio fungi posse uideatur, Vtrunq; tamen sis iudicaturus, oro libellum legas cum tibi ocium superest, nec eũ pluris facias quam meretur. Licet enim res sit haud magno extimanda, malui tamen ut insscitiam seu stultitiam meam, potius quàm desidiam cri mineris. Vale, meq; ut solebas ama uelim. Romæ.

Librum contra auaritiam mittit.

Poggius Florentinus D. Cancellario Senensi S. D. P.

CHarissime pater, uellem alia ex causa initium mearum ad te literarum profecto, aliamq; ad te scribendi datam esse facultatem, quàm

calamitatem

calamitatem & miseriam hominis indigni hac tanta fortunæ iniquitate, qui cum agrum meum coleret, mihiq; esset charissimus, nuper direpta, incensa, euersa patria, amissis rebus omnibus, cum uxore afflicta, miserrimis liberis, in potestatem hostium uenit, & Senis cum adulescẽtulo filio in durissimis uinculis detinet. Alter quinq; annos natus, nescitur aliqua ne clade assumptus, an uiuus sit. Quid ad hanc flebilem cõditionem addi acerbitatis potest: Vtinam hæc mala in autores redirent. Sed miseri atq; inopes rustici aliorũ pœnas luunt. Impedior non solum dolore, sed & lachrymis ne sim longior, referens mentem ad eorũ pro quibus intercedo iniquam uicem. Versatur enim ante oculos confecti mœroris parentis ingens mœror, afflictæ uxoris turpis squalor, mœstus luctus filij infelicis, quibus nihil præter turpem & odiosam uitam reliqui superest. Parenti decem, filio quadraginta florenorum redemptionum ascripsere, grauem & supra uires eorum, quorum calamitati nulla nisi spirandi, flendiq; ac plangendi facultatem crudelitas militum reliquit. Et nisi aliquorum misericordia eis opituletur, in carcere & compedibus misere pereant licebit. Hos tibi maiorem immodum commendo tanquam ipsum me. Si quid mihi pro coniunctione communium studiorum, quę plurimum ualere cõsueuit, si quid mihi gratum ex tua humanitate, aut acceptum cupis facere, rogo obtestorq;, ut in his liberandis elabores, agasq; ut quam minimo redimantur. Si quid meæ preces apud te ualent, si quid te pietas mouet, etiam atq; etiam oro, ut horum miserrimorum curam suscipias, efficiasq;, ut bonis omnibus euersi, summa inopia ac mendicitate oppressi, tua ope atque opera extremam sortem euadant, ne in uinculis uiles animas exhalent. Id facile consequentur, si egeris ut paruo redimantur, & id parum quicquid futurum sit, à me proficiscatur oportet. Assume ad hanc rem tecum si opus fuerit dominum Petrum, quem confido tibi affuturũ, cum me diligat. A te peto ut mihi respondeas, quid agere hac in re possis, uel potius quid egeris. Scio te enim posse, uelle non diffido. Sed festinatione opus est, ne illi trahẽdo tempus male crucientur. Vale.

Pro captiuorũ redemptione.

Poggius Florentinus Cosmæ de Medicis. S. D. P.

Consolatoria pulchra.

QVamuis hic tuus grauissimus casus maior sit quam ut uerbis consolari possit, hominis præsertim imprudentis atq; indocti, tamen amor in te meus singularis requirit, ut etiam si mea culpa id quod cupio minus fuerim consecutus, malui tamen culpari abs te imbecillitatem ingenij, quam amicitiæ officium requiri. Cum audierim sæpius, parua quędam momenta quandoq; ad res maximas plurimum cõtulisse. Non sum diffisus animo, quicquid id futurum sit quod à me proficiscetur, & si non leuationem molestiarum, at saltem legendo consolationem tibi aliquam allaturũ. Accepisti obscœnam fortunæ iniquitatem (hanc enim culpari impune licet) grauem iacturam dignitatis tuæ, qua in re licet ea sapientia atq; animi uirtute te semper prædi-

tum

tum esse perspexerim, ut quæ cæteri grauiter & inique ferunt, tibi ob singularem animi magnitudinem leuia uiderentur, tamẽ ex tanta rerum commutatione uereor, ne ut homines solent, maiori aliqua ægritudine commoueaberis. Itaq; si adhibes nobis animum constantem & excelsum, atq; huiusmodi fortunæ tela despicientem, si plus roboris in uirtutis præsidio, quàm in bonis fortuitis constituisti, sicq; ea non pluris existimas, quàm quanti sint à uiris sapientibus iudicanda, gratulor admodum tibi, qui ea sapientia existis ut alienа non egeas consolatione. Sin uero quoniam te natura hominem genuit, pluscul um te conturbant hæ subitæ rerum ac temporum uarietates, tempestatesq; fluctuum, quibus etiam quandoq; uiri clarissimi succubuerũt, in aciem tibi rationis est confugiendum, extimanti in primis, nihil tibi quod quidem tuum dici possit esse sublatum. Nam dignitates, imperia, honores, diuitiæ, opes, ualitudo sunt eiusmodi, ut in ea & uis fortunæ, & inimicorum impetus plurimum possit. At uero prudentia, magnitudo, animi cõstantia, probitas, uirtus, fides quoniam nostri iuris sunt, nostroq; opere, non alieno beneficio nobis tribuuntur, nullam externam suscipiunt iniuriam, neq; ullo infortunio labefactantur, quæ quoniam tu te tibi tanquam tutissima ac firmissima contra omnes aduersos casus adiumenta præparasti, magis tuis bonis te lætari decet, quàm aliena iniuria dolere. Neq; uero te ex eorum numero esse nouimus, qui totus penderes ex beneficio fortunæ. Quæ quãtis plurima in te sua indulgentia contulerit, & nescio an tantum hoc tempore in quempiam nostræ ciuitatis uirum, cum multo maiora atq; ampliora sint extimanda, quæ tibi egregia uirtute animi comparasti, in quibus nullum ius, nullam autoritatem sibi uendicari possit temeritas, aut libido fortunæ. Tu publicis in rebus deliberandi prudentiam cum agendi sollertia coniungens, ea uitæ integritate, ea fide semper fuisti, ut nihil præter honorem & gloriam domum referres. Quod idem si omnes facerent, tranquilliori rerũ statu nostra res publica uteretur. Tu pietatem in patriam, liberalitatem in amicos, in omnes beniuolẽtiam exhibuisti. Tu egenorum præsidium, oppressorum refugium extitisti. Tu doctorum uirorum fautor & subleuator fuisti. Tu muneribus fortunæ ea moderatione, ea modestia, humanitate usus es, ut non illius officia in te collocata, sed uirtuti & meritis attributa uiderentur. Præterea studia literarum, in quibus ab ineunte ætate deditus, magnũ decus atq; ornamentum doctis uiris attulisti. Qui cum propter rerum grauitatẽ, quas tibi res publica imponebat, lectioni continue uacare nõ posses, at saltem erudi tissimorum uirorum uocibus, quibus domus tua referta erat, aures tuæ recreabantur. Audiebasq; præcepta atq; instituta sapientum, quibus domi forisq; obtemperares. Per magna solet esse consolatio in aduersis, confirmatioq; mœrentis animi, recte factorũ dictorumq; conscientia. Bene enim sensisse, tum publice, tum priuatim honestatem seruasse, reipublicæ recte atq;

Virtutes abomni iniuria liberas esse.

Ad ferendos fortunæ casus.

ex eius commodo consuluisse, in ea administranda fidem ac pietatem præstitisse, amicos consilio, egentes opibus iuuisse, nocuisse nemini, ne iniuria quidem prouocatum, magnum præsidium afferre debent ad ferendos modice fortuitos casus. Hæc animum fortem atq; inuictũ reddere, ferre mœrorem, consolari in aduersis solent. Hæc ueram & solidam in se continent dignitatem. Hæc te egregium uirum & summum ciuem constituerunt. Hæc tibi summam laudem & immortalem gloriam attulerunt. Hæc te quocũq; ieris prosequentur, & fortunæ donis & omnibus uulgi fauoribus anteferenda. Atq; harum rerum quidem possessio, quandoquidem ira tua propria existit, ut neq; uiuo, neq; mortuo quidem auferri queat. Erecto atq; excelso animo esse debes, tam amplo, tamq; ornato cõscientię spectaculo contentus. Quid enim est aliud in quo uere gloriari possumus, nisi in his quæ nobis uirtutum studijs comparauimus? Nostra enim ista sunt, nostro opere, cura & uigilijs parta, quæ aduersum fortunæ impetum ferre leuiter secundum cursum moderate docent. Cum igitur habeas ueluti certam atq; inconcussam sedem in qua tua mens possit consistere, ingens uidelicet uirtutis & conscientiæ thesaurum, referas animum uolo ad ea quæ tecum extulisti, liberalitatẽ, prudentiam, grauitatem, honesta consilia, rectum consilium, optimi ciuis nomẽ, patriæ ciuitatem, cui cum semper ope & cõsilio subuenisses, tum uero hoc turbulento motu, pietatem erga illam insignem atq; egregiam demonstrasti. Quid loquar de studijs humanitatis, quæ maxime esse adiumento solent ad leuandas ægritudines animi, atq; ad corroborandam mentẽ, uel exemplis, uel sanctissimorũ uirorũ autoritate? Scis enim disputari ab eis, extra omnem fortunam esse animũ sapientis, qui cum liber sit, nulla in eum uis externa descendit. Virtutem uero summum bonum esse. Reliqua proinde haberi utq; eius sit animus qui illis utitur. Sed nolo te ex illo sapientum esse numero, qui aut nusquam, aut raro reperti sunt, tantum te requiro, ut te unũ præstes nobis ex eis qui secundum communẽ hominẽ uitam habentur sapientes, consideresq; in primis, quatenus fortuna exercuerit in te principatũ suũ. Si enim semota ægritudine mentis, discutere tecum ipse uolueris, quid illa abstulerit, quidue reliquerit tibi, comperies parum quid nocuisse, aut potius profuisse. Abstulit usum patriæ, quàm tuipse sponte sæpius reliquisti. At reddidit libertatem, qua ne tum equidem fruebaris cum liberrimus omnium uidere re. Abstulit inanem quandam dignitatis speciem, ac popularem extimationem uulgi, qui semper miserrimum quenq; felicissimum putat. At reliquit liberos, coniugem, diuitias, sospitatem, exoptatissimum fratrem, quæ tibi gratiora esse debent quàm illa quę ademit acerba. Abstulit nescio quàm ciuilem pompã, & statum populare plenũ molestijs, laboribus, inuidia, uigilijs, & cõtinuis curis. At ea multi uiri prudentissimi cõtempserunt. Harũ rerum amissio illis debet uideri grauis, quibus bona est, quiuę ex eis quęstũ facere conantur

conantur. At tibi cui ultro propter labores oblata damno atq; impedimento erant, minime debet esse molestum, priuari his rebus, quas nulla cupiditate tenebas, nulla ambitione assequebaris. Nam magis subleuandæ patriæ gratia à te publica munera suscipiebantur, quã aut honoris causa, aut spe cõmodi cõsequendi. Adde quod in ueram libertatem te fortuna restituit, cum antea premereris iniqua & miserrima seruitute, non dormire, non uigilare, non edere, non deambulare, non rei priuatæ, non amicis operam dare, non uacare animo, non tibijpsi uel parũ indulgere cõcedebatur. Ad nutum aliorum uiuendum erat, quid quisq; diceret, quid sentiret animaduertendum. Indulgendum multis præter uoluntatem, ne dicam æquitatem, plura simulanda ac dissimulanda. Vindicauit te ergo in libertatem cõmutatio hæc fortunæ, quæ haud scio an ultro tibi fuerit exoptanda. Primum ut libero arbitrio potireris. Deinde ut amicorũ fidem, uel potius perfidiam experireris nonnullorum, quibus quantum credendum, quantum fidendum esset fortunę beneficio consecutus. Tum autem maxime ut eluceret uirtus animi, quę plurimum probari & perspici in aduersis cõsueuit. Viderant omnes quanta humanitate, facilitate, clementia, æquitate, modestia tuleras secundum fortunam, in qua etiã sapientiores plerunq; prolabuntur. Viderant nihilo te propterea elatiorem, aut impotentiorem factum, sed parem infimis & æquo iure uiuentem. Danda ergo tibi fuit tanquam palęstra fortuita quædam collu- *In fortunam consolatur.*
ctatio, in qua robur animi expertus ostenderes, etiam te per aduersam tempestatem in tranquillum portum posse conscendere. Multi secundũ uitę cursum summa cum moderatione tulerunt, at ijdem reflante uento debilitantur animo, atq; franguntur. Alijs aduersis in rebus fortes & clari uiri euaserũt, qui ijdem in secundis diffluunt, & ultra quàm ratio postulet elati fortunæ fauoribus prouehuntur. Te uero neq; prosperis rebus inflatum, aut superbientem uidimus, neq; contrarijs remissum, aut abiectum, sed eadem æquitate & uolens & animo utramq; tulisse fortunam. Illa uero cogitatio præcipuam uim habere potest ad te confirmandum. Neq; primum extitisse, neq; postremum fore, qui bene meritus de patria ciuis fuerit expulsus. Habes refertos historicorum libros eorum exemplis quos excellentes ac singulares uiros inique mulctauit sua res publica, cum ob res gestas summa prę mia mererẽtur. Accidit enim, ut qui alienę uirtutis splendorem pati non possunt, ne conspicere quidẽ uelint. Comes quippe laudis & gloriæ habetur inuidia, quæ eos semper torquet qui ad eandem honoris amplitudinem accedere non ualent, ut quos uirtute imitari nequeunt, obtrectatione conentur ac maliuolentia insectari. Quo fit, ut pauciſſimi prestantes in re publica uiri effugiant ciuilium fluctuũ tempestates. Nolo insistere domesticis exemplis, ne quàm offensionem contrahat oratio. Attamen si quis præterita tempora scrutetur diligenter, inueniet plures egregios ciues inuidia & contentione ciuili magis quàm

culpa, è ſuis ciuitatibus fuiſſe eiectos. Sed non fuit noſtræ ſolum ciuitatis hęc labes & ignominia, uerum aliarum quoq;, quarum facta ſummopere admiramur. Reſpublica Romana (ut de Græcis ſileam ac Barbaris) etiam tunc omnium uirtutum genere florentem, annales deſcribunt, hoc morbo ægritudinis laborauit. Referam paucos quo ſermo effugiat ſatietatem. Non tulit ſua ætas, neq; uirtute, neq; probitate, neq; rebus geſtis Furio Camillo ſuperiorem, hic tamen tribunorum & plebis iniquitate pulſus, in exilium abiit, & quidem eo tempore quo maxime patria ſuo exilio egebat. Quid egerit ſuperior Aphricanus in patria ex faucibus Hannibalis liberāda, qua fuerit animi moderatione, qua continentia & morum grauitate uixerit, non eſt ignotum tibi, hunc tamen tribunorum, inſania exulare coëgit. P. Rutilius integerrimus uir fuit, ac ſanctiſſimus, quem quia iuſtior uideretur quàm uulgi opinio ferret, urbe eiecerunt. Cuius in hoc præcipue claruit uirtutis ſplendor, quod cum ei per Sillanam uictoriam liceret in patriam redire, perpetuum ſibi exilium elegit, recuſans in eam urbem reuerti in qua plus arma, quam leges ualerent. Nequitia Clodij conſeruatorem patriæ expulit Marcum Tullium Ciceronem, quem poſtea gloriari ſolitum accepimus, ſe Italiæ humeris in patriam reportatum. Quod plures præterea hiſtoriæ memorant ſummos ac clariſſimos uiros ſimilem exitium ſortitos. Sed hos quatuor tantum retuli, ne mireris caſum tuum, cum uideas tot patriæ conſeruatores, talia ſuorum meritorum præmia reportaſſe, quibus licet neq; fama hominum, neque geſtarum rerum gloria par exiſtas, eandem tamen ingratitudinis ſortem perpeſſus, parem quoque laudem unà in re tibi & tuis poſteris peperiſti. Hoc enim tuis meritis ad ſempiternam hominum famam cenſeo aſcribendum, quod cum præſenſiſſes quid aduerſus te ſtatueretur, obtemperare tamen magiſtratus imperio ſatius duxiſti, quàm aut obſiſtere, aut aliqua ex parte rempublicam conturbare. Cum enim (ut plures ferunt) potuiſſes uel armis, uel fauore populi uim paratam propellere, rectius eſſe putaſti, accipere quàm propulſare iniuriam. Et quoniam ciuiles motus nequaquam eos quos nonnulli ſibi proponunt exitus ſortiuntur, more ſuperiorum quos retuli, conſulens quieti patriæ, & ciuium tranquillitati, prudenti conſilio paſſus es potius hanc repentinam procellam in te tuoſq́ue ſolos deſcendere, quàm quempiam excitare tumultum, quo ciuitas in aliquod grauius diſcrimen poſſet adduci. Quo uno facto non ſolum noſtrorum, ſed priſcorum quoque hominum gloriam coæquaſti. Quid enim laudabilius, quid ſaluti hominum accommodatius, quam uelle periclitari ſolum, ut cæteri ab imminenti tempeſtatum periculo ſaluarentur? Ea unica eſt uirtus quæ alias omnes exuperat, conſulere communi ocio & paci, hoc boni uiri & præſtantis ciuis officium, publicū bonum anteponere priuato. Hoc acceptiſſimum patrociniū, ſe unum pro patriæ ſalute occūbere malle, quam multos perire.

Proſcripti Romani.

Patientia Coſmi.

Hac

Hac duce uirtute tum plures aliæ creuere, tū uero maxime Romana reſpublica rerum potita eſt. Præclariſſimarum ergo uirtutum præſidio ſeptum non ſuccenſere, ſed gratulari te potius fortunæ decet, quæ illa exercendo excitauit, atq; in illud certamen eduxit, quod tibi ſummam laudē præberet, & gloriam ſempiternam. Quæ quidē duæ res cum uiris bonis ſint maxime appetendæ, uirtutis enim exiſtunt præmia, fruere bonis tuis tranquillo ac pacato animo uiuens, atq; ubicunq; fueris, ibi patriam, ibi dignitatem, ibi rempublicam eſſe putes, & quidem eo meliorem, quo diuturnior ac firmior ſit futura. Vale, & parce uerboſitati meæ, quæ à magna mea erga te beniuolentia profecta eſt. Romæ.

Poggius Florentinus Philippo ſuo. S. D. P.

ET uerbis tecum, & poſtmodum literis egi, ut uelles eſſe nobis conſultor atq; adiutor in cauſa Angeli de Genezano, ut fiat ciuis, cum ea conditione de qua tecum locutus ſum. Verum adhuc neq; tentatum, neq; actum eſt, quia nequaquam tibi, aut Serpaulo uiſum eſt tempus id poſcere. Nunc conſtituit rem aggredi, ſi accedat ad tuum & aliorum conſilium. Quanquā quidem nunc commode poſſe fieri dicant. Ideo te rogo, ut æſtimes nō Angeli, ſed meum negocium agi. Huic enim cupio ſatisfacere propter eius in me beniuolentiā. Suſcipias hanc rem oro, & nos conſilio atq; auxilio adiuua. Multa potes non ſolum ſcribendo, componendoq; hoc decretum, ſed & ſuadendo. Serpaulus tecum loquetur hac de re, duo eſtis huiuſmodi rerum peritiſſimi, quos nihil poteſt fugere. Cura igitur ut intelligam tuam operam Angelo plurimum profuiſſe, quod erit mihi gratiſſimum. Vale. Romæ.

Poggius Florentinus Alberto ſuo, S. D. P.

Excuſatoria ſui ipſius.

TAntum abeſt mi Alberte, ut grauiter feram quæ à te ſcribuntur, ut etiam maximas tibi & habeam & debeam gratias, quod me pro tua in me beniuolentia & charitate admonere uoluiſti eorum, in quibus me aberraſſe in meis literis arbitratus es. Non enim ſum is qui tantum meis uiribus confidam, ut non aliorum quoque opibus ſubleuari uelim, atq; adiuuari ad errores uitæ corrigendos. Ille Lacedæmonius detrahentium uocibus diſcere ſe dicebat, quemadmodum fieret emendatior, & in eo gloriari uidebatur. Quanto magis mihi iocundę eſſe debent non detrahentis, ſed amice monentis atque arguentis uoces. Ille eſt aſper monitoribus, qui per ætatem eſt inſolens ueritatis audiendæ. Ego autem ea ſum iam ætate, ut acerbæ mihi eſſe non debeant bonorum uirorum caſtigationes. Cum & uerum audire utile ſit, emendari pulchrum. Si enim emendatio morum omnibus eſt annis neceſſaria, illorum eſt tamen maxime meliorem uitæ curſum ſequi, qui iam uergunt in maturitatem. Itaq́ue non tibi ſolum, ſed & reliquis agam gratiam ſemper, qui errata mea reprehendere uoluerunt, & me reddere certiorem uel meliorem. Verum ut aſſentiar, poſtquam tibi ita uidetur literas

meas nimis acerbas ac maledicas fuisse, itidem & tu mihi concedas uolo, ne testibus agatur causa, nonnullorum facinora & errores mihi ita sentiendi causam prębuisse. Neq; enim ita sum impudens, ut aliquod finxerim crimen ad obloquendum, neq; scripserim aliquod inauditum, sed ea de quibus aperte disputare liceret, cognosceres me nihil esse mentitum. Sed reticebo ea quæ inhonestissime per nonnullos facta, honeste narrari non possunt. Præteribo non quæ cogitando aliquis suspicatur, sed quæ hisce oculis uidi, hisce auribus hausi. Ne tamen me omnino aut rudem, aut harum rerum ignarum putes, patiare paulum me & honeste, & uerbis paucis tuis literis respondentem. Videris mihi multum admirari, & id quærens, quod dixerim paucos ex uestro ordine reperiri bonos. Hoc quippe iustissime potest abs te reprehendi. Nam cum ueritas dicat: Nullus bonus nisi solus Deus, rectius dictum esset à me, nullos bonos, quàm paucos reperiri. Cumq; etiam illud propheticum legeris. Omnes declinauerunt, inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum, nescio si aut te, aut Bernardinum prudenter exceperim, in quo si me errasse uolueris, fatebor errorẽ meum. Sed non agam tecum hoc modo, pinguiorem Minerua requirit epistola. Nonne legisti apud Hieronymum: In omni conditione & statu optimis permixta sunt pessima. Nonne alibi: Omnia præclara rara. Quid autem præclarius quàm uirtus, quàm bonitas: Non est res facilis, bonũ esse. Arduum quippe est & difficile aditu, & quo pauci perueniunt. Vnde & Hesiodi est præclarus ille uersus: Ante uirtutem Dij sudarium posuere. Altera sapientissimorum Græciæ uirorum sentẽtia: Difficile est bonum esse. Tu me forsan existimas, cum quempiam ex uestris conspexi ingredi ueste uili atq; abiecta, me statim illum uirum bonum censere, & cuius acta uita fuerit in seculo turpissimis flagitijs inquinata, hunc uestis mutatione euestigio uitæ sanctitatem assecutum. Aliud afferas oportet, ut quem iudicem bonum. Quod si nonnullorum mihi nota & comperta sunt scelera, an pro sacrilegio habendum est, si quis liberius de eis ad amicum scripserit: Hoc est, in quo multorum superbiam sum expertus, cum eos paulo exagitarem ad eliciendum eorum potentiam, qui ita ferunt inique, ita indignum putant, se non haberi bonos & sanctos uiros censeri, ut blasphemiæ loco putent, si quid minus recte de eis sentiri uideatur, tanquam ut nõ tantum laborent ut boni sint, quam ut cęteris appareant. Tu tamen inspice literas meas diligentius. Dixi quodam in loco, paucos esse bonos, utinam hoc falsum esset. Dixi in alio: Non esse omnes bonos hos arcu latores. Num uideor tibi mẽtiri: Sed ægre audis hoc uerbum. At honestius fuit, quo uidelicet possem designare hos importunos, ac molestos nebulones, qui astant in triuijs, qui macellum, forum, piscatorium, olearium percurrunt, nũmos in sumptus erogari postulantes, qui manibus perambulantium togas apprehendunt, nunc calceos, nunc aliud quippiam petentes.

Acerbitatem literarũ suarum tuetur.

In mẽdicantes.

Quos

Quos si tu bonos censes, ego non moleste fero me longe abesse ab opinione tua. Dixi quoq; eisdem in literis me multos diligere ex uobis, quibus inesset uitæ bonitas, non excipiens Bernardinum & te solos, sed addens uobis, & aliorum quorũdam societatem. Quod autem addidi, multos errores fatos per aliquos, qui uitæ integritatem ostentant, tuipse nosti conuocationem de uobis nuper habitam, non ob uirtutem multorum, sed ob nõnullorum uitiositatem esse factam, non ad laudandos, sed ad comprimendos quosdam esse indictam. Nam de sceleribus à me scriptum ita tibi indignum uideri, satis miror. Si rationibus ista probanda essent, non exemplis, satis possem dicta mea defendere, sed neminem uolo à me nominari, citius à causa decidam, quàm aliquos proferam. Quos si ignoras, beatum te iudico qui careas ea molestia. Sin dissimulas laudo prudẽtiam tuam, qui occulta uelis esse & tecta ea quibus cognitis, & multi ad imitandum incitarentur, & paucorum culpa læderet uniuersorum famam. Non sum infensus, mihi credas uelim, ulli religioni. Sed despicio illos, qui religionis suæ habitum spe quæstus faciunt, & uestes tantum mutantes, prioris uitæ sordes minime abiecere. De se tamen ipsi uiderint, mihi id agendũ est, ut mihi ipsi prospiciam. Reddet unusquisq; rationem uillicationis suæ. Vnum scias, me quamuis sim malus, tamen abhorrere ab eorum secta qui simulatione boni nõ tantum cæteros, quantũ seipsos fallunt. Quibus neq; amicum me, neq; beniuolum profiteor. Nil confert uestis sordida ad uirtutem, sed mores & uitæ sanctimonia. Cæterum de loco illo, ædificetur ne, an deseratur mihi parua est cura. Viderint illi quibus id est utile futurum. Nam ego illorum doctrina, aut expensis non egeo. Lætabor tamen commodo contribulorum meorum, eosq; quoad potero iuuabo cum tempus se dabit, ut quod cupiant assequantur. Verum miror multorũ curiositatem, qui maiorem salutis alterius, quam suæ sollicitudinem capiunt. Sed alios omittamus. Tu insta prædicationi, & eam prouinciã suscipe quæ demãdetur tibi. Ædificandorum uero locorum alijs curam relinque. Tibiq; persuade ubicunq; fueris, ibi te posse seruire Deo. Boni uero publici sollicitudinem atq; onus tantum suscipe, quantum tibi imponitur. Nam neq; Episcopus es, neq; commissa est tibi cura cæterorum. Scis quotquot uenerunt, fures esse & latrones. Dixit: qui uenerunt, non qui missi sunt. Vale & me ama. Romæ octauo Kaleñ. Martij.

Poggius Florentinus Ioanni Pratensi S. P. D.

ITa mihi recte agendi mens perpetuo detur, ut summe gaudeam te esse uicarium archiepiscopi Pisani, habes enim uirum & prudentem & perhumanum eum, cum quo est mihi iam dudum ab adolescentia summa uitæ consuetudo, ut existimem tum uirtute tua primum, tum etiam amicitia nostra te illi acceptiorẽ futurũ. Scio enim te non reticuisse, qua sumus inter nos mansuetudine ac beniuolentia, quod illi non dubito fore admodum gratũ, si

tamen priſtinum in me amorem ſeruauit. Quiſquis tamen is fuerit, non diffido ex noſtra coniunctione propenſiorem erga te fore archiepiſcopi uoluntatem. Nunc uero te pro noſtra amicitia hortor moneoq;, ut has ſtudiorū tuorum primitias tales eſſe uelis, ut ex agro & fertili & bene culto prodire uideantur. Cultura uero animi uirtus eſt, quæ uberrimos fructus parit. Hanc amplectere, hanc exerce, curaq; omni diligentia, ut præter doctrinam iuris, recte quoq; uiuendi ſtudium conſequaris. In primis corruptelas fuge, teq; immaculatum à pecuniis ſerua, neq; quicquam agas, quoad poteſt fieri, cuius te pœnitere neceſſe ſit. Inter cætera iuſtitiam cole, recte iudica, & quicquid agis Deum ſpectatorē cogita. Præſtat enim pauperiorem eſſe integris moribus, quàm diuitem uita perdita. Id age, ut iuris ſcientia non ſolum afferat ſubſidium, ſed & uirtutis ornamentum. Hi enim rectiſſime mihi uitam inſtituere uidentur, qui rerum doctrinam coniungunt cum ſanctimonia uiuendi. Sed omnia aſſequaris ſi fugeris auaritiam malorū omniū irritamentū. Scripſi hæc paucis propter amorē in te meū, quæ tu accipias in bonam partem uolo. Alter fortaſſe te ad lucrum & quæſtum exhortaretur. Illud & ego tibi ſuadeo, dum modo non ſit à uirtute ſeiunctum. Nam in turpitudine nihil poteſt eſſe utile. Sed hæc tu melius. Vale.

Conſiliū frugi.

Poggius Florentinus Franciſco Mareſcalco S. P. D.

Excuſatoria de ſcribendi tarditate.

CVm pluribus in rebus factus ſim neglientior ac tardior quā ſolebam, tum uero maxime in ſcribendi cura. Eius rei culpam primum tribuo ætati, quæ natura ipſa reddit homines remiſſiores. Deinde occupationibus quæ maiori ex parte uerſantur in ſcripturis, ut me tædium perſæpe & ſatietas ſcribendi capiat. Tum autem uxor ſuo & optimo iure nonnihil ſubripit temporis, neq; me inuito. Id enim & honeſtum ueluti curarū diuerſorium, & omnium amœniſſimū. Adeſt etiā rei domeſticæ ſollicitudo, quæ & ipſa uendicat ſibi ſuam & præcipuam portionē. Quorſum hæc tam multa inquies? Vt non mireris ſi nō reſpondeo omnibus epiſtolis tuis, quibus tamen uel paucis uerbis reſcriberē, ſi quid eſſet quod magnopere reſpōſionem poſtularet. Sed ſunt ea quæ uel me tacente tibi poſſint ſatisfacere. Nam abs te me amari, meq; probitatē tuā ſumme diligere, iam & cognita & trita inter nos ſunt, ut ea repetere ſuperfluū uideatur, tua tamē obſeruantia & diligentia in conſeruanda amicitia eſt mihi gratiſſima. Epiſtolas ad Nicolaum quando commoditas ſe offert ad mę remittas uelim, præter eas nullas adhuc habere potui. Addam illis oratiunculā funebrē, in teſtimoniū amoris erga ſe mei, & ſi qua alia poſtmodū in manus inciderint, permulta enim illis adijcientur. Orationem quā ſcripſi in funere Cardinalis Florentini, cura per aliquem ex tuis hic ſcribi. Vel expecta quo ad nos Ferrariam ueniamus, tunc rebus meis utere ut tuis. Vale & Guaſparem noſtrum meis uerbis ſaluta.

Poggius

Poggius Florentinus Suffreto Rhodi commpranti S. P. D.

VIr inſignis, exiſtimo te fortaſſis miraturum, me hominem ignotum tibi, longoq; à terrarum tractu diſiunctum audere te aliquid rogare, ac ſi tibi magna conſuetudine coniunctus eſſem. Sed cum uideam te eiſdem rebus delectari quas ego ſummo ſtudio perquiro, ſcio te mihi ueniam daturū, ſi diligentiā tuam fuero imitatus, ut quæ tu omni cura inueſtigas, mihi quoq; ſumme ſentias placere. Dedi olim in mandatis egregio uiro fratri Franciſco Piſtorieñ. magiſtro in theologia, ad partes Græciæ proficiſcenti ut diligenter inquireret, ſi quid ſignorum reperire poſſet, quæ ad me deferret. Delector enim admodum picturis & ſculpturis in memoriam priſcorum excellentium uirorum, quorum ingenium atq; artem admirari cogor, cum rem mutam atq; inanem ueluti ſpirantem ac loquentem reddunt. In quibus perſæpe etiam paſſiones animi ita repręſentant, ut quod neque lætari, neq; dolere poteſt, ſimile triſtanti ac ridenti conſpicias. Scripſit mihi nuper Franciſcus magnam copiam horum ſignorū te congregaſſe, & illa præcipue quæ fuerunt Garſiæ, quorū & aliqua mihi deſcripſit. Hoc idem aſſeuerabat modo mihi Petrus Lauiola, theſaurarius religiōis, uir mihi amiciſſimus. Quo cum de huiuſmodi ſignis agerē percūctarēq;, quomodo aliquid ex tuis habere poſſem. Dixit mihi eueſtigio, ut ad te ſcriberem, aliquidq; poſtularem, te uirum doctiſſimum eſſe atq; humaniſſimū, ideoq; mihi quæ peterem non negaturum. Credidi equidem te talem eſſe. Neq; enim eiuſmodi ſigna extimantur, niſi à uiris excellenti ingenio & doctrina eleganti, & præſertim dedito ſtudijs humanitatis. Sed quo doctior & liberalior, eo prudentior eſſe debeo in poſcendo. Vrget me cupiditas ad petendum, pudor tepide & remiſſe cogit rogare. Itaq; tantum à te petam, quantum patitur humanitas ac liberalitas tua. Gratiſſimum mihi erit & præ cæteris acceptum, ſi quid ſignorum quæ habes egregiorum, quæ quidem multa eſſe dicuntur, & uarij generis, mihi impertitus fueris. Collocabis munus apud hominem non ingratū, ſed qui agere gratias & reddere paratus ſit, cum tempus dederit facultatē. Franciſcus tecum ſuper huiuſmodi re loquetur, rogabitq; nomine meo, qui & ipſe maiorē in modū rogo, ut aliqd mihi cōcedere uelis, aut precibus, aut precio, meq; hoc beneficio deuincere, quod nō fruſtra in me cōferes. Dulce eſt, inquit, Cicero officium ſerere, beneficium ut poſſis metere. Sed nolo multis precibus tecū agere, ne uidear diffidere tuæ liberalitati. Vale & me ama ut ſoles. Romæ.

Rogatiua ad ignotū pro ſignis antiquitatis.

Poggius reuerendo patri Meoloſio archiepiſcopo Florentino S. P. D.

CVm diutius mecum cogitarem præſtantiſſime pater, quo nam maxime modo tuis erga me meritis ſingularibus aliqua ex parte gratias referrem, nihil ſane occurrit in quo uel minime portiūculę tuorū in me beneficiorum, quæ quidē maxima exiſtūt, poſſe uidear reſpondere. Quid em̄ mediocris ingenij uir minime opulētus, et hoc mediocri rerū ſtatu quo fruimur, in eum

In hac epiſtola Vallā inuehit.

eũ cõferre poteſt, qui ſua uirtute, uigilãtia, integritate, & ſumma in agendis prudentia ampliſſimam dignitatem, præcipuũ apud pontificem locũ, ſummum honorem, ſummũ in eccleſiaſtica repub. gradum fuerit conſecutus: Equidem præter meram uoluntatem nihil reliquũ mihi uideo eſſe conceſſum. Cum meæ facultates ita in arctum cogantur. ut nihil ex eis te dignum queat prodire. Verũ cum à nobis amplius nil requiri debeat, q̃ quãtum animo atq; ope poſſimus contendere, poſtq̃ referendi beneficij ſublata eſt facultas, ſtatui in eo quod datur ſaltem grati animi ſignum aliquod per me ferre. Exilis quidem res erit, ſed tua in me quæ ſumma eſt beniuolentia rem paruam maiorem reddet ſua exiſtimatiõe, cũ præſertim ab homine ſibi deditiſſimo profici ſcat. Scripſi dũ poſteaq̃ redij ad Curiã ex Britannis nõnullas epiſtolas, & alia quędã pro ut tẽpora ferebãt, quæ cohortatione amicorũ, qui propter ſuam in me affectionẽ aliquid in eis eſſe uel leporis, uel urbanitatis putant, coẽgi in paruũ uolumen, exiſtimãs ut ſi non doctis, at ſaltem rudiorib. aliqua in re me ſatis eſſe facturũ. Sunt enim uarijs de rebus quę paulo accuratius, reliqua uero ut plurimũ extempore parua admodũ diligentia id quod in eis conſpicit à me cõſcripta. Ea cum ſciam te cum ociũ ſuppetit à cõtinuis curis cupide ſolere legere, teq; illis intelligã admodũ delectari, quippe qui meis rebus à deo tribuas, ut etiam coram Põtifice legenda curaris, nolui deeſſe cupiditati tuę. Itaq; ſtatui hoc uolumen ad te mittere, tum ut ſit ueluti teſtimoniũ quoddam animi erga te mei, tum uero, quia ex tuo nomine adijcietur uolumini autoritas quędam minime contẽnenda. Nam qui illud ad te deſtinatũ legerint, procul dubio exiſtimabunt aliquid ponderis ſibi ineſſe, quod fuerit dignũ nomine talis uiri. Suſcipies igit æquo ut ſoles animo munuſculum hoc à mente tibi amiciſſima profectũ, quod licet exiguo iudicandum uideatur, tamen tua commendatione maiorem ſuſcipiet dignitatem. Quoniam rerũ præſentium tum ex animo dantis, tum uero ex eius qui recipit iudicio perpendi maxime conſueuit. Vale, mei memor. Ferrariæ Idus Februarij.

Opus epiſtolarum cur collegerit.

Poggius Florentinus Antonio Cremonenſi S. P. D.

ESt mihi frequens ac iocunda cõſuetudo cũ præſtantiſſimo patre ac dño meo Epiſcopo Laudenſi, quẽ ego obſeruo ac colo diligenter, tum propter morum ſuauitatem, tum propter cõmuniũ ſtudiorum coniunctionẽ. Eſt enim uir tum omni doctrinæ genere excellens, tum uero deditus ſtudijs humanitatis, à quibus ego non ſum alienus. Accedit ut me quoq; diligat habeatq; loco filij, neq; me excipiat faſtu quodam, ut multi ſolent quos adimus, ſed ſumma cum humanitate ac beniuolentia, quæ res reddidit me ſibi admodum familiarem, cum & ego illum frequenter conueniam, ut ipſe me ueluti ſibi deditiſſimum complectatur. Is cum ſæpiſſime te multis laudibus interloquendum extulit, tum uero maxime nudiuſtertius, cum Leonardus & Carolus Aretini, Nicolaus de Nicolis uiri omnium doctiſſimi egoq; unà apud

apud Epiſcopũ pranderemus. Nam te ſtudijs deditum eloquentiæ ſummo ingenio, ſuauiſſimis moribus, exquiſita doctrina præditum pluribus uerbis retulit, adeoq; in tua commendatione immoratus eſt, ut omnes ad tuum nomen excitaremur, diligeremusq; & cognitum & abſentem. Tanta eſt enim uirtutibus uis ut noſti, ut etiam ignotos in quibus ea cõmendetur, nos prouocet atq; impellat ad amãdum. Ego autem licet his quos retulit nulla in re ſim comparandus, æquabo tamen omnes affectione erga te & charitate. Quam ut cognoſcas, quamprimum exaraui ad te hos uerſus, tanquam uoluntatis meæ iudices. Ea eſt, ut te diligam deinceps, charumq; habeam, quod ut fiat mutuum te uehementer rogo. Vale.

Poggius Florentinus Bildeſtino archidiacono Vincon. S. P. D.

PAter chariſſime, ſilui tecum diutius quàm tua in me beniuolentia poſtularet, non quidem obliuione tui, nam ſemper animo meo infixus hęres, ſed quia nihil accidit in rebus meis quod magnopere tibi ſcribendũ putarẽ. Nunc uero cum magna in me mutatio facta ſit, uolui eam tibi notam eſſe, ut in ea re paulum mecum gaudeas, in qua ego plurimam uolũtatem animo & corpore percepi. Scis me hactenus incertũ quaſi uitæ curſum degiſſe, cũ neq; ſeculũ fugerem, neq; clerum ſequerer, cum tamẽ natura mea ſacerdotiũ ſempер abhorruiſſet. Inq; ea eſſem ætate ut aliquãdo mihi certa uiuendi norma capeſcenda eſſet. Decreui uxorem ducere, ut reliquum ætatis neq; in ſolitudine neq; in orbitate uiuerem. Itaq; licet ætati iam decliui, elegi mihi adoleſcentulam non ſolum forma egregia, ſed etiam uirtutibus his quæ in mulieribus laudantur præſtantem. Serius inquies quàm oportuit. Fateor id quidem ſed ſatius fuit aliquando quàm nunq̃, neq; ut ſapientes uolũt, unquam ſera eſt ad bonos mores uia. Potuit antea hęc fieri. Sed non eſſem nactus hanc in qua omnes curæ meæ requieſcunt, meis moribus, meæ naturæ maxime congruentem. Nihil eſt enim quod in ea requiram, ita ampliſſimis moribus dotata eſt. Qua in re maxime conſolor, & deo gratias ago, qui cum ſemper, tum in fine dilexit me, qui plus mihi tribuit quàm optaſſem. Cum igitur tuus in me amor ſit mihi notiſſimus, cumq; ego te maximi faciam, neceſſariũ mihi quodammodo exiſtimaui, te huius mei ſtatus facere certiorem, & conſolationis meæ participem reddere. Vale, & me Domino cõmenda, & reſcribe, de ſtatu Curiæ ſcies ab alijs. Florentiæ, die VI Februarij.

Vxorium ſcribit.

Poggius Papæ refert actiones gratiarum de beneficijs ab eo collatis.

QVanq̃ ſanctiſſime pater, hoc nouũ in me beneficiũ tuum maius exiſtat, quàm ut uerbis ſatis tibi facere poſſim, conabor tamen (ne ingratus omnino uidear) aliqd tibi in præſens gratiarũ agere, nõ prout meretur tua in me benignitas, ſed prout ingenioli mei facultas & tẽporis patiunt. Nã ſi uellem omia ſermone cõplecti quæ ad agẽdas gratias tua in me magnificẽtia meret nimis lõga, nec huius tẽporis habenda mihi eſſet oratio. Quid enim mihi ad

præſen-

præsens gratius, quid optabilius esse debet, quàm me tua beneficentia ascri/bi in numerum collegij amplissimi: deputari ad id exercitij genus, ex quo & amplam dignitatem, & uitæ ornamentum sim consecuturus? Hæc tua boni/tate pater sanctissime adeptũ me esse profiteor, & ultra quàm dici queat ma/gna consolatione affectum. Pulchrum est enim suscipere officiũ, ex quo pos/sis tibi & tuis nõ solum honorẽ, dignitatem, sed & opes honeste comparare. At id persæpe ab eis hominibus defertur, ut recusare illud honestius quàm accipere putetur. Non enim beneficij qualitas, sed quanta dantis cõditio ex/timanda est. Nam gratiora ea esse debẽt, quæ sunt ab excellentiori Principe tributa. Itaq; cum sciamus te eum esse, qui omnes superiores Principes uirtu/te & sanctimonia superares, qui semper dilexeris doctos & probos uiros, ma/iorem immodum gratum mihi esse debet, à tua potissimũ sanctitate in hoc di/gnitatis gradu me esse collocatum. Vellem pater sanctissime eam esse in me dicendi agendiq; facultatem, ut & te pro tuis meritis digne cõmendare, & ti/bi re ipsa gratias possem referre. Verum alterius mihi facultas ablata est, cũ tua uirtus tanta sit, ut omnium dicentium eloquentiam superare uideat, al/terius potestas, cum nihil mihi præter uoluntatem ad referendum gratiã su/persit. Veruntamen id quod possum diligenter præstabo, memorẽ scilicet a/nimũ quoad uita super erit beneficij accepti, atq; ita in tua futurum potestate ut plane intelligas & corpus & hanc animam deditã tibi & dicatã esse. Deus qui est bonorũ operum rectus iudex, retribuet pro me tibi præstetq; felicitatẽ perpetuã quã exoptas. Sed quoniã mihi semper tua beniuolentia & gratia o/pus est, te suppliciter oro, ut me inter tuos suscipias, & bene agẽtẽ subleues ac sustẽtes. Ego ita instituã uitæ meæ cursum, ita pure & iuste tuebor munus mihi demãdatũ, ut merito lętari possis, me ad hoc genus officij assumpsisse. Vale.

Poggius Florentinus Aeneæ Syluio Cardinali Senensi S. P. D.

Gratulatoria super Cardinalatu.

CVm audissem pater mi reuerendissime, te factum esse sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalem, gauisus sum sane maiorem immodum pro ut a/mor in me tuus, & me erga te obseruantia postulabat. Id uero maxime mihi fuit uoluptati, cernere eam dignitatem quæ maxima est in te collocatã, quæ non ambitu uel gratia, sed uirtutum studijs quęsita esse uideretur. Acce/dit ad consolationẽ meam & summam iocunditatẽ, quod uir eloquẽtissimus optimisq; artibus eruditus, fructum eloquentiæ & doctrinæ sit (quod perra/ro accidit) consecutus. In quo gloriari quodãmodo mihi merito uideor posse, nostri quõdam ordinis uirũ, hoc est, eloquentiæ & studijs & exercitio præ/stantẽ, eo in statu esse collocatum, ut suæ doctrinæ æmulos extollere, & eis præsidio atq; ornamẽto esse possit. Magnũ profecto eloquentibus uiris suffra/gium ex hac tua dignitate propositũ esse uidet, cum sint habituri ueluti cer/tũ refugium in quo illorũ desideria conquiescant. Ego quidem primum tuã tum

tum uero mea, tum eloquentium omniũ causa gratulor & exulto, te tam in/signi loco positum, nõ secus ac si aliqua mihi prospera fortuna accessisset. Et illum mihi diem illuxisse felicem puto, quod declaratus es Cardinalis, cũ palàm factum sit, locum esse probitati & doctrinæ, & non semper neglectam iacere uirtutem. Quod uero ad me attinet, magnũ rebus meis existimo esse fructum. Scio enim te maiori animo, ac promptiori diligentia curaturũ quæ ad me pertinent, quam hi quorũ mens & uoluntas remissior est in doctis ui/ris subleuandis. Sentiant alij quod uelint, uirum doctissimũ & ornatum uirtu/tibus necesse est doctos diligere ac bonos. Non mihi tamen tantũ arrogo, ut profitear me doctrina & uirtute prędituin esse. Id dicam, dedisse me operam quoad facultas tulit, ut non in postremos essem reiiciendus. Nolo ut plures solent, cõmorari in tuis laudibus, aut meritis enumerandis, ne uidear (quod uitium procul abest à meis moribus) adulatoris officium assumpsisse. Hoc ta/men profitear, tantę dignitatis tibi gradũ tanq; tuarum uirtutum prędium fuisse tributum. Vale. Poggij tui memor. Florentiæ die 4. Ianuarij. Anno Christi M. CCCC. LVII.

Poggius Florentinus Aeneæ Cardinali Senen. S. P. D.

CVm quererem aliquod epistolæ argumentũ Pater & domine mi reue/rendissime, nihil sane occurrebat quod aut mea scribere, aut tua scire maxime interesset. Et tamen cum scribere cupiã, recurram ad illud quod te ipsum credere arbitror, me penitus tuum esse, tibiq; satisfaciendi cupidũ, si qua in re mea tibi cura, studia, opera, diligẽtia opus esset. Quamuis hæc mea pollicitatio inanis esse uidetur, cum rure habitem, ubi nec mihi quidẽ uideor satisfacere posse, ne dum alijs meam operã polliceri. Recessi iam dudum cum familia ab urbe, declinandi morbi gratia. Vbi suffultus libris inter hos rusti/cos aliquid mihi sapere uideor. Legens tamen sæpe mitigo solitudinẽ, quæ hoc tempore uidetur esse salubris. Sed in legẽdo assequor, ut minime uidear esse solus, sed in præstantissimorũ uirorũ cœtu, quorũ uocibus melior fio, & ab inani appetitu remotior. Verũ quod in primis scribi oportuit postremũ erit, ago tibi gratis quantas possum maximas pro literis, quibus meæ episto/læ tam eleganter, tam humaniter, tam amice respondisti, atq; adeo suauiter & beniuole, ut ne filio quidem parens aliquis tanta charitate ac beniuolentia scribere potuisset. Hæc scripsi paucis, tecum materiam loquendi quærens, ne forte mea taciturnitate antiquæ erga me beniuolentiæ obliuiscaris. Vale diu felix, & me ut soles ama. Die tertia Nouembris. Rure.

Poggius Florentinus uiro insigni Gregorio Coriario sedis Apost. protonotar. S. P. D.

OPtarem mi Gregori amantissime, ut libellus quem de nobilitate com/posui, anteq; à me esset æditus prior in manus tuas peruenisset. Nam duo quæ amicissime admones, facile mutassem arbitrio tuo. Non enim sum adeò pertinax in opinione, quin plus concederem tuę autoritati quàm meæ

sententiæ. Nam cum in scriptis meis, quæ leuia & pusilla sunt, ac cõmendationem indigent studeam gratiam & beniuolentiã quærere, non fuissem adeo amens, ut cum ipse fauore egeam, uoluissem doctissimorũ, mihiq; amicissimorum uirorũ in me animum prouocare, aut aliquid cõmittere quo mihi iure succensere possent, & si qua in re se læsos existimarent, cumulatam uicẽ rederent. Neq; præterea is sum, qui boni uiri esse putem, per alterius obtrectationem & infamiam laudem petere. Vt uero planius perspicias animũ in scribendo meum, quæ tibi non probant, nulla detractandi aut calumniandi causa à me dicta sunt, sed uera ex sententia mea, quæ meo iudicio (falli autẽ possum) nullam merentur reprehensionem. Sed tanta est doctrina & prudentia tua, tantus in me amor, ut plus tibi credam quam mihi ipsi, cum mihi persuasum sit honorem meum æque ac tuum tibi esse charissimũ. Primum in uerbo factionis, quod in malũ trahi putas, inde non recte me culpes. Ego em̃ in uerbi sensu Titum Liuium secutus sum satis copiosum atq; opulentum autorem latinæ linguæ, qui si culpam inscitiæ meretur, facile patior errorem meum cum tanto uiro esse cõmunem. Ille enim in suis libris factionem tanquam sectam in ciuitatibus & diuisionẽ sententiarum in re pub. scribit. Accidit enim in nostris etiam pluribus Italiæ ciuitatibus, ut aut sint in eis antiquitate, aut sæpius è nouo oriantur diuisiones, quas recte antiqui factiones appellarunt, honesto quidem uerbo, sed quod dissensionẽ uoluntatum significaret, cũ utriq; sententijs dissidentes, uoluntate tamen idem sequerẽtur, scilicet suæ rei pub. utilitatem. Itaq; in primo tertiæ Decadis libro (ea est in manibus recentior) de Hannibale inquit: Literas igitur ad principes factionis Barchinæ præmisit. In tertio autem: Consanus erat Trebius nobilis inter suos, sed premebat eum Consanorum factio familiæ per gratiam Romanorum potentis. Et paulo post: Hamilco factionis Barchinæ. Multisq; præterea in locis, quos longum esset referre, hoc uerbo utitur, non in obprobrium aliquod gentis, sed ad ostendendas ciuitatum uarias sectas, & domesticas diuisiones. Hoc idem & secta apud nos, & hæresis apud Græcos designant, quæ uerba nonnullorum usus deflexit à uero significatu. Si posuissem pro factione uel hæresim, uel sectam, quod recte & latine potuissem facere, aut si conspirationem, quã Cicero in bonã partẽ scribit, cõtradixisses quoq;, ac me uerbis male usum dixisses, cũ neq; hæretici Veneti essent, neq; secta inter eos, aut aliqua cõspiratio uigeret, quas plurimi in peiorem partem diducunt. Ego igitur cum scirẽ in Venetorum re publica nullam manifestam neq; factionem, neq; sectam, idem enim sentiunt omnes, diuisio tamen sit populi, & ea non parua à nobilitate, non factionem, sed ueluti factionem scripsi, non ad culpam aut ignominiam ciuitatis, sed ad ostendendum id quod neq; tu inficias ibis, nobilitatem esse à reliquo populo seiunctam, eosq; dici nobiles qui fungi possent muneribus ciuitatibus, cæteros uero uero etiam si Socratem, uel Platonem

Excusat seipsũ

Conspiratio.

sapientia

sapientia, aut Aristidem uel Catonem uirtute superarent, ignobiles haberi. Quod q̃ æquum aut uerũ sit, tuo iudicio relinquo. Nam quod factiosum malæ significationis uis esse, id ego assentior tibi. Sed nequaq̃ sequitur ex eo, ut factio propterea accipi debeat in malum sensum. Vinum quidem nullus sanę mentis reprehẽderit, ut uerbũ significationis malę, at uero uinosum omnes. Idem de muliere, & capite dici licet, quorũ denominatiua in deterio rem significatum uertuntur. Quod autem Nonium Marcellum & Pompeium Festum in testes attulisti, scias me multo pluris facere Liuij autoritatem, quam illorum opinionem. Quanq̃ & Festus mecum sentit, qui antea honestũ id uocabulum fuisse dicit. Et quę Sallustij in Catilinę bello refert Marcellus scriptũ esse, nequaq̃ in eo libro quod in eo codice esse reperientur. Veruntamen satis est mihi, quicquid illi seruari apud se dicant, me non ueterem & castam illam (ut aiunt) quæ iam obsoleuit, sed Titi Liuij temporis doctrinam fuisse secutum. At uero secundum, quod quidẽ grauius est, in quo scripsi nonnullos qui ob aliquod eorum insigne facinus in rem pub. admissum, etiam si scelere aliquo profuerunt, nobilium numero adscriptos adsciscì ad munia ciuitatis. Secus est atq; à me scribatur, idq; falsum esse potest ut scribis, sed nullo pacto calumniosum. Non enim quicquam calumniandi contra amplissimã atq; ornatissimam ciuitatem à me dictũ cogitatúmue fuit. Sed quia quæ à pluribus olim intellexeram, uera esse existimaui. Requires forsan testimonia aut eorũ qui id protulerunt, aut eorum qui scelere profuisse dicantur. At ego illos nõ teneo memoria, si quę etiam nomina occurrerent, tamen honoris gratia minime à me nominarẽtur, potiusq; plane confiterer me errasse, quam ignominiam alicuius cõiungerem cum mea defensione. Sed attende quæso, quomodo ea uerba ponantur, & remittes paulum de iudicandi seueritate. Non dixi ob insigne scelus, sed facinus, non qui scelere profuerit, sed etiam si profuerit ut nõ id factũ omnino fuisse, sed potius fieri posse demõstretur. Ita nulla in re æditur existimatio nobilitatis uestræ, cum etiam multa fieri à sapiẽtibus possint, à quibus illos uidemus abstinere. Non ego reges & principes plurimos esse à uobis ciuitate donatos, sicuti & illi nescio qui, memoria em̃ exciderunt primũ Herculem, deinde magnũ Alexandrum ciuitate donarũt. Sed nõ concedam illos à uobis nobiles esse factos, quippe cum plures eorũ se affirmarẽt uestris ciuibus nobiliores. De illis meus est sermo, quos (ut uerbo uestro utar) gentiles homines facere prędicatis, quorum in numero neq; reges, neq; principes quos cõmemoras se esse fatebuntur. At uero paulo amplius progrederis quàm ratio postulet scriptorum meorũ. Dicis sceleratos homines à uobis solere puniri. Id ego quoq; assentior, sed tamẽ eos qui in uestram non in alterius perniciem machinantur. Sed hoc quid ad rem nostrã confert? Nullus tibi concesserit, ut qui scelus aliquod aliquando cõmisit, dici debeat scelestus, neq; qui aliquando iniuste egit, iniustus. Potest quispiam scelere probus esse

Excusat errorẽ

desse,neq; plecti ut sceleratus,potest & sceleratus qui nunquam nobis profu erit pœna affici.Nõ audeo efferri plures qui olim nostram rem pub.premio postmodũ accepto,scelere adiuuerunt,ne cuius honorem offendam.Roma nos,de quorum gestis liberior est loquendi facultas, scimus prẽmijs singula ribus affeciſſe multos,qui etiam proditione patriæ rem Romanam subleuas sent,neq; propterea Romanorum uirtus obscurior euasit.Si uestra res pub.se cus agit,summopere talium uirorũ uirtus laudata est. Ego mi Gregori, nihil sensi quod crederem spectare uel ad paruulam offensionem tuæ ciuitatis.De scelere nihil mendacij cõfinxi,existimans minime falsa quæ audieram fuisse, quod si factum nunq̃ fuit,neq; id ego affirmo, parum id affert præiudicij. Ex emplum quod aliquod requiris, etiam si qua suppeditarẽtur,tamen mallem erratum fateri causæq; succumbere, quam notam aliquam inurere cuiusquã mortui,aut uiuentis famæ.Cupio uigilias meas quas cõmendationis gratia suscepi,esse omnibus gratas,neq; uerti in obprobriũ aut odium alicuius.Itaq; quæ tibi uidẽt emendatione digna,corrige arbitratu tuo,neq; enim in hoc ulla mea utilitas,ulla salus,ulla honoris contentio continetur. Quæ scripsi, sunt edicta ad utilitatem cõmunem,& non ad aliquorum offensionem. Tibi uero gratias permagnas ago pro tuo singulari in me beniuolentia,nam te ui deo fauere honori meo,neq; uelle à me cõmitti quod posset uel reprehensio ne,uel maliuolentia dignũ uideri. Sed inter cætera tua scribẽdi modestia at que humanitas fuit mihi gratissima,ut plane epistola tua tuæ uirtuti & suauis simis moribus conuenire uideatur. Vale& me ut facis ama. Florentiæ die octauo Aprilis. Anno 1 4 4 0.

Poggius Florentinus Iacobo Foscaro S. P.D.

CIriacus noster Anconitanus Venetias uenturus, rogauit ut ad te aliqd scriberem, nullo em̃ modo sine meis literis profecturum se dixit. Ego (quamuis nihil sit quod ad præsens scribendum uideatur) tamen ut satisfaci am tum Ciriaco,tum meæ in te beniuolentiæ,idipsum mihi esse quod occur ret scribendum duxi.Silui mi Iacobe tecum diutius quàm ferat mea consue

Silẽtiũ excusat. tudo,id accidit non obliuione tui,sed tum occupationibus, tum incuria qua dam & tedio scribendi.Sunt etiam senes,qualem iam me esse profiteor,in re bus agendis tardiusculi. Grauis insuper casus quo te fortuna perculit,fratris scilicet amantissimi obitus, me continuit à scribendo,ne uel consolando re crudescceret obductum iam tempore uulnus,aut nihil de ea re loquẽdo,cum esset grauissima,parum amoris ostenderem erga uirum amantissimum mei. Sed hæc diligentia resarciri possunt,quamuis incipiam esse negligẽtissimus. Ego tuus sum,si quid est quod me uelis scribere, efficiam profecto,ut cogno scas Poggium tibi deditissimum. Commendo tibi Ciriacum doctum & bo norum studiosum. Vale, & me ama. Ferrariæ.

Poggius

Poggius Florentinus uiro insigni Andreolo Iustiniano S. P. D.

NOn respondi antea literis tuis,neq; tibi gratias egi pro muneribus quę ad me misisti,propterea quod Franciscus Pistoriensis qui ea detulit,a deo suis mendacijs,quæ plura sunt uerbis mihi stomachum cõmouit,ut non possem quieto esse animo ad respondendum,præsertim cum de eo mihi scri bendum esset,qui longe abest à boni uiri moribus,qualem eum esse existima bam. Itaq; compressi calamum quoad refrigesceret indignatio quã erga eũ concepi.Sed ne nunc quidem cõtinere manũ potui,quin paulum querar leui tatẽ hominis(ut uerbis leuioribus utar)ac uanitatẽ.Nam cum is olim in pri *In Franciscum Pistoriensem.* mo suo ad Græciã accessu,multa mihi scripsisset,maria ut aiũt & mõtes polli citus,cũ signa plura ad me se delaturũ promisisset tua,suaq; pariter opera ad inuenta,non solum postea non attulit ad me,quę totiens suis literis prędica ret quæcunq; tu ei tradideras mihi deferenda,sed cum Sufretus quidam Rho dius ei cõsignasset tria capita marmorea,& signaũ integrum duorũ ferè cubi torũ,quæ Franciscus se ad me allaturũ promisit,capita quędã dedit,signo au tẽ me fraudauit,asserẽs id sibi infirmo corpore è naui esse sublatum.In quo ut cõijcio,manifeste mentitus fuit.Non em̃ marmoris sculpti Cathalani cupidi sunt,sed auri,& seruorũ quibus ad remigiũ utãtur. Capita uero illa quæ mi hi tradi uolebas,non Cathalani ui aut ferro subripuerũt,sed Florentiam sunt comportata, quæ ille quibus uoluit donauit.Quæ cũ ego moleste ferrem,ta men promissionibus suis credẽs,cum in Græciam rediturus esset, cupiebam enim præsentẽ iniuriam futuro beneficio compensari,nihil de ea re ad te scri psi.Adde quod cum ille secum detulisset quædam capita impressa in cæra,a ptissima ad obsignandum literas,idq; se tuo mandato fecisse testaretur,ut ali quod elicerem quod ad me destinare cupiebas,non modo signũ non attulit, cum illum multis ad id uerbis hortatus essem,sed alia insuper promissione e lusit. Primæ literæ quas ad me scripsisti,capite quodã satis uenusto erant ob signatę,quod ille nomine tuo mihi promisit,cum ille nunc in aduentu suo(no uissimæ enim literę alio capite signatæ erant) nihil secũ tulisset. Dixit item te secundum signũ mihi si id cuperem traditurũ,quod idem etiam alteri promi sit. Capita uero quæ ad me per eum misisti,curauit ut Cosmo traderent̃,mi hi simulãs,se egreferrre quod in manus alterius deuenissent. Cosmo uero q hic est,dixit se illis gratias agere quod illa accipere dignatus esset,et simul illi quoq; signũ quo epistolã obsignasti,quod est Traiani caput,se daturũ operã dixit ut sibi traderet̃.Itaq; uides quãta hominis huius sit fallacia,quãta uerbo sitas,quãta uerborũ officina.Scio ego,neq; hoc exprobãdi causa dico,quãtũ mihi Franciscus debeat.Scio quæ mea fuerint in illũ officia, taceo beniuolen tiã,charitatẽ, amorẽ,quo illũ ut uirũ bonũ cõplectebar, ut paulũ ista abster rere hominẽ debuissent,ne me totiẽs fallendo deciperet.At illũ non solũ pri oris errati nõ pœnituit,sed illud maiore fraude cumulauit.Reddidit tamẽ nũ

missma aureũ, cultellos, & itẽ munuscula quę pręclarissima fœmina uxor tua, ad meã uxorẽ destinauit, quę fuerũt ambobus gratissima. Pro his ago tibi li-
Cõmissorũ expeditionẽ significat. teris gratias, quando quidẽ re ipsa nõ possum. Dona tua Põtifici me interme-
dio sunt reddita, quę ille grato animo cepit. Dispensationẽ pro filia tua nubẽ-
da ego solus procurauí feciq; ut satisfacerẽ aliqua ex parte meritis in me tuis, pro ea uero nihil expensum est. Reliquorũ uero quæ quęrebas, curã Frãciſco reliqui, ut ea procuret apud eos quos pluris q̃ me fecit. Sed nisi cito deficiam, reddã ei bñficiũ cumulatũ. Hæc quę scripsi uera esse sicut Euãgeliũ puta, nul-
la in re mentior, scrĩpta sũt ex ipsius ore ueritatis. Si qua deinceps à me uelis, aut si quid amplius ad me mittere uolueris, nulla in re utaris opera, aut inter-
cessiõe Frãciſci, qui eñ pręsentẽ decipere nõ est ueritus, multo audacius frau-
dare absentẽ non formidabit. Sum tecũ de eo pro suis operibus parcissime lo-
cutus. Hæc ad te scripsi manu festina. Saluta lętissimã mulierẽ uxorem tuã, & simul filiam, meis & uxoris meæ uerbis. Ego mi Andreole tuus sum. Vellem tecũ aliqd rerũ mearũ participare, sed cui tradã nescio. Scribas mihi ad quẽ Ianuæ ea mittere possim, qui illa curet ad te deferenda. Vale, & me ama. Vel-
lem ego signũ aliquod aptũ ad signandũ literas, si quod habes superfluũ usui tuo, quod quidẽ egręgiũ sit, rogo per amicitiã nostrã, ut ullum mihi elargiri digneris, aliqua in re alia munus recognoscam. Ferrariæ die 15 mensis Maij.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

OBlata est mihi mi Leonarde, insulsi ac ridiculi hominis, tibi uero notissi-
mi C. A. epistola quædam scripta ad te, quam stultus ille & mente in-
ops cæsaream appellat. Eam cum legissem, nescio risu ne, an stomacho maio-
re cõmotus sim, uidens & uesaniã hominis, uerbosam loquacitatẽ, & impu-
In cuiusdã in-sulsam epistolã dentiam scribendi. Risi quidẽ primo nõ mediocriter, hominẽ leuẽ, insulsum atq; inconstantem, tam uerbosam congeriem adeo inepte conglutinasse, ut quid dicat, neq; quid scripsit sciat, neq; qui legant, nisi diuinare uelint, queãt legere aut intelligere. Græca plurima latinis mixta, uerba inepta, latinitas mala, constructio inconcinna, sensus nullus, ut uera respõsa Phœbi subobscu-
ra, aut dicta sphingis esse uideantur, quæ pręter Sibyllam intelligit nemo. In-
dignatus sum uero paulum, quod stultus ille quẽ nunq̃ ne uerbo quidẽ offen-
di, petulanter ac proterue in me impetũ faciat, scripsisse me insane & temera-
rie dicens: quod Scipionẽ in quadam disputatione inter me & Guarinũ nu-
per habita, prętulerim Cæsari. Rationẽ uero nullam affert suę sententię, neq; Cæsarem ipsum laudat, sed solũmodo putat summũ esse sacrilegium contra Cæsarem loqui. Idq; pro ratione ducit, quod secum sentire ait quosdã homi-
nes inauditos obscuros, qui uiuãnt ne, an mortui sint, Apollo esset delphicus consulendus. Sed cum totam fabellã odiosam atq; ineptam uno spiritu decur-
rissem, depositio stomacho, animũ meũ ad risum cõuerti, cõsiderãs quot mõ-
stra hominũ sint, & quãta stulticia uersetẽ in terris, ut iam alter Hercules esset

ab inferis

ab inferis excitandus ad perdomanda hæc prodigia quæ non uerbis oppri-
menda sunt, sed claua & fustibus castiganda. Sciebam C. hominem esse lo-
quacem, stolidum, uerbosum, & tanquam molestam cicadam auribus ho-
minum perstrepentem. Sciebam eum indoctum, dicacem, & ueluti scurram quendam infestum, uagum, atq; instabilem, tanquam Scytham nullã haben-
tem neq; animi, neq; corporis quietẽ, qui in latino sermone sæpissime ut pue-
rulus labitur, nulla in re doctus, præterquam inani uerborum iactantia & sono. Sed tamen non credebam adeò progressuram dementiam suam, ut eti-
am in me uellet incursare. Est profecto maximus omnium morbus stultitia, qua qui laborat, parum distat à beluis. Quis unquã opinatus esset hunc bar-
batum satyrum bellum mihi sine causa indicturum, pro Cæsaris mortui cau-
sa, qui ne se uiuum quidem tueri potest famelicus mendicus, & ære alieno uiuens? Atqui hunc si Cæsar uiueret, pro eius stultitia ueluti abiectum ser-
uum ad bestias deputaret. Vir doctissimus Guarinus noster, cum contra me causam Cæsaris susceperit, aliqua uerborum moderatione usus est. At uero hic musca importunior, molestior culice, indoctus, insulsus loquax, insanum me, dementem, temerarium existimat quod uideor sentire contra institutо-
rem, ut ait monarchiæ, quam necessariam putat ad regimen gentiũ, laudans Imperatores, & remp. Romanorum uituperans. Quid huic asino respon-
deas bipedali tardo atq; incomposito, nato ad seruitutem? qui esset non uer-
bis, sed baculis coërcendus. At hic me quõdam amicum sibi fuisse dicit, ac si maxima à me sit iniuria affectus quod contra Cæsarem scripserim pro laude Scipionis. Sed dij boni quàm ridicule suã hanc contexuit loquacitatẽ. Fingit *Ridicula re-pręsio stultię.* somniasse se redeuntem è Græcia, ex qua leuitatem & insaniam asportauit, atq; in somnis astitisse sibi musas nescio quas, ac contra me pro Cæsare locu-
tas. Deinde missum ad se ab Ioue Mercurium, qui Cæsarẽ tueretur, & fuisse illum eloquentẽ, prudentẽ, humanũ, & multa præterea doceret de his quæ olim à me scripta erãt. Verbum nullum, tota cõfictio ridicula & somnijs C. digna, qui si ea nocte paulũ quid plus bibisset, ipse in cœlũ ad Iouẽ ipsum ad-
uolasset, non Mercurium stulticię suæ finxisset nuncium. Sed errauit aspectu paulum homo uesanus graui oppressus somno. Quas enim musas putauit, corniculæ & ranæ extiterunt, quarum alteræ coaxantẽ illius loquacitatem, alteræ mentis uertiginẽ repręsentabant. Nam quid stulto illi cõmune cum musis, qui nihil nisi garrire nouit imperitissimus omnium qui uiuant? Orphe-
um se aut musęum extimauit, ad quem musarũ chorus tanquam ad Aiacem suũ proficiscerentur. Iouẽ præterea minus ociosum, cui magnæ curæ essent fanatici hominis somnia. Recte tamẽ per somnũ musas secum locutas simu-
lat. Si enim ad hominẽ uigilantẽ uerba feciſſent, aliquid forsan ab eis discere potuisset. Nunc cum nihil literarum sciat, cum sit omnium quos norim stul-
tissimus, quicquid nouit, cum parum id existat, rectissime somnũ id testatur.

Et ne homines fraudet homo liberalis, ipse etiam hoc literis mandauit. Numquam quicquã uerius aut scribere, aut loqui potuit C. quã se somniare cum scribit, aut loquitur. Que cũ uere somnia sint leuia & C. digna, indignissima sunt quibus respondeat. Hęc uero post risum ad retundendam illius petulantiam ad te scripsi, ut tu quoq; rideas, si epistolam quam circũferre ad ostentationem cœperit, ad te destinauit. Vale. Ferrariæ pridie Cal. Aprilis.

Poggius Florentinus Ioanni Spelmibergen. S. D. P.

COnfisus dudum non eloquentia, quæ nulla in me est, sed tua humanitate atq; in me beniuolentia, misi ad te disputationẽ habitam nuper à me cum Guarino nostro super Scipionis Cæsarisq; præstantia, quam tibi placuisse summæ est mihi uoluptati. Sed uide ne tuus amor fallat iudiciũ quod fers de rebus meis. Vereor ne tua affectio erga me amplius sentire te cogat, quã ueritas patiatur, gaudeo tamẽ si qua in re satisfacerem tibi. Neq; est opus ut te excuses tarditatis in scribendo. Semper fit cito, quod fit bene, neque uero eiusmodi res erat ut festinationẽ postularet. Epistola tua hodie mihi fuit reddita, & is qui attulit se postridie recessurũ affirmauit. Rogaui tamen ut rediret, nam si quid esset ocij me promisi tuis literis responsurum. Sumpto itaq; calamo manu festina hæc ad te exaraui, ne rediret uacuus. Aliàs ad te scribam pluribus. Si amplius temporis fuisset, fecissem transcribi aliquas epistolas, quas spero tibi non iniocundas fore. Sed si quis denuo ad nos ueniat, facito ut mecum loquatur, parabo interim aliqua quæ ad te deferantur. Vale. Ferrariæ 2 Maij.

Poggius Florentinus Guarino suo. S. D. P.

HOdie accepi à te literas, & simul à doctissimo uiro Ioanni Spelmibergen. cui respondi paucis uerbis, quoniam pluribus scribendi tempus non dabatur, cum is qui attulit literas, diceret se in posterum diem discessurum. Itaq; & tecum ero breuior quàm uellem. Fecisti rem mihi gratissimam qui reddidisti libellum meum Ioanni. Quod uero pestis causa fuit cur tardius traderetur, parendum fuit temporis iniquitati. Neq; tamen in hac tarditate aliqua iactura facta est, quare nulla opus est excusatione. Quod scribis esse nonnullos mihi amicos uiros graues ingenio & doctrina præstantes, est mihi etiam atq; etiam summe gratũ, uellẽ ut id meis meritis tribui posset. Sed totum proficiscitur ab eorum beniuolentia, qui mea pluris faciunt quàm sit æquum. Gaudeo tamẽ quęcunq; eius rei causa sit, me diligi à multis, cũ nihil sit in hac uita præstantius quàm id agere, ut multorum beniuolentia dignus esse uidearis, quod egregie uirtutis signũ esse consueuit. Sed quãuis nulla in me uirtus existat, lætor tamẽ habere aliquã de me uirtutis opinionẽ, cum id & ad laudẽ cõferat, & sit ueluti incitamentũ, ut tales conemur euadere, quales esse existimamur. Sed hæc hactenus. Scripsi hæc manu festina, ut potius pauca scriberem quàm nihil. Valemi suauissime Guarine. Ferrariæ 2 Maij.

Philippus

Philippus Maria Dux Mediolanus, eruditißimo uiro amico nostro dilectißimo Poggio ciui Florent. secretario apostolico. S. D. P.

EX quorundam nostrorum relatione fidelium intellexim̃us eruditissime uir, amice noster dilectissime, sæpenumero te quæstum extitisse, Florentinos ciues à nonnullis impudenti quadam & satis proterua appellatione cœcos dici, eamq; probatissimis & optimis uiris falso inscripti nominis infamiam, à nullo melius quã à dignitate nostra posse deleri. De qua laudabili profecto assertione & uoluntate tua non mediocrem uoluptatem lætitiamq; suscepimus, cum nihil à te nisi syncera & recta ratione, nisi prudenti, maturoq; consilio credamus iudicari. Et profecto ea digna sapientia & uirtute tua extimatio uidetur esse, quæ non minus dignitati nostræ pro mutua inter nos beniuolentia, quàm ciuium illorum claritate uideatur consulere. Quid enim laudabilius, quid honestius, quàm eam nos potissimũ impendere operam, ex qua optimorum omnium, & in primis amicorum nostrorum fama reuiscat? Quid etiam iniquius, quam eos falsis inquinare rumoribus, quorum fides, pietas, integritas omni deniq; in re prudentia spectata est? Tuam igitur erga illum florentissimam ciuitatẽ, singularesq; cõcives tuos charitatẽ, nec minus extimationem dignitatis nostræ cõmendamus, laudamus, admiramur, & ita nos animatos in futurum pollicemur, ut quotidie magis hoc animo nostro ponderemus. Cæterũ ut ad ipsum rem accedamus, nõ immerito nobiscum soles indignari, tantam apud ullos uanitatis ualuisse opinionem, ut Florentinos ciues non nostra solum, sed cunctorũ fermè sententia doctissimos, cœcos ausint appellare. Quanquam id ex inuidia quadã magis quàm ulla aut ratione, aut ueritate putemus contigisse, ut clarissimis uiris tantopere nonnulli conentur illudere. Quis enim adeò omnium rerum ignarus queat reperiri, qui cum urbis illius pulchritudinẽ, ornatum intueatur, tum ciuium moderationem, prudentiamq; intelligat, eos cœcos arbitretur, à quibus singula tanta ratione ac diligentia regi soleant, ac nõ potius seipsum non oculis modo, sed ingenio captum sentiat? Nos enim qui nulla affectione, nulla inuidia aut maliuolentia ad iudicandum adducimur, tantum abest ut eos cœcos arbitremur, ut omnium prudentissimos & oculatissimos potius esse fateamur. Nam ut paulo altius sermonem repetamus, quę nam urbs memoria nostra quibit reperiri, quæ prosperis in rebus æquitatem ac moderationem, in aduersis fortitudinem Florentino populo parem uisa sit præstitisse? Non enim priuatim duntaxat huic uel illi ciuitati beneficia contulit, sed uniuersę simul Italię tranquillitatẽ, ac pacẽ impendere conatus est. Cuius rei cũ multa ac præclara extent monimenta, illud uel in primis admiratione uidetur esse dignũ. Quippe cũ maxima & grauissima bella cũ maioribus nostris gessisset hic populus, adeò aduersus omnium uires indefessum se pugilẽ pro libertate sua præstitit, ut cunctorũ bellorum semper idem finis illi fuerit, tuta

Florentinos non cœcos esse

tuta Italiæ pax, & ſecura tranquillitas, nec unquam cum ſociorum ſuorum iniuria imperiũ ſtuduerit perire. Qua in re tanta ab illo humanitas pietaſq; erga me pupillum adhuc, & ſcutum noſtrum maliuolorum quorundam ſuggeſtione ruentem oſtenſa & obſeruata eſt, ut diuini illius beneficij memoriam, nulla ex animo noſtro exceptura ſit obliuio. At uero proximo bello, quod à nobis pro gloria & dignitate ſolum cum Florentino populo geſtum, quanta ab illo diligentia, autoritate, conſilio, prouidentia conatibus noſtris occurſum fuerit euentus docuit, ut hæc unica urbs quaſi iure quodam gentium libertatem uendicaſſe, nec ulla aut inimicitia, aut maliuolentia, ſed pro gloria nobiſcum putetur contendiſſe. Nempè ſi uniuſcuiusq; officium eſt patriam tueri, & libertatem propriam defendere, quis Florentinos ciues accuſet, aut odio dignos cenſeat, qui ita ſe ad reipublicæ tutelam contulerunt, ita in hoſtes fuerunt animati, ut nihil impie, nihil auare, nihil cõtumelioſe credantur egiſſe? Sed totis Italiæ ſuorumq; fortunis penſitatis, odia ſemper cum armis poſuere, nec ſecus priſcæ ac Romanæ probitatis ueſtigia imitati, à qua originem duxiſſe referuntur, illius claritatem uideantur æmulaſſe. Hæc nobis profecto non cœci ac hebetis, ſed uigilantiſſimi prudentiſſimiq; cõſilij uidentur eſſe ſigna. Siquidem optimarum rerum notionem non uulgi opinione, ſed conſilio, prudentia, autoritate metimur. Illa uero non minore laude putamus celebranda, quæ domi & in pace ueſtra in rep. magno in honore ſemper fuere. Semper enim in illa conſilij grauitas fuit, integritas, continentia, minima alieni ambitio, ſui diligens cuſtodia, amicorũ charitas, profugium omnium bonorum, tum artium liberalium ſtudia, talis deniq; moderatio, ut nihil potius quàm Italiæ pacem dare, afflictos tueri, ſuperbos cohibere, & fidem omni auro utilitatiq; anteferre, ſanctiſſimus ſenatus ueſter putetur cogitaſſe. Quid de religionis cura & templorum ornatibus referam? in quibus adeò urbs ueſtra creditur excellere, ut cum nõnullæ Italiæ urbes una aut alia in re habeantur præclaræ, hac ſola maxime non inferiores tantum, ſed barbaræ quodammodo cenſeantur eſſe. Hæc autem cum omnibus nota ſint, ad eximiam ueſtræ ciuitatis laudem non putamus reticenda, quanquam multa à nobis breuitatis cauſa cõſulto omiſſa ſint. Sed hæc ipſa recenſere uiſum eſt, ut omnibus plane notum fiat, nõ cœcos, ſed occulatiſſimos (ut prædiximus) huiuſmodi fore ciues, à quibus non præſentia ſolum, ſed præterita ac futura conſiderari ſolent, & qui ex omnibus quæ ad tranquillitatem ac pacem præcipue conducant nouerint eligere. Tales igitur nos uiros nõ amabimus, non amplectemur, non in delicijs ſumus habituri, non ſupra omnium ingenia uidere confitebimur? Nos quidem illos ut dignum eſt, omni cura, diligentia, amore proſequemur, quantoq; maior ob gloriam cõtentio belli nobis cum illis fuit, tanto beniuolentiæ charitas obſtrictior, & fides indiſſolubilior ſemper erit, ut nihil tam magnum aut arduũ excogitari queat, quod ab eorum fraterni

Florentinorum laus.

fraternitate & beniuolentia amplius poſſit auertere, cũ antiquior apud nos uirtutis honos ſit, quàm Imperij aut diuitiarũ ulla cupiditas. Quamobrem eruditiſſime uir nihil eſt quod huiuſmodi rumores magnifacias, aut quidpiam inſipientum uoces ad laudem aut uituperationem exiſtimes conferre. Ea demum uera laus eſt, quæ à laudato uiro proficiſci ſolet. Vnica clemẽtiæ & uirtutum operatio laudem promeretur. Verba autem ſi nihil amplius quàm bonorum calumniam præ ſe ferant, cõtemnenda ac nullius momenti habenda ſunt. Nos autẽ omni cura diligentiaq; præſtabimus, ut tuam iſtam de nobis extimationem quàm gratiſſimam noſtræ dignitati fuiſſe intelligas, nec minus conciuium tuorum amicitiam ac fraternitatem amplectentes, totis uiribus augemus, ut eorum benefacta in lucem prodeant. Ad quorũ quidem non laudem ſolum, ſed utilitatem ac protectionem ſtatus, rerumq; ſuarũ, perſonam, opes, facultates deniq; (quo nihil antiquius nobis eſt) inconcuſſam fidem pollicemur, & omnia ipſis grata offerimus læto corde, diſpoſiti quæcunq; facere ex quibus honos decusq; ſuccedat florentiſſimę urbi ueſtræ, cuius ſolidam ac felicem exoptamus libertatem. Vale amice noſter dilectiſſime. Ex caſtro noſtro Portetenis quinto Calend. Auguſti. 1438.

Laus uera.

Illuſtriſſimo principi domino Philippo Mariæ Anglo duci Mediolan. Poggius Florent. S. D. P.

NIſi uererer adulatoris nomen, à quo ſemper abhorrui, præclariſſime ac præſtantiſſime Princeps, laudarẽ pluribus uerbis egregiam tuam profecto quàm mecum uteris in ſcribendo humanitatem. Quid enim humanius, quid benignius fieri aut excogitari potuit, quàm tantum ac talem principem ſeculi noſtri præcipuũ lumẽ ac decus, in quo priſca illa uirtus ac probitas Italorũ relucet, ultro ſcribere ad uirũ puſillum, ignotũ ſibi, nullis præſertim literis prouocatũ. Equidem tanto magis hæc tua humanitas atq; animi æquitas extollenda eſt, quanto eam excellentiori in dignitate collocatam uidemus. Sunt qui humiliori in loco conſtituti, etiam compellati literis, ſcriptores contemnant ac ſcribere inferioribus dedignantur. At uero tua præſtans uirtus & excellens quædã animi magnitudo uerbis ſolũ meis admonita tantum mihi ſcribere dignata eſt, ut ipſis literis me collaudare, patriã laudibus extollere, & ſuũ erga illius ſtatũ & cõmoda egregiam mentis affectionẽ ſcriptis notam eſſe uoluerit omnibus, ad oſtendendũ, ſi quis ſecus ſentire uideretur, quam ſyncerus ſit erga nos animus tuus, quàm prõptus ac firmus ad mutuã beniuolentiã atq; amicitiã conſeruandã. Quod eo mihi fuit iocũdius legere, quo plus fidei, roboris atq; autoritatis ſcripta quã uerba ſolẽt hominibus afferre. Gratũ extitit mihi, laudari abs te Principe omni laude ornatiſſimo, cuius iudiciũ apud omnes magnũ pondus habet. Sed illud multo mihi gratius atq; acceptius fuit, animus uidelicet quẽ ad meam remp. oſtendiſti. Nam cum exquiſitis uerbis Florentiam urbẽ adeò grauiter copioſeq; laudaueris,

Gratulatur Principis humanitati.

ut nihil

ut nihil ferè amplius ab homine amicissimo dici potuisset, maximum erga eam uideris beneuolentiæ testimonium præ te ferre. Adde quod nō solum laudes nostras prosequeris elegantissime, sed etiam tuum in nos amorē profiteris, tueriscq; nos ueluti propria in causa ab eorum uulgo, qui cœcos appellant Florentinos. Hoc mihi maximum præstat ac præcipuam uoluptatem, quandoquidem has literas existimo ad me missas tanquam certissimum pignus amoris erga nos tui. Non enim ad adulandū, (quid enim minus egregium Principem decet, aut quæ in uitio adulationis inesset utilitas:) à te referri ista iudico, sed ad demonstrandum quis sit tuus animus in populum Florentinum. Neq; enim tam ornate, tam copiose solemus laudare atq; extollere uerbis eos, à quorum utilitate & commodis mens nostra est alienior. Itaq; ea uere, & ex animo à te scripta esse confido, & quod literis polliceris, ipso opere comprobaturum. Fuit olim inter maiores tuos & Florentinos ciues plurima de gloria & dignitate contentio, quos inter non odio aut crudelitate certatum extitit, sed de præstantia & laude dimicatum. Factum est id palàm post obitum excellentissimi atq; omni laude dignissimi Principis patris tui, cum ruente ad bellum, & seipsam sæuo Marte conficiente Lombardia, Florentini semota bellorum cura, paci & ocio cōsuluerunt. Et cum ad delendum Imperium preclari tui generis & sanguinis sæpius inuitarentur, tamen quia nullis odijs, sed pro libertate tantum sua cum patre tuo cōcertauerant, securi rerum suarum, quieuere ab armis, satis sibi esse factum arbitrantes, si procul à belli suspitione libertate sua potirentur. In te autem nedum odium ullum non ostenderunt, sed etiam antiquos discordiarum frutices uera pace & fœdere excindere uoluerūt. Bello quidem quo Ianuenses subegisti, tuipse scis, nulla conditione impelli potuisse Florentinos, ut tuis aduersarijs opem ferrent, quamuis multi ad impediendā tuam uictoriam hortarentur, plures uero id esse utile iudicarent, tanta erat nobis seruandi fœderis & pacis potiundæ cupido. Itaq; ipsis, ut aiunt, manibus cōprehendere potes, nihil aliud respicere, nihil aliud referre nostras cogitationes quàm pacē ac libertatis tutelam. Est enim fermè rerū omniū publicarū raro quenquam bello lacessere, prouocatæ ut plurimū & ui coactæ ad arma descendūt. Nam cum resp. multorum arbitrio gubernetur, multitudo aūt quietē appetat & tranquillitatē, impulsa & necessitate potius quā uoluntate bella suscipit, & aut pro ulciscendis hostibus, aut iniuria propulsanda. Sed accidit fatalis quidem motus temporum, ut arbitror, & maioris cuiusdam Principis culpa, qui per nostras calamitates suam potentiam augeri cupiebat, quo non de tuis aut nostris opibus, sed de fide & dignitate certabatur, & cum uterq; pacem optaret, tamen eius quem dixi opera bellum pro pace formidantis, concordiam ab utroque appetitam diutius impediuit. Secuti sunt deinceps uarij dissensionū fluctus inter nos, quibus tum omnibus satis aperte perspicere licuit, nullo tui odio,

Resp. omnis paci intenta.

aut

aut malìuolentia pugnasse tecum dudum Florentinos, sed tutandæ solū catsa libertatis, cuius possessionem omni ope defendendam semper uiri doctissimi censuerunt. Quod si quibus chara & dulcis esse libertas debet, Florentino certe populo decet esse gratissima, apud quos (obloquantur maliuoli atque inuidi quantum libet) est solida ueraq; libertas. Non enim unus, aut alter imperat, non optimatum aut nobilium fastus regnat, sed populus æquo iure ac cetus ad munia ciuitatis. Quo fit, ut summi, infimi, nobiles, ignobiles, diuites, egeni communi studio conspirent in causam libertatis, proq; ea conseruanda nullos effugiant sumptus, nullos labores, nulla discrimina reformident. Nihil deniq; tam durum atq; arduum uideatur, quod non subeundum ducant, ut gaudeant accepta à patribus libertatis hæreditate. Omnibus qui modo ciuis nomen tueri possunt idem impetus est, idem ardor, ut salutē patriæ defendant. Cuius incolumitatem optare, commoda appetere, pericula amouere & diuino & humano iure homines cogantur. Huius propugnatores omnium sermone celebrantur oppugnatores, nec omnium gentium memoria damnauit. Atqui certus sum te olim nobiscum non ad libertatem delendam, sed pro tuendo honore & dignitate ut scribis contendisse. Nam si quis ea esset immanitate, ut laudem sibi quæreret ex nostra oppressione, uiam ueræ laudis ignoraret, uiuus odio mortalium omnium, & mortuis execratione dignissimus. Quis enim non omnium seculorum obliuione damnandus esset, qui gentis Hetruscæ decus, magnum Italiæ splēdorem, hanc uirtutis æmulam libertatē appeteret extinguere? Laudatur bello ac pace uirtus Hetruriæ atq; amplitudo omnibus tum græcis literis, tum latinis, emanauit tamen eius nomen & gloria ob res magnifice gestas etiam ad exteras nationes. Sed ab eorum gestis & uirtute nequaquam Florentini ulla ex parte degenerauere, quin potius partam à suis maioribus nobilitatem & laudem pro uiribus auxerunt. Sunt in Italia plurimæ præclare urbes atq; magnifice, sed nulla uidetur nobis neq; acumine ingenij, neque doctrina, neq; sapientiæ studijs, neq; ciuium prudentia, neq; moribus, neq; ullo uirtutis genere prę ferenda. Nam si quæ uirtute, uel humanitatis studijs, uel omnium disciplinarum doctrina, uel agendorum prudentia, uel fide, uel pietate in Italia claruerunt, præcipuum inter eos locum (pace cæterarum dixerim) sibi uendicant Florentini. Hæc omnia accepta referimus à sola libertate, cuius diutina possessio ingenia nostra ad uirtutis cultū erexit atq; excitauit. Quanta igitur lætitia, quanta consolatione, quanta mentis alacritate me affectum tuis literis putas, cum ipsis oculis cernere uidear, singularē quam ad statum nostræ patriæ geris affectionē, cum te Florentinos omni diligētia & amore ut dignum est prosecuturū scribas, cum pro nostra utilitate & status protectione opes, facultates, personam insuper pollicearis, cum sit nihil futurum (ut uerbis utar tuis) quod tuum animum à nostra fraternitate & beniuolentia possit

Patris defensio.

Florentia præstantissima.

auertere, quæ talia ſunt, ut uota mea tuis uerbis exuperari quodammodo uideantur. Adeò igitur conſolor uerbis iſtis, tantum tuæ oblationes mihi fiduciam præbent, ut proculdubio ſperem nos tua opera in diuturna quod ſolum cupimus pace quieturos. Etenim ſimultas ad beneuolentiam, diſſenſio ad concordiam, diſcidia ad uirtutem, bellum ad pacem conuerſa, mihi perſuadent, nihil tam poſſe emergere quod immutare queat tuam ſanctiſſimam uoluntatem. Qua in re dabitur à nobis diligentia & ſollicitudo, ut tibi & reliquis innoteſcat noſtrum ſeruandæ pacis deſiderium. Hanc quidem bello ſemper priorem duximus, dummodo procul ab inſidijs eſſe uideretur. Loquor hoc apud te liberius, inuitatus tua in ſcribendo humanitate, atq; eo in his uerſor libentius, quo eloquẽtius à te laudari uideo Florentinos ob defenſam ab eis hactenus libertatẽ. At uero ſincere exiſtimo, ſancte & omni cum fide ac pietate te quæ ſcribis eſſecturum perinde atq; à te dicuntur. Etenim ſi boni Principis atq; omni laude cumulati, qualem te eſſe uolumus, eſſe ſapientes putant, beneficia & placabilitate honorem & gloriam quærere, ſe malle diligi quàm timeri, ſi potentiam à Deo conceſſam ad hominũ ſalutẽ, non ad perniciem uertere, ſi odia ad charitatẽ, hoſtes ad amicitiam flectere, quemadmodum tuipſe paulo ante præclaro exemplo docuiſti, ſi quietẽ & ocium tumultui anteferre, certus ſum equidẽ te Principem omniũ qui uiuant ſapientiſſimum, exquiſita ope atq; opere enixurum, ut pax diuturna inter nos uigeat, ut nulla tuorum culpa nouarum diſcordiarum aut belli ſuſpicionũ cauſæ exoriantur, ut aliquãdo à diutinis bellis quibus iam diutius quàm æquum erat Italia conquaſſata eſt, conquieſcamus, ut ocio & tranquillitate, quę ſemper appetere profeſſus es, per opus tuæ prudentiæ potiamur, ut iactis amicitiæ inter nos fundamentis molẽ ſuper ędifices inuiolabilẽ atq; incõcuſſam.

Pacis affectio. Nos quippe obliterata omniũ ſuperiorũ memoria bellorum, depoſita prioris temporis ſollicitudine, præteritarũ rerũ obliuione ſumpta, curam, mentem, conſilia, animum deflexímus ad fruendam pacẽ, nihil aliud quærentes, nihil aliud petentes niſi quod bonorum ciuium eſſe debet, ut in libertate noſtra cum ocio & in dignitate uiuamus. Eandem mentẽ cum tibi quoq; ineſſe aſſeueres, compotes uoti nos tua reddet prudentia, ut pace mutua communibus incrementis reuiuiſcant Italorum uires, & ad priorem gloriam reuertantur. Quamuis autem minime neceſſarium uideatur hortari tuam excellentiam ad eum uitæ curſum, ad quẽ te uideo tua ſponte adeò accenſum ut hortatore non egeas, tamen charitate patriæ ac pacis cupiditate motus, te hortor, rogo, & per eam fidem quam mihi tua uerba præſtant obſecro atq; obteſtor, ut pacis animum ſumens, eam ciuitatem quæ tecum olim omnem inimicum animũ depoſuit, quæ tibi aliquando fauit, qua cum tibi ſanctiſſimum fœdus quondam fuit, quàm nunquam uoluntarie tecum pugnare reperiſti, ornatam, auctam, atq; amplificatam tua indulgentia uelis, ut eos qui fidem patriæ

patriæ ſeruant, ſperes tuis quoq; rebus futuros eſſe fideles, utq; illos qui nihil tuorum appetunt, quin potius libertate ſalua præclarum te atq; ampliſſimum cupiunt, cõcupita pace, deſiderata quiete, exoptato ocio frui gaudeas. Quę cum egeris, acturum uero confido, eam quæ præclaris principibus ſcimus famam & gloriã adipiſceris, firmam quidẽ & nullis ſeculis defuturã. Ego, tu modo uoluntatẽ meam confirma, tuorũ operũ & laudis præconẽ quendam me futurũ profiteor. Et quãuis parũ ingenio ualeam, minus uero eloquẽtia, tamẽ doctioribus atq; eloquentioribus ſcribendi occaſionẽ præſtabo. Vale Princeps inclyte, & me in tuorũ numerũ aſcribe. In terra noua Die 15 Decẽ.

Poggius Florentinus Coſmo de Medicis. S. D. P.

Congratulatoria ſuper reuocationem in patriam.

QVoniam mi ſuauiſſime Coſme, te olim patrijs pulſum laribus abſens literis ſum conſolatus, nunc quoq; cum ſis decreto publico reuocatus in patriã, præſenti tibi gratulari præſenti hac epiſtola inſtitui, ut mœroris præteriti, quo & ipſe particeps fui, memoriam præſentis gaudij modeſtia conſoletur. Et quidẽ neceſſitas dum cogit, ut quod ſermone agi nequibat, ſcribendi officio aſſequi conaretur, nunc nõ ſponte mea cum te alloqui liceat, decreui literis proſequi hanc noſtram gratulationẽ. Cum enim collocutio ad paucos peruenire ſoleat, citoq; uerba præteruolẽt audientium aures, uiſum eſt mihi rectius, ut ad alios quoq; qui noſtris inſulſis licet epiſtolis delectãtur, huius congratulationis officium perueniret: Verum exquirenti mihi atq; animo uerſanti quo maxime modo mihi ſatisfacerem in hoc munere ſuſcepto, dubitatio quædam ſuborta eſt, & ea haud quaquam parua, quæ nam præcipue res eſſet, in qua tibi gratiſſimum gratularer. Nam cum multa tibi intelligam uno tempore reſtituta, & ea quidem egregia, ex quibus homines ſumma afficiuntur animi uoluptate, illa tamen conditione exiſtunt, ut in caſus & fortunæ arbitrio ac ditione ſita eſſe uideantur, nullaq; in his ſolida ac firma poſſit ineſſe gratulatio. Domus enim, opes, dignitates, amplitudo, honores, ſummus in ciuitate locus quãuis plurimi iudicentur, ſintq; ampla & præclara, homini præſertim rempublicam gubernanti, tamen ut ab alijs conferuntur, ita poſſunt etiam auferri, ut ſi quis ob eam cauſam lætari uelit, etiam meditari ipſum deceat mœrorem quoq; eiuſmodi rebus poſſe coniungi, neq; in ipſis diuturnam, ſed temporaneam quandam ac fragilem debere addici gratulationem. Itaq; cum in earum rerum commemoratione quas populus Florentinus unà tibi reſtituit, longa poſſem uerſari oratione, & in his uarias congratulandi rationes exquirere, maius tamẽ eſt quidem & certius quod quęrimus, ex quo ueram gratulandi materiam arbitror eſſe eliciendam. Id enim eſt profecto in hoc tuo reditu conſecutus, quod nullus eorũ ciuium quos priſca ętas aut noſtra tempora tulerunt, quos quidem ſimilis tempeſtas iactauerit, unquam fuerit adeptus. Nam cui eorum quos legimus, audiuimus, uidimus gloriari liceat, ſe tanto omnium ordinũ conſenſu, tanto ciuium plauſo, tanta

Coſmi lęta reſtitutio.

tanta singulorum lætitia, tanta communi gaudio restitutū? Nihil unquam ciuitas egit libentius, nullus unquam tam diligens commodi sui conseruator fuit, quàm tui reditus procurator. Nullus in sua dignitate retinenda studiosior fuit, quam in tua restituenda. Vna mens atq; opinio erat omniū ciuium, non tam tuam, sed propriam cuius'q; in medio uersari, pro qua retinenda etiam animas ponendas esse existimabant. Lege siue Græcos, siue Romanos libros, neminem sane reperies (uno duntaxat excepto M. T. Cicerone) qui sit tibi hac laude comparandis, ut tibi soli post multa secula glorari licitū sit, id quod Ciceronem prædicare solitum ferunt, te Florentinę urbis humeris in patriam reportatum. Ea quidem sua sponte te accersiuit, ea ad te reuocandum omnes suas uires effudit, ea declarauit se saluam sine te esse non posse, cum maluerit cum suo discrimine te redire, quàm diutius ferre desiderium tui. Hanc ergo ad reuocandum te communem omnem affectionem, hanc ciuium erga te beniuolentiam, hunc plebis consensum, hoc ardens studium populi, hanc publicam tui uidenti cupiditatem, omnibus honoribus, triumphis, imperijs censeo præferendam. Hæc enim uiri etiam persæpe flagitiosi assequuntur, illa bonis artibus comparantur. Multi è nostris ciuibus & recenti & superiorum memoria exacti quondā patria extitere, quis simili gloria est reuersus? quis non aut priusquam rediret diem suum obijt, aut non redijt post tempus præscriptum, uel summis precibus & studio suorū, uel nulla maiori populi admiratione? Tu unus (cum uera de te loquor, & fratrem quoq; tuum Laurentium præstantissimum uirum appello) tu inquam unus post hominum memoriam nouo more, inusitato exemplo, uix anno exacto, cum decennij exilium esset præfinitum, reuocanti patriæ es redditus, exoptantibus ciuibus, nulla tua dedita opera es restitutus. Cæteros similem casum perpessos, multorum preces atq; intercessiones focis patrijs reddiderunt. Te unum nullius precibus, sua sponte, nil tale cogitantem ad se confouendum ciuitas reuocauit. Reliqui etiam si ciuitas restituta est, dignitate tamen atq; autoritate pristina caruerunt, tua uero dignitas atq; autoritas amplior est effecta. Alijs tempus statutum expectandi necessitatem leges imposuerunt, tibi ante tempus ut adesses respublica imparauit. Reliquorum absentiam tulit æquo animo ciuitas, tui absentis uirtutem summo studio cōcupiuit, & ad te erigendum publicam mentem curamq; cōuertit. Itaq; cum hi essent in supremo magistratu, quibus tua salus chara esset, rei uero pub. charissima, se cæteris bene de repub. sentientibus duces ac signiferos ad publicam causam prębuerunt. Quo facto, omnes qui existimabant tuam salutem cum communi salute coniunctam, sumptis armis tum tandē susceperunt senatus nostri autoritatem, effecerūtq;, ut saluis rebus (quod etiam uidebatur reipublicæ utilitate tuto posse decerni) restituereris. Itaque indicta populi concione, quanta alacritate Dij boni, quanta exultatione, quanto gaudio, quanto

Cicero restitutus.

Describit qualitatem restitutionis.

quanto studio etiam infirmorum concursus est ad palatium factus omnium ætatum, ordinum, nationum. Nemo non solum ciuem se, sed ne hominē quidem arbitrabatur, qui non huic causæ interesset, qui non manu, uoce, uultus deniq; ac gestus significatione faueret. Existimabant omnes nō de tua, sed de publica salute agi, non de priuata unius domo, sed de communi omniū causa certari. Cogitabant'q; id quod certissimum erat futurū, si tu unus cum fratre amantissimo in hanc urbem redisses, duas res optimas ac salutares nobiscum, pacem uidelicet, atq; ocium redituras. Peregrini porrò quid sentirent de tuis commodis significabant, cum inermes inter armatos gratulabundi uersarentur, diem'q; illum natalem huic urbi dicerent eluxisse. Recreata uidebatur uniuersa ciuitas & sibi ipsi restituta, cum uiri crearentur qui summū rerum arbitrium obtinerent. Id enim sperabatur per eos futurum, quod ample post te uidimus consecutum. Nam cum hi primum conuenere, nihil sibi antiquius duxerunt, quàm ut satisfacerent hominū expectationi & desiderio, te'q; in illam urbem reducerēt quamprimum, quam tu semper tranquillam, pacatam'q; uoluisses. Non solum autem reuocarunt, quod ipsum excellens & præclarum fuit, sed etiam accumulatiorem reddiderunt autoritatem, amplitudinem, dignitatem. Gloriabatur uir præstantissimus M. Cicero se statuā humeris in urbem reportatum, at idem queritur sæpius, minime quæ antea obtinebat sibi restituta, amplitudinem pristinam, autoritatē senatoriam, dignitatem consularem, & quemadmodum Apellem pinxisse Venerem imperfectam, sic amicos suos elaborasse circa salutem capitis, reliquū uero corpus rude atque imperfectum reliquisse. At uero reditus tuus omnia tibi persoluit accumulatiora, ampliauit'q; uitæ anterioris ornamenta, neq; hæc ambitu impetrata, aut assiduitate potentium, sed ultro consensu omniū in te delata tanquā in eum in quo ciuitatis uires niti posse arbitrarentur. Magna est hæc laus, summa gloria, præclarum indiciū uirtutis ac fidei excellens dignitas, atq; omnium cæterarum præclarissima. Illa enim constans & uera dignitas, quæ ab uniuersis ultro offertur meritis & uirtuti. Hoc est unum in quo maxime sit tibi meo iudicio gratulandum, consentiens scilicet omniū de tua excellenti dignitate & uirtute testimonium, & tui reditus cupiditas, quod tibi quodammodo fuisse optandum uidetur, pelli è patria, ut tanto honore desideratus atq; expeditus reuertereris, tot'q; iudicia publica tui reditus extarent, quot adhuc nemini meminimus cōtigisse. Nam pro te restituendo summus magistratus in unam sententiam conuenit, pro te ciuitas arma sumpsit, pro te populus uocatus est ad concionem & uenit, pro te factum est plebiscitum illud de summo imperio creando, quod non nisi in maximis ac difficilibus reip. temporibus fieri cōsueuit. Illa uero lætanda ac fermè gestiens multitudo plebis quantam læticiam, quantam mentis iocunditatem præ se ferebat, tum demum remp. saluam fore, tum se liberos esse, tum fortunis suis uti,

tum pace atq; ocio frui iudicabant posse, cum unus earũ quæsitor atq; autor reuertisses. Itaq; tanta acclamatione decretũ illud patrum comprobauerũt, quantam nulla alia in lege publica homines meminissent. Et licet pars concionis uocem legem ferentis exaudire nõ posset, neq; quid ab eo recitaretur intelligere, quia tamen sciebant tua gratia aduocatam esse concionem, acclamabant ac plaudebant, non nisi rite ac ordine fieri arbitrantes, quod ad rationem tuæ incolumitatis pertineret. Quamobrẽ cum magna debeamus amicis, plura parentibus, maxima patriæ, omnia Deo immortali, cuius nutu & gratia fiunt singula, eximia quędam atq; exquisita debes populo Florentino, cuius singularis erga te affectio atq; amor omnia quæ chara nobis esse solẽt, tibi una hora summa cum laude & commendatione restituit. Præclarum est redire in patriam, prędare cum honore. Iocũdum est reddi suis, iocundius cum amplitudine & dignitate. Charũ est diligi à ciuibus, charius expeti atq; euocari. Prędans postulari à magistratu, prędantius à populo uniuerso. Hęc nota continent omni ex parte consummatam laudem, hęc sunt expressa uestigia perfectæ dignitatis, hæc digna uirtutis tuę testimonia, quæ adeò ampla sunt, ut ne quidem homini putem fas esse plura optare, quam quæ tute ipse tibi tuis operibus, tuis in remp. meritis, in singulos beneficijs comparasti. Fruere hoc tuo immortali munere, quod tibi nulla uis externa eripiet, nullus fortunæ impetus quassabit, nulla tempora oblitterabunt. Et si unquam uirtus tibi chara fuit, nunc effice ut uideatur charissima, cum intelligas illam parere tam uberes fructus, tam iocundos, quos si quando casus aliquis oppressit, tamen emergant aliquando necesse est atque in lucem prodeant. Quod si desint cætera, & in ipsa uirtute satis præmij esse sapientes uolunt, & à deo æternam illi mercedem certissimam omnium illi constitutam. Vale diu, & me ut facis ama.

Quæ quibus debeamus.

Poggius Florentinus Carolo suo Aretino. S. D. P.

Condolet mortẽ Nicolai Nicoli.

GRauem dolorem suscepi, prout æquum erat mi Carole, ex obitu præstantissimi uiri Nicolai nostri communis doctorum omnium uirorum parentis, quem si fas esset optare, oportuerat pro communi utilitate fieri immortalem. Effudi multas lachrymas tanquam in patris funere ad primum nuncium mortis suæ, quas auxit etiam epistola Nicolai, qui mihi illum diem suum obijsse significauit. Vellem affuisse in eius funere, nam ei præstitissem omnia pietatis officia, quæ à gratis filijs patribus tribui solent. Quem enim patrem habui cui plus debuerim quàm Nicolao? Hic mihi parens ab adolescentia, hic postmodum amicus, hic studiorum meorum adiutor atque hortator fuit, hic consilio, libris, opibus semper me ut filium & amicum fouit atque adiuuit. Hic me ad uirtutem, hic ad literarum doctrinam, hic ad bonarum artium studia semper incitauit, denique nihil erga me omisit eorum quæ uel ab indulgentissimis parentibus filijs

bus filijs tribui solent. Quod si ius humanitatis ferret, dicerem me plus Nicolao quodammodo debere, quam his qui me procrearunt. Illi me ignarum rerum omnium genuerunt, hic me reddidit sua opera doctiorem. Illi tantum ut essem effecerunt, is ut essem cum honore & dignitate. Illi alimenta corporis prębuere, hic animum moribus & recte uiuendi institutis instruxit, ut quantum cæteri parentibus atq; educatoribus suis debeant lege naturæ, tantum ego Nicolao nostro & eius nomini iure humanitatis, & suis erga me meritis me debere profitear. Quanquam quid ego de me solo loquar? Omnibus ille qui ad literarum studia anhelabant, in quibus aliquam uirtutis speciem notam inesse putabat, sic adhærebat, sic fauebat, ut uere communis doctorum omnium parens atq; alitor esse uideretur. Illius cohortationes multos ad literas incitabant, illius libri multorum studia sustentabant, neque ope, neq; consilio nulli unquam ne externo quidem defuit, quem aut liberaliter institutum, aut incensum ad perdiscendum conspiciebat. Rectissime uideo affirmare posse, non magis mihi quam reliquis qui nostris studijs delectentur Nicolai interitum communis calamitatis causa esse lugendum ac deplorandum. Amissum est tanquam incitamentum quoddam, quo impellebamur uel inuiti ad studia non solum literarum, sed etiam honestatis. Magnam profecto iacturam talis mors attulit literarum studijs & lasciuis musis, quarum ille ueluti faceret custos ut digne colerentur sua diligentia studio atque opera effecit, prębens se ducem atque hortatorem omnibus qui bonarum artium studia sibi proponerent capescenda. Quintus Metellus posteriore Scipione domi interfecto, quamuis inimicus palàm exclamauit, corruisse Romanæ urbis mœnia. Ita dici potest, sublato hoc nostro musarum cultore, literatorum uirorum domicilium ac diuersorium corruisse. Fateor aliquos doctiores & eloquentiores fuisse ætate nostra, sed qui humanitate, industria librorum perquirendorum, familiaritate doctissimorum uirorum, comitate ipsa, affabilitate, facetijs, in doctos omnes charitate atque benuolentia, librorum copia qui quidem præsto essent Nicolaum superarit credo neminem extitisse. Erat semper domus eius referta doctis & egregijs uiris, qui ad eum quotidie accedebant. Nemo Florentiam qui aliquid saperet unquam adijt, quin potius in primis Nicolai domum & libros sibi uisendos putaret. Hunc omnes propter eius doctrinam atque humanitatem obseruabant, colebant, atque unice ut communem librorum antistitem diligebant. Non me fugit, solere ab inuidis & maliuolis quibusdam obijci, quod nihil unquam scripserit, nullum tradiderit opus dignum nomine docti uiri. Quibus licet posset responderi, satius multis futurum fuisse tacere quàm aliquid scripsisse, cum ineptitudinem suam scribendo proparint, tamen sciant non solum Nicolaum, sed neque Pythagoram, neq; Socratem, multosq; præterea summos philosophos quicquam scriptum reliquisse

Doctorũ omnium parens.

liquisse,quos si quis propterea indoctos putet,ipse stultissimus uideatur.De nicq; saluator noster,qui erat ipsa sapientia,nihil scribere uoluit. Item nullum ignorantiæ argumentū est,à scribendo abstinuisse,quin potius suas cogitationes literis mandasse persæpe scribentis stulticiam patefecit. Verum non sumpsi nunc à te hoc scribendi munus,ut uerser in laudibus Nicolai, hoc em̄ tibi & cæteris qui dicendo possunt relinquendū putaui, tantum significasse tibi uolui,me ex eius obitu summo dolore ac mœrore affectū. Neq; em̄, cum mecū sæpe cogito,me cum Florentiā rediero,si id Deus promiserit,neq; Nicolai domum frequentaturum amplius,neq; uirum quondam mei amantissimum post hac me uisurum ullo modo, etiam scribendo possem lachrymas continere.Quem enim animum cogites esse meum: cum teneam memoria, nostram amicitiam à bonis initijs profectam non solū iam sex & triginta annis non labefactatam,aut discidio intermissam,sed semper tum crebris epistolis, tum mutuis officijs conseruatam atq; auctam fuisse. Nescio quid cæteri faciant,ego certe memoriam eius studiosissime ac sanctissime colam, & plus mortui laudibus tribuam quàm dum erat nobiscū. Illud enim adulationi tūc tribui potuisset,nunc certe scio omnes pietati & grati hominis tributuros officio. Id profecto scias uolo,me lachrymas quas in funere illius uiri præstantissimi patrisq; amantissimi præbuissem,me cum hanc scriberem epistolam, repetita in me suorum beneficiorum plurimas effudisse. Vale & quoq; quē plurimum amauit.

Poggius Florentinus insigni equiti domino Leonello Estensi uirtutis cultori S. P. D.

QVamuis superfluum & pene arrogans uideri possit,uelle me uerbis incitare egregiam animi tui indolem sua sponte ad literarum studia erectam atq; incitatam,amor tamen singularis erga te meus me cogit,ut nō coartatione,attamen acclamatione aliqua,sicuti publicis in ludis fieri uidemus prosequar te currentem ad id certamen quod pulcherrimū omnium iudicatur. Nam cum duplex sit ad ueram gloriā & laudem cursus,alter per rei militaris exercitium,alter per ocium literarum, nō discutiam nunc uter alteri sit præferendus. Id uero constanter affirmo,& bellicam disciplinam penitus nostris diebus extinctam,ut nulla solida laus ex ea oriri possit, & illam quicquid famæ & nominis apud posteros adepta sit,literarum beneficio consecutam. Iacerent enim sepultæ atq; obrutæ perpetua oblitione Regum atq; Imperatorum res gestæ quantumuis illustres atq; magnificæ,quippe quæ raro ætatem hominis excederent, nisi doctissimorum uirorū industria immortalitati dedicarentur.Consenescunt enim omnia & uetustate conficiuntur, quæ doctorum hominum ingenio carent.Extincta & pene deleta iam fama est, licet infra quinquagesimum consistat annū excellentissimi illius Imperatoris quē Tamberlanum cognominauerunt,cuius opera adeo præclara & egregia extitere

Cursus gloriæ duplex.

titere,ut cuiusuis eorum qui unq; fuerunt Ducū aut Imperatorum uerissime possint conferri.Expugnauit urbes plurimas ārte ac natura munitas. Sæpius hostium exercitus innumeros prostrauit, quadraginta milia hominum una acie,capto Duce qui Magnus Thurcus uocabatur deleuit. Maximas uastauit nationes,regna plura in suam ditionem redegit, habuit numerū militum parem Xerxi.Militaris disciplina adeò uiguit in illo,ut castrorum ordo simillimus esset compositæ ciuitati. Nunquam cōmeatus tanto hominum numero defuit,nunquam aduersam expertus est fortunam, uerum quicaruit scriptorum luce.Memoriam tanti uiri paucissimi iam tenent,& eius gesta nulli, aut admodum pauci meminerunt.Quam ob rem præclarissima omnium ea debet haberi,quæ ad æternitatem sui nominis consequendam nullius alterius egeat adminiculo,reliqua uero suo opere atq; adiumento nitantur atq; cōsistant.Cum ergo omnes cogitationes & curas cōtuleris ad humanitatis studia & eloquentię doctrinam,atq; ad ea ita incumbas,ut etiam eos qui sunt ocio̊sissimi tua diligētia exuperare uidearis,perseuera quæso & persiste in hoc tam egregiæ uirtutis theatro, ex quo amplissimam gloriæ palmam sis consecuturus.Multos egregios Principes post septingentesimū annum tulit Italia, qui sua ætate & pace & bello claruerunt,at illorum nomen obscurum est atq; aboletum,quoniam neq; ipsi docti extiterunt,neq; à doctis posteritati tradita est eorum uirtus. Nostra quoq; ætas aliquos protulit minime contemnendos,quorum iam fama silentia obducta delitescit.Homerus enim Achillem consecrauit æternitati,at nisi is extitisset, idem tumulus ut inquit Cicero, qui corpus Achillis contexerat,etiam famam obruisset. Ita accidit profecto, nullum uirtutis opus adeò excellens & eximium unquam fuit, ut eius nomen fuerit diuturnum,nisi doctrinę munere cōmendetur memoriæ posterorum.Quanti ergo extimanda est literarum facultas,quæ gloriam præstat rebus gestis,& reddidit homines immortales. Maximū & præcipuū locum sibi semper uendicauit militia & Imperatoria laus, sed manca quædam res & infirma ad consecrandam sui memoriam reperitur absq; auxilio scriptorū qui illam celebrem reddāt.Nullum enim habent firmiorem excellentium uirorū facta locum,nullum certamen tenent nisi quam literarū ope adipiscuntur. Quis (ut Barbara omittam) Græcorum aut Romanorū gesta cognouisset,si defuissent scriptores uberrimi qui eorum res domi & foris gestas sua facundia illustrabant? Sacra igitur quædam res cultu & ueneratione digna sunt humanitatis & bonarū artiū studia,quorū ope & beneficio mortui uiuūt gloria & fama hominū sempiterna.At ergo ego cū te intelligā adeo inflāmatum,ut etiā cęteros tuos exemplo incitare queas,non quidē te hortor, uerū oro atq; obsecro,ut te eū esse memineris in quē multi respiciunt,in quē omnes literarū cultores summā spem posuerunt,existimantes te musis nostrorū magnam

Hortatur ad studium humanitatis.

gnam autoritatem & magnũ decus allaturum. Subripias uelim quotidie negocijs quæ undiq; impendunt aliquid temporis quod in studijs colloces, quo te ad rectam uiuendi rationem confirmes, ut cum uenerit ætas, qua te rebus maioribus accõmodare queas, tunc illud in te oriatur quod refert noster Cicero in oratione pro Archia poëta, asserens: Cum ad naturam eximiam atq; illustrem, qualis tua est, accesserit oratio quædam confirmatioq; doctrinæ, tum illud præclarum nescio quid existere atq; singulare, quale in Aphricano ac Lelio multisq; alijs fuisse testatur, quos oro magis quàm Cæsarem imitandos tibi proponas, sequens uestigia eorum qui legendi curam cum negocijs cõiungentes, omni uitio & turpitudine caruerunt. Vale, & me ama Bonoñ.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

CVm essem pridie in cancellaria, accessit ad me Antonius Luscus uir doctissimus qui aderat, ac plane subridens, manũq; ostendens, aperiensq; hoc hodie inquit præter spem & opinionem lucratus sum. Erant enim in eius uola grossones octo. Qui cum unde, aut qua uia aduenissent perconctarer: Modo inquit accessit ad me sacerdos quidã, secretoq; me alloquens, ait quendam cuius nomen reticebat honoris causa, se adijsse, dixisseq; in confessione fraudasse sese quondam Ioannis tempore Papæ, cuius tunc erat secretarius, de communibus prouentibus adeò, ut uniuscuiusq; portio essent octo, quos fatebatur restituendos. Cui cum sacerdos metum inijceret religionemq;, homo conscientia rei permotus, pecuniam uestigio reddidit distribuendã quibus deberetur. Itaq; partem suam tradidisse, & item reliquis se nomine illius satis esse facturum. Hic ego effusius risi hominis scrupulosam mentem superstitiosamq; religionem. Quid enim periculi fuerat, paruam offam ex eorum ore detrahi, qui ipsi bestiam integram deglutissent? Sed heus tu Antoni inquam, docebo alios octo lucrifacere. Dic te executorem testamenti Iob, & postula partem suam quæ pro illius anima dedatur. Arripuit consilium, statimq; proficiscens pecuniam reportauit. Tum ridibundus, dic inquam me Leonardi Aretini nostri negociorum gestorem, & eius portiunculam postula, nunquam enim eam Florentiam usq; deferret, meliusq; est iuxta lupi sententiam à nobis eam recipi, quàm perdi ab Leonardo. Quid multa postridie illos quoq; octo grossos potiti sumus. Hos ergo nummos cum neque restituui consilium esset, neque agrum figuli placeret emere, non erat precium sanguinis, sed mendacij, decreuimus eos Baccho & Cereri consecrare. Itaq; cura demandata est Antonio Lusco, penes quem nummi erant, ut in horto suo non conuiuium instrueret, sed bacchanale, in quo & parentare mur Iob mortuo, & tibi uiuo laudes ingentissimas persolueremus. Accepit igitur nos Antonius, Cincium primo, deinde Bartholomeum de monte Peliciano, item de Bardis. Conuiuium fuit solenne, fuscum, risu ac iocis plenum, & quod pluris erat, uino optimo, quod nos loquatiores paulo

Conuiuij hilaritas.

reddidit

reddidit atq; hilariores. Primo sermo fuit de rebus serijs & quę sapientiã rederet. Cũ uero pusillum calefieri mensa cœpit, in facetias primo sapientia cõuersa est, tum etiã in clamores, qui tamen non excederent modũ. Demum edendo, potando, disceptando defessi discessimus, ita tamẽ ut mihi primũ inuentori huius cõuiuij gratias agerẽt qui affuissent, tum uero Antonio præsenti. Et absenti præcipue tibi, uellem ut hæc legens tantum caperes uoluptatis quantũ nos sumpsimus edentes, satis enim abunde tibi factum existimarem. Sed tamen quãtumcunq; capias, eas recipies loco portionis tuæ tibiq; satisfactum putabis. Vale, meq; ama ut soles.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

HAbui nuper literas tuas, quas legi summa cũ uoluptate. Eas uero quas dicis te dudũ ad me scripsisse, expecto summo cum desiderio, nõ ut cognoscã causas istius molestissimę dissensionis, quę dediscẽdæ essent, sed propter eloquentiam tuã. Eas si unq; habuissem, tibi profecto dudũ respõdissem. Multarum eñ rerum sum negligens fateor, in respondendo aũt literis amicorum diligentissimus, quod tibi satis notũ puto superioribus tẽporib. cum crebris epistolis colloqueremur. Te ergo maiorẽ immodum oro, ut mittas mihi illas quæ tam negligentes fuerunt inueniendo, ut uel sero percipiam ex eis q̃ cupio iocunditatem. Illius uero dissidij satis recte causam prospexi exprimis literis quas olim recepi à Nicolao, & cum essemus Florentiæ illud idem cognoui præsens, quod absens concipiebam minus. Quod si quis est omniũ qui hoc molestissime ferat, amborũ causa is sum, qui noui quàm bonis, quàm sanctis principijs hæc inter nos fundata atq; instituta fuerit amicitia, & deinceps longo tempore summis officijs & mutua beniuolentia conseruata. Sed ego nec te culpo, nec Nicolaum excuso. Id uero molestissimum est, hanc uestram dissensionem ueluti fabulam nonnihil maculasse amborũ famam. Ego satis noui naturam ac mores Nicolai, non nego aliquid in eo esse quod corrigi posset. Sed quis est mi Leonarde, cui non multa desint: Flaccus inquit: Nãnemo uitijs sine nascitur. Optimus est ille qui minimis urgeẽ. Homo est Nicolaus mea sentẽtia, qui citius duci posset q̃ trahi. Debemus supportare nos inuicem, iuxta præceptum Apostoli, & ut Seneca potius uult, honestare ebrietatem propter Catonem, quàm dehonestare Catonẽ propter ebrietatem, sic ego cuperem, ut citius aliquã offensionẽ æquo animo tulisses propter Nicolaum, quàm illum odisses propter offensionẽ, si qua in re te læserit prẽter ius amicitiæ. Sed expecto literas. Hæc scripsi non tanquã ferens sententiam, sed ut dolens ea quæ acciderunt præter opinionem meam. Ego autem sum qui neq; auxerim meam erga Nicolaum beniuolentiam, neq; aliqua in re diminueri mamorem erga te meum. Quod si diutius fuissem Florentiæ, forsan perfecissem opus quod inceperam, licet dudum. Vale.

Poggius

Poggius Bornio suo Bononien. iurisconsulto S. P. D.

GAudeo mi Borni, doctrina & eloquentia tua in diem magis, cum uideã te prope accedere ad priscorum illorũ dignitatem, in quibus cum iuris scientia adiuncta erat summa dicendi grauitas ac elegantia. Audiui te nuper apud Pontificem in quadam orantem causa magna tum copia uerborũ, tum sententiarum ornatu, qua in re sensi te laudari à multis, quod unus præ cæteris ad cognitionẽ legũ addideris & eloquentiæ ornamenta. Pulchrum enim est, quod sentias posse copiose ac eleganter exprimere, quod si qua in facultate requiratur, at maxime inrisciuilis scientia, quæ in tuendis causis expugnã disq; aduersarijs uersatur, iure quodam suo uidetur exposcere, cum sine oratorijs ornamentis nuda quædam res extimetur atq; incondita, nulla cum uenustate. Hoc adeo uerum esse aiunt, ut doctores hi qui remota eloquij suauitate causas agunt, magis strepere quàm loqui putent. Te uero, quẽ utriq; rei ita summam operam impendisse uidemus, ut & recte consulere, & ornate loqui possis, confido si hoc aduocationis munere perseuerabis, summũ nomen & opes cõsecuturum. Excelles quidem inter alios, si ad doctrinã quæ est eximia, adiungetur usus optimus omniũ rerũ. Verum cum cætera in te laudanda sint, tum uero illud in primis probo, quod percepta priorũ temporum historia uerissime dijudicas ac perpendis illustrium uirorũ præstantiã qui hactenus claruerunt. Nam cum pridie pro nostra cõsuetudine uarijs de rebus colloqueremur, laudantes excellentes uiros qui quondam rerũ potiti, uirtuti & gloriæ seruierunt, dixisti Traianum uideri tibi optimũ qui unq̃ fuerunt imperatorem, teq; dolere uicem tanti uiri, qui cum superiores principes & belli & pacis artibus longe superasset, Romaniq; imperij magnitudinem suis æquasset uirtutibus, tamen nihil, uel admodum parũ ex eius rebus quæ cæteris omnibus anteponendę essent, apud latinas literas reperiretur. Cõprobaui tũc sententiam, asserens maximam iniuriam seu fortuna, seu negligentia hominũ factam memoriæ tanti excellentis principis, tamq; in omni laude singularis cuius præstantissimæ in omni genere uirtutis uel hoc præcipium testimonium asserebam, quod solus Imperatorũ omnium à senatu populoq; Romano non ambitione, seu metu, sed uero iudicio optimi principis cognomen meruit, quemadmodum ex moneta illorum temporũ cõstat, ut refert Plinius in oratione quam adepto consolatu de suis laudibus conscripsit. Et certe siue illã orationem legeris, siue rerum suarũ earum portiunculã quæ in historijs habentur, intelliges profecto nullum ex superioribus principibus siue græcis siue latinis cum Traiani præstantia quadam uirtutis & rebus gestis ullo modo esse comparandum. Fuit enim in eo summa pietas, clementia, humanitass, iustitia, liberalitas, qui usq; adeò uitam suam ad normam optimi principis instituit, ut nihil in uita fecisse dicatur non summa laude & cõmendatione dignissimum. Armis autem totam Mesopotamiam superauit. Parthis & Persis bello

Traiani excellentia.

subactis, quod nulli antea Romanorũ acciderat, regna eorũ in prouinciæ formam redegit. Nulla gens, nulla natio subdita P. R. fuerat quam non peragrauerit, tum rebelles armis domando, tum pacatis populis ius more iusti prætoris dicendo. In mari uero rubro classem habuisse ferunt, ut per eam Indiæ fines uastaret. Dixerim fortasse Alexandrum sibi rerum gestarũ magnitudine parem, sed uirtute, clementia, humanitate Traianum uideo longe superiorem. Illius etiam inter epulas & conuiuia amicorum cædes referunt, hic nullius unquam necis conscius fuit. Ille superbia eminẽtis generis se Deo æquabat, hic tanq̃ cõmunis omniũ parens, parem se infimis & priuatis hominibus præstabat. Ille sibi uota fieri & uictimas tanq̃ Deo celi iubebat, hic tanta fuit humanitate, ut pro salute sua nunq̃ uota suscipi pateretur, nisi cum hac adiectione, si reip. ac P. R. esset saluti & cõmodo futurum. Cæsaris Augusti præ cæteris uirtus atq; humanitas cõmemoratur, postq̃ solus rerum potitus regnauit, at idem per calamitatem regnauit, neq; ciuitas proscriptione excellentium uirorũ caruit, per cædẽ, sanguinem, & stragem exercituũ ciuiumq; Romanorũ spolijs & rapinis ad imperiũ peruenit, neq; eũ quicq̃ bello egregium legitur gessisse. At uero Traianus cum pietate, clementia, fide, integritate, uitæ & rebus gestis, quibus omnes antecedebat, ad Imperium per Neruam esset accitus, ijsdem artibus rexit imperium, quibus illud meruerat sibi cõferri. Nullus unq̃ paterfamilias cũ domesticis et filijs ita humane uixit, quẽ admodũ Traianus cum senatu & P. R. cum esset ius pristinũ creandorũ magistratuũ restitutum Traiani benignitate. Deniq; ut paucis multa cõplectar, tanta fuit eius in omni ætate magnitudo uirtutum, ut nõnulli testent, precib. cuiusdam è nostris sancti uiri à pœnis inferi liberatum, quãuis gentilis extitisset. Sed stultus ego, qui existimem parua epistola cõprehendi, quod Plinius nec duobus quidem libris quos in eius laudẽ scripsit, mihi satis digne & ample pro eius meritis prosequi uidebatur. Hæc autem sum his literis complexus, non ut historiam nouam cõtexerem, quæ maius ingenium requireret, sed ut probarem confirmaremq; sententiam tuam quæ mihi uidetur esse uerissima. Id uelim modo consequamur ex hac epistola, ut aliquid cõmemorationis uirtutum suarũ nobis ad uitam contulisse uideatur. Vale, & me ama.

Alexãdro Trãiano superior

Poggius Florentinus Antonio Panormitæ Siculo S. P. D.

IOannes Lamola adolescens ut percepi tum doctus, tum studiosus, attulit ad nos libellum epigrammatum tuorum, quem inscribis hermaphroditum, & opus iocosum & plenũ uoluptate. Hunc cum legisset primo uir clarissimus Antonius Luscus, multisq; uerbis collaudasset & ingenium & facilitatem tuam (nam liber est suauissimus) misit deinde illud ad me legendum. Delectatus sum me hercle, uarietate rerum, & elegantia uersuũ, simulq; admiratus sum res adeo impudicas, adeo ineptas tam uenuste, tam composite dici, atq; ita multa exprimi turpiuscula, ut non enarrari, sed agi uideant,

nec ficta à te iocãdi causa ut existimo, sed acta extimari possint, laudo ego doctrinam tuã, iocunditatẽ carminis, iocos ac sales, tibiq; gratias ago pro portiuncula mea, qui latinas musas, quę iam dudũ nimiũ dormierũt, à somno excitas. Pro charitate tamẽ qua omnibus debitores sumus, unũ est quod te monere & debeo & uolo, ut scilicet deinceps grauiora quędã mediteris. Hæc enim quę adhuc ædidisti uel ætati concedi possunt, uel licentię iocandi. Ita & Virgil. adolescẽs lusit in priapeia, & multi præterea qui post lasciuos uersus seuerioribus uacarũt. Vt eñ Terẽtius noster refert, hęc ætas aliã uitam, alios mores postulat. Itaq; tuũ est, iam missam facere lasciuiã, & res serias describere, ne arguat uita impura libelli obscœnitate. Scis enim nõ licere idẽ nobis q Christiani sumus, quod olim poëtis qui deum ignorabãt. Sed fortasse ius Mineruam doceo. Tu ipse hoc idem sentis quod laudo proboq;, & te ad maiora hortor. Hæc bono animo accipias rogo. Ego enim tuus sum, tu Poggium ascribe in tuis. Plura scripsissem si per ociũ licuisset. Verum aliãs erimus lõgiores, si hęc non displicuerint tibi. Vale, & me quando id mutuum fieri intelligas ama. Romæ 3 Nonas Aprilis, manu festina.

Ad grauiora hortatur.

Antonius Panormita Poggio Florentino S. P. D.

EPistolæ tuæ quæ ueterẽ sane & antiquũ illũ eloquentiæ Romanę morẽ prę cæteris mea sententia exprimũt, ad me ut iusseras perlatæ sunt. Eas tametsi autorẽ obticuisses abs te tamẽ pro quadã singulari earũ elegãtia profectas animaduerterã, habent eñ epistolę tuæ nescio quid excelsum, suaue, acrum, opulentũ, graue, atq; ea quidẽ insigniter, ut qui tuas illas esse dubitarit autorem quoq; præter te non inueniat. Oblectarunt me itaq; & affecerũt cũ ob alias causas, tum uel maxime, quod opusculũ meum tibi non iniocundum extitisse significas, nec non ut Lusci poëtæ non obscuri iudicio laudatum probatumq;. Qua quidem ex re mihi, ac meo libello plurimũ gratulari licet. Mihi quidem, quia locupletissimos hos mihi laudatores cõperierim, qui pro rerum singulari eloquentia queant ex fumo fulgorẽ exhibere, atq; ipsum si modo uelint Thersitem, uel quẽuis aliũ abiectissime cõditionis uirum illustri laude perspicuum reddere. Libello autem, quia indoctissimorũ hominũ manus tandem peruenerit, quos certus equidẽ eram minime reprehensuros fore lasciuiam eius, quippe cum plurimos norint uiros doctos, graues, sanctos, & græcos & nostros talia scriptasse, atq; inter manus adhuc uersari Catullum Albiũ, Tibullum, Propertiũ, Iunium Iuuenalẽ, M. Valeriũ Martialem, & prius P. Virgilium, P. Nasonem poëtas egregios & latinos, qui plęrunq; uerba adeò nuda proferunt & dictu fœda, ut haud scias scœnæ magis, aut lupanari sint. Ego uir humanissime, tot summos oratores, tot summos uiros memorię proditum cõperio, se hoc genere studiorum & oblectasse & exercuisse, ut ignorem mediusfidius qui se non oblectarint & exercuerint. Nam ipsum philosophorum principem Platonẽm non quidẽ Christianũ hominẽ, sed qui deum non

Lasciuiã scriptorum tuetur.

ũm nõ ignorauerit, imò unũ deum seruauerit, cæteros angelos uel dæmones dixerit, constat uersus equidẽ petulantes fecisse in Asciam, in Alexim, in Pherem pueros. Item & de Dione Syracusano, & generaliter eius nõ nisi uersus molles & amatorios extitisse, è quibus hos tantũ hic loci cõmemorẽ, quis aliqñ licentius liberiusq; ex græco in latinũ conuersos. Tu Platonẽ lepidissimũ audi, Dum semiulco suauio in eũ puellũ suauior: Dulcemq; florẽ spiritus duco, Ex aperto tramite anima ęgra & saucia cucurrit ad labia mihi, rictũq; oris peruiũ, Et labra pueri mollia rimata intueri trãsitus ut trãsiliret nitiẽ. Tũ summo ore quid plusculum fuisset, in cœtu osculi amoris igni percita transisset, & me linqueret. Et mira prorsum res moneret, ut ad me fierem mortuus ad puerũ interuiuerẽ. Solonem quoq; & unũ ex septem sapientibus habitũ & seuerũ uirum, & uerum philosophũ fuisse nemo est qui nesciat, attamẽ eũ similiter uersus lasciuissimos ędidisse palam est. Idem Diogenẽ cynicũ, Zenonem stoicũ, Teium Lacedæmoniũ, Callimachũ, in quibus uel præcipue numerãda est Sappho Lesbia, cuius uersus qui etiam latini extant ad Phaonem Sicilienſem amatorẽ suum, adeò impudici, adeò procaces, alioqui adeò elegantes sunt, ut cuiq; legẽti pruriginẽ excitent. Etiam ipsi nostri. Enimuero ut Horatius in poëticis institutionibus scriptũ reliquit, semper pictoribus atq; poëtis cõcessum fuit, quidlibet audere licere. Cũ uero lasciuiam delegerint, ea lex poëtis & uerissima illa quidẽ quam Catullus dixit, nam castũ esse decet piũ poëtã ipsum, uersiculos nihil est necesse. Qui tum deniq; habẽt salem ac leporẽ, si sint molliculi ac parũ pudici, & quod pruriat incitare possint. Quod & Valerius Martialis eruditissime simul ac facetissime probat in hæc uerba. Sed hi libelli tanq̃ cõiugibus suis nõ possunt placere sine mẽtula. Ego itaq; tantorũ uirorum exemplo nitor, maiorũ præcepto studeo deniq; aliquid struere quod sit in suo genere perfectũ, fremat licet odijs nescio quis ex ultima uulgi fece, alioqui uir malignus, & qui nihil furiosi habet præter cerebrum, falsoq; putet me proinde parũ pudicũ, quia uersus mei molles atq; ludicri sint, quasi ut cætera bona illud quoq; nescierit, quod scilicet eo iucundiores sint futuri huiusmodi uersus, quo minori cum seueritate cõpositi, atq; eo sanctiores iudicãdi quo apertiores sunt. Qua in re si meo testimonio nõ satis cõfidat, Maduarensi cuidã magnæ autoritatis uiro non potest non assentiri, qui non ineleganter ait: Platonis uersus tanto pudicitius compositi, quanto simplicius professi. Dissimulare enim & occultare peccantis, profiteri & promulgare ludentis est. Et sane perq̃ ridiculum est eos impuros interpretari, qui spurcis uerbis utantur cum res exigit. Quippe qui medendi scientia morbos curant, hi qui cum obscœnis partibus medicamenta adhibere uolunt, obscœnis id explicent uocabulis opus est, an idcirco uita obscœnos arbitrabere: Scimus Voconium poëtam summa castimonia præditum fuisse, & tamen parem lasciuiam exercuisse, satis indicat epigramma quod diuus Hadrianus ita eius

Plato et cæteri poëtæ lasciui.

ſepulchro inſcripſit. Laſciuus uerſu, mente pudicus erat. Rurſus quis ambigit Anneum Senecam Chriſtum nouiſſe, & Apoſtoli Pauli amicum fuiſſe, & in catalogo ſanctorum poſitum? Cæterum ſi quid Plinio ſecundo credimus, non ſeria modo, uerum ſales & luſus deſcripſit. Præterea floret hac in noſtra tempeſtate ſacerdos quidam non minus continens quàm diſertus atque eloquens habitus, cuius (ut uulgo loquar) prædicationibus ſæpenumero ipſe affui, & niſi ſurdus omnino ſum, ita eum nudis ac deturpatis affatibus interdum excandeſcentem in frequentiſſimum populũ exaudiui, ut non dicam in templo, ſed ne in foro quidem adeſſe crediderim, an ideo illum turpem iudicabis, quia turpia turpiter, id eſt fœdioribus uerbis caſtiget? Minime Hercle. Mihi quidem ſi neſcis eadem mens eſt, eadem intentio, nec refert ſi per luſus ac iocos id agam, nanq; eo modo & nos agere poſſe maiores noſtri inſtituerunt, & inſtituta perpetuo obſeruauerunt. Et ſane omnes, nam ſi ueterum ſcriptorum monumentis fides præſtanda eſt cuicunq; perlegitur, aut rerum aut uerborum ſimul & rerum laſciuia perluſit. Quorum ex noſtris perpaucos numerabo, nam ſi ſingulos exequi uelim, equidem ſcribam Horeſtem alterum ex integro ſcriptum, nec dum finitum neceſſe eſt. Ergo (ut Plinij uerbis utar) uerear ne mè non ſatis deceat quod decuit M. Tullium. C. Caluũ, Aſinium Pollionem. M. Meſſalam. Q. Hortenſium. M. Brutum. Lucium Syllam. Q. Catulum. Q. Scæuolam. Seruium Sulpitium. Varronem. Torquatum, imò Torquatos. C. Memmium. C. Lentulum. Getulicum. Anneum Senecam. Lucanum, & proxime Virginium Ruffum? Et ſi non ſufficiunt exempla priuata. Diuum Iulium, Diuum Auguſtum, Diuum Neruam, Titum Cæſarem? Neronem enim tranſeo, quamuis ſciam non corrumpi in deterius, quæ etiam à malis aliquãdo, ſed honeſta manere quæ ſæpius à bonis. Inter quos uel præcipue numerandus P. Virgilius, Cornelij nepos, & prius Ennius Actiuſq;. Non quidem hi ſenatores. Sed ſanctitas morum non diſtat ordinibus. Egò uero tot tantorumq; uirorum exemplo & autoritate fretus, non eſt quod uerear hiſce carminibus iocari, ludere, ridere, tum iraſci, amare, flere, & denique remitti poſſe. Mire quidem his opuſculis animus remittitur & fouetur, & ad maiora ſuccenditur. Verum enimuero epigrammata quia breuia, licet arguta & quibus non copia, ſed acumine certamus poteſt inocioſus quiſque perficere, ſeria uero quia continua & longa ſunt, ſane niſi ocioſus ſecuruſq; non poteſt. Quo fit ut & ſi maxime id cõcupiſcam ſerias res tamen reponere non queam in præſentiarum diſtringor equidem mille, atq; iterum mille occupationibus quibus nullo pacto carere nunc poſſum. Si uero his quos Deus Optimus Maximus ſinat aliquando extricer. Condere uicturas tentem per ſecula curas, Et nomen flammis eripuiſſe meum. Sed quid ego hæc tecum, qui itidem quod ego ſentis, qui pro tua eruditione facile concedis, me, ſed cum tot tantisq; uiris errare potuiſſe? Nam cum

eum neque odium, neque reliquum uulgus tanti fecerim, ut ſuæ maledicentiæ ad ſeſe reſponderem, tecum id agere conſilij fuit, quaſi apud te uirum doctiſſimum, & qui uulgi imperitiam ſatis exploratam habes, iure decuit in me meosq; mores opinionem falſam præſertim quærere. Sed iam ea de re multa ſatis ſuperq; ſatis. Redeo ergo ad epiſtolam tuam ut ornatiſſimam atque officij plenam ita mihi admodum gratam & iocundam, in qua quidem nihil legi, nihil uidi quin æquo animo, quin læta fronte acceperim præter breuitatem. Proinde cura ut deinceps ad me longior fias, quod tu te per humaniter polliceris, ut intelligas nihil mihi breuius uideri quàm Poggij epiſtolam longiſſimam. Poſtremo me totum dedas V. C. Antonio Luſco comoëtæ meo, & uel tu ſoluto, uel ille iuncto pede aliquid literarum ad me exarate. Vale decus noſtrum, & me ut facis ama. Ego enim te diligo, te obſeruo, te admiror, & quidem quam maxime poſſum. Iterum uale, nec me fraudes uoluptate, ac uice tuarum epiſtolarum, quæ ut initio dixi, præ cæteris gratæ iocundæ & uere Romanæ mihi uiſæ ſunt. Ex Bononia quàm curſim. Scribam poſt hæc ad acerrimum & pereloquentem uirum Nicolaum de Malpigil. ſi modo feſtinantis atq; alacris huius nuncij ratio permiſerit, ſin minus, quam primum per alium. Tu tamen in omnem euentum ex me illi ſalue dicas deſiderium ſatis & corculum Antonij Panormitæ.

Poggius Florentinus Antonio Panormitæ S. P. D.

PLuribus uerbis quàm neceſſe erat defendis libellum tuum apud hominem non ſolum non accuſantem eum, ſed defendentem, mihi enim ſatis probat opus tuum his limitibus quos tibi antea perſcripſi, quos ſi ſeruaris, præſtabo tibi etiam militem pugnatorem in ſubſidijs tuis. Perplacuit mihi tum uerborum ſuauitas, tum grauitas ſententiarũ. Teſtimonia inſuper quæ affers ad cauſæ tuæ defenſionem, tam ſunt grauia, tam ueneratione & fide digna, ut religioſum ſit eis nolle aſſentiri, & impudentiæ ſingularis, ſi tamen in tuam ſententiam loquantur. Sed uide ne longe à te diſſentiant. Ego quidẽ qui academicorũ more nil audeo affirmare, uereor ne plurimi eorum ſi ſigillatim citentur, coram æquo iudice uel pudore ſileant rei cauſa qui eos in cauſam adduxerit, uel ſi dicere teſtimonium rogentur, aperte & palàm cauſam tuam deſerant, religioni potius eorum ac ueritati conſulentes, quàm opinioni tuæ, teq; ſummopere reprehendant, qui continentiſſimos ac prudentiſſimos uiros non ſolum à uitæ, ſed uerborum quoq; turpitudine abhorrentes, in obſcenæ uilisq; cauſæ defenſionem rogaris. Nam quis tibi uel parum doctus concedat, ut miſſos faciam græcos quibus ad libertatem dicendi fingendiq; quę uellent ſumma fuit tum leuitas, tum licentia, quis inquam concedat tibi uirum caſtiſſimum, ſacratiſſimum Marcum Tullium, uirum omni uirtutum laude cumulatũ, cuius non ſolum facta, ſed dicta per totam uitam omni petulantia caruere, dicendi genere & turpiloquio uſum? Lege ui-

tam ſuam,lege mores, lege æmulos atq; obtrectatores eius nil tale inuenies, ne ab inuidis quidem & maliuolis obiectum. Quis Marcum Varronẽ tibi credat abeſſe uirũ grauem,maturũ,cuius nomen etiam quãdam præ ſe fert maieſtatis uenerationẽ? Brutum uero ex ſtoicorũ ſchola, cuius uita fuit uirtutis exemplar,ſi quis roget ſententiam ſuam,uereor ne uel ſolus illa ſtoica ſeueritate cauſam tuã funditus euertat, & ſibi à te grandem iniuriam fieri clamet, qui eum leuem & luſoriũ tanq̃ in quadam uili ſcœna inter actores ponas & mimos. Quid loquar de Sulpitio uiro ſuæ ætatis grauiſſimo,quem numeras inter ſcriptores laſciuos? Quid item permultos reliquos lumina linguæ latinæ,qui ſolam honeſtatem in bonis ponendã duxere? quos omnes ſi in tuam aciem collocaris aptiſſime in aduerſariorũ caſtra migrabunt. Neq; enim aliud eſt hos uiros in tuis præſidijs ponere, quàm uirginem ueſtalem proſtituere in uulgus ſummo cum dedecore. Neq; ſi quid aliquando temporis aut loci opportunitate luſerũt,hoc ſcribendi petulans & laſciuum genus probabũt. Non eadem licentia eſt philoſophis quę oratoribus,nõ oratoribus quæ poëtis, quos tu omnes tanq̃ ex eadem officina affers ad tui operis excuſationem. Probant philoſophi,perſuadent oratores,oblectant poëtę. Tu non ſolũ poëtas,ſed oratores,non ſolum oratores,ſed philoſophos ad laſciuiam redigis, neq; eos quibus uoluptas ſola in bonis numerat, hoc eſt epicureos, quod forſan tibi concedi poſſit,ſed ſtoicos & eos qui ſolam honeſtatem ſummum bonum poſuere, qui non ſolum bene uiuendi,ſed etiam honeſte loquendi præcepta tradiderunt. Etiam pictores, quibus omnia licent item ut poëtis, cum nudam mulierem pinxere, tamen obſcœna corporis membra aliquo contexere uelamento, ducem naturam imitati, quæ eas partes quæ haberent aliquid turpitudinis procul è conſpectu ſepoſuit. Fuerunt tamen nonnulli qui laſciua ſcripſerunt, ſed ita ut procul abeſſent à uerborum laſciuia, qua ſi qui liberius uſi ſunt, non ideo ſunt laudandi qui inſtar aliorum ſcripſere. Inueni es enim perplures luxurioſos, inuidos, raptores, ſicarios, quàm honeſtos uiros, neque quiſquam eſt adeo peruerſis moribus quin ſe malit bonorum ſimilem quam malorum. Alexandrum Magnum & item Marcum Antonium accepimus ebrietate nimia laboraſſe, at hoc turpiſſimum uitium æquabant plurimæ & magnæ uirtutes. Si quis igitur ex noſtris homunculis excuſaret ebrietatem ſuam talium uirorum exemplo,nónne eſſet ridendus? Multa illos ingentes uiros docuere quæ nos dedecent. Si quid aliquando Catoni licuit, cuius legitur ſæpe mero caluiſſe uirtus, aut Platoni, aut Socrati ſummæ ſapientiæ & autoritatis uiris, non itidem licet & nobis nulla autoritate, ſapientia, gloria, uirtute præditis. Scripſit adoleſcens comœdiam Plato, in ea poſuit uerſiculos quos refers, qui ita laſciui ſunt, ut ſalua honeſtate uix & audiri poſſint & referri. Dixit in puerum quod tamen neq; legibus neque moribus prohibebatur. Hoc & multi facere tum ex Græcis, tum ex noſtris

Alexander, M. Antonius ebrioſi.

ſtris, ſed tamen ut ſcurrilitate uacarent. Diuerſa ſunt genera iocandi, aliud liberum hominem, aliud ſeruum decet, aliud facetum, aliud ſcurram. Quod autem Plinij uerbis uteris, uide ut ea rite interpreteris & ex ſententia. Iocis & ſalibus omnes iſti uſi ſunt quos enarras, ab obſcœnitate eorum uerborum tantum affuerunt, quantũ ſemoti fuerunt à turpitudine uitæ. Valerius Martialis tamẽ omnibus eſt apertior in epigrammatibus ſuis, res turpes narrans quandoq; turpius, qui ſi quos ex ſuperioribus eſt imitatus, nõ eſt ideo tamen probatus, quod aliorum laſciuiam expreſſit potius quàm ſuam. Sed nónne ego ſum homo ridiculus, ut ait Terentianus Mitio, qui aduerſus illum cauſam dicam cui ueneram aduocatus? Ego tecum ſentio, & ea tibi licuiſſe opinor, ſi tamen finẽ tibi ſtatueris. Hoc uero eſt quod tibi uolo perſuaderi, timidum potius eſſe graues poëtas quàm leues, ſeueros quàm laſciuos, honeſtos q̃ impudicos. Conueniant uerba moribus noſtris, atq; id eſt ſatius quàm dare aduerſarijs aliquam cauſam ad obloquendum. Non ſum autem ex eorum ſententia, qui uitam hominũ extimant ex uerbis, nõ ſolũ enim id puerile ſed ridiculum & leue dictu, potius & uerba inſpicere quàm uitæ conſuetudinem & rationem. Iocamur ſæpe uerbis, utimur facetijs & ſalibus, quæ ſi eadem redderemus geſtu corporis, diceremur merito inſani. Itaque ſiue odijs, neſcio quis odio certe dignus, ſiue quiuis alter qui laſciuiam uitæ arguat ex petulantia uerborum, errat proculdubio & iniquus eſt rerum extimator. Quos tu deſpicias atq; contemnas licet, fretus potius conſcientia recte factorum, quam motus æmulorum maledicentia. Neq; enim à maliuolis laudari cupis, ſed à doctis, neq; eorum iudicium magnifaciendum eſt, qui ſtultitia ne magis, an maliuolentia laborent incertum eſt. Nam ut extimatio eorum qui te bonum putarent ſi malus es nihil tibi prodeſt ad bene uiuendũ, ita peruerſum iudicium eorum qui uitam turpem iudicant cum ſit honeſta, nil poſſunt demere quo uirtus à te queat auferri. Quam tu ſequere, & unà cum temperantia adhibe moderationem uerborum, hoc & ultimum tibi & amicis tuis, & præſertim mihi erit gratiſſimum. Romæ.

In Martialis laſciuiam.

Qui poëtæ imitandi.

Poggius Florentinus Guarino Veronenſi S. P. D.

FRanciſcus noſter Ferrarien. uir doctus ac perhumanus reddidit tuas literas indices ac teſtes tuæ priſtinæ humanitatis. Recognoui tandẽ Guarinum meum, hoc eſt eum Guarinũ, qui amore erga me & beniuolentia æquabat omnes, ut plane illa tua felicitas & in obſeruandis amicis diligentia non amiſſa, ſed aliquando paulum intermiſſa uideatur. Ego quoq; is ſum qui ſemper fui, hoc eſt tui amantiſſimus, cum nihil remiſſum ſit de mea erga te charitate ſingulari. Neq; enim diſiunctio ſententiarũ debet amicos diſiungere, cũ liceat diuerſa ſentire ſaluo iure amicitię. Et quidẽ laudanda fuit hæc inter nos cõtentio exercitij gratia, ut uel laudando, uel uituperando ingeniũ acueremus. Antiquiores illi magni uiri & in ſenatu & in iudicijs uaria ſentiebãt in

Reconciliatio amici.

reis uel accusandis,uel defendendis, ita ut uarietate sententiæ animi dicentium essent coniunctissimi. Turpissimum quidē nobis esset,si quod plurimum solet ualere, maximum'q; est uinculum ad beniuolentiam comparandam ac conseruandam,studiorum similitudo,id illam contractam & tanto tempore cōseruatam dirimeret. Vir doctissimus ac omni laude præstantissimus Franciscus Barbarus noster cum esset nuper Florent. suspicari se ostendit me esse forsan à te paulum alienorē. Dixi, nihil minus, neq; solū non minutū meum in te amorem,sed auctum esse,scriptum ita à nobis esse,ut quāuis amicorum in scribendo magna libertas esse soleret,cū utriusq; honori consuleretur,pollicitus sum quoq; me literas ad te daturum, quod ne tunc facerem, discessus Pōtificis impediuit cum plurimis antea & post implicationibus implicarer. Sed erat animus scribendi tum,cum primum facultas esset,& suspitio tolleretur. Quod quidem tu mihi de uxore gratularis,facis quidē amice. Ego eam rem mihi perpetuæ uoluptati quieti'q; futurū puto. Cū enim ut ait Flaccus, magna dos parentum sit uirtus,ego eam solam secutus,contempsi & diuitias & cętera quæ plurimi in coniugijs sequi solēt. Scribit Petronius Arbiter, raro fecit mixturam cū sapientia forma,in ea tamen raritate hoc mihi dono Dei immortalis contigit, ut cum uxor quæ nondum decimum octauum excessit annum, sit præstans forma & uirtutibus,tamen à uirtutibus pulchritudo superetur,sic quidē ut nihil ei deesse uideam,quod in optima adolescente requiratur. Itaq; satis recte uideor consuluisse quieti meæ & futuris annis,licet quidam ex amicis dicant me nunc artem nouam incipere cum desinendum esset. Sed quod bene & honeste fit,id nunquam fieri sero putatur. Et quemadmodum boni poëtæ extremum actum politiorē perfectioremq; efficiunt,itidem ego quod temporis supereſt perfectiori uitę dedicaui. Catonis autem diuortium missum faciamus, multa ferebat temporum illorum conditio quæ hodie improbantur. Attamen ut Seneca citius ebrietatem laudare uult propter Catonem, quàm Catonē dehonestare propter ebrietatem. Sic tuus Poggius quicquid Cato & philosophus & stoicus fecit, & honeste & cū uirtute existimat fecisse. Veruntamen ut Cicero scribit: sponsam cuiq; suam placere, sic tu tuam, ego meam opinionē seruabo, ita tamen ut idem sensus utriq; futurus sit in amicitiæ fide. Vale.

Poggius Florentinus uiro clarißimo Francisco Barbaro. S. D. P.

LIcet sciam permultas esse occupationes tuas tum publicas, tum priuatas quibus te plurimū temporis impertiri conuenit,audebo tamen pro nostra amicitia te interpellare paululū, atq; auocare à rebus serijs ad ineptias quasdam ridiculas nescio Guarini uiri doctissimi, an mea culpa contractas. Si tamen hac in re solitam tuam mihi prudentiam præstabis, intelliges potius culpandum esse Guarinum, qui ultro munus desumpsit, neq; sibi necessarium, neque congruens amicitiæ nostræ. Ego dudum exercitio quodam scribendi

scribendi ductus, edidi epistolam quandam de Scipionis Cæsarisq; præstantia,in qua neq; Guarini,neq; cuiusq; alterius è nostris mentionē feci,usus scribendi libertate de mortuis præsertim,qui neq; rescribere possunt, neq; proscribere,tuli sententiam quę opinioni meę uerisimilima uidebatur, linquens cæteris liberum iudicium prout cuiq; libitum esset sentiendi. At uero Guarinus tanquam cohæres Octauiani,ad quem necessario defensio Cæsaris spectaret,tanquam in ea re sua æstimatio uersaretur, indignum id facinus exclamans,insurgit aduersum me, scribens superbe nimium & arroganter magis quàm uires suæ eloquentiæ patiantur, aut pristina sua humanitas requirat. Itaq; suscepit sibi laborem inanem mecum decertandi pro Cæsaris causa, parum consulens iuri antiquæ nostræ beniuolentiæ. Nulla enim in re,nullo in loco,nullo uerbo uel pusillum à me offensus prosiliit ad primū ut aiunt tubę sonitum,ad me oppugnandū,ueluti militē partiū Pompeianarū. Quid enim urgebat Guarinum in Poggium insultare,si prætuli Cæsari Scipionē? Quid ad eum pertinuit, quæ suæ partes fuerunt,mihi detrahere, mecum litigare, totiens me ueluti ignauum quendam increpare? Si quid nobis ad eloquentię studium atq; exercitationem concessum est, uel laudando aliquē,uel uituperando remotum ab ætate nostra non sui generis,non nominis,non nationis, ingeniolum meū uolui exercere. Si Cæsarē colit,si memoriam illius charam habet,si nomē diligit,si gesta extollit,debuit remota personarum cōtumelia eius suscipere defensionem me etiam laudante, ibiq; quantū dicendo uel scribendo posset ostendere. Nā quod mihi sumpsi ad scribendū exercitiū id alijs quoq; æquo concessum iure cognosco. Sed posteaquā eo modo mecū agere libuit,ego quoq; ne desim,mihi sumpsi onus licet satis molestū,necessariū tamen tum mei defendendi, tum Guarini fortitudinē (ne dicam ut de me scribit audaciam) paululum comprimendi. Etenim cum me audacem accusatorem magis quàm fortem dicat, experiendum fuit, an hic prouocator armis Vulcanijs ab Ioue ut ferunt dimissis, in aciem descenderit. Lege igitur cum ocium suppetit primo epistolam à me conscriptam, tum Guarini reprehensionem,deinde defensiunculam meam, hoc maxime pacto uel mē, uel Guarinum,uel utrunq; aut temeritatis, aut ignorantiæ accusabis. Vale, mei ut soles memor.

Occasio disceptationis cum Guarino.

Poggius Florentinus Scipioni Ferrariensi uiro clarißimo S. D. P.

REm sane arduam & imparem meis uiribus postulas tibi à me scribi suauissime Scipio,uter scilicet uir prę stantior atq; elegantior fuerit,& pluris æstimandus, superior ne Aphricanus, an C. Iulius Cæsar. Multa enim à ueteribus rerum scriptoribus de utroq; tradita sunt summa gloria & laude digna, ut difficilimū sit inter tales Principes & tantos sententiā ferre. Quamuis de altero factum iam præiudicium esse per Plutarchum uideatur, qui Cæsarem græcorū omniū excellentissimo magno Alexandro compararit.

Vter præstantior, Scipio, an Cæsar.

Sed

Sed credo illum res militię gestas & belli gloriam secutum esse, non uirtutes. Nam uitia in Alexandro permulta fuisse cognouimus. Liuius autem noster quid de Cæsare sentiat, minime compertum est nobis, cum ignorantia hominum aboleuerit suos illorum temporum libros. Scipionē uero longe clarissimum ducem, & non solum suæ ætatis, sed ciuilibus qui unquam fuerunt Regum atq; Imperatorum parem fuisse affirmat. Qua sentētia nec magnum Alexandrum, nec Cæsarem quidem iudicare uidetur Scipioni esse prę ferendum. Lucianus græcus autor Hannibalem, Scipionē, & Cæsarem apud inferos in certamē gloriæ rerum gestarum disputantes ludens introduxit, ut uideatur pares quodammodo eos fuisse uelle sentire. Cæsarem rebus bellogestis magnam gloriam adeptum, constat fuisse ciuem perniciosissimū patrię, quàm cæteris gentibus imperantem in seruitutem redegit. Et quoniam ab ea uires traditas ad ipsius perniciem conuertit, non solum non laudandū, sed tanquam patriæ proditorem detestandum uirum plures arbitrantur. Scipio quoniam belli laudem cum uitæ integritate coniunxit, atq; omnia sua consilia ad reip. salutem cōtulit, eiq; tempore difficilimo, atq; extremo penè casu subuenit, quo laudandum eum & extollendum præ cæteris esse iudicent. Ita quanquam multitudine ac uarietate bellorum apud populū excedere uidea tur gloria Cæsaris, tamen si uirtute & recte factis laudem & gloriam hominum metiamur, necesse est præstare Cæsari Scipionem. Illum enim cæteris præstare sapientes uolunt, non qui uitijs & sceleribus, sed qui ueritate & honestate alios anteceſſerit. Nam uitia aut flagitia non possunt reddere hominem præclarum, præsertim cum nulla his sit laus & gloria cōiuncta, quæ est honeste factorū existimatio. Verum ut quid à me petis facilius possit perspici, uita utriusq;, mores, res domi & foris gestæ paucis recensendæ sunt, atq; inuicem comparandæ, tum facilimum erit discernere legentibus uter alteri
Vita Cæsaris. sit præferendus. Hoc ut rectius explicetur, ab utriusq; adolescētia ordiamur. Cæsaris prior ætas cum primum in castris uersatus est, non caruit infamia, cū sponda lecti Nicomedis Bithyniæ regis, & regina quādoq; appellaretur, quod adeò pro uero habitum est, ut etiam sui milites post ciuilem uictoriam ante triumphantis currū canerent, Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem. Adolescentia omnis nihil habuit insigne quod magnopere sit aut referendum, aut laudandum, prę ter naturam inquietam, & animum deditum factionibus & bellis inteſtinis, quę adeò ab ipsis primoribus annis præ se tulit, ut Syllam dixisse ferant, cauendum esse puerum male præcinctum. Post annum uero XXXIII cū ex Hispania quo quæstor accesserat, ante tempus decessisset. Latinas colonias agitantes de ciuitate petenda, concitauit ad no
Ædilis factus. uas res in urbe moliendas. Ædilis deinde factus, cum paci atq; ocio infensus esset, sibiq; etiam malis artibus potentiam quæreret, cōspirasse traditur cum M. Crasso, & nonnullis alijs de trucidando senatu, & repub. subuertenda.

Cum

Cum Pisone item adolescente fertur contra remp. coniurasse. Ad cōcilian
dum uero sibi plebis fauorem, restituit trophæa C. Marij de Iugurtha, deq;
Cimbris atq; Theutonis olim à Sylla disiecta. C. Rabirio quo adiutore Satur
ninus res nouas moliens oppressus fuerat, qui diem diceret subornauit. Lar
gitionibus profusis ac superuacuis impensis ad beniuolentiam infirmorum,
& populi captandam adeò ære alieno fuit oppressus, ut Pontificatum peti
turus, antequam in campū ad comitia descenderet, dixisse feratur matri osculanti, se domum nisi pontificem non reuersurum. Prætura assecutus inter *Prætor.*
Catilinæ coniurationis conscios fuisse traditur. Solus certe omnium in cōiu
ratione deprehensos conseruandos censuit in senatu. Quo tempore quidam
ei è senatu egredienti milites exertis gladijs mortē minitati sunt. Consul po- *Consul.*
stea ætate legitima, quæ erat annorum trium & quadraginta factus, pro libi
dine animi, proq; solius nutu in morem tyranni consulatum gessit. M. Bibulum collegam suis iniquitatibus aduersantem, domi se inclusum tenere compulit. M. Catonem sanctissimum uirum in carcerem duci iussit, actis suis & sceleribus repugnantem, quo nullum maius pessimi eius animi testimonium potuit afferre. Quod uero hominis rapacissimi ac furacissimi indicium fuit, *Furti notat.*
tria milia pondo auri, quæ erat in capitolio surripiens, tantundem reposuit
æris deaurati. Sortitus est prouincias Gallias in quinquennium, quod & in
aliud quinquennium prorogatum fuit, utrunq; præter leges, præter consuetudinem, præter maiorū instituta. Octo legiones decrete, duæ ab Cn. Pompeio concesse. Igitur decem legionum exercitu, magnis præterea auxilijs ulteriorem Galliam ingressus, primo fudit Arioniſtum Germanorū ducem, *Gallos & Germanos deuicit.*
nouas sibi quærentem sedes. Deinde cum Gallia omni uarie conflixit, tum
priuatis consilijs, tum communi consensu bellū renouante sæpius acie decertauit, plurima confecit bella, innumerabiles hostium copias fudit, plures urbes, multa oppida cœpit. Gallos prostrauit sępius diffidētes, uniuersam Galliam quæ clauditur montibus Pyreneis, oceano Rhenoq; flumine & alpibus in potestatē ditionēq; Romani pop. uictor redegit. Germanos lacessiuit pōte supra Rhenū constructo. Britannos aggressus pugna superans pop. Rom. subdidit, quas ob res magna gloria & honore dignus uidet. Sequūtur bella *Bella ciuilia.*
ciuilia Pharsalicū, Aphricanū, Hispaniēse nō digna laude, sed summa hominū ac gentiū exterminatiōe. His enim patriā suā communē omniū parentē oppugnauit, oppressit, perdidit tanq; nepharius parricida, quāq; Hispaniēsi nō sua uirtus, sed fortuna uictoriā largita est. Cū enim fermè uictus & profligatus Cæsar de inferēda sibi morte cogitaret, subito uictores in fugam conuersi sunt, beneficio & ope fortunæ. Pharsalicū uero bellū quàm leue fuerit Cicero ipse testatur: qui plurimis in epistolis Pompeium ueluti ignauū Imperatorem atq; imperatū ducem increpans, illum cum tyronibus & militē Colenticio aduersus ueteranos & robustissimum exercitum signa contulisse reprehendit

reprehendit. Nam Alexandriæ nõ honorem, ſed dedecus promeruit, dum Cleopatræ amore ardens, incautus fermè in hoſtium peruenit manus, quod periculum nando effugiens, uictor poſtmodum cum Cleopatra per Nilum Æthiopiam uſq; inſanus amore penetraſſet, niſi milites ſequi ſe recuſaſſent. Pharnacis uero in Aſia nullo labore bellum, ſola opinione confecit, una acie & leui prælio hoſtibus ſuperatis. Quod & ipſe in titulo triumphi ſignificauit, dicens: Veni, uidi, uici, ut quodammodo citius faciliusq; id bellum confeceDictator. rit quàm ſcripſerit ſe uiciſſe. Poſt ciuilem victoriam ſuſcepit perpetuã dictaturam, ut ſolutus legibus pro arbitrio ſuo rẽp. adminiſtraret, atq; adeò conſtans in retinenda fuit, ut Syllam diceret neſciſſe literas qui dictaturam depoſuerit. Ipſe literatior fuit, qui & remp. ſuſtulit, & populum Romanũ redegit in ſeruitutem. Omitto haſtam illam & cruentam bonorum uenditionem, ciuium proſcriptiones etiam ipſis victoribus deflendas, in quibus ſi uerſari uelim, Cæſaris iniquitas oſtendetur. Mores eius multifariæ interpretantur. Mores Cæſaris Quidam enim commendant, alij ſecus tradunt. Nam prona ad principatum natura uitam multis flagitijs inquinauit. Ambitio & damnãdi cupido nil ex legibus, nil ex utilitate publica agere permiſit. Facinoroſos, audaces, raptores, egeſtate perditos, turpi iudicio damnatos in ſuam familiaritatem recipiens ſubleuabat, alebatq;, ueluti ſuarum cupiditatũ miniſtros. Libidine fuiſſe immoderata Suetonius tradit, ſtupra eius & adulteria referens permulta. Rapacem etiam conſtat fuiſſe & alienis appetentem, cum nõnullas ciuitates & oppida diripienda tradiderit militibus magis ob predam, quàm ob culpam. Liberalitatem quidam laudando efferunt. Sed quæ eſt liberalitas, alteri peruim eripere, extorquere, furari ut alijs largiaris? Rapina hæc, nõ liberalitas eſt appellanda. Id uero eſt in quo multi Cæſarem extolluut, afferentes extitiſſe illum clementiæ ſingularis. Verum uidentur peruerſe nimium hoc nomine abuti. Nulla eſt enim clementia, non trucidare eos qui patriæ libertatem tuentes, tyrannidem recuſabant. Laudat noſter Cicero Cæſarem reſtituto Marco Marcello, multisq; uerbis commendat ſuam clemẽtiam in ciuibus conſeruandis. Laudat item cum Q. Ligarium, regemq; Deiotarum defendit, at uero eas laudes non protulit ueritas, ſed temporum neceſſitas extorſit. Non enim uir excellens & amator patriæ quid Cæſar audire mereretur perſpexit, ſed quid ſalus ciuium poſtularet. Quãuis quæ laus eſt, non iugulaſſe ciues, cum patriæ ſanguinem exorbuerit? Neq; tamen ipſi ſicarij & latrones hoc faciunt, ut cuius ſpolia abſtulerint uitam & ſanguinem concupiſcant. Ait ipſe Cicero: cum dicendi quæ uellet ex animo libertas data eſt, quid de eo ſenſerit ſæpius expreſſit, & cum tyrannũ eum appellauerit, & crudelitatis illum in quadam ad Cornelium nepotem epiſtola increpans, perditis profligatisq; conſilijs Cæſarem uſum fuiſſe affirmet. Nihil ergo reperimus in Cæſaris uita quod digne laudari mereatur, præter res bello geſtas,

quas

quas non poſſumus negare non fuiſſe magnificas, licet patriæ & ciuibus pernicioſas, ſed obſcurentur paulo neceſſe eſt ea ipſa quàm uſus eſt in remp. perfidia & crudelitate. Sed de Cæſare hactenus. Scipionis uitam quod nunc latine extet nulli ueterum ſcripſere, eo uiri ad omnia excellẽtiſſimi geſta ſingula ignorantur. Maiora quædam ſparſa reperiũtur apud uarios autores, quæ prout facultas tulit in hanc epiſtolam conieci. Adoleſcentia eius non ignobilis fuit aut obſcura, ſed illuſtris & præclara, quæ ẽdidit egregia facinora omnium ſermone celebranda. Morum quidem grauitatẽ abineunte ætate, continentiam, integritatẽ uitæ, diuinam quandam indolem, & quaſi præmaturam ſenectutem in eo fuiſſe omnes tradũt. T. quidẽ Liuius uſq; ad deuictam Carthaginem, quo ad ſecundum bellum punicũ attinet, Scipionis geſta complectitur. Ait non tantum ueris uirtutibus admirabilẽ, ſed arte quoq; ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitum, pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas uiſa ſpecies, aut ueluti diuinitus mente monita agentem. Quimos per omnẽ uitam ſeruatus, uulgatæ opinioni fidem fecit, ſtirpis eum diuinæ uirum eſſe. Prima laus adoleſcẽtiæ traditur, quod uix dum pubertatem ingreſſus, patrem P. Cornelium Scipionem cõſulem aduerſus Hannibalem apud Ticinum pugnantem, ac ſaucium, interuentu ſuo ſeruauit, in quo ſingularis pietatis officium & patriæ præſtitit & patri. Id uero adoleſcẽtis facinus & ſupra illius ætatis prudentiam & robur, dum poſt acceptam Cannenſem cladem reliquiæ militum ad eum & Appium Claudium tribunos militum, ſummam imperij detuliſſent, nunciaretuŕq; iuuenes quoſdam autore L. Cecilio Metello de relinquenda Italia conſilium agitare, Metelli domũ petens, cum in concilium iuuenũ quod erat allatum ueniſſet, ſtricto gladio mortem minitans, iurare omnes coẽgit, nũquam ſe patriam deſerturos. His duabus tantum rebus etiam ſi reliqua ætatis acta deeſſent, multorum ſenum qui uiri clariſſimi habiti ſunt, adoleſcentulus gloriam æquauit, primum parentem, tum patriam ab interitu liberans. Attamen hæc leuiora uidentur reddere quæ ſequuntur. Nam cum P. & Cn. Scipionibus in Hiſpania interfectis, deleto exercitu adeò res perditæ & deſperatæ eſſent, repub. multis cladibus afflicta, ut nemo illuc cum Imperio proficiſci auderet, reliquis maioribus natu cunctantibus ac recuſantibus, ſolus quartum & uigeſimum annum ætatis agens, eo ſe iturũ Pop. Rom. ultro ſpopondit, magna animi fiducia, maiore futuræ uirtutis indole, maxima patriæ charitate. Non illum patris patruiq; interitus, non exercitus conciſi, non hoſtium uires, non Hiſpaniæ rebus Rom. aduerſæ, non belli terror adoleſcentem deterruerunt quo minus ingenti animo ætate etiam pugnante, eam prouinciam depoſceret, in qua plus timoris quàm ſpei propoſitũ eſſe uidebatur. Itaq; magno populi conſenſu tanquã factis ipſum ad Carthaginenſe bellũ depoſcentibus Hiſpaniæ ſibi decretæ fuerunt, decem milia peditũ, mille equites, præter reliquias ueteris

Scipionis uita.

Patris & patriæ liberator.

Hiſpanias ſuperat. exercitus cõceſſæ. Ac tam parua manu Hiſpanias aggreſſus, Carthaginem nouam una die pugnando ui cepit. Qua in re inter cætera uirtutis ſuæ opera, ut mulieres tutæ eſſent ab iniuria militari ſumtnopere curauit. Virginem eximiæ formæ captiuam Principi Celtiberorum deſponſatam coràm ſe adduci, licet & uictor & adoleſcens prohibuit, eamq; uiro cum donis reſtituit intactam. Qua continentia & benignitate ſibi Celtiberorum omnium beniuolentiam deuinxit. Hiſpanias omnes, quas Carthaginẽſes poſt patris mortem occupauerant, gentem Barbaram & feram, ceſis quatuor Pœnorũ exercitibus, quatuor ſummis Ducibus fuſis ac fugatis, ipſis Hiſpanis qui deſciuerant ſubactis in Pop. Rom. poteſtatem redegit. Ad Siphacem regem potentiſſimũ profectus, ad amicitiam Romanorũ traduxit, cuius uiolator Siphax poſtea pœnas dedit. Deuictis Hiſpanis Romam rediens, conſul factus eſt ante tempus, cum nondum XXXIII exceſſiſſet ætatis annum. Conſul in Siciliam primo, poſt in Aphricam tranſijt cum exercitu quẽ nonnulli X milia peditum, duo milia & CC equites, alij peditum XVI milia equites M. & DC qui uero magis V & XXX milia peditũ equitumq; fuiſſe tradunt. Vbi profligatis duobus Pœnorum ualidis exercitibus, capto rege Siphace, pluribus urbibus VI expugnatis, demum ipſum Hannibalem excellentiſſimũ Imperatorum omniũ, ipſius Rom. Pop. XV annis uictorẽ, acie ſuperauit. Quod neleui certamine aut Marte incruento factum uideatur XI milia ex Romanis in ea pugna cecidiſſe, atq; Hannibalẽ dixiſſe, poſt amiſſam uictoriam ſe nunquam ſtruxiſſe aciem melius. Liuius ſcribit: Hoc magno eſt argumẽto, non cum exercitu inualido, non cum tyronibus, non cum barbaris, non cũ ignauo duce Scipioni certamen fuiſſe, ſed cum robuſto milite, cũ ueteranis, cum aſſuetis Romanæ militiæ, cum ſagaciſſimo Imperatore. Carthaginenſes pacem ab Romanis petere etiam iniquiſſimis conditionibus coëgit. Ad triumphum inde rediit. Legatum poſtea fratri in Aſiam contra Antiochũ regem ſe iturum pollicitus eſt, ne fratri ad res bellicas infirmo prouincia eriperetur, belloq; Antiochũ ſuperauit. Hæc ab eo geſta bello accepimus adeò præclara, ut nulli Imperatorum ſecundus eſſe uideatur. Sed non minor uirtus eius domi conſpicua fuit. Summam in eo comitatum fuiſſe ferunt, ad omnia ingenium docile ac promptum, mores probatiſſimos, autoritatem uero permaximam. Cuius rei illud habemus teſtimonium certiſſimum, quod cũ duo Petilij trib. pleb. ei ad populum diem dixiſſent, qua die iudicium futurum erat conſcendens roſtra Scipio corona triumphali, hac die, inquit, Quirites, Carthaginem à uobis leges pacis petere coëgi, proinde æquũ eſt nos in capitolium aſcẽdere, ac Ioui opt. max. gratias agere. Eum ex roſtris aſſurgentem, populus uniuerſus, equeſter ordo, & ſenatus in capitolium proſecutus eſt. Petilijs ſolis in foro cum ignominia relictis. Sed tum maxime cũ ea quæ ultro meritis eius à ſenatu & populo offerebãtur recuſauit. Nam cũ ob eius in patriam

Fit conſul.

Siphacem & Hannibalem uincit.

Antiochum ſuperat.

in patriam atq; in ſingulos ciues merita ſingularia ad eum ornandum exquiſiti honores quærerentur, cunq; patres conſcripti ſtatuam ſibi in capitolio, in comitio, in roſtris, in curia, in ipſa cella Iouis opt. max. decernerent, imaginem triumphali habitu in capitolinis puluinaribus collocare uellent, cum continuum conſulatum, perpetuam Dictaturam offerrent, nil horum neq; ſenatuſconſulto, neq; plebiſcito fieri paſſus eſt, maiori animo honores recuſans, quàm effecerat ut illis dignus haberetur. Magna uir ſapientia, in uirtute ipſa & parta laude ſatis præmij, ſatis honoris eſſe exiſtimauit. Maiore uero prudentia, qui id egit exemplo ſuo, ne ſimilium rerum cupiditas & licentia ad deteriores poſtmodum ciues peruenire t. Hæ uirtutes tantam maieſtatem Scipioni, tantam uenerationẽ apud omnes comparauerant, ut apud Linternum exulantem prædones acceſſerint uenerabundi, tanquam aliquod numen diuinum, qui poſtem domus ueluti templi alicuius uenerantes, poſitis ante ueſtibulum tanquam loci ſacri donis, exoſculata Scipionis manu abierunt. Magna profecto uis eſt uirtutis, ut etiam ab eis qui illam oderunt colatur. Ego quidem hunc ſolum diem, hoc prædonum teſtimonium omnibus triumphis Cæſaris antepono. Siquidem ſolum diem cum ueritate actum cæteris geſtis à quibus abeſt uirtus, ſapientes iudicant præferendum. Quid loquar de charitate eius in patriam? quam cum per omnem uitam repreſentauit, tum etiam in morte, cum eius iniurias non niſi paruo titulo ultus fuerit, quo ingrata fuerit appellauit. Illud maximi animi & amoris erga patriã inſigne indicium, quod cum ſua magnitudo libertatem obumbrare uideretur, eoq; illius opes creuiſſent (ut refert Seneca) ut aut Scipionem libertati, aut libertatem Scipioni iniuriam facere oporteret, ſatius exiſtimans patriæ iniuriam tollerare quàm inferre, ſeceſſit Linternum in exilium uoluntariũ, ne libertatem publicam ſua præſentia uiolaret. Ibiq; obijt diem ſuũ uir adnumerandus inter priſcos heroas, quos gentilis ſtultitia inter deos aſcripſit. Quoniam utriuſq; uitam carptim retulimus, eos nunc ut luceat quod quæritur inuicem cõparemus. Scipionis adoleſcentiam tum probatiſſimi mores, tum facta honorifica commendant continentia, pudore, modeſtiam plenam. Cæſaris uero reprobant omnes flagitio & dedecore inquinatam. Scipioni fatali penè reip. tempore, & eo bello quo uires eius fermè cõciderant, ultro & ante tempus Pop. Rom. nõ priuata ambitione, ſed utilitate communi coactus detulit conſulatũ, in quo Vrbem atq; Italiam uarijs cladibus attritam, ex faucibus Hannibalis liberauit. Cæſar ſua ætate florente repub. nilq; aduerſi formidante, largitionibus, ambitu, ſeditioſorum ſuffragio, factione Principum aſſecutus eſt Conſulatum, in quo iecit fundamenta reipub. uertendæ. Scipio legibus obtemperans, atq; ea appetens quæ ad ſalutem pub. pertinerẽt. Imperiũ cum ſocio partitus eſt, Siciliam prouinciã ſortitus, Cæſar conculcatis legibus, ſolus Conſulatũ geſſit, altero cõſule domi recluſo, ut remp. pro-

Prædonum reuerentia erga Scipionem.

Comparantur inuicem Scipio & Cæſar.

pria libidine conquaſſaret. Scipionem illuſtrant uirtutes permultæ, iuſtitia, continentia, grauitas, modeſtia, tẽperantia, integritas uitæ, ſanctitas morũ, charitas erga patriam ſingularis, Cæſaris nomen flagitia plurima dehonestant, rapinæ, furta, inteſtinę diſſenſiones, ciuilis ſanguis, libido immoderata dominandi, ſtupra, adulteria, ſtudiũ lacerandæ patriæ, atq; animus ad omne facinus prõptus. Quo fit, ut ad hanc diem nil extet in quo Cæſar ueſtigium ullũ uirtutis ſuæ poſſit imprimere. Niſi forſan ſtudioſum eſſe ciuem ſui profuſum, alieni appetentem, furem, rapacem, adulterum, factionibus & perturbandæ reip. intentũ laudi dandũ putamus. Sequuntur deinceps res amborũ domi & foris geſtę. Cęſar poſt XLIII etatis annum miſſus eſt, & quidẽ cum x legionibus ad Gallos, gentẽ barbaram & feram, ſed bello inſuetã, at is fuit exercitus, ea auxilia, is dux belli qui facile poſſet uictoria potiri, Romanus cõtra barbarũ, armatus contra inermem, ueteranus contra tyrones, doctus rei militaris aduerſus bellicæ artis ignaros, dux excellẽs aduerſus populos ſine ducibus ſiue Imperatoribus bellantes, qui nihil pręter impetũ animi & uires corporum ad pręlia afferebant, quod & prima contra Arioniſtũ pugna clariſſime oſtenditur, & multis pręterea in locis. Adiecit Romano Imperio Britanniam, in qua populus uagus & ſine certo duce uiuebat, neq; domeſticis, neq; externis bellis aſſuetus. Scipioni adoleſcẽti prouincia Hiſpania decreta eſt cum duabus regionibus tantũ ac reliquijs paterni exercitus cõciſi, Imperium in annũ datum. Sed cõtra Hiſpanos homines feroces, exercitatos in armis, numero ac uiribus uirentes, contra Carthaginenſiũ quatuor exercitus, uni duci aduerſus quatuor Pœnorũ Imperatores, quod nequaquã parui faciendum uidetur. Ducum enim in bello prudentiam, conſiliũ, uirtutẽ plus ualere compertũ eſt, quam militũ audaciam aut fortitudinẽ, quippe qui ſine diſciplina, ſine duce ſeipſos cõficiunt. His ſuperatis, cęſis, expulſis, Hiſpaniam primo Rom. ditioni reſtituit. Cæſari data prouincia primũ eſt in quinquenniũ, Scipioni in annũ. Et cum in Hiſpaniã profectus eſt, & Conſul in Siciliam, deinde in Aphricã tranſijt, licet in alium annũ Imperiũ illi fuerit prorogatũ. Sed tamẽ v annorũ fiducia & animũ & facultatẽ maiorẽ attulit res maximas aggrediendi, quam unius anni Imperiũ, quod an prorogari deberet erat incertũ. Nõ enim magna facinora paruo tẽpore effici poſſunt, preſertim cum timeẽ ſucceſſor, qui iam gloriã adeptã poſſit præripere. Quod & Lucullo accidit Mithridate & Tygramne regibus deuictis. Et ipſum Scipionẽ ferũt dubitaſſe, cũ diceret, niſi ſucceſſorẽ partę iam per eũ gloriæ timuiſſet, nõ ad petendã pacẽ, ſed ad dedendã ciuitatẽ compulſurũ fuiſſe Carthaginẽſes. Cæſar Pompeiũ ſuperauit, Scipio Hannibalẽ præſtantiſſimũ omniũ qui unquã fuerunt Imperatorẽ. Cęſar Iubam regẽ Numidię deuicit, Scipio Siphacẽ potentiſſimũ regẽ acie ſuperatũ, captumq; Romã miſit. Cæſar Pharnacem regem Aſiæ parua manu, leui prælio, nullo labore ut ipſemet teſtatus eſt, pfligauit,

Vitia Cæſaris.

Vitia

Scipio Antiochum regẽ Gręciæ inſultantẽ belloq; Rom. Pop. laceſſentẽ magna cura & uirtute cõpreſſit. Quamobrem quoniã uirtus ſola eſt quæ uiros claros pręſtantes, dignos gloria & laude ſolet efficere, uitia uero deteſtãdos, nec unquam obſcurũ aut dubiũ eſſe debet recte iudicanti utriuſq; facta, atq; ea recte mente expendenti, uirtute & recte factis Scipionẽ multo ſuperiorem Cęſare extitiſſe, gloria uero militari & rebus geſtis nulla ex parte inferiorẽ. Nam alterius uitã multis officijs & in remp. meritis præclarã conſtat fuiſſe, alterius pluribus flagitijs obductam. Scipionis liberalitas, beneficẽtia, pudicitia, caſtitas, Cæſaris furta, rapinæ, ſtupra & laſciuiæ oſtenduntẽ. Alter adoleſcentulam & ipſe adoleſcẽs uiro tradidit intactam, alter iam ſenex Cleopatram alterius coniugem abduxit. Alteri ociũ, pax, ſalus patriæ, alteri diſcordiæ, bella, & patriæ pernicies cordi erãt. Scipioni honores & dignitates ultro offerebantur, Cæſar per uim & ambitũ auferebat. Scipio oblatam republicã Dictaturam, Cæſar extorſit. Alter libertatẽ ſui populi conſeruauit, alter redegit in miſerrimam ſeruitutẽ. Scipio ne libertati patrię officeret ſponte in exilium ſeceſſit, Cæſar ut libertatem eriperet præſtantiſſimos ciues exulare coẽgit. Alter ad cõſeruandam patriam ſua cõſilia direxit, alter ad delendam & proſternendam. Adde quod nomen Cæſaris docti omnes uiri execrari & odio habere deberent, non enim magis patrię quàm latinæ linguæ & bonarum artiũ extitit parricida. Vnà enim cũ libertate corruit latina eloquentia & ſtudia literarũ, quæ in ipſo flore prius fere quàm inciperent extincta ſunt. Erat in culmine eloquentia, erant cæterarũ bonarũ artium incrementa, quæ ſtatim proſtrata re publica defecerũt. Erant complures uiri doctiſſimi ſimul eloquentiſſimi, quos ciuilis clades abſumpſit. Vigebant ſtudia philoſophiæ & cæterarum liberalium artium tempore libertatis, quam niſi deleuiſſet Cæſar, creuiſſent latina ingenia, neq; Gręcis ullo doctrinarum genere ceſſiſſent. At uero libertate extincta, ſubſecuta ſunt imperatorum portenta nepharia, qui & doctos ſemper ac uirtutem oderũt, & aduerſati ſunt literarum ſtudijs & doctrinæ. Habes à me iocundiſſime Scipio quod poſtulaſti, nunc & tuum & aliorum iudicium ſit liberum, ut quiſq; ſentiat quid uelit. Vale. Quarto idus Aprilis Florentiæ.

Præfertur Scipio Cæſari.

Cæſar latinæ linguæ parricida.

Defenſiuncula Poggij Florentini Contra Guarinum Veronenſem, Ad Franciſcum Barbarum. S. D. P.

NVper cum exercendi ingenij cauſa mi Franciſce, epiſtolam quandam ad Scipionem Ferrarienſem ſcripſiſſem, in qua Scipionẽ ſuperiorem, & Cęſarem inuicem comparans, priores partes tribueram Scipioni, Guarinus noſter Veronẽſis uir doctiſſimus, & meus ut ait amicus, cum epiſtola in eius manus deueniſſet, ſumens cauſam Cæſaris, ſcripſit ad me libellũ quempiam pergrandẽ, in quo non tantum Cæſarẽ tueri, quantũ me obiurgare, in me inuehi uelle uidetur. Nam & in quodã quaſi opuſculi ſui proœmio, quod

ei tanquam appendiculum aſcribit, me Cæſaromaſtigen, & magis audacem quàm fortem ſcribit, & pluribus in locis contra ac ius noſtrę amicitiæ requirit in me acriter incurſans, ſæpius me cõpellit uerbis mordacibus, multa dicens quæ ſapientius atq; honeſtius tacuiſſet. Equidẽ niſi Guarini nomẽ eſſet aſcriptum, ſuum opus minime putaſſem, ita enim inepte multa probare nititur, ita leuibus quandoq; nititur argumẽtis, ita in Catonem maledictis inſultat, oblitus facultatis & ingenij ſui, ut qui ſcripta neſciat à Guarino, à rabula quodam atq; inani litigatore cenſeat eſſe conficta. Nam cũ Guarinus uir doctus atq; eloquens exiſtimetur, hæc eius oratio nullam neq; doctrinam, neq; eloquentiam redolet. At uero ipſe tanquam nobis phœnicem ex Arabia attulerit, iactat ſe, profilit, iurgat, ſibi plaudit tanquam in choro diſcipulorum ſuorum conſtitutus, qui ſi illi aſſentiuntur, ſi laudant doctrinam, ſi ingenium admirantur, ſi contra nõ audent, nequaquã iudicet itidem alios facturos. Video tamẽ quid uir eruditiſſimus ſit ſecutus. Præſtantiſſimus atq; omni laude uir dignus Leonellus Eſtenſis Cæſaris partium eſt fautor, uult ergo Garinus cui ſe totum dedit, etiam hoc nouo opuſculo dedicare, ei maxime placere ſtudens, quem nouit actorum Cæſaris defenſorem. Sed debuit ſi Cæſaris patronus eſſe uoluit, & eius acta tueri, illum laudare, extollere & magnificare, atq; amplificare res geſtas, poſtremo ſi libeat gentiliũ more ut Deum colere, hoc facere uel eloquenter, uel quantum uis impudenter potuit, me etiam nõ contradicẽte. Quid enim mea refert quibus laudibus Cæſarẽ Guarinus efferat, aut ornet: Sed dum mea dicta reprehendit, dum arguit, dum inſectatur, dum in me impetũ facit, non tantũ Scipionis aut Cæſaris, quantũ mea cauſa mihi ad ea neceſſario reſpondendũ putaui. Cum uero ego exiſtimẽ non certamen partiũ, ſed cõmunium ſtudiorũ inter nos debere eſſe concertationẽ, ac ſatis eſſe ea afferre, quæ noſtrã cauſam probabilẽ reddere uideantur, decreui licet paulum cõmotus animo, quo potero tamẽ modeſtius defendere cauſam ſemel ſuſceptam, quam non ſolũ ut deſeram rationes me Guarini non induxerunt, ſed ad tuendam ſententiam ardentius & conſtantius impulerunt. Talis eſt enim Guarini defenſio, talis argumẽtatio, ea teſtiũ productio, ut qui uelit Cæſarẽ in hac cauſa ſuccumbere, hunc ſolũ gaudeat ſibi oblatum eſſe patronum. Si qua uero in re Guarinus uiolatam putauit exiſtimationẽ ſuam, in ſe hanc culpam conferat qui non neceſſario me laceſſiuit. Ego ſatius ſatisfacere duxi honori meo, quàm illius opinioni. Ad te autẽ mi Franciſce inſtitui ſcribere hanc meam defenſionẽ, ne illi reſpondens cogeret prouocatus aliquando ut fit, par pari referre. Simul illud occurrit, cũ Guarinus elegit certũ iudicem ſuæ factionis qui inter nos diſcernat, ęquũ eſſe me quoq; mihi cõparare qui mihi in hac cauſa arbiter aſſiſtat, ac rectã ſententiã ferat. Scio ęquitatẽ tuam, noui animi moderationẽ, pſpexi rectũ iudiciũ, & cũ in præclariſſima omniũ repub. ſis natus atq; educatus, inq; ea adminiſtranda plurimũ uerſatus,

Franciſcũ cauſæ arbitrum ponit.

confid o

cõfido te rectiſſime de hac noſtra cõtrouerſia, in qua de oppreſſa Rom. pop. libertate agit, in qua p uiro uirtute, pro honeſtate, pro uera gloria quæ à me defenduntur, certatur ſententiã eſſe laturum. Oro te autem per noſtram amicitiam, quo rectius tibi rationes utriuſq; innoteſcant epiſtolã meam primum legas, tum Guarini libellum, deinde hanc meam defenſionẽ, hoc maxime modo, quid à me dicat, quid ab eo obijciat, quid à me defendatur intelliges. Sed ut iam ad cauſam ueniamus, conſtituendũ nobis eſt, quæ à Guarino mecum ſit controuerſia. Nempe de Scipionis & Cęſaris præſtantia. Ego ſuperiorem Aphricanũ laude, uirtute, gloria pręſtantiorẽ Cęſare fuiſſe cõtendo. Guarinus cõtra ſentit. Hoc ut poſſit facilius cognoſci, primũ omniũ eſt nobis quid ſit gloria diffiniendũ, qua ſi & argumentis & teſtibus docuero excellere Scipionem, ſuperior ſim in cauſa neceſſe eſt. De gloria igitur eorum & uirtute primum erit dicendũ, tum accedam ad confutandas Guarini rationes. Gloria eſt inquit Cicero in tertio Tuſculanarum quæſtionũ, conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute. Idem in prima Philippicarũ. Gloria eſt ait laus recte factorum, magnorũq; in rem pub. meritorũ. Igit cum Cæſaris nullã bonorũ laudẽ, nullã uocẽ incorruptã bene iudicãtiũ de aliqua ſua excellẽti uirtute ſcriptã inuenerimus, recte uero illius facta admodum pauca extiterint, & qui de repub. peſſime meritus fuerit, Scipionis uero una omnium bonorum fuerit conſentiens laus, unus ſermo mirabilium uirtutum rectęq; factorum ſuorum, inq; rem publicam meritorum excellentium, ut autores ueriſſimi ac probatiſſimi monumentis ſuis tradiderunt, neceſſe quidem eſt, ut cum uirtute extiterit longe clarior, & gloria quoque ſuperior uideatur. Vt enim idem inquit Cicero, multis eſt in uirtute aſſenſus, ut is gloria maxime excellat qui uirtute plurimum præſtat. Si quis aũt Guarino ſimilis dubitet de uirtute Scipionis, aut quãta in eo uirtutũ pręſtantia fuerit ignoret, audiat Valerium Maximũ ſexto memorabilium libro. Scipio autem Aphricanus ſuperior inquit, quem Dij immortales naſci uoluerunt, ut eſſet in quo ſe uirtus per omnes numeros hominibus efficaciter oſtenderit, & reliqua. A. Gellius noctium Atticarum libro ſeptimo cum de ingente angue qui in cubiculo ac lecto iuxta matrem Scipionis cubare uiſus eſt abſente marito, ſcriberet, Scipionem inquit impendio magis ex rebus geſtis quam ex illo oſtento uirum eſſe uirtutis diuinæ creditum eſt. Alio etiam in loco libro quarto, Scipio Aphricanus antiquior quanta uirtutum gloria præſtiterit, & quam fuerit altus animo & magnificus, & quam ſui conſcientia ſubnixus, pluribus in rebus quæ dixerit, quæq; fecerit declaratum eſt. Hoc de Cæſare nunquam legit ſcriptum Guarinus, neq; eius uirtutes ab ullo autore deſcriptas. Affert Plutarchum qui Cæſarem præfert cæteris Ducibus Romanis magnitudine rerum geſtarum, de uirtute uero magnum ſilentium. Neq; iniuria, magnitudo enim rerum ſcelera & mala fa-

cinora qñq; admittit, ita ut nõ sequaẽ ut qui magnas res gesserit, intelligaẽ & cum uirtute gessisse. Constat igiẽ Scipionẽ, cum uirtute Cæsarem superarit, & gloria quoq; fuisse superiorẽ. Hoc ut fiat manifestius, alia quędã de gloria sententia Ciceronis proferenda est in oratione pro M. Marcello, ex qua Guarinus multas laudes in Cęsarẽ colligit. Gloria est inquit illustris & peruagata magnorũ uel in suos, uel in patriã, uel in omne genus fama meritorũ. Hęc diffinitio si uera sit, gloria longe Scipio Cęsarem antecellit. Primũ quæ merita Cęsaris in suos fuerint referat Guarinus, qui Græcis suis delectaẽ, ego apud latinos nulla fuisse cognoui, nisi quod Octauianum adoptauit in filium, eumq; ex dodrante reliquit hæredem, quod & quidã turpi amore factũ tradiderunt. De genere uidelicet hominũ certe pessime meritus est, clades, pernicies q; gentium & populorum. Siquidem plurimas urbes rapuit, uastauit, diruit, dirupit ob prędam, non ob delictum. Exceptis ciuibus Romanis, quos propter dedecus in rationes referri uetuit. Vnde decies centena milia hominum sua opera interierunt, quod deplorandum uideretur etiam totidem milibus ciuium interfectis. Aut illud restat, ut in patriam sint merita singularia, quam prodidit, prostrauit, uertit, afflixit, ac peremptis tot triumphalibus senatorijs ac prætorijs uiris, tot ciuium milibus trucidatis, populum Romanum quadringentis amplius annis cæteris gentibus imperantem sibi seruire coëgit. Quanquam Guarinus ab eo libertatem conseruatam (quod suo loco refellemus (impudicissime contendit contra omnium priscorum excellentium uirorum sententiam atq; autoritatem. Age nunc Scipionis merita referantur, quamuis prima inopia scriptorum, apud quos non reperitur scripta Scipionis uita sicut & Cæsaris, cuius gesta & ipsemet, & Suetonius & Plutarchus literis tradiderunt, sed tamen afferentur nonnulla quæ à uarijs autoribus scripta reperiuntur. Et primum in suos merita egregia extiterũt. Nam decem & octo annos natus, patrem apud Ticinum ut L. Valerius, ac Plinius uerissimi autores asserunt, singulari (ut ait Plinius in libro uirorum illustrium, qui ei ascribitur) uirtute seruauit. Et legatus fratri ne sibi honor prouincię eriperetur, Antiochum bello superauit. Quæ in patriam fuerint Scipionis merita tum testes sunt permulti, tum uero Seneca grauissimus autor qui scribit Romam soli Scipioni debere, quod semel fuerit tantum ab hostibus capta. Beatus Augustinus Romanę urbis atque Italiæ liberatorem appellat. Silius quoque Italicus cum Cæsarem multa cognosceret gessisse ex quibus suum poëma ordiri potuisset, tamen quia sciebat uirtutibus ferè uacuata & in perniciem patriæ redacta, Scipionem delegit, in quem cum propter eius preclara in patriam merita multas laudes congessisset, tandem in fine sui operis cum meritis & laudibus æquat Romulo & Camillo, alteri conditori Vrbis, alteri restitutori. In omne autem genus Scipionem meritis claruisse constat, quę quoniam sunt permulta, pro ut capta noua Carthagine

custodia

custodia mulierum, restitutio nuptæ adolescẽtulæ, & alia plurima per omnẽ uitam, breuitatis causa omitto. Hoc Senecę dictum in quadã epistola nõ ponam, Scipionis animã in cœlum redijsse ait, ob egregiam moderationẽ ac pietatẽ q̃ magis admiraẽ cum patriã relinquit, quàm cum defendit. Transeo plurima T. Liuij testimonia de uirtutibus Scipionis, quoniam in priori quam dixit, carpit Guarinus epistola, relata sunt. Hoc solum recitabo quod est in octauo belli punici libro. Cum cæteri inquit lętitia gloriaq; ingẽti eam uulgorem ferrent, unus qui gesserat inexplebilis uirtutis ueræq; laudis, & reliqua. Hæc sunt testimonia uirtutũ P. Scipionis scitis certa ut opinor, quibus cogatur assentiri nunc Guarinus, laude glorię longe antecellere Scipionẽ. Afferat nũc ipse si potest Cæsaris uirtutes, afferat qui eas scripserint autores. Sed nullæ fermè sunt, non potest, nulli extiterũt, aut admodum pauci, & hi adulandi gratia si qui reperiunt, qui excepta uictoria ciuili, qua clemẽter usus est, à uirtute Cæsarem laudarint. At Guarinus solus exoriẽ post multa secula qui se ei nimium dicarit. Sed cũ illum multis uirtutibus claruisse dicat, nullam profert penitus, non cõtinentiã, non integritatem, non iusticiam, non fortitudinẽ, nõ alterius uirtutis uestigiũ ullum, sed ad ridicula quędam descendit quę suo loco confutabunt, ut cum nando periculum euasit uestem mordicus trahens, ducit pro fortitudine. At id non fortis uiri, sed temerarij potius indicium fuit, cum se in eum locum coniecisset, unde nisi nando non posset euadere. Siqdem fortitudo est, cum pericula certa & deliberata ratione suscipimus. Com plectet tamen laudes Cęsaris quę cõtinenter in oratione habita pro M. Marcello, non ab oratore ut aliàs scripsi, sed à tempore & causa prolatas. Nam quid Cicero de eo uere & ex animo senserit non uideẽ legisse, cui euenit quod negligentibus aut captiosis solet mercatoribus, qui cum unam paginam in libris rationum suarum in qua debitores conscripti sunt legerint, reliquam quæ continet creditores occultant. Ex quo prouerbium est exortum, aliam euolue paginam. Legit Guarinus Ciceronem ubi Cęsarem necessario laudauit, audiat nũc qui scripserit uiuo Cęsare cum libere loqui potuit, & postmodum Cæsare interfecto in epistola quadam ad Atticum: O hominem amentem & miserũ ait, qui ne umbrã quidẽ unquã honesti uiderit. Hac sola sententia non ex necessitate causæ, sed ex ueritate etiam uiuo Cæsare prolata omes superiores laudes obliterauit. Considera hoc diligenter mi Francisce, ne dũ honestum, id est, uirtutẽ nõ fuisse in Cæsare unquam, sed ne umbrã quidem illam quidem conspexisse uirtutis. Quid idem post Cæsaris interitum, quid scribit? Existimo si quidẽ Guarinus memorię mandasset, paulum fuisse de scribendi licentia remissurum. Sed Tullium audiamus insolẽtiam Guarini reprimentem in officiorum lib. 1. Declarauit id modo temeritas C. Cæsaris qui omia diuina & humana iura peruertit, per eũ quẽ sibijpse opiniõis errore finxerat principatum. O magnam laudẽ, omnia diuina & humana iura temeri-

Fortitudo.

tate

tate & errore Cæsaris euersa. In 2. autē libro. At uero hic uictor noster nūc quidem uictus quæ cogitauit ea perfecit, cum eius iam nihil interesset. Tāta ideo in eo libido peccandi fuit, ut hoc ipsum eū delectaret peccare, etiā si causa non esset. Et deinde cum de Sylla quædam dixisset, secutus est inquit, qui in causa impia, uictoria etiam fœdiore non solum singulorū ciuium bona publicaret, sed uniuersas regiones prouincias ꝙ uno calamitatis iure comprehenderit. Hæc sunt uere Ciceronis uoces, tunc expressæ cum libere & palā posset fateri quid sentiret. Vides Francisce quantum à Tullio laudetur Cæsar. Si hoc laudi tribuit Guarinus, hominem amentem, miserum, nullam curam uirtutis habentem, temerarium, peruersorem diuini humaniq; iuris, incensum libidine peccandi, bona ciuiū & prouincias impie publicantē describere. Sed & Lucanus furentem, sanguinolentum, adulterū describit Cæsarem, rara in eum uirtute collata. Credo hoc in loco Guarinū tot ac talibus testibus conuictum, nisi uelit esse nimium impudens, proculdubio cōcessurū, Scipionem nostrū suo Cęsari gloria anteire, cū alterius uirtutes ante oculos conspiciat alterius scelera & delicta, nisi forte si qua pestis ac pernicies orbis unquam fuerit laudanda, si qua salus, si quod præsidium uituperandum putet. Quoniam non solū grauissimorū autoritate testium, sed & ipsius ferè uirtutis testimonio excellentior Cæsare Scipio comprobatur. Nunc ad ipsius Guarini scripta & testimonia discutienda ac reprobanda ueniamus. Equidē uoluissem admonuisse Guarinum uerbis potius quàm literis errorum suorū, cum sint permulti, cuius ob honorē quem uehementer diligo, tacuissem potius quàm ad hoc scribendi officium descendissem, si honor meus pateretur. Sed totiens me arguit, totiens me tanqnam censorio edicto compellat, totiens me tanquam manifesti erroris castigat, etiā petulantibus uerbis me Cæsarem insectari dicens, ut necessitatem quandā mihi imposuerit ad hęc rescribendo. Primam omniū argumentationē Guarinus quam ex ultimis uerbis meæ epistolæ assumpsit, in fronte tanquam robur fortissimū totius disputationis collocauit. Dixi Cæsarem non magis patriæ quàm latinæ linguæ & bonarū artiū fuisse parricidā, propterea quod sublata repub. latina eloquentia corruisset. Hæc à me scripta acriter reprehendit, nullis utitur testibus ad causam accōmodatis, sed recenset quasdā ratiūculas inanes ac per leues quæ minime cōueniant nostrę disputationi, ut nō solū non orianť mures ex eo in quo uagať campo, sed ne locusta quidem. Ait. Ab eo autē quod abs te nuperrime dictū est inchoemus, & ultima profert epistolę. Quo in loco si uellē, possem dicere Guarinum non satis recte locutum esse latinę. Nuperrime eñ nō locum aut ordinē, aut tēpus significat, neq; magis quod est à in principio positū cōprehendit, q̄ quod in fine, id extremū, ultimū, postremū & similia, nō nuperrimę dici solet. Item extinctū doctrinę splendorem indignum facinus

Respondet obiectis Guarini.

scribit

scribit, à me autem non extinctam eloquentiam, sed corruisse est positum. itaq; mutat & permiscet uerba, neq; quid à me dicať, neq; quid ab eo refellať intelligens. Hęc autē leuiora, sed quibus tandē argumētis castigat erratū me um? Nempe luculentis & ex intima arte dicēdi affirmat multis rationibus & testibus, Cęsarem doctissimū atq; eloquentissimū extitisse. Nam in causa certa re nō dubia utič testibus nō necessarijs. Ego culpa Cæsaris extincta repub. latinā eloquētiā & literarum studia dico excidisse. Cum eñ exercitiū fori Romanam eloquentiam in supremum culmen eduxisset, cum apud populum ius cōcionandi multos ad dicendi studium excitaret, cum honor dicendę sententię in senatu ad artē oratoriā impelleret, postq̄ Romani imperij potestas ad unius arbitrium peruenit, cecidit mos patrius, ut parū in foro, nihil apud populum, minimū ageretur in senatu quod eloquentiam requirere uidereť. Nam partes populi nullę erant, senatus quod uni placuerat decernebat, in foro pauca antiquitatis uestigia remanserunt. Guarinus uero Cęsarem & eloquentem, & multa opera scripsisse cōtendit. Quis hoc sibi negarit? Ego quoque eloquentiorem fuisse Cæsarem q̄ ipse tradat affirmo. Sed quid hoc ad rē pertinet nostram? Doctissimū fuisse Alexandrum accepimus, & tameu Calistenē philosophū interfecit. Nero fuit doctissimus, sed & Lucanū & Senecam & multos præterea uiros doctissimos interemit. Non dico Cęsarem doctos uiros necasse, neq; odio habuisse studia literarum. Vellem Guarinus adesset, excitarem eum paulū à somno postq̄ ita negligenter tanquam stertens intelligit quæ à me dicuntur. Ego iterum affirmo, ex interitu reipub. & libertatis Romanæ. cuius & origo & causa Cæsar fuit, splendorē linguę latinæ esse collapsum. Sed quam ridicula sua argumenta cōnectit. Ait Ciceronem plura euersa quàm stante repub. scripsisse, & luculentas quoq; orationes post uictoriam Cæsaris etiam in iudicijs habitas edidisse. Verum ego dixerim Ciceronem post oppressam à Cæsare libertatem stupidū quendam euasisse, aut mutum, aut elinguem. Describit multos excellentes uiros qui post Cæsarem extiterunt, Salustiū, Cornelium nepotem, Pompeiū, Trogum, T. Liuium, Virgilium, Senecā, Horatiū, multosq; præterea, sed nimiū uideť rationē ignorare. Primū Salustius, Cornelius Nepos, ac Trogus floruerunt reipub. tempore, siquidē pater Trogi cū Cæsare militauit. Virgilius, Horatius, Liuius, Seneca, orti & nutriti sunt in gēte repub. Nā T. Liuius cū Cæsar est interemptus, agebat XVI ætatis annū. Seneca (ut ipse testať) Ciceronē audire potuit declamantē. Virgilius XXIIII annos erat natus, cum apud Pharsaliam pugnatum est inter Cæsarem & Pompeiū, Horatius XVII annos. Itaq; quod docti & eloquentes postea extitere, aut libertatis tempore orti illam priorē eloquentiam hauserunt, aut paulo post, cum aliqua prioris eloquentiæ semina superessent. Nimium uero longius prouehitur Guarinus studio mea dicta refellendi quàm ueritas patiatur. Ait etiā multas præclaras artes post de-

Eloquētia Romana quomodo corruerit.

Doctiorū Romanorū tempora.

le tam

letam rem pub. ſubtilius & ornatius uiguiſſe. Debuit eas referre ut ſibi fides aliqua haberetur. Nicolaus uero noſter, pluresq; uiri doctiſſimi omnes artes in peius didiciſſe affirmant. Deinde (ut de tenuioribus inqt artificijs loquar) fuiſſe præſtantiſſimos grãmaticos, Seruiũ, Priſcianum, Donatũ, Caprum & reliquos affirmat. Ego & doctos illos uiros fuiſſe concedam, unã certe Varronis de lingua latina pagellam omnibus qui poſt eum fuerũt grãmaticis antepono. Comicos nullos retulit qui fuerunt poſt amiſſam populi libertatem, ne oratores quidẽ, quos Ciceroni uel Cæſari, Hortenſio, Craſſo, Antonio, Bruto, ipſi C. Cęſari etiã longo interuallo poſſet conferre ullos refert. Pictores nõ uult ſilentio pręterire, ſed ad eos nominãdos penitus obmuteſcit, philoſophos tacere uult, cũ eos nominare nequeat. Et tamẽ Senecę, Plinij, Boëtij meminit. Seneca ex noſtris eſt. Plinius quid in philoſophia ſcripſerit ignoro, ut debeat inter philoſophos numerari. Boëtiũ uirũ doctiſſimũ fuiſſe neq; abnuo, ſed nullo modo cũ M. Varrone in philoſophia, aut Cicerone cõparandum. Deficere ſibi diẽ dixit, ſi diſertos aut eloquẽtes uelit cõmemorare, nec tamẽ quẽpiam refert in tanta copia, pręter Ciceronẽ, tanq; & ipſe tẽpore Imperatorũ fuerit. Tranſit ad iuriſconſultos, qui poſt illa ut ait tẽpora ſupra modum eluxerũt. Sed peruicax erit, ſi eos Sceuolæ, ſi Ser. Sulpitio, qui ſolus CLXXX libros de iurę ciuili ędidit, ſi C. Trebatio, multisq; præterea qui cũ repub. floruerũt exiſtimet cõparandos. Deuenit ad ſcientiã medicinę quã eruditam, ornatã, ac perfectius elimatam affirmat, ſed qui latinę medicinę illuſtratores extiterũt nõ profert. Poſtremo ad theologos deſcẽdit, interpretes ut ait ſacrarũ literarum, & diuinarum inſtitutionũ autores. Quale rei pub. tẽporibus cum ſaluator noſter in mundũ eſſet natus, hoc genus doctrinæ eſſe potuiſſet: Hoc tamen affirmo, ſi cum libertate Rom. pop. uiguiſſent, multo doctiores atq; eloquẽtiores fuiſſe futuros. Cõcludit tamen aliquando atq; ait, me falſo lugere bonarũ artiũ & eloquentię ruinam & interitũ. Nõ patiar Guarinũ diutius errare in hac ſua inepta concluſiuncula, & quanq; nõ me minerim eloquentiam interijſſe à me dictũ, tamẽ ſi dixiſſem, teſtimonio Ciceronis licuiſſet. Ego ortos ſtante repub. Oratores, Poëtas, Hiſtoricos, Philoſophos, Iureconſultos longe his præſtare aſſero, qui poſtmodũ fuerũt eloquentia & doctrina, latinã uero eloquentiam corruiſſe reipub. gubernatione ſubmota, Guarinus tanq; defunctã & extinctam dixerim in eius funere lamentatur. Non nego eos qui ſub Imperatoribus uixerũt fuiſſe doctos & eloquentes, ſed longe diſtare à facundia atq; elegantia ſuperiorũ, & neq; doctrina illis neq; ingenio pares. Quod ſi ille cõtentionis cupidus negaret, agetur cauſa teſtibus prędariſſimis, quorum autoritate paulo inferior eſt Guarinus. Et qm̃ ipſe me me falſo lugere dicit eloquentię ruinã atq; interitum, aſſeratetiam ſi laudat falſo id ſcripſiſſe Ciceronem, cuius eadem eſt ſententia. Inquit enim in libro Officiorum 2. Admonebat me res ut hoc quoq; loco intermiſſionẽ eloquẽtię

eloquentiæ, ne dicam interitũ deplorarẽ. Sed tamen uidemus quibus extinctis oratoribus, q̃ in paucis ſpes, quã in paucioribus facultas, quã in multis ſit audacia. Accipe & alios, quorũ eſt & mea ſententia, quantũ latina eloquẽtia fuerit diminuta. Vir doctiſſimus Seneca in proœmio declamationũ, quicqd inquit Romana facũdia habuit, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut prę ferat, circa Ciceronem effloruit. Om̃ia ingenia quæ lucem ſtudijs noſtris attulerũt, tunc nata ſunt in deterius, quotidie data res eſt ſiue luxu temporum (nihil eſt enim tam mortiferũ ingenijs q̃ luxuria) ſiue cum plurimũ pulcherrimæ rei ceſſiſſet, translatum eſt om̃e certamen ad turpia. Neſcio an tibi ſatis probatus teſtis Seneca uideat contra inanẽ Guarini opinionẽ. Accipe tertiũ quoq; grauiſſimũ hiſtoriei doctiſſimi Cornelij Taciti teſtimonium, qui uel ſolus Guarinum deijciat ex arce utputa Mineruę. Hic in proœmio libri XVII. ſcriptum ita reliquit. Nam poſt conditã Vrbem CXX annos prioris æui multi autores retulerũt, dum res pop. Rom. memorabanẽ, pari eloquentia ac libertate, poſtq̃ uero bellatum eſt apud Actium, atq; omnem poteſtatem ad unum referri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere, ſimul ueritas pluribus modis infracta, primũ inſcitia reipub. ut alienæ, mox libidine aſſentandi, aut odio aduerſus dominantes. Cũ ergo & Senecę uerbis, quibus illa prę clara ingenia Ciceronis ętate nata eſſe, deinde in deterius decreuiſſe affirmat & Taciti teſtimonio, aſſerentes magna illa ingenia poſt imperiũ ad unũ delatum defeciſſe, apertiſſime conſtet quãta iactura ſit ſecuta in literis latinis libertate amiſſa, rectiſſime ſcripſiſſe me dico in priori epiſtola, latinã eloquentiam corruiſſe. C. quoq; Cęſarem q̃n reipub. delendę origo & cauſa fuit, cuius ruina eloquentiæ quoq; & ſtudiorũ ruinam traxit, rectiſſime ex eo dici potuiſſe linguæ latinę & bonarũ artiũ parricidã. At uero inſtat Guarinus ſatis inconcinne, negat extinctam aut diminutã Cæſaris opera libertatem Romanã, ſed auctam & uiuacẽ factam eſſe cõtendit. Idem affirmat uiguiſſe ſenatus autoritatem, quæſtorũ, prętorũ, cenſorũ, imperatorũ, conſulũ, ordinariã ſeruatam creationẽ, rem Rom. adeò in priſtinũ gradum ordinẽq; redactam, ut nulla iudicijs legib. cogẽdo ſenatui uideret allata mutatio. Horũ tanq; certiſſimum affert argumentum, quod Rom. imperij fines fuerint longius latiusq; propagati, in quo pluribus quam cauſæ ſuæ conferat uerbis euagatur. In calce autẽ ſui libelli, quid ſi non imminutam, ſed reſtitutam & in melius redactam libertatem inquit Cæſaris cura ſimiliter & adminiſtratione reperiemus? An obſcurum eſt inquit Cæſarem ſenatum ſuppleuiſſe, prætorũ, ædilium, quæſtorum, minorũ etiam magiſtratuum numerũ ampliaſſe. Argumentum reſtitutæ & in melius redactę libertatis iudicat ſuppleſſe ſenatũ, in quẽ omnẽ illam barbarorum fecem coniecit, unde exortũ eſt Gallos in Curia brachas depoſuiſſe. Ampliaſſe numerum magiſtratuũ, quos ſatellitibus ſuis & ſicarijs repleuit, octoginta inquit ciuium milia in tranſmarinas colonias diſtributa, in

urbem ciuilibus bellis exhauſtam reuocauit. O deus immortalis ubinã gentium ſe putat ſcribere Guarinus? Nempe ſi apud Italos, ubi ſunt plures uiri eruditiſſimi tum græcis, tum latinis literis inſtituti ſe loqui putaſſet, nequaq̃ ſuum libellum tot ridiculis & ſomnijs referſiſſet. Credo eum græcis adeò operam dare, ut latinos negligat, quanq̃ & græci Plutarchus & Dion, quos cõmemorat, ſæpius ſi recte inſpicit cõtra ſe ſentire uideant. Sed ut hũc libertatis aſſertorem diligentius ſcrutemur, ait ſe contẽdere libertatem Romanã Cæſaris opera auctam eſſe & uiuacem effectam. O uocẽ docto uiro indignã. Loquor apud te Franciſce, quẽ ſcio hæc Guarini cauſa grauiter ferre. Adeone ſibi blanditur, adeone ſibi fauet & ſtudijs ſuis, ut audeat totiens repetere, auctam opera Cæſaris libertatem Rom. pop. contra omniũ qui unq̃ ſcripſere autoritatem? Tibi notus eſt Cicero. Nam forſan Guarinus eum cõtemnit tu eum quãtifacias ſcio. Ædelibros ſuos, & eos maxime qui ſunt de Officijs, in quibus tanq̃ philoſophus loquitur ex ore ipſius ueritatis. Cum autẽ dominatu unius omnia tenerent inquit, neq; eſſet uſq̃ conſilio aut autoritati locus. Et deinde. Cum reſp. in qua omnis mea cogitatio, cura, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino. Alio in loco extinctum eſſe ſenatũ, deleta iudicia querit. Etiam eiſdem libris. Nec uero huius tyrãni ſolum, quẽ armis oppreſſa pertulit ciuitas, interitus declarat, quãtum odium hominũ ualet ad peſtem, ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorũ, quorũ haud ferè quiſq̃ interitum ſimilem effugit. Paulo autẽ poſt: Parietes modo urbis ſtant, hiq; ipſi iam extrema ſcelera metuẽtes, rem uero publicam penitus amiſimus. Ipſemet Guarinus refert uerba Tullij, aſſerentis plura ſe euerſa quam ſtante repub. ſcripſiſſe. Pluribus inſuper in locis queritur reipub. calamitatem. Solus ergo Cicero teſtis copioſus, niſi eum Guarinus eijciat, cogit illum uel reluctantẽ ac tergiuerſantẽ aſſentiri ſe falſa literis ſuis mandaſſe, cum extinctum ſenatum, deleta iudicia, rempub. amiſſam, euerſam, ciuitatem tyrannide Cæſaris oppreſſam totiens deſcribit. Seneca inſuper neq; Catonẽ poſt libertatem, neq; libertatem uixiſſe dicit poſt Catonem. Verum ipſum alio ſuo teſtimonio cõuincamus. Superius inquit, multas poſt Cæſaris uictoriam à Cicerone etiam in iudicijs habitas eſſe orationes. At hæ ſolæ ſunt quæ pro Q. Ligario, & rege Deiotario feruntur. Si alias nouit ipſe Guarinus, recenſeat. Qui ergo iudices extiterunt? Num ex ordine ſenatorio? num equeſtri? num per populũ elati? num ipſe prætor? apud quem priuatæ cauſæ ſæpius agebantur. Nihil minus. Qui nam igitur hi iudices fuerunt? Solus Cæſar. Qui cauſam audiuerunt? Vnus Cæſar. Qui iudices ſententiam tulerunt? Nempe unicus Cæſar. Qui reos abſoluerunt? Ipſemet Cæſar. O præclarũ & à Guarino productum iudicium libertatis. Quod maius, quod manifeſtius, quod euidentius teſtimoniũ afferri poteſt libertatis amiſſæ, quam unius ſolius arbitrio, non autoritate ſenatus, non permiſſu populi fieri iudicia, cauſas agi & reos abſolui? Fori ergo & iudiciorum

rum more ſublato aut doceat Guarinus quod unq̃ potuit, id legibus Cæſari licuiſſe, aut uelit nolit, fateatur neceſſe eſt Cæſarem fuiſſe tyrannum extincta populi libertate. At propagatum imperiũ affirmat. Quid hoc ad libertatis cauſam pertinet? Quaſi non potuerit etiam libertate amiſſa Romanũ imperium augeri. Illud enim ruditer poſuit, conſilium prætorum, cenſorum, quæſtorum, imperatorum creationem ordinariam eſſe ſeruatam, hũc locum ait paucis abſoluam. Accipe Suetonij uerba quæ ſi legiſſet Guarinus, in has ridiculas ineptias non incidiſſet. Cum de inſolentia Cæſaris loqueretur. Pergrauant inquit, cætera facta dictaq; eius ut abuſus dominatione & iure cæſus extimetur. Non enim honores nimios modo recepit, ut continuũ conſulatũ, perpetuam dictaturam præfecturamq;, morum inſuper prænomen, Imperatoris cognomen, patris patriæ ſtatuam inter Reges ſuggeſtã in Orcheſtra, ſed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt. Nonnullos honores ad libidinem cepit & dedit, tertium & quartum conſulatũ titulotenus geſſit, contentus Dictaturæ poteſtate, atq; utroq; anno binos conſules ſubſtituit ſibi, ne ternos nouiſſimos menſes ita ut medio tempora comitia nulla haberit, præter tribunorum & ædilium plebis præfectoſq; pro prætoribus conſtituerit, qui præſente ſe res urbanas adminiſtrarent. Pridie autẽ Kalendas Ianuarias repentina conſulis morte ceſſantẽ honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia ſpreto patriæ more, magiſtratus in plures annos ordinauit, decem prætorijs uiris conſularia ornamenta tribuit, ciuitate donatos, & quoſdam è ſemibarbaris Gallorũ recepit in Curiam. Neq; minoris impotentiæ uoces propalam edebat, nihil eſſe amplius rempub. q̃ appellationem ſine corpore & ſpecie. Syllam neſciſſe literas, qui Dictaturã depoſuerit, debere iam ſecum homines conſiderantius loqui, ac pro legibus habere quæ dicat. Adeuntes ſe patres conſcriptos ſedens excipit. Adiecit ad hãc inſigniem deſpecti ſenatus contumeliam multo arrogantius factũ. Nam cum in ſacrificio latinarum reuerente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes quidam è turba ſtatuæ eius coronam lauream candida faſcia præligatam impoſuiſſet, & tribu. pleb. Epidius Marulus Cæſetius q; Flauius coronæ faſciam detrahi, hominem in uincula trahi iuſſiſſent, dolens ſeu propter parum proſpere motam regni motionem, ſiue ut ipſe ferebat, ereptã gloriam recuſandi tribunos, grauiter increpatos poteſtate priuauit. Comitia quoq; ut ipſe refert, diuiſa cum populo habuit, ut pro parte dimidia quos populus uellet pronunciarent, pro parte altera quos ipſe dediſſet. Magna quidem indicia atq; opera ſunt hæc libertatis adauctæ ac reſtitutæ, ut Guarino uidetur, non aſſurexiſſe ſenatui, tribunis poteſtate priuatis, dictatura perpetuo ſumpto, unius arbitrio omnia adminiſtrata. Creationem uero adminiſtratuum ordinariam dixiſſe ſeruatam, monſtri ſimile eſt. Priuatus comitijs populus, comitia cum Cæſare diuiſa, conſulatus non ad ius populi, ſed ad ſuam libidinem conceſſi,

ſpreto patriæ more magiſtratus creati,non ordinariam,ſed libidinariã oſten
tant creationem . Quis hæc de Mario aut Sylla legit? qui iniurijs ulciſcendis
ita crudeles fuerunt,ut tamen reipub. autoritas,magiſtratuum creandorum
Confutat aliud Guarin. ordo & dignitas remanerent. Illud uero maxime pudet ſcripſiſſe Guarinum
in quo uel negligentiam ſuam,uel ignorantiam teſtatur. Ait octoginta ciui
um milia Romanorum in tranſmarinas colonias diſtributa reuocaſſe Cęſarẽ
in Vrbẽ bellis ciuilibus exhauſtam.Neſcio an ab aliquo Græco hoc Guari
nus hauſerit.Hoc ſcio, Suetonij ſententiam à Guarini opinione admodũ eſſe
remotã,in quo mirari cogor Suetoniũ ab eo hac in parte nõ intellectum,qui
ad uerbũ hæc refert. Octoginta ciuiũ milibus in tranſmarinas colonias diſtri
butis,ut exhauſtæ quoq; urbis frequẽtia ſuppeteret,ſanxit, ne quis ciuis ma
ior annis uiginti minórue decem qui ſacramento nõ teneretur,plus triennio
cõtinuo Italia abeſſet. Non reuocata ſcribit Suetonius,ſed diſtributa. Sed dũ
Guarinus Cæſarẽ tueri & ornare nititur,neq; quid dicat ipſe,neque quid teſtes
quos refert intelligant animaduertit . Neq; hoc in loco ſolum , ſed in multis
inſuper grauiſſimorum autorum ſententias, quos paulo poſt recenſebo , aut
nec intelligit,aut nititur peruertere.Certus ſum mi Franciſce,te admodũ mi
rari Guarini doctrinam, qui ſtudio litigandi mecũ adductus,dum uult Cæſa
ris famam ſeruare, prodit ſuam. Docui hucuſq; ſatis abunde ut opinor , pri
mum anteire gloria Cæſari Scipionẽ,tum etiam culpa Cæſaris latinam elo
quentiam corruiſſe,tertio libertatem Romanam Cæſaris tyrannide oppreſ
ſam atq; euerſam,quæ ita ueriſſimis teſtibus ſunt confirmata , ut nulla dubi
tatio mentibus legentium poſſit hærere . Nunc certa ſua refellam argumen
ta,non quidem omnia,nam & indigna ſunt quibus reſpondeatur,& longior
fieret oratio,ſed capitaliora quædam,quibus palmam uictoriæ ſe adeptum
putat. Ait eloquentiæ ruinam prodijſſe ex luxuria atq; auaricia,dictum Cri
In argumenta Guarini. ſpi Saluſtij adducit ſcribentis,auariciam fidem,probitatem,cæteras q; bonas
artes ſubuertiſſe.Quęſo Franciſce,ſi hæc duo uitia eloquentiam euerterunt:
ea autẽ Saluſtij ætate tantum incrementum ſuſcepere,ut ad ſummũ peruene
rint,cur tunc maxime uiguit eloquentia,adeò in extremum culmen perdu
cta,ut maior eſſe non poſſet? Sed alia fuit cauſa euidentior. Amiſſo enim rei
pub. præmio,exercitium quoq; illius defecit . Vult extra culpam eſſe Cæſa
rem,ſi poſt eum nepharij principes ſint ſubſecuti Non dico illũ quales poſte
ri futuri eſſent præſtare debuiſſe,quod affirmo,ſi per eum res pub. ſtare potu
iſſet,ſi illius cupiditas imperandõ adeò uires ciuitatis obruiſſet , ut extin
ctis præclariſſimis principibus,luminibus Romanæ urbis,unus quam patria
eſſet ualidior neq; bonos,neq; malos principes fuiſſe futuros. Arguit me,qđ
audeam ędere ad iudicium meum uti uagus, non ab hiſtoriarũ dictatu , non
ad doctorũ & priſcorum ſententiam,ſed neſcio quem ſenſum & uoluntatem
proferam,quaſi uero Guarinus ſcripta ſua doctorũ illorum,non ſomniorum
ſuorum

ſuorum autoritate confirmet,ac nõ introducat eos teſtes qui in ipſum probe
reijciunt.Ego quos autores adhuc ſum ſecutus, magna ex parte protuli Ci
ceronẽ,Senecã,T.Liuiũ,Cor.Tacitũ,Valeriũ,Sueton. Tranquil. quos ſi de
ſpicit Guarinus,aut ſi me illos non recte intelligere affirmat,ęquo animo pa
tiar illũ eſſe in cauſa ſuperiorẽ. Verũ incutere terrorẽ mihi ſe credit. Non ſo
lum ſe aduerſus me bellum ſuſcepiſſe dicit,ſed denunciat reliquis etiã cohor
tibus,quæ in me paratæ ſunt uicem relinquere. Ego quantũ ualeat Guariuus
experior,quantũ reliquę cohortes expecto , quanq; male latinæ locutus eſt.
Nam cum pro ſua modeſtia ſcribat,non ſolum ſe incurſionem meam uno im
petu poſſe ſufferre ,ſed & reliquas cohortes, tanq; ſi ipſe una cohors ſit, ſubſi
diarias eſſe affirmet.Niſi forſan intelligat unius cohortis munere in hoc cer
tamine ſe fungi poſſe.Verum ego & Guariũ,& cohortes illas apte contẽno,
nam ex ueteranis nõ conſtant, quos tamen noui omnes, & ſentiunt mecum.
Tyronũ impetum non pertimeſco.Quod autem in principio meæ epiſtolæ
ſcripſeram,credere me Plutarchũ res militiæ geſtas,& belli gloriam, nõ uir
tutes ſecutum in comparandis Cęſare & Magno Alexandro, longa oratiõe
reprehendit,& ut falſum me opinari uideã,affert teſtimoniũ Plutarchi.Hoc
mihi admodum placuit,contra ſe enim illum ut ſæpiſſime facit , introducit.
Quid inquit Plutarchus? Vitas,non hiſtorias cõſcribimus . Hocego neque
nũc inficior. Nam in uita res domi & foris geſtæ , laus & gloria continent.
Sed doceat Guarinus ſi poteſt , Plutarchum , Alexandri ac Cęſaris uirtutes
cõparaſſe,non res geſtas & belli gloriam,ut ſcripſi. Ipſe Plutarchus poſt prio
ra uerba refert ut transfert Guarinus. Nec enim rebus clariſſime geſtis uirtu
tis,aut uitiorum ineſt demõſtratio.Hoc ſentit uir doctiſſimus Plutarchus in
cęde hominum,in ſtrage,in maximis pugnis,in expugnationibus ciuitatum
nullam ineſſe uirtutem,quæ quamuis ſint permagna,tamen ſemper in homi
num perniciem ſtragemq; gentiũ. Nihil in ſe cõtinent honeſti,niſi forte cum
iuſta ex cauſa (quod tamen neq; Alexandro,neq; Cæſari contigit) fiant. Aſ
ſerit inſuper uirtutes magis & uitia à Plutarcho quã res geſtas deſcribi. Hoc
neq; Plutarchus aſſerit,neq; Guarinus poteſt proferre. Debuit non uerborũ
inanem ſonitum effundere,ſed oſtendere quod honeſtum referat Plutarchus
à Cæſare,quibus cum uirtutibus exornet,quam uirtutis laudem ſibi tribuat.
Sed nullam affert correctior noſter,& cum uirtutes & uitia ab ſuo teſte deſcri
bi affirmet,ſilet tamen,in hac tanta expectatione in laudibus Cæſaris delite
ſcit. Ego Plutarchum uideo nullũ Cæſaris aut Alexandri ſibi officium aſſum
pſiſſe,ſed mores & res geſtas deſcripſiſſe,quibus nulla,aut perrara eſt uirtus
permixta,neq; etiam ab alijs laudatos ab eorum uirtutibus ſcio. Qui enim lau
dari poſſunt,ſi ad philoſophiam moralem animaduertamus uiuendi ducem
& magiſtram,duo portenta orbis , duæ humani generis peſtes, duo gentiũ
flagella,qui nati ſolum eſſe uidentur ob effuſionẽ ſanguinis,ad auerſionẽ pro

uinciarum,regnorum desolationem ad cõmunem hominũ interitũ atq; cladem. Non pugno cum Alexandro,neq; Grecos qui nosti quantũ audeant in historia refello. Senecam nostrũ grauissimũ philosophũ,uideo multũ à Guarini sententia quo ad Alexandri laudes,qui eum uesanum hominem,infelicẽ furentem libidine,aliena uastandi,exitium familiariorum suorũ, cui pro uirtute fuerit felix temeritas,à pueritia latronẽ,gentiumq; uastatorẽ, tam amicorum q̃ hostiũ perniciem proprijs uerbis appellat. Credo de Cęsare haud dissimilia,dempta crudelitate, scripturum Senecam fuisse, nisi respexisset ad Neronem qui tum imperabat. Attamen cum Plutarchus duorũ ut uult Guarinus,uitia & uirtutes comparet, Alexandri autem uitia & scelera à Seneca referantur, permulta necessarie est Cęsarẽ quoq; Alexandro copulari similitudine uitiorũ. Deuenit tandẽ tãq̃ superiora ex animo processerint, ad laudãdam Cęsaris adolescentiã,qua in re multa magis ridenda protulit q̃ laudãda. Illud uero in primis est absurdũ, nec etiã minus inquit q̃ Mariũ Syllæ terrori Cęsarẽ fuisse,ipsius Syllę testat oratio,quẽ prędicare solitũ dicis,ut male cinctũ puerũ pręcauerent. Quam obrẽ nam Cęsari multos Marios inesse. O ingens de Cęsare iã inde pręconiũ à puero,si sagacissimi ad odorandũ Syllę testimonio tot Marios equat unus. Hęc ad uerbũ Guarinus,qui maximi terroris putat esse argumentũ in prestantissimo Imperatore puer male pręcinctus quẽ unico astu,ne dicã uerbo delere potuisset. Ad te cõuertor Franciscę qui uires doctissimus,perlege diligẽter Guarini uerba, & uide q̃ discrepet à recta sentẽtia. Dicit nõ minus terrori Cęsarẽ,q̃ Mariũ Syllę extitisse. Quid hac opinione stultius excogitari potest? unde hoc Guarinus augurat? quia sciret inquit multos Marios inesse Cæsari,cui tot Marios equabat unus. Primũ cũ tot bellorũ duces aduersæ factionis,tot ciues, tot exercitus quos aut oderat aut timebat delesset uictor Sylla,quid negocij fuit,unũ delere adolescentẽ inopem,imbecillũ? Si eum tantopere extimescebat, cui uitã amicis deprecãtibus cõcessit,ei mortem credo inferre nõ potuit,cum uictor esset & dictator. Hoc admodũ ridiculũ,ne dicam ineptũ,uoluisse Syllam his uerbis,unũ adolescentem Cæsarẽ,nullis rebus gestis,nõ uni qui fuit excellẽtissimus belli Imperator,sed multis Marijs æquasse. Nescio an exacte id faciat Guar. ut se simulet nihil scire. Equidẽ in puerulo esse scimus uitiosissimũ,tã perperã prisco rũ uerba ad diuersum & suũ nescio quẽ sensum traducere. Nõ em̃ multorum Mariorũ uirtutẽ inesse Cęsari Sylla intellexit,sed ita in animo Marianã factionẽ cernebat infixã ut etiã multos Marios partiũ affectione superaret. Dicit apud Syllam pro Cæsare intercessisse uirgines uestales,propter uirtutis indolẽ,credo aut affiniũ aut amicorũ suorũ precib. magis,aut aliquo turpi cõmercio adductus. Ad magnã laudẽ dicit creatum flaminẽ Dialẽ. At uero hi qui de largitione & corruptela suffragiorũ factũ tradunt,secus opinant. Sed aliter tandẽ,quo maxime modo oratorios locos tractare nosset nobis ostentare uoluit

re uoluit. Accipe & hoc inquit,quod tute fatebere insigne. Quid frontẽ contraxisti? ne discedas oro, abibis deinde nõ indoctior. Ego uero ad has nugas neq; frontem cõtraho, neq; longius abibo,sed propius pedẽ pede conferam. Verum admodũ admirari cogor,& etiam dolere,uirũ eruditissimũ dicendi artem quàm alijs sæpe tradidit ipsum dedidicisse, & dum uult oratorum colores innitari, & sine colore est, & transgreditur oratorum instituta. In orationibus autem quæ habentur aut finguntur inter præsentes, cum uox nostra dirigitur ad auditores,cum loquimur coràm poni consueuerunt, sudat,pallet, contremescit. Modo ne nauseat, ut de Antonio,inquit,Tullius in epistola, qua absentem & quidem octoginta amplius milibus passuũ appellat,cum me non uidet qui sit orator noster,frontem ne,an supercilia contraham, risu ne an cachinno uerba sua excipiam? Credit me contraxisse frontem. At ego os & totum uultum relaxaui,in maximum risum effusus. Nam si quidem me his uerbis suis existimat fieri posse doctiorem, uehementer errat. Si enim ei fidem haberem aut sibi auscultarem,multo essem quàm sum stultior & indoctior. Itaq; remitto sibi hanc suam egregiam doctrinam, qua utatur inter discipulos suos in suis scholis,me stultũ meo more esse permittat. Sed quid tandem affert admirationis, ut ad eius uocem & strepitum sit frons contrahenda? In expugnatione Mytilenarũ,inquit,donatũ esse à Thermo Imperatore Cæsarẽ corona ciuica. Crediderã prolaturũ eum aliquẽ triumphũ insignẽ, aut ingẽtis belli molẽ,ad cuius rei magnitudinẽ stupore aliquo opus essent, sed res leuissimas assumit,& quas sæpissime gregarij milites ędidere. At Suetonius nõ meruisse Cæsarẽ ciuicam coronã,sed ea donatũ tradit à Thermo, tanquã non meritis,sed cõtubernio attributã. Quid diceret Guarinus de L. Sicinio Dẽtato, quẽ XIIII ciuicis coronis à uarijs Imperatorib. A. Gellius donatũ tradit? Credo illũ hãc ob rem Fabio Maximo cõparandum fuisse dicturũ. Profecto accidit Guarino quod cuidã amanti è nostris, qui cũ mulierẽ quã deperibat, occulte post ueneris egestionẽ cõspexisset nates mundantẽ, testatus est nihil ab ea unq̃ pulchrius esse actũ,aut ſpecioſius. Quicqd Cęsar egit,id facinus prędarũ putat. Existimo,si crepitũ aliquẽ uẽtris ędidisset,pro summo tonitruo Guarinũ esse dicturũ. Hoc prędiculũ autẽ. Prędones qui nauibus innumeris & classibus ingẽtibus (ut somniat,nihil em̃ legitur de his) obsessum mare tenebãt,cœpisse Cęsarẽ cũ Rhodũ nauigaret,atq; hos à Cęsare cõparatis postmodũ nauibus in Milesiorũ portu, cõmissoq; nauali prælio superatos atq; in potestatẽ redactos. Si Guarinus legisset Val. Max. qui narrat Myoparone pyratarũ Cæsarẽ captũ,non circũstreperet nobis tam inani uerborũ apparatu,neq; tot innumeris nauibus & ingentibus classibus aures legentiũ refricaret. Myoparo siquidẽ nauicula est,ut Nonius Marcellus refert prædatoria, quam cepisse pauculis latrunculis superatis operis fuit perexigui. At Guarin. exultat tanquã cũ Persis aut Carthaginensiũ classe Cęsar

pugnasset. At uero stabilimentum Romani imperij nõ me negaturũ scribit, quod Cæsar ab Rhodo in Asiam transijt, contractisq; auxilijs præfectum regis expulit prouincia. Hoc ab eo factum non abnuo, sed nugatorem quendam dico esse Guarinum, qui præfectum Mithridatis prouincia expulsum, rem admodum paruam dicat, non me negaturum fuisse imperij stabilimentum. Non legit, adeò nutasse tunc rem Romanam, ut nisi præfectum expulisset Cæsar, de Imperio actum esset. Nimirum triumphasse debuit ex hoc tanto bello, tot hostium milibus per somnum captis, tot trucidatis. Verum nimium effuse ac licenter has suas historias, ne dicam ineptias Guarinus expendit instar cantorum qui gesta Rolandi in rusticorũ cœtu extollunt. Et his suis ampullosis dictis elatus me rogat, cedam ne, an perstem in sententia. Nihil adhuc ab eo prolatum est quo me moueat ad cedendum. Verum si loco cedentem senserit, insequatur. Tribunum militũ ob hanc egregiam operam factum scribit. Vt sequeretur figmentum suum, triumphum decretum debuit addidisse. Sed hunc honorem multi etiam alij consecuti sunt ætate teneriori, & magis dubijs in rebus. Iterum ad me recurrit Guarinus, & uel ridere, uel submirari dicit, quod in epistola mea omnia maledicta in Cæsarem colligẽs, si quid cum laude gesserit tacitus omittam, sordes uero exprimam. Ego quicquid de Cæsare scripserim, me uere profiteor sensisse, nulla in re mentitum. Guarinus dum laudes illius colligere & in melius uertere nititur, uanum se quendam confabulatorem ostendit, & sibi fidem detrahens, & Cęsari autoritatem. Petit à me, cur non retulerim comitium, forum, basilicas, porticus ornatas, ludos ęditos, epulas populo datas, & reliqua generis eiusdem quæ ipse ad liberalitatem ascribit, cum tamen ea propter ambitionem ex rapinis undiq; contractis effecerit, neq; ulla in parte uirtutis collocari possint, censui omittenda, neq; enim liberalitati ascribi merentur, quæ per furta, latrocinia & rapinas abstulit, neq; ulli uirtutis uestigio. Non enim liberalitatis esse potest, ob æs alienum emendicata suffragia, expilatio capitolij, urbium expoliatio, direptio fanorum, prouinciarum uenditio, rapinæ, sacrilegia ut uel alijs dones, uel ludos populo ędas, uel plebi epulũ præbeas ad euisceration̄e. Quod si uideatur Guarinus ignorare Cęsaris in rapiendo studiũ, legat oro Suetoniũ, & cñ intellexerit quid in ea parte testetur, remittat paulum feruoris atq; impetus in Cæsare laudando. Abstinentiã, inquit Suetonius neq; in Imperijs, neq; in magistratibus præstitit. Vt enim quidã monumentis suis testati sunt, in Hispania à procõsule & à socijs pecunias accepit emendicatas, in auxiliũ ęris alieni. Lusitanorũ quędã oppida, quanq̃ nec imperata detractarent, & aduenienti portas patefacerent diripuit hostiliter. In Gallia fana, templaq; Deũ donis referta expilauit, urbes diripuit sępius ob prędam quàm ob delictũ. Vnde factũ ut auro abundaret, terniscq; milibus nummum in libras promercale in Italiam prouincias q; diuenderet. In primo consulatu tria

tria milia pondo auri furatus è capitolio, tantundem inaurati æris deposuit. Societates ac regna precio dedit, ut uni Ptolemeo prope sex milia talentorũ suo Pompeiq; nomine abstulerit. Postea uero euidentissimis rapinis ac sacrilegijs onera bellorum, ciuium & triumphorum, ac munerũ sustinuit impendia. Quid ad hoc respõdebit Guarinus? Non Poggius, sed Suetonius euidentissimas rapinas, sacrilegia, furta, latrocinia Cæsaris ostẽdit. Quæ est autem Guarini contumacia, ut solus post hominum memoriam uirum furem, sacrilegum, rapacem, patriæ parricidam, humani generis hostẽ sibi laudandum putet, & uiro uirtutũ omni genere perfecto Scipioni Aphricano censeat prę ferendum? Legat quantũuis latinos autores, nam græcos ignoro, qui etiam libertate deleta cũ Imperatores regnarent Cæsaris laudes sit amplexus. At refert Virgilij carmen, Imperium oceano, famam qui terminet astris, quod dictum licet Ser. de Iulio Cæsare intelligere uideatur, tamen plus mouerent me Virgilij uersus sequentes, quos ad Octauianum est necessarium referri, quàm Seruij autoritas. Considera quęso uir peritissime rerũ omniũ eos uersus diligenter. Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar Imperiũ oceano, famam qui terminet astris, Iulius à magno demissum nomen Iulo. A magno Iulo de Cæsare dici oportet, ante quem nullum accepimus, quod quidẽ meminerim, qui posset magnus uocari. Vocabitur hic quoq; uotis. Aspera tum positis mitescent secula bellis, Cana fides, & Vesta Remo cũ fratre Quirinus Iura dabunt, dirę ferro & compagibus arctis Claudentur belli portę, & quæ sequuntur, quæ si ad Cesarem quis referat, uidetur desipere, cuius tempora & ea quę aliquibus annis post eum secuta sunt longe remota fuerũt à pace & armorũ quiete, neq; clausæ belli portæ extiterunt, sed reseratæ, & furori impio data licentia. Itaq; hi uersus ad Cæsarẽ minime spectant, sed Augustum, quem sibi Vergilius sumpserat extollendũ. Illud uero minime ferendũ, commendare Guarinum, empta à Cæsare suffragia, tanquam id licuerit, quia ab alijs fuerat factitatum. Quærit unde Cæsar primus tribus ac suffragia corruperit, quasi ego solum Cæsarem dixerim fuisse pernicioſum, qui nisi multos socios scelerum habuisset, nunquã uires patriæ superasset. At uero suasit M. Cato, ut Cæsar consulatu decoretur, pecuniam populi erogari, hoc iuste & sancte querebatur contra eum, à quo aperte uidebat cõculcandam populi libertatem, qui nisi tum consul fuisset, stetisset respub. nec in tot miserias culpa Cæsaris incidisset. Itaque in Catone libertatis propugnatore qui consilia Cæsaris aperte ad interitum reipub. spectare conspiciebat, hæc largitio laudatur. In eo autem cuius animus ad dissensiones & ad prosternendam libertatem atque interitum reipub. respiciebat, uituperanda sunt ac detestanda. Neq; uero etiam si cæteri peccabant, & in Cæsare quoq; peccandi libido est toleranda. Sed desperatis ac perditis rebus inquit, cum nemo in Hispaniam Imperiũ accipere auderet. Scipio temere professus temeritatis dãnatus est.

Liuio

Liuio teſte: Si Liuius ea parte non extaret, forſan aliquos in errorē poſſet tra here Guarinus, ſed ipſe Liuius teſtis ab eo productus, ipſum cogit eſſe men dacē. Credo tibi uideri Franciſce rem indignam, quæ nunquā dixit Liuius, pro ueris in hanc cauſam afferri. Verū cōſidera T. Liuij uerba quæ ex illo lo co hic deſcripſi, et an temeritatis uel accuſatū, uel damnatū Scipionē dicat ad uerte. Scipionem XXIIII annos natū, profeſſum ſe petere in Hiſpaniā in ſu periore unde cōſpici poſſet loco cōſtitiſſe dicit, in quē poſtquam omniū ora conuerſa ſunt, clamore ac fauore ominati extemplo ſunt felix fauſtū́q; Impe riū. Iuſſi deinde inire cōfuſum ſuffragiū, ad unū omnes nō cēturię modo, ſed homines etiam P. Scipioni Imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterum poſt rem actam ut iam reſederat impetus animorum ardoŕq;, ſilentium ſubi to ortum & tacita cogitatio, quidnam egiſſent noui, quod fauor plus ualuiſ ſet quàm ratio ætatis maxime pœnitebat. Verū cum Scipio de ſua ætate Im perióq; mandato magno & elato animo diſſeruiſſet, rurſus ardorem qui reſe derat excitauit ac renouauit, impleuit́q; homines certioris ſpei quàm quan tum fides promiſſi humani, aut ratio ac fiducia rerum ſubire ſolet. Fuit enim Scipio nō ueris tantum uirtutibus mirabilis, ſed arte quoq; quadā ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus. Hoc Liuius, non Poggius narrat. Vbi ergo reperit Guarinus temeritatis nomen ab Liuio expreſſum? Nullum uer bum non honorificum, & cum ſumma Scipionis laude, quē ueris uirtutibus eſſe dicit admirabilem. Proferat ſi poteſt tantopere de Cæſare ſcriptū, profi tebor mea cauſa cecidiſſe. Sed ubi reperiet Cæſarem in populo præmijs & muneribus non corrupto, aliquod Imperium aſſecutum? Omnia per factio nes & tumultum, ac bonis repugnantibus Cæſari conceſſa ſunt, quæ Scipio ſola uirtute & boni Imperatoris officio eſt adeptus. Sed audi aliud erratum meum, ut fertur à Guarino. Scripſi in epiſtola de Cæſare, ſolus certe cōiura tionis reos conſeruandos cenſuit in ſenatu. Duplici me errore arguit, quod non ſolus cenſuit conſeruandos, id quemadmodum probat inſpiciamus, ut ſi fieri poteſt aliq̄d diſcamus ab eo noſtro tam ęquo moderatore, aliâs emen datore. Non ſolus, inquit, ſed Decius Syllanus, Tyberius Nero. Q. Cice ro idem ſentiebant. Sed contra eum eſt Saluſt. qui ſcribit Decium Syllanum primum ſententiam rogatū decreuiſſe, de his qui in cuſtodia tenerentur ſup plicium ſumendum, eum poſtea permotum oratione C. Cæſaris in ſententi am T. Neronis pedibus iuiſſe, quod de ea re præſidijs abditis referendum cenſuerat. Q. quoq; Cicero ſententiam Cæſaris eſt ſecutus. Ergo ſolus Cæ ſar cenſuit conſeruandos, Titus Nero, Decius Syllanus diuerſa decreuere, cum alter prædictis abditis referendum cenſuit, alter pedibus dixiſſet in eius ſententiam ſe iturum. Quod uero Cicero non cenſuit, ſed ſententiam alteri us conſecutus eſt. Hoc non ſolum Poggius, ſed Saluſtius mecū ſentit, quem ſi intelligeret quid dicat cum legit Guarinus, me hoc labore ſuperuacuo li

beraſſet

beraſſet. Accipe & alium maiorem Guarino & præſtantiorē teſtem, ſolum Cæſarem cenſuiſſe ſeruandos in coniuratione deprehenſos. In epiſtola qua dam ad Attic. Cicero contra Bruti opinionem ſcribit: Catonem primū ſen tentiam, ut putat de animaduerſione dixiſſe, quā omnes antea dixerant præ ter Cæſarem. Ergo primus & ſolus Cæſar. Nam ſi qui ſententiam mutarūt, qui fuere perpauci, eius uerbis adhęſere, nō ipſi ſententiam dixerunt. At eti am refert cæteros ſecuturos fuiſſe Cæſarem, niſi labantem Senatum confir maſſet M. Catonis oratio, labantem exponit, hoc eſt in opinionem Cæſaris conſentientem. Si ita diſcipulos ſuos inſtruit Guarinus, multis illos implicat erroribus, & linguæ latinæ reddit ignaros. Labare enim titubare & dubita re eſt, conſentire uero aliquid approbare & ſentire cum altero. Dubitabat ſenatus, quæ parricidis pœna eſſet irroganda, ſcelus cōiuratorum ultimum ſupplicium requirebat. Oratio Cæſaris animos hominum cōmouerat, du bitantem igitur ſenatum, quid potiſſimum ageret. M. Catonis oratio confir mauit. Id autem inconſideratius à me dictum diſputat, quod ſcripſerim con ſeruandos cenſuiſſe. An qui coniuratos publicatis eorum pecunijs, inquit, in uinculis habendos cenſuit, per dedecus notatos & infamiam conſeruare uoluit? Idem ſaluos eſſe contendit? Quis ita latine loquitur, ut qui intra carce rem in aſperitatem uitæ, in duros corporis cruciatus, in ſalutis deſperatio nem quempiam intruſerit, ſaluti & conſeruationi conſuluiſſe dicatur? Pudet me iam tantam Guarini latinæ linguæ inſcitiā præ ſe ferre, qui ſi ita reliquos docet, ut ſcribit, iam per meillis pecuniam reſtituat licebit. Tecum loquar Franciſce, qui es in latinis peritiſſimus, uerborum ſignificationē rite perpen dens. Seruare & conſeruare ut noſti idem fermè ſignificant, prout ſcribere & cōſcribere, multáq; præterea in quibus ea prępoſitio ad ornatū quādoq; magis additur quam ad mutādam uerbi ſignificationē. Ciuica corona mos erat donare eum qui ciuem ſeruaſſet, non quia bona aut fortunæ ſeruatæ eſ ſent, ſed quia ciuē uindicaſſet à morte. Scis quoq; ſeruos eſſe à ſeruando ap pellatos, qui enim in acie ab interitu ſeruabātur, dicebantur ſerui. Et inde in carceribus, hi in cōpedibus, in ergaſtulis nudi, in fame, in ſiti reruḿq; omni um inopia uiuebant, uerberibuśq; & loris torquebantur ſæpius, & inde ta men ſeruati erant & ad miſerias, & duros cruciatus. Hoc ergo Guarine mo do, nequaq̄ ſeruos, hoc eſt ſeruatos dici oportet. Ego qui ſatis hoc uerbum noſſem, dixi recte cōſeruandos illū cenſuiſſe, hoc eſt ab interitu præſenti eri piendos, quos Syllanus dignos decreuerat coniuratos. Guarinus dūmodo mecū litiget, dūmodo eloquentiā & dicēdi artē oſtentet, quid loquat aut ſen tiat nō aduertit. At ego ſi uellē meo more ſecū agere, ſi nō parcerē amicitię, excuterē ſibi forte hāc inanē iactantiā qua nimiū tumet, docerē me nō incōſi derate, nō ſubdole, nō impudēter, nō uenenoſe, nō calumnioſe ſcripſiſſe, ſed uere, grauiter, mature, neq; credere Guarino in cognitione linguæ latinæ.

Nam

Nam si quid priores de Cæsare senserint, sicq; quid mihi de eo sentiendum uideretur expressi, reliqui cæteris quid uellent liberũ arbitriũ sentiendi, quod officiũ, quæ partes fuerunt Guarini maledictis suis lacessere? Ego in epistola mea neminẽ læsi, nullius extimationẽ offendi, pertuli quę legerim sine cuiusquam qui nunc extet cõtumelia. Sic Guarinus tanquã nactus amplã materiã in qua effuderit uires suas, iniit mecũ certamẽ minime necessariũ. Nisi tamen me animus fallit, reddet sibi beneficiũ p meritis suis. Verum quid ego de me quęrar, cũ tanta sit superbia, ut solus post hominũ memoriã Cęsare excepto, scribere audeat cõtra M. Catonẽ, quẽ omnes qui unq̃ fuerũt summis laudibus prosecuti sunt, & tanquã uirũ sanctissimũ celebrarũt. Dies me deficeret, si omnia quę à uarijs autoribus in eius laudẽ scripta comperi uellẽ stilo comprehendere. Sed quædam postea recensebuntur. Hic autem nouus morum censor, hic M Catonis emẽdator, hic nõ tertius ut Iuuenalis inquit, sed quartus Cato, quid de Catone scripserit ausculta. Importunum, peruicacem, inexorabilem, belli ciuilis instigatorẽ atq; altorẽ appellat, naturam immitẽ ac sęuam, magna discrepantia, infirmitate, inconstantia fuisse affirmat, uitã non probat mortem improbat, repudiũ arguit uxoris. Deniq; eo amentiæ progreditur, ut Catonem lenonibus cõparet Guarinus, & ut suis maledictis aliquam afferat autoritatẽ, Plutarchi testimoniũ introducit, qui si recte uerba sua inspiciat, summis laudibus effert Catonẽ. Quid em̃ uberius à Plutarcho dici potuit, quàm Catonis mores, ut Guar. transfert, qui in uitas corruptas & mores improbos incidisset, ingentem sibi extimationem & gloriam uendicasse? Dicit insuper, non habuisse illum mores faciles persuasu, aut multitudini amabiles. Ergo Guarinus improbat mores quos multitudo non cõmendat. Non legit, aut nõ meminit multitudinẽ omnem exuberantiam uirtutis odisse, neq; etiam quantum Cicero & Sen. pluribus in locis multitudinis iudicium improbent. Sed ut redeamus ad causam Catonis. Non sum ego ille qui sentiam in me tantam esse dicendi facultatem, ut audeam Catonis patrocinium sumere, uerum ut prior Cato uiuens seipsum defendit aduersus suos accusatores, sic iste posterior exurgens à mortuis seipsum tueatur aduersus hunc nouum calumniatorem suum. Exurgat igitur atq; astans nobis illa sua prisca & sæuera grauitate, qua Pop. Rom. in ludis cõmouit, cum hoc nouello accusatore sic agat. Quid tu Guarine, quid tu inquam solus omnium Guarine Veroneñ. qua scientia, quo rerum usu, qua uirtute, quibus facultatibus, qua confidentia mortuum accusas atq; oppugnas, quem uiuum Pop. Rom. tanta habuit in reuerẽtia, ut eius dicta pro sentẽtijs iudicaret? Quid tu nõ erubescis, solus inimicum Cęsarẽ maledicendo imitari? At ille fortassis aut odio mei, aut splendore nominis, aut laudatione Ciceronis, aut dicendi facilitate permotus, experiri uoluit quid contra Tullium posset eloquẽtia. Tu nulla in re à me offensus, nullius eloquentiæ præsidio fultus, dicacitate tua me lacessere uoluisti, quanto melius tacuisses. Non mihi curæ hæc sunt, cuius gloria altius ac maiori robore fixa est, quàm ut tuis uocibus cõquassari queat. Tibi respondeo, quem longius efferri uideo studio obloquendi quàm tua autoritas patiatur. Sed quid tu Guarine, quã unquam philosophiæ partiunculam degustasti, ut stoicorũ sectam non probes? Quæ tua est temeritas, te qui neq; extremis unquam labijs philosophorum aliquod genus degustasti, reprobare stoicorum disciplinam? Me cynicorum disputationibus, quàm Rom. rep. digniorem esse dicis. Vide ne cynicorũ aliquis rabidus te momorderit, qui te redegerit ad insaniam. Ego honestum rebus omnibus prætuli, ego uirtutem solum colui. Ego tibi & cæteris recte sentiendi rectéq; uiuendi uerũ iter ostendi. Ego uirtutem hominum esse sub fortunam meo exemplo monstraui. Ego nefarijs ciuibus semper obstiti, libertatem patriæ plus posse q̃ unum unquam aliquem uolui. In quo si mecum cęteri sensissent, iste tuus Cæsar inter sua flagitia pœnas patriæ dedisset. Ego patrias leges, iura, libertatem defendi, quę postquam unius potentia extincta sunt, mori malui quàm seruire. Verum quæ mecum tibi est contentio? Si iniquitatem uictoris Cæsaris probas, quid mihi molestius es? Si seruire mauis quàm liber esse, quid mecũ pugnas, qui supersse Romanæ libertate noluit? Quid autẽ tu Guarine, qui nulla in rep. es uersatus, qui nunquam ullum munus cuiusquam ciuitatis libere attigisti? quid Rom. respub. cõcluderet melius quàm Cato cognosti? Tu ciuilis belli originem, cuius me instigatorem atq; altorem insimulas, melius quàm Cato percepisti. Quid de rebus incognitis tibi & à tua prudẽtia remotis, ausus es sententiam proferre? Nunquid Suetonius, nunquid Plutarchus, nunquid cæteri qui de bello funesto patriæ scripsere, nunquid ipse inimicus Cæsar in suis cõmentarijs hoc scriptũ reliquerunt? Vnde hæc tua noua exoritur calumnia? Ciceronẽ credo te putasti sequi, qui mecũ iocatus est in defensione Murenæ. At si quid est Ciceroni & tibi & mihi amantissimo in defendendo alterius capite concessum, hic sibi maledicendo assumet homo incognitus & peregrinus. Cum ergo causam susceperis grauem, iniquam atq; imparẽ tuis uiribus, corrige te oro, ne ab alijs castigeris, & tibi parce, tuoq; honori consule, quam si in sententia perseuerabis, omnes stultissimum iudicabunt. Sed iam loquentem Catonem dimittamus. Nescio mi Francisce, sæpius mecũ recogitans animaduertere, quod fuerit Guarini propositum, scribere tam turpiter cõtra Catonem, qui est habitus ab omnibus & uiuens & mortuus uir sanctissimus, prudentissimus, fortissimus, reiq; pub. amantissimus. Cicerone teste: Non legit Guarinus Salustium eo loco quo Catonis & Cæsaris quædam fit uitæ & morum comparatio, qui ait Catonem magnum haberi integritate uitæ, constantiam laudari, ut iam pœnitere debeat Guarinum, contra Salustij uerba uocasse Catonem inconstantem. Catoni præterea, inquit, studium modestiæ decorum, sed maxime sæueritatis erat,

Guarinus in Catonem.

Apostrophe Catonis in Guarinum.

cum strennua uirtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat, esse quàm uideri bonus malebat. Non est hoc in loco ampliori oratione, aut pluribus testibus opus ad defensionem Catonis. Vt enim refert beatus Hieron. Liuium scripsisse: tanta fuit eius uirtus, ut eius gloriæ neq; profuerit quisquam laudando, neq; uituperando nocuerit, cum utrunq; summis præditi fecerint ingenijs. M. Ciceronẽ & Cæsarem significans, quorũ alter laudes scripsit, alter uituperationẽ. Conuertit se deinceps Guarinus ad bellum Alexandrinum magnificandũ, quam in parte tanquam mecũ congressurus, iterum me compellat, stare iubet, neq; gradum referre. Me admodũ timidum suspicatur, stare uult, ne si acie abiero hanc suam dicendi palmulam amittat. Sed tota aberrat uia, non solum non discedentẽ uidebit, sed inferentem gradum longius in aciem prodeuntem. Interrogat, sit ne Imperatoris decus primũ, cum fortissimis ducibus, robustissimis militibus, ingentibus copijs, terra mariq; pedestres nauales q; pugnas sumopere cum periculo administrasse? Risi uerborum iactantiam nulla cum re admodum resonantem. Sed cum hæc omnia quæ Guarinus cõplectitur concesserim, quid ad decus Cæsaris cõferunt? Qui enim fuerunt hi fortissimi duces, robustissimi milites, ingentes copiæ hostiũ? Silentio præteritur à Guarino, cui ne si suos solitos testes produxerit credendum esset, nédum sua somnia. Quid autẽ adeò illum resonans uerborum amplitudo magnificentiaq; delectat, ut cũ plurima ampulloſa uerba protulerit admiratione digna, nihil probet, nihil certi afferat, præter stupendũ quendam sonitũ tympanorũ? At ea probare forsan putat cum refert Suetonij uerba. Bellum sane difficillimũ gessit, neq; loco, neq; tempore æquo, sed hyeme anni, intra mœnia copiosissimi ac solertissimi hostis inops ipse omnium rerum atq; imparatus. Sed ô magnam laudẽ, Imperatorem quempiam (ut Cæsarem omittamus) inopem omniũ rerum atq; imparatum bellum aliquod suscepisse, neq; loco, neq; tempore æquo. Fuit ne hęc imperatoria prudentia & calliditas, an summa stultitia & temeritas? Hac tamen re bellum fuit difficillimũ, quod Alexandriam se cõtulit Cæsar imperatus, non tanquam ad bellorum, sed pacatum locum accessurus, nullas tamen timens insidias, quod cũ secus euenisset, neq; loco, neq; tempore bellũ suscipere coactus est. Verũ qui fuerunt isti duces fortissimi, cur nõ nominantur? Hannibal credo aut Pyrrhus? non, sed duo uilissimi spadones, & Ptolæmeus puer belli inscius, qui nunquã castra uiderat, robustissimos milites nouo more appellat, Ægyptios gentem infidam atq; imbellem. Quoniam uero legit copiosissimi ac solertissimi hostis ingentes copias ducum, auguratur & fortissimos duces, nam peritiam in Cæsare extollit. At ea piscatorum laus esse solet, non Imperatorũ. Redit iterum tanquã in arcem tutissimam ad clementiam Cęsaris, in qua admodũ uires suas extendit, meq; obtrectatorem Cæsaris dixit, & Ciceronem non admodum probare in his quæ loquitur de Cæsaris

saris clementia. Dixi antea, clementissimũ uisum ciuili uictoria, Ciceronem uero me nõ probare. Minus uere scribit, ne dicam leuiter. Verba profert ex oratione Marcellina, additq; nõ fuisse causam cur Cicero uellet mẽtiri, cum postquã actæ essent causæ scriberentur. At ego iterum confirmo uerba illa temporis, & causæ uerba fuisse, nõ hominis, sicut & ipse in alia oratione scribit, orationes suas causarum & temporum, nõ hominum nec patronorum. Nam si causæ per se ipse loqui possent, nemo adhiberet orationẽ. Sed tamen quid sentiret de Cęsare expressit, crudelem, tyrannum, hominem perditum appellat. Ego tamen Senecæ assentior, qui ait: Dedit uitam Cęsar Pompeio Pœno, si dat qui non aufert. Itaq; clementia sola nõ fuisse crudelem. Nam clementiam dicimus cũ quis parcit ei à quo est lacessitus iniuria, qui uero se, qui sua, qui patriam, qui libertatẽ defendebãt, qua iniuria afficiebant Cæsarem? qui seruitutis iugum recusabant, quid cõmittebant? Cur pœnam mererẽtur qui me nuper cœpere prędones? Clementissimi dicendi sunt, qui cum bona eripuissent, uitæ & sanguini pepercerunt. Laudat insuper Cæsarẽ, quod deprehensis Pompei & item Scipionis scrineis epistolarũ, illas non legerit. Ego quoq; id factum laudi tribuo, sed Scipioni uirtute nõ comparandũ. Ego multarum rerum laudes in eum confero, sed multo plura in Scipionem. In Cæsare maxima flagitia fuisse affirmo, nulla in Scipione. Amore Cleopatræ defendit me, cõsentiente longiori quàm opus est sermone. Refert amorẽ Herculis & deorum, quasi peccantium multitudo peccatũ defendat. Me uersum amatorium decantare solitum scribit, quem ego neq; legi uuquam, neq; ab alijs prolatum audiui. Scipionem Aphricanum irretitum amoribus ait ancillæ domesticæ. Hac in re manifestus est mendax. Non enim Vulcani retibus captum latini tradũt, sed insimulatum ab uxore, cum intellexissem ancillam gratam Scipioni, ut Valerius refert: Gratus est mihi Guarinus, & tamẽ cum eo non est mihi turpis amoris commertium. Quæ est hæc peruersitas, irreti um amore scribere eum, cui gratam ancillã fuisse dicatur, idq; uxori notum? Formosam uero fuisse Cleopatram ubi legerit nescio, cum contrarium Plutarchus scribat: ancillam autem deformem. Oculis non Guarinus est plusquam lynceis, illi enim ultra montes uidere existimantur. Huius acutior uisus, qui ultra mille & quingentos annos mulierũ formam conspexerit. Qui autẽ mihi condolet, imminutam esse meam quę nulla est autoritatẽ, propter eam quam scripsi epistolam, & me ait maturius quàm dixerim aduertere debuisse. Ego sibi hanc curam remitto, cum satis sibi futurum sit, suam tueri, & eius maturitatem quæ iam in putredinem uergit, sibi concedo. Scripsi Gallos quos domuit Cæsar, gentẽ feram ac barbarã, sed bello insuetam. Is contra arguit, multisq; testibus causam suam firmare se credit. Refert uirtutem Gallorum, Italiam ab eis sæpius lacessitam, Græciam, Asiam suis armis per domitã. Hæc cũ multa uerbositate recitauit, unde me succubuisse existimat.

At doceat oportet Gallos armis exercitatos, quos uastasse Italiã & reliquas prouincias dicit, eos fuisse quos Cæsar subegit, aut eos quos superauit inter se, aut cum uicinis bella gessisse. Quod cũ neq; agat, neq; si uelit possit ostendere, non me deceptum constat, sed se ineptũ qui tam rudibus argumentis, tam multos testes qui nihil sibi opitulantur adscribit. Et Hetruriæ fines usq; ad primã Tyberis ripam protendi scribit. Vellem ad mediũ saltem flumẽ dixisset, ne Hetruscos parte aqua eis debitę priuasset. Nullũ insuper peritũ dubitare dicit, quin Hetruria quasi etheros horos, id est, finis alter dicat. Ergo imperitus Plinius, qui sic in Cosmographia sua inquit. Annectitur inde septima regio, in qua Hethruria est ab amne Macra, & ipsam mutatis sæpe nominibus Vmbros exegere. Inde antiqtus Pelasgi, hos Lydi, à quorũ rege Tyrrheni mox à sacrificiorum ritu lingua græcorum Thusci sunt cognominati. Stultus ergo M. Varro, qui eam à thure cognominatam putat. Ego insuper licet sim omnibus in rebus indoctior, tamen ad hanc superstitiosam Hetruriæ interpretationẽ mea sponte rudis esse uolo, neq; credere Hetruriam ab altero fine appellatã. Cum enim alter duorum sit partitio, cur magis ab uno quam à duobus finibus cognominatur? Cur magis à ripa quam Macra, q̃uis non duobus, sed quatuor finibus claudatur Thuscia? Delyramenta quędam somniantiũ hæc uidentur, nõ interpretationes. Hetruscos & Thuscos idem esse dico, duabus tamẽ literis additis eadẽ uerbi origine. Fluentiam à fluente Arno antiqui appellabant, Florentiam posteriores dixere, altera mutata litera, altera addita, tamen est eadẽ uerbi origo. Simili modo Pisaurũ olim, non Pensaurum dici uidemus, multaq; alia duplici sermone prolata, quorum alterum ab altero descendit. Rursus reflectit se ad libertatem Romanam quam defensam & auctam litigat à Cæsare, superioribus neq; Marij, neq; Syllę temporibus dicit fuisse aliquam populi libertatem, à Pompeio uero extinctam omnino, à Cæsare uero restitutam atq; auctam longius fabulatur. Nouam ipse historiam contexit, cui quantum credendũ sit ipse uiderit. Ciuitatis mores corruptos, priscam ut ait disciplinam populi obliteratam, integritatem fractam, & quicquid aliud in eandem sententiam dici potest & ipse confirmo. Ad quæ non est opus Græco testimonio, cum habeamus Ciceronem nostrum pluribus in locis, mores & uitia illorum temporum deplorantem. Erat tamen libertas, stabant iudicia, uigebant leges, populus ius suum tenebat, comitia ordine fiebant, mos patrius in creandis magistratibus seruabatur Græculum deinde adulatorem Dionem historicum ptoducit, Imperatorum assectam, uirum additum legibus natum in seruitute. Stomachatus sum cum legi uerba illius historici in hac parte delyrantis. Ait ut tradu-

cit Guarinus plura maiora & meliora obuenisse ex Regibus quam ex populis, ut Romanorum gesta testantur. Hic præponit gesta Regum Romanorum his quæ postmodum liberata patria à seruitute regia acta sunt.

Vnum

Vnum Salustij dictũ, qui Regibus bonos quàm malos dixit esse suspectiores, uniuersum Dionem confundit. Hic etiam assentator Imperatorum, M. Brutum & Cassium damnat quod Cæsarẽ interfecerunt. At Cicero uerior, grauior, sanctior testis illud factũ multis in locis pulcherrimũ ducit, dignũ gloria & laude immortali. In fine autem primæ Philippicæ. Si enim, inquit, Cæsaris exitus efficere hoc nõ potest, ut malis charus esse quàm metui, nihil cuiusquam proficiet, neq; ualebit oratio quam qui beatum esse putant miserrimi ipsi sunt. Beatus est nemo qui ea lege uiuit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Præponat quis si audet Ciceroni Dionẽ, qui neq; suam remp. ullam habuit, neq; cognouit alienam. Sed græculum dimittamus, & laudandos Brutũ & Cassium ob Cæsaris mortem afferamus, non ut scribit Græcos uituperandos. De Scipione, inquit, in præsentia me continebo, ne tanti hominis opinioni exemplo tuo detraham, uerum ut amborum iudicium unam in summam paucis redigam. Scipio quidem uir bonus, ciuis pusillanimus, Imperator excellens q̃; Liuij autoritate & assero ipse, & tu non inficias ibis. Vir inqt, memorabilis, bellicis tamẽ quam pacis artibus memorabilior. Ad hoc deinde inconcinnum ex indignatione, quod non aduertit Guarinus, frontem atq; animũ contraxit. Detrahere non uult Scipioni homo pius, non quia desit animus, sed facultas. Quid enim ageret si illum manifestorum criminum reum deprehendisset, cum etiam noua confingat, ut eius laudes possit inficere: Primo damnatum dixit temeritatis, quod falsum esse ostendi, tum amore ancillæ irretitum, quod est procul à uero, nunc ciuẽ pusillanimũ affirmat, quod testis ab eo productus docet esse falsissimum. Sed uideamus quid afferat quod me credit nõ esse negaturum, hoc scilicet Liuium dixisse: Scipionem fuisse ciuem pusillanimem. Nescio coniectura assequi, unde nam Guarinus expiscatus sit ex Liuij textu quem protulit tam mirandũ sensum, memorabilẽ enim pacis artibus, interpretatur esse pusillanimem. O calumnia non ferendam. Si textum Liuij non intelligit, quid aduersum contrariũq; sensum contorquet? quid uerbũ honorificũ transfert ad contumeliosum? si non intelligit, cur in suũ dedecus profert? cur quæ nusquã dicta sunt somniat? Scribit T. Liuius: Scipionem uirum memorabilem, sed belli quàm pacis memorabiliorẽ. Ergo & pacis quoq; artibus memorabilis. Nunquid ulla pusillanimitatis fit mentio? Quæ est hæc peruersitas, totiens Liuium, Salustium, Suetonium, Plutarchum à recto significatu ad contrariam mentem traducere? Quod si inscius facit, errori indulgendũ, si sciens, non leuiter uindicandũ. Vltimo in loco tanquã in subsidijs collocauit extremam aciẽ, quæ totius uictoriæ robur cõtinet. Recitat Plutarchi testimoniũ ab eo in latinũ cõuersum, qui scripsit rerũ à Cæsare gestarũ magnitudinẽ superare Fabios, Scipiones & reliquos Rom. Imperatores. Nõ dixit gloriam, non laudẽ, nõ uirtutẽ, sed magnitudinẽ, cui scelera & uitia permulta quãdoq;

admiscentur. Idem dixit & Cicero res gessisse Cæsarem bello præclaras, sed reip. calamitosas. Itaq; non gentes subactæ, non captæ urbes, non fusi exercitus, non prouinciæ populatæ gloriam possunt afferre, nisi absint procul à scelere ac libidine dominandi. Quid em̃ laudis potest reddere sitis humani sanguinis effundẽdi, libido euertendarũ urbiũ, populandarũ prouinciarũ, & rapiendi cupido? A nullis philosophis, à nullis sapientibus, à nullis historicis ea laudant̃. Nec enim magna facinora habẽda uel laudanda sunt, nisi his sit uirtus admixta. Alioquin & magnũ & laudandũ facinus admisisset qui incendit Dianæ ephesiæ templũ. Rem magnã etiã gessissent & laudẽ mererẽtur, qui per fraudẽ aut proditionẽ uel exercitus hostium delessent, uel præclaras diruissent urbes. Verum nihil magnũ, nihil excelsum, nihil laudabile, nihil esse glorioſum dicimus quod non sit idem cum decore, cum honestate, cum uirtute coniunctũ. Vtigit̃ mi Francisce, reiectis Guarini argumẽtis iam scribendi finẽ faciamus, cũ ea solida & uera sit gloria quę uirtute & magnis in remp. uel in omne genus hominũ meritis cõparatur, gloriã uero belli & pacis artibus homines soleãt adipisci, cunq; Scipionis laus per omne uirtutũ genus fuerit diffusa, atq; id Liuij, Valerij, Senecæ testimonio cõfirmetur. Cæsaris aũt uirtutũ nullũ nobis testẽ, nisi seipsum per leuẽ autorẽ afferat Guar. prudẽtiæ ac doctrinę tuę erit discernere ac decernere, uter gloria uirtute, et belli laude pręstantior habẽdus sit, Cæsar'ne, an superior Aphricanus, cũ in altero nullũ uitiũ, nullũ flagitiũ uiguerit, in altero scelera uitiaq; manifesta quę à probatissimis autoribus referuntur. Vale, & parce longitudini meæ.

Conclusio.

Libri epistolarum Poggij Florentini finis.

POGGII FLORENTINI AD CLARISSIMVM VIRVM THOMAM *in Dialogum de infelicitate Principum Præfatio.*

REM minime probatam uulgo, & quæ haud persuaderi (nisi admodum paucis) queat, hoc libello aggressus sum, uir clarissime Thoma, ut ostendam quantum facultas ingenij tulit, Regum ac Principum uitam multis cõfectam angoribus, omni felicitate carere. Difficile id quidem, & prorsus à communi existimatione alienũ. Nam peruetus est, & ea cõmunis omniũ gentiũ mẽtibus infixa opinio, illos solos beatos, ac felices esse, quos fortunę munus in sublimi rerũ statu prę cæteris collocauit. Quæ res à teneris usq; annis adeò nobis est insita, ut uotis singuli omnibus opes, honores, magistratus, dignitates, imperia expetant, tanq̃ in his beate sit finis uitę cõstitutus. Ego aũt hãc tam late patentẽ insaniã peruulgatã uidemus, ut q uirtutũ et bonarũ artiũ studijs procul ab externarũ rerũ dediti cupiditate, hæc adumbrata fortunę beneficia cõtemnant, aut uecordes, aut imbecilli animi, aut stulti esse dicant̃. Etenim omnes fermè mortales

Felicitas uana.

les ueluti ex loco inferiori suspiciẽtes, hos exaltissima ut uident̃ basi suspẽsos, rerũ dominos admirant̃ atq; obstupescũt, inhiantesq; ad exteriorẽ Principũ pompam atq; ornatũ, quales oculis cernunt̃, tales interius esse putant, uirtutem uero & bene uiuendi disciplinã pauci appetunt, pauciores quęrunt, satis superq; satis sibi sapientię, atq; prudentiæ inesse uel potius superesse ducẽtes dũmodo ea assequant̃ quæ præclara ac speciosa uulgo publica insania fecit. Sed pars maxima nostræ infelicitatis stulticia est, qua in tantum mentes hominũ à uero procul abdicunt̃, atq; opinionibus fallacibus excœcant̃, ut nihil syncerũ, nihil rectum possint discernere, id tantũ expetendũ esse ducentes, ad quod uulgaris appetitus cõmuni errore labat̃. Nos uero, quos doctrinã sapientum uirorũ sequi, atq; eorum præceptis obtemperare decet, longe aliter à cõmuni stulticia sentire, uitamq; felicem nõ in fortunæ arbitrio, sed in uirtutis præsidio constituere debemus. Non em̃ rebus externis & fortuitis, sed animi bonis felicitas tribuenda est. Cui quidem sententiæ multi excellentes ingenio uiri inhęrẽtes, abiectis proprijs fortunis philosophię studio uacarũt ut ueram felicitatẽ assequerentur. Et certe sicubi ea uirorũ doctrina ut sapientium, pręstantiumq; domicilio reperitur, qui procul à cupidinibus, nihil alieni appetentes ætatem suã in uirtutis cõtentione posuerũt. Sed cœca mens hominum, quibus nihil est pensi uirtutis iter quibus nihil cum animo est cõmune, ad illecebras corporis deflexa, in his solum quæ fortunæ temeritati parent felicitatem sitam esse arbitratur. Horum ergo fallacem opinionem tum pro cõmuni utilitate, tum pro ueritate tuenda paulũ mihi reprimendã existimaui, docendumq; id quod luce clarius est nihil ueræ solidæq; felicitatis eiusmodi bonis inesse, sed illam quæri à bonis animi oportere, quæ sola nostra sunt, & nec aufferri possunt dum uitam agimus, & mortuos nõ derelinquũt. Ad te autem mi Thoma, quem scio pro tua sapientia mecũ aduersus uulgarem temeritatem, pro uirtutis causa sentire, hoc opusculum inscripsi, ut habeat te suum apud eos qui contra sentiunt defensorem. Nam cum ad philosophiam, atque bonarum artium studia, quibus ab adolescentia imbutus fuisti, addideris theologiæ scientiam, ita ut illis priscis doctissimis uiris sis proculdubio omniũ doctrinarũ genere cõparandus, nequaq̃ est consentaneũ, ut pluris fortunę dona facias, q̃ uirtutẽ aut ullã statuas felicitatem, quæ sit ab honesti ratione seiuncta. Id autem me maxime mouet ut tibi hoc opusculũ dedicarem, quod sicut ex uita & uerbis tuis sępius cognoui, uideris cupiditatibus modum statuisse, ac recte iudicare in philosophiæ præceptis, ac multarum rerum cognitione, & doctrina, quibus alitur animus noster plus iumentis ad bene uiuendum, quam in ullis his quæ tantopere expetuntur dignitatibus. Siquidem hæc nihil secum præsidij ad uirtutem ferunt, potiusq; cupiditatũ, & uoluptatũ irritatrices, quam ministrę cõtinentiæ & honestatis esse consueuerũt. Philosophię uero, hoc est sapientię studia fortunã cõtemnere, rectam

Felicitas uera.

rationem ducem uiuendi sequi, rebus modum imponere, animi dotes omnibus imperijs anteferre docent, & ad ueram perducunt felicitatem. Hanc autem disputationē olim inter doctissimos uiros habitam, nunc paulum ociosus literis tradidi, ut si qui de his uberiora uellent scribere, latior eis facultas hac nostra prouocatione tribueretur.

DISPVTATIO POGGII FLORENTINI DE INFELICITATE PRINCIPVM, INTERLOCVTORES POGGIVS, CAROLVS, NICOLAVS, COSMVS. POGGIVS LOQVITVR.

VM ex mea consuetudine primū æstate Pōtifex Eugenius ex Vrbe Florentiā cōcessit, meridie ad clarissimū uirum Nicolaum incolā, cuius domus cōmune doctissimorū hominum diuersoriū erat, me contulissem, doctissimū ibi latinis græcisq; literis offendi Carolū Aretinū, & item Cosmum de Medicis, tum in hac nostra re pub. egregium Principem, tum optimū ac præstantissimum ciuem. Hos ego Ptolæmei Geographiam inspicientes cum in primis (ut mos est) salutassem, una in Nicolai Bibliotheca consedi, & simul cum illo quo in statu nostro tum publicæ, tum priuatæ res essent percunctaretur, cœpi paulum de temporum conditione, cōmuniq; calamitate, tum uero etiam mea (qui paulo antea è prædonum manibus euasissem) queri, cæterorum uitam nostræ preferens, qui Scytharum more semper instabiles uagaremur. Infelices enim quodāmodo sumus inquam, quibus non datur uno in loco residere diutius, sed mutare regiones cogimur, & uarias in diem tanq; nouis colonis sedes quærere. Nam cum annos iam amplius quatuor & triginta fuerim Romanæ Curiæ incola, nunq; integrum una in Vrbe egimus, uagi semper, ac loca uaria peragrantes. Hic subridens paulum CAR. Tu inquit eam damnas uitam Poggij, quam multos summo studio appetere, in qua maxima laboris & industriæ præmia uidemus, quæ felix præ cæteris esse uidetur, cum multis uoluptatibus & cōmodis referta, tū his molestijs curijsq; uacua quibus cęteri affliguntur. Ego enim & te & reliquos qui Pontificibus obsequūtur (quantum assequor coniectura) beatos iudico, procul ab his nostris census & tributi continua uexatione constitutos. Etenim & felices uidentur esse Pontifices tali honore ac dignitate, quos omnes colunt, & pro dijs adorant, & item qui eos sequuntur, quos illi consueuerunt cum uolunt duobus tantum uerbis felices reddere ac fortunatos. Nam cum oēs principes magna existimem felicitate frui, tum uero maxime Pontifices, cum nulla cura, nullo labore, nulla opera, nullo periculo eum statū adipiscuntur qui habetur maximus

Pontificū status

maximus inter mortales. Absq; ullo paratur negocio, nullo sudore retinet. Quandoquidem pro armis autoritate Christi, & signo crucis utuntur, quod est tutissimū si ea niterentur propugnaculum, uerbis em q̄ ferro tutiores esse consueuerunt. Itaq; felices proculdubio censendi sunt hi, quibus dat parua industria tantū adipisci imperium, minore partū retinere. Vide inquit NICO. ne longe te fallat opinio, quanq̄ existimo hoc ad te colloquendi gratia inter nos dici. Tu felices appellas & Pontifices, & eos qui degūt in principatu, ego secus sentiēs, eiusdē modi homines miseros duco, neq; illius uere cōpotes felicitatis. Illos qui astant principibus, qui latus circundāt, qui aures occupant, qui uendunt aliqua ex parte dixerim forsan felices, cum hi soli laborum principum fructus percipiant. Ad hos enim sollicitudo, curę, timores, anxietates pericula descendunt, illi quæstui uacant & uoluptatibus, ad contrahendas opes & diuitias intenti, & tanq̄ muscæ ad mel aduolant, ita isti ad explendas uarias cupiditates ad aulas Regum ac Principum concurrunt. Rari hominem, plurima fortuna sequuntur. Felices itaq; uidetur ac beatos alios reddere, qui ipse præ cæteris est felix. Nam si qua iocunditas, si qua oblectatio, si qua quies, si qua uoluptas, si qua remissio inest principatui, eam illi discerpunt maxime qui sunt principibus grati. Quicquid uero laborum, molestiarū, dolorū angoris principatus affert, id solū principib. hæret, uoluptates raræ, & quæ etiā ab animis curarū mole depressis minime deguste̅t. Formicis inqt COS. de Medicis, ut aiunt similes esse principes dicis qui suo labore aurū ex arena effodientes, alijs præcipiendum atq; utendum tradunt, ipsæ omne usu fructuq; curi destitutæ. Ridiculum quippe uidetur eos qui imperāt infelices, qui uero seruiunt felices putare, equidem si mihi detur optio, mallem illo pacto infelix quàm hoc (ut putas) felix esse. Nam si qua est in nobis felicitas, ea magis principum quàm reliquorū uidetur familiaris. Hic CAROLVS ut omittantur inquit hi, de quibus aliquid addubitari potest, de Pontificibus saltem concedas Nicolaé oportet, ut uere dici possint felices. Cum enim sanctissimi ac beatissimi appellentur, nemo autem non solum beatissimus, sed ne beatus quidem possit esse non felix, consentaneum uidetur, pontifices omnes (quoniam beati felix est uita) recte felices appellari posse. Illud quoq; mihi concedas, opinor, illos qui domestici eorum uocantur, esse huiusmodi felicitatis participes. Fieri enim nequit, ut qui cum beato ac felice familiarius uiuant, sint expertes eius quo cum degant felicitatis. Longe aliter se res habet quam existimas NICOL. inquit, quamuis te mecum iocari arbiter, & Socratica ironia uti. Nam hæc quæ modo sanctitatis ac beatitudinis nomina retulisti, & pleraq; ali a quæ adulantium turba in pontifices & reliquos excelsos uiros congessit ad aucupandam principum beniuolentiam, ab his conficta atque adinuenta quibus ea ars quæstui est, qui per adulationem optimam Regum conciliatricem applaudere illis, & gratificari quærunt. Adeò hæc inoleuit abusio, ut non his uerborum præstigijs uti turpe ac nephas putetur,

sed ego hos nostros siue pontifices, siue quosuis alios dominos eorumq; fuca
ta nomina cõtemno, à quibus ad ostentationẽ omnia, pauciſſima ad uerã lau
dem & gloriã fiunt. Nulla em̃ uel parua admodum his bonarũ artium cura
est, nulla doctrinæ, nulla sapientum, ac doctorũ uirorum, nulla uirtutis. Simu
lata in quibusdam quidẽ uirtutis signa apparent, nulla impressa uestigia. Su
Poggius libro rum inquisitor scepit hic (me intuens) olim diligentiã & laborem peragrandẽ Alemaniæ li
brorum perquirendorũ gratia, qui in ergastulis apud illos recluſi detinentur
in tenebris, & carcere cœco, qua in re multum profuit latinis musis eius indu
stria. Nam octo Ciceronis orationes, integrum Quintil. Columellã, qui an
tea detruncati & deformes apud nos erant, & item Lucretij partẽ, pluresq;
alios latinæ linguæ autores præclaros restituit nobis, pluraq; ex diris carceri
bus quib. inuiti obsoletiq; opprimunt eruisset (sunt em̃ multis uinculis & fœ
do carcere abstrusi) nisi fortunæ defuissent. Hæc cũ ab eo fuissent in lucẽ ædi
ta, cumq; uberior & quasi certa spes proposita esset ampliora inueniendi, nũ
q̃ postea aut princeps aut pontifex uel minimũ operæ aut auxilij adhibuit ad
liberandos præclariſſimos illos uiros ex ergastulis barbarorũ. In uoluptati
bus, in rebus nulla laude dignis, in bellis, re pestifera & pernicioſa hominibus
ætatem & pecunias cõsumunt. In peruestigãdis uero excellẽtiũ uirorum mo
nimentis, quorũ sapientia & doctrina ad uerã felicitatẽ & uitam beatã perdu
cimur, obtorpescunt atq; obdormiunt, uitã pleriq; more pecorũ agentes, insa
nis cupiditatibus, & uarijs ambitionibus acti, mirũ de uirtutibus, aut sapien
tia, aut aliqua bene uiuendi arte silentium agunt, ut nõ principum, aut feliciũ
sed portentorum sint nomine appellandi. Neq; de nostris tantum̃ seculis que
ror, quæ nostra religio reddidit mitiora, semper etiã priscis tẽporib. eiusmo
di mores, cogitationesq; dñantium extiterunt, ut non uideat̃ mirum esse, nul
lum fuisse his cõmertium cum felicitate cõmune. Tum COS. grauiter ut asso
let, facillime inquit Nicolaë, qui mos tuus est, laberis ad detrahendum. Equi
dem minime miror, si quando es in priuatos dicatior, cum in ipsos principes
tam facile inueharis, & tamen nullius iniuria, aut uitæ contumelia facit, ut tã
sis promptus, aut copiosus in eorum obiurgationem. Noui nõnullos, qui abs
te excipi deberent ab reliquorum caterua uiri docti, egregij, omniq; laude &
cõmendatione digniſſimi. Vnde mecum sæpius cogitans addubitare cogor
quænam sit potiſſimum causa, cur in uituperando sis quam in laudando pro
cliuior. Hoc facile est ad explicandum NIC. inquit, quod longa ætas & ante
acta uita me docuit. Nam in laudandis hominibus sæpius deceptus sum, cũ
hi deteriores essent quã exiſtimarem, in uituperandis uero nunq̃ me fefel
lit opinio. Tanta enim inter homines uersatur improborũ copia, ita sceleri
bus omnia inficiuntur, ita hypocritæ superabundant, qui uideri quam esse
boni malunt, ita quilibet sua uitia aliquo honesti uelamento tegit, ut pericu
losum sit & mendacio proximum quempiam laudare. Plures ad me adeunt
importu

importune, qui suam stultitiã à me eõmendari uolũt, afferunt nescio quid ab
eis editum insulsum penitus, incõditum, incõcinnũ, certe dignum quod ad la
trinas ferat̃, quærunt existimationẽ meam. Ego liberior in loquendo, nã poẽ
tã si malus est, nequeo laudare, uerum effero, moneo ne efferant, interdico, ui
tia ostendo, non eloquentiam, non grauitatem, non ornatum, non prudenti
am, non latinæ linguæ proprietatem, nõ integritatem in suis scriptis esse af
firmo. At quidẽ proterua elatione, temeraria q; inflati abeunt irati, submur
murantes me inuidia cõmoueri. Quid loquar de morib. nostris ac uitã? cum
multi recessus sint animorũ, adeoq; in occulto siti, ut potius diuinare q̃ affir
mare de laudibus hominũ possis. Hanc ob causam, cũ pauci sint uix ferendi,
stultorũ uero plena sunt omnia, satius esse duco in eam partẽ declinare in qua
uerior sim futurus. Accusatæ apud Lucianũ diuitiæ, quod nũq̃ se ad honestos
uiros cõferant. Nõ sua id culpa fieri, sed bonorũ raritate respondent, nã cum
cœcæ uagent̃, neq; selectione aliqua uti possint, usu uenit, ut sæpius in malos
(qui undiq; circũfluunt) incidãt, q̃ in bonos, quorũ paucitas raro obuios eli
dit. Alio item in loco cũ laudandi, uituperandiq; artẽ æque callere se dicat, al
terius iã disuetudine oblitũ, in altera se admodũ exercitatũ uitio hominũ de
scribit. Nihil igit̃ uanitati, stulticiæq; hominũ propius esse uidet̃, q̃ laudare
quempiam de cuius probitate ac uirtute non tibi exactiſſime constet. Qua in
opinione multorum nequitia in diem me reddit firmiorẽ. Quod si priuatorũ
quibus paruula licent, quilegibus coërcent̃ maxima pars uitiorum mole ur
getur, quid in tãta dominorũ licentia, quib. pro lege est appetitus, putas con
tingere: Itaq; ut eodem redeat unde nostra defluxit oratio, mea quidẽ senten
tia est. Hos nostros principes (hoc em̃ nomine imperatores, reges, duces, cæ
teros q; qui alijs dominantur, cõprehẽdi uolo) etiã si boni sint & esse & cẽseri
recte posse infelices ac miseros, quãtumuis fortunę obtegãtur bonis. Nã ma
li nullo modo felices erunt, à bonis uero propter rerum quas sustinent pon
dus (maius em̃ Atlantæ onus ferunt) propter infinitas curas, molestias, anxi
etates, labores quibus cruciantur, omnis felicitas abest. At multi felices exisli
mantur, obumbrat enim ampla fortuna multorũ uulnera & cicatrices. Nos
autẽ non existimationem uulgi, sed ueritatem quærimus, quæ plane dictitat,
nullam felicitati cum principibus esse societatem. Nimis quidem in arcto Ni
colaë CAR. inquit, hos circumscribis, uel potius proscribis, ita ut neminem
tibi assensurum putem. Quis enim tibi concesserit, multos ex priscis illis qui
à suis dicti sunt, non fuisse felices? Enumerari enim plures possunt quos sua
ætas etiam felicissimos iudicauit. Verum quandoquidem & æstus diei est &
etiam ocium supereſt, discutiamus paulum Nicolaë si libet, & id colloquen
di causa, utra sit uerior, ac probabilior sententia. Tu principes infelices & eo
rum uitã miseram putas, ego contra felices iudico, ac perbeatos. Hic arri
dens NICOLAVS. Hic noster Carolus inquit aperte somniat, & secus ac
sentit

sentit loquit. Quo modo em uiro doctissimo licet dicere eos felices, quos ne homines quidē qnq; audeat appellare, ignauos, imperitos, indoctos, impotētes, auaros, superbos, iracundos, crudeles, libidinosos, adulatores, & stultitię seruos, qui ambitione (nescio qua) effrenata, tanq; ad pestē mortaliū nati, belis semper indulgent, pacis atq; ocij hostes? Non licuit Italiæ nostri temporis ab armis quiescere, propter nōnullorū principum aliena rapiēdi cupiditatē. Mitto alia uitia in quib. quantūlibet paruis uersent, dūmodo infra eorum dominos cōtineant, quos tu qua ratione felices nūcuparis ignoro. Parcas oro maledictis CAR. inquit. Non em iurgio hæc, sed ratione differenda sunt. Istis qp uitijs nullā felicitatis partē ascribi posse cōcedo, sed nō ea in omnib. esse uident. Male em nobiscum ageret si tam dura cōditio omniū principum esset. Rari sunt in quib. nō aliqua uirtus eluceat. Quare mihi recte consideranti, felices principes esse uident, quib. adsunt omnia quę sunt hominibus maxime exoptanda, quæcq; solent efficere beatā uitam. Nam possident opes, diuitias, dignitates, imperia. Est summa in eis rerū licentia, summa bñficorū facultas, summa liberalitatis occasio. Adsunt (si quid ad rē pertinet, sed approbat Epicurus) diuersi corporis atq; animi uoluptates, aurea atq; argentea mēsa, uarij magnificiq; apparatus, ludorū & cantus plura genera, ad aurium animiq; iocunditatē exquisita. Colunt atq; adorant ab reliquis, quę maxima habet uoluptas. Iusti pręterea, sapientes, tēperati boni esse possunt, sicuti multi quoq; sapientes habiti sunt & uirtute pręditi. Quibus ex rebus patefit ampla ad felicitatem uia. At tu principes omnes bonos, malosq; in una eademq; felicitatis dānatione cōstituis saltē ab hac (me intuens) regula summos pōtifices excepisses, quos iniquū est existimare felicitate priuatos. Cum em se honestos, & optimarū rerum cura occupatos, tum salutis cōmunis, tum pacis populorū, tum omniū gentium quieti se cōsulere in suarū literarum proœmijs quotidie profiteant, cum saluatoris uice fungant in terris, rebusq; cœlestib. mentē applicent. qui possunt tā sanctis dediti cogitationibus nō esse felices: Sunt prętea diuinarū Antistites, quarū cultu nemini dubiū est felicitatē hominib. elargiri. Idē & nostro huic pōtificis secretario uideri cōuenit, cuius plurimæ pontificiæ epistolæ sunt in eorū cōmendationē. Tum Ego in literis inquā meis id primum aduerto quod pontificis esse oporteat officiū, aut munus, eas laudes illis tribuens quibus uacare non debent. De felicitate uero ipsemet existimo esse credendum, se em ad suas cogitationes esse affirmāt, literis autē eorum fidem præstandā esse, nullo modo fidē abrogandā. Itaq; per me felicissimi appellent licebit, cū ego quoq; illos beatos credā qui se esse beatos putant. Tū COS. Atqui inqt, nuper legi lōge secus iudicasse pontificem Adrianū uirum prudentē, & uitæ sanctitate pręstantem. Solitum em frequēter dicere accepimus, neminē uideri sibi Rom. Pon. miserabiliorem, nulliusq; deteriorē cōditionem esse asserebat, cathedrā illā in qua residerent pontifices spinis refertā,

Principū magnificentia.

palleum

palleum quo amictarent consertum aculeis acutissimis, tantæq; molis, ut eti am robustissimos premeret, mitrā uero igneam, quę caput gestantiū ureret. Hic aperte professus est qualem felicitatē pontifices assequant, eos dico qui munus pōtificū amplecti uolunt. Tum ego missos inquā pontifices faciamus in quibus plures q̄ in reliquis imperijs, & felices & Deo accepti reperti sunt, sermonēq; nostrum cōuertamus ad reliquos, de quibus honestius liberiusq; inquiri potest. Verū me, qui in maximi omniū principis obsequio uersor, æquius est hac de re silere q̄ loqui. Hic noster Nicolaus in libera ciuitate liberior cæteris, nullius obnoxius cupiditati, qui unus semper præ se tulit summā dicendi licentiā, neq; ueret quo animo sua dicta accipiantur, dūmodo quod sentit proferat, audacius uberiusq; suum explicabit iudiciū. Mihi quidē NIC. inquit, cum his nostris rerum dominis nulla unq̄ priuata cōsuetudo fuit, neq; em magna ex parte hi sunt de quibus ęqua mente possim audire. Quāuis em raro hanc urbem exierim, tñ & omniū qui ubiq; sunt principum mores, & uita mihi innotescunt, & eorum qui hactenus gesta perlegi. Itaq; cum uita eorū, tum ratio & ueritas mihi persuadēt, ut credā dici nihil posse miserius principantiū uita, quā recte ac penitus intuenti licet inspicere ambitiosam, anxiā, turbulentā, maximis tribulationib. calamitatibusq; ac malis facinoribus plenam. Carolus bonos esse principes, & nonnullos habitos dicit, ego nō qui esse possunt, sed qui fuerint perquiro, quos nondum ulla ætas sortita est. Nam si ueteris Hesiodi sentētia, difficile est bonū esse, id multo in regibus & Imperatoribus difficilius fiet, quorū plura uitiorum irrimēta ab exercitio uirtutū subducunt. Eluxit aliqn, sed tamē perraro in aliquibus quidā uirtutis splēdor. Sed scriptorū nōnullorū assentatio, qui adulationis prēmia à principibus expectabant, & paruula scintilla uirtutis maximū incēdium excitarunt, ampliātes ea uerbis quæ tenuia rebus erāt. Val. Max. adulatorū scriptorūq; omniū adulantissimus, de Iulio Cęsare in gratiā Tiberij sępius aperte mentit, in laudibus suis tanq̄ de Deo loquens, nō de eo cuius acta in omni uita (armorum gloria excepta) à bonis reprobata extitere. Sed licet pauci paulū emerserint à cōsuetudine aliorū, tñ si qua in eis uirtus enituit, ea multorū flagitiorū caligine obūbrata est. Inuenies quosdā humanos, sed luxuriosos, alios prudētes, sed crudeles: hos iustos, sed deditos auaricię, nōnullos magnificos, sed raptores, quosdā liberales, sed ira feruidos & impatiētes. Ita quoquo uerteris, nihil purū, nihil sincerū in eis reperies, nihil castū, nihil absolutū, sed ita infecta oīa ut lōgo interuallo uirtutes à uitijs superēt. Neq; hoc tm natura hominū, quātū ipsius euenit uitio principatus. Nā cum natura fragiles simus atq; imbeciles, qui facillime ad lasciuiā, & uitia labamur, tñ principatus re ipsa & licētia malus est, malorūq; opifex & minister. Sed in hac oīm nostra disputatiōe præ dictum uelim, me nihil aduersus personas, sed de re ipsa sentire quod loquor quę cum plurima uitia secū trahat, necesse est etiā bonos aut corrumpat, aut

Val. Max. adulator mendax.

defatiget,adeò ut nullã felicitatẽ deguſtare queant.Sunt em̃ in regno quædã tanq̃ in ætate ad adoleſcentum ac ſenum natura inſita uitia,quę qui tollit aut mitigat,diuino potius fungitur munere q̃ ſuo.Sicut em̃ ignis quicquid ei hæret,aut calefacit,aut urit.Ita imperium quos apprehendit,aut malos reddit, aut certe deteriores.Deliniuntur em̃ homines illius cõſuetudine,& cõtagione inquinant̃.Quo fit ut etiam ſi probi,caſti,pij,humani ad illud euehant̃ inficiantur eius moribus & malignitate,euadãtq̃ impij,ſceleſti,inhumani,periuri,crudeles.Neq̃ ſolius Nicolai eſt hæc,ſed Flauij quoq; Vopiſci ſententia qui ad Diocletianum imperatorẽ in Aureliani uita ſcribẽs:Vide inquit quæſo,q̃ pauci fuerint Principes boni, ut bene dictum ſit à ſcurra quodam Claudij inimico unico,à nullo omnes bonos deſcribi ac depingi poſſe.Quæritur quæ res malos principes faciat?Iam primũ licentia . Deinde rerum copia,amici improbi,ſatellites deteſtandi,enuchi auariſſimi,aulici uel ſtulti,uel deteſtabiles.Ex quo Diocletianũ dixiſſe cõmemorant,nihil eſſe quam bene imperare difficilius. Colligũt ſe inquit quatuor,aut quinq̃, atq; in unum ad Imperatorem capiendum conſilium coeunt,dicunt quid probandũ uel improbandum ſit. Imperator qui domi clauſus eſt, uera non nouit, facit iudices quos fieri non oportet,amouet à re pub. quos debet retinere. Ita bonus,cautus,optimus uenditur Imperator,quales ob res nil rarius bono principe eſſe teſtatur. Idem Saturnium quẽ Ægyptij ad imperium aſſumendũ cogebant,locutum memorat.Neſcitis amici quid mali ſit imperare? Gladij pendentes ceruicibus imminẽt,haſtæ undiq;,undiq; ſpicula,ipſi cuſtodes timent̃,ipſi comites formidantur . Adde quod omnis ætas in Imperio reprehendit̃. Aurelius Antonius Pius,quem per omnẽ terram philoſophãtes,inter omnes qui unq̃ imperarunt palmam tuliſſe uirtutis hiſtoriæ ferunt, ſanctimonia certe uitæ excelluit omnes,ab Adriano adoptatus in Imperiũ,magis doluiſſe q̃ lætatus eſſe traditur. Iuſſus autẽ ex priuatis hortis in principis domum migrare inuitus acceſſit. Et cum ab eo domeſtici quærerent,cur tam mœſtus in tantã adoptionem tranſiret: multis uerbis diſputauit quæ in ſe mala Imperium contineret.Diocletianus uero cum poſt depoſitum Imperiũ in priuata uilla agrocolendo intentus degeret,rogatus à Licinio ut ad imperium rediret,id recuſauit,diſſerens oſtenſo horto quam plantarat,quàm dulcis & iocunda ea uita eſſet,q̃ uero miſera & anxia in Imperio conſtituta.Videtis quam naturã principatus eſſe affirmarunt & ſapientes uiri,& hi qui & ipſi ſummi & boni principes extiterunt.Etenim uelut fuligo cõmaculat tangentes, ſic regnum poſſidentes corrũpit multitudine morborũ animi,quę ſi quis ſane mẽtis penitus perſpexerit,haud ſane multũ illius cupiditate flagrabit.Non ſolũ em̃ quę Terẽtianus ille adoleſcens querebat̃ in amore uitia,iras,ſuſpitiones,inimicitias, bellum, pacem rurſus, ſed multa in eo acerbiora , atq; aſperiora perſpicax animus intuebitur,ut potentiã,faſtum,ſuperbiã,libidines, odia, crudelitates,

ambitio

ambitionũ dñandi cupiditates,ueneficia,& quicq̃d aliud ad perniciẽ mortalium neqtia hominũ excogitabit. Qd̃ ſi quis eo robore,ea firmitate animi diuino quodã munere fretus ad principatũ adeat,ut omẽs eius illecebras uirtute ſuperaſſe uideat̃,tñ ut ſeſſor bonus in equo retrogrado ac calcitroſo excutiẽtur,delabet̃q; aliqñ.Ita qui imperiũ aſcendit defluet uel inuitus rerum licẽtia ac luxu,& tot inſidijs tum hominũ,tum uitiorum circũuẽtus declinabit à gubernaculo,& tanq̃ uehementi actus tẽpeſtate ui fluctuum iactabit̃ ad ſcopulos in q̃bus allidet̃,periclitabit̃q; omnis bene uiuendi ratio & diſciplina. Nã quod Carolus ad cõparandã felicitatẽ cõtulit diuitias,opes,rerũ licentiã,beneficiorum facultatẽ,imperia,dignitates,uoluptates q̃q; & alia plura quę retulit,iſta quidẽ potius infelicitatis q̃ felicitatis irritamenta inſtrumẽtaq; eſſe uidentur.Verum opibus ac diuitijs nõ magis utuntur principes q̃ priuati,neq; magis q̃ quãtum homini fiat ſatis.Victum habẽt precioſiorẽ,& cultiores ueſtes,ſed uenena in his formidant̃,& amicorum inſidiæ.Suſpicioſę ſunt epulę atq; potus,raroq; ſapiunt,tum mixtæ curis,tum cõtinuo uſu neglectæ.Nam uoluptates quo magis affluunt,eo ex copia & ſatietate fiunt inſuauiores.Preterea non idẽ qui reliquis guſtus & appetitus,quod ſiccando eſuriens cibum capit,non ſinunt uariæ cogitationes percipere ciborum ſuauitatẽ.Venerea multis ſuſpicionibus implicantur.Multi em̃ ueluti laqueo capti perierũt.Licentia nihil felicitatis importat . Nam ſcitis ueteri prouerbio , ea fieri ſolere homines deteriores. Beneficiorum facultas eſt nobis optanda,ſed plurima pars hominum eã ad maleficia cõuertit.Nõ em̃ dignum bñficij nomine quicquid principes donant.Effuſio aliqñ,& inconſueta largitio beneficium appellatur.At in dando beneficio ratio perſonarũ, & tẽporis conſtet oportet. Illi autẽ ut plurimũ tribuunt nõ egenis,ſed turpibus & indignis,dãt tamẽ quod tenere non poſſunt,dignitates,præturas,magiſtratus. In pecunijs uero quæ ſeruari poſſunt,ſunt multo remiſſiores.Menſa aurea,argenteaq; & cæteri apparatus nihil afferunt ſubſidij quo ſimus felices,non em̃ ęgritudines animi leuant,ſed præſtant curioſiores,plus ea aſpicientes delectant q̃ poſſidẽtes.Hoc ueriſſime auſim dicere,in quo & multi ſapiẽtes cõueniunt,nullum eſſe ex corporis ſenſibus,in quo nõ à priuatis principes uoluptate exuperentur. Quare longinqua ab his erit uitæ felicitas quos & nulla uera ac ſolida ſequitur uoluptas,& multi circũſtant mentis cruciatus. Tum CAR. tyrannorũ inquit, non regum aut Imperatorum uita his cruciabitur quæ dixiſti malis,quorum ut Iuſtinus affirmat,tyrannos ſemper uitijs abundare , ideoq; & eſſe infelices neceſſe eſt. At uero cæterorũ qui recto iuſtoq; iudicio pro cõmuni utilitate regnant, lõge alia uidetur eſſe cõditio,qui cum ſint legũ ac iuſticiæ miniſtri, nec priuato,ſed publico cõmodo dent operam,cum pacẽ colant,cupiditatibus ſtatuent modum,uiros doctos ament,cum quaſi parentes eorum quibus præſunt appellari ſoleant , quid his obeſt quin & dici & eſſe felices queant?

Nam quid arbitraris, natura malũ esse principatum? Vide ne longius quàm ratio suadet à uero seducaris. Natura insitum nobis principandi appetitum, Cicero noster tradit, ut animus bene à natura institutus, & subesse nolit & cupiat præesse. Indidit enim nobis siue Deus, siue parens natura desideriũ laudis & gloriæ, quam maxima consequimur præstantia, & imperijs, quibus eminentia quidem animiq; excellentia iudicantur. Cernis natura ipsa duce gestire animũ nostrum ac lætari, cum reliquos etiam bonarum artiũ certamine antecellit, etenim extollimur gloria quadã, si prudentia, cõsilio, doctrina, uel arte egregia cæteris præstamus. Cum enim id scire uidemur quod alios fugiat, tum maxime erigimur ad laudis cupiditatem. Itaq; singulis in rebus insitus nobis est præeminentiæ appetitus, & cupiditas imperandi. Quæ autem natura nobis insunt, omni culpa & reprehensione uacant, neq; etiam uituperare decet. Cibi enim ac potus uenereorumq; appetitus, cum a natura prodeat nullo modo est uitiosus. Sed quẽadmodum horum usus est necessarius, si ad uoluptatem referatur, non caret crimine, ita si quis principatu abutatur quando labitur ab ordine rationis datur uitio. Nullum igitur crimen, nullum delictum asscribendum est principatui, cum sit eius appetitus à natura, neq; etiam ulla infelicitas tribuenda, sed his potius qui per abusum rem optimam ad uitia detorquent, & iniuriã cæterorũ. Nam quid utilius, quid optabilius tribuit nobis Deus, quid ad uirtutum exercitia propensius, quàm eã felicitatem potestatemq; qua liberales esse, benefici, magnifici, qua multorũ cõmoda procurare, & tũ in homines, tũ in ipsos Deos pietatẽ exercere ualeamus? Hoc dat protegere oppressos, afflictos erigere, subministrare egenis, opem ferre amicis, præmia tribueri uirtuti, prodesse quam pluribus. Quare nequaquam amplius dixeris, aut malum natura esse principatum, cum tanta adsit bene agendi facultas, aut infelicitatis causam nisi malis prębere. Tum NIC. Quos tu quidem tyrannos appelles nescio, hoc certe scimus, nõnullos eorũ Regibus fuisse meliores, iustiusq; in subditos imperium exercuisse. Non em̃ nomine, sed re distinguũtur. Veruntamen si recte regum, Imperatorũ, cæterorumq; principãtium uitam ac mores perpendes, dignos reperies per multos qui tyrannorũ potius, quàm regũ nomen mereantur. Nam boni illi qui ad publicã utilitatem intendãt, secluso priuato cõmodo, qui bonos & doctos diligant, qui parentis animum gerant qui fuerit in nostris literis nõ cõtinet̃, & si quos ulla ętas produxit, rariores stoicorum sapiente extiterũt. Sed quod regnandi appetitum naturalẽ, & ob eam causam principatũ minime malum dixisti, hoc tibi affirmo. Quæ bona natura sunt, mala esse non posse. Principatus uero qualis sit, exempla principum docent, quos te non fugit ut plurimum reprehensione, quam laude esse digniores. Neq; etiã consentaneũ est, ut quod natura bonum sit, malos reddat possidentes. Naturalia em̃ etiam repugnantibus nobis uim suã exercent. Enumerasti Carole, bona quæ possunt prouenire

Naturæ uires.

prouenire ex principatu, oblitus credo, quod calamitatibus illius cupiditas orbẽ terrarũ afflixit, ut execrandi illi esse uideant̃, q quod omniũ erat primi detulerunt, libertatẽq; sub qua nati erant seruituti subijcientes, unũ aliquem plusq̃ omnes posse maluerũt. Quãuis regnũ (quod primũ Imperij nomen in terris fuit) sanctum est habitũ apud priscos illos, dum sua cuiq; placebãt, nomen quidẽ mite laboris & officij plenũ. Sed sicut om̃ia mala exempla à bonis initijs orta sunt ut Crispus ait, sic in Imperijs nomen regis tantũ mãsit, res funditus perijt, ad tyrãnidemq; defluxit. Itaq; cũ principatus possessio, si ueterib. historijs, si rationi credimus, possessores improbos efficere soleat, & principatum quoq; malã rem esse putandũ est. Nonne COS. inquit, ab hoc tuo decreto excipis multos quos felices, ac bonos sua ętas existimauit: ut barbaros missos faciamus, diuũ Augustum, Vespasianũ, Titum, Antoniũ Pium, Aureliũ, Alexandrum, Seuerũ, Traianum optimos ac iustissimos principes quorũ uita merito felix dici potest. Augusti quidẽ felicitatem omnes historici, om̃es annales decantant pace per uniuersum orbẽ, terra mariq; parta, quare huic saltem felicitatẽ tribuas necesse est, ue uidearis in omnibus uelle esse cõtentiosus. Tu mihi NIC. inquit, phœnicem nescio quem affers multis inauditum seculis, atq; inusitum. Antiqua monumenta paucos istius mundi principes recensent, permultos uero illos quorũ flagitia & scelera plures mortales, & regna cõquassarunt. Verũ nihil affert momenti, quin dici omnes debeant infelices. Paucorũ si qua ea fuit, uirtus. Vna em̃ hirm̃do (ut dicit̃) uer nõ designat. Sed tamen si qui paulo tolerabiliores, aut etiam ut uultis boni extiterũt, id ita per raro contingit, ut portenti loco haberi possit. Nam sæpius mõstra hominum terra, q̃ bonos principes produxit. Natus est nuper infans bouis capite, alter uero catti, hic mancus manu orit̃, alter digitis multiplicatis. Quæ om̃ia longe à natura hominũ distant. Eodẽ ergo pacto natura sit malus oportet. Inuenti tũ longo interuallo sunt aliqui qui paulo descisserent ab illius naturę institutis, sed monstris ac portentis rariores. Neq; uero hos ipsos felices fuisse iudico, sed uacuos felicitate. Non extrinsecus, aut fortunæ indulgentia uenit felicitas, neq; ut alij, sed ipsimet de sua felicitate existimẽt oportet. Expendamus illũ ipsum Augustũ, quem ut felicissimũ omnia secula celebrarũt, & qua uixerit felicitate consideremus. Prima illius ætas in ciuili bello diutius uersata, nulli pepercit crudelitati. Certe triumuiris ultimus proscribendis ciuibus modũ statui passus est. Nõnullos etiam proscribẽdos nominatim curauit ad expilandos domos. Donec sublatis his qui rem pub. saluã uellent, quiq; suis cupiditatib. obstabãt, cum Antonio & Lepido libertatẽ eripuit ciuitati. Nõ refero patrię proditionẽ, à qua armatus, imperioq; pręter ętatẽ Ciceroĩs opera potitus, & arma & imperiũ in patrię perniciẽ ac uiscera cõuertit. Tũc socio rũ altero, senatus autoritate ab insignibus imperij deiecto interfectoq;, altero per ciuilem sanguinẽ oppresso, solus rerum potitus est. At is sæpe insidijs

Augusti uitæ proceßus.

etiam ſuorũ appetitus,ſæpius diuerſorũ in ſe cõiurationes expertus eſt, quo tempore uitam diutius ſollicitã duxit & inquietã,mortis inſidiarumq; metu, donec Lunæ uxoris cõſilio uſus,cum Piſoni peperciſſet,hac clemẽtia reliquã ſibi uitã ſecuram præbuit. Hucuſq; nullus datus eſt inter tot timores felicitati locus. Age,poſtq; temere deſijt,quæ felicitas ſubſecuta eſt? Primũ(quę magna dicit felicitatis portio)caruit filijs,qui imperio ſuccederent. Tum multiplici dolore per omnẽ uitã affectus fuit. Sororẽ Octauiã amiſit. Marcellũ ac Druſum nepotes,quos imperio deſtinauerat, magnæ uirtutis atq; indolis adoleſcentes immatura mors eripuit. Marci Agrippæ generi, ac Mecœnatis quos chariſſimos ac fideliſſimos expertus erat,funera proſecutus eſt. Filias ambas ab ſe domi optime educatas,ob meretriciã frequẽtibuſq; adulterijs infamẽ uitã,edicto palàm propoſito ad inſulas relegauit,quo facto cum ſe tum domũ,tum familiã dehoneſtaſſet,propria detegẽs dedecora,tantũ poſtea doluit,ut ſæpiſſime Mecœnatis Agrippęq;(qui ſibi uerũ dicere ſoliti erant)interitum defleuerit,queſtus multotiens ſibi deeſſe qui uera ex animo loquerent. Subſecuta eſt Germanici exercitus Quintiliano Varrõe duce clades,magnũ rei pub. uulnus. Quis cum his ęrumnis felicitatẽ cõiunget? Adijce his quibus per omnẽ uitã torquebat plurimas atq; ingentes,tũ publicas,tũ priuatas curas,adeò omni quiete ocioq; animi & corporis ſublato,ut ſæpius ad deponẽdas undiq; ingẽtes moleſtias de reſtituenda re pub. cogitarit,quod & feciſſet re quietẽ appetens,niſi uitę inſidias timuiſſet. Hæc quippe maxima dicenda principũ infelicitas,ut è rerum ſtatu deſcendere abſq; capitis periculo neque ant,quod Diocletianus,& Maximianus pluresq; alij uitę diſcrimine ſunt experti. Sed ut Auguſti felicitatẽ diſcutiamus,accipite quod uir ſapientiſſimus Seneca de eius felicitate ſenſerit,in eo libro quẽ ſcripſit de breuitate uitæ: Potentiſſimus inquit,& in altũ ſublatis hominibus,excidere uoces uidebis,quibus optimi optent,omnibus ſuis bonis prę ferant,cupiant iterũ ex illo ſuo faſtigio ſi tuto liceat deſcẽdere. Nam ut nihil extra laceſſat aut quatiat,magna in ſeipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus cui dij plura q̃ ulli prę ſtiterũt nõ deſijt quietẽ ſibi precari,& uacationẽ à re pub. petere. Oẽis em̃ ſermo ad hoc ſem per reuolutus eſt,ut ſperaret ociũ. Hic labores ſuos etiãſi falſo,dulci tn̄ oblectabat ſolatio,aliq̃n ſe uicturum ſibi. In quadã ad ſenatũ epiſtola cũ ocium ſibi polliceret, etiã ex uerborũ dulcedine ſe uoluptatẽ percipere affirmabat. Tanta ocij cupido inceſſerat,ut illud quia uſu non poterat,cogitatione præſumeret,& qui omnia uidebat ex ſe pendẽtia,qui gẽtibus fortunã dabat,illũ diem lętum demũ cogitabat quo magnitudinẽ ſuam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſollicitudinum tegerent. Hæc Seneca, qui deinde labores anxietatesq; quibus etiam ſenex agitabat deſcribit, ut omnino infelicem uitam per omnem ætatem egiſſe uideat. Hęc tam multa de Auguſto retuli, ut

ex

ex beatiſſimo principum ſumatur omnium coniectura. Nam ſi quem conſenſus hominum pro feliciſſimo atq; optimo duxit, adeò agendorum mole prę mebatur, ut nihil ſibi magis quàm ea uita diſplicere uideretur, quid de alijs cenſendũ eſt,qui ad Auguſti uirtutem ac laudes longa intercapedine acceſſerunt? Nempe infelices fuiſſe dicemus, nulloq; in loco minus reperiri uitam felicẽ,quàm ubi maxime eſſe putatur. Nam ſi inter bonos non uerſatur, nec in malis quidẽ reperietur. Refugit enim omnẽ improborũ ſocietatẽ. Verum quoniam felix ne ſit uita principum queritur, primum quid ſit felicitas, deinde an domicilia principum ſequatur, diſcutiendum. Felicitatẽ eſſe uitam operationẽ ſecundũ uirtutẽ ſcribit Ariſtoteles, & exercitio uirtutũ comparari. Cicero noſter uult eam eſſe honeſtarum rerum proſperitatem, uel fortunam adiutricem bonorum conſiliorũ, quibus qui nõ utatur, nullo pacto felix eſſe queat. Vbi ergo uirtutes, aut bona cõſilia deſint, ubi adſunt uitia, ibi nequit eſſe aliqua felicitas. Non enim inter ſe repugnantia coniunguntur. Sed uirtutes raram coiſſe cum principibus familiaritatẽ, prę teritorũ exempla docuerunt. Vt uero improbi maliq; ſit ratio, qua conſtat uitijs facilem aditum ad principes, patere nobis perſuadet. Igitur & infelices erunt. Vellẽ doctorum ac beatorũ uirorũ gratia ut ſapientię darent operam principes, illiuſq; præceptis obtẽperarent. Sed cũ his nulla ſapientiæ cura ſit, nec uirtutes quidem cognoſcere, aut earum uſu ad uitæ ſubſidiũ uti poſſunt. Fugit ignorantiam uirtus,& rationi ſapientiæq; inhæret. Ea cum ſit principũ contubernalis, careant uirtutibus oportet. Hæc ſentiens diuina ueritas, quæ mentiri nequit, per os prophetæ iterum repetens hanc ſententiam. Homo, inquit, cũ in honore eſſet nõ intellexit, cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Quid alijs teſtibus, alia autoritate, alia ratione opus eſt ad demõſtrandum uirtutẽ ſeorſum habitare à principibus, & ob eam rem infelices? Stultitia enim ſumma infelicitas eſt, cum à diuino Dei oraculo iumẽtis inſipientibus ſimiles eſſe dicantur. Non intelligere eos dixit qui in honore cõſiſtunt. Excœcatur enim mens eorum ſplendore dignitatis & imperij, ut & ſtultitiæ, & inſipientiæ pateat, & rara ſit uirtus in illis. Nam ſi dixeris fortitudinem in illis eſſe, id prorſus negabo, cũ enim fortitudinis ſit adire pericula pro communi ſalute ad iniurias propulſandas, armisq; decertare pro ſalute patriæ, principum autem cura ſit pro priuato cõmodo,& augendis imperij finibus arma capere, quantũuis ardua pericula ſubeant, fortitudinis laude atq; opere carebunt. Si temperatos dixeris, multi ridebunt, cum illorum uoluptatem libidinem legerint atq; audierint. Iuſti nequaquam ſunt. Nam cum ea uirtus uerſetur circa pœnam, ac præmia tribuenda, pœnam quidẽ inferunt cum eorum ſtatui conducit. Non enim ſontes puniunt, ſed perſæpe extollunt, propter admiſſum ſcelus. Præmio uero nequaquã afficiunt benemeritos, ſed quos libido perſuadet, qui ut plurimũ ſunt reprobi ac nepharij uiri.

Felicitas.

Principum uirtutes nullæ.

Prudentia plures uidentur excellere, quoniam quæ aduersus inferiores machinantur possunt perficere. Versutos ego, callidos, astutos multos audiui, prudentes uero nullos. Siquidem prudentia est reliquarum uirtutum moderatrix, & ueluti quidam auriga, sed cum reliquę uirtutes procul absint ab eorum uita, & prudentia quoq; deerit. Sapientia uero quæ potest regibus ac principibus inesse: qui neq; literis, neq; doctrina illam percipiunt, neq; sapientum præceptis, neq; doctorum hominum uocibus, neq; beatorũ consuetudine, neq; integritate uitæ, satis illi ex magnitudine Imperij se sapere arbitrantur, partim temerarij atq; insulsi, partim fœminis molliores. Multos liberales uulgus existimauit, quoniam multa multis cõdonarunt. At hi stultitiæ magis quàm liberalitatis laudem meruerunt. Inconsulta enim largitio, & pecuniarum temeraria effusio uituperanda est. In liberalitate quidem loci, temporis, personæ ratio habetur. Adeat regem uir doctus & sapiens munus petens & contemnetur, adeat fatuus ridiculus, aut histrio, uestibus donabitur atq; auro. Non honestis uiris aut egenis tribuunt, sed procacibus, improbis, importunis. Itaq; dum liberalitatis nomen assequi uolunt, in temerariæ effusionis culpam prolabuntur. Virtutes igitur fermè omnes tanquam proscriptæ, regum ac dominantium animos reliquerũt, seseq; ad humiliores homines contulerunt. Rationibus ista hucusq; à nobis acta sunt, adijciamus si placet & autoritatem. Isocrates grauissimus autor testisq; religiosus in eo libro quem de religione ad Nicoclem scripsit, permulta sunt, inquit, quæ priuatos homines inducant ad bene honestæq; uiuendum. In primis quidem illorum uita non ocio, non luxu, nõ diuitijs frangitur, sed pro quotidiano uictu comparando laboribus ac uigilijs insudant. Legibus etiam quibus immoderatæ cupiditates hominum frenantur parere coguntur. Adde quod inter æquales liberiore quadam loquendi licentia utuntur, qua & amicorum errata reprehendere, & in inimicos inuehere queunt. Accedunt ad hæc institutiones quas ueteres illi, clarissimiq; poëtę de uita & moribus tradiderũt. Hęc omnia priuatorum mentes ad meliorem uitam inducunt, quibus adiumentis destituti reges esse uidentur. Neq; enim in tanto fastu, tantaq; rerum licentia moneri se, aut emendari patiuntur. Hæc ille: Peruersum igitur nimis hominum genus est, & humanitati aduersum eorum qui sanas respuunt monitiones. Viri non omni honesto uacui admoneri se arguiq; gaudent, ut exinde meliores fiant. Cum enim in multis offendant omnes (homines enim sumus) grata ac iucunda est his qui se emendari, qui se ad honestatem comparare uolunt, reprehensio erratorum suorum, quorum meliorem uitam sequantur. Ob eamq; rem gratias solemus agere monitoribus nostris, magis loco beneficij habentes ea uitia in nobis ostendi, à quibus ipsi minime abstinemus, morbo animi impediti. At uero regibus Imperatoribusq; quàm grata sit uitiorum suorum admonitio, plures miserabili exemplo docuerunt.

Hostes

Hostes enim sunt ueritatis, adulatoribus atque assentatoribus se penitus tradentes, quæ maxima est infelicitas. Magnum sane consummatæ nequitiæ signum est, suos monitores & recta cõsilia odisse. Quo in uitio plures insanierunt. Rex Persarũ Cyrus (ut recentiores prætermittam) Harpalo familiari, obreprehensum in se uitium, filios epulandos in conuiuio dedit, & ne parentis mors filijs adduceretur, epulas illas laudare ut suaues coactus est. Cambyses cuiusdam ex charissimis ob admonitam in eo ebrietatem sagitta transfixit. Alexander magnus uesanum animal, Calisthenem philosophum condiscipulum suum, Persarum in eum mores culpantem, omnibus detruncatum membris, in cauea more inclusum beluæ discruciauit. Refertæ sunt historiæ casibus illorum, qui suorum principũ uitia emendare cupientes, mortis supplicio affecti sunt. Non enim patiuntur monitiones qui spernunt uirtutẽ, sed sana consilia aut acerbo odio, aut tormento prosequũtur. Constare arbitror cum ratione, tum autoritate, tum exemplis, quam raram cũ principibus uirtutes ineant societatem, quam uitia familiaria illis esse uideantur. Cogita primum quantũ ira sit malum, quam atrox facinus, quam crudele, quot eius exempla à regibus in perniciem gentium ædita. Non recito Syllæ iussu quatuor ob iram legiones ciuium uno edicto ferro absumptas, non stragem Pręnestinorum, non multa ab eo in ciues impetu iræ facta. Transeo Alexandrum, qui Ditionem senem familiarem in conuiuio lancea transfodit, qui Lysimachum amicum leoni obiecit. Non recenseo multorum rabiem, qui humanum (quia ore non poterant) oculis sanguinem exhauserunt. Hoc affirmare ausim, nullum tetrius malum, nullum scelestius, nullum periculosius protulisse naturam. Atqui hæc pestis nefaria in regibus ac principibus præcipuum domicilium collocauit. Pueris sunt ad iracundiam faciliores. Quicquid eorum animos offendit, scelestum iudicant, nefas ducunt eorum cupiditatibus aut dictis contrairi. Paruulo excitato uento incenduntur ira ad hominum cruciatus, fortunæ enim beneficio tumidi, eum appetitu pro ratione utantur, etiam in rebus paruulis profundunt iram. Nam comitẽ fortunæ felicis iracundiam esse uiri sapientes tradunt, & magnã fortunam maiorem iram testantur assequi. Periculosa ac turbulenta sunt principum uitia, sed ira maiorem stragem ędit, facultati rerum coniuncta. Bene præstanterq; scribit Seneca: perire funditus omnia, ubi quantũ ira suadet fortuna permittit. Darius Persarum rex bellũ aduersus Scythas moturus, offensus Ortobazi nobilis senis precibus, in solatiũ senectutis rogantis unum è tribus liberis sibi relinqui plusquã peteret pollicitus se daturũ, omnes tres in eius cõspectu occisos obiecit. Xerxes cũ Gręcis gesturus bellũ, parenti quinq; filiorũ unius uacationẽ petenti, ira motus quẽ uellet eligẽdi potestate cõcessa, eum quẽ delegerat in duas partes consectũ, ab utroq; uiæ qua exercitus transiturus erat latere suspendi iussit. Transeo nostros principes, ne quem mea notet oratio,

attamen

attamen requirebat multorum ſalus illos fuiſſe paulũ ab ira remiſſiores. Cu/
perem ut hoc uno tantum urgerentur malo. Sed multa illam uitia cõſequun
tur. Primum ueſana ambitio, malus officij magiſter, qui eos ſemper ampli/
andi, proferendiq; dominij cupiditate inceſſos, in aliorum perniciem, ſtra/
gemq; irritat atq; impellit. Hinc cum uicinis bella, hinc cædes, incendia, na/
tionum populationes & prouinciarum deſcendunt. Vbi enim imperandi cu
piditas regnat, ibi pacis aut ocij ratio eſſe non poteſt. Tum uero luxuria & li
bidines uariæ, quæ cum etiam doctiſſimos ac ſapientes uiros quandoq; ab
officio declinare coëgerunt, quid in principibus uirium aut autoritatis habe
re putatis, in quibus licentia cum ſtultitia admiſcetur, quæ ſenſuũ uoluptati/
bus potius quàm rationi obtemperantes, nõ ſolum illas coërcere, ſed etiam
allicere conſueuerunt. Blandum id quidem malum, & propter quod multi
iam fuerunt è principatu pulſi. Quid autem turpius, ne dicam infelicius Ale
xandro, & priſcis regibus, qui cohortes uxorum exoletorumq; libidinis cau
ſa habebant? Adde his ſuperbiam atq; inſolentiam, quæ raro à principibus
recedunt. Adde auaritiam dominantium ſectatricẽ, qua omnes fermè ducti
in diuitum fortunas impetum faciunt. Adijciantur quoq; multiplices cupidi
tates, quæ mentem eorum ſemper affligunt. Quid de conſcientia ſcelerũ lo
quar, qua nullum Seneca grauius eſſe ſupplicium ſcribit, nunquid nobis par/
uus uidetur eſſe in principibus cruciatus? At hi qua conſcientia uiuant ſatis
conſtat. Nempe ea quam ipſorũ facinora requirunt. Ingratitudo quoq; ipſo/
rum domeſtica eſt, qua in re præſtant reliquis, etiam in agenda, nédum in re/
ferenda gratia inſolentes. Quicquid eis operis, quicquid muneris, quicquid
beneficij impenditur, id debito iureq; fieri putant, & ne quid cuiquam debe/
ant, ſibi omnia deberi arbitrãtur. Adijciuntur his malis ſuſpitiones, metus,
timores, qui iugiter animos principũ lacerant, ſerui, familiares, domeſtici,
amici, noti, atq; ignoti formidantur, non uxor, nõ liberi, non fratres, non co/
gnati ſunt extra ſuſpicionem. Horum nanq; ſingulorum conſpiratione, ex
fraudibus plures principes interierũt. Nullus his locus tutus eſt, nulla regio,
nulla hora, ubiq; inſidiæ timentur. Dies ſolliciti, inſomnes noctes aguntur,
tum uitę, tum Imperij amittẽdi metu, qua uita tot malis implicita nihil pror
ſus poteſt infelicius excogitari. Audite quæſo, quid in hanc ſententiã in eo/
dem libello dicat Hippocrates. Si metus illorũ (inquit) ſollicitudines & pe/
ricula conſideres, ſi nonnullos ex Regibus aſpicies ab his necatos quos fidiſ/
ſimos cogitabant, ſi item Reges ipſos in eos animaduertiſſe crudelius quos
ſingulari familiaritate charos habuiſſent, alijs uero contigiſſe, ut poſtquam
in ſuos ſæuiſſent ab ſuis poſtea occiderentur, quãuis potius uitam quã hanc
tot tantisq; periculis cõiunctam ſentias eligendam. Illud quoq; nequaquam
eſt minimis ipſorum malis adnumerandũ, quod ſuauiſſimo omnium fructu
amicitiæ priuantur. Ipſi neminem niſi inconſulto quodam impetu diligunt,
à nullo

à nullo diliguntur. Inter pares quidẽ amicitia uerſatur, & eos in quibus ea/
dem bonarum artium uigent ſtudia. At hi non ſolum non amant pares, ſed
cum eis regnandi gratia armis, ac ferro decertant. Bonis artibus quantũ ua/
cent palàm eſt nobis. Cum inferioribus nulla eis eſſe poteſt amicitia. Nam ti
meri à ſuis quàm diligi principes malunt. Sed quem metuunt, & oderunt, ue
teri ſententia. Itaq; nullus apud ipſos amicitiæ locus eſt. Amici quippe eſt ex
animo & uera loqui, at illi ueritati ſunt omnino infeſti, cum nihil niſi quod li
beat eorum aures patiantur. Sed uidemus inquies, multos amicorũ nonnul/
la prębere officia. Id quidem nullo fit principis amore, ſed ob utilitatem pri/
uatam. Sectantur enim ſæpius quem oderunt, ſed utilitas ſuperat maliuolen
tiam. Concurritur enim ad eos tanquam ad aurifodinã quæſtus & lucri cau/
ſa. Non igitur amantur, ſed uenerantur & metuunt. Satis eis eſt laudari, co/
liq; ab adulatoribus, & his quos ueluti canes ad latrandũ alunt. Bonos & uir
tutis cultores penitus reſpuunt, cũ aliena ſit eis uirtus ſuſpecta. Triplex enim
(ut Principum felicitatem cognoſcatis) genus hominum eſt eis maxime ac/
ceptum ac familiare. Hos inter primas partes adulatores atq; aſſentatores di
ligunt, non homines, ſed portentuoſæ beluæ, atq; immanes ueri dicendi ho
ſtes, qui mentiendo, blandiendoq; adeo Principum mentes infatuant, ut pa/
rum diſtent ab inſanis. Conſilia Principis commendant, quamuis pernitioſa
ac turbulenta, cum ſit conſilij inops, prudẽtiam admirantur, cum ſit ſtultus.
illum pluſquam alios ſapere profitentur, cum non procul abſit ab amentia,
eoq; eum ſuis aſſentationibus adducunt, ut nihil uerum audiens, ſuæ ſapien/
tiæ fidens prolabatur ſæpiſſime in miſerrimos caſus. Neq; enim ad ullam ſa/
pientiæ cognitionem peruenire poſſunt, quibus iam aſſentatoribus perſua/
ſum eſt, iam ſe ad ſapientiam peruenìſſe. Obſeſſi ab adulatoribus omni ueri/
tatis cognitione priuantur, nam ſi quẽ iniuria Princeps afficit, id pro ſumma
iuſtitia aſſentatores comprobant. Luxuriam dicunt oblectationem natura/
lem, uſu & conſuetudine gentium permiſſam. Auaricia parcitas, prodigali/
tas liberalitatis nomine appellantur. Crudelitatis culpam leniunt ſpecie ſæ/
ueritatis. Nullum eſt tam tetrum facinus, nullum tam nepharium in regibus
uitium, quod non adulatores alicuius uirtutis detegant uelamento. Quo fit,
cùm malus à nequiſſimis laudatur, ut cumulata ſtultitia multorum compro/
batione, pro uitijs uirtutibus abutatur. Qua in re ſumma eſt infelicitas. Hos
ſequuntur uoluptatum ac luxurię miniſtri, quibus ſecretiora domus permiſ/
ſa ſunt, cum his occulta colloquia, & interiora, quæq; lucem fugiunt cõſilia
credita. Tertiam aciem perquirendæ cõparandæq; pecuniæ architecti con
ficiunt gratũ regibus miniſteriũ, horũ ſuaſu impulſuq; noua uectigalia, diui/
tum inſidiæ, proſcriptiones, rapinæ, ſpolia ſubſequuntur. Accumuletur his
quartũ genus, idq; peſtiferum delatorũ ingens malũ, & in bonorũ atq; inno/
centium uirorũ perniciem promptũ, quibus non ſolum principes improbi,
ſed

Principibus tria genera hominũ grati.

ſed modeſti quoq; habiti aures prębuerunt. Apud Adrianum certe Imperatorem adeò ualuere delatorum uoces, ut amicos quos ad ſummum peruexerat, poſtea habuerit hoſtiũ loco. His ergo tam bonis, tam ſanctis miniſtris, tam fidis ſatellitibus ſuffulta principũ ætas & conſuetudo, quàm iniqua conditione alitur. Mihi credite, non ingreditur limen horũ ulla felicitas, ſed tormenta & uariæ calamitates. Ab his amicitia excluſa eſt, repulſa ueritas, adulatio accita. Nam quod Carolus doctos ab eis uiros diligi coliq; paulo ante dixit, longe tota aberrat uia. Nam neq; ſtudia literarum apud reges & dominos, niſi admodum paucos unquam uiguerũt, neq; ab his doctrina, ac ſapientia præditi, aut culti, aut magni habiti. Diuerſa ſunt Principum excellentiſſimorum uirorum ſtudia, quorũ uirtus ſemper fuit regibus formidoloſa. Perſtringit enim dominorum uelut lippientes oculos alienę uirtutis fulgor, ut à quo ſe ſuperari ſentiunt, aut odiant, aut nequaquã diligant. Non autem neq; apud grę cos, neq; apud latinos tanta doctiſſimorũ eloquentiſſimorũq; uirorum copia uiguiſſet, neq; adeò ſapientiæ parẽs philoſophia eſſet exculta, niſi & Athenæ, & urbs Roma diutina in libertate uixiſſet. Loquẽdi enim, uiuendiq; libertatem literarum ſtudia expetunt & ſequuntur, ſeruitutẽ fugiunt atq; abhorrent. Plures doctrinę ſtudijs deditos uiros, qui ſub Regibus orti erant legimus Athenas ſe contuliſſe, ubi & uirtuti honor & libertati locus erat. Quomodo enim chari eſſe principibus uiri ſapiẽtes poſſunt, qui quod maxime eſt dominis inuiſum, uitæ libertatem præ ſe ferant? Nam cum Principes aſſentatoribus ſtipati ueritatem horreant, uiri autem ſtudio ſapientiæ dediti ueri cultores, adulationem ut uitium peſſimum aſpernẽtur, neceſſe eſt ut aut reijciantur, aut pereant. Iam dixi Caliſthenẽ ab Alexãdri temeritate ob ſanas monitiones crudeliſſime necatum. Plato uir ſanctiſſimus à Dionyſio Siciliæ tyranno per doctrinæ ſpeciem uocatus, tyranni opera uenũdatus eſt. Zenonem philoſophum ſenem admodũ Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilacerauit. Anaxagoras nobilis philoſophus à Nicheronte Cypriorũ rege occiſus eſt. Nero Senecam ac Lucanum mori coẽgit. Socrates tyrannorum tempore damnatus ueneno perijt. Boëtius uir doctiſſimus atq; innocentiſſimus Theodorici regis iuſſu uitam amiſit. Quam de reliquis cõiecturam ſumemus, cum diuus Auguſtus, qui bonorum principatũ tulit, tam crudelis in Ouidium poëtam egregium fuerit? quem cum in Pontũ ob leuẽ neſcio quam offenſiunculam relegaſſet, nunquam ut rediret ad ſe impetrari paſſus eſt. Non amant principes, niſi ſint moribus congruentes. Quẽ uero legimus aut Regibus, aut Imperatoribus, aut cæteris dominantibus honore, opibus, dignitate amplificatum fuiſſe excellenti doctrina uirum? Quid Auguſtus in Virgilium, aut Titum Liuium contulit, alterum poëtarũ, alterum hiſtoriæ Romanæ patrem? Vir eloquentiſſimus Quintilianus Romæ publicam ſcholam unde uiueret tenuit. Lactantius Firmianus uir prę ſtans doctrina, & arte dicendi

Doctos principibus inuiſos.

dicendi (qui Criſpum Conſtantini Imperatoris filium literis erudiuit) adeò pauper uixit, ut plerunq; neceſſarijs egeret. Hæc cura præſtantiſſimorũ doctrina uirorum Imperatoribus fuit. Sed quid ego antiquiora recenſeo? Tulit ætas ſuperior tres uiros præclariſſimos, qui ſapientia, & doctrina magnũ lumen Italiæ attulerunt. Prior Dantes eluxit ingenio ſingulari, cuius extat poëma præclarum, neq; ſi literis latinis conſtaret ulla ex parte poëtis ſuperioribus poſtponendum. Is patria ob ciuiles factiones pulſus, cum nihil ſecum præter uirtutem aſportaſſet, contulit ſe ad Canem ueterem principem Veronenſem, cuius cum liberalitas prę cæteris ferebatur, ſuſceptus ab eo Dantes, & uictum ut reliquis ex familia tribuit, uacabat uir doctiſſimus ingenio quotidianus ſcribẽdi curę intentus, nulla in eum dignitas, nullus honor, nullæ opes collatæ. At Florentinus quidam per facetias, & dicacitatem multas à domino (ut mos eſt fere principum, quibus plus ſtulti quàm ſapientes placent) diuitias conſecutus, cum in aula Canis à Dante quæſiſſet, cur ipſe qui nullas noſſet literas, tam diues euaſiſſet. Dantes uero tanti ſapiẽtia & doctrina pauper eſſet? Quando, inquit, Dantes ego meis ſtudijs, moribusq; Principem ſimilẽ inuenero ſicuti tu tuis, & ipſe me per diuitem reddet. Quibus uerbis offenſione principis contracta abijt. At tandem uir excellentiſſimus omniq; laude digniſſimus, cum multa peragraſſet loca, paruiq; ipſius fieret uirtus, Rauennæ diem ſuum obijt. Magnũ profecto Italiæ dedecus, nullum ex tot principibus (permulti enim tum erant) repertum, qui talis uiri pro dignitate nominis alendi ornandiq; curam ſuſcepiſſet. Hunc ſecutus eſt paulo inferior ætate Franciſcus Petrarcha, uir priſcis illis ſapientia atq; eloquentia cõparandus, cuius ingenio hæc noſtra humanitatis ſtudia, quæ multis annis ſopita iacuerunt, adeò excitata ſunt, ut priorem fermè dignitatẽ ac uires recuperarent. Plures tamen Principes Italia alebat, ſed præſtabat unus omnibus honore, potentia, dignitate Robertus rex Neapolitanus, ad quẽ cum Petrarcha accelliſſet, tenui honore ſuſceptus (omnia enim regi eius uiri uirtute erant antiquiora) tantũ uiatico adiutus ad lauream in urbe ſuſcipiendam, Romam uenit, acceptaq; laurea in uilla priuata meliori uitæ deditus, ſpretis principibus conſenuit, ubi & defunctus eſt. Eadẽ fermè ætate & Ioannes Boccatius uir ſingularis ingenij, ſed doctrina impar ſuperioribus floruit, cuius plurimi extant libri ad inſtructionem audientium ac legentiũ æditi. Contulit ſe is quoq; Neapolim, uir tenui cenſu ad quendam ex primoribus apud reginam principibus ſpe, quoniam ab eo accerſitus eſſet maiora quædam conſequendi. Sed haud diutius accola eius urbis fuit, tum contemptus ſui impatiens, tum offenſus principis illius moribus. Itaq; Florentiam reuerſus, æquo animo paupertatem tulit, atq; aulas Principum aſpernatus, mores quoq; eorum ſuis ſcriptis deteſtatus, uixit ſibi & muſis. Legite quantũlibet ueterum annalium monimenta, rariſſime reperietis uel philoſophum, uel oratorem,

uel quempiam literis & ſapientia prẽditũ, aut ditatum à regibus, aut opibus ac dignitate auctum, uel ad præſtanda conſilia, uel ad percipiendã uitæ diſciplinam, uel ad opponendos mores fuiſſe accerſitũ. Quæ dã ab his adiactanti am quandam oblata uel data accepimus. Sed nullæ unquam illis prẽfecturæ à Regibus demandatæ, nulli honores habiti, nulli magiſtratus commiſſi, nulla grauiora cõſilia credita. Neq; id (ut opinor) iniuria. Sciunt enim illos neq uaquam ſuarum cupiditatum futuros eſſe miniſtros. Taceo de noſtris à quibus quanti aut eloquentes, aut docti æſtimentur minime eſt obſcurũ. Vnum tamen hac noſtra ętate ſcimus in honore habuiſſe, coluiſſeq; egregios uiros, ſuperiorem ducem Mediolanenſem, quos undiq; ille præmijs pellectos, & dignitate & opibus affecit, cæteri uero apparent tanquam rari nantes in gurgite uaſto. Verum ut aliqua proſequamur quæ Principũ uitam felicẽ prẽſtare uidentur, haud exigua felicitas ducitur, filios habere, ac relinquere Imperij ſucceſſores. At malos principes exemplo conſtat improbitatem ſuam in filios infundere & efficere ſimiles ſui. Nam ut in regno, ita & in parentũ uitijs filij uidentur ſuccedere. Ex malis ergo filijs nulla ad parentes felicitas peruenit. Boni ſi quos legimus, aut caruere filijs, ſicut Auguſtus, Traianus, Antonius Pius, aut eos genuere quibus fuiſſet ſatius defeciſſe. Auidius Caſius in uita Seueri Imperatoris, neminẽ magnorũ uirorũ ait bonũ & utilem filiũ reliquiſſe, ut humano generi fuiſſet utilius non eſſe natos. Magna eſt ergo uitæ principũ felicitas & admodũ reliquis appetenda, quæ aut deſerta uirtutum comitatu, aut oppreſſa uitijs, tum adulatoribus obſeſſa, tum curis anxia, quietis inops, liberorũ uoluptate carens, nullius eſt expers calamitatis. Sed ſtultum atq; imperitũ uulgus non hæc eorum damna animaduertit, nec cõſpicit miſerias interiores ex baſi ſuſpenſas, at ſublimes proſpectat opes, aurum, ueſtes, argentũ, famulantiũ cateruas, obſtupeſcens exteriorem ornatum intuetur. Non intro nouit quibus exagitẽtur malis. Sapientiſſime de his ſcribens Seneca, inquit: Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non qua currunt, ſed quę latent uideritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinẽ ſuorũ parietum extrinſecus culti. Lucianus autẽ græcus autor in electione ſua Miculum (qui & ipſe aliquando rex fuiſſet) interrogatũ à Gallo, nunquid nam felix regum uita eſſet quemadmodũ uulgo æſtimaretur, habens quod bonorũ maximũ homines putarent: ita reſpondentẽ introduxit. Imperabam equidem pluribus prouincijs, tum multitudine hominũ atq; ubertate, tum uero amœnitate urbium refertis fluminibus, inſuper nauigio aptis, & portuoſo mari exercitus habebam permultos, nõ pauci ſtipatores, ac ſatellites corpus cuſtodiebant, abundabã auro, nauibus, & his rebus omnibus propter quas principes exiſtimantur eſſe felices, quotiens prodibã domi, multi me ueluti Deũ quendam intuebantur atq; adorabant. Alij prẽibant curſu cæteros, alij tecta conſcendebant, ut me inſpicerent, magnificantes uidere currum quo uehebar.

Principum bonorum rara progenies.

Veſte

Veſte ſplendebam ſupra eos qui ordine prẽibant ac ſequebãtur. Ego autem mihi ipſi conſcius, quanti mœrores torquerent affligebar animo, illorũ ſtulticiæ ignoſcens. Me uero miſerabar, qui eſſem ſimilis magnis illis coloſſis quos Phidias, aut Miron ſculpſerat. Hi autem louẽ aut Neptunũ ex auro uel ebore ſculpunt, fulmen autem tridentẽ in manibus habentes. At ſi quis intro ſpexerit, uidebit informe corpus, uectibus ferreis, clauis cuneis, & luto piceo compactum, in quibus mures & muſcellæ diuerſoriũ habent. Eiuſmodi profecto regnũ eſt. Quid tibi formidines enarrem, timores, ſuſpitiones, domeſticorum odia, inſidias quibus abũdat regia? Quid leuem breuemq; ſomnum, & inſomnia turbulenta? Quid uarias ac multiplices cogitationes? Quid ſpes malas, uitam inquietam? Quid pecuniarũ curam, litigia, expeditiones, mandata, leges, quæ ne paruulam quidem ſomni quietem ſinunt capere? Neceſſe eſt unum pro omnibus curam gerere, ac ſexcentis laboribus detineri. Neq; enim dulcem (ut Hom. ait) ſomnũ capiebat Menelaus, multa uerſans pectore, cũ Græci reliqui ſterterent. Torquet Cræſum filij ſurditas. Artaxerxem Elearcus, qui Cyro cum exercitu affuit. Dionyſium Syracuſanũ Dyon tyrannide expellens, alium Parmenũ per dicta Ptolęmeus, Ptolęmeum Salencus. Quod autẽ malorũ eſt omnium maximũ contemnant reges ſibi amiciſſimos oportet, & eos timeant, ne quid ab eis patiantur aduerſi. Hic enim puer ueneno perijt, hic ab amatore occiſus eſt, hunc forſan mors ſimilis occupabit. In libro de calũnia regum & principũ aulas maxime abũdare calamitatibus dixit, in quibus inuidiæ & ſuſpitiones ſemper uigeant, adeſſe quoq; adulatores gratũ illis genus, ut facile detur calumniandi locus. Quamobrẽ tum ratione tum autoritate fateri cogimur, miſeriam atq; infelicẽ uitã. Tum COS. cupiebã, inquit: te paulũm interpellare, qui mihi riſum moueris, cum ueluti rem pergrandẽ atq; mirandã tibi uiſus es dicere, bonos principes inſtar eſſe portenti. Nam iſtud nõ magis in principibus quàm reliquis monſtri loco habendũ eſt, bonũ eſſe. Cicero ſiquidẽ tuus in diuinationis libris, ſi quæ rariſſime fiunt monſtra putanda ſunt, inquit, magis monſtrũ erit uir bonus, quàm partus mulæ. Ita perraro euenit, ut uir bonus reperiatur. Quod ſi uirũ bonũ portenti ſimile Cicero arbitratur, quid tu in principibus putas contingere, quos plura quã priuatos homines uitiorũ irritamenta molliunt ac ſeducunt, pluraq; circũſtant oblectamenta corporũ inimica uirtutibus. Rara uirtus eſt in omni hominũ conditione & ſtatu. Siquidẽ omnia præclara rara. Itaq; non magis in principibus, quam in alijs deeſſe bonitatẽ experimur. Non quæro NICOL. inquit: bonũ aut ſapientẽ illum ſtoicorũ, qui nondũ eſt inuentus, hos ſentio bonos, quos uſus & uita hominũ cõprobat, in quibus ſatis eſt ineſſe aliquã, & ſi non perfectã uirtutẽ, at ſaltẽ ſpeciem, & adumbratã effigiem earũ uirtutũ, quas ciuilis uitæ ratio perquirit. Ad id ita rarũ in illis reperiẽ, ut monſtrũ uideat ſi quis bonus repertus ſit. Difficulter enim perueniunt ad

uirtutis possessionẽ, quibus opes, diuitiæ, imperia uoluptatũ uitiorũq; illecebræ peccãdi facultatẽ subministrãt. Scitis fortunã fingi à sapiẽtibus cœcam, quæ & illos quoq; cœcos reddit quos amplectit. Libidine enim pro ratione abutunt, ad id prõpti quod rerũ licentia permittit. Quo fit, ut posthabita honesti cura, cũ ad uitia deflectant, sæpissime de statu rerũ cadant, & à fortuna deserantur, quo nihil esse potest infelicius. Omitto antiquas tragœdias principũ infelicitatis copiosissimas testes, Ædipodẽ, Troadẽ, Atreũ, Thiestem, Medeã, Agamẽnona, cæterosq; permultos, quorũ exemplo Græci illi sapientissimi poëtæ infelicitatẽ quasi familiarẽ principibus expresserũt, & ut uulgo essent notiora, in scænis decantari eorũ exitus uoluerunt, ad reprimendã eorum stultitiã qui felicitatẽ cũ magna fortuna cõiunctam putant. Nõ referentur à me, quos uarij fortunæ impetus dũ felices haberent absumpsere. Multi bello, plures ueneno, plurimi gladio, quidã in uinculis interierunt, testes sunt Crœsus, Siphax, Iugurtha, Perseus, Mithridates, cæteriq; infelicitatis insignes. Ad pernicios*i*ora enim tendit oratio. Primũ quidẽ ita duce natura imbuti atq; instituti sumus (quod etiã in cæteris animãtibus uim præcipuã obtinet) ut nihil nobis charius liberis esse possit. Charissima est cõiunx, charissimi parẽtes, fratres, cognati, & qui ex eodẽ sanguine manant, iocundissimã etiã æqualiũ coniunctionẽ, & sanctissimũ amicitiæ uinculũ afficit, quæ ita nascuntur nobiscũ, ita usu cõprobantur, ut qui ea neget, nõ homo, sed belua uideat.

Principum crudelitas.

At regũ & principũ effera, immanisq; crudelitas, quæ etiã ferarũ asperitatẽ superaret, arctissima iura naturæ amicitiæ uincula, omnes cõmunis societatis leges ob imperandi cupidinẽ abrupit, nõ filijs à parẽtibus, nõ uiro ab uxore, nõ ecõtrario, nõ fratri à fratre, nõ socijs, nõ amicis, nõ cognatis quicq̃ tutum reliquit, sed abegit atq; impulit in mutuas cædes nimis. Vt à primis exordiar, nõ pepercit maternæ neci Artaxerxes Persarũ rex, cũ uiuẽs Dariũ filium suũ per indulgentiã sibi in regnũ donatus Imperij insignib. substituisset, eundem cũ quinquaginta ex fratribus parricidiũ parantẽ, cũ cõiuratis occidi imperauit. Alexander maior Philippi Macedonũ regis frater, cũ regno potiretur cũ fratre, perdita per insidias Euridices matris occiditur. Philippus post multarũ gentiũ urbiũq; excidia, post defatigatũ sanguinẽ ac cædibus animũ, Olympiadis uxoris opera ab adolescẽte Pausania interfectus est. Eodẽ modo & Cadualus Lydorũ rex uxoris fraude perijt. Xerxem Persarũ regẽ bello aduersus Græciam infeliciter gesto, in patriã reuersum Artabanus præfectus admodum regi fidus interemit. Dionysius secundus Ciliciæ tyrannus, qui postmodũ pueros docuit Corynthi, cũ maior fratribus natu à militibus ad regnũ assumptus esset, primo auũculos, tũ uero fratres è medio abstulit. Ptolæmeus Aegypti rex, cognomine Tophilaiater, patre ac matre interfectis addita etiã fratris ac sororis cæde, regno potitus est. Haud dissimile fuit scelus Nicomedis Bithyniæ regis, q patrẽ regno spoliatũ peremit. Eodẽ ductus furore

furore alter Ægypti rex Ptolemæus, cum propter multiplices crudelitates, quibus crassatus in multos fuerat timeret, ne populus maiorẽ natu filiũ odio sui regno præficeret, illũ uita priuauit. Alterũ filiũ minorẽ ex Cleopatra uxore eadẽq; sorore genitũ, die natali in membra discerptũ inter epulas ac conuiuas Cleopatræ obtulit. Non inferior pietate fuit filius Eucratidinis Bactrianorũ regis, quẽ uictorẽ ab Indis redeuntẽ particeps regni interemit. Adijcitur his execrabile scelus Frahatis regis Parthorũ, qui cũ à patre Orade solus ex triginta fratrib. in regnũ ascitus esset, quasi nephas duceret, absq; nefario facinore imperare, primũ patrẽ admodũ senẽ, tum fratres omnes occidi imperauit. Deinde superiorũ cladibus addidit filij adulti necem, ueritus ne ob tantorũ scelerũ inuidiã, à populo cõstitueret. Quid Atalũ cõmemorem? qui populũ Romanũ reliquit hæredẽ, qui cũ à patre Eumene regnũ florentissimũ accepisset, diuq; amicorũ atq; cognatorũ cæde regnasset, furijs postmodũ ac demẽtia agitatus, ueste squalida, auulsa barba, capillo neglecto, omissa regni administratione primũ fodiendo serẽdoq; horto, tum ærariæ artis studio se dedit, ære fodiẽdo intẽtus, qua ex re morbo cõtracto perijt. Qua ergo tantorũ scelerũ conscientia, quo mẽtis furore, quo turbine animi eos agitari necesse fuit, qui sanctissima naturæ iura tam tetris, tam atrocibus flagitijs uiolarũt? An tu inter tot & tam fœda, atq; immania facinora ullũ residere felicitatis uestigiũ putas? Quam felix extitit Alexander magnus? qui regni futuri auspicia iecit fratris Carani morte, q amicorũ pariter atq; inimicorũ pestis, paternis amicis crudelissime occisis, prædo gentium, ac regnorũ pestis, non magis uino quàm sanguine humano inebrietati solitus fuit. Mihi quidẽ, cum ei maxime fauit fortuna, tum præcipue expers felicitatis fuisse uidetur. Nam cum uitijs potentiã adderet, cũ insanior in diẽ fieret, cum ebrius debachatur in suos, cũ se adorari deum mãdabat, cũ se Iouis filiũ mentiretur, quę poterat in tanta demẽtia esse felicitas? Atqui hos fructus parit principatus, hęc opera suadet, hos satellites tum parandi sui, tum cõseruandi gratia subministrat, ut nihil uideat execrabilius quã principatus nomẽ. Barbarorũ CAR. inq̃t: hæc feritas atq; immanitas fuit, qui & hodie quoq; in suos sæuiunt imperãdi gratia, nostros humaniores ac temperatiores fides Christi reddidit, longeq; ab huiusmodi crudelitate remouit. Hæc uitia NIC. inquit: uidentur esse & Barbaris, & Græcis, & Latinis cõmunia. Possem multas excitare tragœdias ex q̃busuis gentibus eorũ qui neq; suo, neq; alieno sanguine pepercerunt, nisi nõnullorũ pudore impediret. Malo quippe silere q̃ refricatur cicatrices iam uetustate atq; obliuione obductas. Nonnullorũ aũt recẽtiora uestigia, ac propinqora sunt, ut ueriss*i*me dictũ sit, nullã sanctã societatẽ neq; fidẽ regni esse. Etenim in Italia fraternas cædes uidimus ob dominij cupiditatẽ, & inter ꝓpinquos sæuo Marte certatum. In Gallia, Germania, Britannia, Hispanijs sæua arma, & plusquã bella ciuilia extitere, nõ à domestico, nõ à cognatorũ, nõ à

proprio sanguine temperata, plusquã ciuili odio, & cladibus omnia fœdata. Itaq; & nostri quoq; principatus uitia experti documẽto esse possunt, nullam regni neq; fidẽ, neq; felicitatẽ esse. Tum COS. hic noster Nicolaus, inquit: diligenter, & malos multos principes collegit, & eorũ expressit uitia, de bonis uero & eorũ uirtutibus penitus uerbũ nullũ. Nónne tu ab eorũ numero secernis, & quos pauloante retulit Carolus, & Dauid regem, pluresq; ex Hebræis, & è nostris optimos quidẽ principes illos Arcadiũ, Honorium, Theodosium, Carolũ magnũ, multosq; præterea uitæ sanctimonia, & omniũ uirtutũ genere illustres? Quid oppones Roberto regi Neapolitano, quẽ nostri maiores modestũ principẽ, & felicẽ regem iudicarunt, de quo Petrarcha noster multa scripsit in eius commendationẽ? Caue hos infelices dixeris, ne nimis pertinax uidearis. Non abnuo NICOL. inquit: multa extitisse in multis principibus laudanda, sed felicitatẽ affirmo ab eorũ uita prorsus abfuisse, eamq; esse principatus conditionẽ ut nulla ei cum felicitate possit esse cõmunio. Robertus quidẽ is quem modo nominasti, ut omittam cõsortes regni, sollicitudines, ac molestias animi, mores, turbulenta consilia, quibus etiam felices nostri necessario distrahuntur, quomodo potuit esse felix, cum fuerit auarissimus, ac semper ad cumulandum aurum intentus? Quod adeò appedi uit, ut hodie quoq; qui ditissimum quempiam designare uelit, eo loco locupletiorem dicat. At scitis quantum malum, quàm turpe in rege præsertim, & quam fœdum sit auaritia, cuius sociam esse felicitatem nullus sanæ mentis affirmabit. Nam & gentiles omnes quos Carolus recensuit, & Christianos quoq; (nisi quos Dei pietas extulit) felicitate caruisse contendam. Sed diuino quodam munere suffulti, quidam non principatus opera, aut fauore, sed metu & dono dei præclari ac felices euasere. Pauci tamen (quos æquus amauit Iuppiter, aut ardens uexit ad æthera uirtus) Dei prouidentia ut fides nostra aliquando stabilita à persecutione conquiesceret, bonos quosdam esse uoluit, quorum autoritate fides roboraretur. Nam quod Dauid regem nominasti, & alios quibus similis uita contigit, non possumus de his quæ occulto Dei iudicio aguntur humanam ferre sententiam. Verũtamen & ipsum Dauid ad stuprum, & homicidium (quæ uitia à principatus natura manare uidentur) labi diuina sapientia permisit. Non attingit nostra prudentia hæc altissimi secretiora consilia. Id tamen aperte constat, imbecillitatem conditionis humanæ fieri in principatu multis uirorum illecebris imbecilliorem, & ad mala quàm ad bona promptiorem. Quamobrem cœlesti ope, non sua principes quidem uitę felicitatem sunt assecuti. Affuit enim illis superna uirtus, quæ ipsos deflecti ad turpia, aut decipi regni delinimentis non permisit. Nam in principatu tot incõmoda, tot tormenta insunt, tantum rerũ pondus ei incumbit, ut omnẽ à se felicitatẽ excludat, adeoq; etiã eos felices qui habiti sunt ac beati exagitat & cõterit, ut nulla felicitate fruantur.

Idipsum

Idipsum quidẽ multis prẽesse ac dominari, & unũ pro oñibus intentũ esse sollicitum, uigilantẽ, anxium, ad infinita quædã negocia distractum, magnũ est infelicitatis argumentum. Non sequor stoicorũ doctrinã, qui uirũ bonum nimis arctis circũscribunt spaciis, hunc assumamus, qui minimis urgeẽ uitiis, qui bonus existimetur ab reliquis. Regẽ istum cõstitue, & bono ut aiebas, publico uacantẽ, agentemq; oñia quæ boni principis officium requirit, felix dicetur, ea scilicet felicitate, qua secundus fortunæ cursus appellaẽ. Verũtamẽ ego felicem eum quẽ non fortuna, sed animus prẽste neceſse est, nulla ratiõe nominabo. Animũ eñ quietum liberũ, felicitas, sequitur, & omni perturbatione uacuũ. At uero principes tot curis, uigiliis, molestiis, anxietatib. sollicitudiuib. angorib. distrahunẽ, ut lacer animus ac fessus nihil quietis percipiẽs nullã in se admittat felicitatẽ. Illa ipsa q̃ uulgo felicitatẽ opinanẽ, infelix est. Nihil inquit Seneca infelicius eo, cui unq̃ nihil euenit aduersi. Et alio in loco, inanem infelicitatis tutelã ut nihil de futuro tempore timeaẽ, esse sollicitatũ scribit, moleq; sua premi. Quid quod eiusmodi felicitas tenebris quibusdã nos obfundit, caliginemq; obiẽcit, qua ueri uidendi atq; ex recta ratione iudicãdi facultate priuamur? unde ea parua felicitas esse uideẽ. Adiẽce quod principes boni etiã (de his eñ loquimur) maximo oñi bono, & quod beluæ etiam appetant uiuendi libertate priuanẽ. Hac equidem re sola carent, cum cętera bona circumfluere uideantur, & qui se dominari putant, sunt omniũ serui, quæ res parũ distat ab infelicitate. In libro de animi trãquillitate Seneca, magnus seruus est inquit, magna fortuna. Non somnũ extendere in partẽ diei licet, nõ à rerũ tumultu in ocium quietum cõfugere, non assidua laboriosi officiį stationе fatigatum corpus uoluptaria peregrinatione recreare, non spectaculorum uarietate animũ detinere, aut ex tuo arbitrio diẽ disponere. Multa tibi nõ licent, quæ minimis & in angulo iacentibus licent. Nõ licet tibi quicq̃ arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominũ milia, tantus rerũ ordo ex toto orbe cõgestus. Hæc igiẽ erit optimi quoq; Principis felicitas, ut omniũ uelu ti publicum sit mancipiũ, ut unus pro omnibus grauibus affligaẽ curis. Soli eñ pro singulis est uigilandum. Audiendæ sunt multorũ querelæ, cõstituendа ac iusticia seruanda, salus omnium procuranda, subditorũ iniuriæ propulsandæ, ratio pacis ac belli habenda, boni præmio alliciendi. Huic uitæ tam sollicitę, tã occupatę, tam inquietę, tam molestæ, tam uarijs rebus distractæ quæ felicitas tribui potest? Hunc ego ueluti alterum Ixiona rotæ affixum potius uertigine mentis agitatum dixerim, q̃ ulla felicitate affectum. Hæc fuit causa q̃obrem Augustus sibi ocium & quietẽ tantopere expeteret. Hæc Antiochum regem Asiæ potentissimum, quem Scipio bello uictum superauit ultra Taurum montem, regnare iussum dicere coegit, se magnam gratiã habere populo Romano, quod se nimis magna ac molesta procuratione Asiæ liberasset. Hæc eadẽ pluribus ex Gallia, Britanniaq; ac cæterarũ gentium re-

gibus occasionē præbuit,ut abiecti regni cura ad liberiorē uitam confugientes,religioni Deiq; cultui se dedicarēt.Magno quidē illi animo, atq; excelso diuino freti munere ea repudiarūt,quæ tanto studio,tanto errore, tāta insania,tanta cupiditate à cæteris appetunt.Paucorū tamē hoc est munus hominum.Rari enim qui uirtutē intueant, rariores qui exquirāt, & qui assequant rarissimi.Sed maxime tamen principibus uia uirtutis ignota est,quorū cogitationes alio deflectere regna cogūt,q̄ ad uirtutis indaginē.Itaq; tum illi beati existimantur quos nullos imperandi cupido detinet, tum illos ætas omnis beatissimos putauit,quibus Dei munificentia largita est,ut regna uerę felicitati postponentes,uirtutē & beatā uitā potiorē insignib.Imperij iudicarunt. Nam hiquibus regni cupiditas charior fuit,omni felicitate exciderunt. Malos enim refugit,at bonos quoniā cōtinuis occupationibus,curis ac negotijs uexant,adire non potest.Hoc modo æque boni ac mali erunt infelices.Neq; uero arbitror efflagitare hanc meā sententiam ampliores probationes eorū quæ sunt tum nota rationibus tum exemplis notissimis manifesta.Cōstat em uitā principum tragœdiā quandam esse calamitatū plenā, ex qua multi actus confici possent, ad repræsentandā tanq̄ in theatro eorum infelicitatē.Nam

Principū mala

uarij casus rerum,dubia regna,suspēsa in diem atq; instabilis fortuna, anceps cōsiliorum euentus,adulatorum fraus,ambitio amicorum,domesticorū proditiones,insidiæ filiorum,uxoris perfidia,incerta fratrū uoluntas,dubia multorum fides,leuitas uulgi,bellorum incertus finis,pax suspecta,ipsa regni solicitudo, & anxij metus (quibus rebus grassari omnes uidemus principum mentes) manifeste arguunt principes omes quadā infelicitatis cōditione dānatos.Nec mihi incōstans stultorum opinio,aut uulgi temeritas(in quo nullum consilium,nulla ratio uiget) aliquid affert,quo minus hæc nostra opinio uerissima uideatur, quæ cum sint conspicua & ueluti palàm in conspectu omniū sita,quis sanę mentis abnuerit (cum principatus regna Imperia etiam bonis uiris grauia & turbulēta omnē adimant uitę iucunditatē & quietē) qn illorum tanq̄ rei infelicis cupiditas aspernanda nobis sit, ac penitus fugiēda: Nam cū uideamus principes partim ira & libidine feruidos, partim sanguine & suorū cęde efferatos,alios cupiditate ambitioneq; flagrantes,alios afflictos timore,hos suspitione,metuq; dubios,illos tormentis cruciatuq; hominum seuientes,quosdā uoluptatibus luxuriaq; defluere,hos ignauia torpere omnes ferè amicis destitutos iter adulatorū assentatorumq; stupere, nōnulli curis exedant,suos,alienos,domesticos suspectos habeant, hos belli rabies assumpserit,alij ueneno perierint,multi aut filiorū, aut amicorum fraudibus sint deleti,alij uarijs fortunæ fluctibus iactati,nulla quiete,nullo ocio potiantur, profecto nihil potest dubij mentibus nostris residere, quin principes omnes(nisi quibus diuina pietas affulsit)cum eorum uita nullius sit expers molestiæ,infelices ac miseri iudicētur.Si em etiā illi quos bonos iudicamus multis

tis oppressi curis,pluribus conflictati molestijs, defatigato animo, mente inquieta,nō suo sed aliorū arbitrio,nō priuato sed publico ocio & quieti uacare cogunt,cum nō dominij,sed cōtinue seruitutis sit potius onus subeundū, quid aliud ęstimandū est,nisi naturā principatus malā ac pernitiosam,etiā sapientū animos defatigare,ut cum Imperio & opibus abūdet felicitas,inopia urgeat:Facessat igit à nobis illius appetitus & dominorū quoq; consuetudo, neq; nos illis cōmittamus,qui possunt obesse tam multis malis. Tum COS. quid tu inquit Nicolaë censes de his,qui in sua re pub.ciuitatis principes extiterunt,num eos quoq; his quibus reliqui principes malis obrui putas? Decernant hoc ipsimet, inquit, qui quanta illis felicitas tribui debeat, experti sunt.Nouerunt & Alcibiades,Themistocles,Pericles,Aristides,Hannibal, Camillus, Quintus Metellus,Scipiones,Rutilius, Cæsar, Pompeius,Antonius,Lepidus, multiq; præterea ex priscis, & è nostris nonnulli testes copiosissimi,quantum felicitatis ex altiori gradu & fortunæ fauoribus contrahit. Nam quamuis Sylla felicem se dici uoluerit,tantum tamen à felicitate abfuit, quantum fuit crudelitati propinquior.Nihil enim sibi accidere potuit infelicius, quam male faciendi facultas, ac libido, quibus se felicē putauit. Grassari enim, cęde ac sanguine ciuium proscriptorum oculos pascere bonos proscribere,ire Imperio regi summa infelicitas fuit.Marius & cōpulsus est miser & infelix cum redijt, qui ciuis patriæ pernicios⁹us ea in ciues effecit, quæ ne hostes quidem patriæ crudeliora expetiuissent.Quare his quoq; felicitas defuit,quibus fato datum fuit, ut in suis urbibus decederent è uita insulsæ plebis iudicio,ac popularibus factionibus addicti,quo nihil potest esse miserius. Vbi nam ergo COS. ait, uersari illam arbitramur? Num residet apud mortales? An quemadmodum de Astrea ferunt fabulæ,relictis hominibus ad superos migrasse credemus? Nusquam inquit ille minus,quàm ubi maxime esse putatur. Legistis (ut opinor) quem olim Apollinis oraculum felicem esse responderit. Nam cum Gyges Lydorum rex,qui sibi præ cæteris fortunatissimus esse uidebatur,Apollinem consuluisset,quis eo tempore felix esset? Cō tempsit oraculum regias opes atq; apparatus, & Aglaum quendam Arcadem paruuli ruris cultorem,qui metas agelli sui nunquam cupiditate excesserat, felicem iudicauit. Repressit Apollo regis superbiam,& qui se felicissimum arbitrabatur, à rustico Dei iudicio superatus est, qui nullum regem, nullum Imperatorem, nullum Principem, sed priuatum quendā agricolam felicem iudicauit. Ante Valerium Maximum reges multi, uidelicet & Imperatores nonnulli fuerant,nullum ex his,ne diuum quidem Augustum posuit inter felices, sed unum tantum priuatum ciuem Romanum Quintum Metellum, ut nulla dubitatio in nobis residere queat, non in principibus, sed in priuatis uiris felicitatem aliquando esse repertam. Hanc & Lucianus in suo Menippo sententiam probat. Menippus enim cum adolescens legisset

gisset apud Homerũ,Hesiodũq; & alios poëtas Deorum bella,adulteria,furta,rapinas,stupra, alia'q; eiusmodi mala facinora, credebat ea licita esse atq; honesta,postq; Deorũ autoritate atq; exemplo corroborarẽtur. Deinde adolescentiã egressus, cum audisset ea à legũ latoribus tanq; inhonesta & iniqua suis sanctionibus prohiberi,incertus animi,seu rectius sentirẽt,philosophos adijt,ut ab eis scisciteretur,quænã esset uita optima. Sed cum illos quoq; conspiceret,admodũ sibijpsis dissentientes,nam hi uoluptatẽ,hi uacuitatẽ dolorum uirtutẽ,alij quidã animi corporisq; & fortunæ bona uitã beatam efficere uoluerunt,incertior multo q̃ ante,ac diffisus uiuorũ sapientia,mortuos cõsulere decreuit. Igit' ad inferos penetrauit,scisciturus à Tiresia,qui & ipse uates & diuinator fuisset,sententã q̃ quærebat. At ille primo cum id nephas esse scitu respondisset,tandẽ monitus Menippi uerbis,ad aurem insusurrans apud priuatos uiros optimã uitam,hoc est felicitatẽ inueniri dixit. Si quo igit' in loco habitat,inter priuatos diuersoriũ habet, procul à culmine & fastigio imperandi. Virtutes em̃ effectrices sunt uitæ felicis, quæ à principum domicilijs exclusę,si quando casu,aut errore limen ingrediunt', euestigio cogunt' ausugere,perterritæ moribus sinistris quibus apud eos uiuitur. Cum priuatis uero,cum in eis uigeant studia sapientiæ & doctrinæ,tum literarũ otio occupentur,quorum animus remotus ab ambitione,liber à cupiditate,suis contentus est,non appetens aliena,libenter uersantur,& felices reddunt suos cultores. Hi em̃ soli uirtutis iter cognouerunt, hi bene uiuendi præcepta nobis tradiderunt,hi qui esset uitę cursus optimus,tum exemplo,tum literis demõstrarunt,ab his naturę cognitio defluxit,horũ opera uariæ artis ad usum hominum repertę,hinc disciplinarũ omnium,hinc astrorũ, cœliq; motus adinuenti,hinc iura,leges,rerũ publicarum gubernacula immanarunt, ab his rerum omnium quæ ad uictum,quæ ad cultũ corporis,quæ ad dignitatẽ,quæ ad tutelã,quæ ad mores spectant origo ducitur. Horũ consilijs secundã fortunã moderate ferre docemur,forti animo aduersam,horum studijs cura,uigilijs animi morborũ medela,corporum ægrotantiũ salus inuẽta est. Ab his sapientię, & honeste uiuendi prȩcepta sumus assecuti. Hi tanq; uirtutum sacerdotes pacis atq; otij amici,soli felicẽ uitam assequuntur. Posthabitis enim atq; abiectis opibus, imperijs,dignitatibus, contemptis diuitijs, in excolenda matre uirtutum philosophia,in rerum occultarum inuestigatione uersati ad liberaliũ artium disciplinas & humanitatis studia,uelut in portũ tranquillum confugerunt,ubi nullo impetu,nulla fortuna iactati temeritate,uitã beatam ac felicem adepti sunt. Hos quantum possumus imitemur operibus nostris, cum sint eorum sectatoribus uberrima præmia constituta. Principes uero à quibus huiusmodi studia abfuerunt, à quibus raro boni quippiam ad homines peruenit,quorum cupiditas, ambitio,alieni appetitus infinitis ęrũnis & calamitatibus orbem afflixit, qui otium, pacem, quietem reformidant

Felicitas ubi reperiatur.

dant, qui hanc uitam ueluti peregrinantes transeunt, contemnamus. Etenim perpetua obliuione sepulti essent, nisi eos doctorum uirorum monumenta ab interitu uindicassent. Hi soli præstant,ut magnorũ uirorũ memoria nõ un'à cum corpore intereat. Horũ lumine uerborum res gestæ illustrant', horum scriptis nomẽ auget',horũ uocibus & præconio gloria uirorũ excellentum celebrat'. Qua in re dominorũ iniquitas culpanda,quibus cũ immortalitas quędã doctorũ hominũ studio,& uigilijs tribuat',tamẽ eos ita paruifaciunt,ita cõtẽnunt ut mirum uideat' in tãta magnitudine, ne dicã stultitia principum quempiã scribendi,& eorum res gestas literis mãdandi laborẽ aggredi uoluisse. Sed sapientes illi qui uirtutis prȩmia in ea ipsa norunt esse cõstituta, nihil extra se quæsiuerũt,uirtute & scribendi laude contenti. Hi nihil sperant à regibus,nihil appetunt,nihil cõupiscunt,uirtuti & optimarũ artium studijs dediti,qui beati ac felices dici possunt,quibus solis dat',ut ea contemnant ad quæ reliqui ueluti cœci insano impetu cõcurrunt. Hi tanq; ex superiori loco in quadã specula positi,tum cæteros,tum prȩcipue reges ueluti personatos quosdã homines ac ridiculos spernunt atq; despiciũt. Videt em̃ infra se positos quibus in sordibus,quib. in flagitijs,quib. in passionibus perturbationibusq; uersent',uident eos extrinsecus ornatos,& dum cõspiciunt' ab hominibus claros ac conspicuos haberi,intus uero sordidos,miseros,incultos, afflictos,& uarijs animi morbis laborantes,quorũ uita nisi scriptorũ splẽdor accederet,perpetuo situ & squalore sordesceret. Hunc uero (me intuens) nõ modo non felicẽ,sed miserũ puto, alieni nutus,ne dicam uoluntatis seruũ,cui ad præscriptũ alterius est uiuendũ. Neq; uero ipse solus est felicitatis expers, sed hi omnes qui principibus,nihil sibi libere uitæ relinquunt,ut ea assequãtur quibus potiti multo sint quã antea miseriores. Primum dignitates quas adipiscunt',cum hæ nihil uirtutis secum portẽt,felicitatis sunt uacuæ. Nihilominus opes & diuitiæ,quibus timores,curæ,uigiliæ,sollicitudines,molestię sunt cõmixtę,insuper inuidię subdita hæc omnia sunt, quæ multos deiecit culmine ac fastigio rerũ,& reddidit contẽnendos, Itaq; nõ magis principes infelices dixerim,q̃ eos qui rerum ęternarũ cupiditate nutum principis obseruãt At uero infelicẽ uitã,nescio an infelicior obitus comitet'. Quãobrẽ si qui felicitatẽ appetunt,nõ in principatu,sed in uirtute & beata uita collocatã intelligant. Hanc omnes,principatum pauci adipisci possunt. Sed iã tẽpus admonet ne simus uerbosiores. Hic tamen si (quod sæpius suasi) in otium literarum,liberamq; uitã cõferret,procul à publicis curis,quæ maxime studijs aduersant' siq; paruo cõtentus (quod doctorum hominum uirtus reliquit) posteritatis memoriæ uacaret,tum uere felicis nomen mereretur. Non tamen uereor,si tranquillioribus rebus uti unq; licebit,quin quod suasimus,esse nõ aliquando ei persuasoria. Quæ cũ essent dicta, & diei æstus remissior esset, discessimus.

Curialium miseria.

Disputationis Poggij Florentini super infelicitate principum finis.

Poggij

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI AC SECRETARII APOSTOLICI IN FACETIARVM LIBRVM PRAEFATIO.

Ne æmuli carpant Facetiarum opus propter eloquentiæ tenuitatem.

Excusatio auctoris.

MVLTOS futuros esse arbitror qui has nostras confabulationes, tum ut res leues & uiro graui indignas reprehendant, tũ in eis ornatiorẽ dicendi modum & maiorẽ eloquentiam requirant. Quibus ego si respondeam, legisse me nostros maiores prudentissimos ac doctissimos uiros facetijs, iocis & fabulis delectatos, non reprehensionẽ, sed laudem meruisse, satis mihi factũ ad illorum existimationẽ putabo. Nam qui mihi turpe esse putem hac in re, quã doquidem in cæteris nequeo illorum imitationẽ sequi, & hoc idem tempus quod reliqui in circulis & cœtu hominũ cõfabulando conterunt, in scribendi cura consumere, præsertim cum neq; labor inhonestus sit, & legentes aliqua iocunditate possit afficere. Honestũ est enim ac fermè necessariũ, certe quod sapientes laudarunt mẽtem nostrã uarijs cogitationibus ac molestijs oppressam, recreari quandoq; à continuis curis, & eam aliquo iocandi genere ad hilaritatem remissionemq; conuerti. Eloquentiam uero in rebus infimis, uel in his in quibus ad uerbũ, uel facetiæ exprimendæ sunt, uel aliorũ dicta referenda quærere, hominis nimium curiosi esse uidetur. Sunt enim quædam quæ ornatius nequeant describi, cum ita recensenda sint quẽadmodũ protulerunt ea hi qui in confabulationibus conijciunt. Existimabunt aliqui forsan hãc meam excusationem ab ingenij culpa esse profectam, quibus ego quoq; assentior. Modo ipsi eadem ornatius politiusq; describant, quod ut faciant exhortor, quo lingua latina etiam leuioribus in rebus hac nostra ætate fiat opulentior. Proderit enim ad eloquentiæ doctrinam ea scribendi exercitatio. Ego quidem experiri uolui, an multa quæ latine dici difficulter existimantur, non absurde scribi posse uiderentur, in quibus cum nullus ornatus, nulla amplitudo sermonis adhiberi queat, satis erit ingenio nostro si non inconcinne oĩa uidebuntur à me referri. Verum facessant ab istarum cõfabulationum lectione (sic enim eas appellari uolo) qui nimis rigidi censores, aut acres existimatores rerum existunt. A facetis enim & humanis (sicut Lucilius à Consentinis & Tarentinis) legi cupio. Quod si rusticiores erunt, nõ recuso quin sentiant quod uolunt, modo scriptorẽ ne culpent, qui ad leuationem animi hæc & ad ingenij exercitium scripsit.

Fabula prima cuiusdam Caietani pauperis naucleri.

CAietani qui plebei sunt, ut plurimũ nauigio uictum quærunt. Nauclerus ex eis admodum pauper, cum ad uaria loca lucri causa, relicta domi uxore iuuẽcula & tenui suppellectile nauigasset, post quintum fermè annum rediit.

Enaui euestigio ad uisendum uxorẽ (quę interim uiri reditũ desperans cum alio conuenerat) domũ proficiscit. Ingressus, cum eã maiori ex parte instauratam in melius q; auctã uidisset. Admiratus, uxorem quęsiuit, quomodo domuncula antea informis, esset perpolita. Respõdit statim mulier, sibi in ea re eius qui oĩbus fert opem Dei gratiã affuisse. Bñdicat inquit Deus pro tãto hoc beneficio erga nos suo. Videns insuper cubile lectumq; ornatiorẽ, reliquamq; suppellectilẽ mundam ultra q̃ ferret uxoris conditio, cum percontatus esset unde illa quoq; prouenissent. Et dei indulgẽtiã illa sibi subministrasse asseuerauit. Gratias iterum uir deo egit qui tam liberalis in se fuisset. Eodẽ modo & alijs quibusdam quæ noua domi & insueta uidebant conspectis, cũ largioris Dei munificentiam affuisse diceret, uirq; ipse tam profusam erga se Dei gratiã admiraretur, superuenit scitulus puer triennio maior, blandiens (ut mos est puerorum) matri. Cõspicanti hunc marito, sciscitantiq; quisnam puer esset, suum etiã uxor respondit. Stupenti quęrentiq; uiro, unde se absente puer prouenisset. Dei quoq; in eo acquirendo sibi astitisse gratiam mulier affirmauit. Tunc uir indignatus diuinam gratiã etiam in procreandis filijs sibi adeo exuberasse. Multas iam inquit gratias Deo habeo agoq;, qui tot cogitationes suscepit de rebus meis. Visum est homini Deum nimiũ curiosum fuisse, qui etiam de comparandis se absente liberis cogitarit.

De medico qui dementes & insanos curabat.

PLures colloquebantur de superuacua cura ne dicam stultitia eorum qui canes aut accipitres ad aucupium alunt. Tum Paulus Florentinus, recte hos (inquit) risit stultus Mediolanensis. Cum narrari fabulam poscceremus. Fuit inquit olim ciuis Mediolani dementiũ & insanorum medicus, qui ad se delatos infra certum tẽpus sanandos suscipiebat. Erat autem curatio huiusmodi: Habebat domi aream, & in ea lacunam aquæ fœtidę atq; obscœnæ, in quam nudos ad palum ligabat eos qui insani adducebantur, aliquos usq; ad genua inguinetenus, nõnullos profundius pro insanię modo, ac eos tam diu aqua atq; inedia macerabat quoad uiderent sani. Allatus est inter cæteros q̃dam, quẽ usq; ad femur in aquam posuit, qui post 15 dies cœpit resipiscere, ac curatorem rogare ut ex aqua reduceretur. Ille hominẽ exemit à cruciatu, ea tamen cõditione ne aream egrederetur. Cui cum diebus aliquot paruisset, ut uniuersam domum perambularet, ut exteriorẽ ianuã non egrederet permisit, reliquis socijs qui plures erãt in aqua relictis, paruit diligenter medici mãdatis. Stans uero aliquando super ostium, neq; em egredi audebat timore lacunæ, aduenientem equestrẽ iuuenẽ cum accipitre & duobus canibus ex his qui sagaces dicunt ad se uocauit, rei motus nouitate. Neq; em quę ante in insania uiderat tenebat memoria. Cum accessisset iuuenis, heus (tu inquit ille) auscultа oro me paucis, ac si libet respondе, hoc quo ueheris quid est: & quã obrem illud tenes: Equus est inquit, & aucupij gratia. Tum deinceps uero,

Lacuna stultiorum.

In aucupatores.

hoc quod manu gestas quid uocatur,& in qua re illo uteris? Accipiter respõdit,& aucupio aptus querquedularum & perdicũ. Tum alter. Hi qui te comitantur qui sunt age,& quid prosunt tibi? Canes ait,& aucupio accõmodati ad inuestigandas aues. Hæ autem aues quarũ capiendarum causa tot res paras cuius pretij sunt,si in unum conferas totius anni capturã? Parum quid nescio respondisset,& quod sex aureos non excederent. Subdit homo, quenam est equi canumq; & accipitris impensa? Quinquaginta aureorum affirmauit. Tum admiratus stultitiam equestris iuuenis: Ho ho inquit, abi hinc ocius oro,atq; adeo auola anteq; medicus domum redeat. Nam si te hic cõpererit, ueluti insanissimum omnium qui uiuant in lacunam suam cõijciet curandum cum ceteris mente captis,atq; ultra omnes usq; ad mentum in aquam summã collocabit. Ostendit aucupij porro studium summam esse amentiam,nisi aliquando & ab opulentis,& exercitij gratia fiat.

Bonacij Guasconi qui tam tarde è lecto surgebat.

BOnacius adolescens facetus ex familia Guascorũ,dum essemus Cõstãtiæ,admodũ tarde surgebat è lecto. Cum socij eam tarditatẽ culparent, quid ne tãdiu in lecto ageret percunctarent,subridens respondit: Litigantes disceptantesq; auscultо. Adsunt enim mane mihi cuestigio cum expergiscor duæ habitu muliebri,sollicitudo uidelicet & pigritia,quarum altera surgere hortatur & aliquod operis agere,neq; diem in lecto terere, altera priorẽ increpans quiescendum asserit,& propter frigoris uim in calore lecti permanẽdum,indulgendumq; corporis quieti,neq; semper laboribus uacandũ. Prior insuper rationes suas tuet. Ita ut cũ diutius disputent atq; altercent,ego tanq; equus iudex nullã in partem declinans audio disputãtes,expectãs quoad sint sententia concordes,hoc fit ut surgam tardius, expectans litis finem.

Solicitudinis et pigritiæ altercatio.

De Iudæo nonnullorum suasu Christiano facto.

IVdæũ cum multi hortarent ad Christi fidẽ,egre ille bona sua dimittebat. Suadebãt cõplures ut ea daret pauperibus,qm̃ secundũ euangelicã sentẽtiam,quę esset uerissima,centuplũ esset accepturus. Persuasus tandẽ ad fidem conuersus est,distributis inter pauperes,egenos & mendicos bonis. Inde per mensem ferè hospitio exceptus est honorifice à diuersis Christianis. Cum ei omnes blandirent & laudarent factũ,ille tñ qui precario uiueret,expectabat indies cẽtupli promissionẽ. Et cum multos satietas cibandi hominis cœpisset iamq; rarus inuitator reperiret,cœpit homo admodũ egere,ita ut ei necesse esset diuertere ad hospitale quoddam, in quo morbo correptus ad extremũ uitę deuenit,cum sanguis per posteriora effluueret. Desperans itaq; salutem, & simul pollicitationis diffisus centupli,ex anxietate quadã aërem quærens, egressus est lectulũ ad secessum uentris in pratulã propinquum. Vbi cum constitisset,quæsitis post egestionẽ ad tergendũ anum herbis,inuenit inuolutum lineum refertũ lapidibus preciosis,quare ditior factus adhibitis medicis conualuit,atq; domo empta & possessionibus uixit postmodũ in summa rerũ opulentia.

Contra tardos in reddendis beneficijs.

lentia. Cũ ergo dicerẽt ab omnib. Ecce nõne uerũ prędiximus tibi deũ centũplũ redditurũ? Reddidit inqt ille,sed tñ prius ut usq; ad interitũ cacarẽ sanguinẽ permisit. Dictũ cõtra eos qui tardi in bñficio dando & reddendo existũt.

De homine insulso qui existimauit duos cunnos in uxore.

HOmo è nostris rusticanus & haud multũ prudens,certe in coitu mulierũ rudis,sumpta uxore,cũ illa aliqñ in lecto renes uersus uirũ uoluens, nates in eius gremio posuisset,erecto telo uxorẽ casu cognouit. Admiratusq; postmodũ & rogans mulierẽ,an duos cũnos haberet? Cum illa annuisset: Ho ho inqt mihi unus satis est,alter uero superfluus. Tũ callida uxor quę à sacerdote parochiano diligebat, possumus inqt ex hoc elemosynã facere, demus eum ecclesiæ & sacerdoti nostro cui hæc res erit gratissima, & tibi nihil oberit,cum unus sufficiat tibi. Assentit uir uxori, & in gratiã sacerdotis, & ut se onere superfluo leuaret. Igit eo uocato ad cœnã,causaq; exposita,cum sumpto cibo lectum unũ tres ingrederent,ita ut mulier media esset,uir anteriori parte,posteriori alter ex dono uteretur. Sacerdos famelicus, cõcupitiq; cibi auidus,prior aggredit aciẽ sibi cõmissã,qua in re uxor quoq; submurmurãs, strepitũ quendã edebat. Tũc uir timẽs ne partes suas aggrederet: Serua inqt amice inter nos cõuenta,& tua portione utere,meã intactã relinquẽs. Huic sacerdos: Det mihi grãm deus inqt,nã tua paruifacio,ut bonis tñ ecclesię uti possim. His uerbis acqescẽs,stultus ille qđ ecclesię cõcesserat,libere uti iussit.

Rustica simplicitas.

De uidua accensa libidine cum pauperе.

HYpocritarum genus pessimum est omnium qui uiuant. Cum de his semel in cœtu me presente sermo exortus esset,diceretur q; omnia hypocritis abundare,qui cum dignitatẽ atq; bonorum ambitionem ardeant,tamẽ simulando ac dissimulando agunt,ut non sponte,sed inuiti ac superiorũ præcepto honores assequi uideantur. Tum quidã ex astantibus dixit eos similes Paulo cuidam beato qui habitabat Pisis, unus ex eis qui uulgo Apostoli uocantur,quorũ est cõsuetudo sedere ad ostium nihil petẽtes. Cum ut nobis exponeret quis is fuisset rogaremus: Paulus inqt,qui propter uitæ sanctimoniam beatus uulgo cognominatur,sedit aliqñ cuiusdã uiduæ ad ostium,quæ sibi cibum prębebat in elemosynã. Illa cõspicata sæpius uirum (erat em̃ formosus) exarsit in Paulum,ciboq; dato rogauit ut postridie rediret,se curaturam ut bene pranderet. Cum frequens domum mulieris accessisset, illa tandem rogauit hominem ut intus accederet ad sumendũ cibum. Annuit hic,& cum oppipare uentrem cibo potuq; farsisset,mulier libidinis impatiens,uirum amplectitur osculaturq; asserens non inde abiturum priusq; se cognoscat. Ille reluctanti similis,ac detestans mulieris feruentem cupiditatem,cum illa obscœnius instaret,tandem cedens uiduæ importunitati. Postea quam inquit tantum malum patrare cupis,testor deum opus tuum erit, ego procul absum à culpa. Tu ipsa (inquit) cape hanc maledictam carnem (iam enim uirga ere-

In hypocritas.

cta erat) & ipsa met utere ut lubet, ego eā eam minime tangam. Ita inuitus mulierem subegit, licet propter abstinentiam non tangeret carnem suam, tum peccatum tribuens mulieri.

De equestri palleato.

In irreuerentiales.

IBam semel ad pōtificis pallaciū, transibat quidā è nostris palleatus equester, & forsan implicitus curis, hūc quispiā cum detecto capite reuereret non animaduertit episcopus. At ille superbia aut arrogātia factum existimās hic inquit, asini sui medietatem nequaq̄ reliquit domi, sed totū secum defert. Significans eum asinum, qui se reuerentibus non responderet.

Dictum Zuchari.

PErambulantes aliqn̄ urbem uir facetissimus omniū qui uiuerent Zucharus, egoq̄ peruenimus ad locum ubi celebrabātur nuptiæ. Postridie qn̄ sponsa domum uenerat, stetimus paululum animi relaxandi gratia, respicientes una psallentes uiros ac mulieres. Tum subridens Zucharus: Isti inquit matrimonium consummarunt, ego iam patrimonium consumpsi, facete in seipsum dixit, qui uenditis paternis bonis patrimonium omne comedendo ludendoq̄ consumpserat.

De Prætore.

QVidam iturus Florentiā prætor, qua die urbē introiuit, habuit de more in maiori templo coram prioribus ciuitatis sermonē longum sanè & molestum, nam ordiri in suam cōmēdationem cœpit se fuisse Romæ senatorem, ubi quicquid ab se, itemq̄ ab reliquis in suam laudē honoremq̄ dictū factúmue extiterat, prolixo sermōe explicauit. Exitum deinceps ex Vrbe comitatumq̄ recensuit, primo die Sutrium cōtulisse se dixit, & quæ ibi à se acta erant singulatim. Tum dietim quo in loco hospitioue fuisset, ac qcquid ab eo gestū, quaq̄ de re esset narrauit. Plures horę iam hac in narratione transierāt & nondum peruenerat Senas. Cum omnibus sermonis odiosi longitudo infensa esset, neq̄ finis fieret dicendi, uidebatur autē ille uniuersum diem in his fabulis consumpturus, & cum nox iam appropinquaret, tunc unus ex astantibus iocabundus ad aurē prætoris accedens: Domine (inquit) hora iam tarda est, festinetis iter oportet. Nam nisi hodie Florētiam intraueritis, cum hodiernus dies sit uobis constitutus ad ueniendū, officium hoc amittetis. Hoc intellecto, stultus homo ac loquax tandem retulit se Florentiam uenisse.

De muliere quæ uirum defraudauit.

Muliebris uersutia.

PEtrus contribulus meus olim mihi narrauit fabulā ridiculosam & uersutia dignam muliebri. Is rem habebat cum fœmina nupta agricolę haud multum prudēti, & is foris in agro sæpius ob pecuniā debitam pernoctabat. Cum aliquando amicus intrasset ad mulierem, uir insperatus redijt in crepusculo. Tum illa subito collocato subtus lectum adultero, in maritū uersa grauiter illum increpauit quod redisset, asserens uelle eum degere in carceribus. Modo inquit prætoris satellites ad te capiendū uniuersam domū perscrutati sunt

ti sunt ut te abriperent ad carcerem, cum dicerem te foris dormire solitum, abierunt cōminantes se paulopost reuersuros. Quærebat homo perterritus abeundi modum, sed iam portę oppidi clausæ erant. Tum mulier: Quid agis infelix? si cæperis actum est. Cum ille uxoris consilium tremens quæreret, illa ad dolum prompta, ascende inquit ad hoc columbariū, eris ibi hac nocte, ego ostium extra occludam, & remouebo scalas ne quis te ibi esse suspicari queat. Ille uxoris paruit consilio, ac ab obserato ostio ut uiro facultas egrediendi non esset amotis scalis, hominē ex ergastulo eduxit, qui simulās lictores prætoris iterum aduenisse, magna excitata turba, muliere quoq̄ pro uiro loquēte ingentē latenti timorē incussit. Sedato tandē tumultu, ambo in lectum profecti ea nocte ueneri operā dederūt, uir delituit inter stercora & colūbos.

De sacerdote qui ignorabat solennitatem Palmarum.

BEllum oppidum est in nostris Apennini montibus admodū rusticanum in eo habitabat sacedos rudior atq̄ indoctior incolis, huic cum ignota essent tempora, anniq̄ uarietates, nequaq̄ indixit quadragesimā populo. Venit hic ad terram nouam ad mercatū sabbato ante solennitatē palmarū. Con *In rudes curatores.* spectis sacerdotibus oliuarū ramos ac palmulas in diem sequentē parātibus, admiratus quidnā id sibi uellet, cognouit tunc erratum suum, & quadragesimam iam nulla obseruatione suorū transisse. Reuersus in oppidum, & ipse ramos palmasq̄ in posterum diem parauit, qui aduocata plebecula: Hodie inquit est dies quo rami oliuarū palmarumq̄ dari ex consuetudine debent. Octaua die pascha erit, hac tamen hebdomada agenda est pœnitentia, neq̄ longius habemus hoc anno ieiunium. Cuius rei causam cognoscite: Carnispriuium hoc anno fuit tardum admodum & lentum, quod propter frigora & difficultatem itinerum hos montes nequiuit superare. Ideo ex quadragesima adeo tardo ac fesso gradu accessit, ut iam nil amplius quam hebdomadam unam secum ferat, reliquis in uia relictis. Hoc ergo modico tempore quo uobiscum mansura est confitemini, & pœnitentiam agite omnes.

De rusticis nuncijs interrogatis an uellent crucifixum uiuum, an mortuū ab opifice emere.

EX hoc quidem oppido missi sunt quidam Aretium ad emendū ligneum crucifixum qui in ecclesia eorum poneretur. Deducti ad huiusmodi opificem quendam, cum rudes & ueluti stipites essent, opifex ridens materiā, auditis hominibus, quęrens, uiuum ne, an mortuum uellent crucifixum postulauit? Illi sumpto paulo temporis ad consultandum, secreto collocuti, demum responderunt se uiuum malle. Nam si eo modo suo populo non placeret, se illum euestigio occisuros.

Dictum coci illustrißimo Duci Mediolanensi habitum.

DVx Mediolani senior princeps in omnibus rebus elegantiæ singularis, *Curarum uis.* habebat cocum egregiū quē usq̄ ad Gallos ad perdiscēda obsonia miserat. Bellum quod ingens cum Florentinis Dux habuit, cū ei aliqn̄ non satis prosper nuncius aduenisset, admodū turbauit Ducis mentē. Oblatis postmo-

dum ad mẽſam epulis, ſapores neſcio quos cũ Dux improbaſſet, epulas inſuper ut nõ rite cõditas eſſe aſpernatus, accitũ cocum ueluti ignarum artis aſpere increpauit. Tum ille ut erat liberior in eloquendo. Si Florentini inquit tibi guſtũ atq; appetitũ auferũt, quę mea eſt culpa? & cibi eñ mei ſapidi ſunt & ſũma arte compoſiti, ſed te nimiũ concalefaciunt, & appetitũ auferunt Florentini. Riſit ille ut erat humaniſſimus coci facetam in reſpondendo libertatem.

Eiuſdem coci dictum ad prælibatum illuſtrem Principem.

IDem cocus bello inſuper uigẽte iocatus ad menſam Ducis, cũ uideret eũ anxium atq; afflictum curis. Nõ mirũ eſſe inquit illum torqueri, nam duo impoſſibilia Dux conatur: Vnum ne habeat confinia. Alterũ ut pinguẽ reddat Franciſcum Barbaueram hominem opulentum ſummaq; cupiditate flagrantem. Hoc dicto perſtringens & dominandi appetitum Ducis immoderatum, & Franciſci immenſam opum atq; ambitionis cupiditatem.

Petitio eiuſdem coci ad prædictum principem.

IS ipſe cum multi peterent uaria bñficij loco, ſummopere in cœna Ducem rogauit ut ſe aſinũ faceret. Miratus Dux quid ſibi ea poſtulatio uellet, cur ſe aſinum q̃ hominẽ mallet. Atqui oñes uideo (inquit ille) quos in ſublime extuliſti, quibus honores & magiſtratus dediſti, ſuperbia & faſtu elatos atq; inſolentes euaſiſſe aſinos. Itaq; & ego quoq; aſinus à te fieri cupio.

De Iannotto uicecomite.

ANtonius Luſcus uir facetiſſimus ac doctiſſimus cũ ei notus quidã literas apud põtificem expediendas obtuliſſet, atq; ipſe in certo loco corrigere atq; emendare iuſſiſſet. Ille autẽ poſtridie literas eaſdem retuliſſet ueluti emendatas. Inſpectis literis, tu me (inquit) Iannottũ uicecomitẽ forſitan putaſti. Cum quęreremus quid nã hoc dictũ ſibi uellet. Iannotus (ait) olim prætor fuit noſter Vincentius homo bonus, ſed corpore & ingenio craſſo. Is ſæpius aduocato ſecretario mandauit ſibi epiſtolã ad Ducem Mediolani ſeniorem, cuius particulã quandã ipſe dictabat, quæ ſpectabat ad ceręmonias uerborum, reliqua cõmittebat ſecretario, qui afferebat epiſtolam poſtmodũ ſcriptam. Eam Iannotus legendã ſumens, ſtatimq; epiſtolam ueluti incõditã atq; ineptam increpans, non bene eſt ait, perge atq; emenda. Secretarius qui patroni ſui ſtulticiam nouit & mores, paulo poſt reuertens & eandem epiſtolã nihilo immutatã ferens, & correxiſſe ſe & reſcripſiſſe dicebat. Quam cum ille tanquam lecturus in manus ſumeret, inſpecta paululum epiſtola. Nunc bene ſe habet inquit, uade & obſigna, atq; ad Ducem deſtina. Hoc in omnibus epiſtolis ſuis facere conſueuit.

Inconſulta iudicia.

De ſutore quodam uicecomitis per uiam comparationis.

COmmiſerat olim Martinus pontifex Antonio Luſco literas quaſdã cõficiendas, quas cum poſtmodum legiſſet, iuſſit pontifex illas legendas quoq; deferri ad quendam amicũ noſtrũ in quo plurimũ confidebat. Ille autẽ cum paulo eſſet in cœna cõcalefactus à uino, literas penitus improbauit, & alium

alium in modũ componi iuſſit. Tunc Antonius Bartholomeo de Bardis qui aderat. Faciam, inquit, in literis meis quod olim ſutor in farſitio, quod appellant, Ioannis galleacij uicecomitis egit. Cras antequã edat uel bibat redibo, & literæ bene erunt. Deinde percõtanti quidnam hoc eſſet Bartholomeo: Ioannes Galleacius uicecomes (inquit) Antonius, pater ſenioris Ducis Mediolani erat uir magnus, pinguis & corpulẽtus. Is cum ſæpius multo cibo & potu uentrem farſiſſet, poſt cœnam cum iret cubitum, uocari ad ſe ſutorẽ ſuum iubebat, quem acriter redarguens, aiebat feciſſe illum ſibi farſitiũ nimis artum, mandabatq; ampliari ne ſibi eſſet moleſtũ factum. Erit (aiebat ſutor) ut iubes, cras optime erit. Deinde acceptam ueſtẽ proijciebat ad perticam, nihil immutans. Cum dicerent cæteri, cur non amplias ueſtem hanc quæ nimium uentrem domini urget. Hic cras (inquit) cum dominus poſt digeſtionem ſurrexerit ac ierit cacatum, ueſtis erit ampliſſima. Mane reportabat farſitium, quo illo induto, nunc bene eſt dicebat, nullo in loco me offendit. Eodem modo Antonius epiſtolam ſuam digeſto uino placituram dixit.

Quærimonia ſpolij cauſa ad Facinnum Canem facta.

APud Facinnum Canem, qui fuit uir crudelis ac dux præcipuus in hac noſtri temporis militia, quęrebatur quidam ſe ſpoliatum chlamyde in uia à quodam ſuo milite. Hunc intuens Facinnus ueſtitum tunica bona, quę ſiuit an illam cũ ſpoliaretur geſtaſſet. Cũ ille annueret. Abi, inquit, hic quem dicis te ſpoliaſſe nequaquã eſt ex meis militibus. Nam nullus meus unquam tibi tam bonam tunicam reliquiſſet.

Exhortatio Cardinalis ad armigeros pontificis.

CArdinalis Hiſpanienſis bello quod eo autore geſtum eſt in Piceno aduerſus pontificis hoſtes, cum aliquando ad aciem uentum eſſet, in qua uincere uel uinci eos qui pontificem ſequebantur neceſſe erat, hortatur milites ad pugnam pluribus uerbis, aſſerens qui in eo prælio cecidiſſent, cũ Deo & angelis pranſuros, peccatorum enim omniũ ueniam propoſitam occumbentibus affirmabat, quo morti ſe alacrius offerrent. His exhortationibus uſus, accedebat pugnam. Tum unus ex aſtantibus militibus: Cur tu, inquit, non & ad hoc prandium unà nobiſcum accedis? At ille: tempus prandij nondum eſt mihi, quoniam nondum eſurio.

Patriarchæ reſponſio.

PAtriarcha hieroſolymitanus qui totam cancellariam apoſtolicam regebat, conuocatis aliquando certam ob cauſam diſcutiendam aduocatis, nõnullis neſcio quidẽ uerbis acriter caſtigauit. Huic cum unus præ cæteris Thomas Biracus liberius reſpondiſſet, uerſus in eum patriarcha, inquit. Malum caput habes. At ille ut erat homo prõptus ad laceſſendũ ac perfacetus. Recte (inquit) ac uere loqueris, nihil eñ uerius poteſt dici. Nã ſi bonũ caput haberẽ, ſatis meliori loco res noſtræ eſſent, neq; hac opus eſſet cõtrouerſia.

Te igitur ipsum culpas ait patriarcha. Tum ille, non me inquit, sed caput reprehendo. Facete in ipsum qui aduocatis omnibus præerat patriarcham lusit, qui duro paulum capite existimabatur.

De Vrbano pontifice sexto.

ALter Vrbanum olim summũ pontificẽ sextũ leuiter perstrinxit. Nam cũ ille nescio quid acrius à põtifice cõtenderet. Malo capite es, inquit, Vrbanus. Tũ ille: Hoc idẽ (inqt) & de te uulgi dicũt homines pater sancte.

De sacerdote qui loco ornatus cappones episcopo portat.

EPiscopus Aretinus Angelus nomine quẽ nouimus, aliquando cõuocauit ad synodũ sacerdotes suos, præcipiẽs ut q aliqua in dignitate essent, cum cappis & cottis (sunt enim hæ uestes sacerdotales) ad synodum proficiscerentur. Quidam presbyter cui hæc uestimẽta deerant, mœstus domi erat, ignorans unde nam ea sibi pararet. Hunc cogitabundũ uultu demisso cõspicata ancilla (quam domi nutriebat) cũ quæsisset mœroris causam, dixit sibi cum cappis & cottis secundũ episcopi edictũ eundum ad synodũ esse. Atqui inquit. O bone uir, non recte uim mandati huius cognouisti. Non enim cappas & cottas, sed cappones coctos episcopus postulat, qui tibi sunt deferendi. Apprehendit sacerdos muliebre cõsilium, & secum cappones coctos deferens, optime ab episcopo fuit susceptus, qui per risum retulit hunc sacerdotem solum rectius quàm cæteros edicti sententiam cognouisse.

De amico qui ægre ferebat multos sibi præferri doctrina & probitate inferiores.

IN curia Romana ut plurimum fortuna dominatur, cum perraro locus sit uel ingenio uel uirtuti, sed ambitione & oportunitate parantur omnia, ut de nummis fileam, qui ubiq; terrarum imperare uidentur. Amicus quidam qui ægre ferebat præferri sibi multos doctrina & probitate inferiores, quærebatur apud Angelottum Cardinalem sancti Marci, nullam haberi suæ uirtutis rationẽ, sed postponi his qui nulla in re sibi pares essent, sua insuper studia commemorauit & in discendo labores. Tum promptus ad lacessendum curiæ uitia Cardinalis. Hic scientia & doctrina (inquit) nihil prosunt, sed perge & aliquod tempus ad dediscendum & addiscendum uitia uaca, si uis pontifici acceptus esse.

De muliere phrenetica.

Ad insaniam muliebrem.

MVlier ex meo municipio cũ uideretur phrenetica, ducebatur à uiro & genere proximis ad fœminã fatidicam quandam, cuius ope uel opere curaretur. Cum Arnum fluuium transituri mulierem supra dorsum hominis ualidioris imposuissent, cœpit illa euestigio nates mouere, similis coëunti ac magna uoce clamitans: Ego, inquit, sæpius uerba iterans, uellem futuiri, quibus uocibus causam expressit morbi. Qui ferebat fœminam adeò est in risum effusus, ut unà cum ea in aquam caderet. Tunc ridentes omnes, cum insaniæ medelam cognouissent, non esse opus incantationibus asserunt, sed coitu ad sanitatem restituendam. Et in uirum uersi. Tu (inquiunt) optimus

optimus curator uxoris eris. Redeuntibus igitur illis cum uir uxorẽ cognouisset, mens pristina redijt. Hæc optima ad mulierum insaniam est medela.

De muliere supra Padum astante.

DE meretricibus ferebantur nauiculæ Ferrariam unà cum certis curialibus, duæ mulieres ex his quę seruiũt indigentibus. Tum mulier quædam supra Padum astans, fœminas conspicata. O stulti, inquit, an putabitis meretrices uobis Ferrariæ defuturas, cũ certe plures inueniuntur hic quam in Venetijs probæ mulieres.

De abbate Septimi.

ABbas Septimi homo corpulentus & pinguis uesperi Florentiam proficiscens, interrogauit rusticum obuium an portam se ingredi existimaret. Intellexit abbas, an putaret se peruenturum in urbem antequam claderentur portæ. Ille uero in pinguedinem iocatus. Atq; (inquit) currus fœni, nédum tu, portam introiret.

Ciuis Constantiæ soror grauida facta.

NObilis episcopus ex Britannijs ad ostendendã quam tunc multi requirebant concilij Constantiensis libertatem, in magno prælatorum conuentu hoc attulit testimonium. Fuisse ait Constantiæ ciuẽ, cuius soror innupta grauida facta erat, cum fratri tumor uentris innotuisset, accepto gladio quid id esset, aut unde id prodisset quæsiuit percussori similis. Tũ iuuenis exterrita, id esse ait Concilij opus, seq; ex Cõcilio pregnantem. Hoc intellecto frater, Concilij metu ac reuerentia sororem impunitam reliquit. Cum cęteri aliarum rerum libertatem quærerent, ille prætulit licentiam futuendi.

Sigismundi Imperatoris dictum.

SIgismundus quoq; Imperator cuidam corà m eo quærenti Constantię libertatem non esse. Atqui, inquit, nisi hic summa esset libertas, tu tam libere minime loquereris. Libere enim loqui magnæ libertatis est signum.

Dictum sacerdotis Laurentij Romani.

QVa die Angelottus Romanus factus est à pontifice Eugenio Cardinalis, quidam Laurentius sacerdos urbanus, domũ rediit hilaris applaudens, totusq; in risum ac lætitiam effusus. Cum rogarẽt uicini quídnam sibi obtigisset noui quod tam lætus & alacris esset. Bene inquit est. Magna in spe sum postea quam dementes atq; insani Cardinales fieri cœperũt, prope diem cum Angelottus amentior me sit, Cardinalem me quoq; esse futurum. *Inhabilium promotio.*

Confabulatio. N. A.

IN hanc fermè sententiam Nicolaus Anaginus iocatus est in põtificem Eugenium, quem dicebat plurimum stultis & insipientibus fauere. Nam cum essemus cõplures uarijs de rebus (ut fit) in pallatio confabulantes, quidam iniquitatem fortunæ maxime accusabant, quærebanturq; eam rebus suis admodum aduersam. Tum Nicolaus uir doctissimus, sed ingenio inconstanti & procaci lingua. Nullus est omniũ qui uiuãt (inquit) cui magis quam mihi

mihi fortuna fuerit inimica, nam cum hoc tempore sit stultitiæ regnum, iu-
deamq; omnes ferè amentes atq; insanos. Angelottum quoq; nouimus inter
eos ad amplas dignitates atq; officia extolli. Ego solus relictus sum ex omni-
um dementium numero cui nihil conceditur, hoc mihi solius accidit mali-
gnitate fortunæ.

De Prodigio.

Monstrum horrendum. MOnstra hoc anno plura diuersis in locis natura edidit. In agro Senogal
liensi in Piceno bos quendam serpentem peperit mirę magnitudinis,
capite erat grossiori quàm sit uituli, collo longo ad mensurā ulnæ, corpore
cani similis terete & longiore. Hunc editū cū bos conuersa respexisset, ma-
gnoq; mugitu edito exterrita aufugere uellet, erectus serpēs, subito posterio-
ribus cruris cauda circūdatis ad ubera os admouit, tamdiu sugens quoad lac
inerat uberibus. Deinde boue relicta ad syluas uicinas aufugit. Vbera post-
modū & ea cruriū pars quā serpēs cauda tetigerat, ueluti adusta nigraq; diu-
tius permanserūt. Hoc pastores (nam in armēto bos erat) se uidisse affirma-
runt, bouē quoq; uitulū postea peperisse, idq; ex literis Ferrariam nūciatum.

Dictum magistri Hugonis Senensis.

VIr insignis Hugo Senensis, medicorum nostri temporis Princeps mihi
quoq; retulit, natum Ferrariæ cattum bicipitem, seq; id conspexisse.

Aliud de Monstro.

IN agro quoq; Paduano mense Iunij constat natum esse uitulum duobus
capitibus, unico corpore, posterioribus anterioribusq; cruribus duplica
tis, ita tamen ut essent coniuncta. Hoc monstrum quidam ad quæstum cir-
cumferebant, multiq; id uidisse affirmabant.

Aliud de Monstro.

ALiud insuper constat allatum esse Ferrariam, imaginem marini mōstri
nuper in littore Dalmatico inuenti, corpore erat humano umbilicote
nus, deinceps piscis, ita ut inferior pars quæ in piscem desinebat esse bifurca
ta, barba erat profusa duobus tanquam cornibus super auriculas eminenti-
bus, grossioribus mammis, ore lato manibus quatuor tantū digitos habenti
bus, à manibus usq; ad ascellam atq; ad imum uentrem alæ piscium proten-
debantur quibus natabat. Captum hoc pacto ferebāt. Erant complures fœ-
minæ iuxta littus lauantes lineos pannos, ad unam earum accedēs piscis, ut
aiunt cibi causa, mulierem manibus apprehēdens ad se trahere conatus est.
Illa reluctans (erat enim aqua modica) magno clamore auxiliū cæterarum
implorauit. Accurrentibus quinq; numero, monstrum (neq; enim in aquam
regredi poterat) fustibus ac lapidibus perimunt, quod in littus abstractum,
haud paruum terrorem aspicientibus præbuit. Erat corporis magnitudo
paulo longior ampliorq; forma hominis. Hanc ligneam ad nos Ferrariam
usq; delatam conspexi. Cibi gratia mulierem comprehensam, argumento
fuere pueri nonnulli, qui cum diuersis temporibus ad littus lauandi causa ac-
cessissent

cessissent nusquam postea comperti sunt, quos postmodum ab eo monstro
necatos captosq; crediderunt.

Pulchra facetia histrionis ad Bonifacium papam.

BOnifacius pontifex nonus, natione fuit Neapolitanus ex familia Toma
cellorum. Appellantur autem uulgari sermone Tomacelli cibus factus
ex iecore suillo admodū contrito, atq; in modum pili inuoluto interiore pin-
guedine porci. Contulit Bonifacius se Perusiū secundo sui pōtificatus anno.
Aderant autē secum fratres & affines ex ea domo permulti, qui ad eum (ut
fit) cōfluxerant bonorum ac lucri cupiditate. Ingresso Bonifacio Vrbem se-
quebatur turba primorum, inter quos fratres erant & cæteri ex ea familia.
Quidam cupidiores noscendorū hominum querebant, qui nam essent qui se
querent. Dicebat unus, item alter, hic est, Andreas Tomacellus, deinde hic
Ioannes Tomacellus, tum plures deinde Tomacellos nominatim recensen-
do. Tum quidam facetus. Ho he permagnū nempe fuit iecur istud (inquit)
ex quo tot macelli prodierunt & tam ingentes.

De sacerdote qui caniculum sepeliuit.

ERat sacerdos rusticanus in Tuscia admodum opulentus, hic caniculum
sibi charū cum mortuus esset sepeliuit in cæmiterio. Sensit hoc episco- *Pecuniarum extorsiones.*
pus, & in eius pecuniam animum intendens, sacerdotem ueluti maximi cri-
minis reum ad se puniendum uocat. Sacerdos qui animum episcopi satis no-
uerat, quinquaginta aureos secum deferens, ad episcopum deuenit. Qui se-
pulturam canis grauiter accusans, iussit ad carceres sacerdotem duci. Hic
uir sagax. O pater, inquit, si nosceres qua prudentia caniculus fuit, nō mira-
reris si sepulturā inter homines meruit. Fuit enim plusquā ingenio humano,
tum in uita, tum præcipue in morte. Quidnam hoc est ait episcopus? Testa-
mentū, inqt, sacerdos in fine uitæ cōdens, sciensq; egestatē tuā, tibi quinqua
ginta aureos ex testamento reliquit, quos mecū detuli. Tum episcopus testa
mentum & sepulturam comprobans, accepta pecunia sacerdotem absoluit.

De tyranno qui homini pecuniosо causas iniustas iniecit.

HOmo admodum pecuniosus erat in Piceno in oppido Cingulo. Audi-
uit hoc tyrannus loci, atq; ad eripiendos nummos animum adijciens,
quæsiuit occasionem criminis qua illi pecunias auferret. Vocato ad se uiro,
dixit illum crimine læsę maiestatis reum teneri. Cum nihil cōtra eius statum
aut dignitatē ab se factum cōtenderet, perstabat tyrannus, asserens illū capi-
te esse mulctandū. Homo insciius quidnam tandē egisset cum postularet. Ho-
stes, inquit, meos ac rebelles qui cōtra me cōspirarunt domi absconditos te-
nuisti. Sensit tandē ille nūmis suis insidias parari. Malens igitur uitę quàm pe
cunijs parcere. Verū est, inqt, quod dicis mi domine, sed destina mecū satelli
tes tuos, ego hostes illos ac rebelles tibi statim cōprehēsos dabo. Missos ita q;
lictores domū, ad arculam in qua pecunia erat secū duxit. Eaq; aperta, capite

hos

hos, inquit, euestigio. Hi sunt enim non solum domini, sed mei quoq; hostes acerrimi ac rebelles. Quibus delatis ad tyrannū, homo pœnā omnē euasit.

De religioso qui sermonem succinctissimum habuit.

OPpidum est in nostris mōtibus, in quo multi ex uarijs locis ad diem festum cōuenerant, erat enim celebritas sancti Stephani. Religiosus quidam habiturus erat de more sermonē ad populum. Cum hora esset diei tarda, sacerdotes autem esurirent, uererenturq; longitudinem sermonis, ascendentiq; suggestū religioso, unus & item alter, ut paucis loqueretur in aurem hortati sunt. Ille se exorari facile passus, ac prælocutus quædam prout cōsueuerat. Fratres mei, inquit, anno præterito cum hoc in loco uobis astantibus uerba facerem de sanctitate, uita & miraculis huius sancti nostri, nihil præter nisi eorum quæ de illo uel audiui, uel in sacris libris scripta reperiuntur, quæ omnia uos credo memoria tenere. Postmodum uero cum nihil noui fecisse intellexi, signo ergo crucis facto, dicite: Confiteor, & reliqua quæ sequuntur. Et ita abijt.

Facetissimum consilium Minacij ad rusticum.

RVsticus cum castaneam arborem ad excutiendos fructus ascēdisset, decidens ex ea costam effregit pectoris. Hunc ad consolandum accessit Minacius quidam homo perfacetus, qui inter loquendum daturū se illi normam dixit, qua seruata nunquam ex arbore caderet. Vellē hoc antea, inquit, æger consuluisses, attamē in futurum poterit prodesse. Tum Minacius. Fac semper, inquit, ne sis celerior in descensu quàm in ascensu, sed ea qua ascendis tarditate descendas, hoc pacto nunquam præcipitem te ages.

Eiusdem Minacij lusoris responsio.

IDem Minacius cum aliquando nummulos & uestes insuper ad taxillos lusisset (egenus enim erat) flens ad ostiolum tabernæ cuiusdam sedebat. Videns mœrentem flentemq; amicus, quidnam est tibi, inquit: Nihil Minacius ait: Cur nam ergo si nihil habes ploras? Hoc solū quod nihil habeo, inquit: Admiratus ille, quare ergo si nihil habes ploras ait? Ob hanc ipsam causam respondit, quoniam nihil est mihi. Alter nihil causæ esse cur ploraret intelligebat, alter nihil sibi reliquum superesse à ludo plorabat.

De paupere monoculo, qui frumentum empturus erat.

TEmpore quo Florentiæ summe aliquando erat annonæ caritas, accessit pauper luscus ad forum quædam sextaria frumenti (ut dicebat) empturus. Rogauit hunc in foro percontantem precium quidam alter superueniens, quanti sextarium frumenti uenderetur? Hominis oculo, inquit, constat, designans his uerbis annonæ caritatem. Hoc audiens scitulus qui aderat puer, cur tu ergo ait tam grandem sacculum portasti, cum non amplius quam unum sextarium possis emere?

Vir qui mulieri dum ægrota esset ueniam postulauit.

CONsolabatur uxorem uir quæ aduersa ualitudine diem suum obibat, memorans

memorans omnia bona mariti officia sibi in uita præstitisse, ueniamq; postulans, si quid unquam aduersus eam inique egisset. Neq; inter cætera se ait omisisse unquam, quin debitū toro præberet, eo excepto tempore quo illa nō ualeret ne coitu fatigaretur. Tum mulier licet morbo grauis, hoc, inquit, per fidem, nunquam parcam neq; remittam tibi, nullo enim tempore adeò in ualida atq; infirma extiti, quin commode possem resupina iacere. Danda est igitur uiris opera, ne hoc uenię genus ab uxoribus implorent, cum rite negari possit. *In libidinem mulebrem.*

De adolescentula quæ uirum de paruo priapo accusauit

ADolescens nobilis & forma insignis, duxit uxorem filiam Nerij de Pacijs equitis Florentini, inter cęteros suæ etatis egregij ac præstantis uiri. Post aliquot dies ut moris est, adolescentula ad patrem reuertitur, nō alacris aut iocunda ut cæteræ assolent, sed mœsta ac uultu languido intuens terram. Aduocatam in cubiculo clanculum rogat mater. Nunquid res sint satis saluæ? Vt uultis, flens iuuencula respondit. Non enim me uiro desponsastis ait: sed ei cui uirilia desunt, nihil enim, aut parū habet eius partis propter quàm fiunt matrimonia. Dolens admodum fortunam filiæ mater rem uiro communicat. Deinde re, ut fit, inter consanguineos mulieresq; quę ad conuiuiū aderant uulgata, mœsticia doloreq; omnis impletur domus, cū non nuptam, sed suffocatam adolescentulam egregiam forma dicerent. Superuenit postmodum uir, cuius gratia conuiuiū parabatur. Et cum omnes uultu mœrenti atq; afflicto conspiceret, miratus rei nouitatē, quidnam noui accidisset rogabat. Nullus erat qui causam doloris audebat fateri. Vnus tandem liberior ait: dixisse puellam mancum esse illum in uirili sexu. Tum iuuenis alacer, Nequaquam, inquit, erit hæc causa quę aut uos conturbet, aut conuiuiū disperdet, cito hoc purgabitur crimen. Cum in mensa omnes sederent uiri pariter ac mulieres, sumptis iam ferè cibis, surgens adolescens, Patres (inquit) sentio me culpari in ea re, cuius uos testes esse an uera sit uolo. Deinde eductо formæ egregie priapo (uestibus enim curtis tunc utebat) ac supra mensam posito, omnes ad rei nouitatē magnitudinemq; conuertit, & an culpandus, aut reijciendus esset quæsiuit. Maior mulierū pars ut uiris suis talis copia inesset optabant. Viri permulti se ab illo tali suppellectili superari sentiebant, qui omnes in adolescentulam conuersi, grauiter illius stultitiam increpabant, alius alium quidē obiurgans. Tum illa: Quid obiurgatis? Aut quid me reprehenditis, inquit: Asellus noster quem ruri nuper cōspexi bestia est, & adeò (extenso brachio) oblongum membrū habet. Hic uir meus qui homo est, non habet eius medietatem. Credit simplex puella hominibus longius quam bestijs eiusmodi membrum inesse debere.

De prædicatore qui potius decem uirgines quam nuptam unam eligebat.

PRædicabat Tibure frater parum consideratus ad populum, aggrauans multis uerbis ac detestans adulteriū, dixitq; inter cętera, adeò esse graue *In prædicatoꝛes lasciuos.*

peccatum, ut mallet decem uirgines cognoscere quàm unicam mulierẽ nuptam. Hoc & multi qui aderant elegissent.

De Paulo qui ignorantibus nonnullis luxuriam commouit.

ALter Paulus nomine (quem ipse noui) cum Seciæ urbe Campaniæ in quadam concione luxuriam detestaretur, nonnullos adeò lasciuos atq; intemperatos dicebat, ut ad eliciendam maiorem ex coitu uoluptatem, natibus uxoris puluinum subijcerent. Hoc dicto adeò nonnullos (qui id ignorabant) commouit, ut paulo post id uerum esse experirentur.

De Confessore.

In cõfessorem monachum.

MVlier adolescens quæ id postmodum retulit, profecta est aliquando ad confitendum peccata sua, prout fit tempore quadragesimæ. Cum inter loquendum se uiro non seruasse fidem diceret. Statim confessor, qui frater erat libidine incensus, protento pallio priapũ erectum in manu adolescentulę posuit, suadens ut sui misereꝛ. Illa rubore perfusa abiens, matri quę haud procul erat rogãti quidnã tantus rubor sibi uellet: narrauit cõfessoris suasionẽ.

Responsio mulieris facetæ.

INterrogata semel à uiro, quę nam causa esset, cur cum in coitu uoluptatis ita particeps esset fœmina sicut uir, tamen homines citius appeterent sequerenturq; mulieres quàm illæ uiros. Tum illa, summa cum ratione hoc institutum est, inquit, ut potius nos requiramur à uiris. Cõstat enim paratas ac promptas nos ad concubitũ semper esse, uos autem non. Frustra igitur uiri peterentur à nobis, cum essent imparati. Scita facetaq; responsio.

De mendico fratre qui tempore belli Bernardo pacem nominauit.

BEllum quod primum Florentini cum duce Medionali posteriore habuerunt, sancitũ est capitale esse, si quis de agenda pace uerba fecisset. Bernardus Manecti ciuis facetissimus erat in foro ueteri nescio quid empturus. Accessit ad eum frater quidam ex his mendicis circumforaneis, qui in triuijs astantes aliquid sibi à transeuntibus dari in necessarios usus petunt, ac quippiam petiturus primis uerbis, pax tibi, inquit. Tum Bernardus, quid tu pacẽ nominasti? an nescis capitale esse si quis de pace loquatur? Abeo, inquit, ne quis me culpæ affinem putet. Hoc dicto recedens, à nebulonis illius molestia se exemit.

Fabula Francisci Philelphi.

ERat sermo inter socios, quę pœna esset statuenda in uxores impudicas. Bonifacius Salutatus, ea qua Bononiensis amicus suus minatus est se uxorẽ suam affecturũ existimabat. Sciscitantibus nobis pœnam. Bononiensis, inquit, uir haud magno existimandus habuit uxorẽ satis liberalẽ, & mihi quandoq; obsequentem, cum accessissem domũ aliquando noctu foris stans, audiui eos acriter collitigantes. Increpabat enim uir uxorem, accusans impudicitiam eius. Illa ut moris est talium, negando se tuebatur. Tum uir inter clamandum, Ioanna Ioanna ait: ego te neq; uerberabo, neq; percutiam, sed in tantum refutuam quoad plenam domum filijs reddam, atq; ita solam te cum

te cum natis relinquam, postmodum & abibo. Risimus omnes genus supplicij adeò exquisitum quo stultus ille ulturum se uxoris flagitia putauit.

Cardinalis Burdegalensis de histrione.

GRegorius XII antequam põtifex crearetur in cõclaui, & postea quoq; plurima se facturũ pollicitus est pro scismate quod tunc in ecclesia uigebat, atq; adeò aliquibus diebus in eo quod promiserat permãsit, ut etiam pontificatui se cessurum si opus esset sponderet. Postmodũ uero dulcedine ductus dignitatis iuramẽta & promissiones omnes irritas fecit, nihil seruãs eorum quæ antea pollicebatur. Hoc ægreferens Cardinalis Burdegalensis, uir grauis & cõsilij singularis, mecum de hisce rebus aliquando loquens. Hic inquit, nobis effecit quod histrio quidam Bononiensibus se asserens uolaturum. Cum referari mihi fabulam rogarem. Histrio fuit nuper Bononiæ ait: qui proposito palàm edicto se uolaturũ ex turri quadã, quæ est uersus pontem sancti Raphaëlis miliari amplius extra urbem, prædixit. Cõgregato ad diem constitutum omni fermè Bononiensi populo, sole & fame usq; ad occasum solis homines ludendo macerauit. Pendebant omnes animi suspensi ad aspectum turris, uolatũ hominis expectantes. Cum ille interim in turris cacumine ostenderetur, alasq; quateret uolaturo similis, seq; deorsum proiecturum fingeret, erat magna ad hęc signa populi acclamatio patulo ore turrim aspicientes. Tum histrio post solis tandẽ occasum ne nihil actum uideretur, uersis ad eos renibus culum populo ostentauit. Ita illusi omnes, inedia & tædio confecti, in urbem noctu redierũt. Eodem modo noster, inquit, qui post tot ostentationes tandem nobis posteriora ostendendo satisfecit.

Responsio Redolphi ad Bernabouem.

Redolphi responsiones facetæ.

REdolphi Camerinensis dictum prudens refertur. Obsidebatur ciuitas Bononiensis à Bernaboue ex familia uicecomitum domini Mediolani. Erat autem ad custodiam ciuitatis dux positus à pontifice Redolphus uir bello & pace egregius, qui se intra mœnia continebat ob ciuitatis tutelam. Leui semel per excursores cõmisso prælio à quo Redolphus aberat, captus eques ad Bernabouem ductus est. Interrogabat ille inter cætera, cur non egrederetur ad bellũ Redolphus? Eques cum unam, ac alteram causam attulisset, tandem dimissus rediit in ciuitatẽ. Tum Redolphus sciscitans quid in castris hostium ageretur, & quæ uerba Bernabouis ad eum fuissent, cum intellexisset responsionem equitis egressum suum uarie excusantem. Non bene, inquit, neq; prudenter respondisti. Vade, redi, dic Bernaboui, Redolphus ait se ideo urbem non egredi, ne tu ingredi queas.

Alia responsio facetæ Redolphi.

IDem bello quod Florentini cum Gregorio decimo pontifice gesserunt, diuersas partes secutus, nunc uni, nũc alteri hęrebat. Interrogatus à quodam, cur adeò nutans ita sæpe se commutaret? Quoniam, inquit, in eodem latere diutius iacere non possum.

De eodem quomodo à Florentinis pro proditore depictus est.

FLorentinis postmodum proditionis habitus reus, publicis in locis urbis ut proditor depictus fuit. Cum uero haud multo post sentiret mitti oratores ad se Florētinos de pace acturos, qua die ad se uenturi erant thalamum ingressus, clausus fenestris, igne accenso (erat aūt mensis Augusti) sese pelliceis uestibus cooperiri in lecto iussit. Vocatis deinde oratoribus, quærentibus quónam morbo laboraret: Frigore respondit, quod tam diu in eorū muris etiam nocte ad aërem discoopertus stetisset. Hoc dicto illorum lusit pictu ram, quæ postea ex pacto deleta est.

De quodam qui Redolphum sagittando uulnerauit.

VIri nonnulli Camerinenses extra urbem exercitij causa sagittando tem pus terebant. Cum quispiam sagittam incautius emisisset, astantē procul Redolphum leuiter uulnerauit. Capto illo, cum uariæ de pœna inferenda sententiæ dicerentur, & ut quisq; acerrime sentiret, ita se maxime Principi gratificaturum putaret. Vnus censuit manū illi esse amputandam, ne amplius arcu uteretur. Redolphus liberum hominem dimitti iussit, dicens illam futuram fuisse utilem sententiam, si id ante acceptum uulnus consilium dedisset. Plena prudentiæ & humanitatis responsio.

Fabula Mancini.

In rusticam simplicitatem.

MAncinus uir rusticus oppidanus meus frumento ad Figignū castrum asellis uehendo exercebatur, quos ille compluries ad uecturam sume bat. Cum ille semel à mercato rediens, fessus è uia ascendisset asinum quendam præstantiorem, computatis in uia asinis qui præibant, domo appropinquans, eoq; quo uehebatur minime annumerato, uisum est ei unum deesse. Turbatus igitur ac reliquis asinis uxori quos restitueret commendatis, confestim eodem asino quo ferebatur ad mercatum septem milibus passuum retrocedit, quærensq; à singulis obuijs, an asinū quempiam amissum reperisset: Cum omnes negarēt, domum noctu mœrens & dolens iacturam asini, redijt. Tandem etiam ab uxore admonitus, cum descendisset, illū quem tanto studio & dolore asinum quæsierat, esse cognouit.

De illo qui aratrum super humerum portauit.

ALter Pierus nomine admodū incultus, cum usq; ad meridiem arasset, fessis bobus & ipse labore fatigatus, rediturus in oppidum, aratrum super asellum alligat, deinde asellū præmissis bobus ascendit. Qui cum nimio onere grauatus sub pondere deficeret, sentit tandem Pierus asellum ire non posse. Tum descendens atq; aratrū super humerū ponens, rursus asellū ascendit, inquiens: Nunc recte ambulare potes, nō enim tu, sed ego aratrum fero.

Responsio elegans Dantis poëtæ Florentini.

Dantis facetiæ

DAntes Alligerius poëta noster Florentinus, aliquandiu sustentatus est Veronæ opibus Canis ueteris Principis dela scala admodū liberalis. Erat autē & alter penes Canem Florentinus ignobilis, indoctus, imprudens, nulli rei præterquā ad iocum risumq; aptus, cuius ineptiæ, ne dicam facetiæ

Canem

Canem perpulerant ad se ditandum. Cum illū ueluti beluam iusulsam Dantes uir doctissimus, sapiens ac modestus ut æquum erat contemneret. Quid est, inquit ille, quod tu cum habearis sapiens ac doctissimus, tamē pauper es & egenus? Ego autē stultus & ignarus diuitijs præsto. Tum Dantes: Quando ego reperiam dominū, inquit, mihi similem & meis moribus cōformem, sicuti tu tuis, & ipse similiter me ditabit. Grauis sapiensq; responsio. Semper enim domini eorum consuetudine qui sibi sunt similes delectantur.

Eiusdem poëtæ faceta responsio.

HVic ipsi inter seniorē aliquando iuniorēq; Canes prandenti, cū ministri utriusq; dedita opera ante pedes Dantis ad eū lacessendū ossa occulte subiecissent. Remotā mensa, uersi omnes in solū Dantē, mirabantur cur ante ipsum solūmodo ossa conspicerent. Tū ille ut erat ad respondendū prōptus. Minime (inquit) mirum si Canes ossa sua comederūt, ego aūt nō sum canis.

De muliere obstinata quæ uirum pediculosum uocauit.

In pertinaciā mulierem.

COlloquebantur aliquando de pertinacia mulierum, quæ ita quandoq; perstant animo indurato, ut se mori malint quàm cedere ex sententia. Tum unus. Mulier quædā è nostris, inquit, admodū uiro contraria, semper uerbis eius obiurgando refragrabat, perstans in eo quod cœperat, ita ut superior esse uellet. Habita semel cum uiro graui altercatione, maritum pediculosum uocauit. Ille ut uerbum id retractaret, uxorē uerberibus contendebat, pugnis cedens ac calcibus. Quo magis cedebatur, eo plus illa pediculosum appellabat. Vir tandem uerberando lassus, ut uxoris pertinaciam superaret, per funem in aquæ puteum demisit suffocaturam se dicens, nisi uerbis eiusmodi abstineret. Instantius perseuerebat etiam in aqua mentū usq; constituta, uerbum illud cōtinuans. Tum uir ne amplius loqui posset, in puteum demersit, tentans si eam mortis periculo à uerborum pertinacia posset auertere. At illa loquēdi facultate adempta, etiam dum suffocaretur, quod loqui nequibat digitis exprimebat. Nam manibus super caput erectis, atq; unguis utriusq; pollicis coniunctis, saltem quod potuit gestu uiro pediculos obiiciebat, unguibus enim eorū digitorū pediculi à fœminis occidi cōsueuerūt.

De eo qui uxorem in flumine peremptam quærebat.

ALter uxorem quæ in flumine perierat querens, aduersus aquam profiscisebatur. Tum quidam admiratus cum deorsum secundū aquæ cursum illam quæri admoneret. Nequaquam hoc modo reperietur, inquit. Ita enim dum uixit difficilis ac morosa fuit, reliquorumq; moribus contraria, ut nunquam nisi contrario & aduerso flumine etiam post mortem ambulet.

De rustico qui nobilem se fieri quærebat.

PEtebat à Duce Aurelianensi subrusticis moribus & uita incultus quidā qui ei seruiebat, ut se nobilem faceret. Id fit apud Gallos emptis possessionibus, ex quibus solis ruri uitam nobiles ducant. Tum Dux qui naturam hominis callebat. Diuitem, inquit, te facillime possem facere, nobilem nunquam possem.

De Guilhelmo qui habebat priapeam ſuppellectilem formoſam.

In libidinem mulierum.

ERat in oppido noſtro terræ nouæ uir nomine Guilhelmus faber lignarius, priapea ſuppellectile ſatis copioſus. Diuulgauerat hoc uxor inter uicinas. Ea mortua duxit aliam uxorem iuuenculam ſimplicẽ Antoniam nomine, quæ deſponſata præſenſerat ex uicinis ingens uiri telũ. Qua ergo nocte primo cũ uiro concubuit, tremebunda nolebat hærere uiro, neq; coitum pati. Senſit uir tandem quid timeret adoleſcẽtula, conſolatusq; illam, uerum eſſe quod audierat ait, ſed duas ſe mẽtulas habere, paruam, ac maiorẽ quandam. Ne te ergo offendam ait, utar hac nocte parua, quæ tibi minime nocebit, poſtea maiori ſi tibi uidebitur. Cõſentiens puella, obſecuta eſt uiro abſq; clamore aut nocumento aliquo. Poſt menſem uero facta liberior atq; audentior, cum noctu uiro ſuo blandiretur. Mi uir, inquit, ſi libet maiore iam illo ſocio utaris licet. Riſit uir (cum ſemiaſellus in ea re uideretur) bonum uxoris appetitum. Hoc poſtea narrantem audiui in aliorum cœtu.

Reſponſio unius mulieris Piſanæ.

Extẽporanea.

SAmbacharia mulier Piſana fuit prompta ad reſpondendũ. Accedens hiſtrio quidã ad illudendũ ei. Præputiũ, inquit, aſini uos ſalutat. Tũ illa eueſtigio. Ho he, inquit, ſane unus ex ſuis nũcijs uideris. Quo facete dicto abijt.

Dictum matronæ quæ ueſtes adulteræ ad feneſtres conſpexit.

MVlier adultera expanderat mane ad feneſtras uarij generis ueſtimenta ab adultero data. Matrona ante domum tranſiens, conſpectis tot ueſtibus. Sicut aranea telas ita hæc inquit, ueſtes ſuas culo effecit, pudendorum artificium omnibus oſtentans.

Monitio cuiuſdam.

ROgabat quidam contribulẽ meũ uirũ facetũ tempore uindemiæ, ut ſibi uaſa quędã uinaria mutuo cõcederet. Tum ille, inquit. Do uxori expenſas per uniuerſum annũ, ut ea in carniſpriuio uti poſſim. Monuit hoc dicto non eſſe poſtulandas ab alijs eas res quarum uſus eſſet eis neceſſarius.

Dictum Peruſini ad uxorem.

In patientem adulterium

PEruſini habentur uiri faceti ac perurbani. Rogauit maritum uxor Petrucia nomine, ad diem feſtum poſtridie profectura, ut ſibi calceos nouos emeret. Annuit uir eius, & ſimul iuſſit antequã domo abiret mane gallinam in prandio coqui. Vxor dum cibum paraſſet, domus oſtium egreſſa, conſpectoq; ſimul quem ſumme adamabat iuuene, domum regreditur, dato ſigno ut ſe intus cum uir abeſſet ſequeretur. Et ne longior mora eſſet, aſcenſis ſcalis ſe ad terram proſtrauit, ita ut ex oſtio poſſet conſpici. Superimpoſito autem iuuene, clunes eius cruribus ac pedibus amplexa, concubito operi intendebat. Vir interim exiſtimans uxorem ad feſtiuitatem iam profectam, & ſimul tardius redituram, ſocium rogauit ad prandium, dicens uxorẽ prandio eſſe fallendam. Cum domum pergerent, uir prius ingreditur, uiſaq; apud ſcalas uxore ſupra iuuenẽ pedes cõmouente. Ho he Petrucia, inquit, per culũ aſini (ut mos eſt illis iurãdi) ſi hoc modo ambulaueris nunq; iſtos calceos cõſumes.

Perface

Perfacetum dictum cuiuſdam adoleſcentis.

In ſuperſtitioſas anus.

QVerebat ruſticana mulier anſerulos ſuos non ſe bene habere faſcinatos uerbis cuiuſdã uicinæ, quæ cum illos collaudaſſet, nequaq; poſtea addidiſſet, deus eos benedicat, pro ut uulgo dici ſolet. Hęc cum adoleſcens audiſſet, nunc cauſam uideo inquit, cur mihi mentula egregius habuit ſe his dieb. admodum debilitata. Nam cum eã quiſpiam laudaſſet, nequaq; addidit eiuſmodi benedictionẽ, quo factum eſt ut faſcinatã putem, cum poſtmodũ nunq; erexit caput. Benedic ergo eam te rogo (ait) quo priores recuperet uires.

De uiro ſtolido qui ſimulantem uocem credidit ſeipſum eſſe.

PAter cuiuſdam amici noſtri cognoſcebat mulierẽ uiro inſulſo ac balbutienti nuptã. Semel cũ noctu ad eã accederet, credẽs uirũ abeſſe, oſtiũ palã pulſauit, ſimulãs uiri uocẽ, ac ſibi aperiri oſtiũ petijt. Vir autẽ ſtolidus domi exiſtẽs, audita illius uoce. Ioanna aperi Ioanna, introduc illum inquit. Nã uidet idẽ qui ego eſſe.

De ruſtico qui anſerem uenalem deferebat.

RVſticum adoleſcentẽ qui Florentię anſerem deferebat uenalem, conſpicata mulier quæ ſibi faceta uidebat, ridẽdi hominis gratia rogauit, quãti anſerem faceret. At ille: Quod facillime inquit perſoluas. Quid eſtinq; mulier? Vnico (ait ille) coitu. Iocaris reſpõdit mulier, ſed domũ ingredere, & de precio cõueniemus. Ingreſſus domũ, cum perſtaret in ſententia, mulier precio annuit. Verũ cũ ſuperiores partes egiſſet, petito anſere, ruſticus ſe negat daturũ. Non enim ſe mulierẽ ſubagitaſſe, ſed ſe ab ea cõpreſſum dixit. Igitur reintegrata pugna, munere ſeſſoris fungit adoleſcens. Iterum ex cõuentu mulier cum anſerẽ poſtulaſſet, renuit adoleſcens. Pari ratione ſe cũ illa eſſe aſſerens, non enim ſe precium accepiſſe, ſed repuliſſe iniuriam illatã, nã ſe prius à muliere ſubactũ. Cum longior progrederet cõtentio ſuperueniẽs uir ſciſcitatur, quænã hæc ſit cõtrouerſia? Cupiebam (inqt uxor) tibi cœnã opiparẽ parare, niſi hic maledictus impediret. Cõuenerat eñ mecũ in xx ſolidis, nunc poſtq; introijt domum, mutata eſt ſentẽtia, duos amplius requirit. Eya inquit uir, tam parua res impedit cœnã noſtram? Accipe inquit quod libet. Ita precium abſtulit, & concubitum uxoris.

Solertia mulieris.

De auaro qui urinam deguſtauit.

CVrialis unus è noſtris notæ auariciæ, ſępe menſam familiæ accedebat dum comederet, deguſtans uinũ an ſatis aquatum eſſet. Simulabat autẽ ſe id agere, ut bono uino uteretur. Hoc cum animaduertiſſent nõnulli, tandẽ cõmunicato cõſilio, recentẽ qñq; urinã pro uino in menſa ſuppoſuere qua hora uẽturum hominem ſuſpicabant. Acceſſit ille more ſuo. Et cum urinam bibiſſet nauſeans ac ſemieructans, magno clamore abſceſſit, minatus multa illis qui hæc conati eſſent. Illi uero riſu cœnam finierunt. Hoc eius rei machinator mihi poſtmodum retulit multo cum riſu.

In parcum patremfamilias.

De quodam paſtore ſimulatim confitente.

PAſtor ouiũ ex ea regni Neapolitãi ora, quę olim latrocinijs operã dabãt

semel cõfessorem adijt, sua peccata dicturus. Cum ad sacerdotis genua procubuisset, parce mihi (inqt ille lachrymãs) pater mi, qm̃ grauiter deliqui. Cũ iuberet dicere quid esset. Atq; ille sępius id uerbũ iteraret, tanq̃ qui nephariũ admisisset scelus. Tandẽ hortatu sacerdotis, ait se cũ caseũ faceret ieiunij tempore, expressura lactis guttas quasdã quas nõ spreuisset in os desilijsse. Tũ sacerdos qui mores illius patrię nosset subridẽs, cũ dixisset grauiter illũ deliqsse qui quadragesimã non seruasset, quęsiuit nũqd alijs obnoxius esset peccatis? Abnuẽte pastore, rogauit nũ cum alijs pastorib. quenq̃ peregrinũ ut mos esset illius regiõis transeuntẽ spoliasset, aut peremisset? Sępius inquit, utraq; in re cum reliqs sum uersatus. Sed istud ait apud nos ita est cõsuetũ, ut nulla conscientia fiat. Cum utrũq; graue facinus cõfessor assueueraret, ille ut rẽ leuẽ latrociniã & hominũ cędẽ, qm̃ apud eos usu probarent existimans, solius lactis ueniã petebat. Res pessima cõsuetudo peccãdi, quę etiam illa errata leuia rędit quæ sunt grauissima.

In large confcientios.

De lusore propter lusum in carcerem truso.

EST in oppido terrę nouæ certa constituta pœna his qui luserint ad talos. Quidã notus meus in ludo deprehensus, contracta pœna in carcerẽ trusus fuit. Cum peteretur ab eo cur ibi reclusus esset. Hic noster prętor inquit, quia qd̃ meũ erat lusi me in carcerẽ posuit, quidnã hic ageret si lusissem suũ.

De patre filium ebrium redarguente.

In ebriam iuuentutem.

PAter cũ filij ebrietatẽ sępius nequicq̃ redarguisset cõspecto semel in uia ebrio, erectis uerẽdis turpiter iacente, pueris quoq; permultis qui circũ stabãt ridentib. atq; illudẽtib. filiũ ad tam uerecundũ spectaculũ uocauit, existimans hoc exemplo ab ebrietate deterreri eum posse. Ille autẽ uiso ebrio. Rogo pater inquit ubi est id uinũ quo iste ebrius factus est, ut ego etiã eius uini dulcedinem deguste[m]: Non ebrij turpitudine absterritus, sed uini cupiditate commotus.

De adolescente Perusino.

HIspinam quoq; Perusinum adolescentẽ nobilem atq; admodũ dissolutũ cum opprobrio cæteris ex ea familia esset, ad se uocauit semel Simon Cęculus cognatus eius, senex magnę autoritatis atq; admodũ prudẽs. Et cũ rationib. multis adolescentẽ ad meliorem uitã hortatus esset, detestãs uitia, uirtutes uero collaudans. Postq̃ tandẽ perorauit Simon, inquit ille: Cõposite atq; ornate admodũ sicuti uirum eloquentem decet fecisti uerba, uerũ cẽties iã pulchriores orationes in hãc sententiã audiui, & tñ nihil eorũ quæ dicebãtur unq̃ facere uolui. Nihil amplius superior exemplo q̃ hic uerbis profuit.

De duce Andegauensi qui pretiosam suppellectilem Redolpho ostendit.

ERat sermo aliqñ in cœtu doctorũ uirorũ reprehendẽtiũ inanẽ eorũ curã qui multũ studij operæq; in quęrendis emendisq; pretiosis lapidib. ponunt. Hic quidã, recte inquit Redolphus, ex Camerino ducis Andegauensis cum ad regnũ Neapolitanũ proficisceret stulticiam monstrauit. Cum em̃ Redolphus ad eũ uisendũ in castra uenisset, ostẽdit ei Dux pretiosam admodũ suppellectilẽ, inter quę cętera margaritas, saphyros, carbunculos, et cęteros lapides

pides, magno qui in precio habẽt. His cõspectis quęsiuit Redolphus, quãto lapides illi existimarẽt, & qd utilitatis afferrẽt. Magnũ quid estimari Dux respondit, sed nihil afferre lucri. Tum Redolphus: Ostendam tibi inquit duos lapides decem florenorũ, qui mihi annuatim ducentos reddunt. Ac deinde cum ducem hæc admirantem, ad molendinũ quod ipse construi fecerat duxisset, duos molares lapides ei ostendit, dicens illos esse qui suorum preciosorum utilitatem uirtutem̃q; superarent.

De eodem Redolpho.

HIc ipse cuidam Camerinensi qui uisendi causa orbẽ peragrare cupiebat, iussit usq; Maceratam oppidum proficisci. Quod ille cum effecisset, orbem inquit terrarũ uniuersum conspexisti, nihil esse aliud asserens mundum hunc q̃ colles, cõualles, montes, planiciem, culta atq; inculta loca, nemora & syluas, quæ omnia eo loci spacio continerentur.

Facetissimum dictum cuiusdam Perusini.

ERat Perusino cuidã doliũ uini sapidi & boni admodũ paruum. Ad eum pro uino cum quidã puerum cum uase maiusculo destinasset, sumpto in manibus uase, atq; ad nares admoto. O he inquit uas istud admodum fœtet. Nunq̃ in hoc uinum meum infundam, uade atq; ad eum qui te misit istud reporta.

Contentio duarum meretricum de tela linea.

DVæ Romanę mulieres quas noui, diuersa ætate & forma iuerũt domũ Curialis cuiusdam è nostris uoluptatis ac prędmij causa. His cũ pulchriorem bis cognouisset, alterã semel tm̃ attigit, tum ne se spretã putaret, tũ ut iterum rediret cũ socia. Abeuntibus telam lineã dono dedit, nõ discernens quanta esset futura cuiq̃ portio. In diuisione clãcula cõtentio orta est inter fœminas, altera duas partes secundũ opus exactum, altera medietatẽ secundũ personas postulante. Diuersæ utrimq; uariæq; rationes afferebant, cum una maiorẽ se laborem perpessam esse, reliqua parẽ fuisse cõtenderet. Ex uerbis ad uerbera deuenerunt, ac unguiũ capillorumq; certamẽ. Primo uicini, inde etiã mariti cõcurrunt dissidij causam ignorantes, utraq; sibi uerborũ contumeliã illatã asserente. Viris suæ cuiusq; uxoris causam tuẽtibus mulierũ pugna ad uiros descẽdit. Vectib. & lapidib. acta res est, donec cõcurrentiũ interuentus prælium diremit. Viri dissensionis causam ignorantes, inimicitiam seruãt, reclusi in caueis more Romano. Pannus est apud quẽdam ob rem indiscussam nõdum diuisus, sed occulte à mulieribus de diuidendo agitur. Queritur à doctoribus quid iuris sit.

Muliebris altercatio.

De gallo & uulpe.

ESuriens quondam uulpes, ad decipiendas gallinas (quæ gallo duce arborem excellentiorem quo sibi aditus non erat ascenderãt) ad gallum blande accessit, quẽ comiter cum salutasset. Quid in excelso agis, inqt: Nunquid non audisti noua hæc recentia tam salutaria nobis: Nequaq̃ gallus cum respondisset. Atqui prænuncia. Huc accessi ait, ad cõmunicandum tecũ alacritatem. Animaliũ omnium consiliũ celebratum est, in quo pacẽ perpetuã omniũ animãtiũ inter se firmarũt, ita ut omi sublato timore, nulli ab altero insi

Artem artẽ trudi.

diæ

die aut iniurię fieri amplius queāt, ſed pace & cōcordia oēs fruāt, licet abire unicuiq; uel ſoli quo uelit ſecure. Deſcēdite igit, & hūc feſtū agamus diē. Agnita uulpis fallacia, gallus bonū inquit affers nūciū & mihi gratū, & ſimul collū altius protēdēs, proſpecturo q; lōgius & admirāti ſimilis in pedes ſe erexit. Tū quidnā aſpicis uulpes cū dixiſſet: Duos inqt magno curſu, ore patulo aduentātes canes. Tum tremebunda uulpes: Valete inquit, mihi fuga expedit anteq; illi aduenīat, & ſimul cœpit abire. Hic gallus: quonā fugis, aut qd times ait: Siquidē pace cōſtituta nihil eſt timēdum. Dubito inquit uulpes, an canes iſti audierint decretum pacis. Hoc pacto dolo illuſus eſt dolus. *Facetum dictū.*

VIr in dicendo liberior, cum quid audacius loquens in palacio Pontificis geſtu ioco q; diſſolutiori uteretur. Quid ais inquit ſocius quidā: ſtultus quidem diceris. Tum ille: Hoc inquit per magni lucri loco ponerē. Non em alio pacto poſſum charus eſſe his qui nunc regnant, cum ſtultorum hoc tempus exiſtat, atq; hi ſoli potiantur rerum.

Deſceptatio inter Florentinum & Venetum.

In Venetos prodītores.

VEnetis fœdus erat cum Duce Mediolani ad decēnium. Interim primo inter Florentinos Ducēq; orto bello, cum Florentinorū res deteriori loco uiderent. Veneti Ducē haud quicq; hoſtile timentē, adorti, rupto fœdere Brixiam occuparūt, ueriti ne ſi Dux ſuperior eſſet omnes belli moles in ſe uertere tur. Florentino Venetoq; poſtmodū de hac re diſceptantibus, cum Venetus diceret: Nobis libertatē debetis, nam noſtra opera liberi eſtis. Hoc nequaq; uerum eſt inquit, ad retundendam illius petulantiam Florentinus, non enim nos liberos eſſe feciſtis, ſed nos uos reddidimus proditores.

Comparatio Antonij Luſci.

In uane curioſos.

CIriacus Anconitanus homo uerboſus & nimiū loquax, deplorabat aliquando aſtantibus nobis caſum atq; euerſionē Imperij Romani, inq; ea re uehementius angi uidebat. Tum Antonius Luſcus uir doctiſſimus qui in cœtu aderat, ridens hominis ſtultam curam. Hic perſimilis eſt inquit uiro Mediolanenſi, qui die feſto cum audiſſet unum ex grege cantorū (qui geſta heroum ad plebem decātant) recitantē mortem Rolandi, qui ſeptingentis iam fermè annis in prælio occubuit, cœpit acriter flere. Atq; inde cum uxor domum reuerſum mœſtū ac gemētē uidiſſet, rogaſſetq; quidnā accidiſſet noui: heu mea uxor inquit, defunctus ſum. Mi uir uxor ait quid tibi aduerſi euenit: ſolare, atq; ad cœnam ueni. At ille cum ingemitu perſeueraret, neq; cibum uellet ſumere, tandē inſtantius mœroris cauſam percontāti mulieri. An neſcis reſpōdit quæ noua hodie audiui: Quęnam uir uxor inquit: Mortuus eſt Rolandus qui ſolus tuebatur Chriſtianos. Solata eſt mulier inſulſam mœſticiam uiri, & uix tandem ad cœnam potuit illum perducere.

De cantore qui prædixit ſe mortem Hectoris recitaturum.

SVbiunxit alter ſimilis fabellā ſtulticiæ. Quidam inquit, uicinus meus homo ſimplex audiebat quempiam ex eiuſmodi cantoribus, qui in fine ſermonis ad illiciendam audientium plebem, prædixit ſe poſtridie mortem Hectoris recitaturum. Hic noſter anteq; cantor abiret, precio redemit, ne tam cito

Hectorem uirū bello utilē interficeret. Ille mortem poſtero die diſtulit. Alter uero ſæpius precium dedit ſequentibus diebus pro uitæ dilatione. Et cum pecuniæ defuiſſent, tandem mortē eius multo fletu ac dolore narrari audiuit.

De muliere quæ ſe uiro ſemimortuam oſtendit.

SArda oppidum eſt in mōtibus noſtris ſitū, in eo cum uir ſimplex uxorē cum altero coēuntē deprehendiſſet, illa ſtatim ſe ſemimortuā ſimulauit, proſternēs ſe ad terrā ſimilis defunctę. Accedens uir propius ac mortuā credens, cœpit illachrymās brachia uxoris fricare. Tū illa ſub apertis oculis tāq; ad ſe paululū reuerſa, cum petiſſet uir quid nā accidiſſet: Se nimio timore percuſam dixit. Et cū eā cōſolari ſtultus cœpiſſet, ac ſi quid uellet petere iuſſiſſet. Volo inqt illa, iures te mihil uidiſſe. Stajm cū id iuraſſet, mulieri ualitudo reſtituta eſt.

Facetа iocatio militis Florentini.

ROſſus de Riccijs eques Florētinus magni uir animi ac ſeuerus, uxorē habuit Teldā nomine, uetulā & minime formoſam. Hic cœpit in ancillam q̄ domi habebat oculos cōijcere. Et cū illā ſępius moleſtaſſet, illa ad patronā rem detulit. Suaſit ut aſſentiret, ac certo in loco ſubobſcuro horā Roſſo aſſignaret, in quem pro ancilla ſe Telda clām cōtulit. Accedēs ad locū Roſſus, ac mulierē pro ancilla diutius tractās, tandē demiſſa mentula nihil agere potuit. Tū exclamās uxor: Eya inquit eques merdoſe, ſi hic ancilla extitiſſet, recte cū ea rē habere potuiſſes. Tum miles: O he Telda mi, per deū inqt, hic meus ſocius prudentior admodū eſt q̄ ego. Nā poſtq̄ te pro ancilla ignarus attigi, ſtatim ille malā carnē te eſſe cognouit, ac propterea retrocedens me reſtituit.

De milite qui uxorem habebat litigioſam.

HAbebat Florentinus eques admodum nobilis uxorē litigioſam ac peruerſam, quę quotidie ad religioſum cōfeſſorē, uel ut aiunt, deuotū ſuū querelas uiri & uitia deferebat. Hic equitē reprehēdebat, obiurgabatq;. Aliq̄n uerbis admonitus uxoris & ut pacem inter eos poneret, rogauit uirū ad confeſſionem peccatorū. Qua facta non dubitabat cōuenturā inter eos concordiam. Paruit eques. Et cum religioſus eum ſua peccata explicare iuſſiſſet: Nequaq̄ eſt opus inquit, quicquid enim unq̄ cōmiſi, & multoplura etiam ab uxore ſæpius tibi recitata extiterunt.

De temerario qui aſinos curabat.

In imperitos et indoctos medicos.

FVit nuper Florentiæ homo cōfidens ac temerārius, nulli arti deditus. Is cū legiſſet apud medicū quendā nomē & uirtutē certarū pillularū quæ ad uarios morbos conferre dicebant, exiſtimauit homo ridiculus ſe is ſolis pillulis de facili medicum euaſurū. Confecto earum magno numero, urbem ingreſſus cœpit uagari per oppida & uillas, medicinæ artē profeſſus. Admonē autem ęgritudinem has pillulas accomodabat, earumq; cura aliqui caſu ualitudinē recuperarūt. Cum huius fama percreuiſſet ſtulti apud ſtultos, qui aſinum ſuū amiſerat rogauit hominē, nunquid remediū ad recipiendū aſinū haberet: Aſſenſit ille, & ei ſex pillulas deglutiendas dedit. Quibus ſumptis abiens

bien⁹,poſtero die cum aſinum quęreret, ac cogentibus pillulis de uia diſceſ/ ſiſſet laxandi uentris gratia, in arundinetū forte diuertit,ibi reperto aſino pa ſcente,medici ſcientiam & pillulas ad cœlum laudibus extulit. Ad hunc poſt modum ueluti alterū Æſculapium magnus fiebat ruſticorū cōcurſus, qui au dierant medici medelas etiam ad recipiendos aſinos accōmodatas.

Comparatio Petri Eghi.

IN ſeditione quadā ciuitatis Florentiæ qua ciues pro ſtatu rerū inter ſe cer tabant,cum quidam alterius factionis ab aduerſarijs magno tumultu occi deretur. Vnus ex his qui longe aberant,gladios exertos conſpiciens,atq; ho/ mines concurſantes,percontatus eſt à circumſtantibus quidnam ibi ageret: Tum unus nomine Petrus de Eghis. Illic inqt magiſtratus ciuitatis atq; officia diuidunt. Nolo inquit ille,res quæ tā caro conſtant,atq; eueſtigio receſſit.

De Medico.

CVm cœnarent mecum cōtribuli nōnulli homines ad facetias prompti multa ridenda inter cœnandū dicebant,inter quæ unus ſubridens: Ce/ chinus inquit,medicus Aretinus accerſitus ad curandū quandā formoſam adoleſcentulam quę pſallendo contorſerat genu in cōponendo cum & tibiā fœminę & coxam peralbam ac mollem aliquandiu tractaſſet, erecta eſt men/ tula maiorem immodum,ita ut ſubligaculo cōtineri nequiret. Tum ſuſpirās cum aſſurrexiſſet,atq; illa quid pro ea cura ſibi dari uellet quæſiſſet. Nihil ſibi deberi reſpondit. Quæſita cauſa. Pares enim in opere inquit ſumus, ego em̄ tibi membrum contortum direxi, tu item mihi aliud erexiſti.

Iocatio cuiuſdam Veneti qui equum ſuum non cognouerat.

LOquentibus nōnullis doctis uiris de inſulſitate ſtultitiaq; multorū narra uit Antonius Luſcus uir facetiſſimus,cū olim ab Roma Vincentiā profi ciſceret,addidiſſe ſe in ſuam ſocietatē Venetū quendā qui perraro ut uideba tur equitaſſet,qui cum Senis diuertiſſet ad hoſpitiū in quo & alij permulti cū equis erant,maneq; ad iter ſe quiſq; pararet, ſolus Venetus ſedebat ad fores ocioſus atq; ocreatus. Admiratus Luſcus hominis negligentiā ac tarditatem qui cum cæteri fermè in equis eſſent, ipſe ſolus quieſceret. Admonito ut ſiſe cum proficiſci uellet equum aſcenderet,cauſam more percōtabat. Tum ille: Atq; inquit tecum ire cupio,ſed equū meum minime inter alios recognoſco. Igit̄ expecto quoad reliquiæ equitarint,ut qui equus ſolus in ſtabulo reman/ ſerit ſciam eſſe meum. Cognito hominis ſtupore, Antonius paulum cōmora tus eſt quoad ſtultus ac ſtipes ille unicū relictum equum caperet pro ſuo.

In Venetos equeſtres.

Dictum Caroli Bononienſis.

MOs eſt loquēdi cum quempiā prę nobis cōtemnere uolumus,ut dica/ mus: Ego te centies in die oppigneratum relinquerē apud cauponu/ lam tabernam. Razello Bononienſi uiro prompto ad reſpōdendum,quidam inter iurgandum hoc idem in cœtu hominum obiecit extollens prudentiam ſuam. Razellum uero deſpiciens. Tum Razellus: Hoc tibi inquit facillime cō/ cedo

cedo. Cito em̄ res magni pretij & bonæ,dari pignori poſſunt. At uero tu ita neq; ullis & abiectæ cōditionis es,ut ſi quis te per omnes fori tabernas & cau ponas circūferret,nemo te nec pro ęreo quidem numo uellet accipere. Hoc dicto & circūſtantib. riſum mouit,& dicacitatē hominis dicacitate cōpreſſit.

De fœneratore ſenc relinquente fœnus timore perdendi parta.

HOrtabat̄ fœneratorē iam ſenē amicus ut deſiſteret à fœnore, & animæ ſuæ ſaluti cōſulens & corporis quieti,pluribusq; ſuadebat uerbis, ut ſe ab ea moleſtia ſimul & infamia uitæ uendicaret. Tum ille,ut ſuades inquit hanc ar/ tem deſinam. Nam nomina mea ita iam male reſpondent,ut neceſſe ſit uel in/ uito hoc exercitium relinqui, non cōſcientia peccati, ſed timore amittendi parta ſe fœnus relicturum profeſſus.

De meretrice ſene mendicante.

DVm hoc in corona recitaret̄. Similis huic fuit cōtribulus meus ait per/ uetuleę (& nomē retulit) meretrici, quæ iam ætate cōfecta ſtipē in ele/ moſynā petens: Bn̄facite aiebat ei quæ peccatū reliquit & artē meretriciam. Increpata ab homine noto quod mendicaret. Quid uis agā inquit: nemo me amplius requirit. Neceſſitate ergo non uoluntate ait ille peccatū relinquis, cum peccandi nulla adſit facultas.

De Doctore & imperito.

CVm ſecretarij eſſent aliqn̄ cum pontifice Martino,& ſermo de facetijs incidiſſet, rteulit ille fuiſſe doctorē Bononien̄. qui cum ab Legato quid inſtantius peteret,fatuus ac demens appellatus eſt. Hoc audito,qn̄ inquit me dementē eſſe cognouiſti: Ad hæc Legatus, cum id tēporis dixiſſet. Nō recte inquit alter arbitraris. Tunc em̄ fatuus fui,cum te ignarū legum Doctorē iu/ ris ciuilis feci. Erat enim Doctor Legatus,& parum doctus. Hoc dicto igno rantiam Legati oſtendit.

In prælatos ridi des.

Dictum Epiſcopi Electenſis.

ALter epiſcopus ſcilicet Electenſis Romani cuiuſpiā dictum retulit. Cū Cardinali Neapolitano homini ſtolido atq; indocto redeunti à Pontifi ce Romanus ciuis obuiaſſet. Cardinalis uero quia mos ſuus erat cōtinuo ride ret,petiuit à ſocio,q̄ nam ob cauſam Cardinalē putaret ridere. Qui cum id ſe neſcire reſpondiſſet. Atq; inquit ſtulticiā Pontificis ridet,qui ſe adeò immeri/ to Cardinalem fecit.

Facetum dictum cuiuſdam Abbatis.

SVbdidit & alius duo facete ab Oratoribus (hi duo abbates ordinis S. Be nedicti erant) Concilij Conſtantien̄. dicta,qui cum ad Petrū de Luna an tea apud Hiſpanos & Gallos pontificem nomine Concilij ueniſſent,atq; is il/ lis conſpectis duos coruos ſe adire dixiſſet. Minime mirum uideri debere, al/ ter reſpondit,ſi corui ad eiectum cadauer accederent,exprobrans ei,quod à Conſilio damnatus pro cadauere haberetur.

Dictū facetum.

IDem in altercatione quam ſuper iure Pontificatus cum ipſo habebāt, cū Petrus dixiſſet: Hic eſt arca Noë, deſignans apud ſe ius eſſe apoſtolicæ ſe/ dis. In arca Noë (inquit) beluæ fuerunt permultæ.

Mirabilia per librarium dicta.

LIbrarius meus Ioannes nomine,qui nuper ex ea q̄ uocant Britāniam re/

dierat,retulit mihi in cœna ad octo idus Octobris, penultimo Martini anno quędā miracula,quę se uidisse asserebat homo doctus & minime mēdax.Pri-
Mirabilia narrat. mū est sanguinē inter Ligerim, Biturigas & Pictones pluisse, exq; ea pluuia sanguine perfusos lapides uideri.Hoc qm̄ accidisse sæpius historiæ prodiderunt,minus mirandū uidet̄.Quod sequit̄ nequaq̄ credidissem, nisi asseueran tis iusiurandum accessisset.In festo Petri & Pauli Apostolorū,quod est in mē se Iunij,ait quosdam messores in patria sua cum pridie(nescio quid fœni in agro reliquissent) contēpto die ne fœnum amitteret̄ redijsse ad metendum,id quod unica hora effici potuisset. Sed dei iudicio messores diutius uagatos esse per agrū metentes,neq; aliud quicq̄ die noctuq; agentes absq; cibo & sōno. Neq; uero pluribus diebus aut illos agrum exire,aut alios ad illos ut sciscitarent̄ quid nā id sibi uellet accedere potuisse, cum multi circumstarent fatuos illos existimantes. Vidisse se illos metentes librarius asseruit. Quid uero illis postea acciderit nescire se dixit. *Mirabile iudicium ex contemptu sanctorum.*

SIc alter ex senatorib.meis Roletus nomine,patria Rothomageñ.se haud dissimile miraculū uidisse ex contemptu sanctorū Dei affirmauit.Esse ait iuxta castellum ciuitatis parochiā quandā dicatam B. Gothardo,cuius solennis cum adesset dies,parochiani omnes ingens de more festum cū processione & pompa agebant. Adolescentula uero alterius parochiæ cum illos derideret,nomenq; sancti sperneret,& eorū ceremonias se in eius cōtemptum filaturam dixit,ac deinceps colum sumpsisse & fusum . Hæc autē subito manibus & digitis magno cum dolore hæsissent,ita ut auelli nequirent,adolescentula uero muta esset facta.Nutu (nam uoce nō poterat) dolorem & causam significabat. Tandē accurrēte hominū multitudine , ductam ad altare sancti quē contempserat,atq; ibi uoto suscepto, & restitutā uocem & colū fusum q; è manibus cecidisse.Hæc in sua parochia accidisse dixit ita indubie , ut mihi incredulo aliquam fidem facere uideretur.

Facetißimum de sene quodam qui portauit asinum super se.

Rustica simplicitas. DIcebatur inter secretarios Pontificis , eos qui ad uulgi opinionē uiuerēt miserrima premi seruitute,cum nequaq̄ possibile esset,cum diuersa sentirent,placere omnibus,diuersis diuersa probantibus. Tum quidā ad eā sententiam fabulā retulit,q̄ nuper in Alemānia scriptam pictamq; uidisset.Senem ait fuisse qui cum adolescentulo filio prędente absq; onere asello,quē uenditurus erat ad mercatum proficiscebatur. Prætereuntibus uiam , quidā in agris operas facientes senē culparūt,quod asellum nihil ferentē neq; pater neq; filius ascendisset,sed uacuū onere sineret,cum alter senectute,alter ætate tenera uehiculo egeret. Tum senex adolescentē asino imposuit , ipse pedibus iter faciens.Hoc alij cōspiciētes increparūt stulticiā senis,quod adolescēte qui ualidior esset super asinū posito,ipse ætate cōfectus pedes asellū sequeret̄.Immutato cōsilio atq; adolescēte deposito,ipse asinū ascendit. Paulū uero progressus audiuit alios se culpātes,quod paruulū filiū nulla ratiōe ætatis habita

bita tanq̄ seruū post se traheret,ipse asello qui pater erat insidens. His uerbis permotus,filium asello secum superimposuit.Hoc pacto iter sequens , interrogatus inde ab alijs an suus esset asellus: cū annuisset , castigatus est uerbis, quod eius tanq̄ aliam nullā curam haberet,minime apti ad tantū onus, cū satis unus ad ferendū esse debuisset.Hic homo perturbatus tot uarijs sententijs cum neq; uacuo asello,neq; ambobus,neq; altero superimpositis absq; calumnia progredi posset,tandē asellum pedibus iunctis ligauit,atq; baculo suspensum suo filijq; collo superimpositum ad mercatū deferre cœpit.Omnibus propter nouitatē spectaculi ad risum effusis,ac stulticiam amborū,maxime uero patris increpantibus.Indignatus illē supra ripā fluminis consistēs , ligatū asinum in flumen deiecit, atq; ita amisso asino domū redijt . Ita bonus uir dum omnibus parere cupit,nemini satisfaciens asellum perdidit.

Hominis maxima imperitia.

REcitabant̄ aliqñ literæ coram prioribus Florentinis narrātes quædam de homine non satis rei pub.accepto.Cū uero nomē illius sępius referri in literis necesse fuisset,accidit ut nomini illi adderet̄,præfatum, ut dicam Paulum. Tum unus ex astantibus literarū rudis, existimās uerbū illud honorificum esse,& magnā aliquam laudem in præfati nomine contineri , ac si sapientissimum aut prudentissimum scripsisset,statim uociferare cœpit,rem indignam esse,ut homo improbus,hostis patriæ præfatus appellaretur. *In mere rudes.*

Alia hominis imperitia.

SImilis huic,cōtribulis meus Mattheozius nomine homo rusticus risum multis cōmouit. Nam die festo in conuiuio sacerdotū,cui præparando ipse nonnulliq; alij prefuerant, cum post cibū gratiæ sacerdotibus(plures em̄ ex longinquo cōuenerant) agendę essent,hic cui negociū demandatum erat admodū senex,uerba faciēs.Patres mei,si quid defuit uobis inquit ignoscite, nō fecimus quod debuimus,sed pro modo facultatis nostrę tractauimus uos secundū uestrā ignorantiā. Putauit homo rudis, qui aliquod uerbū resonans quęrebat,se id pro summa laude dixisse , ac si prudētiā aut sapientiā dixisset.

De quodam sene barbato.

VIr doctissimus atq; humanis. omniū Antonius Luscus retulit nobis inter loquendum post conuiuiū rem ridendā.Est cōmunis loquendi modus,cū quis uentris crepitū ędidit,ut circūstātes, ad barbā eius qui nihil cuiq̄ debet, dicant.Senex quidā Vincentiæ barba admodū prolixa , uocatus à creditore in iudicium corā pręside ciuitatis(is Vgulottus Biancardus fuit uir doctus atq; seuerus) cum multis uerbis iactabūdus clamitaret , se nullius ulla in re debitorem esse,repetens sępius nihil cuiq̄ se debere.Facete huic ocyus Vgulottus ait.Atq; hanc tuam fœtidam barbā quæ nos malo odore conturbat amoue.Tum ille stupidus,quāobrem fœteret adeò grauiter postulasset. Referta est inquit Vgulottus omnibus bombis quæ unq̄ ab hominibus ędite sunt,cum ad barbam eius qui nullum habet debitum reijciantur . Hoc dicto perfacete elusit hominis iactantiam,ridentibus qui aderant omnibus.

Comparatio quædam Caroli Bononiensis de quodam notario.

CVm cœnaremus in palatio Pontificis nonnulli, inter quos & secretarij erant. Orto sermone de eorũ ignorantia quorũ doctrina omis ac scientia pẽdet ex scriptis formulis, neq; earum causas afferunt, sed tantũ dicunt sic scriptum superiores stilo reliquisse. Carolus Bononiensis uir admodũ festiuus. Hi similimi sunt inquit notario cuiusdã (& nomen retulit) conciuis mei, ad quẽ cum duo accessissent contractus uenditionis inter eos conficiendi gratia, atq; ille sumpto calamo scribere incipiẽs, quæsisset eorũ nomina, & alter Ioãnes, Philippus alter sibi nomẽ esse dixissent. Respõdit euestigio notarius. Id instrumentum (ita eñ appellant) confici inter se non posse. Quærẽtibus illis causam Nisi inquit uenditor Conradus, emptor uero Ticius uocet (hæc eñ sola nomina in formulis suis didicerat) rogari aut iure consistere hic contractus nequit. Cum uero se nomina mutare non posse dicerent, ille in sententia perstaret, quoniam ita formulæ suæ continerent, homines missos fecit, cũ non auderent nomina immutare. Abierunt illi ad aliũ relicto homine insulso, qui se crimẽ falsi subire existimauit, si scripta in formulis suis nomina cõmutasset.

In notarios imperitos

De Doctore Florentino ad reginam destinato qui concubitum postulauit.

INcidit etiam sermo inter iocandũ de stulticia nõnullorũ qui oratores mittunt ad Principes. Cũq; aliqui nominati essent, ridens Antonius Luscus. Nunquid nam ait, audistis temeritatẽ Florentini (me intuens) quem populus Florentinus ad Ioannã reginam quondã Neopolitanam destinauit. Frãciscus is nomine fuit doctor legum, licet admodum indoctus, qui cum reginæ mandata quædã exposuisset, postridieq; ad eam reuerti iussus, audisset interim reginam haud aspernari uiros præsertim forma conspicuos, ad reginam redijt, multisq; ultro citroq; dictis, tandem se cum ea secretiora quædam loqui uelle dixit. Tum regina cũ hominẽ in remotius cõclaue aduocasset, existimãs aliqd esse occultius quod cõmunicando cum plurib. nõ esset, stultus ille, qui sibi de propria forma plurimũ persuaserat, reginã cõcubitus postulauit. Tum illa nihilo immutata, uultũ hominis inspiciẽs, comiter, nũquid (ait) hoc tibi Florentini in mandatis quoq; dedere? Tacentẽ atq; erubescentẽ oratorẽ ut huius rei mandatũ afferret dicens, abire ab se absq; indignatione iussit.

De homine qui diabolum in imagine mulieris cognouit.

VIr doctissimus Cincius Romanus mihi sæpius retulit rem haud cõtemnendã, quã uicinus suus minime insulsus homo sibi accidisse narrabat. Ea est huiusmodi. Surrexerat is aliquando ad lunæ splendorẽ, existimans circa diluculum esse, cum nox esset intempesta ut proficisceretur ad uineam suam, prout est mos Romanis, uineas diligẽter colere. Egressus porta Hostiẽ. (exitum enim à custodibus ut ea aperiretur rogarat) mulierem conspexit se precedentẽ. Existimãs uero aliq̃ esse quæ deuotionis gratia S. Paulũ uisitaret, cũ exarsisset in libidine, gradũ properauit ut eam cõsequeret, & qm̃ sola esset, id facilius se assequi putabat. Cum ad eam appropinquasset, ad semitam è recta diuertit. Hic homo celerius ambulauit, ueritus ne mulieris occasionẽ oblatam

Dæmoniaca illusio.

oblatam amitteret. Progressus paululũ in diuerticulũ mulierẽ cõprehendit tacẽtẽ, ad terram strauit cognouitq;, quo facto illa subito euanuit relicto fœtore sulphureo. Homo in terra herbida se esse sentiens, paulũ absterritus surrexit, domumq; redijt. Dæmonis eam illusionẽ fuisse omnes arbitrabantur.

Alia fabula per Angelottum dicta.

ADerat Angelottus episcopus Anagninus cũ hæc Cincius recitasset, & alterã huic similem fabellam dixit: Affinis inquit meus (nomine eum appellans) cum noctu urbe deserta perambularet, obuiã mulierem quã extimabat & quidem speciosam forma ut uidebat cognouit. Tum illa ad eum terrendũ in hominis turpissimi formã uersa. Et quid egisti inquit: equidem te insulse decepi. Tum ille, ut lubet intrepidus inquit, & ego tibi culum maculaui.

De aduocato qui ficus & persica ab uno litigante acceperat.

HVmanissimus ac facetis. uir Antonius Luscus, culpantibus nobis ingratitudinẽ eorum qui ad fatigandos homines sunt prõpti, ad promerendũ remissi. Vincentius inquit meus qui aduocatus erat homini prediuiti, sed auaro, cũ multotiens illi in causis affuisset, neq; quicq̃ tulisset premij, tandẽ difficiliori in causa qua sibi adesse ad eum defendendũ rogarat, die ad tuendã causam præscripto (eo aũt die cliens ficus & persica aduocato miserat) ad tribunal accessit. Aduersarijs multa contra illũ dicentibus, semper clauso ore tacuit, neq; uerbũ ullum q̃uis lacessentibus illis unq̃ protulit. Admirantibus singulis, cum cliens quidnam illud silentiũ sibi uellet, percontaretur. Persica inquit ficusq; quæ misisti ita os meum congelarunt, ut nequeam uerbum proferre.

Ingratos.

De medico in uisitatione infirmorum uersuto.

MEdicus indoctus, sed uersutus cũ infirmos adhibito discipulo uisitaret, tangens (ut moris est) pulsum, si quem grauiorẽ solito sensisset, culpã in ægrotum conferebat, asserens eũ ficus aut pomũ, aut quid aliud à se prohibitũ comedisse. Quod cũ sæpissimne faterent ægri, uir diuinus uidebat, qui ita errores morbo laborantiũ animaduerteret. Hoc admiratus persæpe discipulus, rogauit medicũ, quonã modo pulsu uel tactu, an alia quadam altiori disciplina perciperet: Tum ille pro eius in se obseruantia hoc arcanũ referaturũ pollicitus. Cum peruenio in cubiculũ ægroti ait, circumspicio in primis diligenter, si quid reliquiarũ aut fructus cuiuspiã, aut alterius rei in pauimento supersit, ueluti si castaneæ, aut ficus corticem, uel nucis testam, aut pomorum frustra, aut aliud quippiam uiderim, coniector infirmum tale quid ex his comedisse, & sic ægrotum incontinentia in morbis grauioribus incuso, ut uidear procul à culpa si deterius se habuerint. Haud multo post discipulus & ipse quoq; cura medendi susceptа, sæpius eodem malo ægros culpabat, asserens edendi formulam ab se datam excessisse, & aliquid edisse, prout ex reliquijs coniectura assequi poterat. Semel ad rusticanum inopem hominem accessit, cui cum ualitudinem pristinam se euestigio restituturum promisisset, si normã suam seruaret, data nescio qua portione, abscessit postridie reuersurus.

Cum redijſſet grauiori morbo æger afflictabat. Hic homo ſtultus ac rudis cauſam neſciens, cum huc atq; illuc deflexiſſet oculos, nullasq; eiuſmodi reliquias uidiſſet, æſtuans animo, tandem ſub lectulo aſelli clitellam conſpexit. Tum clamare cœpit eueſtigio, tandem ſe percipere cur deterius ſe haberet æger, magnum exceſſum eſſe ab eo factũ, quo mirabatur illum minime mortuum eſſe, aſinum quippe ægrum comediſſe aſſerebat, exiſtimans ſellam decocti aſini uelut os canis reliquias uideri. In ſtulticia ſua deprehenſus homo ridiculus multos ad riſum excitauit.

De duobus in re pecuniaria litigantibus.

OPpidũ eſt Bononieñ. nomine Medicina, eo miſſus eſt Poteſtas (ut aiũt) homo rudis atq; imprudens, ad quẽ cum duo litigantes de re pecuniaria acceſſiſſent ac prior qui creditorẽ ſe dicebat, ſibi pecuniã certis ex cauſis deberi dixiſſet. Verſus in debitorẽ Poteſtas, male habes (ait) cum nõ huic debitum reddis. Cum negaret alter quicq̃ debere, cum iam illi ſatisfactũ eſſet, creditorẽ ſtatim increpauit, qui peteret quod nõ deberet. Illo rurſus cauſam ſuam tuente, ac debiti rationẽ afferente, debitorẽ acrius interim increpauit qui rem tam manifeſtã negaret. At is alijs rationibus in mediũ deductis, cur ſolutus eſſet debito. Poteſtas quoq; creditorẽ obiurgauit qui peteret rem ſolutam. Ita cum ſæpius ſe ad utriusq; uerba uertiſſet uir ridiculus. Vtraq; pars inqt eſt uictrix & uicta, quo licet abeatis. Ita conuentũ re indiſcuſſa permiſit. Hoc recitatum eſt inter ſocios cum quidam nobis notus ſæpius in eadem rẽ ſententiam mutaret.

De medico indocto qui urinæ gratia iudicauit mulierem coitu indigere.

In illuſores medicorum.

AEgrotabat apud nos mulier (q̃ noui) Ioãna nomine. Accedẽs ſcitus et doctus medicus ut morbũ curaret, urinã (cuius ſeruãdæ cura adoleſcẽti filiæ innuptæ demãdata erat, ut moris eſt) poſtulauit. Hęc aũt oblita, ſuã pro ægre urina medico oſtẽdit. Statim mulierẽ indigere coitu medicus affirmauit. Cũ id uiro nunciatũ extitiſſet, curato in cœna opipere ſtomacho, cũ uxore cõcubuit. Illa cũ hoc ſibi ex debilitate moleſtiſsimũ eſset (ignara em̃ cõſilij medici erat) clamaretq; ſæpius ob rei nouitatẽ, qd agis mi uir? me quidẽ occidis. Tace uir inquit, hęc optima eſt ex medici ſentẽtia ad te curandũ medela, nã iſto quidẽ pacto liberaberis & reſtituẽt ualitudo. Neq; em̃ fefellit opinio. Nã cũ quater eã ſubagitaſset poſtero die omis febris abſceſsit. Ita medici deceptio cauſam præbuit ſanitatis.

De uiro qui uxorẽ ægrotam cognouit, & poſtea conualuit.

ITem ſimilẽ in oppido Valentiæ quidã accidiſſe cõtribulo ſuo inter ioãcdũ recitauit. Ait adoleſcentulã nuptam notario admodum iuueni, quæ non multo poſtq̃ ad uirum ierat, graui morbo ægrotare cœpit, adeò ut omẽs moriturã exiſtimarent. Nam & medici ſanitatem deſperauerant, & mulier adoleſcentula amiſsa loquela, clauſis oculis, intercluſo ſpiritu mortua uidebatur. Dolebat uir tam cito eripi uxorẽ ſibi q̃ raro cognouerat, & eam ut æquum erat ſumme amabat. Decreuit ergo cum uxore antequã ea expiraret coire. Semotis

Semotis omnibus (cũ neſcio quid ſe acturũ ſecreto dixiſſet) uxorem cognouit. Illa eueſtigio tanquã uir nouã uitam in corpus eius indidiſſet, cœpit ſpiritum ducere, atq; oculis ſubapertis poſt paululũ loqui, & ſubmiſſa uoce uirũ appellare. Qui cum lætus rogaſſet, num quid uellet: potũ petiuit, quo, atq; deinceps cibo dato conualuit. Cuius cauſam præſtiterat matrimonij uſus. Exemplo igitur arguitur morbis mulierum eam rem plurimum conferre.

De homine non literato, qui dignitatem quandam archipreſbyteratus ab archiepiſcopo Mediolanenſi poſtulauit.

QVerebatur aliquando de conditione temporũ, ne dicam hominũ qui in eccleſia principatũ tenent. Nam poſthabitis doctis ac prudentibus uiris, indocti & nullius precij homines extolluntur. Tum Antonius Luſcus. Non eſt, inquit, magis pontificum quam cæterorũ principum culpa, apud quos fatuos & ridiculos homines in delitijs haberi, doctrina uero excellẽtes reijci uidemus. Erat olim ait apud priſcũ illũ Canem principẽ Veroneñ. per iocundus homo nomine Nobilis, rudis atq; indoctus, ſed facetiarũ gratia ac ceptiſſimus Cani, & ob eam rem ab eo (erat enim clericus) pluribus eccleſijs donatus. Hic cum oratores uiri excellentes ad archiepiſcopũ Mediolanenſem antiquiorem illum qui ciuitati imperabat, à Principe mitterentur, ſe in eorum ſocietatẽ contulit. Expoſitis mandatis oratores cum reuerti uellent, Nobilisq; ut erat homo confabulator riſum archiepiſcopo mouiſſet, poteſtatem fecit ſi quid ab ſe uellet peteret. Archipresbyteratũ quendã magnæ dignitatis ſibi dari Nobilis poſtulauit. Tũ ridens archiepiſcopus hominis ſtulticiã. Vide quid petis, inquit: maior eſt hæc res quã uires tuæ ferre poſſint, homo enim es inſcius literarum, & apprime indoctus. Atqui ſtatim & confidenter reſpõdit Nobilis, more quidẽ patrio id facio. Nam Veronæ nulla literatis uiris, ſed indoctis & inſcijs beneficia conferunt. Riſimus facetę hominis dictũ, qui quod Veronæ ſtulte fiebat, & alibi fieri debere arbitrabatur.

Indoctos præferri.

De meretrice conquerente de tonſoris maleficio.

MAgiſtratus eſt Florentiæ quem officiales honeſtatis uocant, horũ præcipua cura eſt, in iure meretricibus dicendo, curandoq; ut in omni ciuitate abſq; moleſtia eſſe poſſint. Acceſſit ad eos ſemel meretrix, queſta iniuriam damnumq; à tonſore illatum, qui in balneum accerſitus ab ea ut partes inferiores raderet, raſorio ita cunni partem incidit, ut pluribus diebus homines admittere nequiuiſſet, ex quo damni infecti illum accuſabat, amiſſi lucri reſtitutionem petens. Quæritur quæ ſit futura ſententia.

De religioſo cui uidua confitebatur.

AVdiebat religioſus ex his qui uiuere in obſeruantia dicuntur, uiduam formoſam Florentiæ peccata ſua confitentem. Cum mulier inter loquendum uiro hæreret, & faciem ſuam ut ſecretius loqueretur propius admoueret, anhelitus aũt iuuenilis uirũ cõcalefeciſſet, cœpit tandẽ qui iacebat caput erigere, adeò ut paulo hominem torqueret. Cum ille moleſtia carnis

oscitans & se contorquens, cuperet mulierem abire. Illa uero sibi pœnitentiam iniungi peteret, Pœnitentiam, inquit, ille, indidisti tu mihi.

De uiro qui suæ uxori mortuum se ostendit.

Vxorem uir probat. IN mõte Varchio oppido nobis propinquo hortulanus mihi notus, cum semel uxore iuuene quæ pannos lotum ierat absente, ex horto domum reuertisset, cupiens quid mulier se mortuo dictura, & quemadmodum se habitura esset audire, se in aula ad terram mortuo similis resupinus prostrauit. Vxor cum domũ onerata linteis uenisset, inuento mortuo, prout credebat marito, dubitans hærebat animo, statim ne uiri mortem lamentaretur, an prius (ieiuna enim meridiem usq; permanserat) comederet, fame urgente cibum capere decreuit. Et frusto succidiæ super prunas impositio, perpropere comedit, nihil præ festinatione potans. Cum sitiret nimium propter carnes salitas, sumpto urceolo scalas cœpit descendere, ut uinum ex cellario hauriret. Superueniens ex improuiso uicina ignis petẽdi gratia, cum subito scalas ascendisset, statim mulier abiecto urceolo sitibunda, ueluti tunc repente uir exhalasset animam, exclamare cœpit, & mortem eius multis uerbis plangere. Superuenere ad ululatum ploratumq; uicinia omnis uiri ac mulieres, ob mortem tam repentinam. Iacebat enim uir, atq; ita spiritum continebat clausis oculis, ut omnino expirasse uideretur. Tandem cum uisum ei esset satis lusisse, uociferante muliere ac dicente sæpius. Mi uir, quomodo nunc faciam? Ille apertis oculis. Male, inquit, uxor mea, nisi euestigio potum uadas. Ex lachrymis ad risum omnes conuersi sunt, audita præsertim fabula & causa sitis.

De Bononiensi adolescentula simplici.

Vxoris honesta simplicitas. ADolescentula Bononiensis nouiter nupta, querebatur apud honestissimam matronam mihi uicinam, se acriter nimium ac persæpe à uiro uapulare. Quærente quamobrem matrona. Respondit uirum ægre ferre, eam dum matrimonio uteretur immobilem in modum trunci permanere. Cur nõ, inquit illa, uiro obsequeris in lecto & uoluntati pares? Tum illa: Nescio domina quo modo id fiat, ait, nunquam enim aliquis me docuit quo modo id agendum esset. Nam si id scirem, nõ paterer me uerberibus à uiro cædi. Simplicitas mira puellæ, quæ etiam quæ natura percipiuntur à fœminis ignoraret. Hoc uxori postea per iocum recitaui.

Responsio confessoris ad Bernabouem principem de muliere facta.

BErnabos Princeps Mediolani fuit admodũ mulierosus. Is cum aliquando solus in horto semotis arbitris cum muliere quam amabat lasciuus iocaretur, superuenit de improuiso religiosus quidã confessor eius, cui propter sapientiam & autoritatem semper ad Principem patebant fores. Erubuit simul & indignatus est Princeps de insperato confessoris aduentu, paulo'q; cõmotior ut eum in responso caperet. Quid, inquit, ageres, si tu quoq; cum eiusmodi muliere in lecto esses? At ille. Quid me deceret (ait) scio, quid uero facturus

facturus essem nescio. Hoc responso iram Principis flexit, cum se quoq; hominem esse & labi posse fateretur.

De seruo obliuioso expondere defatigato.

RObertus ex Albiciorum familia uir doctus & perhumanus, habebat famulum quendam insulsum, obliuiosum & ingenio tardo, quem ille magis humanitatis quàm utilitatis causa domi nutriebat. Hunc aliquando cum certis mandatis misit ad amicum suum Degum nomine, qui habitabat prope trinitatis pontem. Ad quem cum accessisset, rogatus quídnam à patrono afferret noui? Ille oblitus patroni uerborum ueluti stupidus ac cogitabundus quid diceret hæsitabat. Conspecta hominis (quem probe nouerat) taciturnitate, statim, scio inquit, quid uelis. Et ostenso pergrandi lapideo mortario. Cape hoc ait, & ad patronum tuum (nam id postulat) quamprimum feras. Hunc Robertus mortarium humeris ferentem à longe cum aspexisset, cogitans quod erat id ad puniendam famuli obliuionem factum, cum appropinquasset. Malũ tibi insulse ait, qui non recte uerba mea percepisti. Redi inquit, euestigio, nam tam grande nolo, & minusculum porta. Ille sudans ac ponderе fessus, cum se errasse fateretur, ad amicum reuersus aliud quoddam tertio reportauit. Hoc pacto insulsitas hominis est mulctata. *In famulos obliuiosos.*

De homine qui mille florenos uult expendere ut cognoscatur, & responsio in eum facta.

QVidam è nostris Florentinis adolescens haud magni cõsilij, amico narrauit peragrandi orbis cupiditate se mille florenos uelle expendere, ut quanti esset nosceretur. Tum alter (cui probe notus erat) satius est, inquit, duo milia expendas ut des operam ne cognoscaris. *In superbiẽtes.*

Iocatio Dantis clarissimi.

DAntes poëta noster cum exul Senis esset & aliquando in ecclesia Minorũ cubito super altare posito, cogitabũdus aliquid secretius scrutaret animo, accessit ad eum quidã nescio quid molestius petẽs. Tum Dantes. Dic mihi, inqt, quę est maxima omniũ beluarũ? At ille, Elephas respõdit. Cui Dantes. Elephas, sine me, inquit, maiora uerbis tuis cogitantẽ, noli esse molestus. *In importune molestantes.*

Iocunda responsio unius mulieris, facta ad quendam quærentem an uxor sua per XII menses posset parere.

FLorentinus ciuis peregre profectus, cũ post annũ qua die domũ redijt, uxorẽ parturientẽ deprehẽdisset, ægre hoc ferebat, suspicãs uxoris peccatum. Consilij tamen causa cum pẽderet animo, quæsiuit à uicina matrona nobili & peracuta, an filius sibi duodecim mensiũ nasci posset? At illa stultitia hominis conspecta, uirũ cõsolata. Certe, inquit, nam si tua uxor qua die concepit asinũ forte uidisset, more asinæ annũ integrum partũ gestabit. Acquiescens uir matronæ uerbis, & Deo gratias agens quod se suspitione haud parua, uxorem magno scandalo liberasset, natum puerum suum dixit. *In diffidentiam puerperij.*

Interrogatio obscœna cuiusdam sacerdotis.

EXtra portam Perusinam est ecclesia sancti Marci, in ea Cicero sacerdos in die solẽni quo plebs omnis cõuenerat, cũ sermonẽ de more haberet, postremo

postremo inter cætera, Fratres (inquit) magno quidem errore liberari à uobis cupio. Hac quadragesima cum audirem confessiones uxorũ uestrarum, nullã repperi quæ non profiteretur se fidẽ uiro inuiolatã seruasse, uos autem fermè omnes fassi estis aliorũ uxores cognouisse. Ne ergo hac in dubitatione diutius uerser, scire à uobis cupio, quę aut ubinã sint istę mulieres futuræ.

Ridenda cuiusdam hominis aduersus oratorem Perusinorum.

QVo tempore Florentini cum pontifice Gregorio bellũ gerebant, oratores Perusinorum (qui à põtifice destinati erant Florentiam) pro subsidio uenerunt. Horum unus Doctor, cum longam orationem exorsus, primis uerbis tanquã proœmij loco. Date nobis de oleo uestro, dixisset, alter festiuus homo, cui ambages uerborũ odio erant. Quid hoc est oleũ, inquit: oleũ tu postulas, cũ milite egeamus. An oblitus es, nos arma, nõ oleũ postulaturos uenisse. Cũ ille uerba hæc sacrę scripturę esse respõderet. Bella res est, inquit, alter, nos quidẽ hostes sumus ecclesiæ, & tu sacrã scripturã in nostrũ auxiliũ profers. Risẽrũt omnes hominis festiuitatẽ, qui Doctoris superfluam uerborũ superstitionẽ, cum ad calcem ueniendum esset, eiusmodi dictis lusit.

De oratoribus Perusinis ad pontificem Vrbanum.

ADVrbanum quoq; quintum pontificem Auinionẽ Perusini oratores numero tres cũ accessissent, pontifex autẽ graui morbo teneretur, tamen homines ne diutius suspẽsos teneret, ad se uocari iussit, admonitis antea ut paucis loquerentur. Vnus Doctor qui orationẽ longam in uia, quã habiturus esset ad pontificem menti commendarat, nulla ratione habita morbi, aut quod in lecto iaceret, multis uerbis usus est, ita ut pontifex sæpe molestiam audiendi præ se ferret. Cum tamen indoctus ille peroraſſet, quęsiuit pro sua humanitate pontifex, nunquid aliud uellent? Tum alter ex oratoribus qui & dicentis stultitiam, & pontificis molestiam percepisset. Pater (inquit) sanctissime, habemus hoc in mandatis nostris, ut nisi nobis uestigio pro his quæ petimus feceritis satis, socius hic meus antequam hinc recedamus, uobis iterum referat sermonem suum. Quo facete dicto cum arrisisset pontifex, oratores uestigio expediri iussit.

Insulsum dictum oratorum Florentinorum.

NOstri Florentini oratores in Galliam missi, cum Mediolanum peruenissent, Bernabouem principem honoris gratia uisitarunt. Rogati ab eo primo congressu quinam essent: Florentinorum & ciues & legati, si uobis placet (qui mos est loquendi) respondẽrũt. Comiter ab eo accepti, dimissiq; cum iam Vercellas deuenissent, recensentes quæ hactenus egissent, uenit in mentem uerborum quibus ad Bernabouem usi erant. Et cum unus male ab eis dictũ diceret, si uobis placet, nam etiam si displiceret, tamen Florentini & ciues & oratores essent. Omnes sententiam suam approbarunt id perperam prolatum, neq; ex eorum dignitate asseuerantes. Communi igitur consilio ad retractanda ea uerba Mediolanum reuersi Principem adierunt.

Tum

Tum senior qui & doctior uidebatur, Princeps (inquit) cũ Vercellis essemus, uenit in mentem dixisse nos tibi, nos Florentinos oratores & ciues esse, si tibi placeret, insulse ac inscite dictũ, nam placeat, an displiceat sumus Florentini & ciues & oratores. Risit Princeps, ad cætera sæuerus hominum stultam curam, sibi placere asserens, quod hi essent quos credebat.

Facete dictum cuiusdam Ioannis Petri Senensis.

IOannes Petrus ciuis Senensis ad facetias & iocos prõptus, semel Romæ inuitatus ad potum (mane enim & æstas erat) à Bartholomeo de Bardis, cũ plures unà conuenissemus, tum potandi, tum uexandi hominis causa, atq; esset unicuiq; (ut moris est) ante potum particula panis oblata, sumptum panem cum alij comederẽt, solus partem suam seruabat in manu. Rogatus cur & ipse nõ ederet: Ridẽs, Bartholomeæ (inquit) hic tuus panis ultra omnes quos uiderim reuerẽs est ac modestus. Nã cũ sępius hunc ad os admouerim, nullo tamẽ pacto potis sum ut uelit uinũ præire. Risimus omnes facete dictũ eius, q existimabat cibũ nõ semper in magna prę sertim siti præire oportere.

De uiro qui uxori uestem magni precij fecerat.

QVærebatur uir quidam cum uxori uestem magni precij fecisset, nunquam se matrimonio usum quin amplius aureo nummo cõputari posset. Cui uxor. Hoc quidem (inquit) tua accidit culpa. Cur enim nõ totiens concubitu uteris, ut numulo æreo constet?

Recitatio iocosa de medico.

REtulit mihi Cardinalis Burdegalen. quendam contribulem suum cum sero domum redisset, clamare cœpisse se crus uehemẽter dolere. Vxor cum oleo rosaceo crus perunxisset, stuppa & lana additis, fascia insuper linea circumuoluit. Homo cum dolore premi se diceret, ac gemens medicum postularet, aduenit ille, & paulatim leniterq; (magnum enim dolorem prę se ferebat) detecto crure, cum palpitans nihil in illo morbi esse diceret. Tum rusticus, ergo hoc (aliud crus porrigens) quod doleo est, inquit. Stulticia hominis periocunda, qui quod doleret à medico admoneri uoluit.

De homine qui in somnis aurum reperiebat.

AMicus quidam noster aurum à se repertum noctu per somnium referebat in cœtu. Tum quidã, Vidẽne tibi accidat ait quod meo uicino, cui aurum in stercus cecidit. Cum somniũ narrari posceremus, Vicinus inquit, noster somniauit, ductum se à dæmone in agrum ad aurum effodiendum, & cum multum reperisset, non licet, inquit, nunc dæmon auferre, sed signa lo cum ut cognosci à te solo queat, cum alter quo signaculo uteretur peteret. Caca hic dæmon, inquit, nam hoc maximo modo nullus hic esse aurum suspicabitur, & tibi soli res nota erit. Annuit uir. Et statim expergefactus, sensit se in lecto uentrem admodum laxasse. Inter fœtorem & stercus cum surrexisset, domum exiturus capiti capputium ultimo imposuit, in quo cattus ea nocte stercus fecerat. Iniquo fœtore permotus, inquinatum caput & cæsariem lauit. Ita aureum somnium in merdam rediit.

Somniorum uanitas.

De quodam

De quodam ſecretario Friderici Imperatoris.

PEtrus de uineis uir doctus & prudens Friderici Imperatoris ſecretarius fuit, qui cum hoſtis eſſet Alexandri tertij pontificis, ac bellū terris eccleſiæ inferret, Petrū (is Italicus erat) ex inuidia aduerſus eum à Barbaris orta lumine priuauit. Deinde pœnitentia ductus (inique em egerat) adſciuit eum in ſecretius conſilium ſuum. Cum Imperator anguſtia rei pecuniariæ premeretur, conſuluit Petrus uires eccleſiæ ſuiſmet opibus conterendas, capienda & conflanda eſſe ad uſum belli (is tum Piſis erat) eccleſiarū omnia ornamenta, aurea atq; argentea, inter quæ zona illa quæ cingebat templum memorabilis etat. Placuit conſilium Friderico, & ſpolijs eccleſiarum exercitū parauit. Tum Petrus, Imperator (inquit) iniuriā abs te iniuſte mihi illatam ultus ſum, tu tibi hominum odia cōparaſti, ego tibi deum ex ſacrilegio reddidi inimicum. Omnia tibi deinceps in deterius cadent. Ita poſtea fuit uictor. Tandem Alexander ſuperbiam fregit Imperatoris. Hoc dicto monuit res ſacras ad prophanū uſum transferri nō oportere, qui ſecus facerent, à Deo puniri.

De Iudæo mortuo aſſumpto ignoranter in cibum per Florentinum.

CVm duo Iudæi ex Venetijs ubi habitabant ſe Bononiam contuliſſent, accidit ut alter morbo correptus interiret. Cupiēs ſuperſtes defuncti cadauer Venetias deferri, cum palàm id fieri prohibitū eſſet, minutatim concīſum in paruo dolio poſuit, admixtis diuerſis aromatibus & melle, ita ut mirum immodum ſuauis ex dolio prodiret odor. Hoc Venetias ituro Iudęo alteri commendauit. Qui cum nauicula ſecū per canale Ferrariam dolium deferret, accidit (plures enim unam nauiculam conſcenderant) ut Florentinus quidnam prope doliū cōſideret, & cū nox ſuperueniſſet, motus odore dolij, ac ſuſpicatus aliquid ad uſum edendi reconditū eſſe, clanculum ore dolij retecto, cœpit quod intus erat deguſtare. Et cum ſibi cibus ſapidiſſimus uideretur, totum ferè doliū edendo ea nocte paulatim conſumpſit, exiſtimans rem optimā comediſſe. Egreſſurus Ferrariæ nauem Iudæus, cum doliū auferret, ſenſit ex eius leuitate uacuum eſſe. Tum Iudæi cadauere cum ſe fraudatū uociferaretur, tandem cognouit Florentinus ſe Iudæi ſepulchrum eſſe.

Viſio Franciſci Philephi.

In zelotypos. FRanciſcus Philelphus zelotypus uxoris, ſumma cura torquebatur, ne cum altero rem haberet, ſemper dies ac noctes ad eius cuſtodiam intentus. Huic dormienti per ſomnium (ſit enim ut quæ uigilantes uerſamus animo, in ſomnijs ſæpius occurrant) uiſus eſt dæmon quidam uxoris ſecuritatē polliceri, ſi quæ admoneret uellet facere. Et cum per ſomnium annuiſſet, idq; ſibi pergratum fore diceret, ſimul prętiū pollicitus. Cape hunc ille, inquit, annulū, & diligenter in digito ſerua, nam dum in eo geſtaueris hunc, nunquā uxor te inſcio cum alio concumbet. Præ gaudio excitatus à ſomno, ſenſit ſe digitum habere in uxoris cunno. Optimum quidem eius annuli zelotypis remedium, ne uxores ignorantibus uiris poſſint eſſe incontinentes.

De

De Potatore.

QVidam uini potator egregius incidit in febrē, ex qua multo maiorem ſolito ſitim contraxit. Acceſſiti medici cum de remouenda febri & ſiti quoq; maiuſcula agitarent. Febris tantum (inquit ægrotus) remouendæ officium & onus ſumatis uolo, ſitim autem mihi curandam relinquite.

Facetum Eberhardi ſcriptoris apoſtolici qui ad Cardinalis conſpectum uentris decrepitum dedit.

CArdinalis de comitibus uir craſſus & corpulentus, cum aliquando uenatum iſſet, eſuriens circa meridiem ad prandium deſcēdit, ſudans ad menſam (æſtas enim erat) ac poſcens ut uentus flabello ſibi fieret, cum miniſtri abeſſent diuerſis rebus occupati, iuſſit quendā Eberhardū Lupi, ſcriptorem apoſtolicum ſibi uentum facere. At ille: neſcio id ueſtro more cū reſpondiſſet. Vt ſcis ait, & tuo modo Cardinalis facito. Tum ille, libens me hercules, & ſuſpenſo dextro crure pergrandem uentris crepitum ędidit. Eo pacto ſe uentulum facere ſolitum dicens: Quo excitati omnes (multi enim iam aderant) ad riſum ſunt maximū compulſi.

Facetia alterius Cardinalis iocundiſſima.

EOdem inſtrumento Cardinalis Tricariceñ. Alto de comitibus ſe monenti reſpondit, nam cum Cardinalis eſſet uitæ diſſolutionis, Altus uero illum in uenatione admoneret multis uerbis ad melioris uitæ mores. Auditis Alti uerbis, in eum paululum reſpexit, & eueſtigio ſe in equi caput reflectens, uentris crepitum ędidit ingentem, inquiens, ad barbam tuam, quo ſolo reſponſo abijt, oſtendens, quanti faceret ſuas monitiones.

De muliere quæ cum caput cooperire uellet culum detexit.

MVlier capite ob defectum cutis abraſo, euocata foras à uicina ob rem neceſſariam, immemor præ feſtinatione caput tegere, domo egreſſa eſt. Eam cōſpicata altera fœmina, increpat quod nudo capite atq; inuenuſto in publicum prodiſſet. Tum illa ut caput tegeret, ueſtes retrorſus à natibus ſublatas, cum caput cooperire uellet culum detexit. Ridere qui aderant cœpere mulieris factum, quæ ut leuis pudoris culpam uitaret, maiorē contraxit. Hoc eos reſpicit qui paruum delictū grauiori ſcelere occultare quęrunt.

Facetiſſima cuiuſdam qui literas uxori mercatori miſerat.

Facetia incredibilis.

FRanciſco de ortana equiti Neapolitano, quē Ladislaus rex prefecerat ciuitati Peruſinæ, literę & ab uxore, & ab Ianuenſi mercatore (cui mutuo creditas pecunias debebat) ſimul redditæ fuerunt. Alteræ ab uxore eum rogabant, ut domum rediret, coniugalis officij & fidei datæ, ac citi reditus admonentes. Alteræ, ut creditam redderet pecuniam poſcebant. Mercatori ut æquum erat ſe quamprimū ei ſatisfacturum reſpondit, paruulam neſcio quam dilationem petens. Vxoris uero deſiderium multis blanditijs & polli citationibus leniebat, ſe illuc eueſtigio acceſſurū ſcribens, & omnia facturū per quę reſarciret amiſſas cōiugij uoluptates, utēs (prout ad uxorē par erat) uerbis paulo laſciuioribus. In quibus & illud erat adiectū, ſe eam multimode cogniturū, ſeu (ut uerbis ſuis utar) futurū. Is obſignandis epiſtolis ad merca-

torem uxoris,ad uxorẽ uero mercatoris literas inſcripſit. Accepta uxor epiſtola,mirata eſt admodum nihil ſibi reſponderi ad ea quæ ſcripſerat. Ianuenſis uero perlectis ad ſe literis,cum res iocoſas atq; uxorias continerent,in quibus illud erat præcipuum,ſe reuerſurũ & cũ ea ſæpius coiturũ,atq; alia paulo obſcœniora. Exiſtimans ſe uerbis deludi,ad regẽ profectus eſt,oſtentans literas,ac conquerens ſibi pro nummis debitis coitum promitti,ſeſeq; ſatis fututum fuiſſe eo die clamitans,quo illi pecunias credidiſſet. Omnibus ad riſum conuerſis,magis poſtmodum epiſtolarum errore cognito riſere.

Fabula Dantis, qui ſæpius uxorem ſuam increpabat.

COntribulus meus Dantes nomine, cuius uxor ferebatur parum pudica, cum ſæpiſſime admonitus eſſet à ſocijs,ut prohiberet turpitudinẽ domus,uxorem acrius increpabat. Illa multis lachrymis iuramentiſq; honeſtatem ſuam tuebatur,aſſerens ea à maliuolis confingi,qui eorum quieti inuiderent. Perſuaſus uir huiuſmodi uerbis,cum adhuc amici in increpanda uxore perſtarẽt. Ohe ne me his uerbis obtundatis amplius,dicite,inquit,ne illa, an uos ſua errata melius noſtis? Cum illi uxorem affirmarent.Illa uos omnes mentiri affirmat. Cui ſoli magis quàm uobis omnibus præſto fidem.

Teſtatio cuiuſdam Senis facta uxori.

PEtrus Maſini ciuis noſter admodum mordax in loquendo fuit.Is cum ſenex diem ſuum obiret,condito teſtamento nihil præter dotem reliquit uxori. Hoc illa cum grauiſſime ferens, apud uirum ſe poſtpoſitã, neq; ſibi ab eo quicquam relictum quereretur, contenderetq; multis cum lachrymis,ut aliquid ſuæ ſenectuti ſubſidiũ legaretur. Vocate notariũ ac teſtes, uir moribundus,inquit,ut aliquid relinquatur uxori.Quibus ſubito accerſitis,aſtante uxore,ad teſtes cõuerſus Petrus. Hæc me obtundit, ait, ut aliquid ſibi relinquam. Ei ergo ut morem geram,uos teſtes aduoco qui adeſtis, me ſibi relinquere fœtidiorem & ampliorẽ uuluã aliqua alia huiuſce ciuitatis muliere. Hoc dicto ridentes omnes abiere eluſa muliere ac mœſta reſponſione uiri.

Narratio quædam Zuchari de muliere preſbytero medelam quærente.

Rara mulieris ſimplicitas.

ZVcharus uir omnium urbaniſſimus, narrare ſolebat mulierem quandam haud ſpernendæ formæ uicinam ſuam quæ ſterilis erat,quæ ſiſſe ſæpius à ſacerdote cõfeſſore ſuo,an ſciret aliquam medelam ad liberos concipiendos.Illũ poſtremo annuiſſe,ac mandaſſe,ut die Iouis eiuſmodi rei apta ad ſe ueniret. Cum acceſſiſſet filiorum cupida mulier ad cameram ſacerdotis. Vtar ille,inquit,incantatione, quæ inducit multas uariasq; illuſiones, ita ut quæ non ſiunt fieri uideantur. Itaq; conſtantia & firmitate animi opus eſt, ne res incaſſum euadat. Videbitur tibi ut te tangam , oſculer, amplexer, & ſecretiora etiam faciam quæ uir tuus conſueuit. Attamen nihil eorum erit, ſed ita uidebitur ex ui uerborum quibus utendum eſt,quæ adeò eſt efficax, ut quæ non ſunt eſſe uideantur. Conſenſit mulier,confidens compatris uerbis,& ſe has præſtigias paruifacturam dixit.Sacerdos multis peractis ſignis, dictiſq;

dictiſq; in aurem ſecretioribus uerbis,cœpit mulierem oſculari,& in lectum ſternere. Cũ illa tremebunda quidnam compater ageret quæreret? Nonne prædixi antea, inquit,quæ nulla eſſent pro ueris uiſum iri? Ita mulierem credulam bis cognouit, ſemper affirmans id nihil eſſe. Hoc pacto mulier ſe deluſam falſa imagine exiſtimans, redijt domum.

De Eremita qui multas mulieres in concubitu habuit.

ERemita quidam Paduæ erat Anſimirius nomine,tempore Franciſci ducis Patauini ſeptimi. Hic cũ uir ſanctus haberetur, multas mulieres etiam nobiliores per confeſſionis ſpeciem ad concubitũ pellexit. Vulgata tandem (neq; enim diu hypocriſis celari poteſt) ſcelerũ fama,captus à prætore, cum multa cõfeſſus eſſet,ad Franciſcũ deducitur. Is accito ſecretario ex ſuis, quędã ioci cauſa ſciſcitabatur ab eremita nomina mulierũ quas cognouiſſet. Quas cum multas etiã ex domeſticis familiaribus uxores protuliſſet, ſcribebat nomina ſecretarius,ut exinde cauſam riſus eliceret. Cũ tandẽ nominandis finẽ feciſſe uideret,peteretq; Dux an plures ſupereſſent, ille uero conſtanter negaret, aſperius hominem arguebat,& uim minabatur ſecretarius,niſi omnes retuliſſet. Tum ille ſuſpirans,ſcribas, & tuã quoq; ait, atq; eam addas numero aliarũ. Quo dicto & calamus præ dolore è manibus ſecretarij excidit,& dux in maximũ eſt riſum cõuerſus. Recte factum eſſe dicens,ut qui tanta uoluptate reliquarũ maculas audiebat, & ipſe in eorũ cœtum adderetur.

De Florentino quodam iuuene qui nouercam ſuam ſubẽgit.

FLorentiæ iuuenis quidã cum nouercam ſubigeret , ac ſuperueniens pater filium in ſtupro uxoris deprehendiſſet,rei nouitate indignitateq; permotus,clamando obiurgare acriter filiũ cœpit.Ille tergiuerſando peccatum excuſabat. Cum diutius elatioribus uerbis ambo concertarent, clamore excitus ſuperuenit uicinus quidam ad iurgia cõponenda,ignarus rei. Cum peteret contentionis cauſam , illis ob domeſticam turpitudinem ſilentibus, inſtabat uicinus uehementius ut cauſam noſceret. Tandẽ cum pater in filium culpam reijceret. Tum filius prior : Hic pater meus admodum indiſcretus, inquit,milies matrẽ meam futuit,me etiam tacente , nũc quia ſemel uxorem ſuam cognoui, ut rudis atq; inconſultus, cœlũ clamoribus ueluti inſanus replet. Riſit ille facetum filij reſponſum,& patrẽ quoad potuit ſolatus diſceſſit.

Diſceptatio fratrum Minorum pro imagine ſancti Franciſci fienda.

In minores.

FRatres quidam ordinis Minorum decreuerant accerſito pictore,ut imaginem beati Franciſci pingeret, ſed in forma picturæ diſſidebant, cum alter ſtigmaticum, alter ad populum prædicantem,alius alio modo pingendum cenſeret. In ea diſceptatione cum uniuerſum diem conſumpſiſſent, nulla certa ſententia , pictorem dubium quidnam ageret relinquentes, dormitum iere. Pictor inſpecta fratrũ inſulſitate, cum ſe deluſum putaret,figuram eam pinxit fiſtola ſonantem,alij laqueo ſuſpenſo dicunt, ſtatimq; abijt. Figura inſpecta fratres, cum pictorem (ut male mulctaretur) quæſiſſent.Ille uero

pedibus ſibi conſuluiſſet, exiſtimantes ſummam religioni contumeliam illatam, pictorem ad pœnam quærebant.

De ſacerdote Florentino qui Hungariam iuerat.

EST in regno Hungariæ moris, ut poſt miſſam celebratam omnes qui aſſunt oculis lippientibus, accedentes propius altare à ſacerdote aqua in calicem effuſa oculos conſpergantur. Dicit autē interim ſacerdos uerba quędam ex ſacris literis bonam ualitudinem precantia. Acceſſit ad Hungariam olim ſacerdos quidā Florentinus cum Philippo qui Hiſpanus cognominabatur. Hic cum aſtante Sigiſmundo rege miſſam dixiſſet, acceſſerunt plures ad eum lippientes, ut aqua de more oculos cōſpergerentur. At ille exiſtimans id nimio potu & crapula contigiſſe, aſſumpto calice (ita enim fieri uiderat) aſtantes reſperſit, dicēs lingua Itala: Andate meno che ſiate morta gliadi, id eſt, moriamini gladio. Quod intelligens Rex idemq; Imperator, riſum continere non potuit. Poſtridie uero in conuiuio ioci cauſa uerba ſacerdotis referens lippientes ad iracundiam, cæteros omnes ad riſum commouit.

Reſponſio ruſtici ad patronum ſui fundi.

RVſticus quidam è noſtris roganti patrono fundi, quo maximo tempore pluribus laboribus implicarētur. Maio reſpōdit. Sciſcitanti cauſam, id enim mirū uidebatur, cum id tēporis quædā ob opere ruſtico uacatio eſſe uideatur. Quoniā, inquit, & noſtras & ueſtras nos uxores ſubigere oportet.

Ridiculoſi hominis dictum.

ROmanus quidam nobis notus aſcendit ſemel maceriem in arundineto ſitam, ac ſimilis ad populū concionanti, cœpit ad arundines loqui, diſſerens multa de Vrbis ſtatu. Inter dicendū ex leui aura, arundinū capita cœperunt flecti. Homo ridiculus, qui ſibi arundines pro hominibus finxerat, tanquā pro cōcione gratias agerent. Non tanta reuerentia (inquit) domini Romani, nam ego ex uobis minimus ſum. Hoc poſtea in prouerbij locū uenit.

Derſio hominis porcum occidere uolentis.

MOs erat in oppido quodam Piceni, ut qui hyeme porcum occidiſſet, uicinam ad cœnam inuitaret. Quidam quo pacto eam impenſam uitaret, compatrem conſulijt. Dic, inquit, ille cras, porcum tibi hac nocte furto ablatum. Et ſimul nihil tale illo uerente quidam clàm porcum nocte ſubripuit. Mane conſpiciens ſibi porcum ablatum, ad compatrem profectus, alta uoce quærebatur porcum ſibi furto ſupreptum. Tum alter, recte compater mi ſapis, inquit, ita enim te docui locuturum. Cum ille ſæpius & per deos omnes iuraret id uerum eſſe. Bene agis reſpondebat, & ſecundum conſilium meum. Cum ille iuramento iteraret. Hoc modo te loqui debere antea monui reſpondebat, & ſanum conſilium dedi tibi. Tandem eluſus abijt.

In parce tenaces.

Dictum Facini Canis.

FAcinus Canis dux armorum, opera Ghibellinæ factionis Ticinum ingreſſus, ex compoſito Guelforum tantū bona diripuit. His cōſumptis, cœpit & Ghibellinorū domus exinanire tanquā Guelforum bonis refertas.

Dum

Dum illi apud Ducem quærerentur ſe cum Ghibellini eſſent indigne ſpoliari. Tum Fazinus. Verū dicitis filij mei, Ghibellini eſtis omnes, ſed bona ſunt Guelfa. Hoc pacto nullo factionis diſcrimine bona omnium direpta ſunt.

De adoleſcente qui ignarus rerum uxorem prima nocte non cognouit.

ADoleſcens Bononiēſis ſtupidi ingenij & inſulſi, uxorē duxit adoleſcentulam forma egregiam, prima nocte ignarus rerū, & qui nunquā mulierem cognouiſſet, matrimoniū non cōſummauit. Mane rogatus à ſocio, quomodo res nocturnæ proceſſiſſent. Suſpirans, male inquit. Nam cum diu quæſiſſet uxoris concubitum, tandem illam abſq; foramine conſueto (ut aiebant) ab ſe repertā. Cognita illius ſtulticia ſocius. Tace, inquit obſecro, neq; uerbum hiſcas, cum res ſit magni pudoris ac periculi ſi palàm fiat. Ille cū auxilium & conſiliū ſimul petiſſet. Ego laborē pro te ſubibo ait, hoc foramē faciendi, ſi mihi ſumptuoſam cœnā uelis præbere. Sed octo dierū ſpaciū mihi opus eſt ad hanc rem (cum admodū ſit difficilis) perficiendā. Annuit autem ſtultus, & ſecreto illū cū uxore noctu collocauit, ipſe in alio lecto recubans. Tranſacto ſpacio, cum uia eſſet admodū patens amici opera, ut ſentes non eſſent timendi, accerſito uiro, multū diuq; ſe ſudaſſe dixit in obſequiū eius, & tandem confectū foramen quod quærebat. Docta adoleſcentula uiro gratulata eſt, amici labores commēdans. Stultus cum uxorem perforatam inuenisſet, lætus & ſocio gratias egit, & cœnam perſoluit.

In ruſticam ſimplicitatem.

De uxore paſtoris quæ de ſacerdote filium habuit.

PAſtoris cuiuſdā in Riuo frigido oppidulo montano uxor cum ſacerdote cōſueuerat coire, ex quo puerū concepit, educauitq; in paſtoris domo. Cū puer eſſet ſeptēnis, ſacerdos benigne allocutus paſtorē, ait tandē eum puerum ſuū filiū eſſe, rogauitq; ut ſua uoluntate puer ad ſe migraret. Minime hoc fiet paſtor, inquit, ego puerum pro me uolo qui ſit domi natus. Male enim ageretur mecum & cum patrono meo, inquit, ſi omnes agnos qui ex ouibus alieno ariete compreſſis oriuntur, traderem arietum patronis.

De ruſtico qui aſinos onuſtos deduxit frumento.

IN conſilio Peruſino ruſticus cum gratiam certam quæreret, tanquam inhoneſta poſtulanti ciuis unus cōtradixit. Poſtridie admonitus homo, tres aſinos frumento onuſtos domū eius (qui contradixerat) deduxit. Poſt quartum diem ſententia mutata, multis uerbis ruſtici cauſam eius egit. Tum uicinus eius inter loquendum ad ſocios, inquit. Auditis ne quemadmodum illi aſini rugiunt: in frumentum ſuſceptum iocatus.

Facetum dictum pauperis ad diuitem frigentem.

DIues quidā ſuffultus ueſtibus hyeme Bononiā proficiſcens, reperto inter montano ruſtico, qui unica tantū & ea cōtrita tunica indutus erat, admiratus in tanta ui frigoris (niues em & uentus erāt) hominis patientiā rogauit, nunquid nō frigeret: Minime alter, cū læto reſpōdiſſet uultu. Stupēti reſpōſum, dicentiq;. Ego ſub pellibus algeo, tu ſeminudus nō ſentis frigus. Si tu inqt, ille omnes tuas ueſtes ferres ſicuti ego meas, tu quoq; nequaq; frigeres.

De montano qui filiam desponsare uolebat.

CVpiebat ex oppido Pergula montanus desponsare uni ex uicinis iuue-
nem filiam. Quam ille conspicatus, ut cum nimium teneram & adole-
scentiorem respueret. Insulsus pater, maturior est, inquit, quàm opineris.
Tres enim iam filios peperit ex clerico sacerdotis nostri.

De presbytero qui adolescentulæ decimas dare præcepit.

Decimæ corporales.

BRugis ea nobilis est in occidente ciuitas, in qua adolescentula haud ad-
modum scita fatebatur parochiano peccata sua. Ille cum inter cætera
quæsisset an debitas decimas traderet sacerdoti, persuasit etiam coitus deci-
mam esse reddendam, quam iuuencula (ut se ære alieno liberaret) statim per
soluit, domũ tardius reuersa. Admiranti uiro causam moræ, absq; ullo timo
re dixit. Vir rem dissimulans, post quatriduũ parochianũ ad prandiũ uoca-
uit, nonnulis adhibitis, quo res fieret notior. Cum sederent in mensa, uir nar
rata prius fabula, ad sacerdotem uersus. Postquam, inquit, tibi rerum omni-
um uxoris meę debetur decima, & hanc quoq; accipias. Et simul uas stercore
& urina uxoris plenum ori sacerdotis admotum, in mensa libare compulit.

De Medico qui uxorem sutoris infirmam subëgit.

Par pariter peditur.

SVtor quispiam Florentiæ ad uxorem non recte ualentem, medicum sibi
notum rogauit adire. Ille absente uiro domum profectus, uxorem eius li
cet reluctantem compressit in lectulo. Vir rediens, cum medicum abeuntem
(qui se recte mulierem curasse dixit) uxorem lachrymantem capite dissolu-
to inuenit, medici perfidia cognita, rem dissimulauit. Et post dies octo sum-
pto pretiosiori panno ad uxorẽ medici profectus, dixit se ab eo missum, quo
sibi interior tunica (ea cocta uocatur) fieret. Opus erat ut mulier quæ forma
est egregia, maiori ex parte nudaretur, quo rectius corporis mensura capi
posset ad uestem recte perficiendi. Nudatam remotis arbitris sutor compri
mit, parem uicem medico reddens, quod & postea obiecit ei.

De Florentino qui filiam uiduæ desponsauerat.

FLorentinus qui sibi scitus uidebatur, uiduæ filiam cũ desponsasset, uxo-
ris domum (ut fit) sępius accedens, absente aliquando matre adolescen-
tulam cognouit. Ex uultu filię cognita re mater, iurgare acriter illam cœpit,
quæ se domumq; dehonestasset, demum testans matrimonium illud mini-
me ratum esse futurum, & se acturam enixe ut id solueretur. Rediens uir qui
id obseruabat absente socru, cum mœstam iuuenem deprehendisset, quę sita
causa, matris sententiam de distrahendo matrimonio intellexit. Quid tu: Ille
matri obsequi uolo respõdit. Alter, in tua est potestate, inquit. Cum illa mo-
dum quereret. Antea ait inferiores partes egisti, nũc superior euadas opor-
tet, ut per contrariũ actũ dissolutio matrimonij fiat. Cõsensit illa, & matrimo
niũ dissoluit. Tandẽ illa uirũ, ille uxorẽ alterã duxit. In eius nuptijs prior spon
sa affuit. Et cum ambo præteritorũ memoria inuicẽ subridere cœpissent, ui-
dens hæc noua uxor, & aliquid suspicans mali, noctu rogauit uirum, & quid
ille sibi uoluisset risus? Tergiuersantẽ detundendo cõpulit ut fabulã referret,
& simul

& simul illius stulticiã accusaret. Tum uxor. Cõtristeẽ inquit illã Deus, quæ
tam fuit amens ut id notũ fecisset matri. Quid em̃ opus erat ut matri uestrum
concubitũ referret stulta: Me quidem noster famulus amplius cẽties cogno-
uit, neq; ullum unq̃ uerbũ à me innotuit matri. Tacuit uir, sentiens sibi debitã
mercedem impensam.

De fœneratore Vincentino.

FOenerator Vicentinus religiosum magnæ autoritatis uirũ, continuos
sermones de more ad populum habentẽ, hortabat sępius ut acriter inue
heret contra usurarios, detestaretq; q̃ maxime uitium quod præcipue in ea
urbe uigeret. Adeoq; instabat ut qñq; esset molestus religioso. Admiratus u-
nus tam cõtinuo instantẽ pro eius rei castigatione, cuius quæstum ipse face-
ret, quid sibi tam frequens sollicitudo uellet. Tum ille. Ita multi sunt inquit in
hoc loco qui artẽ usurariã exercent, ut cum pauci admodũ ad me accedãt, ni-
hil faciã lucri. Sed si cæteris fœnus dissuasum erit, cessabunt ipsi & peruenient
ad me omniũ reliquorũ emolumẽta. Hoc mihi postea religiosus ridẽs retulit.

Fabula facetissima Ioannini coqui.

In Venetos stultos.

IAnninus coquus Baronti Pistorien. qui Venetijs coquinariã exercuerat,
in cõuiuio secretariorũ retulit fabulam admodũ iocũdam, Venetus inq;
insulsus fuit, qui per iniuriam uxorẽ uapulauit, cum filios habere cuperet qui
acceptam iniuriam ulciscerentur. Vxor cum esset sterilis rogauit amicũ, qui
filiorum procreandorũ opificẽ se optimũ profitebatur, ut sibi hoc munus im
penderet procreandi. Ille operã studiumq; pollicitus, mariti uice fungebat.
Interim cum semel relicto ad serendum agrum uiro, ne quid ei operi impedi
menti afferret, per urbem uagaret obuio ac maiora minanti inimico. Oho
(quassans caput) tace stulte inquit. Nescis bene quid te contra agatur domi,
siquidem id scires, ne dum contineres minas, sed timeres tibi. Fit iam (mihi
crede) fit qui faciet uindictam nostram.

De fatuo Veneto qui equitans calcaria in sinu gestabat.

ADdidit & alterius Veneti haud imparem stulticiã, qui cum equũ ascen
disset, rus iturus, calcaria in sinu ferebat. Equus cum pigre tardeq; am-
bularet, ille calcaneis armos sæpius percutiendo. Tu non moueris en inquit
si scires quid in sinu habeam mutares passum.

De Veneto insano quem pharmacopola circumforcanus derisit.

NArrauit quoq; aliam fabulam, in qua plurimũ risimus. Ait pharmaco-
polam circũforaneũ Venetias uenisse, cuius in uexillo pictus erat pria
pus pluribus ligaculis distinctus. Accessit quidam Venetus, quid illa distin-
ctio significaret quærens. Ille per iocum ait, membrũ suum illius esse naturę,
ut q̃ mulierẽ prima tm̃ parte cognosceret, mercatores faceret, secunda mili-
tes, tercia duces, quarta põtifices, & preciũ pro qualibet personarũ petebat.
Id credẽs stultus, cõicata re cũ uxore domũ uocauit hominẽ, facto precio ut
sibi filiũ militẽ faceret. Cũ ad coitũ cũ uxore uẽtũ esset, maritus simulãs se abi
re, clanculũ post lectũ secessit. Et cũ illi gignendo militi intenti essent, prosilit

fatuus,& culũ ſeſſoris uehemẽter premẽs,ut quartę quoq; partis bñficio ute retur. Per S. Dei Euangelia hic erit papa inquit, putans ſe ſocium defraudaſſe.

De Veneto qui Teruiſium proficiſcens à ſeruo in renes lapide percuſſus eſt.

VEnetus Teruiſium' profecturus equo cõducto uehebat, ſeruo pedibus iter faciente. Inter eundũ cum equus ſerui calce percuſſiſſet crus, ille dolore motus, abrepto ſaxo equũ ulciſci cupiẽs, caſu in renes patroni proiecit. Credidit ſtultus equum id egiſſe. Cum ſeruus qui tardius ex uulnere incedebat increpareť à domino. Nequeo citius proficiſci inquit, ex equi calce quo me afflixit. Tum ille, ne cures inquit, eſt uideo admodum calcitroſus. Nam & mihi quoq; modo calcem magnum in renes dedit.

De uulpe à ruſtico in palea abſcondita quæ fugabatur à canibus.

VVlpes olim fugiẽs in uenatione canes, diuertit ad ruſticũ qui in area triticum terebat, rogans ut à canibus tueretur, & ſimul pollicita eſt nunq; ſe eius pullos gallinaceos læſuram. Annuit ruſticus cõditioni, & ſumptis paleis furcula uulpem texit. Aduenit unus, & item alter ex uenatoribus uulpẽ quærẽs rogitabant autẽ ruſticum. Nunquid uulpem fugientẽ uidiſſet, & iter eius? Ille uerbis uulpem per certã uiam diffugiſſe, nutu uero & oculis latere ſub paleis innuebat. Illi potius ad uerba q̃ nutũ reſpiciẽtes, abierũt. Tũ ruſticus detecta uulpe, ſerua inqt modo promiſſa, nã meis uerbis euaſiſti, cũ dicerẽ te abiſſe. At ille quæ ſibi timens per rimam inter paleas ruſticũ contemplabat diligenter. Verba tua inquit bona fuerunt, ſed actus ſatis mali. Dictum in eos qui unum uerbis, aliud re agunt.

In duplices re & uerbo.

De Florentino qui equum emerat.

NOtus mihi Florentinus Romæ empturus neceſſario equum, pactus eſt cum uenditore qui 25 aureos precium carius equo poſtulabat, ſe 15 daturum in preſentia, reliquorum uero ſe debitorem eius eſſe uelle annuit. Vẽditor poſtridie cum reſiduum peteret, ſolutionẽ recuſans, ſerua cõuenta emptor inquit. Pepigimus quidem ut debitor tuus ſim futurus: ſi autem ſibi ſatisfeciſſet, ſe non futurum amplius debitorem.

Facetiſſimum hiſtrionis Gonnellæ.

GOnnella quondã hiſtrio perfacetus, pollicitus eſt ob pauculos nũmos ſe quendã Ferrarienſem, qui id admodum cupiebat, diuinum eſſe facturũ. Accerſito ut unà ſecum in lecto cubaret homine, uentũ tacitum uentris in lecto emiſit, deinde eum in interiorem lectum caput ſubducere iuſſit, quo facto, cũ ille fœtore motus caputq; ſtatim exerens, crepitum uentris ædidiſti ut uidebor dixiſſet. Tum Gonnella, ſolue nummos, nam recte diuinaſti inquit.

Altera facetia eiuſdem de uno qui diuinare uolebat.

ALteri quoq; ut diuinator fieret optãti, unica inquit pillula te diuinũ reddam. Aſſentienti, pillulam ex ſtercore cõfectam in os præbuit. Ille præfœtore uomitans, ſtercus inquit ſapit quod dediſti. Tum Gonnella uerum illum diuinaſſe affirmauit, & precium diuinationis poposcit.

De prodigijs nunciatis Eugenio Papæ.

HOc anno menſe Octobri cũ iterũ Pontifex eſſet Floreñ. plurima prodigia nun-

gia nunciata ſunt, & ita certis autorib. ut fidem abnuere imprudentis uideat. A Como literę allatæ ab honeſtiſs. uiris, afferentib. ea ad ſe delata à plurimis qui id cõſpexerant teſtabant, à certo loco qui ultra Comũ eſt mille paſ. 5. ueſperi 21 hora, uiſum eſt ingentem canum (qui rubeo colore uidebant) multitudinẽ ad quatuor milia, iter Alemãniam uerſus facere. Hanc ueluti primã aciem ſequebat boum, pecudũq; ingẽs numerus. Poſt hos equites peditesq; in turmas cohortesq; diuiſi, ſcutati plures adeò magna manu, ut exercitũ repręſentarent, quorũ partim uix capita, partim ſine capite conſpiciebant. Vltima acies erat hominis permagni gigantis more equo altiori inſidentis, & ipſe magnã iumentorũ diuerſi generis copiam ſecum ducens. Tris fermè horas eorũ tranſitus fuit longiſſimo agmine, ut diuerſis in locis apparerent. Cuius rei plures extãt teſtes uiri fœminęq;, qui etiam propius cõſpiciendi cauſa acceſſerunt. Poſt ſolis occaſum ueluti ad alia tranſiſſent nequaq; cõſpecti ſunt.

Spectaculum mirabile.

Mirandum conſpiciendum.

PAucis poſt diebus & ab urbe Roma allata ſunt alia haud dubia fide, cum manifeſta extant ueſtigia. Vẽtorũ turbine coorto die 20 Septẽb. muri caſtelli deſerti qui Borgetus appellat prope Vrbẽ mil. paſ. 6. & item eccleſia quædam peruetuſta ei loco propinqua ſolotenus deiecta ſunt, ita cõtritis lapidib. ut manibus hominũ diſturbata uiderent. Cauponulę quæ infra muros erant peregrinantiũ diuerſorium cum in ea plures cõfugiſſent, tectum omne ſublatũ alioq; haud longe in uia translatũ eſt absq; hominũ nocumẽto. Turris quoq; eccleſię S. Rufinæ longe ab Vrbe mil. paſ. 10. in ora tranſtyberina mare uerſus Caſale appellatum, à ſolo auulſa proſtrataq; eſt. Horũ cauſam multis mirãtibus ſciſcitantibusq;, bubulci duo, qui eo in Caſali morabãt agriculturę cauſa, ad Vrbẽ ob rei nouitatẽ accedentes, retulerunt ſępius ab ſe uiſum in ſyluis propinquis inambulantẽ Cardinalẽ qui in ſepulchro Hadriani ex uulnere nuper deceſſit, patriarchã cognominatũ, ueſte deſuper lintea ut moris eſt Cardinalẽ, & bireto capite cõtecto, prout deferre cõſueuerat, mœſtũ, lamentantem ac cõquerentẽ. Eo uero tempore quo uẽtorũ turbo adeò repens fuit (interdiu aũt erat) cõſpectũ ab ſeſe in aëre inter uentos, amplexantẽ eã turrim, & ab ſolo à ſe lõgius delatã ad terrã proſtraſſe. Cõplures inſuper quercus atq; ilices mire groſſitudinis ab radicib. auulſas, atq; alio eſſe delatas. Quib. rebus cum parum fides haberet, multi cum acceſſiſſent, id pro cõperto retulerunt.

Ventorum uis.

De Notario Florentino falſo.

NOtarius quidam Florentinus qui parum quæſtus arte ſua faciebat, excogitata aliquid lucrandi uerſutia, adoleſcentẽ quendam adiit, petens nunquid ei ſatisfactum eſſet de quingentis florenis, qui olim patri per quendam iam defunctum mutui cauſa debebantur? Inſcius ille, negauit id debitũ in nominibus patris eſſe. Notarius id inſtrumẽto conſtare ab ſe facto aſſerẽs, iuuenẽ perpulit, ut nũmis redempto inſtrumento apud prætorẽ debitũ peteret. Citatus filius eius qui debitor dicebatur, negauit parentem unq; mutuo quicq; ab alio ſumpſiſſe, cum nihil de ea re (ut mos eſt mercatorib.) libris ſuis conſtaret

constaret. Statimq; ad notarium profectus, ut falsum hominē arguere cœpit qui quod nunq; esset actum scripsisset. Tum notarius. Nescis fili temporis illius acta inquit, cum nondum natus esses, pater quondam tuus eam summam mutuo sumpsit, sed post paucos restituit mēses, eius rei ego contractum finis feci, quo liberatus est pater. Ille pecunia data instrumentū redemit, & ea molestia producto fine liberatus est. Ita ab utroq; nūmos bella fraude cōtraxit.

De monacho qui misit per foramen tabulæ priapum.

IN Piceno est oppidū Esis nomine, in eo monachus quidā qui Lupus uocabat, amabat uirginē adolescētiorē. Cui cū multis uerbis coitū suasisset, cessit illa tandē precibus, sed cū uerita esset, ne nimio dolore transfoderet, paululumq; hæsitaret, monachus tabulā ligneam per cuius foramen telū mitteret, inter mediā se positurū dixit. Dehinc tabula abigena quæ pertenuis erat quæsita, ac paulū perforata ad puellā clanculum adijt, missoq; per foramē priapo qui adhuc dormiebat, cum puellā deosculari cœpisset, sublatis uestib. cibum cōcubitū quærebat. Virga uero suauitate oris & inferioris partis tactu expergefacta, cœpit admodū & præter mensurā foraminis tumescere, adeo ut ualde stricta teneret. Res ita in arcto erat, ut neq; ingredi, neq; egredi absq; magno dolore posset. Versa in dolorē uoluptate, clamare & gemere monachus cœpit nimio uexatus cruciatu. Extèrrita puella, cū osculo solari hominē uellet, & rem optatā perficere, in doloris leuamen tormentū augebat. Nā cū ea ex re uirga tumentior fieret, eo arctius torquebat. Cruciabat miser, petēs aquam frigidā, qua abluto telo tumor ille resideret. Virgo quæ domesticos timeret, aquā petere nō audebat. Tandē hominis clamore doloreq; percita, aquā aduexit. Ea perfuso inguine, & ea parte quæ tabulæ inserta erat paululū tumor abijt. Monachus cū iam strepitū quendā domi fieri persentiret, abeundi cupidus, è tabula membrū deduxit, maiori ex parte decoriatū. Medicū cū morbo quæsisset, fabula palàm facta est. Si cæteris tanto sua uitia constarent, plures fierent continentiores.

Horribile de puero qui infantulos comedebat.

INseram his nostris cōfabulationib. rem nephandā horrendāq;, nullis antea seculis audita, quā ego quoq; fabulosam existimabā, quoad literis cuiusdam regij secretarij certior factus sum uerum esse quod fatebat. Sententia particulę literarū his fermè uerbis explicabat. Rem monstro similem accessisse prope Neapolim decē milibus passuū in montibus Sūmæ, quod est castrū eo loci situm. Puer Lombardus tredecim annorū captus est, ad prætorē perductus, qui iam duos infantulos trium annorum comederat. Seducebat eos blanditijs in speluncā quādam, atq; ibi suspensos in frusta partiebatur, partim crudas à recenti cæde carnes edens, partim igni coctas. Fassus est se plures alios comedisse, idq; se agere, quoniam sapidiores reliquis carnibus uiderent seq; denuo comesturū si posset. Cum dubitaret, insania ne hoc faceret, consulte ad cætera respondit, ut feritate, non dementia factum constaret.

Feritas humana.

De equite Florentino qui fingens se iturum foras, infida coniuge in cubiculo latuit.

EQues Florentinus podagrosus (cuius nomē honoris causa reticeo) habebat

bebat uxorē quę in dispensatorē domus oculos cōiecerat, id uiro cū esset perspectum, ac die festo simulasset se foras iturū, in cubiculo inscia uxore latuit. Illa euestigio uirum abesse rata, dispensatorē clanculum accersito: Volo inq; post aliqua primi cōgressus uerba, ut ludum aliquē inter nos ineamus. Cum ille annueret. Simulemus ait mulier bellum inter nos esse, & pacem postea faciemus. Altero modū quęrente. Luctemur paululū inquit, & cum me ad terram prostraueris, telum inferens in meum uulnus, tuncq; mutuis osculis pacē constituemus. Placuit illi (cum semper pacē audisset laudari ab oīb.) pax tam suauis futura. Cum uero recūbentes ad pacē se parārēt, tum uir è latebra egrediens. Centum iam ego diebus meis (inquit) paces perfeci, hanc ego unam tantū dirimam præter cōsuetudinem meam. Ita pace infecti abierunt.

De quodam uolente se uideri summæ castitatis in adulterio comprehenso.

QVidā ciuis noster qui se castū summæq; religionis uideri uolebat, semel deprehensus à socio in coitu inhonesto, acriter ab illo reprehensus est, quod castitatē prędicans in id facinus labereť. Tum alter. Oho inquit, non propter luxuriam ut forsan putas, sed ad domandā macerandamq; hanc miseram carnem, & ad purgandum renes hoc ago. Ita & isti pessimi hypocritæ quibus omnia oppleta sunt faciunt, qui semper eorū ambitione & scelera sub aliquo honesti uelamento contegi uolunt. *In hypocritas.*

Ad idem.

ERemita qui Pisis morabatur, tempore Petri Gambacurtę, meretricem noctu in suā cellulā deduxit, uigelesq; ea nocte mulierē cognouit, semper cum moueret clunes ut crimē fugeret luxuriæ, uulgaribus uerbis dicēs: domati carne catiuella, hoc est, doma te miserrima caro, quod cum retulisset meretrix, ille urbe pulsus est.

De paupere qui nauicula uictum quærebat.

PAuperculus qui nauicula ad flumē transportandis hominibus uictū quę rebat, cum neminē una die trāsuexisset, seroq; mœstus domū rediret, apparuit longe quidam clamitans ut ueheret. Ille lucellum sperans cū rediisset, lætus hominem traduxit. Cum pecuniam peteret, ille enixe iurans nullos sibi nummos adesse, se sapientiam illi pro nūmis daturum polliceť. Quid nauta, num familia mea inquit esuriens sapientia pro cibo pasci potest? Hoc solo alter ait, tibi satis possum facere. Ille subiratus, petens quænam hæc esset sapientia: Vt nunq; ait quēpiam trāsportes de cætero, nisi prius pecunia recepta. Tū ut nunq; dicas uxori cuiq; maius genitale mēbrum q; tibi esse. His auditis mœstus domum redijt. Vxor & quid quæstus fecisset ad emendum panem cum perconctať, uir pro lucro sapientiam se reportasse affirmat, remq; narrans ordine, traditam sapientiā refert. Mulier cum ad genitale aurē erexisset, nunquid mi uir inquit, non omnes æque mensura estis? Vah respondit, magna est inter nos differentia. Nam sacerdos noster dimidio fermè nos oīes excedit, & brachium extendens mensurā descripsit. Illa statim in sacerdotem accensa nunq; destitit quoad uir an uere dixisset q; primum experiretur. Ita sapientia in stulticiam uersa, docuit reticenda nobis esse quæ sunt nocitura.

De quo

De quodam insulso Mediolanensi qui in scriptis porrexit peccata sua sacerdoti.

MEdiolanen. quidã, siue stultus, siue hypocrita, siue obliuiosus cũ libellũ quendã pergrandẽ suorum erratorũ scripsisset, profectus est semel ad uirum doctissimũ, inq; ea re admodũ peritũ Antonium Raudẽ. Mediolan. ex ordine Minorũ, ut ei peccata sua confiteret, libelloq; porrecto rogauit ut eum legeret, qui contineret confessionẽ suam. Vir scitus & prudens qui eam lectionem plurimi tẽporis esse uideret, stulticia hominis cognita, paucis illũ uerbosum interrogans: Ab oĩbus te inquit quæ in hoc codice continent absoluo. Cum alter quam sibi pœnitentiã iniungeret rogaret. Vt per mẽsem hunc inquit tuũ libellũ septies in die legas. Cũ id à se fieri posse negaret, perstitit confessor in sententia. Ita fatui uerbositas faceto responso superata est.

De quodam qui uisitando affines uxoris uolebat à socio commendari.

In iactatores.

DEsponsauerat uxorem quidam haud satis firma ualitudine, & minime opulentus, accersitus æstate ad cœnam ab uxoris parentibus, duxit secum amicum quendã, rogans, ut semper uerbis augeret ea quę ab se dicerent. Laudante socru tunicã qua uestitus erat, se aliam multo pulchriorẽ gener habere dixit. Tum socius. Præter eã, alteram etiam inquit duplo precios iorẽ illi esse asseuerauit. Rogante socero & quas possessiones haberet: Se prædiũ extra oppidũ possidere ait, quod uictum suppeditaret. Non meministi inquit socius & alterius prædij, quod illo multo est elegantius, ex quo plurimos nũmos cõtrahis: Deinde ad singula quæ ab illo iactabãt, socius duplũ cõferebat. Cũ uero parũ quid ederet, socerq; hortaret ad cibũ. Non bene me inquit æstate habeo. Hic socius ut solitã iactantiam seruaret, plus multo q̃ dicat est inquit. Nã æstate male se habet, & multo peius hyeme. His uerbis cũ risissent oĩes leuissimi hominis iactantiã ad falsam laudem quęsitam, stulticię prẽmiũ tulit.

De Pasquino quodam Senensi qui imposuit cuidam ex statu ut crearet.

PAsquinus Senensis uir dicax ac iocosus mutato statu ciuitatis, cum exul à patria Ferrariam se contulisset, accessit ad eum uisendi gratia ciuis quidam Senẽsis haud magni uir precij, qui ex Venetijs Senas redibat. Comiter à Pasquino susceptus, cum inter loquendũ suam ille operã, si quid in eius gratiam agere posset Senis polliceret, & aliquid se posse ad iactantiam ostendẽs subderet, ego sum de corpore præsentis status. Tum Pasquinus, utinam cito crepet id corpus inquit, ut tu tuiq; similes ex eo quam primũ egrediantur. Facete iactantiam hominis castigauit.

De Doctore qui literali sermone loquebatur in auibus capiendis & indoctus erat.

DOctor Mediolan. indoctus atq; insulsus, hominẽ qui ad capiẽdas aues cum noctua proficiscebat, rogauit ut se qui id uidere cupiebat, ad capturam auium secum duceret. Annuit auceps, & hominẽ frondibus contectũ iuxta noctuam statuit, ea conditione ne uerbũ faceret, ne aues terrerent. Cũ auiculæ plures cõueniissent, stultus ille eue stigio exclamauit auiculas multas adesse, ut rete cõtrahet. Illæ audita uoce diffugerunt. Increpatus acriter ab aucupe, silentiũ est pollicitus. Aues cum iterũ cõueniissent, e ue stigio stultus uerbis latinis

bis latinis: Aues permultę sunt inquit, existimans quæ ab eo latine dicebant aues minime intellecturas. Rursus fugientibus auibus, cum auceps captura frustraret, hominẽ acerrime qnod locutus esset obiurgauit. Tum alter. Nun quid latine sciunt inquit aues: Existimauit doctor ille non ad sonum, sed ad sensum uerborum, tanq; ab se intellectam uocem aues diffugisse.

De muliere se credente ad laudem trahi, confitendo latiorem uuluam habere.

SVbigebat ab adultero mulier Senen. hic cũ post coitũ in eius contumeliã dixisset, se nũq; in alia latiorẽ uuluã reperisse. Illa existimãs id sibi laudi esse. Ex gratia tua hoc inqt dicis, nõ meo merito, utinã mihi ea q̃ profers adesset copia. Nã multo propterea me nobiliorẽ & maiori extimãdã reputarẽ.

De adolescentula laborante ex partu facetum.

ADolescentula paulo simplicior Florẽtiæ laborabat ex partu magno dolore constituta, cum diutius summo cruciatu distraheret, & aliqñ obstetrix sumpto lumine secretiora illius inspiceret, an nondũ infans egrederet. Postica etiã an ea prodiret infans inspicere iussit. Nam & secum ea quoq; parte qñq; uirum coisse ait.

De quodam qui Romanum adolescentulum admodum laudauit.

Nimia laus.

ROmanũ adolescẽtulũ admodũ formosum, sed honestate prædituq; certe deditũ studijs literarum laudabat admodũ quidã è nostris, formã moresq; eius multis uerbis extollens. Et cum plures in eum laudes cõgessissent tandem. Existimo inquit, Iesum Christũ nostrum cum id esset ætatis nequaq̃ alia atq; ista forma fuisse. Ingẽs laus formæ, ut qua nullã exquisitiorẽ neq; Demosthenes, neq; Cicero adinuenissent. *De pluribus qui diuersa bona sibi optabant.*

ERant cõplures Floren. colloquentes & sibi diuersa bona optãtes, ut fit. Cum alter se Pontificẽ max. alter regẽ, alter quippiam aliud se uelle esse asseueraret. Tum puer loquaculus qui aderat: Ego inquit pepo inquit esse uellem. Rogatus q̃ ob causam: Quoniã omnes mihi culũ olfacerent, respondit. Est em̃ mos frequens ut melones empturi posteriorem olfaciunt partem.

De mercatore qui laudãdo uxorẽ suam asserebat eam nunquã uentris crepitũ ædidisse.

MErcator quidam coram dño cui subditus erat uxorẽ inter cætera commendans, cũ dixisset illã nunq̃ uentris crepitũ ędidisse. Admiratus dominus, idq; negãs fieri potuisse, posito inter eos opiperę cœnæ pignore, qd̃ anteq̃ tres exissent mẽses aliquos crepitus ędet uxor. Mercatorẽ postridie rogauit, ut quingentos sibi aureos infra octo dies reddendos mutuo cõcederet. Grauabatur ille tantam summã ab eo mutuo concedendã. Assensit ægre tamen & pecuniam concessit. Cum sollicitus diem cõuentum expectasset, accessit ad dominũ creditam pecuniã poscens. Alter tanq̃ re grauiori pressus, rogauit mercatorem uelut in arcto constitutus, ut pro re admodũ graui, alios quingentos mutuaret, se omnes infra mensem pollicet restituturũ. Cum bonus uir diutius inopiam præferens denegasset, tamen ne & reliquorum solutio deficeret, multis suspirijs & alios quingentos attulit. Domum reuersus mœstus atq; animo æger multa cogitans, plurima dubitans agebat noctes

insomnes. Vigilãs sępius, audiuit uxorem dormientẽ ędere uentris crepitus. Post mensem dñs mercatorẽ ad se uocauit, sciscitans an unq̃ postea uxorem crepitantẽ audisset: Tum ille errorẽ suũ confessus, totiens inquit, ut nedũ cœna, sed patrimoniũ cõsumendũ fuisset. Hoc dicto pecuniæ redditæ, & cœna soluta. Multa itaq̃ subter fugiunt dormientes.

Sapientißima responsio contra detractorem.

In detractores LOisius Marsilius ex ordine Augustineñ. fuit nuper Florentię, uir excellẽti ingenio & doctrina. Hic senex educauerat institueratq̃ in studijs humanitatis pauperẽ adolescentẽ nomine Ioannẽ (quẽ nouimus) cõtribulẽ nostrum, adeò ut postea uir doctissimus euaderet. Florentinus quidã cõdiscipulus (plures em discendi gratia ad senẽ cõfluebant) inuidia motus cœpit occulte detrahere apud magistrũ adolescẽti, asserens eũ ueluti ingratũ male de eo & sentire & loqui. Id cũ sæpius egisset, tunc senex qui erat prudentiss. Quãto inquit tempore Ioannẽ nosti? Cũ detractor, haud amplius annũ respondisset. Miror ait, adeò sapientẽ te existimari, & me stultũ uelle, ut putes melius anno q̃ me decẽnio quo mecum uixit naturã & mores Ioannis nosse. Sapientissima responsio & detractantẽ nequitiæ coarguens, & adolescentis fidem cõmendans. Hac si plures uterentur, minor esset inuidiæ & detractioni locus.

Faceta cuiusdam responsio multis episcopis accomodata.

IDem rogatus ab amico, quid nã sibi uellent duo ueluti apices in episcoporũ mitris constituti, rndit significari anteriori nouũ, posteriori uetus testamẽta, quæ ipsi tenere memoria deberẽt. Procedens ulterius per cõtator cum quæsisset quid etiã significarẽt duę ueluti corrigię, quæ à mitra post renes pẽdent, neutrũ illorũ inqt episcopos scire. Faceta rnsio & multis episcopis accõmodata.

Facetum dictum cuiusdam in Franciscum Philelphum.

In filios sacerdotum. CVm in palacio apostolico in cœtu secretariorũ, cui & multi uiri doctissimi (ut solet) aderãt, sermo de impura inquinataq̃ uita sceleratissimi hominis Francisci Philelphi ortus esset, multiq̃ multa in eũ scelera cõiecissent, quęsiuit quispiã, an Philel. genere nobilis esset: Tũ unus cõtribulis eius optimus uir, & admodũ facetus, uultu ad grauitatẽ cõposito. Apprime inqt maxima is fulget nobilitate, nã pater suus semper mane uestes sericas induebat, denotãs eum sacerdotis filiũ. Vestimenta em quibus presbyteri in sacris utũtur, ut plurimum sericia existunt.

Contra eundem facetia.

TVm alter nõ iniocũdus uir, nõ mirũ est inqt si nepos Iouis gesta parẽtũ imitatus & alterã Europã rapuit, & alterũ Ganimedẽ, denotãs eũ & uirginẽ gręcã Ioannis Chrysolorę filiam ab se stupratã in Italiã aduexisse, & quẽdam adolescentẽ Patauinum abeo propter formam in Græciam aduectum.

De Lenone facto ex notario.

ERat notarius gallicus Auinione in Rom. Cu. admodũ scitus, qui cũ pub. scorti amore captus artem notarij desciset, quęstu meretricio uitam agebat. Is cũ Kal. Ian. quod est anni principiũ, nouã uestẽ induisset, in manica literis argenteis ascripsit uerbis gallicis, de bene in melius, uisum est sibi lenonis exercitiũ priori esse honore prędferendum. Face

Facetum cuiusdam Petrilli ut liberaret hospitale à sordidis.

CArdinalis Barensis Neapolitañ. genere tenebat hospitale Vercellis in Gallia citeriori, ex quo parũ percipiebat emolumẽti propter impensas quæ in pauperes ibi fiebant. Misit ergo de suis quendã Petrillũ nomine ad colligẽdũ pecunias. At ille cum hospitale refertũ uarijs languidis ac morbosis, qui bona illius loci absumebant cõspexisset, uestimẽtis medici indutus, hospitale ingressus est, uisisq̃ diuersi generis ulceribus, cum omnes cõuocasset. Nulla inqt medela utilis ad sanãdũ ulcera uestra adhiberi potest, nisi ex pinguedine homis unguentũ fiat. Itaq̃ inter uos hodie sortẽ iaciã, qui pro salute ęterorũ uiuus in aqua poni ac coqui debeat. Singuli his uerbis territi aufugerunt, ne mortis sors in eũ caderet. Eo modo hospitale impẽsa sordidorum hominum liberauit.

Facetia cuiusdam qui subagitabat omnes de domo.

FLorentinus quidã habebat domi iuuenẽ qui filios literas doceret. Is diutina consuetudine primo ancillam, tum nutricẽ, deinde patronã, postremo etiã discipulos cognouit. Hoc cum rescisset pater, erat enim homo perfacetus, uocato in secretius cubiculũ iuuene. Postquam inquit omnes meos subegisti, quod tibi uertat bene, ne quis excipiatur hac sorte, & me quoq̃ subagites uolo.

De sono.

ERat olim tempore Bonifacij noni sermo inter quosdã, quis ex omib. iocundior ac suauior esset sonus. Alijs aliud prędferentibus litus. Imolensis secretarius Cardinalis Florentini, eius qui uere Florentinus fuit, campanulam cæteris sonis iocundiorem esurięti uideri dixit. Mos est em Cardinalibus, ut familiã ad prãdiũ atq̃ ad cœnã sono campanulę uocẽt, qui cũ tardiusculus sit qñq̃ q̃ ferat multorũ appetitus, auditus fert summã esurienti uoluptatẽ. Itaq̃ omes illũ recte sensisse iudicarũt, & hi prędsertim qui id sępius fuerãt experti.

De filio Principis muto iussu patris propter linguam maledicam.

PRincipi olim Hispano erat filius adultus linguę maledicę ac cõtumelioſa qua ex re multorũ odia cõtraxerat. Ob eã causam pater filio ut perpetuo *In oblocutores* sileret cũ indixisset paruit ille. Accidit interea ut solẽni cõuiuio regis præsente regina, ambo interessent. Adolescens ad cætera industrius, cũ ministraret ut mutus patri. Regina (ea impudica erat) uere mutũ surdumq̃ existimans, & sibi id cõducere, rogauit patrẽ, ut secum esse filiũ pateret. Id cũ impetrasset, adhibuit eũ secretioribus rebus, ita ut impudicitiæ sæpe testis esset. Simili iterum cõuiuio pater post bienniũ affuit. Rex interim uiderat sæpius adolescentem, quẽ omes mutũ putabant. Hic cũ reginę ministraret, petijt patrẽ rex, casu ne, an natura filius mutus euasisset. Neutrum ille rndit, sed iussu suo obliguæ maledicentiã. Rogauit rex ut licentiã permitteret loquendi. Cũ diutius pater restitisset, dicẽs aliqd scãdali secuturũ, tandẽ regis præcepto loqui filiũ si uellet iussit. Ille in primis ad regẽ cõuersus, habes uxorẽ inqt eam qua nunq̃ aliqua ꝓstituta meretrix impudẽtior aut improbior fuit. Cõfusus rex prohibuit amplius loqui. Mos est quorũdã ut licet raro, tñ semper loquant male.

Cuiusdam tutoris factum.

DAconus de Ardingellis ciuis Florent. relictus tutor cuidã pupillo, cũ bona illius diutius administrasset, omniaq; gulæ causa absumpsisset, tandẽ cũ poscereturratio gestorum, iussus à magistratu producere libros introitus (ut aiunt) & exitus. Os & nates ostendit, dicens nullos sibi nisi illos, alterũ introitus, alterum exitus libros esse.

De fratre qui cognouit cõmatrem malicia faceta.

FRater quidã mendicantiũ iniecerat oculos in cõmatrẽ adolescentẽ pulchrã maximeq; torquebat amore illius. Cũ puderet aliquid inhonestũ ab ea petere, excogitauit uersutia mulierẽ decipere. Pluribus diebus fasciatũ detulit indicem digitũ simulans se maximo dolore torqueri. Tandẽ diutius cõquerente illo, rogauit cõmater. Num quæ remedia expertus esset? Multa ille respondit, sed nihil profuisse, uno aũt medicamento quod quidã medicus suasisset se uti non posse, & id tale esse ut erubesceret proferre. Hortante muliere, ne puderet loqui quæ ad medelam tanti morbi spectarent. Ille uelut admodũ timidus, aut digitũ abscindendũ esse ait, aut in natura mulieris esse aliquãdiu tenendũ, quoad ex calore ulcus macerareť, sed non audere se propter honestatẽ id ab aliqua petere. Cõmater pietate mota, suã operã polliceť. Ille ex uerecundia loco tenebroso opus esse dixit. Non eñ se in luce ausurum tali obsequio uti. Consensit mulier, nil mali uerita. Ille ut in obscurũ uentum est, recũ bẽte muliere, primo digitum, deinde priapum in uuluam inseruit. Quo facto ulcus apertum esse dixit, & saniem emisisse. Ita index liberatus est.

Facetißimum Angelotti dictum de Cardinali græco barbatu.

ANgelottus Romañ. Cardinalis in multis perfacetus, cũ Cardinalis græcus ad Curiam prolixa de more barba uenisset, mirantibus aliquãdiu multis illum barbam non deponere prẽter consuetudinem cæterorum. Bene se hoc habet inquit. Nam inter tot capras percõmode residet unus hircus.

De quodam equestre corpulento.

EQuestrem quendam admodũ corpulẽtum urbem Perusium ingressum cum permulti (natura enim ad facetiam sunt prompti) anteriori contra morem equi parte iocando ferre malam dicerent. Ille faceto responso. Atqui ita est opus inquit, in urbe furibus ac latronibus referta.

Facetum cuiusdam iudicis in aduocatum qui allegauit Clementinam & Nouellam.

In ignaros iudices.

CAusa quædam testamentaria tractabatur Venetijs apud iudices in certa curia seculari. Aderant aduocati partium quisq; sui clientis ius defendens. Alter & sacerdos qui testem suæ defensionis attulit Clementinam & Nouellam, certam sententiam earum referens. Tum ex iudicibus grandæuus quidam, cui ea nomina ignota erant, parumq; cum Salomone cõmercij contraxerat, truci uultu in aduocatum uersus. Quid diabole tu, inquit, non erubescis coram talibus uiris fœminas impudicas & meretriculas nominare earum uerba pro sentẽtijs à nobis comprobari putas? Existimauit uir ille stolidus Clementinæ & Nouellę non legum, sed fœminarum nomina esse, quas ille pro concubinis haberet domi,

Re medi

Remedium ad frigus euitandum.

QVærenti aliqñ mihi, quomodo nocte frigus in lecto uitareť. Eo quidã astans ait, quo socius meus dũ uacare studijs utebať. Nam cũ semper solitus esset post cœnam uentrẽ purgare, quandoq; eo usu abstinebat, asserẽs retentum stercus calefacere noctu corpus. Remedium frigoris disuetum.

De prædicatore quodam.

PRædicator ad populũ in festo S. Christoferi multis uerbis extollebat sanctũ, quod Chrm̃ suis humeris portasset, sępius interrogãs, & quis tantã habuisset in terris prerogatiuã ut saluatorẽ ferret? Et cũ molestius in hac interrogatione perseueraret, quis unq̃ similis fuisset gratia? Ex astãtib. facetus qdam frequenti interrogatione pertęsus: Asinus inquit, qui & filiũ & matrẽ portauit.

De adolescentula segregata à uiro.

ADolescens quidã Veroñ. prestanti forma adolescentulã uxorẽ duxit. Is cũ plus ęquo indulgeret matrimonio, pallorẽ uultus, macies ac debilitas corporis secuta est. Mater filio sollicita, ac deteriorẽ morbũ uerita, filiũ eius lõge ab uxore ablegabat. Illa uiri mœrens desiderio, coeuntes passeres cõspicata. Abite inquit ne si uos socrus cõspiciat, & uos alio in diuersa distrahat loca.

De duorum contentione pro eodem insigni armorum.

IAnueñ. onerariæ nauis patronus, qui in Gallia cõductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutũ in quo bouis caput depictũ erat. Cõspicatus hunc gallicus nobilis, cũ illud armorũ insigne sibi uendicaret, orta altercatione, gallicus Ianueñ. ad certamẽ prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campũ ad certamen nullo apparatu descendit, alter multis impensis ornatissimis in campũ cõstitutum uenit. Tum Ianueñ. Quid est inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille, assero inquit, tua insignia mea meorũq; priusq̃ tuorũ fuisse. Cum Ianueñ. quæ nam sua esse diceret. Caput bouis ait. Hic Ianueñ. nõ est opus certamine aliquo inqt. Nã hoc qd̃ porto, nõ bouis, sed uaccę est caput. Faceto dicto inanis gallici iactantia est elusa.

Facetum medici qui sorte medelas dabat.

MOs est in urbe Roma, ut infirmi urina mittať ad medicũ uno aut duobus argenteis nũmis, ut consulat sanitati. Quidã medicus quẽ ipse noui, uaria nocte remedia morbis scribebat in scedulis (quas receptas uocant) eas oẽs in sacculũ ponebat. Mane cum urinæ ad eũ referrent̃, postulato remedio, ille manum ponebat ad sacculum, casu quæ in manus inciderat sumpturus dicẽs inter capiendũ petẽs uulgarib. uerbis. Prega dio telamãdi bonã, id est, roga deum ut sortiaris bona. Misera eorum conditio quibus nõ ratio, sed fortuna opitulabatur.

In medicorum negligentiam.

Exploratio ad hominem tristem ob pecuniam debitam.

DEambulabat Perusinus quidam per uicum cogitabundus ac mœstus, quem cum obuius interrogasset quid eum torqueret? Atq; ille respondisset se pecuniam debere quam nequiret exoluere. Vah inquit stulte, relinque has cogitationes creditori.

De pœna impoſita Græcis & Ianuenſibus homicidijs.

QVidam Ianuenſes habitantes Peræ (ea eſt Ianuenſiũ ciuitas prope Cõſtantinopolim) cum negociandi cauſa Conſtantinopolim diuertiſſent orta inter eos ac Græcos diſcordia, partim ex eis interfecti, partim uulnerati ſunt. Cum peteretur ab Imperatore iuſticiã de homicidis fieri. Ille promptę ſe id facturum pollicitus, barbam Græcis in pœnam ſceleris radi iuſſit, quæ mulcta apud eos ignominioſa habetur. Prætor Ianuenſium qui erat Peræ, ſe deluſum putans, conſanguineis Ianuenſium promiſit, ut ipſemet ſuas iniurias ulciſceretur. Sumpto itaq; tempore Conſtantinopolim ingreſſi, nonnullos Græcos occiderunt ac uulnerauerunt. Ingens querela ſtatim ad prætorem Peræ ab Imperatore defertur, pœnam maleficij poſtulante. Ille ſe puniturum maleficos libere aſſerens, die ad pœnam præſtituta, captos homicidas reliquosq; in publicum produci iuſſit, tanquam illos capite mulctaturus. Conuenerant ad famam rei, tum Græci permulti, tum populus uniuerſus Peræ expectantes pœnam, ſacerdotesq; aderant parati cum crucibus, ueluti elaturi cadauera mortuorum. Tum prætor ſilentio per præconẽ facto, omnibus maleficij reis culum radi fecit, aſſerẽs Ianuenſes barbam non in facie, ſed circa nates ferre. Ita raſura & faciei & culi æquata maleficij pœna eſt.

Facetum contra Romanos qui edunt uirtutes.

KAlendas Maij Romani uaria leguminum genera que uirtutes appellant ſimul coquunt, mane eduntq;. Franciſcus Lauegnis Mediolanenſis, per iocum cum is mos recitaretur inter ſocios, nequaq; mirum eſt inquit Romanos à ſuperioribus degeneraſſe, cum ſingulis annis eorum uirtutes edendo abſumant.

De quodam qui uouit candelam uirgini Mariæ.

Inania uota.

CVm eſſem in Anglia audiui facetum dictum cuiuſdam magiſtri onerariæ nauis, qui erat Hibernicus. Iactabatur magnis in mari fluctibus nauis, & tempeſtate quaſſabatur, adeò ut ſalutem omnes deſperarent. Magiſter ſi ſalua nauis euaderet tempeſtatem, cuidam eccleſiæ dei genitricis uirginis Mariæ, quæ ante ob ſimilia miracula inſignis erat, uouit candelam ceream inſtar nauis. Tum ſocius cum uotum culparet, ut difficillimum factu, cum in tota Anglia tantum cæræ non eſſe affirmaret ut talis candela poſſit confici. Oho tace inquit magiſter, & quantum libet matri Dei pollicear, dummodo periculum euadamus ſine. Nam ſi ſaluabimur, candela parui nũ muli contenta erit.

Facetum item de alio qui fecit uotum S. Ciriaco.

IN eandem ſententiam Anconitanus quidam mercator in Sanctum Ciriacum (quem ciuitas barba promiſſa depictum patronum colit) iocatus eſt. Iactata magnis aliquando fluctibus naui, mortem ueritus, domum Ciriaco infra certum tempus ſe daturũ uouit. Eo elapſo id antiſtiti eccleſiæ per confeſſionem faſſus eſt. Sacerdos (utile enim id ſibi futurum erat) ad exoluendum uotum hortatur. Ille ſe tanto onere exoluturum pollicitus, cum ſæpius & non

& non abſq; reprehenſione promiſſi nimium dilati admoneretur, ſeu moleſtia ſacerdotis tam frequenter monentis, ſeu impietate motus ſemel interpellatus. Ohe ne me amplius hac de re obtundas ait, nam maiorem quàm qua Ciriacus eſt iam barbam decepi.

Mulier uidua quæ cupiebat habere uirum profecta ætate.

MVlier uidua cum diceret uicinæ, ſe licet iam de uita huius ſeculi nõ curaret, cupere tamen uirum quietum profecta ætate ſocietatis potius & communis uitæ ſubſidij, quàm alterius rei cauſa, cum potius de ſalute animæ, quam corporis laſciuia eſſet cogitandum. Illa inuenturam ſe eiuſmodi uirum pollicita, poſtridie ad uiduam redit, & ſe comperiſſe uirũ teſtatur, in quo omnes quas cuperet uirtutes ineſſent, & illum in primis quod ipſa optare uideretur, mancũ uirilibus eſſe. Tum uidua, iſtum, inquit, ego uirum nullo pacto uolo. Nam ſi pacialis (ita enim hominũ appellauit genitorem) deſit, quis mediator (pacifice enim cum uiro uiuendum eſt) ſi quando ut fit altercatio grauior, aut diſcordia inuicem oriretur, conſtitueret inter nos pacem?

De quodam fratre abbatiſſam impregnante.

ABbatiſſam certi monaſterij de urbe quam noui, cum amaret frater ordinis Minorum, petijt ſæpius concubitum eius. Id deneganti mulieri, eo quod uereretur ne cõciperet, & exinde pœnã metuenti. Pollicitus eſt frater quoddam breue (ut appellant) ſe illi daturum, quod ſi ad collum filo ſerico ſuſpenſum ferret, prohiberet prolem, & eo modo ſecura coire cum quocunq; uellet, poſſet. Credidit illa quod optabat. Frater mulierẽ ſæpius compreſſit. Poſt tres menſes, mulier grauida comperta eſt. Id reſciſcens frater aufugit. Abbatiſſa ſe deluſam conſpiciens, breue illud diſſoluit, aperuitq; ut uideret quid intus eſſet ſcriptum, uerba hæc erant uulgaria. Aſca imbarasca, non facias te ſupponi, & non implebis taſcam. Optima ad prohibendam fœcunditatem incantatio.

Cuiuſdam pueri miranda reſponſio in Angelottum Cardinalem.

ANgelotto Cardinali Romano homini mordaci, & ad iurgandũ prompto, uerborum ſatis, prudentiæ parum erat. Ad eum (cum pontifex Eugenius eſſet Florentiæ) acceſſit uiſitandi gratia puer decennis admodum ſcitus, uſus paucis uerbis, oratiõe ſatis luculẽta. Admiratus Angelottus pueri grauitatẽ, ſuauitatẽq; dicendi, ac nõnulla percunctatus. Ad quę puer ſcite reſpõdit, uerſus ad aſtantes: Simili ingenio, & ita docti à pueritia inquit, creſcentibus annis decreſcũt intellectu, et ſtultiores profecta ętate euadũt. Tum puer extẽplo, doctiſſimus ergo, pfecto, ſapientiſſimusq; prę cæteris uos in teneris annis eſſe debuiſtis. Obſtupuit ſubito facetoq; reſponſo Cardinalis, ſtultitiæ ab illo reprehenſus quem fermè infantem uidebat.

De diſcipulo cerdonis qui ſubagitabat uxorem magiſtri.

Patientia mariti.

ARetij diſcipulus cerdonis ſæpius domum redibat, ſimulans ſe ibi commodius calceos ſumere. Orta ex frequẽti receſſu ſuſpicione, cerdo domum cũ inſperato rediſſet, diſcipulũ ſubagitantẽ uxorẽ deprehẽdit. In quem

conuersus cerdo, Pro istiusmodi futura, inquit, nedum pecunias dem tibi, sed habeto gratias malas.

Facetia cuiusdam adolescentulae quae emittebat petum.

NVpta adolescentula ad parentes proficiscens, cū per syluā iter cū uiro faceret, conspectis nonnullis ouibus quas arietes subigebant, quaesiuit cur potius cum illis quàm cum alijs coirent. Vir iocando, quae petum facit ouis, inquit, statim cōprimitur ab ariete. Petijt illa: Nunquid & uiris id moris esset? Cum uir annuisset. Illa statim petum ædidit. Vir ioco suo deprehensus, uxorem cognouit. Cum deinde paulum uiae processissent, iterū mulier pepedit. Vir denuo matrimonio usus est. Cum iam ad finem nemoris peruenissent, fœmina tali ludo gaudens tertio petum emisit. Tunc uir coeundo & ambulando fessus, non si cor cacares ait, te amplius subagitarem.

Quid sit acceptius Deo, dicere, aut facere.

FAcetus quidam notus meus petiuit à religioso, utrum esset Deo acceptius, dicere, aut facere? Ille facere cum dixisset. Ergo alter plus meretur qui facit pater noster, quam qui dicit ait.

De Aegyptio hortato ad fidem.

HOrtatus est Christianus quendam infidelem Ægyptium, quo cum sibi diutina uitae cōsuetudo fuerat, cum is in Italiam uenisset, ut semel interesset in ecclesia dum missa solennis celebraret. Assentitur ille, & missae interfuit cum Christianis. Rogatus deinde in coetu quid sibi de cæremonijs & solēnitate officij uideret? Respōdit omnia recte & ex ordine, prēter unū sibi uideri facta, nullā enim charitatē in ea missa esse seruatā, cū unus solus, reliquis esurientib. comedisset ac bibisset, nulla portione cibi ac potus reliqs impēsa.

De Episcopo Hispano qui comedit perdices pro piscibus.

EPiscopus Hispanus iter faciēs die Veneris ad hospiciū diuertit. Missoq; seruo qui pisces emeret, non reperiri eos uenales, sed duas perdices patrono retulit. Ille eas emi, & simul coqui, ac in mēsam ferri iussit. Admiratus seruus qui eas emptas pro die dominico crederet, quaesiuit ab episcopo num eas esset esurus, cū tali die carnes essent prohibitę? Tum pro piscibus, inquit, utar. Multo id magis admiranti respōsum. An nescis ait me sacerdotē esse? Quid est maius, inqt, ex pane corpus Christi facere, an ex perdicibus pisces? Factoq; crucis signo cum eas in pisces uerti imperasset, pro piscibus usus est.

De fatuo dormiente cum archiepiscopo Colonienſi, qui dixit eum quadrupedem.

ARchiepiscopus Coloniēsis defunctus habebat in delitijs fatuū qui secū in lecto cubabat. Cū aliquādo monialis eodē in lecto iaceret, sensit fatuus, q in inferiori parte iacebat, plures solito esse in lecto pedes. Tacto uno pede quaesiuit cuiusnā is pes esset? Suū esse respōdit archiepiscop. Cū alterū, deinde tertiū, quartūq; tetigisset, omes archiepiscop. respōdit suos esse. Tum ille festinus surgēs ad fenestrā, pdijt, magna uoce exclamās. Accurrite omes ad uidendū nouū & insuetū mōstrū, noster em archiepisc. quadrupes factus est. Ita patroni turpitudinē detexit. Insanior est certe fatuo q fatuis delectat.

Fatui proditio.

Facetum

Facetum Martini pontificis in oratorem molestum.

PEtebat à pōtifice Martino V orator ducis Mediolani nescio quid instantius, quod ille concedere nolebat. Cum orator importunius instaret, sequebatur petendo pontificē usq; ad cubiculi fores. Tum ille ut se ea molestia eximeret, posita ad genas manu. Ho dentes summe doleo, inquit, relicto; oratore cubiculum ingressus est.

De quodam qui damnabat uitam Cardinalis Angelotti.

DAmnabat quidam multis uerbis uitam & mores Angelotti Cardinalis defuncti. Fuit enim rapax & uiolentus, ut cui nulla esset conscientia. Tum ex astantibus unus. Opinor inquit, diabolū iam uorasse & cacasse eum sępius ob scelera sua. Alter uir facetissimus. Adeò mala caro eius fuit, inqt, ut nullus dęmō quantūuis bono stomacho, illā præ nausea comedere auderet.

De fatuo qui militem Florentinum irridebat.

ERat olim Florētiæ equestris ordinis uir nobis notus, statura admodum paruus, & barba utebatur paulum prolixa. Quidam fatuus eum irridere cœpit, & in staturam ac barbam iocari quotiens in uia in ipsam incidisset, adeò importune aliquando ut molestus esset. Hoc equitis sentiens uxor, fatuum ad se uocatū optimo cibo farsit, uestēq; dedit, rogans ne amplius illuderet uiro. Promisit ille. Et cū offenderet aliquādo hominē, tacitus prēteribat. Hoc admirati astantes, ad loquendū irritabāt, simul quērētes cur nil ut antea loqueret? Tum ille digito ad os posito. Obturauit, inquit, os meū ut amplius nequeā loqui. Optimus ergo ad cōciliandam beniuolentiā opifex est cibus.

Excusatio sterilitatis filiae ad patrem.

DOmini cuiusdā uxor reiecta ac repudiata est à uiro post annos aliquot ob sterilitatem. Cum in domū paternam rediisset, obiurgauit eam secreto pater, quod non & cum alijs creandis liberis operā dedisset. Tum illa: Mi pater, inquit, nulla huius rei residet in me culpa, omnes enim domesticos, etiam stabularios sum experta an possem concipere, & nullius usus profuit mihi. Doluit filiae fortunam pater procul existentis à sterilitatis culpa.

Sterilitatis excusatio.

Ioannis Andreae adulterium deprehenditur.

IOannē Andream doctorē Bononiēsem, cuius fama admodū uulgata est, subagitantē ancillam domesticā uxor deprehendit. Re insueta stupefacta mulier, in uirū uersa. Vbi nunc (ait Ioannes) est sapientia uestra? Ille nil amplius locutus, in uulua istius respondit, loco admodū sapientiæ accōmodato.

De fratre minorum qui fecit nasum puero.

ROmanus uir facetissimus in cœtu mihi confabulanti, retulit historiam risus plenam quæ acciderat uicinæ suæ. Frater, inquit, ordinis Minorum nomine Laurentius, oculos coniecerat in adolescentulā formosam nuptam uicino (& nomen retulit) meo. Quærens ulterius progredi, petiuit à uiro, ut primę prolis cōpater esset. Præsentiens frater qui omnia uestigia adolescentis obseruabat illā esse pregnantē, uiro præsente accessit ad mulierē, & tanq; futurorū diuinator dixit, & grauidā illā esse, & paritura, quod plurimū mœsticię

mœsticiæ afferret. Mulier de fœmina suspicans dictum. Etiam si fœmella fue
Lascius in natos. rit, inquit, erit gratissima. Aliud quid grauius mœsto uultu frater asseuerãs, scrupulum quid esset noscendi iniecit mulieri, quo instantius futura rogabat mulier. Ille constantius se dicturum negabat. Tandem sua mala noscendi cupida mulier, clàm uiro accersito fratre multis precibus impetrauit, ut sibi qd id monstri esset referret. Ille silentio opus esse dictitans, tandem ait illum masculum pariturum & absq; naso, quę est turpissima omnium in facie hominis nota. Exterrita adolescẽtula, & nunquid remedium adhiberi posset petens? Annuit ille, sed certa die opus esse ut cum ea concuberet, & se suppleturum uiri defectũm, & puero additurum nasum. Quamuis durum id fœminę uideretur, tamen ne infans informis nasceretur, præstituta die se subdidit fratri. Et cum ille nondum nasum perfectum esse diceret, sæpius cum muliere concubuit. Illa præ uerecundia cũ staret immobilis, frater moueri eam iubebat, ut ex confricatione magis nasus cohæreret. Tandẽ casu masculus ortus est, & naso admodũ protento. Id admirante muliere, frater nimiam naso perficiendo operam impensam dixit. Hoc ipsamet uiro retulit, existimans rem infandam filium absq; naso deformatum nasci. Quod & maritus laudauit, & operam compatris non est aspernatus.

De mendaciſſimo Florentino.

FRat Florentiæ quidam adeò mendacijs assuetus, ut nunquam uerum ex ore suo prodiret. Vnus quo cum sæpius consueuerat, multisq; fallacijs usus erat, cũ ei semel mẽdax obuiã fieret tanquã locuturus Mentiris inquit, ille. Quomodo mẽtior ait: qui nihil dixi? Tum alter. Ego si quid loqueris aio.

Zelotypus quidam ſe caſtrauit ut uxoris probitatem cognoſceret.

QVidam in ciuitate Eugubij admodum zelotypus Ioannes nomine, nesciebat, quo maximo modo animaduerteret, si uxor cũ altero aliquo cõsueuisset. Excogitata calliditate zelotypus digna seipsum castrauit, eo consilio, ut si uxor postmodum concepisset, in adulterio fuisse conuinceretur.

Sacerdos offerentibus quid dicens audiuerit.

CVm quidam sacerdos castri Florẽtini in offertorio quod die solenni ex consuetudine recipiebat à populo, illud de more diceret offerentibus. Centum pro uno accipietis, & uitam ęternam possidebitis. Vnus senex nobilis qui nummum dabat, auditis his uerbis satis dicerem, inquit, si tantum capitale (ut uulgo dicitur) redderetur mihi.

Sacerdos prædicauit & in numero errauit, centum pro mille dicens.

IN eadem sententia quidam cum exponeret populo suo euangelium, referens saluatorem nostrum quinq; panibus, quinq; milia hominũ saturasse, errore dixit pro quinq; milibus quingentos. Tum clericus suus, cum submurmurans dixit eum in numero errasse, cum quinq; milia euangelium referret. Tace, inquit, stulte, nam uix numerum quem dixi credent.

Sapiens dictum Cardinalis Auinionenſis ad regem Franciæ.

VIsum est mihi in has confabulationes nostras conferre falsum dictum Cardinalis

Cardinalis Auinionensis uiri prudentissimi, quem cum pontifices Auinione morarẽtur, cũ equi plures strati faleratiq; uacui sessoribus pro magnificentia præirent, rogauit eũ rex Francię indignabundus, Nunquid apostoli ea pompa usi essent? Tum Cardinalis, nequaquam respondit, sed apostolos eo quoq; fuisse tempore, inquit, quo & reges alijs moribus uiuerent, cum pastores essent & armentorum custodes.

Terribile factum in Lateranenſi eccleſia.

NOn confabulandi, sed à sceleribus deterrendi gratia res monstro similis refertur. Quidam religiosus ex ordine Augustinensium Romanus, dum uerba haberet ad populũ hac quadragesima me astante, hortaretur q; ad confessionem peccatorũ, hoc miraculũ sibi accidisse sex annis dixit. Cum noctu in basilica Lateranensi cum alijs surrexisset post mediam noctẽ ad matutinas horas Deo canendas, ait uocẽ è sepulchro quo antea XVIII diebus quidam Romanus ciuis conditus fuerat prodisse, sæpius compellantem, ut ad se adirent. Illos ad primam uocem territos, tum paulum confirmato animo quo uox trahebat accessisse. Ac subinde mortuũ dixisse, ne timerent, sed irent, calicẽq; afferrent, & lapidem submouerent. Quo facto, surrexisse mortuum, ac hostiã sacratam quam ante mortẽ sumpserat in calicẽ spuisse. Tum dixisse se damnatum maximis cruciari pœnis, eo quod matrẽ filiamq; cognouerat, quæ scelera nunquam fuisset confessus. His dictis cadauer recubuisse. *In non plene confidentes.*

Prædicator multum clamans quomodo confundebatur.

CVm religiosus ad populum prædicans sæpius (ut stultorũ mos est) magna uoce clamitaret, quædã ex astantibus fœminis ad exclamantis ueluti rugitũ plorabat. Hac re sæpius animaduersa, religiosus existimans mulierem uerbis suis ex zelo Dei & conscientia motam flere, ad se uocatam rogauit quæ causa esset gemitus, & num uerbis suis mentis spiritu agitata, lachrymas illas pias, ut putabat effunderet? Illa uero uocibus & clamoribus eius impulsa, se acriter animo commoueri & dolere respõdit, se enim uidam esse, cui olim asellus à marito esset relictus, ex quo partem sui uictus traheret, cum sæpius ut religiosus ille consueuerat rugire die noctuq; solitum, tunc defunctũ se miseram sine subsidio reliquisse. Itaq; cum prædicantẽ illum audiret magnis uocibus resonantem, similem illum uoce asino suo uideri, cuius recordatione commota ad flendum etiam inuita impelleretur. Stultus ille latrator potius quàm prædicator sua stulticia confusus abijt.

De adoleſcentula per ſenem maritum cluſa.

FLorentinus iam senex uxorẽ duxit adolescẽtulam, quæ à matronis edocta, ut primo insultu noctis obsisteret uiro, neq; primo prælio arcem traderet, rennuit congressum. Vir ad nauigandum plenis ad id impensa operaq; uelis paratus, ubi illam renitentem cognouit, quæsiuit cur sibi non obsequeretur? Cũ uirgo dolorẽ capitis causasset, uir demissa uirga in aliud latus reuolutus usq; ad diluculũ dormiuit. Puella sentiens se non amplius peti, dolensq;

consilium

consilium datum & se postulanti nō consensisse, excitato uiro dixit, se nō amplius dolere caput. Tum ille, & ego nūc doleo caudam respondit, uxore uirgine ut erat relicta. Sanū igitur consiliū est accipere rem proficuam cū datur.

De reliquijs bracharum cuiusdam Minoris.

REs digna risu, & ut confabulationibus inseratur nuper accidit Ameliæ. Nupta mulier & mota ut existimo bene agendi cōscientia, cōfitebatur peccata sua religioso ex ordine Minorum, hic inter loquendū exarsit in concupiscentiam carnis. Et tandem multis uerbis muliere in uoluntatē suam tra
In minores ducta, quærebat facultas & locus rei cōficiende. Placuit ut mulier se ęgram fingens, hunc fratrem pro confessore ad se uocaret, cōsuesse enim solos eiusmodi homines relinqui, ut remotis arbitris quæ ad animā spectant libera sit loquendi facultas. Illa ficta ægritudine corporis lectū ingreditur, dolorem pergrandem simulat, confessorem accersit, qui ut ad eam uenit cum cæteri abiissent, solus solam sæpius cognouit. Cum diutius morarentur, interuentu aliorum, frater ueluti nondum perfecta confessione abijt, postridie reuersus. Redit, mulieris supra lecticam brachis positis, priori modo peccata examinat. Vir nonnihil suspicans de tam longa confessionis mora, cubiculū ingreditur. Ille subito interuētu perculsus, brachas oblitus abijt. Maritus brachis uisis exclamat adulterum, non fratrem esse, totaq; domus ad bracharū conspectum facinus indignum conclamat. Euestigio primarium conuentus fratrum uir clamitans conuenit, indignum factum quæritur, mortem malefico minatur. Alter qui senex erat iram comprimit, asserens illum in propriæ familiæ suūq; dedecus exclamare, taciturnitate & reticentia esse opus, ut contegeretur crimen. Ille ita rem palàm esse repertis brachis ait, ut nequeat celari. Senex ad id remedium profitetur, asserturum se enim illas sancti Francisci brachas esse, quas frater ad liberandū mulierē portarit, accessurumq; eo profitetur cum processione & pompa, brachasq; publice exinde reportaturum. Probato cōsilio, primarius ille fratres illos conuocat, ac cū cruce uestibusq; sacris domum illius accedit, brachasq; deuote capiens, & tanquā reliquias religiosas super peplū sericiū suspensis manibus ferens, tum uiro, tum matri, tum reliquis obuijs exosculandas porrexit, & magna cū cerimonia & cantibus ad conuentū deductas, in sacrario cū cęteris reliquijs locauit. Detecto postmodū dolo, oratores eius urbis questum eam iniuriam uenerunt.

De breui contra pestem ad collum suspendendo.

NVper cum iuissem Tibur, cupidus uidendi liberos quos eo pestis causa ex Vrbe miseram, audiui rem dignam risu & confabulationibus nostris. Paucis antea diebus frater quidā ex his circulatoribus in uicinis castellis ad rusticos prædicans, pollicebatur (erat enim pestis suspicio) se daturum eis certum ut aiunt breue, quod ad collū qui gestarent nunquā peste possent possent perire. Stulta plebecula hac spe cōmota, precio quo poterāt breuia redimentes, ad collum filo uirgineo suspendebant. Edixerat autem frater ne quis

quis breue ante diem xv reseraret, id si feciissent, uirtutē amissurum. Multis contractis nummis frater recessit. Breuia postmodum lecta sunt (ut est cupiditas hominum noua cognoscendi) in eis uulgaribus uerbis scriptum erat. Donna se fili & cadeti lofuso, quando te sietti tieni loculo chiuso, hæc sunt latine. Mulier si filas & cadit tibi fusus, quando flectis tene culū clausum. Hoc omnium medicorum præcepta exuperat & medelas.

Angelotti Cardinalis os potius claudendum aperiebatur.

ANgelottus Romanus admodū loquax & maledicus, nemini parcens erat. Cum culpa temporis, ne dicam stultitia hominum Cardinalis factus esset, aliquandiu ut moris est, in secreto cōsistorio Cardinalium tacuit, uulgo enim clausum os tenere nouos Cardinales aiunt, donec Pontificis permissu loquantur. Cardinalis sancti Marcelli certo die cum ab eo petisset, & quidnam in consistorio egissent? Os, inquit, aperuimus Angelotto. Tum ego: Satius inquam consultius q; fuisset, illi os sera ualida occlusisse.

Equum exquisitum præstauit Redolphus se petenti.

ABRedolpho Camerinēsi, cuius supra meminimus, quidam nobilis ex Piceno dono petiuit equum, cui tot conditiones ad pulchritudinē uirtutemq; adiecit, ut nullo pacto talis equus inter sua armenta reperiri posset. Tum Redolphus, quo illius uoluntati satisfieret equam & stallonem (ut uulgo aiunt) ex suis elegit, atq; ad illū destinauit, inquiens se ei instrumenta mittere, quibus equum suapte modo conficeret, cum nullus eiusmodi prout postulasset inter suos reperiretur. Hæc uerba monent, ne adeò exquisita petamus, ut aut difficilia sint, aut negentur honeste. *In petentes im moderatius.*

Contentio mulierum extorsit dictum risu perdignum.

QVædam in Vrbe (quam nouimus) mulier corporis quæstu uitam ducens, habebat filiam grandiorē natu admodum pulchram, quam Veneri dedicauerat. Orta inter ipsam aliquando & uicinam suam eiusdē professionis contentione, ad iurgia & uerborū contumelias peruenerunt. Cum uicina quorundam maiorū auxilio confisa, matri & filiæ acriter minaretur, tunc illa, tacto filiæ desuper fœmore. Hoc mihi saluet & custodiat deus, inquit, quàm tuta omnia tua uerba & minas contemno. Optime quidem respondit, nam egregio patrocinio, & quo multi delectabantur fidebat.

Sacerdos laicum delusit se capere uolentem.

SAcerdos quidam meridie cum uxore rustici iacebat in lecto sub quo latebat rusticus, ut sacerdotem deprehenderet. Cum sacerdos labore forsan nimio in quandam leuem uertiginem incidisset, nescius uirum sub lecto absconsum. O totum terrarum orbem mihi uideor conspicere, inquit. Tum rusticus, qui pridie asinum perdiderat iniuriarum oblitus, Ho respice quæso ait, an ficubi asinum meum forsan uideas.

Fulloni in Anglia accidit res miranda cum uxore.

CVm essem in Anglia Falloni res ridenda & haud reijcienda nostris confabulationibus contigit. Is cū uxorē haberet, multosq; preterea in fami *Mutua coniugum deceptio.*

lia iuuenes atq; ancillas, iniecit animum in unam earum quæ pulchrior atq; uenustior uidebatur. Cum eam super coitu requisiuisset sępius, illa rem detulit ad matronam. Eius consilio assentitur patrono. Præstituta die atq; hora, in locum secretum ac subobscurum matrona latuit pro ancilla. Accessit uir, mulieremq; cognouit nesciens uxorem esse. Peracto opere, exiens à concubi quid egisset narrauit uni eximioribus, eumq; hortatus est, ut etiam ipse ancillam prout credebat subagitaret. Accessit ille, quẽ mulier pro uiro excepit, nihil locuta. Cum post eum & item alter à uiro missus esset, mulier existimans maritum esse, tertium congressum passa est. Et ipsa uirum, & illi ancillam esse opinati. Digressa occulte postmodum à loco mulier, noctu maritum redarguebat, qui in se esset remissus, & in ancillam adeò libidinosus, ut una die ter se pro ancilla cognouisset. Dissimulabat uir errorẽ suũ, & uxoris cuius ipse causa fuisset peccatum.

Confessio Tusca, & postea Brusca.

QVidam qui sororis pudicitię nõ pepercerat, Romam accessit criminis confitendi causa confessorem quęrens, qui Tuscus esset. Ostenso homine, accessit primum, petẽs an tusce loqui nosset. Annuente illo, inter cętera delicta dixit, se cũ esset in cubiculo solus cũ sorore tensa balista sagitasse illam. Tũ cõfessor. Ho scelus inquit, nunqd sororẽ occidisti? Minime respõdit ille, sed tu nõ intelligis sermonẽ tuscũ. Noui satis alter ait, cũ sim ibi genitus. Nempe dixisti, tensa te balista sagitasse sororẽ. Nõ ait ille ita intelligo, sed dico tetẽdisse balistã, & imposuisse sagittã, & in sororẽ misisse. Nũ tu uulnerasti eam, inqt? aut faciẽ uel aliquod membrũ lędisti? Ho respõdit ille, nescis sane loqui tusce. Atqui alter uerba quę dicis noui, sed caue ne tu loq tusce ignores. Nõ dico, inquit, me sororẽ uulnerasse, sed sagittã tensa balista emisisse. Confessor qui dissimularet se ignorare quæ dicerent, ille uero iteraret confessorem non intelligere tuscam linguam, repetens balistæ & sagitte casum, nisi alijs uerbis utaris ait, quid sentias ignoro. Tum alter, cum diu pudore tergiuersassetur, tandem uulgaribus uerbis dixit aperte, sororem suam se compressisse. Hic alter, nunc tu loqueris tusce apud Tuscum inquit, & te plane intelligo, & impositа erroris pœnitentia recessit. Mali animi est pudorem uerbis ostendere, cum opere impudicus fueris ac sceleстus.

De prælio Picarum & Gracularum.

HOc anno M CCCC LI. mense Aprili res monstro similis accidit in cõfinibus Galliæ, & eius quæ nũc dicit Britãnia. Picę & Graculę aues acietibus instructis in aëre immẽso languore per uniuersum diem arciter pugnarũt. Victoria penes Graculas stetit, ex eis ad duo, ex picis ad quatuor milia interra mortuæ sunt repertæ. Quid id prodigium ferat, tempus ostendet.

Facetum dictum Francisci Ianuensium filijs.

FRanciscus Quaratensius mercator Florẽtinus morabatur Ianuę cũ uxore & familia, filij sui macilenti erant & graciles corpore, Ianuensium filij habita

habitiores sunt & robustiores. Petiuit quidã ex eis ab Francisco, cur filij eius ita tenues essent & natura imbecilles, Ianuensium uero non, ita. Tum ille: causa est, inquit, in promptu, ego enim solus filios meos creo, uobis uero ad filios procreandos multorum subsidia opitulantur. Ianuenses quippe, sumpta uxore paulo post nauigant, uxores desolatas uiris aliorũ præsidio (ut aiunt) annis pluribus relinquentes.

De facto cuiusdam Florentini iusto, sed bruto.

REtulit in cœtu hominum mihi familiaris, Florentinum quendam quem nosset, uxorem formosam habuisse, quam multi proci sequerentur. Ex eis quidam serenatas (ut aiunt) cum sæpius noctu accensis cæreis (ut moris est) in uia prope domum facerent uirum admodum facetum semel tubarum cantu excitatum, cum surrexisset de lecto ad fenestram cum uxore accessisse, conspectaq; tumultuantium & lasciuientium turba, magna uoce astantes rogasse ut ad se paulum susp icerent. Cum oculos omnes ad eam uocem sustulissent, illũ erecto & extra fenestrã porrecto, cuius erat copiosus, priapo, inanem laborẽ & inutilẽ sumere illos ait, cũ uiderẽt se habere unde etiã uberius quàm ipsi possent uxori satisfacere, itaq; cõsulere ut huic eorũ molestiæ parcerent nõ profuturæ. Quo perfacete dicto ab superflua cura destiterunt. *In procos nocturnos.*

Facetа petitio senis laborem copulæ non potentis.

ADiecit & alter similẽ fabellam Florentini quoq; uicini sui, qui cũ esset ætate matura uxorem duxerat iuuenem. Hanc amare cœpit Richardus de Albertis adolescens nobilis ac pulcher, qui similiter somno & cantu perstrepentibus in uia plurimis noctu hominem à somno sæpius excitabat. Atis demum ad Benedictum adolescentis patrem profectus, narrata priori eorum consuetudine, & mutuis officijs, post longam querelã grauiter questus est se nihil commeruisse, cur eius filius se uellet occidere. Ad hæc pater stupens, idq; ægro animo ferens, respondit se id facinus prohibiturum, & simul rem sibi narrari postulat quo filium posset acrius cõpescere. Tum alter: Vxorem meam, inquit, deperit filius tuus, sæpiusq; suis tibijs & sonitu, me & uxorem noctu dormientes suscitat, quo fit ut uigilans ultra quàm uires ferant, uxorem ne alium appetat coner subagitare. Quod cum sępius accidat, iam deficiunt ad id opus uires. Ita ni tuus filius ab incepto desistat, iamiam tali uigilia peream necesse est. Quo ioci genere Richardus patris monitu haud amplius illi molestus fuit.

Facetum dictum meretricis adiocans Venetis.

CVm essem in balneis Petriolanis, audiui à quodã erudito uiro dictum meretricis facetum sane & haud indignum reliquarum confabulationum nostrarũ societate. Scortũ erat ait Venetijs uulgare, ad quod cũ diuersarum gentiũ uiri accederent, quæsiuit ab eo aliquando quispiã, quæ sibi hominum natio maiori membro uirili esse uideret. Mulier euestigio Venetos respondit. Cum causa postularet. Quoniam, inquit, tam longo sunt priapo,

ut cum ſæpius in remotiſſimis & ultra mare ſitis prouincijs uerſentur, tamen cum uxoribus coëant & procreent filios. Iocata eſt in illorum uxores, quas uiri prouecti peregre relinquunt aliorum curæ.

Facetum dictum indocti doctiores confundens.

CVm plures religioſi de ætate & operibus ſaluatoris noſtri, & quomodo poſt trigeſimum annum prædicare cœpiſſet colloquerentur, quidam rudis literarum aſtans, quæſiuit ab eis, quid primū Ieſus fecit poſtquam trigeſimum annum exceſſit. Cum alij hæſitarent, alij uaria ſentirent. Neſcitis, inquit, ille, cū ueſtra doctrina rem cognitu facilem. Petentibus illis quid primum egiſſet: Trigeſimum primum annum ingreſſus eſt ait. Omnes ab orto riſu, facetum hominis dictum commendarunt.

Salſum hominis dictum contra mercatorem alios accuſantem.

CArolus Gerij mercator Florentinus, ex his menſarijs qui Romanā Curiam ſequuntur, acceſſit Auinionem, prout moris eſt mercatorū, qui in diuerſis prouincijs negociantur. Romam deinde reuerſus, in conuiuio domeſticorum cum quæreretur ab eo inter loquendū, de uita & moribus Florentinorū qui Auinione cōmorabantur. Reſpondit, gaudere omnes & alacres eſſe. Nam quicunq; ibi per annum fuiſſent, clementes efficerētur. Tum Aldigherius quidam ex conuiuis homo perfacetus, rogat Carolum quanto tempore ibidem cōmoratus eſſet. Cum ſex menſes tantum Carolus reſpondiſſet. Tū alter. Peroptimo, inquit, ingenio Carole extitiſti, qui quod alij anno ſolent, tu ſex menſibus perfeciſti. Riſimus omnes ſalſum hominis dictum,

Bellum mulieris reſponſum ad iuuenem ſuo amore flagrantem.

IVuenis quidam Florentiæ amore calebat mulieris nobilis atq; honeſtæ, quā ad templa & quocūq; diuerteret frequētius ſequebat. Hic cum ſocijs tēpus ſibi & facultatē dari optabat, quo mulierē paucis uerbis ſe ad id præmeditatis & cōpoſitis poſſet alloqui. Cū ſemel ad templū ſanctę Lucię feſto die mulier acceſſiſſet, tēpus loquēdi adeſſe ex ſocijs unus ait, cum uidiſſet eam ſolam ad fontē adire aquę benedictę. Ille uelut amiſſo ſpiritu ſtupidus, hortāte atq; impellente ſocio prope mulierē abijt, oblitusq; eorū quæ cogitauerat, neq; auderet loqui. Socius aūt inſtaret ut ſaltem uerba funderet. Tandē ille. Domina, inquit, ego ſum ueſter ſeruitialis. Ad quę uerba ſubridens fœmina, ſatis ſuperq; ſatis famulorū habeo, inquit, domi, qui & ahena uerrant, & ſcutellas ac inſciſoria lauent, ut pluribus mihi ſeruitialibus nō ſit opus. Riſerunt ſocij & hominis ſtupiditatem, & bellum mulieris reſponſum.

De nobili quondam tempore Friderici Imperatoris in armis præſumenti ſed nil facienti.

In præſumptuoſos.

TEmpore quo Fridericus Imperator (qui in Bonconuento oppido Senenſium defunctus eſt) prope Florentiam ad ſecundum lapidem ut hoſtis caſtra poſuit, multi nobiles ad tuendam patriam arma ſumpſerant, caſtris hoſtium inſultantes. Tum quidam ex nobili familia iactabundus, aſcenſo equo armatus, extra portam extento curſu ferebatur, increpans tarditatem cæterorum, qui ueluti timidi tardius incederent, ſeq; uel ſolum clamitans cum

cum hoſtibus congreſſurum. Cum miliaris ſpaciū currendo & uires iactando tranſegiſſet, uidens quoſdam uulneribus confectos ab hoſtibus reuerti, cœpit paulatim incedere tardius, lentoq; paſſu proficiſci. Audito uero hoſtium cum ciuibus pugnantium clamore, conſpectaq; a longe pręliantium pugna, gradum fixit immobilis. Cum quidam qui eius iactatoris uerba audierant, cur non ulterius progrederetur ad pugnam, rogarent: Tum ille cum aliquam diu ſiluiſſet, tandem, non ſentio me ita fortem & ſtrennuum armis eſſe ait, ut perſuaſeram mihi. Penſitandæ ſunt animi & corporis uires, neq; plus promittendum quàm queas præſtare.

De homine qui per biennium cibum non ſumpſit, neq; potum.

VEreor ne id quod his noſtris confabulationibus inſeram cęteris fabuloſius uideatur, cum & natura repugnet, & præter modum uideatur mirandum, ita tamen uerum eſſe compertum eſt, ut impudens uideatur id negare. Quidam Iacobus nomine, qui tempore Eugenij erat in Romana Curia ex his qui uocantur copiſtæ, cum ad patriam Nouiomum in Galliam rediſſet, incidit in morbum grauem & diuturnum. Longior eſſet futura narratio, ſi omnia recenſere uelim, quæ ſibi in morbo aſſerit contigiſſe. Tandem poſt annos multos, anno ſexto Nicolai quinti pontificis, reuerſus ad Curiam ut iret ad ſepulchrum Saluatoris noſtri, nudus & inops (nam in itinere inciderat in latrones) diuertit apud curiales uicinos meos honeſtiſſimos uiros, quibus antea fuit notus. Is biennio iam poſt morbū dicit ſe neq; comediſſe, neq; potaſſe, cuius rei periculū factum eſt ſæpius. Homo macerrimus eſt, ſacerdos, & ſanæ mentis, ut qui officium continue dicat, & miſſam me uidente audierit. Plures & theologi & phyſici cū eo ſerio locuti ſunt, rem contra naturam aiunt, ſed ita certa eſt, ut peruicacis ſit id non credere. Concurſus fit ad eum quotidie hominū percontantiū. Multi uaria de hoc ſentiunt. Sunt qui exiſtiment corpus illud à dæmone habitari. Sed nulla ſigna in eo apparent niſi prudentis uiri, probi & religioſi, qui hodie quoq; ſcribendi exercitio uacat. Alij humorem melancholicum aſſerunt præbere nutrimentum. Cum ipſo egomet ſæpius collocutus, falſa exiſtimans quę dicebantur. Is quoq; non minus quàm reliquos ſe ex hoc admirari dicit. Non tamen ſubito, ſed paulatim in hanc conſuetudinem deſcendit. Ego rem hanc magis admirarer, niſi reuoluens nuper quoſdam annales, quos in Gallia olim tranſcripſi, legiſſem idem tēpore Lotharij Imperatoris, & Paſcalis papæ Anno domini M CCC XXII contigiſſe. Puellam ſcilicet duodecim annorum in territorio Tullenſi, uilla Commertiaci, poſt aſſumptam in paſchate ſacram communionem, primo per decem menſes pane, deinde triennio potu & cibo abſtinuiſſe, poſtea reddiſſe ad priorem uitam. Quod & iſte de ſe ſperat futurum.

Facetum hominis dictum aſinum erudire promittendis.

TYrannus ad exhauriendum bona ſubditi qui ſe multa facturum iactabat, ſub graui pœna præcepit, ut aſinum literas doceret. Ille impoſſibile

ait fore, niſi multum temporis ſibi in erudiendo aſino concederetur. Petere quantum uellet iuſſus, decennium impetrauit. Deridebatur ab omnibus, quoniam rem impoſſibilẽ ſuſcepiſſet. Ille amicos ſolatus, Nil timeo, inquit, nam interim aut ego moriar, aut aſinus, aut dominus. Quibus uerbis oſtendit ſalutare eſſe rem difficilem in longum protrahi ac differri.

De ſacerdote Epiphania an uir eſſet, uel fœmina ignorante.

SOcius quidam in feſto Epiphaniæ narrauit mihi ſtultitiam ridiculam ſacerdotis contribuli ſui. Sacerdos fuit, inquit, qui populo nuncians Epiphaniæ celebritatem futuram. Cras ait ſumma deuotione ueneremini Epiphaniam, maximum eſt enim & præcipuum feſtum, neſcio autem uir fuerit, an fœmina, ſed quiſquis extiterit, à nobis eſt ſummo timore hic dies cuſtodiendus.

Fœnerator ficte pœnitens in peius recidiuat.

AD ſenem quendam fœneratorem qui artem ſe deſciſſe ſimulabat, acceſſit homo pecuniã ſub fœnore ſumpturus. Tulitq; in pignus crucem argenteam, in qua erat portiuncula ligni crucis Saluatoris noſtri. Cum peteretur à ſene ut pecuniã mutuaret.. Ego, inquit, ab hoc fœnerãdi peccatoiam deſiti, ſed uade ad illum filium meum, ait (& nomen dixit) qui animam profligauit ac perdidit ut mutuet tibi, miſitq; domeſticum cum illo domum filij monſtraturum. Cum iam abiſſent longius, heus tu, inquit, domeſtico, dic filio ut meminerit deducere de precio ligni pondus. Noluit qui ad conſcientiam ſe rediſſe finxerat, ut filius lignum crucis extimaret pro argento, id uilius argento putans. Facillime res in ſuam naturam redit.

In fœneratores.

De auiculis fabuloſe & falſe loquentibus.

QVidam auiculas capiens in cauea recluſas, ſtricto manibus capite interficiebat. Interim caſu lachrymas cœpit emittere. Tum una ex recluſis ait reliquis. Bono ſitis animo, nam ut uideo lachrymantẽ noſtri miſeret. Hic ſenior ex eis. O fili, inquit, non ad oculos reſpice, ſed ad manus, non ad uerba, ſed opera monſtrans eſſe à nobis reſpiciendum.

Catenis uarijs collum cingens ſtultior æſtimatur.

ORdinis equeſtris quidã Mediolanenſis miles glorioſus, qui orator Florentiam uenerat quotidie in oſtentatione diuerſas uarij generis ad collum catenulas deferebat. Huius inanem iactantiam uidens Nicolaus Nicolus uir doctiſſimus & ad iocos promptus. Cæteri ſtulti, inquit, unica catena ſe uinciri patiuntur, huius aũt inſania tanta eſt, ut nõ ſit unà catena cõtentus.

Facetum Rodolphi domini Camerini in oratorem contra omnes dominos iniectum.

BEllo quod inter pontificem Gregorium undecimum, & Florentinos eſt geſtũ, Piceni, & omnes fermè eccleſiæ Romanæ prouinciæ à pontifice deſciuerunt. Orator Racanatenſium Florentiam miſſus, gratulatus eſt apud priores ob reſtitutam eis Florentinorum ope libertatem, multisq; uerbis in pontificẽ ſuosq; miniſtros, & præcipue contra dominos omnes & tyrannos inuectus eſt, malum eorum regimen & facinora deteſtatus, nulloq; adhibito reſpectu

reſpectu Redolphi domini Camerini, qui tum Dux Florentinorũ aderat cũ eiuſmodi legati audirentur, diutius uerſatus eſt in eorum detractione. Tum Redolphus petens ab oratore illo, cuius facultatis aut artis eſſet: cum ille Doctorem iuris ciuilis ſe diceret. Quæſiuit quantum tempus legibus operã dediſſet. Cum ille, amplius decennio reſpondiſſet. Quam uellem inquit, ut ſaltem annum diſcretionis ſtudio uacaſſes. Stultum illum iudicãs, qui tam multa ſe præſente contra dominos effudiſſet.

De arbitro in cuius domo porcus oleum effudit.

QVidam arbiter inter duos litigãtes datus, accepit ab uno urceũ olei, ea ſpe & pollicitatione, ut pro ſe iudex ſententiã ferret. Hoc ſentiens alter, porcum pinguẽ miſit iudici, rogans ut ſibi faueret. Tulit ille ſententiam pro porco. Quod ſentiens alter, cum & fidem datã, & oleũ miſſum apud iudicẽ quereretur. Porcus inquit quidam, domũ uenit, & inuento oleo uas effregit atq; oleum diſſipauit, adeò ut tui fuerim oblitus. Optima uenalis reſponſio.

Iuuencularum à caluo quodam facetà deluſio.

IVuẽculæ duę cũ eſſent ad feneſtrã domus ſupra hortũ ſitę, exibat hortulanus ſenex & caluus ad ſumendũ cibum. Cum ille uidiſſent caluitię deformẽ, petiuerunt: Nunquid cuperet ſcire quo pacto pili naſcerent. Aſſentiente illo ioci cauſa dixerunt, ut caput aliquando urina lauaret uxoris. Tum ille ad eas uerſus. Hãc ueſtrã medelam (ridens inquit) nequaq; ueram eſſe uxoris meæ factum comprobauit, quæ licet hunc ſocium meum (priapum manu oſtendens) iam triginta lauerit annis, tamen nulli in eo pili exorti ſunt.

De meſſer perde elpiato.

HEnricus de mõte leone cauſarũ procurator erat in curia Romana, ſenex admodũ, & parum in ea facultate ſcitus. Vnde meſſer perde elpiato, uulgari uerbo appellabat, id eſt dominus perdens lites. Cum ſemel ab eo poſtularet cur in ſingulis ſemper cauſis ſuccumberet: Quoniã nullus inquit, niſi iniuſticiam petens litigaturus patrocinii ũmeum petit, ut neceſſe ſit me ſemper eſſe in cauſa iniqua inferiorem. Faceta ignorantis hominis reſponſio.

De cantilena tabernarijs placita.

VIator quidam eſuriens, cũ diuertiſſet ad cauponulã uentrẽ cibo potuq; fartiuit. Petente pecuniam caupone, ait nullos ſibi eſſe nũmos, ſed cantilenis ſe ſatis eſſe facturum. Tabernarius non cantu, ſed precio ſibi opus eſſe reſpõdit. Quid alter, ſi eam cantionem dicam quæ placeat tibi, num ea pro pecunia contentus eris: Annuente caupone, cepit uiator canere, & an ea placeret interrogauit. Cum abnuiſſet caupo, unam, & deinde alteram cecinit. Nullius cantu ſibi ſatisfieri ille teſtatus eſt. Hic uiator, dicam ergo nunc inquit, eam quæ tibi ſit placitura. Et arrepto marſupio diſſoluenti ſimilis cepit cantionem qua uiatores uti conſueuerunt. Metti mano allaborſa, & paga loſte, hoc eſt, mitte manum ad burſam, & ſatisfac hoſpiti. Hac dicta, nunquid illa ſibi placeret rogat: Placet hæc inquit hoſpes. Tum uiator, ſatisfactum

est tibi ex pacto ait, posq; hæc cantio placuit tibi. Ita absq; solutione discessit.

De gracili quodam faceta responsio.

CLuis noster mihi amātiss. est admodū gracili corpore ac macilētus. Ad mirante quodā huius rei causam, facetus quidam. Quid miraris inquit, quod est in promptu semihorā quippe hic in cibo capiēdo sedet, in secessu ad emittendū duas. Mos em̄ illi est, ut plurimū tēporis in purgādo uentrē impertiat.

Faceta responsio mulieris pugillare uacuum habentis.

MAtrona è nostris honestissima mulier, quærenti tabellario. Nunquid literarum ad maritum dare uellet: aberat em̄ lōgius Rei pub. legatus. Quomodo inquit possum scribere, cum uir calamum detulerit secum, mihi pugillare uacuum reliquerit. Faceta atq; honesta responsio.

Ridenda de paucitate amicorum Dei responsio.

AD ægrū quendā ciuem nostrū perfacetū, qui graui morbo diutius torquebatur, accessit religiosus hortandi gratia. Cum uero inter cætera consolationis uerba dixisset, solere Deum quos diligeret hoc pacto castigare & incōmodis afficere. Non mirum est (inquit ægrotus) si tam paucos amicos habet, habiturus si ita tractaret eos etiam pauciores.

De Sancti Antonij fratre & laico ac lupo.

REligiosus ex his quæstuarijs qui pro S. Antonio elemosynā petunt, agricolæ ad dandū sibi (nescio quid frumenti) persuasit ea pollicitatione ut afferret res omēs suas & oues, præsertim per eum annū saluas atq; incolumes fore. Huiusmodi rusticus promissis fidens, cū oues licentius uagari permisisset, lupus plures ex eis comedit. Qua ex re indignatus uillicus, cū anno altero quæstuarius pro frumento rediret, negauit se quicq̄ daturū, & simul quęstus est inanes suas fuisse pollicitationes. Scisciatus causam, respondit ab lupo oues suas raptas. Lupus inquit alter: Oho mala ea bestia est, & absq; fide, caue tibi ab ea. Non enim sanctum Antoniū tantum, sed ipsum Christū si posset falleret. Stultum est in his fidere quorum exercitium in fraudando consumitur.

De mirabili confitentis & confessoris reciproca pro satisfactione recompensa.

Confitentis & confessoris illusio.

QVidam seu serio, seu sacerdotis eludendi causa ad eum adijt, asserēs se peccata sua confiteri uelle. Iussus dicere quæ meminerit. Ait nescio qd se ab altero clām furatum, sed illum multo plus eripuisse sibi. Tum sacerdos, alterum inquit pro altero computetur, quoniā pares in facto estis. Addidit etiam se alium quempiam uerberasse, se quoq; ab eo uapulatum. Eodem modo sacerdos parem fuisse culpam & pœnā dixit. Plura simili modo cum retulisset, semper sacerdos alterū pro altero cōpensandum respondebat. Tū ille Restat nunc peccatum inquit, ingens quod dicere uereor atq; erubesco, tibi præsertim ad quem maxime spectat. Cum hortaretur eum sacerdos ad deponendam uerecundiam & libere profitendum crimen, cum diutius recusasset tandem motus exhortantis sacerdotis uerbis. Ego inquit sororē tuā cognoui. Tum sacerdos: Et ego matrem tuam sæpius futui. Itaq; & ut de reliquis alterum alterius culpam luat, ita paritas criminum peccatorem absoluit.

Duorum

Duorum Florentinorum adolescentum dicta sale respersa.

ADolescens quispiā Floren. deferebat ad Arni fluuiū retia quibus lauantur lanæ. Huic obuius dicax puer ridendi illius gratia. Ad quod cū istoc rete pergis aucupitū inquit? Tum ille, ad exitum lupanaris uado, ut extenso ibi rete capiam matrem tuam. Euestigio alter: Heus tu inquit, pulsa locum diligentius, nam & ibi quoq; reperies tuam. Duo eodem sale respersa dicta.

Adolescentis confusio super mensam mingentis in conuiuio.

NObilis in Hungaria adolescens à quodam nobiliore, quo cum sibi affinitas erat, ad prandiū uocatus, accessit cum famulis, equester, cum abesset longius. Cum ex equo descendissent uiri mulieresq; obuiam prodeunt, adolescentemq; euestigio (& hora erat tardiuscula) ad triclinīū conuiuio paratum deducunt. Lotis deinde manibus, in mensa inter duas formosas adolescentulas hospitis filias adolescens collocatur, qui mittendæ urinæ cupiditate præ pudore tacita, neq; ulla data diuertendi facultate, inter edendum mingendi cruciatu ita uexabatur, ut ciborum cogeretur obliuisci, cum omēs suspensum animi remissioremq; in sumendo cibo uiderent, ac hortarentur ad edendum. Ille dolore motus, dextra manu subtus mensam posita, priapum occulte exertum in altera ocrearum mingendi gratia demisit. Adolescentula dextræ proxima. Heus ęde alacriter inquiens, brachiumq; subito prehendens, manum extulit supra mensam, uirilia tenentem ac mingentem, ex quo urina mensam respersit. Ad tam insolitum spectaculum risere omnes, adolescente admodum uerecundia perfuso.

Callida consilia Florentinæ fœminæ in facinore deprehensæ.

MVlier prope Florentiam publici hospitis uxor admodū liberalis, cum quodam cuius usu tenebatur cubabat in lecto. Accessit interim de improuiso & alter idem quod prior facturus. Quem præsentiens scalas ascendentem mulier, atq; obuiam facta, acriter eum iurgare & ulteriore aditu arcere cœpit, asserens non esse tempus quo ei satisfieri posset, rogansq; ut euestigio abiret. Renitendo altercandoq; cum aliquandiu tempus tereretur, superueniens uir, quid sibi uellet ea concertatio quæsiuit. Fœmina ad fallendum prompta. Hic inquit irato animo uult superius ingredi ad uulnerandum quēdam qui in domum confugit, quem adhuc continui, ne tantum facinus hic patraretur. Ille qui latebat his auditis uerbis, sumpto animo cœpit minari, se ultorum iniuriam dictitans. Alter interim prior uim & minas intentare se simulabat. Vir stultus quæsita causa dissentionis, onus rei componendę suscepit, & cum ambobus unà collocutus pacem composuit, soluens etiam de suo uinū, ut uxoris adulterio adderet iacturam potus. Callida profecto sunt fœminæ consilia in facinore deprehensæ.

De mortuo uiuo ad sepulchrum deducto loquente & risum mouente.

ERat Floren. stultus cognomine Nigniaca, haud nimiū insaniens & satis iocundus. Iuuenes quidam faceti, ioci gratia cum uellent ei persuadere illum grauiter ægrotare, re composita exeunti mane domo unus obuiam fit,

petens

petens,nunqd ei mali(cũ facie eſſet immutata & pallida)cõtigiſſet:Nequaq̃ rñdit ſtultus.Cũ paulũ proceſſiſſet lõgius,alius ex cõpoſito rogauit,an teneret febri,cũ macra eſſet facie & ęgritudine oſtentãte:Cœpit addubitare ſtultus,uerũ qđ dicebat credens.Cũ prodiret timidus lento paſſu,tertius ut cõſtitutũ erat cõſpecto illo. Vultus ait tuus iudicat te febri ualida torqueri, & grauẽ morbũ eſſe. Timuit ille magis,& repreſſo pede cogitabũdus animo pẽ debat,an febricitaret.Tũ ſuperueniẽs quartus grauiſſime illũ infirmari affirmabat,mirariq̃ ſe dixit nõ illum in lecto eſſe,ſuaſitq̃ ut domũ eueſtigio rediret,ſeq̃ ſociũ obtulit ut fratrẽ curaturũ.Retroceſſit ſtultus tẽq̃ magna grauatus infirmitate,& lectulũ ingreſſus expiranti ſimilis uidebat.Cęteri ſocij eueſtigio domũ prodeũt,dicentes recte illũ qui in lecto ſe collocaſſet feciſſe.Paulopoſt ſuperuenit quidã q ſe medicũ profitebat.Et tacto pulſu,teſtatus eſt ægrũ paulopoſt ex eo morbo periturũ.Deinde circũſtantes lectum oms,dicebant alter alteri:Iam iſte incipit mori,iam pedes frigeſcũt,lingua balbutit,& caligãt oculi,ſtatimq̃ expirauit inqt.Claudamus igit oculos,& cõponamus manus,& ad ſepeliẽdũ feramus.Et ô q̃ magna iactura in iſtius obitu facta eſt, bonus em & amicus noſter,& ſe inuicem cõſolabant. Stultus ut defunctus nihil locutus,perſuaſerat ſibijpſi,mortuũ ſe eſſe.Poſito in feretro,cum iuuenes illi per urbem portarent, petentibus cęteris quid nam rei eſſet:Se Nigriacã mortuum ad ſepulchrũ ferre dicebant.Interpetendũ multi ad ludum cõcurrebant,cnm oms Nigriacam mortuum ad ſepulturã deferre dicerẽt. Vnus ex tabernarijs. O q̃ mala beſtia fuit & fur peſſimus,ait,dignus certe ſuſpendi laqueo.Tum ſtultus cum hæc audiſſet,erecto capite, ſi uiuus eſſem ſicut ſum mortuus inquit,dicerem furcifer te per gulam mentiri. Qui eum portabant oborto riſu maximo,hominem in feretro reliquere.

De dubio ſophiſmate.

DIſſerebant ambulãtes ſocij duo,utrũ maior eſſet uoluptas coitus,an ne uentris ſeceſſus.Cõſpecta muliere quæ congreſſum hominũ haud aſpernata fuerat.Percũctemur hãc(alter ait)utrãq̃ rem expertam.Minime inquit,hęc eſt idonea alter,ad hanc rẽ iudicandã.Multo em futuit ſæpius q̃ cacauit.

De Molendinario ab uxore decepto & quinq; ouis refecto.

AliciẽT ſuperioribus confabulatio Mantuæ inter oms nota.Eſt iuxta urbis pontem mola,cuius magiſter Cornicula dicebat.Is in ponte poſt cœnam (& ęſtas erat) ſedens,tranſeuntẽ puellam ruſticanã ætate matura ueluti errabundã conſpicatus,hortat cum hora eſſet tarda, & ſol in occaſum uergeret ut apud uxorẽ diuerteret.Cum annuiſſet illa,accito famulo,duci eam ad uxorem iubet,dariq̃ cœnã, & in certo cubiculo locari. Remiſſo famulo, cũ intelligeret uxor uirum ad adoleſcentulam adieciſſe animũ, adoleſcentula in ſuo lecto collocata,ipſa in idem cubiculũ dormitum proficiſcit.Vir de induſtria ad multã noctẽ cum uigilaſſet,exiſtimans dormitare uxorem,clàm domũ reuerſus cubiculũ ingredit,ignaruſq̃ doli,uxorẽ tacitus tacitam ſubagitauit.

Egreſſus

Egreſſus quod egerat famulo dixit,ipſum ad idẽ certamẽ cohortatus.Ipſe patroni uxorẽ cognouit.Cornicula ad ſolitũ cubiculũ diuertẽs,lectũ ſilens intrauit ne uxor ut putabat excitaret.Mane q̃ primũ ſurgẽs tacitus abijt exiſtimãs ſe puellã cognouiſſe.Hora deinde prãdij,cũ rediſſet ad domũ uxor in primis ſibi quinq; recentia oua ad ſorbendũ dedit.Admiratus uir rei nouitatẽ,cum quid id ſibi uellet percontaret:Illa uultu hilari pro numero miliariũ quæ ea nocte confecerat,totidẽ oua ſibi offerri inquit. Senſit ille ſe ſuo laqueo captũ ac ſimulans ab ſe ſolo uxorem cognitam,oua ſumpſit.Accidit plerũq̃ ut ſuomet dolo caſtigent improbi. *Pulchrum dictum pulchritudinem mentiens.*

IBant per uiã Floren. colloquentes ſocij duo,quorũ unus erat oblongus & corpulentus ac facie ſubnigra.Is conſpecta adoleſcentula cum matre ambulante.Hæc inquit iocandi gratia,iuuencula formoſa eſt admodũ ac uenuſta.Illa ad hæc uerba inſolẽnior facta,nequaq̃ hoc de uobis dici poſſet reſpõdit.Imò recte inquit alter,ſi quis pro ut ego feci uellet mentiri.

Facetum mulieris reſponſum ſed parum honeſtum.

NArrauit mihi quidã familiaris Hiſpanus dictũ mulieris falſum,quod mihi uiſum eſt noſtris confabulationibus adijciendũ.Duxerat uiduã in uxorem uir quidã ætate perfectior,qui cum prima nocte dum matrimonio fungeret percipiẽs uxoris cellã uberiorẽ q̃ putarat.Mea uxor inqt,hęc tua curia amplior eſt numero gregis mei.Tũ mulier:Hoc inqt tua culpa accidit.Nã uir meus qui obijt(miſereat Deus animę ſuæ) ita hanc adimplebat curiam ut hœdi perſæpe extra tabulata pro loci anguſtia proſilire cogerent.Reſpõſum ſalis & uenuſtatis plenum. *De dentibus caſum minantibus ſimilitudo obſcœna.*

EPiſcopus mihi notus ſenior,querebatur quoſdam dentes ſibi cecidiſſe, quoſdã ita labare ut eorũ caſum timeret.Tũ unus ex familia.Ne timeatis inquit dentũ caſum.Petenti cauſam epiſcopo. Quia teſticuli mei rñdit,iã quadraginta annis pependerunt caſuro ſimiles,& tamen nunq̃ ceciderunt.

CONCLVSIO.

VIſum eſt mihi eum quoq; noſtris confabulationibus locũ adijcere,in quo plures earum tanquã in ſcœna recitatæ ſunt .Is eſt Bugiale noſtrum,hoc eſt mendaciorum uelute officina quædã olim à ſecretarijs inſtitutum iocandi gratia.Conſueuimus enim Martini Pontificis uſq; tempore quendam elegere in ſecretiori aula locum,in quo & noua referebantur,& uarijs de rebus,tum laxandi ut plurimũ animi cauſa,tum ſerio quandoq; colloquebamur. Ibi parcebatur nemini in laceſſendo ea quæ non probabantur à nobis,ab ipſo perſæpe Pontifice initium reprehenſionis ſumpto.Quo fiebat ut plures eò conuenirent,ueriti ne ab eis ordiremur.Erat in eo principes fabulator Razellus Bononien.cuius nonnulla in cõfabulationes coniecimus.Antonius item Luſcus qui ſæpius inſeritur,uir admodum facetus. Cinciuſq; Romanus,& ipſe iocis deditus.Nos quoq; plura è noſtris addidimus non inſulſa. Hodie cum illi diem ſuum obierint,deſijt Bugiale,tum temporum,tum hominum culpa,omniſq; iocandi confabulandiq; conſuetudo ſublata.

BASILEAE EX AEDIBVS HENRICI PETRI MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXXVIII.

